

K - ಶೇಷಮೂರ್ತಿ.
M=9481019654.

Vol. VII.]

[ಸಂಚಿಕೆ ೭

॥ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವನಾಥೋ ವಿಜಯತೇ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ

ಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳ ಮಾಲಿಕೆಯ ಸಪ್ತಮಗುಚ್ಛದಲ್ಲಿ

ಭಾರತಗೀತಾ ಪ್ರಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ೪ನೇದಾಡ

ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ ಮತ್ತು ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯ ಸಹಿತ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯು

ದ್ವೈತವೇದಾಂತ ವಿದ್ವಾನ್, ದ್ವೈತವೇದಾಂತ ಶಿರೋಮಣಿ
ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರಚೋದಿನೀ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮಹಾಪಾಠಶಾಲಾ ಪಂಡಿತ
ಅಗ್ರಹಾರ ನಾರಾಯಣ ತಂತ್ರಿಗಳಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ
ಕನ್ನಡ ಟೀಕಾ ಭಾಷಾಂತರವು.

ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ೧೦೮ ಶ್ರೀ ಶೀರೂರು ಮಠದ ಶ್ರೀಮಲ್ಲಕ್ಷ್ಮೀಂದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರ
ಕನ್ನಡ ಮುನ್ನುಡಿಯು.

ENGLISH INTRODUCTION

By

Vidyabhushana, Dr. B. N. Krishnamoorthi Sarma, M. A., Ph. D.,

Professor of Sanskrit.

RUPAREL COLLEGE, BOMBAY.

1860ನೇ ಇಸವಿಯ 21ನೇ ಆಕ್ಟಿನ ಮೇರೆಗೆ ರಿಪ್ರಿಂಟಾದಿರುವ

ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಮುನಿ ಸೇವಾ ಸಂಘ, ಉಡುಪಿ,
ಇವರಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಉಡುಪಿ ಮೆಡಿಸ್ಸಿಕ್ ಪ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಿತವಾಯಿತು.

[ಇದರ ಸಂಪೂರ್ಣ ಹಕ್ಕುಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಪ್ರಕಾಶಕರದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ.]

1954

ಚಂದಾ: (3 ಭಾಗಗಳು ಸೇರಿ) ರೂ. 15-0-0 (ಟಿಪ್ಪಣಿ ಬಿಡುಗಡೆ ವಿವರ)

॥ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವನಾಥೋ ವಿಜಯತೇ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ

ಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳ ಮಾಲಿಕೆಯ ಸಪ್ತಮಗುಚ್ಛದಲ್ಲಿ

ಭಾರತಗೀತಾ ಪ್ರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ೪ನೇದಾದ

ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ ಮತ್ತು ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯ ಸಹಿತ

ಶ್ರೀಮಧ್ವಗವದ್ಗೀತೆಯು

ದ್ವೈತವೇದಾಂತ ವಿದ್ವಾನ್, ದ್ವೈತವೇದಾಂತ ಶಿರೋಮಣಿ
ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರಬೋಧಿನೀ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮಹಾಪಾಠಶಾಲಾ ಪಂಡಿತ
ಅಗ್ರಹಾರ ನಾರಾಯಣ ತಂತ್ರಿಗಳಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ
ಕನ್ನಡ ಟೀಕಾ ಭಾಷಾಂತರವು.

ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಗಂಠ ಶ್ರೀ ಶೀರೂರು ಮಠದ ಶ್ರೀಮಲ್ಲಕ್ಷ್ಮೀಂದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರ
ಕನ್ನಡ ಮುನ್ನುಡಿಯು.

ENGLISH INTRODUCTION

By

Vidyabhushana, Dr. B. id. Krishnamoorthi Sarma, M. A., Ph. D.

Professor of Sanskrit.

RUPAREL COLLEGE, BOMBAY.

1860ನೇ ಇಸವಿಯ 21ನೇ ಅಕ್ಟೋಬರ್ ಮೇರೆಗೆ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ

ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಮುನಿ ಸೇವಾ ಸಂಘ, ಉಡುಪಿ,
ಇವರಿಂದ ಪ್ರಕಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಉಡುಪಿ ಮೆಜಿಸ್ಟ್ರೇಟ್ ಪ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಿತವಾಯಿತು.

(ಇದರ ಸಂಪೂರ್ಣ ಹಕ್ಕುಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಪ್ರಕಾಶಕರದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ |

1954

ಚಂದಾ: (3 ಭಾಗಗಳು ಸೇರಿ) ರೂ. 15-0-0 (ಬೆಂಗಳೂರು ಬಿರ್ಲಾ ಪ್ರೆಸ್)

ಸಭಾಷ್ಯ ಸತಾತ್ಪರ್ಯ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ

ಮುನ್ನುಡಿ.

ಸುಲಲಿತವೇಣುನಿನಾದವಿಲಾಸೀ ಸುರುಜಿರವಲ್ಲವಿಕಾಪರಿಲಾಸೀ |

ಯದುಪತಿಮಾನಸಸಾರಸವಾಸೀ ಭವತು ಮುದೇ ಮನು ಕಂಸನಿರಾಸೀ ||

ಕಾಲಗತಿಯಿಂದ ಮತ್ತು ಕಲಿಯ ಮಹಿಮೆಯಿಂದಲೂ ಪರಾಪರತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಸೂರ್ಯನು ಕ್ಷೀಣ ನಾಗುತ್ತಿರಲು, ಸಜ್ಜನರು ಜ್ಞಾನಾಂಧರಾವದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ ಮಹಾಕರುಣಾಳುಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆ ಗಳು ಅಧಿದೇವನಾದ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಮೊರೆಯಿಡಲು, ಶ್ರೀಪತಿಯಾದರೂ ಈ ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ತಾನು ಅವತರಿಸಲು ಸಂಕಲ್ಪಮಾಡದೆ, ತನ್ನ ನಂತರದ ಸರ್ವಜ್ಞ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಧರಂಧರರಾದ ಚತುರ್ಮುಖರು ಸ್ವಯಂ ಅವತಾರರಹಿತರಾದ ಕಾರಣ ಆ ಚತುರ್ಮುಖರ ಸಮರಾದ ಭಾರತೀಪತಿ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣದೇವರನ್ನು ಹಸನ್ಮುಖನಾಗಿ ವೇದಾಂತವಿಜ್ಞಾನ ಲೋಪದಿಂದ ಖಿನ್ನರಾದ ಸಜ್ಜನರನ್ನು ನನ್ನ ಸಮೀಚೀನಗುಣನಿರ್ಣಾಯಕ ತಾಸ್ತಾದಿನಿರ್ವಿಮಲತೆಯಿಂದ ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಅವತರಿಸೆಂಬ ಆಜ್ಞೆಯನು ಕೊಡಲು, ಆ ಶ್ರೀ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರು ಮಹಾಪ್ರಸಾದರೂಪ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಶಿರಸಾ ವಹಿಸಿದರು. ಇತ ಪವಿತ್ರ, ವಾಚಕಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಗೀಹಭಟ್ಟಿರೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮರು ಪುತ್ರೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಶ್ರೀ ರಜತಸೀಲಪುರದ ಶ್ರೀಮದನಂತಪದ್ಮನಾಭದೇವರನ್ನು ನಾನಾಸ್ವರಗಳಿಂದ ಅಡಿತಿ-ಕಳ್ಳಪರಂತೆ ಪತಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಸೇವಿಸುತ್ತಿರಲು, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನರಿತ ಶ್ರೀ ಪ್ರಾಣದೇವರಾದರೂ ಆ ಸೇವಾಫಲರೂಪವಾಗಿ ಅವರ ಪತಿಜಲರದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದರು. ಪ್ರಾಣದೇವರಿಗೆ ಅವತಾರದಿಶಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನಲೋಪವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಮಧ್ಯಗೀಹರ ಪುತ್ರ, ವಾಸುದೇವಸುಗೃಹೀತನಾಮರು ಈಗ ಜ್ಞಾನಲೋಪ ಕಾರಣರಾದ ದುರ್ಜನರಿಗೆ ಭೀಮಾದಿರೂಪಗಳಂತೆ ಶಿಕ್ಷಿಸುವುದು ಈಶಸಂಕಲ್ಪವಲ್ಲ. ಆ ಬಗ್ಗೆ ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾತೆ ದುರ್ಗಿಯು ಸನ್ಯ ಅವತರಿಸುವ ಕಾರಣ ಯತಿಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಜ್ಞಾನೋಪದೇಶಮಾಡುವ ನಿರ್ಧಾರದಿಂದ ಉಪನಯನಯೋಗ್ಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಂದೆಯಿಂದ ಉಪನಯನ ಹೊಂದಿದರು. ಇತ್ತ ಅನಂತ ಪದ್ಮನಾಭದೇವರ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರೂ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿ ಸಕಲಗುಣಭರಿತರೂ ಆದ ಅಚ್ಯುತ ಪ್ರೇಕ್ಷರೇಬ ಯೋಗ್ಯರೂ ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನವ್ಯಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಅನವರತ ಸೇವಾನಿರತರಾಗಿರಲು, ಶ್ರೀ ದೇವರು ಒಳ್ಳೆ ಪುರುಷನಲ್ಲಾವಿಧವಾಗಿ ಮುಂದೆ ಲಭಿಸುವ ಶಿಷ್ಯದ್ವಾರಾ ಜ್ಞಾನಲಾಭದ ಅಪ್ಪನೆಯನ್ನೀಯಲು ಚಾತಕಪತ್ರಿಯಂತೆ ಆ ಕಾಲ ನಿರೀಕ್ಷಕರಾದ ಯತಿವರ್ಯರನ್ನು ಸ್ವಯಂ ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯರು ಸನ್ಯಾಸದೀಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಸೇವಾದಿಂದೊಲಿಸಿ, ಸನ್ಯಾಸ ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದು, ಸರ್ವಜನಸಮಕ್ಷಮದಲ್ಲಿ ಪುರುಷಾವಿಧರಾದ ಶ್ರೀ ದೇವರಿಂದ-"ನೀನೇನು ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ನನ್ನ ಸೇವಾ ಬಹು ಮಾಡಿದೆ, ಅವಕ್ಕೆ ಫಲರೂಪವಾಗಿ ಈತನನ್ನು ಕೊಡುವೆ, ಈತನಿಂದ ಜ್ಞಾನಲಾಭವಾಗುವುದು" ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಜ್ಞೆ ಹೊಂದಿದ ಅಚ್ಯುತಪ್ರೇಕ್ಷರು ಸಂತೋಷದಿಂದ ದೇವರಿಗೆವಂದಿಸಿ ಈ ಶಿಷ್ಯರತ್ನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಇವರ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಕೃತಕೃತ್ಯನೆಂದು ಭಾವಿಸಿದರು.

ಅಚ್ಯುತಪ್ರೇಕ್ಷರ ಮುಖದಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರು ಸನ್ಮಾಸಿತರಾದವರಾಗಿಯು ಪಿಂಗಾ ಜನಕಸಾಕ್ಷಿಯಂತೆ ಗಂಗಿ ತಾನಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರೂ, “ಪ್ರಾಪ್ತೇ ನರೇಷು ಜನನೇ ನರವತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ” ಎಂದು ಇರುವ ಕಾರಣ “ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಯು ಯತಿಧರ್ಮ” ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಉದ್ದಿಶ್ಯ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರಾ ಕ್ರಮೇಣ ಬದರಿಕಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಶ್ರೀ ಸಾರಾಂಜಣದೇವರ ಸಮಕ್ಷ ಶ್ರೀ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ ನೂತನವಾಗಿ ತಾನು ರಚಿಸಿದ್ದನ್ನು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಲು, ಅದರ ಅದಿಪದ್ಯದಲ್ಲಿ “ಗೀತಾರ್ಥಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಶಕ್ತಿತಃ” ಎಂದಿರಲು, “ನೀನು ಸಮಗ್ರಾರ್ಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತನೇ. ಅದರೂ ಈಗಿನ ಜನರು ಸಮಗ್ರಾರ್ಥ ತಿಳಿಯಲು ಅಶಕ್ತರಾದ ಕಾರಣ ‘ಲೇತತಃ’ ಎಂದಿರಲೆಂದು ಹಸ್ತಾಸ್ಥಾನಪೂರ್ವಕ ಶ್ರೀ ದೇವರು ಅಪ್ಪಾಪಿಸಲು, ಅದಿಮ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ‘ಶಕ್ತಿತಃ’ ಎಂಬ ಪದ ತಿದ್ದಿ ‘ಲೇತತಃ’ ಎಂದು ಮಾಡಿದ ರೆಂಬುದೂ, ಈ ಗೀತಾರ್ಥವೂ ಸೇವೆಯನ್ನು ಶ್ರೀ ದೇವರು, ಮೂರ್ತಿಮತ್ತಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆಂಬುದೂ ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯವು ಶ್ರೀ ಸುಮಧ್ಯವಿಷಯದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿಧಿತವು.

ಇಲ್ಲಿ ಯಥಾಶಕ್ತವಾಗಿ ಈ ರೀತಿ ಶಂಕಾ ಬರಬಹುದು. ಏನೆಂದರೆ— ಶ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಿ ಗ್ರಂಥಗಳ ರಚನೆಯನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟು, ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಗೀತೆಯು ಯಾವ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಏಕದೇಶವೋ, ಅಂಥಾ ಮಹಾಭಾರತದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾದ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಾಖ್ಯಾ ಗ್ರಂಥದ ರಚನೆಯನ್ನೇ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಈ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಥಮ ಮಾಡಲು ಏನು ಕಾರಣವಿರಬಹುದೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾ ಭಾರತಕ್ಕೇನೇ ಸಮಗ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸ್ಥಾಂತ್ರಿಲಾಕಸನ್ಮಾಂಯೇನ ಏಕದೇಶ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಪ್ರಥಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದರೆಂದು ಹೇಳಲೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಭಾರತಕ್ಕೇನೇ ಸಮಗ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಾಖ್ಯಾ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಬೇರೆಯೇ ಕಾರಣ ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು.

ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲು ಉದ್ದೇಶಪಟ್ಟಿರುವ ಗ್ರಂಥವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಪಾ.ಪ್ರಸಮ್ನತವೋ ಎಂದು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸಮ್ಮತವಾದದ್ದಕ್ಕೇನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವರು. ಇದು ಸರ್ವಸಮ್ಮತವು ಹೀಗೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಯೋಗ್ಯ ಗ್ರಂಥಗಳು ಬಹು ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಯಾರೂ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಆ ಗ್ರಂಥಗಳ ನೈಕೆ ಯಾವವು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವೋ, ಅದಕ್ಕೇನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವುದು ರೂಢಿ ಯಲ್ಲಿದೆ. ಹೀಗಿದ್ದ ಕಾರಣ ಪ್ರಕೃತ ಮಹಾಭಾರತಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲು ಹೊರಟಿದ್ದು ಮಹಾಭಾರತವು ಪ್ರಮಾಣವೆಂತಲೂ ಇತರಾವೇಕ್ಷಯಾ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪ್ರಮಾಣವೆಂತಲೂ ತಿಳಿದೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡಿದ್ದೆಂದು ಸಹಜವಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತೋರುವ ವಿಷಯವು. ಹಾಗಾದರೆ ಮಹಾಭಾರತವು ಪ್ರಮಾಣವೆಂತಲೂ ಇತರಗ್ರಂಥಗಳ ಅವೇಕ್ಷಯಾ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂತಲೂ ನಾವು ಹೇಳಿದರೆ ಹಿಂದಿನ ಆಶಂಕೆಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಕೊಟ್ಟಂತಾಯಿತು. ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅದು ಆಶ್ವನ ವಾಕ್ಯವಾಗಬೇಕು ಆಶ್ವನು ಯಾರಿಂದರೆ—ಯಾರು ಯಾವ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಯಾವ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲು ಹೊರಟಿರುವನೋ. ಆತನು ಆ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನೂ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿದವನಿರಬೇಕು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಯಾರ ಉದ್ದಿಶ್ಯ ಆ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವನೋ, ಆತನಿಗೆ ಆ ಪ್ರಾಪ್ತನ ಬರಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶವು ಈತನಲ್ಲಿರ ಬೇಕು. ಈ ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕ ಈ ವಾಕ್ಯ ರಚಿತವಾಗಿರಬೇಕು. ಅದೂ ಸಾಲದೆ ಆ ವಾಕ್ಯ ಕರ್ತನಿಗೆ ವಂಚಕತ್ವ ಇರಬಾರದು ಇಂತಹವನೇ ಆಶ್ವನು. ಇಂತಹವನ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಮಾಣವು. ಆಶ್ವನಲ್ಲಿ ಯಾವಿಷ್ಟ ಗುಣಗಳನ್ನೊಪ್ಪಬೇಕೆಂದರೆ— ಯಾರು ಯಾವ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಯಾವ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲು ಹೊರಡುವನೋ, ಆತನಿಗೆ ತಾನು ನಿರೂಪಿಸುವ ವಿಷಯದ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಿರಬೇಕೆಂಬುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ

ತಿಳಿಯುವುದೇ ತಾನು ತಿಳಿಯದ ವಿಷಯವನ್ನು ಇತರರಿಗೆ ಹೇಗೆ ನಿರೂಪಿಸಲು ಬರುವುದು? ಅದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ವಾಕ್ಯರಚನಾ ಮಾಡುವವನಲ್ಲಿ ಕೇಳುವವನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವ ಇಚ್ಛೆಯಿರಬೇಕು, ಯಾಕೆಂದರೆ—ಅತನೇಲ್ಲಾದರೂ ವಿನೋದಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ವಿನಾದರೂ ವ್ಯಗ್ರಚಿತ್ತನಾಗಿರುವಾಗ ಯಾರಾದರೂ ವಿನಾದರೂ ವಿಷಯವನ್ನು ಕೇಳಿದರೂ ತಮಾಷೆಗೆ ವಿನಾದರೂಂದು ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಶ್ರೋತೃವಿಗೂ ಹಾಗೆ ಹೇಳಬಹುದೋ, ಎಂದರೆ—“ನ ನರ್ಮಯುಕ್ತಂ ಹೃನ್ಮತಂ ಹಿಸಸ್ತಿ ನ ಸ್ತ್ರೀಷು ರಾಜನ್ ವಿವಾಹಕಾಲೇ | ಪ್ರಾಣಾತ್ಮಯೇ ಸರ್ವ ಧನಾಪಹಾರೇ ಪಂಚಾನ್ಯತಾನ್ಯಾಯರಸಾತಕಾನಿ” ಎಂದು ಭಾರತಾದಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾರಣ ವಿನೋದಾ ರ್ಥವಾಗಿ ಸುಳ್ಯುವುದು ದೋಷವಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಕೇಳುವವನಿಗೆ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛಾ ಅಂದರೆ “ವಿವಕ್ಷಾ” ವಾಕ್ಯಕರ್ತನಲ್ಲಿರಬೇಕು. ಇನ್ನು ಕೇಳುವವನಿಗೆ ವಂಚನೆ ಮಾಡಬಾರದೆಂಬ ಅವಂಚಕತ್ವವೂ ಅಪ್ರಸಾದವನ್ನಿರಬೇಕು. ಅದು ಯಾಕೆಂದರೆ—ಬುದ್ಧದೇವರು ಸರ್ವಜ್ಞರಾದಕಾರಣ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದರೂ ಅವಂಚಕತ್ವವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಜನಾದಿ ಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಉಪದೇಶಕೋಟಿ ಪ್ರಮೇಯವು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲ. ಬುದ್ಧನ ಅವತಾರವೇ ಅಯೋ ಗ್ಯರಾದ ಅಸುರರು ವೇದೋಕ್ತ ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನಾಚರಿಸಿ ಅವರಿಗಯೋಗ್ಯವಾದ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗವಲಂಬಿ ಗಳಾಗೋಣ, ಅವರನ್ನು ಆ ಮಾರ್ಗಭ್ರಷ್ಟರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲು ಉದ್ದಿಶ್ಯವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀ ಸಾರಾಯಣನೇ ಬುದ್ಧನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದ. ಅದುದರಿಂದ ಅಪ್ರಸಾದವನ್ನಿ ಯಾವುದು ನಿರೂಪಿಸಲು ಇಚ್ಛಿತವೋ, ಅದರ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನ ಕೇಳಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛಾ, ಅವಂಚಕತ್ವ ಇಷ್ಟಿರಬೇಕು. ಇದರಲ್ಲಿ ವಂಚಕತ್ವ ಬರುವುದು ಒಂದೋ ವಕ್ಷ್ಯ ನು ಅಯೋಗ್ಯನಾದರೆ, ಅಥವಾ ಶ್ರೋತೃ ಹೇಳುವವನ ಪ್ರೀತಿವಾತ್ಸರ್ಯವಾಗದೆ ಅಯೋಗ್ಯನಾಗಿದ್ದರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸದೇವರು ವಕ್ತರು. ಶ್ರೀ ಸಾರಾಯಣಾವತಾರರು. ಆದ ಕಾರಣ ಆ ದೋಷವಿರಲು ಶಕ್ತವಿಲ್ಲ. ಶ್ರೋತೃಗಳು ಸಮಸ್ತ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು. ಆ ದೇವತೆಗಳು ತತ್ತ್ವ ಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯರೂ, ಶ್ರೀದೇವರ ಪರಮ ಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದರೂ ಎಂಬುವುದು ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತವಾದ ಕಾರಣ ಆ ವಂಚಕತ್ವಕ್ಕೆ ಯಾವ ಕಾರಣವೂ ಇಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ—“ದ್ವಾಪರೇ ಸರ್ವತ್ರ ಜ್ಞಾನ ಆಕುಲೀ ಭೂತೇ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರೇಂದ್ರಾದಿಭಿರರ್ಥಿತೋ ಭಗವಾನ್ನಾರಾಯಣೋ ವ್ಯಾಸತೇನಾವತತಾರ” ಇತ್ಯಾದಿ ಅಗಮವು ಪ್ರಮಾಣವು. “ನಾರಾಯಣಾದ್ವಿನಿಷ್ಕೃಂತಂ ಜ್ಞಾನಂ ಕೃತಯುಗೇ ಸ್ಥಿತಂ | ಕಿಂಚಿತ್ತದನ್ಯಥಾ ಜಾತಂ ಶ್ರೇತಾಯಾಂ ದ್ವಾಪರೇಖಿಲಂ || ಗೌತಮಸ್ಯ ಋಷೇಃ ಶಾಪಾ. ಜ್ಞಾನೇ ತ್ವಜ್ಞಾನತಾಂ ಗತೇ | ಸಂಕೀರ್ಣಬುದ್ಧಯೋ ದೇವಾಃ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಪುರಸ್ಕರಾಃ || ತರಣ್ಯಂ ತರಣಂ ಜಗ್ಗುರ್ನಾರಾಯಣಮನಾಮಯಂ || ಕೈರ್ವಿಜ್ಞಾಪಿತಕಾರ್ಯಸ್ತು ಭಗವಾನ್ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ | ಅವತೀರ್ಣೋ ಮಹಾಯೋಗೀ ಸತ್ಯವತ್ಯಾಂ ಪರಾಶ. ರಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ತೋತ್ರವಚನವು ಪ್ರಮಾಣವು. ಇಂತಹ ಅಪ್ರಸಾದಿರಬೇಕಾದ ಗುಣಗಳು ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸ ರಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾರಣ ಇವರ ವಾಕ್ಯವು ಅಪ್ರವೇಶ್ಯವು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡುವವರಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಮೂರು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವಯಾವ ಗುಣಗಳು ಯಾಯಾಗರಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಜಾಸ್ತಿ ಇರುವವೋ, ಅಂತಹವರು ಅವನ್ನು ಅಪ್ರಸಾದ ಶ್ರೀಪ್ರಸಾದರೂ, ಅವರವರ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವೆಂದೂ ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು. ಇಂತಹ ವಾಕ್ಯಗಳ ಸಮೂಹವೇ ಗ್ರಂಥವೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಶ್ರಕ್ತ ನಮ್ಮ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ ಭಾರತಾಂತರ್ಗತವಾದ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವ ದ್ಗೀತೆಯ ಕರ್ತರು ಶ್ರೀಮದ್ವೈಷ್ಣವರು. ಅವರು ಸರ್ವಜ್ಞತವರಾದ ಕಾರಣ ಅವರಲ್ಲಿ ಇತರರಿಂದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವಧಿಕವೆಂಬುದು ಸ್ವರೀತ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. “ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಸ್ಸರ್ವವಿತ್, ನಿರನಿಷ್ಕೋ

ನಿರವಧ್ಯಾ" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಜಗಜ್ಜೀಗೀಯ ಮಾನರಾದ ಅವರಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲದಿರಲು ವಂಚಕಶ್ಚದೋಷವಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಪರಮದಯಾಸಾಗರರಾದ ಅವರಿಗೆ ನಮಗೆ ಪರಮವೋಕ್ಷಸಾಧನವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯೂ ಉಂಟೆಂದು ಈ ಗ್ರಂಥರಚನೆಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುವುದು.

ಹೀಗೆ ಕರ್ತೃವಿಚಾರ ಮಾಡುವಾಗಲೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವಿವರಲ್ಲಿದ್ದಷ್ಟು ಬೇರೆಯೂ ಇಲ್ಲದಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಇತರ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಈ ಗ್ರಂಥದ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ದರೂ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಶ್ರೇಷ್ಠತಮವೆಂದೆನಲು ಯಾವ ಅಭ್ಯಂತರವೂ ಇಲ್ಲ. ಅದೇನೆಂದರೆ—ಶ್ರೀಮದಾ ಚಾರ್ಯರೇ ಮಹಾಭಾರತದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಲೋಸುಗ ಹೇಳಿದ ಮಾತೇನೆಂದರೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲದೆ. ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿದ್ದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳುವ ಕಾರಣ ಇದು ವೇದ ಕೃಂತಲೂ ಉತ್ತಮವೆಂದು 'ವೇದಾದಪಿ ಪರಂ ಚಕ್ರೇ' ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸಿರುವ ಕಾರಣ ವೇದಕೃಂತಲೂ ಅಧಿಕೃತ ಲಭಿಸುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿದ್ದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರೆಂದರೆ ಅದು ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ವಾಗಿ ಜ್ಞಾಪಿತ ತೋರಬಹುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಹೇಳುವುದು ಈ ಭಾರತವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣಾವತಾರರಾದ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರು. ಅವರು ಸರ್ವಜ್ಞರೂ, ಆಪ್ತರಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಗಣನೀಯರೂ, ಶ್ರೇಷ್ಠರೂ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅಂದರೆ ಆಪ್ತರಾಗಲು ಬೇಕಾದ ನಾವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಾದಿರೂಪಗಳಾದ ಗುಣಗಳು ಅವರಲ್ಲಿ ಅಪರಿಮಿತ ಇರುವುದರಿಂದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಅವರು ತಮ್ಮ ಅಲೌಕಿಕ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೂಪ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಿಳಿದು ತಾನು ಮಾಡಿದ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಆ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು. ಆದ ಕಾರಣ ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ಆ ವಿಷಯಗಳು ವ್ಯಾಸದೇವರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ವಿಷಯಗಳಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಲ್ಲ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಕೇವಲ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಡ್ಡಿನಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ್ದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ಅತಿವಿಶ್ವಾಸಜನಕವಾದ ಕಾರಣ ಆ ವಿಷಯಗಳು ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ವೆಂದೆನ್ನಬೇಕು. ಆತ ಏನ ಉರಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಏನಾದರೂ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ "ಏವಮೇವ ವದಸಿ, ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವಾ ವದಸಿ?" ಎನ್ನುವರು ಆತ ಏನ "ಯದಿಹಾಸ್ತಿ ತದನೇತ್ರ ಯನೇಹಾಸ್ತಿ ನ ಕುತಚಿತ್" ಎಂದು ಇರುವುದು. ಇನ್ನು ನಮಗೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಾಧನವಾಗಿ ವೇದ ತದುಪಕರಣ ಬ್ರಹ್ಮವಿಗಮಾನಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿದ್ದರೂ "ಪ್ರೀತೂದ್ಬ್ರಹ್ಮಬಂಧುನಾಂ ತಯಾ ನ ಶ್ರುತಿಗೋಚರಾ" ಎಂದಿರುವ ಕಾರಣ ವೇದೋಕ್ತ ಪ್ರಮೇಯಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ತದಭ್ಯಯನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವರಿಗಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಪರಮದಯಾಳುಗಳಾದ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸದೇವರು ಸರ್ವರೂ ಪರಮವೋಕ್ಷರೂಪ ಪುರುಷಾರ್ಥಭಾಗಿಗಳಾಗಲೆಂಬ ಮಹೋದ್ದೇಶದಿಂದ ಈ ಮಹಾಭಾರತವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದು. ಅದರಿಂದ ಇದು ಸರ್ವಾದಿ ಕಾರಿಕವು ಅತೋಷಿ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಶ್ರೇಷ್ಠವು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೂ 'ವೇದಾದಪಿ ಪರಂ ಚಕ್ರೇ' ಎಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದು.

ಇನ್ನು ಈ ಮಹಾಭಾರತದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ನಾವು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ನಿರೂಪಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಇದಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಮಹಾಭಾರತವೆಂಬ ನಾಮನಿರ್ದೇಶವೇ ಇದರ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಈ ಪದವು ಬೇರೆ ಯಾವ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲದೆ ಇದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಬರಲು ವಿಶೇಷ ಕಾರಣವಿರಬೇಕು. ಆದರಲ್ಲಿಯೂ ಇದು ಯೋಗಿಕವಾದುದು. ಅಂದರೆ ಶಬ್ದದ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ವಿಕರಣದ ಅರ್ಥ ಅನೇಕವಾಗಿ ಬರುವುದು. ಹಿಂದೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ವೇದತೆಗಳೂ ಮುನಿಗಳೂ ಸೇರಿ ಎರಡು ಸಮಭಾರದ ಮಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಸರ್ವವೇದರಾತ್ಮಗಳೆಂದು ಸರ್ವವೇದರಾತ್ಮಗಳನ್ನು ಆ ಮಡೆಯಲ್ಲಿ ಆಗೋಪಿಸಿ, ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಭಾರತವನ್ನು ಆರೋಪಿಸಿ ತುಲಾದಲ್ಲಿ ಹಾಕೋಣ ಈ ಭಾರತವನ್ನು ಆರೋಪಿಸಿದ ಮಡೆಯು ಭಾರತವಾಗೋಣ ಇದಕ್ಕೆ ಮಹಾ

భారతవేదు నామధేయవన్న ఇట్లరు. మహత్త్వమున్న భారవిశిష్టవాదింద మహాభారత వేందు అన్వర్థనామ బందుదేందు “భారతం సర్వవేదాశ్చ తులానూరీణపితాః పురా । దేవేన్ద్రభ్రాహ్మదీభిః సర్వే యషిభిశ్చ సమన్వితైః । మహత్కాష్ఠాభారవత్కాశ్చ మహాభారత ముజ్జితే” ఇత్యాది ప్రమాణప్రసిద్ధవు.

ఇన్న భారతకృత్ శ్రీశక్త్యదలి సర్వభాస్త్రప్రమేయవన్న దృష్టాంతసహితవాగి ఇలి సెరూ పిపిద్దు కారణవు. అదు జేగేందరి సమస్త రాజన్యమండలదింద తుంబిరువ ధర్మరాజన రాజశూయ యాగదలి అగ్రపూజేయ శ్రీ శక్త్య పరమాత్మనిగల్వనే సందద్దు. ఇదు అన్యాయవేందు శ్రీలద ట్టిదైన దురవస్థియింద ఇదు న్యాయవేందు సమర్థితవూ అయితల్వనే? ఇదరలి యానాగ వ్యాస పరశురామాది ముషిగళ ఫిశ్చ ద్ద్రోణాది జ్ఞానిగళ సమ్మతియింద నడిద ఈ అగ్రపూజే యింద విశ్వు సర్వోత్తమత్వవు ప్రకటికవాయితల్వనే?

ఇన్న భిమసేనదేవరు జేనోత్తమరేంబువుదు సర్వశ్రీశక్త్య సంవాదక బలాధిక్యదింద వ్యక్తవాగియదే. బలాధిక్యవాదరూ రాజన్యముకుటిరంతిద్ద జరాసంధాదిగళ వధదింద వ్యక్తమాడ ల్పట్టికు. కృతయరలి బలవే వేరిశ్చ, సంవాదకవు. లక్ష్మీయనంతరద స్త్రీయరలి టుక్తమత్వవు దౌపది దేవియరిగే లావణ్యాధిక్యదింద భారతదలి సెరూపితవాగిదే. ఇన్న విశ్వుభక్తర. సౌభా గ్యదలి ధర్మరాజన రాజశూయయాగాది మహా కార్యకారిత్యాదిగళింద కండిద ఇవర సామ్రాజ్యవే దృష్టాంతవాగి సెరూపితవాగియదే. విశ్వుద్రోషిగళ దుర్భాగ్యరేంబువుదక్కా నూరు జన దుర్భాగ్యధనాదిగళ అధఃగతనవనే సెరూపిపిరవరు. భిమనాదిగళ బ్రహ్మాది దేవతా సమూహదవరేంబుచదూ దుర్భాగ్యధనాదిగళ అశురవర్గదవరేంబువుదూ వ సిద్ద. ఈ ఎల్లా ప్రమేయవు “నిజయః సర్వకాస్త్రశాం సదృష్టాంతోఽహి భారతే” ఎంబ బ్రహ్మాండపురాణవాక్యదింద తిలదదే

ఇన్న ఈ భారతామి గ్రంథపు సంఖ్యతః లక్షాధిక పరిమాణవుళుదింద ఇదక్కి మహత్త్వ వాగలి. ఇంతక లక్షాధిక సంఖ్య శ్లోకరచన మాతదింద శ్రీవ్యాసరిగే సాక్షాత్ సారాయశావతారత్వవాగలి జేగే సిది మచదేందు శంకిశబూరదు. కురుగళ మత్తు వాండ వర వంశీశ్రీత్రయ పూర్వదలియే ఈ ఎరడు వంశగళ టుక్త ప్రకారవన్న, ముందే నడియవ రాజశూయాత్మేధాది యాగగళ మహా ముహిమేయన్న, తదుద్దేశవాగి మాడిద సమస్త లోకద దిగ్విజయద రితియన్న. దుర్భాగ్యధనాదిగళ నడిపిద అరిగన మసేయ సర్వోత్తమ ప్రయాశవన్న. అదరింద సపరివారరాగి వాండవరు తప్పిసిగొండు సఃపిగళాగి వారాద కొరవన్న. ఇతరింద సంతరిపలు అసాధ్యరాద బక ఓంబ శీతకాదిగళ సెరాయుధరాద భిమసేన దేవరింద సంతార నడిద జాతుయవన్న, దౌపదిదేవియవర వివాహనిర్వాహకక్రియన్న. మహోత్తర టుద్దేశిగవన్న. తదనంతర వనవాస అజ్ఞాత వాస గోణగళాది బతుతర కథాసందర్భగళవన్న. అజ్ఞాదక అర్చిపిణి సేనేగళలి అన్యోన్యవాగి నడిద టుక్త ప్రత్యక్తిగళ ప్రకారవన్న, తరభృతిరగళ సంఖ్యయన్న. బంధ నాది జాతుయవన్న. పూర్వ పతిపూర్వకరణ కొరలవన్న. అన్య ప్రత్యక్తగళ ప్రయోగ పరివాటియన్న భిమరాజన భిశ్చ ద్ద్రోణాదిగళింద ప్రతిదినదలియూ సంతరిపల్పట్ట గజాత్మాది సేనా సంఖ్యాదిగళవన్న. కరతలదలిరువ అవలకొణపాదియలి సేనా కర

ಮಹಾಭಾರತಾಚ್ಚ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸಂಘಟಿಸಿ ಹೇಳುವ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸದೇವರಿಗೆ ಸಕಲ ಜಗನ್ನಿರ್ಮಾತೃ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣದೇವರಂತೆ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರದವತಾರತ್ವವೂ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಉಹಿಸಲ್ಪಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೇ. ಹಾಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮತ್ಸ್ಯ ಕೂರ್ಮಾದಿ ಹೀನ ಯೋಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ದೇವರನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನಾರಾಯಣದೇವರೆಂದು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಉಹಿಸಬೇಕು. ಒಬ್ಬರ ಲಕ್ಷಣವು ಇನ್ನೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣ ನೋಡಲು ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ಇವರೇ ಅವರೆಂದು ವ್ಯವಸ್ಥಾಮಾಡುವುದು ವಿಚಾರದ ಮಾರ್ಗವಷ್ಟೇ. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಮನಸಾ ವಿಚಾರಮಾಡಿಯೇ “ಕೋ ಹ್ಯನ್ತಃ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷಾನ್ಮಹಾ ಭಾರತಕೃದ್ಭವೇತ್” ಎಂಬ ದಿವ್ಯ ವಾಣಿಯು ಹೊರಟಿದೆ.

ಒಂದು ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಆದಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಅಂತ್ಯದ ವರೆಗೂ ಬೇರೆಬೇರೆ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಹೇಳಿದರೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದದ್ದು ಅರಬ್ಬವಾದ ಪ್ರಮೇಯವೇ. ಹಾಗಿದ್ದರೇನೇ ಇಡೀ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಏಕಾರ್ಥಕತ್ವವು ಬರುತ್ತದೆ. “ಅರಬ್ಬಸ್ಯಾಂತಗಾಮಿತ್ವಂ” ಎಂಬ ಲೋಕ ನ್ಯಾಯಸಿದ್ಧವೂ ಹೌದು. ಆದಕಾರಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮಂಗಲಾಚರಣರೂಪವಾಗಿ ಹೊರಟ ಅಧಿ ಪದ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಸಕಲ ಭಾರತಾರ್ಥವೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಿಳಿಯುವ ಕಾರಣ ಆದಿಮ ಮಂಗಳ ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಾವು ಸಂಕ್ಷೇಪ ವಾಗಿ ಎವರಿಸಿದರೆ ಅದು ಅಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. “ನಾರಾಯಣಂ (1) ಸುರಗುರುಂ (2) ಜಗದೇಕ ನಾಥಂ (3) ಭಕ್ತಪ್ರಿಯಂ (4) ಸಕಲಲೋಕನಮಶ್ಚ್ಯುತಂ ಚ | (5) ಪ್ರೇಗುಣ್ಯವರ್ಜಿತಂ (6) ಮಜಂ (7) ವಿಭುಂ (8) ಮಾದ್ಯಂ (9) ವಿಾಶಂ ವಂದೇ (10) ಭವಭೈ (11) ಮಮರಾಸುರಸಿದ್ಧವಂದ್ಯಂ” ಇದು ಭಾರತದ ಆದಿಮಶ್ಲೋಕವು ಇದರಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಹನ್ನೊಂದು ವಿಶೇಷಣಗಳೂ ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತಗಳೂ, ಸಾರ್ಥಕ ಗಳೂ ಆಗಿವೆ. ಈ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಮಹಾಭಾರತವೆಂತ ನಾಮವು ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ಪರ್ವೋತ್ತಮ ವಸ್ತುವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೆಂತ ಹಿಂದೆ ಸೂಚಿಸಿರುವೆವು. ಆ ನಾರಾಯಣನು ಪರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಈ ವಿಷಯವು ವಿಶೇಷಣಗಳ ಅರ್ಥವಿಚಾರದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. “ಸುರ ಗುರುಂ” ಎಂದು ಆದಿಮವಿಶೇಷಣವು. ಇಲ್ಲಿ ಸುರಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವವರು ಇಂಥವರೇ ಎಂದು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬ್ರಹ್ಮರುಬ್ರೇಂದ್ರಾದಿ ಸಕಲ ಸುರರಿಗೂ ಗುರು. ಅಂದರೆ ಜ್ಞಾನಪ್ರದನೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. “ಸುಷ್ಪ್ರ ರಮಯತಿ” ಎಂಬುವ ಸಂಸ್ಕೃತ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀರೂಪ ಲಕ್ಷ್ಮೀಗೆ ಸುರಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತರು ಹೇಳುವರು. ಇವನೇ ಸರ್ವ ಸುರರಿಗೂ ಜ್ಞಾನಪ್ರದನು ಏಕೆ ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ “ಜಗದೇಕನಾಥಂ” ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಉತ್ತರವಾಗಿ ಹೊರಟಿದೆ. ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ಉತ್ತಮನು. ಆದುದ ರಿಂದಲೇ ಸರ್ವರಿಗೂ ಏಕನಾಥ ಅಂದರೆ ಮುಖ್ಯಸ್ಥಾನಿಯು. ಎಂತ ಈ ಪದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಇಂಥಾ ಜ್ಞಾನಪ್ರದನು ಬೇರೆಯಿಲ್ಲ. ಈತನೇ ಮಹಾಜ್ಞಾನಿಯೆಂಬುವುದು ಸಹಜವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇಂಥವನನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನ ನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಬಹಳ ಸುಲಭವಲ್ಲವೆಂದು ಶಂಕಿಸಿದರೆ ಹಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅರ್ಥ ವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಿಕ್ಕೆ “ಭಕ್ತಪ್ರಿಯಂ” ಎಂಬ ಮೂರನೇ ವಿಶೇಷಣವು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಇಲ್ಲಿ “ಭಕ್ತೃವ ತುಷ್ಟಿಮುಚ್ಛೇತಿ ವಿಷ್ಣುರ್ನಾನ್ಯೇನ ಕೇನಚಿತ್” ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದಾಗಿಂದಲೂ “ಸರ್ವಂ ವಾಕ್ಯಂ ಸಾವಧಾರಣಂ” ಎಂತ ನ್ಯಾಯವಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಭಕ್ತಿಯೇ ಆತನ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಸಾಧನ ವೆಂದು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂಕಿತ ಭಕ್ತಿಯು ನಮ್ಮಲ್ಲಂತೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಕಷ್ಟ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟೆಂದು ನಮಗೆ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುವುದು? ಪರರ ಮನೋಗತವಾದದ್ದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಕಷ್ಟ ವಷ್ಟೇ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೂ ಸಮರ್ಪಕವಾದ ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿ “ಸಕಲಲೋಕನಮಶ್ಚ್ಯುತಂ ಚ” ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನೇ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ದೇವರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಪರಮಭಕ್ತಿಯು ಇದೆ

ಎಂಬುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ದೇವರಿಗೆ ಸುತ್ತಲೂ ಪರಿವಾರರೂಪದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಕೈ
ಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು ತಿರಸ್ಸಿನಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡುತ್ತಾ ಸ್ತುತಿಸಿಕೊಂಡು ಒಂದು ದಿನವಲ್ಲ, ಒಂದು ಕ್ಷಣ
ವಲ್ಲ, ಪ್ರತಿದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರುತಿಪುಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿರಬೇಕಾಗಿದ್ದರೆ ಪರಮಭಕ್ತಿಯೊಂದು
ಅಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ರಾಜರಲ್ಲಿ ಪರಮಾದರವುಳ್ಳ
ಭೈರವರು ಹಗಲೂರಾತ್ರಿ ತಮ್ಮ ಪ್ರಭುವಿನ ಸೇವಾ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಂತೆ ಬೇರೆ ಯಾವ ಭೈರವರೂ ಇರು
ವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುವುದು ಸರ್ವಸಮ್ಮತವಾದುದು. ಅದಕಾರಣ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭಕ್ತಿಯುಂಟೆಂಬ
ವುದಕ್ಕೆ ಇತರ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ವೇಷಣದ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಹರಿನಮನವೆಂಬುವುದು ಸಂಧ್ಯಾದಿಕರ್ಮಗಳಂತೆ
ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಪ್ರತ್ಯವಾಯವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ, ಮಾಡಿದರೆ ಮಹಾಫಲವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಶ್ರುತಿವಿಹಿತವಾದ
ಕಾರಣ ಪ್ರತಿದಿನದಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಷ್ಠೇಯವೆಂತ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟು ತೋರಿಸಲಿಕ್ಕೆ 'ನತಂ' ಎಂದಿಷ್ಟು
ಹೇಳದೆ ಕರ್ತವ್ಯವೈಚೋದಕವಾದ 'ನಮಸ್ಕೃತಂ' ಎಂಬುವ ಪದವನ್ನು ವ್ಯಾಸರು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು.
ಇನ್ನೊಂದು ಶಂಕಾ ಬರಬಹುದು. ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾದಿಗಳು "ಅಹರಹಃ ಸಂಧ್ಯಾಮುಪಾಸೀತ" ಎಂಬ
ಶ್ರುತಿವಿಹಿತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ನಮಗದು ಧರ್ಮವು. ಅದನ್ನಾಚರಿಸದಿದ್ದರೆ ನಮಗೆ ಪಾಪವು ಬರುವುದು
ನ್ಯಾಯವಾದುದು. ನಮನಕ್ಕೆ ಯಾವ ಶ್ರುತಿಯು ಬೋಧಕವೆಂದು. ಈ ಶಂಕೆಗೂ "ಭೂಯಿಷ್ಯಾಂ
ತೇ ನಮುಲುಕ್ತಿಂ ವಿಧೇಮ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಇರುವ ಕಾರಣ ನಾವು ಹೇಳಿದ್ದು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯೇ.
ಯಾಗಾದಿಗಳಂತೆ ಈ ಹರಿನಮನವೂ ಅಧಿಕಾರವಿಶೇಷವಿಲ್ಲವಲ್ಲ. ಶ್ರೀ ಶೂದ್ರ ಚಂಡಾಲಾದಿಗಳೂ
ಕರ್ತವ್ಯವೇ ಎಂಬೀ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಇದು ಸರ್ವಧರ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿಸಲು 'ಸಕಲಲೋಕನಮಸ್ಕೃತಂ
ಚ' ಎಂಬ ಈ ಒಂದುಪದವು ಪದದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತುಂಬಿಸಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೀತಿ ವಿಚಾರ
ಮಾಡಲು ಹೊರಟರೆ ವ್ಯಾಸರ ಅಪಾರ ಮಹಿಮೆಯೂ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವೂ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ
ಸಕಲಗುಣಪೂರ್ಣವೆನ್ನುವ ಬರಬೇಕಾದರೆ ಸರ್ವದೋಷವಿದೂರಿಸುವ ಅಗತ್ಯವಾದುದು. ಅದನ್ನು
ನಿರೂಪಿಸಲು 'ತ್ವೈಗುಣ್ಯವರ್ಜಿತಂ' ಎಂಬ ಪದವೇ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ
ಅಜ್ಞಾನ ರಾಗ, ದ್ರೋಹ, ಅಲಸ್ಯ, ದುಃಖ, ಪಾರಶಕ್ತ್ಯ, ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿ, ಬಂಧಾದಿ ದೋಷಗಳು ಸತ್ತ್ವ
ರಜಸ್ಸುಮೋಹಾದಿ ಗುಣತ್ರಯಮೂಲಕಗಳು. ಅದುದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲವೆಂದೆನ್ನುವ ಬಗ್ಗೆ ಮೂಲಕಾ
ರಣವಾದ ಗುಣತ್ರಯವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ತ್ವೈಗುಣ್ಯವರ್ಜಿತಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು.
ನಿರ್ದೋಷವೆಂದರೆ ಅದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಕಾರಣವೇ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಕಾರ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬುವುದು ಕೈಮುತ್ಸ
ನ್ಯಾಯವಿದ್ದವು. 'ಅಜಂ' ಎಂಬುವುದು ಆರನೇ ವಿಶೇಷವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಜ ಎಂದರೆ ಜನನವು. ಅದೇ
ಬಹುಪಲವಾದರೆ ವುನಃವುನಃ ಜನನವು ಸಂಸಾರವೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮಂತೆ ಸಂಸಾರಶೂನ್ಯನು
'ಅಜ' ಎಂದರ್ಥವು. 'ಭೂ' ಎಂಬ ಧಾತುವು ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯುಳ್ಳ
ವನು ಎಂದು ವಿಭುವೆಂಬ ಪದದಿಂದ ಲಭ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವು. ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂದರೂ ಜ್ಞಾನವೆಂದರೂ ಒಂದೇ
ಅರ್ಥವು. ಅದರಿಂದ ಭೂ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನ, ವಿ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗದಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟಜ್ಞಾನ ಅಂದರೆ ಸರ್ವಜ್ಞ
ನೆಂದು ವಿಭುವಾದ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಭೂ ಎಂದರೆ ಭೂಮಿ ಅಂದರೆ ಅಕ್ಷಯ, ವಿಶೇಷತಃ ಭೂ
ಎಂದರೆ ಸರ್ವಾಕ್ಷಯ ಎಂತಲೂ, ಭವನಂ ದೀಪ್ತಿಃ ವಿಶಿಷ್ಟಕಾಂತಿಃ ವಿಭವನಂ ಅಂದರೆ ಸೂರ್ಯಾದಿ
ಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ಕಾಂತಿ, ಅಥವಾ ಭವನಂ ಅಭಿಭವನಂ ಅಂದರೆ ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೆ ಪರಾಭವವು. ಅಥವಾ
"ಭೂ ಸತ್ತಾಯಗಂ" ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಭವನಂ ಎಂದರೆ ಇರುವುದು, ವಿಶಿಷ್ಟ ಇಂದೋಷವೇ ವಿಭವನ.
ಅಂದರೆ ಸರ್ವದಾ ಇರುವುದು ನಿತ್ಯತ್ವವು — ಅಥವಾ ವಿ-ವಿಶಿಷ್ಟ ಅಂದರೆ ಸರ್ವತ್ವ ಭವನಂ=ಇಂದೋಷವು
ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಯದ್ವಾ ಭವನ=ತಿರೋಭವನ ಅಂದರೆ ಅದೃಶ್ಯತ್ವವು. ವಿಶಿಷ್ಟ ಭವನವೆಂದರೆ ತನ್ನ ಅನುಗ್ರಹ
ವಿಲ್ಲದೆ ಯಾರ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಲೂ ತೋರದಿರೋಣ, ವಿ ಅಂದರೆ ಉತ್ಪನ್ನಗಳೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮಗಳೂ,

ಪೂರ್ಣಗಲೂ ಆದ ಜ್ಞಾನ, ಸರ್ವಾಧಾರತ್ವ, ಸರ್ವಪ್ರಕಾಶಕತ್ವ, ಸರ್ವಾಭಿಭಾವಕತ್ವ, ಸರ್ವದಾ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವ, ಸರ್ವದೇಶ ಸರ್ವಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವ, ಸರ್ವಪ್ರಮುಖತ್ವದಿಂದಲೂ ತನ್ನ ಅನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೆ ಅದೃಶ್ಯತ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನೆಂತ ಏಳನೇ ವಿಶೇಷಣವಾದ ವಿಭುಷದದ ಅರ್ಥವು. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಉದರದಿಂದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಹೊರಗೆ ಪ್ರಕಟಿಸಿದುವರಿಂದ ಆದೌ ಯಾವಯತಿ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಆದ್ಯಂ ಎಂಬ ಎಂಟನೇ ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೆ ಸಕಲಜಗತ್ತಿನ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಈಶಂ ಎಂಬ ಒಂಭತ್ತನೇ ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೆ 'ಈಶಲ್ಯ ಶಕ್ತೌ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಈಶವದಕ್ಕೆ ಸರ್ವಶಕ್ತನೆಂದರ್ಥವು. ಇನ್ನು ಭವಘಂ ಎಂಬ ಹತ್ತನೇ ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೆ ಭವವೆಂದರೆ ಸಂಸಾರ ಆದನ್ನು ಘ್ನ ಎಂದರೆ ನಾಶಪಡಿಸುವವನು. ಅಂದರೆ ಸಂಸಾರನಿವೃತ್ತಿರೂಪ ಮೋಕ್ಷದಾತನೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಅಮರಾಸುರಸಿದ್ಧವೆಂದ್ಯಂ ಎಂಬ ಹನ್ನೊಂದನೇ ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಎವರಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಅಮರರು, ಅಸುರರು, ಸಿದ್ಧರು ಇವರಿಂದ ವಂದ್ಯನೆಂದು ಯಥಾಶುತವಾಗಿ ಅರ್ಥ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದು ಶಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧವು. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ದೇವರಿಗೆ ಅಸುರವಂದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಇಲ್ಲಿಯ ಅಸುರವದಕ್ಕೆ ಯಥಾಶುತವಾಗಿ ತೋರುವ ಅರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಅಮ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣ. ಅವುಗಳನ್ನು ರಮಯಂತಿ ಅಂದರೆ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ, ಎಂತ ಅಮರಾಃ ಅಂದರೆ ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು. ನಮ್ಮ ಆಸುಗಳಿಗೆ ಅನುಪಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ನಡಿಸಿದರೆ ಅವುಗಳು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಇರುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆ ದೇವತೆಗಳು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ದೈರ್ಘ್ಯ ಮಾಂದ್ಯ ಕಾಸಾದಿರೂಪದಿಂದ ಅವುಗಳ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಕಷ್ಟ ಬಂದು ಅವುಗಳು ನಮಗೆ ದುಃಖದಾಯಕಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಆದಕಾರಣ ನಮ್ಮ ಶ್ವಾಸಾದಿ ವಾಯುಗಳಿಗೆ ಸುಖದಾಯಕರಾದ ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳೇ ಇಲ್ಲಿ ಅಸುರವದವಾಚ್ಯರು ಸಿದ್ಧರೆಂದರೆ ಮುಕಿ ಹೊಂದಿದವರು. ಇಂತಹ ಅಮರರು = ದೇವತೆಗಳು ಇವರಿಂದ ವಂದ್ಯನು = ನಮ ಸ್ತುತಿಸಿಕೊಂಡವನೆಂದು ಹನ್ನೊಂದನೇ ವಿಶೇಷಣದ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಭಾರತದ ಮಂಗಲಾಚರಣರೂಪ ಪ್ರಥಮವದ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತರೀತಿಯಿಂದ ಸಕಲಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ವಿಷ್ಣುವನೇ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಇಡೀ ಭಾರತದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಸಕಲ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಗುಣಗುಣಾರ್ಥನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲೂ ಲೆಕ್ಕೇನು? — ನಾಟಕಾದಿ ಕಾವ್ಯಕಾರರಲ್ಲೂ ಒಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ ಅದೇನೆಂದರೆ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಮನಸ್ತಮಾಧಾನಕ್ಕಾಗಿ ಇಡೀ ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ ಸೂಚಿಸುವುದು. ಈ ಲೋಕಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ವ್ಯಾಸರೂ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ 'ಸಂಕ್ಷೇಪವಿಶ್ವರಾಧ್ಯಾಂ ಶು ಕಥಯಂತಿ ಮನೀಷಿಣಃ' ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವಿದ್ದರೂ ಆಗಿದೆ ಕಾವು ಹೇಳುವ ದೇವತಾದಿ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನೇಕಸಲ ಪುರಣೆಗೆ ತಂದಪ್ರಯುಕ್ತ, ಮಹಾಭಲವೂ ಪ್ರಮಾಣವಿದ್ದವೆಂಬುದರಿಂದ "ಬಹುವಾರಸ್ಯುತೇಶ್ವಸ್ಯ ಫಲಬಾಹುಲ್ಯಕಾರಣಾತ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಮಾಣವು.

ಹೀಗೆ ಆದಿಮವದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಮುಕ್ತೇಮುಕ್ತೇ ಅಲ್ಲದೆ ಕಷ್ಟದಿ ನಿರೂಪಿಸಿ, ಅದೇ ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನೇ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಶಬ್ದಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ದ್ವಂದ ಲಕ್ಷಸಂಖ್ಯಾಕವಾದ ಈ ಭಾರತಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವನ್ನು ವುದು ಆವಾಮರಸಾಧಾರಣವಾದುದು. ಆದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪತಃ "ಸ್ಥಾಲೀಪುಲಕಾ"ನ್ಯಾಯದಿಂದ ತೋರಿಸುವೆವು. ಆದಿಪದ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವೆವು. "ಸಸುರಾಸುರಗಂಧರ್ವಂ ಸಯತ್ಕೋರಗರಾಕ್ಷಸಂ | ಜಗದ್ವರೇ ವರ್ತತೇದಂ ಕೃಪ್ತಸ್ಯ ಸಚರಾಚರಂ" "ವಿಶ್ವಂ ವಿಷ್ಣುರ್ವಪಃಪ್ರಾರೋ ಭೂತಭವಭವತ್ಯಧಃ | ಪೂತಾತ್ಮಾ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಚ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಪರಮಾ ಗತಿಃ" "ಏಷ ನಿಷ್ಕಂಟಕಃ |

ಪಂಥಾಃ ಯತ್ರ ಸಂಪೂಜ್ಯತೇ ಹರಿಃ | ಕುಪಭಂ ತಂ ವಿಜಾನೀಯಾದ್ಭೋವಿಂದರಹಿತಾಗಮಂ”
 “ರುದ್ರಂ ಸಮಾಶ್ರಿತಾ ದೇವಾ ರುದ್ರೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮಾಶ್ರಿತಃ | ಬ್ರಹ್ಮಾ ಮಾಮಾಶ್ರಿತೋ ನಿತ್ಯಂ
 ನಾಹಂ ಕಂಚಿದುಪಾಶ್ರಿತಃ” “ನಾಸ್ತಿ ನಾರಾಯಣಸಮಂ ನ ಭೂತಂ ನ ಭವಿಷ್ಯತಿ | ಸತ್ಯಂ ಸತ್ಯಂ
 ಪುನಸ್ಸತ್ಯಮುದ್ಭೂತ್ಯ ಭುಜಮುಚ್ಯತೇ | ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಾತ್ಪರಂ ನಾಸ್ತಿ ನ ದೈವಂ ಕೇಶವಾತ್ಪರಂ”
 ಹೀಗೆ ಶಬ್ದಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೈ ಯೆತ್ತಿಕೊಂಡು ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಉದ್ಘೋಷಿಸಿದುದರಿಂದ
 ಇದಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವವರನ್ನು ಕುರುಡರೆಂದೂ ತಪ್ಪಾಗದು. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋ
 ತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಭಾರತಭಾಗಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಪಿಸಲು ಹೊರಟಿಗೆ ಅದೇ ಒಂದು ಗ್ರಂಥದಂತಾಗಬಹುದು.
 ಅವಳಿ ಈಗ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಈಗ ಆ ವಿಷಯನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು ಉಪರಮಿಸುವೆವು.

ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ದರ್ಶನಭಾಷಾ, ಸಮಾಧಿಭಾಷಾ, ಗುಹ್ಯಭಾಷಾ ಎಂಬ ಮೂರು ಭಾಷಾ
 ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಪ್ರಾಜ್ಞರು ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವರು. ಈಗ ಇಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ನಾವು
 ನಿರೂಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಈಗ ನಾವು ಹೊರಟಿದ್ದು ಸಭಾಷ್ಯ ಸತಾತ್ರರ್ಯ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಮುನ್ನುಡಿ
 ಬರೆಯಲು ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಪಾದಕವಾಗಿ ಇಷ್ಟು ಬರದದ್ದು. ಈ ಭಾರತವೆಂಬುವುದು ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ
 ಉತ್ತಮವೆಂತಲೂ, ಆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂತಲೂ “ಭಾರತಂ ಸರ್ವಶಾ-
 ಸ್ತ್ರೇಷು ಭಾರತೇ ಗೀತಿಕಾ ವರಾ” ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವಿದ್ದವು.

ಯುದ್ಧ ಭೂಮಿಯಾದ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಭಯಸೇನೆಯು ಯುದ್ಧ ಸನ್ನದ್ಧವಾಗಿ ಬಂದು ನಿಂತಿರು
 ತನ್ನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಹೆಮ್ಮೆಯಿಟ್ಟಿರುವ ಪಾರ್ಥನು ಯುದ್ಧ ಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿ ಬಂದು ನಿಂತು ತನ್ನ ಇದಿಂ
 ನಲ್ಲಿರುವ ತನ್ನ ಬಂಧು-ಗುರು-ಮಿತ್ರವರ್ಗದವರನ್ನು ನೋಡಿದಾಗಲೂ ತನ್ನ ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿಬಿಟ್ಟು ಹೇಡಿ
 ಯಂತೆ ನಿರ್ವೀರ್ಯನಂತೆ ಯುದ್ಧ ಪರಾಜ್ಞಾನನಾಗಿ ಶೋಕಾಕ್ರಾಂತನಾಗಲು, ಆಗ ಆತನಿಗೆ ತತ್ವೋಪದೇಶ
 ವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ನವಚೈತನ್ಯವನ್ನು ತುಡೊಡ್ಡಿ ಯುದ್ಧೋನ್ಮುಖನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ. “ಹೇ ಕೃಷ್ಣ! ನಿನ್ನಾ ಜ್ಞೆ
 ಯಂತೆ ನಡೆವೆ”ನೆಂದು ಅವನಿಂದಲೇ ಹೇಳಿಸಿ. ಹೃಷ್ಯಚಿತ್ತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ, ಅರಸಿಕರಿಗೆ ರಸಿಕತನವನ್ನೇ
 ಯುವಂತಹುದೂ, ನೈರಾಶ್ಯವಾದಿಗಳಿಗೆ ಆಶಾಪೂರಕವೂ, ದುಃಖಸಾಗರಮಗ್ನರಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕವೂ,
 ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯರಿಗೆ ಜ್ಞಾನಪ್ರದವೂ, ಮಾರ್ಗಭ್ರಷ್ಟರಿಗೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕವೂ, ದುರ್ವಿನೀತರಿಗೆ ಸನ್ನಿಹಿ
 ದಾಯಕವೂ ಕಿಂಕರ್ತವ್ಯತಾಮೂಢರಿಗೆ ಕರ್ತವ್ಯಬೋಧಕವೂ, ಪಾಪಮಾರ್ಗಾನುಸಾರಿಗಳಿಗೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗ
 ದಾಯಕವೂ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನಪ್ರದವೂ, ಕರ್ಮಿಗಳಿಗೆ ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮಬುದ್ಧಿಪ್ರದವೂ, ಭಕ್ತರಿಗೆ
 ಭಾವೋದ್ದೀಕದಾಯಕವೂ, ನಾಸ್ತಿಕರಿಗೆ ಆಸ್ತಿಕೃಬುದ್ಧಿದಾಯಕವೂ ಆಗಿದೆ. ಕಿಂ ಬಹುನಾ? ಜಾತಿ
 ನೀತಿ ಪಂಥಾದಿ ಯಾವ ವಿಶೇಷವನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸದೆ ಸರ್ವರಿಗೂ ಅದರಣೀಯವಾಗಿರುವ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ
 ಭಗವಂತನ ದಿವ್ಯ ವಾಣೀಚಮತ್ಕಾರಸರ್ವಸ್ವವೇ ಈ ಗೀತೆಯು.

ಓದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ವೇದಾಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ಸ್ತ್ರೀ ಕೂಡ, ಬ್ರಹ್ಮಬಂಧುಗಳಿಗೂ ಧರ್ಮಜ್ಞನಿದ್ದಾರಾ
 ಮೋಕ್ಷವಾಗಲೆಂಬ ಸದುದ್ದೇಶದಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಸಂಭವ. ಸಭಾ ಅರಣ್ಯ, ವಿರಾಟ, ಉದ್ಯೋಗ, ಭೀಷ್ಮ,
 ದ್ರೋಣ ಕರ್ಣ, ಶಲ್ಯ, ಗದಾ, ಸೌಪ್ತಿಕ, ಶಾಂತಿ, ಅನುಶಾಸನಿಕ, ಅಶ್ವಮೇಧಿಕ, ಮೌಪಲ. ಮಹಾ
 ಶ್ವಸ್ತನ, ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣ, ಭವಿಷ್ಯತ್” ಎಂಬ (18) ಹದಿನೆಂಟು ಪರ್ವಾತ್ಮಕವಾದ ಮಹಾಭಾರತದ
 ಭೀಷ್ಮಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಭಾರತವೆಂಬ ಪರಿಣಿತರ ಮಧುಭೂತವಾಗಿಯೂ, ಸರ್ವಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯಸಂಗ್ರಹ
 ರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನ ಸಂವಾದಾತ್ಮಕವಾದ ಗೀತೆಯು(18) ಹದಿನೆಂಟು ಅಧ್ಯಾಯಾ
 ತ್ಮಕವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸರ್ವವಿದಿತವಷ್ಟೆ! ಅದನ್ನು ಅರಿಯದ ಭಾಗಿಸಿದರೆ (3) ಮೂರು ಪಟ್ಟಿಗಳಾಗುವವಷ್ಟೆ!

ಅದರ ಪ್ರಥಮ ಪಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಮೊದಲಿನ ಆರು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರು
ವರು. ಎರಡನೇ ಪಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಎಳರಿಂದ ಹನ್ನೆರಡರ ತನಕದ ಆರು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾಯ
ಸಾಧ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು:- ತೃತೀಯ ಪಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಹದಿಮೂರರಿಂದ ಅಂತ್ಯದ
ತನಕದ ಆರು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನೇ ಬುದ್ಧ್ಯಾರೂಢ
ವಾಗುವ ಉದ್ದಿಶ್ಯ ವಿವರಿಸಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

೧ ಒಂದನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ:- 'ಅದರಲ್ಲಿಯೂ' ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದ
ಹತ್ತು ಶ್ಲೋಕಗಳ ಪರ್ಯಂತ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಉಪದೇಶಕೊಡಲು ಪ್ರಸಕ್ತಿ ತಂದೊಡ್ಡುವ
ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

೨ ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ:- ಭಗವದಾರಾಧನರೂಪವಾಗಿ ತನಗೆ ವಿಹಿತವಾದ ವೃತ್ತಿಯನ್ನನು
ಸರಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮವು. ಅದನ್ನಾ ಚರಿಸದಿರುವುದೇ ಅಧರ್ಮವು. ಪ್ರಕೃತ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾ
ಯಣನ ಮತ್ತು ತದ್ಭಕ್ತರ ದ್ವೇಷಿಗಳೂ ಅವರ ಅನುಯಾಯಿಗಳೂ ಇವರ ನಿಗ್ರಹವೇ ಪರಮ ಧರ್ಮವು.
ಅಂತಹ ಸ್ವವರ್ಣಾಶ್ರಮೋಚಿತವಾಗಿ ಬಂದ ಈ ದುಷ್ಕರ ನಿಗ್ರಹರೂಪ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಂಧುವ್ಯಾಪೋಹ
ದಿಂದ ಅಧರ್ಮವೆಂದು ಶಂಕಿಸುವ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ನಾವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ದ್ವೇಷಿಗಳ ನಿಗ್ರಹವೇ ಪರಮ
ಧರ್ಮ, ತದ್ವಿರುದ್ಧವಾದುದು ಸರ್ವವೂ ಅಧರ್ಮವೆಂತ ಬೋಧಿಸುವವನಾಗಿ ಈಗ ನಿನಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ
ಬಂಧುನಿಗ್ರಹ ನಿಮಿತ್ತ ನೀನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡ ಶೋಕವು ಅವಿವೇಕಮೂಲಕವೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

೩ ಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ:- 'ಎಷಾ ತೇಽಭಿಹಿತಾ ಸಾಂಖ್ಯೇ' ಎಂಬುವ ತನಕ ಜೀವೇಶ್ವರರ
ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರೂಪಣಮಾಡಿ 'ಯೋಗೇ ಪ್ರಿಮಾಂ ಶೃಣು' ಎಂಬುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯವನ್ನು
ಕೇಳು, ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಮಾಡಿ 'ತ್ಯೈ ಗುಣ್ಯವಿಷಯಾ ನೇದಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಆ ಉಪಾಯವನ್ನು
ಹೇಳಿ 'ಕರ್ಮಜಂ ಬುದ್ಧಿಯುಕ್ತಾ ಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಬಿಡಿಸಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.
ಅದೇ ಉಪಾಯವನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಬಹುವಾಗಿ ಈ ಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿ
ಸುವವರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

೪ ನಾಲ್ಕನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ:- ಯೋಗ. ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮ ಎಂತ ಬೇರೆಬೇರೆ ನಾಮವುಳ್ಳ ಉಪಾ
ಯವನ್ನೂ. ನೀಡೋಚ್ಛ್ರವಾದಿಂದಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಕೊನೆ ಅಂದರೆ ಅತ್ಯುಚ್ಚನಾಗಿರುವ ಶ್ರೀಮನ್ನಾ
ರಾಯಣತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಗೀತೆಯ ನಾಲ್ಕನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವರು.

೫ ಐದನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ:- 'ಯೋಗಸ್ಯಃ ಕುರು ಕರ್ಮಾಣಿ' ಎಂತಲೂ ಹಾಗೆಯೇ
'ಸಂಗಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ' ಎಂತಲೂ, ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದ ತೃತೀಯಾ
ಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷತಃ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ವರ್ಣಾಶ್ರಮವಿಹಿತವಾದ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನರೂಪವಾದ
ಕರ್ಮಯೋಗದ ಎರಡಂಶಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ ಫಲಕಾಮನಾವನ್ನು ಬಿಡುವುದು ಒಂದಂಶ, ಈಶ್ವರಾರ್ಪಣ
ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಮಾಡುವುದು ಇನ್ನೊಂದಂಶ- ಹೀಗೆ ಎರಡಂಶವುಳ್ಳ ಕರ್ಮಯೋಗವನ್ನು ಈ ಐದನೆಯ
ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು.

೬ ಆರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ:- 'ಬುದ್ಧಿಯೋಗೇ ಪ್ರಿಮಾಂ ಶೃಣು' ಎಂತ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತವಾದ
ಯೋಗವು ಎರಡು ವಿಧ-- ಕರ್ಮಯೋಗ, ಧ್ಯಾನಯೋಗವೆಂದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಯೋಗವು ಜ್ಞಾನ
ವನ್ನು ಕುರಿತು ಬಹಿರಂಗ ಸಾಧನವು. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಂತರಂಗ ಸಾಧನವು ಧ್ಯಾನಯೋಗವೇ. ಅಂತಹ
ಧ್ಯಾನಯೋಗವು ಕರ್ಮಯೋಗಸಾಧ್ಯವಾದ ಕಾರಣ ಕರ್ಮಯೋಗವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ

ಸಾಧಕವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಈಗ ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವಾದುದರಿಂದ ಈ ಆರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಯೋಗವನ್ನು ನಿರೂಪಣಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

೭ ಏಳನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ: — ಯದ್ವಾಪಿ ಆಸನ್ಯಾದ್ಯಂಗಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವರು. ಆದರೆ ಅದು ಧ್ಯಾನಯೋಗದ ಉದ್ದಿಷ್ಟ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಧ್ಯಾನಯೋಗವೇ ಮುಖ್ಯ ನಿರೂಪಣೆಯವು. ಹೀಗೆಯೇ ಧ್ಯಾನಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕರ್ಮಯೋಗವು ಅಧಿಕಾರ ಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದರೂ ಅದು ಮುಖ್ಯ ನಿರೂಪಣೆಯವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು. ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನದ ಬಹಿರಂಗಸಾಧನವಾದ ಕರ್ಮಯೋಗವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪ ವಿಸ್ತಾರಗಳಿಂದ ವದು ಅಧ್ಯಾಯಪರ್ಯಂತ ನಿರೂಪಿಸಿ ಅಂತರಂಗಸಾಧನವಾದ ಧ್ಯಾನಯೋಗವನ್ನು ಆರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಣಮಾಡಿ, ಅಂತಹ ಧ್ಯಾನವು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅನುಷ್ಠಿತವಾದರೇನೇ ಜ್ಞಾನಸಾಧಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಶಿಶುವಾಲಾದಿಗಳಂತೆ ದ್ವೇಷಪೂರ್ವಕವಾದ ಧ್ಯಾನವು ಜ್ಞಾನಸಾಧಕವಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಭಕ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟಿಲಕ್ಕೆ ಭಗವನ್ನಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಇನ್ನ ಮೇಲಿನ ಆರು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ. “ನ ತ್ವೇವಾಹಂ ಜಾತು ನಾಸಂ” ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಪೂರ್ವದ ಅಧ್ಯಾಯವೆಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಭಗವನ್ನಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದರೂ ಸಾಧನವನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಸಾಧನ ಪಟ್ಟವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇಲ್ಲಿ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಜಾಸ್ತಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾಯವೆಲ್ಲಗಳ ಅರ್ಥ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಮಾಡಿದ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ‘ಮಯ್ಯಾಸಕ್ತ’ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಉಪಕ್ರಮ ಮಾಡುವನು.

೮ ಎಂಟನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ: — ಅಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೀಯತ್ವವನ್ನೂ ಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮ ಮಹಿಮಾರೂಪವಾದದ್ದು ನಿರೂಪಿಸುವನು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪೂರ್ವಾಧ್ಯಾಯದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ “ತೇ ಬ್ರಹ್ಮ ತದ್ವಿದುಃ” “ಪ್ರಯಾಣಕಾಲೇಽಪಿ ಚ ಮಾಂ” ಎಂತ ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ತತ್ತ್ವಸಂಗಾತ್ ಅಂತ್ಯಕಾಲದ ಸ್ಮರಣಫಲವೂ ಅದರ ಉಪಾಯಪ್ರಕಾರವೂ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಮಾರ್ಗವೂ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೯ ಒಂಭತ್ತನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ: — ಏಳನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ‘ಸಾಧಿಭೂತಾಧಿದೈವಂ ಮಾಂ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಭಗವನ್ನಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಂತಹ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ ನಿರೂಪಣವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾದಿ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಆ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಎಂಟನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ಭಗವನ್ನಾಹಾತ್ಮ್ಯನಿರೂಪಣವು ಅವಸರ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದದ್ದಾಗಿದೆ.

೧೦ ಹತ್ತನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ: — ಪಸ್ತಾದ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಯೋಗವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ, ನವಮಾಧ್ಯಾಯದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಮನ್ನನಾ ಭವ’ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಆ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ನಮ್ಮ ಸ್ವತಃಪಥಕ್ಕೆ ತಂದೊಡ್ಡಿ ಆ ಧ್ಯಾನವು ವಿಷಯಸಂಪೇಕ್ಷವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವಿಷಯರೂಪವಾದ ಅಂದರೆ ಧ್ಯೇಯ ಭಗವಂತನ ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತಾರದಿಂದ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವವರಾಗಿ ಅದಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾ ಮುಷ್ಕಾದಿಗಳಿಗೆ ಅತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದು; ನಮಗೆ ವಿಧಿತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಂತಹ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಣಮಾಡುವವನು ಇವನೇ ಎಂತ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಶೇಷಸೃಷ್ಟಿಕೃತ್ಯಷ್ಟವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

೧೧ ಹನ್ನೊಂದನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ: — ಪೂರ್ವಾಧ್ಯಾಯಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ “ವಿಶ್ವಭೃಹಮಿದಂ” ಎಂತ ಪರಮಾತ್ಮನ ವ್ಯಾಪ್ತರೂಪೋವಾಸನವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ ಹೇಳಿದುದು

ಸರಿಯಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿಡಿಯದು. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿಯದೆ ಧ್ಯಾನಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ ಕಾರಣ ಧ್ಯಾನದ ಸೌಕರ್ಯಾರ್ಥವಾಗಿ ಪೂರ್ವಾಧ್ಯಾಯಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಶ್ವರೂಪದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಎಸ್ಮಾರ ವಾಗಿ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

೧೨ ಹದಿನೆರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ:—ಹೇಗೆ ಭಗವದುವಾಸನವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಉಪಾಸನೆಯೂ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನವೆಂತ ಮುಂದಿನ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. “ಶ್ರಿಯಂ ವಸಾನಾ ಅವ್ಯುತತ್ವಮಾಯನ್” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀದೇವಿಯ ಉಪಾಸಕರೂ ಅವ್ಯುತತ್ವ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾರಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದಕಾರಣ ಇದರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನ ವೆಂದು ತಿಳಿಯಲೋಸುಗ ಶ್ರೀದೇವಿಯ ಉಪಾಸನಾಪೇಕ್ಷೆಯಾ ಶ್ರೀಪತಿಯ ಉಪಾಸನೆಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು.

೧೩ ಹದಿನೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ:—ಪೂರ್ವಾಧ್ಯಾಯಪಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ಅರ್ಥಗಳ ಸಂಗ್ರ ಹರೂಪವಾದದ್ದು ಈ ಅಧ್ಯಾಯವು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಪ್ರಥಮಪಟ್ಟದಲ್ಲಿ “ತ್ಯೈಗುಣ್ಯವಿಷ ಯೋ ನೇದಾಃ” ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಬಹಳವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಜ್ಞಾನಸಾಧನವು ಪಷ್ಠಾಧ್ಯಾಯಸಮಾಪ್ತಿತನಕ ನಿರೂಪಿತವಾಯಿತು. ಪ್ರಥಮಪಟ್ಟದ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ನ ಶ್ವೇವಾಹ” ಮಿತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಅನಾದಿ ನಿತ್ಯತ್ವಾದಿ ಜೀವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಿ, ದ್ವಿತೀಯಪಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಿ, ಸಪ್ತಮಾ ಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ಭೂಮಿರಾಪ” ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕ್ಷೇತ್ರಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಭಗವದುವಾಸಸ್ಥಾನವೂ ನಿರೂಪಿತ ವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬುಧ್ಯಾರೂಢವಾಗುವ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂ ಪಿಸಿರುವರು.

೧೪ ಹದಿನಾಲ್ಕನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ:—“ಬುದ್ಧಿಯೋಗೇ ತ್ರಿಮಾಂ ಶೃಣು” ಎಂತ ದ್ವಿತೀ ಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾನಾಡಿಧ ಕರ್ಮಧ್ಯಾನಲಕ್ಷಣ ಜ್ಞಾನಸಾಧನವನ್ನು ಕಾಮಾದಿವರ್ಜನರೂಪ ಸಹಕಾರಿಗಹಿತವಾದದ್ದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ ಕಾಮಾದಿವರ್ಜನರೂಪ ಇತಿಕರ್ತವ್ಯಾಂತ (ಸಹಕಾರಿ) ಯನ್ನು ಉತ್ತರದ ಎದು ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರಲ್ಲಿ ಬಂಧದ ರೀತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದರೆ ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಸಾಧನಗಳಾದ ಆ ಸಹಕಾರಿಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಾರ್ಥ ನಿರೂಪಿಸುವುದು ನ್ಯಾಯ. ಬಂಧವಾದರೂ ‘ಕಾರಣಂ ಗುಣಸಂಗೋಷ್ಠ’ ಎಂತ ಪೂರ್ವಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ರೀತ್ಯಾ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕವಾದದ್ದು. ಆದಕಾರಣ “ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಸಂಯೋಗಾತ್” ಎಂತ ಹೇಳಿದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತ್ರಿಗುಣದ ಎಕಾರಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ ತನ್ನ ವೃತ್ತ್ಯವಾಯವನ್ನೂ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಣೆಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

೧೫ ಹದಿನೈದನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ:—ಪ್ರಯೋಗಶಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರ ಹೇತುಭೂತವಾದ ಕ್ಷೇತ್ರನಾಮಕವಾದ ಜಗತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ ‘ಯ ಏನಂ ನೇತ್ತಿ ಪುರುಷಂ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಿಂದ ಭಗವದಾದಿಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ ತನ್ನ ವೃತ್ತ್ಯವಾಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಅವೆರಡನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶದವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

೧೬ ಹದಿನಾರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ:—“ನಿರ್ಮಾಸಮೋಹಾ” ಇತ್ಯಾದಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದ ಪುನ ರ್ವಿಭೂತಗಳಾದ ಜ್ಞಾನಮೋಕ್ಷಗಳ ಸಾಧನವನ್ನೂ ‘ಯತಂಶೋಭ್ಯಕೃತಾತ್ಮನಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದ ಪುನರ್ದವಿಶೋಧನೆಯನ್ನೂ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅದು ದೇವಾಸುರಲಕ್ಷಣರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವರೂಪವರು.

೧೭ ಹದಿನೇಳನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ:—ಚತುರ್ದಶಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ನಾನ್ಯಂ ಗುಣೇಭ್ಯಃ ಕರ್ತಾರಂ” ಇತ್ಯಾದಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಪರಿಣಾಮಗಳೂ ಗುಣಕೃತವೆಂತ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ವಾದಿ

ಗುಣಕೃತವಾದ ಶ್ರದ್ಧಾದಿಭೇದವನ್ನೂ ಆಹಾರದ ಭೇದವನ್ನೂ ತಪಃಪ್ರಭೃತಿ ಕರ್ಮಭೇದವನ್ನೂ ಹೇಳಿ ಆದರ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೇ ಮಾಡುವರು.

೦೮ ಹದಿನೆಂಟನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ:—ಮಂದರಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಹಿಂದೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ವಿಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಜ್ಞಾನಸಾಧನವನ್ನೂ, ತ್ರಿಗುಣಾರ್ಯವನ್ನೂ, ಸನ್ಯಾಸವನ್ನೂ, ತ್ಯಾಗವನ್ನೂ ಪುನರ್ಭವಹೇತುಗಳೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಆದರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ನಾವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಿಂದ ಇಡೀ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟುಸರ್ವೋತ್ತಮವಾದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂಬುವುದು ಸಿದ್ಧವೆಂತ ನಾವು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವೆವು. ಅದನ್ನು ಪುನಃ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ “ಭಾರತಂ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಭಾರತೇ ಗೀತಿಕಾ ವರಾ” ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಿಂದ ಈ ಗೀತೆಗೆ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಾವು ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಚಾರಮಾಡಬೇಕಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಗೀತೆಗೆ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠವು ಹೇಳುವುದು ಇದು ಭಾರತಾಂತರ್ಗತವೆಂದೂ, ಅಥವಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಂದಲೋ? ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಂದ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಎಷ್ಟು ಮಾತ್ರಕ್ಕೂ ವ್ಯಾಸರು ಇದನ್ನು ಭಾರತಾಂತರ್ಗತವಾಗಿಯೂ ತದೇಕದೇಶವಾಗಿಯೂ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಇದು ಭಾರತದಿಂದಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಯಾವ ನಿಮಿತ್ತ? ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಒಂದು ಗ್ರಂಥದ ಭಾಗವೆಂದು ಆಗಬೇಕಾದರೆ ಆ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವೇ ಆದರೂ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿರಬೇಕು. ಹಾಗಾದರೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಎಕದೇಶವಾದ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವೆಂದೊಪ್ಪಬೇಕು. ಹಾಗಾದರೆ ಬಾಕಿ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಆ ಗ್ರಂಥದ ಎಕದೇಶಕ್ಕೆ ಆ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕೆಲವು ವಿಷಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದರೆ ಇದು ತದೇಕದೇಶವಾಗಿರಲಿ; ತದೇಕವೆಯಾ ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮವು ಹೇಗೆ? ಈ ಶಂಕಾ ಸಹಜವಾಗಿ ಬರಬಹುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. ಇಲ್ಲಿ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ “ಪಶಾಕಾ” ಪ್ರಕರಣ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವರಿಗೆ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ಬಹು ಸುಲಭವು. ನಮಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಬಿಡಿಸುವುದು ಅಪ್ರಸ್ತುತವು. ಆದರೆ ಒಂದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಮೂಲ್ಯವಾದವುಗಳನ್ನು ಆ ಗ್ರಂಥದ ಎಕದೇಶದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದರೆ ಆ ಎಕದೇಶವು ಆ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಲಾರದು. ಪ್ರಕೃತ ಹಾಗಲ್ಲ ದಧಿಯಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿ ತೆಗೆದ ನವನೀತವು ಅವಶಿಷ್ಟ ಮಜ್ಜೆಗೆಯಿಂದ ಹೇಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವೋ, ಹಾಗೆ ಇಡೀ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಲ್ಯವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಕಾರಣ ಇದು ಮೂಲ್ಯವೆಂದು ಮಹನೀಯರಿಂದ ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ವಿಷಯವು ಯಾವುದೆಂದು ಯಾರಾದರೂ ಕೇಳಬಹುದು. ಅಂತಹ ವಿಷಯಗಳು ಎಷ್ಟು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾದಿಗಳೇ. ಇದನ್ನು ಒಬ್ಬರು ಮಹಾನುಭಾವರು ನವರತ್ನಗಳೆಂದು ತಮ್ಮ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ “ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ಯಮತೇ ಹರಿಃ ಪರತರಃ ಸತ್ಯಂ ಜಗತ್ತತ್ಪ್ರತೋ ಭೇದೋ ಜೀವಗಣಾ ಹರೇರನುಚರಾ ನೀಚೋಚ್ಚಭಾವಂ ಗತಾಃ | ಮುಕ್ತಿ-ರ್ನೈಜಸುಖಾನುಭೂತಿರಮಲಾ ಭಕ್ತಿಶ್ಚ ತತ್ಸಾಧನಂ ಹೃತ್ಪಾದಿಪ್ರೀತಯಂ ಪ್ರಮಾಣಮುಪಿರಾ-ಮ್ನಾಯೈಕವೇದ್ಯೋ ಹರಿಃ”

ಇಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಶಂಕಿಸಬಾರದೆಂದು ಹೇಳುವೆವು. ಏನೆಂದರೆ ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ಯಮಾರ್ಯರು ಈಗಿನವರು, ಗೀತೆಯ ಪ್ರಾಚೀನವಾದದ್ದು. ಮತ್ತಿನವರಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ಯಮಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದುದು ಪೂರ್ವತನ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ, ಎಂಬುವುದು ಕೇವಲ ಮತಾಧಿವಾಸನಮೂಲಕವೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಎಂತ ನಮ್ಮ ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಯಿತೆಂದರೆ ಅದು

ಮತಾಭಿಮಾನಮೂಲಕವೆನ್ನ ಬಹುದು. ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ ಆ ಪ್ರಮೇಯವು ನಮ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಗೀತೆಗೆ ನ್ಯೂನತೆಯಿಲ್ಲ—ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಗೀತಾಮೂಲಕವಾದ ಕಾರಣ ಮಹಾಪ್ರಮಾಣವೆಂದಾಯಿತು. ನಮ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಗೀತೆಯೂ ಏಕಾರ್ಥಕವೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯ ಹೆಮ್ಮೆ ಪಡುವೆವು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಲು ನಮಗಿದ್ದಷ್ಟು ಸತ್ಯವಾದ ಸಮರ್ಪಕವಾದ ಕಾರಣವು ಯಾವ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಆದು ಹ್ಯಾಗೆಂದರೆ ನಿರ್ಮಾತೃರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಏನೆಂದರೆ ಈ ಗೀತೆಗೆ ನಮ್ಮ ಆಚಾರ್ಯರಂತೆ ಬಹು ಪ್ರಾಚೀನರೂ ಭಾಷ್ಯ ಮಾಡಿರುವರು. ಅದನ್ನು ಅಲ್ಲಿವೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ನಮ್ಮ ಆಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೇ ಮೂಲಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಾನುಸಾರವೆಂದೂ ಮುಖ್ಯವೆಂದೂ ಸಾಧ್ಯ ಹೇಳುವೆವು. ನೀವೂ ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕಾಗುವುದು. ನೋಡಿರಿ—

ಈಗ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾದರೂ ಒಂದು ವಿಷಯವು ನಡೆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ತಾನಿದ್ದು ನೋಡಿ ಹೇಳುವವನ ಮಾತಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೋ. ಇಲ್ಲವೆ ಕೇವಲ ಉಹಿಸಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಮಾತಿನಿಂದ ಕೇಳಿ ಹೇಳುವವನ ಮಾತು ಪ್ರಮಾಣವೇ? ನೀವೇ ವಿಚಾರಮಾಡಿರಿ. ಸ್ವಾಯವಾದರೆ ನೋಡಿ ಹೇಳುವವನ ಮಾತಿಗೆ ಬೇರೆ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವಾದರಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ ಹಾಗಾದರೆ ಭಾರತಯುದ್ಧವು ನಡೆಯುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹತ್ತಿರವಿದ್ದ ವಾರ್ಧನಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು. ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತ ಕೇಳಿದುದು ಅರ್ಜುನನ ರಥದ ಮೇಲೆ ಮೂರ್ತಿಮತ್ತಾಗಿ ಸಿಂಹನಾದಕೊಟ್ಟು ಶತ್ರುಗಳ ಬಲವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುತ್ತ ವಾರ್ಧನನ್ನೂ ಯಾ ಇವನ ಪಕ್ಷಿಯರನ್ನೂ ಉಬ್ಬಿಸುತ್ತಾ ಇದ್ದವ ಹನುಮಂತನೊಬ್ಬನೇ. ಈ ಮೂವರಲ್ಲದೆ ಇತರರಿಗೆ ಈ ವಿಷಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ! ಹೀಗಿರುವಾಗ ಆ ಮುಖ್ಯವಾಯುವಿನ ಅಂತರಾದ ಹನುಮಂತನೇ ನಮ್ಮ ಶ್ರೀಮನ್ನಾಥನಾಮಕರಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ ಕಾರಣ ಆ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ದಿವ್ಯ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿ ನಡೆದ ಸರ್ವವನ್ನೂ ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ನಮ್ಮ ಆಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಸರಿ ಯಾವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದೀತು? ಇದನ್ನು ನಮ್ಮ ಆಚಾರ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬ ದುರಭಿಮಾನದಿಂದ ಹೆಮ್ಮೆಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕೆಂಕು ಈ ನಿಮಿತ್ತವ ಆ ನೈತೃ ಯಾವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲದ್ದು ನಮ್ಮ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಕೃತಿಗೆ ಮಾತ್ರವೆಂದು ಹೆಮ್ಮೆ.

ಇಲ್ಲಿ ವಾಯುವಿನ ಅವತಾರನಾದ ಹನುಮಂತನೇ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದೆಂಬುವುದು ಕೃತಿಷ್ಠತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಇತರತ್ರ ಅದನ್ನು ಸಮರ್ಥನಮಾಡಿಯೂ ಆದು ನಿರ್ಣೀತವಾದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮೂವರ ಪೈಕಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕೃತನಾದ ವಾರ್ಧನೇ ಜಯತೀರ್ಥರಾಗಿ ಜನಿಸಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಸಮಗ್ರ ಗ್ರಂಥಜಾತಕ್ಕೆ ಅಭೂತಪೂರ್ವವಾದ ಟೀಕಾಮಾಡಿ ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರೆಂದು ಜಗತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವರಷ್ಟೆ! ಆದ ಕಾರಣ ವಾರ್ಧನೇ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದರೆ ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇನ್ನಾವುದು ಇದರ ಎದುರಲ್ಲಿ ಮಾನ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು? ವಾಚಕರೇ ವಿಚಾರಿಸಬಹುದು. ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರು ವಾರ್ಧ ಅವತಾರವೆಂಬುವುದು ವಿಶಿಷ್ಟವೂ, ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಇತರ ಮಹನೀಯರ ವಚನಗಳೂ ಇವುಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಈ ಮಾತನ್ನು ವ್ಯಾಸರೇ ತಮ್ಮ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷಪರ್ವದಲ್ಲಿ "ಯೂಯಂ ಮಾನುಷ್ಯಮೇಷ್ಯಥ" ಎಂತ ವಾಂಡವರೇ ಮನುಷ್ಯರಾಗಿ ಜನಿಸುವರೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

ಸಾಧ್ಯ ಹಿಂದೆ ಗೀತಾದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾದಿ ವಿಷಯವು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದ್ದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ. ಅದನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆರೂಢವಾಗುವಗೋಸ್ಕರ ದಿವ್ಯಾತ್ಮಪ್ರದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಗೀತೆಯ ಶ್ಲೋಕಮಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಶ್ಲೋಕ 14ರಲ್ಲಿ ಮಾಧವ ಎಂತಲೂ 15-21ರಲ್ಲಿ ಹೃಷೀಕೇಶ ಎಂತಲೂ ಅಜ್ಯುತ ಎಂತಲೂ, 31ರಲ್ಲಿ ಕೇಶವ ಎಂತಲೂ, 32ರಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದ ಎಂತಲೂ, 35ರಲ್ಲಿ ಮಧುಸೂದನ

ಎಂತಲೂ, 39 ಮತ್ತು 44ರಲ್ಲಿ ಜನಾರ್ದನ ಎಂತಲೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸರು ತಾನಾಗಿಯಾಗಲೀ, ಅರ್ಜುನನ ಮುಖದಿಂದಾಗಿಯಾಗಲೀ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅನೇಕ ವಿಧ ಸಾಮನೀಕರಣ ಮಾಡಿದುದು ಸರಿಯಷ್ಟು! ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಚಾರಮಾಡುವ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಈ ಅವತಾರದಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವ, ದೇವಕೀತನಯ, ನಂದಕುಮಾರ, ವಾಷ್ಣೇಯ, ಯಾದವೋತ್ತಮ, ರಾಮಾನುಜ, ಗದಾಗ್ರಜ, ಭೈಷ್ಣೀಪತಿ, ಸತ್ಯಾಪತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ವಿಧಸಾಮಗಳಿರುವಾಗಲಾದರೂ ಮಧ್ಯದ ಸಾಮಗಳಿಂದ ಸರ್ವತ್ರ ಸಂಬೋಧಿಸಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ನಮ್ಮ ಈ ಯಾವ ಶಂಕೆಗೂ ಅವಸರವಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೇನೂ ಮಾಡದೆ ಮಾಧವ ಮಧುಸೂದನ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ತತ್ವದವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗಳೂ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತಗಳೂ ಆದ, ಸಾಮಗಳಿಂದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕರೆದಿದ್ದರಿಂದ ಇವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನ ಅವತಾರನೆಂದು ಹೇಳದೆ ಬೇರೆ ದಾರಿಯಿಲ್ಲ. ಆಯಾಯ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಗಳಾದ ಜನಾರ್ದನೇತ್ಯಾದಿ ಸಾಮಗಳು ಆಯಾಯ ಸಾಮಗಳಿಂದ ತೋರುವ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಈ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಹೇಳದೆ ಆ ಸಾಮಗಳು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಬರಲು ಏನು ಕಾರಣ? ಮಧುಸಾಮಕ ದೈತ್ಯನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಕಾರಣ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ಸಬೇಕಾದರೆ ಆ ಮಧುಸಾಮಕ ದೈತ್ಯನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ರೂಪವೇ ಈ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಎಂತ ಹೇಳದೆ ಬೇರೆ ದಾರಿಯಿಲ್ಲ? ಹೀಗೆ ಜಗನ್ನಾತೆಯಾದ ರಮಾದೇವಿಯ ಪತಿಯಾದ ಕಾರಣ ಮಾಧವ ಎಂತ ಹೆಸರು. ಇದು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯೆಂದು ಹೇಳದೆ ಬೇರೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನಾಮ ವಿಚಾರಮಾಡುವಾಗ ಆ ಸಾಮಗಳಲ್ಲಿ ತೋರುವ ರೂಪಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ಬಂದ ನಾಮವನ್ನು ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದ್ದರೆ ಆ ಅವತಾರರೂಪವೂ ಈ ಕೃಷ್ಣನೂ ಒಬ್ಬನೆಂದು ಹೇಳದೆ ಬೇರೆ ನಿರ್ವಾಹವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದನ್ನೂ ವಿಚಾರಮಾಡುವಾಗ ಅವನ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ಮಹಾಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನೇ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನೆಂದು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು ಅನಾಯಾಸದಿಂದ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕೂಡುವ ನಾಮಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಬೇರೆ ಸಾಮಗಳಿಂದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರ ವಿಷಯನಿರೂಪಣಚಾರ್ಯವು. ಏನಂದರೆ ಲೋಕದ ಎಲ್ಲ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಮನುಷ್ಯಪುತ್ರರಂತೆ ವಸುಧೇವದೇವಕಿಯರಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಮಗನಿವನಲ್ಲ. ಕಿಂತು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಅವತಾರಮೂರ್ತಿಯೆಂದು ಬೋಧಿಸುವ ಕಾರಣವು.

2ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ 9ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ “ಗೋವಿಂದಮುಕ್ತಾ ತೂಷ್ಣೀಂ ಬಭೂವ ಹ” ಎಂತ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಗೋವಿಂದ ಎಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಆ ಪದಕ್ಕೆ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವೂ ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ 61ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ “ಯುಕ್ತ ಅಸೀತ ಮತ್ತರಃ” ಎಂತ ಕೃಷ್ಣನು “ಹಂ ಪರೋ ಯಸ್ಯ” ಎಂದು ತನಗೆ ಉತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಯಿತು.

3ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ 22ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಾನು ಕರ್ಮದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯವೇನದೆಯೋ, ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೊಂದಿದವ. ಇನ್ನು ಕರ್ಮದಿಂದ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಹೇಗೆ ತನಗೆ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತತ್ವ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ.

4ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ 5ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ “ತಾನ್ಯಹಂ ವೇದ” ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನೂ, “ಭೂತಾನಾಮಾತ್ಮರೋಽಪಿ ಸನ್” ಎಂಬ 6ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಸರ್ವೇಶ್ವರತ್ವವನ್ನೂ, 14ರಲ್ಲಿ “ನ ಮಾಂ ಕರ್ಮಾಣಿ ಲಿಂಪಂತಿ” ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವರೂಪನಾದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಕರ್ಮಗಳ

ಅರೇಬವನ್ನೂ ಹಾಗೆ 35ರಲ್ಲಿ 'ದ್ರಕ್ಷಸ್ಯಾತ್ಮನ್ಯಥೋ ಮಯಿ' ಎಂದು ತನಗೆ ಸರ್ವಭೂತಾಧಾರತ್ವವನ್ನೂ ಹೇಳಿ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ತನಗೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವನು.

5ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ 29ರಲ್ಲಿ 'ಭೋಕ್ತಾರಂ ಯಜ್ಞತಪಸಾಂ' ಎಂಬುವುದರಿಂದ ತನಗೆ ಸರ್ವಯಜ್ಞ ಭೋಕ್ತೃತ್ವ, ಸರ್ವೇಶ್ವರತ್ವ ತನ್ನನ್ನು ಹಾಗೆ ತಿಳಿದವರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿದಾಯಕತ್ವ ಇವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

6ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ 14ರಲ್ಲಿ 'ಮತ್ಪರಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ ತನಗೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನೂ, ಶ್ಲೋ. 15ರಲ್ಲಿ 'ಮತ್ಸಂಸ್ಥಾಮಧಿಗಚ್ಛತಿ' ಎಂದು ತನ್ನ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೂ, 30ರಲ್ಲಿ 'ಯೋ ಮಾಂ ಪಶ್ಯತಿ ಸರ್ವತ್ರ' ಎಂದು ತನಗೆ ಸರ್ವಾಧಾರತ್ವ, ಸರ್ವದೇಶದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇವುಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವನು.

7ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ 7ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಮತ್ತಃ ಪರತರಂ ನಾಸ್ತಿ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನಿಂದ ಉತ್ತಮವಸ್ತು ಇಲ್ಲವೆಂತಲೂ, ತಾನು ಸರ್ವಾಶ್ರಯನೆಂತಲೂ, 12ರಲ್ಲಿ 'ಯೇ ಚೈವ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಾತ್ವಿಕ ರಾಜಸ ತಾಮಸ ಸರ್ವಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃ ತಾನೇ ಎಂತಲೂ, 22ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಲಭತೇ ಚ ತತಃ ಕಾಮಾನನ್ಯಯೈವ ವಿಹಿತಾನ್ ಹಿ ತಾನ್' ಎಂತ ಯಾವದೇವತಾ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಿದರೂ ತತ್ಪಲದಾತನು ತಾನೇ ಎಂತಲೂ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ.

8ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ 5ನೇ ಶ್ಲೋಕ 'ಅಂತಕಾಲೇ ಚ' ಎಂಬುದರಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವತಃ ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವುದೆಂತಲೂ, 13ನೇ 'ಓಮಿತ್ಯೇಕಾಕ್ಷರಂ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಾನು ಓಂಕಾರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂತಲೂ 'ಮಾಮುಪೇತ್ಯ ಪುನರ್ಜನ್ಮ' ಎಂಬ 15ನೇ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ ಪುನಃಪುನಃ ಜನ್ಮರೂಪ ಸಂಸಾರವಿಲ್ಲವೆಂತಲೂ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ.

9ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ 4ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು 'ಮಯಾ ತತಮಿದ' ಮಿತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ತನಗೆ ಜಗತ್ತಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ವಿಶದವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಾಗಿದ್ದಾನೆ.

10ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ 2ನೇ 'ಅಹಮಾದಿಹಿ' 5ನೇ 'ಅಹಿಂಸಾ ಸಮತಾ ತುಷ್ಟಿಃ' 8ನೇ 'ಅಹಂ ಸರ್ವಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಸರ್ವಕಾರಣನೆಂತಲೂ ಇನ್ನು ಕೊನೆತನಕ ತನಗೆ ಸರ್ವರಲ್ಲಿಯೂ ಸಾರತ್ಯವನ್ನೂ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ.

11ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ 30 'ಭಾಸಪ್ರವೋಗಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಸೂರ್ಯಾದಿ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರಕ ತೇಜಸ್ವಿತೆಯನ್ನೂ, ಸರ್ವರಿಗೂ ಭಯಜನಕವಾದ ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪ್ತರೂಪಿತ್ವವನ್ನೂ, ಸರ್ವ ಸಂಹಾರಕತ್ವವನ್ನೂ, ತನಗೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನೂ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಕಾರತಮ್ಯಸಾಧಕ ನೀಚೋಚ್ಚತ್ವವನ್ನೂ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ.

12ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ 'ತೇಷಾಮಹಂ ಸಮುದೃರ್ತಾ' ಎಂಬ 7ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನು ತಾನು ತನ್ನ ಉಪಾಸಕರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷದಾಯಕನೆಂತಲೂ ಉದ್ಧಾರಕನೆಂತಲೂ ನಿರೂಪಿಸಿರುವನು.

13ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ 19ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಮದ್ಭಾವಾಯೋಪಪದ್ಯತೇ" ಎಂತ ತನ್ನ ದ್ವ್ಯಾನ್ ಭಕ್ತನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

14ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ 26ನೇ "ಮಾಂ ಚಯೋಽವ್ಯಭಿಚಾರೇಣ" ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಸೇವಿಸುವವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ನಿರ್ಮಲ ಭಕ್ತಿಯೇ ಸಾಧನವೆಂತಲೂ ನಿರೂಪಿಸುವವನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

15ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಾನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದೂ 16ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತು ಸುಕ್ಕುಂಬುವ ವಾದವನ್ನು ನಿಂದಿಸಿ ಸತ್ಯವನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ಜಾತಿಭೇದವನ್ನೂ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ.

17ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯಃ ಅದಿಯಿಂದ ಅಂತ್ಯತನಕವೂ ಜೀವರಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವನ್ನೂ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ.

18ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ 65ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ “ಮಧ್ಯಕ್ಷೋ ಮಾಮುಪೈಷ್ಯಸಿ” ಎಂಬೋಣದರಿಂದ ತನ್ನ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾತು, ಅದರಿಂದ ಮತ್ತಾ ಪ್ರೀತಿಯ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವಿ, ಎಂತ ಹೇಳಿ, ಮುಕ್ತಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯೇ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನವೆಂತಲೂ ಅದರಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ನಾನು ಮೋಕ್ಷ ಕೊಡುವವನೆಂತಲೂ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಗೀತೆಯ 18 ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಬಿಟ್ಟು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳದೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ 1 ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, 2 ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯವು, 3 ಜೀವರಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವಾದ ಭೇದವು, 4 ಜೀವರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಉತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷಣಾಪ ತಾರತಮ್ಯ—ಇದನ್ನೇ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ನೀಚೋಚ್ಚಭಾವ ಸ್ಪಷ್ಟರೂಪಾನಂದವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವ ಪರಮಾತ್ಮವ್ಯಾಪ್ತಿಯೇ ಅಥವಾ ಪರಮಾತ್ಮವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದಾಗುವ ಸ್ಪಷ್ಟರೂಪಾನಂದಾವಿಭಾವವೇ ಮುಕ್ತಿಯೆಂತಲೂ ಅದಕ್ಕೆ ಭಕ್ತಿಯೇ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನವೆಂತಲೂ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಹಿಂದಿನಾಂವು ಹೇಳಿದಂತೇ “ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ಯಮತೇ ಹರಿಃ ಪರತರಃ.....” ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದರ ಮತವನ್ನೇ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ತೋರಿಸಿದಂತಾಯಿತೆಂದು ನಾವು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಬೇಕಾಗಬಲ್ಲ.

ದ್ವೈತವೇದಾಂತ ಮಹಾಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರು ಮುಳುಗಿ ಅಮೂಲ್ಯ ರತ್ನ ಕುಲ್ಲಗಳಾದ ತತ್ವಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನಮಗೆ ತೋರಿಸಿದರೂ ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯನ್ನು ಅರಿಯದ ಕಾರಣ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿದಂತಿರುವವರು ನೋಡಲಸಮರ್ಥರಾಗಿ ದುಃಖಪಡುತ್ತಿರಲು ಸುಲಭವಾದ ತಿಳಿ ಗನ್ನಡಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸಿ ಪ್ರಚಾರಪಡಿಸುವ ಮುಖ್ಯೋದ್ದೇಶದಿಂದ ಹೊರಟಿರುವ ಈ ಮಧ್ಯಮುನಿ ಸೇವಾಸಂಘವು ಯಾರಿಗ ಪ್ರಸನ್ನನೀಯವಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ? ಯಾರು ಈ ಸಂಘದ ಉಪಕಾರಸ್ವರಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ?

ಈ ರತ್ನ ಕುಲ್ಲಗಳಾದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಮದ್ವಿವಿವಿವಾರ ಶ್ರೀಮದ್ವಾದಿರಾಜಪ್ರಾಚೀನರೂ, ಪುರಂದರದಾಸರು, ವಿಜಯದಾಸರು, ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಾಯಶ್ರೀಮಚ್ಚರಣರು, ಕನಕದಾಸ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾವಿಹಾರರು ಸರಳವಾದ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಮರಿಗೂ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಸುಳಾದಿ ರೂಪದಿಂದ ತಿಳಿಸಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನೂ ನೋಡದೆ ಮತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಸಮಗ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳ ಅನುಚಾನವಾಗಿ ತೋರುವ ಅರ್ಥವು ನಮಗೆ ಅದರಿಂದ ಅಗದಿರುವ ಕಾರಣವೂ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ಮನ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಈ ಮಧ್ಯಮುನಿಸೇವಾಸಂಘವು ಅಂತಹ ಅಜ್ಞರಿಗೂ ತಿಳಿಯಲೋಸುಗ ಈ ಕಾರ್ಯ ವನ್ನು ಮಾಡಲು ದೈವವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಈ ಮಧ್ಯಮುನಿಸೇವಾಸಂಘವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವೆವು.

ಈ ಸಂಘವು ಇಂತಹ ಜನೋಪಕಾರಿಯಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಇತೋಪುಷ್ಕಿತಯವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಶ್ರೀ ಹರಿವಾಯುಗಳ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾಗಲಿ. ಎಂದು ನಾವು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆವು.

ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತನ್ನು ಹೇಳದೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದೇನೆಂದರೆ—ಸಿದ್ಧಾಂತತತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರಚಾರಪಡಿಸಲು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಭಾಷಾಂತರಪಡಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರು ಬಹುಮಂದಿಯಿದ್ದರೂ ನಮ್ಮ ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ಯಮತೇ ಪ್ರಬೋಧಿನೀ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮಹಾಪಾಠಶಾಲೆಯ ಪಂಡಿತರಾದ ಅಗ್ರಹಾರಶ್ರೀಮತ್ ನಾರಾಯಣತಂತ್ರಿಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಿ ತೆಗೆದದ್ದಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು ತಪ್ಪಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ—ನಮ್ಮ ಮುನ್ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಅನೇಕ ಭಾವ

ಗರ್ಭಿತವಾದ ಗೀತೆಯ ಭಾಷ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಟೀಕಾ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು ಇದ್ದರೂ ಅನಭಿಜ್ಞರಿಗೆ ಅವುಗಳು ಇಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ಇರುವ ಕಾರಣ ಅದನ್ನು ಪ್ರಕೃತ ಭಾಷಾಂತರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿ ನಮ್ಮ ಶ್ರೀಯುತರು ಭಾಷ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅವಾತತಃ ತೋರುವ ವಿರೋಧಗಳನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಗಾಗಲೀ ಪುರಾಣಾದಿ ಬೇರೆ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗಾಗಲೀ ವಿರೋಧವು ಬಾರದಹಾಗೆ ಸಮಂಜಸ ರೀತಿಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನೋಡುವ ವಾಚಕರಿಗೆ ಸ್ವಯಂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವಪ್ರಯುಕ್ತ ನಾವು ಹೇಳುವುದು ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸ್ವಲ್ಪೀಪುಲಾಕ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಒಂದೆರಡು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹೆಕ್ಕಿ ತೋರಿಸುವೆವು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ—೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ ಪುಟ ೨೨ರಲ್ಲಿ “ಬ್ರಹ್ಮಾಪಿ ತನ್ನ ಜಾನಾತಿ” ಎಂಬುವ ಪ್ರಮಾಣ ಕೊಟ್ಟು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲವೆಂತಲೂ, ಅದೇ ಅಧ್ಯಾಯ ಪುಟ ೨೩ ರಲ್ಲಿ “ಸ್ವಯಂ ವ್ಯಾಸೋ ಹಿ ತದ್ವೇದ ಬ್ರಹ್ಮಾ ವಾ ತತ್ಪ್ರಸಾದತಃ” ಎಂಬುವ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಭಾರತದ ಎಲ್ಲಾ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವಿದೆ, ಎಂತಲೂ ದರಸ್ತರ ವಿರುದ್ಧಗಳಾದ ಅರ್ಥ ಗಳು ತೋರುವುದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಾ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರೂ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೂ ವಾಚ್ಛರು ಎಂತ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಅಪರಿಹಾರ್ಯವಾಗಿ ತೋರುವ ಈ ವಿರೋ ಧದ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಅತಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಮನದಟ್ಟುನಾಗುವಂತೆ ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದು ನೋಡಿದರೆ ಯಾರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ?

ಹೀಗೆ ೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ೭೦ನೇ ಪುಟದಲ್ಲಿ “ಅವಿನಾಶಿ ತು ತದ್ವಿದ್ವಿ” ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ನವನ್ನು ಬರೆಯುವಾಗ ಈ ಲೇಖಕರು ಇಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೂ ತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೂ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ ಹೇಗೆಂದರೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಆ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಭಿನ್ನಾರ್ಥಕವಾಗಿ ತೋರುವ ಈ ವಿರೋಧವನ್ನು ಬಹಳ ಸುಲಭವೈಯಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ—ಎರಡು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿಗೂ ಈ ಶ್ಲೋಕ ದಲ್ಲಿ ಜೀವರು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯವೊಂದೇ. ಅದುದರಿಂದ ಎರಡು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿಗೂ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಮೊದಲೇ ನಾವು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಭಾರತವೇ ದಶಾರ್ಥಕವಾಗಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾದ ಗೀತೆಯೂ ದಶಾರ್ಥಕವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೂ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ತನ್ನ ದೇ ಇನ್ನೊಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಹೀಗೆ ನಮಗೆ ಇದು ಅನೇಕಾರ್ಥಕವೆಂಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದೊರೆ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ಎರಡು ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವರು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಒಂದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾವ ಹಾನಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಈಗ ಯಾವ ವಿರೋಧಶಂಕೆಯು? ಈ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ನಮಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕೆ ಈ ಲೇಖಕರು ಅಭಿನಂದ ನೀಯರು. ವಾಚಕರೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಇದನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ ಗಮನಿಸಬೇಕಾಗಿ ನಾವು ಆಶಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಜನೋಪಕಾರಿಯಾದ ಕೆಲಸಗಳು ಇನ್ನೂ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಈ ಸಂಘದಿಂದ ಆಗಲಿ. ಎಂದು ನಮ್ಮ ಭೈಷ್ಣವಭಾವಾಪತಿ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ವಿಟ್ಟಲರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ, ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಈ ಸಂಘಕ್ಕೆ ಶುಭ ವನ್ನು ಕೋರಿ, ನಮ್ಮ ಮುನ್ನುಡಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸುಪ್ರಿಯಂ ದದ್ಯಾದಾಯುರ್ವಾಯುಸುತಪ್ರಿಯಃ |

ಭೂಮಿಂ ತೇ ವಾಮನೋ ದದ್ಯಾದ್ಧೀನ್ವಂತು ನೈಕೇಸರೀ ||

ಇತಿ ಕಂ!

ಜಮಕಂ ಪ್ರಕೃತ ಧಾರ್ಮಿಕಂ.

ಜಮಕಂ.

ಪಾ. 18-4-1954.

ಶ್ರೀ(೧೦೮)ಶ್ರೀಮಲ್ಲಕ್ಷ್ಮೀಂಧ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು,

“ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಸಂಸ್ಥಾನ,” ಶಿರೂರುನುತ, ಉಡುಪಿ.

ಅಕಾರಾದಿಕ್ರಮೇಣ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ ಶ್ಲೋಕಾನುಕ್ರಮಣಿಕಾ

ನಿಜಪೂರ್ಣಸುಖಾರ್ಥೋದ್ದೇಶನಃ ಪರಶಕ್ತಿರನಂತಗುಣಃ ಪರಮಃ |
ಅಜರಾಮರಣಃ ಸರ್ವಲೋಕಹರಃ ಕಮಲಾಧಾರೀದೈತನ್ಮೋಕ್ಷವತು ನಃ ||

ಅ

ಸಂಖ್ಯಾ	ಅಧ್ಯಾಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟಸಂಖ್ಯಾ
1	ಅಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ	೮	೪೩೬
2	ಅಕ್ಷರಾಣಾಮಕಾರೋಽಸ್ಮಿ	೧೦	೫೩೦
3	ಅಗ್ನಿ ಜ್ಯೋತಿರಹಃ ಶುಕ್ಲಃ	೮	೪೬೪
4	ಅಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯೋಽಯಮದಾಹ್ಯೋಽಯಂ	೨	೯೬
5	ಅಜೋಽಪಿ ಸನ್ನವ್ಯಯಾತ್ಮಾ	೪	೨೮೬
6	ಅಕೀರ್ತಿಂ ಚಾಪಿ ಭೂತಾನಿ	೨	೨೪
7	ಅಜ್ಞಾತ್ವಾಶ್ಚಿದ್ಧಧಾನಶ್ಚ	೪	೪೦
8	ಅಂತಕಾಲೇ ಚ ಮಾಮೇವ	೮	೫
9	ಅಂತವತ್ತ್ವ ಫಲಂ ತೇಷಾಂ	೬	೨೩
10	ಅಂತವಂತ ಇಮೇ ದೇಹಾಃ	೨	೧೮
11	ಅತ್ರ ಕೂರಾ ಮಹೇಷ್ವರಾಃ	೧	೪
12	ಅಥ ಕೇನ ಪ್ರಯುಕ್ತೋಽಯಂ	೩	೩೬೦
13	ಅಥ ಚಿತ್ತಂ ಸಮಾಧಾತುಂ	೧೨	೯
14	ಅಥ ಚೇತ್ಸಮಿಮಂ ಧರ್ಮಂ	೨	೩೩
15	ಅಥ ಜ್ಞಾನಂ ನಿತ್ಯಜಾತಂ	೨	೨೬
16	ಅಥವಾ ಯೋಗಿನಾಮೇವ	೬	೪೨
17	ಅಥವಾ ಬಹುನೈತೇನ	೧೦	೪೨
18	ಅಥ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾನ್ ದೃಷ್ಟ್ವಾ	೧	೨೦
19	ಅಥೈತದದ್ಯಶಕ್ತೋಽಸಿ	೧೨	೧೧
20	ಅದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಂ ಹೃಷಿಕೋಽಸ್ಮಿ	೧೧	೪೫
21	ಅದೇಶಕಾಲೇ ಯದ್ಧಾತಂ	೧೬	೨೨
22	ಅದ್ವೇಷ್ಠಾ ಸರ್ವಭೂತಾಣಾಂ	೧೨	೧೩
23	ಅಥರ್ಮಂ ಧರ್ಮಮಿತಿ ಯಾ	೧೮	೩೨
24	ಅಥರ್ಮಾ ಭುಭವಾತ್ಪಶ್ಯ	೧	೪೧
25	ಅಥಶ್ಲೋಘ್ನಂಚ ಪ್ರಶ್ನತಾಃ	೧೫	೨
26	ಅಥಭೂತಂ ಕ್ಷುರೋ ಭವಃ	೮	೪

ಸಂಖ್ಯೆ	ಅಧ್ಯಾಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ
27	ಅಧಿಯಜ್ಞಃ ಕಥಂ ಕೋಽತ್ತ	೮	೪೩೬
28	ಅಧಿಷ್ಠಾನಂ ತಥಾ ಕರ್ತಾ	೧೮	೭೮೭
29	ಅಧ್ಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನನಿತ್ಯತ್ವಂ	೧೩	೬೪೨
30	ಅಧ್ಯೇಷ್ಯತೇ ಹ ಯ ಇಮಂ	೧೮	೮೪೦
31	ಅನಂತವಿಜಯಂ ರಾಜಾ	೧	೬
32	ಅನಂತಶ್ವಾಸ್ತಿ ನಾಗಾನಾಂ	೧೦	೨೯
33	ಅನನ್ಯತೇತಾಸ್ತತಂ	೮	೧೪
34	ಅನನ್ಯಾಶ್ಚಿಂತಯಂತೋ ಮಾಂ	೯	೨೨
35	ಅನಪೇಕ್ಷಃ ಶುಚಿರ್ದಕ್ಷಃ	೧೨	೧೬
36	ಅನಾದಿಶ್ವಾನ್ನಿ ಗುಣತೃಪ್ತೌ	೧೩	೩೨
37	ಅನಾದಿಮಧ್ಯಾಂತಮನಂತವೀರ್ಯಂ	೧೧	೧೯
38	ಅನಾಪ್ರಿತಃ ಕರ್ಮಫಲಂ	೬	೧
39	ಅನಿಷ್ಕಮಿಷ್ಯಂ ಮಿಶ್ರಂ ಚ	೧೮	೧೨
40	ಅನುದ್ವೇಗಕರಂ ವಾಕ್ಯಂ	೧೭	೧೫
41	ಅನುಬಂಧಂ ಕ್ಷಯಂ ಹಂಸಾಂ	೧೮	೨೫
42	ಅನೇಕಚಿತ್ತವಿಧ್ರಾಂತಾಃ	೧೬	೧೬
43	ಅನೇಕಬಾಹೂದರವಕ್ತ್ರನೇತ್ರಂ	೧೧	೧೬
44	ಅನೇಕವಕ್ತ್ರನಯನಂ	೧೧	೧೦
45	ಅನ್ಯಾದ್ರವಂತಿ ಭೂತಾನಿ	೩	೧೪
46	ಅನ್ಯೇ ಹ ಬಹವಃ ಶೂರಾಃ	೧	೯
47	ಅನ್ಯೇ ತ್ರೈವಮಜಾನಂತಃ	೧೩	೨೬
48	ಅಪರಂ ಭವತೋ ಜನ್ಮ	೪	೪
49	ಅಪರೇ ನಿಯತಾಹಾರಾಃ	೪	೩೦
50	ಅಪರೇಯಮಿತಸ್ತ್ವನ್ಯೌಂ	೭	೫
51	ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಂ ತದಸ್ಮಾಕಂ	೧	೧೦
52	ಅಪಾನೇ ಜುಹ್ವತಿ ಪ್ರಾಣಂ	೪	೨೯
53	ಅಪಿ ಚೇತ್ಸುದುರಾಚಾರಃ	೯	೩೦
54	ಅಪಿ ಚೇದಸಿ ಪಾವೇಭ್ಯಃ	೪	೩೬
55	ಅಪ್ರಕಾಶೋಪ್ರವೃತ್ತಿಕ್ಷೃ	೧೪	೧೩
56	ಅಫಲಾಕಾಂಕ್ಷಿಭಿರ್ಯಜ್ಞಃ	೧೭	೧೧
57	ಅಭಯಂ ಸತ್ಯಮಶುದ್ಧಿಃ	೧೬	೧
58	ಅಭಿಪಂಥಾಯ ತು ಫಲಂ	೧೭	೧೨
59	ಅಭ್ಯಾಸಯೋಗಯುಕ್ತೇನ	೮	೮
60	ಅಭ್ಯಾಸೇಽಪ್ಯಸಮರ್ಥೋಽಸಿ	೧೨	೧೦
61	ಅಮಾನಿತ್ಯಮದಂಭಿತ್ವಂ	೧೩	೮

సంఖ్య	అర్థము	శ్లోక	పుటసంఖ్య
62	అవిరా జత్వా ధృతరాష్ట్రస్య	౨౬	౫౭౧
63	అవిరా హి త్వా సురసంఘాః	౨౧	౫౬౯
64	అయనేషు జ సర్వేషు	౧౧	౫
65	అయతః శ్రద్ధయోగినేతః	౬	౩౯౦
66	అయశ్చః పృథ్వీః స్తబ్ధః	౧౪	౪౦౫
67	అవజానంతి మాం వఃగధాః	౯	౪౪౦
68	అవాఙ్మవాదాంశ్చ బహున్	౨	౧౩౦
69	అవిశాంతి తు తద్విద్ధి	౨	౬౭
70	అవిభక్తం జ భగవేషు	౧౩	౬౪౪
71	అన్యక్తాద్యశ్చక్రయస్సర్వాః	౮	౪౫౪
72	అన్యశ్చక్రైశ్చర ఇత్యుక్తః	౮	౪౬౦
73	అన్యశ్చక్రైశ్చయమచింత్యోన్మయా	౨	౧౧౭
74	అన్యశ్చక్రం వ్యక్తిమాపన్నం	౭	౪౭౮
75	అకాస్త్రవిహితం ఘోరం	౧౭	౭౫౨
76	అశోకాఙ్గానన్తశోకాజస్త్రం	౨	౪౪
77	అశ్రద్ధధానాః పురుషాః	౯	౪౭౦
78	అశ్రద్ధయా హుతం దత్తం	౧౭	౭౬౩
79	అశ్రద్ధః సర్వవృక్షాణాం	౧౦	౫౨౬
80	అసక్తబుద్ధిస్సర్వత్ర	౧౪	౪౨౫
81	అసక్తిః సభిష్యంగః	౧౩	౬౪౧
82	అసత్కమప్రతిష్ఠం తే	౧౬	౭౩౭
83	అసౌ మయా హతశ్చక్రః	౧౬	౭౪౦
84	అసంయతాత్మనా యోగః	౬	౩౮౯
85	అసంశయం మహాబాహుః	౬	౩౮౯
86	అస్మాకం తు విశిష్టా యే	౧	౪
87	అహం శ్రమరహం యజ్ఞః	౯	౪౯౦
88	అహంకారం బలం దర్శం	౧౬	౭౪౧
89	" " "	౧౮	౮౨౬
90	అహమాత్మా గః షాకేర	౧౦	౫౩౨
91	అహం వ్యేర్వానరేణ భూత్వా	౧౫	౭౨౬
92	అహం సర్వస్య ప్రభవః	౧౦	౫౦౮
93	అహం హి సర్వయజ్ఞానాం	౯	౪౯౮
94	అహంసా సత్కమశ్శ్రోధః	౧౬	౭౩౩
95	అహంసా సమతా తుస్తిః	౧౦	౫౧౪
96	అహో బత మతత్పాదం	౧	౧౪

ಸಂಖ್ಯಾ	ಅಧ್ಯಾಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟಸಂಖ್ಯಾ
	ಅ		
97	ಅಖ್ಯಾಹಿ ಮೇ ಕೋ ಭವಾನ್	೧೧	೫೭೮
98	ಅಚಾರ್ಯಾಃ ಪಿತರಃ ಪುತ್ರಾಃ	೧	೧೧
99	ಅಧ್ಯೋಽಭಿಷನವಾನಸ್ಮಿ	೧೬	೭೪೦
100	ಅತ್ಯಸಂಧಾವಿಕಾಃ ಸ್ತುಭ್ವಾಃ	೧೬	೭೪೧
101	ಅತ್ಯಾಪಮೈನ ಸರ್ವತ್ರ	೬	೭೮೭
102	ಅದಿತ್ಯಾನಾಮಹಂ ವಿಷ್ಣುಃ	೧೦	೫೨೩
103	ಅಪೂರ್ಯಮಾಣಮಚಲಪ್ರತಿವೃತ್ತಂ	೨	೨೦೦
104	ಅಬ್ರಹ್ಮಭವನಾಲೋಕಾಃ	೮	೪೫೬
105	ಅಯುಧಾನಾಮಹಂ ವಜ್ರಂ	೧೦	೫೨೭
106	ಅಯುಸ್ಸತ್ವಬಲಾರೋಗ್ಯ	೧೭	೭೫೪
107	ಅಶಾರುಕೋನುರ್ನೇರ್ಯೋಗಂ	೫	೭೬೩
108	ಅವೃತಂ ಜ್ಞಾನಮೇತೇನ	೩	೨೭೪
109	ಅಶಾವಕಶತ್ಯೈರ್ಬದ್ಧಾಃ	೧೬	೭೩೯
110	ಅಶ್ವರ್ಯವತ್ಪ್ರಕೃತಿ	೨	೧೭೫
111	ಅಸುರಿಂ ಯೋನಿಮಾಪನ್ಮಾಃ	೧೬	೭೪೨
112	ಅಹಾರಸ್ತೃಪಿ ಸರ್ವಸ್ಯ	೧೭	೭೫೩
113	ಅಹುಸ್ತೃಮೃತಯಸ್ಸರ್ವೇ	೧೦	೫೨೦

ಇ

114	ಇಚ್ಛಾ ದ್ವೇಷಸಮುತ್ಪೇನ	೭	೨೭	೪೩೧
115	ಇಚ್ಛಾ ದ್ವೇಷಃ ಸುಖಂ ದುಃಖಂ	೧೩	೭	೬೩೮
116	ಇತಿ ಗುಹ್ಯತಮಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ	೧೫	೨೦	೭೨೯
117	ಇತಿ ತೇ ಜ್ಞಾನವಾಖ್ಯಾತಂ	೧೮	೬೩	೮೩೪
118	ಇತಿ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ತಥಾ ಜ್ಞಾನಂ	೧೩	೧೯	೬೪೭
119	ಇತ್ಯರ್ಜುನಂ ವಾಸುದೇವಸ್ತಥೋಕ್ತಾನ್	೧೧	೫೦	೫೯೫
120	ಇತ್ಯಹಂ ವಾಸುದೇವಸ್ಯ	೧೮	೭೪	೮೪೨
121	ಇದಮದ್ಯಮಯಾ ಲಬ್ಧಂ	೧೬	೧೩	೭೩೯
122	ಇದಂ ತು ತೇ ಗುಹ್ಯತಮಂ	೯	೧	೪೬೯
123	ಇದಂ ತೇ ಸಾಕತಸ್ಥಾಯ	೧೮	೬೭	೮೩೮
124	ಇದಂ ಕಿಂಚಿದಂ ಕಾಂತೇಯ	೧೩	೧	೬೩೧
125	ಇದಂ ಜ್ಞಾನಮುಪಾಕ್ರಿತ್ಯ	೧೪	೨	೬೮೮
126	ಇಂದ್ರಿಯಸ್ಯೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯಾರ್ಥೇ	೩	೩೪	೨೬೫
127	ಇಂದ್ರಿಯಗಣಂ ಹಿ ಚರಣಾಂ	೨	೬೭	೧೯೬

ಸಂಖ್ಯಾ		ಅಧ್ಯಾಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟಸಂಖ್ಯಾ
128	ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಪರಾಣ್ಯಾಹುಃ	೨	೪೨	೨೭೭
129	ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಮನೋ ಬುದ್ಧಿಃ	೨	೪೦	೨೭೫
130	ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥೇಷು ವೈರಾಗ್ಯಂ	೧೩	೯	೬೪೦
131	ಇಮಂ ವಿವಶ್ಯತೇ ಯೋಗಂ	೪	೧	೨೮೨
132	ಇಷ್ಟಾನ್ ಭೋಗಾನ್ ಹಿ ಪೋ ದೇವಾಃ	೨	೧೨	೨೩೩
133	ಇಹೈಕಸ್ಥಂ ಜಗತ್ಕೃತ್ಸ್ನಂ	೧೧	೭	೫೪೭
134	ಇಹೈವ ತೈರ್ಜಗತಃ ಸ್ವರ್ಗಃ	೫	೧೯	೩೪೯

ಈ

135	ಈತ್ವರಃ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ	೧೮	೬೧	೮೩೩
-----	--------------------	----	----	-----

ಉ

136	ಉಚ್ಚೈಶ್ಚ ವಸತುಶ್ಚಾನಾಂ	೧೦	೨೭	೫೨೭
137	ಉತ್ಕ್ರಾಮಂತಂ ಸ್ಥಿತಂ ವಾಸಿ	೧೫	೧೦	೭೨೪
138	ಉತ್ಸಮಃ ಪುರುಷಸ್ತ್ವನ್ಯಃ	೧೫	೧೭	೭೨೮
139	ಉತ್ಸನ್ನ ಕುಲಧರ್ಮಾಣಾಂ	೧	೪೪	೧೪
140	ಉತ್ತೀದೇಯುರಿಮೇ ಲೋಕಾಃ	೨	೨೪	೨೫೬
141	ಉದಾರಾಃ ಸರ್ವ ಏವೈತೇ	೭	೧೮	೪೨೧
142	ಉದಾಸೀನವದಾಸೀನಃ	೧೪	೨೩	೭೦೦
143	ಉದ್ಧರೇದಾತ್ಮನಾಃತ್ವಾನಂ	೬	೫	೩೬೭
144	ಉಪಪ್ರಪ್ತ್ವಾನುಮಂತಾ ಚ	೧೩	೨೩	೬೫೮

ಊ

145	ಊರ್ಧ್ವಂ ಗಚ್ಛಂತಿ ಸತ್ಯಸ್ಥಾಃ	೧೪	೧೮	೬೯೭
146	ಊರ್ಧ್ವಮೂಲಮಧಃಶಾಯಿಂ	೧೫	೧	೭೧೧

ಋ

147	ಋಷಿಭಿರ್ಬಹುಧಾ ಗೀತಂ	೧೩	೫	೬೩೭
-----	-------------------	----	---	-----

ಎ

148	ಏತತ್ ಶ್ರುತ್ವಾ ವಚನಂ ಕೇಶವಸ್ಯ	೧೧	೩೫	೫೮೪
149	ಏತದ್ಯೋನೀನಿ ಭೂತಾನಿ	೭	೬	೪೦೩
150	ಏತನ್ಮೇ ಸಂಶಯಂ ಕೈಷ್ಠ	೬	೩೯	೩೯೧
151	ಏತಾನ್ಮ ಹಂತುಮಿಚ್ಛಾಮಿ	೧	೩೫	೧೧
152	ಏತಾನ್ಯಪಿ ಕು ಕರ್ಮಾಣಿ	೧೮	೬	೭೭೯

ಸಂಖ್ಯಾ		ಅಧ್ಯಾಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟಸಂಖ್ಯಾ
153	ಏತಾಂ ದೃಷ್ಟಿಮವಷ್ಟಭೈ	೧೬	೯	೭೩೭
154	ಏತಾಂ ವಿಭೂತಿಂ ಯೋಗಂ ಚ	೧೦	೭	೫೧೫
155	ಏಕೈರ್ವಿಮುಕ್ತಃ ಕಾಂಕ್ಷೇಯ	೧೬	೨೨	೭೪೩
156	ಏವಮುಕ್ತೋ ಹೃಷೀಕೇಶಃ	೧	೨೪	೮
157	ಏವಮುಕ್ತಾನ್ವರ್ಜನಃ ಸಂಖ್ಯೇ	೧	೪೭	೧೫
158	ಏವಮುಕ್ತಾನ್ ತತೋ ರಾಜನ್	೧೧	೯	೫೪೮
159	ಏವಮುಕ್ತಾನ್ ಹೃಷೀಕೇಶಂ	೨	೯	೧೯
160	ಏವಮೇತದ್ಯಥಾಸ್ತತ್ತ್ವಂ	೧೧	೩	೫೪೫
161	ಏವಂ ಪರಂ ಪರಾವ್ರಾಪ್ತಂ	೪	೨	೨೮೨
162	ಏವಂ ಪ್ರವರ್ತಕಂ ಚಕ್ರಂ	೩	೧೬	೨೪೨
163	ಏವಂ ಬಹುವಿಧಾ ಯಜ್ಞಾಃ	೪	೩೨	೩೧೭
164	ಏವಂ ಬುದ್ಧೀಃ ಪರಂ ಬುಧ್ವಾ	೩	೪೩	೨೭೭
165	ಏವಂ ಸತತಯುಕ್ತಾ ಯೇ	೧೨	೧	೬೦೦
166	ಏವಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಕೃತಂ ಕರ್ಮ	೪	೧೫	೩೦೨
167	ಏಷಾ ತೇಽಭಿಹತಾ ಸಾಂಖ್ಯೇ	೨	೩೯	೧೪೧
168	ಏಷಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೈಃ ಸ್ತುತಿಃ ಪಾರ್ಥ	೨	೭೨	೨೦೨

ಓಂ

169	ಓಂ ತತ್ಪದಿತಿ ನಿರ್ದೇಶಃ	೧೭	೨೩	೭೫೯
170	ಓಮಿಶ್ಯೇಕಾಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ	೮	೧೩	೪೫೪

ಕ

171	ಕಟ್ಟಿನ್ನೋಭಯವಿಭ್ರಷ್ಟಃ	೬	೩೮	೩೯೦
172	ಕಟ್ಟಿದೇತಚ್ಛುಕ್ತಂ ಪಾರ್ಥ	೧೨	೭೨	೮೪೧
173	ಕಟ್ಟಾವ್ಲಲವಣಾತ್ಯಷ್ಟ	೧೭	೯	೭೫೪
174	ಕಥಂ ನ ಕ್ಷೇಯಮಸ್ಮಾಭಿಃ	೧	೩೯	೧೩
175	ಕಥಂ ಭೇಷ್ಮಮಹಂ ಸಂಖ್ಯೇ	೨	೪	೧೭
176	ಕಥಂ ವಿದ್ಯಾಮಹಂ ಯೋಗಿನ್	೧೦	೧೭	೫೬೧
177	ಕರ್ಮಜಂ ಬುದ್ಧಿಯುಕ್ತಾ ಹಿ	೨	೫೧	೧೭೩
178	ಕರ್ಮಣಃ ಸುಕೃತಸ್ಯಾಹುಃ	೧೪	೧೬	೬೯೬
179	ಕರ್ಮಣೈವ ಹಿ ಸಂಸಿದ್ಧಿಂ	೩	೨೦	೨೫೭
180	ಕರ್ಮಣೋ ಹೃಷಿ ಬೋದ್ಧವ್ಯಂ	೪	೧೭	೩೦೪
181	ಕರ್ಮಣ್ಯಾಕರ್ಮ ಯಃ ಪಶ್ಯೇತ್	೪	೧೮	೩೦೫
182	ಕರ್ಮಣ್ಯೇವಾಧಿಕಾರಶ್ಚೇ	೨	೪೭	೧೫೦
183	ಕರ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಭವಂ ವಿದ್ಧಿ	೩	೧೫	೨೬೬

ಸಂಖ್ಯಾ		ಅಧ್ಯಾಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟಸಂಖ್ಯಾ
184	ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಸಂಯಮ್ಯ	೩	೬	೨೨೯
185	ಕರ್ಮಯಂತಃ ಶರೀರಪ್ಥಂ	೧೬	೬	೨೩೨
186	ಕವಿಂ ಪುರಾಣಮನುಶಾಸಿತಾರಂ	೮	೯	೪೫೦
187	ಕಸ್ಮಾಚ್ಚ ತೇ ನ ನಮೇರಣ್	೧೧	೩೬	೫೮೭
188	ಕಾಮ ಏಷ ಕ್ರೋಧ ಏಷ	೩	೩೭	೨೭೧
189	ಕಾಮಕ್ರೋಧವಿಯುಕ್ತಾಣಾಂ	೫	೨೬	೩೫೬
190	ಕಾಮಮಾತ್ರಿತ್ಯ ದುಷ್ಕಾರಂ	೧೬	೧೦	೭೩೯
191	ಕಾಮಾತ್ಮಾನಃ ಸ್ವರ್ಗಪರಾಃ	೨	೪೩	೧೪೦
192	ಕಾಮೈಸ್ತೈಸ್ತೈರ್ಹೃತಜ್ಞಾನಾಃ	೭	೨೦	೪೨೨
193	ಕಾಮ್ಯಾಣಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ನ್ಯಾಸಂ	೧೮	೨	೭೭೬
194	ಕಾಯೇನ ಮನಸಾ ಬುದ್ಧ್ಯಾ	೫	೧೧	೩೩೮
195	ಕಾರ್ಪಣ್ಯದೋಷೋದಹತಪ್ತಭಾವಃ	೨	೭	೧೮
196	ಕಾರ್ಯಕಾರಣಕರ್ತೃತ್ವೇ	೧೩	೨೧	೬೪೯
197	ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯೇವ ಯತ್ಕರ್ಮ	೧೮	೯	೭೮೧
198	ಕಾಲೋಽಸ್ಮಿ ಲೋಕಕ್ಷಯಕ್ಕೃತ್	೧೧	೩೨	೫೭೯
199	ಕಾಶ್ಯಶ್ಚ ಪರಮೇಷ್ವರಾಃ	೧	೧೭	೬
200	ಕಾಂಕ್ಷಂತಃ ಕರ್ಮಣಾಂ ಸಿದ್ಧಿಂ	೪	೧೨	೨೯೬
201	ಕಿಂ ಕರ್ಮ ಕಿಮಕರ್ಮೇತಿ	೪	೧೬	೩೦೩
202	ಕಿಂ ತದ್ವೈದ್ಯ ಕಿಮಧ್ಯಾತ್ಮಂ	೮	೧	೪೩೬
203	ಕಿಂ ಪುನಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಪುಣ್ಯಾಃ	೯	೩೩	೫೦೫
204	ಕಿರಿಟಿನಂ ಗದಿನಂ ಚಕ್ರಿಣಂ ಚ	೧೧	೧೭	೫೬೭
205	ಕಾಶಸ್ತಾನ್ ಕಶ್ಕಲಮಿದಂ	೨	೨	೧೬
206	ಕುಲಕ್ಷಯೇ ಪ್ರಣಶ್ಯಂತಿ	೧	೪೦	೧೩
207	ಕೃಪಯಾ ಪರಯಾಽವಿವೃಃ	೧	೨೮	೯
208	ಕೃಷಿಗೋರಕ್ಷವಾಣಿಜ್ಯಂ	೧೮	೪೪	೮೧೬
209	ಕೈರ್ಲಿಂಗೈಸ್ತ್ರೀನ್ ಗುಣಾನ್	೧೪	೨೧	೬೯೮
210	ಕ್ರೋಧಾದ್ವೃತ್ತಿ ಸಮೋಹಃ	೨	೬೩	೧೯೨
211	ಕ್ಲೃಪ್ತಂ ಮಾಸ್ತುಗಮಃ ಪಾರ್ಥ	೨	೩	೧೬
212	ಕ್ಲೇಶೋಽಧಿಕತರಸ್ತೇಷಾಂ	೧೨	೫	೬೦೯
213	ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಭವತಿ ಧರ್ಮಾತ್ಮಾ	೯	೩೧	೫೦೪
214	ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಯೋರೇವಂ	೧೩	೩೫	೬೮೬
215	ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಂ ಚಾಪಿ ಮಾನ್ಸಿದ್ಧಿ	೧೩	೩	೬೩೨
ಗ				
216	ಗತಸಂಗಸ್ಯ ಮುಕ್ತಸ್ಯ	೪	೨೩	೩೦೯
217	ಗತಿರ್ಭರ್ತಾ ಪ್ರಭುಸ್ತುತೀ	೯	೧೮	೪೯೧

ಸಂಖ್ಯಾ		ಅಧ್ಯಾಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟಸಂಖ್ಯಾ
218	ಗಾಂಡೀವಂ ಸ್ತಂಭತೇ ಹಸ್ತಾತ್	೧	೩೦	೧೦
219	ಗಾಮಾವಶ್ಯ ಚ ಭದ್ರತಾನಿ	೧೫	೧೩	೭೨೬
220	ಗುಣಃ ನೇತಾನತೀತ್ಯ ತ್ರೀನ್	೧೪	೨೦	೬೯೮
221	ಗುರೂನಹತ್ಯಾ ಹಿ ಮಹಾನುಭಾವಾನ್	೨	೫	೧೭

ಚ

222	ಚಂಡಲಂ ಹಿ ಮನಃ ಕೃಷ್ಣ	೬	೩೪	೩೮೮
223	ಚತುರ್ವಿಧಾ ಭಜಂತೇ ಮನಾಂ	೭	೧೬	೪೨೦
224	ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯಂ ಮಯಾ ಸೃಷ್ಟಂ	೪	೧೩	೨೯೭
225	ಚಿಂತಾಮಫರೀಯಾಂ ಚ	೧೬	೧೧	೬೩೯
226	ಚೇತಸಾ ಸರ್ವಕರ್ಮಾಣಿ	೧೮	೫೭	೮೨೦

ಜ

227	ಜನ್ಮ ಕರ್ಮ ಚ ಮೇ ದಿವ್ಯಂ	೪	೯	೨೯೧
228	ಜರಾಮರಣವೋಕ್ಷಾಯ	೭	೨೯	೪೩೩
229	ಜಾತಸ್ಯ ಹಿ ಧೃವೋ ಮೃತ್ಯುಃ	೨	೨೭	೧೨೫
230	ಜಾತಾತ್ಮನಃ ಪ್ರಶಾಂತಸ್ಯ	೬	೭	೩೬೯
231	ಜ್ಞಾನಯಜ್ಞೇನ ಚಾಪ್ಯನೈ	೯	೧೫	೪೮೯
232	ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನತತ್ವಾತ್ಮಾ	೬	೮	೩೭೦
233	ಜ್ಞಾನೇನ ತು ತದಜ್ಞಾನಂ	೫	೧೬	೩೪೭
234	ಜ್ಞಾನಂ ಕರ್ಮ ಚ ಕರ್ತಾ ಚ	೧೮	೧೯	೭೯೭
235	ಜ್ಞಾನಂ ತೇಜಃ ಸವಿಜ್ಞಾನಂ	೭	೨	೩೯೯
236	ಜ್ಞಾನಂ ಜ್ಞೇಯಂ ಪರಿಜ್ಞಾತಾ	೧೮	೧೮	೭೯೨
237	ಜ್ಞೇಯಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಯಸ್ಯಾಸೀ	೫	೩	೩೭೮
238	ಜ್ಞೇಯಂ ಯತ್ರ ತ್ವವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ	೧೩	೧೩	೬೪೩
239	ಜ್ಞಾಯಸೀ ಚೇತ್ಕರ್ಮಣಸ್ತೇ	೩	೧	೨೧೬
240	ಜ್ಯೋತಿಷಾಮಪಿ ತಜ್ಜ್ಯೋತಿಃ	೧೩	೧೮	೬೪೫

ತ

241	ತಂ ತಥಾ ಕೃಪಯಾಽವಿವೃಂ	೨	೧	೬೧
242	ತತಃ ಪರಂ ತತ್ಪರಿಮಾರ್ಗತತ್ವಂ	೧೫	೪	೭೧೮
243	ತತ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತೃ ಸಂಸ್ಕೃತೃ	೧೮	೭೭	೮೪೩
244	ತತಃ ಕಂಪಾತ್ ಭೀರ್ಯಶ್ಚ	೧	೧೩	೫
245	ತತಃ ಪ್ರೀತ್ಯೈರ್ಹಯೈರ್ಯುಕ್ತೇ	೧	೧೪	೬
246	ತತಸ್ತು ವಿಸ್ಮಯಾವಿವೃಃ	೧೧	೧೪	೪೫೦

సంఖ్య	అర్థము	క్రమ	పుటసంఖ్య
247	తత్పవిత్ర మహాబాహు	౨	౩౫౪
248	తత్త తం బుద్ధిసంయోగం	౬	౩౯౨
249	తత్త సత్తం నిమగ్నతా	౧౪	౬౯౨
250	తత్తాభ్యుత్పత్తి తాన్ వాధా:	౧	౯
251	తత్త్వేశ్వరం జగత్పత్నీం	౧౧	౫౪౯
252	తత్త్వేశ్వరం మనః శృత్వా	౬	౩౬౬
253	తత్త్వేవంశతి కర్తారం	౧౪	౬౮౯
254	తత్ ప్రేక్ష్యం యజ్ఞ యాద్యుక్త	౧౩	౬౩౬
255	తదిత్యనభిసంధాయ	౧౬	౬౬౧
256	తద్బద్ధయస్తదాత్మానః	౫	౩౪౮
257	తద్బద్ధి ప్రణవాతేన	౪	౩౧౯
258	తదస్మిభ్యోఽధికారి యోగి	౬	౩౬౪
259	తదామృతమహం వక్షాం	౯	౪౯౩
260	తమస్తృష్టాననం విద్ధి	౧౪	౬౯౩
261	తమవాచా త్పక్షిణేరః	౩	౧౯
262	తమేవ రరణం గచ్ఛ	౧౮	౮౩౩
263	తం విద్యాద్యుఃఖసంయోగ	౬	౩౩౧
264	తస్మాత్తత్త్వం ప్రమాణం తే	౧౬	౬౪౩
265	తస్మాత్ప్రణమ్య ప్రణధాయ	౧౧	౫౯౧
266	తస్మాత్త్వమింద్రియాణాదౌ	౩	౨౬౫
267	తస్మాత్త్వముత్త్రివృత్తయః	౧౧	౫౮౦
268	తస్మాత్త్వవోషు కాలేషు	౮	౪౪౮
269	తస్మాదశక్త్యుత్తతం	౩	౨౫౦
270	తస్మాదజ్ఞానసంభూతం	౪	౩౩౩
271	తస్మాద్యోమిత్యుదాత్మత్వ	౧౬	౬౬౦
272	తస్మాద్యుక్త మహాబాహు	౩	౧౯౬
273	తస్మాన్నాహా వయం హంతుం	౧	౧౨
274	తస్య సంజనయన్ హక్షాం	౧	౫
275	తాననం ద్వివృత్తః క్రూరాన్	౧౬	౬౪౨
276	తాని సర్వాణి సంయమ్య	౩	౧౯౦
277	తుల్యనిందాస్తృతివర్ణనీ	౧౨	౬౨౬
278	తేజః క్షమా ధృతిర్మోహం	౧౬	౬౩౪
279	తే తం భుక్త్యా స్వర్గలోకం	౯	౪౯౫
280	తేషామహం సమద్వితా	౧౨	౬౧౪
281	తేషామేవానుకంపార్థం	౧౦	౫౧౯

సంఖ్య		అధ్యాయ	శ్లోక	పుటసంఖ్య
282	తేజాం సకతయుక్తానాం	౧౦	౧౦	౫౧౯
283	తేజాం జ్ఞాని నిత్యయుక్తః	౭	౧౭	౪౨౯
284	త్యక్తా కర్మఫలాసంగం	౪	౨౦	౩౦౮
285	త్యాజ్యం దోషవదిత్యేకే	౧౮	౩	౭౭౭
286	త్రిభిర్గుణమయ్యేర్భావ్యేః	౭	౧౩	౪౧౫
287	త్రివిధా భవతి శ్రద్ధా	౧౭	౨	౭౫౦
288	త్రివిధం నరకస్యేదం	౧౬	౨౧	౭౪౨
289	త్వేగుణ్యవిషయా వేదాః	౨	౪౫	౧౪౪
290	త్వేవిద్యా మాం సోమహః	౯	౨౦	౪౯౫
291	త్వచక్రరం పరమం వేదితవ్యం	౧౧	౧౮	౫౬౭
292	త్వమాదిదేవః పురుషః	౧౧	౩౮	౫౮౨

ద

293	దండో దమయతామస్మి	౧౦	౩౮	౫౩౩
294	దంధో దహేత్సభిమానశ్చ	౧౬	౪	౭౩౪
295	దంష్ట్రాకరాలాని చ తే	౧౧	౨౫	౫౭౧
296	దాతవ్యమితి యద్దానం	౧౭	౨౦	౭౫౮
297	దివి సూర్యసకప్తస్య	౧౧	౧౨	౫౪౯
298	దివ్యమాల్యాంబరధరం	౧౧	౧౧	౫౪౯
299	దుఃఖమిత్యేవ యత్యమ౯	౧౮	౮	౭౮౦
300	దుఃఖేషు నుద్విగ్న మనఃః	౨	౫౬	౧౮౬
301	దూరేణ శ్వవరం కర్మ	౨	౪౯	౧౫౭
302	ద్వష్యా తు వాండవానికం	౧	౨	౩
303	ద్వష్టేదం మానుషం రూపం	౧౧	౫౧	౫౯౬
304	దేవద్రిజగురుపాజ్ఞ	౧౭	౧౪	౭౫౬
305	దేవాన్యవయతాన్దేన	౩	౧౧	౨౩౩
306	దేహి నిత్యమవధ్యోఽయం	౨	౩౦	౧౨౭
307	దేహినోఽస్మిన్ యథా దేహే	౨	౧౩	౪౮
308	ద్వేషమేవాపరే యజ్ఞం	౪	౨౫	౩౧౨
309	ద్వేషే ధ్యేషా గుణవఃకా	౭	౧౪	౪౧౭
310	ద్వేషే సంపద్విమోక్షాయ	౧౬	౫	౭౩౫
311	దోష్యేరీత్యేః కలభాన్ నాం	౧	౪౩	౧౪
312	ద్వావపృథ్వ్యోరిదమంతరం	౧౧	౨౦	౫౬౯
313	ద్యౌతం భలయతామస్మి	౧౦	౩౬	౫౩౧
314	ద్రవ్యయజ్ఞశ్చక్షోయజ్ఞః	౪	౨౮	౩౧౪

సంఖ్య		అధ్యాయ	శ్లోక	పుటసంఖ్య
315	ద్వపదో దౌపదేయాత్	౧	౧౮	౭
316	ద్యోణం జ భేష్టం జ	౧౧	౩౪	౭౪౩
317	ద్వావిహౌపురుషౌ లోకే	౧౫	౧౬	౭౨౮
318	ద్వౌ భూతసర్గో లోకేఽస్మిన్	౧౬	౬	౭౩౫

ధ

319	ధర్మక్షేత్రే కురుక్షేత్రే	౧	౧	౨
320	ధామో రాత్రిస్తథా కృష్ణః	౮	౨౫	౪౬౫
321	ధామేనాప్రియతే వక్షః	౩	౩౮	౩౬౨
322	ధృత్యా యయా ధారయతే	౧౮	౩౩	౮౦౬
323	ధృష్టకేశు క్షేచితానః	౧	౫	౩
324	ధ్యానేనాత్మని వత్సంతి	౧౩	౨౪	౬౬౫
325	ధ్యాయత్యో విషయాన్మంసః	౨	౬౨	౧౯౧

న

326	న కర్తృత్వం న కర్మాణే	౫	౧౪	౩౪౪
327	న కర్మణామనారంభాత్	౩	౪	౩౨౩
328	న కాంక్షే విజయం కృష్ణ	౧	౩౨	౧౦
329	న జ తస్మాన్మనుష్యేషు	౧౮	౬౯	౮౪౦
330	న జ మత్పృథివీ భూతాని	౯	౫	౪౬౩
331	న జ మాం తాని కర్మాణి	౯	౯	౪౬౬
332	న జ్యేతద్విద్యః కతరన్తః	౨	౬	౧౮
333	న జాయతే మ్రియతే నా	౨	౨౦	౯౧
334	న తదస్తి పృథివ్యాం నా	౧౮	౪౦	౮౪౦
335	న తద్వాసయతే సూర్యః	౧౫	౬	౬౩౦
336	న తు మాం తక్యసే ద్రష్టుం	౧౧	౮	౫౪౬
337	న త్రేవాహం జాతు నాసం	౨	౧౨	౪౬
338	న ద్వేష్ట్యకరలం కర్మ	౧౮	౧౦	౬౮౩
339	న వ్రత్యమృత్రియం వ్రాత్య	౫	౩౦	౩౫౦
340	న బుద్ధిభేదం జనయేత్	౩	౨౬	౩౫౬
341	నభిఃస్పృశం దీప్తమనేకవణం	౧౧	౨౪	౫౬౦
342	నమః పురస్తాదథ పృథ్వతస్తే	౧౧	౪౦	౫౮౮
343	న మాం కర్మాణే లింపంతి	౪	౧౪	౩౦౦
344	న మాం దుశ్శక్తిసో మూఢాః	౬	౧౫	౪౧౯
345	న నో వాఘాన్మీ కర్తవ్యం	౩	౨౨	౨౫౬

సంఖ్య		అధ్యాయ	శ్లోక	పుటసంఖ్య
346	న మే విదుష్పరగణాః	౧౦	౨	౫౧౦
347	న రూపమస్యేక కథోజపలభ్యతే	౧౫	౩	౬౧౬
348	న వేదయజ్ఞాధ్యయన్వేన దాన్యః	౧౧	౪౮	౫౯౪
349	నవేద్యోవోదాహః స్మృతిలబ్ధా	౧౮	౬౩	౮౪౨
౩50	న హి కశ్చిత్ప్రజామపి	౩	౫	౨౨౮
351	న హి దేహభృతః శక్యం	౧౮	౧౧	౬౮౩
352	న హి ప్రపశ్యమి మచూపనఃద్యూతా	౨	౮	౧౯
353	న హి జ్ఞానేన సదృశం	౪	౩౮	౩౨౧
354	నాశ్చక్షతస్త యోగోగోఽస్తి	౬	౧౬	౩౬౮
355	నాదత్తే శస్యజితృపం	౫	౧౫	౩౪౬
౩56	నాన్యం గుణేభ్యః శర్తారం	౧౪	౧౯	౬౯౬
357	నాశతో విద్యతే భావః	౨	౧౬	౬౦
358	నాస్తి బుద్ధిరయక్తస్య	౨	౬౬	౧౯౫
359	నాశంప్రకాశశ్చవస్య	౬	౨౫	౪౨౯
360	నాశం వేద్యేన తపసా	౧౧	౫౩	౫౯౬
361	నాంతోఽస్తి మమ దివ్యానాం	౧౦	౪౦	౫౩౪
362	నిమిత్తాని జ పశ్యామి	౧	౩౧	౧౦
363	నియతస్య తః సన్యాసః	౧౮	౬	౬౮౦
364	నియతం కురు కర్మ త్వం	౩	౮	౨౩౦
365	నియతం సంగరహితం	౧౮	౨౩	౮౦౨
366	నిరాశీయోత జితృత్వా	౪	౨౧	౩౦౮
367	నిర్మానవోదాహ జితసంగదోషాః	౧౫	౫	౬౨౦
368	నిర్భయం శృణు మే తత్	౧౮	౪	౬౬౮
369	నిరకృతాధాతరాజ్యాన్తః	౧	౩౬	౧౨
370	నేహాభిక్రమనాఽగోఽస్తి	౨	౪౦	౨౩౫
371	నేతే శ్చతే వార్థ జానన్	౮	౩౬	౧౬౬
372	నేనం భిదంతి కస్మాదే	౨	౨౩	౯౫
373	నేవ కింతిత్వరోవిగతి	౫	౮	౩౩౬
374	నేవ తస్య కృతే నాథః	౩	౧౮	౨౪౮

ప

375	పశ్యేతితం వాంఛపుత్రాణాం	౧	౩	౩
376	పరిత్రాణాయ సాధూనాం	౪	౮	౨౮౮
377	పరస్తస్మాత్తు భాషోఽనస్మిన్	౮	౨౦	౪౫౯
378	పత్రం పుష్పం ఫలం తోదయం	౯	౨౬	౪౯౯

ಸಂಖ್ಯಾ		ಅಧ್ಯಾಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟಸಂಖ್ಯಾ
379	ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಂ ಧಾಮ	೧೦	೧೩	೫೧೯
380	ಪವನಃ ಪವತಾಮಸ್ಮಿ	೧೦	೩೧	೫೨೯
381	ಪಶ್ಯ ಮೇ ಪಾರ್ಥ ರೂಪಾಣಿ	೧೧	೫	೪೫೬
382	ಪಶ್ಯಾದಿತ್ಯಾನ್ವಸೂನ್ರುದ್ರಾನ್	೧೧	೬	೫೪೭
383	ಪಶ್ಯಾಮಿ ದೇವಾಂಶ್ಚ ವ ದೇವ	೧೧	೧೫	೫೫೦
384	ಪರಂ ಭೂಯಃ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ	೧೪	೧	೬೮೮
385	ಪಂಚೈಕಾನಿ ಮಹಾಭಾಷಾಃ	೧೮	೧೩	೭೮೭
386	ಪಾಂಚಜನ್ಯಂ ಹೃಷೀಕೇಶಃ	೧	೧೫	೬
387	ಪಾರ್ಥ ನೈವೇಹ ನಾಮುತ್ರ	೬	೪೦	೩೯೧
388	ಪಿತಾಮಹಸ್ಯ ಜಗತಃ	೯	೧೭	೪೯೧
389	ಪಿತಾಸಿ ಲೋಕಸ್ಯ ಚರಾಚರಸ್ಯ	೧೧	೪೩	೫೯೦
390	ಪುಣ್ಯೋ ಗಂಧಃ ಸ್ಪರ್ಥಿವ್ಯಾಂ ಚ	೭	೯	೪೦೮
391	ಪುರುಷಃ ಸ ಪರಃ ಪಾರ್ಥ	೮	೨೨	೪೬೦
392	ಪುರೋಧಸಾಂ ಚ ಮುಖ್ಯಂ ಮಾಂ	೧೦	೨೪	೫೨೫
393	ಪುರುಷಃ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ತೋ ಹಿ	೧೩	೨೨	೬೫೭
394	ಪೂರ್ವಾಭ್ಯಾಸೇನ ತೇನೈವ	೬	೪೪	೬೯೭
395	ಸ್ವಧರ್ಮೇನ ತು ಯಜ್ಞಾನ್ವನಂ	೧೮	೨೧	೭೯೮
396	ಪ್ರಜಹಾತಿ ಯದಾ ಕಾಮಾನ್	೨	೫೫	೧೮೭
397	ಪ್ರಸಾದೇ ಸರ್ವದುಃಖಾನಾಂ	೨	೬೫	೧೯೪
398	ಪ್ರಕೃತೇಃ ಕ್ರಿಯಮಾಣಾನಿ	೩	೨೭	೨೫೮
399	ಪ್ರಕೃತೇರ್ಗುಣಸಂಮೂಢಾಃ	೩	೨೯	೨೬೦
400	ಪ್ರಲಪನ್ ವಿಪ್ರಜನ್ ಗೃಹ್ಣನ್	೫	೯	೩೩೬
401	ಪ್ರಶಾಂತಾತ್ಮಾ ವಿಗತಭೀಃ	೬	೧೪	೩೭೭
402	ಪ್ರಶಾಂತಮನಸಂ ಹ್ಯೇನಂ	೬	೨೭	೩೮೩
403	ಪ್ರಯತ್ನಾದ್ಯತಮಾನಸ್ತು	೬	೪೫	೩೯೩
404	ಪ್ರಯಾಣಕಾಲೇ ಮನಸಾ	೮	೧೦	೪೫೧
405	ಪ್ರಕೃತಿಂ ಸ್ವಾಮಿ ವಕ್ಷ್ಯಭ್ಯ	೯	೮	೪೭೫
406	ಪ್ರಹ್ಲಾದ ರಕ್ಷಿಸ್ತು ದೈತ್ಯಾಣಾಂ	೧೦	೩೦	೫೭೮
407	ಪ್ರಕೃತಿಂ ಪುರುಷಂ ತ್ರೈವ	೧೩	೨೦	೬೪೮
408	ಪ್ರಕೃತ್ಯೈವ ಚ ಕರ್ಮಾಣಿ	೧೩	೩೦	೬೭೮
409	ಪ್ರಕಾಶಂ ಚ ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಚ	೧೪	೨೨	೬೯೯
410	ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಚ ನಿವೃತ್ತಿಂ ಚ	೧೬	೭	೭೩೬
411	ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಚ ನಿವೃತ್ತಿಂ ಚ	೧೮	೩೦	೭೮೬
412	ಪ್ರಾಪ್ಯ ಪುಣ್ಯಕೃತಾಂ ಲೋಕಾನ್	೬	೪೧	೩೯೭

ಸಂಖ್ಯಾ	ಅಧ್ಯಾಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟಸಂಖ್ಯಾ
	ಬ		
413	ಬಹೂನಿ ಮೇ ವ್ಯತಿತಾನಿ	೪	೨೮೫
414	ಬಂಧಃ ರಾತ್ಯಾಽತ್ಯನಪ್ತಸ್ಯ	೬	೩೬೭
415	ಬಲಂ ಬಲವತಾಮಸ್ಮಿ	೭	೪೦೯
416	ಬಹೂನಾಂ ಜನ್ಮನಾಮಂತೇ	೭	೪೨೨
417	ಬಹಿರಂತಶ್ಚ ಭೂತಾನಾಂ	೧೩	೬೪೪
418	ಬಾಹ್ಯಸ್ವರ್ತೇವ್ಯಸಕ್ತಾತ್ಮಾ	೫	೩೫೧
419	ಬೀಜಂ ಮಾಂ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ	೭	೪೦೮
420	ಬುದ್ಧಿಯುಕ್ತೋ ಜಹಾತೀಹ	೨	೧೫೯
421	ಬುದ್ಧಿಜ್ಞಾನಮಸಂಮೋಹಃ	೧೦	೫೧೩
422	ಬುದ್ಧೇರ್ಭೇದಂ ಧೃತೇಶ್ಚೈವ	೧೮	೮೦೫
423	ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಿಶುದ್ಧಯಾ ಯುಕ್ತಃ	೧೮	೫೧
424	ಬೃಹತ್ಸಾಮ ತಥಾ ಸಾಮ್ನಾಂ	೧೦	೩೫
425	ಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಪಣಂ ಬ್ರಹ್ಮಕವಿಃ	೪	೨೪
426	ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಧಾಯ ಕರ್ಮಾಣಿ	೫	೧೦
427	ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಹಿ ಶ್ರುತಿಷ್ಠಾಪಕಂ	೧೪	೨೭
428	ಬ್ರಹ್ಮಭೂತಃ ಪ್ರಸನ್ನಾತ್ಮಾ	೧೮	೫೪
429	ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕ್ಷತ್ರಿಯವಿಶಾಂ	೧೮	೪೧

ಭ

430	ಭವಾನ್ ಭೀಷ್ಮಶ್ಚ ಕರ್ಣಶ್ಚ	೧	೮
431	ಭಯಾದ್ರಣಾದುಪರತಂ	೨	೩೫
432	ಭವಾಪ್ಯಯೌ ಹಿ ಭೂತಾನಾಂ	೧೧	೨
433	ಭಕ್ತ್ಯಾ ತ್ವನನ್ಯಯಾಶಕ್ಯಃ	೧೧	೫೪
434	ಭಕ್ತ್ಯಾ ಮಾಮಭಿಜಾನಾತಿ	೧೮	೫೫
435	ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣಪ್ರಮುಖಕಃ	೧	೨೫
436	ಭೂಮಿರಾಪೋಽನಲೋ ವಾಯುಃ	೭	೪
437	ಭೂತಗ್ರಾಮಃ ಸ ಏವಾಯಂ	೮	೧೯
438	ಭೂಯ ಏವ ಮಹಾಬಾಹೋ	೧೦	೧
439	ಭೋಗೈಶ್ಚರ್ಯಪ್ರಸಕ್ತಾನಾಂ	೨	೪೪
440	ಭೋಕ್ತಾರಂ ಯಜ್ಞತಪಸಾಂ	೫	೨೯

ಮ

441	ಮಛಿತ್ತಃ ಸರ್ವದುರ್ಗಾಣಿ	೧೮	೫೮
442	ಮಛಿತ್ತಾ ಮಛಿತ್ತವ್ರಣಾಃ	೧೦	೯

ಸಂಖ್ಯಾ	ಅರ್ಥಾಯ	ಕ್ರೋಶ	ಪುಟಸಂಖ್ಯಾ
443 ಮತ್ಸರ್ಮಕ್ಕನ್ನತ್ತರಮಃ	೧೧	೫೫	೫೯೮
444 ಮತ್ತಃ ಪರತರಂ ನಾನ್ಯತ್	೭	೭	೪೦೪
445 ಮದನುಗ್ರಹಾಯ ಪರಮಂ	೧೧	೧	೫೪೫
446 ಮನಃಪ್ರಸಾದಃ ಸೌಮ್ಯತ್ವಂ	೧೭	೧೬	೭೫೭
447 ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಸಹಸ್ರೇಷು	೭	೩	೪೦೦
448 ಮನ್ಮನಾ ಭವ ಮದ್ಭಕ್ತೋ	೯	೩೪	೫೫೦
449 ಮನ್ಮನಾ ಭವ ಮದ್ಭಕ್ತೋ	೧೮	೬೫	೭೩೫
450 ಮನ್ಯಸೇ ಯದಿ ತಚ್ಚಕ್ರಂ	೧೧	೪	೫೪೬
451 ಮಮ ಯೋನಿರ್ಮಹದ್ಭ್ರಹ್ಮ	೧೪	೩	೬೮೮
452 ಮಮೈವಾಂಶೋ ಜೀವಲೋಕೇ	೧೫	೭	೭೨೧
453 ಮಯಾ ತತಮಿದಂ ಸರ್ವಂ	೯	೪	೪೭೨
454 ಮಯ್ಯಾಧ್ಯಕ್ಷೇಣ ಪ್ರಕೃತಿಃ	೯	೧೦	೪೭೯
455 ಮಯಾ ಪ್ರಸನ್ನೇನ ತವಾರ್ಜುನೇದಂ	೧೧	೪೭	೫೯೨
456 ಮಯಿ ಚಾನನ್ಯಯೋಗೇನ	೧೩	೧೧	೬೪೧
457 ಮಯಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ	೩	೩೦	೨೬೧
458 ಮಯ್ಯಾವೇಶ್ಯ ಮನೋ ಯೇ ಮಾಂ	೧೨	೨	೬೦೦
459 ಮಯ್ಯಾಸಕ್ತಮನಾಃ ಪಾರ್ಥ	೭	೧	೩೯೮
460 ಮಯ್ಯೇವ ಮನ ಆಧತ್ಸು	೧೨	೮	೬೧೮
461 ಮಹರ್ಷಯಪ್ರಪ್ತ ಪೂರ್ವೇ	೧೦	೬	೫೧೪
462 ಮಹರ್ಷೀಣಾಂ ಭೃಗುರಹಂ	೧೦	೨೫	೫೨೫
463 ಮಹಾತ್ಮಾನಸ್ತು ಮಾಂ ಪಾರ್ಥ	೯	೧೩	೪೮೮
464 ಮಹಾಭೂತಾನ್ಯಹಂಕಾರಃ	೧೩	೬	೬೩೮
465 ಮಾಂ ಚ ಯೋಽವ್ಯಭಿಚಾರೇಣ	೧೪	೨೬	೭೦೩
466 ಮಾ ತೇ ವೃಥಾ ಮಾ ಚ	೧೧	೪೯	೫೯೫
467 ಮಾತ್ರಾಸ್ತೇರ್ತಾಸ್ತು ಕೌಂತೇಯ	೨	೧೪	೫೫
468 ಮಾನಾಪಮಾನಯೋಸ್ತುಲ್ಯಃ	೧೪	೨೫	೭೦೨
469 ಮಾಮುಪೇಶ್ಯ ಪುನರ್ಜನ್ಮ	೮	೧೫	೪೫೬
470 ಮಾಂ ಹಿ ಪಾರ್ಥ ವ್ಯಪಾತ್ರಿತ್ಯ	೯	೩೨	೫೦೫
471 ಮುಕ್ತಸಂಗೋಽನಹಂವಾದೀ	೧೮	೨೬	೮೦೪
472 ಮೂಢಗ್ರಾಹೀಣಾತ್ಮನೋ ಯತ್	೧೭	೧೯	೭೫೮
473 ವೃತ್ತಯಃ ಸರ್ವಹರಶ್ಚಾಹಂ	೧೦	೩೪	೫೩೦
474 ಮೋಘಾಶಾ ಮೋಘಕರ್ಮಾಣಃ	೯	೧೨	೪೮೨
ಯ			
475 ಯ ಇದಂ ಪರಮಂ ಗುಹ್ಯಂ	೧೮	೬೮	೮೪೦
476 ಯ ಏನಂ ವೇತ್ತಿಹಂತಾರಂ	೨	೧೯	೮೯

ಸಂಖ್ಯಾ		ಅಧ್ಯಾಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟಸಂಖ್ಯಾ
477	ಯ ಏವಂ ವೇತ್ತಿ ಪುರುಷಂ	೧೩	೨೪	೬೫೯
478	ಯಜ್ಞಾಪಿ ಸರ್ವಭೂತಾಣಾಂ	೧೦	೩೯	೫೩೪
479	ಯಜ್ಞಾ ವ ಹಾಸಾರ್ಥಮಸತ್ಯತೋಽಸಿ	೧೧	೪೨	೫೯೦
480	ಯಜಂತೇ ಸಾತ್ವಿಕಾ ದೇವಾನ್	೧೭	೪	೭೫೨
481	ಯಜ್ಞಾತ್ಯಾ ನ ಪುನರ್ಮೋಹಂ	೪	೩೫	೩೨೦
482	ಯತತೋ ಹೃಷಿ ಕೌಂತೇಯ	೨	೬೦	೧೯೦
483	ಯತಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ಭೂತಾಣಾಂ	೧೮	೪೬	೮೧೭
484	ಯತೇಂದ್ರಿಯ ಮನೋಬುದ್ಧಿಃ	೫	೨೮	೩೫೭
485	ಯತೋ ಯತೋ ನಿಶ್ಚರತಿ	೬	೨೬	೩೮೨
486	ಯತಂತೋ ಯೋಗಿನಶ್ಚೈನಂ	೧೫	೧೧	೭೨೫
487	ಯತ್ಕರೋಷಿ ಯದಶ್ನಾಸಿ	೯	೨೭	೪೯೯
488	ಯತ್ಸದಗ್ರೇ ವಿಷಮಿವ	೧೮	೩೭	೮೦೯
489	ಯತ್ತು ಕಾಮೇಪ್ಸುನಾ ಕರ್ಮ	೧೮	೨೪	೮೦೨
490	ಯತ್ತು ಕೃತ್ಸುವದೇಕಸ್ಮಿನ್	೧೮	೨೨	೭೯೮
491	ಯತ್ತು ಪ್ರಶ್ನುಪಃರಾರ್ಥಂ	೧೭	೨೧	೭೫೮
492	ಯತ್ರ ಕಾಲೇ ಶ್ವನಾವೃತ್ತಿಂ	೮	೨೩	೪೬೨
493	ಯತ್ರ ಯೋಗೇಶ್ವರಃ ಕೃಷ್ಣಃ	೧೮	೭೮	೮೪೩
494	ಯತ್ರೋದರಮತೇ ಚಿತ್ತಂ	೬	೨೦	೩೮೦
495	ಯತ್ಸಾಂಪ್ರೈಃ ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ ಸ್ಥಾನಂ	೫	೫	೩೩೧
496	ಯಥಾಽಽಕಾಶಸ್ಮಿತೋ ನಿತ್ಯಂ	೯	೬	೪೭೪
497	ಯಥಾ ದೀಪೋ ನಿವಾತಸ್ಯಃ	೬	೧೯	೩೮೦
498	ಯಥಾ ನದೀಣಾಂ ಬಹವೋಽಂಬುವೇಗಾಃ	೧೧	೨೮	೫೭೨
499	ಯಥಾ ಪ್ರಕಾಶಯತ್ಯೇಕಃ	೧೩	೩೪	೬೮೪
500	ಯಥಾ ಪ್ರದೀಪ್ತಂ ಜ್ವಲನಂ ಪತಂಗಾಃ	೧೧	೨೯	೫೭೨
501	ಯಥಾ ಸರ್ವಗತಂ ಸೌಕ್ಷ್ಮ್ಯಾತ್	೧೩	೩೩	೬೮೩
502	ಯಥೈಧಾಂಸಿ ಸಮಿದ್ವೋಗ್ನಿಃ	೪	೩೭	೩೨೧
503	ಯದಗ್ರೇ ಚಾನುಬಂಧೇ ಚ	೧೮	೩೯	೮೧೦
504	ಯದಹಂಕಾರಮಾಶ್ರಿತ್ಯ	೧೮	೫೯	೮೩೭
505	ಯದಕ್ಷರಂ ವೇದವಿದೋ ವದಂತಿ	೮	೧೧	೪೫೩
506	ಯದಾ ತೇ ಮೋಹಕಲಿಲಂ	೨	೫೨	೧೭೪
507	ಯದಾದಿಶ್ಯಗತಂ ತೇಜಃ	೧೫	೧೨	೭೮೬
508	ಯದಾ ಭೂತಪೃಥಗ್ಭಾವಂ	೧೩	೩೧	೬೮೭
509	ಯದಾ ಯದಾ ಹಿ ಪರ್ಮಸ್ಯ	೪	೭	೨೮೬
510	ಯದಾ ವಿನಿವೃತಂ ಚಿತ್ತಂ	೬	೧೮	೩೧೯
511	ಯದಾ ಸತ್ಯೇ ಪ್ರವೃದ್ತೇ ತು	೧೪	೧೪	೬೯೨

ಸಂಖ್ಯಾ		ಅಧ್ಯಾಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟಸಂಖ್ಯಾ
512	ಯದಾ ಸಂಹರತೇ ಚಾಯಂ	೨	೫೮	೧೮೮
513	ಯದಾ ಹಿ ನೇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥೇಷು	೬	೪	೩೬೬
514	ಯದಿ ಮಾಮಪ್ಯ ತೀಕಾರಂ	೧	೪೬	೧೫
515	ಯದಿ ಹೃಹಂ ನ ವರ್ತೇಯಂ	೩	೨೩	೨೫೬
516	ಯದ್ಯಚ್ಛಯಾ ಚೋಪಪನ್ನಂ	೨	೩೨	೧೨೮
517	ಯದ್ಯಚ್ಛಾಲಾಭಸಂತುಷ್ಟಃ	೪	೨೨	೩೦೯
518	ಯದ್ಯದಾಚರತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ	೩	೨೧	೨೫೪
519	ಯದ್ಯದ್ವಿಭೂತಿಮತ್ಸತ್ಯಂ	೧೦	೪೧	೫೪೦
520	ಯದ್ಯಪ್ಯೇತೇ ನ ಪಶ್ಯಂತಿ	೧	೩೮	೧೩
521	ಯಂ ಯಂ ವಾಪಿ ಸ್ಮರಣ್ ಭಾವಂ	೮	೬	೪೪೮
522	ಯಯಾ ತು ಧರ್ಮಕಾಮಾರ್ಥಾನ್	೧೮	೩೪	೮೦೮
523	ಯಯಾ ಧರ್ಮಮಧರ್ಮಂ ಚ	೧೮	೩೧	೮೦೭
524	ಯಯಾ ಸ್ವತ್ವಂ ಭಯಂ ತೋಷಂ	೧೮	೩೫	೮೦೮
525	ಯಂ ಲಬ್ಧ್ವಾ ಚಾಪರಂ ಲಾಭಂ	೬	೨೨	೩೮೧
526	ಯಂ ಸನ್ನಾಸಮಿತಿ ಪ್ರಾಹುಃ	೬	೨	೩೬೨
527	ಯಂ ಹಿ ನ ವೃಥಯಂತ್ಯೇತೇ	೨	೧೫	೫೮
528	ಯಃ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಮುತ್ಸೃಜ್ಯ	೧೬	೨೩	೭೪೩
529	ಯಃ ಸರ್ವತ್ರಾನಭಿಷ್ಠೇಹಃ	೨	೫೭	೧೮೭
530	ಯಸ್ತಾತ್ಮಕರೂಪೇನ ಸ್ಯಾತ್	೩	೧೭	೨೪೪
531	ಯಸ್ತಿಸ್ತಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಮನಸಾ	೩	೭	೨೨೯
532	ಯಸ್ತಾತ್ಮಾರಮತೀತೋಽಹಂ	೧೫	೧೮	೭೨೯
533	ಯಸ್ತಾನೋದ್ವಿಜತೇ ಲೋಕಃ	೧೨	೧೫	೬೨೩
534	ಯಸ್ಯ ನಾಹಂಕೃತೋ ಭಾವಃ	೧೮	೧೭	೭೯೦
535	ಯಸ್ಯ ಸರ್ವೇ ಸಮಾರಂಭಾಃ	೪	೧೯	೩೦೭
536	ಯಜ್ಞದಾನತಪಃಕರ್ಮ	೧೮	೫	೭೭೮
537	ಯಜ್ಞಶಿಷ್ಟಮೃತಭುಜಃ	೪	೩೧	೩೧೯
538	ಯಜ್ಞಶಿಷ್ಟಶಿನಃ ಸಂತಃ	೩	೧೩	೨೩೩
539	ಯಜ್ಞಾರ್ಥಾತ್ಯರ್ಮಣೋಽನ್ಯತ್ರ	೩	೯	೨೩೧
540	ಯಜ್ಞೇ ತಪಸಿ ದಾನೇ ಚ	೧೭	೨೭	೭೬೩
541	ಯಾತಯಾಮಂ ಗತರಸಂ	೧೭	೧೦	೭೫೪
542	ಯಾ ನಿಶಾ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ	೨	೬೯	೧೯೭
543	ಯಾಮಿನಾಂ ಪುಷ್ಪಿಕಾಂ ವಾಚಂ	೨	೪೨	೧೩೯
544	ಯಾವತ್ಕಂಜಾಯತೇ ಕಿಂಚಿತ್	೧೩	೨೭	೬೭೨
545	ಯಾವದೇತಾನ್ನ ರೀಕ್ಷೇತ್	೧	೨೨	೮
546	ಯಾವಾನರ್ಥ ಉದವಾನೇ	೨	೪೬	೧೪೭

ಸಂಖ್ಯಾ		ಅಧ್ಯಾಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟಸಂಖ್ಯಾ
547	ಯಾಂತಿ ದೇವವ್ರತಾ ದೇವಾನಾಂ	೯	೨೫	೪೯೮
548	ಯುಕ್ತಃ ಕರ್ಮಫಲಂ ತ್ಯಕ್ತಾನ್	೫	೧೨	೩೩೯
549	ಯುಕ್ತಾಹಾರವಿಹಾರಸ್ಯ	೬	೧೭	೩೭೯
550	ಯುಂಜನ್ನೇವಂ ಸದಾಸ್ತತ್ಕಾನಂ	೬	೧೫	೩೭೮
551	ಯುಂಜನ್ನೇವ ಸದಾಸ್ತತ್ಕಾನಂ	೬	೨೮	೩೮೩
552	ಯುಧಾಮನ್ಯುಶ್ಚ ವಿಶ್ರಾಂತಃ	೧	೬	೩
553	ಯೇ ಜೈವ ಸಾತ್ವಿಕಾ ಭಾವಾಃ	೭	೧೨	೪೧೦
554	ಯೇ ತು ಧರ್ಮ್ಯಾಮೃತಮಿದಂ	೧೨	೨೦	೬೨೮
555	ಯೇ ತು ಸರ್ವಾಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ	೧೨	೬	೬೧೪
556	ಯೇ ಶ್ವಪ್ರರಮನಿರ್ದೇಶ್ಯಂ	೧೨	೩	೬೦೬
557	ಯೇ ಶ್ವೇತದಧ್ಯಸೂಯಂತಃ	೩	೩೨	೨೬೩
558	ಯೇಷ್ಯಸ್ಯ ದೇವತಾಭಕ್ತಾಃ	೯	೨೩	೪೯೭
559	ಯೇ ಮೇ ಮತಮಿದಂ ನೈಕಂ	೩	೩೧	೨೬೩
560	ಯೇ ಯಥಾ ಮಾಂ ಪ್ರಪದ್ಯಂತೇ	೪	೧೧	೨೯೪
561	ಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಮುತ್ಸೃಜ್ಯ	೧೭	೧	೭೪೯
562	ಯೇಷಾಮರ್ಥೇ ಕಾಂಕ್ಷಿತಂ ನಃ	೧	೩೩	೧೧
563	ಯೇಷಾಂ ತ್ವಂತಗತಂ ಪಾಪಂ	೭	೨೮	೪೩೭
564	ಯೇ ಹಿ ಸಂಪ್ರಶ್ನಾ ಭೋಗಾ	೫	೨೨	೩೫೨
565	ಯೋಗಯುಕ್ತೋ ವಿಶುದ್ಧಾತ್ಮಾ	೫	೭	೩೩೫
566	ಯೋಗಸನ್ಯಸ್ತಕರ್ಮಾಣಂ	೪	೪೧	೩೨೭
567	ಯೋಗಸ್ಯಃ ಕುರು ಕರ್ಮಾಣಿ	೨	೪೮	೧೫೬
568	ಯೋಗಿನಾಮಪಿ ಸರ್ವೇಷಾಂ	೬	೪೭	೩೯೫
569	ಯೋಗೀ ಯುಂಜತ ಸತತಂ	೬	೧೦	೩೭೬
570	ಯೋಶ್ಚ ಮಾನಾಸವೇಕ್ಷೇತುಃ	೧	೨೩	೮
571	ಯೋ ನ ಹ್ಯಪ್ಯತಿ ನ ದ್ವೇಷ್ತಿ	೧೨	೧೭	೬೭೬
572	ಯೋಽಂತಃಸಮೋಽಂತರಾಮಃ	೫	೨೪	೩೫೩
573	ಯೋವಾಮಜಮುಣಾದಿಂ ಚ	೧೦	೩	೫೧೨
574	ಯೋ ಮಾಮೇವಮಸಂಮುಢಃ	೧೫	೧೯	೭೨೯
575	ಯೋ ಮಾಂ ಶತ್ಯತಿ ಸರ್ವತ್ರ	೬	೩೦	೩೮೫
576	ಯೋ ಯೋ ಯಾಂ ಯಾಂ ತನುಂ ಭಕ್ತಃ	೭	೨೧	೪೩೩
577	ಯೋಽಯಂ ಯೋಗಸ್ತ್ವಯಾ ಪ್ರೋಕ್ತಃ	೬	೩೩	೩೮೮

ರ

578	ರಜಸ್ತಮಶ್ಚಾಭಿಭೂಯ	೧೪	೧೦	೬೯೪
579	ರಜಸಿ ಶ್ವಲಯಂ ಗತ್ವಾ	೧೪	೧೫	೬೯೫

ಸಂಖ್ಯೆ		ಅಧ್ಯಾಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ
580	ರಜೋ ರಾಗಾತ್ಮಕಂ ವದ್ಧಿ	೧೪	೭	೬೯೨
581	ರಸೋಽಹಮವ್ಯು ಕೌಂತೇಯ	೭	೮	೪೦೭
582	ರಾಗದ್ವೇಷವಿಯುಕ್ತೈಸ್ತು	೨	೬೪	೧೯೩
583	ರಾಗೇ ಕರ್ಮಫಲಪ್ರೇಕ್ಷುಃ	೧೮	೨೭	೮೦೪
584	ರಾಜನ್ ಸಂಸ್ಕೃತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತ್ಯ	೧೮	೭೬	೮೪೩
585	ರಾಜವಿದ್ಯಾ ರಾಜಗುಹ್ಯಂ	೯	೨	೪೬೯
586	ರುದ್ರಾಣಾಂ ಶಂಕರರಾಜಿ	೧೦	೨೩	೫೨೪
587	ರುದ್ರಾದಿತ್ಯಾ ವಸಪೋ ಯೇ ಚ	೧೧	೨೨	೫೭೦
588	ರೂಪಂ ಮಹತ್ತೇ ಬಹುವಕ್ತ್ರನೇತ್ರಂ	೧೧	೨೩	೫೭೦

ಲ

589	ಲಭಂತೇ ಬ್ರಹ್ಮನಿರ್ವಾಣಂ	೫	೨೫	೩೫೫
590	ಲೇಲಿಹ್ಯಸೇ ಗ್ರಸಮಾಸಃ	೧೧	೩೦	೫೭೨
591	ಲೋಕೇಽಸ್ಮಿನ್ ದ್ವಿವಿಧಾ ನಿಷ್ಠಾ	೩	೩	೨೧೮
592	ಲೋಭಃ ಕ್ರವೃತ್ತಿರಾರಂಭಃ	೧೪	೧೨	೬೯೫

ಮ

593	ಮಕ್ತು ಮರ್ಹಸ್ಯಕೀರ್ಷಣ	೧೦	೧೬	೫೨೧
594	ಮಕ್ತಾಣಿ ತೇ ತ್ವರಮಾಣಾಃ	೧೧	೨೭	೫೭೧
595	ಮಾಯುರ್ಯಮೋಽಗ್ನಿ ವರ್ರುಣಃ	೧೧	೩೯	೫೭೭
596	ಮಾಸಾಂಸಿ ಜೀರ್ಣಾನಿ ಯಥಾ	೨	೨೨	೯೪
597	ವಿದ್ಯಾವಿನಯಸಂಪನ್ನೇ	೫	೧೮	೩೪೯
598	ವಿಧಿಹೀನಮಪ್ಯಪ್ಯಾನ್ನಂ	೧೭	೧೩	೭೫೫
599	ವಿವಿಕ್ತಸೇವೀ ಲಘ್ವಾಶೀ	೧೮	೫೨	೮೨೬
600	ವಿಷಯಾ ವಿನಿವರ್ತಂತೇ	೨	೫೯	೧೮೮
601	ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗಾತ್	೧೮	೩೮	೮೦೯
602	ವಿಪ್ರರೇಣಾತ್ಮನೋ ಯೋಗಂ	೧೦	೧೮	೫೨೨
603	ವಿಹಾಯ ಕಾಮಾನ್ಯಃ ಸರ್ವಾನ್	೨	೭೧	೨೦೧
604	ವೀತರಾಗಭಯಕ್ರೋಧಃ	೪	೧೦	೨೯೩
605	ವೃಷ್ಟೀನಾಂ ವಾಸುದೇವೋಽಸ್ಮಿ	೧೦	೩೭	೫೩೨
606	ವೇದಾನಾಂ ಸಾಮವೇದೋಽಸ್ಮಿ	೧೦	೨೨	೫೨೪
607	ವೇದಾವಿನಾಶಿನಂ ನಿತ್ಯಂ	೨	೨೧	೯೩
608	ವೇದಾಹಂ ಸಮತೀಶಾಸಿ	೭	೨೬	೪೩೦
609	ವೇದೇಷು ಯಜ್ಞೇಷು ತಪಸ್ಸು ಚೈವ	೮	೨೮	೪೬೭
610	ವೈವಸಾಯಾತ್ಮಿಕಾ ಬುದ್ಧಿಃ	೨	೪೧	೧೩೮

ಸಂಖ್ಯೆ	ಅಧ್ಯಾಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ
611	ವ್ಯಾಮಿಶ್ರೇಣೈವ ವಾಕ್ಯೇನ	೩	೨೧೬
612	ವ್ಯಾಸಪ್ರಸಾದಾಚ್ಛ್ರಿತವಃನ್	೧೮	೮೪೨

ಶ

613	ಶಕ್ನೋತಿಹೈವ ಯಃ ಸೋಧಂ	೫	೨೩	೩೫೩
614	ಶನ್ಯೈಶನ್ಯೈರುಪರಮೇತ್	೬	೨೫	೩೮೨
615	ಶಮೋ ದಮಃ ತಪಃ ಶೌಚಂ	೧೮	೪೨	೮೧೬
616	ಶರೀರಂ ಯದವಾಪ್ನೋತಿ	೧೫	೮	೭೨೧
617	ಶರೀರವಾಪ್ನುನೋಭಿಯತ್	೧೮	೧೫	೭೮೮
618	ಶುಕ್ಲಕೃಷ್ಣೇ ಗತೇ ಹ್ಯೇತೇ	೮	೨೬	೪೬೫
619	ಶುಚೌ ದೇಶೇ ಶ್ರುತಿಷ್ಠಾಪ್ಯ	೬	೧೧	೩೭೭
620	ಶುಭಾಶುಭಫಲೈರೇವಂ	೯	೨೮	೫೦೦
621	ಶೌರ್ಯಂ ತೇಜೋ ಧೃತಿರ್ದಾರ್ಪಣಂ	೧೮	೪೩	೮೧೭
622	ಶ್ರದ್ಧಯಾ ಪರಯಾ ತಪ್ತಂ	೧೭	೧೭	೭೪೭
623	ಶ್ರದ್ಧಾವಾನನಸೂಯಶ್ಚ	೧೮	೭೧	೮೪೧
624	ಶ್ರದ್ಧಾವಾಂಛಭತೇ ಜ್ಞಾನಂ	೪	೩೯	೩೨೧
625	ಶ್ರುತಿವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಾ ತೇ	೨	೫೩	೧೭೮
626	ಶ್ರೇಯಾನ್ ದ್ರವ್ಯಮಯಾದ್ಯಜ್ಞಾತ್	೪	೩೩	೩೧೮
627	ಶ್ರೇಯಾನ್ ಸ್ವಧರ್ಮೋ ವಿಗುಣಃ	೩	೩೫	೨೬೬
628	ಶ್ರೇಯಾನ್ ಸ್ವಧರ್ಮೋ ವಿಗುಣ	೧೫	೪೭	೮೧೮
629	ಶ್ರೇಯೋ ಹಿ ಜ್ಞಾನಮಧ್ಯಾಸಾತ್	೧೨	೧೨	೬೧೯
630	ಶ್ರೋತ್ರಾದೀನೀಂದ್ರಿಯಾಣ್ಯನ್ಯೇ	೪	೨೬	೩೧೨
631	ಶ್ರೋತ್ರಂ ಚಕ್ಷುಃ ಸ್ಪರ್ಶನಂ ಚ	೧೫	೯	೭೨೩
632	ಶ್ವಕುರಾನ್ ಸುಹೃದಕ್ಷೈವ	೧	೨೭	೯

ಸ

633	ಸ ವಿವಾಯಂ ಮಯಾ ತೇದ್ಯ	೪	೩	೨೮೨
634	ಸಕ್ತಾಃ ಕರ್ಮಾಣ್ಯವಿದ್ವಾಂಸಃ	೩	೨೫	೨೫೬
635	ಸವೇತಿ ಮತ್ಪ್ರಾಪ್ತಸಥಂ ಯದುಕ್ತಂ	೧೧	೪೧	೫೮೯
636	ಸ ಘೋರೋ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಾಣಾಂ	೧	೧೯	೭
637	ಸತತಂ ಕೀರ್ತಯಂತೋ ಮನಾಂ	೯	೧೪	೪೮೮
638	ಸ ತಯಾ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ಯುಕ್ತಃ	೭	೨೨	೪೨೩
639	ಸತ್ಕಾರಮಾನಪೂಜಾರ್ಥಂ	೧೭	೧೮	೭೫೬
640	ಸತ್ಕಾರಪೂಜಾಯತೇ ಜ್ಞಾನಂ	೧೪	೧೭	೬೯೬
641	ಸತ್ತ್ವಂ ರಜಸ್ತಮ ಇತಿ	೧೪	೫	೬೯೧

ಸಂಖ್ಯಾ	ಅಧ್ಯಾಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟಸಂಖ್ಯಾ
642	ಸತ್ತಂ ಸುಖೇ ಸಂಜಯತಿ	೯	೬೯೩
643	ಸತ್ತಾನ್ಮರೂಪಾ ಸರ್ವಸ್ಯ	೩	೭೫೧
644	ಸದೃಶಂ ಚೇಷ್ಟತೇ ಸ್ವಸ್ಥಾಃ	೩೩	೨೬೪
645	ಸದ್ಭಾವೇ ಸಾಧುಭಾವೇ ಚ	೨೬	೭೬೨
646	ಸಮದುಃಖ ಸುಖಃ ಸ್ವಸ್ಥಃ	೨೪	೭೦೦
647	ಸಮೋಽಹಂ ಸರ್ವಭೂತೇಷು	೯	೫೦೨
648	ಸಮಂ ಕಾಯಶಿರೋಗ್ರೀವಂ	೬	೩೭೭
649	ಸಮಂ ಪಶ್ಯನ್ ಹಿ ಸರ್ವತ್ರ	೧೩	೬೭೭
650	ಸಮಂ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು	೧೩	೬೭೭
651	ಸಮಃ ಶತ್ರ್ವಾಚ ಮಿತ್ರೇಚ	೧೨	೬೨೬
652	ಸರ್ಗಾಣಾಮಾದಿರಂತಶ್ಚ	೧೦	೫೩೦
653	ಸರ್ವಕರ್ಮಾಣಿ ಮನಸಾ	೫	೩೩೯
654	ಸರ್ವ ಕರ್ಮಾಣ್ಯಪಿ ಸದಾ	೧೮	೮೨೯
655	ಸರ್ವಗುಹ್ಯತಮಂಭೂಯಃ	೧೮	೮೩೫
656	ಸರ್ವತಃ ಪಾಡೆಪಾದಂತರ್	೧೩	೬೪೩
657	ಸರ್ವದ್ವಾರಾಣಿ ಸಂಯಮ್ಯ	೮	೪೫೪
658	ಸರ್ವದ್ವಾರೇಷು ದೇಹೈಃ ಸ್ಥಿನ್	೧೪	೬೯೪
659	ಸರ್ವಧರ್ಮಾನ್ವ ರಿತ್ಯುಚ್ಯ	೧೮	೮೩೭
660	ಸರ್ವಭೂತಸ್ಥಮಾತ್ಮಾನಂ	೬	೩೮೪
661	ಸರ್ವಭೂತಸ್ಥಿತಂ ಯೋ ಮಾಂ	೬	೩೮೫
662	ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ಕಾಂತೇಯ	೯	೪೭೪
663	ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಯೇನೈಕಂ	೧೮	೭೯೮
664	ಸರ್ವಮೇತದೃಶಂ ಮನ್ಯೇ	೧೦	೫೨೦
665	ಸರ್ವಯೋನಿಷು ಕಾಂತೇಯ	೧೪	೬೮೯
666	ಸರ್ವಸ್ಯ ಚಾಹಂ ಹೃದಿ	೧೫	೭೨೭
667	ಸರ್ವಾಣೀಂದ್ರಿಯ ಕರ್ಮಾಣಿ	೪	೩೧೪
668	ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗುಣಾಭಾಸಂ	೧೩	೬೪೪
669	ಸಹಜಂ ಕರ್ಮ ಕಾಂತೇಯ	೧೮	೮೧೮
670	ಸಹಯಜ್ಞಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ	೩	೨೩೨
671	ಸಹಸ್ರಯುಗಪರ್ಯಂತಂ	೮	೪೫೮
672	ಸಾಧಿಭೂತಾಧಿದೈವಂ ಮಾಂ	೭	೪೩೩
673	ಸಿದ್ಧಿಂ ಪಾಪೋ ಯಥಾಬ್ರಹ್ಮ	೧೮	೮೨೬
674	ಸೀದಂತಿ ಮಮ ಗಾತ್ರಾಣಿ	೧	೯
675	ಸುಖದುಃಖೇ ಸಮೇಕೃತ್ವಾ	೨	೧೩೦
676	ಸುಖಸಾತ್ಯಂತಿಕಂ ಯತ್ಪತ್	೬	೩೮೦

ಸಂಖ್ಯೆ	ಅಧ್ಯಾಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ
677	ಸುಖಂ ತ್ವಿದಾನೀಂ ತ್ರಿವಿಧಂ	೧೮	೩೬
678	ಸುದುರ್ಧರ್ಶಮಿದಂ ರೂಪಂ	೧೧	೫೨
679	ಸುಹೃನ್ನಿತ್ರಾ ಯುರ್ವದಾಸೀನ	೬	೯
680	ಸಂಕರೋ ನರಕಾಯೈವ	೧	೪೨
681	ಸಂಕಲ್ಪಪ್ರಭವಾನ್ಯಾಮಾನ್	೬	೨೪
682	ಸಂತುಷ್ಟಃ ಸತತಂ ಯೋಗೀ	೧೨	೧೪
683	ಸಂನಿಯಮ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಮಂ	೧೨	೪
684	ಸನ್ಯಾಸಸ್ತು ಮಹಾಬಾಹೋ	೧೮	೧
685	ಸನ್ಯಾಸಃ ಕರ್ಮಯೋಗಶ್ಚ	೫	೨
686	ಸನ್ಯಾಸಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಕೃತ್ವ	೫	೧
687	ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗೌ ಪೃಥಗ್ವಾಲಾಃ	೫	೪
688	ಸ್ಥಾನೇ ಹೃಷೀಕೇಶ ತವ	೧೧	೩೬
689	ಸ್ಥಿತಪ್ರಜ್ಞಸ್ಯ ಕಾ ಭಾಷಾ	೨	೫೪
690	ಸ್ವರ್ಶನ್ ಕೃತ್ವಾ ಬಹಿರ್ಬಾಹ್ಯಾನ್	೫	೨೭
691	ಸ್ವಧರ್ಮಮಪಿ ಜಾವೇಕ್ಷ್ಯ	೨	೩೧
692	ಸ್ವಭಾವಜೇನ ಕೌಂತೇಯ	೧೮	೬೦
693	ಸ್ವಯಮೇವಾತ್ಮನಾಽಽತ್ಮಾನಂ	೧೦	೧೫
694	ಸ್ವೇ ಸ್ವೇಕರ್ಮಣ್ಯಭಿರತಃ	೧೮	೪೫
695	ಅವ್ಯಕ್ತಾದೀನಿ ಭೂತಾನಿ	೨	೨೮
696	ಯಜ್ಞಾರ್ಥಾತ್ಕರ್ಮಣೋಽನ್ಯತ್ರ	೩	೯
697	ಯಜ್ಞಶಿಷ್ಯಶಿನಃ ಸಂತಃ	೩	೧೩
698	ಯಜ್ಞಶಿಷ್ಯಾಮೃತಭುಜಃ	೪	೩೧

ಹ

699	ಪಂತ ತೇ ಕಥಯಿಷ್ಯಾಮಿ	೧೦	೧೯
700	ಹತೋ ವಾ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಸ್ವರ್ಗಂ	೨	೩೭
701	ಹೃಷೀಕೇಶಂ ತದಾ ವಾಕ್ಯಂ	೧	೨೧

ನ್ಯಾಸಂ ಭಾರತಕರ್ತಾರಂ ಮಧ್ವಂ ಮೂಲಿಕೃತಂ ತಥಾ |
ಚೇತೋ ವಾಗ್ದೇವತಾಂ ನಾಣೀಂ ಗುರೂಂಶ್ಚ ಪ್ರಣಮಾಮ್ಯಹಂ ||

ಯೋಗ:

1) ಯೋಗಃ= ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವು. ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದುದು. ಅದು (೧) ಕರ್ಮಯೋಗ, (೨) ಜ್ಞಾನಯೋಗ, (ಆಧವಾ ಸಮಾಧಿಯೋಗ), ಎಂದು ೨ ಎರಡು ವಿಧವು. (ಫು. ೨೧೭) ಕರ್ಮ ಪ್ರಚುರವಾದ ಯೋಗವು ಕರ್ಮಯೋಗವು. ಅಂದರೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಾಗಲಿ ಎಂಬುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ಉಚಿತಗಳಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು. ಈ ಕರ್ಮಯೋಗವು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪರಂಪರೆಯಾ ಕಾರಣವು.

2) ಜ್ಞಾನಪ್ರಚುರವಾದ ಯೋಗವು ಜ್ಞಾನಯೋಗವು. ಆ ಆಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವು. ಆಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಧ್ಯಾನವೂ, ಅದಕ್ಕೆ ಭಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳೂ ಕಾರಣಗಳು.

3) ಪ್ರಥಮ ಪಟ್ಟದಲ್ಲಿ (ಅಧ್ಯಾಯ ೧-೬ ರಲ್ಲು) ಜ್ಞಾನಸಾಧನವನ್ನೂ, ದ್ವಿತೀಯ ಪಟ್ಟದಲ್ಲಿ (೭-೧೨ ರಲ್ಲು) ಭಕ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ವರೂಪ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನೂ, ತೃತೀಯ ಪಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ೧-೧೨ ಅಧ್ಯಾಯ ಪರ್ಯಂತ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಆರೂಢವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ ೧೩ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ೧೪-೧೮ರ ಪರ್ಯಂತ ಜ್ಞಾನಸಾಧನವಾದ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮ, ಧ್ಯಾನ, ಇವುಗಳ ಇತಿ ಕರ್ತವ್ಯತಾಂಶವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

4) ಅಂದರೆ ಅಧ್ಯಾಯ ೨, ಶ್ಲೋ. ೧೨. ಫು. ೪೬. ನತ್ವೇವಾಹಂ ಎಂಬುವುದನ್ನಾ ರಂಭಿಸಿ ಶ್ಲೋ. ೩೦. ಫು. ೧೨೭. ದೇಹೇ ನಿತ್ಯಂ ಎಂಬುವ ಪರ್ಯಂತವಾದುದು ಜೀವೇಶ್ವರರಿಬ್ಬರ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಾದ್ದು. ತ್ರೈಗುಣ್ಯವಿಷಯವಾದ ವೇದಾಃ ಶ್ಲೋ. ೪೫ ಫು. ೧೪೪. ಆರಂಭಿಸಿ ೬ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ ಸಮಾಪ್ತಿ ಫು. ೩೯೭ ಪರ್ಯಂತವಾದುದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಉಪಾಯದ ಜ್ಞಾನವು ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ. ಎಂಟು ೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಾಂಖ್ಯ ಯೋಗಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ-ಜೀವೇಶ್ವರರ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ನಿವೃತ್ತ ಕರ್ಮರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯ ಇವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು

5) ೩ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯವೆಂಬ ಯೋಗವು ಅವಶ್ಯ ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಕರ್ಮಯೋಗವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿರುವರು.

6) ೪ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಯೋಗವನ್ನು ಅಂದರೆ ನಿಯತಂ ಕುರು ಕರ್ಮ ತ್ವಂ (೨-೮-ಫು. ೨೩೦) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹೇಳಿದ ನಿವೃತ್ತ ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಯೋ ಬುದ್ಧೇಃ ಪರತಸ್ತುಷಃ (೨-೪೨-ಫು. ೨೭೭) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹೇಳಿದ ವಸ್ತು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿರುವರು.

7) (೫ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸನ್ಯಾಸ ಯೋಗಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಅಂದರೆ ಫಲೇಚ್ಛಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಾಗಲಿ, ಎಂಬುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ವಿಹಿತಗಳಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಕರ್ಮಯೋಗವು. ಆ ಕರ್ಮಯೋಗಕ್ಕೆ, ೧) ಕಾಮ ಕ್ರೋಧ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದು, (೨) ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಾಗಲಿ, ಎಂಬುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ತಮಗೆ ವಿಹಿತಗಳಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು, ಎಂದು ಎರಡು ಅಂಶಗಳು. ೩ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

8) ೬ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಯೋಗದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನವಾದ ಸಮಾಧಿ (ಧ್ಯಾನ) ರೂಪ ಯೋಗವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿರುವರು.

9) ೭ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನವು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆನೇ ಜ್ಞಾನಸಾಧನವಾಗುವುದೆಂದು ಧ್ಯಾನ (ಸಮಾಧಿ) ಯೋಗವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಅಂದರೆ ಭಕ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಗವಂತನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು.

10) ೯ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಮಹಿಮಾ ವರ್ಣನ ರೂಪವಾದ ಭಕ್ತಿಯೋಗವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿರುವರು.

ಅಗ್ರಹಾರ ನಾರಾಯಣ ತಂತ್ರಿ.

ಶುದ್ಧಾಶುದ್ಧ ಪತ್ರಿಕೆ Introduction

ಪುಟ	ಪಂಕ್ತಿ	ಅಶುದ್ಧ	ಶುದ್ಧ
10	5	Qtto	Otto
"	7	Gite	Gita
"	11	and rise	and made him rise
"	13	madehim	Delete
11	6	bondege	bondage
13	31	partantra satya	paratantra satya
17	10	imminent	immanent
"	30	uadhis	upadhis
19	15	ವಿಶೇಷತೆ	ವಿಶೇಷತೆ
"	16	ರಸ	ರಸ
19	28	all-penettatring	all-penetrating
23	17	abava	abhava
28	19+20	delete	
37	20	then	them
41	8	elemet	element

ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ

೧೨೯	೧೭	ಸಂಭಾವಿಕಗ್ಯ	ಸಂಭಾವಿತಸ್ಯ
೧೩೧	೨೮	ಧೀಯತೇ	ಧೀಯತೇ
೨೪೭	೧೮	ತಿಳಿದಿರುವ	ತಿಳಿಯದಿರುವ
೩೮೪	೫	ಭೂಶಸ್ತ್ರ	ಭೂಶಸ್ತ್ರ
೪೩೫	೧೩	ದೈವಂ	ದೈವಂ
೪೮೮	೨೨	ದಿವಂತಿ	ದ್ವಿವಂತಿ
೫೭೮	೧೧	ಮಾದಂ	ಮಾದ್ಯಂ
೫೮೯	೧೯	ಭಾಗತೇ	ಭಾಗವತೇ
೬೦೩	೧೧	ದ : ಖಾನಾಂ	ಭಾವಾನಾಂ

ನೀನನೂ, ನನ್ನ ದ್ವೇಷಿಗಳೂ, ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವರು, ಅಭಕ್ತರು. (೨) ನನ್ನ ಭಕ್ತನೂ ಕೂಡ ಯಾವನು ಯತ್ನಿಂಚಿತ್ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪರಿವಾರ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳದೆ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾನೋ, ಅವನಕ್ಕಿಂತ ಕೇವಲ ನನ್ನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವನು ಶ್ರೇಷ್ಠನು. ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ಎಲ್ಲಾ ದೇವಾದಿಗಳನ್ನು ಸನ್ನಿಹದ ಭಿನ್ನರನ್ನಾಗಿಯೂ, ನನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವವರನ್ನಾಗಿಯೂ, ತಿಳಿದವನಾಗಿ ಪರಿರುದ್ಧವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಧ್ಯಾನಿಯು ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನು, ಎಂದು ದತ್ತಾತ್ರೇಯವಚನವು.

ವಿ || (೧) ಅನ್ಯಾನ್ ಮದಧೀವಾನ್ ಜಾನನ್ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ರುದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪರಿವಾರನೂಪದಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (೨) ನನ್ನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರಲ್ಲಿಯೂ ಪರಿರುದ್ಧಜ್ಞಾನವಿದ್ದು ವಿಷಯಾಫಲಾಣಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದುಕ್ತವಾಯ್ತು || ೪೬, ೪೭ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಭಗವದ್ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ
ಷಷ್ಠೋಧ್ಯಾಯಃ || ೬ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಭಗವದ್ಗೀತಾ
ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಆರನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೬ ||

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಏಳನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು.

ಹೀ—(1) ಆರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಸಾಧನವಾದ ಧ್ಯಾನ ರೂಪ ಯೋಗವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು. ಆ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡಿದರೇನೇ ಅದು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕಾರಣ ಧ್ಯಾನಕಾರಣವಾದ ಭಕ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಆರು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (2) ಹಿಂದಿನ ೬ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧನವನ್ನೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಮುಂದಿನ ೬ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೃತಿಕಾಸಾಧನವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನೇ ಹೇಳುವರು. ಅದಕಾರಣ ಹಿಂದಿನ ೬ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಾಧನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೊಂತಲೂ, ಮುಂದಿನ ೬ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆಯೆಂಬುದೂ ಕೂಡುತ್ತದೆ. (3) ಪ್ರಕೃತ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ॥

॥ ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ ॥

ಓಂ ॥ ಮಯ್ಯಾಸಕ್ತಮನಾಃ ಪಾರ್ಥ ಯೋಗಂ ಯುಂಜನ್ಮದಾಶ್ರಯಃ ।

ಅಸಂಶಯಂ ಸಮಗ್ರಂ ಮಾಂ ಯಥಾ ಜ್ಞಾತ್ಯಸಿ ತಚ್ಚೈಣಿ ॥ ೧ ॥

ಅ ॥ ಶ್ರೀಭಗವಾನ್=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು. ಉವಾಚ=ಉಪದೇಶಿಸಿದನು, ಪಾರ್ಥ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಮಯಿ=ನನ್ನಲ್ಲಿ. (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ) ಆಸಕ್ತಮನಾಃ=ಅತ್ಯಂತ ಸ್ನೇಹದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಯೋಗಂ=ಜ್ಞಾನಸಾಧನವಾದ ಕರ್ಮರೂಪಯೋಗವನ್ನೂ ಧ್ಯಾನರೂಪಯೋಗವನ್ನೂ, ಯುಂಜನ್=ಮಾಡುವವನಾಗಿ, ಮದಾಶ್ರಯಃ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ನನ್ನಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ, ಅವನೇ ನನಗೆ ರಕ್ಷಕನು, ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಯೇ ನಾನು ಇರುವುದು, ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಮಾಂ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆನಿಸಿದ ನನ್ನನ್ನು, ಸಮಗ್ರಂ=ನನಗೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ರಕ್ತವಾಗುವುದೋ, ಅಷ್ಟು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ, ಅಸಂಶಯಂ=ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದ. ಯಥಾ=ಯಾವ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಜ್ಞಾತ್ಯಸಿ=ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಿಯೋ. ತತ್=ಹಾಗೆಯೇ, ತತ್=ಆ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿಯೇ ನನ್ನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಮೊತ್ತನ್ನು, ಶ್ಚೈಣಿ=ಕೇಳು. (ಅಂದರೆ ಕೇಳಿ ಆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು (ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು) ಮಾಡು.)

೧೦೬

ಭಾ ॥ ಓಂ ॥ (೧) ಸಾಧನಂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನೋಕ್ತಮತೀತೈರಧ್ಯಾಯೈಃ । ಉತ್ತರೈಸ್ತು ಪದ್ಧಿಭಗವನ್ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನಾಹ ॥ (೨) ಆಸಕ್ತಮನಾಃ ಆತೀತ ಸ್ನೇಹಯುಕ್ತಮನಾಃ । ಮದಾಶ್ರಯಃ ಭಗವಾನೇವ ಮಯಾ ಸರ್ವಂ ಕಾರಯತಿ । ಸ ಏವ ಜಿಮೇಶರಣಂ । ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಚಾಹಂ ಸ್ಥಿತ ಇತಿ ಸ್ಥಿತಃ ॥ (೩) ಆಸಂಶಯಂ ಸಮಗ್ರಮಿತಿ ತ್ರಿಯೋವಿಶೇಷಣಂ ॥ ೧ ॥

ಅ || (೧) (ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ) ಪ್ರಚುರವಾಗಿ (ಹೆಚ್ಚು ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ) ಹಿಂದಿನ ಆರು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಸಾಧನವೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇನ್ನು ಮುಂದಿನ ಆರು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಪ್ರಚುರವಾಗಿ (ಹೆಚ್ಚು ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (೨) (ಅಸಕ್ತಮನಃ=ಸಂಬಂಧವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು, ಎಂಬುವ ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ-) ಅಸಕ್ತಮನಃ=ಅತ್ಯಂತ ಸ್ನೇಹಯುಕ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು, ಮದಾರ್ಥಯಃ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ನನ್ನಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನೇ ನನಗೆ ರಕ್ಷಕನು, ಅವನನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿಯೇ ನಾನು ಇರುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿದವನು. (೩) (೧) ಅಸಂಶಯಂ (ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದಿರುವ) ಸಮಗ್ರಂ (ಸಂಪೂರ್ಣ) ಇವೆರಡೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವೆಂದು ಭಾಷ್ಯರಾಜಾರ್ಯರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವರು. (೨) ಅದ್ವೈತಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರಂ=ಸಮಸ್ತ ವಿಭೂತಿ ಬಲಶಕ್ತಿ ವಿದ್ವರ್ಯ ವೇದಾಲಾದ ಗುಣಗಳೆಂದೊಡಗೂಡಿದ, ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಹೇಳಿರುವರು. ಇವೆರಡೂ ಆಯುಕ್ತವೆಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಅಸಂಶಯಂ ಸಮಗ್ರಂ ಇವೆರಡೂ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಗಳು. (ಅಂದರೆ ಸಂಶಯರೂಪವಾಗದಿರುವ ಹಾಗೆ ನನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದೆಲ್ಲವೂ ಎಂದರ್ಥವು) ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದವನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅನುಪಯುಕ್ತವು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಯಾರಿಗೂ ಅಶಕ್ತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಗ್ರಂ ಸಂಪೂರ್ಣನಾದ ನನ್ನನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಆಯುಕ್ತವು || ೧ ||

ಗೀ || ಜ್ಞಾನಂ ತೇಹಂ ಸವಿಜ್ಞಾನವಿದಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮ್ಯಶೇಷತಃ |

ಯಜ್ಞಾತ್ವಾ ನೇಹ ಭೂಯೋನ್ಯಜ್ಞಾತವ್ಯಮನತಿಷ್ಠತೇ || ೨ ||

ಅ || ಅಹಂ=ನಾನು. (ಅರ್ಜುನನೇ) ತೇ=ನಿನಗಾಗಿ, ಇಹಂ=ನನ್ನದಾದ, ಸವಿಜ್ಞಾನಂ=ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಜ್ಞಾನಂ=ಸಾಮಾನ್ಯ ರೂಪವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು (ಅಂದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನೂ ವಿಶೇಷ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನೂ ಕೂಡ), ಅಶೇಷತಃ=ನಿನಗೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಯೋಗ್ಯತೆಯೂ ಇದೆಯೋ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ, ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ=ಹೇಳುವೆನು ಯತ್=ಯಾವ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಯನ್ನು, ಜ್ಞಾತ್ವಾ=ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಭೂಯಃ=ತಿರುಗಿ, ಇಹಂ=ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅನ್ಯತ್ ಜ್ಞಾತವ್ಯಂ=ಬೇರೆ ಯಾವುದೊಂದೂ ನಿನಗೆ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವೂ, ನಾನತಿಷ್ಠತೇ=ಉಳಿಯುವಂತಾದ್ದು ಇಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ನಾನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿದರೆ ನಿನಗೆ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸರ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದಂತೆಯೇ ಆಗುವುದು.) || ೨ ||

ಭಾ || ಇಹಂ ಮದ್ವಿಷಯಂ ಜ್ಞಾನಂ | ವಿಜ್ಞಾನಂ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಂ

|| ೨ ||

ಅ || ಇಹಂ = ನನ್ನ ವಿಷಯಕವಾದ ಜ್ಞಾನವು. ವಿಜ್ಞಾನಂ = ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವು. (ಅಂದರೆ ನನ್ನ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನೂ ವಿಶೇಷ ಮಹಿಮೆಯನ್ನೂ ಎಂದರ್ಥವು || ೨ ||

ಪೀ-ಈ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕೇಳಲಿಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವಾಸ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನವು ಸುಲಭವಾದ್ದು ಎಂಬುದನ್ನು ತ್ತಾರೆ -

ಗೀ || ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಸಹಸ್ರೇಷು ಕಶ್ಚಿದ್ಭೂತತಿ ಸಿದ್ಧಯೇ |

ಯತತಾಮಪಿ ಸಿದ್ಧಾನಾಂ ಕಶ್ಚಿನ್ಮಾಂ ವೇತ್ತಿ ತತ್ತ್ವತಃ

|| ೩ ||

ಅ || ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಸಹಸ್ರೇಷು = ಸಾವಿರಾರು ಮನುಷ್ಯರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಕಶ್ಚಿತ್ = ಪುಣ್ಯವಂತನಾದ ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನು, ಸಿದ್ಧಯೇ = ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಯತತಿ = ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯತತಾಮಪಿ = ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವ ಜನರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಕಶ್ಚಿತ್ = ಪುಣ್ಯವಂತನೊಬ್ಬನೇ, (ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ) ಸಿದ್ಧಾನಾಂ = ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಕಶ್ಚಿತ್ = ಒಬ್ಬನೇ, ತತ್ತ್ವತಃ = ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ (ಯೋಗ್ಯತಾನುಗುಣವಾಗಿ) ವೇತ್ತಿ = ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

|| ೩ ||

ಭಾ || ದೌರ್ಲಭ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಹ | ಮನುಷ್ಯಾಣಾಮಿತಿ

|| ೩ ||

ಅ || (ಶ್ರೋತೃಗಳಿಗೆ ವಿಶ್ವಾಸ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನವು ಅತಿ ದುರ್ಲಭವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

|| ೩ ||

ತಾ || ಹಿಂ || (೧) ಭಗವನ್ಮಹಿಮಾ ವಿಶೇಷತ ಉಚ್ಯತೇ || (೨) ಅನಂತಾನಾಂ ತು ಜೀವಾನಾಂ ಯತಂತೇ ಕೇಚಿದೇವ ತು | ಮುಕ್ತೈ ತೇಷು ಚ ಮುಚ್ಯಂತೇ ಕೇಚಿನ್ಮುಕ್ತೇಷು ಚ ಸ್ಫುಟಂ | ಕೇಚಿನ್ಯೇವ ಹರಿಂ ಸಮ್ಯಗ್ಗ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಯೋ ವಿದುಃ | ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಯಾವತಾ ಮುಕ್ತಿಸ್ತಾವಜ್ಞಾನಂ ಹರೌ ಪರಮಿತಿ ಪಾದ್ಯೇ || (೩) ಮುಕ್ತಾನಾಮಪಿ ಸಿದ್ಧಾನಾಂ ನಾರಾಯಣಪರಾಯಣಃ | ಸುದುರ್ಲಭಃ ಪ್ರಶಾಂತಾತ್ಮಾ ಕೋಟಿಪ್ರಸಿ ಮಹಾಮತ ಇತಿ ಭಾಗವತೇ || (೪) ಸರ್ವೇ ಮುಕ್ತಾ ಹರೌ ಭಕ್ತಾಸ್ತೇಷು ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಮುಖ್ಯತಃ | ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಭಕ್ತಸ್ತು ತಸ್ಮಾಜ್ಜೀವತ್ಸುನೋ ಮತ ಇತಿ ಸತ್ತತ್ತ್ವೇ

|| ೧,೨,೩ ||

ಅ || (೧) ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡಿದರೇನೇ ಅದು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅಗಲಾರದು. ಅದಕಾರಣ ಭಕ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಭಗವನ್ಮಹಿಮೆಯನ್ನೇ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (೨) (ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದೌರ್ಲಭ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಅನಂತಾನಂತ ಜೀವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರೇ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಕೆಲವರೇ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ (ಜೀವನ್ಮುಕ್ತರಾದವರಿಲ್ಲರೂ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಮುಕ್ತರಾದವರಿಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ) ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ದೇವತೆಗಳು ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಬೇಡಾಗಿ ಅಂದರೆ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿಬಿಡುಬಿಡುವುತಾರೆ. ಬೇರೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೋ ಅಷ್ಟೇ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕವಾದ ಜ್ಞಾನವಿದೆ. ಎಂದು ಪಾದ್ಯವಿವರಿಸಿ. (೩) ಜೀವನ್ಮುಕ್ತರಾದವರಿಲ್ಲರೂ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ (ಮುಕ್ತರಾದವರಿಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ) ಜ್ಞಾನವಿಗಳಿಲ್ಲವರಾದುದರಿಂದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನೇ

ಆಶ್ರಯನಾಗಿ ಉಳ್ಳವರು. ಆದರೆ) ಕೋಟಿ ಸಂಖ್ಯೆ ಮುಕ್ತರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಶಾಂತಚಿತ್ತನಾಗಿ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನೇ ಮುಖ್ಯಾಶ್ರಯನೆಂದು ತಿಳಿದವನು ಅತಿದುರ್ಲಭನು, ಎಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿದೆ. ಮುಕ್ತರೆಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರೇ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಆತ್ಮಪ್ರತಮವಾದ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನೇ. (ಇದರಿಂದ ಮಹಾಜ್ಞಾನಿಗಳು ಮಾತ್ರ ದುರ್ಲಭರೆಂದಲ್ಲ. ಮಹಾಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳುಳ್ಳವನೂ ದುರ್ಲಭನೆಂದುಕ್ತವಾಯ್ತು.) (೪) ಅದಕಾರಣ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವೋತ್ತಮನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನು, ಎಂದು ಸತ್ತತ್ತವೆಂಬುವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿದೆ.

|| ೧, ೨, ೩ ||

ಪೀ—ಹೀಗೆ ಬುವಯುಕ್ತ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಭೂಮಿರಾಪೋನಲೋ ವಾಯುಃ ಖಂ ಮನೋ ಬುದ್ಧಿರೇವ ಚ |

ಅಹಂಕಾರ ಇತೀಯಂ ಮೇ ಭಿನ್ನ ಪ್ರಕೃತಿರಷ್ಟಧಾ

|| ೪ ||

ಅ || ಭೂಮಿಃ=ಪೃಥಿವಿಯು. ಅಹಃ=ಜಲವು. ಅನಲಃ=ತೇಜಸ್ಸು, ವಾಯುಃ=ಗಾಳಿಯು, ಖಂ=ಆಕಾಶವು. (ಹೀಗೆ ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳೂ) ಮನಃ=ಮನಸ್ಸತ್ಯವು, ಬುದ್ಧಿಃ=ಬುದ್ಧಿತ್ಯವು, ಅಹಂಕಾರತ್ವ=ಅಹಂಕಾರತ್ವ (ಮಹತ್ತ್ವ)ಗಳೂ, ಇತಿ=ಹೀಗೆ, ಮೇ=ನನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವ, ಇಯಂ ಪಕೃತಿಃ=ಈ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯು, ಅಷ್ಟಧಾ ಭಿನ್ನಾ=ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಭೇದವುಳ್ಳದ್ದು. (ವಿವಂಚ ನನ್ನಿಂದ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪೃಕೃತಿಯು ಪೃಥಿವೀ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯರೂಪದಿಂದಲೇ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದು)

|| ೪ ||

ಭಾ || ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಂ ಜ್ಞಾನಮಾದ | ಭೂಮಿರಿತ್ಯಾದಿನಾ | ಮಹತೋಹಂಕಾರ ಏನಾಂ-
ತರ್ಥಾವಃ

|| ೪ ||

ಅ || ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತವಾದ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಭೂಮಿರಾಪಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿದ್ದರೆಂದರೆ ಅದಿಲ್ಲವೋ ಎಂದರೆ—) ಮಹತ್ತ್ವವು ಅಹಂಕಾರ ಶಬ್ದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತದೆ. (ಅಂದರೆ ಕಾರ್ಯವಾಚಕವಾದ ಅಹಂಕಾರ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅಹಂಕಾರತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.)

|| ೪ ||

ಪೀ—ಜಡಪ್ರಕೃತಿ ಆದರೆ ಕಾರ್ಯಗಳಾದ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ಇವುಗಳು ಮಾತ್ರ ನನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿ ಇರತಕ್ಕವುಗಳೆಂದಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮಾತೆಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೂ ಕೂಡ ನನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವವಳೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಅಪರೇಯಮಿತಸ್ತ್ವನ್ಯಾಂ ಪ್ರಕೃತಿಂ ವಿಧಿ ಮೇ ಪರಾಂ |

ಜೀವಭೂತಾಂ ಮಹಾಬಾಹೋ ಯಯೇದಂ ಧಾರ್ಯತೇ ಜಗತ್ || ೫ ||

ಅ || ಮಹಾಬಾಹೋ--ಅರ್ಜುನನೇ, ಇಯಂ=ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯು, ಅಪರಾಂ=ಅಧಮವಾದುದು (ಜೀವರೂ ಕೂಡ ಅಧಮರು.) ಯಯಾ=ಯಾವಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದ, ಇದಂ ಜಗತ್=ಈ

ಬ್ರಹ್ಮರುವು ಮೊದಲಾದ ಜಗತ್ತು, ಧಾರ್ಮಿಕತೆ=ಧರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೋ, (ತಾಂ=ಅಂತಹ) ಇತಸ್ತು=ಜಡ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಗಳಿಗಿಂತ, ಅನ್ಯಾಂ=ಇತರಳಾದ, ಜೀವಭೂತಾಂ=ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಅವರವರ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಅವನು ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವ ಎನಿಸಿಕೊಂಡವಳೂ, ಸರ್ವದಾ ಇರುವವಳೂ ಆದ. ಮೇ=ನನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವ, ಪ್ರಕೃತಿಂ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು (ಮುಕ್ತರನ್ನು ಕೂಡ) ಪರಾಂ=ಉತ್ತಮರನ್ನಾಗಿ, ವಿದ್ಧಿ=ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು. || ೫ ||

ಪೀ- ಅಪರಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಶ್ರುತದಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || (೧) ಅಪರಾ ಅನುತ್ತಮಾ | ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾಮಪೇಕ್ಷ್ಯ || (೨) ಜೀವಭೂತಾ ಶ್ರೀಃ | ಜೀವಾನಾಂ ಪ್ರಾಣಧಾರಿಣೀ | ಚಿದ್ರೂಪಭೂತಾ ಸರ್ವದಾ ಸತೀ | ಏತನ್ಮಹದ್ಭೂತಮಿತಿ ಶ್ರುತಿಃ || (೩) ಜಗಾದ ಚ | ಪ್ರಕೃತೀ ದ್ವೇ ಕು ದೇವಸ್ಯ ಜಙಾ ಚೈವಾಜಙಾ ತಥಾ | ಅನ್ಯಕ್ರಾಷ್ಯಾ ಜಙಾ ಸಾ ಚ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾ ಭಿನ್ನಾಃಷ್ಠಧಾ ಪುನಃ | ಮಹಾನ್ ಬುದ್ಧಿರ್ಮನಶ್ಚೈವ ಸಂಚ ಭೂತಾನಿ ಚೇತಿಹ | ಅವರಾ ಸಾ ಜಙಾ ಶ್ರೀಶ್ಚ ಪರೇಯಂ ಧಾರ್ಮಿಕೇ ಯಯಾ | ಚಿದ್ರೂಪಾ ಸಾ ತ್ವನಂತಾ ಚ ಅನಾದಿನಿಧನಾ ಪರಾ | ಯತ್ಸಮಂ ಕು ಪ್ರಿಯಂ ಕಿಂಚಿನ್ನಾಸ್ತಿ ವಿಷ್ಣೋರ್ಮಹಾತ್ಮನಃ | ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಮಹಿಸೀ ಮಾತಾ ಸಾ ಬ್ರಹ್ಮನೋಃಪಿ ಹಿ | ತಾಭ್ಯಾಮಿದಂ ಜಗತ್ಸರ್ವಂ ಹರಿಃ ಸೃಜತಿ ಭೂತರಾಡಿಕಿ ನಾರದೀಯೇ || ೫ ||

ಅ || (೧) (ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯು) ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಚಿತ್ತಪ್ರಕೃತಿ (ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ)ಗಿಂತ, ಅಪರಾ=ನಿಕ್ಕಷ್ಟವು. (೨) (ಜೀವಭೂತಾಂ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಜೀವಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಎಂಬೀ ಪರರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಯುಕ್ತವೆಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಜೀವ ಭೂತಾಂ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರ ರೋರಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಅವರ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವಳು. ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕ ರೋರವುಳ್ಳವಳು. ಸರ್ವದಾ ಅಂದರೆ ಭೂತ ಭವಿಷ್ಯದ್ವರ್ತಮಾನ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವವಳು. (ಸರ್ವದಾ ಇರತಕ್ಕದು ಎಂಬುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಭೂತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ—) ಏತತ್=ಶ್ರೀತತ್ತ್ವವು ಜಡಪ್ರಕೃತಿ ಗಿಂತಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವು. ಸರ್ವದಾ ಇರತಕ್ಕದು, ಎಂದು ವೇದವು. (ಇದರಿಂದ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಗಿಂತ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಉತ್ತಮಳೆಂದುಕ್ತವಾಯ್ತು.) (೩) (ಭೂಮಿರಾಪಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪುರಾಣವಾಕ್ಯದಿಂದ ದೃಢೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಜಡ ಅಜಡ (ಅಚೇತನ ಚೇತನ) ಎಂಬುವ ಎರಡು ಪ್ರಕೃತಿಗಳು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನಗಳು. ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯು ಅವ್ಯಕ್ತ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯು, ಮಹತ್ತ್ವ, ಬುದ್ಧಿತತ್ತ್ವ, ಮನಸ್ಸತ್ತ್ವ, ಸ್ಪರ್ಶ ವ್ಯಾಧಿ ಸಂಚಿಹಿತಗಳು ಈ ಪ್ರಕಾರ ಕಾರ್ಯರೂಪದಿಂದ ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಆ ಜಡ ಪ್ರಕೃತಿಯು ನಿಕ್ಕಷ್ಟವಾದುದು. ಅಜಡಪ್ರಕೃತಿಯು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು. ಉತ್ಪನ್ನಗಳು, ಅವಳಿಂದ ಜಡ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಧರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ (ಅವಳ ಅಧೀನವಾಗಿದೆ.) ಆ ಚಿತ್ತಪ್ರಕೃತಿಯು ಜ್ಞಾನಾನಂದಸ್ವರೂಪ ದೇವತೆಗಳಾದಳು. ನಾರಾಯಣನು. ಸರ್ವದೇವಕಾಲಗಳಲ್ಲಿರುವವಳು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಕೋಟಿ ಮಾಲು ಹೆಚ್ಚು ಗುಣ ಉಳ್ಳವಳು. ಉತ್ಪತ್ತಿನಾರಾಯಣನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮಳು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ

ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ, ಇಷ್ಟವಾದುದು, ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಸಮಾನವಾದುದು, ಯಾವುದೊಂದೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಅವಳು ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನ ಪತ್ನಿಯು, ಆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಕೂಡ ತಾಯಿಯು. ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಆ ಜಡಪ್ರಕೃತಿ ಚಿತ್ತಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ನಾರದೀಯ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿದೆ. || ೫ ||

ಪೀ-ವೆ'ಹ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿ ಅನೇಕ ಒದಾರ್ಥಗಳು ಇದ್ದವುಳ್ಳ ಜಡ ಅಜಡ ಪ್ರಕೃತಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಶ್ರೀಹರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನಗಳೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಎಂದರೆ ದೇಹ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಜಡಾಜಡಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿವೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಏತದ್ಯೋನೀನಿ ಭೂತಾನಿ ಸರ್ವಾಣೀತ್ಯುಪಧಾರಯ |

ಅಹಂ ಕೃತ್ಸ್ನಸ್ಯ ಜಗತಃ ಪ್ರಭವಃ ಪ್ರಲಯಸ್ತಥಾ

|| ೬ ||

ಅ || ಸರ್ವಾಣಿ-ಎಲ್ಲಾ. ಭೂತಾನಿ-ಶರೀರ ಇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯರೂಪಗಳಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚತುರ್ಮುಖನೇ ಮೊದಲಾದ ಜೀವರು. ಏತದ್ಯೋನೀನಿ-ಜಡಪ್ರಕೃತಿ ಚಿತ್ತಪ್ರಕೃತಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿ ಉತ್ಪದರು. (ಅಂದರೆ ಆ ಜಡಪ್ರಕೃತಿ ಚಿತ್ತಪ್ರಕೃತಿಗಳಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿದವರು.) ಇತಿ-ಹೀಗೆ, ಉಪಧಾರಯ-ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು. (ಚೇತನಾಚೇತನಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾದ ಈ ಪ್ರಕೃತಿಗಳು ಮಾತ್ರ ನನ್ನ ಅಧೀನಗಳು, ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳು ಆ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ ಅಧೀನಗಳೇ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಧೀನಗಳಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಬೇಡ, ಮತ್ತೆ ಎಲ್ಲವೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಧೀನಗಳೆಂದೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು, ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ-) ಅಹಂ-ನಾನು, ಕೃತ್ಸ್ನಸ್ಯ ಜಗತಃ-ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿಗೂ, ಪ್ರಭವಃ-ಪ್ರಕೃತಿದ್ವಾರಾ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನು. ತಥಾ-ಹಾಗೆಯೇ, ಪ್ರಲಯಃ-ವಿನಾಶಕನು. || ೬ ||

ಭಾ || (೧) ನ ಕೇವಲಂ ತೇ ಜಗತ್ಪ್ರಕೃತಿ ಮದ್ವರೇ ಇಕ್ಯೇತಾವನ್ನದೈಶ್ವರ್ಯಮಿತ್ಯಾಹ | ಅಹಮಿತಿ || (೨) ಪ್ರಭವಾದೇಃ ಸತ್ತಾಪ್ರತೀತ್ಯಾದಿಕಾರಣತ್ವಾದ್ಯೋಕ್ತೃತ್ವಾಚ್ಚ ಪ್ರಭವ ಇತ್ಯಾದಿ || (೩) ತಥಾ ಚ ಶ್ರುತಿಃ | ಸರ್ವಕಾಮಃ ಸರ್ವಕರ್ಮಾ ಸರ್ವಗಂಧಃ ಸರ್ವರಸಃ ಸರ್ವಮಿದಮುಚ್ಯಾತ್ಮೋನಾಕೃತಾದರ ಇತಿ || (೪) ಆಹ ಚ | ಸ್ತಷ್ಟಾ ಪಾತಾ ಚ ಸಂಹರ್ತಾ ನಿಯಂತಾ ಚ ಪ್ರಕಾಶಿತಾ | ಯತಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ತೇನಾಹಂ ಸರ್ವೋನೀತೃಷ್ಠಿಭಿಃ ಸ್ತುತಃ | ಸುಖರೂಪಸ್ಯ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾನ್ನ ತು ಸರ್ವ ಸ್ವರೂಪತಃ | ಆಗಮಿಷ್ಯತ್ಸುಖಂ ಚಾಪಿ ತಚ್ಚಾಸ್ತೇನ ಸದಾಪಿ ತು | ತಥಾಃಪ್ಯಚಿಂಕ್ವರಕ್ರಿತ್ಯಾಜ್ಞಾತಂ ಸುಖಮತೀವ ಚೇತಿ ನಾರದೀಯೇ || ೬ ||

ಅ || (೧) ಆ ಪ್ರಕೃತಿಗಳು ಮಾತ್ರ ನನ್ನ ಅಧೀನವಲ್ಲರತಕ್ಕವುಗಳು, ಇಷ್ಟೇ ನನ್ನ ವಿಶ್ವರ್ಯವು ಎಂಬಲ್ಲಿ. ಎಂದು ಅಹಂ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (ಅಂದರೆ ಪ್ರಕೃತಿಗಳೇ ನನ್ನ ಅಧೀನಗಳು, ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯಗಳು ಪ್ರಕೃತ್ಯಧೀನಗಳೇ, ಶ್ರೀಹರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನಗಳಲ್ಲ. ಎಂಬುವ ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಹಂ ಕೃತ್ಸ್ನಸ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. ಪ್ರಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳೂ ನನ್ನ ಅಧೀನಗಳೇ.) (೨) (ಜಗತ್ತಿನ ಧರ್ಮಗಳಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿನಾಶಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ

ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಐಕ್ಯವು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಎಂಬುವ ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ—) ಉತ್ತ
ತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾದುದರಿಂದಲೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃನಾಮದರಿಂದಲೂ ಪ್ರಭವಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು
ಹೇಳಿದ್ದು. (೨) (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಹೇಗೆಂದರೆ—) ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳು
ತ್ತದೆ. ಸಮಸ್ತ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು. ಅವರವರಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಸರ್ವಕರ್ಮ
ಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವವನು. ಚಿದಾನಂದಾತ್ಮಕವಾದ ಸರ್ವ ಶುಭಗಂಧಸ್ವರೂಪನು. ಚಿದಾನಂದಾತ್ಮಕ
ವಾದ ಸರ್ವ ಶುಭರಸಸ್ವರೂಪನು. ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನು ಅಧೀನವಾಗಿ ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ.
ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಂತೆ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತನ್ನಾಡದಿರುವವನು. ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಹೊಗಳದಿರುವವನು.
ಅಥವಾ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಯಲಶಕ್ತನು. ತಾನೇ ಅರ್ಚರ್ಯರೂಪ
ನಾದುದರಿಂದ ಬೇರೆ ಕಡಿ ಅರ್ಚರ್ಯಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು. ಎಂದು (ಛಾಂದೋಗ್ಯ. ಪು ೧೬೮) (ಈ ವಾಕ್ಯ
ದಿಂದ ಚಿದಾನಂದಾತ್ಮಕವಾದ ಸರ್ವಗಂಧಾದಿರೂಪತ್ವವೂ, ಸುಗಂಧಾದಿಭೋಕ್ತೃತ್ವವೂ, ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.
ಸರ್ವಗಂಧಾದಿರೂಪತ್ವ ಭೋಕ್ತೃ ಚೈಷಾಂ ಸದೈವ ಹಿ ಎಂದುಕ್ತವಾಗಿದೆ. (೪) (ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದಿ
ಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾದುದರಿಂದಲೇ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೆಂಬುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ—) ಸರ್ವಜಗತ್ತಿಗೂ ಸ್ಪಷ್ಟ
ಕರ್ತನು. ರಕ್ಷಕನು. ಸಂಹಾರಕನು, ನಿಯಾಮಕನು, ಪ್ರಕಾಶಕನೂ ಅದಕಾರಣ ನಾನು ಸರ್ವಃ ಅಸ್ಮಿ
ಎಂದು ಬುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಸರ್ವಸುಖ ಕಾರಣವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವುದರಿಂದಲೇ
ಸರ್ವೋಪಸ್ಥಿ ಎಂದು ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ಸರ್ವ ವಸ್ತುಗಳ ಸ್ವರೂಪನಾದುದರಿಂದ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ
ದ್ದೆಂದು ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೫) (ಭೋಗದಿಂದ ಸುಖವು ಆಗುವುದಾದರೆ ಅದು ಮೊದಲು ಇಲ್ಲದಿರುವುದ
ರಿಂದ ಅಪೂರ್ಣತಾ ಬರಬೇಕಾಗುವುದು ಎಂದರೆ—) ಭೋಗದಿಂದ ಬರುವ ಸುಖವೂ ಸರ್ವದಾ ಉಂಟೇ
ಉಂಟು, ಕ್ರಿಯೆಗಳೂ ಕೂಡ ಶಕ್ತಿರೂಪದಿಂದ ಸರ್ವದಾ ಇವೆ. (ಹಾಗಾದರೆ ಭೋಗದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿತೆಂದು
ಹೇಗೆ ಹೇಳುವುದೆಂದರೆ—) ಅದರೂ ಅಚಿಂತ್ಯ ಶಕ್ತಿಯು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಸುಖವು ಹುಟ್ಟಿತೆಂದು
ಹೇಳುವುದು ಎಂದು ನಾರದೀಯ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ.

॥ ೬ ॥

ಹೀ—ಸರ್ವಜಗತ್ತಿಗೂ ನಾನೇ ಉತ್ತಾದಕನು ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತವೆಂದರೆ—

ಗೀ || ಮತ್ತಃ ಪರತರಂ ನಾನ್ಯತ್ಕಿಂಚಿದಸ್ತಿ ಧನಂಜಯ |

ಮಯಿ ಸರ್ವಮಿದಂ ಪ್ರೋತಂ ಸೂತ್ರೇ ಮಣಿಗಣಾ ಇವ || ೭ ||

ಅ || ಧನಂಜಯ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಮತ್ತಃ=ನನಗಿಂತ, ಅನ್ಯತ್=ಬೇರೆ ಒಂದು, ಪರತರಂ=
ಸರ್ವೋತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತುವು, ಕಿಂಚಿತ್=ಯಾವುದೊಂದೂ, ನಾಸ್ತಿ=ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಇದಂ ಸರ್ವಂ=
ಈ ಪ್ರಕೃತಿ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವ ಜಗತ್ತು, ಸೂತ್ರೇ=ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿ, ಮಣಿಗಣಾ ಇವ=ಮಣಿಗಳ ಸಮುದಾಯ
ಗಳು (ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವಂತೆ) ಮಯಿ=ನನ್ನಲ್ಲಿ, ಪ್ರೋತಂ=ಅತ್ತಿತವಾಗಿದೆ. (ಅಂದರೆ ಜಗತ್ತಿನ
ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸಂಹಾರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮಾಡುವವನಲ್ಲ. ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಸಹ ನಾನೇ ಮಾಡುವವನು.) || ೭ ||

ಭಾ || ಆದಮೇವ ಪರತರಃ | ಮತ್ತೋನ್ಯತ್ಪರತರಂ ನ ಕಿಂಚಿದಪಿ |

॥ ೮ ॥

ಅ || ನಾನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು. ನನಗಿಂತ ಬೇರೆ ಯಾವುದೊಂದೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮವಾದುದು
ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ.

॥ ೮ ॥

ಹೀ—ಭೂಮಿರಾಪ: ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯಿಂದಲೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ತಾ || (೧) ಅಚೇತನಾ ಚೇತನೇತಿ ದ್ವಿವಿಧಾ ಪ್ರಕೃತಿರ್ಮತಾ | ತ್ರಿಗುಣಾಚೇತನಾ ತತ್ರ
ಚೇತನಾ ಶ್ರೀಹರಿಪ್ರಿಯಾ | ತೇ ಉಭೇ ವಿಷ್ಣು ವರಗೇ ಜಗತಃ ಕಾರಣೇ ಮತೇ ||
(೨) ಪಿತಾ ವಿಷ್ಣುಃ ಸ ಜಗತೋ ಮಾತಾ ಶ್ರೀಯಾ ತ್ವಚೇತನಾ | ಉಪಾದಾನಂ
ತು ಜಗತಃ ಸೈವ ವಿಷ್ಣು ಬಲೇರಿತೇತಿ (ಚ) || ೧ ||

ಅ || (೧) ಅಚೇತನಪ್ರಕೃತಿ, ಚೇತನಪ್ರಕೃತಿ ಎಂದು ಪ್ರಕೃತಿಯು ಎರಡು ವಿಧವು. ಅದರಲ್ಲಿ
ಅಚೇತನಪ್ರಕೃತಿಯು ಸತ್ತರಜಸ್ವಮೋಗುಣಗಳುಳ್ಳದ್ದು. ಚೇತನಪ್ರಕೃತಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು
ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪತ್ನಿಯು. ಆ ಚೇತನಾಚೇತನ ಪ್ರಕೃತಿಗಳೆರಡು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರ
ತಕ್ಕವುಗಳು. ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣಗಳು. (೨) ಆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಪಿತನು.
ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ತಾಯಿಯು. ಅಚೇತನಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಬಲದಿಂದ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ
ದ್ದಾಗಿ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿ || (1) ಚೇತನಾ ಶ್ರೀಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಜೀವಭೂತಾಂ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ
ದಂತೆಯೇ ಆಯಿತು. (2) ತೇ ಉಭೇ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಮೇ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ
ದಂತೆ ಆಯಿತು. (3) ಜಗತಃ ಕಾರಣೇ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಏತದ್ವೋನೀನಿ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವು ಉಕ್ತ
ವಾಯಿತು (4) ಪಿತಾ ವಿಷ್ಣುಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಹಂ ಕೃತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯ ಎಂಬುದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಯಿತು (5)
ವಿಷ್ಣುಬಲೇರಿತಾ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಚೇತನಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಉಪಾದಾನತ್ವರಕ್ರಿಯು ಭಗವಂತನ ಅಧೀನ
ವೆಂದು ಉಕ್ತವಾಯಿತು. || ೧ ||

ಹೀ—ನಿನ್ನಂತೆಯೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಬೇರೆಯೂ ಇದ್ದರೆ ಅವನಿಗೂ ಪಿತೃತ್ವಾದಿಗಳು ಕೂಡುವುದ
ರಿಂದ ಕೃತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯ ಎಂದದ್ದು ಹೇಗೆಂದರೆ—

ತಾ || (೧) ಮತ್ತೋಽನ್ಯತ್ಪರತರಂ ನಾಸ್ತಿ ಪರತರಸ್ತ್ವಹಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅನ್ಯಥಾಽನ್ಯ-
ದಿತಿ ವ್ಯರ್ಥಂ || (೨) ಅವರಾ ದುಃಖಸಂಬಂಧಾಜ್ಞೇನಾ ಏವ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ | ನಿತ್ಯ-
ನಿದುಃಖರೂಪತ್ವಾತ್ಪರಾ ಶ್ರೀರೇಕಲೈವ ತು | ದುಃಖಾಸಂಪೀಡಿತತ್ವಾತ್ತು ಮಧ್ಯ-
ಮೋ ವಾಯುರುಚ್ಯತೇ || (೩) ಅನನ್ಯಾಧೀನರೂಪತ್ವಾದಸಮಾಧಿಕಸೌಖ್ಯತಃ |
ತತ್ತಂತ್ರತ್ವಾಚ್ಚ ಸರ್ವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಃ ಪರತರೋ(ಮೋ) ಮತಃ || (೪) ಅಭಾವಾದಂ-
ತರಾಽನ್ಯಸ್ಯ ತ್ವಿಹೈಕಾರ್ಥೌ ತರಸ್ತಮೌ || (೫) ಯಸ್ಯಾಃ ಸಂಬಂಧಯೋಗ್ಯತ್ವಾ-
ಜ್ಞೇನಾ ಅಪ್ಯವರಾ ಮತಾಃ | ತಸ್ಯಾ ಜಡಾಯಾಃ ಪ್ರಕೃತೇರವರತೈ ಕ್ವ ಸಂರಯಃ ||
(೬) ಅಥಾವರತರಾ ಯೇ ತು ವಿಮುಖಾಶ್ಚೇತನಾ ಹರೇಃ | ನಿತ್ಯದುಃಖೈಕಯೋ-
ಗ್ಯತ್ವಾನ್ಯ ಹೈತತ್ತ್ವಾದಚೇತನೇ || (೭) ಆತಃ ಪರತರಂ(ಮಂ) ವಿಷ್ಣುಂ ಯೋ
ನೇತ್ತಿ ಸ ವಿಮುಚ್ಯತೇ || (೮) ಮುಕ್ತಸ್ತು ಸ್ವಾತ್ಮರಾಭಾಸಃ ಸುನಿತ್ಯಸುಖಭೋಜ-
ನಾತ್ || (೯) ತತ್ರಾಪಿ ತಾರತಮ್ಯಂ ಸ್ವಾತ್ಮೇಷು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಧಿಕೋ ಮತಃ || (೧೦)

ವಿಷ್ಣೋರಾಧಿಕೃತಸಂವಿತ್ತಿಃ ಸರ್ವಸ್ಮಾಜ್ಜ್ಞಾನಮುಚ್ಯತೇ | ಏವಂ ವಿವಿಚ್ಛೇತಜ್ಞಾನಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಕೀರ್ತಿತಂ || (೧೧) ಏತಚ್ಚ ತಾರತಮ್ಯೇನ ವರ್ತತೇ ಕೇಶವಾದಿಷು | ಮುಖ್ಯವಿಜ್ಞಾನೈತೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಕಿಂಚಿದ್ವಿಜ್ಞಾನಿನೋಽಪರೇ || ೨ || ೪-೭ ||

ಅ || (೧)ತನಗಿಂತ ಬೇರೆ ಯಾವ ವಸ್ತುವೂ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದು ಇಲ್ಲ. ನಾನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು. (ಆದಕಾರಣ ಅಹಂ ಕೃತ್ಸ್ಮಶ್ಚ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವೇ.) (ತನಗಿಂತ ಬೇರೆ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದೀನು ಏಕೆ ಆಗಲಾರದೆಂದರೆ-) ಇಲ್ಲಿ ತನಗಿಂತ ಬೇರೆ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಿಂದಾದರೆ ಪರತರ ಎಂಬುವುದರಿಂದಲೇ ತನಗಿಂತ ಇತರವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಅನ್ಯತ್ ಎಂಬುವುದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದು ಅನ್ಯತ್ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ತನಗಿಂತ ಬೇರೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಡಂಬಟ್ಟರೆ ಪರತರಂ ಎಂಬುವುದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದು. (೨) (ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಪರತರನೆಂದಾದರೆ ಪರ ಅವರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಯಾವುವು? ಎಂದರೆ ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ತೂತಿಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-). ದುಃಖ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ ಜೀವರೇ ಅವರರು ಎನಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ನಿರ್ದುಃಖ ಸ್ವರೂಪರಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೊಬ್ಬಳೇ ಪರಾ (ಶ್ರೀಷ್ಠಳು) ಎನಿಸುತ್ತಾಳೆ. ವಾಯುದೇವರು ದುಃಖ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ ಪರ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ದುಃಖದಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೀಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡದಿರುವುದರಿಂದ ಅವರ ಎಂದೂ ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಮಧ್ಯಮನು ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ (೩) ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಅನ್ಯಾಧೀನಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನಾಗದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸುಖಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಸುಖವೂ ಹೆಚ್ಚು ಸುಖವೂ ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಪರತರನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. (೪) (ಪರಃ=ಉತ್ತಮನು ಪರತರಃ=ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನು. ಪರತಮಃ=ಒಳು ಮಂದಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನು. ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಪರತರನಾದರೆ ಪರತಮನು ಯಾರು? ಎಂದರೆ-)ಇಲ್ಲಿ ಪರತರ ಪರತಮ ಪದಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಪರಳು ಶ್ರೀದೇವಿಯು. ಪರತಮನು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು. ಇವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರತರನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ವಿಷ್ಣುವು ಪರತರನೇ. ವಿಷ್ಣು ವಿನಿಂದ ದೊಡ್ಡವನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ಪರತಮನೂ ಅವನೇ. ಆದಕಾರಣ ಇಲ್ಲಿ ತರವ್ ತಮವ್ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಅರ್ಥಗಳು. (೫) ಜೀವರಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದುದರಿಂದ ಜೀವರು ಅವರರು (ನಿಕ್ಕಷ್ಟರು) ಎಂದಾಗುವಾಗ ಅಂತಹ ಒಡಭೂತವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯು ನಿಕ್ಕಷ್ಟವು (ಅವರವು) ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವೇನು? (ಒಡಪ್ರಕೃತಿಗೆ ದುಃಖವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವರತ್ವವು ನಿಷ್ಕಂಶವಾಗಿ ಇದ್ದೇ ಇದೆ) (೬) ಯಾವ ಚೇತನರು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ವಮುಖರಾಗಿರುತ್ತಾರೋ, ಅವರು ಕೇವಲ ನಿತ್ಯ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಯೋಗ್ಯರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವರತರರು (ಅಚೇತನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಚೇತನವು ಉತ್ತಮವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ವಮುಖರಾದ ಚೇತನರಿಗೆ ಅವರತರತ್ವವಿದ್ದರೆ ಅಚೇತನವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಅವರತ್ವವು ಹೇಗೆಂದರೆ-) ಅಚೇತನದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯದುಃಖ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅವರತ್ವವೇ. ಅವರತರತ್ವವಾಗಲೀ, ಅವರತಮತ್ವವಾಗಲೀ ಇಲ್ಲ. (೭) (ಜೀವರಿಗೆ ದುಃಖಸಂಬಂಧವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದರೆ ಮೋಕ್ಷವು ಹೇಗೆ ಆಗುವುದು ಎಂದರೆ-) ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಯಾವನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ ಆತನು ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. (೮) (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ದುಃಖ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದಾದರೆ ಮುಕ್ತನು ಪರನೆಂದಾಗುವುದು. ಲಕ್ಷ್ಮೀಯೊಬ್ಬಳೇ ಪರಳೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಯುಕ್ತವೆಂದರೆ-)ಮುಕ್ತನಾದರೂ ನಿತ್ಯಸುಖವನ್ನನುಭವಿಸುವುದರಿಂದ ಪರಾಭಾಸನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ ಮುಕ್ತನು ಅವರನಾಗದಿದ್ದರೂ ಸಂಸಾರದಕೆಯಲ್ಲಿ ದುಃಖವಿನ್ನನುಭವಿಸಿದುದರಿಂದ ಪರಾಭಾಸನೆಂದೇ ಅನಿಸಿ

ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಂತೆ ಪರ ಎಂದು ಅನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.) (೯) (ಸರ್ವ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ದುಃಖಾಭಾವವು ಸಮಾನವಾದರೂ ಸುಖಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯವು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—) ಮುಕ್ತರಲ್ಲಿಯೂ ಕಾರತಮ್ಯವು ಇದೆ. ಮುಕ್ತರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಉತ್ತಮನೆಂದು ಸಮ್ಮತನು. (೧೦) (ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ವಿಜ್ಞಾನಗಳಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿದಕಾರಣ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಪರತರ ಎಂಬುವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ—) ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆಲ್ಲರಿಗಿಂತ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಜ್ಞಾನವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಪರಳೆನಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಪರತರನು ಇತ್ಯಾದಿ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಬಿಡಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ವಿಜ್ಞಾನವೆನಿಸುತ್ತದೆ. (ಜ್ಞಾನಂ ತೇಹಂ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವಂತೆಯೇ ಆಯಿತು.) (೧೧) ಈ ಜ್ಞಾನವು ಕೇವಲಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತರತಮಭಾವದಿಂದಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಿಜ್ಞಾನೀ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು. || ೨ ||

ಹೀ—ಜ್ಞಾನಂ ತೇಹಂ ಎಂದು ಜ್ಞಾನಪದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಭೂಮಿರಾಪಃ ಇದು ಮೊದಲಾದ ನಾಲ್ಕು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಹೇಳಿ ಈಗ ವಿಜ್ಞಾನಪದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಲೌಕಿಕವಾದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—

ಗೀ || ರಸೋಹಮಪ್ಸು ಕೌಂತೇಯ ಪ್ರಭಾಸ್ಮಿ ಶಶಿಸೂರ್ಯಯೋಃ |

ಪ್ರಣವಃ ಸರ್ವವೇದೇಷು ಶಬ್ದಃ ಖೇ ಪೌರುಷಂ ನೃಷು || ೪ ||

ಅ|| ಕೌಂತೇಯ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಅಹಂ=ನಾನು. ಅಪ್ಸು=ಜಲಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು, ರಸಃ=ಯಾವುದು ರಸವೋ. ಅಂತವ ರಸಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವಾದಿ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕಾರಣನಾದುದರಿಂದಲೂ, ರಸಭೋಕ್ತನಾದುದರಿಂದಲೂ ರಸಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ರಸಃ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ ಜಲಗಳಲ್ಲಿ ರಸವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದಲೂ ರಸಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ರಸಃ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಶಶಿಸೂರ್ಯಯೋಃ=ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಕಾಂತಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವು ಬರಲಿಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಾರಣನಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಪ್ರಭಾಸ್ಮಿ=ಪ್ರಭೆಯೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರಲ್ಲಿದ್ದು ತಾನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದರಿಂದ ಪ್ರಭಾ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಸರ್ವವೇದೇಷು=ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಪ್ರಣವಃ=ಪ್ರಣವ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಪ್ರಣವ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ತನ್ನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ವೇದವುರಸನು ವಗಡುವ ಸ್ತುತಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದಕಾರಣ ಪ್ರಣವ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು ವೇ=ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ, ಶಬ್ದಃ=ಧ್ವನಿತ್ವಕ್ಕ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶಬ್ದನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು ಮತ್ತು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೂ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶಬ್ದನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ನೃಷು=ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿರತಕ್ಕ, ಪೌರುಷಂ=ಪುರುಷತ್ವಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿಲ್ಲದಿರುವ, ಪುರುಷರಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮೆಗೆ ಅಥವಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದುದರಿಂದ ಪೌರುಷನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ || ೪ ||

ತಾ || (೧) ಸೋಃಪ್ಸು ಸ್ಥಿತ್ವಾ ರಸಯತಿ ರಸನಾಮಾ ತತಃ ಸ್ಪೃತಃ | ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಾದಿಷು ಸ್ಥಿತ್ವಾ ಪ್ರಭಾನಾಮಾ ಪ್ರಭಾಸನಾತ್ || (೨) ವೇದಸ್ಥಃ ಪ್ರಣವಾಯೋಃಸಾ-

ನಾಶ್ವಾನಂ ಯತ್ರಣೌತೃತಃ | ಪೇ ಸ್ಥಿತಃ ಶಬ್ದನಾಮಾಸೌ ಯಚ್ಛಬ್ದಯತಿ ಕೇ-
ಶವಃ || ೮ ||

ಅ || (೧) ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಜಲದಲ್ಲಿದ್ದು ಅದರ ಸಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದಲೂ, ರಸಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಕನಾಗುವುದರಿಂದಲೂ ರಸನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ತಾನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಅವರ ಪ್ರಭ(ಕಾಂತಿ)ಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾದುದರಿಂದಲೂ ಪ್ರಭಾ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. (೨) ಶ್ರೀಶರವಾಹನು ಸಮಸ್ತವೇದಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ತನ್ನನ್ನೇ ಜಿನ್ನಾಗಿ ಮುತಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದಲೂ, ವೇದವು ಮಾಡುವ ಸ್ತುತಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾದುದರಿಂದಲೂ ಪ್ರಣವನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಉಪಾಶ ದಲ್ಲಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿದ್ದ ಒಬ್ಬಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಕನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಮಾತನ್ನಾಡಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ತಬ್ಬನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. || ೮ ||

ಗೀ || ಪುಣ್ಯೋ ಗಂಧಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಚ ತೇಜಶ್ಚಾಸ್ತಿ ವಿಭಾವಸೌ |

ಜೀವನಂ ಸರ್ವ ಭೂತೇಷು ತಪಶ್ಚಾಸ್ತಿ ತಪಸ್ವಿಷು || ೯ ||

ಅ || ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ = ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರತಕ್ಕ. ಪುಣ್ಯಃ = ಉತ್ತಮವಾದ, ಗಂಧಃ = ಗಂಧವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣನೂ ಸುಗಂಧಭೋಕ್ತನೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ತಾನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಮರಳುಮರಳಿ ಗಂಧಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾದುದರಿಂದಲೂ ಗಂಧನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ವಿಭಾವಸೌ = ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿರುವ, ತೇಜಶ್ಚಾಸ್ತಿ = ಸುಡತಕ್ಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದುದರಿಂದ ತೇಜಃ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ. ಸರ್ವಭೂತೇಷು = ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳ, ಜೀವನಂ = ಜೀವನಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಅವುಗಳಿಗೆ ಜೀವನವನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದಲೂ ಜೀವನನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ತಪಸ್ವಿಷು = ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವವರ, ತಪಶ್ಚ = ಕೃತ್ಯ, ಚಂದ್ರಾಯಣಾದಿ ತಪಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ, ತಪಸ್ವಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ, ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ತಪಃ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ. || ೯ ||

ತಾ || ಪುಣ್ಯಾಪುಣ್ಯಂ ಗಂಧಯತಿ ಸ್ವಯಂ ಪುಣ್ಯೋ ಧರಾಸ್ಥಿತಃ | ತೇಜಯತ್ಯಗ್ನಿಸಂಸ್ಥಃ
ಸನ್ನೂ(ಭೂ)ತಸ್ತೋ ಜೀವನಪ್ರದಃ | ತಪಸ್ವಿಸ್ತಪ್ತಪಯತಿ || ೯ ||

ಅ || ಶ್ರೀಶರವಾಹನು ತಾನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಅವಾಕ್ಯತ ಗಂಧಸ್ವರೂಪನಾಗಿ ಸುವಾಸನೆ ದುರ್ವಾಸನೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾದುದರಿಂದ ಪುಣ್ಯಗಂಧನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ತೇಜಸ್ಸು ಉತ್ಪನ್ನವೂ, ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ತೇಜಃ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದವನಾಗಿ ಜೀವನವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವನಾದುದರಿಂದ ಜೀವನವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ತಪಸ್ವಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ನಿತ್ಯದ್ವಾರಾತ್ಮಕವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿರುವಕಾರಣ ತಪಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. || ೯ ||

ಗೀ || ಜೀವಂ ಮಾಂ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ವಿದ್ಧಿ ಪಾರ್ಥ ಸನಾತನಂ |

ಬುದ್ಧಿಬುದ್ಧಿಮತಾಮುಸ್ತಿ ತೇಜಸ್ತೇಜಸ್ವಿನಾಮಹಂ || ೧೦ ||

ಅ || ಪಾರ್ಥ = ಅರ್ಜುನನೇ. ಸನಾತನಂ = ಶಕ್ತದೇವತಾಪ್ರಕಾರನಾದ, ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನು. ಸರ್ವ ಭೂತಾನಾಂ = ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ, ಬೀಜಂ = ಕಾರಣನನ್ನಾಗಿ, ವಿದ್ವಿ = ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು. ಬುದ್ಧಿ ಮತಾಂ = ಜ್ಞಾನಿಗಳ. ಬುದ್ಧಿ ರಸ್ತಿ = ಬುದ್ಧಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ. ಅಹಂ = ನಾನು. ತೇಜಸ್ವಿನಾಂ = ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವರ, ತೇಜಃ = ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾದುದರಿಂದ ತೇಜಃ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ. (ಮತ್ತು ಜಲ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ, ರಸ ಗಂಧ ಪ್ರಭಿ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ರಸ ಗಂಧ ಪ್ರಭಿ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು.) || ೧೦ ||

ಕಾ || ವ್ಯಂಜನಾದ್ವೀಜಸಂಜ್ಞಿತಃ | ಬೋಧನಾದ್ಬುದ್ಧಿನಾಮಾಸೌ ಬುದ್ಧಿಮತ್ತು ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ || ೧೦ ||

ಅ || ಬೀಜದಲ್ಲಿದ್ದು ಅಂಕುರ (ಮೊಳಕೆ)ವನ್ನು ಹೊರಡಿಸುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಬೀಜಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಬೀಜನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದಲೂ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾದುದರಿಂದಲೂ ಬುದ್ಧಿಯೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. || ೧೦ ||

ಗೀ || ಬಲಂ ಬಲವತಾಮಸ್ವಿ ಕಾಮರಾಗವಿವರ್ಜಿತಂ |

ಧರ್ಮಾವಿರುದ್ಧೋ ಭೂತೇಷು ಕಾಮೋಽಸ್ಮಿ ಭರತರ್ಷಭ || ೧೧ ||

ಅ || ಭರತರ್ಷಭ = ಭರತಕುಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಅರ್ಜುನನೇ, ಅಹಂ = ನಾನು, ಬಲವತಾಂ = ಬಲವುಳ್ಳವನರಲ್ಲಿದ್ದು, ಕಾಮರಾಗವಿವರ್ಜಿತಂ = ಕಾಮರಾಗಗಳಿಲ್ಲದ ಬಲಮಸ್ವಿ = ಬಲವೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ. ಭೂತೇಷು = ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ. ಧರ್ಮಾವಿರುದ್ಧಃ = ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗದಿರುವ, ಕಾಮಃ ಅಸ್ಮಿ = ಇಚ್ಛೆಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕಾಮನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ. || ೧೧ ||

ಕಾ || (೧) ನಿತ್ಯಪೂರ್ಣಬಲತ್ವಾತ್ತು ಬಲಂ ಕಾಮವಿವರ್ಜಿತಂ | ಅರಾಗಜ(ಜಸ) ಬಲಶ್ಚೈವ ಸ್ಥಾನೇಭ್ಯೋಃಸ್ಯೇಷ್ವಯೋಜನಾತ್ || (೨) ಏಕಾದ್ಯರಬಲಾತ್ಕಾಸೌ ಬಲಿನಾಂ ಬಲದಃ ಸ್ವಯಂ | ವೇತಿ ಪೂರ್ಣತ್ವವಾಚೀ ಸ್ಯಾತ್ಪ್ರಕೇರ್ಬಲಮುಚ್ಯತೇ || (೩) ಪ್ರಾಯೋ ಹಿ ಕಾಮಿಕಾ ಆರ್ಥಾ ಧರ್ಮಂ ಹನ್ಯುರ್ಹರಿಃ ಪುನಃ | ನ ಧರ್ಮಹಾನಿಶ್ಯಕ್ತಿಂಕು ಕಾಮಿಕೋ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಶ್ಚ | ಧರ್ಮಾವಿರುದ್ಧಕಾಮೋತೋ ವಿಘ್ನ ಭೂತೇಷು ಸಂಸ್ಥಿತಃ || (೪) ಏವಂ ಸ ಸರ್ವತತ್ಪಾನ್ಯಃ ಸ್ವತಂತ್ರಶ್ಚೈವ ಸರ್ವಗಃ | ವ್ಯವಸ್ಥಯೈವ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವದಃ ಪ್ರಭುಃ || ೧೧ ||

ಅ || (೧) ವಿಷಯಭೋಗಾವೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ನಿತ್ಯವಾದ ಪೂರ್ಣಬಲವಿದ್ದುದರಿಂದ ಕಾಮವಿರಹಿತವಾದ ಬಲರೂಪವು. ಅಯೋಗ್ಯಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಬಲವನ್ನು ಪಯೋಗಿಸದಿರುವುದರಿಂದ ಕಾಮದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಬಲವಿಲ್ಲದವನು. (ಅಂದರೆ ಇತರರ ದ್ರವ್ಯ ಸ್ತ್ರೀ ಮೊದಲಾದವರ ಅನುರಾಗವುಳ್ಳವರು ಬಲಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹರಾದ ಧನ ಸ್ತ್ರೀ ಮೊದಲಾದವರ ಸ್ವಾಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಸಂತಾರಕ್ಕಾಗಿ ಬಲವನ್ನು

ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ) ಹಾಗೆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. (೨) (ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಇಂತಹ ಬಲರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತಾನು ಬಲಿಷ್ಠರಾಗೂ ಬಲಪ್ರದನು. (ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ನ (ಬ) ಎಂಬುವುದು ಪೂರ್ಣವೆಂಬುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. (ರ. ಲ) ಪೂರ್ಣರೂಪಿಯಾದುದರಿಂದ ಬಲವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ (ಇದರಿಂದ ಬಲವುಳ್ಳ ಭೀಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಅತೀತವಾಗಿ ಬಲವನ್ನು ಕೊಡುವವನು, ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಯಿತು.) (೩) ವ್ರಾತಯಃ ಇಷ್ಟಿಶಲ್ಯುಃ ಅರ್ಥಗಳು ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಡಿಪುತ್ತವೆ. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಾದರೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಡಿಪುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತೆ ಧರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ವಶೀಕರಿಸಿದರೆ ಧರ್ಮವೃದ್ಧಿಯನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅದಕಾರಣ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಾಣಿಗಳೆದ್ದು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅವಿರುದ್ಧವಾದ ಕಾಮವನ್ನು ಕೊಡುವವನು. (೪) ಹೀಗೆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವ ವಸ್ತುಗಳಿಂದಲೂ ಭಿನ್ನನು. ಸರ್ವ ಸ್ವತಂತ್ರನು ಸರ್ವರಿಗೂ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಜಲಗಳಲ್ಲಿ ರಸವೇ. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಗಂಧವೇ. ಇದು ನೊದಲಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದಲೇ ಜಲಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ರಸಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವನು. ಅದ ಕಾರಣ ರಸಾದಿನಾಮಗಳುಳ್ಳವನು. || ೧೧ ||

ಹೀ-ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ರಸಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರೇರಕನೆಂದಲ್ಲ, ಮತ್ತೆ ಜಲಮೊದಲಾದ ಸರ್ವ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಯೇ ಜೈವ ಸಾತ್ವಿಕಾ ಭಾವಾ ರಾಜಸಾಸ್ತಮಸಾಶ್ಚ ಯೇ |
ಮತ್ತ ಏವೇತಿ ತಾನ್ವಿದ್ಧಿ ನ ತ್ವಹಂ ತೇಷು ತೇ ಮಯಿ || ೧೨ ||

ಅ || ಯೇ ಜ ಭಾವಾಃ=ಯಾವ ಪದಾರ್ಥಗಳು, ಸಾತ್ವಿಕಾಃ=ಸತ್ಯಗುಣದ ವಿಚಾರಗಳೋ, ರಾಜಸಾಃ=ರೋಷಗುಣದ ವಿಚಾರಗಳೋ. ತಾಮಸಾಶ್ಚ=ತಮೋಗುಣದ ವಿಚಾರಗಳೋ, ತಾನ್ ಸರ್ವಾನ್=ಆ ಎಲ್ಲಾ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು, ಮತ್ತ ಏವ=ನನ್ನಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳನ್ನಾಗಿ. ವಿದ್ಧಿ=ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು. (ಹಾಗೆಯೇ) ತೇ=ನನ್ನಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳು, ಮಯಃ=ನನ್ನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು, (ನನ್ನನ್ನೇ ಉಪಹೇವಿಸಿಕೊಂಡು) ಇರುತ್ತವೆ. ಇತಿ ವಿದ್ಧಿ=ಹೀಗೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು. ಆತಂ ತು=ನಾನಾದರೂ, ತೇಷು=ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪರವೇವಿಸಿಕೊಂಡು ನೈವ=ಇರ.ವವನೇ ಆಯ್ತು. || ೧೨ ||

ಭಾ || (೧) ಇದಂ ಜ್ಞಾನಂ || (೨) ರಸೋಹಮಿತಿ ವಿಜ್ಞಾನಂ || (೩) ಅಬಾದಯೋಽಪಿ ಹಿ ತತ ಏವ | ತಥಾಽಪಿ ರಸಾದಿಪ್ರಭಾವಾನಾಂ ಸಾರಾಣಾಂ ಚ ಸ್ವಭಾವಶ್ಚೇ ಸಾರಶ್ಚೇತ ವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ಸ ಏವ ನಿಯಮತ್ಯ | ನ ತ್ವಬಾದಿನಿಯಮಾನುಬದ್ಧೋ ರಸಾದಿಪ್ರತ್ಯಾರಪ್ತಾದಿಶ್ಚೇತಿ ದರ್ಶಯತಿ | ಅಪ್ನು ರಸ ಇತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷರಚ್ಛೇದಃ || (೪) ಭೋಗಶ್ಚ ವಿಶೇಷತೋ ರಸಾದೇರಿತಿ | ಉಪಾಸನಾರ್ಥಂ ಚ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಭೂಮಿರಾಜಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಕ್ಷೋಣಗಳಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಯು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. (೨) ರಸೋಹಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ವಿಶೇಷತಃ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳು. (ಅಲೌಕಿಕ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಇದು ವಿಶೇಷ ಮಹಿಮಾ ಪ್ರತಿಪಾದಕವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ) (ರಸ ಪ್ರಭಾ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಸತ್ವಾಪ್ರಕಾರಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ

ಕಾರಣನಾದುದರಿಂದಲೂ ರಸಾದಿಗಳ ಭೋಕ್ತೃನಾದುದರಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ರಸಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ (೩) ಜಲಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಭೋಗ್ಯಗಳೂ ಆಗಿವೆ. ಆದರೂ ಜಲಾದಿಗಳ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಧರ್ಮಗಳಾದ ರಸವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೂ ಜಲಾದಿಗಳ ಧರ್ಮಗಳಾದ ಸಂಖ್ಯೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರಸಾದಿಗಳಿಗೂ, (ಅಂದರೆ - ಜಲಾದಿಗಳ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಧರ್ಮಭೂತಗಳಾದ ರಸಾದಿಗಳೂ ಜಲಾದಿಗಳ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಗಳಾದ ರಸಾದಿಗಳೂ) ಜಲಾದಿಗಳ ಸ್ವಭಾವವೆಂಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಜಲಾದಿಗಳ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ರಸ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ರಸತ್ವ ಮೊದಲಾದುದು ಇದೆ, ಎಂಬುವ ವಿಷಯ ದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ವಿಕೀರ್ಷ (ಮುಖ್ಯ) ವಾಗಿಯೂ ನಿಯಾಮಕನು (ಯದ್ವೈಶ ಧರ್ಮಗಳೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಧೀನಗಳೇ. ಆದಾಗ್ಯೂ ಜಲಾದಿರೂಪ ಧರ್ಮಗಳಿಂದಲೂ ಜಲಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ರಸಾದಿಧರ್ಮ ಗಳಿಗೆ ವಿಕೀರ್ಷತಃ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಷ್ಟು ರಸಃ ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಲ್ಪಡು ಯುಕ್ತವು) ರಸ ಮೊದಲಾದುದೂ ಆ ರಸಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಲಾದಿ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರತ್ವವೂ, ಜಲಾದಿಗಳ ಸ್ವಭಾವ ತ್ವವೂ ರಸತ್ವಾದಿಗಳೂ ಜಲಾದಿಗಳ ನಿಯಮಾನುಬದ್ಧವೆಂಬುದು ಅಷ್ಟು ರಸಃ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಕೀರ್ಷ ಶಬ್ದ ಗಳಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಅಂದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕುಂಬಾರ ನೇಕಾರ ಮೊದಲಾದವರು ಮಡಿಕೆ ಬಟ್ಟಿ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗಂಧ ರಸ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವುಗಳ ಧರ್ಮಗಳಾದ ಗಂಧತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕರ್ತೃತ್ವವುಳ್ಳವ ರಲ್ಲ. ಆದರೂ ಮಡಿಕೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಹುಟ್ಟುವಾಗ ಅದರೊಂದಿಗೆ ಅವುಗಳ ಧರ್ಮಗಳೂ ಹುಟ್ಟಿ ತ್ತವೆ. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಾದರೂ ಹಾಗಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಜಲಾದಿಗಳ ಧರ್ಮಗಳಾದ ರಸಾದಿ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜಲಾದಿ ಧರ್ಮಗಳಾದ ಸ್ವಭಾವತ್ವಾದಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗಂಧತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡತಕ್ಕ, ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದವನೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳವನೇ ನಿಯಮದಿಂದ ಇರು ತ್ತಾನೆ ಕುಂಬಾರಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಂಶತ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ ಮಡಿಕೆ ಮಾತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಆದರಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರಣೆ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗಾದರೂ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯೂ ನಿಯಮಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯೂ ಇದೆ ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಷ್ಟು ರಸಃ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಕೀರ್ಷ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡದ್ದು.) (೪) (ರಸಾದಿ, ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ) ಜಲಾದಿಗಳ ಭೋಗ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿ ಕಯವಾಗಿ ರಸಾದಿಗಳ ಭೋಗವು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಎಂದು ಅಷ್ಟು ರಸಃ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಕೀರ್ಷಶಬ್ದಗಳಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಜಲಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ವಿಕೀರ್ಷವಾಗಿ ರಸ ಗಂಧ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸನಾವಸ್ಥಾವುಡವಕ್ಕಾಗಿ ಅಷ್ಟು ರಸಃ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಕೀರ್ಷತಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಉಕ್ತಿಯು ಕೂಡುತ್ತದೆ

ವಿ || (೧) ಜಲಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರಭೂತವಾದುದು ಯಾವುದು ರಸವೇ, ರಸಕ್ಕೆ ಜಲದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಧರ್ಮ ಸ್ವಭಾವತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ರಸಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಲಧರ್ಮಗಳಾದ ಸಂಖ್ಯೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವ ದಲ್ಲಿಯೂ ರಸತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ವಿಕೀರ್ಷವಾಗಿ ಕಾರಣನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ರಸಾದಿಗಳಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ವಿಕೀರ್ಷತಃ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರೋಷಿತಂ ಎಂದು ಜಲಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಲ್ಪಡು ಯುಕ್ತವು ಹೀಗೆಯೇ (೨) ಅಂದ್ರಸೂರ್ಯ ರದ್ದು ಯಾವುದು ಪ್ರಭೆಯು ಇದೆಯೋ, ಆ ಕಾಂತಿಗೆ ಅಂದ್ರಸೂರ್ಯರ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಪ್ರಭೆಗೆ ಅಂದ್ರಸೂರ್ಯರ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ, ಆ ಪ್ರಭೆಗೆ ಪ್ರಭಾತ್ವರೂಪಧರ್ಮತ್ವ ದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ವಿಕೀರ್ಷವಾಗಿ ಕಾರಣನಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಭಾತ್ವ ಎಂದು ವಿಕೀರ್ಷವಾಗಿ

ಹೇಳಿದ್ದು. (3) ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರಭೂತವಾದುದು ಯಾವುದು ಪ್ರಣವವು ಇದೆಯೋ, ಅದಕ್ಕೆ ವೇದಕಳ ಸಾರಸ್ವತು, ಪ್ರಣವಕ್ಕೆ ಪ್ರಣವಸ್ವತು ಇದೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಧೀನಗಳು. ಆದ ಕಾರಣ ಪ್ರಣವು ಅಸ್ತಿ ಎಂದದ್ದು. (4) ಆಕಾಶದಲ್ಲಿದ್ದ ಧ್ವನ್ಯಾತ್ಮಕ ಶಬ್ದವು ಅದಕ್ಕೆ ಆಕಾಶದ್ದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಧರ್ಮಸ್ವತು ಆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಖ್ಯಾ ಮೊದಲಾದ ಆಕಾಶಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಸ್ವತು ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದತ್ವರೂಪ ಧರ್ಮವೂ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಧೀನಗಳು. ಶಬ್ದವು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಭೋಗ್ಯವೂ ಆಗಿದೆ. ಆದಕಾರಣ ಕರ್ಮೋಪಹಮಸ್ತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. (5) ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸುಗಂಧವು. ಭೂಮಿದ್ದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಧರ್ಮವು. ಅದು ಪೃಥ್ವೀಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವು. ಗಂಧದಲ್ಲಿ ಗಂಧಸ್ವವಿದೆ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಗಂಧಭೋಕ್ತೃನು. ಇವು ಎಲ್ಲಾದ್ಯೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಕಾರಣನು. ಸುಗಂಧವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು ಪವನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದಕಾರಣ ಗಂಧ; ಅಹಮಸ್ತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಇದೇರೀತಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು. (6) ರಸೋಪಹಮಸ್ತೀತ್ಯುಪಾಸೀತ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪವಾಗಿ ರಸಾದಿಗಳು ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಉಪಾಸನಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತಿಮಾಸ್ಥಾನೀಯಗಳು. ಎಂಬ ಚಲಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ರಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪಾಸನೆಯು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ಹೇಳಿದ್ದು.

|| ೧ ||

ಹೀಗೆ- ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸತ್ತಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಸರ್ವಭೋಕ್ತೃನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ರಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಲಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂಬುವದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಅಷ್ಟು ರಸ; ಅಹಂ ಇದುಮೊದಲಾದುದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು. ಎಂಬ ಮೂರು ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಭಾ || (೧) ಉಕ್ತಂ ಚ ಗೀತಾಕಲ್ಪೇ | ರಸಾದೀನಾಂ ರಸಾದಿತ್ವೇ ಸ್ವಭಾವತ್ವೇ ತಥೈವ ಚ | ಸಾರತ್ವೇ ಸರ್ವಧರ್ಮೇಷು ವಿಶೇಷೇಣಾಪಿ ಕಾರಣಂ | ಸಾರಭೋಕ್ತಾ ಚ ಸರ್ವತ್ರ ಯತೋತೋ ಜಗದೀಶ್ವರಃ || (೨) ರಸಾದಿಮೂಢಿಣಾಂ ದೇಹೇ ಸ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ | ಅಬಾದಯಃ ಪಾರ್ಷ್ವದಾ ಭೈಯಃ ಸ ಜ್ಞಾನಿನಾಂ ಹರಿಃ | ರಸಾದಿಸಂಪತ್ತ್ಯಾ ಅಸ್ಯೇಷಾಂ ನಾಸುದೇವೋ ಜಗತ್ಪತಿಃ || (೩) ಸ್ವಭಾವೋ ಜೀವ ಏವ ಚ | ಸರ್ವಸ್ವಭಾವೋ ನಿಯತಸ್ತೇನೈವ ಕಿಮುಕ್ತಾಪರಂ | ನ ತದಸ್ತಿ ವಿನಾ ಯತ್ಸ್ಯಾತ್ ಮಯಾ ಭೂತಂ ಚರಾಚರಮಿತಿ ಚ || (೪) ಧರ್ಮಾವಿರುದ್ಧಃ ಕಾಮರಾಗವಿವರ್ಜಿತಮಿತ್ಯಾದ್ಯುಪಾಸನಾರ್ಥಂ || (೫) ಉಕ್ತಂ ಚ ಗೀತಾಕಲ್ಪೇ | ಧರ್ಮಾವಿರುದ್ಧಕಾಮೇಸಾವುಪಾಸ್ಯಃ ಕಾಮಮಿಚ್ಛತಾ | ವಿಹೀನೇ ಕಾಮರಾಗಾದೇರ್ಬಲೇ ಚ ಬಲಮಿಚ್ಛತಾ | ಧ್ಯಾತವ್ಯತ್ರ ತನ್ನಿಚ್ಛದ್ವಿಜ್ಞಾನಮೇವ ದದಾತಿ ಸ ಇತ್ಯಾದಿ | ಪುಣ್ಯೋ ಗಂಧ ಇತಿ ಭೋಗಾತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಯಾ ಚ | ತಥಾ ಚ ಪ್ರತಿಃ || (೬) ಪುಣ್ಯಮೇವಾಹಂ ಗಚ್ಛತಿ ನ ಹ ವೈ ದೇವಾನ್ಪಾಪಂ ಗಚ್ಛತಿ | ಯತಂ ಪಿಬಂತೌ ಸುಕೃತಸ್ಯ ಲೋಕ ಇತ್ಯಾದಿಕಾ

|| ೨ ||

ಅ || (೧) ಗೀತಾಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಮೇಯವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ರಸ ಗಂಧ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ರಸ ರಸಕ್ಕೆ ಗಂಧಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆಯೇ ರಸಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಲಾದಿಗಳ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ

ದಲ್ಲಿಯೂ, ರಸಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಲಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಂಖ್ಯಾ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮಗಳಿಗಿಂತ ತ್ರೀಷ್ವತ್ಯು
ದಲ್ಲಿಯೂ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ವಿಕೇಷತಃ ಕಾರಣನು. ಅಲ್ಲದೆ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಜಲಾದಿಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ
ರಸಾದಿಸಾರಭೋಕ್ತನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದಕಾರಣ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ರಸಾದಿರೂಪವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು
ಹೇಳುವ ರಸಾದಿರತ್ನಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. (೨) ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ರಸಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ
ದೇವತೆಗಳ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಜಲಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳು
ವಿಷ್ಣುಪಾರ್ಶ್ವದರು. (ಪರಿವಾರಭೂತರು.) ಆ ಜಗತ್ಪತಿಯಾದ ಪಾಪಪರಿಹಾರಕನಾದ ತ್ರೀಪರಮಾ
ತ್ಮನು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸುವವರಿಗೆ ಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿಯೂ, ರಸವನ್ನು ಪೇಕ್ಷಿಸುವವರಿಗೆ ರಸಾದಿ
ಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿಯೂ ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು. (೩) (ಸ್ವಭಾವವೂ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನವು ಎಂಬ
ವಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) (1) ಸರ್ವ ವಸ್ತುಗಳ ಸ್ವಭಾವವೂ ಜೀವನೂ (ಎಲ್ಲರೂ ತ್ರೀ
ಪರಮಾತ್ಮನ ಆನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಇರುತ್ತಾರೆ ಆನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೆ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ.) ಎಲ್ಲಾ
ವಸ್ತುಗಳ ಸ್ವಭಾವವೂ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಪ್ರೇರಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. (ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನವೇ.)
ಅಸ್ತುಭಾವಿಕವಾದ ಬೇರೆ ಧರ್ಮಗಳು ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನವೆಂದು ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಬೇತ
ನಾತೀತನ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲವೂ ನನ್ನ ಅಧೀನವಾಗಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. (೪) ಉತ್ತಮ
ಗಳಾದ ಬಲಕಾಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಧರ್ಮವಿರುದ್ಧ
ಗಳಾದ ಅಕುಟಗಳಾದ ಕಾಮಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಮಾಡತೊಡಗಿದೆಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ
ಗಾನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಮಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಾವಿರುದ್ಧಃ ಎಂದು ವಿಕೇಷಣವು. ಬಲದಲ್ಲಿ ಕಾಮರಾಗಿವಿವ
ರ್ಜಿತಂ ಎಂದು ವಿಕೇಷಣವು (೫) (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು
ಇಚ್ಛಿಸುವವನು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅವಿರುದ್ಧವಾದ ಕಾಮದಲ್ಲಿ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಬಲ
ವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವನು ಕಾಮ ರಾಗ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ವಿರಹಿತವಾದ ಬಲದಲ್ಲಿ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿ
ಸಬೇಕು ಕಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸದೆ ಇದ್ದವರು ಕಾಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿದರೆ
ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮೇಯವು ಗೀತಾಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.
(೬) (ಗಂಧಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯಃ ಎಂದು ವಿಕೇಷಣ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ತ್ರೀ
ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪುಣ್ಯವಾದ ಗಂಧವೇ (ಸುಗಂಧವೇ) ಭೋಗವು. ದುರ್ಗಂಧವು ಭೋಗವಿಲ್ಲ, ಎಂದು
ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗಂಧವಿಲ್ಲ ಪುಣ್ಯಃ ಎಂದು ವಿಕೇಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು. (ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ
ದುರ್ಗಂಧಾನುಭವವಿಲ್ಲವಾದರೆ ಸರ್ವಜ್ಞನು ಆಗದೆ ಹೋದಾನು. ಇದ್ದರೆ ಭೋಗವಿಲ್ಲವೆಂದದ್ದು ಹೇಗೆ
ಎಂದರೆ-ದುರ್ಗಂಧಾದಿಗಳ ಅನುಭವವಿಲ್ಲರೂ ಅದು ದುಃಖರೂಪವಾದ ಫಲಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
ಸುಗಂಧವು ಸುಖಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು. || ೨ ||

ಹೀಗೆ-ಕುಟಿಯಾದ ವಸ್ತುವೇ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಭೋಗವು ಎಂಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಮಾಣ
ವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಭಾ || (೧) ಯುತಂ ಚ ಪುಣ್ಯಂ | ಯುತಂ ಸತ್ಯಂ ತಥಾ ಧರ್ಮಃ | ಸುಕೃತಂ ಚಾಭಿದೀಯತ
ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ | ಯುತಂ ತು ಮಾನಸೋ ಧರ್ಮಃ | ಸತ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್ಪ್ರಯೋಗೇನ
ಇತಿ ಚ || (೨) ನ ಚಾನನ್ಯನ್ನನ್ನೋ ಅಭಿಪ್ರಾಕರೀತಿ | ಅನ್ನೋ ನಿರನ್ನೋಽಪಿ ಬಲೇನ
ಭೂಯಾನ್ರಿತ್ಯಾದಿವಿರೋಧಃ | ಸ್ತೂಲಾನರನೋಕ್ತೇಃ || (೩) ಆಹ ಚ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾ-
ರಣಂ | ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಾಹಾರತರ ಇವೈಷ ಭವತ್ಯಸ್ಮಾತ್ತಾರೀರಾದಾತ್ಮನ ಇತಿ || (೪) ನ

ಚಾತ್ರ ಜೀವ ಉಚ್ಚತೇ | ಶರೀರಾದಾತ್ಮನ ಇತಿ ಭೇದಾಭಿಧಾನಾತ್ | ಸ್ವಪ್ನಾದಿ
ಶಾರೀರ ಏವ | ಶಾರೀರಸ್ತು ತ್ರಿಧಾ ಭಿನ್ನೋ ಜಾಗ್ರದಾದಿಪ್ಪವಸ್ಥಿತೇರಿತಿ ವಚನ
ದ್ಭಾರುಡೇ | ಅಸ್ಮಾದಿತಿಶ್ಚರವ್ಯಾವೃತ್ತರ್ಥಂ || ೩ ||

ಅ || (೧) (೧) ಹಾಗೆ ಹೇಳತಕ್ಕ ವೇದವು ಇದೆ. ನುನುಹ್ಯಂಗೆ ಭೋಗ್ಯವಾದ ಅನ್ನ, ಮೈತ್ರದೇವ
ಹರಣ ಮೊದಲಾದ ದೇವಾನ್ನ, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಸವಾನು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ವಾವನಮಾಡತಕ್ಕ
ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಪುಣ್ಯವೇ ಬರುತ್ತದೆ. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ವಾಪವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. (ಸಾಮಾನ್ಯ ದೇವ
ಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪುಣ್ಯಭೋಗವು ಏನುಮಂದಿ ಇದೆ, ಎಂದಾಗುವಾಗ ದೇವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾ
ನಿಗೆ ಪುಣ್ಯಭೋಗವೇ ಇರುವುದು. ವಾಪಫಲಭೋಗವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ
(೨) ಸುತಕೃತನಿರ್ವಾಹವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವವರು ಆತ್ಮಾ ಅಂತರಾತ್ಮ
ಎಂಬುವ ಎರಡು ಧನದ್ರೂಪಗಳು. ಇದು ಮೊದಲಾದ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಕುಭೃ
ಗವೇ ಇರುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಸುತ ಸತ್ಯ ಕಲ್ಪಗಳಿಂದ ಪುಣ್ಯವು, ಸತ್ಕರ್ಮವೂ ಕೂಡ
ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಪದಗಳಿಗೆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವ ಪ್ರಮಾಣವಿದೆ. ಸುತವೆಂದರೆ ಮನು
ನಿಂದ ಹುಟ್ಟತಕ್ಕ ಧರ್ಮವು. ಒಳ್ಳೇ ಕಲ್ಪಪ್ರಯೋಗದಿಂದಂಟಾಗತಕ್ಕ ಪುಣ್ಯವು ಸತ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ
(೩) (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಏತದುಭೋಗವನ್ನು ಒಡಂಬಟ್ಟರೆ ವೇದಾದಿಗಳಿಂದ ವಿರೋಧವು ಬರುವ
ಎಂದರೆ—) (ದೇಹದಲ್ಲಿ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮರೊಬ್ಬರು ಇದ್ದಾರೆ. ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಜೀವನು ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು
ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾನೆ.) ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾನೆ. (೨) ಇನ್ನೊಬ್ಬನು
ಅನ್ನವನ್ನು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ
ವಿರೋಧವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. (ಎಕೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂದರೆ—) ಕೃತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಜೀವಭೋಗ
ವಾದ ದುಷ್ಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಭೋಗಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು
ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಕುಭೃಭೋಗವಿದೆ (೩) (ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ—) ಕೃತಿಯು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಗಂಧ ಮೊದಲಾದ
ಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗದಿರುವ ಯಾವುದು ಸಾರಥಾವವಿದೆಯೋ, ಅವರ ಭೋಗವನ
ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಅತೀಯವ
ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಭೋಗವನ್ನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. (೪) (ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಭೋಗವು ಜೀವನಿಗೆ ಎಂ
ಹೇಳಿಕೊಡದು. ಎಕೆಂದರೆ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಜೀವನು ವಿಲಕ್ಷಣ ಆಹಾರವನ್ನೇನುಬರುವುದು ಕೂಡ
ದಷ್ಟೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಜೀವನದ್ವಿತೀಯವೆಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮಭೋಗನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಭೇದವನ
ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವಪ್ನ ಸುಷುಪ್ತಾದಿಗಳು ಶರೀರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೇ. ಜಾಗ್ರದಾದಿಪ್ಪವಸ್ಥೆಗಳು
ಶರೀರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಜೀವನು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ. (೫)
ಶಾರೀರಾತ್ಮನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಸ್ಮಾತ್ ಎಂದು ವಿಶೇಷಣವು. (ಅಂ
ಜೀವನನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಸ್ಮಾತ್ ಎಂದು ವಿಶೇಷಣವು) || ೩ ||

ಹೀ— ಶಾರೀರ ಕಲ್ಪದಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೇನೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರ
ಅಸ್ಮಾತ್ ಎಂಬುವ ವಿಶೇಷಣವು ವಿಶೇಷವಿದೆ—

ಭಾ || (೧) ಶಾರೀರ ಕಾವು ಭೌ ಜ್ಞೇಯ ಜೀವಶ್ರೇಷ್ಠರಸಂಜ್ಞಿತಃ | ಅಸಾದಿಬಂಧನಶ್ಚೈ
ಕೋ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಪ್ರಕಾ ಪರ ಇತಿ ವಚನಾನ್ಶಾರದೀಯೇ || (೨) ಭೇದಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ||

ಸತಿ ಗತೃಂತರೇ ಪುರುಷಭೇದ ಏವ ಕಲ್ಪ್ಯೋ ನ ತ್ವಮಸ್ಥಾಭೇದಃ || (೩) ಅಹ ಚ | ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಭುಗ್ಯತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಾಚ್ಚಾರೀರಾತ್ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ | ಅತೋಃಭೋಕ್ತಾ ಚ ಭೋಕ್ತಾ ಚ ಸ್ತೂಲಾಭೋಗಾತ್ಸ ಏವ ತ್ವತಿ ಗೀತಾಕಲ್ಪೇ || (೪) ನ ತ್ವಹಂ ತೇಷ್ವತಿ ತದನಾಧಾರತ್ವಮುಚ್ಯತೇ | ಉಕ್ತಂ ಚ | ತದಾತ್ರಿತಂ ಜಗತ್ಸರ್ವಂ ನಾಸೌ ಕೃತೃ-ಚಿದಾತ್ರಿತ ಇತಿ ಗೀತಾಕಲ್ಪೇ || ೪ ||

|| ೮-೧೨ ||

ಅ || (೧) ಜೀವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮ ಇಬ್ಬರೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕವರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದರಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸಂಸಾರಬಂಧವಿರುವವನು. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನು. (ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂಸಾರಸಂಬಂಧವೇ ಇಲ್ಲದವನು.) ಎಂದು ನಾರದೀಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿದೆ. (೨) (ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಾಹಾರತರಃ ಎಂಬುವ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅವಸ್ಥಾಭೇದದಿಂದ ಜೀವನನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದರೂ ಆ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಈಶ್ವರನನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಏಕತ್ಯ. ಜೀವನನ್ನೇ ಏಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದೊಂದರಿ-) ಅಸ್ಮಾಚ್ಚಾರೀರಾದಾತ್ಮನಃ ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಜೀವನಿಂದ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದವಿದೆ. ಭೇದಶ್ರುತಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಭೇದರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವು ಕೂಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮರೂಪ ಪುರುಷ ಭೇದವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಅವಸ್ಥಾಭೇದವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಈ ಜೀವನೇ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಕೂಡದು. (೩) ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸಾರ ಧಾಗವನ್ನು ಣ್ಣುವವನು. ಅದಕಾರಣ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸ್ಥೂಲಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಣ್ಣದಿರುವುದರಿಂದ ಅಭೋಕ್ತನೆಂದು ಸಾರಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಣ್ಣುವುದರಿಂದ ಭೋಕ್ತಾ ಎಂದೂ ಅನಿಸುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಗೀತಾ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (೪) (ಸರ್ವಭೂತಸ್ಯ ಮಾತ್ಮಾನಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಿಂದ ನ ತ್ವಹಂ ತೇಷು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ, ಎಂದರಿ-) ನ ತ್ವಹಂ ತೇಷು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಿಂದ ಆ ಜೀವರನ್ನು ಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಕ್ರವಾಯಿತು. ಈ ಪ್ರಮೇಯವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಸಂಪೂರ್ಣ ಜಗತ್ತೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಉಪಜೀವ ನಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಗೀತಾಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. || ೪ ||

|| ೮-೧೩ ||

ಓ-ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ರಸ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರೇರಕನೆಂದಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಜಲಾದಿಧರ್ಮಗಳಿಗೆಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಪ್ರೇರಕನೆನ್ನುತ್ತಾರೆ -

ತಾ || ಯೇ ಚೈವ ಸಾತ್ವಿಕಾ ಭಾವಾ ರಾಜಸಾಸ್ತಾಮಸಾರ್ಥ ಯೇ | ತತ ಏವ ನ ಚಾನ್ಯ-ಸಾತ್ವಕ್ರದಾಯತ್ತಮಿದಂ ನ ಸಃ | ಅನ್ಯಾಯತಃ || ೧೨ ||

ಅ || ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ, ತಾಮಸ ಪದಾರ್ಥಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳು. ಇತರರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳಲ್ಲ. ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನಗೇ. ಆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದಿರುವವನು. || ೧೨ ||

ಗೀ || ತ್ರಿಭಿರ್ಗುಣಮಯೈರ್ಭಾವೈರೇಭಿಃ ಸರ್ವಮಿದಂ ಜಗತ್ | ಮೋಹಿತಂ ನಾಭಿಜಾನಾತಿ ಮಾಮೇಭ್ಯಃ ಪರಮವ್ಯಯಂ || ೧೩ ||

ಅ || ತ್ರಿಭಿಃ ಗುಣಮಯೈಃ = ಸತ್ತ್ವ ರಜಸ್ತಮಸ್ಸುಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಗುಣಸ್ವರೂಪಗಳಾದ, ಏಭಿಃ ಭಾಷೈಃ = ಈ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ, ತ್ರಿಗುಣ ತ್ರಿಗುಣಕಾರ್ಯರೂಪ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ, ಅಥವಾ ಸಾತ್ವಿಕಾದಿ ರೂಪಗಳಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ, ಇದಂ ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ = ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೊರತು ಬೇರೆಯಾದ ಎಲ್ಲಾ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಮೂಲವು, ಮೋಹಿತಂ = ಮೋಹವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾಗಿ; ಏಭ್ಯಃ = ಸಾತ್ವಿಕಾದಿ ಗುಣ-ಗುಣ ವಿಕಾರಗಳ ಬೆರೆಯಿಂದ, ಪರಂ = ಬೇರೆಯಾದ, ಅವ್ಯಯಂ = ಬೇಡದಿರುವುದು ನಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವ, ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನು, ಸಾಧವಾಸಾತಿ = ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಪರೀತವಾಗಿಯೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. || ೧೩ ||

ಹೀ-ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ತ್ರಿಭಿಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಕಾರಣ ವೇನೆಂದರೆ-

ಭಾ || (೧) ಕರ್ಮ ಕಥಮೇವಂ ನ ಜ್ಞಾಯಸ ಇತ್ಯತ ಆಹ | ತ್ರಿಭಿರಿತಿ || (೨) ತಾದಾ-ತ್ಯಾಭೇ ಮಯುಟ್ | ತಪೋರಕ್ತಂ | ತಾದಾತ್ಯಾಭೇ ವಿಕಾರಾಭೇ ಪ್ರಾಚು-ರ್ಯಾಭೇ ಮಯುಟ್ಪ್ರಭೇತಿ || (೩) ನ ಹಿ ಗುಣಕಾರ್ಯಭೂತಾ ಮಾಯಾ | ಗುಣ-ಮಯಾತಿ ಚ ವಕ್ಷ್ಯತಿ || (೪) ಸಿದ್ಧಂ ಚ ಕಾರ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಂ | ತಾದಾ-ತ್ಮ್ಯಂ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಮಾದೇಶಂಯೋಗೋ ಭಿನ್ನವಸ್ತು ನೋರಿತಿ ವ್ಯಾಸಯೋಗೇ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅಲೌಕಿಕ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನಾದರೆ ನನ್ನನ್ನೇ ಎಲ್ಲಾ ಜನರೂ ಸತ್ಯಾದಿ ಗುಣರಹಿತವನ್ನಾಗಿಯೂ, ಅಲೌಕಿಕ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವುಳ್ಳವನನ್ನಾಗಿಯೂ ಏಕೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ತ್ರಿಭಿಃ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಸಮಾಧಾನಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (೨) ಗುಣಮಯೈಃ ಎಂಬುವುದಿದ್ದ ಮಯುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ತಾದಾತ್ಮ್ಯವೆಂಬುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ತಾದಾತ್ಮ್ಯ (ಸತ್ತ್ವರೂಪ)ವೆಂಬುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ, ವಿಕಾರವೆಂಬುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರಾಚುರ್ಯವೆಂಬುವ ಅರ್ಥ ದಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆ ಮಯುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಮೂರು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. (೩) ಮಾಯಾಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯ ಣಾದ ದುರ್ಗಾದೇವಿಗೆ ಗುಣವಿಕಾರತ್ಯಾದಿಗಳು ಕೂಡಲಾರವು. ದೈವೀ ಹೈವಾ ಗುಣಮಯಾ ಮಮ ಮಾಯಾ ಎಂದು ದುರ್ಗಾದೇವಿಯು ಸತ್ಯಾದಿಗುಣಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯೆಂದು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೇಳುವರು. (೪) ಗುಣಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. (ಅವಕಾರಣ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಗುಣಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಉತ್ಪಮುತ್ಪವಲ್ಲ. ಗುಣಕಾರ್ಯಗಳಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದಲೂ ಉತ್ಪಮುತ್ಪವು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. (ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಭೇದವೆಂಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಕಾರ್ಯದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಗುಣ ಕ್ರಿಯಾ ಜಾತಿ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಉತ್ಪಾದಕ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಅಭೇದವಿದೆ. ಭಟಪಟಾದಿರೂಪಗಳಾದ ಪರಸ್ಪರ ಭಿನ್ನವಸ್ತು ಗಳಿಗೆ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವು. ಅಭೇದವಲ್ಲ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ವ್ಯಾಸಯೋಗದಲ್ಲಿದೆ. || ೧ ||

ಹೀ-ಭಾವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಭಾ || (೧) ಭಾವೈಃ ಪದಾರ್ಥೈಃ | ಸರ್ವೇ ಭಾವಾ ದೃಶ್ಯಮಾಸಾ ಗುಣಮಯಾ ಏತ ಇತಿ ದರ್ಶಯತಿ | ಏಭಿರಿತಿ || (೨) ಜ್ಞಾನಿವ್ಯಾಪ್ಯತ್ಯರ್ಥಮಿದಮಿತಿ | ಗುಣಮಯಾದೇ-ಹಾದಿಕಂ ದೃಷ್ಟೇತ್ಯರದೇಯೋಽಪಿ ತಾದೃಶ ಇತಿ ಮಾಯಾಮೋಹತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | (೩) ಜಗಾದ ಚ ವ್ಯಾಸಯೋಗೇ | ಗೌಸಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಾದೇಹಾದೀನ್ ದೃಷ್ಟಾ-

ವಿಷ್ಣೋರಪೀದ್ಯತಃ | ದೇಹಾದಿರಿತಿ ಮನ್ವಾನ್ಮೋ ಮೋಹಿತೋಽಜ್ಞೋ ಜನೋ
ಭೃಶಮಿತಿ || (೪) ವಿಭ್ಯೋ ಗುಣಮಯೇಭ್ಯಃ | (1) ಗುಣೇಭ್ಯಶ್ಚ ಪರಮಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯ-
ಮಾಣತ್ವಾತ್ | (2) ಕೇವಲೋ ನಿರ್ಗುಣಶ್ಚೇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭ್ಯಶ್ಚ || (3) ತ್ರೈಗುಣ್ಯವರ್ಜಿ-
ತಮಿತಿ ಚೋಕ್ತಂ || ೨ ||

|| ೧೩ ||

ಅ || (೧) ಭಾವೈಃ = ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ. (ವಿಭಿಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಎದುರು ಇರುವ ವಸ್ತು
ಗಳನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಕಾರಣ ಸರ್ವ ಎಂಬುವ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ-) ಪ್ರಮಾಣ
ಸಿದ್ಧಿಗಳಾದ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳೂ ಗುಣಮಯಗಳೇ ಎಂದು ವಿಭಿಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. (೨)
(ಇದಂ ಎಂದು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾ-
ಯಿತು. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸತ್ಯಾದಿಗುಣಾತ್ಮಕ ದೇಹವುಳ್ಳವನು, ಎಂಬುವ ಭ್ರಮೆಗೆ ಗುಣಾತ್ಮಕಗಳಾದ
ಪದಾರ್ಥಗಳು ಹೇಗೆ ಕಾರಣಗಳೆಂದರೆ -) ಶೋಕದಲ್ಲಿ ಸತ್ಪರಜಪ್ರಮೋಗುಣಾತ್ಮಕಗಳಾದ ಜೈತ್ರಾದಿಗಳ
ದೇಹಾದಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿ, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಶರೀರವೂ ಗುಣಾತ್ಮಕವು ದೇಹವಾದುದರಿಂದ ಗುಣಮಯ
ವಾದ ಜೈತ್ರಾದಿಗಳ ಶರೀರದಂತೆ, ಎಂಬುವ ಅನುಮಾನದಿಂದ ತತ್ವಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವ ಅಜ್ಞಾನಿ ಜನರು
ಮೋಹಿತರಾಗುತ್ತಾರೆ. (೩) (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನೇ
ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳ ಸತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಾತ್ಮಕಗಳಾದ ದೇಹ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಶ್ರೀ
ಪರಮಾತ್ಮನ ಶರೀರವೂ ಇಂತಹದೆಂದು ತಿಳಿಯುವ ಅಜ್ಞಜನರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮೋಹಿತರಾಗುತ್ತಾರೆ. (ಪರ-
ಮಾತ್ಮನು ಅವ್ಯಕ್ತ ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕ ಶರೀರವುಳ್ಳವನೆಂಬುವ ತತ್ವಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ,
ಎಂದು ವ್ಯಾಸಯೋಗವೆಂಬುವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ (೪) ವಿಭ್ಯಃ = ಗುಣ, ಗುಣವಿಕಾರಗಳಾದ ಪದಾ-
ರ್ಥಗಳದ್ದೆಕೆಯಿಂದ (1) ಗುಣೇಭ್ಯಃ = ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳದಕೆಯಿಂದ. ಪರಂ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವು, ಎಂದು ಮುಂದೆ
ಹೇಳುವರು. (2) ಜಹಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದವನು. ಜ್ಞಾನಾನಂದಸ್ವರೂಪನು, ಸತ್ಪರಜಪ್ರಮೋಗುಣರಹಿತನು,
ಇದು ಮೊದಲಾದ ವೇದಗಳಿಂದಲೂ (3) ಸತ್ತ್ವಾದಿ ಮೂರು ಗುಣಗಳಿಂದ ವಿರಹಿತನೆಂಬುವ
ಧಾರತವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಗುಣಾತ್ಮಕ ಶರೀರವಿಲ್ಲದವನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು || ೩ || || ೧೩ ||

ಪೀ - ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಅವ್ಯಕ್ತ ದಿವ್ಯಶರೀರವುಳ್ಳವನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಬಾರದಿರ-
ರಿಕ್ಕೂ ನಮ್ಮಂತೆ ಪ್ರಾಕೃತಶರೀರವುಳ್ಳವನೆಂಬ ವಿಪರೀತ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ, ಗುಣಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ
ದುರ್ಗಾದೇವಿಯೇ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣಗಳು ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ದೇಹತ್ವಾತ್ = ದೇಹವಾದುದರಿಂದ. ಎಂಬುವ
ಅನುಮಾನವು ನಿವಾರಿತವಾಗುವುದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ -

ಗೀ || ದೈವೀ ಹೈವಾ ಗುಣಮಯಾ ಮಮ ಮಾಯಾ ದುರತ್ಯಯಾ |

ಮಾಮೇವ ಯೇ ಪ್ರಪದ್ಯಂತೇ ಮಾಯಾಮೇತಾಂ ತರಂತಿ ತೇ || ೧೪ ||

ಅ || ದೈವೀ = ಸ್ವಪ್ನಾದಿರೂಪ ಶ್ರೇಷ್ಠಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ವಿಶ್ವವಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂಬಂಧಿಸಿ-
ಯಾದ, ಮಮ = ನನ್ನವಳಾದ. (ಅಂದರೆ ನನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯಳಾದ) ಮಮಾ = ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧಿಳಾದ,
ಗುಣಮಯಾ = ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ, ಮಾಯಾ = ದುರ್ಗಾದೇವಿಯು. (ಹಿಂದೆ
ಹೇಳಿದ ವಿಪರೀತ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವವಳು) ದುರತ್ಯಯಾ = ದಾಟಲಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ
ಅವಳು ಕೊಟ್ಟ ಮೋಹವನ್ನು ಯಾರಿಗೂ ಅತಿಕ್ರಮಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.) (ವಿನಯ ಸ್ವರೂಪಿ ಸ್ವಾತಿಲಯ

ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಅತಿಸಮರ್ಥನಾದ ನನಗೆ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೂ ಅಂತಹ ಅಪರಮಿತ ಕಕ್ರಿಯಿದೆ, ಎಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೈವೀ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು.) (ಮೂರು ಗುಣಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಮೋಗುಣದಿಂದಲೇ ಇಂತಹ ಮೋಹವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗುಣಮಯಿಯಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು.) ಯೇ = ಯಾರು, ಮಾಮೇವ = ನನ್ನನ್ನೇ, ಪ್ರಪದ್ಯಂತೇ = ಕರಣಕೊಂದುತ್ತಾರೋ, ತೇ = ಅವರು, ಏಕಾಂ ಮಾಯಾಂ = ಈ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯಿಂದಂಟಾದ ಮೋಹವನ್ನು, ತರಂತಿ = ದಾಟುತ್ತಾರೆ

|| ೧೪ ||

ಭಾ || (೧) ಕಥಮನಾದಿಕಾಲೇ ಮೋಹಾನಕ್ಕಯೋ ಬಹೂನಾಮಿತ್ಯತ ಆಹ | ದೈವೀತಿ ||
 (೨) ಆಯಮಾರಯಃ | ಮಾಯಾ ಹ್ಯೇಷಾ ಮೋಹಿಕಾ | ಸಾ ಚ ಸೃಷ್ಟ್ವಾದಿಶ್ರೀ-
 ಣಾದಿಮದ್ದೇವಸಂಬಂಧಿತ್ವಾದಿತರಶ್ರೇರ್ದುರತ್ಯಯಾ || (೩) ಕಥಾ ಹಿ ದೇವತಬ್ಧಾ-
 ಥಂ ಪತಂತಿ | ದಿವೌ ಶ್ರೀಡಾವಿಜಗೀಷಾವ್ಯವಹಾರದ್ಯುತಿಪ್ತುತಿಮೋದಮದಸಪ್ತ-
 ಶಾಂತಿಗತಿಪ್ಪತಿ || (೪) ಕಥಂ ದೈವೀ ಮದೀಯತ್ಪಾಕ್ ಆಹಂ ದೇವ ಇತಿ || (೫)
 ಅಬ್ರವೀಚ್ಛ | ಶ್ರೀಭೂರ್ದುರ್ಗೇತಿ ಯಾ ಭಿನ್ನಾ ಮಹಾಮಾಯಾ ತು ವೈಷ್ಣವೀ |
 ತಚ್ಚತ್ವನಂತಾಂಶಹೀನಾಫಾಪಿ ತಸ್ಯಾಶ್ರಯಾತ್ಮಭೋಃ | ಅನಂತಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದೇ-
 ನಾಸ್ತಾಃ ಶಕ್ತಿಶಲಾಃಪಿ ಹಿ | ಶೇಷಾಂ ದುರತ್ಯಯಾಃಪ್ರೇಷಾ ವಿನಾ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾ-
 ದತ ಇತಿ ವ್ಯಾಸಯೋಗೇ

|| ೧ ||

ಅ || (೧) (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸತ್ಪರಜಪ್ರಮೋದನವಾದ ಗುಣಾತ್ಮಕ ಕರೀರವು ಇದೆ, ಎಂಬುವ ಮೋಹವು ಬಹುಮಂದಿಗೂ ಅಸಾದಿಕಾಲವನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಇರಲು ಕಾರಣವೇನು? ಎಂದರೆ- ದೈವೀ ಎಂಬುವ ಕ್ಷೋಕದಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) (೨) ಸತ್ಪಾದಿಗುಣಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತನ್ನ ಅಧೀನವಾದ ತಮೋಗುಣದಿಂದಲೇ ಇಂತಹ ಮೋಹವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾಳೆ. (ಅನುಮಾನವು ಮೋಹಹೇತುವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ನಿಘಿತ್ತಮಾತ್ರವು) ಆ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯು ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರೀಡಾವಿಜಗೀಷಾದಿಗುಣಗಳನ್ನೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪರಮಪ್ರಿಯಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಪರಮಿತ ಕಕ್ರಿಯಿರುವವಳಾದ ಕಾರಣ ಆ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯು ಕೊಟ್ಟ ಮೋಹವನ್ನು ಯಾರಿಗೂ ಅತಿಕ್ರಮಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. (೩) ಆದನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ದಿವ್ಯಧಾತುವು ಶ್ರೀಡಾ, ವಿಶೇಷತಃ ಗೆಲ್ಲ ರಿಣೈ ವ್ಯವಹಾರ ಪ್ರಕಾಶ, ಪ್ತುತಿ, ಮದ, ಸಂತೋಷ, ಸ್ವಪ್ನ, ಶಾಂತಿ, ಗತಿ ಈ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾರಣ ದೇವತಬ್ರವು ಶ್ರೀಡಾದ್ವಿಜಗೀಷಾದಿಗುಣಗಳನ್ನೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಶ್ರೀಡಾವಿಗುಣವಿತಿಷ್ಠನಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ದೇವ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಂತಹ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವೂ ಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ದೇವೀ ಎನಿಸುತ್ತಾಳೆ. (೪) ಮಹಾಮಾಯಾ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಶ್ರೀ ಭೂ, ದುರ್ಗಾ, ಎಂದು ಮೂರು ರೂಪವುಳ್ಳವಳು. ಅವಳು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಕಕ್ರಿಗಿಂತ ಅನಂತಾಂಶಗಳಿಂದ ಕಡಿಮೆಯಾದವಳು. ಆದರೂ ಸರ್ವಸಮರ್ಥನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಆಶ್ರಯದಿಂದ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಕಕ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಕದೇಕವೂ ಕೂಡ ಶೇಷ ಪದಾರ್ಥವು ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೆ ಈ ಮಾಯೆಯನ್ನಿಡಿದ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಅತಿಕ್ರಮಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ, ಎಂದು ವ್ಯಾಸಯೋಗ

ವೆಂಬುವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ದುರ್ಗಿಯು ಕೊಟ್ಟ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಭಗವತ್ಪ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತಾರೆ) || ೧ ||

ಭಾ || (೧) ತರ್ಹಿ ನ ಕಥಂಚಿದತ್ಯೇಕಂ ಶಕ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ | ಮಾಮೇವೇತಿ | ಅನ್ಯತ್ ಸರ್ವಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಮಾಮೇವ ಯೇ ಪ್ರಪದ್ಯಂತೇ | ಗುರ್ವಾದಿವಂದನಂ ಚ ಮಯ್ಯೇವ ಸಮರ್ಪಯಂತಿ | ಸ ಏವ ಚ ತತ್ರ ಸ್ಥಿತ್ವಾ ಗುರ್ವಾದಿರ್ಭವತೀತ್ಯಾದಿ ಪಶ್ಯಂತಿ || (೨) ಆಹ ಚ ನಾರದೀಯೇ | ಮತ್ಸಂಪತ್ತ್ಯಾ ತು ಗುರ್ವಾದೀನ್ಮಜಂತೇ ಮಧ್ಯಮಾ ನರಾಃ | ಮದುಪಾಧಿತಯಾ ತಾಂಶ್ಚ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ಬೋತ್ತಮಾ ಇತಿ || (೩) ಆಚಾರ್ಯಚೈತ್ಯವಪುಷಾ ಸ್ವಗತಿಂ ವ್ಯನಂಕ್ಷೀತಿ ಚ || ೨ || || ೧೪ ||

ಅ || (೧) ಹಾಗಾದರೆ ಆ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನ ಪಟ್ಟರೂ ಅತಿಕ್ರಮಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೋ ಎಂದರೆ ಮಾಮೇವ ಯೇ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತನ್ನು ಬಿಟ್ಟು (ಅಂದರೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅವರನ್ನು ಭಜಿಸದೆ) ನನ್ನ ನ್ನೇ ಯಾರು ಶರಣು ಹೊಂದುತ್ತಾರೋ ಗುರುಗಳು ತಂದೆ ತಾಯಿ ಮೊದಲಾದವರ ಗಮನಾರವನ್ನು ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೋ, (ಅಂದರೆ ಗುರು ತಂದೆ ತಾಯಿ ಮೊದಲಾದವರು ಭಗವದ್ಭಕ್ತರೇ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅವರಿಗೆ ನಮ ಸ್ಮಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೋ.) (ಇದು ಮಧ್ಯಮ ಭಕ್ತರ ವಿಷಯವು.) ಆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಗುರು ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ಅಂಕರ್ಷಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು ತತ್ಪ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೋ. (ಇದು ಉತ್ತಮ ಭಕ್ತರ ವಿಷಯವು.) (ಅಂಕಿತವರು ಈ ಮಾಯೆಯನ್ನು ದಾಟುತ್ತಾರೆ) (ಅಂದರೆ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯು ಕೊಟ್ಟ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ತತ್ಪ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ) (೨) ಈ ವಿಷಯವು ನಾರದೀಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಮಧ್ಯಮ ಭಕ್ತರು, ಗುರು ಪಿತ್ಯ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವ ಇದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಗುರು ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಗುರು ಮೊದಲಾದವರನ್ನೂ ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಉತ್ತಮ ಭಕ್ತರಾದ ಭೀಮಾದಿಗಳು, ಗುರು ಮೊದಲಾದವರು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪೂಜೆಗೆ ಸಾಲಿಗರಾದಿಗಳಂತೆಯೇ ಪ್ರತಿಮಾಸ್ಥಾನೇ ಯರಿಂದು ತಿಳಿದು ಗುರು ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಗುರುಗಳಿಂದ ದ್ವೀಪಾದಿಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಹೀಗೆ ನಾರದೀಯ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. (೩) ಆಚಾರ್ಯರ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ರೂಪದಿಂದ ನಿನ್ನ ಪ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀನೇ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿ (ಎಂದು ಭಗವತದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೊಡನೆ ಉದ್ಭವನ ಮಾಡು.) || ೧೪ ||

ಹೀಗೆ—ನಿನ್ನ ಶರಣಾಗತಿಯಿಂದ ಮಾಯೆಯು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತದೆಂದಾದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ನಿನ್ನ ಶರಣಾಗತಿಯಿಂದ ಮಾಯೆಯಿಂದಂಟಾದ ಮೋಹವನ್ನು ಎಕೆ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ

ಗೀ || ನ ಮಾಂ ದುಷ್ಕೃತಿನೋ ಮೂಢಾಃ ಪ್ರಪದ್ಯಂತೇ ನರಾಧಮಾಃ |
ಮಾಯಯ್ಯಾಪಯತಚ್ಚಾನಾ ಆಸುರಂ ಭಾವಮಾಶ್ರಿತಾಃ || ೧೫ ||

ವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಅಥವಾ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವರಾಗಿ. ಮೂಢಾಃ=ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರಾಗಿ. ಆಸುರಂ ಭಾವಂ=ಆಸುರರ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು. ಆತ್ರಿತಾಃ=ಆಶ್ರಯಿಸಿದವರಾಗಿ. ಅಥವಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರಗಳಾದ ವಿಷಯಭೇದಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತರಾಗಿ, ಮಾಂಸನ್ನನ್ನು, ನ ಪ್ರಪದ್ಯಂತೇ=ಕರಣ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ.

|| ೧೫ ||

ಹೀ-ಸುಕೃತಿಗಳು ನನ್ನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಾ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಅವರಲ್ಲಿಯೂ ಕಾರಕಮೃತ್ವ ಇದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಚತುರ್ವಿಧಾ ಭಜಂತೇ ಮಾಂ ಜನಾಃ ಸುಕೃತಿನೋಽರ್ಜುನ |

ಆರ್ತೋ ಜಿಜ್ಞಾಸುರರ್ಥಾರ್ಥೀ ಜ್ಞಾನೀ ಚ ಭರತರ್ಷಭ || ೧೬ ||

ಅ || ಭರತರ್ಷಭ-ಭರತಕುಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಾದ, ಅರ್ಜುನ=ಅರ್ಜುನನೇ. ಆರ್ತಾಃ=ರೋಗಾದಿಗಳಿಂದ ಒಡಿತನಾದವನು, ಜಿಜ್ಞಾಸುಃ=ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಲಿಚ್ಛಿಸುವವನು, ಅರ್ಥಾರ್ಥೀ=ದ್ರವ್ಯಾರ್ಥರಾಹಿಯು, ಜ್ಞಾನೀ ಚ=ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ತತ್ತ್ವವನ್ನರಿತವನು, ಹೀಗೆ ಚತುರ್ವಿಧಾಃ=ಪಾಲು ವಿಧರಾದ, ಸುಕೃತಿನಃ=ಪೂರ್ವಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿರುವ, ಜನಾಃ=ಜನರು. ಭಜಂತೇ=ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ.

|| ೧೬ ||

ಭಾ || (೧) ಕರ್ಮ ಕಿಮಿತಿ ಸರ್ವೇ ನಾಶ್ಯಾಯನ್ನಿತ್ಯತ ಆಹ | ನ ಮಾಮಿತಿ || (೨) ದುಷ್ಕೃತಿಶ್ಚಾನ್ಮೂಢಾಃ | ಆತ ಏವ ನರಾಧಮಾಃ | ಅಪಹೃತಜ್ಞಾನಶ್ಚಾಚ್ಚ ಮೂಢಾಃ | ಆತ ಏವಾಸುರಂ ಭಾವಮಾತ್ರಿತಾಃ || (೩) ಸ ಚ ವತ್ಸ್ಯತೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಚ ನಿವೃತ್ತಿಂ ಚೇತ್ಯಾದಿನಾ || (೪) ಅಪಹಾರೋಽಭಿಭವಃ | ಉಕ್ತಂ ಚೈತದ್ವ್ಯಾಸಯೋಗೇ | ಜ್ಞಾನಂ ಸ್ವಭಾವೋ ಜೀವಾನಾಂ ಮಯಯಾ ಹೃದಿಭೂಯತ ಇತಿ || (೫) ಅಸುಪುರತಾ ಅಸುರಾಃ | ತಚ್ಛೋಕ್ತಂ ನಾರದೀಯೇ | ಜ್ಞಾನಪ್ರಧಾನಾ ದೇವಾಸ್ತು ಅಸುರಾಸ್ತು ರತಾ ಅಸಾವಿತಿ || ೧೫, ೧೬ ||

ಅ || (೧) ನನ್ನನ್ನು ಕರಣಹೊಂದಿದ ಕಾರಣಮಾಯೆಯು ಆಶ್ರಮಿಸಲು ಕಳುವೆಂದಾದರೆ ಸರ್ವರೂ ಕೂಡ ಏಕತ್ವ ಮಾಯೆಯಿಂದಲಾಗುವ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ, ನಮಾಂ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (೨) ಪಾಪಮಾಡತಕ್ಕ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ ವಿವೇಕ ಕೊಳ್ಳರು. ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರು. ಮೂಢರಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಮನುಷ್ಯಾಧಮರು ನನ್ನವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದಲೂ ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದವರು. ನರಾಧಮರಾದುದರಿಂದಲೇ ಆಸುರಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವರು. (ಆಂಕಹವರು ಆಸುರಸ್ವಭಾವವನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿದವರಾದುದರಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.) (೩) ಆ ಆಸುರಭಾವವು ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಚ ನಿವೃತ್ತಿಂ ಚ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. (೪) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರೂ ಆಯೋಗ್ಯರೂ ಇವರ ಭರ್ತೃಗಳೆಂದೂ ಹೇಳಲೇಕಾ ಅವರಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ನನ್ನವಾಗಿದೆ, ಎಂಬುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ-ಅಪಹಾರಃ=ಅಭಿಭವವು. (ಅಪಹೃತಜ್ಞಾನಾಂ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಾದವರ ಜ್ಞಾನವು ಅಪಹಾರವೆಂದರೆ ಅಭಿಭವವು (ತಂದಾಳವು) ಎಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು.) ತತ್ಪ್ರೇಮರ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಭಾವಭೂತವಾದುದು. ಅದು ಮಾಯೆಯಿಂದ ಕವಾಚಿತ

ಅರಕ್ಕಂಸಲ್ಲುತ್ತುದೆ, ಎಂದು ವ್ಯಾಸಯೋಗವೆಂಬುವ ಗಂಧದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (೫) ಅಸುರಾಃ= ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತರಾದವರು. ದೇವತೆಗಳು ಜ್ಞಾನವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವರು. ಅಸುರರು ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತರಾದವರು. ಎಂದು ನಾರದೀಯ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. || ೧೫, ೧೬ ||

ಗೀ || ತೇಷಾಂ ಜ್ಞಾನೀ ನಿತ್ಯಯುಕ್ತ ಏಕಭಕ್ತಿರ್ವಿಶಿಷ್ಟತೇ |

ಪ್ರಿಯೋ ಹಿ ಜ್ಞಾನಿನೋಽತ್ಯರ್ಥಮಹಂ ಸ ಚ ಮಮ ಪ್ರಿಯಃ || ೧೭ ||

ಅ || ತೇಷಾಂ=ಈ ನಾಲ್ಕು ವಿಧರಾದ ಜನರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ನಿತ್ಯಯುಕ್ತಃ=ಸರ್ವದಾ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟು ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿರುವ, ಏಕಭಕ್ತಿಃ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಾದ ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳ, ಜ್ಞಾನೀ=ಭಗವಂತನ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದವನು, ವಿಶಿಷ್ಟತೇ=ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಹಿ=ಏಕೆಂದರೆ, ಅಹಂ=ನಾನು. ಜ್ಞಾನಿನಃ=ಜ್ಞಾನಿಗೇ, ಅತ್ಯರ್ಥಂ=ಅತಿರಯವಾಗಿ, ಪ್ರಿಯಃ=ಪ್ರೀತಿವಾತ್ಸವು. ಸ ಚ=ಆ ಜ್ಞಾನಿಯು, ಮಮ=ನನಗೇ, ಪ್ರಿಯಃ=ಪ್ರಿಯನು. || ೧೭ ||

ಗೀ || ಉದಾರಾಃ ಸರ್ವ ಏವೈತೇ ಜ್ಞಾನೀ ತ್ವಾತ್ಮೈವ ಮೇ ಮತಂ |

ಅಸ್ಥಿತಃ ಸ ಹಿ ಯುಕ್ತಾತ್ಮಾ ಮಾಮೇವಾನುತ್ತಮಾಂ ಗತಿಂ || ೧೮ ||

ಅ || ಏತೇ ಸರ್ವೇ ಏವ ಉದಾರಾಃ=ಈ ನಾಲ್ಕು ಜನರೂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟರೇ. ಜ್ಞಾನೀತು=ಜ್ಞಾನಿಯಾದರೂ, ಮೇ=ನನ್ನ. ಆತ್ಮೈವ=ನನಗೇ ಆತ್ಮಂತ ಪ್ರಿಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬೇರೆ ಮೂವರು ಹೊಂದದಿದ್ದರೂ ಇವನು ನನ್ನನ್ನು ನಿತ್ಯವಾಗಿಯೂ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ ತನ್ನ ಸ್ಥಿತಿ ಮೊದಲಾದುದೆಲ್ಲವೂ ನನ್ನ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ) ಆಧೀನವೇ, ಎಂದು ತಿಳಿದು ನನ್ನ ವೈಕುಂಠದಿ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವವನು. ಹೀಗೆ, ಮೇ=ನನ್ನ, ಮತಂ=ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಸ ಹಿ=ಆ ಜ್ಞಾನಿಯು, ಅನುತ್ತಮಾಂ=ಅಸದೃಶವಾದ, ಗತಿಮೇವ=ಗತಿಯನ್ನು ದೇಶಿಸಿಯೇ. ಮುಕ್ತಾತ್ಮಾ=ಶ್ರೀಹರಿಯ ಧ್ಯಾನದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ಅಸ್ಥಿತಃ=ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. || ೧೮ ||

ಭಾ || (೧) ಏಕಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಭಕ್ತಿರೇಕಭಕ್ತಿಃ || (೨) ತಚ್ಚೋಕ್ತಂ ಗಾರುಡೇ | ಮಯೇವ

ಭಕ್ತಿನಾನ್ಯತ್ರ ಏಕಭಕ್ತಿಃ ಸ ಉಚ್ಯತ ಇತಿ

|| ೧೭, ೧೮ ||

ಅ || ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನಲ್ಲಿಯೇ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕ ಸುದೃಢ ಸ್ನೇಹವುಳ್ಳವನು, ಏಕಭಕ್ತಿಃ ಏನಿಸುತ್ತಾನೆ. (೨) ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಸುದೃಢಸ್ನೇಹವುಳ್ಳವನು, ಇತರರಲ್ಲಿ ಸುದೃಢಸ್ನೇಹವಿಲ್ಲದವನು. ಅಂತಹನು ಏಕಭಕ್ತಿಃ ಏನಿಸುತ್ತಾನೆ, ಎಂಬೀ ಪ್ರಮೇಯವು ಗಾರುಡದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. || ೧೭, ೧೮ ||

ಹೀ-ಇಂತಹ ಜ್ಞಾನಿಯು ದುರ್ಲಭನೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಬಹುನಾಂ ಜನ್ಮನಾಮಂತೇ ಜ್ಞಾನವಾನ್ಮಾಂ ಪ್ರಪದ್ಯತೇ |

ವಾಸುದೇವಃ ಸರ್ವಮಿತಿ ಸ ಮಹಾತ್ಮಾ ಸುದುರ್ಲಭಃ

|| ೧೯ ||

ಅ || ಬಹುನಾಂ ಜನ್ಮನಾಂ = ಬಹು ಜನ್ಮಗಳ, ಅಂತೇ = ಕೊನೆಗೆ, ವಾಸುದೇವಃ ಸರ್ವಮಿತಿ = ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳ ಸ್ಥಿತಿ ಮೊದಲಾದುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಧೀನವೇ. ಅಥವಾ ಸರ್ವಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ವಸ್ತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಇತಿ ಜ್ಞಾನವಾನ್ = ಹೀಗೆ ತಿಳಿದವನೇ, ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನು, ಪ್ರಪದ್ಯತೇ = ಶರಣುಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಸ ಮಹಾತ್ಮಾ = ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು, ಸುರುರ್ಲಭಃ = ಅತ್ಯಂತ ಮರ್ಲಭನು.

ವಿ || ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಾದರೂ ಎಲ್ಲರಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ಸರ್ವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. || ೧೯ ||

ಭಾ || ಬಹುನಾಂ ಜನ್ಮನಾಮಂತೇ ಜ್ಞಾನವಾನ್ಯವತಿ | ತಚ್ಛ್ರೀಕೃತ್ಂ ಬ್ರಾಹ್ಮೇ | ಜನ್ಮ-
ಛಿಬ್ರಹ್ಮಛಿಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಯ ತತೋ ಮಾಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತ ಇತಿ || ೧೯ ||

ಅ || ಬಹುಜನ್ಮಗಳ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಬಹು ಜನ್ಮಗಳಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಆ ಮೇಲೆ ಆವಾಗಲೇ ನನ್ನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮವುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (ಅದಕಾರಣ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಲಿಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಜನ್ಮಗಳು ಅವಶ್ಯಕವು ಎಂಬುದು ಅಯುಕ್ತವೆಂದು ಕ್ರವಾಯಿತು) || ೧೯ ||

ಹೀ-ರೋಕದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು ಬಹುಮಂದಿ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ದಾರ್ಲಭ್ಯವು ಹೇಗೆ ಎಂದರಿ-

ಗೀ || ಕಾಮೈಸ್ತೈಸ್ತೈರ್ಯಜ್ಞಾನಾಃ ಪ್ರಪದ್ಯಂತೇಽನ್ಯದೇವತಾಃ |

ತಂ ತಂ ನಿಯಮಮಾಸ್ಥಾಯ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ನಿಯತಾಃ ಸ್ವಯಾ || ೨೦ ||

ಅ || ಕೈಸ್ತೈಃ ಕಾಮೈಃ = ತಂತಮ್ಮ ಇಡೀಗಳಿಂದ ಹೃತಜ್ಞಾನಾಃ = ಜ್ಞಾನವಿರಹಿತವಾಗಿ ಅಥವಾ ಅಪಹೃತಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರಾಗಿ, ತಂ ತಂ ನಿಯಮಂ = ಬ್ರಾಹ್ಮಕೈವ ಮೊದಲಾದ ಆವಾಸ ಅಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನಿಯಮವನ್ನು, ಆಸ್ಥಾಯ = ಅಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು. ಸ್ವಯಾ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ = ತಮ್ಮ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ, ನಿಯತಾಃ = ವಶೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವರಾಗಿ, ಅನ್ಯದೇವತಾಃ = ತನಗಿಂತ ಭಿನ್ನರಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಕ್ತಿ ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಪ್ರಪದ್ಯಂತೇ = ಶರಣು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ.

ವಿ || ಜ್ಞಾನಿಗಳಾಗಿ ತೋರುವವರು ಅನೇಕ ವಿಧಗಳಾದ ಅಧಿಲಾಭಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಉತ್ತಮನಿಂಬುವ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವರಾಗಿ ದೇರಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾ ಆ ದೇವತೆಗಳನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಭಗವದ್ಭಕ್ತನು ಮರ್ಲಭನು. || ೨೦ ||

ಭಾ || ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಸ್ವಭಾವೇನ | ಸ್ವಭಾವಃ ಪ್ರಕೃತಿವೈವ ಸಂಸ್ಕಾರೋ ವಾಸನೇತಿ ಬೇಕ್ಕಭಿ-
ಧಾತಾತ್ || ೨೦ ||

ಅ || ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ = ಸ್ವಭಾವದಿಂದ. ಸ್ವಭಾವವೇ ಪ್ರಕೃತಿ ಎಂಬ ಕಲ್ಪದಿಂದಲೂ ಸಂಸ್ಕಾರವು ವಾಸನಾ ಎಂಬುವ ಕಲ್ಪದಿಂದಲೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಕಲ್ಪಕಕ್ರಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪ್ರವಾಣವಿದೆ. || ೨೦ ||

ಗೀ || ಯೋ ಯೋ ಯಾಂ ಯಾಂ ತನುಂ ಭಕ್ತಃ ಶ್ರದ್ಧಯಾರ್ಚಿತುಮಿಚ್ಛತಿ |
ತಸ್ಯ ತಸ್ಯಾಚಲಾಂ ಶ್ರದ್ಧಾಂ ತಾಮೇವ ವಿದಧಾಮ್ಯಹಂ || ೨೧ ||

ಅ || ಯೋ ಯಃ=ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಭಗವದ್ಭಕ್ತ ತಮೋಯೋಗ್ಯ ಇವರಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನೂ, ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಜ್ಞಾನ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಗಳಿಲ್ಲದಿರುವ ಯಾರು ಯಾರು, ಭಕ್ತಃ=ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಯಾಂ ಯಾಂ ತನುಂ=ಕಾರಣವಿಕೇಷಗಳಿಂದ ಯಾವ ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳ ಕೋರವನ್ನು, ಶ್ರದ್ಧಯಾ=ಆಸ್ತಿ ಕೃಪುದ್ಧಿಯಿಂದ, ಅರ್ಚಿತುಂ=ಪೂಜಿಸಲಿಕ್ಕೆ, ಇಚ್ಛತಿ=ಇಚ್ಛಿಸು ತಾನೋ, ತಸ್ಯ ತಸ್ಯ=ಅವರವರಿಗೆ, ತಾಮೇವ ಶ್ರದ್ಧಾಂ=ಆ ಆಸ್ತಿ ಕೃಪುದ್ಧಿಯನ್ನೇ, ಅಚಲಾಂ=ಸ್ಥಿರ ವಾದುದನ್ನಾಗಿ, (ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದನ್ನಾಗಿ), ಅಹಂ=ನಾನು, ವಿದಧಾಮಿ=ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. || ೨೧ ||

ಗೀ || ಸ ತಯಾ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ಯುಕ್ತ ಸ್ತಸ್ಯಾರಾಧನಮಿಹತೇ |

ಲಭತೇ ಚ ತತಃ ಕಾಮಾನ್ಮಯೈವ ವಿಹಿತಾನ್ವಿತಾನ್ || ೨೨ ||

ಅ || ಸ ಚ=ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷತಃ ಭಕ್ತಿಯಿದ್ದವನು. ತಯಾ ಶ್ರದ್ಧಯಾ=ಆ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಿವ ಶಕ್ತಾದಿ ವಿಷಯವಾದ ಆಸ್ತಿ ಕೃಪುದ್ಧಿಯಿಂದ, ಯುಕ್ತಃ=ಕೂಡಿದವನಾಗಿ, ತಸ್ಯ=ಆ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳ, ಆರಾಧನಂ=ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು, ಈಡತೇ=ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ತತಃ=ಆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದರಿಂದ, ಮಯೈವ=ಆ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ನನ್ನಿಂದಲೇ, ವಿಹಿತಾನ್ ತಾನ್=ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ, ಅವರವರಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತಗಳಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು, ಲಭತೇ ಚ=ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. (ನಾನು ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾರಿಗೂ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. || ೨೨ ||

ಅಥ ವಾ

ಪೀ-ವಸ್ತುತಃ ಭಗವದ್ಭಕ್ತನೇ ಅಗದ್ವವನು ಉಪದೇಶ ಮಾಡುವವರಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವನೆಂದಾದರೆ—

ಅ || ಸ್ತುತಃ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತನಾದವನು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದರೂ ಕಾರಣಾಂ ತದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅಂತಹವರಿಗೆ ಅಂತಹ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನೇ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ಆ ಮೇಲೆ ಕ್ರಮದಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಬಂದ ಗುರುಗಳ ಉಪದೇಶದ್ವಾರಾ ಶ್ರೀ ಪರ ಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾನೆ ಆಮೇಲೆ ನನ್ನ (ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ) ಪೂಜೆಯಿಂದ ಸಂತೋಷಗೊಂಡ ನನ್ನಿಂದಲೇ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಕಾಮಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. || ೨೧, ೨೨ ||

ಪೀ-ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವರಿಗೂ ನೀನೇ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದಾದರೆ ಅವರ ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನನ್ನ ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಕ ಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ—

ಗೀ || ಅಂತವತ್ತು ಫಲಂ ತೇಷಾಂ ತದ್ವತತ್ಕಲ್ಪಮೇಧಸಾಂ |

ದೇವಾನ್ದೇವಯಜೋ ಯಾಂತಿ ಮದ್ಭಕ್ತಾ ಯಾಂತಿ ಮಾಮಪಿ || ೨೩ ||

ಅ || ತೇಷಾಂ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಲಕ್ಷ್ಮೀಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮನು ಎಂದು ತಿಳಿದು ಯತ್ತಿಂಚಿತ್ ವಹಿಷಫಲಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಅಂತರ ದೇವತೆಗಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸ

ಸುವವರಿಗೆ, ಅಲ್ಪಮೇಧಸಾಂ—ಅಲ್ಪವಾದ ಫಲದಲ್ಲಿಯೇ ಬುದ್ಧಿಯಿರುವವರಿಂದ, ತತ್=ಇತರ ದೇವತೆಗಳ ಪೂಜೆಯಿಂದೂಟಾದ, ಫಲಂ=ಫಲವು, ಅಂತವತ್ತು ಭವತಿ=ನಾರವೈಶ್ಯದ್ದೇ (ಅನಿತ್ಯವೇ) ಆಗುತ್ತದೆ (ಹೇಗೆಂದರೆ) ದೇವಯಜ್ಞ=ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವರು, ದೇವಾನ್=ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಯಾಂತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. (ಅವರು ಪನ್ನನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಅವರಿಗೆ ಸಿಗುವ ಫಲವು ನಾರವೈಶ್ಯದ್ದೇ) ಮದ್ಯಕ್ತಾನು=ಪನ್ನನ್ನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದು ಪನ್ನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವರಾದರೂ, ಮಾಮುಷಿ=ಮೊದಲು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ಕೊನೆಗೆ ಪನ್ನನ್ನು ಕೂಡ, ಯಾಂತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. (ಆದಕಾರಣ ಅವರ ಫಲಕ್ಕೆ ನಾರವಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಪನ್ನನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದೂ, ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪನ್ನ ಪರಿವಾರದೊಡನೆ ತಿಳಿದು ಪೂಜಿಸಬೇಕು.) || ೨೨ ||

ಹೀ—ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿರೂಪವಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಕರೀರವನ್ನು ಎಂಟುವ ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || (೧) ಯಾಂ ಯಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿರೂಪಾಂ ತನುಂ | ಉಕ್ತಂ ಚ ನಾರದೀಯೇ | ಅಂತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಭಕ್ತಾನಾಂ ಮದ್ಯಕ್ತಾನಾಮನಂತತೇತಿ || (೨) ಮುಕ್ತಶ್ಚ ಕಾಂಗತಿಂ ಗಚ್ಛೇನ್ನೋಕ್ಷಶ್ಚೈವ ಕಿಮಾತ್ಮಕ ಇತ್ಯಾದೇಃ ಪರಿಹಾರಸಂದರ್ಭಾಚ್ಚ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇಷು || (೩) ಅವತಾರೇ ಮಹಾವಿಘ್ನೋರ್ಭಕ್ತಃ ಕೃತ್ರ ಚ ಮುಚ್ಯತ ಇತ್ಯಾದೇಶ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತೇ || ೨೧, ೨೨, ೨೩ ||

ಅ || (೧) ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿರೂಪವಾದ ಯಾವಯಾವ ಕರೀರವನ್ನು. (ಅಂತವತ್ತು ಭವತಿ ತೇಷಾಂ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳ ಭಕ್ತರಿಗೆ ನಾಕಿರಿಸುವವಾದ ಫಲವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ—) ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸಿದ ಜನರಿಗೆ ನಾಕಿರಿಸುವವಾದ ಫಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಪನ್ನನ್ನೇ ಸೇವಿಸಿದವರಿಗೆ ನಾರವಿಲ್ಲ. ಮೋಕ್ಷಾದಿರೂಪ ಫಲವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂದು ನಾರದೀಯ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ (೨) ಮುಕ್ತನಾದವನು ಯಾವ ಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನು? ಮೋಕ್ಷದ ಸ್ವರೂಪವು ಯಾವುದು? ಇದುಮೊದಲಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪರಿಹಾರರೂಪವಾದ ವಾಕ್ಯಸಂದರ್ಭ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ಈ ಅರ್ಥವು. ಅಂದರೆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಾದಿರೂಪವಾದ ಪುರುಷಾರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ (೩) ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮೂಲರೂಪವನ್ನು ಭಜಿಸಿದವರಿಗೆ ನಾರವಿಲ್ಲದ ಫಲವು ಬರಲಿ, ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ಅವತಾರರೂಪವನ್ನು ಭಜಿಸುವವರಿಗೆ ನಾರವಿರುವ ಫಲವನ್ನೊಡಂಬಟ್ಟಿರಬೇಕೆಂದರೆ—) ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀವಿಘ್ನ ವಿಶ್ವ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಅವತಾರರೂಪದ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದುಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮೇಯವು ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತದಲ್ಲಿ || ೨೧, ೨೨, ೨೩ ||

ಹೀ—ಪರಮಗುಣ ಪ್ರೇರಣೆಗಾಗಿ ಎಲ್ಲ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಇದ್ದರೆ ಆಯಾಯ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಜೀವಿಗೆ ಎಕೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ—

ಶಾ || (೧) ಅಹೇತನಯಾ (ನಾ ಯಾ) ತನ್ನೇಯಕ್ತಾಕ್ತು ಮಾಯಯಾ | ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾ ವಶಯಾ ಲೋಕೋ ವಿಘ್ನಸ್ಯ ವಿಮೋಹತಃ || (೨) ಯೇ ಕು ವಿಘ್ನಂ ಪ್ರಪದ್ಯಂತೇ

ತೇ ಮಾಯಾಂ ತಾಂ (ತು) ತರಂತಿ ಹಿ || (೩) ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ ಸಾ ಜಡಮಾಯಾ ಯಾ
ದೇವತಾ ತೇ ಉಭೇ ಅಪಿ | ವಿಷ್ಣೋರ್ವಶೇ ತತೋನನ್ಯಭಕ್ತ್ಯಾ ತಂ ಶರಣಂ ಪ್ರ-
ಜೇತ್ || (೪) ಯಾದೃಶೀ ತತ್ರ ಭಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ಪಾದ್ಯಶ್ಯನ್ಯತ್ರ ನೈವ ಜೇತ್ | ಅನನ್ಯ-
ಭಕ್ತಿಃ ಸಾ ಜ್ಞೇಯಾ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ತು ಸಾ ಭವೇತ್ | ಅನ್ಯೇಷು ವೈಷ್ಣವತ್ವೇನ
ಲಕ್ಷ್ಮೀಬ್ರಹ್ಮಹರಾದಿಷು | ಕುರ್ಯಾದ್ಭಕ್ತಿಂ ನಾನ್ಯಥಾ ತು ತದ್ವಶಾ ಏವ ತೇ ಯತಃ ||
(೫) ಏವಂ ಜಾನಂಸ್ತಮಾಪ್ನೋತಿ ನಾನ್ಯಥಾ ತು ಕಥಂಚನ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಅಜೇತನವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದಲೂ, ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ಶ್ರೀ
ವಿಷ್ಣು ಎನಿಂದಲೇ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಮಾಯೆಯೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಲಕ್ಷ್ಮೀರೂಪಳಾದ ದುರ್ಗಾ
ದೇವಿಯಿಂದಲೂ ಕೂಡ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೂ ಜನರು ಮನಸ್ಸಿನ ಅಜ್ಞಾ-
ನದಿಂದ ಅವ್ಯತರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. (1) ಅಜೇತನಯಾ ಇತ್ಯಾದಿ
ಗಳಿಂದ ತ್ರಿಭಿರ್ಗುಣಮಯೈಃ (೧೩, ೧೪) ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಅರ್ಥವು ಉಕ್ತವಾಯಿತು. (2) ವಿಷ್ಣುನೈವ
ಎಂಬುವುದರಿಂದ ನಾಹಂ ಪ್ರಕಾಶಃ ಎಂಬ (೨೫)ನೇ ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥವು ಉಕ್ತವಾಯಿತು. (೩) (ಹೀಗೆ
ಜನರು ಮೋಹಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದಾದರೆ ಯಾರಿಗೂ ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನವು ಬಾರದೆ ಹೋಗುವುದು
ಎಂದರೆ—) ಯಾರು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಶರಣು ಹೊಂದುತ್ತಾರೋ, ಅವರು ದುರ್ಗಾದೇವಿಯುಂಟಾದ
ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ ಅವರಣವನ್ನೇ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. (ಇದರಿಂದ ಮಾನೇವ
ಎಂಬುವ ೧೪ನೇ ಶ್ಲೋಕವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಯಿತು) (೩) (ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಶರಣು ಹೊಂದಿದ್ದರಿಂದ
ದುರ್ಗೆಯುಂಟಾದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೀಗೆ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದರೆ—) ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀ
ರೂಪಳಾದ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯು ಜಡಭೂತವಾದ ಮಾಯೆಯೆನಿಸಿದ ಪ್ರಕೃತಿ ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯು, ಆ
ಅಜೇತನಪ್ರಕೃತಿ, ಜೇತನಪ್ರಕೃತಿ (ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು) ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಶರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವವರು.
ಅದಕಾರಣ ಅನನ್ಯಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಆ ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಶರಣು ಹೊಂದಿದಾಗ, (ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು
ಜಡಭೂತವಾದ ಮಾಯೆಗೆ ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯು, ಆ ಅಜೇತನ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಅಧೀನವು.
ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವವಳು ಅದಕಾರಣ ಇಬ್ಬರೂ ಶರಮಾತ್ಮನ
ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವವರು. ಅದಕಾರಣ ಶರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಶರಣುಹೊಂದಿ ಮಾಯೆಯನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳಬೇಕು.) (ಅಂದರೆ ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಶರಣು ಹೊಂದಿದವರು ಶ್ರೀಶರಿಯ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವ
ಪ್ರಕೃತಿಯುಂಟಾದ ಅಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ ಅವರಣವನ್ನು ಆತನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ, ತೆರದು
ಕೊಂಡು, ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ) (ಇದರಿಂದ ಗುಣಮಯಿಯಾ ಎಂಬುವುದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾ-
ನವಾಯಿತು.) (ಅನನ್ಯಭಕ್ತ್ಯಾ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ವಿಕಭಕ್ತಿಃ ಎಂಬ ೧೩ನೇ ಶ್ಲೋಕದ ತಾತ್ಪರ್ಯವು
ಉಕ್ತವಾಯಿತು) (೪) (ಅನನ್ಯಭಕ್ತಿಃ ಎಂದರೆ ಎಂತಹ ಭಕ್ತಿ ಯೆಂದರೆ—) ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ
ವಿಕೇಷ ಭಕ್ತಿ ಯು ಕುಟ್ಟಿದೆ ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ಮುಖ್ಯ ಭಕ್ತಿಯು ಅನನ್ಯಭಕ್ತಿಯೆನಿಸು
ತ್ತದೆ ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಇತರರಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ
ಭಕ್ತರು ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅವರಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ
ಆ ದೇವತೆಗಳಿಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವವರು. (ಅಂದರೆ ಶರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋ-
ತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದು ಅವನಲ್ಲಿಯೇ ನಿರವಧಿಕ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.) (೫) (ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವೋ-
ತ್ತಮನು, ಇತರರಾದ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳು ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವವರು, ಎಂದು ತಿಳಿದು

ಭಕ್ತಿಮಾತುವವರಿಗೆ ಫಲವೇನೆಂದರೆ—) ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಪರಿವಾರಭೂತರೆಂದು ತಿಳಿದು ಸೇವಿಸುವವರು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ವೈಕುಂಠಾದಿ ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಭಜಿಸದಿದ್ದರೆ ದೇರಿ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ವೈಕುಂಠಾದಿ ಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದಲಾರದು. (ಇದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೀ ಜ್ಞಾತ್ವೈವ ಮೇ ಮತಂ ಎಂಬೀ ೧೮ನೇ ಶ್ಲೋಕವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಯಿತು.) || ೧ ||

ಹೀ—ಭಗವತ್ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೇನೇ ಮೋಕ್ಷವು. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸದೆ ಕೇವಲ ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ—

ಕಾ || (೧) ಪೂರ್ಣಂ ವಸ್ತು ಯತೋ ಹ್ಯೇಕೋ ವಾಸುದೇವೋ ನ ಚಾಪರಃ || (೨) ವಿವಂ ವಿದ್ವುರ್ಲಭೋ ಲೋಕೇ ಯಶ್ಚರ್ವೇ ಮಿತ್ರಯಾಜನಃ || (೩) ವಿಷ್ಣುಂ ತತ್ತರಮಂ (ಮ)ಜ್ಞಾತ್ವಾ ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಹರಾದಿಕಾನ್ | ಯಜನ್ನಪಿ ತಮೋ ಘೋರಂ ನಿತ್ಯಮುಖಂ ಪ್ರಯಾತಿ ಹ || (೪) ಅಜ್ಞಾನಾಂ ತು ಕುಲೇ ಜಾತೋ ಯಾವದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಮರ್ಚನಂ | ವಿಷ್ಣುತತ್ತ್ವಂ ನ ಜಾನೀಯಾತ್ಪಾವತ್ಸೇನಾ ಪೃಥಕ್ಯತಾ || (೫) ವಿವ್ಯಾಧ್ಯೈಹಿಕಭೋಗಾಯ ಯದಿ ಬುಧ್ವಾ ಪುನರ್ನ ತು | ಪರಿವಾರಕಾಮ್ಯತೇ ಕುರ್ಯಾದನ್ಯದೇವಾರ್ಚನಂ ಕ ಚಿತ್ || (೬) ಅಜಾನತಾ ಕೃತಂ ತ್ಯಕ್ತಂ ನ ದೋಷಾಯ ಭವಿಷ್ಯತಿ | ಜನ್ಮಾದಿಪ್ರದಮೇವ ಸ್ಯಾದತ್ಯಾಗೇ ಪುನರೇವ ತು | ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಚ ಜ್ಞಾಪಯತ್ಸೇವ ಭಗವಾನ್ ಸ್ವಯಮೇವ ತು | ಯದಿ ಜನ್ಮಾಂತರೇ ಸ್ವೀಯೋ ನಿಮಿತ್ತೀಕೃತ್ಯ ಕಂಚನೇತ್ಯಾದಿ ಚ || ೨ ||

ಅ || (೧) ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣಾದವನು ವಾಸುದೇವನೆಂಬುದೇ. ದೇರಿ ಯಾರೂ ಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣರಾದವರು ಇಲ್ಲ. (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೇನೇ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕ ಶಕ್ತಿಯು. ಇತರಿಗೆ ಅಂಕಿತ ಶಕ್ತಿಯು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ವಾಸುದೇವಃ ಸರ್ವಂ ಎಂಬೀ ೧೮ನೇ ಶ್ಲೋಕವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಯ್ತು.) (೨) (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಾಣದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಾದರೆ—ಸರ್ವಗುಣ ಮೋಕ್ಷವಾಗಬೇಕಾಗುವುದು, ಎಂದರೆ—) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದ ಪ್ರಾಣಿಯು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ದುರ್ಲಭನು. (ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಾಣದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಾದರೂ ಎಲ್ಲರಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಪ್ರಾಪ್ತವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಸರ್ವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲ) (ಇದರಿಂದ ಸಮಾಜಾತ್ಮಾ ಎಂಬುವುದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಯ್ತು) (ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭಗವತ್ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಬಹುಮಂದಿ ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ದೌರ್ಲಭ್ಯವು ಹೇಗೆಂದರೆ—) ಎಲ್ಲರೂ ವಿಪರೀತವಾಗಿಯೇ ಘಟಿಸುವರು. (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ತನಗೆ ಅಯೋಗ್ಯ ದೇವಾದಿಗಳ ಪದವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸಿಯೂ ಯಜ್ಞ ಮಾಡುವವರು.) (ಇದರಿಂದ ಕಾಮೈಶ್ವೈಶ್ವೈಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಉಕ್ತವಾಯ್ತು.) (೩) (ಅರಿತಿಯಾಗಿ ಯಜ್ಞ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಫಲವು ಯಾವುದೆಂದರೆ—) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮೀಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮನನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯದೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮರೆಂದು ತಿಳಿದು ಯಾಗ ಮಾಡುವವರೂ ಕೂಡ ನಿತ್ಯಮುಖಾತ್ಮಕವಾದ ಭಯಂಕರವಾದ ಅಂಧಕಮುಷ್ಣನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. (೪) (ಉಪದೇಶಕರಲ್ಲದೆ ಯಥಾರ್ಥ ಪ್ರಾಪ್ತವಿಲ್ಲ. ವಿಪರೀತ ಪ್ರಾಪ್ತವೂ ಇಲ್ಲ. ಅಂಕಿತವನಿಗೆ ದೇರಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಘಟಿಸಿದ್ರಿಂದ ವಿಷು ಫಲವಾಗು

ವು? ಎಂದರೆ—) ಅಜ್ಞರ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಗುರುಗಳು ಸಿಗದೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನಾಗಿ-ಶ್ರೀಪರ
ಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದೂ ಆತನ
ಜ್ಞಾನವು ಸಿಗುವ ಪರ್ಯಂತ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಪರಿವಾರಭೂತರು ಎಂದು ತಿಳಿಯದೆ ಮಾಡಿದ ಅವರ
ಸೇವೆಯೂ, ಆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಯಜ್ಞವೂ, ವಿದ್ಯಾ ಮೊದಲಾದುದೂ, ಆ ದೇವತೆಗಳ
ಜ್ಞಾನ ಸ್ವೋತ್ತಮ ಮೊದಲಾದುದೂ ಐಹಿಕಭೋಗವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡಲ್ಲಿಕ್ಕೇನೇ ಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.
ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಯಜ್ಞವನ್ನು
ಮಾಡಿ ಪುನಃ ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಮೇಲೆ ತಿರುಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಪರಿವಾರ
ಭೂತರೆಂದು ತಿಳಿಯದೆ ಅಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರರೆಂದು ತಿಳಿದು ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸರ್ವಥಾ
ಎಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಅಂತೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿಯದೆ
ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವೂ ವಿದ್ಯಾದಿಗಳೂ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಐಹಿಕಭೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಂಡಲ್ಲಿಕ್ಕೇನೇ ಸಮರ್ಥವಾಗು
ತ್ತದೆ ಮೊದಲು ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿಯದೆ ಮಾಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳ
ಪೂಜೆಯು ಪುನಃ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದುಬಿಟ್ಟರೆ ಅದರಿಂದ ದೋಷ (ಪಾಪ)ವು
ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಪುನಃ ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡಲ್ಲಿಕ್ಕೇನೇ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.
(ಸ್ವತಃ ಭಗವದ್ಭಕ್ತನೇ ಆಗಿದ್ದವನು ಶ್ರೀಭಗವತ್ಪ್ರವಚನವು ತಿಳಿದರೂ ಕಾರಣವಿತ್ತೇಷದಿಂದ ಹಿಂದಿನ
ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಿಡದಿದ್ದರೆ ಅಂತಹವನಿಗೆ ಏನು ಫಲವಾಗುವುದು. ಎಂದರೆ—) ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ತತ್ವವನ್ನರಿತ
ವನು ವಿಕೇಶವಾಗಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಭಗವದ್ಭಕ್ತನಾಗಿದ್ದರೆ ಅದರಿಂದಲೇ ಪೂರ್ವಮಾರ್ಗವನ್ನು
ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಬಿಡದಿದ್ದರೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತಾನೇ ಒಬ್ಬ ಗುರುವನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿಕೊಂಡು
ಅದೇ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಭಗವಾ ಅಥವಾ ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದು
ಹೇಳುವೆಂದೂ ಶ್ರೀಭಗವತ್ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮೇ
ಯವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. (ಇದರಿಂದ ಲಭಿತೇ ಜ್ಞ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಉಕ್ತವಾಯ್ತು) || ೨ ||

ಹೀ—ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ರಸಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾದುದರಿಂದ ಆತನಿಗೆ ರಸ ಮೊದಲಾದ ನಾಮವು.
ರಸಕ್ಕೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಅಭೇದದಿಂದ ಅಲ್ಲ, ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವರು. ಏನು ಚ ಮಯಿ ಸರ್ವ
ಮಿದಂ ಎಂಬುವ ಉಪಶ್ರುತವು ವಾಕ್ಯ. ಮತ್ತ ಏವ ಎಂಬುವ ಉಪಸಂಹಾರ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲವೂ
ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ—

ಕಾ || (೧) ಮತ್ತ ಏವೇತಿ ತಾನ್ನಿದ್ವೀತ್ಯುಪಸಂಹಾರಾಚ್ಚ | ತತ್ತತ್ಕಾರಣತ್ವಾತ್ತತ್ತ್ವನ್ವಾಮೇ-
ಕೈವಸೀಯತೇ || (೨) ಮಯಿ ಸರ್ವಮಿದಂ ಪ್ರೋಕ್ತಮಿತಿ ಭೇದೇನ್ನೈವೋಪಶ್ರು-
ತಾಚ್ಚ || (೩) ಆಪ್ರೋಕ್ತ ವಿಷ್ಣುಮಿತ್ತೇವಾತ್ಮಶಬ್ದೋ ಜ್ಞಾನಿನಿ | ಯಚ್ಚಾಪ್ರೋಕ್ತ
ಯದಾದತ್ತ ಇತ್ಯಾದೀಃ || (೪) ಆಸ್ತಿತಃ ಸ ಹಿ ಮಾಂ ಪ್ರಪದ್ಯತೇ ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯ-
ಶೇಷಾಚ್ಚ || (೫) ಬಹೂನಾಂ ಜನ್ಮನಾಮಂತೇ ಜ್ಞಾನವಾನ್ಸದತಿ | ತತೋ ಮಾಂ
ಪ್ರಪದ್ಯತೇ | ನಾಸುದೇವಃ ಸರ್ವಮಿತಿ ಪೂರ್ಣಮಿತಿ ಜಾನನ್ಯಪದ್ಯಂತೇನೈವೇವತಾ
ಇತಿ(ಇತ್ಯಾದಿ)ವಾಕ್ಯಶೇಷೇ ಭೇದದರ್ಶನಾಚ್ಚ | ದೇವಾನ್ಸ್ತೇವಯಜೋ ಯಾಂತಿ
ಮದ್ಯಕ್ತಾಯಾಂತಿ ಮಾಮಪೀತಿ ಚ || (೬) ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಪರಶ್ಚಂ ನಿಷ್ಣೋಸ್ತು ಸ್ಪೃಹಗ್ನೇ-
ವಾಣಾಯಜನ್ಸರಃ | ಯಾತಿ ದೇವಾನ್ಸ್ತದಜ್ಞಾತ್ವಾ ತಮ ಏವ ಪ್ರಪದ್ಯತೇ || (೭) ತಥಾ

೨೫ ಯಾವದನ್ನೈಸ್ತು ಸಾಮ್ಯಂ ಹೀನತ್ವಮೇಕತಾಂ | ನ ನಿಶ್ಚಿಂತಂತಿ ಜಾಯಂತೇ
ಸಂಸಾರೇ ತೇ ಪುನಃಪುನಂತಿ ಚ || ೨ ||

|| ೨೨ ||

೨ || (೧) ಮತ್ತ ಏನ ಶಾನ್ ಎಂಬೀ ಉಪಸಂಹಾರ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ರಸ ಗಂಧ ಮೊದಲಾದ
ವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ರಸ ಗಂಧ ಮೊದಲಾದ ಅವನ ನಾಮಧೇಯವುಳ್ಳವನೆಂದು ನಿಶ್ಚಿತ
ವಾಗುತ್ತದೆ. (೨) ನನ್ನಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತೂ ಆತ್ಮಿಕವಾಗಿದೆ, ಎಂದು ಭೇದವೇ ಆದಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತ
ವಾಗಿದೆ. (೩) (ಜ್ಞಾನೀ ಶ್ವಾತ್ಮೈವ ಮೇಮತಂ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದವನು
ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವರು. ಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ
ಅರ್ಥವೇ ಯುಕ್ತವು, ಅಭೇದಾರ್ಥಕವಲ್ಲವೆಂದು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ-) ತ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಯು ಹೊಂದು
ವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಯು ಆತ್ಮನೆಂದು ಅನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. (೪) (ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ-) ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ
ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೊಂದುತ್ತಾನೋ, ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ, ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಭೋಗ
ಿಸುತ್ತಾನೋ, ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾರತ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವ
ಈ ಜ್ಞಾನಿಯೇ ನನ್ನನ್ನು ಕರೆಯು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯ ತೀವರಿಂದಲೂ ಆತ್ಮಾ
ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿದವನೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ
(ವಿವಿಧ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುವ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವು ಸಿಗುತ್ತದೆಂದು
ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಜ್ಞಾನೀ ಶ್ವಾತ್ಮೈವ ಮೇಮತಂ ಎಂಬುವಲ್ಲಿಯೂ ನನ್ನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದೇ
ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು. ಸ್ವರೂಪವೆಂಬುವ ಅರ್ಥವಲ್ಲ. (೫) (ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದೊಡನೆ ಮೋಕ್ಷವು ನಿಶ್ಚಿತ
ವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬಹುಶಾಂ ಜನ್ಮಶಾಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ-) ಬಹು ಜನ್ಮಗಳ ಆತ್ಮ
ದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆಮೇಲೆ ನನ್ನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ವಾಸುದೇವನು ಸರ್ವಮಿತಿ=
ಸರ್ವಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನೆಂದು ತಿಳಿದವನು. (ಇಲ್ಲಿ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವೇ
ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಸರ್ವೇಶ್ವರವಲ್ಲ) (ಈ ವಾಕ್ಯವು ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆಂದೇ ಏಕೆ ಆಗಬಾರದೆಂದರೆ-
ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಇತರರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆಂದು ವಾಕ್ಯತೀವರಲ್ಲಿ ಭೇದವೇ
ಪ್ರಕೃತವಾಗಿ ಕಂಡದೆ. ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವರು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ನನ್ನ ಭಕ್ತರು
ನನ್ನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಎಂದೂ (ಭೇದವನ್ನೇ ಪ್ರಕೃತವಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.) (೬) ತ್ರೀವಿಷ್ಣುವು
ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪೂಜಿಸುವವರು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದು
ತ್ತಾರೆ. ತ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದು ದೇವತೆಗಳನ್ನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮರೆಂದು ತಿಳಿದು
ಪೂಜಿಸುವವರು ಅಂಥತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. (೭) ಹೀಗೆ ಎರಡೇ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮ
ನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಸಾಮ್ಯವನ್ನೂ, ನೀಚತ್ವವನ್ನೂ, ಐಕ್ಯವನ್ನಾಗಲೀ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೋ,
ಅವರು ಪುನಃಪುನಃ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. (ಆಮೇಲೆ ಅಮರಯೋನಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮೂಢ
ರಾಗಿ ಕೊನೆಗೆ ಅಂಥತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ)

|| ೨೩ ||

ಹೀ-ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವರಿಗೆ ನಾಶವುಳ್ಳ ಶ್ವರ್ಗಾದಿರೂಪ ಫಲವು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು
ಪೂಜಿಸುವವರಿಗೆ ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಮೋಕ್ಷರೂಪ ಫಲವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ? ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ
ವಿಕೀಡವೇನು? ಎಂದರೆ—

ಗೀ || ಅವ್ಯಕ್ತಂ ವ್ಯಕ್ತಿಮಾಪನ್ನಂ ಮನ್ಯಂತೇ ಮಾಮಬುದ್ಧಯಃ |

ಪರಂ ಭಾವಮಜಾನಂತೋ ಮಮಾವ್ಯಯಮನುಶ್ರಮಂ || ೨೪ ||

ಅ || ಅಬುದ್ಧಯಃ=ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು. ಪರಂ=ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ, ಅನುಕ್ರಮಂ=ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟವೂ. ಅವ್ಯಯಂ=ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಇಲ್ಲದಿರುವುದೂ, ಅದ, ಮಮ=ನನ್ನ, ಭಾವಂ=ಯಥಾರ್ಥ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು. ಅಜಾನಂತಃ=ತಿಳಿಯದವರಾಗಿ, ಅವ್ಯಕ್ತಂ=ಜಡಪ್ರಕೃತಿ ಕಾರ್ಯಗಳಾದ ದೇಹಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಿರುವ. ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು. ವ್ಯಕ್ತಿಮಾಪನ್ನಂ=ಪ್ರಾಕೃತ ದೇಹಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವನನ್ನಾಗಿ, ಮನ್ಯಂತೇ=ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. (ವಿವಿಧ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪಾದ ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಾಕೃತ ದೇಹಾದಿಗಳಿಲ್ಲದವರು ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಾಕೃತ ರೂಪಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದವನು. ಅವ್ಯಕ್ತ ಚಿದಾನಂದಾತ್ಮಕ ರೂಪವನ್ನು ಹೀಗೆ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ವಿಶೇಷವು.) ಅಥವಾ ನನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯದಿರುವ ಅಬುದ್ಧಾನಿಗಳು ಅವ್ಯಕ್ತನಾದ ನನ್ನನ್ನು ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ವ್ಯಕ್ತನಾದ ಜೀವನನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. (ಜೀವೈಕವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ) ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯುವವರು ತಮೋಯೋಗ್ಯರು. || ೨೪ ||

ಭಾ || (೧) ಕೋ ವಿಶೇಷಸ್ತವಾನ್ನೇಭ್ಯ ಇತ್ಯತ ಆಹ | ಅವ್ಯಕ್ತಮಿತಿ | ಕಾರ್ಯದೇಹಾದಿ-
ವರ್ಜಿತಂ || (೨) ತದ್ವಾನಿವ ಪ್ರತೀಯಸ ಇತ್ಯತ ಆಹ | ವ್ಯಕ್ತಿಮಾಪನ್ನಮಿತಿ |
ಕಾರ್ಯದೇಹಾದ್ಯಾವನ್ನಂ || (೩) ತಚ್ಚೋಕ್ತಂ | (೧) ಸದಸತಃ ಪರಂ | (೨) ನ
ತಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಂ | (೩) ಅಪಾನಿಪಾದಃ | (೪) ಆನಂದದೇಹಂ ಪುರುಷಂ ಮನ್ಯಂತೇ
ಗೌಣದೈಹಿಕಮಿತ್ಯಾದೌ || (೪) ಭಾವಂ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಂ | ತಥಾಬ್ರವೀಚ್ಛ |
ಯಾಥಾತಥ್ಯಮಜಾನಂತಃ ಪರಂ ತಸ್ಯ ವಿಮೋಹಿತಾ ಇತ್ಯಾದಿ || ೨೪ ||

ಅ || (೧) ನನಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ವಿಶೇಷವು ಯಾವುದು? (ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಫಲವು. ನನ್ನನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಮೋಕ್ಷದಿರೂಪವಾದ ಫಲವು ಹೀಗೆ? ಎಂದರೆ) ಅವ್ಯಕ್ತಂ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -) ಅವ್ಯಕ್ತಂ-
ಪ್ರಕೃತಿಕಾರ್ಯ ದೇಹಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದವನು. (೨) ಪ್ರಾಕೃತ ರೂಪವಿರುವವನಂತೆ ತೋರುತ್ತಿ ಎಂದರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಮಾಪನ್ನಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಕೃತಿಕಾರ್ಯಗಳಾದ ದೇಹಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು (೩) (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಆ ಪ್ರಮೇಯವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. (೧) ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಕಾರ್ಯವಾದ ದೇಹಾದಿ; ಕಾರಣವಾದ ಪ್ರಕೃತಿ ಇವುಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ. (೨) ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಾಕೃತ ರೂಪವಿಲ್ಲ. (೩) ಪ್ರಾಕೃತ ಕೈಕಾಲುಗಳಿಲ್ಲದವನು. (೪) ಆನಂದಾತ್ಮಕ ರೂಪವಿಲ್ಲದವನು ಸತ್ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸತ್ಪರಮಾತ್ಮನೋಗುಣಾತ್ಮಕ ದೇಶವಿಲ್ಲದವನನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. (೪) ಭಾವಂ=ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯವನ್ನು, ಹಾಗೆಯೇ ಹೇಳುವವನು. ಆ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಉತ್ತಮವಾದ ಯಥಾರ್ಥಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯದವರಿಗೆ ವಿಮೋಹಿತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ, ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಷಯವು ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ || ೨೪ ||

ಗೀ || ನಾಹಂ ಪ್ರಕಾಶಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಯೋಗಮಾಯಾಸಮಾನ್ಯತಃ |

ಮೂಢೋಽಯಂ ನಾಭಿಜಾನಾತಿ ಲೋಕೋ ಮಾಮುಜಮವ್ಯಯಂ ||

|| ೨೫ ||

ಅ || ಯೋಗಮಾಯಾಸಮಾನ್ಯತಃ = ನನ್ನ ಸಾಮಾನ್ಯ ರೂಪ ಉಪಾಯದಿಂದಲೂ ದುರ್ಗಮದೇವಿ ಮಂದಲೂ ಸಮಾನ್ಯತಃ = ಮರೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ. ಅಹಂ = ನಾನು. ಸರ್ವಸ್ಯ ಎಲ್ಲಾ ಜನರಿಗೆ, ಪ್ರಕಾಶಃ

ಜ್ಞಾನವಿಷಯನು, ನ=ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಈ ಕಾರಣದಿಂದ) ಮೂಢಃ=ನನ್ನಿಂದಲೇ ಮೋಹವನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಅಯಂ ಲೋಕಃ=ಈ ಜನರು, ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ಅಜಂ=ಉತ್ತಮರೂಪವನ್ನಾಗಿಯೂ, ಅವ್ಯಯಂ=ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಹವನ್ನಾಗಿಯೂ, ನಾಭಿಜಾನಾತಿ=ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. || ೨೫ ||

ಭಾ || (೧) ಅಜ್ಞಾನಂ ಚ ಮದಿಚ್ಛಯೇತ್ಯಾಹ | ನಾಹಮಿತಿ | ಯೋಗೇನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯೋಪಾಯೇನ ಮಾಯಯಾ ಚ || (೨) ಮಯೈವ ಮೂಢೋ ನಾಭಿಜಾನಾತಿ | ತಥಾಽಽಹ ಪಾದ್ಮೇ | ಆತ್ಮನಃ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಜೈವ ಲೋಕಚಿತ್ತಸ್ಯ ಬಂಧನಂ | ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ದೇವಾ, ಚ ಕುರುತೇ ಸ ಮಹೇಶ್ವರ ಇತಿ || ೨೫ ||

ಅ || (೧) ನಾಹಂ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ನನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ-ಯೋಗೇನ=ನನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯರೂಪವಾದ ಉಪಾಯದಿಂದ. ಮಾಯಾರೂಪವಾದ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯಿಂದಲೂ. (೨) ನನ್ನಿಂದಲೇ ಮೋಹ ಹೊಂದಿದವರಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಪಾದ್ಮದಲ್ಲಿದೆ ಆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೂ, ದುರ್ಗಾದೇವಿಯಿಂದಲೂ, ತನ್ನ ಅಧೀನವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಜನರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂಧಕವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಎಂದೂ ಇದೆ. || ೨೫ ||

ಶಾ || ಅನ್ಯತ್ರಃ ಪರಮಾತ್ಮಾಸೌ ವ್ಯಕ್ತೋ ಜೀವಉದಾಹೃತಃ | ಮನ್ಯತೇ ಯಸ್ತಯೋರೈಕೈಂ ಸ ತು ಯಾತ್ಯಧರಂ ತಮ ಇತಿ ಚ || ೨೬, ೨೭ ||

ಅ || ಪರಮಾತ್ಮನು ಅನ್ಯತ್ರನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ ಜೀವನು ವ್ಯಕ್ತನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಏಕೈಕವನ್ನು ಯಾವನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ಅವನು ಅಂಧತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. || ೨೬, ೨೭ ||

ಗೀ || ವೇದಾಹಂ ಸಮತೀತಾನಿ ವರ್ತಮಾನಾನಿ ಚಾರ್ಜುನ |

ಭವಿಷ್ಯಾಣಿ ಚ ಭೂತಾನಿ ಮಾಂ ತು ವೇದ ನ ಕಶ್ಚನ || ೨೮ ||

ಅ || ಅರ್ಜುನ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಅಹಂ=ನಾನು, ಸಮತೀತಾನಿ=ಕಳೆದು ಹೋದ, ವರ್ತಮಾನಾನಿ ಹ=ಈಗ ಇರುವ, ಭವಿಷ್ಯಾಣಿ ಹ=ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಉಂಟಾಗುವ, ಭೂತಾನಿ ಹ=ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು, ವೇದ=(ಮಾಯಾನಿಮಿತ್ತ ಬಂಧವು, ನನಗೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ) ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ. ಮಾಂ ತು=ನನ್ನನ್ನೆಂದೂ, ಕಶ್ಚನ=ಯಾರೊಬ್ಬನೂ, ನ ವೇದ=(ಮಾಯಾನಿಮಿತ್ತ ಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ) ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. (ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಸಂಪೂರ್ಣ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.) || ೨೮ ||

ಭಾ || ನ ಚ ಮಾಂ ಮಾಯಾ ಬಧ್ನಾತೀತ್ಯಾಹ | ವೇದೇತಿ | ನ ಕಶ್ಚನಾತಿ ಸಮರ್ಥೋಽಪಿ ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ || ೨೮ ||

ಶಾ || ಯಥಾಃತ್ಮಾನಂ ಹರಿರ್ವೇತ್ತಿ ತಥಾಃಸ್ಯೇ ನೈವ ತಂ ವಿದುಃ | ಜಾನಂತಿ ಕಿಂಚಿತ್
ಕ್ರಮಕೋ ರಮಾದ್ಯಾಸ್ತತ್ರಸಾದತ ಇತಿ ಚ || ೨೬ ||

ಅ || ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಹೇಗೆ ತನ್ನನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ, ಹಾಗೆ ಇತರರು ಶ್ರೀ
ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಮೀಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೂ ಕೂಡ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ
ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ (ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ) ತಿಳಿಯು
ತ್ತಾರೆ. || ೨೬ ||

ಹೀ-ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮಾಯೆಯೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೂ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯ ವಿಷಯಕ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ
ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣರೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಈಗ ಇಚ್ಛಾ ದ್ವೇಷಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಸುಖದುಃಖಾದಿ ವಿಷಯಕ
ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವೂ ಕೂಡ ಅವಾಂತರ ಕಾರಣವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಇಚ್ಛಾದ್ವೇಷಸಮುತ್ಥೇನ ದ್ವಂದ್ವಮೋಹೇನ ಭಾರತ |
ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ಸಮೋಹಂ ಸರ್ಗೇ ಯಾಂತಿ ಪರಂತಪ || ೨೭ ||

ಅ || ಪರಂತಪ=ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ತಾಪವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ, ಭಾರತ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಸರ್ವಭೂತಾನಿ=
ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಇಚ್ಛಾದ್ವೇಷಸಮುತ್ಥೇನ=ಇಚ್ಛೆಯೂ ದ್ವೇಷವೂ ಇವುಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಿಂದ
ಹುಟ್ಟಿದ, ದ್ವಂದ್ವಮೋಹೇನ=ಸುಖದುಃಖ ಲಾಭಾಲಾಭಾದಿ ವಿಷಯಕ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಥವಾ
ಜೀವೇಶ್ವರಾದಿ ವಿಷಯಕವಾದ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಸರ್ಗೇ=ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲವನ್ನೂ ರಂಭಿಸಿಕೊಂಡೇ,
ಸಮೋಹಂ=ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದಾರ್ಥ್ಯವನ್ನು, ಯಾಂತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. || ೨೭ ||

ಭಾ || (೧) ದ್ವಂದ್ವಮೋಹೇನ ಸುಖದುಃಖಾದಿವಿಷಯಮೋಹೇನ | ಇಚ್ಛಾದ್ವೇಷಯೋಃ
ಪ್ರವೃದ್ಧಿಯೋಃ ನ ಹಿ ಕಿಂಚಿಜ್ಞಾತುಂ ಶಕ್ಯಂ || (೨) ಕಾರಣಾಂತರಮೇತತ್ |
ಸರ್ಗೇ ಸರ್ಗಕಾಲೇ ಆರಭ್ಯವ | ಶರೀರೇ ಹಿ ಸತೀಚ್ಛಾದಯಃ | ಪೂರ್ವಂ ತ್ವ-
ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಂ || ೨೮ ||

ಅ || (೧) ದ್ವಂದ್ವಮೋಹೇನ-ಸುಖದುಃಖಾದಿ ವಿಷಯಕವಾದ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದಿಂದ (ವಿಷಯೇಚ್ಛಾ
ದ್ವೇಷಗಳು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಳಾದರೆ ಯಾವುದೊಂವೂ) ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ದುಃಖವು ತೇಗ
ಹೊಯುವೋ, ಅದರಂತೆ ವೈಷಯಿಕ ಸುಖಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಯತ್ವಾದಿ ಜ್ಞಾನವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ) (೨) ಶ್ರೀಪರ
ಮಾತ್ಮನೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನವಾದ ಮಾಯೆಯೂ ಮೋಹಕವೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದ
ಕಾರಣ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕವಾದ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛಾದ್ವೇಷಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ದ್ವಂದ್ವಮೋಹವು
ಕಾರಣಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ—) ಭಗವದ್ವಿಷಯಕವಾದ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛಾದ್ವೇಷಗಳಿಂದ
ಹುಟ್ಟಿದ ದ್ವಂದ್ವಮೋಹವು ಅವಾಂತರಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ) ಇದು
ಸರ್ಗೇ=ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲವನ್ನೂ ರಂಭಿಸಿವೇ, ಜೀವರ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.
ಶರೀರವು ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಇಚ್ಛಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಶರೀರವು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಅಜ್ಞಾನ
ಮಾತ್ರವಿರುತ್ತದೆ || ೨೮ ||

ಹೀ—ಪಾಪಂ ಪ್ರಕಾಶಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೆಲವರಿಗೆ ಬರತಕ್ಕ ಎಕ್ಕಪ್ಪಾಪವು ನನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸಿ. ಎಕ್ಕಪ್ಪಾಪವು ನಾನು ಮಾಡಿದಂ ಬ್ರೂಯಾತಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛಾಪ್ರೇಮಾದಿಗಳೇ ಅದ್ವೈತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದರೆ ಇಚ್ಛಾಪ್ರೇಮವೆಂಬವು ತೋರಿಸುವಂಥದಲ್ಲ. ಆ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದ್ವಂದ್ವಮೋಹ ಸಮೋಹ ಕಲ್ಮಷಗಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ತಾ || (೧) ದ್ವಂದ್ವಮೋಹೋ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಂ ! ತಮಸ್ತು ಶಾರ್ವರಂ ವಿದ್ಯಾನ್ಮೋಹಶ್ಚೈವ ವಿಪರ್ಯಯ ಇತಿ (ಚ) ಭಾರತೇ || (೨) ಜೀವೇಶ್ವರಾದಿಕಂ ದ್ವಂದ್ವಂ ತದ್ವಿಷಯೋ ಮೋಹೋ ದ್ವಂದ್ವಮೋಹಃ | ಸಮೋಹಸ್ತದಾಗ್ರಹಃ | ತದಾಗ್ರಹೋ ಮಹಾಮೋಹಃ | ಕ್ರೋಧಸ್ತಾಮಿತ್ರ (ತಾಮಿತ್ರಃ ಕ್ರೋಧಃ) ಉಚ್ಯತ ಇಹ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ | ಸರ್ಗೇ ಸರ್ಗಕಾಲ ಏವ | ಜೀವಧರ್ಮಾನೀಶ್ವರೇ ತು ಯೋಜೀವೇಷ್ಟೈಶ್ಚರಾನ ಹಿ | ವಿದ್ಯಾಜೀವೇಶ್ವರೈಶ್ಚಂ ವಾದ್ವಂದ್ವಮೋಹೋ ಸ ಉಚ್ಯತ ಇತ್ಯಾಗ್ನೇಯೇ || ೨೭ ||

ಅ || (೧) ದ್ವಂದ್ವಮೋಹಃ = ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವು. (ಮೋಹ ಕಲ್ಮಷ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವೆಂಬುವ ಅರ್ಥವು ಹೇಗೆಂದರೆ—) ರಾತ್ರಿ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಶಗ್ನತೆಯಂತೆ ಅವರಕವಾದ ಅಜ್ಞಾನವು ತಮಃ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದ್ದುದನ್ನು ಇದ್ದಹಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಮೋಹವೆನಿಸುತ್ತದೆ. (೨) (ದ್ವಂದ್ವಮೋಹ ಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಜೀವೇಶ್ವರರು ಮತ್ತು ಅವರ ಧರ್ಮಗಳಾದ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ, ಅಲ್ಪಜ್ಞತ್ವ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಪಾರತಂತ್ರ್ಯ, ಸರ್ವಶಕ್ತಿ, ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ದ್ವಂದ್ವಗಳು ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವು ದ್ವಂದ್ವಮೋಹವೆನಿಸುತ್ತದೆ (ಸಮೋಹಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದ ವಾದ್ಯವು ಸಮೋಹವೆನಿಸುತ್ತದೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವಾದ್ಯವೇ ಮಹಾಮೋಹವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವೈಶ್ವರವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕ ಕ್ರೋಧವು ತಾಮಿತ್ರವೆನಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. (೩) ಸರ್ಗೇ ಸರ್ಗಕಾಲವಸ್ಥಾರಂಭೀಯೇ (ದ್ವಂದ್ವಮೋಹವು) ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು. ಯಾವನು ಜೀವನ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ, ಜೀವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಜೀವೇಶ್ವರರಿಗೆ ಏಕೈಕವಸ್ಥಾಗರೀ ತಿಳಿಯುವನೋ, ಅವನು ದ್ವಂದ್ವಮೋಹೋ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಅಗ್ನೇಯವುರಾಣದಲ್ಲಿ.

|| ೨೭ ||

ಹೀ—ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರೂ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಹೊಂದಿರುವುದಾದರೆ ಮುಕ್ತಿವರ್ಗವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗಬೇಕಾಗುವುದು. ಎಂದರೆ ಕೆಲವರು ಅಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವರೂ ಇರುತ್ತಾರೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಯೇಷಾಂ ತ್ವಂತಗತಂ ಪಾಪಂ ಜನಾನಾಂ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಣಾಂ |

ತೇ ದ್ವಂದ್ವಮೋಹನಿರ್ಮುಕ್ತಾ ಭಜಂತೇ ಮಾಂ ದೃಢವ್ರತಾಃ || ೨೮ ||

ಅ || ಯೇಷಾಂ = ಯಾವ, ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಣಾಂ = ಪುಣ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವ, ಜನಾನಾಂ = ಜನಂ ಪಾಪಂ = ಪಾಪವು, ತ್ವಂತಗತಂ = ನನ್ನವಾಗಿದೆಯೋ, ತೇ ತು = ಅವರೇ, ದ್ವಂದ್ವಮೋಹನಿರ್ಮುಕ್ತಾಃ = ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನರಹಿತರಾಗಿ, ದೃಢವ್ರತಾಃ = ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಸೇವಿಸಬೇಕೆಂಬ ದೃಢವಾದ ಸಂಕಲ್ಪವುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನು, ಭಜಂತೇ = ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ

|| ೨೮ ||

ಭಾ || ವಿಪರೀತಾಶ್ಚ ಕೇಚಿತ್ಸಂತೀತ್ಯಾಹ | ಯೇಷಾಮಿತಿ

|| ೨೮ ||

ಅ || ಅಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವರೂ (ಅಂದರೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯತಕ್ಕವರೂ) ಕೆಲವರು ಇರುತ್ತಾರೆಂದು ಯೇಷಾಂ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. || ೨೮ ||

ಹೀ—ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸೇವಿಸುವವರಿಗೆ ಫಲವು ಯಾವುದೆಂದರೆ—

ಗೀ || ಜರಾಮರಣಮೋಕ್ಷಾಯ ಮಾಮಾತ್ರಿತ್ಯ ಯತಂತಿ ಯೇ |

ತೇ ಬ್ರಹ್ಮ ತದ್ವಿದುಃ ಕೃತ್ಸ್ನಮಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಕರ್ಮ ಚಾಖಿಲಂ || ೨೯ ||

ಅ || ಯೇ—ಯಾವ ಸತ್ತ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಜನರು, ಜರಾಮರಣಮೋಕ್ಷಾಯ—ಮುಕ್ತ ಸಾವುಗಳೂ ಇಲ್ಲದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳ ಅಭಿಲಾಷೆಯು ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ಅತ್ರಿತ್ಯ=ಅತ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು, 'ಯತಂತಿ=ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೋ, (ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೋ) ತೇ=ಅವರು, ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ=ಅ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಕೃತ್ಸ್ನಂ=ಎಲ್ಲಾ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ=ಅಧ್ಯಾತ್ಮನನ್ನು, ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಅಖಿಲಂ=ಎಲ್ಲಾ, ಕರ್ಮ ಹ=ಕರ್ಮವನ್ನು, ವಿದುಃ=ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ—ಬ್ರಹ್ಮ=ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಅ ನನ್ನ ರೂಪವನ್ನು ಅವರು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಕೃತ್ಸ್ನಮಧ್ಯಾತ್ಮಂ=ಜೀವರಿಗೆ ಉಪಕಾರಕವಾದ ದೇಹ ಇಂದ್ರಿಯ ಅಂತಃಕರಣರೂಪವನ್ನು, ಅಥವಾ ಜೀವರಾಶಿ ಇವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ ಸೃಷ್ಟಿರೂಪ ಭಗವತ್ಕರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. || ೨೯ ||

ಗೀ || ಸಾಧಿಭೂತಾಧಿದೈವಂ ಮಾಂ ಸಾಧಿಯಜ್ಞಂ ಚ ಯೇ ವಿದುಃ |

ಪ್ರಯಾಣಕಾಲೇಽಪಿ ಚ ಮಾಂ ತೇ ವಿದುರ್ಯುಕ್ತಚೇತಸಃ || ೩೦ ||

ಅ || ಯೇ=ಯಾರು, ಸಾಧಿಭೂತಾಧಿದೈವಂ=ಅಧಿಭೂತ ಅಧಿದೈವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಸಾಧಿಯಜ್ಞಂ, ಚ=ಅಧಿಯಜ್ಞದಿಂದಕೂಡಿದ, ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ವಿದುಃ=ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೋ, ಪ್ರಯಾಣಕಾಲೇ ಚ=ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ವಿದುಃ=ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೋ, ತೇ=ಅವರು, ಯುಕ್ತಚೇತಸಃ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಟ್ಟು ಧ್ಯಾನಮಾಡುವವರು. ಅಂದರೆ—(1) ಸಾಧಿಭೂತಂ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಅಧಿಭೂತ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ದೇಹಸಹಿತರಾದ ಜೀವರಿಗೆ, ಉಪಕಾರಕವಾಗಿ ಇರುವ ಉತ್ತಮ ವಿಸಾಕಗಳುಳ್ಳ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ದರೋಧಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಮಿತವಾಗಿ ಇರತಕ್ಕ ರೂಪವಿಕೇತದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಅಥವಾ ಪೃಥಿವೀ ಮೊದಲಾದ ಶಂಚಲಭೂತಗಳಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಧಿಭೂತ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಸಮಸ್ತ ಜೀವರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ನಿಯಮಿತವಾಗಿರತಕ್ಕ ರೂಪವಿಕೇತದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ನನ್ನನ್ನು. (2) ಸಾಧಿದೈವಂ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಅಧಿದೈವ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಸಮಸ್ತ ಜೀವಾಧಿಪತಿಯಾದ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮ, ಅಥವಾ ಸಂಕರ್ಮಣದಲ್ಲಿರುವ ರೂಪವಿಕೇತದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ, ಅಥವಾ ಅಧಿದೈವ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ರೂಪವಿಕೇತದಿಂದ. (3) ಸಾಧಿಯಜ್ಞಂ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಅಧಿಯಜ್ಞ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ರೂಪವಿಕೇತದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ, ನನ್ನನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಅಧ್ಯಾ. ೮. ಶ್ಲೋಕ ೩೦ ಗಳಿಂದ ಲಭಿಸುವುದು. || ೩೦ ||

ಗೀ || ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾಸೂಪನಿಷತ್ಸು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಯೋಗ
ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನಸಂವಾದೇ ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನಯೋಗೋ ನಾಮ
ಸಪ್ತಮೋಧ್ಯಾಯಃ || ೭ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರ
ಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನಯೋಗವೆಂಬ ಏಳನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೭ ||

ಭಾ || (೧) ಜರಾಮರಣಮೋಕ್ಷಾದ್ಯೇಕೈಕೈಕಾಮನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಮೋಕ್ಷೇ ಸಕ್ತಿ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥಂ
ವಾ ನ ವಿಧಿಃ || (೧) ಮುಮುಕ್ಷೋರಮುಮುಕ್ಷುಸ್ತು ವರೋ ಹ್ಯೇಕಾಂಶಭಕ್ತಿಭಾಗೀ-
ತರಸ್ತು ತೇರ್ನಾರದೀಯೇ || (೨) ಸಾತ್ಯಂತಿಕಮಿತಿ ಚ || (೩) ದೇವಾಸಾಂ ಗುಣಲಿಂಗಾ-
ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ರಾವಿಕಕರ್ಮಣಾಂ | ಸತ್ತ ಏವೈಕಮನಸೋ ವೃತ್ತಿಃ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೀ ತು
ಯಾ | ಅನಿಮಿತ್ತಾ ಭಗವತಿ ಭಕ್ತಿಃ ಸಿದ್ಧೇರ್ಗರ್ವೀಯಸೀ | ಜರಯತ್ಯಾಶು ಯಾ
ಕೋಶಂ ನಿಗೀರ್ಣಮನರೋ ಯಥೇತಿ ಭಾಗವತೇ ಲಕ್ಷಣಾಚ್ಚ || (೩) ಆಹ ಚ |
ಸರ್ವೇ ವೇದಾಸ್ತು ದೇವಾರ್ಥಾ ದೇವಾ ಸಾರಾಯಣಾರ್ಥಕಾಃ ಸಾರಾಯಣಸ್ತು
ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥೋ ಮೋಕ್ಷೋ ಸಾನ್ಯಾರ್ಥ ಇತ್ಯತೇ | ಏವಂ ಮಧ್ಯಮಭಕ್ತಾಸಾ-
ಮೇಕಾಂತಾಸಾಂ ನ ಕಸ್ಯಚಿತ್ | ಅರ್ಥೇ ಸಾರಾಯಣೋ ದೇವಃ ಸರ್ವಮನ್ಯತ್ಯ-
ದರ್ಥಕಮಿತಿ ಗೀತಾಕಲ್ಪೇ || (೪) (೧) ತ ಏವ ಚ ವಿಧುಃ | (೨) ಯಮೇವೈಕವ್ಯ-
ಉತ ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ || ೨೯, ೩೦ ||

ಅ || (೧) ಜರಾಮರಣಮೋಕ್ಷಾದ್ಯು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಮೋಕ್ಷದಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ
ವಿಷಯಕ ಕಾಮಗಳ ನಿವೃತ್ತಿಗಾಗಿಯೂ ಮೋಕ್ಷವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯು ಇತರ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ
ಪ್ರಕೃಷ್ಟವು ಎಂದು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿದ್ದು. ಸರ್ವಥಾ ವಿಧಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ
(೧) ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವನಿಗಿಂತ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸದಿರುವ ಏಕಾಂಶಭಕ್ತನು ಶ್ರೇಷ್ಠನು, ಎಂದು
ಸಾರದೀಯವುರಾಣದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸದಿರುವ ಏಕಾಂಶಭಕ್ತನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿರುವರು. (೨) ಮತ್ತು
ಸಾತ್ಯಂತಿಕಂ ವಿಗಣಯಂತ್ಯಪಿ ತೇ ಪ್ರಸಾದಂ ಏಕಾಂಶಭಕ್ತರು ನಿನ್ನ ಮೋಕ್ಷರೂಪ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು
ಗಣನೆಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಏಕಾಂಶಭಕ್ತರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿರುತ್ತದೆ. (೩) ಸರ್ವಗುಣಭರಿತನಾದ ಶ್ರೀಪರ
ಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವ ಅಂದರೆ ಶುದ್ಧ ಸಾತ್ವಿಕನಾದ ಹಿತಮುಗುನ, ಗಂಧ
ರಸಾದಿಗಳ ಅನುಭವರೂಪ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅನುಮೇಯಗಳೂ, ವಚನಾದಿಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ಅನುಮೇಯ
ಗಳೂ, ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳೂ ಆದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮ
ನಲ್ಲಿ ಭೋದ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ನಿರವಧಿಕ ಸ್ವೇತರೂಪವಾದ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುವ ಯಾವ
ವ್ಯಾಪಾರವೋ, ಅದೇ ಭಕ್ತಿಯು. ಆ ಭಕ್ತಿಯು ಕಾಮಸಹಿತವಾದ ಭಕ್ತಿಯೆಂದೆಂಬುದಾದ ಅಲ್ಪಾಧಿಕಾರಿ
ಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಮುಕ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು. ಇಂತಹ ಭಕ್ತಿಯು ಮೋಕ್ಷೋಮನಾ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ
ರಿಂಗತೋರವನ್ನು ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಭುಕ್ತವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಪಾರಾಗ್ನಿಯಂತೆ ಜೀರ್ಣೀಕರಿಸುತ್ತದೆ.
(೩) ಸಮಸ್ತವೇದಗಳು ದೇವತೆಗಳ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದವುಗಳು. ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ

ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣಾರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಸಾರಾಯಣನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತರು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯುವವಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಸಾರಾಯಣನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು. ಮೋಕ್ಷವು ಬೇರೆ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ ಹೀಗೆ ಮಧ್ಯಮಭಕ್ತರ ಮನೋವ್ಯಾಪಾರವು. ಏಕಾಂತಭಕ್ತರಿಗೆ ಯಾವ ಫಲೋದ್ದೇಶದಿಂದಲೂ ಜ್ಞೇಯನಲ್ಲ. ಶ್ರೀಸಾರಾಯಣನೇ ಪರಮ ಪುರುಷಾರ್ಥನು. ಬೇರೆ ಎಲ್ಲವೂ ಸಾರಾಯಣನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿಯೇ. ಹೀಗೆ ಗೀತಾಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (೪) (1) ಆ ಏಕಾಂತಭಕ್ತರೇ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುವರು. (2) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಯಾರನ್ನು ಭಕ್ತರನ್ನಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾನೋ ಅವನಿಂದಲೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೊಂದಲ್ಪಡುವನು. (ತಿಳಿಯಲ್ಪಡತಕ್ಕವನು) ಎಂಬ ಕೃತಿಯಿಂದ.

|| ೨೯, ೩೦ ||

ಭಾ || ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ ಭಾಷ್ಯೇ ಸಪ್ತಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ || ೭ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಭಗವದ್ಗೀತಾ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಏಳನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು.

|| ೭ ||

ಶಾ || ತದ್ವ್ರಹ್ಮೈಹೈಹೈಃ ಸನ್ನಿತ್ವಾ ಶಂಕಾಂ ನಿವಾರಯತಿ | ಸಾಧಿಭೂತಾಧಿದೈವ ವಂ ಮಾಮುತಿ || ೨೮, ೨೯, ೩೦ ||

ಅ || ತದ್ವ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಭಿನ್ನ ನೆಂಬುವ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಭೂತಾಧಿದೈವಂ ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿವಾರಣಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

|| ೨೮, ೨೯, ೩೦ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾಶಾಸ್ತ್ರಯೋ ನಿರ್ಣಯೇ ಸಪ್ತಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ || ೭ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಭಗವದ್ಗೀತಾ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಏಳನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು.

|| ೭ ||

|| ತೀರ್ಥಾಸ್ಥಾರ್ಥಮಸ್ತು ||

ಎಂಟನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು.

ಹೀ—(1) ಹೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಪದ್ವಿಮಾ! ಮತ್ತು ಪ್ರಯಾಣಕಾಲೇಽಪಿ ಚ ಮಾಂ ವಿಮಾ: ಇವುಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (2) ಆ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ಅಂತ್ಯಕಾಲದ ಸ್ಮರಣಫಲವೂ, ಅದರ ಸಾಧನಪ್ರಕಾರವೂ, ಬ್ರಹ್ಮವ್ರಾಪ್ತಿ ಮಾರ್ಗವೂ, ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (3) ಹಾಗೆಯೇ ಸಾಧಿ ಭೂತಾದಿದೈವಂ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು ಬೇರೆ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ವಾಸುದೇವಾತ್ಮಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಂಕಯ ಉಂಟಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸುಕ್ತಾನೇ—

ಗೀ ॥

॥ ಅರ್ಜುನ ಉವಾಚ ॥

ಓಂ ॥ ಕಿಂ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಕಿಮಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಕಿಂ ಕರ್ಮ ಪುರುಷೋತ್ತಮ |

ಅಧಿಭೂತಂ ಚ ಕಿಂ ಪೋಕ್ತಮಧಿದೈವಂ ಕಿಮುಚ್ಯತೇ

॥ ೧ ॥

ಅ ॥ ಅರ್ಜುನಃ=ಅರ್ಜುನನು, ಉವಾಚ=ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಪುರುಷೋತ್ತಮ=ಕ್ಷರಾಕ್ಷರ ಪುರುಷರೆಂದು ಪ್ರಮಾಣದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ತತ್=ನೀನು ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ. ಬ್ರಹ್ಮ=ಬ್ರಹ್ಮನು, ಕಿಂ=ಯಾವುದು? ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ=ಅಧ್ಯಾತ್ಮವು, ಕಿಂ=ಯಾವುದು? ಕರ್ಮ=ಕರ್ಮವು, ಕಿಂ=ಯಾವುದು? ಅಧಿಭೂತಂ=ಅಧಿಭೂತವು, ಕಿಂ ಪೋಕ್ತಂ=ಯಾವುದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅಧಿದೈವಂ=ಅಧಿದೈವವು, ಕಿಂ=ಯಾವುದೆಂದು, ಉಚ್ಯತೇ=ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ॥ ೧ ॥

ಗೀ ॥ ಅಧಿಯುಜ್ಞಃ ಕಥಂ ಕೋಽತ್ರ ದೇಹೇಽಸ್ಮಿನ್ನಧುಮಾದನ |

ಪ್ರಯಾಣಕಾಲೇ ಚ ಕಥಂ ಜ್ಞೇಯೋಽಸಿ ನಿಯತಾತ್ಮಭಿಃ

॥ ೨ ॥

ಅ ॥ ಮಧುಮಾದನ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ಅಸ್ಮಿನ್ ದೇಹೇ=ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ. ಅಧಿಯುಜ್ಞಃ=ಅಧಿಯುಜ್ಞನು, ಕಿ=ಯಾವನು? ಅತ್ರ=ದೇಹದಲ್ಲಿ. ಅಧಿಯುಜ್ಞಃ=ಅಧಿಯುಜ್ಞನು, ಕಥಂ=ಹೇಗೆ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಯಾಣ ಕಾಲೇ=ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಜ್ಞೇಯಾತ್ಮಭಿಃ=ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಪುರುಷರಿಂದ, ಕಥಂ=ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ, ಜ್ಞೇಯಃ=ಸ್ಮರಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕವನು ನೀನು, ಅಸಿ=ಅಗಿದುತ್ತಿ. ॥ ೨ ॥

ಹೀ—ಈ ಎಂಟು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ—

ಗೀ ॥

॥ ತ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ ॥

ಅತ್ತರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಸ್ವಭಾವೋಽಧ್ಯಾತ್ಮಮುಚ್ಯತೇ |

ಭೂತಭಾವೋದ್ಯವಕರೋ ವಿಸರ್ಗಃ ಕರ್ಮಸಂಜ್ಞತಃ

॥ ೩ ॥

ಅ || ಶ್ರೀಭಗವಾನ್=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಉವಾಚ=ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಪರಮಂ=ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ, ಅಕ್ಷರಂ=ಸರ್ವಥಾ ನಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಬ್ರಹ್ಮ=ಬ್ರಹ್ಮನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. (ಅಕ್ಷರಳು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೂ ಆಗುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಶಬ್ದದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ ಪರಮಾಕ್ಷರನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು.) (2) ಸ್ವಭಾವಃ=ಜೀವರಿಗೆ ಉಪಕಾರಕವಾಗಿರುವ, ಕರಣ ಇಂದ್ರಿಯ ಅಂಶಃಕರಣ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳು, ಅಥವಾ ಜೀವರಾಶಿಯೂ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಉಚ್ಯತೇ=ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ. (ಅತ್ಮಾನಂ ಅಧಿಕೃತ್ಯ ಯದಸ್ತಿ. ಜೀವರಿಗೆ ಉಪಕಾರಕವಾಗಿರುವ ದೇಹಾದಿಗಳು.) ಅಥವಾ ಅತ್ಯಾಧಿಕಾರ ಗ್ರಂಥಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದುದು ಯಾವುದು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅತ್ಯಾಧಿಕಾರ ಗ್ರಂಥಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಜೀವನು, ಯಾವಾಗಲೂ ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಇರುತ್ತಾನೆ. (3) ಭೂತಭಾವೋದ್ಭವಕರಃ=ಜೀವರನ್ನೂ ಹಡಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವ, ವಿಸರ್ಗಃ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸೃಷ್ಟಿವ್ಯಾಪಾರವು. ಕರ್ಮಸಂಜ್ಞತಃ=ಕರ್ಮವೆಂದು ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ || ೩ ||

ಭಾ || ಓಂ || (೧) ಮರಣಕಾಲೇ ಕರ್ತವ್ಯಗತ್ಯಾದ್ಯಸ್ಥಿನ್ನಧ್ಯಾಯ ಉಪದಿಶತಿ | ಪರಮಮುಕ್ತರಂ ಬ್ರಹ್ಮ | ವೇದಾದಿಶಂಕಾನಿವೃತ್ಯರ್ಥಮೇತತ್ || (೨) ಅತ್ಯದ್ಭುತಂ ಯತ್ಪ್ರದ್ಯಾತ್ಮಂ | ಅತ್ಯಾಧಿಕಾರೇ ಯತ್ತದಿತಿ ನಾ || (೩) ತಥಾ ಹಿ | ಜೈವಃ ಸ್ವಭಾವಃ | ಸ್ವಾಖ್ಯೋ ಭಾವಃ ಸ್ವಭಾವ ಇತಿ ಪುತ್ರತ್ವಾ ಜೀವೋ ನಾ ಸ್ವಭಾವಃ | ಸರ್ವದಾಸ್ತೇವೈಕಪ್ರಕಾರೇಣೇತಿ ಭಾವಃ | ಅಂತಃಕರಣಾದಿನ್ಯಾವೃತ್ಯರ್ಥೋ ಭಾವಶಬ್ದಃ | ನ ಹ್ಯೇಕಪ್ರಕಾರೇಣ ಸ್ಥಿತಿರಂತಃಕರಣಾದೇಃ | ವಿಕಾರಿತ್ವಾತ್ | ಸ್ವಶಬ್ದ ಈಶ್ವರವ್ಯಾವೃತ್ಯರ್ಥಃ || (೪) ಭೂತಾನಾಂ ಜೀವಾನಾಂ ಭಾವಾನಾಂ ಜಡಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಜೋದ್ಭವಕರೇಶ್ವರತ್ರಿಯಾ ವಿಸರ್ಗಃ | ವಿಶೇಷೇಣ ಸರ್ಪನಂ ವಿಸರ್ಗ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ೧, ೨, ೩ ||

ಅ || (೧) ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸ್ಮರಣಾದಿಗಳೂ, ಸ್ಮರಣಸಾಧನವೂ, ಗಮ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವೂ, ಬ್ರಹ್ಮವ್ರಾಪ್ತಿಮಾರ್ಗವೂ ಇವುಗಳನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಅಕ್ಷರನು ಬ್ರಹ್ಮನು (ಅಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮವಂದಿಸ್ತೇ ಹೇಳಿದರೆ ಪರಮಂ ಎಂಬುವ ವಿಶೇಷಣ ಕೊಡದಿದ್ದರೆ) ಅಕ್ಷರಶಬ್ದವಾಚ್ಯವು ವೇದ ಪ್ರಕೃತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದ ದಂಥ ಅ ವೇದಾದಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಶಬ್ದದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂಬುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಪರಮಂ ಎಂಬುವ ವಿಶೇಷಣವು. (ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಅಕ್ಷರನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ವೇದಾದಿಗಳು ಆಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ) (೨) ಕೇವಲ ಜೀವರಿಗೆ ಉಪಕಾರಕವಾದ ದೇಹಾಂತಃಕರಣ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳು ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಅತ್ಮಾ (ಜೀವ)ಧಿಕಾರವೆಂಬುದ ಗ್ರಂಥವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಜೀವನು ಅಧ್ಯಾತ್ಮನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. (೩) (ಹಾಗಾದರೆ ಸ್ವಭಾವಃ ಎಂಬುದ ಶಬ್ದದಿಂದ ದೇಹಾದಿ, ಜೀವ, ಎಂಬುವ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ಸಿಗುವುದು ತೇಗಿಂವರೆ -) ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಜೀವರ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ (ಅಂದರೆ ಜೀವರಿಗೆ ಉಪಕಾರಕವಾಗಿರುವ) ಅಂತಃಕರಣವನ್ನೂ ರಂಭಿಸಿ ದೇಹಪರ್ಯಂತ ಪದಾರ್ಥವು ಸ್ವಭಾವವು. ಸ್ವಸ್ಥಾನ ಜೀವರಿಗೆ ಉಪಕಾರಕವಾಗಿರುವ, ಭಾವಃ=ಪದಾರ್ಥವು, ಸ್ವಭಾವವು (ಎರಡನೇದಕ್ಕಿಲ್ಲುತ್ತರವು) ಸ್ವಃ=ಜೀವನೆಂಬ, ಭಾವಃ=ಸರ್ವದಾ ವಿಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವ ವಸ್ತುವು ಸಂಬಂಧವು, ಎಂಬುದು ಸ್ವಸ್ಥಾನಿಯಿಂದ ಜೀವನು ಸ್ವಭಾವವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ ಸರ್ವದಾ ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವ ಇಂತಹವನು (ಅತ್ಯಾಧಿಕಾರ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವನೂ, ಸದಾ ವಿಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವವನೂ, ಜೀವನು) ಸ್ವಃ

ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ಸ್ವೀಯವಾದ ಅಂತಃಕರಣಾದಿಗಳೆಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂಬುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಾವಶಬ್ದವು ಅನ್ವಮೆಯಂ ಹಿ ಸೌಮ್ಯ ಮನಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಅಂತಃಕರಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಅನ್ವದ ವಿಚಾರಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳು ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರ ಇರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ಸರ್ವದಾ ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವ ವಸ್ತುಗಳು ಅಂತಃಕರಣಾದಿಗಳು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಹೀಗಾದರೆ ಭಾವಃ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಸಾಕು. ಸ್ವಶಬ್ದವು ಏಕೆಂದರೆ—) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೂ ಕೂಡ ಸರ್ವದಾ ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರವೇ ಇದ್ದಾನೆ. ಅದಕಾರಣ ಭಾವಃ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರತೀತಿಯೇ ಬರುವುದು. ಆಗ ಎರಡನೇ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವು ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತ ಭಾವಶಬ್ದದಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂಬುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಶಬ್ದವು. (ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವನ(ಸ್ವೀ=)ಸ್ವರೂಪ ಭೂತವಲ್ಲವಷ್ಟೆ) ಅದಕಾರಣ ಸ್ವಭಾವಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. (೪) ಭೂತಾ ನಾಂ=ಜೀವಂಗಳೂ, ಭಾವಾನಾಂ=ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರಭೂತವಾದ ವಿಸರ್ಗವು (ಅಂದರೆ ಏಕೀಕವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮಾಡತಕ್ಕ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾವಾರವು) ಕರ್ಮ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. (ವಿಸರ್ಗಪದಕ್ಕೆ ತ್ಯಾಗವೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ.) || ೧, ೨, ೩ ||

ಗೀ || ಅಧಿಭೂತಂ ಕ್ಷರೋ ಭಾವಃ ಪುರುಷಶ್ಚಾಧಿದೈವತಂ |

ಅಧಿಯಜ್ಞೋಹಮೇವಾತ್ರ ದೇಹೇ ದೇಹಭೃತಾಂ ವರ

|| ೪ ||

ಅ || ದೇಹಭೃತಾಂ ವರಃ=ಕರೀರಧಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಅರ್ಜುನನೇ, ಕ್ಷರಃ=ದೇಹಸಹಿತರಾದ ಜೀವಂಗೆ ಉಪಕಾರಕವಾಗಿರುವ ಉತ್ತಮ ವಿಸಾರಗಳೆಲ್ಲ. ಭಾವಃ=ಕಾರ್ಯಭೂತವಾದ ಪದಾರ್ಥವು. ಅಧಿಭೂತಂ=ಅಧಿಭೂತವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಅಂದರೆ ದೇಹಸಹಿತರಾದ ಜೀವಂಗೆ ಉಪಕಾರಿಯಾಗಿರುವ ಉತ್ತಮ ವಿಸಾರವೆಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥವು) (೫) ಪುರುಷಶ್ಚ=ಸರ್ವಜೀವಂಗೆ ಅಧಿವಾಸನೆಯಾದ ಸಂಕರ್ಷಣ (ಶೇಷ)ನು ಅಥವಾ ಜಡಮುಖಬ್ರಹ್ಮನು. ಅಧಿದೈವತವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಅಂದರೆ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿದೇವತಾಪ್ರತಿಪಾದಕ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾದ ಶೇಷಬ್ರಹ್ಮರು ಅಧಿದೈವತರು.) ಅತ್ರ ದೇಹೇ=ಈ ಜೀವರ ಕರೀರದಲ್ಲಿ, ಅಧಿಯಜ್ಞಃ=ಅಧಿಯಜ್ಞನು, ಅಹಮೇವ=ನಾನೇ ಜೀವರ ದೇಹದಲ್ಲಿಯು ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಪ್ರವರ್ತಕನಾದುದರಿಂದ ಅಧಿಯಜ್ಞ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ರೂಪವೇ ಇವನು. || ೪ ||

ಭಾ || (೧) ಭೂತಾನಿ ಸರೀರಾಣಾಂ ಜೀವಾನಧಿಶ್ಯತ್ಯ ಯತ್ರದಧಿಭೂತಂ | ಕ್ಷರೋ ಭಾವಃ

ವಿನಾಶಿಕಾರ್ಯಪದಾರ್ಥಃ || (೨) ಅಮೃತ್ವಾಂತರ್ಭಾವೇಽಪಿ ತಸ್ಯಾನ್ಯನ್ಯಭಾಭಾ-

ವಾಬೋ ವಿನಾಶೋಽಸ್ತೀವ || (೩) ತಚ್ಚೋಕ್ತಂ | (೪) ಅಮೃತ್ವಂ ಪರಮೇ ವೈಶ್ವಾಮಿ-

ನಿಷ್ಕ್ರಿಯೇ ಸಂಪ್ರಲೀಯತ ಇತಿ | (೫) ತಸ್ಯಾದಮೃತ್ವಮುತ್ಪನ್ನಂ ತ್ರಿಗುಣಂ ದ್ವಿಜಪತ್ರ-

ಮೇತಿ ಚ | (೬) ವಿಚಾರೋಽಮೃತ್ವಜನ್ಮ ಹೀತಿ ಚ ಸ್ಯಾದೇ || ೧ ||

ಅ || (೧) ದೇಹಸಹಿತರಾದ ಜೀವಂಗೆ ಉಪಕಾರಕವಾಗಿರುವ, ಕ್ಷರಃ ಭಾವಃ=ಉತ್ತಮ ವಿಸಾರಗಳುಳ್ಳ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ಪದಾರ್ಥವು ಅಧಿಭೂತವೆನಿಸುತ್ತದೆ. (೨) (ಹಾಗಾದರೆ ಜಡ ಪೃಥ್ವಿತಿಯೂ ಕೂಡ ದೇಹ ಸಹಿತವಾದ ಜೀವಂಗೆ ಉಪಕಾರಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದೂ ಅಧಿಭೂತವಲ್ಲ ಸೇರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ವಿನಾಶಿಗಳೆಲ್ಲ ಅದಕಾರಣ ಸರ್ವಾಧಿಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷರಃ ಭಾವಃ ಎಂಬುವ ಉತ್ತಮ ವಿನಾಶಿಗಳು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ—) ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯೂ ಕೂಡ ಅಧಿಭೂತದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದರೂ (ಕ್ಷರಃ ಭಾವಃ ಉತ್ತಮ ವಿನಾಶಿಗಳೆವೆ ಎಂಬುವುದು ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ) (ಸೇಗಿಂದರೆ) ಜಡಪ್ರಕೃತಿಗೂ

ಈಡ ಅನ್ಯಥಾಭಾವವೆಂಬುವ ವಿನಾಶವು (ಅಂದರೆ ಗುಣಪ್ರಧಾನಭಾವವಲ್ಲದೆ ಸತ್ಯರಹಸ್ಯಮಸ್ತುಗಳೆಂಬ ಮೂರುಗಳೂ ಪ್ರಧಾನಭಾವದಿಂದಲೇ ಇರುವುದೆಂಬ ಸಾಮ್ಯಾಪಸ್ಥಾನವಾದ ವಿನಾಶವು ಉಂಟೇ ಉಂಟು.) (ಹಾಗೆಯೇ ವಿಕಾರರೂಪವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೂ ಇದೆ.) (ಅಂದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸಾಮ್ಯಾಪಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಗುಣಪ್ರಧಾನಭಾವವಿದ್ದು ಮಹದಾದಿಕಾರ್ಯರೂಪದಿಂದ ವಿಕಾರರೂಪವಾದ ಗುಣವೈಶ್ಯವೆಂಬುವ ವೃತ್ತಿಯೂ ಇದೆ.) (೩) (ಜಡಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ನಾಶಗಳಿವೆ, ಎಂಬುವ ಎರಡು ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) (1) ಅವ್ಯಕ್ತತತ್ವವು (ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯು) ಪ್ರಲಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಯವಾದಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಹೊರತು ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ ನೆನಿಸಿದ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಕ್ತನಾದ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುವುದು. (ಅಂದರೆ ಸಾಮ್ಯಾವಸ್ಥೆ ಎಂಬ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ) (2) ಎಲೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮೇ ಆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಸತ್ಯರಹಸ್ಯವೋಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯು ವಿಕಾರರೂಪ ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದು ಆಯಿತು. (ಅಂದರೆ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯು ವಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿತು.) (3) ಅವ್ಯಕ್ತಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೆಂದರೆ ಮಹದಾದಿರೂಪದಿಂದ ವಿಕಾರವಾಗುವುದು. ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದಲ್ಲದೆ

|| ೧ ||

ಭಾ || (೧) ಪುರಿ ಶಯನಾತ್ಪುರುಷೋ ಜೀವಃ | ಸ ಚ ಸಂಕರ್ಷಣೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ನಾ | ಸ ಸರ್ವದೇವಾನಾಧಿಪತ್ಯ ವರ್ತತೇ ಸತಿರಿತ್ಯಧಿದೈವತಂ | ದೇವಾಧಿಕಾರಸ್ಥ ಇತಿ ನಾ || (೨) ಸರ್ವಯಜ್ಞ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾದೇರಧಿಯಜ್ಞಃ | ಅನಿನ್ಯೋಧಿಯಜ್ಞೋಗ್ನ್ಯಾದಿಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಇತಿ ದೇಹ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಂ | ಭೋಕ್ತಾರಂ ಯಜ್ಞತಪಸಾಂ || (೩) (1) ತ್ರೈವಿದ್ಯಾ ಮಾಂ | (2) ಯೇಷ್ಯನ್ಯದೇವಕಾಭಕ್ತಾಃ | (3) ಏತಸ್ಯ ನಾ ಅಕ್ಷರಸ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನೇ ಗಾರ್ಗ | ದದತೋ ಮನುಷ್ಯಾಃ ಪುರಂಸಂತಿ ಯಜಮಾನಂ ದೇವಾ ಇತ್ಯಾದೇಃ || (೪) ಕುತೋ ಹ್ಯಸ್ಯ ಧ್ರುವಃ ಸ್ವರ್ಗಃ ಕುತೋ ನೈಶ್ರೇಯಸಂ ಪದಮಿತಾದಿಸರಿಹಾರಾಚ್ಚ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ || ೨ ||

ಅ || (೧) ಎಲ್ಲರ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ, ಪುರುಷಃ ಜೀವನು. ಅಂದರೆ ಸಮಸ್ತ ಜೀವರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಕರ್ಷಣನು (ಶೇಷನು) ಅಥವಾ ಚಿತುರ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯೂ, ಸ್ವಾಮಿಯೂ ಆಗಿರುವ ಕಾರಣ ಅಭಿಧೈವತನು ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅಥವಾ ದೇವಾಧಿಕಾರಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ದೇವತಾಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿರುವವರು. (೨) ಸಮಸ್ತ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಸಮಸ್ತ ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಪ್ರವರ್ತಕನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವನಾದುದರಿಂದಲೂ ಇದುಮೊದಲಾದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಅಧಿಯಜ್ಞನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕರಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಇತರರಾದ ಅಗ್ನಿ, ದೀವಿಗಳೂ ಯಜ್ಞಭೋಕ್ತೃಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಆ ಅಗ್ನಿ, ದೀವಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂಬುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೇಹೇ ಎಂದು ವಿಶೇಷವು. ಅಂದರೆ ಕರ್ತೃ ಭೋಕ್ತೃ ಫಲದಾತ್ಯುಗಳ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಅಧಿಯಜ್ಞನು. (ಮತ್ತು ಅಧಿಯಜ್ಞಂ ಚ ಮಾಂ ವಿಹುಃ ಎಂದು ಶ್ರೀಶ್ವಹ್ನನು ಅಧಿಯಜ್ಞನಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಯಜ್ಞನು ಶ್ರೀಶ್ವಹ್ನನಿಗೆ ಹಿತವಿರುವುದು ಅಗ್ನಿ, ದೀವಿಗಳೆಂದು ಶಂಕೆಯು ಬರುವುದು. ಇದನ್ನು ಮರಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ದೇಹೇ ಎಂದು ಶೇಷವು.) (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವ ಯಜ್ಞಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ—)

ಯಜ್ಞ ಕಠಮುಗವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವವನು. (೩) ಶ್ರೀವಿದ್ಯರು ಮಾಡತಕ್ಕ ಯಜ್ಞಗಳ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಯಜ್ಞಭೋಕ್ತೃತ್ವಾದೇಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಯುಕ್ತವೆಂದರೆ- (1) ಶ್ರೀವಿದ್ಯರೂ ಕೂಡ ನನ್ನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿಯೇ ಯಜ್ಞ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. (2) ಯಾರು ಅನ್ಯದೇವತೆಗಳ ಭಕ್ತರಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ಯಜ್ಞ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ಆ ಯಜ್ಞಭೋಕ್ತೃತ್ವವೂ ನಾನೇ (ಆದಕಾರೂ ಸರ್ವಯಜ್ಞಭೋಕ್ತೃತ್ವವೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇದೆ) (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಪ್ರವರ್ತಕನೆಂಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೃತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-)(3)ಗಾರ್ಗಿಯೇ ಮನುಷ್ಯರು ದ್ರವ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕ ಜನರನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಾರೆ ದೇವತೆಗಳು ಯಜ್ಞಮಾಡತಕ್ಕ ಯಜ್ಞಮಾನನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಾರೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಈ ಅಕ್ಷರಕಲ್ಪವಾಚ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೇರಣೆಯು ಇದ್ದರಿಂದಲೇ ಆಗುತ್ತದೆ ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಆಗಲಾರದು, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸರ್ವಪ್ರವರ್ತಕತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ (೪) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಯಜ್ಞಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವವನು ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ- ಇವನಿಗೆ ಪ್ರಾಣಿನವಾದ ಪುಂಗವ ಯಾರಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕ ಸುಖವೂ ಯಾರಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ. ಪುಂಗವಶ್ಚೈವ ಕಿಂ ಕುರ್ಯಾತ್ ಇದುಮೊದಲಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪುಂಗವಾ ಅಪಿ ಯೇ ಕೇಚಿತ್ ತಂ ನಮಸ್ಯಂತಿ ದೇಹಿನಃ ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಫಲಕೊಡತಕ್ಕವನೆಂದು ಪರಿಹಾರವು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

|| ೩ ||

ಹೀ- ಅಧಿಯಜ್ಞಃ ಕಥಂ ಎಂಬುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಸರ್ವಯಜ್ಞಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿದ್ದುದರಿಂದ ಅಧಿಯಜ್ಞತ್ವವು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಎಂಬುವ ಉತ್ತರವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಎಕೆ ಹೇಳಿರಬೇಕೆಂದರೆ-

ಭಾ || (೧) ಭಗವಾಂಶ್ರೇಷ್ಠೋಕ್ತೃತ್ವಾದೇರಧಿಯಜ್ಞತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಕಥಮಿತ್ಯಸ್ಯ ಸರಿಹಾರಃ ಪೃಥಗ್ನೋಕ್ತಃ || (೨) ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿದೇಹಸ್ವರೂಪೇಣಾಧಿಯಜ್ಞಃ | ಆಶ್ರೇಷ್ಠಸ್ತದೇಹವಿವತ್ಪ್ರಥಮಂ | ನಹಿ ತತ್ರೇಶ್ವರಸ್ಯ ನಿಯಂತ್ಯತ್ವಂ ಪೃಥಗಸ್ತಿ | ನಾಶ್ರೋತ್ರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಭಗವತೋನ್ಯತ್ | ತೇ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಸಾಧಿಭೂತಾದಿದೈವಂ ಮಾಂ ಸಾಧಿಯಜ್ಞಂ ಚ ಯೇ ವಿದುರಿತಿ ಪರಾಮರ್ಶಾತ್ | ತಸ್ಯೈವ ಚ ಪ್ರಶ್ನಾತ್ || (೩) ಸಾಧಿಯಜ್ಞಮಿತಿ ಭೇದಪ್ರತೀತೇಶ್ಚ ನಿವೃತ್ಯರ್ಥಮಧಿಯಜ್ಞೋಹಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ | ಮಾಮಿತ್ಯಭೇದಸಿದ್ಧೇರತ್ತರಮಿತ್ಯೇವೋಕ್ತಂ || ೩ ||

ಅ || (೧) ಯಾವಾಗ ಅಧಿಯಜ್ಞಃ ಅಹಂ ಎಂದು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಯಜ್ಞಭೋಕ್ತೃತ್ವವಾದುದರಿಂದ ಅವನು ಯಜ್ಞನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೋ, ಆಗ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವಯಜ್ಞಭೋಕ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳು ಇವೆಂದರಿಂದ ಅಧಿಯಜ್ಞತ್ವವಿದೆ ಎಂದು ಭೋಕ್ತಾರಂ ಯಜ್ಞಕಠಮಾಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದಿರುವ ಅರ್ಪಣನಿಗೆ ಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಆರೋಪಿಸಿಯೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಥಂ ಅಧಿಯಜ್ಞಃ ಎಂಬುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅಧಿಯಜ್ಞೋಹಂ ಎಂಬುವುದಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಹೇಳಿರಬೇಕು. (ಆದರೆ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪರಿಹಾರ ಹೇಳಿದ್ದು.) (೨) ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೇಹದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ರೂಪವಿಕೇತದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಧಿಯಜ್ಞಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಆದರೆ ಎಂದು ದೇಹವು ವಿಕೇತವೂ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಎತಕ್ಕೊಂದರೆ-) ಆದರೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತನ್ನ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ) ದೇಹವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂಬುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆತ-ಈಶ್ವರಕರೋರಾತಿಶಯವಾದ ಜೀವರ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥವು. (೩) ಕೃಷ್ಣನ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಎಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂದರೆ- ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ತನ್ನ ಪರಿಹಾರವು

ನಿಷಾಮಕಪ್ಪವು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಬೇರೆ ರೂಪದಿಂದ ಇರುವುದಿಲ್ಲ) (ಅಧಿಯಷ್ಟೋಹಂ ಎಂದು ಹೇಳದಂತೆಯೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಅಹಂ ಎಂದು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಬೇರೆಯೇ ಎಂದರೆ—) ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಬೇರೆಯಲ್ಲ. ತೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಪದ್ವಿಮಃ (ಅ. ೭. ಶ್ಲೋ. ೨೯) ಎಂದು ಹೇಳಿ ಸಾಧಿಭೂತಾಧಿದೈವಂ ಮಾಂ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಮಾಂ ಎಂದು ಪರಾಮರ್ಶಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. (ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಎಂದೇ ಎಕೆ ಹೇಳ ಬೇಕು? ಎಂದರೆ—) ಆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದ್ದು. (ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೇನೇ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು.) (೩) (ಹಾಗಾದರೆ ಅಧಿಯಕ್ಷನೂ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಇಬ್ಬರೂ ಪರಬ್ರಹ್ಮರಾದುದರಿಂದ ಒಂದು ಕಡೆ ಮಾತ್ರ ಅಧಿಯಷ್ಟೋಹಂ ಅಹಮೇವ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಕಾರಣವೇನು? ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಅಹಮೇವ ಎಂದು ಎಕೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ? ಎಂದರೆ—) ಸಾಧಿಯಕ್ಷಂ ಎಂದು ಅಧಿಯಕ್ಷನು ಬೇರೆ. ಅಧಿಯಕ್ಷನಿಂದ ಕೂಡಿದವನು ಬೇರೆ ಎಂದು ಭೇದವು ತೋರುವುದರಿಂದ ಆ ಭೇದಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಅಧಿಯಕ್ಷನಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದೇನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ನಮ್ರತ್ತಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಅಂದರೆ ಅಧಿಯಕ್ಷನೂ ಅಧಿಯಕ್ಷನಿಂದ ಕೂಡಿದವನೂ ಒಬ್ಬನೇ ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಅಧಿಯಷ್ಟೋಹಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. ಮಾಂ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಆಭೇದವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ತೋರುವುದರಿಂದ ಅಕ್ಷರಂ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳುವರು. || ೩ ||

ಹೀ—ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಆಗಮ ಹೇಳಿ ದೃಢೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || (೧) ಆಹಂ ಚ ಗೀತಾಕಲ್ಪೇ | ದೇಹಸ್ಥವಿಷ್ಣುರೂಪಾಣಿ ಅಧಿಯಕ್ಷ ಇತಿರೀತಃ |
ಕರ್ಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟಾಂಶ್ಯಂ ತಚ್ಚಾಪೀಚ್ಛಾದ್ಯಮುಚ್ಯತೇ | ಅಧಿಭೂತಂ ಜಡಂ
ಪ್ರೋಕ್ತಮಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಜೀವ ಉಚ್ಯತೇ | ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭೋಽಧಿದೈವಂ ದೇವಃ ಸಂಕ-
ರ್ಷಣೋಽಪಿ ವಾ | ಬ್ರಹ್ಮ ನಾರಾಯಣೋ ದೇವಃ ಸರ್ವದೇವೇಶ್ವರೇಶ್ವರ ಇತಿ ||
(೨) ಯಥಾಪ್ರತೀತಂ ವಾ ಸರ್ವಮತ್ರ ನೈವ ವಿರುದ್ಧತ ಇತಿ || ೪ ||

ಅ || ಸರ್ವರ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುರೂಪಗಳು ಅಧಿಯಕ್ಷ. ಎನಿಸುತ್ತವೆ ಶ್ರೀಶಿವರ ಮಹತ್ವನ ಸೃಷ್ಟಿರೂಪವಾದುದು ಕರ್ಮವು. ಸೃಷ್ಟ್ಯಾಂಶ್ಯಂ ಕರ್ಮವೂ ಕೂಡ ಇಚ್ಛಾರ್ಥಯುಕ್ತಾದಿ ರೂಪವೇ. (ಪರಿಣಾಮರೂಪವಾದಲ್ಲ.) ದೇಹದಿಂದ ಬಾಹ್ಯವಾದ ಜಡಪದಾರ್ಥವು ಅಧಿಭೂತವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವನು ಅಧ್ಯಾತ್ಮನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆತುರ್ಮುಖನು ಆಧವಾ ತೇವನು ಅಧಿದೈವತವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣದೇವರು ಬ್ರಹ್ಮ ಎನಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಹೀಗೆ ಗೀತಾಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (೨) ಈ ಪದಗಳಿಗೆ ಇಪ್ಪು ಮಹತ್ವ, ಅಧಿ, ದೇವರು, ಮತ್ತೆ ಸಮಾಸಾ ವಿರುದ್ಧವಾದ ತಲ್ಪ ತಕ್ರಿಯಿಂದ ತೋರುವ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು. ಹೇಳಿದರೆ ಎಷ್ಟುಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಹೀ—ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ವಾಕ್ಯಾಂತರದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || (೧) ಸ್ವಾಂದೇ ಚ | ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನಾಧಿಕಾರಸ್ಥಿತಮಧ್ಯಾತ್ಮಮುಚ್ಯತೇ | ದೇಹ-
ದ್ವಾಹ್ಯಂ ವಿನಾಶೀವ ಬಾಹ್ಯತ್ವಾದಭಿದೈವತಂ || (೨) ದೇವಾಧಿಕಾರಗಂ ಸರ್ವಂ
ಮಹಾಭೂತಾಧಿಕಾರಗಂ | ತತ್ಕಾರಣಂ ತಥಾ ಕಾರ್ಯಮುಚ್ಯತೇ ತದಂತಿಕಾರಣಂ ||

(೩) ಮಹಾಕೌರ್ಮೇ ಚ | ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ ದೇಹಪರ್ಯಂತಂ ಕೇವಲಾತ್ಮೋಪಕಾರಕಂ | ಸದೇಹಜೀವಾ ಭೂತಾನಿ ಯಶ್ಚೇಷಾಮುಪಕಾರಕೃತ್ | ಅಧಿಭೂತಂ ತು ಮಾಯಾಂಶಂ ದೇವಾನಾಮಧಿದೈವತಮಿತಿ || ೫ ||

|| ೪ ||

ಅ || (೧) ದೇಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆ ಪೃಥಿವೀ ಮೊದಲಾದ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುಭಯಾನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ವಿಬಿಧಿರುವುದರಿಂದ ದೇಹಸಹಿತನಾದ ಜೀವನಿಗೆ ಉಪಕಾರಕವಾಗಿರುವ, ದೇಹದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವ ಪೃಥಿವೀ ಮೊದಲಾದ ಭೂತಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜೀವರ ವಿಶೇಷಾಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ ಅಂತಃಕರಣವನ್ನು ಅರಂಭಿಸಿ ದೇಹಪರ್ಯಂತವಾದ ವಸ್ತುವು, ಮತ್ತು ಅತ್ಯಾಧಿಕಾರ ಎಂಬುವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಜೀವನೂ ಕೂಡ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. (೨) ದೇವಾಧಿಕಾರ ಗ್ರಂಥಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದುದೆಲ್ಲವೂ ಅಧಿದೈವತವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಮಹಾಭೂತಾಧಿಕಾರ ಗ್ರಂಥಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದುದು ಶಂಖ ಮಹಾಭೂತವೂ, ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮಹಾಭೂತಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾದ ಅಹಂಕಾರ ತತ್ವಾದಿಗಳೂ, ಮಹಾಭೂತಕಾರ್ಯವಾದ ಭೌತಿಕ ಪದಾರ್ಥವೂ. ಅಧಿಭೂತವೆನಿಸುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಿರುವುದಿಲ್ಲ. (೩) ಅಂತಃಕರಣವನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ದೇಹಪರ್ಯಂತವಾದುದು ಕೇವಲ ಜೀವನಿಗೆ ಉಪಕಾರಕವಾದುದು; ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ ದೇಹಸಹಿತರಾದ ಜೀವರೂ ಭೂತಗಳೂ ಯಾವುದೋ ಅವುಗಳಿಗೆ ಉಪಕಾರಕವಾದುದು ಇದಪ್ರಕೃತಿಪರ್ಯಂತವಾದ ವಸ್ತುವು ಅಧಿಭೂತವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕ ಶೇಷನು ಅಥವಾ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಧಿದೈವತವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. || ೫ ||

|| ೪ ||

ಕಾ || ೬೦ || (೧) ಉಕ್ತವ್ಯಾಪ್ಯಾನಪೂರ್ವಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿರುಚ್ಯತೇ || (೨) ತದಿತಿ ವಿಶೇಷಣಾದ್ವ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತಮನ್ಯದೇವ || (೩) ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೀನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ || (೪) ಉಪರಿ ಸಾಧಿಯಜ್ಞಂ ಚೇತಿ ಚರಬ್ಧಾ ದಧಿಭೂತಾದಿಸಹಿತಶ್ಚೇನ ವಿಷ್ಣುಜ್ಞಾನಮನ್ಯದೇವೇತಿ ಸಂಶಯಃ | ಕಿಂ ತದ್ವ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪ್ರಶ್ನಕಾರಣಂ || (೫) ಪರಮಾತ್ಮರೋ(ರಂ) ವಿಷ್ಣುರೇವ ಮುಖ್ಯತ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಿಶ್ಚಾತ್ | ತಥೈವ ಪರಿಹರತಿ ||೧||

ಅ || (೧) ೬೦ನೆ ಕೇ ಬ್ರಹ್ಮ ತದ್ವಿಮುಃ ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ವ್ಯಾಪ್ಯಾನವನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಯಾಣಕಾಲಿಲ್ಲದೆ ಚಿ ಮೂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ವ್ಯಾಪ್ಯಾನಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ತ ತಂ ಪರಂ ಪುರುಷಮುಪೈತಿ ದಿವ್ಯಂ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಫಲವನ್ನು, ಅಪನ್ನಜೇತಾಃ ಸತತಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸ್ಮರಣೋಪಾಯ ಪ್ರಕಾರವನ್ನೂ, ಅಗ್ನಿ ಜ್ಯೋತಿಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮಾರ್ಗವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (೨) (ಅರ್ಜುನನು, ಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದರೆ ಭಗವಂತನೇ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ತಿಳಿದಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವಕಾಶ ಈ ತದ್ವ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿತ್ತು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಎಂದರೆ-) (ಅರ್ಜುನನು ಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಕೂಡುತ್ತದೆ.) ತದ್ವ್ರಹ್ಮ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪರಬ್ರಹ್ಮವೆಂದೇ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ತತ್ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಶೇಷಣ ಕೊಟ್ಟು ಕ್ರಿಯಾತ್ಮ ಇದೆ ದೇವದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಭಗವಂತನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನೇ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ (ವಾಸುದೇವಾತ್ಮಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಈ ಬ್ರಹ್ಮವು ಭಗವಂತನೇ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಎರಡು ವಿಧ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಂಶಯವಿರುವ ಕಾರಣ ಕಿಂ ತದ್ವ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿತ್ತು.) (೩) (ಬ್ರಹ್ಮ ತದ್ವಿಮುಃ

ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವುದರಿಂದ ತತ್ ಎಂದು ವಿಶೇಷಣ ಕೊಟ್ಟರೂ ಬ್ರಹ್ಮನು ಭಗವಂತನಿಂದ ದೇಶ ಎಂದು ಪ್ರತೀತಿಯು ಹೇಗೆ ಬರುವುದು? ಎಂದರೆ— (ಬ್ರಹ್ಮಕಬ್ಬಕ್ಕೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯತ್ವ ವಿದ್ದರೂ ಪ್ರಕೃತಿ ವೇದ ಮೊದಲಾದುವುಗಳೂ ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಕಬ್ಬದ ಅರ್ಥವಾಗುವುದರಿಂದ ತತ್ ಎಂದು ವಿಶೇಷಣ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವು ಕೂಡದಿದ್ದರೂ ಅಮುಖ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವು ಕೂಡಬಹುದು.) ಆದಕಾರಣ ಪ್ರಕೃತಿ ವೇದ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದ ರೊಂದು ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಕಬ್ಬಾರ್ಥವು ಆಗುವುದು. (ಆದಕಾರಣ ಹೀಗೆ ಪ್ರತೀತಿಯು ಯುಕ್ತವೇ.) (೪) (ತತ್ ಎಂಬುವ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಭಗವಂತನಿಂದ ಭಿನ್ನನು ಎಂದು ಶಂಕೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಭೂತಾಧಿವೈವಂ ಮಾಂ ಎಂಬುವ ಮೇಲಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳದೆ ಮಾಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಪರಿಹರಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಭಗವಂತನಿಂದ ಭಿನ್ನನೆಂಬುವ ಪ್ರತೀ ತಿಯು ಹೇಗೆ ಬರುವುದು? ಎಂದರೆ—) ಮೇಲೆ ಸಾಧಿಯಿಷ್ಟುಂ ಚ ಎಂದು ಚಕಬ್ಬದಿಂದ ಅಧಿಭೂತಾದಿ ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಜ್ಞಾನವು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬೇರೆಯೇ ಎಂದು ಬರತಕ್ಕ ಸಂಕುಚಿತ ಕಂ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಕಾರಣವು. (ಎಂದರೆ—ಯದ್ವಚಿ ಈ ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಮೇಲಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಪರಿಹರಿಸಿರುವುದು. ಆದರೂ ಸಂಕುಚಿತ ಬಂದೇ ಬರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಸಾಧಿಯಿಷ್ಟುಂ ಚ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಚಕಬ್ಬದಿಂದ ಸಾಧಿಭೂತಾಧಿಯಿಷ್ಟುಂ ಮಾಂ ಚ ಎಂದು ಹೇಳುವುದ ರಿಂದ ಅಧಿಭೂತಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಜ್ಞಾನವು ಬೇರೆಯೇ ಎಂದು ತತ್ ಎಂಬುವ ವಿಶೇಷಣದಿಂದಲೇ ತೋರುತ್ತದೆ. (೫) ಸಾಧಿಭೂತಾಧಿವೈವಂ ಮಾಂ ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಕಂ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದೇ ಪರಿ ಹಾರ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಅತ್ತರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಎಂದರೆ—) ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಪರಮಾತ್ಮರನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮರಕಬ್ಬವು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಕ್ರಿಸಿದವಾದ ಕಾರಣ ಪರಮಾತ್ಮರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದೇ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. ೧೧ ||

ಹೀ— ಪರಮಾತ್ಮರ ಕಬ್ಬವು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕಾರಣ ಪರಮಾತ್ಮರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಆಯಿತೆಂದಾಗಲಿ, ಆದಾಗ್ಯೂ ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಹೇಳದೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲು ಕಾರಣವೇನು? ಎಂದರೆ—

ಕಾ || (೧) ಅಜ್ಞಾನಂ ತದಪಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಂ ತಥೈವ ಪರಿಹಾರಃ || (೨) ಪುನರಹಮಿತಿ ನೋಕ್ತೃಮಿತ್ಯಾರಂಕಾಃ ಸ್ಯತ್ಸಂ ವ್ಯಕ್ತಿಮಾಸನ್ನಮಿತಿ ವಿಷ್ಣುವೇವ ಪ್ರಯುಕ್ತಶ್ಚೇನಾ- ವ್ಯಕ್ತಶಬ್ದೇನಾಪ್ಯಕ್ತೋಕ್ತರ ಇತ್ಯುಕ್ತ ಇತಿ ಪರಿಪ್ರಯತೇ || (೩) ಯೇ ಚಾಪ್ಯ- ಕ್ತರಮವ್ಯಕ್ತಮಿತ್ಯುಕ್ತ ಶು ಪೃಥಪ್ರತ್ಯಾದುಪಾಸಕಯೋಃ ಫಲಕಾರತಮ್ಯಕಥನಾತ್ ಕೂಟಸೋಕ್ತರ ಉಚ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಾಕ್ಷರಾದಪಿ ಬೋತ್ತಮ ಇತಿ ವಿಷ್ಣೋರುಕ್ತ- ಮತ್ಯಕಥನಾಚ್ಚಾನ್ಯದೇವೇತ್ಯವಸೀಯತೇ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮರಕಬ್ಬವೂ ಕೂಡ ಇದೆ, ಎಂದು ಅಜ್ಞರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಗೆಯೇ ಪರಿಹಾರವಾಡಿವಾರೆ. (೨) (ಯಾರು ಪರಮಾತ್ಮರನು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ವಿಷ್ಣುವೇ ಅವರಿಗಾಗಿ ಅತ್ತರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದೇ ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅತ್ತರನೂ ಕೂಡ ಶ್ರೀಮ ಮಹತ್ವನುಂ ತ ಫಲವೇ ಎಂದು ಚಕಬ್ಬದಿಂದ

ವುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಪರಮಾತ್ಮರನೂ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಕೂಡ ಪರಮಾತ್ಮನೇ. ಎಂದು ಜ್ಞಾನವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ—) ಫಣಿ: ಅಹಂ ಎಂದು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಎಂಬಿ ಆರಂಭವು ಅವ್ಯಕ್ತಂ ವ್ಯಕ್ತಿಮಾಪನ್ನಂ ಎಂದು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಅವ್ಯಕ್ತಕಲ್ಪದಿಂದ ಅವ್ಯಕ್ತೋತ್ಪತ್ತಿ ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ಎಂದು ಮೇರೆ ಅಕ್ಷರವಾಗಿ ಅವ್ಯಕ್ತವನ್ನು ಹೇಳಿ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಅಂದರೆ—ಈ ಶಂಕೆಯು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂಬುದು ವುದು ಸತ್ಯವೇ. ಆದರೆ ಆ ಶಂಕೆಯು, ಅವ್ಯಕ್ತಂ ವ್ಯಕ್ತಿಮಾಪನ್ನಂ ಮನಸ್ಸಂತೇ ಮಾಂ ಎಂದು ಅವ್ಯಕ್ತ ಕಲ್ಪವು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅವ್ಯಕ್ತೋತ್ಪತ್ತಿ ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ಎಂದು ಮೇರೆ ಅಕ್ಷರವು ಅವ್ಯಕ್ತನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮನು ಪರಮಾತ್ಮರನೆಂದು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವಾಗ ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ವಿಶೇಷಾರ್ಥವೇ ಸಿಗುವುದರಿಂದ ಹಾಗೆ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದೇ ಯುಕ್ತವು. (ಅಂದರೆ ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಕಲ್ಪವಿದೆ, ಎಂದು ಇಷ್ಟಮಾತ್ರ ಅರ್ಥವು ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ—ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಕಲ್ಪವೂ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪವೂ ಎರಡೂ ಇದೆ, ಎಂದು ಸಿಗುವುದರಿಂದ ಅಧಿಕಲಾಭವಾಯಿತು.) (೩) (ಅಕ್ಷರಕಲ್ಪವು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವೆಂದಾದರೆ—ಯೇ ಜಾಪ್ಯಕ್ಷರಮವ್ಯಕ್ತಂ ಎಂಬುವಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಟಿಸ್ತೋತ್ಪತ್ತಿ ಉಚ್ಯತೇ ಎಂಬುವಲ್ಲಿಯೂ ಅಕ್ಷರಕಲ್ಪವಾಚ್ಯನು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗದೇಕಾಗುವುದು ಎಂದರೆ—) ಯೇ ಜಾಪ್ಯಕ್ಷರಮವ್ಯಕ್ತಂ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಉಪಾಸಕರಿಗೆ ಫಲದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಕೂಟಿಸ್ತೋತ್ಪತ್ತಿ ಉಚ್ಯತೇ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅಹಂ ಅಕ್ಷರಾದಪಿ ಜೋತ್ತಮಃ ಎಂದು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಅಕ್ಷರವೆಂದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಕ್ಷರವು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೇ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. (ಅಂದರೆ—ಅಕ್ಷರಕಲ್ಪವು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾದುದಾಗೂ ಯೇ ಧೃತ್ವಾಸ್ತಮಃ ಪರ್ಯುಪಾಸಕೇ. ಯೇ ಜಾಪ್ಯಕ್ಷರಂ ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೂ ಅಕ್ಷರವಿಗೂ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವವರಿಗೆ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಯೇ ತ್ವಕ್ಷರಮಪಿದೇವೇತ್ಯ, ಯೇ ತು ಸರ್ವಾಣಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ವಾಸನೆ ಮಾಡುವವರಿಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ವಾಸನೆ ಮಾಡಿದವರಿಗೂ ಫಲತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಯೇ ಜಾಪ್ಯಕ್ಷರಮವ್ಯಕ್ತಂ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಕಲ್ಪವಾಚ್ಯವಾದುದು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಭಿನ್ನವೇ, ಎಂದೇ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಕೂಟಿಸ್ತೋತ್ಪತ್ತಿ ಉಚ್ಯತೇ ಎಂಬುವಲ್ಲಿಯೂ ಅಕ್ಷರವು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಭಿನ್ನವೇ ಎಂದೇ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಹಮಕ್ಷರಾದಪಿ ಜೋತ್ತಮಃ ಎಂದು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಅಕ್ಷರವೆಂದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವು ಕೂಡದಿರುವಾಗ ಆಮುಖ್ಯವಾದ ಲಕ್ಷ್ಯಾದಿಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಿದೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅಕ್ಷರಕಲ್ಪವು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೆಂದೇ ಅರ್ಥ ಹೇಳದೇಕು ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯಾದಿಗಳಿರುವುದಾದ ಅರ್ಥವಲ್ಲ.) ॥ ೨ ॥

ಹೀ—ಅಧಿಯಜ್ಞವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ವಿಷ್ಣುವಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಹಮೇವ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅಧಿಯಜ್ಞೋತ್ಪತ್ತಿಮೇವ ಎಂದು ಎತಕ್ಕೆ ಹೇಳುವುದು. ಕಾರಣವಿಶೇಷವಿಲ್ಲದೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾರದ್ದು. ಆದಕಾರಣ ಅಧಿಯಜ್ಞವೇ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು. ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಷ್ಣುವಲ್ಲ ಎಂದರೆ—

ಶಾ || (೧) ಅಧಿಯಜ್ಞೋತ್ಪತ್ತಿಮೇವೇತಿ ಸಾಧಿಯಜ್ಞ ಮಿಹ್ಯುಕ್ತಾ ಪ್ರಾಪ್ತ ಭೇದನಿವೃತ್ತಾರ್ಥಃ ||

(೨) ತಸ್ಯೈವ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿದೇಹಸ್ಮಿತರೂಪಾಂತರಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಸಹಿತತ್ವಂ ಯುಜಿತೇ ||

(೩) ಪ್ರಾಣಿಸಾಂ ದೇಹಗೋ ವಿಪ್ಲವಧಿಯಜ್ಞ ಇತಿಲಿಖತಃ | ಸ ಏವ ವಾ ಪ್ರಾಣಿಃ ||

ರೂಪೇಣ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪರಿಕೀರ್ತಕೇ | ತೈಸ್ತೈರಧಿಕಯಾಜ್ಯತ್ಯಾದ್ವೈಂಹಿತತ್ಯಾಚ್ಛ
ಹೇತುತಃ | ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ ತತ್ತ್ವಭಾವೋ ಯದಧಿಕಃ ಪರಮಾತ್ಮಗಃ | ಪುಂಸಾಂ ಸ
ಜದಭಾವಾನಾಂ ಸರ್ಗಃ ಕರ್ಮ ಹರೇಃ ಸ್ವತಂ | ಭೂತಾಧಿಕತ್ವತೋ ಜೀವಾ
ಅಧಿಭೂತಮಿತೀರಿತಾಃ | ಅಧಿಕೋ ದೈವತಂ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಯಸ್ಯಾಸ್ತು ಸಾ ರಮಾ |
ಪುರುಷಾಣಾಧಿದೈವಾಯಾ, ತ್ವಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮಿದಂ ನರೈರಿತಿ ತತ್ತ್ವವಿವೇಕೇ || (೪)
ಕಥಂರೂಪೋಽಧಿಯಜ್ಞ ಇತಿ ಸ್ತುತ್ವಸ್ತುತಮೇವೇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ಪಲ್ಲಕ್ಷಣೋಕ್ತೃವ
ಪರಿಹೃತಃ || ೩ ||

|| ೧, ೨, ೩, ೪ ||

ಅ || (೧) ಸಾಧಿಯಜ್ಞಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಭೇದವು ಇಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದ
ಕ್ಕಾಗಿ ಅಧಿಯಜ್ಞಃ ಅಹಮೇವ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. (ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಅಧಿಯಜ್ಞರು ಇಬ್ಬರೂ ಪರ
ಬ್ರಹ್ಮರಾಂಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮ ಅಹಮೇವ ಎಂದು ಹೇಳದೆ ಅಧಿಯಜ್ಞಃ ಅಹಮೇವ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು
ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಸಾಧಿಯಜ್ಞಂ ಮಾಂ ಅಧಿಯಜ್ಞನಿಂದ ಕೂಡಿದ ನನ್ನನ್ನು ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿ
ದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಯಜ್ಞನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಬೇರೆ ಎಂದು ಬರುವ ಅಕಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ
ಅಹಮೇವ ಅಧಿಯಜ್ಞನು ನಾನೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು.) (೨) (ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಅಧಿಯಜ್ಞನೆಂದಾದರೆ
ಸಾಧಿಯಜ್ಞಂ=ಅಧಿಯಜ್ಞನಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ಕೊಡುತ್ತದೆ? ಎಂದರೆ-) ಶ್ರೀ
ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ರೂಪಾಂತರದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅಧಿಯಜ್ಞ
ನಿಂದ ಸಹಿತತ್ವವು ಕೊಡುತ್ತದೆ. (ಅಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಅಧಿಯಜ್ಞನಾದಾಗ್ಯೂ, ಅಧಿಯಜ್ಞನು
ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೇಹದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ರೂಪಾಂತರವಾದುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಧಿಯಜ್ಞನಿಂದ
ಕೂಡಿದ್ದಾನೆಂಬುವುದು ಯಶ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.) (೩) (ಸ್ವತಿಯೆಂದರೇ ಅತ್ತರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಇತ್ಯಾದಿ
೩ ೪. ತೋಕಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೇಹದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಅಧಿಯಜ್ಞ
ನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸರ್ವ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ರೂಪದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳು
ತ್ತಾನೆ ಅವನ ಸರ್ವ ಸಜ್ಜನರಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಹೋಮಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಅಧಿಯಜ್ಞಃ ಎನಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಸರ್ವಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿರ
ತಕ್ಕ ಸರ್ವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾದಿರೂಪವಾದ ಸ್ವಭಾವವು ಅಧಿಕವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ ಹಿತ
ರದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಮನಃಪುರಸ್ಕ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಸೃಷ್ಟಿ
ರೂಪ ವ್ಯಾಪಾರವು ಕರ್ಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ ಪೃಥಿವೀ ಮೊದಲಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಜೀವರು ಶ್ರೀಹ್ಮ
ರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಧಿಭೂತರೆನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವೀಗಂತ ವಿಷ್ಣುಬ್ರಹ್ಮದೇವತೆಯೇ ಶ್ರೀಹ್ಮವಾಗಿ
ರುವ ಕಾರಣ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಪುರುಷಾಣಾ, ಅಧಿದೈವಾ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಪರಮೇ
ಶುವನ್ನು ಮನಃಪುರುಷಿಯೆಂಬೇಳು, ಎಂದ. ತತ್ತ್ವವಿವೇಕವೆಂಬುವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿದೆ. (೪) (ಅಧಿಯಜ್ಞಃ
ಕಥಂ ಕೋಟಿಕ್ತು ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಅಧಿಯಜ್ಞಃ ಕಥಂ ಅಧಿಯಜ್ಞನು ಎಂತಹ ರೂಪವುಳ್ಳವನೆಂಬುದ
ದೃಷ್ಟಿಯು ಎತಿ ಪರಿಹೃತವಾಗಿರಬೇಕೆಂದರೆ) ಅಧಿಯಜ್ಞನು ಎಂತಹ ರೂಪವುಳ್ಳವನೆಂಬುದು ದೃಷ್ಟಿಯು
ಅಹಮೇವ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕವಿಂ ಪುರಾಣಂ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ
ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. || ೩ ||

|| ೧, ೨, ೩, ೪ ||

ಗೀ || ಅಂತಕಾಲೇ ಚ ಮಾಮೇವ ಸ್ಮರನ್ನುಕ್ತ್ವಾ ಕಲೇವರಂ |

ಯಃ ಪ್ರಯಾತಿ ಸ ಮದ್ಭಾವಂ ಯಾತಿ ನಾಶ್ಚೈತ್ರ ಸಂಶಯಃ || ೩ ||

ಅ || ಯು=ಯಾವಾತನು, ಅಂತಕಾಲೇ ಚ=ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ, ಮಾಮೇವ=ನನ್ನನ್ನೇ, (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ) ಸ್ಮರಣ್=ಸ್ಮರಿಸುವವನಾಗಿ, ಕಲೇವರಂ=ದೇಹವನ್ನು, ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ=ಬಿಟ್ಟು, ಪ್ರಯಾತಿ=ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾನೋ, ಸಃ=ಅವನು. ಮದ್ಭಾವಂ=ನನ್ನಲ್ಲಿ ನಿರ್ದುಃಖ ನಿರತಿಶಯ ಅನಂದಾ ನುಭವರೂಪವಾದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು, (ಅಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು) ಯಾತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಅಶ್ರ=ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಸಂಶಯಃ=ಸಂದೇಹವು, ನಾಸ್ತಿ=ಇಲ್ಲ.

ವಿ || ನಿರ್ದುಃಖ ನಿರತಿಶಯಾನಂದಾನುಭವಕ್ಕಿರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮರಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು) ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ಇರಬೇಕು. || ೫ ||

ಶೀ-ಮದ್ಭಾವಂ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಎಂಬುವ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || (೧) ಮದ್ಭಾವಂ ಮಯಿ ಸತ್ತಾಂ | ನಿರ್ದುಃಖನಿರತಿಶಯಾನಂದಾತ್ಮಿಕಾಂ || (೨) ಕಚ್ಚೋಕ್ತಂ | ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಚ ಗತಿರ್ಬ್ರಹ್ಮಣ್ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಇತಿ ಕಲ್ಪಿತ ಇತಿ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ || ೫ ||

ಅ || (೧) ಮದ್ಭಾವಂ=ನನ್ನಲ್ಲಿ ನಿರ್ದುಃಖ ನಿರತಿಶಯಾನಂದರೂಪವಾದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು. (೨) ಈ ವಿಷಯವು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಎರಡೇ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಅಶ್ರಯ ನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಎಂದು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ. || ೫ ||

ಶಾ || (೧) ಮದ್ಭಾವಂ ಮಯಿ ಭಾವಂ || (೨) ಸದಾ ತದ್ಭಾವಭಾವಿಕಾನಾಮೇವ ಸ್ಮರಂ-ಸ್ವಜಾತಿ ಕೇವಲಂ ತತ್ಕಾಲಸ್ಮರಣಂ ಭವತಿ || (೩) ನ ಚೇತ್ಸ್ಮರತೋಽಪಿ ಸಮಾ-ಧಿಸ್ಥಸ್ಥಲನವತ್ಪೂರ್ವಕರ್ಮಾನುಸಾರಿಸ್ತ್ಯಾ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿರೇವ ಭವತಿ || (೪) ಅಪ-ರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿನಾಂ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಾವಸಾನೇ ಸ್ಮರಂಸ್ವಜಾತಿ ಭವತ್ಯೇವ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಮದ್ಭಾವಂ=ವೈಕುಂಠಾದಿ ಸ್ಥಾನವಿಕೇಷಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಅಶ್ರಯದಿಂದಲೇ ಇರೋಣವನ್ನು (ಮೋಕ್ಷವನ್ನು) (ಪರಕೀಯರು ಹೇಳುವಂತೆ ಎಳ್ಳೆನೆಂಬುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾರೋ, ಅವಾವ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳುವ ತಂ ತಮೇವೇತಿ ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿರೋಧವು) (ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ಮರಣ ದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವು ಸಿಗುವುದರಿಂದ ಸದಾ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಡಬೇಕೆಂಬುದು ಏಕ ಕೈಂದರೆ—) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ಕರೀರವನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಂತ್ಯಕಾಲ ಸ್ಮರಣವು ಸರ್ವದಾ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಟ್ಟು ಧ್ಯಾನಿಸುವವರಿಗೇನೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. (ಸರ್ವದಾ ಧ್ಯಾನಿಸಿಕೊಂಡು ಇರುವವರಿಗೆ ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ಮರಣಯುಂಟಾಗಲಾರದು. ಏನೇನ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಂತ್ಯಕಾಲ ಸ್ಮರಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸರ್ವದಾ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು) (೨) (ಹಾಗಾದರೆ ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಮಹಾ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ಮರಣವನ್ನು ಮಾಡಲು ಶಕ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಸರ್ವದಾ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಡಬೇಕೆಂಬುವುದು ಏಕಕೈಂದರೆ—) ಸರ್ವದಾ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು

ಇತರರಿಗೆ ಮಹಾಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸುವವನಿಗೂ ಕೂಡ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವರದಿಂದ ಧ್ಯಾನವು ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗುವಂತೆ ಮಹಾಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಸ್ಮರಣೆಮಾಡುವವನಿಗೂ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವರದಿಂದ ಬೇರೆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಮರಣೆಯು ಬಂದು ಅವುಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ. (ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ಮರಣೆಯೇ ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸದಾ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಡಬೇಕು.) (೪) (ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ಮರಣೆಯು ಬಾರದೆ ಹೋದರೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ಮರಣೆಯು ಬಾರದಿರುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಸಿಗದೆ ಹೋಗುವುದು ಎಂದರೆ—) ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವು ಅವಸಾನವಾಗೋಣ ಸ್ಮರಣೆ ತ್ಯಜತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಂತ್ಯಕಾಲಸ್ಮರಣವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆ ಅದಕಾರಣ ಮೋಕ್ಷವು ಲಭಿಸುವುದು. (ಅಂದರೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಅವಾರಬ್ಧವಾದ ಪೂರ್ವಕರ್ಮಕ್ಕೆ ನಾಶವು. ಉತ್ತರಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆಂದಾಗುವುದು. ಉಳಿದ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಗಳು ಅಲ್ಪಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅವಸಾನವು ಬರುವುದು.)

|| ೧ ||

ಹೀ - ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿರಿಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾಕ್ಯಸಮ್ಮತಿಯಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ—

ಕಾ || (೧) ಪ್ರಯಾಣಕಾಲೇಽಪಿ ಚ ಮಾಂ ತೇ ವಿದುರಿತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ || (೨) ಯುಕ್ತಚೇತಸ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಾನ್ನಿತ್ಯಂ ಸ್ಮರತಾಮೇವಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಂ ಜಾಯತೇ || (೩) ಭಕ್ತ್ಯಾ ಜ್ಞಾನಾನ್ನಿಷಿದ್ಧಾನಾಂ ತ್ಯಾಗಾನ್ನಿತ್ಯಂ (ತ್ಯ)ಹರಿಸ್ಸುತೇಃ | ಅರಾಗಾದಿಹಿತಾತ್ಯಾಗಾದಿತ್ಯೇತೈರೇವ ಸಂಯುಕ್ತೈಃ | ಅಪರೋಕ್ಷದರ್ಶನಂ ವಿಷ್ಣೋರ್ಜಾಯತೇ ನಾನ್ಯಥಾ ಕ್ವಚಿದಿತಿ ಸತ್ತತ್ವೇ || ೨ ||

|| ೫ ||

ಅ || (೧) ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. (೨) (ಹೀಗಾದರೆ ಅಂತ್ಯಕಾಲದ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವಸಾನವೇ ಕಾರಣವು. ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವಸಾನಕ್ಕೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಕಾರಣವು. ತಥಾಚ ಸದಾ ಅವನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಡಬೇಕೆಂಬುವುದು ಏತಕ್ಕೆ ಎಂದರೆ—) ಯುಕ್ತಚೇತಸಃ ಎಂದು ವಿಶೇಷಣ ಕೊಟ್ಟಿ ಪ್ರಯುಕ್ತ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡುವವರಿಗೇನೇ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಅಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಂತ್ಯಕಾಲ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವಸಾನವೇ ಕಾರಣವು ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಬೇಕೆಂದದ್ದೂ ತಕ್ಕವೇ. ಅದರೂ ಸದಾ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಟ್ಟು ಧ್ಯಾನಿಸುವುದು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ಮರಣೆಗೂ ಕಾರಣವಾಗುವುದು.) (೩) (ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಸ್ಮರಣೆಯು ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದರೇನೇ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತದೆ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳು ಇವಾದರೆ ಸಾಧನವಾಗಲಾರದೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-) ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೂ ನಿಷಿದ್ಧಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಿಡೋಣವೆಂದಲೂ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದಲೂ ವಿಷಯೇಚ್ಛೆಯು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ತಾಪ್ತದಲ್ಲಿ ವಿಹಿತಗಳಾದ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಡಬಿಡೋಣವೆಂದಲೂ ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೂಡಿದರೇನೇ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇವಾದರೆ ಸದಾ ಏವ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಲಾರದು, ಎಂದು ಸತ್ತತ್ವವೆಂಬುದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. || ೨ || ೫ ||

ಗೀ || ಯಂ ಯಂ ವಾಪಿ ಸ್ಮರನ್ನಾವಂ ತೃಜತ್ಯಂತೇ ಕಲೇವರಂ |

ತಂ ತಮೇವೈತಿ ಕೌಂತೇಯ ಸದಾ ತದ್ಭಾವಭಾವಿತಃ || ೬ ||

ಅ || ವಾಪಿ=ಅಥವಾ, ಕೌಂತೇಯ=ಅರ್ಜುನನೇ. ಸದಾ=ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ, ತದ್ಭಾವಭಾವಿತಃ=ಅ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಟ್ಟ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ, ಭಾವಿತಃ=ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಧ್ಯಾನದಿಂದಂಟಾದ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕವಾದ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಸಂಸ್ಕಾರವುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯನು, ಯಂ ಯಮಪಿ ಭಾವಂ=ಯಾವ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು, ಅಂತೇ=ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಸ್ಮರನ್=ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡುವವನಾಗಿ, ಕಲೇವರಂ=ದೇಹವನ್ನು, ತೃಜತಿ=ಬಿಡುತ್ತಾನೋ, ತಂ ತಮೇವ=ಅವನು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು, ವಿತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ವಿ || ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಟ್ಟು, ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ಮರಣವು ಅಪರೋಕ್ಷಭಾವವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಭೋಗದಿಂದ ವ್ಯಾರಬ್ಧಕರ್ಮವು ಅವಸಾನವಾದ ಮೇಲೆ ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಣವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. || ೬ ||

ಗೀ || ತಸ್ಮಾತ್ಸರ್ವೇಷು ಕಾಲೇಷು ಮಾಮನುಸ್ಮರ ಯುಧ್ಯ ಚ |

ಮಯ್ಯರ್ಪಿತಮನೋಬುದ್ಧಿರ್ಮಾಮೈವೈಷ್ಯ ಸ್ಯಸಂಶಯಂ || ೭ ||

ಅ || ತಸ್ಮಾತ್=ಆದಕಾರಣ, ಸರ್ವೇಷು ಕಾಲೇಷು=ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ, ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನೇ. ಅನುಸ್ಮರ=ಸ್ಮರಣೆಮಾಡು. ತಸ್ಮಾತ್=ಸರ್ವದಾ ನನ್ನ ಸ್ಮರಣೆಯು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರತಕ್ಕ ನನ್ನ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಮಯಃ=ನನ್ನಲ್ಲಿ, ಅರ್ಪಿತಮನೋಬುದ್ಧಿಃ=ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ಇಟ್ಟಿರುವನಾಗಿ, ಯುದ್ಧ್ಯ ಚ=ಯುದ್ಧಮಾಡು. ಅಸಂಶಯಂ=ನಿಶ್ಚಂಕೆಯಾಗಿ, ಮಾಮೇವ=ನನ್ನನ್ನೇ, ವಿಷ್ಯಸಿ=ಹೊಂದುವಿ || ೭ ||

ಭಾ || (೧) ಸ್ಮರನ್ವರುಪಸ್ತುಜತೀತಿ ಭಿನ್ನಕಾಲೀನತ್ವೇಽಪ್ಯವಿರೋಧ ಇತಿ ಮಂದಮತೇಃ ಶಂಕಾ ಮಾ ಭೂದಿತ್ಯಂತ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಂ | ಸುಮತೇರ್ನೈವ ಶಂಕಾವಕಾರಃ | ಸ್ಮರಂಸ್ತುಜತೀತ್ಯೇಕಕಾಲೀನತ್ವಪ್ರತೀತೇಃ || (೨) ದುರ್ಮತೇರ್ದುಃಖಾನ್ತ ಸ್ಮರಂಸ್ತುಜತೀತಿ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಶಂಕಾ || (೩) ತೃಜನ್ತೇಹಂ ನ ಕೃತ್ವಿಹ ಮೋಹಮಾಪ್ನೋತ್ಯಸಂಶಯಮಿತಿ ಸ್ಯಾಂದೇ || (೪) ತಸ್ಯ ಹೈತಸ್ಯ ಹೃದಯಸ್ಯಾಗ್ರಂ ಪ್ರದ್ಯೋತತೇ ಕೇನ ಪ್ರದ್ಯೋತೇನ್ನೈವ ಆತ್ಮಾ ನಿಷ್ಕ್ರಾಮತೀತಿ ಹಿ ಶ್ರುತಿಃ || (೫) ಸದಾ ತದ್ಭಾವಭಾವಿತ ಇತ್ಯಂತಕಾಲೇ ಸ್ಮರಣೋಪಾಯಮಾಹ | ಭಾವೋಂಕರ್ಗತಂ ಮನಃ | ತಥಾಭಿಧಾನಾತ್ | ಭಾವಿತತ್ವಮತಿನಾಸಿತತ್ವಂ | ಭಾವನಾ ತ್ವತಿನಾಸನೇಕಭಿಧಾನಾತ್ ||

|| ೬, ೭ ||

ಅ || (೧) ಸ್ಮರನ್ ತೃಜತಿ ಎಂದು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ಮರಣಮಾಡುವವನಿಗೆ ದೇಹಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ಮರಣೆಯು ದೇಹಕ್ಕಾಗಿರಲಿರುವ ಮೇಲೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಅಂದರೆ ಮೊದಲ ಯಾವಾಗಲಾದರೂ) ಇದ್ದರೂ ಸಾಕೆಂದು ಮಂದಮತಿಗೆ ಬರತಕ್ಕ ಕಾಲವನ್ನು ಪಂಚರಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ

ದೇಹತ್ಯಾಗ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ಮರಣೆಯು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಂತೇ ಎಂದು ಹರಿಸ್ಮರಣೆಗೆ ವಿಕೇಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. (ಅಂತೇ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಸ್ಮರಣ ಶರೀರತ್ಯಾಗಗಳು ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿರತಕ್ಕವುಗಳೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು.) ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದ ವಿಚಾರ ಶ್ರೀನಾದ ಪುರುಷನಿಗೆ ದೇಹತ್ಯಾಗದಿಂದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಹರಿಸ್ಮರಣೆಯು ಇದ್ದರೆ ಸಾಕೆಂಬುವ ಶಂಕೆಯೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ಮರಣ್ ತ್ಯಜತಿ ಎಂದು ಸ್ಮರಣಕ್ಕೂ ದೇಹತ್ಯಾಗಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ಕಾಲವು ಶಬ್ದಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದಲೇ ತೋರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಅಂತಹ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ. (೨) (ದುರ್ಮತಿಯೂ ಕೂಡ ಶಬ್ದನ್ಯಾಯವನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ಅವನಿಗೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಶಂಕೆಯು ಹುಟ್ಟಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ ಆತನನ್ನು ಕುರಿತು ಅಂತೇ ಎಂಬುವುದು ವ್ಯರ್ಥವೇ. ಎಂದರೆ—) ದುರ್ಮತಿಗೆ (ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಮಹಾದುಃಖವು ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹರಿಯ ಸ್ಮರಣೆಯು ಬರಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ ಶಂಕೆಯು ಬರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ದುಃಖದಿಶೆಯಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಲೋಪವಾಗಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ದೇಹವನ್ನು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ದೇಹಾಭಿಮಾನವುಳ್ಳ ಅಜ್ಞಾನಿಗೆ ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ದುಃಖ ಉಂಟಾಗಿ ಸ್ಮರಣವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.) (ದೇಹಾಭಿಮಾನವುಳ್ಳ ಅಜ್ಞಾನಿಯು ದೇಹತ್ಯಾಗವನ್ನು ಆತ್ಮತ್ಯಾಗವನ್ನೆಂಬಂತೆ ತಿಳಿದುಕೊಂಡುದರಿಂದ ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆತನಿಗೆ ದುಃಖ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನಿಯಾದರೂ ಸರ್ವದಾ ದೇಹವನ್ನು ಹೇಯವನ್ನಾಗಿಯೇ ತಿಳಿದ ಕಾರಣ ಶ್ವಲ್ಪವೂ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದುಃಖವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಿಯ ಉತ್ಕೃಮಣವು ಅಜ್ಞಾನಿಯ ಮರಣಕ್ಕಿಂತ ಅತ್ಯಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವೆಂದು ತಾತ್ಪ್ರದಿಂದ ತಿಳಿದ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಈ ಶಂಕೆಯು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಿಯು ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸ್ಮರಣೆಮಾಡಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಅಜ್ಞಾನಿಯು ಇತರರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ ಇತರರನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.) (೩) ಜ್ಞಾನಿಯಾಗಲಿ ಅಜ್ಞಾನಿಯಾಗಲಿ ಯಾವನೊಬ್ಬನೂ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಡುವವನು ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೋಹವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಸ್ಯಾಂದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (೪) ಆ ಈ ಅಮೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಿಯ ಹೃದಯದ ಅಗ್ರಭಾಗವು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಈ ಜೀವನು ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಜ್ಞಾನಿಯ ಉತ್ಕೃಮಣಕ್ಕೆ ಅಜ್ಞರ ಮರಣಕ್ಕಿಂತ ಮೈಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ತೇಳತಕ್ಕ ಕೃತಿಯು (೫) ಸದಾ ತದ್ಭಾವಧಾವಿತಃ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಅಂತ್ಯಕಾಲದ ಸ್ಮರಣೋಪಾಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಧಾವಃ=ಜೀವರ ಅಂತರ್ಗತವಾದ ಮನಸ್ಸು. ಹೀಗೆ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಗ್ರಾಹಕವಾದ ಪ್ರವಾಣವಿದೆ. ಧಾವಿತತ್ವಂ=ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆಯು. ಧಾವನಾ=ಅತ್ಯಂತ ಸಂಸ್ಕಾರವು. ಎಂದು ಅಭಿಧಾನವು.

|| ೬, ೭ ||

೧೬ || ಅಭ್ಯಾಸಯೋಗಯುಕ್ತೇನ ಚೇತಸಾ ನನ್ನಗಾಮಿನಾ |

ಪರಮಂ ಪುರುಷಂ ದಿವ್ಯಂ ಯಾತಿ ಪಾರ್ಥಾನುಚಿಂತಯನ್ || ೮ ||

ಅ || ಪಾರ್ಥ=ಅರ್ಜುನ, ಅಭ್ಯಾಸಯೋಗಯುಕ್ತೇನ=ಪುನಃಪುನಃ ಅವ್ಯಕ್ತಿರೂಪವಾದ ಉಪಾಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಅನನ್ನಗಾಮಿನಾ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ವಿಷಯಗಳ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗದಿರುವ, ಚೇತಸಾ=ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ, ದಿವ್ಯಂ=ಜಗತ್ಪ್ರಪ್ತದಿರೂಪ ಶ್ರೀದಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಪರಮಂ=ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಪುರುಷಂ=ಸಮಸ್ತ ವ್ಯಾಧಿಗಳ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವ, ಅಥವಾ ಸರ್ವಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು, ಅನುಚಿಂತಯನ್=ಸಂಕರದವನು ಧ್ಯಾನಮಾಡುವವನಾಗಿ, ಯಾತಿ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು (ಅಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು) ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ || ೮ ||

ಭಾ || (೧) ಸದಾ ತದ್ಭಾವಭಾವಿಕತ್ವಂ ಸ್ಪಷ್ಟಯತಿ | ಅಭ್ಯಾಸೇತಿ | ಅಭ್ಯಾಸ ಏವ ಯೋ-
ಗೋಽಭ್ಯಾಸಯೋಗಃ | ದಿವ್ಯಂ ಪುರುಷಂ ಪುರಿರಯಂ ಪೂರ್ಣಂ ಚ || (೨) ಸ ವಾ
ಅಯಂ ಪುರುಷಃ ಸರ್ವಾಸು ಪೂರ್ಣ ಪುರಿರಯೋ ನೈನೇನ ಕಿಂ ಚ ನಾನಾವ್ಯತಂ
ನೈನೇನ ಕಿಂ ಚ ನಾಸಂವೃತಮಿತಿ ಶ್ರುತೇ | ದಿವ್ಯಂ ಸೃಷ್ಟ್ವಾದಿಕ್ರೀಡಾಯುಕ್ತಂ |
ದಿವು ಕ್ರೀಡೇತಿ ಧಾತೋಃ || ೮ ||

ಅ || (೧) ಸದಾ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸು ಇಟ್ಟು, ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕೆಂಬುವುದನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ
ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಭ್ಯಾಸಯೋಗವೆಂದರೆ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಪುನಃಪುನಃ ಅವರ್ತ
ಪರೂಪವಾದ ಉಪಾಯವೆಂದರ್ಥವು. ದಿವ್ಯಂ=ಕ್ರೀಡಾದಿಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ, ಪುರುಷಂ=ಸರ್ವರ
ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವ, ಅಥವಾ ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು. (೨)
ಅ ಈ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವರ ಕರೀರಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಅದಕಾರಣ ಪುರುಷಃ
ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ ಈ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಯಾವುದೊಂದೂ ಅಂತರ್ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗದಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ
ಇವನು ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳ ಒಳಗೇನೇ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಅಂದರೆ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯು. ಮತ್ತೆ
ಇವನಿಂದ ಯಾವುದೊಂದೂ ಹೊರಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇದ್ದರೂ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲವೂ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ವ್ಯಾಪಿ
ಸಿಕೊಂಡದ್ದೇ ಆಗಿದೆ. (ಅಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿ
ದ್ದಾನೆ.) ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು. ದಿವ್ಯಂ=ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ವಾದಿರೂಪ ಶ್ರೀಡಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನು.
ದಿವ್ ಧಾತುವು ಕ್ರೀಡಾ ಎಂಬುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. || ೮ ||

ಗೀ || ಕವಿಂ ಪುರಾಣಮನುಶಾಸಿತಾರ-

ಮಣೋರಣೇಯಾಂಸಮನುಷ್ಕರೇದ್ಯಃ |

ಸರ್ವಸ್ಯ ಧಾತಾರಮಚಿಂತ್ಯರೂಪ-

ಮಾದಿತ್ಯವರ್ಣಂ ತಮಸಃ ಪರಸ್ತಾತ್

|| ೯ ||

ಅ || ಯಃ=ಯಾವಾತನು, ಕವಿಂ=ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ, ಪುರಾಣಂ=ಅನಾದಿಯಾದ. ಅನುಶಾಸಿತಾ
ರಂ=ಸರ್ವ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಶಿಕ್ಷಕನಾದ, ಅಣೋಃ=ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ವಸ್ತುವಿಗಿಂತಲೂ, ಅದೇಯಾಂಸಂ=
ಅತ್ಯಂತ ಅಣುವಿಮಾಣವುಳ್ಳ. ಸರ್ವಸ್ಯ=ಛೇದನ ಅಕ್ಷೇಪನ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ, ಧಾತಾರಂ=ಧಾರ
ಕನೂ ರಕ್ಷಕನೂ ಆದ, ಅಚಿಂತ್ಯರೂಪಂ=ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ತಿಳಿಯಲರಕ್ಕ ರೂಪವುಳ್ಳ
ಅದಿತ್ಯವರ್ಣಂ=ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಭೆಯುಳ್ಳ, ತಮಸಃ ಪರಸ್ತಾತ್=ಸಪ್ತರಶ್ಮಿಮೋಗುಣ ರೂಪವಾದ
ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನೂ, ಮೃತ್ಯುವನ್ನೂ ವಿಗಾರ ಇರುವ. (ಅಂದರೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಮರಣಗಳ ಸಂಖ್ಯಂಧವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವ)
ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಅನುಷ್ಕರೇತ್=ಚಿನ್ನಾಗಿ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿದ್ದು, (ಅತನು ಮ. ಕೃತನಾಗುತ್ತಾನೆ.) || ೯ ||

ಭಾ || (೧) ದೈಯಮಾಹ | ಕವಿಮಿತಿ | ಕವಿಂ ಸರ್ವಜ್ಞಂ | ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ |
ತ್ವಂ ಕವಿಃ ಸರ್ವವೇದಸಾದಿತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ || (೨) ಧಾತಾರಂ ಧಾರಣಪೋಷಣಕ-
ರ್ತಾರಂ | ದುಧಾಣಾ ಧಾರಣಪೋಷಣಯೋರಿತಿ ಧಾತೋಃ || (೩) ಧಾತಾ ವಿ-
ಧಾತಾ ಪರಮೋತ ಸಂದೈಗಿತಿ ಶ್ರುತಿಃ || (೪) ಬ್ರಹ್ಮಾ ಸ್ವಾಣುರಿತ್ಯಾರಭ್ಯ ತಸ
ಪ್ರಸಾದಾದಿಚ್ಛಂತಿ ತದಾದಿಶ್ಚ ಫಲಾಂ ಗತಿಮಿತ್ಯಾದಿ ಚ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ || (೫) || (1)

ತಮಸೋವ್ಯಕ್ತಾಪ್ತರತಃ ಸ್ಥಿತಂ | ತಮಸಃ ಪರಸ್ತಾದಿತಿ | (2) ಅವ್ಯಕ್ತಂ ವೈ ತಮಃ ಪರಸ್ತಾದ್ಧಿ ಸ ತತ ಇತಿ ಹಿಪ್ಪಲಾದಶಾಖಾಯಾಂ | (3) ಮೃತ್ಯುವಾನ್ ತಮಃ ಮೃತ್ಯುರ್ವೈ ತಮೋ ಜ್ಯೋತಿರಮೃತಮಿತಿ ಶ್ರುತೇಃ || ೯ ||

ಅ || (೧) ಧೈಯವಾದ ಭಗವದ್ಭಾವವನ್ನು ಕವಿ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕವಿ=ಸರ್ವಜ್ಞನನ್ನು, ಯಾವನು ಸರ್ವಜ್ಞನೋ, ಎಂಬುವ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಮಸ್ತವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವವರಿಂದ ನೀನು ಸರ್ವಜ್ಞನಾದುದರಿಂದ ಕವಿ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿ, ಎಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮವುರಾಡಲಿದೆ. (೨) ಧಾತು ಧಾತುವು ಧಾರಣ ಪೋಷಣಗಳೆಂಬುವ ಅರ್ಥಗಳಿಂದ, ಎಂಬುವ ಧಾತುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ಧಾರಣ=ಧಾರಣ ಪೋಷಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನನ್ನು. (೩) (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಜಗದ್ಧಾರಕನೆಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಜಗದ್ಧಾರಕನು, ಸರ್ವ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನು, ಮತ್ತು ಉತ್ತಮ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನು, ಎಂದು ತಿಳಿಯು. (೪) (ಸರ್ವ ಜಗದ್ಧಾರಕನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ. ಬೇರೆಯವರು ಅಲ್ಲ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಚತುರ್ಮುಖ, ಬ್ರಹ್ಮ, ರುದ್ರ ಎಂದಾರಂಭಿಸಿ ಅವರು ಆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಕೂಡಲ್ಪಟ್ಟ ಸುಖವುಳ್ಳ (ಅಂದರೆ ಕೇವಲ ಸುಖರೂಪವಾದ) ಮೋಕ್ಷರೂಪ ಗತಿ ಯನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾರೆ. ಎಂದು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (೫) (1) ತಮಸಃ=ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯ ದೆಸೆಯಿಂದ, ಪರತಃ ಸ್ಥಿತಂ=ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಇರತಕ್ಕವನು. (ಅಂದರೆ ಅವ್ಯಕ್ತವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು.) (2) ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವನು. (ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವನು.) ತಮಃ ಅಂದರೆ ಜಡ ಪ್ರಕೃತಿಯು. ಆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಆ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ವಿವರಿಸುವನು, ಎಂದು ಹಿಪ್ಪಲಾದ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ (3) ಮರಣವು ತಮಃ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕಾಶಸ್ವರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಪರಬ್ರಹ್ಮನು (ಅಮೃತನು) ಮರಣರಹಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. || ೯ ||

ಶಾ || ತಮಸಃ ಪರಸ್ತಾದಪ್ರಾಕೃತದೇಹಃ(ಹಂ)

|| ೯ ||

ಅ || ತಮಸಃ ಪರಸ್ತತ್ = ಅವ್ಯಕ್ತ ದೇಹವುಳ್ಳವನು.

|| ೯ ||

೧೬ || ಪ್ರಯಾಣಕಾಲೇ ಮನಸಾಚಲೇನ

ಭಕ್ತ್ಯಾ ಯುಕ್ತೋ ಯೋಗಬಲೇನ ಚೈವ |

ಭ್ರೂಪೋರ್ಮಧ್ಯೇ ಪ್ರಾಣಮಾವೇಶ್ಯ ಸಮ್ಯಕ್

ಸ ತಂ ಪರಂ ಪುರುಷಮುಪೈತಿ ದಿವ್ಯಂ

|| ೧೦ ||

ಅ || ಭಕ್ತ್ಯಾ ಯುಕ್ತಃ=ಯಾವನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ, ಪ್ರಯಾಣಕಾಲೇ=ಮರಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ. ಯೋಗಬಲೇನ=ಯೋಗಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ, ಭ್ರೂಪೋ=ಹುಬ್ಬುಗಳ, ಮಧ್ಯೇ=ಮಧ್ಯವಲ್ಲಿ. ಪ್ರಾಣಂ=ಪ್ರಾಣವಾಯುವನ್ನು ಅವೇಶ್ಯ=ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿಸಿ, ಅಚಲೇನ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಕಡಲ ದಿರುವ, ಮನಸಾ=ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸಮ್ಯಕ್=ತೆನ್ನಾಗಿ, ಅನುಷ್ಠರೇತ್=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಸಃ=ಆತನು, ದಿವ್ಯಂ=ಶ್ರೀಮಾದಿಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ, ಪರಂ=ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ತಂ ಪುರುಷಃ=ಆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಉಪೈತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. || ೧೦ ||

೪೩ || (೧) ವಾಯುಜಯಾದಿಯೋಗಯುಕ್ತಾನಾಂ ಮೃತಿಕಾಲೇ ಕರ್ತವ್ಯಮಾಹ ವಿಶೇಷತಃ ಪ್ರಯಾಣಕಾಲ ಇತಿ || (೨) ವಾಯುಜಯಾದಿರಹಿತಾನಾಮಪಿ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿ-ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಸಂಪೂರ್ಣಾನಾಂ ಭವತ್ಯೇವ ಮುಕ್ತಿಃ || (೩) ತದ್ವ್ರತಾಂ ಶ್ರೀಪಂಚಾಂಗಾಃ ಸಂಪೂರ್ಣಾನಾಮಪಿ ನಿಪುಣಾನಾಂ ತದ್ವ್ರತಾತ್ಮಕಂ ಚಿದ್ಭವತೀತಿ ವಿಶೇಷಃ || (೪) ಉಕ್ತಂ ಚ ಭಾಗವತೇ | ಪಾನೇನ ತೇ ದೇವ ಕಥಾಸುಧಾಯಾಃ ಪ್ರವೃತ್ತ-ಭಕ್ತ್ಯಾ ವಿರದಾಶಯೋ | ವೈರಾಗ್ಯಸಾರಂ ಪ್ರತಿಲಭ್ಯ ಜೋಧಂ ಯಥಾಂಜನಾಶ್ಚಾಃ ಪುರಕುಂಠಭಿಷ್ಠಂ | ತಥಾಃ ಪರೇ ಶ್ವಾತ್ಮಸಮಾಧಿಯೋಗಬಲೇನ ಜಿಹ್ವಾ ಪ್ರ-ಕೃತಿಂ ಬಲಿಷ್ಠಾಂ | ತ್ವಾಮೇವ ಧೀರಾಃ ಪುರುಷಂ ವಿಶಂತಿ ತೇಷಾಂ ಶ್ರಮಃ ಸ್ಯಾನ್ನ ಕು ಸೇವಯಾ ತ ಇತಿ || ೧ ||

೪೪ || (೧) ಶ್ವಾಸನಿರೋಧಾದಿರೂಪವಾದ ಯೋಗದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಉಪಾಸಕರಿಗೆ ಮರಣಕಾಲದ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣಕಾಲೇ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (೨) ಶ್ವಾಸನಿರೋಧಾದಿರೂಪವಾದ ಯೋಗವಿಲ್ಲದವರಿಗೂ ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣರಾದವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವಾಗಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ. (೩) ಶ್ವಾಸನಿರೋಧಾದಿರೂಪ ಉಪಾಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗುಣಗಳು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಶ್ವಾಸನಿರೋಧಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥರಾದ ಉಪಾಸಕರಿಗೂ ಕೂಡ ಶ್ವಾಸನಿರೋಧಾದಿರೂಪ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸ ಬಲದಿಂದ ಶಿಫ್ಟದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪ ಅವಧಿವಿಲ್ಲದೆ ಮುಕ್ತಿಯು ಆಗುತ್ತದೆ. (೪) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ನಿನ್ನ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಕಥೆಯೆಂಬ ಅಮೃತವಾನಂದ (ಶ್ರವಣಮನಸಾದಿಗಳಿಂದ) ಅಭಿವೃದ್ಧಿವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಅಂತಃಕರಣವುಳ್ಳವರು, ಯಾರು ಉಕ್ತಮುಖ್ಯವಾದ ಇಂದ್ರಿಯ, ಅವರು ವಿಷಯವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಫಲಭೂತವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ನಾಶವಿಲ್ಲದ ವೈಕುಂಠಾದಿ ಮಂದಿರವುಳ್ಳ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಹೊಂದಿರುತ್ತಾರೋ, (ಅಂದರೆ ಸಾಯುಜ್ಯಾದಿರೂಪವಾದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾರೋ) ಹಾಗೆಯೇ ಅಂತಹ ಪೂರ್ಣ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರಿಗಿಂತ ಇತರರಾದ ಶ್ವಾಸನಿರೋಧದಲ್ಲಿ ಶ್ರಮವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗಳು ಅಲ್ಪವಾದ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಭ್ಯಾನ, ಹೆಚ್ಚು ಶ್ವಾಸನಿರೋಧಾದಿರೂಪವಾದ ಯೋಗಬಲ ಇವುಗಳಿಂದ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ (ಅಲ್ಪ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಗೆಲ್ಲಲಿಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ತವಾದ) ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಗೆದ್ದು (ರಿಂಗದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಉಕ್ತಮುಖ್ಯವರಂತೆ ಹಿನ್ನಾಗಿ ಅಲ್ಪ ಅಂತಹ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸವುಳ್ಳವರಿಗೆ ಸಾಧನಕಾಲವಿಲ್ಲದಂತಹ ಶ್ಲೇಷವೆಂಬಾಗುತ್ತದೆ. ನಿನ್ನ ಶ್ರವಣಾದಿರೂಪವಾದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅಂತಹ ಶ್ಲೇಷವೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ || ೧ ||

೪೫ || (೧) ಯೇ ಕು ತದ್ವ್ರತಾ ರೋಕಾ ವಿಕಾಂತಿಕ್ರಂ ಸಮಾಪ್ರಿಕಾಃ | ವಿಕದಭ್ಯಧಿಕಂ ತೇಷಾಂ ತತ್ತೇಜಃ ಪ್ರವಿಕಂತ್ಯುತೇತಿ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ || (೨) ಸಂಪೂರ್ಣಾನಾಂ ಭವೇನ್ನೋಕ್ತೋ ವಿರಕ್ತಿಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿಃ | ನಿಯಮೇನ ತಥಾಃ ಪೀರಜಯಾದಿಯುತ-ಯೋಗಿನಾಂ | ವತ್ಯಶ್ವಾನ್ನಸನ್ನಿಪತ್ಯುರ್ವಮಪ್ಯಾತ್ಮತೇ ಧ್ರುವಮಿತಿ ವ್ಯಾಸ-ಯೋಗೇ || ೨ || || ೧ ||

ಅ || (೧) ಯಾವ ಜನರು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುವವರಾಗಿ ಎಕಾಂಶಭಕ್ತತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾರೋ, ಅವರಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಮುಕ್ತಿರೂಪ ಫಲವು ಇತರರು ಹೊಂದುವ ಮುಕ್ತಿಗಿಂತ ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟವು. ಮತ್ತು ಅವರು ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ತೇಜೋರೂಪನಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನನ್ನು ಪ್ರವೇಶಮಾಡುತ್ತಾರೆ, ಎಂದು ಮೋಕ್ಷ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (ವೈರಾಗ್ಯ ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣರಾದ ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದು. ಆದರೂ ಕ್ವಾಸನಿರೋಧಾದಿಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತರಾದ ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ಅಧೀನವಾಗಿಯೇ (ಮನೋ ನಗ್ರಹ) ಇರುವುದರಿಂದ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಪ್ರಧಾನರಾದ ಯೋಗಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಮೊದಲೇ ಕ್ವಾಸನಿರೋಧಾದಿಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತರಾದ ಯೋಗಿಗಳಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು (ಮೋಕ್ಷವು) ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಹೊಂದಲ್ಪಡುತ್ತದೆ, ಎಂದು ವ್ಯಾಸಯೋಗದಲ್ಲಿದೆ. (ಅಂದರೆ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಧಾನರಾದ ಯೋಗಿಗಳಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡುವ ಮುಕ್ತಿಗಿಂತ ಇತರರ ಮುಕ್ತಿಯು ನಿಶ್ಚಯವಾದುದು.) || ೧೦ ||

ಹೀ—ಕ್ವಾಸನಿರೋಧಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಯೋಗಿಗಳ ಪರಿಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಧೈರ್ಯವನ್ನೂ ಸ್ವಪ್ನೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಯದಕ್ಷರಂ ವೇದವಿದೋ ವದಂತಿ

ವಿಶಂತಿ ಯದ್ಭಕ್ತಯೋ ವೀತರಾಗಾಃ |

ಯದಿಚ್ಛಂತೋ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಂ ಚರಂತಿ

ತತ್ತೇ ಪದಂ ಸಂಗ್ರಹೇಣ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯೇ

|| ೧೧ ||

ಅ || ಯತ್ಪದಂ=ಯಾವ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ಆಕ್ಷರಂ=ನಾಲ್ಕು ವಿಧ ನಾಶವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದನ್ನಾಗಿ, ವೇದವಿದಃ=ವೇದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಿಗಳು. ವದಂತಿ=ಹೇಳುತ್ತಾರೋ, ಯತ್=ಯಾವ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ವೀತರಾಗಾಃ=ಕಾಮ ಕ್ರೋಧ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವ, ಯತಯಃ=ಪ್ರಯತ್ನ ಹೀಲರಾದವರು, ವಿಶಂತಿ=ಪ್ರವೇಶಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ಯತ್=ಯಾವ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ಇಚ್ಛಂತಃ=ಹಿಂಸೆಯಿಲ್ಲದಿರುವವರಾಗಿ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಂ=ಮನಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇಡುವಿಕೆಯನ್ನು, ಚರಂತಿ=ಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ತತ್ಪದಂ=ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಗಳಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡತಕ್ಕ, ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೇ=ನಿನಗಾಗಿ, ಸಂಗ್ರಹೇಣ=ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ, ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯೇ=ಹೇಳುವೆನು. (ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸ್ಮರಣೆಮಾಡುವ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುವೆನು.) || ೧೧ ||

ಭಾ || (೧) ತದೇವ ಸರ್ವೇಯಂ ಪ್ರಪಂಚಯತಿ | ಯದಕ್ಷರಮಿತ್ಯಾದಿನಾ | ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ ಮುಮುಕ್ಷುಭಿರಿತಿ ಪದಂ ಸ್ವರೂಪಂ | ಪದ ಗತಾವಿತಿ ಧಾತೋಃ | ತದ್ವಿಶ್ಲೋಕಃ ಪರಮಂ ಪದಮಿತಿ ಕ್ರುತೇಶ್ಚ || (೨) ಗೀಯಸೇ ಪದಮಿತ್ಯೇವ ಮುನಿಭಿಃ ಪದ್ಯಸೇ ಯತ ಇತಿ ಚ ನಾರದೀಯೇ || ೧೧ ||

ಅ || ಆ ಧೈರ್ಯವಾದ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪನನ್ನೇ ಯದಕ್ಷರಂ ಎತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಗಳಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಪದಂ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವು. ಗತಿ ಎಂಬುವ ಧಾತು ದಲ್ಲಿ ಪದ ಎಂಬುವ ಧಾತುವಿದೆ. ಹೀಗೆ ಧಾತುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದಲೂ, ಶ್ರೀ(ವಿಷ್ಣು)ವಿನ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು

ತವನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ನೋಡುತ್ತಾರೆ, ಎಂಬುವ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ, (೨) ಎರೋ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ನೀನು ಮುನಿಗಳಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡುತ್ತಿ. ಆದಕಾರಣ ಪದಂ ಎನಿಸುತ್ತಿ. ಎಂದು ನಾರದೀಯ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯ ದಿಂದಲೂ ಪದಂ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪವೆಂಬುವ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. || ೧೧ ||

ಭಾ || ಮನಃಪದೀನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಚರಣಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ

|| ೧೧ ||

ಅ || ಮನಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಇರುವಿಕೆಯು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೆನಿಸು ತ್ತದೆ. || ೧೧ ||

ಹೀ-ಭ್ಯಾಸಿಸುವ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ--

ಗೀ || ಸರ್ವದ್ವಾರಾಣಿ ಸಂಯಮ್ಯ ಮನೋ ಹೃದಿ ನಿರುದ್ಯ ಚ |

ಮೂರ್ಧ್ನಾ ಧಾರ್ಯಾತ್ಮನಃ ಪ್ರಾಣಮಾಸ್ಥಿತೋ ಯೋಗಧಾರಣಾಂ ||

ಓಮಿತ್ಯೇಕಾಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವ್ಯಾಹರನ್ನಾಮನುಷ್ಠರನ್ |

ಯಃ ಪ್ರಯಾತಿ ತ್ಯಜನ್ನೇಹಂ ಸ ಯಾತಿ ಪರಮಾಂ ಗತಿಂ || ೧೨, ೧೩ ||

ಅ || ಸರ್ವದ್ವಾರಾಣಿ=ವಾಯುವಿನ ಸಂಚಾರಸ್ಥಾನಗಳಾದ ಸುಮುಖಾ ನಾಡಿ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಎಲ್ಲಾ ನಾಡಿ(ಇಂದ್ರಿಯಮಾರ್ಗ)ಗಳನ್ನು. ಸಂಯಮ್ಯ=ನಿರೋಧಮಾಡಿ, ಹೃದಿ=ಹೃದಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವುದರಿಂದ ಹೃತ್ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಶ್ರೀಮನ್ನಾ ರಾಯಣದಲ್ಲಿ, ಮನಃ=ಮನಸ್ಸನ್ನು, ನಿರುದ್ಯ=ನಿರೋಧಿಸಿ, (ಆದರೆ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಹೋಗದಂತೆ ಮಾಡಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇರಿಸಿ) ಆತ್ಮನಃ=ತನ್ನ, ಪ್ರಾಣಂ=ಪ್ರಾಣವಾಯುವನ್ನು, ಮೂರ್ಧ್ನಾ=ಮುಂದುಮಾಡಿದು ಮಾರ್ಗ ವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರದಲ್ಲಿ, ಆಧಾಯ=ಇಟ್ಟು, ಯೋಗಧಾರಣಾಂ ಆಸ್ಥಿತಃ=ಅಖಂಡ ಸ್ಥಿತಿರೂಪವಾದ ಯೋಗಧಾರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಅಗ್ರಹಯುಕ್ತನಾಗಿ, ಓಮಿತ್ಯೇಕಾಕ್ಷರಂ=ಓಂ ಎಂಬುವ ಒಂದು ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡತಕ್ಕ, ಬ್ರಹ್ಮ=ಪರಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪನಾದ, ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ವ್ಯಾಹರನ್=ಹೇಳುತ್ತಾ, ಅನುಷ್ಠರನ್=ಶ್ರುತನೆ ಮಾಡುತ್ತಾ, (ಆದರೆ ಓಂ ಎಂದು ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಆ ಪ್ರಣವಪ್ರತಿವಾದ್ಯನಾದ ಪರ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು) ಯಃ=ಯಾವಾತನು, ದೇಹಂ=ಕರೀರವನ್ನು, ತ್ಯಜನ್=ಬಿಡುವವ ನಾಗಿ, ಪ್ರಯಾತಿ=ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾನೋ, ಸಃ=ಅತನು, ಪರಮಾಂ ಗತಿಂ=ಮೋಕ್ಷವನ್ನು, ಯಾತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. || ೧೨, ೧೩ ||

ಹೀ-ಮನೋ ನಿರುದ್ಯ ಎಂಬುವುದರಿಂದಲೇ ಸಮಸ್ತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳ ಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಎಕೆ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ವಾಯುಸಂಚರಿಸುವ ಸಮಸ್ತನಾಡಿಗಳನ್ನು (ಇಂದ್ರಿಯಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು) ನಿರೋಧಿಸಬೇಕೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಆ ನಾಡಿಗಳನ್ನು ತಡೆಯುವುದು ಎ ಕೆಳಕಂಡಿ--

ಭಾ || (೧) 'ಬ್ರಹ್ಮನಾಡೀಂ ವಿನಾ ಯದ್ಭಸ್ಮತ್ರ ಗಚ್ಛತಿ ತರ್ಹಿ ವಿನಾ ಮೋಕ್ಷಂ ಸ್ವಾನಾಂ ಕರಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿತಿ ಸರ್ವದ್ವಾರಾಣಿ ಸಂಯಮ್ಯ || (೨) ನಿರ್ಗಚ್ಛಂಶ್ಚಕ್ಷುಃ ಸೂರ್ಯಂ ದಿಶಃ ಶ್ರೋತ್ರೇಣ ಚೈವ ಓತಾದಿವಚನಾದ್ವ್ಯಾಸಯೋಗೇ | ಮೋಕ್ಷ-

ಧರ್ಮೇ ಚ || (೩) ಹೃದಿ ಸಾರಾಯಣೇ | ಪ್ರಿಯತೇ ತ್ವಯಾ ಜಗದ್ಯಸ್ಮಾದ್ವೈದಿ-
ಶ್ಚೇವಂ ಪ್ರಭಾಷಸ ಇತಿ ಪಾದ್ಯೇ || (೪) ನ ಹಿ ಮೂರ್ಛಿ ಪ್ರಾಣೇ ಹೃದಿ ಮನಸ್ಸು-
ಸ್ಥಿತಿಃ ಸಂಭವತಿ | ಯತ್ರ ಪ್ರಾಣೋ ಮನಸ್ತತ್ರ ತತ್ರ ಜೀವಃ ಪರಸ್ತಥೇತಿ ವ್ಯಾಸ-
ಯೋಗೇ || (೫) ಯೋಗಧಾರಣಾಮಾಸ್ಥಿತಃ | ಯೋಗಭರಣ ಏನಾಭಿಯುಕ್ತ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ೧೨, ೧೩ ||

ಅ || (೧) ಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ನಾಡಿಕಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಹೋದರೆ ಆ ಜೀವನು ಮೋಕ್ಷ
ಹೊಂದದೆ ಬೇರೆ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಹೋಗುವ ಕಾರಣ ಸರ್ವದ್ವಾರಾಣಿ ಸಂಯಮ್ಯ ಎಂದು ಕ್ರವಾಗಿದೆ. (೨)
(ಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿ ಹೊರತು ಬೇರೆ ನಾಡಿಮಾರ್ಗದಿಂದ ಉತ್ಕ್ರಾಂತನಾದ ಜೀವನು ಸ್ಥಾನಾಂತರವನ್ನು
(ಪೂರ್ವಾದಿಗಳನ್ನು) ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ
ವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಹೋಗುವ ಜೀವನು ಸೂರ್ಯನನ್ನೂ, ಕಿವಿಯಿಂದ ಹೋದವನು
ದಿಗಭಿವಾನಾದೀವತೆಗಳನ್ನೂ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಇದುವೊದಲಾದ, ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ದ್ವಾರಾಂತರದಿಂದ
ಹೋದವನು ಸ್ಥಾನಾಂತರವನ್ನು (ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು) ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ವ್ಯಾಸಯೋಗವೆಂಬುವ
ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಅರ್ಥವೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. (೩) ಹೃದಿ=
ಶ್ರೀಸಾರಾಯಣದಲ್ಲಿ. (ಈ ಅರ್ಥವು ಹೇಗೆ ಸಿಗುತ್ತದೆಂದರೆ-) ಎಲೋ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ನಿನಿಂದ ಹಗತ್ತು
ಸಂಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ನೀನು ಹೃತ್ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿ, ಎಂದು ಪಾದ್ಯದಲ್ಲಿದೆ. (೪) (ಹೃತ್ ಎಂಬುವು
ವಕ್ಕೆ ಹೃದಯವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದೆಂದರೆ-) ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ
ನಿರುವಾಗ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಇರುತ್ತದೆಂಬುವುದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. (ಏಕೆ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ
ವೆಂದರೆ-) ಎಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣನಿರುತ್ತಾನೋ, ಅಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಇರುತ್ತದೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಜೀವನೂ ಹಾಗೆಯೇ
ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೂ ಇರುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ವ್ಯಾಸಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (೫) ಯೋಗಧಾರಣಾಮಾಸ್ಥಿತಃ=
ಶಾಸ್ತರೋಧ ಮೊದಲಾದ ಯೋಗಸಂಪೂರ್ಣಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಆಗ್ರಹವುಳ್ಳವನು ಎಂದರ್ಥವು. || ೧೨, ೧೩ ||

ಶಾ || ಏಕಾಕ್ಷರವಾಚ್ಯತ್ವಾದೇಕಾಕ್ಷರಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ || ೧೨, ೧೩ ||

ಅ || ೬ಂ ಎಂಬುವ ಒಂದು ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಏಕಾಕ್ಷರಂ=ಎಂಬುವ ಶಬ್ದವಾ-
ಚ್ಯನು ದರಬ್ರಹ್ಮನು. || ೧೨, ೧೩ ||

ಹೀ-ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಸವುಳ್ಳವನಿಗೇನೇ ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಸ್ಮರಣೆಯುಂಟಾ-
ಗುತ್ತದೆ ನಿತ್ಯಾಧ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಸ್ಮರಣೆಯು ಬರಲಾರದು, ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ--

೧೬ || ಅನನ್ಯಚೇತಾಃ ಸತತಂ ಯೋ ನಾಂ ಸ್ಮರತಿ ನಿತ್ಯತಃ |

ತಸ್ಯಾಹಂ ಸುಲಭಃ ಪಾರ್ಥ ನಿತರಂ ಕ್ತಸ್ಯ ಯೋಗಿನಃ || ೧೪ ||

ಅ || ಪಾರ್ಥ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಯಃ=ಯಾವಾತನೂ, ಸತತಂ=ನಿರಂತರವಲ್ಲಿಯೂ, ಅನನ್ಯ-
ಚೇತಾಃ=ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೊರತು ಬೇರೆ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಡದಿರುವವನಾಗಿ, ನಿತ್ಯತಃ=
ನಿರಂತರದಲ್ಲಿ, ನಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ಸ್ಮರತಿ=ಸ್ಮರಣೆಯಾಡುತ್ತಾನೋ, ತಸ್ಯ=ಅಂತಹ, ನಿತರಂ=ಕ್ತಸ್ಯ
ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ನನ್ನನ್ನು ಹೊಂದಲಿಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಾದ ವ್ಯಾಧಾರವಿಲ್ಲ, ಯೋಗಿನಃ=ಸಂಪೂರ್ಣ ಯೋಗಿ

ಯವುಳ್ಳ ಯೋಗಿಗೆ, ಅಹಂ=ನಾನು, ಸುಲಭಃ=ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಖದಿಂದ ಸ್ವಾತಿವಿಷಯನಾಗುತ್ತೇನೆ. ಅಥವಾ ಅನಾಯಾಸದಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡತಕ್ಕವನು. || ೧೪ ||

ಭಾ || ನಿತ್ಯಯುಕ್ತಸ್ಯ ನಿತ್ಯೋಪಾಯವತಃ | ಯೋಗಿನಃ ಪರಿಪೂರ್ಣಯೋಗಸ್ಯ || ೧೪ ||

ಅ || ನಿತ್ಯಯುಕ್ತಸ್ಯ=ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಕ್ಷಾಸ್ತನಿರೋಧ ಮೊದಲಾದ ಯೋಗರೂಪವಾದ ಉಪಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಉಪಾಯವುಳ್ಳವನಿಗೆ. ಯೋಗಿವಃ=ಪರಿಪೂರ್ಣ ಉಪಾಯವುಳ್ಳವನಿಗೆ || ೧೪ ||

ಗೀ || ಮಾಮುಪೇತ್ಯ ಪುನರ್ಜನ್ಮ ದುಃಖಾಲಯಮಶಾಶ್ವತಂ |

ನಾಪ್ನುವಂತಿ ಮಹಾತ್ಮನಃ ಸಂಸಿದ್ಧಿಂ ಪರಮಾಂ ಗತಾಃ || ೧೫ ||

ಅ || ಮಹಾತ್ಮಾಃ=ಹ್ವಾನಿಗಳು, ಪರಮಾಂ=ಉತ್ತಮವಾದ, ಸಂಸಿದ್ಧಿಂ=ಮೋಕ್ಷವನ್ನು. ಗತಾಃ=ಹೊಂದಿದಕಾರಣ, ಮಗಂ=ನನ್ನನ್ನು, ಉಪೇತ್ಯ=ಹೊಂದಿ, ದುಃಖಾಲಯಂ=ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ, ಅಶಾಶ್ವತಂ=ಅನಿತ್ಯವಾದ, (ನಾರವುಳ್ಳ) ಜನ್ಮ=ಜೀವನಸಂಭವವನ್ನು, ನಾಪ್ನುವಂತಿ=ತಿರುಗಿ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. || ೧೫ ||

ಭಾ || ತತ್ಪಾಪ್ತಿಂ ಸೌತಿ | ಮಾಮಿತಿ | ಪರಮಾಂ ಸಿದ್ಧಿಂ ಗತಾ ಹಿ ತ ಇತಿ ತತ್ರ ಹೇತುಃ ||

|| ೧೫ ||

ಅ || ಮಾಂ ಎಂಬುವ ಕ್ಷೋಕದಿಂದ ಭಗವತ್ಪಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪರಮಾಂ ಸಿದ್ಧಿಂ ಗತಾಃ ಎಂಬುವುದು ತಿರುಗಿ ಜನ್ಮವಿಲ್ಲವೆಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುವುದು. || ೧೫ ||

ಗೀ || ಅಬ್ರಹ್ಮಭವನಾರ್ಹೋಃ ಪುನರಾವರ್ತಿನೋಽರ್ಜುನ |

ಮಾಮುಪೇತ್ಯ ತು ಕೌಂತೇಯ ಪುನರ್ಜನ್ಮ ನ ವಿದ್ಯತೇ || ೧೬ ||

ಅ || ಅರ್ಜುನಃ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಅಬ್ರಹ್ಮಭವನಾಶ್=ಮೇರುಪರ್ವತದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನ ರೋಷವನ್ನಾರಂಭಿಸಿ (ರೋಷದಿತಿಯಿಂದ), ರೋಃ=ಕಳಗಿನ ರೋಷಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಜನರು, ಪುನರಾವರ್ತಿನಃ=ತಿರುಗಿ ಭೂರೋಷದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟು ಸಾವುಳ್ಳವರು. ಕೌಂತೇಯಃ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಮಗಂ=ತನ್ನನ್ನು, ಉಪೇತ್ಯ=ಹೊಂದಿ (ಇರುವವನಿಗೆ) ಪುನಃ=ತಿರುಗಿ, ಜನ್ಮ=ಉತ್ಪತ್ತಿಯು, ನ ತು ವಿದ್ಯತೇ=ಇರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. || ೧೬ ||

ಹೀ-ಅ ಬ್ರಹ್ಮಭವನಾರ್ಹೋಃ ಪುನರಾವರ್ತಿನಃ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಸತ್ಯರೋಷದಲ್ಲಿರುವವನೂ ತಪೋರೋಷ ಜನರೋಷದಲ್ಲಿರುವವನೂ ಜನ್ಮವು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆಂಬ ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ-

ಭಾ || (೧) ಮಹಾಮೇರುಪ್ರಬ್ರಹ್ಮಸದನಮೂಢ್ಯ ನ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಃ || (೨) ತಚ್ಚೋಕ್ತಂ

ಪಾರಾಯಣಗೋಪಾಲಕಶ್ವೇ | ಆ ಮೇರುಪ್ರಬ್ರಹ್ಮಸದನಾದಾ ಜನಾನ್ಮ ಜನಿರ್ಭುವತಿ |

ಕಥಾಃ ಪೃಥವಃ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಾಪ್ಯೈವ ವಸುದೇವಜಮಿತಿ || ೧೬ ||

ಅ || ಪ್ರಥಿವ್ಯಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮೇರೌ ಜಯಂತಂ ತ್ವಂತರಿಕ್ಷಗಂ | ತೃತೀಯಂ ಸತ್ಯ
ಲೋಕೇ ವೈ ಸದನಂ ತ್ರಿವಿಧಂ ಸ್ವೃತಂ ಎಂಬುವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಮಹಾಮೇರು ಪರ್ವತದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ
ಚತುರ್ಮುಖನ ಕತಕೋಟಿ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಮನೆಯನ್ನಾ ರಂಭಿಸಿ (ಅಂದರೆ ಆ ಮನೆಯಿಂದ ಮೇಲೆ
ಇರತಕ್ಕ ಅನಂತಾಸನ ಶ್ರೇತದ್ವೀಪಗಳಲ್ಲಿರುವವಂಗೂ ಜನೋಲೋಕಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಎಲ್ಲಾ
ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವವಂಗೂ) ತಿರುಗಿ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಸಾವುಗಳು ಇಲ್ಲ. (೨) ಈ ವಿಷಯವು
ಸಾರಾಯಣಗೋಪಾಲಕಲ್ಪವೆಂಬುವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಮೇರುಪರ್ವತದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಚತು
ರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನ ವಂದಿರವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿಯೂ ಮತ್ತು ಜನಲೋಕವನ್ನಾ ರಂಭಿಸಿಯೂ (ಅಂದರೆ ಆ
ಲೋಕಗಳಿಗಿಂತ) ಮೇಲಿನ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವವರಿಗೆ ಯದ್ಯಪಿ ತಿರುಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಸಾವುಗಳು
ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಅದರೂ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿ ಇರುವವ
ರಿಗೇನೇ ಹುಟ್ಟಿ ಸಾವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದು (ಕೇವಲ ಲೋಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ಸಾವುಗಳು ಇಲ್ಲ
ವೆಂದಿಲ್ಲ) || ೧೬ ||

ಹೀ-ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವಂಗೂ ತಿರುಗಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಮಾಮುಖೇತ್ಯ
ಎಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಹೇಳಿದ್ದು ಎತಕ್ಕಿಂದರೆ- ಆಬ್ರಹ್ಮಭವನಾರ್ಥ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು
ಹೇಳುವರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಆಜನಾನ್ವ ಜನಿರ್ಭುವಿ ಎಂಬುವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸತ್ಯಲೋಕದಕೆಯಿಂದ
ಕೆಳಗಿನದಾದ ಜನಲೋಕಾದಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದವರಿಗೂ ಹುಟ್ಟಿ ಸಾವುಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖನ
ಲೋಕವನ್ನಾ ರಂಭಿಸಿ ಇರುವ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿದ್ದವರಿಗೆ ಜನ್ಮಾದಿಗಳಿಲ್ಲವೆಂದದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂಬುವ ಆಶಂಕೆ
ಯನ್ನು ಸ್ವ ತಿಳಿಯದಲೇ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ-

ಕಾ || (೧) ನಿಯಮಾಜ್ಞನ್ನನೋ ಭಾವೋ ಮುಕ್ತಸ್ಯೈವ || (೨) ಕಥಾಃಪಿ ತು | ಮಹ-
ಲೋಕಮತೀತಾನಾಂ ನ ಜನ್ಮಾಂರಲಯೌ ವಿನಾ || (೩) ತತ್ರಾಪ್ಯವಶ್ಯಂ ತತ್ತ್ವಾ-
ನಂ ಕೈಃ ಪ್ರಿಪ್ರಂ ಪುನರಾಪ್ಯತ ಇತಿ ಪಾದ್ಯೇ || ೧೭ ||

ಅ || ರಿಂಗದೇಹಭಂಗವಾಗಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಮುಕ್ತನಿಗೇನೇ ನ ಚ ಪುನರಾವರ್ತತೇ
ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನಿಯಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪುನರ್ಜನ್ಮ ನ ವಿದ್ಯತೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ
ವಿಕೇಶಾಕಾರವಾಗಿ ಜನನಮರಣಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. (೨) ಅದರೂ ಮಹಲೋಕವನ್ನು ದಾಟಿ
ಜನಾದಿಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಅವಾಸಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅಂಶದಿಂದ ಅವತಾರವಿದ್ದರೂ ಅಂಕವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಂಘರ್ಷ
ಅಂತಿರದಿಂದ ಅವರು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ ಪ್ರಲಯಾಂತದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಲಯವಾಗದೆ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ.
ಪ್ರಲಯೋಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮರಣವಿದ್ದರೂ ಲಯವಿಲ್ಲದೆ ಮೊದಲು ಮರಣವಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಮಹ
ಲೋಕಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಿನ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರುವ ಅಂಶಿಗಳಾದ ವಾಯುಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ
ಇವನಾದ್ಯಂತಗಳಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು. ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಯಾಂತದಲ್ಲಿ ವಾಯುವು ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿಯೂ,
ಭರತಿಯು ಪರಶ್ವತಿಯಾಗಿಯೂ, ರುದ್ರನು ಶೇಷನಾಗಿಯೂ, ಪಾರ್ವತಿಯು ವಾರುಣಿಯಾಗಿಯೂ
ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಸರ್ವರಿಗೂ ಲಯೋಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮರಣವೂ ಇದೆ) (೩) ಅವರು ಅಂಶದಿಂದ ಅವತಾರ
ಮಾಡಿದರೂ ತಿರುಗಿ ಹೀಳುವಾಗಿ ಅವನು ಅಂಶಿಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅಂತಿರದಲೇ ಆಗುತ್ತಾರೆ,
ಎಂದು ಪಾದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ವಿ || (1) ಮೇರುಪರ್ವತದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಬ್ರಹ್ಮನ ಮನೆಗಿಂತ ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಜನರು
ಇವರ ಭೂಮಿಗೆ ಬಂದು ಹುಟ್ಟಿ ಸಾವುಗಳುಳ್ಳವರಾಗುತ್ತಾರೆ. (2) ಮೇರುಪರ್ವತದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಚತು

మూలన మందిరకృంశలూ జనోర్యోశకృంశలూ మేరిన రోశగళిద్దవంగి కుట్టు నావు గళు ఇల్లిదిరలెక్కీ ఆ రోశగళిద్దవంగి మాత్ర కారణవల్ల. మత్తే అల్లిద్దభగవద్దొకవన్ను తొందిదువుదే జననాదిగళు ఇల్లిదిరలెక్కీ కారణవు. (3) సర్వధా జననాధావన్న ముక్తనిగి మాత్ర. || ౧౬ ||

గీ || శత్రుయగపయంతమయద్వైద్యేణో విదుః |

రాత్రిం యుగశత్రుసాంతాం తేఃకోరాత్రవిదో జనాః || ౧౭ ||

అ || (యావ జనరు) బ్రహ్మణః యా అహః=పరబ్రహ్మన జగలన్న, శత్రుయగ పయంతం=బతుయగ పయంతవన్నాని, (అందరి పరబ్రహ్మన శ్రద్ధపరాధాత్మకవన్నాని) విదుః=శిష్యుత్వారో, రాత్రిం=(పరబ్రహ్మన) రాత్రియన్న, యుగశత్రుసాంతాం=బతుయగ పయంతవన్నాని. (బ్రహ్మనద్విపరాధపయంతవాదుదన్నానియే) విదుః=శిష్యుత్వారో, తే జనాః=ఆ జనరు, అకోరాత్రవిదః=శ్రీపరమాత్మన జగలు రాత్రిగళన్న శిష్యదవరు.

వి || పరబ్రహ్మను నిర్వికారమో నిత్యమో ఆద్యాత్మో అతన జగత్తిన శృష్ట్యాదివాచారగళు పరియుత్తిరువాగ అహః ఎందు శృష్ట్యాదిగళు నడియదిరువాగ రాత్రి, ఎందు జనరు అన్న త్కారే || ౧౭ ||

గీ || అన్యత్తాద్వైత్యయః సర్వాః ప్రభవంశ్చరరాగమే |

రాత్మాగమేః ప్రలియంతే తత్ప్రవాన్యత్తసంజ్ఞకే || ౧౮ ||

అ || అతరాగమే=పరబ్రహ్మనిగి జగలు బరొణ (మహా ప్రలయద అంశకాలదర్ది) అన్యత్తా=శ్రీపరమాత్మన దేశియంద, సర్వాః వ్యక్తయః=గుణవ్యవస్థ మోదలాద ఎల్లా శాయకపదార్థగళు ప్రభవంతి=కుట్టుత్తవే. రాత్మాగమే=రాత్రియు బరొణ (ప్రలయకా లవు బరొణ) అన్యత్తసంజ్ఞకే=తన్న (శ్రీపరమాత్మన) అనుగ్రహవల్లిదే యారిగొ కాదేసి శిశ్యుదిరువుదరింద అన్యత్త ఎందు తనరుళ్ళ, తత్ప్రవ=శ్రీపరమాత్మనలియే, ప్రలియంతే=లయ (తాళ) తొందుత్తవే. || ౧౮ ||

వి=మహామయము తొలగిపెట్టెదక్కాని శృష్టి ప్రలయగళిని చిల్లెదవిల్లవన్న త్కారే.

గీ || భూతగ్రామః శ ఏనాయం భూత్వాభూత్వా ప్రలియంతే |

రాత్మాగమేః పార్థా ప్రభవత్తరరాగమే || ౧౯ ||

అ || పార్థా=అర్జుననే, శ ఏనాయం భూతగ్రామః=మోదలు శుక్తత్తి నాకవుళ్ళవు గళిందు తోళల్లట్టి దీక్షణాదీక్షన వత్తుగళ సముదాయవు, అతరాగమే=పరబ్రహ్మనిగి జగలు:

• ముమక్షున పరిమిత అధాత్మకాల్ల శిశ్యు (840000000) అధాగళు అమయూల బ్రహ్మనిగి ఎందు దిశవు. శిశ్యు ముమక్షున అధాత్మ (360) దిశగళు అమయూలనిగి ఎందు దిశవు. బ్రహ్మన అంశక కాల మోదు (100) అధాగళు శ్రద్ధపరాధాత్మక శాశ్వతాత్మక.

ಅಗುವಾಗ, (ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪೂ.) ಪ್ರಭವತಿ=ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಭೂತ್ವಾಭೂತ್ವಾ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪೂ ಹುಟ್ಟಿ ಹುಟ್ಟಿ, ರಾತ್ರಾಭೂತಮೇ-ರಾತ್ರಿಯು ಬರುವಾಗ, ಅವಶಃ=ವಿಶೇಷತಃ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನವಾಗಿಯೇ, ಪ್ರಲಯತೇ=ನಾಶಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಪುನಃ ಹಗಲು ಬರುವಾಗ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. || ೧೯ ||

೧೯ || ಪರಸ್ಪ್ರಸಾತ್ಯ ಭಾವೋಽನ್ಯೋಽನ್ಯಕ್ತೌವ್ಯಕ್ತಾತ್ಮನಾತನಃ |

ಯಃ ಸ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ನಶ್ಯತ್ಸು ನ ವಿನಶ್ಯತಿ

|| ೨೦ ||

ಅ || ಅವ್ಯಕ್ತಸ್ತು=ಅವ್ಯಕ್ತ ರಬ್ರವಾಚ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಾದರೂ, ತಸ್ಮಾತ್=ಉತ್ಪತ್ತಿನಾಶ ಗಣದ ಯುಕ್ತವಾದ, ವ್ಯಕ್ತಾತ್=ಚೇತನಾಚೇತನಗಳ ಸಮುದಾಯಕ್ಕಿಂತ, ಅನ್ಯಃ=ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ, ಭಾವಃ=ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನು ಪರಃ=ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಸನಾತನಃ=ಅನಾದಿಯು, ಯಃ ಸಃ=ಅಂತಹ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು=ಎಲ್ಲಾ ಚೇತನಾಚೇತನ ವಸ್ತುಗಳು. ನಶ್ಯತ್ಸು=ನಾಶಹೊಂದಿ ದರೂ, ನ ವಿನಶ್ಯತಿ=ನಾಶಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. || ೨೦ ||

ಹೀ-ಉತ್ತರ ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಭಾ || (೧) ಮಾಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ನ ಪುನರಾವೃತ್ತಿರಿತಿ ಸ್ಥಾಪಯಿತುಮವ್ಯಕ್ತಾಖ್ಯಾತ್ಮಸಾಮ-
ರ್ಥ್ಯಂ ದರ್ಶಯಿತುಂ ಪ್ರಲಯಾದಿ ದರ್ಶಯತಿ (೨) ಸಹಸ್ರಯುಗೇತ್ಯಾದಿನಾ ||
ಸಹಸ್ರಶಬ್ದೋಕ್ತಾನೇಕವಾಚೀ | ಬ್ರಹ್ಮಪರಂ || (೩) ಸಾ ವಿಶ್ವರೂಪಸ್ಯ ರಜನೀತಿ
ಶ್ರುತಿಃ | ದ್ವಿಪರಾರ್ಥಪ್ರಲಯ ಏವಾತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಃ | ಅವ್ಯಕ್ತಾದ್ಯೈಕ್ಯತಯಃ ಸರ್ವಾ
ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ || (೪) ಉಕ್ತಂ ಚ ಮಹಾಕಾಮೇ | ಅನೇಕಯುಗಪರ್ಯಂತಮಹ-
ರ್ವಿಷ್ಣೋಪ್ತಥಾ ನಿಶಾ | ರಾತ್ರಾದೌ ಲೀಯತಃ ಸರ್ವಮಹರಾದೌ ಚ ಜಾಯತ
ಇತಿ || (೫) ಯಃ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷ್ವಿತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಾಚ್ಚ || ೧೭, ೧೮, ೧೯, ೨೦ ||

ಅ || (೧) ನನ್ನನ್ನು ಹೊಂದಿ ಇರುವವರಿಗೆ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲ (ಅಂದರೆ ಜನನ ಮರಣಗಳು ಇಲ್ಲ) ಎಂಬುದನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವ್ಯಕ್ತ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ, ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ತೋರಿ ಸುತ್ತಾ ತನ್ನಿಂದಲೇ ಪ್ರಲಯ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಲಾದವುಗಳು ಆಗುತ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ಸಹಸ್ರಯುಗ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. (೨) ಸಹಸ್ರಯುಗ ಎಂಬುವ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಹಸ್ರ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಹಸ್ರ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕವಲ್ಲ, ಎಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸಹಸ್ರಶಬ್ದವು ಇಲ್ಲಿ ಬಹು ಎಂಬುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಪರ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಅರ್ಥವು. (೩) (ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ನಿತ್ಯನಾದುದರಿಂದ ಆತನಿಗೆ ಹಗಲು ರಾತ್ರಿಗಳೇ ಇಲ್ಲ. ಆದಕಾರೂ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ-) ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿರುವ ನಿರ್ವ್ಯಾಪಾರಾವಸ್ಥೆಯು ರಾತ್ರಿ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. (ಹೀಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿರುವ ಸೃಷ್ಟಾಧಿವ್ಯಾವಾರಾವಸ್ಥೆಯು ಅಹಃ ಎನಿಸುತ್ತದೆ.) ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಲಯವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಪ್ರಲಯವಲ್ಲ ಮತ್ತೆ ದ್ವಿಪರಾರ್ಥ ಪ್ರಲಯವೇ, (ಅಂದರೆ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ 100 ವರ್ಷವಾದ ಮೇಲೆ ಆಗುವ ಮಹಾಪ್ರಲಯವೇ ಎವಕ್ಷಿತವು) (ಹೀಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಯೂ ಅದಿಷ್ಟುಮೇಲೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.) ಎಕೆಂದರೆ-ಅವ್ಯಕ್ತನೆನಿಸಿದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಅದಿಷ್ಟುಮೇಲೆ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣ

ವೈಷಮ್ಯದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳರುತ್ತಾರೆ (೪) ಈ ವಿಷಯವು ಮಹಾಕೌಮಾರ್ಯರಾದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಬಹುಯುಗಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ನಿರ್ವ್ಯಾಪಾರಾವಸ್ಥೆಯು ರಾತ್ರಿ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ರಾತ್ರಿಯ ಅದಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ನಾಶಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಹಗಲಿನ ಅದಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. (೫) ಮತ್ತು ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳು ನಾಶಹೊಂದಿದರೂ ಯಾವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ನಾಶ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುವ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ನಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿ || ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕ್ಕೆ ಆವರಣಭೂತಗಳಾದ ಭೃಗಿರೇ ಮೊದಲಾದ ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳು ನಾಶ ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ ಆಹಂಕಾರಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ನಾಶವು. ಆ ಮೇಲೆ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಕರೀರಭೂತವಾದ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವೂ ನಾಶಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಅಂತೂ ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಮುಖನ ದೇಹಕ್ಕೆ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಂತೆ ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ.

|| ೧೭. ೧೮. ೧೯, ೨೦ ||

೧೬ || ಅನ್ಯಕ್ಶೋತ್ರರ ಇತ್ಯುಕ್ತಸ್ತಮಾಹುಃ ಪರಮಾಂ ಗತಿಂ |

ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ನ ನಿವರ್ತಂತೇ ತದ್ಭಾವು ಪರಮಂ ಮನು || ೨೧ ||

ಅ || ಅನ್ಯಕ್ಶಿಃ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಅಕ್ಷರಃ ಇತ್ಯುಕ್ತಃ=ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ನಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಅಕ್ಷರನೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. (ಆದುದರಿಂದ) ತಂ=ಅಂತಹ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು. ಪರಮಾಂ ಗತಿಂ=ತಪ್ಪಾದತ್ತರಂ ಎಂಬುವ ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಆಹುಃ=ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಯಂ=ಯಾವ ಪರಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ಪ್ರಾಪ್ಯ=ಹೊಂದಿ, ನ ನಿವರ್ತಂತೇ=ಹಿಂತೆರಳುವುದಿಲ್ಲವೋ, ತತ್=ಅದು, ಮನು=ವಸ್ತು, ಪರಮಂ ಧಾಮ=ಮುಖ್ಯ ಸ್ವರೂಪವು. || ೨೧ ||

ಛಾ || (೧) ಅನ್ಯಕ್ಶೋ ಭಗವಾನ್ | ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ನ ನಿವರ್ತಂತ ಇತಿ ಮಾಮುಪೇಕ್ಷೈಃಕೃತ್ಯಸ್ಯ ಪರಾಮರ್ಶಾತ್ | ಅನ್ಯಕ್ಶಂ ಪರಮಂ ವಿಷ್ಣುಮಿತಿ ಪ್ರಯೋಗಾಚ್ಚ ಗಾರುಡೇ || (೨) ಧಾಮ ಸ್ವರೂಪಂ | ತೇಜಃ ಸ್ವರೂಪಂ ಚ ಗೃಹಂ ಪ್ರಾಕ್ಷ್ಯಧಾರ್ಮಿಕೇ ಗೀಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಾಶಾತ್ || ೨೧ ||

ಅ || (೧) ಅನ್ಯಕ್ಶಃ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು. ಮಾಮುಪೇಕ್ಷ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ನ ನಿವರ್ತಂತೇ ಎಂದು ಅನ್ಯಕ್ಶವಿಷಯವಾಗಿ ಧರ್ಮಾರ್ಥಮಾಡಿತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಅನ್ಯಕ್ಶಕಲ್ಪವಾಕ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಎಂದು ಗಾರುಡದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಕ್ಶವೆಂಬ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವರು. (೨) ಪ್ರಾಕ್ಷ್ಯರು ಧಾಮ ಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ತೇಜಸ್ವಿ, ಸ್ವರೂಪವು. ಹುನೆಯು, ಇತ್ಯು ಅರ್ಥಗಳಿವೆ, ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಎಂದು ಕಲ್ಪಕತ್ತಿಗೌರವನಾದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಧಾಮ ಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪವೆಂದರ್ಥವು. || ೨೧ ||

ಹೀ-ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಮುಖ್ಯಸಾಧನವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-

೧೭ || ಪುರುಷಃ ಸ ಪರಃ ಪಾರ್ಥ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಲಭ್ಯಸ್ತನನ್ಯಯಾ |

ಯಶ್ಚಾಂತಃಸ್ವಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಯೇನ ಸರ್ವಮಿದಂ ತತಂ || ೨೨ ||

ಅ || ವಾರ್ಥ-ಅರ್ಜುನನೇ, ಭೂತಾನಿ=ಹೇತುನಾಚೇತನ ಎಲ್ಲವಸ್ತುಗಳೂ, ಯಸ್ಯ=ಯಾವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ, ಅಂತಃಸ್ಥಾನಿ=ಒಳಗೆ ಇರುತ್ತವೋ, ಸರ್ವವಿದಂ=ಈ ಸಂಪೂರ್ಣ ಜಗತ್ತೂ ಯೇನ=ಯಾವ. ತತಃ=ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆಯೋ, ಸ ಪರಃ=ಅ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಪುರುಷಃ=ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಅನನ್ಯಯಾ=ಇತರಂಸಾಧಾರಣವಾದ, ಭಕ್ತ್ಯಾ ತು=ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ, ಲಭ್ಯಃ=ಹೊಂದಲ್ಪಡತಕ್ಕವನು. || ೨೨ ||

ಭಾ || ಪರಮಸಾಧನಮಾಹ | ಪುರುಷ ಇತಿ

|| ೨೨ ||

ಅ || ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಮುಖ್ಯಸಾಧನವೆಂದು ಪುರುಷ ಎಂಬುದ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. || ೨೨ ||

ಹೀ-ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿದರೇನೇ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸೃಷ್ಟಿ ಶ್ರವಣಾದಿ ಕರ್ತನೆಂದು ಸಹಸ್ರ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹಸ್ರ ಎಂಬುವ ಪದವು ಹತ್ತುನೂರನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆಂಬುದ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ -

ಕಾ || (೧) ಸಹಸ್ರಮಿತಿ ಬಹ್ವೇವ | ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಃ | ಅವ್ಯಕ್ತಾದ್ಯುಕ್ತಯಃ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರಭವಂತ್ಯಹರಾಗಮೇ | ರಾತ್ರಾಂಗಳಮೇ ಪ್ರಲೀಯಂತೇ ತತ್ರೈವಾವ್ಯಕ್ತ- ಸಂಕ್ಷಲ ಇತಿ ನಾಕೈಶೇಷಾತ್ || (೨) ನ ಹಿ ವಿರಿಂಚಾಹನ್ಯೇವ ಸರ್ವವ್ಯಕ್ತಿ- (ಕ್ರ)ಲಯಃ || (೩) ನಿತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಹರೇಃ ಕಾಲೋ ದ್ವಿಪರಾರ್ಥಾತ್ಕೃತಸ್ತಯಂ | ಅಹತ್ವಾಸೌ ನಿಮೇಷಪ್ರೇತ್ಯಪ್ರವೃತ್ತೋಪಚರ್ಯತ ಇತಿಚ || ೧೭, ೨೨ ||

ಅ || (೧) ಸಹಸ್ರ ಎಂಬುವ ಪದಕ್ಕೆ ಬಹು ಎಂದೇ ಅರ್ಥವು. (ಚತುರ್ಯುಗಸಹಸ್ರಾಣಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ದಿನಮುಚ್ಯತೇ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಸಹಸ್ರಯುಗಗಳು ಚತುರ್ಯುಗದ ದಿನವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸಹಸ್ರಪದಕ್ಕೆ ಬಹು (ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು) ಎಂಬುದ ಅರ್ಥವು ಹೇಗೆ ಆಗುವುದು ಎಂದರೆ-) ಅವ್ಯಕ್ತಾದ್ಯುಕ್ತಯಃ ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯೋಪದೇಶದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಪರ ಬ್ರಹ್ಮನ ಎಂದರ್ಥವು (ಅಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಯುಗ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಪೋರಂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳುವುದಲ್ಲ ಮತ್ತೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ದ್ವಿಪರಾರ್ಥಾತ್ಕರವಾದ ಅಪೋರಂತ್ರವು) (ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡರೆ, ಚತುರ್ಯುಗ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಪೋರಂತ್ರವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಅವ್ಯಕ್ತಾದ್ಯುಕ್ತಯಃ ಎಂಬುವ ದ್ವಿವಾಚಿವಿಧೋಧವು ಬರುವುದು) (೨) (ಅವ್ಯಕ್ತಾತ್ ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯವಿದ್ದರೂ ಚತುರ್ಯುಗದ ಅಪೋರಂತ್ರವೆಂದು ಎಕೆ ಅರ್ಥವಾಗದಕೂಡದೆಂದರೆ-) ಚತುರ್ಯುಗ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಗಲಿನ ಅವಸರದ ರೀತಿಯೇ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಲಯಃವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ. (ಹೀಗೆಯೇ ಚತುರ್ಯುಗದಿಗೆ ಜಗಲು ಆಗುವಾಗ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳು ಜುಟ್ಟುವುದೂ ಇವು) (೩) (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಕಾಲಪ್ರಯಂಕ್ತ ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಮತ್ತೆ ಪರನಾಮನಿಮೇಷಕಾಂತೇ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವಿಪರಾರ್ಥಾತ್ಕರ ಕಾಲವನ್ನು ನಿಮೇಷವೆಂದು ಹೇಳದಿರುವುದೂ, ಅದು ಅಪೋರಂತ್ರರೂಪಕಾಲವು ಹೇಗೆ ಆಗುವುದು, ಎಂಬುದ ಕೇಳಿರುತ್ತಾ ಸ್ವತಿಯಿಂದಲೇ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ನಿರ್ಮಲರೂಪಿ ಯಾವ

ಗಲೂ ಒಂದೇ ಶ್ರವಣವಿರುವವನಾದರೂ ದ್ವಿಪರಾರ್ಥಾತ್ಮಕವಾದ ಕಾಲವು ಆತನ ಹಗಲು ನಿಮಿಷ ವೆಂದೂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಬಿಡುವುದರಿಂದ ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ವಿ || ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪುಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಕೇಷವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾವಾಹರಿಕವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಬಿಡುವುದರಿಂದಲೂ, ಹಗಲಿನಲ್ಲಿದ್ದಂತೆಯೇ ಇತರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುದ್ಭವವೆಂದಲೂ ದ್ರವವಾದಿವಾದವು ರಾತ್ರಿ ಮೊದಲಾದ ರೂಪದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. || ೧೭-೨ ||

ಹೀ-ಯಾವ ದೇವತಾಧಿಷ್ಠಿತವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋದವರಿಗೆ ಅವನರಾವೃತ್ತಿ ಪುನರಾವೃತ್ತಿ ಗಳಾಗುತ್ತವೋ, ಅಂತಹ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಯತ್ರ ಕಾಲೇ ತ್ವನಾವೃತ್ತಿಮಾವೃತ್ತಿಂ ಜೈವ ಯೋಗಿನಃ |
ಪ್ರಯಾತಾ ಯಾಂತಿ ತಂ ಕಾಲಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಭರತರ್ಷಭ || ೨೩ ||

ಅ || ಭರತರ್ಷಭ-ಅರ್ಜುನನೇ, ಯತ್ರ ಕಾಲೇ-ಯಾವ ಕಾಲಾಧಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ನಿಯಮವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ. ಮತ್ತು ಕಾಲಾನಧಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತಾಧಿಷ್ಠಿತ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಯಾತಾ-ದೇಹ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿರುವ, ಯೋಗಿನಃ-ಯೋಗಿಗಳು, ಅನಾವೃತ್ತಿಂ-ಹಂತಿರಳಿ ಆ ರೋಹಕ್ಕೆ ಬಾರದಿರುವಂತೆಯನ್ನೂ, ಮತ್ತು ಅವೃತ್ತಿಂ ಜೈವ-ಹಂತಿರಳಿ ಪುನಃ ಈ ರೋಹಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆಯನ್ನೂ, ಯಾಂತಿ ಎವ-ಹೊಂದಿಯೇ ಹೊಂದುತ್ತಾರೋ, ಭರತರ್ಷಭ-ಭರತಕುಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಾದ ಅರ್ಜುನನೇ, ತಂ ಕಾಲಂ-ಅಂತಹ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಧಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಧಿಮಾನಿಗಳಾಗದ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ-ಹೇಳುವೆನು. || ೨೩ ||

ಹೀ-ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೃತರಾದವರು, ಅವೃತ್ಯನಾವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು (ಅಂದರೆ ಮೇಲಿನ ರೋಹಗಳಿಗೆ ಹೋದವರು ಹಂತಿರಳಿ ಬರುವುದು, ಬಾರದಿರುವುದು ಇವುಗಳನ್ನು) ಹೊಂದುತ್ತಾರೋ, ಆ ಕಾಲವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೇಲಿನ ಗ್ರಂಥವು ಎಂದೇ ಅನ್ವಯಾತ್ಮಕತೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತದೆ-

ಭಾ || (೧) ಯತ್ಕಾಲಾದ್ಯಧಿಮಾನಿದೇವತಾ ಗತಾ ಅವೃತ್ಯನಾವೃತ್ತೀ ಗಚ್ಛಂತಿ ತಾ ಆಹ |
ಯತ್ರೇತ್ಯಾದಿತಾ | (೨) ಕಾಲ ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಂ | ಅಗ್ನ್ಯಾದೇರಪಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾತ್ || ೨೪ ||

ಅ || (೧) ಕಾಲಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಮಾನಿಗಳಾದ ಯಾವ ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ, ಅಧಿಮಾನಿಗಳಾಗದ ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ಅಧಿಷ್ಠಿತವಾದ ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ಹೋದವರು ಅವೃತ್ಯನಾವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೋ, ಅಂತಹ ಎರಡುವಿಧ ಮಾರ್ಗಾಧಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಯತ್ರ ಎಂಬುದು ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (೨) ಮಾರ್ಗಾಧಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಾದ ಅಗ್ನಿ ಜ್ಯೋತಿರ್ಧೂಮರೆಂಬವ ಕಾಲಾನಧಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಕಾಲ ಎಂಬುವ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕಾಲಾಧಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಕಾಲಾವಧಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಬೇಕು. || ೨೪ ||

ಹೀ-ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯು, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಿರುವುದು ಹೇಳಿದೆ. ಆದರಲ್ಲಿ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯು

ವರೂ. ಪುನಃಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದವರೂ ಯಾವ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೋಗುತ್ತಾರೊಂದರಿ ಯತ್ರ ಎಂಬುವ
ಕ್ಷೋರದಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮರಣ ಹೊಂದಿದವರು ಹಿಂತೆರಳದೆ
ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಾರೋ, ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೃತರಾದವರು ಪುನಃಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೋ,
ಅಂತಹ ಕಾಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆಂಬುವ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತಿತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಶಾ || (೧) ಯತ್ರ ಕಾಲಾಭಿಮಾನಿದೇವತಾಸು ಮೃತ್ಯುನಂತರಂ ಪ್ರಯಾತಾಃ || (೨) ಅಗ್ನಿ-
ಜ್ಯೋತಿರ್ಧೂಮಾನಾಮಕಾಲಾಭಿಮಾನಿತ್ವೇಪಿ ಕಾಲಪ್ರಾಚುರ್ಯಾತ್ಕಾಲ ಇತ್ಯು-
ಚ್ಯತೇ || (೩) ಅಗ್ನಿಜ್ಯೋತೀತಿರಿತಿ ದ್ವೇಧಾ ವತ್ಸೇಃ ಪುತ್ರೋ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ | ತಂ
ಪ್ರಾಪ್ಯ ಯಾತಿ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠೋ ದಿವಸಾದ್ಯಭಿಮಾನಿನ ಇತಿ ಸತ್ತತ್ವೇ || (೪) ತತ್ಕಾಲ-
ಮರಣವಿವಕ್ಷಾ ಯಾಮಗ್ನಿ ಜ್ಯೋತಿರ್ಧೂಮಾನಾಮಯೋಗಃ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಮರಣ (ದೇವತೆಯೋಗ)ವಾದ ಮೇಲೆ ಯಾವ ಕಾಲಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ
ನಿಮ್ಮ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಹೋದವರು. (೨) ಪ್ರಾಪ್ಯರೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಅಗ್ನಿ, ಜ್ಯೋತಿಃ ಧೂಮರು
ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾಗದಿದ್ದರೂ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಚುರ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವರು ಕಾಲವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡು
ತ್ತಾರೆ. (ಅಂದರೆ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ಯರೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು
ಜಿಹ್ವೆ ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಕಾಲಪದದಿಂದ ಕಾಲಾಭಿಮಾನಿಗಳಾಗದೆ ಇದ್ದ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ
ಅಗ್ನಾದಿಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಮರಣಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ಯರಾದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ
ಕಾಲಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ, ಕಾಲಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು ಬಹಳ ಇರುವುದರಿಂದ ಗೀತಾದಲ್ಲಿ
ಕಾಲ ಎಂಬುವ ಪದದಿಂದ ಕಾಲಾಭಿಮಾನಿಗಳನ್ನು ಕಂಠಿತಃ ಹೇಳಿದ್ದು.) (೩) ತೇರ್ಜಿಷಮಭಿಸಂಘ-
ವಂತಿ, ಅರ್ಚಿರಾದಿನಾ ತತ್ಪಥಿತೇ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿರಭಿಮಾನಿ ದೇವತಾನಯಮ್ಯ ಲೋಕವು
ದೃಢಮಪ್ರಾಪ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಜ್ಯೋತಿರ್ಲೋಕಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಥಮತಃ ಅಗ್ನಿಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಹೇಗೆ
ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ? ಮತ್ತು ಅಪಃ ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳಿಂದ ಅಹರಾದ್ಯಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು
ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂಬುವ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ—) ಪ್ರಧಾನ
ವಸ್ತುವು ಪುತ್ರನು. ಅಗ್ನಿ, ಜ್ಯೋತಿಃ, ಎಂದು ಎರಡು ಶ್ರವಣವಿರುವವನು. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಕ್ರಮವಾಗಿ
ಅ ಅಗ್ನಿಲೋಕ ಜ್ಯೋತಿ ಲೋಕಗಳನ್ನು ತೊಂದಿ ದಿವಸಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳ ಲೋಕ
ಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ಸತ್ತತ್ವವೆಂಬುವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿದೆ (೪) (ಹೀಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ
ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಅಹರಾದಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮರಣ ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ ಪುನಃಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿದೆ ಎಂದು
ಸರ್ವಥಾಸಿದರು. (ಕಾಲಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ ಅಹರಾದಿ ಕಾಲವನ್ನು ಇಟ್ಟು
ಕೊಂಡರೆ ಐದಧಿಕವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಅಹರಾದಿಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮರಣವಾದರೆ ಅಪುನಃಪ್ರಾಪ್ತಿದಿಗಳು
ಅಗುವವು, ಎಂದು ವಿವಕ್ಷೆಯಿದ್ದರೆ ಅಗ್ನಿ, ಜ್ಯೋತಿಃ ಧೂಮಗಳು ಮರಣಕಾಲಗಳು ಅಗದೆ ಇದ್ದದ
ರಿಂದ ಅಗ್ನಿ, ಜ್ಯೋತಿಃ ಧೂಮಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಕೂಡದೆ ಹೋಗುವುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಪರಾದಿಕಾಲ
ಗಳಲ್ಲಿ ಮರಣವು ಇದ್ದಂತೆ ಅಗ್ನಿ, ಜ್ಯೋತಿಃ ಧೂಮಗಳಲ್ಲಿ ಮರಣವೆಂಬುವುದು ಇಷ್ಟವಲ್ಲ. || ೧ ||

ಹೀ— ಪ್ರಮಾಣಾನಂತರದಿಂದಲೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ದೃಢೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ

ಶಾ || (೧) ಅಥ ಯೋ ವಕ್ಷಿಣೇ ಪ್ರಮಿಯತೇ ಪಿತ್ಯುಣಾಮೇವ ಮಹಿಮಾನಂ ಗತ್ವಾ
ಚಂದ್ರಮಸಃ ಸಾಯುಜ್ಞಂ ಸಲೋಕತಾಮಾಪ್ನೋತ(ತಾಂಗಚ್ಛ)ತೈತೌವೈ ಸೂರ್ಯಾ-

ಜಂದ್ರಮಸೋಮಹಮಾನೌ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ವಿದ್ವಾನಭಿಜಯತಿ ತಸ್ಯಾಬ್ರಹ್ಮ-
ಣೋ ಮಹಿಮಾನಮೋಪೋಕ್ಷೀತಿ ವಿದುಷೋ ದಕ್ಷಿಣಾಯನಮರಣೇಽಪ್ಯಪುನರಾ-
ವ್ಯಕ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಶ್ರುತೇ || (೨) ವಿದ್ವಾನ್ಪ್ರಹ್ಮ ಸಮೋಪೋಕ್ಷೀತಿ ಯತ್ರ ತತ್ರ
ಮೃತೋಽಪಿ ಸನ್ನಿತಿ ಚ ಪಾದ್ಮೇ || ೨ ||

ಅ || (೧) ಯಾವನು ದಕ್ಷಿಣಾಯನದಲ್ಲಿ ಮೃತನಾಗುತ್ತಾನೋ, ಅವನು ಪಿತೃಗಳ ಪೂಜೆಯನ್ನೇ
ಹೊಂದಿ ಹಂದ್ರನ ಸಾಯುಷ್ಯವನ್ನೂ ಸವಾನರೋಕವನ್ನೂ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಲು
ಯೋಗ್ಯನಾದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯು ಸೂರ್ಯಹಂದ್ರರಿಂದ ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಪೂಜೆಗಳನ್ನು
ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಆದುದರಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯು ಆ ರೋಕದ್ವಿತೀಯಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿ
ತನ್ನಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷೀಕೃತ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಯಥೋಚಿತವಾದ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ
ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣಾಯನದಲ್ಲಿ ಮರಣವೆಂದೂ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯೆಲ್ಲದೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾಗು-
ತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವ ವೇದರೂಪವಾದ ಪ್ರವಾಣವಿದೆ. (೨) (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃರೂಪ ಪ್ರವಾಣ-
ವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -) ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯು ಅಹರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಲೀ ರಾತ್ರ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಲೀ
ಯಾವಾಗ ಮರಣವೊಂದಿರೂ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿಯೇ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಪಾದ್ಮಪುರಾಣ
ದಲ್ಲಿ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವು ನಿಶ್ಚಿತವೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ವ || (೧) ಯ ಏವಂ ವಿದ್ವಾನುದಗಯನೇ ಪ್ರಮಿಯತೇ ದೇವಾನಾಮೇವ ಮಹಿಮಾನಂ
ಗತ್ಯಾಽದಿತೃಷ್ಯ ಸಾಯುಷ್ಯಂ ಗಚ್ಛತ್ಯಥ ಯೋ ದಕ್ಷಿಣೇ ಪ್ರಮಿಯತೇ ಎಂಬುವ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ
ಉತ್ತರಾಯಣದಲ್ಲಿ ಮರಣವೊಂದಿದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯು ಪುನಃ ಹಿಂತೆರಳದೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು, ದಕ್ಷಿ-
ಣಾಯನದಲ್ಲಿ ಮರಣವೊಂದಿದ ಕರ್ವಿಯು ಹಿಂತೆರಳಿ ಹಂದ್ರನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿ ಪುನಃ
ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನು ಉತ್ತರಾಯಣದಲ್ಲಿ ಆಗಲೀ ದಕ್ಷಿಣಾಯನದಲ್ಲಿ ಆಗಲೀ ಮೃತನಾದವನು ಹಿಂತೆರಳದೆ
ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಆದಕಾರಣ ಉತ್ತರಾಯಣದಲ್ಲಿ ಮೃತನಾದವರು
ಅಪುನರಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆಯೆಂದು ನಿಯಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸ-
ಕೂಡದು || ೨ ||

ಗೀ || ಅಗ್ನಿರ್ಜ್ಯೋತಿರಹಃ ತುಲ್ಲಃ ಪಶ್ಚಾತ್ಸಾ ಉತ್ತರಾಯಣಂ |

ತತ್ರ ಪ್ರಯಾತಾ ಗಚ್ಛಂತಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮವಿದೋ ಜನಾಃ || ೨೪ ||

ಅ || ಅಗ್ನಿಃ = ಅಗ್ನಿ ಎಂಬ ದೇವತೆಯು, ಜ್ಯೋತಿಃ = ಅರ್ಚನಾರ್ಥಮಕ ದೇವತೆಯು, ಅಹಃ = ಅಧಿಪ-
ದ್ವೇಶತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಹಃ (ಹಗಲಿಗೆ) ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಯೂ, ತುಲ್ಲಃ = ಪೌರ್ಣಮಾಸ್ಸುಭಿಮಾನ-
ಯಾದ ದೇವತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಇದ್ದ ತುಲ್ಯವಶ್ಯಾಭಿಮಾನ ದೇವತೆಯೂ, ಪಶ್ಚಾತ್ಸಾ = ಅರು-
ತಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯೂ. ಉತ್ತರಾಯಣಂ = ವಿಶುವಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯಿಂದ
ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಇದ್ದ ಉತ್ತರಾಯಣಾಭಿಮಾನ ದೇವತೆಯು (ಹೀಗೆ ಈ ದೇವತೆಗಳು ಇರು-
ತ್ತಾರೆ) ತತ್ರ - ತದಿಂದ ದಿರ್ಭಿಷ್ಣುರಾದ ಅಗ್ನಿವಿದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ನಿಯಮ್ಯಗಳಾದ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ.
ಪ್ರಯಾತಾಃ = ಹೋಗುವ, ಬ್ರಹ್ಮವಿದಿ = ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ, ಜನಾಃ = ಜನರು, ಬ್ರಹ್ಮ = ಪರ-
ಬ್ರಹ್ಮತನ್ನು ಗರ್ಭಂ = ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. || ೨೪ ||

ಗೀ || ಧೂಮೋ ರಾತ್ರಿ ಸ್ತಥಾ ಕೃಷ್ಣಃ ಷಣ್ಮಾಸಾ ದಕ್ಷಿಣಾಯನಂ |

ತತ್ರ ಚಾಂದ್ರಮಸಂ ಜ್ಯೋತೀರ್ಯೋಗೀ ಪ್ರಾಪ್ಯ ನಿವರ್ತತೇ || ೨೫ ||

ಅ || ಧೂಮಃ=ಧೂಮಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯೂ, ರಾತ್ರಿಃ=ರಾತ್ರ್ಯಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯೂ, ಸ್ತಥಾ=ಹಾಗೆಯೇ, ಕೃಷ್ಣಃ=ಕೃಷ್ಣವಸ್ತ್ರಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯೂ, ಷಣ್ಮಾಸಾಃ=ಅದು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯೂ. ದಕ್ಷಿಣಾಯನಂ=ದಕ್ಷಿಣಾಯನಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯೂ, (ಇವತ್ತಾರೆ.) ತತ್ರ=ಈ ಧೂಮಾಧ್ಯಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳಿಂದ ನಿಯಮ್ಯಗಳಾದ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗುವ, ಯೋಗೀ=ಕರ್ಮಯೋಗಿಯು, ಚಾಂದ್ರಮಸಂ ಜ್ಯೋತಿಃ=ಚಂದ್ರನಿಂದ ನಿಯಮ್ಯವಾದ ಲೋಕವನ್ನು, ಪ್ರಾಪ್ಯ=ಹೊಂದಿ, ನಿವರ್ತತೇ=ವುನಃ ಆ ಲೋಕದಿಂದ ಹಿಂತೆರಳಿ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. || ೨೫ ||

ಗೀ || ಶುಕ್ಲಕೃಷ್ಣೇ ಗತೀ ಹ್ಯೇತೇ ಜಗತಃ ಶಾಶ್ವತೇ ಮತೇ |

ಏಕಯಾ ಯಾತ್ಯನಾವೃತ್ತಿ ಮನ್ಯಯಾಃ ಪರ್ತತೇ ಪುನಃ || ೨೬ ||

ಅ || ಎತೇ=ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ, ಶುಕ್ಲಕೃಷ್ಣೇ=ಶುಕ್ಲವಸ್ತ್ರಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯಿಂದಲೂ, ಕೃಷ್ಣವಸ್ತ್ರಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯಿಂದಲೂ, ನಿಯಮ್ಯಗಳಾದ, ಗತೀ=ಮಾರ್ಗಗಳು, ಜಗತಃ=ಜ್ಞಾನಿಯೋಗಿ ಕರ್ಮಯೋಗಿಗಳಾದ ಜನರಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟವುಗಳು. ಶಾಶ್ವತೇ ಮತೇ=ಶಾಶ್ವತವಾದವುಗಳೆಂದು ಸಮ್ಮತಗಳಾಗಿವೆ. ಏಕಯಾ=ಶುಕ್ಲವಸ್ತ್ರಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯಿಂದ ನಿಯಮ್ಯವಾದ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೋಗುವವನು. ಅನಾವೃತ್ತಿಃ=ಪುನಃ ಹಿಂತೆರಳಿ ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಬಾರದಿರುವಿಕೆಯನ್ನು, ಯಾತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. (ಅಂದರೆ ದುಃಖಮಯವಾದ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ನೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.) ಅನ್ಯಯಾಃ=ಕೃಷ್ಣವಸ್ತ್ರಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯಿಂದ ನಿಯಮ್ಯವಾದ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೋಗುವ ಕರ್ಮಯೋಗಿಯು ಪುನಃ=ತರುಗಿ, ಅವರ್ತತೇ=ಹಿಂತೆರಳಿ ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ (ಜನನಮರಣಾದಿವಿಧವಾದ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.) || ೨೬ ||

ಹೀ-ಜ್ಯೋತಿಃಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಎವಶ್ಯಕವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ-

ಭಾ || (೧) ಜ್ಯೋತಿರರ್ಚಿಃ | ತೇರ್ಚಿಷಮುಭಿಸಂಭವಂತೀತಿ ಹಿ ಶ್ರುತಿಃ || (೨) ತಥಾ ಚ ನಾರದೀಯೇ | ಅಗ್ನಿಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತತಶ್ಚಾರ್ಚಿಸ್ತತಶ್ಚಾಪ್ಯಹರಾದಿಕಮಿತಿ || (೩) ಅಭಿಮಾನಿದೇವತಾಶ್ಚಾಗ್ನಾದಯಃ | ಕಥಮನ್ಯಥಾ ಅಹ್ವ ಆಪೂರ್ಯಮಾಗುತ್ಯಮಿತಿ ಯುಕ್ತತೇ || (೪) ದಿವಾದಿದೇವತಾಭಿಸ್ತು ಪೂಜಿತೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಯಾತಿ ಒಲತಿ ವ ಪ್ರಾಹ್ಮೇ || (೫) ಮಾಸಾಭಿಮಾನಿಭ್ಯೋಽಯನಾಭಿಮಾನೀ ಚ ಸ್ಪರ್ಧಕ್ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಆ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಅರ್ಚಾರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ, ಅರ್ಚಿಷೋಽಹಃ ಅರ್ಚಿಷೋಃ ಕದಿಂದ ಅಹರ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಜ್ಯೋತಿಃ-ಅಂದರೆ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯು. (೨) ಅಗ್ನಿಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅದ್ದಿಂದ ಅರ್ಚಿಲೋಕಕ್ಕೆ ಅದ್ದಿಂದ ಅಹರ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ನಾರದೀಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೇ ಹೇಳಿದೆ. (೩) ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳುವುದು? ನಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತೋರುವ ಅರ್ಥವೇ ಏಕೆ ಅಭಿಮಾನಿ ಎಂದು || (೪) ||

ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅಭಿಮಾನ ದೇವತೆಗಳನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ ತುರಣಾಲವನನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ (ಅಹೋರಾತ್ರ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಪಕ್ಷವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ) ಹಗಲಿನ ದಿಶೆಯಿಂದ ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂಬುವುದು ಹೀಗೆ ಆಡುತ್ತದೆ? (ದೇವತೆಯೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಆಡುತ್ತದೆ ಹೀಗೆಂದರೆ ಹಗಲಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯು ಲೋಕದಿಂದ ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯು ಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ.) (೪) ದಿವಸಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಯು ಪೂಜಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮವೈಭವರಾಜದ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ಅಹರಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು (ದೇವತಾಪರಗಳೇ ಅಗಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಸ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.) (೫) (ಮಾಸಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆಯನಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ, ಪಕ್ಷಾಸಾ ಉತ್ತರಾಯಣಂ, ಪಕ್ಷಾಸಾ ದಕ್ಷಿಣಾಯನಂ ಎಂಬುವ ಉಕ್ತಿಯೂ ಮಾಸ ಆಯನ ಶಬ್ದಗಳು ಅಭಿಮಾನ ದೇವತಾಪರಗಳೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾಸ, ಆಯನಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಿದ್ದು ಪ್ರಯುಕ್ತ ಪಕ್ಷಾಸಾ ಉತ್ತರಾಯಣಂ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಉಕ್ತಿಯೂ ಆಡುತ್ತದೆನ್ನುತ್ತಾ (-) ಮಾಸಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಆಯನಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕವೇ ಇದ್ದಾರೆ (ಇದರಿಂದ ಪಕ್ಷಾಸಗಳೇ ಆಯನವು ಎಂಬ ಪರರ ವ್ಯಾಪ್ಯಾನವು ಪುರಾಣವಿರೋಧವಿದ್ದು ಪ್ರಯುಕ್ತ ಆಯುಕ್ತವೆಂದು ಕ್ರವಾಯ್ತು.)

|| ೧೧ ||

ಭಾ || (೧) ತಚ್ಚೋಕ್ತಂ ಗಾರುಡೇ | ಪೂಜಿತಸ್ತ್ವಯನೇನಾಸೌ ಮಾಸೈಃ ಪರಿವೃತೇನ
ಹೀತಿ | ಅಹರಭಿಜಿತಾ ಶುಕ್ಲಪೌರ್ಣಮಾಸಾ, ಆಯನಂ ವಿಘನಾ ಸಹ || (೨)
ತಚ್ಚೋಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತೇ | ಸಾಹ್ಯಾ ಮಧ್ಯಂದಿನೇನಾಥ ಶುಕ್ಲೇನ ಚ ಸಪ್ತ-
ರ್ಣಮಾ | ಸವಿಷ್ಯಾ ಚಾಯನೇನಾಸೌ ಪೂಜಿತಃ ಕೇರವಂ ವ್ರಜೇದಿತಿ || ೨೩೨೪-೨೬ ||

ಅ || (೧) ಮಾಸಾಭಿವಾಸದೇವತೆಗಳಿಂದ ಆಡಿದ ಆಯನಾಭಿಮಾನದೇವತೆಗಳಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಿಯು ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಬಹುಮಾನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ (ಅಭಿಜಿತಾ =) ಮಧ್ಯಾಹ್ನಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯಿಂದ ಆಡಿದ ತಕ್ಕ ಹಗಲಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ದೇವತೆಯಿಂದ ನಿಯಮ್ಯವಾದ ಲೋಕವನ್ನು, ಪೂರ್ಣಮಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ದೇವತೆಯಿಂದ ಆಡಿದ ತಕ್ಕ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ದೇವತೆಯಿಂದ ನಿಯಮ್ಯವಾದ ಲೋಕವನ್ನು, ವಿಷುವಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ದೇವತೆಯಿಂದ ಆಡಿದ ಆಯನಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ದೇವತೆಯಿಂದ ನಿಯಮ್ಯವಾದ ಲೋಕವನ್ನು ಅಂದರೆ ಮೇಘ ಸಂಕ್ರಮಣಾಭಿಮಾನ ದೇವತೆಯಿಂದ ಆಡಿದ ತಕ್ಕ ಉತ್ತರಾಯಣ ಕಾಲಾಭಿಮಾನ ದೇವತೆಯಿಂದ ನಿಯಮ್ಯವಾದ ಲೋಕವನ್ನೂ ಪುನಃ ಸಂಕ್ರಮಣಾಭಿಮಾನ ದೇವತೆಯಿಂದ ಆಡಿದ ತಕ್ಕ ದಕ್ಷಿಣಾಯನಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ದೇವತೆಯಿಂದ ನಿಯಮ್ಯವಾದ ಲೋಕವನ್ನೂ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಎಂದು ಗಾರುಡಪ್ರವಾಚದಿಂದ (ಅಭಿಮಾನ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯ್ತು.) (೨) ಹಾಗೆಯೇ ಹಗಲಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯಿಂದ ಆಡಿದ ಮಧ್ಯಂದಿನಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯಿಂದಲೂ, ಪೂರ್ಣಮಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯಿಂದ ಆಡಿದ ತಕ್ಕ ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷಾಭಿಮಾನ ದೇವತೆ

; ಅದರ ಸಂಕ್ರಮಣದತ್ತ ಅಹೋರಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡೇ, ಅದು ವಿಘನವಿಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಉತ್ತರಾಯಣದತ್ತ ಪೂರ್ಣಮಾಸವಾಗುವುದು ದಕ್ಷಿಣಾಯನದತ್ತ ಪುನಃ ಸಂಕ್ರಮಣವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಉತ್ತರಾಯಣ ಕಾಲದ ದೇವತೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ವಿಘನವಾಗುವುದು, ಪೂರ್ಣಮಾಸದ ದೇವತೆಯಿಂದಲೂ ಅಭಿಮಾನ ದೇವತೆಯಿಂದಲೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ವಿಘನವಾಗುವುದು, ಪುನಃ ಸಂಕ್ರಮಣಾಭಿಮಾನದೇವತೆಯು ಎಂದು ಅಭಿಮಾನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು

ಯಿಂದಲೂ, ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಯನಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯಿಂದಲೂ
ಆರೋಗ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಪೂಜಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತ
ಪುರಾಣದಿಂದಲೂ ಆ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. || ೨ ||

|| ೨೪, ೨೫, ೨೬ ||

ಗೀ || ಸ್ವತೇ ಸ್ತುತೀ ಪಾರ್ಥ ಜಾನನ್ ಯೋಗೀ ಮುಹ್ಯತಿ ಕಶ್ಚನ |

ತಸ್ಮಾತ್ಸರ್ವೇಷು ಕಾಲೇಷು ಯೋಗಯುಕ್ತೋ ಭವಾಜುನ || ೨೭ ||

ಅ || ಪಾರ್ಥ = ಅರ್ಜುನನೇ, ವಿತೇ = ಹಿಂದೆ, ಹೇಳಿದ ಸ್ತುತೀ = ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು, ಜಾನನ್ = ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ, ಯೋಗೀ = ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳಾದ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವನು, ಕಶ್ಚನ = ಯಾವನೊಬ್ಬನೂ, ಅಥವಾ ಯೋಗೀ = ಬ್ರಹ್ಮಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ, ವಿತೇ ಸ್ತುತೀ = ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು, ಜಾನನ್ = ಪ್ರಶಸ್ತೀಕರಿಸುವ, ಕಶ್ಚನ = ಯಾವನೊಬ್ಬನೂ, ನ ಮುಹ್ಯತಿ = ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಸ್ತರಣಾರೂಪವಾದ ಮೋಹವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ, ತಸ್ಮಾತ್ = ಯೋಗವು ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಸರ್ವೇಷು ಕಾಲೇಷು = ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ, ಅರ್ಜುನ = ಅರ್ಜುನನೇ ಯೋಗಯುಕ್ತಃ = ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತಮಗೆ (ಪ್ರಿಯರಿಗೆ) ಯೋಗ್ಯವಾದ ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನರೂಪವಾದ ಯೋಗದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು ಭವ = ಆಗು. || ೨೭ ||

ಗೀ || ವೇದೇಷು ಯಜ್ಞೇಷು ತಪಸ್ಸು ಜೈನ

ದಾನೇಷು ಯತ್ಪ್ರಣ್ಯಾಫಲಂ ಪ್ರದಿಷ್ಯಂ |

ಅತ್ಯೇತಿ ತತ್ಸರ್ವಮಿದಂ ವಿದಿತ್ವಾ

ಯೋಗೀ ಪರಂ ಸ್ಥಾನಮುಪೈತಿ ಚಾದ್ಯಂ

|| ೨೮ ||

ಅ || ಯೋಗೀ = ಜ್ಞಾನೋಪಾಯವುಳ್ಳವನು, ಇವಂ = ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾದಿಪುರೂಷಗಳನ್ನೂ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವ ಜಗತ್ತಿಗೂ, ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನು ಎಂಬುವುದನ್ನೂ ಕುಲ್ಲಬಕ್ಷ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ ಮಾರ್ಗಾದಿಗಳನ್ನೂ, ವಿದಿತ್ವಾ = ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ವೇದೇಷು = ವೇದಾಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿಯೂ, ಯಜ್ಞೇಷು = ಯಗಿಗೂ, ಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯೂ ತರಪ್ತು ಕೃತ್ಯ, ಚಾಂದ್ರಾಯಣ ಮೊದಲಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ, ದಾನೇಷು = ಸತ್ತಾತ್ಮರಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯದಾನಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೂ, ಯದೇವ ಪುಣ್ಯಫಲಂ ಯಾವುದೇ ಪುಣ್ಯಫಲವು, ಪ್ರದಿಷ್ಯಂ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದೋ, ತತ್ಸರ್ವಮೇವ = ಆ ಎಲ್ಲಾ ಫಲವನ್ನೇ, ಅತ್ಯೇತಿ = ಅತಿಶಯಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಅಂದರೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನಾದಿಗಳೆಂಬಂಟಾಗತಕ್ಕ ಫಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಫಲವನ್ನು ಗಳಿಸುತ್ತಾನೆ) ಯೋಗೀ = ಜ್ಞಾನೋಪಾಯವುಳ್ಳವನು ಅದ್ಯಂ = ಅತಿಮಾಟಿನವಾದ, ಪರಂ = ಸರ್ವೋತ್ತಮವಾದ, ಸ್ಥಾನಂ = ವೈಕುಂಠದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು, ಉಪೈತಿ ಚ = ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ || ೨೮ ||

ಗೀ || ಇತಿ ತ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾಸೂಪನಿಷತ್ಸು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಯೋಗ

ತಾಸ್ಯೇ ತ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಜುನಸಂವಾದೇ ಅಕ್ಷರಪರಬ್ರಹ್ಮಯೋಗೋ ನಾಮ

ಅಷ್ಟಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ || ೮ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ತ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಗಿತಾತ್ಮದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಜುನಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಪರಬ್ರಹ್ಮಯೋಗವೆಂಬ ಎಂಟನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು.

ಹೀ-ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತಿಳಿಯೋಣವಾಕ್ರಂದಿ ದ ಮೋಹವಿಲ್ಲವೆಂದಾಗುತ್ತದೆಂಬುವ ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ-

ಭಾ || (೧) ಏಕೇ ಸ್ವತೀ ಸೋಪಾಯೇ ಜ್ಞಾತ್ಯಾನುಷ್ಠಾಯ ನ ಮುಹ್ಯತಿ || (೨) ಕಚ್ಚಾಪ ಸ್ಯಾಂದೇ | ಸ್ವತೀ ಜ್ಞಾತ್ಯಾ ತು ಸೋಪಾಯೇ ಅನುಷ್ಠಾಯ ಚ ಸಾಧನಂ | ನ ಕಶ್ಚಿ-
ಸ್ತೋಹಮಾಪ್ನೋತಿ ನ ಚಾನ್ಯಾ ತತ್ರ ವೈ ಗತಿರಿತಿ || ೨೭, ೨೮ ||

ಅ || (೧) ಮಾರ್ಗದ ಉಪಾಯಭೂತಗಳಾದ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು (ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಿಯಾದುದರಿಂದ) ಮಾರ್ಗವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಉಪಾಯವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಮರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. (೨) ಮಾರ್ಗದ ಉಪಾಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಮಾರ್ಗಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಯಾವನೊಬ್ಬನೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಮರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಮೋಹವನ್ನು ಬಾಹಿರಿಕ್ಕೆ ಭಗವತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಬೇರೆ ಸಾಧನವಿಲ್ಲ. (ಎಂತಹ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಷ್ಕರಣರೂಪವಾದ ಮೋಹವು ಹೋದಮೇಲೆ ಅವರಿಗೆ ಭಗವತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಬೇರೆ ಗತಿಯು ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಭಗವತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ) || ೨೭, ೨೮ ||

ಭಾ || ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ ಭಾಷ್ಯೇ ಅಪ್ಪಮೋಘಾಯಃ || ೮ ||

ಅ || ೨೭ಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀಭಗವದ್ಗೀತಾ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಂಟನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೮ ||

ಶಾ || ಮಾರ್ಗೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಯಃ ಪಶ್ಯೇತ್ಪ್ರಾಪ್ನೋದೇವಾಪರೋಕ್ಷತಃ | ಸರ್ವಪುಣ್ಯಾತಿಗೋ-
ಮುಹ್ಯನ್ಯಾತ್ಯಸೌ ಬ್ರಹ್ಮ ತತ್ಪರಮಿತಿ ಚ || ೨೭, ೨೮ ||

ಅ || ಯಾವನು ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೂ ಮರೆಯದೆ ಸರ್ವದಾ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ಮರಣಮಾಡುತ್ತಾ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನೂ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿಯೇ ಕೃತ್ಯವಾಗಿಯೇ ನೋಡುತ್ತಾನೋ, ಇಂತಹ ಆಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯು ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪುಣ್ಯಫಲವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅನಿಶ್ಚಿತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಫಲವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಮರೆಯದವನಾಗಿ ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ, ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. || ೨೭, ೨೮ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಅಪ್ಪಮೋಘಾಯಃ || ೮ ||

ಅ || ೨೭ಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಭಗವದ್ಗೀತಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಎಂಟನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೮ ||

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನಸಂವಾದಃ ||

ಒಂಭತ್ತನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು.

ಹೀ—ಎಳನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಭೂತಾಧಿದೈವಂ ಮಾಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀಹಂಸು ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆ ಮಹಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವಿಚಿತ್ರವಾದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅದರಲ್ಲಿ ಜನರಿಗೆ ವಿಶ್ವಾಸ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ ॥ ॥ ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ ॥

ಓಂ ॥ ಇದಂ ತು ತೇ ಗುಹ್ಯತಮಂ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮ್ಯನಸೂಯವೇ |

ಜ್ಞಾನಂ ವಿಜ್ಞಾನಸಹಿತಂ ಯಜ್ಞಾತ್ಮಾ ಮೋಕ್ಷಸೇತುಭಾತ್ ॥ ೧ ॥

ಅ ॥ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ—(ಎಲೋ ಅರ್ಜುನನೇ) ಯತ್=ಯಾವ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ತಿಳಿಯಲರ್ಹವಾದ ಮಹಿಮೆ ವಿಕೇಷತಃ ತಿಳಿಯಲರ್ಹವಾದ ಮಹಿಮೆ ಇವುಗಳನ್ನು. ಜ್ಞಾತ್ಯಾ=ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಅಕುಭಾತ್=ಜನನಮರಣಾದಿರೂಪವಾದ ದುಃಖಮಯ ಸಂಸಾರದಿಂದ, ಮೋಕ್ಷಸೇತು=ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುವಿಯೋ, ಇದಂ=ಇಂತಹ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ, ಗುಹ್ಯತಮಂ=ಅತಿಗೋಚರವಾದ, ವಿಜ್ಞಾನಸಹಿತಂ=ವಿಕೇಷವಾಗಿ ತಿಳಿಯದೇಕಾದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ, ಜ್ಞಾನಂ ತು=ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಭಗವನ್ನಹಿಮೆಯನ್ನು, ಅನಸೂಯವೇ=ಅಸೂಯಾ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲದ, ತೇ=ನಿನಗಾಗಿ, ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ=ಹೇಳುವೆನು. ॥ ೧ ॥

ಭಾ ॥ ಓಂ ॥ ಸಪ್ರಮಾಧ್ಯಾಯೋಕ್ತಂ ಸ್ಪಷ್ಟಯತ್ಯಸ್ಮಿನ್ನಧ್ಯಾಯೇ

॥ ೧ ॥

ಅ ॥ ಎಳನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು (ಅಂದರೆ ೭ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ೮ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿ) ಈ ೯ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ (ತೇ ಬ್ರಹ್ಮ ತದ್ವಿದುಃ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥಭೂತವಾದ ಭಗವನ್ನಹಿಮೆಯನ್ನು) ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧ ॥

ಕಾ ॥ ಓಂ ॥ ಸಪ್ರಮೋಕ್ತಂ ಪ್ರಪಂಚಯತಿ

॥ ೧ ॥

ಅ ॥ ೭ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಭಗವನ್ನಹಿಮೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

॥ ೧ ॥

ಗೀ ॥ ರಾಜವಿದ್ಯಾ ರಾಜಗುಹ್ಯಂ ಪವಿತ್ರಮಿದಮುತ್ತಮಂ |

ಪ್ರಕೃತ್ಯಾವಗಮಂ ಧರ್ಮಂ ಸುಸುಖಂ ಕರ್ತುಮವ್ಯಯಂ ॥ ೨ ॥

ಅ ॥ ಇದಂ=ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದು. ರಾಜವಿದ್ಯಾ ವಿಷ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನ ವಿದ್ಯೆಯು, ರಾಜಗುಹ್ಯಂ=ಗೋಚರಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಗೋಚರವು. ಪವಿತ್ರಂ=ಪಾವಿತ್ರವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಉತ್ತಮಂ=

ಅಶ್ವತ್ಥಮನು, ಪ್ರಶ್ನಾಶ್ವಾವಗಮಂ = ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಆಶ ರೋಕ್ಷದ್ವಾ ನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದುದು, ಅವ್ಯಯಂ = ನಾಶರಹಿತವಾದುದು. ಧರ್ಮ್ಯಂ = ಸರ್ವಧಾರಣೆ ಪಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಷಯಕವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷದ್ವಾ ನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಪರೋಕ್ಷದ್ವಾ ನವನ್ನು, ಕರ್ಮಂ = ಸಂಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕೆ, ಸುಮುಖಂ = ಅತಿಶಯ ಸುಖಸಾಧನವಾದುದು. || ೨ ||

ಹೀ-ತಂತಹ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕವಾದ ಪರೋಕ್ಷದ್ವಾ ನವು ಸುಲಭಸಾಧ್ಯವೇದಾದರೆ ಯಾರೊಬ್ಬನೂ ಸಂಸಾರಿಯಾಗದೆ ತೋರಿಸುವ ಎಂದರೆ—

೧೯ || ಅಶ್ವತ್ಥಮಾನಾಃ ಪುರುಷಾ ಧರ್ಮ್ಯಾಶ್ಚ ಪರಂತಪಃ |

ಅಪ್ರಾಪ್ಯ ಮಾಂ ನಿವರ್ತಂತೇ ಮೃತ್ಯುಸಂಸಾರವರ್ತ್ಮನಿ

|| ೩ ||

ಅ || ಪರಂತಪ = ಎರೋ ಅರ್ಜುನನೇ, ಧರ್ಮ್ಯಾಶ್ಚ = ಭಗವದ್ವಿಷಯಕವಾದ, ಅಶ್ಚ = ಈ ದ್ವಾ ನ ವತ್ಸ (ದತ್ತ), ಅಶ್ವತ್ಥಮಾನಾಃ = ವೋಕ್ಷಾದಿರೂಪ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಶ್ರದ್ಧೆಮಾಡದಿರುವ, ಪುರುಷಾಃ = ಜನರು, ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನು, ಅಪ್ರಾಪ್ಯ = ಹೊಂದದೆ, ಮೃತ್ಯುಸಂಸಾರವರ್ತ್ಮನಿ = ಜನನ ಮರಣಾದಿರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ, ನಿವರ್ತಂತೇ = ಬೀಳುತ್ತಾರೆ. || ೩ ||

ಹೀ-ಅಶ್ವತ್ಥಮ ಜನಕ ವೊದರಾದ ರಾಜರ ವಿದ್ಯೆಯು ರಾಜವಿದ್ಯೆಯೆನಿಸುತ್ತದೆ, ಎಂಬೀ ಪರರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಯುಕ್ತವೆಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || (೧) ರಾಜವಿದ್ಯಾ ಪ್ರಧಾನವಿದ್ಯಾ || (೨) ಪ್ರಕೃತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾವಗಮ್ಯತೇ ಯೇನ ಕೃತ್ಯಶ್ವಾವಗಮಂ | ಅಶ್ವೇಂದ್ರಿಯೇಷು ಪ್ರತಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯಃ || (೩) ತಥಾ ಚ ಪ್ರತಿಃ | (೧) ಯಃ ಪ್ರಾಣೇ ತಿಷ್ಠನ್ಪ್ರಾಣಾದಂತರೋ ಯಂ ಪ್ರಾಣೋ ನ ವೇದ ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಃ ಕರೀರಂ ಯಃ ಪ್ರಾಣಮಂತರೋ ಯಮಯತ್ಕೇಷ ತ ಆ-ಶ್ವಾಃತಯೋಮ್ಯಮೃತಃ | (೨) ಯೋ ವಾಚಿ ತಿಷ್ಠನ್..... | (೩) ಯಶ್ಚಕ್ಷುಷಿ ತಿಷ್ಠನ್.....ಇತ್ಯಾದೇಃ | (೪) ಯ ವಿಷೋಃಂತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೈತ್ಯತ ಇತಿ ಚ | (೫) ಅಂಗುಷ್ಠಮೂತ್ರಃ ಪುರುಷೋಃಂಗುಷ್ಠಂ ಚ ಸಮಾಶ್ರಿತ ಇತಿ ಚ | (೬) ಶ್ವಂ ಮ-ನಸ್ತ್ವಂ ಚಂದ್ರಮಾಸ್ತ್ವಂ ಚಕ್ಷುರಾದಿತ್ಯ ಇತ್ಯಾದೇಶ್ಚ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಮೇ || ೧ ||

ಅ || (೧) ರಾಜವಿದ್ಯಾ = ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನ ವಿದ್ಯೆಯು. (೨) (ಭಗವಂತನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ್ವೇಣಾವಗಮೋ ಯಸ್ಯ ಕೃತ್ಯವಿಂದ ತಿಳಿಯ ಬ್ರಹ್ಮಕೃತ್ಯವನು ಎಂಬುವ ಪರರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಯುಕ್ತವೆಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥ ವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಪ್ರಕೃತ್ವೇನೇನಿಸಿದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಹೊಸ ಶಾಸ್ತ್ರಜನ್ಯ ಪರೋಕ್ಷದ್ವಾ ನದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಅಪರೋಕ್ಷದ್ವಾ ನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗುತ್ತಾನೋ, ಅಂತಹ ಅಪರೋಕ್ಷದ್ವಾ ನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಪರೋಕ್ಷದ್ವಾ ನವು ಪ್ರಶ್ನಾಶ್ವಾವಗಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ. (ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬ್ರಹ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮತ್ವ ಎಂಬ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ...) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರತಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿಗಾದ ವೇದವೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತೇಶ್ವರ ಶ್ರೀಕವಾಗಿ ನಿಯಮಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ್ವವೆನಿಸಿಕೊ

ಭ್ರಾತೃನೇ (೩) ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯಿದೆ. (1) ಯಾವ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು (ಪ್ರಾಣೇ=) (ಮೂಗು ಎಂಬುವ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಅಹಂಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ನಾಸಿಕ್ಯವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ. ಇದು ಪ್ರಾಣೋ, ಯಾವ ತ್ರೀಹರಿಯು ಅಂತಹ ನಾಸಿಕ್ಯವಾಯುವಿನಿಂದ ಭಿನ್ನನೋ, ಯಾವ ತ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ನಾಸಿಕಾಭಿಮಾನ ದೇವತೆಯು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಯಾವ ತ್ರೀಹರಿಗೆ ನಾಸಿಕಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯು ಶರೀರಸ್ಥಾನೀಯೋ ಯಾವ ತ್ರೀಹರಿಯು ನಾಸಿಕಾಭಿಮಾನ ದೇವತೆಯೊಳಗೆ ಇದ್ದು ಆ ದೇವತೆಯನ್ನು ನಿಯಮಿಸುತ್ತಾನೋ ಗರುಡನಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಅಂತಹ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ನನಗೆ (ಉದ್ವಾಲಕರಿಗೆ) ಸ್ವಾಮಿಯು, ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ನಿತ್ಯನು, ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ ನಿಯಮಿಸುವವನು. (2) ಯಾವ ತ್ರೀಹರಿಯು ವಾಗ್ವಿದ್ಯಾಭಿಮಾನ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುತ್ತಾನೋ (3) ಯಾವ ತ್ರೀಹರಿಯು ಚಕ್ಷುರ್ದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೋ ಇದು ಮೊದಲಾದ (ಬೃ. ಪು. ೨.೧೦) ವೇದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೂ (4) ಯಾವ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಕಣ್ಣಿನೊಳಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದು ದಿವ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೋ ಎಂದೂ (5) ಯಾವ ತ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ರೂಪವಿಕೇಷದಿಂದ ಜೀವರ ಅಂಗುಷ್ಠದ ಪರಿಮಾಣದಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣವಲ್ಲವನು. ಜೀವರ ಅಂಗುಷ್ಠವನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ ಅಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದೂ, (6) ಮತ್ತು ನೀನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನು. ಪ್ರೇರಕನು. ನೀನು: ಚಂದ್ರಾಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಚಕ್ಷುರಂತರ್ಗತನು. ಸೂರ್ಯಾಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ನಿಯಾಮಕನೆಂಬುವುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ

|| ೧ ||

ಹೀ - ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂಬುವ ಶಬ್ದವು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ, ಎಂಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || (೧) ಸ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಃ ಪ್ರತಿಪ್ರತಿ ಹಿ ಸೋಂಕ್ಷೇಷಪ್ರತ್ಯವಾನ್ವಿ ಸ ಭವತಿ ಯ ಏವಂ ವಿದ್ವಾನ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ವೇದೇತಿ ಸಾಮವೇದೇ ವಾರುಣಶಾಖಾಯಾಂ || (೨) ಧರ್ಮೋ ಭಗವಾನ್ ತದ್ವಿಷಯಂ ಧರ್ಮ್ಯಂ | ಸರ್ವಂ ಜಗದ್ರತ್ನ ಇತಿ ಧರ್ಮಃ | (೩) ಪೃಥಿವೀ ಧರ್ಮಮೂರ್ಧನೀತಿ ಪ್ರಯೋಗಾನೋಕ್ತಧರ್ಮೇ || (೪) ಭಾರಭೃತ್ಪೃಥಿವೀ ಯೋಗೀತಿ ಚ | (೫) ಭರ್ತಾ ಸನ್ ಭ್ರಿಯಮಾಣೋ ಬಿಭರ್ತಿತಿ ಚ ಶ್ರುತಿಃ || (೬) ಧರ್ಮೋ ವಾ ಇದಮಗ್ರ ಆಸೀನ್ ಪೃಥಿವೀ ನ ವಾಯುರ್ನಾಃ ಕಾಶೋ ನ ಪ್ರಹ್ಮಾ ನ ರುದ್ರೋ ನ ದೇವಾ ನ ಸುಷಯಃ ಸೋಧ್ಯಾದಿದಿತಿ ಚ ಸಾಮವೇದೇ ಬಾಹ್ಯವ್ಯಕಾಶಾಯಾಂ || ೨ ||

|| ೨, ೩ ||

ಅ || (೧) ಆ ತ್ರೀಹರಿಯು ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಪ್ರತ್ಯೇಕ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಕೃತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲವನು. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಎಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ. ಯಾವನು ಹೀಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕಲ್ಪದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ಹೀಗೆ ಸಾಮವೇದದಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯವ್ಯಕಾಶದಲ್ಲಿ (ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕಲ್ಪವು ಭಗವದ್ವಚನವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.) (೨) ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕವೆಂಬ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವರಿಂದ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಧರ್ಮ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಅಂಶಕ ಭಗವದ್ವಿಷಯಃ ಕವಾದ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಭರ್ತೃವು ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. (೩) (ಧಾರಕವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಭರ್ತೃಕಲ್ಪ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ—) ಪೃಥಿವಿಯು ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಇದೆ. ಪೃಥಿವಿಯು ಪರ್ವತವೇ ಆಧಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಪರ್ವತವು ಪೃಥಿವಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭೂಧರ ಮೆದು ಕ್ರಿಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಮೋಕ್ಷ ಭರ್ತೃದಲ್ಲಿ ಧಾರಕ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಭರ್ತೃಕಲ್ಪ ಪ್ರಯೋಗವು ಇದೆ. (೪) (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಧಾರಕನೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವೇನೆಂದರೆ—) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸಮಸ್ತ ಭೂಧಾರ ಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡಿರುವನು, ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಯತ್ಪದಮಾನುನಂತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳಿಂದಲೂ ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವನು. ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಧ್ಯಾನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು. (೫) (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಾತ್ಮ ಇರುವವನಾದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಂದ ಧರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಧಾರಕನು ಎಂಬುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ—) ಸರ್ವಧಾರಕನಾಗಿ ಯೇ ಇತರಿಂದ ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಸರ್ವರನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. (ತನ್ನ ಸ್ಥಿತಿಗಾಗಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಲ್ಲಿರುವುದಿಲ್ಲ.) ಎಂದು ತ್ವತ್ತಿಯಿದೆ. (೬) (ಭರ್ತೃಕಲ್ಪವು ಭಗವದ್ವಾಹಕವು ಹೇಗೆ ಆಗುವುದೆಂದರೆ—) ಸರ್ವಧಾರಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭರ್ತೃ ಎನಿಸಿದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪ್ರಕೃತಿಯೆಲ್ಲರಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದನು. ಪೃಥಿವಿಯೂ, ಲೋಕವೂ, ಹವಾಮಾನವೂ ಬ್ರಹ್ಮವೂ, ರುದ್ರವೂ, ದೇವತೆಗಳೂ, ಮುನಿಗಳೂ, ಯಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯೊಬ್ಬನೇ ಆರೋಪಿಸುತ್ತಿದ್ದನು, ಎಂದು ಸಾಮವೇದ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. || ೨ || || ೨, ೩ ||

ಹೀ—ಆ ವ್ಯಾಸವಿಷ್ಣುನಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಎನಿಸಿದ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯನಾದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಮಯಾ ತತಮಿದಂ ಸರ್ವಂ ಜಗದನ್ಯತ್ಕರ್ಮೂರ್ತಿನಾ |

ಮತ್ಪ್ರಾಣಿ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ನ ಜಾಹಂ ತೇಷ್ವವಸ್ಥಿತಃ

|| ೪ ||

ಅ || ೪ಂ ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ = ಹೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತು, ಅವ್ಯಕ್ತ ಮೂರ್ತಿನಾ = ಎಲ್ಲರಿಗೆ ಪ್ರಕಟವಾಗದಿರುವ ದೇಹವುಳ್ಳ, ಮಯಾ = ನನ್ನಿಂದ, ತತಂ = ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ = ಜಡಸಹಿಷ್ಣುರಾದ ಜೀವರ ಸಮುದಾಯಗಳು, ಮತ್ಪ್ರಾಣಿ = ನನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ. ತೇಷು ಹ = ಜಡಸಹಿಷ್ಣುರಾದ ಆ ಜೀವರಲ್ಲಿ, ಅಹಂ = ನಾನು, ನಾವಸ್ಥಿತಃ = ಇರುವುದಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಅಂಶಕ ಜೀವರನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡು ನಾನು ಇರುವವನಲ್ಲ.) || ೪ ||

ಭಾ || ಪ್ರಕೃತ್ಯಾವಗಮತದ್ವೇಷಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವಮುಕ್ತಂ | ತಜ್ಞಾನಾದ್ವ್ಯಯ ಮಯೇತಿ | ತರ್ಹಿ ಕಿಮಿತಿ ನ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ | ಅವ್ಯಕ್ತಮೂರ್ತಿನೇತಿ || ೪ ||

ಅ || ಪ್ರಕೃತ್ಯಾವಗಮ ಕಲ್ಪದಿಂದ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಮಯಾ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಹಿಂದೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಭಗವಂತನ ಸಾವಧಾನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನೂ ವಿಶೇಷ ಮಹಿಮೆಯನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಯಾದರೆ ಎಲ್ಲರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಎಕೆ ಕಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಅವ್ಯಕ್ತ ಮೂರ್ತಿನಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ || ೪ ||

ಹೀ—ನಿಷ್ಕಳಿ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ) ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ ಎಂದಾದರೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನಾವೆ ಇರುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಹೇಳುವಂತೆಯೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ನಾವೆ ಇರುತ್ತೇವೆಂದು ವ್ಯಾಪ್ತವು ಬರಬೇಕಾಗುವುದು.

ಹಾಗೆಯೇ ಶೀತಲವಾದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ (ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿದ) ಬಿಸಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಇತರ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಉಷ್ಣತೆ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮವೂ ಸೇರಬೇಕಾಗುವುದು, ಎಂದರೆ—

೧೯ || ನ ಚ ಮತ್ಪ್ತಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಪಶ್ಯ ಮೇ ಯೋಗವೈಶ್ವರಂ |

ಭೂತಭೃನ್ನ ಚ ಭೂತಸ್ಯೋ ಮಮ್ಯಾತ್ಮಾ ಭೂತಭಾವನಃ || ೫ ||

ಅ || ಭೂತಾನಿ = ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಮತ್ಪ್ತಾನಿ = ನನ್ನಲ್ಲಿರುವವುಗಳು ನ ಚ = ಅಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ದಂಕಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಇತರ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವಂತೆ ಈ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ನನ್ನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವವುಗಳಲ್ಲ.) (ಮತ್ತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪ್ರಾಕೃತ ಪ್ರಕೃತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ತ್ಯಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಿಳಿದು ಜೀವರು ಪರಸ್ಪರ ಧರ್ಮ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.) (ಭೂತಗಳಿಗೆ ಆಧಾರನಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭೂತಗಳಿಗೆ ಆಧಾರನಲ್ಲವೆಂಬುದು ಹೇಗೆಂದರೆ) ಐಶ್ವರಂ = ಈಶ್ವರ ಸಂಬಂಧವಾದ, ಮೇ = ನನ್ನ, ಯೋಗಂ = ಅಂಶಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು, ಪಶ್ಯ = ನೋಡು. ಭೂತಭಾವನಃ = ಜಡಸಹಿತಗಳಾದ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವ, ಮಮ = ನನ್ನ. ಆತ್ಮಾ = ದೇಹವೂ. (ನನ್ನಂತೆಯೇ) ಭೂತಭೃತ್ = ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಫೇಷಿಸುವಂತಾದ್ದು ಭೂತಸೃಜ್ಞ = ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿರುವಂತಾದ್ದು, ನ ಚ = ಅಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ನಾನು ಭೂತಗಳಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಕೃತಗುಣಗಳ ಸಂಬಂಧವು ನನಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ನನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಆಪ್ರಾಕೃತ ದಿವ್ಯಗುಣಗಳು ಭೂತಗಳಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.) || ೫ ||

ಭಾ || (೧) ಮತ್ಪ್ತತ್ವೇಪಿ ಯಥಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಸ್ಪೃಷ್ಟ್ವಾ ಸ್ಥಿತಾನಿ ನ ಕಥಾ ಮಯೀತ್ಯಾಹ | ನ ಚೇತಿ | ನ ದೃಶ್ಯಶ್ಚಕ್ಷುಷಾ ಚಾಸೌ ನ ಸ್ಪೃಶ್ಯಃ ಸ್ಪರ್ಶನೇನ ಚೇತಿ ಹಿ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ || (೨) ಸಂಜ್ಞಾ ಸಂಜ್ಞ ಇತಿ ಚ | ಮಮ್ಯಾತ್ಮಾ ದೇಹ ಏವ ಭೂತಭಾವನಃ | ಮಹಾವಿಭೂತೇ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯರೀರ ಇತಿ ಹಿ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ || ೫ ||

ಅ || (೧) ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ನನ್ನಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿದ್ದವರು ತ್ಯಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಅಂದರೆ ಪ್ರಥಿವಿಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಧರ್ಮಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡು) ಹೇಗೆ ಇರುತ್ತಾರೋ, ಹಾಗೆಯೇ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಇದ್ದವರು ಅಲ್ಲ, ಎಂದು ನಚ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ತ್ಯಗಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯನಲ್ಲವೆಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಕಡ್ಡನಿಂದ ನೋಡಲಾರನಲ್ಲ, ತ್ಯಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡತಕ್ಕವನಲ್ಲ, ಎಂದು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿದೆ (೨) ಆಗಮ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡತಕ್ಕವನು. (ಮೊದಲು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಆಧಾರನೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ ಈಗ ಅವ್ಯಕ್ತಮೂರ್ತಿನಾ ಎಂಬುದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ದೇಹಕ್ಕೆ ಭೂತಾಧಾರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ನಮ್ಮ ದೇಹವು ನಮ್ಮಿಂದ ಹೇಗೆ ಭಿನ್ನವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದೇಹವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಭಿನ್ನವೆಂಬುದು ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಕಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತನ್ನ ದೇಹಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ನನ್ನ ದೇಹವೇ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಮಮ = ಮನ್ನೆಮನೆಯವನೇ ಮಹಾತ್ಮಾ, (ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವ) ಕಂಠರವ್ಯಕ್ತವನೇ ಎಂದು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ (ಪೇಳಿದ

ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರೀತಿಯು ಕರೀಷಾ ಹೇತವಾಹೇತನ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಂಥಾದ್ವಾ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗು
ತ್ತದೆ.)

ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವರಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದಾಗ್ಯೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಪರಸ್ಪರ ಭಯ ಸಂಬಂಧಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲ. ಎಂಬುದನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತಕೊಟ್ಟು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಯಥಾಜ್ಞಾಕಾಶಸ್ತೋನಿತ್ಯಂ ವಾಯುಃ ಸರ್ವತ್ರಗೋ ಮಹಾನ್ |
ತಥಾ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಮತ್ಸ್ಥಾನೀತ್ಯುಪಧಾರಯ || ೬ ||

ಅ || ಯಥಾ=ಹೇಗೆ, ನಿತ್ಯ=ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಆಕಾಶ್ಚಿತ್ತಃ=ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ, ಮಹಾನ್
ವಾಯುಃ=ದೊಡ್ಡ ಗಾಳಿಯು, ಸರ್ವತ್ರಗಃ=ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿರತ. (ಆಯಾ ವಸ್ತುಗಳ ಧರ್ಮ
ಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೇ.) (ಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೌರಧಾದಿಗಳು ವಾಯುಸಂಬಂಧಗಳಾದ ಜಲಾಧವಯವಗಳ
ಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವವು. ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿರತಕ್ಕುದಲ್ಲವೇ) ತಥಾ=ಹಾಗೆಯೇ, ಸರ್ವಾದೆ ಭೂತಾನಿ=ಸಮಸ್ತ
ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ, ಮಹ್ನಾನಿ=ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವವುಗಳು, (ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಪರಸ್ಪರ ಧರ್ಮ
ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲ.) ಇತಿ=ಹೀಗೆ, ಉದಾಹರಣಂ=ನಿತ್ಯಯಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವು. || ೬ ||

ಭಾ || ಮತ್ಸ್ಯಾಽನಿ ನ ಚ ಮತ್ಸ್ಯಾಽನೀತ್ಯಸ್ಯ ದ್ವಿತ್ವಾಂಕಮಾದ | ಯಥಾಃಕಾರಸ್ಥಿತ ಇತಿ |
 ನ ಹ್ಯಾಕಾರಸ್ಥಿತೋ ವಾಯುಃ ಸ್ವರ್ಗಾದ್ವಾಪ್ತೋತಿ || ೬ ||

ಅ || ಮತ್ಸ್ಯಾನ್ವಿತ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ, ನ ಚ ಮತ್ಸ್ಯಾನ್ವಿತ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ
ಅನ್ನೋನ್ಯ ವರ್ತುನಾಂಭವವಿಲ್ಲವೆಂಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಥಾಸ್ಥಿತಾತ್ಮತಃ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ
ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಕಾಶದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ವಾಯುವು ಪ್ರಕಾಶದಿಗಿಗನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು.

ವಿ | ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ನೀಲರೂಪಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ
ಹಾಗೆಯೇ ಆಕಾಶವು ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಸ್ವರ್ಕ ನೀಲರೂಪಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ
ತಥಾಶ್ಚ ಪರಸ್ಪರ ಧರ್ಮಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದರಿ ಇದು ದ.ಪಾಂ.ತವು || ೬ ||

ಹೀ-ಹೀದರಮಾತ್ಸಮ ಶ್ರಲಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ಕಾಂತೇಯ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಯಾಂತಿ ಮಾಮಿಕಾಂ |
ಕಲ್ಪಕ್ರಯೇ ಪುನಸ್ತಾನಿ ಕಲ್ಪಾದೌ ವಿಷ್ಣುಜಾನ್ಮಹಂ || ೭ ||

[illegible]

ಭಾ || ಜ್ಞಾನಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಪ್ರಲಯಾದಿ ಪ್ರಪಂಚಯತಿ | ಸರ್ವಭೂತಾನೀತ್ಯಾದಿನಾ || ೭ ||

ಅ || ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತವಾದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಲಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನೆಂಬುವುದನ್ನು ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಎನರಿಸುತ್ತಾರೆ. || ೭ ||

ಹೀ-ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಎನರಿಸುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಪ್ರಕೃತಿಂ ಸ್ವಾಮವಷ್ಟಭೈ ವಿಸೃಜಾಮಿ ಪುನಃಪುನಃ | ಭೂತಗ್ರಾಮಮಿಮಂ ಕೃತ್ಸ್ನಮವತಂ ಪ್ರಕೃತೇರ್ವಶಾತ್ || ೮ ||

ಅ || ಸ್ವಾಂ=ತನ್ನ ಅಧೀನವಾದ, ಪ್ರಕೃತಿಂ=ಸತ್ಪರಜಸ್ತಮೋರೂಪವಾದ ಜಡ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು, ಅವಷ್ಟಭೈ=ಉಪಾದಾನಕಾರಣವನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಪ್ರಕೃತೇರ್ವಶಾತ್=ನನ್ನ ಅಧೀನವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಗೂ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅವತಂ=ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಧೀನವಾದ, ಅಥವಾ ನನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಅ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಪರಬ್ರಹ್ಮರೂಪನಾದ ನನ್ನ ಅಧೀನದ ಧೀರುವ, ಇಮಂ=ಈದಾವ, ಕೃತ್ಸ್ನಂ=ಎಲ್ಲಾ, ಭೂತಗ್ರಾಮಂ=ಜಡಸಹಿತ ಜೀವರ ಸಮುದಾಯವನ್ನು, ಪುನಃಪುನಃ=ತಿರುಗಿತಿರುಗಿ, ವಿಸೃಜಾಮಿ=ಬಿಡುಬಿಡು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. || ೮ ||

ಹೀ-ಪ್ರಕೃತಿಂ ಸ್ವಾಮವಷ್ಟಭೈ ಎಂಬುವ ವಚನದಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಆಶ್ರಯವು ಇಲ್ಲವಾದರೆ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುವ ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ-

ಭಾ || (೧) ಪ್ರಕೃತ್ಯವಷ್ಟಂಭಸ್ತು ಯಥಾ ಕೃತ್ರಿತ್ವಮರ್ಥೋಪಿ ಪಾದೇನ ಗಂತುಂ ಲೀಲಯಾ ದಂಡಮವಷ್ಟಭೈ ಗಚ್ಛತಿ | ಸರ್ವಭೂತಗುಣೈರ್ಯುಕ್ತಂ ನೈವಂ ತ್ವಂ ಜ್ಞಾತುಮರ್ಹಸೀತಿ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ || (೨) ಸರ್ವಭೂತಗುಣೈರ್ಯುಕ್ತಂ ದೈವಂ ಮಾಂ ಜ್ಞಾತುಮರ್ಹಸೀತಿ ಚ || (೩) ವಿದಿತ್ವಾ ಸಪ್ತ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಣಿ ಸದಂಗಳಂ ಚ ಮುಹೇಶ್ವರಂ | ಪ್ರಧಾನವಿನಿಯೋಗಸ್ಥಃ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಧಿಗಚ್ಛತೀತಿ ಚ || (೪) ನ ಕುತ್ರಚಿಚ್ಛತ್ರಿರನಂತರೂಪಾ ವಿಹಸ್ಯತೇ ತಸ್ಯ ಮಹೇಶ್ವರಸ್ಯ | ತಥಾಪಿ ಮಾಯಾಮಧಿರುಹ್ಯ ದೇವಃ ಪ್ರವರ್ತತೇ ಸೃಷ್ಟಿವಿಲಾಸನೇಷ್ವಿತ್ಯಗ್ನೇದವಿಲೇಷು || ೧ ||

ಅ || (೧) ಹೇಗೆ ಒಬ್ಬನು ವಾದಚಾರಿಯಾಗಿ ಹೋಗಲು ಸಮರ್ಥನಾದಾಗ್ಯೂ ಕ್ರೀಡೆಯಿಂದ ಕೋಲನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾನೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಕ್ರೀಡಾರ್ಥವಾಗಿಯೇ ಪೃಥ್ವಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪರಮಾತ್ಮನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುತ್ತಾನೆ. (ಪ್ರಕೃತಿಮವಷ್ಟಭೈ, ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ತನಗೇನೇ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ) (೨) (ಎಕೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥವೇನೇ ಬೇಕೆಂದರೆ) ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ, ಎಂಬುವುದು ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದರಿಂದ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ-) (೩) ಎನ, ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಭೂತಗಳಂತೆ ಪಾಶಂತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿರುವವನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಎಂದು. ಮತ್ತು ಸರ್ವ ವಸ್ತುಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳೆಂದುತ್ತಮ
ಪಾದ ವಸ್ತುನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯನಾಗಿರುತ್ತಿ. ಎಂದು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ. (೩) ಪ್ರಧಿವೀ ಮೊದ
ಲಾದ ಎದು ಮಹಾ ಭೂತಗಳೂ ಮಹತ್ತತ್ವ ಅಹಂಕಾರತತ್ವಗಳೆರಡು ಹೀಗೆ ಎಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳನ್ನು,
ಸರ್ವಜ್ಞಾತ್ಮಾ ತೃಪ್ತಿಸ್ವರೂಪದೋಧಃ ಸ್ವತಂತ್ರತಾ ನಿತ್ಯಮುಲಪ್ರಕೃತಿಃ | ಅನಂತಕೃತ್ವ ವಿಭೋ
ವಿಧಿಜ್ಞಾಃ ಸಂತಃ ಪದಂಗಾನಿ ವದಂತಿ ವಿಷ್ಣೋಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಆದು ಅಂಗಳೆಳು ಶ್ರೀ
ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದು ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಯ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಪರ
ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. (೪) ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಬಹುವಿಧವಾದ ಶಕ್ತಿಯು
ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುವುದಿಲ್ಲ) ಅದರೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಶ್ರಕೃತಿಯನ್ನು
ಶ್ರಯಿಸಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಾರಗಳನ್ನು ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಪುಗ್ಯಾದಿವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ.

|| ೧ ||

ಭಾ || (೧) ಮಯ್ಯನಂತಗುಣೇನಂತೇ ಗುಣತೋನಂತವಿಗ್ರಹ ಇತಿ ಭಾಗವತೇ || (೨)

(1) ಅಥ ಕಸ್ಯಾದುಚ್ಛೇದೇ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಬೃಹತಿ ಬೃಹದಯತಿ ಚೇತ್ಯರ್ಥವೇನೇ | (2)
ಪರಾತ್ಮ ರಕ್ತಿವಿಧಿವೈವ ಶ್ರುತಯತ ಇತಿ ಚ || (೩) ವಿಷ್ಣೋರ್ನು ಕಂ ವೀರ್ಯಾದ
ಪ್ರವೋಚಂ ಯಃ ಪಾರ್ಥಿವಾನಿ ವಿಮಮೇ ರಜಾಂಸಿ || (೪) ನ ಕೇ ವಿಷ್ಣೋ ಜಾ-
ಯಮಾನೋ ನ ಜಾತೋ ದೇವ ಮಹಿಮ್ನಃ ಪರಮಂತಮಾಪೇತ್ಯಾದೇವ || (೫)
ಪ್ರಕೃತೇವಾಶಾದವರಂ | ತ್ವಮೇವೈತತ್ಪರ್ಜನೇ ಸರ್ವಕರ್ಮಣ್ಯನಂತರಕ್ತೋಽಪಿ
ಸ್ಮಮಾಯಯೈವ | ಮಾಯಾವರಂ ಜಾವರಂ ಲೋಕಮೇತತ್ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ತುತಿ
ಪಾಸೀತ ವಿಷ್ಣೋ | ಇತಿ ಗೌತಮಖಿಲೇಷು || ೨ ||

|| ೮ ||

ಅ || (೧) ಅಪರಿಮಿತಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೂ ನಿರವಧಿಕ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ, ಅವಂತರದ
ಗಳುಳ್ಳ ನನ್ನಲ್ಲಿ (ಬ್ರಹ್ಮನು ಹುಟ್ಟಿದನು) ಎಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ. (೨) (1) ಪರಂಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಯಾವ
ಕಾರಣದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಶಾಸ್ತ್ರ ಗುಣಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇತರರನ್ನು ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾದ
ಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.
(2) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಶಕ್ತಿಯು ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದು ಬಹುವಿಧವಾದುದು ಎಂದು ಹೃತ್ತಿಸಿದವಾಗಿದೆ. (3)
ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನು ಯಾರು ಸಂಪೂರ್ಣ ಹೇಳುವನು? ಯಾವ ಚತುರ್ಮುಖನು ಸ್ವರ್ಗ
ಯಲ್ಲಿರುವ ಭೂತಿಗಳನ್ನು ಗಣನೆ ಮಾಡುವನೋ, (ಅವನು ಸಹಾ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂಪ
ರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ತನಲ್ಲ.) (೪) ಎಲೋ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ, ಹುಟ್ಟುವವನೂ ಹುಟ್ಟಿದವನೂ ಹುಟ್ಟಿರಿ
ದವನೂ ಯಾರೊಬ್ಬನೂ ನಿನ್ನ ಮಹಿಮೆಯ ಅಂತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಇದು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣ
ಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಪ್ರಮಾಣಿಸಿದ್ದವಾಗಿದೆ. (೫) ನನ್ನ ಅಧೀನವಾದ ಪ್ರ
ಕೃತಿಯ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಕರಾಧೀನವಾದುದು (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳ
ಲಾರೆ-) ಸರ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯವಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ, ನೀನೇ ಸರ್ವ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ವಿಷಯ
ದಲ್ಲಿಯೂ, ಸೃಷ್ಟಿಗಿಂತ ಇತರವಾದ ಹಾಲಿನ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಪರಿಮಿತ ಶಕ್ತಿಯು
ವಹಾಡಾಗಿದ್ದು ತನ್ನ ಇದ್ದೆ ಮುಂದರೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯಧೀನವಾದ, ಪ್ರಕೃತ್ಯಧೀನವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಅತ
ಕರಾಧೀನವಾದ, ಈ ಗುಣ ರೋಗಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುತ್ತಿ. ಸಂತರಿಸುತ್ತಿ. ರಕ್ತಿಸುತ್ತಿ. ಹೀಗೆ ಗೌತಮ
ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ (ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸರ್ವ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತ ಸಂಚಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ
ವದನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.)

|| ೯ ||

ಹೀ-ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ನಾನಾವಿಧಗಳಾದ ಸೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಜೀವನಿಗೆ ಇದ್ದಂತೆ ಕರ್ಮಬಂಧವಿಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ನ ಚ ಮಾಂ ತಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ನಿಬಧ್ನಂತಿ ಧನಂಜಯ |

ಉದಾಸೀನವದಾಸೀನಮಸಕ್ತಂ ತೇಷು ಕರ್ಮಸು

|| ೯ ||

ಅ || ಧನಂಜಯ = ಅರ್ಜುನನೇ, ತಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ = ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದ ಆ ಕರ್ಮಗಳು, ತೇಷು ಕರ್ಮಸು = ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ, ಅಸಕ್ತಂ = ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ, (ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವೇತವು ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ) ಉದಾಸೀನವದಾಸೀನಂ = ವಸ್ತುತಃ ಉದಾಸೀನನಾಗದಿರುವನಾದರೂ ಉದಾಸೀನನಿಗೆ ಸದೃಶ ನಾಗುವ, ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನು, ನ ಚ ನಿಬಧ್ನಂತಿ = ಬಂಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಉದಾಸೀನನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ನನಗೂ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಆದೇವಾಗಲೀ ಯಾವಾಗಲೀ ಇಲ್ಲ) ಆದಕಾರಣ ಅವುಗಳಿಂದ ನನಗೆ ಸುಖದುಃಖಗಳು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. || ೯ ||

ಹೀ - ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವನೆಂದಾದರೆ ಅವನನ್ನು ಉದಾಸೀನನೆಂದು ಕೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಭಾ || (೧) ಉದಾಸೀನವನ್ನ ತೂದಾಸೀನಃ | ತದರ್ಥಮಾಹ | ಅಸಕ್ತಮಿತಿ | ಅವಾಕ್ಯ-
ನಾದರ ಇತಿ ಹಿ ಶ್ರುತಿಃ || (೨) ದ್ರವ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಚ ಕಾಲಶ್ಚ ಸ್ವಭಾವೋ ಜೀವ ಏವ
ಚ | ಯದನುಗ್ರಹತಃ ಸಂತಿ ನ ಸಂತಿ ಯದುಪೇಕ್ಷಯೇತಿ ಭಾಗವತೇ | (೩) ಯ-
ಸ್ಯಾಸಕ್ತ್ಯೈವ ಸರ್ವಕರ್ಮಶಕ್ತಿಃ ಕೃತಸ್ತಸ್ಯ ಸರ್ವಕರ್ಮಬಂಧ ಇತಿ ಭಾವಃ | ನ
ಕರ್ಮಣಾ ವರ್ಧತೇ ನೋ ಕನೀಯಾನಿತಿ ಹಿ ಶ್ರುತಿಃ | ಯಃ ಕರ್ಮಾಪಿ ನಿಯಾ-
ಮಯತಿ ಕಥಂ ಚ ತತ್ತಂ ಬಧ್ನತಿ || ೯ ||

ಅ || (೧) ಉದಾಸೀನನಾದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಸದೃಶನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಉದಾಸೀನನಲ್ಲ. ಉದಾಸೀನ
ವಕ್ ಎಂಬುದಿದ್ದ ವತಿವೃತ್ತಿಯಾದ ಅರ್ಥವಾದ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಅಸಕ್ತಂ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ತಾನೇ
ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳು-
ತ್ತಾರೆ—) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಆತನ ಅನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೆ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಯದವನು, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕರ್ಮ-
ಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು, ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು. (೨) (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವದಾ ಉದಾಸೀನನಲ್ಲ
ನಿತ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯು ಸಹ ಅವನ ಅಧೀನವೇ, ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಪ್ರಕೃತಿ
ಮೊದಲಾದ ತತ್ವಗಳೂ, ಧರ್ಮ ಅಧರ್ಮಗಳೂ, ಕಾಲವೂ, ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಗಳ ಪರಿಣಾಮಾದಿಗಳೂ, ಪ್ರಕೃ-
ತ್ಯಾದಿ ತತ್ವಗಳ ಮತ್ತು ಅವರ ಪರಿಣಾಮಗಳ ಅಭಿಮಾನಿಯು ಅಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಚೇತನರೂ ಇವೆಲ್ಲವೂ
ಯಾವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಇರುತ್ತವೋ, ಯಾವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೆ
ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ (ಉಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ವಸ್ತುಗಳ ಉಪವಿಧ ಕಾರಣ
ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯೂ ಕೂಡ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನವೇ, ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಯಿತು.) (೩)
(ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಕರ್ತೃತ್ವವಿದ್ದರೆ - ಉದಾಸೀನವದಾಸೀನಂ - ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ
ಎಂಬುದು ನ ಚ ಮಾಂ ತಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ನಿಬಧ್ನಂತಿ ಎಂಬುದಲ್ಲ ಮೇತದಂಗವು, ಮೇರೆ

ಎಂದರೆ—) ಯಾವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅನಾದರದಿಂದ (ಅನಾಯಾಸದಿಂದಲೇ) ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದೆಯೋ, ಅಂತಹ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳ ಬಂಧವು ಹೇಗೆ ಬರುವುದು, ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು (೪)(ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಕರ್ಮಬಂಧವಿದೆ, ಎಂದು ವಿವಾಧಾಂವಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಯೇನ ಕುಲಾಲವನ್ನಿಡುವಿಮೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಭಾಂಡೋದರೇ ವಿಷ್ಣುರ್ಯೇನ ದಶಾವತಾರಗದನೇ ಕ್ಷಿಪ್ರೋ ಮಹಾಸಂಕಟೇ | ರುದ್ರೋ ಯೇನ ಕಪಾಲಾಣಿಪುಟಿಕೇ ಭಿಕ್ಷಾಟನಂ ಕಾರಿತಃ ಸೂರ್ಯೋ ಭ್ರಾಮ್ಯತಿ ನಿತ್ಯಮೇವ ಗಗನೇ ತಸ್ಮೈ ನಮಃ ಕರ್ಮಣೇ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳುವರು. ಅದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೃತಿಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) (1) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನವಿರೇಷವೂ (ವೃದ್ಧಿಯು) ಇಲ್ಲ. ಕರ್ಮಮಾಡದಿರೋಣದರಿಂದ ಆಗತಕ್ಕ ಹ್ರಾಸವೂ ಇಲ್ಲ (ಅಂತೂ ಕರ್ಮಬಂಧವಿಲ್ಲ.) (2) ಯಾವ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿಮಿಷಿಸುತ್ತಾನೋ, ಅಂತಹ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ನಿಯಮ್ಯವಾದ ಕರ್ಮವು ಬಂಧಿಸುತ್ತದೆ. (ಅಂತೂ ಬಂಧಕವಾಗಲಾರದು) || ೯ ||

ಶೀ—ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಕವಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಮಯಾ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಮತ್ಸ್ನಾನಿ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ನ ಚ ಮತ್ಸ್ನಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಎಂಬುವುದು ವ್ಯಾಹತವಾಗಿದೆ, ಎಂಬುವ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಸ್ವುತಿಯಿಂದಲೇ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ತಾ || (೧) ವಿಷ್ಣು ಗಾನ್ಯಪ್ರಕತ್ವಾನ್ವಿ ಭೂತಾನ್ಯೇಷ ಹ್ಯಸಂಗತ ಇತಿ ಚ || (೨) ಮಮಾಃತ್ಮಾ ಮಮ ದೇಹ ಏವ | ತದನನ್ಯತ್ವಾತ್ || (೩) ದೇಹಸ್ಯ ಚೇತನತ್ವರಂಕಾನಿವೃತ್ತಯೇ ಮಮಾತ್ಮೇತ್ಯಾಹ || ೨—೯ ||

ಅ || (೧) ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತಿರುವ ಜೀವರ ತೃಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಸಂಪದ್ವನಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, (ತೃಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯನಲ್ಲವೋ), ಅದಕಾರಣ ಜೀವರ ಸಮುದಾಯಗಳು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿರತಕ್ಕವುಗಳಾದಾಗ್ಯೂ (ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನಾಶ್ರಯಿಸುತ್ತಿರುವವುಗಳಾದಾಗ್ಯೂ) ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿರತಕ್ಕವುಗಳು. (ಅಂದರೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಾಕೃತಸ್ವರೂಪವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ತೃಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಜೀವರು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಅನ್ಯೋನ್ಯ ಭರ್ಮಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಜೀವಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಕೃತಗುಣಗಳು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ, ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ದಿವ್ಯ ಗುಣಗಳು ಜೀವಾದಿಗಳಿಗೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.) (೨)(ಮತ್ಸ್ನಾನಿ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ, (೩) ನ ಜಾಹಂ ಕೇತ್ವದವಸ್ಥಿತಃ (೪) ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಭೂತಭೃತ್ ಚ ಭೂತಸ್ಮೋ ಮಮಾತ್ಮಾ (೫) ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ರಿಂದ ಎರಡು ಸಲ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಆಯಿತು. ಅದಕಾರಣ ಪುನರುಕ್ತವಾಯಿತೆಂದರೆ—) ಮಮ ಆತ್ಮಾ—ನನ್ನ ದೇಹವೇ, (ಮೊದಲು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಆಧಾರನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. ಈಗ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸರೀರವು ಭೂತಾಧಾರವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಪುನರುಕ್ತವೋಪವಿಲ್ಲ.) (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಭೂತಾಧಾರತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಕ್ಷಣವು ಶ್ರೀಹರಿಯ ದೇಹಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಕೂಡುವುದೆಂದರೆ—) ಪರಮಾತ್ಮನ ದೇಹಕ್ಕೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಸರ್ವದಾ ಭೇದವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವು ಆತನ ದೇಹಕ್ಕೂ ಕೂಡುತ್ತದೆ (೩) (ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ದೇಹಕ್ಕೂ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದಾದರೆ ಎರಡು ಸಲ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಆಯಿತು. ಅದಕಾರಣ ಪುನರುಕ್ತವೋಪವಿಲ್ಲ ತಪ್ಪಿರುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ) ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ದೇಹಕ್ಕೂ ಏನ್ನು ದೇಹವಂತಿ ಭೇದವಿದೆ ಮತ್ತು ಅದೂ ಅಜೇತನವು ಎಂಬುವಿಂಟಾಗತಕ್ಕ ಕಂಕೆಯನ್ನು

ಹೋಗಲಾಡಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ದೇಹದಲ್ಲಿಯೂ ಭೂತಾಧಾರಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಲಕ್ಷಣ ಎದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಭೇದವೂ ಚೇತನಪ್ರವೃತ್ತಿ ಇದೆ, ಎಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಮಮ ಅತ್ಮಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. (ಅದಕಾರಣ ವುನರುಕ್ತಿ ದೋಷವಿಲ್ಲ.) (ಅಥವಾ ಇಲ್ಲಿ ದೇಹವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಮ ದೇಹ: ಎಂಬುವ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅತ್ಮಾ ಎಂದು ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ—) ಮಮ ದೇಹ: ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ಅಚೇತನವಾದ ದೇಹಕ್ಕೆ ಭಗವಲ್ಲಕ್ಷಣವು ಹೇಗೆ ಬರುವುದು ಎಂಬುವ ಅಶಂಕೆಯು ಬರುವುದು. ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೇಹವೂ ಚೇತನರೂಪವೇ ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅತ್ಮಾ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಚೇತನರೂಪವಾದ ದೇಹವೆಂಬುವ ಅರ್ಥವು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಮಾತ್ಮಾ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. || ೨-೯ ||

ಹೀ—‘ಪ್ರಕೃತಿಂ ಸ್ವಾಮವಷ್ಟಭ್ಯ’ ಮತ್ತು ಉದಾಸೀನವದಾಸೀನಂ ಎಂಬುವ ಉಕ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾದರೆ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದಲೇ ಕರ್ತೃತ್ವವು, ವಾಪ್ತಿವಿಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲ. ಕರ್ತೃತ್ವವಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಔಪಚಾರಿಕವೆಂದಾಯಿತು, ಎಂದರೆ —

ಗೀ || ಮಯಸಾಧ್ಯಕ್ಷೇಣ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಸೂಯತೇ ಸಚರಾಚರಂ |
ಹೇತುನಾಽನೇನ ಕೌಂತೇಯ ಜಗದ್ವಿಪರಿವರ್ತತೇ || ೧೦ ||

ಅ || ಕೌಂತೇಯ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಅಧ್ಯಕ್ಷೇಣ=ಸ್ವಾಮಿಯಾದ. ಮಯಾ=ನನ್ನಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಃ=ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯು, ಸಚರಾಚರಂ=ಚೇತನಾಚೇತನ ಜಗತ್ತನ್ನು, ಸೂಯತೇ=ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಅನೇನ ಹೇತುನಾ=ನನ್ನಿಂದ ಪ್ರೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣದಿಂದ, ಮತ್ತೆ ಸರ್ವದಾ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಸರ್ವಜಗತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದ ನನ್ನಿಂದ, ಜಗತ್=ಜಗತ್ತು, ವಿಪರಿವರ್ತತೇ=ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಿರುಗಿತಿರುಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. || ೧೦ ||

ಭಾ || (೧) ಉದಾಸೀನವದಿತಿ ಚೇತ್ ಸ್ವಯಮೇವ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಸೂಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ ಮಯೇತಿ | ಪ್ರಕೃತಿಸೂತಿದ್ರಷ್ಟಾ ಕರ್ತಾಂವಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ || (೨) ತಥಾ ಚ ಪ್ರಕೃತಿಃ | ಯತಃ ಪ್ರಸೂತಾ ಜಗತಃ ಪ್ರಸೂತೀ ತೋಯೇನ ಜೀವಾನಾಂ ವ್ಯಸಸರ್ಜ ಭೂಮ್ಯಾಮಿತಿ || ೧೦ ||

ಅ || (೧) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಉದಾಸೀನನೆಂತೆ ಅದರೆ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯು ತಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಜಗತ್ತನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ, ಎಂದರೆ ಮಯಾ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡುವವನೂ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಜಗತ್ತು ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡುವವನೂ ಸರ್ವಜ್ಞನೂ ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿಯೂ ಆದವನು ನಾನೇ, ಎಂದು ಅಧ್ಯಕ್ಷೇಣ ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಕ್ತವಾಯಿತು. (ಆಂತೂ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯಿರುವೆಂದು ಉಕ್ತವಾಯಿತು.) (ನಾನು ನೋಡುವವನೇ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಚೇತನಾಚೇತನ ಜಗತ್ತನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಆಪಾದಿಸಿ ತೋರುವ ಅರ್ಥವನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿ ಎಂಥಧ್ಯಕ್ಷೇಣ ಮಯಾ=ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿಯಾದ ನನ್ನಿಂದ ಪ್ರೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾಗಿ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯು ಜಗತ್ತನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ತನ್ನ (ಶ್ರೀಶ್ವರನ) ಅಭಿನಿವೃತ್ತವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಯುಕ್ತ

ವಾಗುವುದು. (೨) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಕೃತಿಗೂ, ಪ್ರಕೃತ್ಯಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೂ ಪ್ರೇರಕನು, ಎಂದು ಹೇಳುವ ಪ್ರತೀತಿಯಿದೆ. ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾದ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯು ಯಾವ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿದೆಯೋ, ಯಾವ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅವನ ಜೀವರ ಕರ್ಮದಿಂದ, ಅಥವಾ ತನ್ನ ವೀರ್ಯದಿಂದ, ಅಥವಾ ಜಲ ಮೊದಲಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವರನ್ನು ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿರುವನೋ. ಜಗಜ್ಜನನಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಯಾವ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತಳಾಗಿ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮುಖೀಭೂತಳಾಗಿದ್ದಾಳೋ, ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ || ೧೦ ||

ಹೀ—ಅಧ್ಯಕ್ಷಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಶಾ || ಅಧ್ಯಕ್ಷೋಽಧಿಪತಿಃ, ಪ್ರೋಕ್ಷೋ ಯದಕ್ಷಾಣ್ಯಸ್ಯ ಮೋಪರಿತಿ ಶಬ್ದ ನಿರ್ಣಯೇ ೧೦

ಅ || ಜೀತನಾಜೀತನಾತ್ಮಕವಾದ ಸರ್ವ ಜಗತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಗಳ ದುವೃದ್ಧರಿಂದ ಅಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೇ ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಅಧ್ಯಕ್ಷನೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಅಧ್ಯಕ್ಷಃ = ಸರ್ವಾಧಿಪತಿಯು, ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ || ೧೦ ||

ಹೀ—ಸರ್ವಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ ಸಂಹಾರಗಳನ್ನು ನೀನು ಮಾಡಿದ್ದೆಂದಾದರೆ ಏಕೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಕೆಲವರು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವರು. ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವರಿಗೆ ಅನರ್ಥವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಕರ್ತನು ನಾನೇ ಎಂದು ನೀನು (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು) ಹೇಳಿದ್ದು ಅಯುಕ್ತವೆಂದರೆ—

ಗೀ || ಅವಜಾನಂತಿ ಮಾಂ ಮೂಢಾ ಮಾನುಷೀಂ ತನುಮಾತ್ರಿತಂ |

ಪರಂ ಭಾವಮಜಾನಂತೋ ಮಮ ಭೂತಮಹೇಶ್ವರಂ || ೧೧ ||

ಅ || ಮೂಢಾಃ = ಕಾಮಸರು. ಭೂತಮಹೇಶ್ವರಃ = ಸದಾ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಇರತಕ್ಕವನು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ, ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನು ಆದ, ಪರಂ = ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಮಮ = ನನ್ನ. ಭಾವಂ = ಯಥಾರ್ಥ ಸ್ಮರಣವನ್ನು. ಅಜಾನಂತಃ = ತಿಳಿಯದವರಾಗಿ, ಮಾನುಷೀಂ ತನುಮಾತ್ರಿತಂ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಮತ್ವರ ದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾನೆಂಬುದ ಮೂಢಜನರ ಛ್ರಮೆಗೆ ವಿಷಯನಾದ, ಅಥವಾ ಮಮತ್ವರ ದೇಹದಂತೆ ತೋರುವ ದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ, ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನು, ಅವಜಾನಂತಿ = ಅವರು ನನಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. (ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.) || ೧೧ ||

ಭಾ || (೧) ಕರ್ಮ ಕೇಚಿತ್ಕಥಂ ಕ್ವಾಮವಜಾನಂತಿ | ಕಾದ ಕೇಪಾಂ ಗತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ |

ಅವಜಾನಂತೀತ್ಯಾದಿನಾ || (೨) ಮಾನುಷೀಂ ತನುಂ ಮೂಢಾನಾಂ ಮಾನುಷವತ್

ಪ್ರತೀಕಾಂ ನ ಕು ಮನುಷ್ಯರೂಪಾಂ || (೩) ಉಕ್ತಂ ಚ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ | ಯತ್

ಕಿಂಚಿದಪಿ ರೋಳೇ ವೈ ದೇಹಬದ್ಧಂ ವಿಶಾಂಘಕೇ | ಸರ್ವಂ ಪಂಚಭಿರಾವಿಷ್ಟಂ

ಭೂತೈರಿತ್ಯರಬುದ್ಧಿ ಜೈ || (೪) ಉಕ್ತರೋ ಏ ಜಗತ್ಸ್ರಪ್ತಾ ಪ್ರಭುರ್ವಾರಾಯಣೋ

ವಿಶಾಖ | ಭೂಕಾಂಕಶಾಕ್ತ್ಯಾ ವರದಃ ಸಗುಣೋ ನಿರ್ಗುಣೋಽಪಿ ಚ | ಭೂತಸ್ರ-

ಲಯಮನ್ಯುಕ್ತಂ ಕುಕ್ರೂಘುರ್ವಪಸತ್ಪಮೇತಿ

|| ೧೨ ||

ಅ || (೧) ನೀನೇ ಸರ್ವಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿ ಸಂಹಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವನು. ಸರ್ವೋತ್ತಮ ನಂದಾದರಿ-ಕೆಲವರು ಎಕೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಲವಮಾನುಸತ್ತಾರೆ? ಅವರಿಗೆ ಗತಿಯು ಯಾವುದು? ಎಂದರೆ- ಅವಶಾಂತಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (೨) ಮಾನುಷೀಂ ತನುಮೂಢಂಕೆ ಮನುಷ್ಯರ ಕರೀರದಂತೆ ತೋರುವ ಕರೀರವನ್ನು. ಮನುಷ್ಯರೂಪ ಕರೀರವನ್ನು ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. (೩) (ಎಕೆ ಅಪ್ಪವೆಂದರೆ-) ಮೋಕ್ಷರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ನವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಎಲೋ ರಾಜನೇ ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಈ ಜನರಲ್ಲಿ ದೇಹಸಂಬಂಧವಾದುದು ಯಾವುದಿದೆಯೋ, ಅವೆಲ್ಲವೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮೊದಲಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಸಂಬಂಧವಾಗಿಯೇ ಇವೆ. (ಅಂದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಜನರ ಪೂರಕಗಳು ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಪಂಚಭೂತಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳು. ಅವಕಾರಣ ಪಂಚಭೂತಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಹೇಗೆ ಬಂಧಕಗಳಾಗುವವು?) (೪) [ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪಂಚಭೂತಗಳು ಬಂಧಕಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುವಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-] ಸರ್ವಸ್ವಾಯತಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನು ಸರ್ವೈಶ್ವರ್ಯವುಳ್ಳವನು. ಚೇತನಾಚೇತನ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದವನು. ವಿಕೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನು. (ಅಂದರೆ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನು.) ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳೊಳಗಿದ್ದು ನಿಯಾಮಕನು. ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವವನು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಕುಭಗುಣಗಳುಳ್ಳವನು. ಸತ್ತರಜಸ್ವಮೋಗುಣರಹಿತನು ಇಂತಹ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಎಲೋ ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠನೇ ಪಂಚಭೂತಗಳ ಲಯಕ್ಕೆ ಅಧೀನರಾದವಾದ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಅಧಿಪಾನನಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಸೇವಿಸುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾಳೆ.

|| ೧ ||

ಪೀ-ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಭಾತಿಕರಣೀಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಮೂಲರೂಪವಿಷಯಕವಾಗಲಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತಾರರೂಪನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಮನಃಸ್ವ ಕರೀರವಿದೆ, ಎಂದಾಗಲಿ, ಎಂದರೆ—

ಭಾ || (೧) ಅವತಾರಪ್ರಸಂಗೇ ಜೈತದುಕ್ತಂ | ಅತೋ ನಾವತಾರಾರ್ಜ ಪೃಥಕ್ಯಂಕಾಃ ||
 (೨) ರೂಪಾಣ್ಯನೇಕಾನ್ಯಸ್ಯ ಜತ್ಯಾದುರ್ಭಾವಭವಾಯ ಸಃ | ನಾರಾಹಂ ನಾರಸಿಂ-
 ಹಂ ಚ ನಾಮನಂ ಮಾನುಷಂ ತಥೇತಿ || (೩) ತತ್ರೈವ ಪ್ರಥಮಸರ್ಗಕಾಲ ವಿವಾ-
 ವತಾರರೂಪವಿಭಕ್ತೃಕ್ಲೇಃ | ಅತೋ ನ ತೇಷಾಂ ಮಾನುಷತ್ವಾದಿರ್ವಿನಾ ಭ್ರಾಂತಿಂ ||
 (೪) ಭೂತಂ ಮಹದೀಶ್ವರಂ ಜೇತಿ ಭೂತಮಹೇಶ್ವರಂ || (೫) ತಥಾ ಹಿ ಬಾಭ್ರವ್ಯ-
 ಕಾಶಾಯಾಂ | ಅನಾದ್ಯನಂತಂ ಪರಿಪೂರ್ಣರೂಪಮೀಶಂ ವರಾಣಾಮಹಿ ದೇವ-
 ವೀರ್ಯಮಿತಿ || (೬)(೧) ಅಸ್ಯ ಮಹತೋ ಭೂತಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಿಸಿತಮಿತಿ ಚ | (೨) ಬ್ರಹ್ಮ
 ಪುರೋಹಿತ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಾಯಿಕ ಮಹಾರಾಜಕೇತಿ ಚ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ || ೨ || ೧೧ ||

ಅ || (೧) ಯಶ್ವದ್ವೈದಿವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ರೂಪಂ ಹಯಶಿರೋಧರಂ ಎ-ದು ಹಯಗ್ರೀವಾಽ
 ಪರ ಭಸಗದಲ್ಲಿ ಅವತಾರರೂಪಗಳಿಗೇನೇ ಭೌತಿಕದೇಹವಿರುವೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅವಕಾರೂಪ
 ಕೃತ್ಯವಾದವ್ಯವಕಾರಗಳು ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ಫಣ್ಣಗಳೆಂದೂ ಭೌತಿಕರೂಪವು ಫಣ್ಣಗಳೆಂದೂ ಶಂಕೆ
 ಇದೆ. (೨) (ಹಯಗ್ರೀವರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀದರಮಾತ್ಮನಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾದಿಗಳೂ ಮೂಲರೂಪ
 ದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಿರುವುದರಿಂದ ವಿಕೇಷಭವಾಗುವದನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ) (ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೋತ್ಪತ್ತಿಯ
 ಬೇರೆ ಉತ್ಪನ್ನ ದೈನಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಅವಾಪ ದ್ವೈತರೂಪಂ ಬೀಜಕಲ್ಪ ವಿವಾಹರೂಪಾಗಿ ಶ್ರೀ
 ಮಹೇಶ್ವರನು ಅವತಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಾರಾಹ, ವಾಸುಕಿ, ನಾಮನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರೂಪ.

ಲಾದ ಅನೇಕ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಪಂಚಾತ್ಮಕಃ ಸ ಭಗವಾನ್ ದ್ವಿಪದಾತ್ಮಕೋಽಭೂತ್ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಅದಿಷ್ಟಪ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ವ್ಯಕ್ತವಡಿಸಿರುವನು. (೩) ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಅದಿಷ್ಟಪ್ತಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ (ಮನುಷ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಜಾತಿಯು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ) ವರಾಹ ಮೊದಲಾದ ಅವತಾರ ರೂಪಗಳ ವಿಭಾಗವನ್ನು (ಅಂದರೆ ಇಂತಹವುಗಳು ಅವತಾರರೂಪಗಳೆಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ) ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. (ಕೃಷ್ಣಾದಿಗಳ ದೇಹವು ಮಗನುಹದೇಹವಲ್ಲ) ಅದುದರಿಂದ ಆ ಅವತಾರಾದಿಗಳಿಗೆ ಧ್ಯಾನಿಯಲ್ಲದೆ ಮನುಷ್ಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿಗಳ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯದೇಹದ ಸಾದೃಶ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದ ಮೂಢರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮನುಷ್ಯದೇಹವೇ ಎಂದು ಭ್ರಮೆಯು ಬರುವುದು) (೪) ಭೂತಂ = ಸರ್ವದಾ ಇರತಕ್ಕದ್ದು (ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿರತಕ್ಕದ್ದು.) ಮಹತ್ = ಸರ್ವದೇಶಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕದ್ದು, ಈಶ್ವರಂ = ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣವೂ ಆದ ಯಥಾರ್ಥಸ್ವರೂಪವನ್ನು. (೫) ಉಕ್ತಪ್ರಾಸಂಗವಾದವನು. ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನು. ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಷ್ಠರಾದ ದ್ವಾದಿಗಳಿಗೂ ಸ್ವಾಮಿಯು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೇ ಪುತ್ರರಾಗಿವುಳ್ಳವನು. ಎಂದು ಬಾಹ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವ, ನಿಷ್ಕಲ್ಪ, ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವ ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ. (೬) (೧) ಸರ್ವ ದೇಶಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯನಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಅನಾಯಾಸದಿಂದಲೇ (ಮುಗ್ಧರಾದಿಗಳೂ ಸರ್ವಜಗತ್ತೂ) ಹುಟ್ಟಿದವು. (೨) ಪುರೋಹಿತವೆಂಬುವ ದೇವಗಣಗಳೂ, ಕಾಯಿಕ ಎಂಬುವ ದೇವಗಣಗಳೂ ಮಹಾರಾಜಿಕವೆಂಬುವ ದೇವಗಣಗಳೂ, ಇವೆಲ್ಲವೂ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ನನ್ನ ಅಧೀನಗಳೇ ಆಗಿವೆ, ಎಂದು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

|| ೧೧ ||

ಹೀ—ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನಂದಿಸುವವರಿಗೆ ಅನರ್ಥ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಮೋಘಾಶಾ ಮೋಘಕರ್ಮಾಣೋ ಮೋಘಜ್ಞಾನಾ ವಿಚೇತಸಃ |

ರಾಕ್ಷಸೀಮಾಸುರೀಂ ಚೈವ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಮೋಹಿನೀಂ ಶ್ರಿತಾಃ || ೧೨ ||

ಅ || ಮೋಘಾಶಾಃ = ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಆಶೆಯುಳ್ಳವರು, (ಅಂದರೆ ಭಗವದ್ವೇಷಿಗಳು ಅನೇಕವಿಧ ಪಾಶಲಾಂಕಿಕ ಯಾವದೊಂದು ಫಲವನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವವರು) ಮೋಘಕರ್ಮಾಣಃ = ವ್ಯರ್ಥಗಳಾದ ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳುಳ್ಳವರು. (ಯಜ್ಞಾದಿಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಪಾಶಾಂಕ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವವರು) ಮೋಘಜ್ಞಾನಾಃ = ಭಗವತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವರು. ವಿಚೇತಸಃ = ವಿರುದ್ಧವಾದ ವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರು (ಅಂತೂ ಯಾವುದೊಂದೂ ಆಮುಷ್ಮಿಕ ಪುರುಷಾರ್ಥವಿಲ್ಲದವರು.) ಇಂತಹ, ಮೋಹಿನೀಂ = ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸುವ, ರಾಕ್ಷಸೀಂ = ರಾಕ್ಷಸರ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ, ಚ = ಮತ್ತು, ಅಸುರೀಂ = ಅಸುರರ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ, ಪ್ರಕೃತಿಮೇವೇ ಕೃಪಾವವನ್ನೇ, ಶ್ರಿತಾಃ = ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ತಮೋಮೋಗ್ಯರು, (ಮೂಂ = ಪನ್ನ ಮ್, ಅವದಾನಂತಿ = ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿಯದೆ ಅಧಮನೆಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ)

|| ೧೨ ||

ಭಾ || (೧) ತೇಷಾಂ ಫಲಮಾಹ | ಮೋಘಾಶಾ ಇತಿ | ಮೃಘಾಶಾಃ | ಭಗವದ್ವೇಷಿಃ-ರಾಶಾಸಿಕಮಾಮುಷ್ಮಿಕಂ ನ ಕಿಂಚಿದಾಪ್ಯತೇ || (೨) ಯಜ್ಞಾದಿಕರ್ಮಾಣಿ ಚ ತೇಷಾಂ ವೃಥೈವ | ಜ್ಞಾನಂ ಚ | ಕೇಶಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಭಕ್ತಾದ್ಯುಪಾಸಯೇನ ನ ಕಸ್ತಿಕಪುರುಷಾರ್ಥ ಆಮುಷ್ಮಿಕಸ್ತೃಪಾಪ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | (೩) ವತ್ಸ್ರಕಿ ಚ | (೧) ಶಾಸನಂ ದ್ವಿಪದಃ ಕ್ರೂರಾನ್ಮಂಸಾರೇಷ್ವತ್ಯಾದಿ || (೨) ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮಃ ಚ | ಕರ್ಮಣಾ

ಮನಸಾ ವಾಚಾ ಯೋ ದ್ವಿಷ್ಯಾದ್ವಿಷ್ಣು ಮನ್ಯಯಂ | ಮಜ್ಜಂತಿ ಪಿತರಸ್ತಸ್ಯ ನರಕೇ
ಶಾಶ್ವತಃ | ಸಮಾಃ || (3) ಯೋ ದ್ವಿಷ್ಯಾದ್ವಿಬುಧಶ್ರೇಷ್ಠಂ ದೇವಂ ನಾರಾಯಣಂ
ಹರಿಂ | ಕಥಂ ಸ ನ ಭವೇದ್ವೇಷ್ಯ ಅಲೋಕಾಂತಸ್ಯ ಕಸ್ಯಚಿದಿತಿ || (4) ಸಪೋ-
ಕ್ಷಪ್ನೇ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತೀ ಹಿ ಯಸ್ಯ ನಾರಾಯಣೇ ಪುಷ್ಕರವಿಷ್ಣುರಾದ್ಯೇ | ಸರ್ವಾವ-
ಮೋ ದ್ವೇಷಯುತಶ್ಚ ತಸ್ಮಿನ್ ಭ್ರೂಣಾನಂತಘೋಷ್ಯಸ್ಯ ಸಮೋ ನ ಚೈವೇತಿ ಸಾ-
ಮವೇದೇ ಶಾಂಡಿಲ್ಯಶಾಖಾಯಾಂ || (5) ದ್ವೇಷಾಜ್ಞಿದ್ಯಾದಯೋ ನೃಪಾಃ || (6)
ವೈರೇಣ ಯನ್ಮೃತತಯಃ ಶಿರುಪಾಲಪೌಂಡ್ರಸಾಲಾದಯೋ ಗತಿವಿಲಾಸವಿಲೋಕ-
ನಾದ್ಯೈಃ | ಧ್ಯಾಯಂತ ಆಕೃತಧಿಯಃ ಶಯನಾಸನಾದೌ ತತ್ಸಾಮ್ಯಮೀಯರನು-
ರಕ್ತಧಿಯಃ ಪುನಃ ಕಿಮಿತ್ಯಾದಿ ತು ಭಗವತೋ ಭಕ್ತಪ್ರಿಯತ್ವಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಂ ||
(೭) ನಿತ್ಯಧ್ಯಾನಸ್ತುತ್ಕರ್ಥಂ ಚ || (೫) ಸ್ವಭಕ್ತಸ್ಯ ಕದಾಚಿತ್ಪಾಪಬಲಾದ್ವೇಷಿ-
ಣೋಪಿ ಭಕ್ತಿಫಲಮೇವ ಭಗವಾನ್ಮದಾತೀತಿ | ಭಕ್ತಾ ಏವ ಹಿ ತೇ ಪೂರ್ವಂ
ಶಿರುಪಾಲಾದಯಃ ಶಾಪಬಲಾದೇವ ದ್ವೇಷಿಣಃ || (೬) ತತ್ಪ್ರಶ್ನೇ ಪೂರ್ವಪಾರ್ಷ-
ದಶ್ಚ ಶಾಪಾದಿಕಥನಾಜ್ಞಿತಜ್ಞಾಯತೇ | ಅನ್ಯಥಾ ಕಿಮಿತಿ ಕದಪ್ರಸ್ತುತಮುಚ್ಯತೇ ||
(೭) ಭಗವತಃ ಸಾಮ್ಯಕಥನಂ ತು ದ್ವೇಷಿಣಾಮಪಿ ದ್ವೇಷಮನಿರೂಪ್ಯ ಪೂರ್ವ-
ತನಭಕ್ತಿಫಲಮೇವ ದದಾತೀತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಂ || (೮) ನಮೇ ಭಕ್ತಃ ಪ್ರಣಶ್ಯ-
ತೀತಿ ವಕ್ತೃತಿ || ೧ ||

ಅ || ಮೋಘಾಶಾಃ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಭಗವದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಆಗುವ ಅನರ್ಥಫಲವನ್ನು
ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಮೋಘಾಶಾಃ = ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಅಶಯುಕ್ತವರು. ಅಂದರೆ ಭಗವದ್ವೇಷಿಗಳಿಂದ ಆಪೇಕ್ಷಿ-
ತವಾದ ಯಾವುದೊಂದು ಪಾರತ್ರಿಕ ಫಲವೂ ಅವರಿಗೆ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. (೨) ಅವರು ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞಾದಿ
ಕರ್ಮಗಳೂ ವ್ಯರ್ಥಗಳೇ. ಅವರ ಜ್ಞಾನವೂ ವ್ಯರ್ಥವೇ, ಅಂದರೆ-ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡತಕ್ಕ
ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಯಾವುದೊಂದು ಸಾಧನದಿಂದಲೂ ಭಗವದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಆಮುಷ್ಠೀವಾದ
ಯಾವುದೊಂದು ಫಲವಾರ್ಥವೂ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. (೩) (ಮೋಕ್ಷವಿರೂಪ ಪುನಃಪುನಃಪ್ರಾಪ್ತಿಯು
ಮಾತ್ರ ಆಗಿರುವುದು ಅಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಮಹಾದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ ಆಗುತ್ತದೆಂಬುದು ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ
೨ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (1) ನಾನು ಕ್ರೂರರಾದ ಅಂತಹ ಭಗವದ್ವೇಷಿ-
ಗಳನ್ನು ಸಂಸಾರಗಳಲ್ಲಿ (ಅವರಲ್ಲಿಯೂ ಅಸುರಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಡತಕ್ಕುವೆನು) ಇತ್ಯಾದಿ ಪಮೇ-
ಷವನ್ನು (ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೇಳುವರು) (2) ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಮಂದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿರು-
ತ್ತಾರೆ. ಕರ್ಮದಿಂದಲೂ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ವಚನದಿಂದಲೂ ಯಾವನು ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಶಿವಿಷ್ಣು-
ವನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವನೋ, ಅಂತಹವನ ಪಿತೃಗಳು ನರಕದಲ್ಲಿ ಬಹು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತಾರೆ (3)
ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ, ಕ್ರೋಧಾದಿಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನೂ ಸಾಂಸಾರಿಕನೂ ಆದ
ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನನ್ನು ಯಾವನು ದ್ವೇಷಿಸುವನೋ, ಅತನು ಚಂಡಾಲಸುಯಂತ್ರನಾದ ಯಾವ ಮನುಷ್ಯ-
ನಿಗೆ ಲೆನ್ನಾಗಿ ದ್ವೇಷ್ಯನು ಆಗದೆ ಹೋದಾನು? (ಸರ್ವಥಾ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ದ್ವೇಷ್ಯನೇ ಆಗುವನು.) (4)
ಸರ್ವಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನಾದ, ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ
ವ್ಯವಹಾರಗಳು ಇವೆಯೋ ಅತನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷಮಾಡತಕ್ಕವನು ಸರ್ವಗಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಂತ ಅಧಮನು

ಅನಂತಭೂತಾತ್ಮಮಾಡಿದವನು ಸಹ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರೈಷಿಗೆ ಸಮಾನಕನಲ್ಲವೇ ಅಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಭೂತಾತ್ಮಮಾಡಿದವನಿಗಿಂತಲೂ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರೈಷಿಯು ಅಧಮನು) ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದಲ್ಲಿ ಕಾಂಡಿಲ್ಯಕಾಪಿಯಲ್ಲಿ (5) (ಭಗವದ್ವೈಷ್ಣವ ಅನರ್ಥಸಾಧನವಾದರೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ದ್ವೈಷವು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆಂದು ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆಂದರೆ—) ಗೋಪ್ಯಃ ಕಮಾಧ್ಯಯಾತ್ಮನೋ ದ್ವೈಷಾ ಜ್ಞೈರ್ಯಾದಯೋ ನೃಪಾಃ | ಸಂಬಂಧಾತ್ಮತ್ವಯಃ ಸ್ನೇಹಾದ್ಯಯಂ ಭಕ್ತ್ಯಾ ನಯಂ ವಿಭೋ | ದ್ವೈಷದಿಂದ ದ್ವೈಷ ಮೊದಲಾದ ರಾಜರು ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾಮಾತ್ಮನೋ ದ್ವೈಷಾತ್ ಭಯಾದ್ವೈಷಾ ದ್ವೈಷಾ ಭಕ್ತೈಶ್ಚರೇ ಮನಃ | ಅವೇಶ್ವ ತದಭಂ ಹಿತ್ವಾ ಬಹವಸ್ತದ್ಗತಿಂ ಗತಾಃ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ದ್ವೈಷದಿಂದಲಾದರೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಟ್ಟು ಪಾಪವನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಂಡು ಮೈಕುಲವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥವು. ದ್ವೈಷದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಸರ್ವಥಾ ಅಗಲಾರದು. ಸರ್ವಥಾ ಹಂಸುರೂಪದ ಧ್ಯಾನವು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಯವು (6) ಶಿಶುವಾಲ ಪೌಂಡ್ರಕ ವಾಸುದೇವ, ಸಾಲ್ವ, ಮೊದಲಾದವರು ದ್ವೈಷದಿಂದ ಯಾವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಚಿತ್ರ ಗತಿ, ವಿಲಾಸ, ದರ್ಶನ, ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಕಯವ. ಅಕನ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವರಾಗಿ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸಾಮ್ಯವನ್ನು (ವೈಕುಂಠವನ್ನು) ಹೊಂದಿರುತ್ತಾರೋ, ಹೀಗೆ ಇರಲು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಂಬಂಧವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆಂದು ಎನು ಹೇಳಬೇಕು, ಎಂದು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು. (೭) (ಶಿಶುವಾಲ ಮೊದಲಾದವರು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಬಹುದು. ಅವರ ಭಕ್ತರಾಗದೆ ಇದ್ದ ಪೌಂಡ್ರಕವಾಸುದೇವ ಸಾಲ್ವ ಮೊದಲಾದವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ—) ನೃಪದಲ್ಲಿಯೂ ಧ್ಯಾನವಾದುವು ಅತಿಪ್ರಕೃಷ್ಟವು, ಎಂದು ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು (ಅಂದರೆ-ಶಿಶುವಾಲಾದಿಗಳ ದೇಹಗಳು ಜಯ ಮೊದಲಾದ ಕುಭಜೀವರ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವರು ಅವರರ ಆವೇಶನಿವಿಕ್ತವಾಗಿ ಕದಾಚಿತ್ ದ್ವೈಷಮಾಡಿದರೂ ದ್ವೈಷದ ಫಲವು ಜಯವಿಷಯಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರು ಮಾಡಿದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಭಕ್ತಿಯ ಫಲವೇ ಆಗುತ್ತದೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದವ ಅಸುರರಿಗೇನೇ ದ್ವೈಷಫಲವಾದ ಕಮಸ್ಸು. ಹೀಗೆ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರೀತಿಯನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವೈಷಾ ಜ್ಞೈರ್ಯಾದಯೋ ನೃಪಾಃ ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದ್ದು. ದ್ವೈಷವು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಿರಿಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿದ್ದು) ಪೌಂಡ್ರಕೇ ನರಕೇ ಜೈವ ಸಾಲ್ವೇ ಕಂಸೇ ಚ ರುಗ್ಮಿಣಿ | ಅವಿಷ್ಣುಸು, ಹರಿರೇರ್ಥಶ್ಚಾತ್ಮದೈತ್ಯಾ ಹರಿಮಾಪಿರೇ || ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಪೌಂಡ್ರಕ ವಾಸುದೇವಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಜ್ಜೀವರ ಪ್ರವೇಶವಿದೆ. ಅದರೂ ಪೌಂಡ್ರಕಾದಿಗಳ ದೇಹಗಳು ವೇನ ಮೊದಲಾದ ಅಸುರರ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತಗೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟರಾದ ಕುಭಜೀವರೇಗೇನೇ ಕುಭಲವು ಪೌಂಡ್ರಕಾದ್ಯಸುರರು ಮಾಡಿದ ದ್ವೈಷಕ್ಕೆ ಕಮಸ್ಸೇ ಫಲವು. ಅದರೂ ನರಕದಲ್ಲಿಯೂ ದ್ವೈಷದಿಂದಲಾದರೂ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ನೃಪಧ್ಯಾನವು ಪ್ರಕೃಷ್ಟವೆಂಬುದರಲ್ಲಿಯೇ, ಮೈಕುಲಯನ್ನಪ್ಪಿತಯಃ ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಯ ಹೊರತು ದ್ವೈಷದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂಬುವಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಯವು. (೫) (ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅಧಿಕಾರ್ಯವನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ—) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಾದ ಜಯ ವಿಷಯದಿಗಳು ಕದಾಚಿತ್ ಸಹಕಾರಿಗಳ ತಾಟಲದಿಂದಲೇ ಅಸುರಾವೇಶದಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕದಾಚಿತ್ ದ್ವೈಷ ಮಾಡಿದರೂ ವಸ್ತುತಃ ಭಕ್ತವಿಷ್ಣುವಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಆ ದ್ವೈಷವನ್ನು ಗಣನೆಮಾಡದೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಜಯವಾದಿಗಳಿಗೆ ಅವರು ಮಾಡಿದ ಭಕ್ತಿಯ ಫಲಭೂತವಾದ ಮೋಕ್ಷಾದಿಗಳನ್ನೇ

ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ (ಹೀಗೆ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಮಹಾಪ್ರೀತಿಯಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ
 ಆ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದ್ದು.) ಶಿಶುವಾಲ ಮೊದಲಾದವರು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಜಯವಿಜಯಾದಿರೂಪದಿಂದ ಭಕ್ತರೇ
 ಆಗಿದ್ದರು, ಎಂದು ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮದ್ದವೇ ಆಗಿದೆ ಸನಕಾದಿಗಳ ಶಾಪಬಲದಿಂದಲೇ ಕದಾಚಿತ್
 ದ್ವೇಷಮಾಡಿತ್ತು. (ಯೋ ದ್ವೇಷಾಽದ್ವಿಬುಧಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಇತ್ಯಾದಿದ್ವೇಷಕ್ಕೆ ತಮಸ್ಸಾಧನತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ
 ನಿರವಕಾಶ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರ ಅವಾತತಃ ದ್ವೇಷಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವಂತೆ ತೋರುವ
 ದ್ವೇಷಾಚ್ಛೇದಾದಯಃ ಇದು ಮೊದಲಾದಭಾಗವತವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.) (೬)
 (ಆ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆನ್ನುವಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಜ್ಞಾಪಕವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) (ಅಹೋ
 ಅಶ್ವತ್ಥಂ ಹೋತತ್ ದುರ್ಲಭೈಕಾಂತಿನಾಮಪಿ | ವಾಸುದೇನೇ ಭಗವತಿ ಗತಿಶ್ಚೈದ್ವೈಶ್ಚ
 ವಿಶ್ವಿಷ್ಠಃ ಎಂದು ಧರ್ಮರಾಜನು ದ್ವೇಷಿಯಾದ ಶಿಶುವಾಲನಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯು ಹೇಗೆಂದು) ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
 ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಾದೋಣ ನಾರದರು ಮಾತೃಷ್ಠಸೇಯೋ ವಶ್ಯೈದ್ವೋ ದಂತವಕ್ರಶ್ಚ ಪಾಂಡವ |
 ಶಾಶ್ವದಪ್ರವರೌ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಿಪ್ರಕಾಶಾಸ್ವದಚ್ಯುತೌ ಎಂದು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಜಯವಿಜಯರೆಂಬುವ
 ದ್ವಾರಪಾಲಕರು ಶಾಪಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವರು, ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೂ ದ್ವೇಷವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನ
 ವೆಂಬುವುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ದ್ವೇಷವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂದಾಗಿದ್ದರೆ ಆಗ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವರ್ಯ
 ವೇನು? ದ್ವೇಷವು ಭಕ್ತಿಯಂತೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೇ (ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗವೇ) ಎಂದುತ್ತರಕೊಡಬೇಕಿತ್ತು
 ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಪಾಲಕರಾಗಿದ್ದವರಿಗೆ ಶಾಪಾದಿಗಳ ಬಲದಿಂದ ನೀಚಯೋನಿವಾಸ್ತಿಯು, ಇತ್ಯಾದಿಗಳು
 ಅಶ್ವಸ್ಥತಗಳೂ ಅನುಮಯುಕ್ತಗಳೂ ಆದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (೭)(ನಿಂದನತ್ತವಸತ್ಕಾರ
 ಸತ್ಕಾರಾರ್ಥಂ ಕಲೇವರಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನನ್ನು ನಿಂದಿಸುವವರ
 ದ್ವಿಷು ಸ್ತುತಿಸುವವರಲ್ಲಿಯೂ ಸಮನಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ನಾರದರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ನಿಂದೆಯು
 ಸ್ತುತಿಯಂತೆ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂದಾಗಿದ್ದರೆ ನಾರದರು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಯುಕ್ತವಾಗುವುದು ಎಂದರೆ -) ಭಕ್ತ
 ವಶ್ಯಲನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ನಿಂದಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವರಲ್ಲಿಯೂ ನಿರ್ವಕಾರನಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಾ
 ನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. ಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದವರು ಅಮರರ ಆವೇಶನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಕದಾಚಿತ್ ದ್ವೇಷಮಾಡಿದ್ದಾಗ್ಯೂ
 ಅವರು ಮಾಡಿದ ದ್ವೇಷರೂಪವಾದ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಹಿಂದಿನ ಭಕ್ತಿಯ ಫಲವನ್ನೇ ಕೊಡುತ್ತಾ
 ನೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದು ದ್ವೇಷವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲ್ಲ.
 (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತರ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಎಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಂಬುವುದು ಗೀತೆಯ
 ದ್ವಿತೀಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) (೮) ನನ್ನ ಭಕ್ತನು ಪಾಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಮುಂದಕ್ಕೆ
 ಈ ಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳುವರು

|| ೧ ||

ಹೀ-ದ್ವೇಷವು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಾಗಲೀ ದ್ವೇಷದಿಂದ
 ರಾಗಲೀ ಮಾಡಿದ ಸ್ಮರಣೆಯು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವ ಧಾವೋ ಹಿ ಇದು ಮೊದ
 ಲಾದ ಪಚ್ಚನಗಳಿಂದ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದು ಎಂದರೆ-

ಭಾ || (೧) ನ ಚ ಭಾವೋ ಭವಕಾರಣಮಿತ್ಯಾದಿವಿರೋಧಃ | ದ್ವೇಷಭಾವಿನಾಂ ದ್ವೇಷ
 ವಿವ ಭವತೀತಿ ಹಿ ಋತಂ || (೨) ಅನ್ಯಥಾ ಗುರುದ್ವೇಷಿಣೋಽಪಿ ಗುರುತ್ವಂ ಭವ-
 ತೀತ್ಯಾದ್ವಿನಿಷ್ಪಮಾಪದ್ಯತೇ || (೩) ನ ಚಾಕೃತಫಿತ್ವೇವಿರೇಷಃ | ತೇಷಾಮೇವ
 ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪಾದೀನಾಂ ಪಾಪಪ್ರತೀತೇ || (೪) ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುರಾಪಿ ಭಗವನ್ನಿಂ-
 ದಯಾ ತಮಃ | ವಿವಿಕ್ವರತ್ಯಗಾತ್ಮನೋಃ ಪ್ರದ್ವಾದ್ವಾನ್ಮಾನುಭಾವತ ಇತಿ || (೫)

ಯದನಿಂದತ್ತಿಕಾ ಮಹ್ಯಂ ತ್ವದ್ಭಕ್ತೇ ಮಯಿ ಚಾಘವಾನಿತ್ಯಾರಭ್ಯ ತಸ್ಯಾತ್ತಿಕಾ ಮೇ
ಪೂರ್ವೇಶ ದುರಂತಾದ್ವಸ್ತರಾದಘಾದಿತಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದೇನ ಭಗವತೋ ವರಯಾಚ-
ನಾಚ್ಚ

|| ೨ ||

ಅ || (೧) ಛಾಪೋ ಹಿ ಭವಕಾರಣಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಪಠನಗಳಿಂದ ವಿರೋಧವು ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳ
ಕೂಡದು. (ಎಕೆ ಹೇಳಕೂಡದೆಂದರೆ -) ದ್ವೇಷದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುವವರಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ
ದ್ವೇಷವೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಂಬುವ ಪಠನಕ್ಕೆ ದ್ವೇಷಭಾವವು (ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮಾಡುವ ಧ್ಯಾನವು) ದ್ವೇಷಭ
ವ್ಯದ್ದಿಗೆನೇ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆಂಬುವ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ದ್ವೇಷವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂಬುವ
ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಇಲ್ಲ. (ಯಾದ್ಯದೇ ಭಾವನಾ ಜ್ಞೇಯಾ ಸಿದ್ಧಿರ್ಭವತಿ ತಾದ್ಯದೇ ಎಂದು
ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ) (೨) ದ್ವೇಷದಿಂದ ಭಗವಂತನ ಧ್ಯಾನವು ದ್ವೇಷವಿಷಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂ
ಪವ್ಯಕ್ತವಾದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗುರುವ್ರೇಷಿಗಳಿಗೂ
ಗುರುವ್ರವು ಬರಬೇಕಾಗುವುದು, ಎಂಬುವ ಅನಿವೃತ್ತಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದೀತು. (ಅದಕಾರಣ ನಾವು ಹೇ
ದಂತೆಯೇ ಆ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.) (೩) (ಭಗವದ್ವಕ್ತನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಆತ್ಮ
ಪ್ರವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ(ಅಂದರೆ-ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ)ತನಗೆ
ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನ ದ್ವೇಷಿಯು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಬುದ್ಧಿ
ಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಎಂದರೆ-) ಭಗವದ್ವ್ರೇಷಿ ಭಗವದ್ವಕ್ತರಿಂದ
ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಆತ್ಮಪ್ರವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಾದರೂ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಸಿಗುವ ಫಲದಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸ
(ವ್ಯತ್ಯಾಸ)ವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಕೂಡದು. ದ್ವೇಷದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವ
ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪು ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಪಾಪವು ಇದೆ. ಎಂದು ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುಃ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇ
ದ್ದಾರೆ. (೪) ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವೂ ಕೂಡ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ನಿಂದೆಯಿಂದ ಅಂಧಕಮುಷ್ಣನ್ನು ಹೊಂದ
ಬೇಕಾದ ಸಾಧನಗಳಿದ್ದರೂ ತಪ್ಪ ಮಗನಾದ ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅಂಧಕಮುಷ್ಣನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿ
ಸಿದನು. (ಅಂದರೆ ಅವರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡನು.) (೫) ನನ್ನ (ಪ್ರಹ್ಲಾದನ) ತಂದೆಯು ಶ್ರೀಪರ
ಮಾತ್ಮನನ್ನು ಯಾವುದು ನಿಂದಿಸಿದನೋ, (ಪರಮಾತ್ಮನ ಭಕ್ತನಾದ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಮಹಾಕರೂಪವನ್ನು
ಮಾಡಿದನೋ,) ಎಂದಾರಂಭಿಸಿ, ಅದಕಾರಣ ನನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವು ಅಂತವಿಲ್ಲದಿಂದ
ತಿರಿಸಲಕಲ್ಯವಾದ ಪಾಪರಾಶಿಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಿ ಪವಿತ್ರನಾಗಲಿ, ಎಂದು ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ಶ್ರೀಪರ
ಮಾತ್ಮನಿಂದ ವರವನ್ನು ಹೇಡಿದ್ದಾನೆ. (ಇದರಿಂದ ವಿಷ್ಣು ವೈಷ್ಣವದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಮಹಾವಾಪವಿದೆ,
ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.)

ಹೀ-ಯೋ ದ್ವಿಷ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ದ್ವೇಷಃಚ್ಛ್ರೀದ್ಯಾದಯಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಬಾಧಿಸುವವು
ಹೀಗೆ? ಎಂದರೆ -

ಛಾ || (೧) ಬಹುಪು ಗ್ರಂಥೇಷು ನಿಷೇಧಃ | ಕೃತ್ರಿಬಿದೇವ ತದುಕ್ತಿರಿತಿ ವಿಶೇಷಃ || (೨)
ಯಸ್ಯಂತ್ರ ಮಹ್ಯತೇ ತತ್ತ್ವೈವ ನಿಷೇಧ ಉಕ್ತಃ | ಮಹಾಕಾಪ್ತರ್ಯವಿರೋಧಶ್ಚೋ-
ಕ್ತಃ ಪುರಸ್ತಾತ್ || (೩) ಅಯುಕ್ತಿಮದ್ವೈರೇ ಯುಕ್ತಿಮಂತ್ಯೇವ ಬಲವಂತಿ ವಾ-
ಕ್ಯಾನಿ | ಯುಕ್ತಿಯತ್ಯೋಕ್ತಾ ಅನ್ವೇಷಾಂ | ಸ ಚೈತೇಷಾಂ ಕಾಚಿದ್ಗತಿಃ | (೪)
ಸಾಮ್ಯೇವ ವಾಕ್ಯಯೋರೋಳಾನುಕೂಲಮೇವ ಬಲವತ್ | ಲೋಕಾನುಕೂಲಂ

ಚ ಭಕ್ತಪ್ರಿಯತ್ವಂ ನೇತದಪ್ಪ | ಉಕ್ತಂ ಚ ಕೇಷಾಂ ಪೂರ್ವಭಕ್ತತ್ವಂ || (೫)
ಮನ್ಯೇ ಸುರಾನ್ಯಾಗವತಾಂ ಸ್ವ್ಯಧೀಶೇ ಸಂರಂಭಮಾಗಾಭಿನಿವಿಷ್ಟತಿತ್ತಾ ನಿತ್ಯಾದಿ ||
(೬) ಅತೋ ನ ಭಗವದ್ವೇಷಿಕಾಂ ಕಾಚಿದ್ಗತಿರಿತಿ ಸಿದ್ಧಂ | ದ್ವೇಷಕಾರಣಮಾಹ |
ರಾಕ್ಷಸೀವಿತಿ || ೭ || || ೧೨ ||

ಅ || (೧) ಬಹುಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವೆಂಬುವುದನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿರುವ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಮಾತ್ರ ದ್ವೇಷವು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು, ಹೀಗೆ ವಿಶೇಷವಿದೆ. (ಅಂದರೆ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ತಮಸ್ವೇ ಆಗುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಹೇಳುವ ಯೋಗ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಇತ್ಯಾದಿ ವಚನಗಳು ಬಹಳ ಇವೆ. ದ್ವೇಷವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳುವ ವಚನಗಳು ಅತ್ಯಲ್ಪವು. ಕೆಲವು ಕಡೆ ಮಾತ್ರ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. (೨) ಭಾಗವತ ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದೋ, ಆ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೇ ಭಗವನ್ನಿಂದಲೂ ತಮಃ ಎಂದು ಅಂಧತಮಸ್ಸು ಆಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. (ಆದಕಾರಣ ಆ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಯಥಾಶ್ರುತಾರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಾರದು.) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನು, ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಎಂಬುವಲ್ಲಿಯೇ ಸಮಸ್ತ ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವು ಇದೆ, ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣಿಸಿದವಾಗಿದೆಂದು ಹಿಂದೆ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವವರಿಗೆ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದು. (೩) ಯುಕ್ತಿಸಿದ್ಧವಾಗದಿರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ಯುಕ್ತಿಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಗಳೇ ಪ್ರಬಲಗಳು. ಆದಕಾರಣ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪರಮಾನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮಹಾನರ್ಥವೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ, ಇದೇ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುವ ಯುಕ್ತಿಗಳ ಸಹಾಯಗಳು ನಾವು ಹೇಳಿದ ವಚನಗಳಿಗೆ ಇವೆ. ಪರಮ ಹೇಳಿರುವ ವಚನಗಳಿಗೆ ಅಂತಹ ಯುಕ್ತಿಗಳ ಸಹಾಯಗಳು ಇಲ್ಲ. ದ್ವೇಷಕ್ಕೆ ತಮಸ್ಸಾದನತ್ವವಿದೆ, ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ದೇರಿ ಯಾವ ವಿಧದಿಂದಲೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವ ಕೆಲವು ವಚನಗಳಿಗೆ ನಾವು ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. (೪) ಮತ್ತೆ ಭಗವದ್ವೇಷವು ಅನರ್ಥಸಾಧನವೆಂದ, ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಭಗವದ್ವೇಷವು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಕಥಂಚಿತ್ ಗುಣಾಂತರದಿಂದ ಸಾಮ್ಯವಿದೆ, ಎಂದು ಹೇಳಿವರೂ ಲೋಕಾಪಧವಿಸಿದವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೇನೇ ಲೋಕಾನುಭವವಿರುವುದಿರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವೇ ಕಂಡುಬಂದದೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನೇ ಪ್ರೀತಿಸುವವನಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ತನ್ನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಮಾಡುವವನಲ್ಲಿಯೇ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ತಿಳಿದು ಸರ್ವಾನುಭವಿಸಿದವು ಲೋಕಾನುಕೂಲ ಲೋಕಾನನುಕೂಲ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಕಥಂಚಿತ್ ಗುಣಾಂತರದಿಂದ ಸಾಮ್ಯವಿದ್ದರೂ ಲೋಕಾನುಕೂಲವಾಕ್ಯವೇ ಪ್ರಬಲವು. ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯಿರುವವನು ಎಂಬುವುದು ಲೋಕಾನುಕೂಲವೂ ಆಗಿದೆ. ಪ್ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯಾದೆ, ಎಂಬುವುದು ಲೋಕಾನುಕೂಲವೂ (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ.) ಶಿಶುವಾಲಾಟಗಳು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಪಾಲಕರಾದುದರಿಂದ ಭಕ್ತರೆಂಬುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ, ಎಂದು ಮೊದಲೇ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. (೫) ಮತ್ತೆ ಅವರು ದೇವತೆಗಳು ಎಂಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿದೆ, ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮೂಲ ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದೆಂಬುವ (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಡುವುದರಲ್ಲಿ) ಮಾರ್ಗಮಾತ್ರದಿಂದ ಸಂಬಂಧವಾದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಿಂದ ಹಿಡಿದು ಲೋಕಗಳನ್ನು ದೇವತೆಗಳನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ, ಇತ್ಯಾದಿ. (ಅಂದರೆ ದ್ವೇಷದಿಗಿಂತಲೂ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀಪರ

ಮಾತೃನನ್ನೇ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಶ್ರೀಹರಿಮಲ್ಲಿಯೇ ಜಿನ್ನಾಗಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವು ಕಳೆದುಹೋಗಿ ಭಕ್ತಿಯು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗೋಣ, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರವೇಶಮಾಡುತ್ತಾರೆ) (೬) ಅದಕಾರಣ ಭಗವದ್ವೈಷಿಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಸದ್ಗತಿಯು ಅಗಲಾರಮ, ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯ್ತು (ಕಮ್ಮ ಮೌಢ್ಯದಿಂದಲೇ ನನ್ನನ್ನು ಅಥವಾನಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ನನ್ನಲ್ಲಿ ದೋಷವಿದ್ದರೈತುಂಕ ಎಂದಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ಮಹಾ ಅನರ್ಥವುಂಟಾಗುವುದು.) ರಾಕ್ಷಸೀಂ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ದ್ವೇಷಕ್ಕೆ ಮೂಲಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ || ೩ ||

|| ೧೨ ||

ಗೀ || ಮಹಾತ್ಮಾನಸ್ತು ಮಾಂ ಪಾರ್ಥ ದೈವೀಂ ಪ್ರಕೃತಿಮಾತ್ರಿತಾಃ |

ಭಜಂತ್ಯನನ್ಯಮನಸೋ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಭೂತಾದಿಮವ್ಯಯಂ || ೧೩ ||

ಅ || ಪಾರ್ಥ = ಅರ್ಜುನನೇ, ದೈವೀಂ = ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಉತ್ತಮಜೀವರ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಪ್ರಕೃತಿ = ಸ್ವಭಾವವನ್ನು, ಆತ್ರಿತಾಃ = ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ, ಮಹಾತ್ಮಾನಃ = ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರಾದರೂ, ಭೂತಾದಿಂ = ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ, ಅವ್ಯಯಃ = ನಾಲ್ಕುವಿಧ ನಾಶವಿಲ್ಲದ, ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನು, ಜ್ಞಾತ್ವಾ = ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಅನನ್ಯಮನಸಃ = ಇತರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಡದೆ ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಟ್ಟವರಾಗಿ, ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನು, ಭಜಂತಿ = ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ || ೧೩ ||

ಹೀ - ಭಜಿಸುವ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

ಗೀ || ಸತತಂ ಕೀರ್ತಯಂತೋ ಮಾಂ ಯತಂತಶ್ಚ ದೃಢವ್ರತಾಃ |

ನಮಸ್ಯಂತಶ್ಚ ಮಾಂ ಭಕ್ತ್ಯಾ ನಿತ್ಯಯುಕ್ತಾ ಉಪಾಸತೇ || ೧೪ ||

ಅ || ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನು, ಸತತಂ = ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ, ಕೀರ್ತಯಂತಃ = ಕೃಷ್ಣಕೃಷ್ಣ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಾಮಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ, ಯತಂತಃ = ನನ್ನ ಪೂಜಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡುತ್ತಿರುವ ದೃಢವ್ರತಾಃ = ದೃಢವಾದ ಉಪವಾಸಾದಿ ನಿಯಮ ವ್ರತಗಳಿಲ್ಲ, ನಿತ್ಯಯುಕ್ತಾಃ = ಯಾವಾಗಲೂ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವ, ಅಥವಾ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ಮಜ್ಞಾನೋಪಾಯವುಳ್ಳ ಸಜ್ಜನರು, ಭಕ್ತ್ಯಾ = ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನು, ನಮಸ್ಯಂತಶ್ಚ = ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡುತ್ತಾ, ಉಪಾಸತೇ = ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ || ೧೪ ||

|| ೧೪ ||

ಭಾ || ಪೇತರೇ ದಿಷಂತೀತಿ ದರ್ಶಯಿತುಂ ದೇವಾನಾಹ | ಮಹಾತ್ಮಾನ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ||

|| ೧೫, ೧೬ ||

ಅ || ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಶಾಮಪಂಗಿಕ ಇತರರಾದ ಉತ್ತಮಜೀವರು ನನ್ನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಹಾತ್ಮಾನಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು (ಉತ್ತಮ ಜೀವರನ್ನು) ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. || ೧೫, ೧೬ ||

|| ೧೫, ೧೬ ||

ಶಾ || (೧) ಮಾನುಷೀಂ ಮನುಷ್ಯಸದೃಶೀಂ || (೨) ಕನ್ತಾ ವಿಘ್ನರನನ್ಯೋಪಿ ಸ್ವಾರ್ಥಿನ-ಶ್ಚಾಕ್ಷರಾಶ್ರಿತ ಇತಿ ಚ || (೩) ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರಮಾದೀನಾಂ ಸಾಮ್ಯದೃಷ್ಟಿರನನ್ಯತಾ | ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಗತಸ್ಯಾಪಿ ದೋಷದೃಷ್ಟಿರಪೂರ್ಣತಾ || (೪) ಭರ್ಮದೇಹಾವತಾಃ ||

ರಾದೇರ್ಭೇದದ್ವಷ್ಟಿಶ್ಚ ಸಂಕರಃ | ಅವತಾರೇಷ್ಟಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮವಜ್ಞಾನಂ ಜನಾ-
ರ್ದನೇ || (೫) ಸರ್ವಂ ಮೋಘಂ ಶುಭಂ ತಸ್ಯ ಯೋಃವಜಾನಾತಿ ಕೇಶವಂ | ಅಧ-
(ವ)ರಂ ಯಾತಿ ಚ ತಮಃ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಗತೋತ್ಕತಃ | ಜ್ಞೇಯಃ ಕೇವಲಚಿ-
ದ್ಭೇದೋ ನಿರ್ದೋ(ವಿದೋ)ಷಃ ಪೂರ್ಣಸದ್ಗುಣ ಇತಿ ಚ ಭವಿಷ್ಯತ್ಪರ್ವಣಿ ||
|| ೧೧—೧೪ ||

ಅ || (೧) (11ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದ) ಮಾನುಷೀಂ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯಕರೀಕೃತ ಸದೃಶ
ವಾದುದು ಎಂದರ್ಥವು. (೨) ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಅವನ ಕರೀರಕ್ಕೂ ಭೇದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯು
ಅಧೀನದ್ವಿಪ್ರಯುಕ್ತ ಆ ಕರೀರವನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. (೩) (ಅವ
ಜ್ಞಾನಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಅವಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮ
ಬ್ರಹ್ಮದ ದೇವತೆಗಳ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಅಭೇದವೆಂದು ತಿಳಿದು
ಕೊಳ್ಳುವುದೂ, ಅವತಾರಮಾಡಿದ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ದೋಷವದೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೂ,
ಗುಣಾದಿಗಳಿಂದ ದೇವರು ಪೂರ್ಣರಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೂ, (೪) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಧರ್ಮ,
ದೇಶ ಅವತಾರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಭೇದವಿದೆ, ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೂ,
(ಸಂಕರಃ=) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲದ ಬಲರಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅವ
ತಾರಗಳೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೂ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅವತಾರರೂಪಗಳಾದ ವೇದವ್ಯಾಸಾದಿಗಳನ್ನು ಅವ
ತಾರರೂಪಗಳೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೂ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅವಜ್ಞಾನವೆನಿಸುತ್ತದೆ.
(೫) ಹಾಗೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಪ್ರಕಾರ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅವಮಾನಿಸುತ್ತಾರೋ, ಅವರು ಮಾಡುವ
ಎಲ್ಲಾ ಶುಭಕರ್ಮವೂ ವ್ಯರ್ಥವು. ಅವರು ಅಂಧತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಅದಕಾರಣ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾ
ವದಲ್ಲಿತಕ್ಕ ರೂಪಗಳು ಕೇವಲ ಚಿದಾನಂದಾತ್ಮಕಗಳೆಂದೂ ದೋಷಲೇಶರಹಿತಗಳೆಂದೂ ಪರಿಪೂರ್ಣ
ನಿರ್ವಿಷ್ಯ ಗುಣಾತ್ಮಕಗಳೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು, ಎಂದು ಭವಿಷ್ಯತ್ಪರ್ವದಲ್ಲಿದೆ. || ೧೧—೧೪ ||

ಗೀ || ಜ್ಞಾನಯಜ್ಞೇನ ಚಾಪ್ಯನೈ ಯಜಂತೋ ಮಾಮುಪಾಸತೇ |

ಏಕತ್ವೇನ ಪೃಥಕ್ತ್ವೇನ ಬಹುಧಾ ವಿಶ್ವತೋಮುಖಂ

|| ೧೫ ||

ಅ || ಅನ್ಯೇಽಪಿ ಚ=ಇನ್ನಿತರ ಕೆಲವು ಮಹಾನುಭಾವರು, ವಿಶ್ವತೋಮುಖಂ=ಮುಖ ಮೊದಲಾದ
ಸರ್ವಾಯವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡೇ ಸಮಸ್ತ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ, ಮಾಂ-- ನನ್ನನ್ನು,
ಜ್ಞಾನಯಜ್ಞೇನ=ಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ ಯಜ್ಞದಿಂದ, ಯಜಂತಃ=ಪೂಜಿಸುವವರಾಗಿ, (ಅಂದರೆ ಶ್ರವಣ
ಮನನ ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಇತರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾ ಯಾವಾಗಲೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಾಹಾ
ತ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತರಾದವರಾಗಿ) ಏಕತ್ವೇನ=ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಿದ್ದರೂ
ಆ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಪೃಥಕ್ತ್ವೇನ=ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿಗಿಂತ ಎಲ
ಲಿ (ಭಿನ್ನ)ವೆಂದೂ, ಬಹುಧಾ ಚ=ಶುಕ್ಲ ನೀಲ ಪಿಂಡಾದಿರೂಪಗಳುಳ್ಳವನೆಂದೂ, ಅಧವಾ ಕೇಶವಾದ್ಯ
ನೇಶ ರೂಪಗಳುಳ್ಳವನೆಂದೂ, ಉಪಾಸತೇ=ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ || ೧೫ ||

ಹೀ-ಏಕತ್ವೇನ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮತ್ವಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡ
ಬೇಕೆಂಬುವುದು ಮಿಥ್ಯೋಪಾಸನೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಯುಕ್ತವೆಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸರಿಯಾದ
ಕರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || (೧) ಸರ್ವಕ್ರಿಯೆಗಳ ವಿವರವಾದ ಸಾರಾಂಶವು ಸ್ಥಿತ ಇತ್ಯೇಕತೆಯೇನು | ಪೃಥಕ್ತೆಯೇನು | ಸರ್ವ-
 ಕೋ ವೈಲಕ್ಷ್ಯತೆಯೇನು || (೨) ಬಹುಧಾ ಹಿ ತಸ್ಯ ರೂಪಮಾಭಾತಿ | ಕುಕ್ಷುಮಿವ
 ರೋಹಿತಮಿವಾಘೋ ನೀಲಮಥಾಬಾಹನಮಿಹಿ ಸನತ್ಪುಜಾತೇ || (೩) ದೈವಮೇ-
 ವಾಪರ ಇತ್ಯುಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ಬಹವೋ ವಾ ಬಹುಧಾ || ೧೫ ||

ಅ || (೧) ಹೇತನಾಡೇತನಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವವನು ಶ್ರೀನಾರಾಯಣ
 ನೊಬ್ಬನೇ, ಎಂದು ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದುದಲ್ಲ. ಪೃಥಕ್ತೇನ=ಹೇತನಾಡೇತನ
 ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನನೆಂದೂ, ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಶ್ರೀಪರಮಾ-
 ತ್ಮನು ಅದಿತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ನಾನಾರೂಪಗಳಿಂದ ಎಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ.) (೨) ಆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಕುಕ್ಷು-
 ನೀಲಾದಿಭೇದದಿಂದ ಬಹುಪ್ರಕಾರ ರೂಪವು ತೋರುತ್ತದೆ. (ಅದಿತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಬಹುರೂಪವಿದೆ
 ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ.) (ಅದನ್ನು ಆಗಮದಿಂದಲೇ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ—) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕುಕ್ಷುರೂಪವುಳ್ಳ
 ವನನ್ನಾಗಿಯೂ, ರೋಹಿತ ಮತ್ತು ನೀಲರೂಪವುಳ್ಳವನನ್ನಾಗಿಯೂ, ಕುಕ್ಷುರೂಪವಿಶೇಷವುಳ್ಳ
 ವನನ್ನಾಗಿಯೂ, ಎಂದು ಸನತ್ಪುಜಾತವೆಂಬುದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿದೆ. (೩) ಅಥವಾ ದೈವಮೇವ ಎಂದು
 ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಬಹುಮಂದಿಗಳೂ ಯಜ್ಞಭೇದದಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

|| ೧೫ ||

ಹೀ— ಏಕತೇನ=ಸರ್ವರಿಂದ ಅಭಿನ್ನನೆಂದೂ, ಪೃಥಕ್ತೇನ=ಭಿನ್ನನೆಂದೂ, ಬಹುಧಾ=ಅದಿ-
 ತ್ಯಾದಿರೂಪದಿಂದ ಎಂದೂ, ಅಥವಾ ಪೃಥಕ್ತೇನ=ಅದಿತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ದೇಹನೆಂದೂ, ಬಹುಧಾ=ಬಹು-
 ದೇವರೂಪದಿಂದ, ಎಂಬುವ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವೀಕೃತವಾಗಿದೆ
 ಹೇಳಿ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಶಾ || ಏಕಮೂರ್ತಿಶ್ಚ ಕುಮೂರ್ತಿರಥವಾ ಪಂಚಮೂರ್ತಿಃ | ದ್ವಾದಶಾದಿಪ್ರಭೇದೋ-
 ವಾ ಪೂಜ್ಯತೇ ಸಜ್ಜನೈರ್ಹರಿರಿತಿ ಚ || ೧೬ ||

ಅ || ಸರ್ವರೂಪಾತ್ಮಕ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನೆಂಬುವ ಒಂದು ಮೂರ್ತಿಯುಳ್ಳ, ವಾಸುದೇವ ಸಂ-
 ಹರ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬುವ ಸಾಲ್ವ ಮೂರ್ತಿಯುಳ್ಳ, ಅಥವಾ ನಾರಾಯಣ ವಾಸುದೇವ
 ಸಂಹರ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬುವ ಐದು ಮೂರ್ತಿಗಳುಳ್ಳ, ಅಥವಾ ಕೇಕವಾದಿ, ಸಂಹರ
 ನಾರದ ಹನ್ನೆರಡು ಮೂರ್ತಿಗಳುಳ್ಳ, ಮತ್ತಾದಿ ೧೦ ರೂಪಗಳುಳ್ಳ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸಜ್ಜನರಿಂದ ಪೂಜಿಸಿ-
 ಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.

|| ೧೬ ||

ಹೀ— ಸಾವಾನ್ಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಏಕೀಕರಣ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಅಹಂ ಕೃತುರಹಂ ಯಜ್ಞಃ ಸ್ವಧಾಹವಮಹಮಾಷಢಂ |
 ಮಂತ್ರೋದಮಹಮೇವಾಜ್ಞಮಹಮಗ್ನಿರಹಂ ಹುತಂ || ೧೭ ||

ಅ || ಅಹಂ=ನಾನು, ಕೃತಃ=ಹುಟ್ಟಿದೀಕ್ಷೆಯನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಅವಿಭಕ್ತರಹಿತವೆಂತ ಕರ್ಮಗಳ
 ಸಮುದಯವಾದ ಯಜ್ಞವಿಧಿಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನು ಮತ್ತು ಕೃತುವಿನ ಅಂಗ

ಎಂದ ಹವಿಸ್ಸು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುವವನು. ಅಹಂ=ನಾನು, ಯಜ್ಞಃ=ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ದ್ರವ್ಯತ್ಯಾಗರೂಪವಾದ ಪ್ರಧಾನ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ನಿಯಮಕನು, ಮತ್ತು ಅದರ ಸಾರಭೋಕ್ತನು. ಸ್ವಧಾ=ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತಿರೋದರಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಕನು. ಅಹಂ=ನಾನು, ಔಷಧಂ=ಔಷಧಿಗಳಿಗೆ ನಿಯಮಕನಾಗಿ ಔಷಧದಲ್ಲಿರುವವನು. ಅಹಂ=ನಾನು, ಮಂತ್ರಃ=ಮಂತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು, ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ನಿಯಮಕನು. ಅಹಮೇವ=ನಾನೇ, ಅಜ್ಯಂ=ಅಜ್ಯ ಸಾರಭೋಕ್ತನು, ಅಜ್ಯನಿಯಾಮಕನು, ಅಹಂ=ನಾನು, ಅಗ್ನಿ=ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಅಗ್ನಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನು ಅಹಂ=ನಾನು, ಹುತಂ=ಹೋಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹವಿರಾದಿಗಳನ್ನೇ ಭೋಗಿಸುವವನು, ಹೋಮಕ್ತೆಯಿಗೆ ನಿಯಮಕನು. ಅಥವಾ ಪ್ರಯತ್ನ ಸ್ವರೂಪನಾದುದರಿಂದ ಕ್ರತುಃ ಎಂದೂ, ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಯಜ್ಞನೆಂದೂ, ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಸ್ವಧಾ ಎಂದೂ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅಧಿಭೌತಿಕ ಅಧಿದೈಹಿಕ ಎಂಬೀ ತಾಪತ್ರಯಗಳಿಂದ ನರಳುವವರಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾಗುವುದರಿಂದ ಔಷಧನೆಂದೂ, ಜ್ಞಾನ ಕೊಟ್ಟು ರಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದ ಮಂತ್ರನೆಂದೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತ್ರೇಷ್ಯನಾಗುವುದರಿಂದ ಅಜ್ಯನೆಂದೂ ಸ್ವತಃ ಗಮನಕೃತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾಗುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೆಂದೂ, ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಹುತನೆಂದೂ ಅನ್ವಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

|| ೧೬ ||

ಗೀ || ಪಿತಾಹವಮಸ್ಯ ಜಗತೋ ಮಾತಾ ಧಾತಾ ಪಿತಾಮಹಃ |

ವೇದ್ಯಂ ಪವಿತ್ರಮೋಂಕಾರ ಋಕ್ಸಾಮ ಯಜುರೇವ ಚ || ೧೭ ||

ಅ || ಅಹಂ=ನಾನು, ಅಸ್ಯ ಜಗತಃ=ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು, ಪಿತಾ=ಪುಟ್ಟಿಸಿದವನು, ಅಹಂ=ನಾನು, ಮಾತಾ=ತಾಯಿಯಂತೆ ಪೋಷಕನು, ಧಾತಾ=ಧಾರಕನು, ಪಿತಾಮಹಃ=ಸರ್ವಪೂಜ್ಯನು, ವೇದ್ಯಂ=ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವವನೂ, ಪವಿತ್ರಂ=ಎಲ್ಲಾದಕ್ಕೂ ಪಾವಿತ್ರೈಕವಾದವನೂ, ಅಹಮೇವ=ನಾನೇ, ಅಥವಾ ವೇದ್ಯಪವಿತ್ರವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ವೇದ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಪಾವಿತ್ರೈಕವನ್ನೂ ಕೊಡತಕ್ಕವನು ನಾನೇ. ಒಂಕಾರಃ ಋಕ್ಸಾಮ ಯಜುರೇವ=ಒಂಕಾರದಿಂದಲೂ, ಋಕ್ಸಿಂದಲೂ, ಸಾಮದಿಂದಲೂ, ಯಜುರ್ವೇದದಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ನಾನೇ. ಅಥವಾ ಒಂ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಒಂಕಾರನೆಂದು ಪೂಜಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಋಕ್ ಎಂದೂ ಸರ್ವರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಸಮನಾಗುವುದರಿಂದ ಸಾಮನೆಂದೂ, ಪೂಜಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಯಜುಃ ಎಂದೂ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು.

|| ೧೭ ||

ಭಾ || (೧) ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಾಹ | ಅಹಂ ಕ್ರತುರಿತ್ಯಾದಿನಾ || (೨) ಕ್ರತವೋಃ-ಗ್ನಿಷ್ಠೋಮಾದಯಃ | ಯಜ್ಞೋ ದೇವತಾಮುಧ್ವಿಕ್ಯ ದ್ರವ್ಯತ್ಯಾಗಃ | ಉಧ್ವಿಕ್ಯ ದೇವಾನ್ ದ್ರವ್ಯಾಣಾಂ ಹ್ಯಾಗೋ ಯಜ್ಞ ಇತೀರಿತ ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ || ೧೬, ೧೭ ||

ಅ || (೧) ಅಹಂ ಕ್ರತುಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತವಾದ ವಿಜ್ಞಾನಕಲ್ಪದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಕೇಷ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (೨) ಕ್ರತು ಯಜ್ಞಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕ್ರತವಃ=ಅಗ್ನಿಷ್ಠೋಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳು, ಯಜ್ಞಃ=ದೇವತೆಯನ್ನದ್ವೇಷಿಸಿ ದ್ರವ್ಯವರಿತ್ಯಾಗಿವೆ. ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ದ್ರವ್ಯಗಳತ್ಯಾಗವು ಯಜ್ಞವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಎಂದು ಶಬ್ದಕೃತ್ಯಾರ್ಥಕ ಪ್ರಮಾಣವಿದೆ.

|| ೧೬, ೧೭ ||

ಗೀ || ಗತಿರ್ಭರ್ತಾ ಪ್ರಭುಃ ಸಾಕ್ಷೀ ನಿವಾಸಃ ಶರಣಂ ಸುಹೃತ್ |

ಪ್ರಭವಃ ಪ್ರಲಯಃ ಸ್ಥಾನಂ ನಿಧಾನಂ ಬೀಜಮವ್ಯಯಂ || ೧೮ ||

ಅ || ಅಹಂ=ನಾನು, ಗತಿ=ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡುವವನು, ಭರ್ತಾ=ಪೋಷಕನು, ಪ್ರಭು=ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿಯು. ಸಾಕ್ಷೀ=ಸರ್ವವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನೋಡುವವನು, ನಿವಾಸಿ=ಸರ್ವಾಶ್ರಯನು. ಶರಣಂ=ಭೀತರಕ್ಷಕನು (ಅಂದರೆ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಆಶ್ರಯನು.) ಸುಹೃತ್=ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕಾರವನ್ನೇ ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸದೆ ಉಪಕಾರ ಮಾಡುವವನು. ಪ್ರಭವ=ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನು, ಪ್ರಲಯ=ಜಗತ್ತಿಗೆ ಘಾತಕರ್ತನು, ಸ್ಥಾನಂ=ಸರ್ವರಿಗೂ ಆಧಾರನು ನಿಧಾನಂ=ಜಿನ್ನಾಗಿ ಧಾರಕನು, ಅಥವಾ ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಜಗತ್ತನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನು. ಬೀಜಂ=ಜಗತ್ತನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವವನು, ಅವ್ಯಯಂ=ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದವನು || ೧೧ ||

ಪೀ-ಗತಿ=ಕರ್ಮಫಲವು, ಎಂಬಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಯುಕ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-

ಭಾ || (೧) ಗಮ್ಯತೇ ಮುಮುಕ್ಷುಭಿರಿತಿ ಗತಿಃ | ತಥಾ ಹಿ ಸಾಮನೇದೇ ವಾಸಿಷ್ಠಶಾಖಾಯಾಂ | ಅಥ ಕಸ್ಯಾದ್ಯತೇ ಗತಿರಿತಿ | ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಗತಿಸ್ತದ್ವಿ ಗಮ್ಯತೇ ಪಾಪಮುಕ್ತೈರಿತಿ || (೨) ಸಾಕ್ಷಾದೀಕ್ಷತ ಇತಿ ಸಾಕ್ಷೀ | ತಥಾ ಹಿ ಬಾಷ್ಪಲಶಾಖಾಯಾಂ | ಸ ಸಾಕ್ಷಾದಿದಮದ್ರಾಕ್ಷೀದ್ಯದದ್ರಾಕ್ಷೀತ್ವಾನ್ವೀಣಃ ಸಾಕ್ಷೀತ್ವಮಿತಿ || (೩) ಶರಣಮಾಶ್ರಯಃ ಸಂಸಾರಭೀತಸ್ಯ | ಪರಮಂ ಯಃ ಪರಾಯಣಮಿತಿ ಹ್ಯುಕ್ತಂ | ನಾರಾಯಣಂ ಮಹಾಜ್ಞೇಯಂ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಪರಾಯಣಮಿತಿ ಚ || (೪) ಸಂಹಾರಕಾಲೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾ ಜಗದತ್ರ ನಿಧೀಯತ ಇತಿ ನಿಧಾನಂ | ತಥಾ ಹ್ಯಗ್ನೀದವಿಲೇಷು | ಅಪಶ್ಯಮಪ್ಯಯೇ ಮಾಯಯಾ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಣ್ಯದೋ ಜಗನ್ನಿಹಿತಂ ಶುಭ್ರಚಕ್ವುರಿತಿ || ೧೧ ||

ಅ || (೧) ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವರಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡುವವರಿಂದ ಗತಿ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಸಾಮನೇದದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಷ್ಠಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಗತಿ ಎಂಬ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ, ಎಂಬುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಆ ಶರಬ್ರಹ್ಮನು ವಾಚಗಲಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದ ಮುಕ್ತರಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡುವವರಿಂದ ಶರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಗತಿ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ (೨) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡುವವನಾದ ಸಾಕ್ಷಿ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಬಾಷ್ಪಲಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ಆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ಕಂಡನು. ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಕಂಡಿರುವನೋ, ಅದಕಾರಣ ಸರ್ವದ್ರವ್ಯವಾದ ಶರಮಾತ್ಮನು ಸಾಕ್ಷಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. (೩) (ಶರಣ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಸಂಸಾರದಿಂದ ಭೀತನಾದ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಶರಣಂ=ಆಶ್ರಯನು. (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಆಶ್ರಯನೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಆಶ್ರಯನು, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನು ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೂ ಆಶ್ರಯನು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ತೀರಲ್ಪಡುವವನು. ಸರ್ವರಿಗೂ ಸ್ವಾಮಿಯು, ಅಂತರ್ಮಯಿಯು ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಆಶ್ರಯನು, ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. (೪) ಸಂಹಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದ್ವಾರಾ ಜಗತ್ತು ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸಲ್ಪಡುವವರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ನಿಧಾನವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ (ಅಂದರೆ ಜಗತ್ತು ಪ್ರಭವತಃ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಕಮೇಲೆ ಆ ಪ್ರಕೃತಿದ್ವಾರಾ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ) ಹಾಗೆಯೇ ಮಗ್ನೀದವಿಲಗಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ಶರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳ ನಾನು ಸರ್ವ ಜಗತ್ಕರ್ತನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ನೋಡಿರುವೆನು. || ೧ ||

೧೬ || ತಪಾಮೃಹಮಹಂ ವರ್ಷಂ ನಿಗೃಹ್ಣಾಮ್ಯುತ್ಪೃಜಾಮಿ ಚ |

ಅಮೃತಂ ಜೈವ ಮೃತ್ಯುಶ್ಚ ಸದಸಚ್ಚಾಹಮರ್ಜುನ || ೧೬ ||

ಅ || ಅರ್ಜುನಃ|ಅರ್ಜುನನೇ, ಅಹಂ=ನಾನು, ತಪಾಮಿ=ಅದಿತ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದವನಾಗಿ ತಾಪವನ್ನುಂಟು
ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಅಹಂ=ನಾನು, (ಮೇಘಚಕ್ರದಲ್ಲಿರುವನಾಗಿ) ವರ್ಷಂ=ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು, ಉತ್ಪೃಜಾಮಿ=
ಪುರುಷತೇನೆ. ನಿಗೃಹ್ಣಾಮಿ=ಮಳೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅಮೃತಂ=ನಾನು ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ
ಇದ್ದ ಜೀವರ ದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಮರಣ ಬಾರದಂತೆ ಕಾವಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅಮೃತಂ
ಎನಿಸುತ್ತೇನೆ. ಮೃತ್ಯುಶ್ಚ=ಪ್ರಲಯಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಇತರ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಹಾರಕನಾದುದರಿಂದ
ಮೃತ್ಯು ಎನಿಸುತ್ತೇನೆ. ಸತ್=ಕಾರ್ಯಗಳ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನು. ಅಸತ್=ಕಾರಣಗಳ
ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಕನು. ಅಥವಾ ಸಾಧುಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾದುದರಿಂದ ಸತ್ ಎನಿಸುತ್ತೇನೆ.
ಅಸತ್=ಸಾಧುಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣರಾದ ಬೇರೆ ಪುರುಷರು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅಸತ್ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ
ವನೂ ಅಹಮೇವ=ನಾನೇ. || ೧೬ ||

ಭಾ || ಸತ್ಕಾರ್ಯಂ ಅಸತ್ಕಾರಣಂ | ಸದಭಿವ್ಯಕ್ತರೂಪತ್ವಾತ್ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಬುದ್ಧೇ |
ಅಸದವ್ಯಕ್ತರೂಪತ್ವಾತ್ಕಾರಣಂ ಚಾಪಿ ರಬ್ಧಿತಮಿತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ || ಅಸಚ್ಚ ಸಚ್ಚಿವ
ಚ ಯದ್ವಿಶ್ವಂ ಸದಸತಃ ಪರಮಿತಿ ಚ ಭಾರತೇ || ೧೬ ||

ಅ || ಕಾರ್ಯವು ಸತ್ ಎಂದೂ, ಕಾರಣವು ಅಸತ್ ಎಂದೂ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅಭಿ
ವ್ಯಕ್ತ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯವು ಸತ್ ಎಂದು ಪ್ರಾಪ್ತರಿಂದ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.
ಅಸತ್ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕಾರಣವು ಅಸತ್ ಎಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ, ಎಂದು ತಬ್ಬ
ಶಕ್ತಿಗ್ರಾಹಕ ಪ್ರಮಾಣವು. (ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿ ಸದಸತ್‌ರಬ್ಧಿಗಳ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ-)
ಯಾವನು ಕಾರಣರೂಪವಾದ ಜಗತ್ ಇದೆಯೋ, ಅದು ಅಸತ್ ಎಂದೂ, ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ಜಗತ್
ಸತ್ ಎಂದೂ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಕಾರ್ಯಕಾರಣರೂಪವಾದ ಜಗತ್ತಿಗಿಂತ ಶ್ರೀ ಪರ
ಮಾತ್ಮನು ಭಿನ್ನನು ಎಂದು ಭಾರತದಲ್ಲಿದೆ. || ೧೬ ||

ಹೀ-ಅಹಂ ಕೃತುಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಕೃತ್ವಾದಿಸ್ವರೂಪನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.
ಎಂದೇ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವತೀಕೃತಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ಸರಿಯಾದ
ಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಕಾ || (೧) ಅಜ್ಯಕ್ತಾದ್ಯಕ್ಷಮತ್ವಾಚ್ಚ ನಿಜರೂಪೇಷು ಸಾಮ ಸಃ | ಯಾಜ್ಞತ್ವಾತ್ಸ ಯ-
ಜುರ್ಯಜ್ಞಃ ಸಾರ್ವಜ್ಞಾತ್ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ || (೨) ಕೃತುಃ ಕೃತಿಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್
ಸ್ವಧಾಃನನ್ಯಧ್ಯತೋ ಯತಃ | ಮಾನಾತ್ಪ್ರಾತೀತಿ ಮಂತ್ರೋಪಯಮುಷ್ಠಾನಾಂ ನಿಧಿ-
ಶೌಷಧಂ || (೩) ಅಜ್ಞಾಯಸ್ಪ್ರಾದಾಜ್ಞನಾಮಾ ದರ್ಭೋ ದರಧರೋ ಯತಃ |
ಅಹೂತತ್ವಾದ್ವಿಶ್ವಂ ಚಾಯಮಗ್ನಿನೇತಾಂಗತೇರ್ಯತ ಇತ್ಯಾದಿ ಚ || (೪) ತತ್ತ-
ತ್ವದಾರ್ಥಭಿನ್ನೋಪಿ ತತ್ತನ್ನಾಮೈವಮಚ್ಯುತಃ | ಸ್ವಾತಂತ್ರಾತ್ಪರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾದ್ಯು-

ನಾನಂತ್ಯಾಚ್ಚ ಕೇವಲಮಿತಿ ಚ || (೫) ಓಮಿತ್ಯಾಕ್ರಿಯತೇ ಯಸ್ಯಾದೋಂಕಾರೋ ಭಗವಾನ್ಪರಿತಿ (ಪರ ಇತಿ) ಚ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಮಸ್ತರಿಂದ ಪೂಜಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಚುಳ್ ಎಂದು, ತನ್ನ ದೂರಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಸಾಮಾನೆಂದೂ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಧ್ವನಿ ಕ್ಷರ ಪುರುಷನೆಂದುತ್ತಮನಾದ ಆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಸರ್ವಪೂಜ್ಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯಜುಃ ಎಂದು, ಸರ್ವಜ್ಞನಾದುದರಿಂದ ಯಜ್ಞಃ ಎಂದು ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. (೨) ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಪ್ರಯತ್ನ ಸ್ವರೂಪನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕೃತುಃ ಎಂದು. ಇತರರಿಂದ ಧರಿಸಲ್ಪಡದಿರುವನಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಧಾ ಎಂದು. ಭಕ್ತರ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗಿ ಭಕ್ತರನ್ನು ರಕ್ತಿಸಂಪನ್ನರಿಂದ ಮಂತ್ರಃ ಎಂದು, ಶಾಪತ್ರಯದಿಂದ ಬಳಿದವರಿಗೆ ಅತ್ರಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಔಷಧನೆಂದೂ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. (೩) ಜಿನ್ನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಧಿನೆಂದೂ, ಕಂಠವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ದರ್ಭನೆಂದೂ, ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಿನ್ನಾಗಿ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಹುತನೆಂದೂ, ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಪ್ರೇರಣನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಃ ಎಂದು ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. (೪) (ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕೃತು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನನೇ ಆಗಿರತಕ್ಕ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಕೃತು ಮೊದಲಾದ ನಾಮಗಳಿವೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಸರ್ವಕರ್ತನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಅವಾವ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನನಾದಾಗ್ಯೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅವಾವ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾದ ಅನಂತಗುಣಗಳು ಇದ್ದುದರಿಂದಲೇ ಅವಾವ ಕೃತು ಮೊದಲಾದ ನಾಮಗಳಿರುವವು. (೫) ವಕ್ತೃರ್ಯಾದಿಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಓಂ ಎಂದು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಓಂಕಾರಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. || ೧ ||

ತಾ || (೧) ಪಾತೀತಿ ಸ ಪಿತಾ ಮಾನಾನ್ಮಾತಾ ಯಶ್ಚ ಪಿತುರ್ಮಹಾನ್ | ಪಿತಾಮಹೋ ನಿಧಾತ್ಯತ್ತಾನ್ನಿಧಾನಂ ಭೀತರಕ್ಷಣಾತ್ | ಶರಣಂ ವ್ಯಂಜನಾಚ್ಚೈವ ಬೀಜಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಪ್ರಭುರಿತಿ ಚ || (೨) ಪ್ರಲಯಕಾಲೇ ಸಂಹತ್ಯತ್ತಾಪ್ರಲಯಃ | ಅನ್ಯದಾಂಪಿತಿ ಮೃತ್ಯುಃ | ಪ್ರಾಣಃ ಪ್ರಾಣಧರ್ತಾ ಯದಮೃತಂ ಪ್ರವಿಲಾಪಯನ್ | ವಿಶ್ವಂ ಪ್ರಲಯ ಇತ್ಯುಕ್ತೋ ಮೃತ್ಯುರನೃತ್ರ ಮೂರಣಾದಿತಿ ಚ || (೩) ಸತ್ಸಾಧುಗುಣಪುರ್ಣತ್ವಾದಸ್ಯಾನ್ಮಾನೋ ಗುಣಾಧಿಶಃ | ಯತೋಃತೋ ಸದಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ವಿಷ್ಣುಖ್ಯಂ ಪರಮಂ ಪದಮಿತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ || ೨ || || ೧ ||

ಅ || (೧) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಜಗತ್ತನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದ ಪಿತಾ ಎಂದು, ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗಿ ರಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದ ಮಾತಾ ಎಂದು, ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಅತುರ್ಮುಖನಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪಿತಾಮಹನೆಂದೂ, ಜಗತ್ತನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ನಿಧಾನನೆಂದೂ, ಭಯಗೃಹ್ಣತಮ್ಮ ರಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದ ಶರಣನೆಂದೂ, ಜಗತ್ತನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧೀಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಬೀಜನೆಂದೂ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. (೨) (ಪ್ರಲಯ ಮೃತ್ಯು ಅಗ್ನಿಗಳಿಗೆ ದೇರಿ ಬೇರಿ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಹಾರಣನಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಲಯನೆಂದೂ, ಪ್ರಲಯಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲಾದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಹಾರಣನಾದುದರಿಂದ ಮೃತ್ಯು ಎಂದು ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ

ಹೀವರ ದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಮರಣವನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದರಿಂದ ಅವ್ಯುತ್ಥನೇಂದೂ, ಪ್ರಲಯಕಾಲ
ದಲ್ಲ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪ್ರಲಯನೇಂದೂ, ಪ್ರಲಯಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗ
ತ್ತನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಎಂದೂ ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (೩) ಸರ್ವೋತ್ತಮನೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ
ಗಣದ ಹೊಂದಲ್ಪಡುವವನೂ ಆದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಸಾಧುಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣ
ನಾದುವರಿಂದ ಸತ್ ಎಂದು, ಶ್ರೀಹರಿಗಿಂತ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಹೆಚ್ಚು ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ
ಅಸತ್ ಎಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಶಬ್ದ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದೆ. || ೨ || || ೧೯ ||

ಗೀ || ಕ್ರೈವಿದ್ಯಾ ಮಾಂ ಸೋಮಪಾಃ ಪೂತನಾಪಾ

ಯಜ್ಞೈರಿಷ್ಠಾಸ್ತು ಪುರ್ಗತಿಂ ನಾರ್ಥಯಂತೇ ।

ತೇ ಪುಣ್ಯನಾಸಾದ್ಯ ಸುರೇಂದ್ರಲೋಕ-

ಮತ್ತಂತಿ ದಿವ್ಯಾನ್ದಿವಿ ದೇವಭೋಗಾನ್

|| 90 ||

ಅ || ತ್ರೈವಿಧ್ಯಾಃ=ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದರೂ, ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳನ್ನು ಪಡೆ
ಯುವವಕ್ಕಾಗಿ ಬುಗಾದಿ ಮೂರು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ತೋರುವ ಇತರ ದೇವತೆಗಳ ತೃಪ್ತಿಗಾಗಿ
ಮಾಡತಕ್ಕ ಯಾಗವನ್ನು ತಿಳಿದು ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡಿ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸುವವರು,
ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ಯಜ್ಞೈಃ=ಯಾಗಗಳಿಂದ, ಇಷ್ಟಾ=ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ, (ಈನೆಗೆ ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಯಾಗ
ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ) ಸೋಮವಾಃ=ಹೋಮಿಸಿ ಅವತಿಷ್ಠವಾದ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಕುಡಿಯುವ
ವರಾಗಿಯೇ, ಪೂತವಾಃ=ಪಾಶಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವರಾಗಿಯೇ, ಸ್ವರ್ಗಾಂತಿ=ಸ್ವರ್ಗಮಾರ್ಗ
ವನ್ನು, ಅಥವಾ ಸ್ವರ್ಗ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಪ್ರಾಶ್ನವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವವರಾಗಿ, ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು,
ಪ್ರಾರ್ಥಯಂತೀ=ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ತೇ=ಅವರು, ಪುಣ್ಯಂ=ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಸಿಗುವ, ಸುರೇಂದ್ರ
ರೋಕಂ=ದೇವೇಂದ್ರನ ಸ್ಥಾನವಾದ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು, ಅಸಾಧ್ಯಂ=ಹೊಂದಿ. ದಿವಿ=ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಲ್ಲಿ,
ದಿವ್ಯಾನ್=ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ, ಅಥವಾ ಅಲೌಕಿಕಗಳಾದ, ದೇವಭೋಗಾನ್=ದೇವತೆಗಳಿಗೆ
ಭೋಗಗಳಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು. ಅಶ್ವಂತಿ=ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆ. || ೨೦ ||

ಗೀ || ತೇ ತಂ ಭುಕ್ತ್ವಾ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಂ ವಿಶಾಲಂ

క్రీడారే పుణ్యే మర్త్యలోకం విలంబి ।

ಏವಂ ತ್ರಯಿಗಾಧರ್ಮಮನುಪ್ರಪನ್ನಾ

ಗತಾಗತಂ ಕಾಮುಕಾಮೂ ಲಭಂತೇ

॥ २० ॥

అ || కీ = పుగలవన్న పదియిదికంటుచు నట్టియింద అకర దీపవర్గం పుష్పగాగి యచ్చ నామచరు. తం = తదాపి, వికలం = బహువచన. పుగలలోకం = పుగల వల్ల సిగంబు సుఖవన్న. భిక్షా = ఆమభువి, క్షీణే పుణ్యే = పుణ్యపు హస్తవందాగ మంతలోకం... భూలోక వన్న. వికతి = (ఆమభువి లులద పుణ్యదింద కూడివచరిగి) బంబుత్తారే (భూలోక వల్ల కట్టుత్తారే) విచం = విగణితే, క్షయాధనం = మూడు దీపగల్గ అమంబువని కేలద కామ్యకర్మవన్న, అనందవనః = మోయత్త, కామకవనః = మమభిక్ష గలన్న, హి = హుచి

ರಾಗಿ, ಗತಾಗತಂ=ಭೂಲೋಕದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು, ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಬರುವುದು ಎಂಬೀ ಗಮನಾಗಮನಗಳನ್ನು, ಲಭಂತೇ=ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. (ಇಂತಹ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳು ಯಾವ ಗುಣ ಜನನ ಮರಣಾದಿರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ.) || ೨೧ ||

ಭಾ || ತಥಾಹಿ ಮದ್ಯಜನಮೇವಾನ್ಯದೇವತಾಭಜನಾದ್ವರಮಿತಿ ದರ್ಶಯತಿ | ಶ್ರೈವಿದ್ಯಾ ಇತ್ಯಾದಿನಾ || ೨೦, ೨೧ ||

ಅ || ಎಲ್ಲಾ ಹೇತನರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಇದ್ದು ಅವರು ಮಾಡುವ ಯೋಗಾದಿಗಳನ್ನು ಭೋಗ ಸುವರ್ಣಾದಿಗಳೂ ದೇವ ದೇವತೆಗಳೂ, ಪಿತ್ರಾದಿಗಳೂ, ಇವರನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರು ಮಾಡತಕ್ಕ ವಸ್ತು ಸೇವೆಯೇ ಶ್ರೀಶ್ವರ ಎಂದು ಶ್ರೈವಿದ್ಯಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಮೂರು ತೋರಿಸಿಕೊಂಡ ತೋರಿಸುವ ಶ್ಲೋಕ.

|| ೨೦, ೨೧ ||

ಹೀ-ಶ್ರೈವಿದ್ಯೆಗೆ ಆಗುವ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಗೀ || ಅನನ್ಯಾಶ್ರಿತಯಂತೋ ಮಾಂ ಯೇ ಜನಾಃ ಪರ್ಯುಪಾಸತೇ |

ತೇಷಾಂ ನಿತ್ಯಾಭಿಯುಕ್ತಾನಾಂ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಂ ವಹಾಮ್ಯಹಂ || ೨೨ ||

ಅ || ಯೇ ಜನಾಃ=ಯಾವ ಜನರು, ಅನನ್ಯಾಃ ಮಾಂ ಚಿಂತಯಂತಃ=ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮರೆಂದು ಧ್ಯಾನಮಾಡದೆ ನನ್ನನ್ನೇ ಸ್ಮರಿಸುವವರಾಗಿ, ಪರ್ಯುಪಾಸತೇ=ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ತೇಷಾಂ=ಅಂತಹ, ನಿತ್ಯಾಭಿಯುಕ್ತಾನಾಂ=ಸರ್ವದಾ ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆಂದು ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಶರಣ, ಶರಣ, ಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವ, ಅಂದರೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ ಸರ್ವದಾ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ. ಯೋಗಕ್ಷೇಮಂ=ಯೋಗಕ್ಷೇಮಗಳನ್ನು (ಸಿಗದಿರುವ ವಸ್ತುವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು, ಇದ್ದುದನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು, ಇವುಗಳನ್ನು) ವಹಾಮಿ=ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ಅಥವಾ ಲಭಿಸುವ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕೆಡುಕು ಬಾರದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. (ಅಂದರೆ ಜನರು ನನ್ನನ್ನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವವರಿಗೆ ಫಲವಾಪ್ತಿಯಾಗದಿರುವ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ.)

|| ೨೨ ||

ಹೀ-ಅಪ್ಪಿತ ಕ್ಷಾಂತಿಗಳು ಅವಧ್ಯರು ಎಂಬುವ ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಮಾಧಿ ಅರ್ಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || (೧) ಅನನ್ಯಾಃ, ಅನ್ಯದಚಿಂತಯಿತ್ಯಾ | ತಥಾಹಿ ಗೌತಮಶಿರೇಷು | ಸರ್ವಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಮಹೋಗತಂ ಯದ್ವಿಜಾ ದೇವಂ ಕೇವಲಂ ಶುದ್ಧಮಾದ್ಯಂ | ಯೇ ಚಿಂತಯಂತೀಹ ತಮೇವ ಧೀರಾ ಅನನ್ಯಾಶ್ರೇ ದೇವಮೇವಾವಿಶಂತೀತಿ || (೨) ಕಾಮಃ ಕಾರೇನ ಮಹತಾ ವಿಶಾಂತಿಶ್ಚಾಪ್ನಮಾಹುಃ | ಕಲ್ಯಾಣ ಪ್ರಪ್ತಂ ಸ ಭಗವಾನ್ ಪ್ರಭಾಸಂದೃಶ್ಯಮಂಡಲ ಇತಿ ಮೋಕ್ಷಭರ್ಮಣಃ | ನಿತ್ಯಮಭಿಷಿ, ಸರ್ವತೋ ಯುಕ್ತಾಃ || ೨೨ ||

ಅ || (೧) ಅನನ್ಯಾಃ = ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದೀವತಗಳನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮರೆಂದು ಧ್ಯಾನಿಸದಿರುವವರು. ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಗೌತಮಖಿಲ ಎಂಬುವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು (ಅಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಭಿನ್ನರಾದ) ಮನಸ್ಸಿಗೆ ವಿಷಯರಾದ ಎಲ್ಲಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು (ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮರೆಂದು ತಿಳಿಯದೆ) ಜಡ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವನೂ, ಪರಿಶುದ್ಧನೂ, ಸರ್ವರಿಗೆ ಅದಿಭೂತನೂ, ಶ್ರೀದಾದಿಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನೂ ಆದ ಶ್ರೀಹರಿ ಯನ್ನೇ ಯಾರು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೋ, ಅಂತಹವರು ಅನನ್ಯರೆನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹ ಧೀರರು ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ (ಮೋಕ್ಷವನ್ನೇ) ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. (೨) ಏಕುಕಾಲಗಳನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಏಕಾಂತಭಕ್ತರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ ಪ್ರಕೃತ್ಯಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಭಕ್ತರಿಂದ ಜ್ಞಾನದೀಪಕಾಂತಿ ಇವುಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಾದರದಿಂದ ನೋಡಲರ್ಹಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ನೋಡಲು ಕಷ್ಟವು, ಎಂದು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿದೆ. ನಿತ್ಯಾಭಿಯುಕ್ತಾಣಾಂ = ಸರ್ವದಾ ಎಲ್ಲಾ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕರೀರ ಇಂದ್ರಿಯ, ಮನಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಸೇವಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಉದ್ಯುಕ್ತರಾದ ಭಕ್ತರಿಗೆ.

|| ೨೨ ||

ಹೀ—ಇತರ ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಯಾಗ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಗತ್ಯ ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಫಲವು ಸಿಗುವುದು. ಎಂಬುವುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಯೇಽಪ್ಯನೃದೇವತಾಭಕ್ತಾ ಯಜಂತೇ ಶ್ರದ್ಧಯಾಽನ್ವಿತಾಃ |

ತೇಽಪಿ ಮಾಮೇವ ಕೌಂತೇಯ ಯಜಂತ್ಯವಿಧಿಪೂರ್ವಕಂ || ೨೩ ||

ಅ || ಅನ್ಯದೇವತಾಭಕ್ತಾಃ = ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಇತರರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯುಕ್ತರಾದ. ಯೇಃ = ಯಾವ ಜನರು, ಶ್ರದ್ಧಯಾ = ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಅನ್ಯತಾಃ = ಕೂಡಿದವರಾಗಿ, ಅನ್ಯದೇವತಾಃ ಯಜಂತೇ = ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ಹವಿಸ್ಸು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಅನ್ಯ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೋ, ತೇಃ = ಅವರೂ ಕೂಡ, ಕೌಂತೇಯಃ = ಅರ್ಜುನನೇ, ಅವಿಧಿ ಪೂರ್ವಕಂ = ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಧಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಮಾಮೇವ = ನನ್ನನ್ನೇ. ಯಜಂತಿ = ಹೋಮಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಅಂದರೆ ನನ್ನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿಯೇ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದ್ದರೂ ಹಾಗೆ ಮಾಡದೆ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಮಾಡಿ ಆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಕೊನೆಗೆ ನನಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದಕಾರಣ ಅವಿಧಿ ಪೂರ್ವಕವಾಯ್ತು.)

|| ೨೩ ||

ಭಾ || ಕರ್ಹ್ಯಹಂ ಕ್ರತುರಿತ್ಯಾದ್ಯಸತ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ | ಯೇಽಪೀತಿ

|| ೨೪ ||

ಅ || ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಯಾಗವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವವನೆಂದಾದರೆ ತ್ರೈವಿಧ್ಯಂಗೂ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಿಗೂ ಫಲವು ಸಮವಾಗಬೇಕಾಗುವುದು. ಫಲದಲ್ಲಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿದ್ದರೆ ಅಹಂ ಕ್ರತುಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಸರ್ವಯುಕ್ತ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಯುಕ್ತವಾಗುವುದು. ಯೇಃ = ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

|| ೨೪ ||

ಹೀ—ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞವು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೇನೇ ಭೋಗ್ಯವಾದರೆ ಅವು ಅವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ—

ಗೀ || ಅಹಂ ಹಿ ಸರ್ವಯಜ್ಞಾನಾಂ ಭೋಕ್ತಾ ಚ ಪ್ರಭುರೇವ ಚ |

ನ ತು ಮಾಮಭಿಜಾನಂತಿ ತತ್ತೇನಾತತ್ತ್ವಮಂತಿ ತೇ || ೨೪ ||

ಅ || ಅಹಂ = ನಾನೇ, ಸರ್ವಯಜ್ಞಾನಾಂ = ಎಲ್ಲಾ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು, ಭೋಕ್ತಾ = ಭೋಗಿಸುವವನು, ಪ್ರಭುರೇವ = ಪ್ರವರ್ತಕನು, ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಉದ್ದೇಶ್ಯನು, ಮಾಂ ತು = ಅಂತಹ ನನ್ನನ್ನಾದರೂ, ತತ್ತೇನ = ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ, ನಾಭಿಜಾನಂತಿ = ಹೆಣ್ಣಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ನನ್ನನ್ನು ತಿಳಿದರೂ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಿಗೂ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಉದ್ದೇಶ್ಯನು, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ವಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪರಿವಾರಭೂತರೆಂದೂ ಹೆಣ್ಣಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.) ಅತಃ = ಅದಕಾರಂ, ತೇ = ಅಂತಹರು, ಹ್ಯವಂತಿ = ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಿಂದ ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಬರುತ್ತಾರೆ. || ೨೪ ||

ಭಾ || ಕಾರಣಮಾಹಾವಿಧಿಪೂರ್ವಕತ್ವೇ | ಅಹಂ ಹೀತಿ

|| ೨೪ ||

ಅ || (ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾದಿಗಳು ಮಾಡಿರತಕ್ಕ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಭೋಗಿಸುವವನೆಂದಾವರಿತು ಅವಿಧಿಪೂರ್ವಕವೆಂಬುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ-) ಅಹಂ ಹಿ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿದವರಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

|| ೨೪ ||

ಹೀ - ಅಂತಹವರಿಗೆ ಆಗುವ ಫಲಭೇದವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ -

ಗೀ || ಯಾಂತಿ ದೇವವ್ರತಾ ದೇವಾನ್ ಪಿತೃನ್ಯಾಂತಿ ಪಿತೃವ್ರತಾಃ |

ಭೂತಾಽನಿ ಯಾಂತಿ ಭೂತೇಜ್ಯಾ ಯಾಂತಿ ಮದ್ಯಾಜಿನೋಽಪಿ ಮಾಂ ||

|| ೨೫ ||

ಅ || ದೇವವ್ರತಾಃ = ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಮವಿದ್ದು ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳ ಶೃಂಗಾರ ಯಾಗಮಾಡುವವರು. (ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವರು) ದೇವಾನ್ = ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಯಾಂತಿ = ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಪಿತೃವ್ರತಾಃ = ಪಿತೃಗಳನ್ನು ದೈಹಿಕ ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರು. (ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವರು) ಪಿತೃನ್ = ಪಿತೃಗಳನ್ನು, ಯಾಂತಿ = ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಭೂತೇಜ್ಯಾಃ = ಯಕ್ಷಾದಿಗಳನ್ನು ಸತ್ತಮಾತೃಕಾದಿಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವರು, ಭೂತಾಽನಿ = ಅಂತಹ ಯಕ್ಷಾದಿಗಳನ್ನೇ, ಯಾಂತಿ = ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಮದ್ಯಾಜಿನೋಽಪಿ = ನನ್ನನ್ನೇ ಪೂಜಿಸುವವರು, ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನು, ಯಾಂತಿ = ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ.

|| ೨೫ ||

ಭಾ || ಫಲಂ ವಿವಿಚ್ಯಾಹ | ಯಾಂತೀತಿ

|| ೨೫ ||

ಅ || ಯಾಂತಿ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಅಯಾಯ ದೇವತೆಗಳು ಪಿತ್ರಾದಿಗಳು ಇವರನ್ನೇ ಪಾಪನಾ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಆಗುವ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

|| ೨೫ ||

ಹೀ - ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳನ್ನು ಭಜನಮಾಡಿರತಕ್ಕ ಫಲವು ಅಲ್ಪವಾದುದಾಗ್ಯೂ ಅಮೃತಫಲವಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಮಾಡಲು ಕಳ್ಯವು, ಇವರಿಗೆ ಬಹಳ ಮಹಿಮೆಗಳು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಇನ್ನೆ ಭಜನೆಯು ಹೆಚ್ಚು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದ್ದವರಿಗೆ ಮಾಡಲಕಳ್ಯವು. ಎಂದರೆ -

ಗೀ || ಪತ್ರಂ ಪುಷ್ಪಂ ಫಲಂ ತೋಯಂ ಯೋ ಮೇ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ |
ತದಹಂ ಭಕ್ತ್ಯುಪಹೃತಮಶ್ವಾಮಿ ಪ್ರಯತಾತ್ಮನಃ || ೨೬ ||

ಅ || ಯು=ಯಾವಾತನು, ಪತ್ರಂ=ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷಿದ್ಧವಾಗದಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತ ಬಿಲ್ಲುಪತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು, ಪುಷ್ಪಂ=ಪುಷ್ಪವನ್ನು, ಫಲಂ=ಫಲವನ್ನು, ತೋಯಂ=ನೀರನ್ನು, ಭಕ್ತ್ಯಾ=ಭಕ್ತಿಭಾವನೆಯಾಗಿ, ಮೇ=ನನಗೆ, ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ=ಕೊಡುತ್ತಾನೋ, ಪ್ರಯತಾತ್ಮನಃ=ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಎರಕ್ತನಾದ ಅಂತಹ ಭಗವದ್ಭಕ್ತನ, ಭಕ್ತ್ಯುಪಹೃತಂ=ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಮರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ತತ್=ಅಂತಹ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು, ಅಹಂ=ನಾನು, ಅಶ್ವಾಮಿ=ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತೇನೆ. (ಅಂದರೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗುತ್ತೇನೆ. ದ್ರವ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಲಾರನು.) || ೨೬ ||

ಭಾ || (೧) ದುರ್ಬಲೈಸ್ತ್ವಂ ಪೂಜಯಿತುಮರಕ್ಯೋ ಮಹತ್ತಾದಿತ್ಯಾರಂಕ್ಯಾಃ | ಪತ್ರ-
ಮಿತಿ | ನ ತ್ವವಿಹಿತಪತ್ರಾದಿ | ತಸ್ಯಾಪರಾಧತ್ಯೋಕ್ತೇರ್ವಾರಾಧಾದೌ | ಭಕ್ತ್ಯು-
ವಾಹಂ ತುಪ್ಪ ಇತಿ ಭಾವಃ || (೨) ಭಕ್ತಪ್ರಿಯಂ ಸಕಲಲೋಕನಮಪ್ಪತಂ ಜೇತಿ
ಭಾರತೇ | ಏತಾನಾನೇವ ಲೋಕೇಃಸ್ಮಿನ್ಮಂಸಃ ಸ್ವಾರ್ಥಃ ಪರಃ ಸ್ವೃತಃ || (೩)
ಏಕಾಂತಭಕ್ತಿಗೋವಿಂದೇ ಯತ್ಸರ್ವತ್ರಾತ್ಮದರ್ಶನಂ || ೨೬ ||

ಅ || (೧) ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳ ಸೇವೆಯಿಂದ ಫಲವು ಅಲ್ಪವಾದುದಾಗಿದ್ದು ಅದು ಸುಲಭಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠ. ನೀನು ಶ್ರೀಷ್ಠ ಮಹಿಮೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದುರ್ಬಲರಿಗೆ (ಧನಾದ್ಯಾನುಕೂಲ್ಯವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ) ನಿನ್ನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ಪತ್ರಂ ಎಂಬುದು ಕ್ಲೋಕದಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಹಿತಗಳಾದ ಬಿಲ್ಲು ಪತ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನೇ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಶಾಸ್ತ್ರ ನಿಷಿದ್ಧಗಳಾದ ಪತ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು, ಸಮರ್ಪಿಸಬಾರದು. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಷಿದ್ಧಗಳಾದ ಪತ್ರಾದಿಗಳ ಸಮರ್ಪಣೆಯು ಅಪರಾಧವೇ, ಎಂದು ವಾರಾಹಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಪರಮಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ನಾನು ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದತಕ್ಕವನು. (೨) ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನೂ, ಸಕಲ ಜನರಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನೂ, ಅದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು (ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ) ಎಂದು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಪ್ರಿಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. (೩) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿರವಧಿಕ ಪರಮಭಕ್ತಿಯು. ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದೆ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಷ್ಟೇ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪುರುಷನಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ಅನಂದಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಉಪಾಯವು, ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. || ೨೬ ||

ಹೀ-ಭಕ್ತಿಭಾವನೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಅತ್ಯಲ್ಪವಾದುದಾಗಿದ್ದು ನನಗೆ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಅದಕಾರಣ ನೀನೂ ಕೂಡ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನೀನು ಮಾಡುವ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವೆನೆಂದಿಲ್ಲ.

ಗೀ || ಯತ್ಪರೋಷಿ ಯದಶ್ವಾಸಿ ಯಜ್ಞಯೋಷಿ ದದಾಸಿ ಯತ್ |
ಯತ್ಪಪತ್ಸಿ ಕಾಂತೇಯ ತತ್ಕುರುಷ್ವ ಮದರ್ಪಣಂ || ೨೭ ||

ಅ || ಕೌಂತೇಯ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಶ್ವಂ=ನೀನು, ಯಶ್=ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾದ ಯಾವ ಕರ್ಮವನ್ನು, ಕರೋಷಿ=ಮಾಡುತ್ತೀಯೋ, ಯಶ್=ಯಾವುದು ವಿಹಿತವಾದುದನ್ನು, ಅಶ್ವಾಸಿ=ಶಿಷ್ಟ ತ್ರಿಯೋ, ಯಶ್=ಯಾವುದನ್ನು, ಜುಹೋಷಿ=ಹೋಮಿಸುತ್ತೀಯೋ, ಯಶ್=ಯಾವ ದ್ರವ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು, ದದಾಸಿ=ಸತ್ಯಾಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ದಾನಮಾಡುತ್ತೀಯೋ, ಯಶ್=ಯಾವುದನ್ನು, ತಪಸ್ಯಸಿ=ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೀಯೋ, ತಶ್=ಅಪ್ಪೆವನ್ನು, ಮದರ್ಪಣಂ=ನನಗೆ ಸಮರ್ಪಣೆಯನ್ನು, ಕುರುಷ್ಯ=ಮಾಡು (ಅಂತೂ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷಿದ್ಧವಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ವಾತವು ಬರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹಿತಗಳಾದ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಸಮರ್ಪಿಸು) || ೨೭ ||

ಗೀ || ಶುಭಾಶುಭಫಲೈರೇವಂ ಮೋಕ್ಷಸೇ ಕರ್ಮಬಂಧನೈಃ |

ಸನ್ನಾಸಯೋಗಯುಕ್ತಾತ್ಮಾ ವಿಮುಕ್ತೋ ಮಾಮುಪೈಷ್ಯಸಿ || ೨೮ ||

ಅ || ಏವಂ=ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ, ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಅರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದರೆ ಶುಭಾಶುಭಫಲೈಃ=ಶುಭ ಅಶುಭ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ, ಕರ್ಮಬಂಧನೈಃ=ಕರ್ಮಬಂಧಗಳಿಂದ, (ಸಂಸಾರಬಂಧಗಳಿಂದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ) ಮೋಕ್ಷಸೇ=ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುವಿ. (ಅದನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ-) ಸನ್ನಾಸಯೋಗಮುಕ್ತಾತ್ಮಾ=ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡದೆ ಇರುವುದು, ಅಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು. ಇವುಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗಿ, ವಿಮುಕ್ತಃ=ಸಂಸಾರಬಂಧದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ, ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ಉಪೈಷ್ಯಸಿ=ಹೊಂದುವಿ. || ೨೮ ||

ಭಾ || ಅತೋ ಯತ್ಕರೋಷಿ

|| ೨೯, ೩೦ ||

ಅ || ನಾನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಸಂಕೋಪವನ್ನು ಹೊಂದತಕ್ಕವನಾದುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗಲೂ ಭಕ್ತಿಯೇ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಕಾರಣ ಯತ್ಕರೋಷಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಯತ್ಕ ಅಶನಾದಿ ಕ್ರಿಯಾವಿರೋಧಗಳನ್ನು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೇ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಣೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿ ವಿರೋಧವಾಗಿಯೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. || ೨೯, ೩೦ ||

ಹೀ-ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸಮಸ್ತ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ಛೇದಿಸುವವನೆಂದಾದರೆ ಕ್ರೈವಿದ್ಯರಿಗೂ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಿಗೂ ದೀರೆದೀರೆ ಫಲವು ಲಗದೆ ಹೋಗುವುದೆಂಬುವ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಕ್ರೈವಿದ್ಯಾಃ ಎಂಬವರಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಿ ಯೇಷುಕಿ ಎಂಬುವವರಿಂದ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕ್ರೈವಿದ್ಯರಿಗೂ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಿಗೂ ದೀರೆದೀರೆ ಫಲವೆಂಬುವುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಶಾ || (೧) ಅನನ್ಯದೇವತಾಯೋಗಾದ್ಯುಕ್ತೈರೇಕಾದಿಕಾಮನಾಶ್ | ಸದಾಯೋಗಾಚ್ಛಿವೈ-
ರಿಷ್ಟ್ಯಂ ಕ್ರೈವಿದ್ಯಾಚ್ಛಿವೈವಾದತಿ | ಸ್ಯಾದ್ಧಿ ಭಾಗವತಶ್ಚೈವ || (೨) ತೇನ ಪ್ರ-
ಹ್ಲಾದಯೋಃಖಿಲಾಃ | ಅಶ್ವಮೇಧಾದಿರ್ಥಿಯುಕ್ತೈರಪಿ ಕೇಶವಯಾದಿನಃ || (೩)
ವೈಷ್ಣವಾ ಇತಿ ಖುದ್ವೈವ ಮಾನಯಂತ್ಯನನ್ಯದೇವತಾ ಇತ್ಯಾಗ್ನೇಯೇ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಬ್ರಹ್ಮಕುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಸರ್ವೋತ್ತಮರಲ್ಲ. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪರಿವಾರಭೂತರ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಎಂದು ತಿಳಿದು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿಯಾಗಿ ಯಾಗ ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು

ಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ, ಪರಮಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನೇ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ
ಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ ಸರ್ವದಾ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮ
ಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗಲೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನರಣೋದ್ದೇಶಾದಿರೂಪ ಯೋಗವಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ, ಭಗ
ವದ್ಭಕ್ತನಾದವನಿಗೇನೇ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತನಾದ ತ್ರೈವಿದ್ಯನಿಗಿಂತಲೂ (ಅಂದರೆ ತ್ರೈವಿದ್ಯನೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾ
ತ್ಮನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ಪೂಜಿಸುವವನಾದಾಗ್ಯೂ ಅವನಿಗಿಂತಲೂ) ಉತ್ತಮವು. (ಹೆಚ್ಚು ಫಲ ಸಿಗುವುದು.)
(೨) ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಿಗೂ ತ್ರೈವಿದ್ಯರಿಗೂ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹಿಂದೆ
ತೇಳಿದ ಅನನ್ಯದೇವತಾಯಾಚಿತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನವಿಶೇಷಗಳಿಂದಲೇ ತ್ರೈವಿದ್ಯನಿಗಿಂತಲೂ ಭಗವ
ದ್ಭಕ್ತನಿಗೇನೇ ಫಲಾಧಿಕ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳೂ (ಕೃತಯುಗ
ದಲ್ಲಿದ್ದ ಎಲ್ಲಾ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರೂ ಕೂಡ ಇಂದ್ರಾದಿ ಎಲ್ಲಾ ನಾಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕೇವಲ ಭಗವದ್ವಾಚಕಗಳೇ
ಎಂದನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು) ಅತ್ಯಮೇಧಮೊದಲಾದ ಯಜ್ಞಗಳಿಗೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮುಖ್ಯ
ಉಪದೇಶ ದೇವತೆಯೆಂದು ಆ ಯಜ್ಞಗಳಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇತರ ದೇವತೆ
ಗಳೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಭಕ್ತರೆಂಬುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೇ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾನನಾ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.
ಆ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ್ಯ ದೇವತೆಗಳೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಎಂದು
ಅಗ್ನೀಯವುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ

|| ೧ ||

ದೀ-೨೨ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಪರ್ಯವಾಸನಾಕಲ್ಪಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಶಾ || (೧) ಸಮ್ಯಗ್ಗುಣಗಣಜ್ಞಾನಾದುಪಾಸಾ ಪರ್ಯುಪಾಸನೇತಿ ಚ || (೨) ಮಾಮಿಷ್ಟ್ಯಾ
ಪ್ರಾರ್ಥಯಂತ ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾಜ್ಞಾನಂಕೋಪಿ ನಾಭಿತೋ ಜಾನಂತಿ ತತ್ತ್ವೇನ || (೩)
ಸರ್ವದೇವವರಶ್ರೇಣ ಯೋ ನ ಜಾನಾತಿ ಕೇರವಂ | ತಸ್ಯ ಪುಣ್ಯಾನಿ ಮೋಘಾನಿ
ಯಾತಿ ಚಾಂಧಂ ತಮೋ ಧ್ರುವಮಿತಿ ಚ || (೪) ಮೋಘಾಕಾ ಮೋಘಕರ್ಮಾಣ
ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚ ನ ಕೇವಲಾಜ್ಞ ವಿಷಯಂ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿವಿಷಯಂ ವಾ ಚೈವಂತಿ ತ
ಇತ್ಯಾದಿ || (೫) ಅತಃ ಸರ್ವಾಧಿಕ್ಯಂ ವಿಷ್ಣೋಜ್ಞಾತ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ತತ್ತರಿ-
ವಾರತ್ವಾದಿಕಮಜಾನತಾಮಿದಂ ಫಲಂ || ೨ ||

|| ೨೦-೨೮ ||

ಅ || (೧) ಜಿನ್ನಾಗಿ ಕಾಪ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು
ತೀರಿಸಿಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಉಪಾಸನೆಯು ಪರ್ಯುಪಾಸನಾ ಎನಿಸುತ್ತದೆ (೨) ಮಾಮಿಷ್ಟ್ಯಾ ಸ್ವರ್ಗ
ತಿ ಪ್ರಾರ್ಥಯಂತೇ ಎಂದು ತ್ರೈವಿದ್ಯರಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ರಾಜನಿಗೆ ಪ್ರಲಿಂಗದ
ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವಿದ್ದಂತೆಯೇ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ತೀರದವ
ರಾದಾಗ್ಯೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಶ್ಚತಂತ್ರನು, ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆ
ಗಳೇ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಶ್ರೀಪರಿವಾರಭೂತರು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನರಿಗಾಗಿಯೇ ಇರುವವರು. ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು
ಸಂಭೂತ ಜಿನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ತತ್ತ್ವೇನ ನಾಭಿಜಾನಂತಿ ಎಂದು ತೇಳಿದ (ತೊರೆತು
ತ್ವೈವಿದ್ಯರು ಸರ್ವಥಾ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಅಲ್ಲ. ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಅಲ್ಲ.) (ವಿಶೇಷ ಬೋಧನೆಯಾದ್ದು. ಕಲ್ಪಿಸಿ
ದೇಕು ಎಂದರೆ-) ತ್ರೈವಿದ್ಯಾ ಮಾಂ... ಪ್ರಾರ್ಥಯಂತೇ ಎಂದು ತ್ರೈವಿದ್ಯರು ಕೊನೆಗೆ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಶ್ರೀ
ತಿರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಾ ವಿಷ್ಣುದ್ವೇಷಕವಾದ ಯಾಗ, ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಾಗ್ಯೂ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.
ಎಂದು ತೇಳುತ್ತಾರೆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ತ್ರೈವಿದ್ಯರು ತಿಳಿಯ
ದಿದ್ದರೆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು ಕೂಡದೆಡೆಯಾಗುವುದು. (೩) ಮಾಂ... ಶ್ರೀಪರಿ

ಮಾತೃನನ್ನು ಸಮುಪ್ತ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅವನು ಮಾತನ ಎಲ್ಲ ಪುತ್ರಾರ್ಹಮಗಳೂ ವ್ಯರ್ಥಗಳೇ. ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಅಂಧತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. (೪) ಅಜ್ಞರು ಮಾತತತ್ಯ ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳು ವ್ಯರ್ಥಗಳು. ಮತ್ತು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಗಳು ಮಾತತತ್ಯ ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧಫಲಗಳು ಬರುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಿಂದ) ಮೋಘಾಶಾಃ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ವಿರೋಧ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಮಾತನ ಕರ್ಮಗಳು ವ್ಯರ್ಥಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಸ್ವರ್ಗಭೋಗಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಅಜ್ಞರು ಬರುತ್ತಾರೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಯಾದರೆ ಅಂಧತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ (೫) ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದರೂ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಪರಿವಾರಭೂತರು ಸೇವಕರು ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಗಿ ತಿಳಿಯದವರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಭೂಲೋಕವಾಪ್ತಿ ರೂಪ ಫಲವು || ೨ ||

|| ೨೦-೨೪ ||

ಗೀ || ಸಮೋಹಂ ಸರ್ವಭೂತೇಷು ನ ಮೇ ದ್ವೇಷೋಽಸ್ಮಿ ನ ಪ್ರಿಯಃ |
ಯೇ ಭಜಂತಿ ತು ಮಾಂ ಭಕ್ತಾ ಮಯಿ ತೇ ತೇಷು ಚಾಪ್ಯಹಂ || ೨೯ ||

ಅ || ಅಹಂ-ನಾನು, ಸರ್ವಭೂತೇಷು-ಸಮುಪ್ತಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಸಮಃ=ಸಮನು. (ವೈಷಮ್ಯಾದಿಗಳಿಲ್ಲವಲ್ಲ.) (ಸಮನೆಂಬುವುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ-) ಮೇ=ನನಗೆ ದ್ವೇಷಃ=ಅವರವರು ಮಾಡಿದ ದ್ವೇಷಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ದ್ವೇಷಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನು, ನ ಅಸ್ಮಿ=ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಿಯಃ=ಅವರವರು ಮಾಡಿದ ಭಕ್ತಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನೂ, ನ=ಇಲ್ಲ ಅಂದರೆ (ಅವರವರ ದ್ವೇಷಭಕ್ತಿಗಳನ್ನ ನುಸರಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸದ್ವಿವಾದ ಪಲವನ್ನೇ ಕೊಡುವೆನು ಆದಕಾರಣ ನಾನು ಸಮನು) ಯೇ=ಯಾವ ಭಕ್ತರು, ಮಾಂ=ನನ್ನವು. ಭಕ್ತಾಃ=ಸುದೃಢಸ್ವೇಹದಿಂದ, ಭಜಂತಿ=ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೋ, ತೇ=ಅವರು ಮಯಿ=ನನ ಅಧೀನರೆಂದು ಜ್ಞಾನವನ್ನಳವಡಿಸುತ್ತಾರೆ ಹಂ=ಮತ್ತು, ಅಹಂ=ನಾನು, ತೇಷು ಅಪಿ=ಭಕ್ತರ ಎರ ನಾಗಿ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತೇನೆ. ಅಥವಾ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಭಕ್ತನಾದವನು ದ್ವೇಷ ಸಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಭಕ್ತನು ನನಗೆ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಸಮನು ನಾನು ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಅಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೇನೇ ವಿಷಮನಾಗುವೆನು. ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲವಪ್ಪ. ಅವರವರ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೇ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವವನು, ನನ್ನ ದ್ವಿಪ್ರೀತಿ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡಿ ತಿರುತ್ತೇನೆ || ೨೯ ||

ಭಾ || (೧) ಕರ್ಮ ಸ್ವೇಹಾದಿಮತ್ತಾದಲ್ಪಭಕ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಕಸ್ಯಚಿದ್ವಹುಫಲಂ ದದಾಮಿ | ವಿಪ-
ರೀತಸ್ಯಾಪಿ ಕಸ್ಯಚಿದ್ವಿಪರೀತಮಿತ್ಯತ ಆಹ | ಸಮೋಹಮಿತಿ || (೨) ಕರ್ಮ ನ ಭಕ್ತಿಃ
ಪ್ರಯೋಜನಮಿತ್ಯತ ಆಹ | ಯೇ ಭಜಂತೀತಿ || (೩) ಮಯಿ ತೇ ತೇಷು ಚಾಪ್ಯಹಂ-
ಮಿತಿ ಮಮ ತೇ ವಶಾಸ್ವೇಷಾಮಹಂ ವಶ ಇತಿ || (೪) ಉಕ್ತಂ ಚ ಜೈಂಗಿಖಿಲೇಷು
ಯೇ ವೈ ಭಜಂತೇ ಪರಮಂ ಪುಷ್ಕಾಂಸಂ ತೇಷಾಂ ವಶಃ ಸ ತು ತೇ ಕದ್ವಶಾಶ್ವೇತಿ ||
(೫) ಕದ್ವಶಾ ಎವ ತೇ ಸರ್ವೇ ಸರ್ವದಾ | ತಥಾಪಿ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕತ್ಯಾಬುದ್ಧಿಪೂ-
ರ್ವಕತ್ವೇನ ಭೇದಃ | ಉದ್ವಾದಿವಚ್ಚಿರುಪಾಲಾದಿವಚ್ಚ || (೬) ಕಚ್ಚೋಕ್ತಂ ಕತ್ರೈವ
ಆಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಂ ಯೋಃವಶಸ್ತಸ್ಯ ಧ್ಯಾನಾಶುನರ್ವಕೋ ಭವತೇ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವ-
ಮಿತಿ || ೨೯ ||

ಅ || (೧) ಭಕ್ತ್ಯುಪಹೃತಮುಕ್ತಾ ಮಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನೆಂದಾದರೆ ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯನೆಂದೂ ಆಗುವೆ. ಅಂತೂ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹವೂ ದ್ವೇಷಿಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವೂ ಉಳ್ಳವ ಸಾಗುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಪ ಭಕ್ತನಾದವನೊಬ್ಬನಿಗೂ ಸುಖರೂಪ ಬಹುಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿ. ಅತಿ ದ್ವೇಷ ಮಾಡುವವನೊಬ್ಬನಿಗೂ ದುಃಖರೂಪ ಬಹುಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿ. ಎಂದಾಗುವುದು. (ಇದರಿಂದ ನಿನಗೆ ದ್ವೇಷವು ನೈರ್ಭಯ್ಯಗಳೆಂಬುವ ದೋಷಗಳು ಬರಬೇಕಾಗುವವು) ಎಂದರೆ ಸಮೋಹಂ ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (೨) ಹಾಗಾದರೆ— ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂದಾಗುವುದೆಂದರೆ ಯೇ ಭಜಂತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. (ಅಂದರೆ ನಿನಗೆ ಪ್ರಿಯನಿಲ್ಲವೆಂದಾದರೆ ಮೋಕ್ಷರೂಪ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಭಕ್ತಿಯು ಪ್ರಯೋಜಕವಲ್ಲವೆಂದಾಗುವುದು. ಏವಂಚ ಪತ್ರಂ ಪುಷ್ಪಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಭಕ್ತಿ ಮಂದರೇ ನಾನು ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವವನು ಎಂದು ಭಕ್ತಿಯು ಪ್ರಯೋಜಕವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಮುಕ್ತವಾಗುವುದು) (೩) ಮಯಿ ತೇ ತೇಷು ಚಾಪ್ಯಹಂ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಆ ಭಕ್ತರು ನನ್ನ ಅಧೀನನು, ಅವರಿಗೆ ನಾನು ಅಧೀನನು (ಅವರಿಗೆ ನಾನು ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವೆನು ಎಂದರ್ಥವು.) (೪) (ಹೀಗೆ ಎಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ—)ಯಾರು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಪುರುಷನನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸೇರಿಸುತ್ತಾರೋ ಅವರಿಗೆ ಆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಅಧೀನನಾಗಿಯೇ ಇರುವನು. ಆ ಭಕ್ತರು ನನ್ನ (ಶ್ರೀಹರಿಯು) ಅಧೀನರೇ, ಎಂದು ವೈಂಗಿಪಿಲ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (೫) ಯದ್ವಪಿ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಸರ್ವದಾ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನರಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಾರೆ ಆದರೂ ಉದ್ಯವಾದಿಗಳಂತೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಮುಖ್ಯ ಭಕ್ತರು ಸರ್ವರೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನರು ಅವನ ಪರಿವಾರರು, ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಶಿಶುವಾಲಾದಿಗಳಂತೆ ಅಭಕ್ತರು ಸರ್ವರೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಭೃತ್ಯರಲ್ಲ ಅವನ ಅಧೀನರಲ್ಲ. ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕತ್ವೇನ ಅಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕತ್ವೇನ ಭೇದವು. ಅಂದರೆ ಭಕ್ತರು ಸರ್ವರೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಶರೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇತರರು ಹಾಗೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ, ಹೀಗೆ ಭೇದವು. (ಯಾರು ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ತಾನು ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಶನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರೋ ಅವನು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ತಿರುಗಿ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಶನಾಗುತ್ತಾನೆ.) (ನಾನು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಧೀನನೇ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.) (೬) ಯಾರು ಅಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಧೀನನಲ್ಲವೋ (ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಧೀನನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿಲ್ಲವೋ) ಅಂತಹವನು ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಧ್ಯಾನ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಪುನಃ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಧೀನನಾಗುತ್ತಾನೆ (ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಧೀನನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.) ಎಂದು ವೈಂಗಿಪಿಲವೆಂಬುವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದೆ. || ೨೯ ||

ಹೀ—ಭಕ್ತನನ್ನು ಕೊಗಳುತ್ತಾರೆ -

ಗೀ || ಅಪಿ ಚೇತ್ಸುದುರಾಚಾರೋ ಭಜತೇ ಮಾಮನನ್ಯಭಾಕ್ |

ಸಾಧುರೇವ ಸ ಮಂತಯಃ ಸಮ್ಯಗ್ಯವಸಿತೋ ಹಿ ಸಃ || ೩೦ ||

ಅ || ಸುದುರಾಚಾರೋಽಪಿ ಭಗವದ್ಭಕ್ತನಾದವನು ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬನು ದೇವಾಂಶನಾಗಲಿ ಮುಖ್ಯಾದಿಗಳಾಗಲಿ ದುರದೃಷ್ಟದಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ದುರಾಚಾರವೆಲ್ಲವನ್ನಾಡಿದ್ದಾನೆ, ಅನನ್ಯಭಾಕ್ ಬ್ರಹ್ಮರ. ದ್ರಾಹಿಗಳನ್ನು ಪುತಂತ್ರರೆಂದು ಭಜಿಸಿರುವವನಾಗಿ, ಮಾಂಸನನ್ನನ್ನು, ಭಜಿಸಿ ಚೇತ್ ಭಜಿಸಿದ ಕೆಲವಿಲ್ಲ. ಸಃ—ಅಂತ್ರ. ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳ ಅಂಶನಾದವನು ಸಮ್ಯಗ್ಯವಹಿತಃ ಹಿ ಸಮಾಚೀನವಿರ ಭಗವದ್ಭಕ್ತನು ತಪಸ್ವಿನಿಶ್ಚಯವುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ, ಸಾಧುರೇವ—ಸಜ್ಜನ (ಪ್ರೀತಿ) ನಿಂದೇ ಮಂತ್ರವು—ತಿಳಿಯಬೇಕು

ಭಾ || ನ ಭವತ್ಯೇವ ಪ್ರಾಯಸ್ತದ್ಭಕ್ತೋ ದುರಾಚಾರಸ್ತಥಾಃಪಿ ಬಹುಪುಣ್ಯೇನ ಯದಿ
ಕಥಂಚಿದ್ಭವತಿ ಕರ್ಮ ಸ ಸಾಧುರೇವ ಮಂಕವ್ಯಃ || ೩೦ ||

ಅ || ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತನಾದವನು ಪ್ರಾಯಶಃ ಅತ್ಯಂತ ದುರಾಚಾರವುಳ್ಳವನಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ
ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸಂವಾದಿತವಾದ ಪುಣ್ಯವಿದ್ದರೆ ಆದರ ಹೃದಯಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಾಧಿಕಾರಾಧಿಕೋ
ಯತ್ನಃ ಕಥಂ ಚಿನ್ನೋಪಪದ್ಯತೇ | ಕಥಂಚಿದಧಿಕೇ ಯತ್ನೇ ದೋಷಃ | ಕತ್ತಿತ್ವಮಾಪತೇತ್,
ವಿಧಮಾಪದ್ಯತಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಕಥಂಚಿತ್ ದುರಾಚಾರವು ಆತನಲ್ಲಿ ಕಂಡರೂ ಆತನು
ಸಜ್ಜನನೆಂದೇ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡಬೇಕು. || ೩೦ ||

ಶೀ-ತತ್ಸನ್ನಿವೃತ್ತವುಳ್ಳವನಾದರೂ ದುರಾಚಾರಿಯಾದರೆ ಆತನನ್ನು ಸಜ್ಜನನೆಂದು ಎಕೆ ತಿಳಿ
ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದರೆ-

ಗೀ || ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಭವತಿ ಧರ್ಮಾತ್ಕಾ ಶಶ್ವಚ್ಛಾಂತಿಂ ನಿಗಚ್ಛತಿ |
ಕೌಂತೇಯ ಪ್ರತಿಜಾನೀಹಿ ನ ಮೇ ಭಕ್ತಃ ಪ್ರಣಶ್ಯತಿ || ೩೧ ||

ಅ || (ದುರಾಚಾರವುಳ್ಳ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ತತ್ಸಜ್ಜಾನವುಳ್ಳವನು.) (ದೇವತೆಗಳು, ಅವರ ಅಂಶ
ಭೂತರು, ಮತ್ತು ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ತತ್ಸಜ್ಜಾನವುಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ) ಕ್ಷಿಪ್ರಂ
ಶೀಘ್ರವಾಗಿ, ಧರ್ಮಾತ್ಕಾ ಭವತಿ=ಸದರ್ಮ ಸದಾಚಾರಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ.
ಶಶ್ವಶ್ಚ ಶಾಂತಿಂ=ಶಾಶ್ವತವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು, ನಿಗಚ್ಛತಿ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ, ಕೌಂತೇಯಃ=
ಅರ್ಜುನನೇ, ಪ್ರತಿಜಾನೀಹಿ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು, ಮೇ=ನನ್ನ, ಭಕ್ತಃ=ಭಕ್ತನಾದವನು (ದುರಾ
ಚಾರವುಳ್ಳವನಾದಾಗ್ಯೂ) ನ ಪ್ರಣಶ್ಯತಿ=ಸರ್ವಥಾ ಸರಕಾದ್ಯನರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ (ಮು
ದೇವತೆಗಳು ದೇವಾಂಶ ಸಂಭೂತರು, ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳು. ಇವರ ವಿಷಯಕವೇ, ಮನುಷ್ಯವಿಷಯಕವಲ್ಲ) || ೩೧ ||

ಶೀ-ಭಕ್ತುಪಥ್ಯತಂ ಅತ್ಯಾಮಿ ಎಂದು ಭಕ್ತನಿಗೆ ಪ್ರಿಯನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಅಭಕ್ತ
ರಲ್ಲಿ ಅಪ್ರೀತಿಯು ಬರಬೇಕಾಗುವುದು. ಆದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವೈಷಮ್ಯ ಬಂದಂತೆ ಆಗುವುದು
ಎಂದರೆ ಸಮೋಪಪಾದಂ ಎಂದು ತೋರಿಸುವ ಹೊರಟಿದೆ. ಆದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೇ-

ಶಾ || ಪಾಸ್ಯ ಭಕ್ತೋಽಪಿ ಯೋ ದ್ವೇಷೋ ನ ಬಾಧಕೋಽಪಿ ಯಃ ಪ್ರಿಯಃ | ಕಿಂ ತು
ಭಕ್ತುನುಸಾರೇಣ ಫಲದೋಷಃ ಸಮೋ ಹರಿರಿತಿ ಪಾದ್ವೇ | ಶ್ರೀತ್ಯಾ ಮಯಿ ತೇ ||
|| ೨೯, ೩೦, ೩೧ ||

ಅ || ಶ್ರೀಹರಿಯು ಭಕ್ತನಾದವನು ಯಾವನೊಬ್ಬನೂ ಶ್ರೀಹರಿಯು ದ್ವೇಷಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದವನು
ಅಭಕ್ತನಾದವನು ಯಾವನೊಬ್ಬನೂ, ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವರವರ ಭಕ್ತ
ದ್ವೇಷಾಮುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಶುಭ ಅಶುಭ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವನಾದುದರಿಂದ (ಆದರೆ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿಯೂ
ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಅಭಕ್ತರಲ್ಲಿಯೇ ಅಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವನ್ನೂ
ಅಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನೂ ಮಾಡಿದರೆನೇ ವಿಷಮನಾಗುವೆನು. ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ) ಅವರವರ
ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸಮನೇ. (ವಿಷಮವಲ್ಲ) ಭಕ್ತರು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಇರುತ್ತಾರೆ. || ೨೯, ೩೦, ೩೧ ||

ಗೀ || ಮಾಂ ಹಿ ಪಾರ್ಥ ವ್ಯಪಾತ್ರಿತ್ಯ ಯೇನಪಿ ಸ್ಯುಃ ಪಾಪಯೋನಯಃ |
ಪ್ರಿಯೋ ವೈಶ್ಯಾಸ್ತಥಾ ಶೂದ್ರಾಸ್ತೇನಪಿ ಯಾಂತಿ ಪರಾಂ ಗತಿಂ || ೩೨ ||

ಅ || ಪಾರ್ಥ = ಅರ್ಜುನನೇ, ಯೇನಪಿ = ಯಾವ, ಪಾಪಯೋನಯಃ = (ಸ್ವತಃ ಉತ್ತಮವರ್ಣದವರೂ ಕೂಡ) ಪಾಪದಿಂದ ನೀಚಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರು, (ಸ್ವತಃ ಪುರುಷರಾದಾಗ್ಯೂ) ಪ್ರಿಯಃ = (ಪಾಪಕರ್ಮದಿಂದ ಮದ್ಯುಮ್ನನಿಗೆ ಇರಾ ಎಂಬುವ ಸ್ತ್ರೀತ್ವವು ಬಂದಂತೆಯೇ) ಪ್ರೀತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು ವೈಶ್ಯಾಃ = ಸ್ವತಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳೂ ಕೂಡ ಪಾಪಕರ್ಮದಿಂದ ವೈಶ್ಯ ಮೊದಲಾದ ನಿಕ್ಯಷ್ಟವರ್ಣ ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು, ತಥಾ = ಹಾಗೆಯೇ, ಶೂದ್ರಾ ಅಪಿ = ಶೂದ್ರತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು ಕೂಡ, ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನು, ವ್ಯಪಾತ್ರಿತ್ಯ = ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು, ಸ್ಯುಃ = ನನ್ನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರು ಆಗುತ್ತಾರೋ, ತೇನಪಿ = ಅವರಿಬ್ಬರೂ, ಪರಾಂ ಗತಿಂ = ಉತ್ತಮವಾದ ಗತಿಯನ್ನು (ಮೋಕ್ಷವನ್ನು) ಯಾಂತಿ = ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಒ = ನಿಕ್ಯಯವು. || ೩೨ ||

ಗೀ || ಕಿಂ ಪುನರ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಪುಣ್ಯಾ ಭಕ್ತಾ ರಾಜರ್ಷಯಸ್ತಥಾ |
ಅನಿತ್ಯಮಸುಖಂ ಲೋಕಮಿಮಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಭಜಸ್ವ ಮಾಂ || ೩೩ ||

ಅ || ಭಕ್ತಾಃ = ಪರಮಾತ್ಮನ ಭಕ್ತರಾದ, ಪುಣ್ಯಾಃ = ಪುಣ್ಯವಂತರು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ = ಸ್ವರೂಪತಃ ಕೂಡ ಮೊದಲಾದ ಹೀನವರ್ಣವರಾದಾಗ್ಯೂ ಪುಣ್ಯವಶದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಣರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವರೂ, ತಥಾ = ಹಾಗೆಯೇ ರಾಜರ್ಷಯಃ = ರಾಜರೂ ಗುರುರೂ ಪುಷ್ಕಿಗಳಾಗಿಯೂ ಹುಟ್ಟಿದವರು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಕಿಂ ಪುನಃ = ಹೀಗೆ ಇರಲು ಪರಮಾತ್ಮನ ಭಕ್ತರಾದವರು ಸ್ವಾಭಾವಿಕರಾದ ಸ್ತ್ರೀವೈಶ್ಯಾದಿಗಳು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದೇನಿದೆ. (ಭಕ್ತಿಯು ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ) ಅನಿತ್ಯಂ = ನಶ್ವರವಾದ, ಅಸುಖಂ = ಸುಖವಿಲ್ಲದ, ಇಮಂ = ಭಕ್ತಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವಾದ, ಲೋಕಂ = ಮನುಷ್ಯದೇಹವನ್ನು ಭೂಲೋಕವನ್ನಾಗಲಿ, ಪ್ರಾಪ್ಯ = ಹೊಂದಿ, ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನು ಭಜಸ್ವ = ಹೀಳುವಾಗಿ ಸೇವಿಸು. || ೩೩ ||

ಗೀ || ಮನ್ನನಾ ಭವ ಮದ್ಭಕ್ತೋ ಮದ್ಯಾಜೀ ಮಾಂ ನಮಸ್ಕರು |
ಮಾಮೇವೈಷ್ಯಸಿ ಯುಕ್ತ್ವೈವಮಾತ್ಮಾನಂ ಮತ್ತರಾಯಣಃ || ೩೪ ||

ಅ || ಮನ್ನನಾಃ ಭವ = ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗು, ಮದ್ಭಕ್ತಃ = ನನ್ನ ಭಕ್ತನಾಗು, ಮದ್ಯಾಜೀ = ನನ್ನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವನಾಗು ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನು, ನಮಸ್ಕರುಃ = ನಮಸ್ಕರಿಸು, ಏವಂ = ಈ ಶ್ರವಣವಾಗಿ ಮತ್ತರಾಯಣಃ = ನನ್ನನ್ನೇ ಮುಖ್ಯಾತ್ರಯನನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಆತ್ಮಾನಂ ಮನ್ನಸ್ವನ್ನು, ಮಯಿ = ನನ್ನಲ್ಲಿ, ಯುಕ್ತ್ವಾ = ಇರಿಸಿ, ಮಾಮೇವ = ನನ್ನನ್ನೇ, ವಿಷ್ಯಸಿ = ಹೊಂದುವು. (ಅಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವು) || ೩೪ ||

ಗೀ || ಇತಿ ತ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾಸೂಪನಿಷತ್ಸು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಯೋಗೇ
ಕಾಶ್ಮೀ ತ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನಸಂವಾದೇ ರಾಜವಿದ್ಯಾರಾಜಗುಹ್ಯಯೋಗೋ
ನಾಮ ನವಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ || ೯ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರ ಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ರಾಜವಿದ್ಯಾರಾಜಕುಶ್ಯಯೋಗವೆಂಬ ಒಂಭತ್ತನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೯ ||

ಭಾ || (೧) ಕೃತಃ | ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಭವತಿ ಧರ್ಮಾತ್ಮಾ || (೨) ದೇವದೇವಾಂಶಾದಿಷ್ಟೇವಂ ಚೈತ-
ದ್ಭವತಿ | (೩) ಉಕ್ತಂ ಚ ಶಾಂದಿಲ್ಲಶಾಪಾಯಾಂ | ನಾವಿರತೋ ದುಶ್ಚರಿತಾನ್ಮಾ-
ಭಕ್ತೋ ನಾಸಮಾಹಿತಃ | ಸಮ್ಯಗ್ಭಕ್ತೋ ಭವೇತ್ಕೃಷ್ಣಾದ್ಭಾವದೇವೇಮಲಾಶಯಃ |
ದೇವರ್ಷಯಸ್ತದಂಶಾಶ್ಚ ಭವಂತಿ ಕ್ವಚ ಜ್ಞಾನತ ಇತಿ || (೪) ಅತೋನ್ಯೇ ಕೃಷ್ಣ-
ದ್ಭವತಿ ಚೇದ್ಧಾಂಭಿಕತ್ತೇನ ಸೋನುಮೇಯಃ || (೫) ಸಾಧಾರಣಪಾಪಾನಾಂ ತು
ಸತ್ಸಂಗಾನ್ಮಹತ್ಪಾಪಿ ಕಥಂಚಿದ್ಭಕ್ತಿರ್ಭವತಿ | ಸಾಧಾರಣಭಕ್ತಿರ್ವೇತರೇಷಾಂ || (೬)
ಸ ರತಮತಿರುಪಯಾತಿ ಯೋರ್ಭಕ್ತೃಷ್ಣಾಂ ತಮಧಮಚೇಷ್ಟಮವೈಹಿ ನಾಸ್ಯ ಭಕ್ತ-
ಮಿತಿ ಹಿ ಶ್ರೀವಿಘ್ನ ಪುರಾಣೇ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಜಿನ್ನಾಗಿ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ತತ್ವನಿಶ್ಚಯವಿದ್ದರೂ ಅತ್ಯಂತ ದುರಾಚಾರಿಯನ್ನು ಸಜ್ಜನ
ನೆಂದು ಎಕಕ್ಕೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದರೆ ಜಿನ್ನಾಗಿ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ
ಸದ್ಭರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ. (೨) ಶ್ರೀಹಂಯ ಭಕ್ತಿಯೂ ಅತ್ಯಂತ ದುರಾ-
ಚಾರವೂ ಎರಡೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿದರೆ ಅವನು ಸಜ್ಜನನೆಂದು ಹೇಳಿತ್ತು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ
ದ್ದಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಸ್ವಿ ಹಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳೂ, ದೇವತೆಗಳ ಅಂಕಭೂತರಾದ ಸುಗ್ರೀವಾದಿಗಳೂ
ಎಲ್ಲಾಮಿತ್ರಾದಿಮುಖಗಳೂ ಇವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು. (೩) ಈ ವಿಷಯವು ಶಾಂದಿಲ್ಲ
ಶಾಪೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ದುರಾಚಾರವನ್ನು ಬಿಡದಿರುವವನು, ಅಂದರೆ ಸದಾ ದುರಾಚಾರವುಳ್ಳವನು. ಮನು-
ಷ್ಯನು ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬನು ಸ್ವಚ್ಛಾಂತಃಕರಣವು ಸ್ವನಾಗಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜಿನ್ನಾಗಿ ಭಕ್ತನಾಗ
ಲಾರನು. ಹಾಗೆಯೇ ಅಭಕ್ತನು ಅಂದರೆ ಕ್ರವಣಂ ಕೀರ್ತನಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ್ಮರಣಂ ಪಾದಸೇವನಂ |
ಅರ್ಚನಂ ವಂದನಂ ದಾಸ್ಯಂ ಸಖ್ಯಮಾತ್ಮನಿವೇದನಂ | ಏವಂ ಪುಂಸಾಃ ಪಿಫಾ ವಿಷ್ಣೋ ಭಕ್ತಿಶ್ಚೇ-
ಷ್ವವಲಕ್ಷಣಾ | ಎಂಬುವ ಭಕ್ತಿಲಿಂಗವಿಲ್ಲದವನು ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬನು ಸ್ವಚ್ಛಾಂತಃಕರಣವುಳ್ಳವನಾಗಿ
ಶ್ರೀಹಂಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತನಾಗಲಾರನು ಮತ್ತು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವನೂ, ಯಾವನಾದ
ರೊಬ್ಬನೂ ಸ್ವಚ್ಛಾಂತಃಕರಣವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತನಾಗಲಾರನು. ಅದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳು
ಮುಖಗಳು ದೇವತೆಗಳ ಅಂಕದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವರು ಕೆಲವು ಕಡೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಕದಾಚಿತ್
ದುರಾಚಾರಿಗಳೂ, ಕ್ರವಣ ಕೀರ್ತನ ಮೊದಲಾದ ಭಕ್ತಿಲಿಂಗವಿಲ್ಲದವರೂ, ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮನ-
ಸ್ಸನ್ನು ಇಟ್ಟವರಾದಾಗ್ಯೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ತತ್ವಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಭಕ್ತರೇ
ಆಗುತ್ತಾರೆ (೪) (ಯೇ ಕಂಠಗ್ನೈಃ ಪುಳಸೀನರಿಣಾಶ್ಚಮಾಲಾ ಯೇ ಬಾಹುಮೂಲದರಿ
ವಿಹಿತತಂಖಚಕ್ರಾಃ | ಯೇ ನಾ ಲಲಾಟಫಲಕೇ ಲಕ್ಷದೂರ್ಧ್ವಪುಂಜಾಶ್ಚೇ ವೈಷವಾ
ಭುವನವಾತು ಪವಿತ್ರಯಂತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಕಂಖಚಕ್ರಾದಿ ಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಬಾಹುಮೂಲ
ಗಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವರು ದೇವಾದಿಗಳಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯರೂ ಕೂಡ ದುರಾಚಾರಿಗಳಾಗಿ ಕಂಡರೂ ಶ್ರೀಹಂಯ

೩ ಹಂದ್ರದ ಗಿರಿಗಳೂ ಉತ್ತರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರ ದತ್ತ ಸಂಘಟನೆ, ಸುಗ್ರೀವನಿಗೆ ತನ್ನ ಅಗ್ರಪುರುಷ
ನಾಗಿರುವ ಸತ್ಯಸಂಘಟನೆ ಬ್ರಹ್ಮಕೃಷ್ಣರ ಮುಖಗಳಿಗೆ ಮೇವಳಾ ಉಪಶೀ ಎಂಬ ಅದ್ಭುತ ಶ್ರೀಸಂಘಟನೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ
ಯೊಕ್ಕೊಂದೆ ಇವನು ಮುಖವು ರಾಜ್ಯದಿಂದವನು ಹುಡುಗನು ಕಂಡನು.

ಭಕ್ತರಾಗಿಯೇ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ದೇವಮುಷ್ಠಾದಿಗಳು ಮಾತ್ರ ದುರಾಚಾರಿಗಳಾದರೂ ಹರಿಭಕ್ತರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ—) ದೇವಮುಷ್ಠಾದಿಗಳಲ್ಲದ ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನು ಅತ್ಯಂತ ದುರಾಚಾರವಲ್ಲವನೂ ಶ್ರವಣಕೀರ್ತನಾದಿರೂಪ ಭಕ್ತಿ ಚಿಹ್ನೆಗಳುಳ್ಳವನಾದರೂ, ಆತನು ಡಾಂಭಿಕ (ಶ್ರೀಪರಶ್ವನ ಅಭಕ್ತ)ನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. (೫) (ತಮ್ಮಿಂದ ಉತ್ತಮ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸಂಭೋಗ, ಹರಿ ಗುರು ಸ್ತೂತ್ರಗಳ ನಿಂದಾದಿರೂಪವಾದ ಅತ್ಯಂತ ದುರಾಚಾರವುಳ್ಳವನು ಭಕ್ತನಾಗುವುದು ಬೇಡ ಆಗಮ್ಯಾಗಮನ ಅಭಕ್ತ, ಭಕ್ತನ ಮೊದಲಾದ ಮಧ್ಯಮ ದುರಾಚಾರವುಳ್ಳವನು ಕೆಳು ಚಕ್ರ ಮೊದಲಾದ ಭಕ್ತಿ ರಂಗವುಳ್ಳವನಾದರೆ ಅವನನ್ನು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ—) ಅಲ್ಪ ವಾಪಿಷ್ಠರಿಗೆ ಸತ್ಯಹವಾಸದಿಂದ ಕಥಂಚಿತ ಮಹಾಭಕ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. (ಅತ್ಯಂತ ದುರಾಚಾರಿಗಳಿಗೂ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ನೇಹರೂಪ ಭಕ್ತಿಯು ಅನುಭವವಿರುವಾಗಿದ್ದರೂ ಡಾಂಭಿಕನು (ಅಭಕ್ತನು) ಎನ್ನುವುದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ—) ಅತ್ಯಂತ ದುರಾಚಾರವುಳ್ಳ, ಶ್ರೀಹರಿಮು ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರಿಗೆ ಅಲ್ಪ ಭಕ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ (ಮಹಾಭಕ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವವು) (೬) (ಅತ್ಯಂತ ದುರಾಚಾರವುಳ್ಳವನಾದಾಗ್ಯೂ ಶ್ರವಣಾದಿ ರೂಪ ಭಕ್ತಿ ರಂಗವುಳ್ಳವನು ಮಹಾಭಕ್ತನೇ ಆಗಲಿ. ಡಾಂಭಿಕನು ಅಂದರೆ ಮಹಾಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು ಎಂದು ಎಕೆ ಕಲ್ಪಿಸುವುದು. ಎಂದರೆ—)ಯಾವನು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆಸೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಅವನು ಕಂಭುದ್ರಿಯುಳ್ಳವನು. ಅಂತಹವನನ್ನು ಅಭಿಮುಖ್ಯವಾರವುಳ್ಳವನನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿ. ಅಂತಹವನಿಗೆ ಮಹಾಭಕ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

|| ೧ ||

ಹೀ—ಮಹಾಭಕ್ತಿಯು ದುರಾಚಾರದಿಂದ ಹೇಗೆ ದ್ವಂದ್ವ ದುರಾಚಾರವೂ ಮಹಾಭಕ್ತಿಯೂ ಎರಡೂ ಏಕತ್ರ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || (೧) ಸಾ ಶ್ರದ್ಧಧಾನಸ್ಯ ವಿವರ್ಧಮಾನಾ ವಿರಕ್ತಿಮನ್ಯತ್ರ ಕರೋತಿ ಪುಂಸಾಮಿತಿ ಚ ||
 (೨) ವೇದಾಸ್ತುಧೀತಾ ಮಮ ಲೋಕನಾಥ ತಪ್ತಂ ತಪೋ ನಾನ್ಯತಮುಕ್ತಪೂರ್ವಂ | ಪೂಜಾಂ ಗುರೂಣಾಂ ಸತತಂ ಕರೋಮಿ ಪರಸ್ಯ ಗುಹ್ಯಂ ನ ಚ ಭಿನ್ನಪೂರ್ವಂ | ಗುಪ್ತಾನಿ ಚಿತ್ತಾರಿ ಯಥಾಃಗಮಂ ಮೇ ರಕ್ತೌ ಚ ಮಿತ್ರೇ ಚ ಸಮೋಽಸ್ಮಿ ನಿತ್ಯಂ | ತಂ ಚಾಪಿ ದೇವಂ ರರಣಂ ಪ್ರಪನ್ನ ಏಕಾಂತಭಾವೇನ ಭಜಾಮ್ಯಜಪ್ತಂ | ಏಕೈರ್ವಿಶೇಷೈಃ ಪರಿರುದ್ರಸತ್ತೈಃ ಕಸ್ಮಾನ್ನ ಪಶ್ಯೇಯಮನಂತಮೇನಮಿತಿ ಮೋಹಫರ್ಮೇ ಆಚಾರಸ್ಯ ಸಾಧನತ್ವೋಕ್ತೇಶ್ಚ | ಜ್ಞಾನಾಭಾವೇ ಚ ಸಮ್ಯಗ್ಭಕ್ತಭಾವಾತ್ ||
 (೩) (೧) ತಥಾಹಿ ಗೌತಮಬಿಲೇಷು | ವಿನಾ ಜ್ಞಾನಂ ಕುತೋ ಭಕ್ತಿಃ ಕುತೋ ಭಕ್ತಿಂ ವಿನಾ ಚ ತದಿತಿ | (೨) ಭಕ್ತಿಃ ಪರೇ ಸ್ಯಾನುಭವೋ ನಿರತ್ತಿರನ್ಯತ್ರ ಚೈತತ್ತಿ ಕಮೇಕಕಾಲಮಿತಿ ಭಾಗವತೇ || ೨ ||

|| (೧) ಹರಿಭಕ್ತಿಯು ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಪುರುಷನಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅಭಿಮುಖ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. (೨) ಸರ್ವಲೋಕಕ್ಕೆ ಸ್ವಾವಿಯಾದವನೇ, ಹುಳು ವೇದಗಳನ್ನು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿರುತ್ತೇನೆ. ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ. ಅನ್ಯತವನ್ನು (ಸತ್ಯ, ಮಾತನ್ನು) ಯಾವಾಗಲೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಗುರುಗಳ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರತ್ತೇನೆ. ಇನ್ನೂ ಬೃಹದ್ಗೋಪ್ಯ ವಿಷಯವನ್ನು ರಾಜಾಂಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಉಪಸ್ಥಿತವಿರುವ, ಕಾಣಿ ವಾಕ್ ಎಂಬೀ ನಾಲ್ಕು ಕರ್ಮೋದ್ರಿಯಗಳು ರಾಜ್ಯ, ಸಮಾರ, ರತ್ನ, ಭೃತ್ಯವೆ.

(ಅಂದರೆ (1) ಉಪಶ್ಯಗುಪ್ತಿ ಎಂದರೆ ಇತರ ಶ್ರೀಸಂಕರ್ಷಣ ಮಾದರಿ ಎಹಿತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವುದು. (2) ಉದರಗುಪ್ತಿ = ಮಿತ್ರಾಹಾರದಿಂದ ಇರುವುದು. (3) ಬಾಹುಗುಪ್ತಿ = ದ್ಯೂತ, ಪ್ರೇಮ ಪರಶಾಹನ ಇವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವುದು. (4) ವಾಗ್ಗುಪ್ತಿ = ಮಿತ್ರವಾದ ವಚನವು. ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಮಾತನಾಡದೆ ಇರುವುದು. ನಾನು ಕಶ್ಯಪನಲ್ಲಿಯೂ ಮಿತ್ರನಲ್ಲಿಯೂ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನಗಿರುತ್ತೇನೆ. ನಗ್ನಹೀನವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕ್ರೀಡಾಡಿ ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ರಕ್ಷಕನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕರಣು ಹೊಂದಿ ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಭಜಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸದಾಚಾರೂಹ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಿದ ಅಂತಃಕರಣವುಳ್ಳವನಾಗಿ ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಎಳೆ ನೋಡಲಾರೆನು, ಎಂದು ಮೋಕ್ಷರೂಪದಲ್ಲಿ ಸದಾಚಾರವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಸಮ್ಯಕ್ ಭಕ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. (೩) (1) ಗೌತಮವಿಲಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳಿದೆ ಮಾಹಾತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಇಲ್ಲದೆ ಸುದೃಢ ಭಕ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಭಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲದೆ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. (2) ಭಕ್ತಿಯು, ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನವಿಶೇಷವು. ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಿಯು ಇವು ಮೂರು ವಿಶಕಾಲದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ, ಎಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿದೆ. || ೨ || || ೩೧-೩೪ ||

ಭಾ || ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ
ಭಾಷ್ಯೇ ನವಮೋಧ್ಯಾಯಃ || ೯ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀಭಗವದ್ಗೀತಾ
ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂಭತ್ತನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೯ ||

ಹೀ- ಸತ್ಯಾರ್ಥಕ ಪುಣ್ಯಸೋಪಾನ ಯಸ್ತು ಭಾಗವತಸ್ಮದಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಪರ
ಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವರು ಎಲ್ಲರೂ ಪುಣ್ಯವಂಶರೇ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ ಅದಕಾರಣ ನಾನು
ಹಿ ಪಾರ್ಥ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪಾಪಯೋನಯು. ಎಂಬುವ ವಿಶೇಷವು ಪ್ರಾತ್ಯಕ್ಷಿಕ
ರಾಹಸ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯ. ಎಂಬುವ ವಿಶೇಷವು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೀಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆಂದರೆ-

ಶಾ || (೧) ಪಾಪಾದಿಕಾರಿಶಾಸ್ತ್ರವ ಪುಂಸಾಂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾ ಅಪಿ | ವಿಪ್ರತ್ಯಾದ್ಯಾಸ್ತತ್ರ ಪು-
ಣ್ಯಾಃ ಸ್ವಾಭಾವ್ಯಾ ವಿವ ಮುಕ್ತಿಗಾಃ || (೨) ಯಾಂತಿ ಸ್ತ್ರೀಶ್ಚಂ ಪುಮಾಂಸೋಽಪಿ
ಪಾಪತಃ ಕಾಮತೋಽಪಿ ವಾ || (೩) ನ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ಯಾಂತಿ ಪುಂಸ್ತ್ವಂ ಕು ಸ್ವಭಾ-
ವಾದೇವ ಯಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯಃ || (೪) ಪುಂಸಾ ಸಹ್ಯವ ಪುಂದೇಹೇ (ಹಸ್ತಿತಿಃ ಸ್ಯಾದ್ವಿರ-
ದಾಸತಃ | ತಜ್ಜನನಿ || (೫) ವರಾಃ ಪಾಪಜಾತಾಭ್ಯೋ ನಿಜಸತ್ತ್ವಿಯಃ || (೬)
ಸರ್ವೇಪಾಮಪಿ ಜೀವಾಣಾಮಂತ್ಯದೇಹೋ ಯಥಾ ನಿಜಃ | ಮುಕ್ತೌ ಕು(ಚ)ನಿಜ-
ಭಾವಃ ಸ್ಯಾತ್ಕರ್ಮಭೋಗಾಂಸ್ತತೋಽಪಿ ಚೇತಿ ಭವಿಸ್ಯುತ್ಪರ್ವವಚನಾಪ್ರಾಪಯೋ-
ನಯಃ ಪುಣ್ಯಾ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಂ || ೩೨, ೩೩, ೩೪ ||

ಅ || (೧) ಪುರುಷಂಗೆ ವಿಪ್ರ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಣಗಳು ಸ್ವಾಭಾವಿಕಗಳು ಪಾಪಪುಣ್ಯರೂಪ ಉಪಾಧಿ
ನಿಮಿತ್ತಗಳಾಗಿರಬಹುದು ಇರುತ್ತವೆ. (ಅಂದರೆ - ಪ್ರಾತ್ಯಕ್ಷಿಕಾತ್ಮಕವರ್ಣದವರಿಗೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯಮೊದಲಾದ
ಅಧಿಪತಿವರ್ಣದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಪಾಪಕರ್ಮದಿಂದ, ಸ್ವತಃ ಕೂಪ್ರಮೊದಲಾದ ಅಧಿಪತಿವರ್ಣದವರಿಗೆ ವೈಷ್ಣವ

ಮೊದಲಾದ ಉತ್ತಮವರ್ಣವಾಪ್ತಿಯು ಪುಣ್ಯಕರ್ಮದಿಂದ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಗಳೇ ಅದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶ್ವಾದಿಗಳು ಪುಣ್ಯನಿಮಿತ್ತಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ವಾದಿಗಳು ಸ್ವಾಭಾವಿಕಗಳು. (೨) ಹೇಗೆ ಸ್ವತಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯತ್ವಾದಿಗಳು, ಸ್ವತಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶ್ವಾದಿಗಳು ಬರುತ್ತವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಪುರುಷರಿಗೆ ಪಾಪದಿಂದ ಪ್ರೀತಿಸುವೆ. ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಪ್ರೀತಿಯಿಗೆ ಪುರುಷ ಜನ್ಮವು ಬರುತ್ತದೋ ಎನು? ಎಂದರೆ—) ಪುರುಷರೂ ಕೂಡ ಪಾಪಕರ್ಮದಿಂದ ಅಥವಾ ಕಾಮದಿಂದ ಪ್ರೀತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. (ಅಂದರೆ ಸುದ್ಯುಮ್ನನು ಪಾಪಕರ್ಮದಿಂದ ಇಳಾ ಎಂಬುವ ಸ್ತ್ರೀಯಾಗಿಯೂ ಅಗ್ನಿ ಪುತ್ರರು ಕಾಮದಿಂದ ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರಾಗಿಯೂ ಹುಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.) (೩) (ಇಳಾ ಎಂಬುವಳು ಸುದ್ಯುಮ್ನನೊಬ್ಬನ ಪುರುಷನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಪುರುಷರಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂಬುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ—) ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಯಾರು ಸ್ತ್ರೀಯರೋ, ಅಂತಹ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಪುರುಷರಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. (೪) (ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಸ್ತ್ರೀಯಳಾದ ಅಂಬಾದೇವಿಯು ಸ್ಥೂಣಾಕರ್ಣ ನೆಂಬುವ ಗಂಧರ್ವನ ವರದಿಂದ ಶಿಖಂಡಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ, ಎಂದರೆ—) (ಅಂಬಾದೇವಿಯು) ಸ್ಥೂಣಾಕರ್ಣನ ವರದಿಂದ ಸ್ಥೂಣಾಕರ್ಣನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಣಾಕರ್ಣನಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡೇ ಆ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಮೂತ್ರ. (ಅವಳಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಪುರುಷ ದೇಹವು ಬರಲೇ ಇಲ್ಲ)(೫) (ಸ್ವಭಾವತಃ ಪುರುಷರಿಗೆ ವಾಪಕರ್ಮದಿಂದ ಪ್ರೀತಿಸುವೆ ಬಂದರೆ ಅಂತಹ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಇವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರೀಡಿಸುವರು? ಎಂದರೆ) ವಾಪಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗಿಂತ ಸ್ವಾಭಾವಿಕರೂ, ನಿರ್ದೋಷರೂ ಅದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕ್ರೀಡಿಸುವರು. (೬) ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ದೇಹವು ಉಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಿಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಕಾಲವಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ—) ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಿಗಳೂ ಚರಮದೇಹವು ಸ್ವಭಾವವನ್ನನುಸರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು. ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ವಾದಿಭಾವವು ವ್ಯಾಪ್ತಕರ್ಮವು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಚರಮದೇಹದಿಂದ ಹೊರಟು ಸಾಂತ್ವಾನಿಕ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅವಾಸ ಮಾಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಸ್ವತಃ ವೃಕ್ಷಾದಿ ಜೀವರಿಗೆ ಮನುಷ್ಯಶ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವ ಕರ್ಮಭೋಗಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಬರುವುದು, ಎಂಬುವ ಭವಿಷ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯವೆನಿಸುವುದನ್ನು ಸಂಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಅರ್ಥ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವುದರಿಂದ ಪಾಪಯೋನಯಃ ಪುಣ್ಯಾಃ ಎಂಬುವ ವಿಶೇಷವು ಯುಕ್ತವು. (ವಿವಂಚ ನೀಚ ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕ ರಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ, ವೈಶ್ಯರೂ, ಕೂದ್ರರೂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ, ರಾಜರ್ಷಿಗಳೂ ಎಲ್ಲರೂ ಉತ್ತಮ ಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆಯೆನ್ನುವಾಗ ಪುಣ್ಯವಂತರಾದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕರೇ ಅದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ವೈಶ್ಯ ಮೊದಲಾದವರು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆಯೆಂದು ಹೇಳತಕ್ಕದೇನಿದೆ?) ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು. || ೨೨, ೨೩ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ

ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥನಿರ್ಣಯೇ ನವಮೋಧ್ಯಾಯಃ || ೯ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಭಗವದ್ಗೀತಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮಹಿಮಾವರ್ಣನ ರೂಪವಾದ (ಭಕ್ತಿಯೋಗ ಎಂಬುವ) ಒಂಭತ್ತನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೯ ||

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಹತ್ತನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು.

ಹೀ—೬ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಯೋಗವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ಧ್ಯಾನಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಭೂತಿಯೊಳಗಿರುವ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹಂತತೇ ಕಥೆಯಿಷ್ಟಾಮಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೇಳುವರು. ಅದಿಯಲ್ಲಿ ಈಗ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಮಹತ್ವಾದಿಗಳನ್ನೂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡೋಣವಾದ ಮಹಿಮಾತೀತಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ ||

॥ ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚೆ ॥

ಓಂ || ಭೂಯ ಏವ ಮಹಾಬಾಹೋ ಶೃಣು ಮೇ ಪರಮಂ ವಚಃ |

ಯತ್ತೇಹಂ ಪ್ರೀಯಮಾಸಾಯ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಹಿತಕಾಮ್ಯಯಾ || ೧ ||

ಅ || ಶ್ರೀಭಗವಾನ್=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು. ಉವಾಚ=ಉಪದೇಶಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಮಹಾಬಾಹೋ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಭೂಯ ಏವ=ಮತ್ತ, ಯತ್=ಯಾವ ಮಾತನ್ನು. ಅಹಂ=ನಾನು, ಪ್ರೀಯಮಾಸಾಯ=ಪವ್ನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದತಕ್ಕ, ತೇ=ನಿನಗೋಸ್ಕರ, ಹಿತಕಾಮ್ಯಯಾ=ಹಿತವನ್ನು ಓಮಾಡುವುದೆಂಬುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ, ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ=ಹೇಳುವೆನೋ. ಮೇ=ನನ್ನ. ಪರಮಂ ವಚಃ=ಅಂತಹ ಉತ್ತಮಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಮಾತನ್ನು, ಶೃಣು=ಕೇಳಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡು. || ೧ ||

ಭಾ || ಓಂ || ಉಪಾಸನಾರ್ಥಂ ವಿಭೂತೀರ್ವಿಶೇಷಕಾರಣತ್ವಂ ಚ ಕೇಷಾಂಚಿದನೇನಾ-

ಧ್ಯಾಯೇನಾಹ || ಪ್ರೀಯಮಾಸಾಯ | ಶ್ರುತ್ವಾ ಸಂತೋಷಂ ಪ್ರಾಪ್ನು ವತೇ || ೧ ||

ಅ || ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ವಿಶೇಷತಃ ಉಪಾಸನಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಭೂತಿಯೊಳಗಿರುವ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಬುದ್ಧಿಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೂ ಮಹತ್ವಾದಿಗಳಿಗೂ ವಿಶೇಷಕಾರಣನೆಂಬುವುದನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರೀಯಮಾಸಾಯ=ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದತಕ್ಕ ನಿನಗೆ || ೧ ||

ಹೀ—ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—

ಗೀ || ನ ಮೇ ವಿದುಃ ಸುರಗಣಾಃ ಪ್ರಭವಂ ನ ಮಹರ್ಷಯಃ |

ಅಹಮಾದಿಹಿ ದೇವಾನಾಂ ಮಹರ್ಷೀಣಾಂ ಚ ಸರ್ವತಃ || ೨ ||

ಅ || ಸುರಗಣಾಃ=ದೇವತೆಗಳ ಸಮೂಹಗಳು, ಮಹರ್ಷಯಃ=ಮಹರ್ಷಿಗಳೂ, ಮೇ=ನನ್ನ ಪ್ರಭವಂ=ಮಹಿಮೆಯನ್ನು, ನ ವಿದುಃ=ಅಳಿಯಲಾರರು ಆ=ಮತ್ತು, ಪ್ರಭವಂ=ದೇವತೆಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ನನ್ನಿಂದ ಆಗತಕ್ಕ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು, ನ ವಿದುಃ=ಅಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಹಿ=ನೀ ಆದಿ ಅಳಿಯಲಾರದಿವರಿ, ಅಹಂ=ನಾನು ದೇವಾನಾಂ=ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ, ಮಹರ್ಷೀಣಾಂ=ಮಹರ್ಷಿಗಳಿಗೂ, ಸರ್ವತಃ=ಮನುಷ್ಯ ಮೊದಲಾದವರಿಗಿಲ್ಲದಿಗೂ, ಅದಿಃ=ಕಾರಣನು || ೨ ||

ಭಾ | (೧) ಪ್ರಭವಂ ಪ್ರಭಾವಂ | ಮದೀಯಾಂ ಜಗದುತ್ಪತ್ತಿಂ ನಾ | ತದ್ವರತ್ನಾತ್ಮಸ್ಯೇ-
 ಕ್ಯುತ್ಪತ್ತೇ || (೨) ಯದ್ಯಸ್ತಿ ಕರ್ಹಿ ದೇವಾದಯೋ ಜಾನಂತಿ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದತೋ
 ನಾಸ್ತೀತಿ ಭಾವಃ || (೩) ಅಹಮಾದಿರ್ಹೀತಿ ತೂತ್ಪತ್ತಿರಪಿ ಯಸ್ಯ ವಶಾ ಕೌತಸ್ತಸ್ಯ
 ಜನಿತಿ ಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಂ || (೪) ಅಹಂ ಸರ್ವಸ್ಯ ಜಗತಃ ಪ್ರಭವಃ ಪ್ರಲಯಸ್ತ-
 ಥೇತಿ ಚೋಕ್ತಂ || (೫) ಉಕ್ತಂ ಚೈತತ್ಸರ್ವಮನ್ಯತ್ಪ್ರಾಪಿ | ಕೋ ಅದ್ವಾ ನೇದ
 ಕ ಇಹ ಪ್ರವೋಚತ್ | ಕೌತ ಅಜಾತಾ ಕೌತ ಇಯಂ ವಿಸ್ತೃಷ್ಠಿಃ | ಅರ್ನಾ-
 ಗ್ನೇನಾ ಅಸ್ಯ ವಿಸರ್ಜನೇನಾಥಾ ಕೋ ನೇದ ಯತ ಆ ಬಭೂವೇತಿ || (೬) ನ ತತ್ಪ್ರ-
 ಭಾಮೃಷಯಶ್ಚ ದೇವಾ ವಿದುಃ ಕೌತೋನ್ಮೇಲ್ಪದ್ಯತಿ ಪ್ರಮಾಣಾ ಇತ್ಯುಗ್ಗೇದಮಿ-
 ರೇಫು || (೭) ಅನ್ಯಸ್ತೃರ್ಭೋ ಯೋ ಮಾಮಜಮಿತಿ ವಾಕ್ಯಾದೇವ ಜ್ಞಾಯತೇ
 || ೨ ||

ಅ || (೧) ಪ್ರಭವಂ = ಮಹಿಮೆಯನ್ನು, ಮತ್ತು ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತಿಶಯವನ್ನು, ಅಥವಾ ನಾನು
 ಮತಕ್ಕ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು. (ಮೇ ಜಗದುತ್ಪತ್ತಿಃ = ನನ್ನ ಜಗತ್ತಿನ
 ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ-) (ಜಗದುತ್ಪತ್ತಿಯು) ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನ
 ವಲ್ಲವು ಪ್ರಯುಕ್ತ, ತಸ್ಯ = ಅವನದ್ದು (ಮೇ = ನನ್ನದ್ದು) ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (೨) ತ್ರೀಪರಮಾ
 ತ್ಮನ ಮಹಿಮೆಯಂತೆಯೂ, ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಂತೆಯೂ, ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಇರು
 ತ್ತದ್ದರೆ ಸರ್ವಜ್ಞರಾದುದರಿಂದ ದೇವಾದಿಗಳೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿಯಾದರೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಿರುವ ದೇವಾದಿ
 ಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿಯೂ ತ್ರೀಹರಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದೇ ಇಲ್ಲ ಅದಕಾರಣ ತ್ರೀಹರಿಯ
 ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಸರ್ವಥಾ ಎಲ್ಲಿಯೂ ತೋರದಿರುವುದರಿಂದ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು
 ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ತ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮಾದಿಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿಯೇ
 ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ) (೩) ಸರ್ವಜಗತ್ತಿಗೆ ಅವಾಂತರಕಾರಣರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಉತ್ಪ
 ತ್ತಿಯೂ ಯಾವ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನವಾಗಿದೆಯೋ, ಅಂತಹ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು
 ಹಾಸಿದಾಗುವುದು? ಅಂದರೆ (ಅಂತಹ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಜನಕನು ಯಾರು? ಜನಕನು ಯಾರೋ
 ಧ್ವನಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಹಮಾದಿರ್ಹಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು) (೪) (ಅಹಮಾದಿಃ
 ಎಂಬವರೆ ಸರ್ವಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ತ್ರೀಹರಿಯ ಅಧೀನವೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ದೇವಾದಿ
 ಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಮಾತ್ರ ಭಗವದಧೀನವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ, ಎಂದರೆ ದೇವಾನಾಂ ಮಹರ್ಷೀಣಾಂ ಚ
 ಎಂಬವ ಕಲ್ಪದಿಂದ ಚೇತನ ಅಚೇತನ ನಿಮಿಲ ಜಗತ್ತನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಎಕೆ ಒಳಗೆ ಅರ್ಥ
 ವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದರೆ-) ನಾನು ಚೇತನಾಚೇತನ ನಿಮಿಲ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉತ್ಪಾದಕನು, ವಿಷಯ
 ಕನು, ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. (೫) ತ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದು
 ತ್ರೀಹರಿಯಾದಾಗುವ ಜಗದುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಿಳಿಯದಿರುವುದು, ತ್ರೀಹರಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೇ
 ಇಲ್ಲ ಎಂಬುವುದು, ಎಂಬ ಮೂರು ಅರ್ಥಗಳು ಬೇರೆ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ ಈ ಮಹಿ
 ಮವಾದ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಯು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಆಯಿತು? ಯಾವ ಪುರೂಷನು ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ
 ವಿಶೇಷಕಾರವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ ಯಾವನು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಪವೇಶಿಸಿರುವನು? (ಯಾವನು ಯಾವ
 ವಿಷಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ) ಎಕೆಂದರೆ ದೇವತೆಗಳು ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸೃಷ್ಟಿತ್ರಯಿಯಾಗಲೇ ಇದ್ದ
 ನವು ದೇವತೆಗಳವರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಯಾವ ತ್ರೀಹರಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಇದ್ದ

ಅಂಶಕ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಜಿನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುತ್ತಾನೆ. (೬) ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಮಹಿಮೆಯ ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲವಾದ ಧೈರ್ಯ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಮನಃಸ್ವಾದಿಗಳು ಹೇಗೆ ತಿಳಿದಾರು? ಎಂದು ಪುಗ್ಗೀವರವಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (೭) ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಉತ್ತಮವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಅರ್ಥವು ಯೋ ಮಾಮಜಂ ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ

|| ೨೩ ||

ಹೀ-೬ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ-ಅದರಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ನಮೋ ವಿಧುಃ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ವಸ್ತು ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಮಹಿಮೆ ತಿಳಿಯಲಾರರೆಂದೇ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಗಂಧರ್ವಾದಿಗಳು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆಂಬುದು ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತಿಪದಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ-

ಶಾ || ೬೦ || ಉಪಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ಸುರಗಣಾ ಇತ್ಯಾದಿ

|| ೧೨,೨ ||

ಅ || ಸುರಗಣಾಃ ಮಹರ್ಷಯಃ ಎಂಬುವ ಎರಡು ಪದಗಳಿಂದ ಜೀವನ ಅಜೀವನ ನಿವಿಲ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. (ದೇವಾದಿಗಳೇ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತಿಳಿಯದಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಅವರಿಂದ ತಿಳಿದ ಗಂಧರ್ವಾದಿಗಳು ಸುತರಾಂ ತಿಳಿಯಲಾರರಪ್ಪೆ.)

|| ೧೨,೨ ||

ಹೀ-೭ನೇ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಯೋ ಮಾಮಜಮನಾದಿಂ ಚ ವೇತ್ತಿ ಲೋಕಮಹೇಶ್ವರಂ |

ಅಸಮ್ನೂಢಃ ಸ ಮರ್ತ್ಯೇಷು ಸರ್ವಪಾಪೈಃ ಪ್ರಮುಚ್ಯತೇ || ೨ ||

ಅ || ಯಃ-ಯಾವ ಅಧಿಕಾರಿಯು, ಮಾಂ=ವಸ್ತು, ಅಜಂ=ಉತ್ತಮವಿಲ್ಲವೆನ್ನಾಗಿಯೂ ಅನಾದಿಂ-ಸರ್ವ ಜಗತ್ತೇಶ್ವರನನ್ನಾಗಿಯೂ ಸರ್ವ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನನ್ನಾಗಿಯೂ, ಅಥವಾ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣಿಗೆ ಕಾರಣನನ್ನಾಗಿಯೂ ಲೋಕಮಹೇಶ್ವರಂ=ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯನ್ನಾಗಿಯೂ, ವೇತ್ತಿ-ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಯೋ, ಸಃ-ಅ ಮನುಷ್ಯನು, ಮರ್ತ್ಯೇಷು=ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ, ಅಸಮ್ನೂಢಃ-ಧ್ವಂಸವಿಲ್ಲದವನಾಗಿ, ಸರ್ವಪಾಪೈಃ=ಸಮಸ್ತ ಪಾಪಗಳಿಂದ, ಪ್ರಮುಚ್ಯತೇ=ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. (ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.)

|| ೨ ||

ಭಾ || ಅನಕ್ಷೇಪ್ತಯುತಾ ಸರ್ವಸೈಷ್ಯನಾದಿಃ | ಅಪಕ್ಷೇಪನ ಸಿದ್ಧೀರಿತರಸ್ಯ

|| ೨ ||

ಅ || (ಅನಾದಿಂ) ಅಪಃ-ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ಹೀಕ್ಷೆಯನ್ನು (ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು) ಮಾಡುವವನು ಅದಿ-ಸರ್ವ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಕಾರಣಭೂತನು. ಸರ್ವಥಾ ಉತ್ತಮವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಯಾವುದೆಂದು ಕಾರಣವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. (ಅಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಉತ್ತಮವಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ)

|| ೨ ||

ಶಾ || ಅನಸ್ಯಾಪ್ಯಾವಿರನಾದಿಃ

|| ೨ ||

ಅ || ಸರ್ವದೇಶ್ವರನಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಿಗೂ ಕಾರಣನು ಅನಾದಿಯು

|| ೨ ||

೬-ಭಕ್ತರಿಗೆ ಬುದ್ಧಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ-

೧೬ || ಬುದ್ಧಿಜ್ಞಾನಮಸಮೋಹಃ ಪ್ರಮಾ ಸತ್ಯಂ ದಮಃ ಶಮಃ |
ಸುಖಂ ದುಃಖಂ ಭವೋ ಭಾವೋ ಭಯಂ ಚಾಭಯಮೇವ ಚ ||೪||

ಅ || ಬುದ್ಧಿಃ=ಅಂತಃಕರಣವು, ಅಥವಾ ಕಾರ್ಯಕಾರ್ಯ ನಿಕ್ಷಯವು, ಜ್ಞಾನಂ=ಜ್ಞಾನ ಸಾಮಾನ್ಯವು. ಅಸಮೋಹಃ=ಅಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ಅಥವಾ ವಿಧ್ಯಾ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ಪ್ರಮಾ=ತಾನು ಸಿಟ್ಟನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಅಪಕಾರ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ತಿರುಗಿ ಪ್ರಕೃತ ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡದಿರುವುದು, ಸತ್ಯಂ=ನಿಜವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಕರ್ಮ ಮಾಡುವುದು, ಅಥವಾ ಯಥಾ ಘಾತವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುವುದು, ದಮಃ=ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಶಮಃ=ಶ್ರೀಪರ ಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಡುವುದು, ಸುಖಂ=ಸುಖವು, ದುಃಖಂ=ದುಃಖವು. (ಪ್ರತಿಕೂಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಲರ್ಹವು.) ಭವಃ=ಉತ್ಪತ್ತಿಯು, ಭಾವಃ=ಸರ್ವ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯು, ಭಯಂ=ಚ=ಹೆದರಿಕೆಯು, ಅಭಯಂ=ಚ=ಹೆದರದಿರುವುದು. (ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ನನ್ನಿಂದಲೇ ಆಗುತ್ತವೆ.) || ೪ ||

ಭಾ || (೧) ತತ್ಪ್ರಥಮತಿ | ಬುದ್ಧಿರಿತ್ಯಾದಿನಾ | ಕಾರ್ಯಕಾರ್ಯವಿನ್ನಿರ್ವಯೋ ಬುದ್ಧಿಃ | ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತೀತಿಃ | ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತೀತಿರ್ಬುದ್ಧಿಃ ಕಾರ್ಯಕಾರ್ಯವಿನ್ನಿರ್ವಯ ಇತ್ಯಭಿಧಾನಂ || (೨) ದಮ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹಃ | ಶಮಃ ಪರಮಾತ್ಮನಿಷ್ಠತಾ | ಶಮೋ ಮನ್ನಿಷ್ಠತಾ ಬುದ್ಧೇರ್ಧಮ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ ಇತಿ ಭಾಗವತೇ || ೪ ||

ಅ || (೧) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಕಾರಣನೆಂಬುವುದನ್ನು ಬುದ್ಧಿಜ್ಞಾನಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಎವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಕಾರ್ಯವು, ಇದು ಅಕಾರ್ಯವು ಎಂಬುವ ವಿನ್ನಿರ್ವಯವು ಬುದ್ಧಿಯೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನಂ=ಪ್ರತೀತಿಯು. (ಆದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅನೇನೇಕ ಜ್ಞಾನಂ=ಕಾಶ್ವವು ಎಂಬುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಯುಕ್ತವು) (ಎಕೆಂದರೆ ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದ ಅಂತರ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಜ್ಞಾನಕಲ್ಪದಿಂದ ಕಾಶ್ವವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಂ=ಪ್ರತೀತಿಯು. ಬುದ್ಧಿಯು ಕಾರ್ಯಕಾರ್ಯ ವಿನ್ನಿರ್ವಯವು ಎಂದು ಅಭಿಧಾನವು) (೨) (ದಮಃ=ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಶಮಃ=ಅಂತಃಕರಣವನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಎಂದು ಕೆಲವರು. ಇನ್ನಿತರರು ದಮಃ ಗುರು ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿನಯವು. ಶಮಃ=ಬಾಹ್ಯವಸ್ತುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಂತಃಕರಣವನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಇವೆರಡೂ ಅಯುಕ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-) ದಮಃ=ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ತನ್ನ ವಶದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು. ಶಮಃ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿವನ್ನು ಇಡುವುದು. (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಬುದ್ಧಿಗೆ ಸದ್ವಿಶ್ವಮೇಲೆ ಸತ್ವ ಕ್ರಿಯಾ ಶಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೇ ನಿಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ದಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಎಂಬ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ || ೪ ||

೬-ಬುದ್ಧಿಜ್ಞಾನ ಕಲ್ಪಗಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳಿಂದ ಎಂಬುವುದು ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

೧೭ || ಬುದ್ಧಿರ್ಬೋಧನಿಭಿತ್ಯಾತ್ರದಂತಃಕರಣಮುಚ್ಯತ ಇತಿ ಶಬ್ದ ನಿರ್ವಯಃ || ೪ ||

ಅ || ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಅಶ್ರಯವಾಗುವುದರಿಂದ ಅಂತಃಕರಣವು ಬುದ್ಧಿಯನ್ನಿಮುಕ್ತದೆ.

|| ೪ ||

ಗೀ || ಅಹಿಂಸಾ ಸಮತಾ ತುಷ್ಟಿಸ್ತಪೋ ದಾನಂ ಯಶೋಽಯತಃ |

ಭವಂತಿ ಭಾವಾ ಭೂತಾನಾಂ ಮತ್ತ ಏವ ಪೃಥಗ್ವಿಧಾಃ

|| ೫ ||

ಅ || ಅಹಿಂಸಾ-ದೇರಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಹೀಡೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡದಿರುವುದು. ಸಮತಾ-ಶೀತೋಷ್ಣಾದಿ ದ್ವಂದ್ವ ನಿಮಿತ್ತಕ ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ತುಷ್ಟಿ-ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಲಂಬುದ್ಧಿಯು. ತಪಃ-ಬ್ರಹ್ಮಹರ್ಯ ಮೊದಲಾದುದು. ದಾನಂ-ಧರ್ಮದಿಂದ ಸಂಪಾದಿತವಾದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಸತ್ಕೃತರಲ್ಲಿ ದಾನ ಕೊಡುವುದು. ಯತಃ-ಕೀರ್ತಿಯು. ಅಯತಃ-ಅಪಕೀರ್ತಿಯು. (ಹೀಗೆ) ಪೃಥಗ್ವಿಧಾಃ-ನಾನಾ ವಿಧಗಳಾದ, ಏಕೇ ಭಾವಾಃ-ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಧರ್ಮಗಳು, ಭೂತಾನಾಂ-ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ, ಮತ್ತ ಏವ-ಪನ್ನಿಂದಲೇ. ಭವಂತಿ-ಆಗುತ್ತವೆ.

|| ೫ ||

ಭಾ || ತುಷ್ಟಿರಲಂಬುದ್ಧಿಃ | ಅಲಂಬುದ್ಧಿ ಸ್ತಥಾ ತುಷ್ಟಿರಿತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್

|| ೫ ||

ಅ || ಅಲಂಬುದ್ಧಿಃ, ತುಷ್ಟಿಃ ಎಂಬವುಗಳು ಪರ್ಯಾಯಪದವು. ಈ ಕೋಶದಿಂದ ತುಷ್ಟಿಃ-ಅಲಂಬುದ್ಧಿಯು.

|| ೫ ||

ಹೀ-ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಧರ್ಮಗಳು ಮಾತ್ರ ನನ್ನಿಂದ ಆಗುವುದೆಂದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಸಹ ನನ್ನಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಮಹರ್ಷಯಃ ಸಪ್ತ ಪೂರ್ವೇ ಚತ್ವಾರೋ ಮನವಸ್ತಥಾ |

ಮದ್ಭಾವಾ ಮಾನಸಾ ಜಾತಾ ಯೇಷಾಂ ಲೋಕ ಇಮಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ||೬||

ಅ || ಪೂರ್ವೇ-ಪೂರ್ವಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ, ಸಪ್ತ-ಎಳು ಮಂದಿ ಮಹರ್ಷಯಃ-ಮಂತ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದ ಮಹಿಗಳು, ತಥಾ-ಹಾಗೆಯೇ, ಲೋಕೇ-ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇಮಾಃ ಪ್ರಜಾಃ-ಈ ಪ್ರಜೆಗಳು. ಯೇಷಾಂ-ಯಾವ ಮನುಗಳಿಗೆ (ಪುತ್ರ ಪೌತ್ರಾದಿರೂಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೋ) ಅಂತಹ, ಮಾನಸಾ ಜಾತಾಃ-ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವ. ಪೂರ್ವೇ-ಪೂರ್ವಕಲ್ಪದ. ಚತ್ವಾರಃ ಮನವಃ-ಸ್ವಾಯಂಭುವ, ಸ್ವಾರೋಚಿಷ, ರೈವತ, ಉತ್ತಮ. ಎಂಬುವ ನಾಲ್ಕು ಮಂದಿ ಮನುಗಳೂ ಕೂಡ. ಮದ್ಭಾವಾಃ-ಹಿತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ನನ್ನಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿದವರು. (ಹಿತುರ್ಮುಖನು ದ್ವಾರ ಮಾತ್ರ)

|| ೬ ||

ಹೀ-ಪ್ರತಿ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ದೇರಿ ದೇರಿ ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಪ್ತಮಹಿಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದರೆ ಪೂರ್ವ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿರುವವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆನ್ನುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅವರನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಶಾ || (೧) ಮಂತ್ರೀಚರೈಶ್ಚಂಗಳಿರಸೌ ಪುಲಸ್ತ್ಯಃ ಪುಲಹಃ ಕೃತುಃ | ವಸಿಷ್ಠಶ್ಚ ಮಹಾಕೇಚಾಃ
ಪೂರ್ವೇ ಸಪ್ತರ್ಷಯಃ ಸ್ಕೃತಾ ಇತಿ ಪ್ರಾಚ್ಯೇ || (೨) ಮನವೋ ಬೋಧನ್ವರೇ-
ವ್ಯಾಧೇವಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಃ ಸ್ಕೃತಾಃ | ವಿಪ್ರಾದಿವರ್ಣಭೇದೇನ ಚತ್ವಾರೋ

ಬಹುಪೋಷಿ ತೇ || (೩) ದೀನತ್ವಾದೇವನಾಮಾನಸ್ತಸ್ಯೈ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿನಾಮಕಾಃ ||
(೪) ಅವೈಷ್ಣವಕೃತೋ ಯಜ್ಞೋ ದೀನೈರ್ದೇವೈಸ್ತು ಭುಜ್ಯತೇ | ವೈಷ್ಣವೈಸ್ತು ಕೃ-
ತೋ ಯಜ್ಞೋ ದೇವೈರ್ಹ ಮನುನಾಮಕೈಃ || (೫) ಮರೀಚ್ಯಾದ್ಯಾಸ್ತು ತತ್ಪುತ್ರಾ
ಮಾನವಾ ನಾಮತಃ ಸ್ವಕಾಃ | ತತ್ಪುತ್ರಪುತ್ರಾ ಮುನಯಸ್ತಥಾ ಮಾನವಮಾ-
ನವಾಃ | ತೇಭ್ಯೋ ಮನುಷ್ಯಾ ಇತ್ಯೇಷಾ ಸೃಷ್ಟಿರ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಮುತ್ಪತ್ತೀತಿ ಮಹಾ-
ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣೇ || ೬ ||

ಅ || (೧) ಮರೀಚಿ, ಅಸ್ತಿ, ಅಂಗಿರಸ, ಪುಲಸ್ತ್ಯ, ಪುಲಹ, ಕೃತು, ಮಹಾ ತೇಜಸ್ವಿಗಳ ವಸಿಷ್ಠ
ಮುನಿ, ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿರುವವರು ಏಳು ಮಂದಿ ಮುನಿಗಳು. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ. (೨)
(ಗೀತೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮನು ಶಬ್ದದಿಂದ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮೊದಲಾದ ಮನುಗಳು ಮಾತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತರಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ
ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ಸಾಲ್ಕು ಜಾತಿ ಇದ್ದದ
ರಿಂದ ಜತ್ಯಾರ್ಥ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. ಎಂಬುವ ವಿಕೇಷಾರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬವಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಿ
ಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ವಿಕೇಷಜ್ಞಾನವಿದ್ದುದರಿಂದ ಮನು ಎನಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಬಹು
ಮಂದಿ ಇದ್ದಾಗ್ಯೂ * ಬ್ರಾಹ್ಮಣವ್ರತ್ತಿಯಾದ ಭೇದದಿಂದ ಸಾಲ್ಕು ಜಾತಿಯವರು ಎಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು
ಜತ್ಯಾರ್ಥ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. (೩) ಹೀಗಾದರೆ ದೇವ ಎಂಬುವ ಶ್ರಸಿದ್ಧ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮನು ಎಂಬುವ
ವಿಕೇಷ ಶಬ್ದವನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳಿದ್ದೆಂದರೆ ದುಃಖಯುಕ್ತರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದೇವ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಅಸು
ರೂ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ನಾಮಗಳುಳ್ಳವರು ಇರುತ್ತಾರೆ (ಅಂದರೆ—) ದೇವಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ಅಸುರರಲ್ಲಿಯೂ
ಇವೆ ಮನು ಶಬ್ದವೇ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ಅದಕಾರಣ ಮನು ಶಬ್ದವನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದು.
(೪) ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವರು ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞವನ್ನು ದುಃಖಯುಕ್ತರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದೇವ ಎನಿಸಿದ
ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ನಾಮಗಳುಳ್ಳ ಅಸುರರು ಭುಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ವೈಷ್ಣವರು ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮನು ಎನಿಸಿದ
ದೇವತೆಗಳು ಭುಜಿಸುತ್ತಾರೆ. (೫) ಮನು ಎನಿಸಿದ ದೇವತೆಗಳ ಪುತ್ರರಾದ ಮರೀಚಿ ಮೊದಲಾದ ಮುನಿ
ಗಳು ಮಾನವರೆನಿಸುತ್ತಾರೆ ಅವರ ಮಕ್ಕಳೂ ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳೂ ಅದ ಮುನಿಗಳು ಮಾನವ ಮಾನವರೆನಿಸು
ತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಂದ ಮನುಷ್ಯರು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.
ಎಂದು ಮಹಾವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣದಲ್ಲಿದೆ. || ೬ ||

ಹೀ—ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ ಅದರ ಫಲವನ್ನು
ಹೀಗಿರುತ್ತದೆ—

ಗೀ || ವಿತಾಂ ವಿಭೂತಿಂ ಯೋಗಂ ಚ ಮಮ ಯೋ ವೇತ್ತಿ ಶತ್ತ್ವತಃ |

ಸೋಽವಿಕಂಪೇನ ಯೋಗೇನ ಯುಜ್ಯತೇ ನಾತ್ರ ಸಂಶಯಃ || ೭ ||

* (1) ದಿಷ್ಟೋದ್ಯೋಗತ್ವಜಂಹಿ ಸರ್ವ ಐಶ್ವರೀ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಚತುರ್ಮುಖಃ | ಎಂಬುದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಚಾ-
ಮುಬ್ರಹ್ಮನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಜಾತಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. (2) ತಸ್ಯಾತ್ ಶತ್ವಜಾತಿರಜಾಯತ | ವಾಯುಃ ಸದಾಶಿವೋ-
ಮೇತೋ ಗಮತಃ ತತ್ರ | ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಶತ್ವಜಾತಿರಜಾಯತಮು (3) ವಿವಶ್ವದಿಂದವರೂ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯನ್ನೇರಿದಂತೆ
ಬ್ರಹ್ಮಾ ಚತುರ್ದಶೈಃ ಕಥಾ ರುದ್ರಾಃ ವಾಯೋರನ್ನೇ ಚ ವಾಯುನಃ | ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ವೈಷ್ಣವಜಾತಿಯೆಂಬ ಐಶ್ವರೀ
ಶಕ್ತಿಯೇ ಶಕ್ತರಾಗಿದ್ದು ಮೃತ್ಯುವಿವ ಚ | ತೋದ್ರದೇವಾಃ ಸಮುದ್ರಿ ಪು | ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಮೃತ್ಯುಂ ಚ ತೇ ಚ

ಅ || ಯಃ = ಯಾವ ಅಧಿಕಾರಿಯು, ಮಮ = ನನ್ನ, ವಿಕಾಂ = ವಿಭೂತಿ = ನನಗೇ ವಿಷಯ ಸುರಗಣಾ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು, ಮತ್ತು ಸಾನಾವಿಧ ಅವಕಾರವನ್ನು, ಯೋಗಂ ಚ = ಬುದ್ಧಾದಿ ಸರ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೂಪವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು, ತತ್ಪತಃ = ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ, ವೇತ್ತಿ = ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ಸಃ = ಆ ಅಧಿಕಾರಿಯು, ಅವಿಕಂಪೇನ = ದೃಢವಾದ, ಯೋಗೇನ = ಧ್ಯಾನರೂಪವಾದ ಉಪಾಯದಿಂದ, ಯುಕ್ಯತೇ = ಯುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ ಅತ್ರ = ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಸಂಕಯಃ = ಸಂದೇಹವು, ಸಃ ಇತ್ಯು.

|| ೭ ||

ಹೀ- ಪೂರ್ವ ಎಂದು ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಪೂರ್ವ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿದ್ದವರನ್ನೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದುದರಿಂದಲೂ, ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ಭೃಗ್ಯಾದಿಗಳು ಸಪ್ರಕ್ಷಿಗಳೆಂದು ಪರಿಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಅಯುಕ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-

ಭಾ || (೧) ಪೂರ್ವೇ ಸಪ್ರ ಮುಷಯಃ | ಮರೀಚಿರತ್ಯಂಗಿರಸೌ ಪುಲಸ್ತಃ ಪುಲಹಃ ಕೃತುಃ | ವಸಿಷ್ಠಶ್ಚ ಮಹಾಕೇಜಾ ಇತಿ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೋಕ್ತಾಃ | ತೇ ಹಿ ಸರ್ವಪುರಾಣೇಷು ಜ್ಯಂತೇ || (೨) ಚಿತ್ತಾರಃ ಪ್ರಥಮಾ, ಸ್ವಾಯಂಭುವಾದ್ಯಾಃ | ತೇಷಾಂ ಹೀಮಾ, ಪ್ರಜಾಃ ನ ಹಿ ಭವಿಸ್ಯತಾಮಿಮಾಃ ಪ್ರಜಾ ಇತಿ ಹ್ಯುಕ್ತಂ || (೩) ವಿಭಾಗಃ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ಚ ಪ್ರಾಥಮಿಕತ್ವಾದೇವ ಭವತಿ || (೪) ಗೌತಮಖಿಲೇಷು ಬೋಕ್ತಂ | ಸ್ವಾಯಂಭುವಂ ರೋಚಿಷಂ ಚ ರೈವತಂ ಚ ತಥೋತ್ತಮಂ | ನೇದ ಯಃ ಸ ಪ್ರಜಾವಾನಿತಿ | ಪೂರ್ವೇಭ್ಯೋ ಹ್ಯುತ್ತರಾಜಾಯಂತ ಇತಿ ಚ ತೇಷಾಂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ | ಅಜಾತೇಷು ಚ ಜ್ಯೈಷ್ಯಂ || ೧ ||

ಅ || ಪೂರ್ವ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿದ್ದವರು ಋಷಿಗಳು ಮರೀಚಿ, ಅತ್ರಿ, ಅಂಗಿರಸಮುಷಿ, ಪುಲಸ್ತ, ಪುಲಹ, ಕೃತು, ಮಹಾ ಕೇಜಪುಷಿ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವರು. ನಿರೂಪದವಾದ ಸಪ್ರಕ್ಷಿಪದದಿಂದ ಪೂರ್ವಕಲ್ಪದಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಮರೀಚಿ ಮುಷಿ ಮೊದಲಾದವರೇ ಎಲ್ಲಾ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ. (೨) ಬ್ರಹ್ಮಸಾವರ್ಣ್ಯಃ, ರುದ್ರಸಾವರ್ಣ್ಯಃ, ದಕ್ಷಸಾವರ್ಣ್ಯಃ, ಭವಸಾವರ್ಣ್ಯಃ, ಹೀಗೆ ಮುಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಸಾಲ್ವರು ಮನುಗಳೆಂದು ಇತರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅಯುಕ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.) ಪ್ರಥಮ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಸ್ವಾಯಂಭುವ, ಸ್ವಾರೋಚಿಷ, ರೈವತ, ಉತ್ತಮ, ಎಂಬವರು ಸಾಲ್ವರು ಮನುಗಳು. ಈಗ ಇರತಕ್ಕ ಪ್ರಜೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಅವರ ಮಕ್ಕಳೇ. ಈಗ ಇದ್ದ ಪ್ರಜೆಗಳು ಮುಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಬರತಕ್ಕ ಮನುಗಳ ಮಕ್ಕಳೆಂಬುದು ಕೂಡಲಾರದಷ್ಟೆ (೩) ಪರರು ಹೇಳುವ ಬ್ರಹ್ಮಸಾವರ್ಣ್ಯ ಮೊದಲಾದ ೪ ಮಂದಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಸಾಮ್ಯವು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಗಾದರಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿದೆ. ನೀವು ಈ ಲೋಕ ೧೫ ಮನುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮೊದಲಾದ ೪ ಮನುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಾರೂ ಎಲ್ಲವೆಂದರೆ) ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೇ ವಿಧಾಗವು (ಈ ಸಾಲ್ವ ಮಂದಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು) ಕೂಡುತ್ತದೆ ಸ್ವಾಯಂಭುವಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ (ಉತ್ತಮತ್ವ)ವಾದರೂ ಪ್ರಾಥಮಿಕತ್ವವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೇ (ಪ್ರಥಮದಲ್ಲಿ ಗಣನೆಮಾಡದ ಪದವುಕ್ತವೇ) ಕೂಡುತ್ತದೆ (ಎಂಬ ಚ ಪರರು ಹೇಳಿದ ಸಾಮಸಾಮ್ಯವೇ ಮೇರುಸಾವರ್ಣ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದಿ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ) (೪) (ಮತ್ತು ಕ್ಷತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಯಂಭುವಾದಿಗಳನ್ನೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೂ ಅವರನ್ನೇ ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.) ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಗಾದರಿಕ್ಕೆ ಗೌತಮಮುಷಿ

ಫಲವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. (1) ಸ್ವಾಯಂಭುವ, ರೋಚನ, ರೈವತ, ಉತ್ತಮ ಈ ನಾಲ್ಕು ಮಂದಿ ಮನು
ಗೌಷ್ಠ್ಯ ತಿಳಿದವನು ಸತ್ಯಂತಾನವುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. (2) ಪ್ರಾರ್ಥಮ
ಕೃತ್ವಿದ್ವ ಪ್ರಯುಕ್ತವೇ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಿದೆ, ಎಂಬುವುದನ್ನು ಪವಾದಿಸುತ್ತಾರೆ- ಆ ಸಂಕತಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲು
ಮೊದಲಿನವರಿಂದ ಮೇಲುಮೇಲಿನವರು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಮೊದಲುಮೊದಲಿನವರಿಗೆ ಉತ್ತರೋತ್ತರಂ
ಗಿಂಶ ಉತ್ತಮತ್ವವು. (ಆ ಸಂಕತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಸ್ವಾರೋಚಿಷಾದಿಗಳಿಗಿಂಶ
ಸ್ವಾಯಂಭುವಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಹೇಗೆಂದರೆ- ಆ ಸಂಕತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಸ್ವಾರೋಚಿಷಾದಿಗಳ
ವಶಮುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಯಂಭುವಾದಿಗಳಿಗೆ ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ಜೈಷ್ಠತ್ವವು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಪ್ರಯೋಜಕವು. (ಅಂತೂ
ಸ್ವಾಯಂಭುವಾದಿಗಳು ವಯೋಜೈಷ್ಠರು.)

|| ೧ ||

ಹೀ-ಪ್ರಥಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದವರನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಉತ್ತಮನ ಭ್ರಾತನಾದ ನಾಲ್ಕನೆಯವ
ನಾದ ಶಾಪನನು ಗೀತೆಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇಶನೆಯೆಂದು ಎಕೆ ಹೇಳಿರಬ್ಬ ಎಂದರೆ—

ಭಾ || (೧) ಶಾಪನಸ್ಯ ಭಗವದವತಾರತ್ವಾದನುಕ್ತಿಃ | ತಚ್ಚ ಭಾಗವತೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ || (೨)
ಮಾನಸತ್ವಂ ಚ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಮನೂನಾಮುಕ್ತಂ ಭಾಗವತೇ | ತತೋ ಮನೂನಾ
ಸಸರ್ಜಾಂತೇ ಮನಸಾ ಲೋಕಭಾವನಾನಿತಿ || (೩) ಅನ್ಯಪುತ್ರತ್ವಂ ತೃಪರಿತ್ಯಜ್ಯಾಪಿ
ತರೀರಂ ತದ್ಭವತಿ || (೪) ಪ್ರಮಾಣಂ ಚೋಭಯವಿಧವಾಕ್ಯಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿರೇವ |
ಪೂರ್ವ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಾಚ್ಚೈತದ್ಧಿಃ || (೫) ಮತ್ತೋ ಭಾವೋ ಯೇಷಾಂ ತೇ
ಮದ್ಭಾವಾಃ | ಏತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮನಸಾ ಜಾತಾಸ್ತೇ ಮತ್ತ ಏವ ಜಾತಾ ಇತಿ
ಭಾವಃ || ೨ ||

|| ೬, ೭ ||

ಅ || (೧) ಶಾಪನನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರನಾದುದರಿಂದ (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮದ್ಭಾವಾಃ
ಮಾನಸಾ ಜಾತಾಃ ಎಂಬುವ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ) ಆತನನ್ನು ಏನೇ ಮನುವನ್ನಾಗಿ
ಹೇಳಿರಬ್ಬ (ಶಾಪನನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರನೆಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದರೆ—) ಚತುರ್ಥ
ಉತ್ತಮಧಾತಾ ಮನುರ್ನಾಮ್ನಾ ಚ ಶಾಪನಃ | ಹರಿರಿತ್ಯಾಯತೋ ಯೇನ ಗಜೇಂದ್ರೋ
ಮೋಚಿತೋ ಗೃಹಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಶಾಪನನು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅವತಾರನೆಂದು ಭಾಗವತ
ದಲ್ಲಿ ಕೃತವಾಗಿದೆ. (೨) (ಮಾನಸಾ ಜಾತಾಃ ಎಂಬುವ ವಿಶೇಷಣವು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ರೈವತನಕ್ಕಿಂತ
ಮೊದಲು ನಾಲ್ಕನೇದಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥನಾದ ಶಾಪನನನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದೆಂದರೆ- ಸ್ವಾಯಂಭುವಾದಿಗಳು ಪ್ರಿಯವ್ರತಾ
ದಿಗಳ ಪುತ್ರರಾದುದರಿಂದ ಈ ವಿಶೇಷಣವು ಸ್ವಾಯಂಭುವನು ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿಯೂ ತಮೋಭವನ
ಮೂವನವುತ್ಪತ್ತಿವು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ
ಮನುಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮನ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವರು, ಆ ಮೇಲೆ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ
ಮನುಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು ಎಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (ಸ್ವಾಯಂಭು
ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯವ್ರತಾದಿಗಳ ಪುತ್ರತ್ವವು ಕೃತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮನುಕ್ತದಶೆಯಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಮುಖನ
ಮೂವನವುತ್ಪತ್ತಿವು ಕೂಡಲಾಗದೆಂದರೆ) ಆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಶರೀರವನ್ನು ಒಡದೇನೇ
ಸ್ವಾಯಂಭುವಾದಿಮಾನುಗಳು ಪ್ರಿಯವ್ರತಾದಿಗಳ ಪುತ್ರರಾಗುತ್ತಾರೆ. (ಅಂದರೆ ಪ್ರಿಯವ್ರತಾದಿಗಳಿಂದ ಎರ
ಕವೇ ಶರೀರವುಂಟಾದೊಡನೆ ಆ ಎರಡನೇ ಶರೀರವು ಒಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ.) (೪) ಹೀಗೆ ಎಕೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳ
ಬೇಕೆಂದರೆ ಮನುಗಳು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವರೆಂದು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯವು, ಪ್ರಿಯವ್ರತಾಃ

ದಿಗಳ ಮಕ್ಕಳೆಂದು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯವೂ, ಈ ಎರಡು ವಿಧ ವಾಕ್ಯವು ದೇಶ ರೀತಿ ಅರ್ಥ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬಾ-
ದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಿಂದಲೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.
ಮತ್ತು ಪೂರ್ವೇ ಎಂಬುವ ವಿಶೇಷವಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ನಾಲ್ಕು ಮನುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು
ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುವ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. (೫) ನನ್ನಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿದವರು ಯಾವ ಮನುಗೂ
ಬ್ರಹ್ಮನ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಾರೋ, ಅವರು ಬ್ರಹ್ಮಾಂತರ್ಗತನಾದ ನನ್ನಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿದವರು
(ಅಂದರೆ ಯಾವ ಮನುಗಳು ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವರೋ, ಅವರು ನನ್ನಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿ-
ದವರು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.) || ೭, ೭ ||

ಪೀ—ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಯೋಗ ಸಮಾಧಿಯೋಗಗಳು ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ, ಎಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುವ
ಯೋಗ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ತಾ || ಯುಜ್ಯತೇ ಯೇನಯೋಗೋಸಾವುಪಾಯಃ, ಶಕ್ತಿರೇವ ಚೇತಿ ಚ | ವಿಶಿಷ್ಟಭವನಃ
ವಿಭೂತಿಃ | ಮಹತ್ತ್ವಂ ವಿವಿಧಭವನಂ ವಾ | ಯೋಗಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ || ೮ ||

ಅ || ಯಾವುದರಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡುತ್ತದೋ ಅದು ಯೋಗವು. ಅಂದರೆ ಉಪಾಯವು. ಮತ್ತು
ಶಕ್ತಿಯು. (ಅಣಿಮಾಧ್ಯೈಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದುದರಿಂದ ಏಕಾಂ ವಿಭೂತಿಂ ಎಂದದ್ದು ಹೇಗೆಂದರೆ—)
ವಿಭೂತಿಃ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಇರುವಿಕೆ. ಮಹತ್ತ್ವವು. ದೇವತೆಗಳ ಸಮೂಹಗಳಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡ-
ದಿರುವಿಕೆ. ಅಥವಾ ನಾನಾವಿಧವಾದ ಅವಕಾಶವು ಯೋಗಃ= ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು. || ೮ ||

ಗೀ || ಅಹಂ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಭವೋ ಮತ್ತಃ ಸರ್ವಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ |
ಇತಿ ಮತ್ಸಾ ಭಜಂತೇ ಮಾಂ ಬುಧಾ ಭಾವಸಮನ್ವಿತಾಃ || ೯ ||

ಅ || ಅಹಂ= ನಾನು. ಸರ್ವಸ್ಯ= ಜೀತನಾಜೀತನ ನಿಖಿಲ ಜಗತ್ತಿಗೆ. ಪ್ರಭವಃ= ಉತ್ಪಾದಕನು.
ಮತ್ತಃ= ನನ್ನಿಂದಲೇ, ಪ್ರವರ್ತತೇ= ಇಷ್ಟವ್ರಾಪ್ತಿ ಅನಿಷ್ಟಪರಿಹಾರಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ವ್ಯಾಪಾರಃ
ವುಳ್ಳದ್ದಾಗುತ್ತದೆ. (ನಾಶ ವೊದಲಾದುದೂ ನನ್ನ ಅಧೀನವೇ) ಇತಿ= ಹೀಗೆ, ಮತ್ಸಾ= ತಿಳಿದು-
ಕೊಂಡು, ಬುಧಾ=ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ಭಾವಸಮನ್ವಿತಾಃ= ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ, ಮಾಂ= ನನ್ನನ್ನು
ಭಜಂತೇ= ಶಕ್ತವುಪ್ಪಾದಿಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. || ೯ ||

ಭಾ || ಸಂತಿ ಚ ಭಜಂತಃ ಕೇಚಿದಿತ್ಯಾಹ | ಅಹಮಿತ್ಯಾದಿನಾ || ೧೦ ||

ಅ || ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಫಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾಸ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಹಾಗೆ ಪೂಜಿಸುವವರು ಕೆಲವರ
ಇದ್ದಾರೆ, ಎಂದು ಅಹಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. || ೧೦ ||

ತಾ || ಭಜಂತೇ ಮಾಮಿತ್ಯನೇನ ಜೀವೇಶ್ವರೈಶ್ಯಾರಂಕಾಂ ನಿವರ್ತಯತಿ || ೧೧ ||

ಅ || ಭಜತೇ ಮಾಂ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ವಿವರವೂ ಶ್ರೀಹರಿಗೂ ಎಕ್ಕನೆಂಬುವ ಕಂಠಿಯನ್ನೂ ಹ-
ರಿಹುತ್ತಾರೆ || ೧೧ ||

ಗೀ || ಮಚ್ಚಿತ್ತಾ ಮದ್ಗತಪ್ರಾಣಾ ಬೋಧಯಂತಃ ಪರಸ್ಪರಂ |

ಕಥಯಂತಶ್ಚ ಮಾಂ ನಿತ್ಯಂ ತುಷ್ಯಂತಿ ಚ ರಮಂತಿ ಚ

|| ೯ ||

ಅ || ಮಚ್ಚಿತ್ತಾಃ = (ಜ್ಞಾನಿಗಳು) ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಟ್ಟವರಾಗಿ, ಮದ್ಗತ ಪ್ರಾಣಾಃ = ನನ್ನ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿಯೇ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಮಾಡುವವರಾಗಿ, ನಿತ್ಯಂ = ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ, ಬೋಧಯಂತಃ = ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಪದೇಶಮಾಡುತ್ತಿರುವ, ಪರಸ್ಪರಂ = ಅನೇಕರನ್ನಾಗಿ, ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನು, ಕಥಯಂತಶ್ಚ = ಸಂಕೀರ್ತನ ಮಾಡುತ್ತಾ, ತುಷ್ಯಂತಿ ಚ = ತೃಪ್ತಿಯುಳ್ಳವರಾಗುತ್ತಾರೆ. (ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಲಂಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಾಗುತ್ತಾರೆ.) ರಮಂತಿ ಚ = ಸುಖವನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆ. || ೯ ||

೫ || ಮದ್ಗತಪ್ರಾಣಾ ಮದ್ವಿಷಯಬೇಷ್ವಾ |

|| ೯ ||

ಅ || ಮದ್ಗತಪ್ರಾಣಾಃ = ನನ್ನ ವಿಷಯಕ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳವರು.

|| ೯ ||

ಗೀ || ತೇಷಾಂ ಸತತಯುಕ್ತಾನಾಂ ಭಜತಾಂ ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕಂ |

ದದಾಮಿ ಬುದ್ಧಿಯೋಗಂ ತಂ ಯೇನ ಮಾಮುಪಯಾಂತಿ ತೇ || ೧೦ ||

ಅ || ಸತತಯುಕ್ತಾನಾಂ = ಯಾವಾಗಲೂ ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವ, ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕಂ = ಸದ್ಭಕ್ತಿ (ಕರುಣಕವಾಗಿ, ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನೇ, ಭಜತಾಂ = ಭಜನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವ. ತೇಷಾಂ = ಅವರಿಗೆ ಮೇನ = ಯಾವ ಬುದ್ಧಿಯೋಗದಿಂದ, ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನು, ಉಪಯಾಂತಿ = ಹೊಂದುತ್ತಾರೋ, ತಂ ಬುದ್ಧಿ ದೋಗಂ = ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವನ್ನು. ದದಾಮಿ = ಕೊಡುತ್ತೇನೆ || ೧೦ ||

ಗೀ || ತೇಷಾಮೇವಾನುಕಂಪಾರ್ಥಮಹಮಜ್ಞಾನಜಂ ತಮಃ |

ನಾಶಯಾಮ್ಯಾತ್ಮಭಾವಸ್ಥೋ ಜ್ಞಾನದೀಪೇನ ಭಾಸ್ವತಾ

|| ೧೧ ||

ಅ || ತೇಷಾಂ = ಆ ಭಕ್ತರಿಗೆ, ಅನುಕಂಪಾರ್ಥಮೇವ = ಅನುಗ್ರಹಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ, (ಯಾವು ದಾದೊಂದು ಫಲವನ್ನು ದ್ರಿಸಿಸಿ ಅಲ್ಲ) ಅಹಂ = ನಾನು, ಅಜ್ಞಾನಜಂ = ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ, ತಮಃ = ಸುಖದುಃಖಾದಿಬಂಧವನ್ನು, ಭಾಸ್ವತಾ = ಪ್ರಕಾಶಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ, ಜ್ಞಾನದೀಪೇನ = ಜ್ಞಾನ ವೆಂಬುವ ದೀಪದಿಂದ, ಆತ್ಮಭಾವಸ್ಥಾ = ಭಕ್ತರ ಮನೋವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗಿ, ನಾಶಯಾಮಿ = ನಾಶಮಾಡುತ್ತೇನೆ. || ೧೧ ||

ಗೀ || || ಅರ್ಜುನ ಉವಾಚ ||

ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಂ ಧಾಮ ಪವಿತ್ರಂ ಪರಮಂ ಭವಾನ್ |

ಪುರುಷಂ ಶಾಶ್ವತಂ ದಿವ್ಯಮಾದಿದೇವಮಜಂ ವಿಭುಂ

|| ೧೨ ||

ಅ || ಅರ್ಜುನಃ = ಅರ್ಜುನನು, (ಹೀಗೆ ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ ಹೇಳಿದ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಯೋಗವನ್ನು ಕೇಳಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಿಚ್ಛಿಸಿದವನಾಗಿ ಅದನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾ ಅದನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಉವಾಚ ವ್ಯರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಎಲೋ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ) ಭವಾನ್ = ನೀನು, ಪರಂಬ್ರಹ್ಮ = ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟನಾದ

ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು, ಪರಂ=ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ, ಧಾಮ=ಅಶ್ರಯನು, ಪರಮಂ=ಉತ್ತಮನಾದ, ಪವಿತ್ರಂ=ನಿರ್ದೋಷಸ್ವರೂಪನು. ತ್ಯಾಂ=ನಿನ್ನ ನ್ನು. (ವಸಿಷ್ಠಾದಿ ಮಹಿಗಳೂ), ಶಾಸ್ತ್ರತಂ=ವಿಕಾರರಹಿತವನ್ನಾಗಿಯೂ, ದಿವ್ಯಂ=ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣವನ್ನಾಗಿಯೂ, ಅದಿದೇವಂ=ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವನ್ನಾಗಿಯೂ, ಅಜಂ=ಉತ್ಪತ್ತಿರಹಿತವನ್ನಾಗಿಯೂ, ವಿಭುಂ=ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಕವನ್ನಾಗಿಯೂ, ಪುರುಷಂ=ಪರಿಪೂರ್ಣಗುಣಗಳುಳ್ಳವನನ್ನಾಗಿಯೂ (ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) || ೧೨ ||

ಗೀ || ಅಹುಸ್ತ್ವಾಮೃಷಯಃ ಸರ್ವೇ ದೇವರ್ಷಿರ್ನಾರದಪ್ರಥಾ |

ಅಸಿತೋ ದೇವಲೋ ವ್ಯಾಸಃ ಸ್ವಯಂ ಜೈವ ಬ್ರವೀಷಿ ಮೇ || ೧೩ ||

ಅ || ದೇವರ್ಷಿಃ=ದೇವರ್ಷಿಗಳಾದ, ನಾರದಃ=ನಾರದಮಹಿಗಳೂ, ಅಸಿತಃ=ಅಸಿತಮಹಿಗಳೂ, ದೇವಲಃ=ದೇವಲಮಹಿಗಳೂ, ವ್ಯಾಸಃ=ವೇದವ್ಯಾಸರು, ಸರ್ವೇಷುಷಯಃ=ಇನ್ನಿತರ ಎಲ್ಲಾ ಮಹಿಗಳೂ ಕೂಡ, ಪ್ರಥಾ=ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ, ತ್ಯಾಂ=ನಿನ್ನ ನ್ನು. (ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನಾಗಿ) ಅಹುಃ=ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವಯಂ=ನೀನೂ ಕೂಡ ತಥೈವ=ಅದೇ ಪ್ರಕಾರವೇ, ಮೇ=ನನಗೋಸ್ಕರ, ಬ್ರವೀಷಿ=ಉಪದೇಶಮಾಡುತ್ತಿ. || ೧೩ ||

ಗೀ || ಸರ್ವಮೇತದ್ಭತಂ ಮನ್ಯೇ ಯನ್ಮಾಂ ವದಸಿ ಕೇಶವ |

ನ ಹಿ ತೇ ಭಗನ್ಸ್ಯಕ್ತಿಂ ವಿದುದೇವಾ ನ ದಾನವಾಃ || ೧೪ ||

ಅ || ಕೇಶವ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ, (ನೀನು) ಯಶ್=ಯಾವ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು, ಮಾಂ=ನನ್ನ ನ್ನು ಕೂಡ, ವದಸಿ=ಹೇಳಿದ್ದೀಯೋ, ಎತತ್ಸರ್ವಂ=ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಮತಂ=ಸತ್ಯವನ್ನಾಗಿಯೂ, ಮನ್ಯೇ=ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ ಭಗವನ್=ಭಗವಂತನೇ, ತೇ=ನಿನ್ನ, ಸ್ಯಕ್ತಿಂ=ಸಾಮಾನ್ಯಾತಿಶಯವನ್ನು, ದೇವಾಃ=ದೇವತೆಗಳೂ, ನ ಎದುಃ=ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ದಾನವಾಶ್ಚ=ದಾನವರೂ ಕೂಡ, ನ ಎದುಃ=ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಹಿ=ಈ ವಿಷಯವು ನ ಯಶ್ಯೇಂದ್ರೋ ವರುಣೋ ನ ಮಿತ್ರಃ ಇತ್ಯಾದಿ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ. || ೧೪ ||

ಗೀ || ಸ್ವಯಮೇವಾತ್ಮನಾ ತ್ವಾನಂ ವೇತ್ಯ ತ್ವಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮ |

ಭೂತಭಾವನ ಭೂತೇಶ ದೇವದೇವ ಜಗತ್ಪತೇ || ೧೫ ||

ಅ || ಭೂತಭಾವನ=ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾರಣನಾದ, ಭೂತೇಶ=ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾದ, ದೇವದೇವ=ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ಜಗತ್ಪತೇ=ಸರ್ವ ಜಗತ್ ನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಪುರುಷೋತ್ತಮ=ಕರಾಕೃತ ಪುರುಷರಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ತ್ವಂ=ನೀನು, ಸ್ವಯಮೇವ=ದೇರಿ ಯಾರನ್ನು ಆಲೋಚಿಸದೆ, ಅತ್ಮನಾ=ತನ್ನ ಸಾವರ್ಧ್ಯದಿಂದ, ಅತ್ಮಾನಂ=ನಿನ್ನ ನ್ನು ವೇತ್ಯ=ತಿನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುತ್ತಿ || ೧೫ ||

ಹೀ-ಬ್ರಹ್ಮವಿಭುತಬ್ರಹ್ಮಗಳಿಗೆ ದೇರಿ ದೇರಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

೧೫ || (೧) ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಿಪೂರ್ಣಂ | ಅಥ ಕಸ್ಯಾದುಚ್ಯತೇ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಬೃಹತಿ ಬೃಹ-
ಯತಿ ಚೇತಿ ಕೃತಿಃ | ಬೃಹ ಬೃಹಿ ವೃದ್ಧಾವಿತಿ ಪಠಂತಃ | ಪರಮಂ ಯೋ ಮಹದ್ಬ್ರ-
ಹ್ಮತಿ ಚ || (೨) ವಿವಿಧಮಾಸೀದಿತಿ ವಿಭುಃ | ತಥಾ ಹಿ ವಾರುಣಶಾಖಾಯಾಂ |
ವಿಭುಶ್ಚುಪ್ರಥಮಂ ಮೇಹನಾವತ ಇತಿ | ಸ ಹ್ಯೇವ ಪ್ರಾಭವದ್ವಿವಿಧೋಽಭವ-
ದಿತಿ | ಸೋಽಕಾಮಾಯತ ಬಹು ಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯೇತ್ಯಾದೇಶೈಃ || ೧೨-೧೫ ||

ಅ || (೧) ಬ್ರಹ್ಮ = ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನು. ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತುವು ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು
ಪೂರ್ವದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ, ಎಂದರೆ ತಾನು ಸಮಸ್ತಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದು ಬೇರೆಯವ
ನ್ನು ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ವೇದವು ಬೃಹದಾಕಾಶವು
ಬೃಹದಾಕಾಶವು ವೃದ್ಧಿಯೆಂಬುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ, ಎಂದು ಅಭಿಜ್ಞರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ
ಸಮಮಹದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. (೨) ಅನೇಕ ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ವಿಭುಃ ಎನಿಸು
ತ್ತಾನೆ. ಅದೇ ಅಭಿವ್ಯಾಯವನ್ನು ವಾರುಣಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಭಿಲಷಿತವಾದುದನ್ನು
ಕೊಡುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಥಮ ರೂಪವು ವಿಭು ಎಂದೂ ಪ್ರಭು ಎಂದೂ ಆಯಿತು. ಹೇಗೆಂದರೆ
೪ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಸಮರ್ಥನಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಭು ಎಂದೂ, ಅನೇಕರೂಪಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರು
ವುದರಿಂದ ವಿಭುಃ ಎಂದೂ ಆದನು. ಮತ್ತು ಆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ನಿಯಮ್ಯ ಬಹುವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾ
ಮಕ ಬಹುರೂಪಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತನಾಗುವೆನು ಎಂದು ಇಚ್ಛಿಸಿದನು ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ವವಗಾಣ
ಗೊಂದಲೂ (ಶ್ರೀಹಂಯು ಅನೇಕ ರೂಪಗಳುಳ್ಳವನಾದನು) || ೧೨ ೧೫ ||

೬೬ ಅರ್ಚನನು ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿ ವ್ಯಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ-

೧೬ || ವಕ್ತುಮರ್ಹಸ್ಯತೇಷೇಣ ದಿವ್ಯಾ ಹ್ಯಾತ್ಮವಿಭೂತಯಃ |
ಯಾಭಿವಿಂಶಭೂತಿಭಿರ್ಲೋಕಾನಿಮಂಶ್ಚಾಂ ವ್ಯಾಪ್ಯ ತಿಷ್ಠಸಿ || ೧೬ ||

ಅ || ತ್ವಂ = ನೀನು ಯಾಭಿಃ = ಯಾವ, ವಿಭೂತಿಭಿಃ = ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳಿಂದ ಇಮಾನ್ ಲೋಕಾ
ಃ = ಈ ಲೋಕಗಳನ್ನು, ವ್ಯಾಪ್ಯ = ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು, ತಿಷ್ಠಸಿ = ಇರುತ್ತೀಯೋ. (ಯಾಃ = ಯಾವ) ಆತ್ಮ
ವಿಭೂತಯಃ = ನಿನ್ನ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದ್ಯನೇಕ ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳು, ಅಥವಾ ಅವನ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ
ಕೃಪಾಪಾನವಿಕೇತದಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅವನ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವ ವಿಭೂತಿ
ರೂಪಗಳು, ದಿವ್ಯಾಃ = ತೇಜಸ್ಸು ಮಹತ್ವಗಳಿಂದ ಆತ್ಮವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳಿಗೆ ಅವಾಕ್ಯತೆಗಳಾಗಿವೆಯೋ, (= ತತ್
= ತ್ವಂ ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳನ್ನು) ಅಕೇಶೇಣ = ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ. (ನನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ)
ವಕ್ತುಂ = ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ, ಅರ್ಹಸಿ = ಯೋಗ್ಯನಾಗಿರುತ್ತಿ. (ಹೇಳು) || ೧೬ ||

೬೭-ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಭೂತಿರೂಪ
ಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವ ಕಾರಣ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ವ್ಯಾರ್ಥಿಸಿದ್ದು ವಿಶತ್ಕಂದರೆ-

೧೭ || ಕಥಂ ದಿವ್ಯಾಮಹಂ ಯೋಗಿಂಸ್ಪ್ತಾಂ ಸವಾ ಪರಿಚಿಂತಯನ್ |
ಕೇಷುಕೇಷು ಚ ಭಾವೇಷು ಚಿಂತ್ಯೋಽಸಿ ಭಗವಂತಯಾ || ೧೭ ||

ಅ || ಯೋಗಿನ್ = ಅನಂತಾನಂತ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ. ತ್ವಂ = ನಿನ್ನ ನ್ನು, ಸದಾ = ಯಾವಾಗಲೂ, ಪರಿಚಿತಮನ್ವಪಿ = ಧ್ಯಾನವಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಗೊತ್ತು. ಅಹಂ = ನಾನು, (ನಿನ್ನ ಉಪದೇಶವಿಲ್ಲ ವಾದರೆ) ಕಥಂ = ಹೇಗೆ, (ವಿಭೂತೀಃ = ನಿನ್ನ ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳನ್ನು.) ವಿಧ್ಯಾಂ = ತಿಳಿದೇನು. (ಅದ ಕಾರಣ) ಭಗವನ್ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ಕೇಮಕೇಷು ಚ ಭಾವೇಷು = ಯಾವ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ, (ಅಯಾ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಅವಾವ ದಾತೃಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಇದ್ದವನಾಗಿ.) (ವನ್ನಿಂದ) ಚಿಂತ್ಯಃ = ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕವನು, ಅಸಿ = ಆಗುತ್ತಿ. || ೧೭ ||

ಭಾ || ವಿಭೂತಯೋ ವಿವಿಧಭೂತಯಃ

|| ೧೭, ೧೭ ||

ಅ || ವಿಭೂತಯಃ = ಶ್ರೀ ರಾಮ ಕೃಷ್ಣ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳು. || ೧೭, ೧೭ ||

ಗೀ || ವಿಶ್ವರೇಣಾತ್ಮನೋ ಯೋಗಂ ವಿಭೂತಿಂ ಚ ಜನಾರ್ದನ |

ಭೂಯಃ ಕಥಯ ತೃಪ್ತಿರ್ಹಿ ತೃಣ್ವತೋ ನಾಸ್ತಿ ಮೇಽಮೃತಂ || ೧೮ ||

ಅ || ಜನಾರ್ದನ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ಆತ್ಮನಃ = ನಿನ್ನ, ಯೋಗಂ = ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು, ವಿಭೂತಿಂ ಚ = ನಿನ್ನ ಸನ್ನಿಧಾನ ವಿಶೇಷದಿಂದ ಅವನ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಅವನ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಏಯಾಮಕವಾಗಿರುವ ರೂಪಗಳನ್ನು, ಮತ್ತು ನಾನಾ ವಿಧಗಳಾಗಿರುವ ರೂಪಗಳನ್ನು, ವಿಶ್ವ ರೇಣ = ಎಲ್ಲರನ್ನಾಗಿ, ಭೂಯಃ = ಮತ್ತು ಮತ್ತು, ಕಥಯಃ = ಉಪದೇಶಿಸು. ತೇ = ನಿನ್ನ, ಅವೃತಂ = ವಡನಾಮೃತವನ್ನು, ಕೃತ್ಯತಃ = ಕೇಳತಕ್ಕ. ಮೇ = ನನಗೆ, ತೃಪ್ತಿಃ = ಅಲಂಬುದ್ಧಿಯು, ನಾಸ್ತಿ = ಇಲ್ಲ. ಹಿ = ನಿಶ್ಚಯವು. || ೧೮ ||

ಗೀ ||

|| ತ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ ||

ಹಂತ ಕೇ ಕಥಯಿಷ್ಯಾಮಿ ದಿವ್ಯಾ ಹ್ಯಾತ್ಮವಿಭೂತಯಃ |

ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತಃ ಕುರುಶ್ರೇಷ್ಠ ನಾಶ್ಚಂತೋ ವಿಪ್ರರಸ್ಯ ಮೇ || ೧೯ ||

ಅ || ತ್ರೀಭಗವಾನ್ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಉವಾಚ = ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ ಕುರುಶ್ರೇಷ್ಠ - ಅರ್ಜುನನೇ, ದಿವ್ಯಾಃ = ರೋಕವಿಲಕ್ಷಣಗಳಾದ, ಆತ್ಮವಿಭೂತಯಃ = ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವ ನನ್ನ ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳು ಅಥವಾ ಅನೇಕ ವಿಧ ರೂಪಗಳ. ಯಾವುವು ಇರುತ್ತವೆ? ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತಃ = ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿರುವ ಅಂತಹ ರೂಪಗಳನ್ನು, ತೇ = ನಿನ್ನನಾಗಿ, ಹಂತ = ಹಂತ ದಿಂದ, ಕಥಯಿಷ್ಯಾಮಿ = ಹೇಳುವೆನು ಹಿ = ಎಕೆಂದರೆ, ಮೇ = ನನ್ನ ವಿಪ್ರರಸ್ಯ = ನನ್ನ ಸನ್ನಿಧಾನ ವಿಶೇಷದಿಂದ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಉತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವ ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳ ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೆ, ಅವನ ಪರಮಾತ್ಮನು, ನಾಸ್ತಿ = ಇಲ್ಲ (ಅದಕಾರಣ ಸಂಪೂರ್ಣ ಹೇಳಲಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ.) || ೧೯ ||

ಗೀ || ಅಹಮಾತ್ಮಾ ಗುಡಾಕೇಶ ಸರ್ವ ಭೂತಾತಯಸ್ಕಿತಃ |

ಅಹಮಾದಿತ್ಯ ಮಧ್ಯಂ ಚ ಭೂತಾನಾಮಂತ ಏವ ಚ || ೨೦ ||

೨ || ಗುಡಾಕೇಶ=ನಿದ್ಧಿಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಅರ್ಜುನನೇ, ಅಹಂ=ನಾನು, ಆತ್ಮಾ=ವ್ಯಕ್ತನಾದಾಗ್ಯೂ, (ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೆ ಪ್ರವರ್ತಕನಾಗಿ) ಸರ್ವಭೂತಾತಮಸ್ಥಿತಃ=ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ. ಅಹಂ=ನಾನೇ. ಭೂತಾನಾಂ=ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು, ಆದಿಶ್ವ=ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವವನು. ಮಧ್ಯಂ ಚ=ಇರುವಂತೆ ಮಾಡಿ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನು, ಅಂತ ಎವ ಚ=ನಾಶಗೊಳಿಸುವವನು. || ೨೦ ||

ಹೀ-ಅರ್ಜುನನು ಯಾಚನೆಯೇ ಚೆ ಎಂಬುವ ವಚನದಿಂದ ಅಸುರಜನರಿಗೆ ನರಕಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವುದರಿಂದಲೂ ಜನರಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವುದರಿಂದಲೂ ಜನಾರ್ದನಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಪರಧಾತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಆಯುಕ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-

ಭಾ || ನ ಜಾಯತೇರ್ದಯತಿ ಚ ಸಂಸಾರಮಿತಿ ಜನಾರ್ದನಃ | ತಥಾ ಚ ಬಾಭ್ಯವ್ಯ-
ಶಾಮಾಯಾಂ | ಸ ಭೂತಃ ಸ ಜನಾರ್ದನ ಇತಿ ಸ ಹ್ಯಾಸೀತ್ಸೋದರ್ಧಯ-
ತಿತಿ || ೧೮, ೧೯, ೨೦ ||

ಅ || ತಾನು ಹುಟ್ಟಿದ್ದಿದ್ದು ಭಕ್ತರ ಜನನ ಮರಣಾದಿ ದುಃಖ ಪ್ರಚುರವಾದ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಜನಾರ್ದನಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಬಾಭ್ಯವ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅನಾದಿಕಾಲವನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಇರುವವನು. ಅವನು ಜನಾರ್ದನಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಕೆಂದರೆ ಆ ಜನಾರ್ದನನು ಅನಾದಿಕಾಲವನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಸದಾ ಎಕಶ್ವಕಾರನು ಅವನು ಹುಟ್ಟುವವನಲ್ಲ. ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸಂಸಾರವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿ ಮೋಕ್ಷಾದಿರೂಪ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವವನು. || ೧೮, ೧೯, ೨೦ ||

ಹೀ-ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಭೂತಿರೂಪವು, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ತಿರೋಹಿತ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವು ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು, ಕಪಿಲ, ವ್ಯಾಸ ರಾಮ ಮೊದಲಾದ ರೂಪವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಸದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಅವುಗಳಿಗೆ ಉತ್ತಮಶ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವ ರೂಪವು ತಿರೋಹಿತವೆನಿಸುತ್ತದೆ ಅಂತಹ ಎರಡು ವಿಧ ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ

೧೯ || ಆದಿತ್ಯಾನಾಮಹಂ ವಿಷ್ಣುರ್ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ರವಿರಂಶುಮಾನ್ |
ಮುರೀಚಿರ್ಮರುತಾಮಸ್ಮಿ ನಕ್ಷತ್ರಾಣಾಮಹಂ ಶಶೀ || ೨೧ ||

ಅ || ಅಹಂ=ನಾನು, ಆದಿತ್ಯಾನಾಂ=ಹನ್ನೆರಡು ಆದಿತ್ಯರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ವಿಷ್ಣುಃ (ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಸರ್ವರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದಲೂ) ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ಮಿ=ಅಗುತ್ತೇನೆ. (ಇದು, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೂಪವು) (ಕೇಷು ಕೇಷು ಚ ಭಾವೇಷು ಚಿಂತೋಗಮಿ ಎಂಬ ಅರ್ಜುನನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಅಹಂ=ನಾನು, ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅಂಶುಮಾನ್=ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ತಿರುಗುಳುಳ್ಳ, ವಿಮಾನಮುಖಗಳಿಗೆ ವಿಮಾನಮುಖವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳ, ಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ತಿರುಗುಳ್ಳವನಾದ ರವಿ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿ ರವಿಯು ಸ್ಥಿತನು ಎಂದು ಅಸ್ಮಿ ಅ-

ರುತ್ತೇನೆ. ಮರುಶಾಂ=ನಲ್ಲತ್ತಿಂಧತ್ತು ವಾಯುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಮರೀಚಿ=ಮರೀಚಿ ಎಂಬುವ ವಾಯು
ಎಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಬೇರೆ ವಾಯುಗಳಿಗಿಂತ ಮರೀಚಿ ಎಂಬ ವಾಯುವಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ
ಕೊಟ್ಟು ಜಲಧರಿತವಾದ ಮೇಘವನ್ನು ಜಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮರೀಚಿ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವ
ನಾಗಿ ಮರೀಚಿ ಎಂಬುವ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನು, ಅಸ್ತಿ=ಅಗರುತ್ತೇನೆ ಅಹಂ=ನಾನು, ನಕ್ಷತ್ರಾ
ಣಾಂ=ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ತತೀ=ತಂದ್ರನಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಗಿಂತ (ಅಹ್ಲಾದವನ್ನುಂಟು
ಮಾಡುವ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತ) ತಂದ್ರನಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾ ಅತಿಶಯ ಸುಖವುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ
ತತೀ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿ ತಂದ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ, ಅಸ್ತಿ=ಇರುತ್ತೇನೆ (ಹೀಗೆಯೇ
ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ತಿರೋಹಿತರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು) || ೨೧ ||

ಗೀ || ವೇದಾನಾಂ ಸಾಮವೇದೋಸ್ತಿ ದೇವಾನಾಮಸ್ತಿ ವಾಸವಃ |

ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಮನಶ್ಚಾಸ್ತಿ ಭೂತಾನಾಮಸ್ತಿ ಚೇತನಾ || ೨೨ ||

ಅ || ಅಹಂ=ನಾನು. ವೇದಾನಾಂ=ವೇದಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಸಾಮವೇದಃ=ಸಾಮವೇದಕ್ಕೆ ನಿಯಾ
ಮಕನಾಗಿದ್ದು, ಬೇರೆ ವೇದಗಳಿಗಿಂತ ಸಾಮವೇದಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಸಾಮವೇದ
ದಲ್ಲಿದ್ದು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ ಸಮನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲವನು, ತಿಳಿದವನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಸಾಮವೇದ
ವೆಂದುಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ=ಅಗರುತ್ತೇನೆ. ದೇವಾನಾಂ=ದೇವತೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ವಾಸವಃ=
ಇಂದ್ರನಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಇಂದ್ರನಲ್ಲಿದ್ದು ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ
ಕೊಟ್ಟು ಸರ್ವ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ವಾಸವಃ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ=ಅಗ
ರುತ್ತೇನೆ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ=ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ. ಮನಃ=ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಮನಸ್ಸು
ವಲ್ಲಿದ್ದು ಬೇರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗಿಂತ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪ
ನಾದುದರಿಂದ ಮನಃ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ=ಅಗರುತ್ತೇನೆ ಭೂತಾನಾಂ=ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮಧ್ಯ
ದಲ್ಲಿ ಚೇತನಾ=ಅಹುಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಿಂದ ಚೇತನಾದಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ
ಚೇತನಾ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ=ಅಗರುತ್ತೇನೆ. || ೨೨ ||

ಗೀ || ರುದ್ರಾಣಾಂ ಶಂಕರಶ್ಚಾಸ್ತಿ ವಿಶ್ವೇಶೋ ಯಕ್ಷರಕ್ಷಸಾಂ |

ವಸೂನಾಂ ಪಾವಕಶ್ಚಾಸ್ತಿ ಮೇರುಃ ಶಿಖರಿಣಾಮಹಂ || ೨೩ ||

ಅ || ರುದ್ರಾಣಾಂ=೧೧ ರುದ್ರರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಶಂಕರಶ್ಚ=ಶಂಕರನೆಂಬುವ ರುದ್ರನಿಗೆ ನಿಯಾಮಕ
ನಾಗಿ ಶಂಕರನಲ್ಲಿದ್ದು ಇತರ ರುದ್ರರಿಗಿಂತ ಶಂಕರನಿಗೆ ಉತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಸುಖಕ್ಕೆ
ಕಾರಣನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶಂಕರ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ=ಅಗರುತ್ತೇನೆ. ಯಕ್ಷರಕ್ಷಸಾಂ=
ಯಕ್ಷರೂ ರಾಕ್ಷಸರೂ ಇವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ವಿಶ್ವೇಶಃ=ಕುದೇರನಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಕುದೇರನಲ್ಲಿದ್ದು
ಯಕ್ಷ ರಾಕ್ಷಸರಿಗಿಂತ ಕುದೇರನಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಧನಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಧೀನನಾಗಿರುವುದರಿಂದ
ವಿಶ್ವೇಶನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ=ಅಗರುತ್ತೇನೆ. ವಸೂನಾಂ=ಅಪ್ಪವತುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಪಾವ
ಕಶ್ಚ=ಅಗ್ನಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ೭ ವಸುಗಳಿಗಿಂತ ಅಗ್ನಿನಿಗೆ ಅಧಿಕತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ
ಕೊಟ್ಟು ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕುದ್ಧೀಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಪಾವಕನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ=ಅಗರು
ತ್ತೇನೆ. ಅಹಃ=ನಾನು ಶಿಖರಿಣಾಂ=ಹವಾತಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೇರುಃ=ಮೇರುಪರ್ವತಕ್ಕೆ ನಿಯಾ

ಮಳನಾಗಿ ಮೇರುಪರ್ವತದಲ್ಲಿದ್ದು ಬೇರೆ ಪರ್ವತಗಳಿಗಿಂತ ಮೇರುಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು, ತನಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಪ್ರೇರಕನು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಮೇರು ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ=ಅಗರುತ್ತೇನೆ. || ೨೩ ||

೧೬ || ಪುರೋಧಸಾಂ ಚ ಮುಖ್ಯಂ ಮಾಂ ವಿದ್ಧಿ ಪಾರ್ಥ ಬೃಹಸ್ಪತಿಂ |

ಸೇನಾನೀನಾಮಹಂ ಸ್ಯಂದಃ ಸರಸಾಮಸ್ಮಿ ಸಾಗರಃ || ೨೪ ||

ಅ || ಪಾರ್ಥ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ಪುರೋಧಸಾಂ ಚ=ಪುರೋಹಿತರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಮುಖ್ಯಂ=ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಬೃಹಸ್ಪತಿಂ=ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಚಾರ್ಯರಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ, ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿವು ಎಲ್ಲಾ ಪುರೋಹಿತರಿಗಿಂತಲೂ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನನ್ನಾಗಿ, ವಿದ್ಧಿ=ತಿಳಿ. ಅಹಂ=ನಾನು, ಸೇನಾನೀನಾಂ=ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಸ್ಯಂದಃ=ಸ್ಯಂದನಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಸ್ಯಂದನಲ್ಲಿದ್ದು ಬೇರೆ ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳಿಗಿಂತ ಸ್ಯಂದನಿಗೆ ಉತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ದ್ರುಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಹಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೊರಪಡಿಸುವುದರಿಂದ ಸ್ಯಂದ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ=ಅಗರುತ್ತೇನೆ. ಸರಸಾಂ=ಸರೋವರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಸಾಗರಃ=ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿದ್ದು ಸರೋವರಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಸಮುದ್ರ ವಸ್ತುಗಳ ಸಾರಭೋಕ್ತನಾದುದರಿಂದ ಸಾಗರನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಅಸ್ತಿ=ಅಗರುತ್ತೇನೆ. || ೨೪ ||

೧೭ || ಮಹರ್ಷೀಣಾಂ ಭೃಗುರಹಂ ಗಿರಾಮಸ್ಯೇಕಮಕ್ಷರಂ |

ಯಜ್ಞಾನಾಂ ಜಪಯಜ್ಞಾಃ ಸ್ಥಿ ಸ್ಥಾವರಾಣಾಂ ಹಿಮಾಲಯಃ || ೨೫ ||

ಅ || ಅಹಂ=ನಾನು, ಮಹರ್ಷೀಣಾಂ=ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಭೃಗುಃ=ಭೃಗುಮುಷಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಭೃಗುಮುಷಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಬೇರೆ ಮಹರ್ಷಿಗಳಿಗಿಂತ ಭೃಗುಮುಷಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು, ವರೋಧಿಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುವುದರಿಂದ (ಅಂದರೆ ಸಂಹರಿಸುವುದರಿಂದ) ಭೃಗು ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, (ಅಗರುತ್ತೇನೆ) ಗಿರಾಂ=ವಾಕ್ಯಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಏಕಂ ಅಕ್ಷರಂ=ಮುಖ್ಯವಾದ ಓಂ ಎಂಬುವ ಪ್ರಣವಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ, ಪ್ರಣವದಲ್ಲಿದ್ದು ಓಂ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಸರ್ವರಿಗಿಂತ ಮುಖ್ಯನಾದುದರಿಂದಲೂ ಸಾಲ್ಯವಿಧ ನಾತಗಳ್ಳದಿರುವವನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಏಕಂ ಎಂದೂ ಅಕ್ಷರನೆಂದೂ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ=ಅಗರುತ್ತೇನೆ. ಯಜ್ಞಾನಾಂ=ಯಜ್ಞಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಜಪಯಜ್ಞಃ=ಜಪವೆಂಬುವ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಜಪವೆಂಬುವ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿದ್ದು ಬೇರೆ ಎಲ್ಲಾ ಯಜ್ಞಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಇದಕ್ಕೆ ಅಧಿಕತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಹುಟ್ಟಿದವರಿಲ್ಲದನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದಲೂ ಜಪಯಜ್ಞನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ=ಅಗರುತ್ತೇನೆ ಸ್ಥಾವರಾಣಾಂ=ಹಂದಿಹದಿರುವ ವಸ್ತುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಹಿಮಾಲಯಃ=ಹಿಮಾಲಯ ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಹಿಮಾಲಯ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿದ್ದು ಬೇರೆ ಪರ್ವತಗಳಿಗಿಂತ ಹಿಮವರ್ವತಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಪ್ರೇ, ಶ್ರೀ ಎಂಬುವ ಎರಡು ಲಕ್ಷೀರೂಪಗಳಿಗೆ ಅಪ್ಪಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಹಿಮಾಲಯನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ=ಅಗರುತ್ತೇನೆ || ೨೫ ||

ಹೀ-ಪ್ರಕೃತ್ಯ ತರೋಹಿತ ಎಂದು ವಿಭೂತರೂಪವು ಎರಡು ವಿಧವೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟಾದಿಗಳು ಪ್ರಕೃತ್ಯ ವಿಭೂತರೂಪವೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಅದಿಹ್ಯಾನಾಮಹಂ ವಿಷ್ಣುಃ ಎಂಬುವುದಿದ್ದು ಎಷ್ಟು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಭಾ || (೧) ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿತ್ತವೇತಿಹ್ಯಾದೇಃ | ವಿಷ್ಣು ವ್ಯಾಪ್ತೌ ವಿಶ ಪ್ರವೇಶನ ಇತಿ ಚ ಶತಕಂ || (೨) ಗತಿಶ್ಚ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಪ್ರಜಾನಾಂ ಚಾಪಿ ಭಾರತ | ವ್ಯಾಪ್ತೌ ಮೇ ರೋದಸೀ ಪಾರ್ಥ ಕಾಂತಿಶ್ಚಾಭ್ಯಧಿಕಾ ಮಮ || (೩) ಅಧಿಭೂತ ನಿವಿಪ್ಸಶ್ಚ ತದಿಚ್ಛುಶ್ಚಾಸ್ಮಿ ಭಾರತ | ಕ್ರಮಣಾಚ್ಛಾಪ್ಯಹಂ ಪಾರ್ಥ ವಿಷ್ಣುರಿಕ್ಕಭ ಸಂಜ್ಞಿತ ಇತಿ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ || ೨೧-೨೫ ||

ಅ || (೧) ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಎಲ್ಲವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು, ಇದು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ವಿಷ್ಣು ಧಾತುವು ವ್ಯಾಪ್ತಿ (ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು) ಎಂಬುವ ಅರ್ಥ ದಲ್ಲಿದೆ. ಎಶ ಧಾತುವು ಪ್ರವೇಶ (ಸರ್ವವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು) ಎಂಬುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. ಎಂದು (ವ್ಯಾಪ್ತು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) (೨) (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ)-ಭರತಕುರೋತ್ ನನೇ ಶ್ವಛೀ ಮೊದಲಾದ ಭೂತಗಳಿಗೂ, ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೂ ನಾನು ಗತಿಪ್ರದನು. ಎರೋ ಕುಂತೀಪುತ್ರನೇ ನಾನು ಸ್ವರ್ಗ ಭೂಮಿಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ನನಗೆ ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ ಕಾಂತಿಯೂ ಇದೆ. (೩) ಎರೋ ಕುಂತೀಪುತ್ರನೇ ನಾನು ದೇಹಸಹಕರಾದ ಜೀವರಿಗೆ ಉಪಕರಣ ಗಳಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಪ್ಸನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಅಧಿಭೂತಗಳಿಗೆ ಜನ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವನೂ ಆಗಿದ್ದೇನೆ. (ಜನ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ) ನಾನು ಸರ್ವ ಜಗತ್ತನ್ನು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ರೂಪದಿಂದ ಮೂರು ಲೋಕ ಗಳನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ದರಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣು ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಎಂದು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿದೆ. || ೨೧-೨೫ ||

ಗೀ || ಅಶ್ವತ್ಥಃ ಸರ್ವವೃಕ್ಷಾಣಾಂ ದೇವರ್ಷೀಣಾಂ ಚ ನಾರದಃ |

ಗಂಧರ್ವಾಣಾಂ ಚಿತ್ರರಥಃ ಸಿದ್ಧಾಣಾಂ ಕಪಿಲೋ ಮುನಿಃ || ೨೬ ||

ಅ || ಸರ್ವವೃಕ್ಷಾಣಾಂ-ಎಲ್ಲಾ ವೃಕ್ಷಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅಶ್ವತ್ಥಃ=ಅಶ್ವತ್ಥ ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ನಿಯಮಕ ಜಾಗಿ ಅಶ್ವತ್ಥ ವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲಾ ವೃಕ್ಷಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಕೊಟ್ಟು ಕುಮರಿಯಂತೆ ಇರುವವನಾದುದರಿಂದ ಅಂದರೆ ತಯೋಗ್ರೀವರೂಪ ಅಥವಾ ವರವಾನ್ವಿತ ಮೊದಲಾದ ಹಯರೂಪವುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಅಶ್ವತ್ಥಃ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಅಸ್ಮಿ-ಆಗಿರುತ್ತೇನೆ. ದೇವರ್ಷೀಣಾಂ-ಅ-ದೇವರ್ಷಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ನಾರದಃ=ನಾರದಮುನಿಗೆ ನಿಯಮಕಜನಾಗಿ ನಾರದ ಮುನಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಬೇರೆ ದೇವರ್ಷಿಗಳಿಗಿಂತ ನಾರದರಿಗೆ ಉತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವವನಾಗಿ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಡುವವನಾದುದರಿಂದ ನಾರದನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ವನು. ಅಸ್ಮಿ-ಆಗಿರುತ್ತೇನೆ. ಗಂಧರ್ವಾಣಾಂ=ಗಂಧರ್ವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಚಿತ್ರರಥಃ=ಚಿತ್ರರಥ ನೆಂಬುವ ಗಂಧರ್ವನಿಗೆ ನಿಯಮಕಜನಾಗಿ ಆತನಲ್ಲಿದ್ದು ಬೇರೆ ಗಂಧರ್ವರಿಗಿಂತ ಚಿತ್ರರಥನಿಗೆ ಉತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವವನಾಗಿ ವಿಚಿತ್ರರೂಪ ಅಧಿದೇವಾದಿಗಳು ರಥಸ್ಥಾನೀಯರಾಗಿ ಉಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಚಿತ್ರರಥನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಅಸ್ಮಿ-ಆಗಿರುತ್ತೇನೆ. ಸಿದ್ಧಾಣಾಂ=ಸಿದ್ಧಿ

ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ. ಮುನಿಃ=ಮನಸ್ಸಧ್ಯಾವಶ್ಯಕ್ಕೆ. ಕಮಿಲಃ=ಅನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ. ಚಕ್ರವಾಹು ರಕ್ತಿಸುತಿಯಾದುದರಿಂದಲೂ, ಚಕ್ರವಾಹು ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದಲೂ ಕಮಿಲನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಅಥವಾ ಶ್ರೇಷ್ಠಿಯಿಂದ ಅನಂದವನ್ನೇ ಸರ್ವದಾ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಕಮಿಲನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಅಸ್ಮಿ=ಅಗರುತ್ತೇನೆ. || ೨೬ ||

ಗೀ || ಉಚ್ಛ್ರೇಷ್ಠವಶಮಶ್ವಾನಾಂ ವಿದ್ಧಿ ಮಾಮಮೃತೋದ್ಭವಂ |

ಐರಾವತಂ ಗಜೇಂದ್ರಾಣಾಂ ನರಾಣಾಂ ಚ ನರಾಧಿಪಂ || ೨೭ ||

ಅ || ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ಅಶ್ವಾನಾಂ=ಕುದುರೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅಮೃತೋದ್ಭವಂ=ಪ್ರೀತರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ, ಉಚ್ಛ್ರೇಷ್ಠವಶಂ=ಉಚ್ಛ್ರೇಷ್ಠವಾಃ ಎಂಬುವ ಕುದುರೆಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಅತ್ಯದ್ವೈತ್ಯದೇರಿ ಕುದುರೆಗಳಿಗಿಂತ ಅ ಉಚ್ಛ್ರೇಷ್ಠವಾಃ ಎಂಬುವ ಕುದುರೆಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಉಚ್ಛ್ರೇಷ್ಠವಾಃ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿ. ವಿದ್ಧಿ=ತಿಳಿದು. ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು. ಗಜೇಂದ್ರಾಣಾಂ=ಶ್ರೇಷ್ಠ ಅನೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ. ಐರಾವತಂ=ಐರಾವತವೆಂಬುವ ಕಂಪನ ಅನೆಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ, ಅ ಅನೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಬೇರೆ ಅನೆಗಳಿಗಿಂತ ಐರಾವತವೆಂಬುವ ಅನೆಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವವನಾಗಿ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮಣತ್ವವಾದ ಐರಾವತವು ಸರೋವರವನ್ನು ರಕ್ತಿಸುತವನಾದುದರಿಂದ ಐರಾವತನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿ. ವಿದ್ಧಿ=ತಿಳಿದು. ನರಾಣಾಂ=ಮನುಷ್ಯರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ. ನರಾಧಿಪಂ=ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಅವನಲ್ಲಿದ್ದು ಬೇರೆ ರಾಜರಿಗಿಂತ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾದುದರಿಂದ ನರಾಧಿಪನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿ. ವಿದ್ಧಿ=ತಿಳಿದು. || ೨೭ ||

ಗೀ || ಆಯುಧಾನಾಮಹಂ ವಜ್ರಂ ಧೇನೂನಾಮಸ್ಮಿ ಕಾಮಧುಕ್ |

ಪ್ರಜನಶ್ವಾಸ್ಮಿ ಕಂದರ್ಪಃ ಸರ್ವಾಣಾಮಸ್ಮಿ ವಾಸುಕಿಃ || ೨೮ ||

ಅ || ಅಹಂ=ನಾನು, ಆಯುಧಾನಾಂ=ಆಯುಧಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ವಜ್ರಂ=ವಜ್ರಾಯುಧಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ, ಇಂದ್ರಾಯುಧದಲ್ಲಿದ್ದವನಾಗಿ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲ ಆಯುಧಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವಜ್ರಾಯುಧಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ದೋಷಲೇಶರಹಿತನಾದುದರಿಂದ ಅಥವಾ ಶತ್ರುಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ವಜ್ರನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಅಸ್ಮಿ=ಅಗರುತ್ತೇನೆ ಧೇನೂನಾಂ ಧೇನುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ. ಕಾಮಧುಕ್=ಕಾಮಧೇನುವಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಕಾಮಧೇನುವಿನಲ್ಲಿದ್ದವನಾಗಿ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲಾ ಗೋವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಕಾಮಧೇನುವಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಇಚ್ಛಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೊಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಕಾಮಧುಕ್ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಅಸ್ಮಿ=ಅಗರುತ್ತೇನೆ. ಪ್ರಜನಃ=ಪ್ರಕೃತ್ಯವಾದ ಉತ್ತಮಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ, ಕಂದರ್ಪಶ್ಚ=ಮನ್ಮಥನಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಮನ್ಮಥನಲ್ಲಿದ್ದು ಅನಿದ್ರಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಬಹುಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ಅನಂದ ವಿಕೀರ್ಷಗಳನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಅನುಭವಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಕಂದರ್ಪನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಅಸ್ಮಿ=ಅಗರುತ್ತೇನೆ ಸರ್ವಾಣಾಂ ಒಂದು ತಿರಸ್ಕೃತ ಸರ್ವಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ. ವಾಸುಕಿಃ ವಾಸುಕಿ ಎಂಬ ಸರ್ಪಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ವಾಸುಕಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದವನಾಗಿ ಬೇರೆ ಒಂದು ತಲೆಯುಳ್ಳ ಸರ್ಪಗಳಿಗಿಂತ ವಾಸುಕಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತನ್ನ ಬೇಕದಲ್ಲಿ ಅವಾಸವಾಗುವವನಿಗೆ ಅಪರಿಯ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವವನಾದುದರಿಂದ ವಾಸುಕಿ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು ಅಸ್ಮಿ=ಅಗರುತ್ತೇನೆ.

ಗೀ || ಅನಂತಶ್ಚಾಸ್ತಿ ನಾಗಾನಾಂ ವರುಣೋ ಯಾದಸಾಮಹಂ |

ಪಿಶ್ತೃಣಾಮರ್ಯಮಾ ಚಾಸ್ತಿ ಯಮಃ ಸಂಯಮತಾಮಹಂ || ೨೯ ||

ಅ || ನಾಗಾನಾಂ = ಬಹು ಶಿರಸ್ಸುಗಳುಳ್ಳ ಸರ್ಪಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅನಂತಶ್ಚ = ಶೇಷನಿಗೆ ನಿಯಮಕನಾಗಿ ಶೇಷನಲ್ಲಿದ್ದು ಶೇಷನಿಗೆ ಬಹುಶಿರಸ್ಸುಗಳುಳ್ಳದ್ದೇರಿ ಸರ್ಪಗಳಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸರ್ಪದೇಶಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದುದರಿಂದ ಅನಂತನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ = ಆಗಿರುತ್ತೇನೆ. ಅಹಂ = ನಾನು, ಯಾದಸಾಂ = ನೀರಿನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ವರುಣಃ = ವರುಣನಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ವರುಣನಲ್ಲಿದ್ದವನಾಗಿ ದೇರಿ ಜಲಶರಪಾಡೆಗಳಿಗಿಂತ ವರುಣನಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಅನಂದವನ್ನು ಕೊಡುವವನಾದುದರಿಂದ ವರುಣನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ = ಆಗಿರುತ್ತೇನೆ. ಪಿಶ್ತೃಣಾಂ = ಪಿಶ್ತದೇವತೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅರ್ಯಮಾ ಚ = ಅರ್ಯಮಾ ಎಂಬುವ ಪಿಶ್ತದೇವತೆಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಆ ಅರ್ಯಮಾ ಎಂಬುವ ಪಿಶ್ತದೇವತೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ದೇರಿ ಪಿಶ್ತದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದುದಿಲ್ಲವನ್ನು ತಿಳಿಯುವವನಾದುದರಿಂದ ಅರ್ಯಮಾ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ = ಆಗಿರುತ್ತೇನೆ. ಅಹಂ = ನಾನು, ಸಂಯಮತಾಂ = ನಿಗ್ರಹಮಾಡುವವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಯಮಃ = ಯಮನಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಯಮನಲ್ಲಿದ್ದು ನಿಮಮನಮಾಡುವವರೆಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಯಮನಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ನಿಮಮನಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯಮನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿ ಯಮ ಎಂಬುವ ಅಹಿಂಸಾ ಸತ್ಯಮುಕ್ತೇಯಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಗಳಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವನು, ಅಸ್ತಿ = ಆಗಿರುತ್ತೇನೆ. || ೨೯ ||

ಗೀ || ಪ್ರಹ್ಲಾದಶ್ಚಾಸ್ತಿ ದೈತ್ಯಾನಾಂ ಕಾಲಃ ಕಲಯತಾಮಹಂ |

ಮೃಗಾಣಾಂ ಚ ಮೃಗೇಂದ್ರೋಹಂ ವೈನತೇಯಶ್ಚ ಪಕ್ಷಿಣಾಂ || ೩೦ ||

ಅ || ದೈತ್ಯಾಣಾಂ = ದೈತ್ಯರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಹ್ಲಾದಶ್ಚ = ಪ್ರಹ್ಲಾದನೆಂಬುವ ದೈತ್ಯನಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಆತನಲ್ಲಿದ್ದು ಎಲ್ಲಾ ದೈತ್ಯರಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರಹ್ಲಾದನಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಅನಂದವುಳ್ಳವನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಹ್ಲಾದನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿ ಅಸ್ತಿ = ಆಗಿರುತ್ತೇನೆ. ಅಯತಾಂ = ಹೆಸರಿಗಿಂತ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವವರಿಗೆ ಅಥವಾ ಬಂಧನವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ, ಕಾಲಃ = ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದು ಬಂಧನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಇತರರಿಗಿಂತ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾ ಸಮಸ್ತವನ್ನು ಹಿಡ್ಡಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವವನಾದುದರಿಂದ ಕಾಲನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ = ಆಗಿರುತ್ತೇನೆ. ಅಹಂ = ನಾನು, ಮೃಗಾಣಾಂ ಚ = ಮೃಗಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಮೃಗೇಂದ್ರಃ = ಸಿಂಹಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಸಿಂಹದಲ್ಲಿದ್ದು ಎಲ್ಲಾ ಮೃಗಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಸಿಂಹಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ದರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹುಡುಕುವ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮೃಗೇಂದ್ರನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ = ಆಗಿರುತ್ತೇನೆ. ಪಕ್ಷಿಣಾಂ = ಹಕ್ಕಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವೈನತೇಯಶ್ಚ = ಗರುಡನಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಗರುಡನಲ್ಲಿದ್ದು ಎಲ್ಲಾ ಹಕ್ಕಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಗರುಡನಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ವಿಕೀರ್ಣವಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುವ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಆಕ್ರಮಣಗೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ವೈನತೇಯನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ = ಆಗಿರುತ್ತೇನೆ. || ೩೦ ||

ಹೀ-ಸಿದ್ಧಾಂತಾಂ ಕವಿಲೋ ಮುನಿಃ ಎಂಬುವಲ್ಲಿದ್ದ ಕವಿರಶ್ವರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || (೧) ಸುಖರೂಪಃ ಪಾಲ್ಯತೇ ಲೀಯತೇ ಚ ಜಗದನೇನೇತಿ ಕವಿಲಃ | ಪ್ರೀತಿಸ್ಸುಖಂ ಕಮಾನಂದ ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ || (೨) ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಚ || (೩) ಮುಷಿಂ ಪ್ರಸೂತಂ ಕವಿಲಂ ಯಸ್ತಮಗ್ರೇ ಜ್ಞಾನೈರ್ಬಿರ್ಭತಿ ಜಾಯಮಾನಂ ಚ ಪಶ್ಯೇತ್ | ಸುಖಾದನಂತಾತ್ಪಾಲನಾಲ್ಪಾಪನಾಚ್ಚ ಯಂ ವೈದೇವಂ ಕವಿಲಮುದಾಹರಂತೀತಿ ಬಾಭ್ರವ್ಯಕಾಮಾಯಾಂ || ೨೩-೩೦ ||

ಅ || (೧) ಪ್ರೀತಿಯು ಆನಂದರೂಪವು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಪಾಲಕನು, ಜಗತ್ತಿಗೆ ನಾಕಕನು ಈ ಸುಖದಿಂದ ಕವಿಲ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ (ಕ ರಶ್ವಕೈ ಸುಖವೆಂಬುವ ಅರ್ಥವಿದೆ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಅಭಿಧಾನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವವನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ಪ್ರೀತಿ, ಸುಖ, ಕ ಆನಂದ ಇವು ಪರ್ಯಾಯಪದವು ಎಂದು ಕ ರಶ್ವವು ಮುಖ್ಯ ಎಂಬುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ, ಎಂದಭಿಧಾನವು. (೨) ಸರ್ವಜ್ಞೇಷ್ವಕನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪೂರ್ವಸುಖವೈರೂಪವು ಪೂರ್ವ ಜ್ಞಾನವೈರೂಪವು. (೩) (ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಕೃತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಯಾವಾತನು ಪೂರ್ವಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ, ಈಗ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ, ಮುಂದಿನ ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಜಗತ್ತನ್ನು ಮೊದಲು ಜ್ಞಾನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ಅಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪುಷಿಯನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅವಿನಾಶಿಯಾದ ಆನಂದದಿಂದಲೂ ಸರ್ವ ಜಗತ್ತನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಸರ್ವ ಜಗತ್ತನ್ನು ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಕೀಡುವಿಕೆಯಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕವಿಲನನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಎಂದು ಬಾಭ್ರವ್ಯಕಾಮಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ || ೨೩-೩೦ ||

ಗೀ || ಪವನಃ ಪವತಾಮಸ್ವಿ ರಾಮಃ ಶತ್ವಭೃತಾಮಹಂ |

ಝಷಾಣಾಂ ಮಕರಶ್ಚಾಸ್ವಿ ಸ್ತೋತಸಾಮಸ್ವಿ ಜಾಹ್ನವೀ || ೩೧ ||

ಅ || ಪವತಾಂ=ಶೋಧಕ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ವೇಗವುಳ್ಳ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಪವನಃ=ವಾಯುವಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿದ್ದವನಾಗಿ, ಶೋಧಕ ಅಥವಾ ವೇಗವುಳ್ಳ ಎಲ್ಲಾ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವಾಯುವಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಜಗದ್ರಕ್ಷಕರಿಂದ ಬೇವೆಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಪವನಃ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ವಿ=ಆಗರ.ಶ್ರೀನಿ ಅಹಂ=ನಾನು ಶತ್ವಭೃತಾಂ=ಶತ್ವಧಾರಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ರಾಮಃ=ತಾನು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಲೋಕವನ್ನು ಕಂತೋಷಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ರಾಮಃ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು ನಾನು ಝಷಾಣಾಂ=ವಾನುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಮಕರಶ್ಚ=ಮೊಸಳೆಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಮೊಸಳೆಯಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ ಬೇರೆ ವಾನುಗಳಿಗಿಂತ ಮೊಸಳೆಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಸಾಧಾರಣ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಅಲ್ಪ ಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮಕರನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ವಿ=ಆಗರ.ಶ್ರೀನಿ ಸ್ತೋತಸಾಂ=ನದಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಜಾಹ್ನವೀ=ಭಾಗೀರಥಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಭಾಗೀರಥಿಯಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ ಬೇರೆ ನದಿಗಳಿಗಿಂತ ಭಾಗೀರಥಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಸಂಸಾರವು ಸಮಾರಂಭವಾದ ಕೇಮ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಬಿಡುವ ಭಕ್ತರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಜಾಹ್ನವೀ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು ಅಸ್ವಿ=ಆಗರ.ಶ್ರೀನಿ.

ಗೀ || ಸರ್ಗಾಣಾಮಾದಿರಂತಶ್ಚ ಮಧ್ಯಂ ಜೈನಾಹಮರ್ಜುನ |

ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯಾ ವಿದ್ಯಾನಾಂ ನಾಡಃ ಪ್ರವದತಾಮಹಂ || ೩೨ ||

ಅ || ಅರ್ಜುನಃ-ಅರ್ಜುನನೇ, ಸರ್ಗಾಣಾಂ-ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪದುವ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ, ಅಹಮೇವ-ನಾನೇ, ಅದಿಃ-ಕಾರಣವು, ಅಂತಶ್ಚ-ನಾಶಮಾಡುವವನು, ಮಧ್ಯಂ-ಮಧ್ಯ, ಸ್ಥಿತಿಕರ್ತೃವು, (ಅಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿ ಸಂಹಾರಕಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವು ನಾನೇ.) ವಿದ್ಯಾನಾಂ-ವಿದ್ಯೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯಾ-ಸತ್ಯ, ತತ್ವವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ ಬೇರೆ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಗಿಂತ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿದ್ಯೆಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಮಸ್ತ ಜೀವರಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯಾ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ಮಿ-ಅಗರುತ್ತೇನೆ, ಅಹಂ- ನಾನು, ಪ್ರವದತಾಂ-ವಾದ ಜಲ್ಪ ವಿಶಂಕಾ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಜನರಲ್ಲಿ, ನಡೆಯಲ್ಪಡುವ ವಾದಃ-ವಾದವೆಂಬುವ ಕಥೆಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ವಾದ ಕಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಬೇರೆ ಕಥೆಗಳಿಗಿಂತ ವಾದ ಕಥೆಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ವೇದಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಾದ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ಮಿ-ಅಗರುತ್ತೇನೆ. || ೩೨ ||

ಗೀ || ಅಕ್ಷರಾಣಾಮಕಾರೋಽಸ್ಮಿ ದ್ವಂದ್ವಃ ಸಾಮಾಸಿಕಸ್ಯ ಚ |

ಅಹಮೇವಾಕ್ಷಯಃ ಕಾಲೋ ಧಾತಾಹಂ ವಿಶ್ವತೋಮುಖಃ || ೩೩ ||

ಅ || ಅಕ್ಷರಾಣಾಂ-ಅಕ್ಷರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅಕಾರಃ-ಅ ಎಂಬುವ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಅ ಎಂಬುವ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿದ್ದು ಬೇರೆ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗಿಂತ ಅ ಎಂಬುವ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಕೊಟ್ಟು ಅ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಅ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ಮಿ-ಅಗರುತ್ತೇನೆ, ಸಾಮಾಸಿಕಸ್ಯ-ಸಮಾಸಸಮೂಹದಲ್ಲಿ, ದ್ವಂದ್ವಃ-ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ದ್ವಂದ್ವ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿದ್ದು ಬೇರೆ ಸಮಾಸಗಳಿಗಿಂತ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಟ್ಟು ಮಹಾ ವಾದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೊರಗೂ ಒಳಗೂ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿಂದ ಇರುವುದರಿಂದ ದ್ವಂದ್ವ ನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ಮಿ-ಅಗರುತ್ತೇನೆ, ಅಹಮೇವ-ನಾನೇ, ಅಕ್ಷಯಃ-ನಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅಕ್ಷಯ ನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಕಾಲಃ-ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡುವುದರಿಂದ ಕಾಲ ನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು ಅಗಿ ಅಕ್ಷಯಕಾಲದಲ್ಲಿರುವವನು (ಅಂದರೆ ಭೂತ ಭವಿಷ್ಯತ್ ವರ್ತಮಾನ ಗಳೆಂಬುವ ಮೂರು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವವನು.) ಅಗರುತ್ತೇನೆ, ಧಾತಾ-ಜಗತ್ತಿನ ಧಾತಾ ಪೋಷಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು, ವಿಶ್ವತೋಮುಖಃ-ಸಮಸ್ತ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮುಖಗಳುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ವಿಶ್ವತೋಮುಖನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿ ಜನಾರ್ಮುಖನಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವವನು, ಅಧಿಪತಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಮುಖ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಅವಯವಗಳುಳ್ಳವನು (ಅಗರುತ್ತೇನೆ || ೩೩ ||

ಗೀ || ಮೃತ್ಯುಃ ಸರ್ವಹರಶ್ಚಾಹಮುದ್ಯವಶ್ಚ ಭವಿಷ್ಯತಾಂ |

ಕೀರ್ತಿಃ ಶ್ರೀವಾಕ್ಯ ನಾರೀಣಾಂ ಸ್ತುತಿರ್ಮೇಧಾ ಭೃತಿಃ ಕ್ಷಮಾ || ೩೪ ||

ಅ || ಅಹಂ-ನಾನು, ಸರ್ವಹರಃ-ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಂಹಾರಮಾಡುವವನಾದುದರಿಂದ, ಮೃತ್ಯುಃ-ಮೃತ್ಯುವೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿ ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ, ಮೃತ್ಯುವಿನಲ್ಲಿರುವವನು, ಭವಿಷ್ಯ

ಕಾಂ=ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವವರ, ಉದ್ಭವತ್ವ=ಹುಟ್ಟುವಿಕೆಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ. ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡುವುದ
 ಂ=ಉದ್ಭವ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಉದ್ಭವದಲ್ಲಿರುವವನು ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. ನಾರೀಣಾಂ=ಸ್ತ್ರೀಯರ,
 ಕೀರ್ತಿ=ಕೀರ್ತಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಕೀರ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಕೀರ್ತಿ ಎಂದು ಹೆಸರು
 ಳ್ಳವನು. ತ್ರೀ=ಕಾಂತಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಕಾಂತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಕಾಂತಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತ್ರೀ
 ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ವಾಕ್=ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಸರ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವವ
 ನಾದುದರಿಂದ ವಾಕ್ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಸ್ತುತಿ=ಸ್ತುತಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸು
 ವುದರಲ್ಲಿದ್ದು ಸ್ತುತಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ತುತಿ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಮೇಧಾ=
 ಜ್ಞಾನವಿಕೇಶಕ್ಕೆ (ಧಾರಣಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಬುದ್ಧಿಗೆ) ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಮೇಧಾದಲ್ಲಿದ್ದು ಮೇಧಾಸ್ವರೂಪ
 ನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮೇಧಾ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಧೈರ್ಯ=ಧೈರ್ಯಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಧೈರ್ಯ
 ದಲ್ಲಿದ್ದು ಸರ್ವ ಜಗತ್ತನ್ನು ತಾನೇ ಧರಿಸುವುದರಿಂದ ಧೈರ್ಯ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಕ್ಷಮಾ=ಸಹನೆಗೆ
 (ಶಾಶ್ವತಿಗೆ) ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಕ್ಷಮೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಕ್ಷಮಾಸ್ವರೂಪನಾದುದರಿಂದ ಕ್ಷಮಾ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ
 ವನು, ಅಸ್ತಿ=ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. || ೩೪ ||

ಗೀ || ಬೃಹತ್ಸಾಮ ತಥಾ ಸಾಮ್ನಾಂ ಗಾಯತ್ರೀ ಭಂದಸಾಮಹಂ |

ಮಾಸಾನಾಂ ಮಾರ್ಗಶೀರ್ಷೋಽಹಮೃತಾನಾಂ ಕುಸುಮಾಕರಃ || ೩೫ ||

ಅ || ಸಾಮ್ನಾಂ=ರಥಂತರ ವೈರೂಪ, ವೈರೂಪ. ಶಾಶ್ವರ ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ.
 ಅಹಂ=ನಾನು, ಬೃಹತ್ಸಾಮ=ಬೃಹತ್ಸಾಮಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಬೃಹತ್ಸಾಮದಲ್ಲಿದ್ದು ಬೇರೆ ಎಲ್ಲಾ
 ಸಾಮಗಳಿಗಿಂತ ಬೃಹತ್ಸಾಮಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನೂ ಸರ್ವೋ
 ತ್ತಮನೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ತಿಳಿಯಲರಕ್ಕನೂ ಆದುದರಿಂದ ಬೃಹತ್ಸಾಮನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ತಥಾ=
 ಹಾಗೆಯೇ, ಅಹಂ=ನಾನು, ಭಂದಸಾಂ=ತ್ರಿಪುಪ್ ಮಾರ್ಗ ಮೊದಲಾದ ಭಂದಸ್ಸುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ
 ಗಾಯತ್ರೀ=ಗಾಯತ್ರೀ ಭಂದಸ್ಸಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಗಾಯತ್ರೀ ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದು ಬೇರೆ ಎಲ್ಲಾ
 ಭಂದಸ್ಸುಗಳಿಗಿಂತ ಗಾಯತ್ರೀ ಭಂದಸ್ಸಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ತನ್ನ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಮಾಡು
 ವವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದ ಗಾಯತ್ರೀ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ=ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ ಮಾಸಾನಾಂ=
 ಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಮಾಸಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಮಾರ್ಗಶೀರ್ಷಃ=ಮಾರ್ಗಶೀರ್ಷ ಮಾಸಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ
 ಮಾರ್ಗಶೀರ್ಷಮಾಸದಲ್ಲಿದ್ದು ಚಿತ್ರಾದಿ ಮಾಸಗಳಿಗಿಂತ ಮಾರ್ಗಶೀರ್ಷಮಾಸಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ
 ಕೊಟ್ಟು ಆಚಾರಾದಿ ಮಾರ್ಗಗಳಿಗೆ ಅಂತಿಮನಾಗಿ ಶೀರ್ಷಸ್ಥಾನನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಾರ್ಗಶೀರ್ಷನೆಂದು
 ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ=ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಮೃತಾನಾಂ=ಮೃತಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಕುಸುಮಾಕರಃ=ವಸಂತಮುತು
 ವಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ವಸಂತಮುತುವಿನಲ್ಲಿದ್ದು ಬೇರೆ ಮುತುಗಳಿಗಿಂತ ವಸಂತಮುತುವಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು
 ಕೊಟ್ಟು ಕೃತ್ರಿತವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ ಕುಸುಮಾಕರ
 ನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ=ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. || ೩೫ ||

ಗೀ || ದ್ಯೂತಂ ಭಲಯತಾಮಸ್ತಿ ತೇಜಸ್ತೇಜಸ್ವಿನಾಮಹಂ |

ಜಯೋಽಸ್ಮಿ ವ್ಯವಸಾಯೋಽಸ್ಮಿ ಸತ್ತ್ವಂ ಸತ್ತ್ವವತಾಮಹಂ || ೩೬ ||

ಅ || ಭಲಯತಾಂ=ಕವಟವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿರುವ, ದ್ಯೂತಂ=ಜಯಪಡಿಸಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ
 ಜಯಪಡಿಸಿದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದ್ಯೂತನೆಂದ. ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ=ಆಗಿರು

ಶ್ರೀನೆ. ಅಹಂ=ನಾನು. ತೇಜಸ್ವಿನಾಂ=ತೇಜಸ್ವಿಗಳೆವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ತೇಜಃ=ತೇಜಸ್ವಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ತೇಜಸ್ವಿನಲ್ಲಿದ್ದು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವನಾದುದರಿಂದ ತೇಜಃ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ=ಅಗಿದು ಶ್ರೀನೆ. (ಜಯನಾಂ=ಜಯವುಳ್ಳವರಿಗೆ) ಜಯಃ=ಜಯಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಜಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಜಯರೂಪ ಶ್ರೀತ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವನಾದುದರಿಂದ ಜಯನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ=ಅಗಿದು ಶ್ರೀನೆ. ವ್ಯವಸಾಯಃ=ನಿತ್ಯಯಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ನಿತ್ಯಯಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿದ್ದು ನಿತ್ಯಯಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರಿಗೆ ವ್ಯವಸಾಯ (ನಿತ್ಯಯ) ರೂಪವಾದ ಶ್ರೀತ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವನಾದುದರಿಂದ ವ್ಯವಸಾಯನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ=ಅಗಿದು ಶ್ರೀನೆ. ಅಹಂ=ನಾನು, ಸತ್ಯವತಾಂ=ಬಲವುಳ್ಳವರಲ್ಲಿ, ಸತ್ಯಂ=ಬಲಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಬಲದಲ್ಲಿದ್ದು ಸತ್ಯರೂಪಶ್ರೀತ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವನಾದುದರಿಂದ ಸತ್ಯನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಅಸ್ತಿ=ಅಗಿದು ಶ್ರೀನೆ.

|| ೩೬ ||

ಹೀ-ರಾಮಃ ಶತ್ರುಧೃತಾಮಹಂ ಎಂಬುವುದಿದ್ದ ರಾಮಕಲ್ಪಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಭಾ || (೧) ಆನಂದರೂಪಶ್ಚಾತ್ಪೂರ್ಣಶ್ಚಾಲ್ಲೋಕವಮಣಶ್ಚಾಚ್ಚ ರಾಮಃ || (೨) ಆನಂದರೂಪೋ ನಿತ್ಯರಿಮಾಣ ಏವ ಲೋಕಶ್ಚೈಕಸ್ಯಾದ್ರಮತೇ ತೇನ ರಾಮ ಇತಿ ಶಾಂಡಿಲ್ಯಶಾಖಾಯಾಂ | ರಶ್ಚಾಮಶ್ಚೈಕಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ || ೩೭-೩೮ ||

ಅ || (೧) ಆನಂದರೂಪನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದುದರಿಂದಲೂ ಮತ್ತೆ ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸಂಶೋಷಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ರಾಮಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ (೨) ಆನಂದರೂಪನು, ಪರಿಮಿತಿಯಿಲ್ಲದವನು. (ಸರ್ವ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನು) ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಶೋಷಕಾರನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ ಆದರಿಂದ ರಾಮನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಶಾಂಡಿಲ್ಯಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ (ಸುಖರೂಪನು ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನು ಎಂಬುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಸುಖಸ್ವರೂಪನು ಪರಿಮಿತಿಯಿಲ್ಲದವನು ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯು.

|| ೩೭-೩೮ ||

ಗೀ || ವೃಕ್ಷೀನಾಂ ವಾಸುದೇವೋಽಸ್ಮಿ ಪಾಂಡವಾನಾಂ ಧನಂಜಯಃ |

ಮುನೀನಾಮುತ್ಸಹಂ ವ್ಯಾಸಃ ಕವೀನಾಮುಶನಾಃ ಕವಿಃ || ೩೯ ||

ಅ || ಅಹಂ=ನಾನು. ವೃಕ್ಷೀನಾಂ=ಯಾದವರಲ್ಲಿ, ವಾಸುದೇವಃ=ಸರ್ವವನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿ ಕೊಂಡಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತವು. ಸರ್ವರನ್ನು ಆವಾಸಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ನಾನು ಸರ್ವ ದೇಶ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಆವಾಸವಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ವಾಸು ಎಂದೂ ಶ್ರೀಗಾದೀನಾಂವಿಶಿಷ್ಟನಾದುದರಿಂದ ದೇವನೆಂದೂ, ಹೀಗೆ ವಾಸುದೇವನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಅಸ್ತಿ=ಅಗಿದು ಶ್ರೀನೆ. (ಇದು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಭೂತಿ ರೂಪವು.) ಪಾಂಡವಾಣಾಂ=ಪಾಂಡವರ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ, ಧನಂಜಯಃ=ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಅರ್ಜುನನಲ್ಲಿದ್ದು ಧೀಮತೀವನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ದೇಶ ಧರ್ಮರಾಜಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಶ್ರೀತ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ವರಾಜರನ್ನು ಗೆಲುವವನಾದುದರಿಂದ ಧನಂಜಯನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಅಸ್ತಿ=ಅಗಿದು ಶ್ರೀನೆ. ಅಹಂ=ನಾನು. ಮುನೀನಾಮುತ್ಸಹಂ=ಮಹಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸಃ=ಸರ್ವ ಶತ್ರುರೂಪ ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತರೂಪ ಅಯದರಿಂದ ವ್ಯಾಸನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ=ಅಗಿದು ಶ್ರೀನೆ. (ಇದೂ ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಭೂತಿರೂಪವು) ಕವೀನಾಂ=ಕವಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಕವಿಃ=ಕುಶಲತಾಪುರುಷ.

೦ಗ ನಿಯಮಕನಾಗಿ ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿದ್ದು ಬೇರೆ ಕವಿಗಳಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು
ಆತ್ಮಿಕ ಕೃತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಉಕನಾ: ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ
ವನು. ಅಸ್ತಿ=ಅಗರುತ್ತೇನೆ. || ೩೭ ||

೧೬ || ದಂಡೋ ದಮಯತಾಮಸ್ತಿ ನೀತಿರಸ್ತಿ ಜಿಗೀಷತಾಂ |

ಮೌನಂ ಜೈವಾಸ್ತಿ ಗುಹ್ಯಾನಾಂ ಜ್ಞಾನಂ ಜ್ಞಾನವತಾಮಹಂ || ೩೮ ||

ಅ || ದಮಯತಾಂ=ತಿಕ್ಷಿಸುವವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ. ದಂಡಃ=ತಿಕ್ಷಿಗೆ ನಿಯಮಕನಾಗಿ, ತಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿದ್ದು
ಪುಷ್ಕರನ್ನು ತಿಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ದಂಡನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ತಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ತಿಕ್ಷಾ
ರೂಪಧರ್ಮವನ್ನು ಕೊಡುವವನು, ಅಸ್ತಿ=ಅಗರುತ್ತೇನೆ. ಜಿಗೀಷತಾಂ=ಜಯವನ್ನು ಹೊಂದಲಿಚ್ಛಿಸು
ವವರಲ್ಲಿ, ನೀತಿಃ=ನೀತಿರೂಪಧರ್ಮಕ್ಕೆ ನಿಯಮಕನಾಗಿ ನೀತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ನೀತಿಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠಧರ್ಮ
ವನ್ನು ಕೊಡುವವನಾದುದರಿಂದ ನೀತಿ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಅಸ್ತಿ=ಅಗರುತ್ತೇನೆ. ಗುಹ್ಯಾನಾಂ=
ಗೋಪ್ಯಗಳಾದ ವಸ್ತುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಮೌನಂ ಚ=ಮೌನಕ್ಕೆ ನಿಯಮಕನಾಗಿ, ಮೌನದಲ್ಲಿಯೂ
ಸರ್ವದಾ ಮುನಿಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಮೌನನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು ಅಸ್ತಿ=
ಅಗರುತ್ತೇನೆ. ಅಹಂ=ನಾನು ಜ್ಞಾನವತಾಂ=ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಂ=ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿಯಮಕ
ನಾಗಿ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನನೆಂಬುವ ಸಾರಧರ್ಮವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾ ಜ್ಞಾನರೂಪನಾದುದ
ರಿಂದ ಜ್ಞಾನನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ತಿ=ಅಗರುತ್ತೇನೆ. || ೩೮ ||

ಬೀ-ವೃಷ್ಟೀನಾಂ ವಾಸುದೇವೋಽಸ್ತಿ ಎಂಬುವಲ್ಲಿದ್ದ ವಾಸುದೇವ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ
ಇಲ್ಲಿಕಾ, ವಾಸು ಎಂಬುವ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಛಾ || (೧) ಆಚ್ಛಾದಯತಿ ಸರ್ವಂ ವಾಸಯತಿ ವಸತಿ ಸರ್ವತ್ರೇತಿ ವಾಸುಃ | ದೇವಶ-
ಚಾರ್ಥ ಉಕ್ತಃ ಪುರಸ್ತಾತ್ || (೨) ಛಾದಯಾಮಿ ಜಗದ್ವಿಶ್ವಂ ಭೂತ್ಯಾ ಸೂರ್ಯ
ಇವಾಂಕುಭಿಃ | ಸರ್ವಭೂತಾಧಿವಾಸಶ್ಚ ವಾಸುದೇವಸ್ಯತೋ ಹೃದಮಿತಿ ಮೋಕ್ಷ-
ಧರ್ಮೇ || (೩) ವಿಶಿಷ್ಟಃ ಸರ್ವಸ್ಯಾದಾ ಸಮಂತಾತ್ಸ ವಿವೇತಿ ವ್ಯಾಸಃ || (೪) ಕಥಾ
ಚಾಗ್ನೇಯಶಾಖಾಯಾಂ | ಸ ವ್ಯಾಸೋ ವೀತಿ ತಮಚ್ಛೈವಿ ಸೋಧಸ್ತಾತ್ಸ ಉತ್ತ-
ರಕಃ ಸ ಪಶ್ಚಾತ್ಸ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾತ್ಸ ದಕ್ಷಿಣಕಃ ಸ ಉತ್ತರತ ಇತಿ || (೫) ಯಚ್ಚ ಕಿಂ
ಚಿಜ್ಜಗತ್ಸರ್ವಂ ದೃಶ್ಯತೇ ಶ್ರೂಯತೇಽಪಿ ನಾ | ಅಂತರ್ಬಹಿಶ್ಚ ತತ್ಸರ್ವಂ ವ್ಯಾಸಃ
ಸಾರಾಯಣಃ ಸ್ಥಿತ ಇತಿ ಚ || ೩೯, ೪೦ ||

ಅ || (೧) ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮರೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಸರ್ವವನ್ನು ಆವಾಸಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ ತಾನು
ಸರ್ವದೇಶ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗೂ ನಿಯಮಕನಾಗಿ ಆವಾಸಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ
ವಾಸುಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಯುಕ್ತ ದೇವ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಮೊದಲೇ
ಹೇಳಿದೆ. ಹೀಗೆ ವಾಸುದೇವನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. (೨) ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಿ
ಕಾರಣ-|| ನಾನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಜಗತ್ತನ್ನು ಮರೆಮಾಡುತ್ತೇನೆ, ಸರ್ವದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಆವಾಸಮಾಡಿಸಿ
ಎನಿಸು. ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯನು ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಜಗತ್ತನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸುವಂತೆ ಸಮಸ್ತ ವ್ಯಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿ

ಕೊಂಡು ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಅವಾಸಮಾಡುವವನು. ಆದಕಾರಣ ವಾಸು ಎನಿಸುತ್ತೇನೆ. (ಶ್ರೀರಾಜ ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ದೇವನು.) ಹೀಗೆ ವಾಸುದೇವನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಎಂದು ಮೊದಲನೆಯ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿದೆ. (೩) ಸರ್ವರಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮನೂ ಜಿನ್ನಾಗಿ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನೂ ಆದುದರಿಂದ ವ್ಯಾಪನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. (೪) ಹಾಗೆಯೇ ಅಗ್ನಿ ವೇದ್ಯಕಾಪೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯು: ವಿ (ವಿಶೇಷ, ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ) ವಿ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ವಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತಮಾಹ ಪ್ರಕೃತಿಯದ ಅರ್ಥವು. ಮತ್ತು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕೆಳಗೂ ಮೇಲೆಯೂ ಹಿಂದುಗಡೆಯೂ ಮುಂದುಗಡೆಯೂ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವತ್ರ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಆದಕಾರಣ ಆಸ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವರೂಪನಿಮಿತ್ತಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. (೫) (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನು ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಯಾವುದು ಯಾವುದು ಎಗ ತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಕಾಣಲ್ಪಡುತ್ತದೋ, ಕೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೋ, ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನು ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಇದ್ದಾನೆ.

|| ೩೭, ೩೮ ||

ಗೀ || ಯಚ್ಚಾಪಿ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಬೀಜಂ ತದಹಮರ್ಜುನ |

ನ ತದಸ್ತಿ ವಿನಾ ಯತ್ಕ್ಯಾನ್ಮಯಾ ಭೂತಂ ಚರಾಚರಂ

|| ೩೯ ||

ಅ || ಅರ್ಜುನ-ಅರ್ಜುನನೇ. ಸರ್ವಭೂತಾಂ-ಸಮಸ್ತ ವ್ಯಾಜಗಳಿಗೆ, ಯತ್-ಯಾವುದು, ಬೀಜಂ-ಕಾರಣವಿದೆಯೋ, ತದಪಿ-ಅದೂ ಕೂಡ. ಅಹಂ-ನಾನೇ, (ಅಂದರೆ ಆ ಕಾರಣಕ್ಕೂ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಕಾರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಇತರ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಾರಣನೆನಿಸಿಕೊಂಡವನು ನಾನೇ.) (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಗತನೆಂದು ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ-) ಮಯಾ ವಿನಾ-ಸರ್ವಪ್ರೇರಕನಾದ ನಾನು ಹೊರತು, ಚರಾಚರಂ-ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ, ಯತ್-ಯಾವ. ಭೂತಂ-ವಸ್ತುವು, ಸ್ಯಾತ್-ಇರುವುದೋ, ತತ್-ಅಂತಹ ವಸ್ತುವು. (ನಾನು ಪ್ರೇರಕನಾಗಿದೆ) ನಾಸ್ತಿ-ಇಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ನಾನು, ಭೂತ ಭವಿಷ್ಯದ್ವರ್ತಮಾನ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವರಿಗೂ ನಿಯಾಮಕನೇ ಆಗಿರುತ್ತೇನೆ.)

|| ೩೯ ||

ಬೀ-ಸುತ್ತೇದಹ: ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೋರಿಸುತ್ತಾ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ನಾಂತೋಸ್ತಿ ಮಮ ದಿವ್ಯಾನಾಂ ವಿಭೂತೀನಾಂ ಪರಂತಪ |

ಏಷ ತೂರ್ಧೇಶತಃ ಪೂರ್ವೋ ವಿಭೂತೀರ್ವಿಪ್ರರೋ ಮಯಾ || ೪೦ ||

ಅ || ಪರಂತಪ-ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಸಂತಾಪಕಾರಿಯಾದ ಅರ್ಜುನನೇ, ಮಮ-ನನ್ನ. ದಿವ್ಯಾನಾಂ-ಅಲೌಕಿಕಗಳಾದ (ಅಂದರೆ ಅದ್ವೈತಗಳಾದ) ವಿಭೂತೀನಾಂ-ವಿಭೂತಿಯಾದವುಗಳಿಗೆ, ಅಂತಃ-ಪರ್ಯಾಪ್ತವಾದವು, ನಾಸ್ತಿ-ಇಲ್ಲ. ಏಷತು-ಆದಿತ್ಯಾಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಷ್ಣು. ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಇಪ್ಪರವರೇ ಹೇಳಿದ ವಿಭೂತಿಯಾದವು ಸುತ್ತೇದವು, ಉದ್ದೇಶತಃ-ಇದು ಎಂದು ಕೃತ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿ ಮಯಾ-ನನ್ನಿಂದ, ಪೂರ್ವೋ-ತೀರ್ಥವುತದೆ ಏಷಃ-ಯುಂದೆ ಹೇಳುವ, ವಿಭೂತೀನಾಂ-ವಿಭೂತಿಯಾದವು ವಿಪ್ರರಃ-ವಿಪ್ರರವು, ಪೂರ್ವೋ-ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

|| ೪೦ ||

ಧಾ || (೧) ಮಯಾ ವಿನಾ ಯದ್ಭೂತಂ ಸ್ಯಾನ್ನ ಕನ್ಯಾಸ್ತಿ || (೨) ವಿಶ್ವರೂಪ ಅನಂತಗತಿ-
ರನಂತಭಾಗ ಅನಂತಗತ ಅನಂತ ಇತ್ಯಾದಿ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ || ೩೯, ೪೦ ||

ಅ || (೧) ನನ್ನ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಯಾವುದೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ನಾನು ಅನಂತ ರೂಪಗಳಿಂದ ಸರ್ವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ) (೨) (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಅನಂತರೂಪ ಗಳಿಂದ ಸರ್ವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆಂಬುದರಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ--)
ಸಂಧಾರ್ಥ ಜಗತ್ತಿ ಪ್ರತಿಮೆಯಾಗಿ ಉತ್ಪನ್ನವು (ಅಂದರೆ ಸರ್ವತ, ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ) ಅನಂತ ಜೀವರಿಗೆ ಅಶ್ರಯವು, ಅನಂತಾನಂತ ಅವತಾರಗಳುಳ್ಳವನು, ಅನಂತ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು. ಸರ್ವ ದೇಶ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತನು ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನು ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮೇಯವು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. || ೩೯ ೪೦ ||

ಹೀ - ವಕ್ತೃಮಾರ್ಹಸ್ಯಕೇವೇಣ ದಿವ್ಯಾ ಹ್ಯಾತ್ಮ ವಿಭೂತಯಃ (ಶ್ಲೋ ೧೬) ಎಂದು ವಿಭೂತಿ ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಅರ್ಜುನನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ರವಿರಂತು ಮೂಃ (ಶ್ಲೋ ೨೧) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅವಾಪ ಪಾತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಸ್ತುಗಳೇ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳೆಂದು ಪಠರು ಹೇಳುವುದು ಅಯುಕ್ತವೆಂದು ಸ್ವೂತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಕಾ || (೧) ಯೇಷಾಂ ವಿಷ್ಣು ಸ್ವರೂಪಾಣಾಂ ಸನ್ನಿಧೇರಸ್ಯವಸ್ತುಷು | ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಂ ಸ್ವಜಾತೇಃ
ಸ್ಯಾದ್ವಿಭೂತ್ಯಾಖ್ಯಾನಿ ಕಾನಿ ಕು || (೨) ಬ್ರಹ್ಮನಾಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಗತಃ ಸರ್ವದೈವತಸಂ-
ಚಯಾತ್ | ಅಧಿಕೃಹೇತುರ್ಭಗವಾನ್ಸಾನುಸ್ಮಃ ಸಾಮನಾಮಕಃ | ಅಧಿಕೃಹೇತು-
ರ್ವೇದೇಭ್ಯಸ್ತಥಾಶ್ವತ್ಥಸ್ಥಿತೋ ಹರಿಃ | ಉತ್ಕರ್ಷಹೇತುರ್ವಕ್ಷೇಭ್ಯೋ ಯ ವಿವಾ-
ಶ್ಚತನಾಮಕ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಭೂತಿತತ್ತ್ವೇ || (೩) ಕೇಷುಕೇಷು ಚ ಭಾವೇಸ್ವಿತ್ಯುಕ್ತ-
ತ್ವಾಚ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಜೀವೇಭ್ಯೋಽನ್ಯದೇವ ವಿಭೂತಿರೂಪಂ || (೪) ದ್ವಿವಿಧಂ ವೈಭವಂ
ರೂಪಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಚ ತಿರೋಹಿತಂ | ಕಪಿಲನ್ಯಾಸಕೃಷ್ಣಾದ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ವೈಭವಂ
ಸ್ವೃತಂ | ಭಿನ್ನಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಜೀವೇಭ್ಯೋ ಜಡೇಭ್ಯರೂಪಿತದ್ವೈತಂ | ಸ್ವಜಾತ್ಯಾಧಿ-
ಕೃದಂ ತೇಷಾಂ ತತ್ತಿರೋಹಿತವೈಭವಮಿತ್ಯಾದಿ ಚ || ೧ ||

ಅ || (೧) ದೇವಿ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪಗಳ ಸನ್ನಿಧಾನವಿರೇಷದಿಂದ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಅವಾವ ಪಾತಿಯ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಗಳಿಗುತ್ತಮೇ. ಆ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪಗಳು ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ. (೨) (ಅದನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ--) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆ ಗಳ ಸಮಾಹಿತಂ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಉತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾಗಿ ಚತುರ್ಮುಖನಲ್ಲದವನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಹಾಗೆಯೇ ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳ ದಿವ್ಯಿಯಿಂದ ಸಾಮವೇದಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾಗಿ ಸಾಮವೇದದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಣನಾಗಿ ಇದ್ದವನಾಗಿ ಸಾಮ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು ಹಾಗೆಯೇ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯಕ್ತಗಳಿಗಿಂತ ಅತ್ಯತ್ಯ ವ್ಯಕ್ತವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿರಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾಗಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಅತ್ಯತ್ಯ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಇದ್ದವನಾಗಿ ಅತ್ಯತ್ಯ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮೇಯವು ವಿಭೂತಿತತ್ತ್ವ ಮೇಲುವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿದೆ (೩) (ರವಿ ಮೊದಲಾದವರೇ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳೆಂದು ಮತ್ತೆ

೮ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಮಕವಾಗಿರುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪವೇ ವಿಭೂತಿರೂಪವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—
 ಕೇಷು ಕೇಷು ಚ ಭಾವೇಷು ಯಾವ ಯಾವ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಿಂದ
 ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಭೂತಿರೂಪವು ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಜೀವರಿಗಿಂತಲೂ ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿಂತಲೂ
 ದೇರಿಯೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಆಯಿತು. (ಅಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ಮೊದಲಾದವರೇ ವಿಭೂತಿ
 ರೂಪವು, ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾದುದು ಅಲ್ಲವೆಂದಾಗಿದ್ದರೆ—೮೧ ಕೇಷು ಕೇಷು ಚ ಭಾವೇಷು
 ಜೀಂತ್ಯಃ ಎಂಬ ವಿಭೂತಿರೂಪಾಶಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಯುಕ್ತವಾಗುವದು. (ಆವಾಂ ಪದಾರ್ಥ
 ಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ದೇ ವಿಭೂತಿರೂಪವೆಂದಾಗಿದ್ದರೆ—(1) ಸಿದ್ಧಾಂತಾಂ ಕಪಿಲೋ ಮುನಿಃ (2) ಮುನೀನಾಮು
 ಪ್ಯಹಂ ವ್ಯಾಸಃ (3) ವೃಷ್ಣೀನಾಂ ವಾಸುದೇವೋಽಸ್ಮಿ, (4) ರಾಮ ತೃಪ್ತಧೈತಾನುಹಂ (5) ಅದಿ
 ತ್ಯಾಸಾಮಹಂ ವಿಷ್ಣುಃ. ಎಂದು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ, ಕಪಿಲಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತ ಭಗವದ್ಭೂತಭಗವಾಃ
 ಹೋಗುವವು, ಎಂಬುವ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಸ್ಫುಟಿಯಿಂದಲೇ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.) (೪) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ
 ವಿಭೂತಿರೂಪವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ತಿರೋಹಿತ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವು. ಅದರಲ್ಲಿ (1) ಕಪಿಲ-ವ್ಯಾಸ-ಕೃಷ್ಣ
 ಮೊದಲಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿಭೂತಿರೂಪ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಜೀವ
 ರಿಂದಲೂ ಅಪರಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದಲೂ ಭಿನ್ನವಾದುದು, ಅವರಿಗೆ ನಿಯಮಕವಾದುದು ಆ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಆ
 ಪಾತಿಯ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವುದು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪವು ತಿರೋಹಿತ
 ವಿಭೂತಿರೂಪವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಾದಿ ಪ್ರಮೇಯವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ || ೧ ||

ಹೀ—ಆವಾಂ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಮಕವಾಗಿದ್ದು ಆವಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯವೇನುಳ್ಳದ್ದು ವಿಭೂತಿರೂಪವು.
 ಎಂಬುದಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಆ ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳಿಗೆ ಆವಾಂ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ (ಅಂದರೆ ರವಿ ಮೊದಲಾದವ
 ರಿಂದ) ಏಕೈಕವಾದುದು—ರವಿ ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಾನ್ಯವೇನುಳ್ಳ ಕೊಡಲಾರದು. ಎಂದರೆ ಅವಯವ ಶಕ್ತಿ
 ಯಿಂದ ಆ ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳಿಗೆ ಆವಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯವೇನುಳ್ಳ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಎಂಬುವುದನ್ನು ಸ್ಫುಟಿಯಿಂದಲೇ
 ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಶಾ || (೧) ಆತ್ಮಾಃ ಶತಗುಣಶ್ರೇಷ್ಠರವಜ್ಞೇ ಯೋ ಯತೋ ರವಿಃ | ಉದವನ್ನೇಭ-
 ಜಲಸಾನ್ನರೀಚಿಃ ಸಾಮ ಸಾಮ್ಯತಃ | (೨) ಸುಖಾತ್ಸುಖತ್ವಾತ್ಪು ಶಶೀ ವೇದೋ ವೇದ-
 ಸತೋ ಹರಿಃ | ವಾಸವರ್ತಿ ವಾಸವೋಽಸೌ ಚೇತೋನೇತಾ ಶು ಚೇತನಾ | (೩) ಶಾಲ-
 ಕೈರ್ವನನೀಯತ್ವಾತ್ಪವನೋ ಜೋಧನಾನ್ನನಃ | ಶಾವಕಃ ಕೋಧನಾನ್ನೀರುರೀರೋ-
 ಯನ್ಮಾಃ ಸ್ಯ ಸಾಗರಃ | (೪) ಸಾರಸ್ಯ ಗರಣಾತ್ಪ್ರಂದೋ ಜಗತಃ ಪ್ರಂದನಾದ್ಭುಗು |
 ಭಜಗನಾಜ್ಞತ ಯಜ್ಞಶ್ಚ ಜಾತಪೋ ಯಾಜ್ಞ ಏವ ಚ | (೫) ಆತ್ಮಾಕಾರಸ್ಥಿ ಕೋಶ್ರಸ್ತೋ
 ವರಂ ಶ್ರೀಶ್ಚ ಕದಾತ್ರಯಃ | ವರಾವತೋ ನರಾಣಾಂ ಯದ್ದದ್ಯಾತ್ಸರ್ವಂ ಸ ನಾರದಃ |
 (೬) ಪ್ರೀ ಪ್ರೀ ಸಮಾಕ್ರಯತ್ವಾಚ್ಚ ಹಮಾಲಯ ಇತಿರಿತಃ | ವರ್ಷಾತ್ಪಾದರಿಫಿರ್ವಪ್ರೋ
 ವೈನತೀಯೋ ನಕಾಸ್ತದಃ | ವಾಸುಕಿರ್ವಾಸಸುಖದಃ ಕಂದರ್ಪಃ ಸುಖಭೇದತಃ || ೨ ||

|| ೧ || ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಪೂರ್ಣಗುಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನಾದುದರಿಂದ ಆತ್ಮಾ
 ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ವೇದರೂಪಕಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವವನಾದುದರಿಂದ ರವಿ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಜಲರೂಪ
 ವಾದ ಮೇಘವನ್ನು ಹರಿಸುವವನಾಗಿ ವಸುಕಿವೆಂದರಿಂದ ಮರೀಚಿ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಲಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದ

ಮುಖದಿಂದಲೂ ಅತಿಶಯ ಸುಖಪ್ರದವೆನಿಸುವುದರಿಂದ ಶರೀರವು ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. (೨) ಸರ್ವತ್ರ ಸಮನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯುವವನಾದುದರಿಂದ ವೇದನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ರೀತಿ ಸಾಮಾನ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡವನು. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವದೇಶ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ವಾಸವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸರ್ವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರೇರಣನಾದುದರಿಂದ ಚೇತನವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. (೩) ಜಗದ್ರಕ್ಷಕರಾದ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪದಿಂದ ಸೇವಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಪವನವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸರ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯುವವನಾದುದರಿಂದ ಮನವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸರ್ವವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕುದ್ರಿಸುವುದರಿಂದ ಪಾವಕವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರೇರಣನು ಇನ್ನೂ ಬೃನ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಮೇರುವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. (೪) ಸರ್ವ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಾರವಿಷಯವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಸಾಗರವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ದ್ರವ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೊರಗೊಳಪಡಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಂದೇವವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ವಿರೋಧಿಗಳನ್ನು ಸಾಕಗೊಳಪಡಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಧೈಯವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹುಟ್ಟಿದವರೊಬ್ಬರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದ ಜಪನೆಂದೂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಯಜ್ಞನೆಂದು ಏವಂ ಜಪಯಜ್ಞನೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ (೫) ಅತ್ಯಂತ ಇರುವವನಾದುದರಿಂದ ಅಂದರೆ—ಹಯಗ್ರೀವರೂಪದಿಂದ ಅಥವಾ ವಹವಾಚಕ್ಯರೂಪದಿಂದ ಇರುವವನಾದುದರಿಂದ ಅಶ್ವತ್ಥನೆನಿಸಿಕೊಂಡವನು. ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಾದ ಅಶ್ವಾಕಾರರಾದ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಬಿಂಬರೂಪನಾಗಿ ಅಶ್ವಾಕಾರನಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಾನೆ. ಅದುದರಿಂದಲೂ ಅಶ್ವತ್ಥನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. (೬) ದೈವಂ ಮದೀಯಂ ಸರಃ ಶ್ರೀತದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಮದಕರವಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪುರಾಣವಾದ ಸರೋವರವಿದೆ, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರವಾಣಗಳಿಂದ) ಐರವತವೆನಿಸಿಕೊಂಡವನು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು. ಅವಳಿಗೆ ಅಶ್ರಯನಾಗಿ ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಐರಾವತನೆನಿಸಿಕೊಂಡವನು ಶ್ರೀಹರಿಯು. ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಅವೇಕ್ಷಿತವಾದ ಶತ್ರುಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪಾಲಕನೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. (೭) ಹ್ರೀ, ಶ್ರೀ, ಎಂದು ಎರಡು ರೂಪಗಳುಳ್ಳ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಅಶ್ರಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಹಿಮಾಲಯನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವವನಾದುದರಿಂದ ವಕ್ರವೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನವ್ರಾತ್ರರೂಪದ ದೇವಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಶ್ರಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವೈಷ್ಣವವೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ವಾಸವಾದರಿಗೆ ಅತ್ಯಧಿಕಸುಖವನ್ನು ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಅನಿರುದ್ಧವಾದಿಂದ ಇದ್ದು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ವಾಸುಕಿ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಸುಖಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು (ಅಂದರೆ ನಿರವಧಿ ಆನಂದಗಳನ್ನು) ಮುಖವಿವರವನಾದುದರಿಂದ ಕಂದರ್ಪನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. || ೨ ||

ಕಾ || (೧) ಅರ್ಯಮಾ ಜ್ಞೇಯಮಾತ್ಮತ್ವಾತ್ಕಾಲ ಆಕಲನಾದಪಿ | ವರುಣೋ ವರಣಾ-
ಕ್ಷಮೋ ದ್ವಿರೂಪೋಽಂತರ್ಬಹಿಯತಃ || (೨) ಮಹರೋ ಮಾನಕರ್ತೃತ್ವಾ-
ದ್ಭವಃ ಸಂಯಮನಾದ್ವಿಭುಃ | ಪ್ರಹ್ಲಾದಃ ಸ ಮಹಾನಂದೋ ಮೃಗೇಂದ್ರೋ
ಮೃಗಯತ್ಕತಿಃ || (೩) ಜಾಹ್ನವೀ ಜಹತಾಂ ಸ್ಥಾನಮಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಚಾತ್ಮನಾಂ ಪತಿಃ |
ವಿದ್ಯಾಜ್ಞಪ್ರಿಸ್ಪರ್ಶಪತ್ಯಾದ್ಯಾದೋ ವಾಚ್ಯತ್ವತೋ ಹರಿಃ || (೪) ಕೀರ್ತ್ಯೋ (ಕೃಷ್ಣ)
ವಕ್ತಾಶ್ರಯಃ ಕೀರ್ತಿವಾಕ್ ಶ್ರೀರಿತಿ ಚ ನಾಮಕಃ(ತಃ) | ಸ್ಮರಣೇಯಃ ಸ್ಮರಣ-
ಮೇಧಾ ಶ್ವಮೂರೂಪಸ್ತಥೇರ್ಯತೇ || (೫) ದ್ಯೂತಂ ಕ್ರೀಡಾಪರತ್ವಾಚ್ಚ ಗಾಯತ್ರೀ
ತ್ವಾತಿ ಗಾಯಕಾನ್ | ಸತ್ತ್ವಂ ಸಾಧುಗುಣಪ್ರಾಚ್ಛ ದಂಡನಾದ್ಧಂಡ ಉಚ್ಯತೇ || ೩ ||

|| (೧) ಜ್ಞೇಯವಾದುದಿಲ್ಲವನ್ನು ತಿಳಿಯುವವನಾದುದರಿಂದ ಅರ್ಯಮಾ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕನಾದುದರಿಂದ ಕಾಲಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಪ್ರಕೃತ್ಯ ಅನಂದವುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ವರುಣ

ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ ಭಕ್ತರನ್ನಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸುವುದರಿಂದ ವರುಣಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ದ್ವಂದ್ವಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. (೨) ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಿಗೆ ಅಲ್ಪ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಒಟ್ಟುಮಾಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಮಹರಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಜಿನ್ನಾಗಿ ನಿಗ್ರಹಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಯಮನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮಹಾಅನಂದವ್ಯಕ್ತವನಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಹ್ಲಾದನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸರ್ವಸ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತಿಭಾರ್ವಕನಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ಹುಡುಕುವ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಧಿಕತೆಯಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ವ್ಯುಗ್ರೇಂದ್ರನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. (೩) ಜನನಮರಣಾದಿರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರವು ನಿಷ್ಕಾರವೆಂದು ತಿಳಿದು ಸಂಸಾರವನ್ನು ಬಿಡುವ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಶ್ರಯನಾಗಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಜಾಹ್ನವೀ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಜೀವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಅಧಿಕತೆಯಾಗಿರುವವನಾದುದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮನೆಂದೂ ಜ್ಞಾನಪ್ರರೂಪನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿದ್ಯಾ ಎಂದೂ ಹೀಗೆ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯಾ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ವೇದಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವವನಾದುದರಿಂದ ವಾದಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. (೪) ಸ್ತುತಿಪಲ್ಲಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಕೀರ್ತಿಃ, ಎಂದೂ ಸರ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವವನಾದುದರಿಂದ ವಾಕ್ ಎಂದೂ, ಸೇವಕರಿಗೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ೞಃ ಎಂದೂ, ಹೆಸರುಳ್ಳವನು ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಭಕ್ತರಿಂದ ಸ್ಮರಿಸಲ್ಪಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಸ್ಮೃತಿ ಎಂದೂ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಪ್ರರೂಪನಾದುದರಿಂದ ಮೇಧಾ ಎಂದೂ ಭಕ್ತರ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಕ್ಷಮಾ ಎಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. (೫) ಶ್ರೀಬೆಂಬಿರಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದ್ವೈತನೆಂದೂ ತನ್ನನ್ನು ಗಾನಮಾಡುವವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಗಾಯತ್ರಿ ಎಂದೂ ಸಾಧುಗುಣಗಳ ಸ್ವರೂಪನಾದುದರಿಂದ ಸತ್ವನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. (ಅಂದರೆ ಸಾಧು ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನಿಗೆ ನಾನು ಸಾಧು ಗುಣನು. ಅಂದರೆ ಅವರಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಬಿಂಬಧೂತವಾದ ಸಾಧುಗುಣಸ್ವರೂಪನು. ಎಂತ ಅವರಿಗೆ ಸಾಧುಗುಣ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಸಾರಥರ್ಮವನ್ನು ಕೊಡುವವನು.) ದುಷ್ಟರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ದ್ವಂದ್ವನೆಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.

|| ೩ ||

ತಾ || (೧) ಬೃಹತ್ಪ್ರಾಣೋಽಪ್ಯಮೇಯಶ್ಚ ಬೃಹತ್ಪ್ರಾಣೋರನೋರತೇಃ | ಶುಭಾಶುಭಜ್ಞಾನಕರಃ ಕುಸುಮಾಕರಃ ತುರಿತಃ || (೨) ಜ್ಞಾನಂ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮತೋ ಮೌನಂ ಮುನೀಂದೋ ನೀತಿರಾನಯನ್ | ಮಾರ್ಗಾಣಾಮಂತಕಶ್ಚಾಪು ಮಾರ್ಗಕೀರ್ಷಃ ಶ್ರುತೀರ್ತಿತಃ || (೩) ಸುಖಂ ಪಿಬನ್ ಲೀಲಯೈವ ಕವಿಲೋ ವ್ಯಾಸ ಏವ ಚ | ವಿಶಿಷ್ಟಶ್ವಾದ್ವಿಷ್ಣುನಾಮಾ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರಾಣಸೌಖ್ಯತಃ | (೪) ಏವಂ ನಾನಾಗುಣೈರ್ವಿಷ್ಣುರ್ತಾನಾನಾಮಫಿರೀರಿತಃ | ನಾನಾಪ್ರಾಣಾದಿಸಂಸ್ಥಶ್ಚ ವಿಭೂತಿರಿತಿ ತಬ್ಧತಃ || ೪ ||

ಅ || (೧) ಶ್ರೀಪ್ರಾಣದ ಬೃಹಾದಿಗಳಿಗೂ ಶ್ರೀಪ್ರಾಣನಿಗಿರುವುದರಿಂದ ಬೃಹತ್ವನೆಂದೂ, ಹೀಗೆಯೇ ಇದ್ದಾನೆಂದೂ ತಿಳಿಯಲಕರ್ತನಾದುದರಿಂದ ಅಮನೆಂದೂ ಹೀಗೆ ಬೃಹತ್ಪ್ರಾಣನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಜಗತ್ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾತರೇಳೆಂದು ಅಶ್ರಯವುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಅಶ್ರಯಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸರ್ವಜನರಿಗಿಂತಲೂ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಅತುಲವಾಗಿ ಅತುಲ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಹುಟ್ಟಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಕುಸುಮಾಕರನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. (೨) ಜ್ಞಾನವೆಂಬುವ ಗುಣಸ್ವರೂಪನಾದುದರಿಂದಲೂ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ ಎಂಬುವ ರೂಪ ಕೀರ್ತನೆಯಿಂದಲೂ ಜ್ಞಾನನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮುನಿಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಪಲ್ಲಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಮೌನಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ನೀತಿರೂಪನಾದ ಸಾರಥರ್ಮವನ್ನು ಕೊಡುವವನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಸುಖಮುಕ್ತಿಯ ಮುಕ್ತಿಮುಕ್ತಿಯ ಜೀವನವನ್ನು ತನ್ನ ಸವಾಹಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದಲೂ ನೀತಿ ಎಂದು ಹೆಸರು.

ವನು ಸೋಲಧ್ಯನು ಪಾರಮಾತ್ಮನೇ ತದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಂ ಪದಂ ಎಂಬ ವೇದಪ್ರಮಾಣ
ವಿಂದ ಅರ್ಚಿಸಿದ ಮಾರ್ಗಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಅಂತದಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶಿರಃಸ್ಥಾನೀಯನಾದುದರಿಂದ
ಮಾರ್ಗಗೋಷ್ಠಿವೇನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. (೩) ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸುಖವನ್ನು ಶ್ರೀದೇಯಿಂದಲೇ ಅನುಭವಿಸು
ವನಾದುದರಿಂದ ಕವಿಲಾಸನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟತನು ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನೂ ಆದುದರಿಂದ
ವ್ಯಾಪ್ತಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟನಾಗಿ ಇರುವವನಾದುದರಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ.
(ಷಷ್ಠಾಃ ಪ್ರಾಣಾ ಆತ್ಮಾ ದಶೈ ನಿರ್ವ್ಯತಿವಾಚಕಃ ಎಂಬುವ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸರ್ವರಿಗೆ
ದೇಶಕೂಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅನಂದ ಸ್ವರೂಪನೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ) (೪) ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ
ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ನಾನಾ ಗುಣಗಳಿಂದ ರವಿ ಮೊದಲಾದ ಬಹು ವಿಧ ನಾಮಗಳಿಂದ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳ
ಲ್ಪಡುತ್ತಾ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದವನು, ವಿಭೂತಿ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡು
ತ್ತಾನೆ || ೪ ||

ಕಾ || (೧) ಶಕ್ತ್ಯಾದಿಷು ವಿಜಾತೀಯಸ್ವಾಮ್ಯದಃ ಸಾರದಃ ಕೃತಿತ್ | ಶರ್ವಾದಿಷು ಸಜಾ
ತೀಯಶ್ರೈಷ್ಠ್ಯದತ್ತೇನ ಸಂಸ್ಥಿತಃ || (೨) ಶಕ್ತೋಶನಾರ್ಜುನಾದ್ಯೇಷು ಸಜಾತೀ
ಯೈಕದೇಶತಃ | ದೇವೇಷ್ಟಪ್ತ(ಭೈ)ಧಿಕೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಯತೋ ವಿಷ್ಣೋರನಂತರಃ ||
(೩) ಕವಿತ್ವಾದಿಗುಣೇಷ್ಟೇವ (ವಂ) ಯತ್ಪ್ರಮೋ ನಾಸ್ತಿ ಕಶ್ಚನ | ತಥಾ ಭೀಮಶ್ಚ
ಪಾರ್ಥೇಷು ಜ್ಞಾನಂಯಜ್ಞೇಷು ಚೋತ್ತಮಂ | ಸುದರ್ಶನಂ ಚಾ(ನಶ್ಚಾ)-
ಯುಧೇಷು ವೇದೇಷ್ಟ್ಯಗೈದ ಉಚ್ಯತ (ಎವ ಚ) ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಭೂತಿತತ್ತ್ವೇ || (೪)
ಕೃತಿತ್ವಾಮ್ನ ಅಧಿಕೃಮುಭಿಮಾನ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ | ಯುಚಃ ಶ್ರೀಗೀರಮಾದ್ಯಾಶ್ಚ ಸಾ-
ಮಃ ಪ್ರಾಣಶಿವಾದಯ ಇತ್ಯಾದ್ಯಭಿಮಾನಿಭೇದಾತ್ | ತತ್ತ್ವಾಪಿ ಯಥಾಯೋಗ್ಯಂ ||
|| ೫ || || ೧೦—೧೦ ||

ಅ || (೧) ಚಂದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಚಂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಜಾತೀಯಗಳಾದ ನಕ್ಷತ್ರಾದಿ
ಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಸ್ವಾಮಿತ್ವವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವನು. ಸತ್ಯಂ ಸತ್ಯವತಾಮಹಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಲ
ವಳ್ಳವರಿಗೆ ಸತ್ಪರೂಪ ಸಾರಥರ್ಮವನ್ನು ಕೊಡುವವನು. ರುದ್ರಾಣಾಂ ಶಂಕರಶಾಸ್ತ್ರಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ
ಶಂಕರಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಜಾತೀಯ ಇತರ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಕೊಡುವವನು (೨) ದೇವಾನ್ವಾ
ಮಸ್ಮಿ ವಾಸವಃ | ಕವೀನಾಮುಕನಾಃ ಕವಿಃ, ಪಾಂಡವಾಣಾಂ ಧನಂಜಯಃ, ಯಜ್ಞಾನಂ ಜಪ
ಯಜ್ಞೋಽಸ್ಮಿ, ಆಯುಧಾಸಾಮಹಂ ವಜ್ರಂ ವೇದಾಸಾಂ ಸಾಮವೇದೋಽಸ್ಮಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ
ಚಂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಜಾತೀಯರಲ್ಲಿ ಏಕದೇಶದಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಕೊಡುವವನು. (ಚಂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ
ಸಜಾತೀಯರಲ್ಲಿ ಏಕದೇಶದಿಂದಲೇ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವೆಂದು ಏಕ ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದರೆ -) ವಿಷ್ಣುವು ಹೂರೂ
ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ. ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟನು (ಅಂದರೆ ದೇವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ
ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೇ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದುದರಿಂದ ಚಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಜಾತೀಯರಾದ ಅನರದಾದಿ ಏಕದೇಶ
ವಿವರೇ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು) (೩) ಕವಿತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಯಾರೊಬ್ಬನೂ
ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗಿಂತ ಸಮಾನಿಷ್ಠನು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ ಭೀಮಸೇನನು ಶ್ರೇಷ್ಠನು. ಯೋಗ
ೀಶ್ವರ ಇತ್ಯನವು ಶ್ರೇಷ್ಠವು. ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಸುದರ್ಶನವು ಶ್ರೇಷ್ಠವು. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞೋಪನಿಷತ್
ಇತ್ಯನು ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮೇಯವು ವಿಭೂತಿತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿದೆ (೪) (ಕೆಲವು ಕಡೆ ಸಾಮವೇದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾನವು

ದಿಗಳಿಂದ ಅಧಿಕೃತವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು. (ವೇದಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೇಳಿದ್ದು) ಮುಗ್ಧೀದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತೀ ವಾರ್ವತ್ಯಾದಿಗಳು. ಅಭಿಮಾನಿಯರು. ಸಾಮವೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣ ರುದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳು ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದೇರಿ ದೇರಿ. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು

ಎ || ಸಾಮವೇದಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಣಿವಾದಿಗಳಿಗೆ ಮುಗ್ಧೀದಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದಿಗಳಿಗಿಂತ ಶ್ರೀತ್ಯತ್ವವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಮವೇದಕ್ಕೆ ಮುಗ್ಧೀದಕ್ಕಿಂತ, ಅಭಿಮಾನಿ ವಿಷಯದಲಾದರೂ ಅಧಿಕೃತ ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ - ಸಾಮವೇದಕ್ಕೆ ಮುಗ್ಧೀದಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕೃತವನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೋ ಆಗ ಸಾಮವೇದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಅಭಿಮಾನಿಯೆಂದೂ ಮುಗ್ಧೀದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಭಾರತೀ ಸರಸ್ವತೀ ವಾರ್ವತ್ಯಾದಿಗಳು ಅಭಿಮಾನಿಗಳೆಂದೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸಾಮವೇದಕ್ಕೆ ರುದ್ರನನ್ನು ಅಭಿಮಾನಿಯೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ - ಮುಗ್ಧೀದಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ವಾರ್ವತ್ಯಿಗಿಂತ ಅಧಿಕೃತವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೇಳಿದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಮುಗ್ಧೀದಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಭಾರತೀ ವಾರ್ವತ್ಯಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಸಾಮವೇದಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಪ್ರಾಣಿವಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕೃತದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮುಗ್ಧೀದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಅಭಿಮಾನಿ ಎಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಆಗ ಮುಗ್ಧೀದವೇ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀತ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. || ೫ ||

|| ೧೦ - ೧೦ ||

ಹೀ - ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳ ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

೧೧ || ಯದ್ಯದ್ವಿಭೂತಿಮತ್ಪ್ರತ್ಯಂ ಶ್ರೀಮದೂರ್ಜಿತಮೇವ ವಾ |

ತತ್ತದೇವಾವಗಚ್ಛ ತ್ವಂ ಮಮ ತೇಜೋಽಂತಸಂಭವಂ || ೧೦ ||

ಅ || ಯದ್ಯತ್ ಸತ್ತ್ವಂ - ಯಾವ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವು, ವಿಭೂತಿಮತ್ - ಅವನ ಜಾತಿಯ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿಂತ ಶ್ರೀತ್ಯವಾಗಿದೆಯೋ, ಶ್ರೀಮತ್ = ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿದೆಯೋ, ಉರ್ಜಾ ಮೇವ = ಅಧಿಪತ್ಯವುಳ್ಳದ್ದು ಆಗಿದೆಯೋ, ತತ್ತತ್ = ಅವನ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು, ಮಮ = ನನ್ನ, ತೇಜೋಽಂತ ಸಂಭವಮೇವ - ಪ್ರಕಾರರೂಪವಾದ ಅಂತರೀಕ್ಷಿತಗೊಂಡಿರುವುದನ್ನಾಗಿಯೇ, ತ್ವಂ = ನೀನು, ಅವಗಚ್ಛ = ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು. || ೧೦ ||

ಭಾ || (೧) ಯದ್ಯದ್ವಿಭೂತಿಮದಿತಿ ವಿಪ್ರರಃ | ವಿಷ್ಣ್ವಾದೀನಿ ತತ್ಸ್ವರೂಪಾಣ್ಯೇವ | ಆತ್ಮಾನಿ ಕು ತೇಜೋಯುಕ್ತಾನಿ || (೨) ತಥಾ ಚ ಪೈಂಗಿಖಿಲೇಷು | ವಿಶೇಷಕಾ ರುದ್ರವೈಶ್ವೇಂದ್ರದೇವರಾಜಸ್ವಾದ್ಯಾ ಅಂತಯುತಾ ಅನ್ಯಜೀವಾಃ | ಕೃಷ್ಣವ್ಯಾಸೌ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾ ಚ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾ ಯಜ್ಞಪ್ರಮುಖಾಃ ಸ್ವಯಂ ಸ ಇತಿ || (೩) ಸ ವಿವೈಕೋ ಭಾಗವದಾತರಥಿಕೃಷ್ಣಾದ್ಯಾತ್ಮಾಂತಯುತಾ ಅನ್ಯಜೀವಾ ಇತಿ ಗೌತಮಿಖಿಲೇಷು || (೪) ಮುಷಯೋ ಮನವೋ ದೇವಾ ಮನುಷ್ಯಾ ಮಹೋದಕಾಃ | ಕಲಾಃ ಸರ್ವೇ ಹರೀರೇವ ಸಪ್ರಜಾಪತಯಃ ಸ್ವತಃ | ಏಕೇ ಸ್ವಾಂತಕಲಾಃ ಪುಂಸಃ ಕೃಷ್ಣಸ್ತು ಭಗವಾನ್ ಸ್ವಯಮಿತಿ ಭಾಗವತೇ || (೫) ಯುಷ್ಮಾದೀನಃ ||

ಯುತಶ್ವೇನೋಕ್ತಾ ವರಾಹಾದೀನ್ ಸ್ವರೂಪಶ್ವೇನಾಹ | ಕುತಬ್ಧ ವಿನಾರ್ಥೇ |
ಅನ್ಯಸ್ತು ವಿಶೇಷೋ ನ ಕುತ್ರಾಪ್ಯವಗತಃ | ಅಂಶತ್ವಂ ತತ್ರಾಪ್ಯವಗತಂ | ಉದ್ಬು-
ರ್ಹಾತ್ಮನಃ ಕೇಶಾವತಿ || (೬) ಮೃಡಯಂತೀತಿ ಬಹುವಚನಂ ಚಾಯುಕ್ತಂ | ನ
ಹ್ಯಂತರಾನ್ಯದುಕ್ತಾ ಪೂರ್ವಮಪರಾಮೃಶ್ಯ ತತ್ಕ್ರಿಯೋಚ್ಯಮಾನಾ ದೃಷ್ಟಾ ಕು-
ತ್ರಚಿತಾ || ೪೧ ||

೧ || (೧) ಯದ್ಯದ್ವಿಭೂತಿಮತ್ ಎಂಬುವುದು ವಿಷಯ ವಿಭೂತೀಃ ವಿಪ್ರರಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ವಿಭೂತಿ
ರೂಪಗಳ ವಿಸ್ತಾರರೂಪವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅದಿತ್ಯಾಸಾನಮಹಂ ವಿಷ್ಣುಃ ಇದು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಶ್ರೀಪರಮಾ
ತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಗಳೇ. (ತೇಜೋರೂಪವಾದ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದವುಗಳಲ್ಲ.) ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ರವಿರಂತು
ಮಾನ್ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸೂರ್ಯ ಮೊದಲಾದವರು ಪರಮಾತ್ಮನ ತೇಜೋರೂಪವಾದ ಅಂಶದಿಂದ
ಕೂಡಿದವರು. (೨) ಈ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಪೈಂಗುಲ ಎಂಬುವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಗರುಡ, ತೇಷ, ಬ್ರಹ್ಮ,
ಬ್ರಹ್ಮ, ವೈಷ್ಣ (ಪೃಥುರಾಜ) ಇಂದ್ರ, ಇತರದೇವತೆಗಳು, ರಾಜರಾದಕ್ಷತ್ರಿಯರೇ ಮೊದಲಾದ ಬೇರೆ
ಜೀವರು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದವರು. ಯಮಧರ್ಮನ ಪುತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ, ವೇದ
ವ್ಯಾಸ, ದರ್ಶನ ಪುತ್ರನಾದ ಶ್ರೀರಾಮ, ಯಾದವ ಕೃಷ್ಣ, ಪರಕುರಾಮ, ಕಪಿಲ, ಯಜ್ಞ ಮೊದಲಾದವರು
ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಭೂತರೇ. (ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದವರಲ್ಲ) (೩) ಪರಕುರಾಮ,
ದರ್ಶನ ಪುತ್ರನಾದ ಶ್ರೀರಾಮ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಾಸ ಕಪಿಲಾದಿಗಳೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀನಾರಾ
ಯಣ ಸ್ವರೂಪರೇ. ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರಾದರೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿ
ದವರು ಹೀಗೆ ಗೌತಮಬಲ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (೪) ಮುಷಿಗಳು, ಮನುಗಳು, ದೇವತೆಗಳು
ಮಹಾಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ಮನುಪುತ್ರರು ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿಯಿಂದ ಸಹಿತರಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ
ಅಂಶಯುಕ್ತರೇ. (ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಭೂತರಲ್ಲ.) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಾಂಶಭೂತರಾದ ವರಾ
ಹಾದ್ಯವತಾರಗಳು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮನಾದ ಮೂಲರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣ
ನೇ. (ಕೃಷ್ಣೋ ಮುಕ್ತೈರಿಜ್ಯತೇ ವೀತಮೋಹೈಃ ಎಂದು ಮೂಲರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬುವ
ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗವಿದ್ದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣ ಶಬ್ದದಿಂದ ಮೂಲರೂಪವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಶ್ರೀಪರ
ಮಾತ್ಮನ ಕೃಷ್ಣಕೇಶಾವತಾರನಾದ ಯಾದವಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಾರದು) ಎಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿದೆ.
(೫) ಮುಷಿ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಂಶಯುಕ್ತರೆಂದು ಹೇಳಿ ವರಾಹಾದಿಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯ
ಸ್ವರೂಪಗಳೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಕೃಷ್ಣಸ್ತು ಎಂಬುವುದಿದ್ದ ತು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿವ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವು.
ಸ್ವಯಂ ತು-ಮೂಲರೂಪಿಯೇ ಎಂದೇ ಅರ್ಥವು. (ಹೀಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಕೃಷ್ಣವ್ಯಾಸ
ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರವಾಣಗಳ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದು. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊರತು ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ
ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.) ವರಾಹಾದಿ ಅವತಾರಗಳು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶಭೂತರು,
ಶ್ರೀಯಾದವ ಕೃಷ್ಣನು ಮಾತ್ರ ಅಂತಿಯು ಎಂಬೀ ವಿಶೇಷವು ಎಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳ
ಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಉದ್ಬುರ್ಹಾತ್ಮನಃ ಕೇಶೌ ಕೃಷ್ಣಕೇಶೋ ಹಿ ಯಾದವಃ ಶ್ರೀಮೂಲರೂ
ಪಿಯ ಕೃಷ್ಣಕೇಶದಿಂದ ಯಾದವಕೃಷ್ಣನು ಆದನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ ಇದರಿಂದ ಶೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿಯೂ
ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶತ್ವವೇ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. (೬) ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಾದಿನ್ಯಾಕುಲಂ ಲೋಕಂ
ಮೃತಯಂತಿ ಯುಗೇಯುಗೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಬಹುವಚನವು ವರಾಹಾದಿಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಪರ
ಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಾಂಶರೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ ಶ್ರೀ ಯಾದವಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ

ಕೊಂಡರೆ ಬಹುವಚನವೂ ಕೂಡದೆ ಹೋಗುವುದು (ಮೃತಯಂತಿ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ವರಾಹಾದಿಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆಂದರೆ ಕೃತ್ವಸ್ತು ಭಗವಾನ್ ಸ್ವಯಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಕೃತ್ವವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಡದು. ಏಕೆಂದರೆ ವರಾಹಾಧ್ಯವಶಾರಗಳನ್ನು ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಿರುವುದರಿಂದ ಅವನ್ನಿ ಹಿತದಿಂದ ಅವನುವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ ಅವರ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಉತ್ತರತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ, ಎಂಬುವುದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡು ಬರಲಿಲ್ಲ. (ಆದುದರಿಂದ ವರಾಹಾದಿ ಸ್ವರೂಪಾಂಕರು, ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ನೀಲಮೇಘ ಶ್ಯಾಮನಾದ ಮೂಲರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನೇ ಎಂಬುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. || ೪೧ ||

ಶಾ || ಮಮ ತೇಜೋಂತೇನ ಸಂಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ

|| ೪೧ ||

ಅ || ನನ್ನ ಪ್ರಕಾಶರೂಪವಾದ ಅಂಶದಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂದು ತೇಜೋಂತಮಃಭವಂ ಎಂಬುವುದು ಅರ್ಥವು. ತೇಜಸ್ವಿನ ಅಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದೆಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ. || ೪೧ ||

ಹೀ—ಅವಾವ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳ ವಿಸ್ತಾರದಿಂದಲೂ ಹೆಚ್ಚು ವಿಭೂತಿ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಅಥ ವಾ ಬಹುನ್ಯತೇನ ಕಿಂ ಜ್ಞಾತೇನ ತವಾಜುನ |

ವಿಷ್ವಭ್ಯಾತಮಿದಂ ಕೃತ್ಸ್ನಮೇಕಾಂತೇನ ಸ್ಥಿತೋ ಜಗತ್ || ೪೨ ||

ಅ || ಅಥವಾ—ಅಥವಾ, ಅರ್ಜುನ—ಅರ್ಜುನನೇ, ಏತೇನ ಬಹುನಾ=ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ ವಿಭೂತಿಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತರಾದ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕಗಳಾದ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಗಳಾದ ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳ ವಿಸ್ತಾರದಿಂದ, ಜ್ಞಾತೇನ=ತಿಳಿಯೋಡದಿಂದ, ತವ=ನಿನಗೆ, ಕಿಂ=ನಿನ್ನ ಪ್ರಯೋಜನವು? ಅಂದರೆ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ವ್ಯಾಪ್ತಭಗವದ್ರೂಪಗಳ ಜ್ಞಾನದಿಂದಂಟಾಗುವ ಫಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕವಾಗಿರುವ ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನ ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳ ಜ್ಞಾನದಿಂದಂಟಾಗುವ ಫಲವು ಕಡಿಮೆ ಎಂದೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಯವು ಹೊರತು ಫಲವಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥವು (ಹಾಗಾದರೆ ಯಾವುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದರೆ—) ಅಹಂ=ನಾನು, ಇದಂ=ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿ ಸಮಾಸಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ, ಕೃತ್ಸ್ನಂ=ಜಗತ್=ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತನ್ನು, ಏಕಾಂತೇನ=ಅನಂತಾನಂತ ಅದೇನಾದರೂ ದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂಶದಿಂದಲೇ, ವಿಷ್ವಭ್ಯಾ=ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು, ಸ್ಥಿತಃ=ಇರುತ್ತೇನೆ

ವಿ || (1) (ಸರ್ವಾಂಶದಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ ಸಾವಿರಾರು ಜಗತ್ತೂ ಸಾರಾಗದು, ಅವೆಲ್ಲಾ ಅಂತಹ ಅವರ್ಯವಸಿತ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ನಾನು. ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನೆಂದು ನನ್ನ ಜ್ಞಾನವು ಅವ್ಯಾಧಿ (2) ಹಾಗಾದರೆ ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವಾಗ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳ ಜ್ಞಾನವು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದರೆ—ಅಜ್ಞಾತ್ವೈವಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಅವುಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಸಾಧಾರಣ ಜನರಿಗೆ ಅವಕೃತವೇ (3) ನೀನು ಮಹಾಫಲದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಎರಡು ವಿಧ ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳ ಜ್ಞಾನವೂ ಅವಕೃತವೇ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನ-ಯುಕ್ತವು ಸಾರಾಗದು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ತವ ಏತೇನ ಜ್ಞಾತೇನ ಕಿಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. || ೪೨ ||

೧೬ || ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾಸೂಪನಿಷತ್ಸು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಯೋಗ
ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನಸಂವಾದೇ ವಿಭೂತಿಯೋಗೋ ನಾಮ
ದಶಮೋಧ್ಯಾಯಃ || ೧೦ ||

ಅ || ಓಗೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರ
ಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ವಿಭೂತಿಯೋಗವೆಂಬ ಹತ್ತನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೧೦ ||

ಭಾ || (೧) ಕಿಮಿತಿ ವತ್ಸ್ಯ ಮಾಣಪ್ರಾಧಾನ್ಯಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಂ | ನ ತೂಕ್ತನಿಷ್ಠಲತ್ವಜ್ಞಾಪ-
ನಾಯ | ತಥಾಸತಿ ನೋಚ್ಛೇತ || (೨) ಅಜ್ಞಾತ್ವೈನಂ ಸರ್ವವಿಶೇಷಯುಕ್ತಂ ದೇವಂ
ಪರಂ ಕೋ ವಿಮುಚ್ಯೇತ ಬಂಧಾದಿತಿ ಚ ಯುಗ್ಮೇದಬಿಲೇಷು || (೩) ತುಂ ತು ಬಹು-
ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯೋಗ್ಯ ಇತಿ ತವೇತಿ ವಿಶೇಷಣಂ || (೪) ಅನ್ಯಸ್ತುತ್ಯರ್ಥತ್ವೇನ ಪ್ರ-
ಸಿದ್ಧಶ್ಚೈತತ್ರ ಕಿಂಽಬ್ಧಃ | ರಾಗದ್ವೇಷೌ ಯದಿ ಸ್ಯಾತಾಂ ತಪಸಾ ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ |
ಶಾವುಭೌ ಯದಿ ನ ಸ್ಯಾತಾಂ ತಪಸಾ ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತ್ಯಾದೌ | ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ
ಚ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇಕತ್ರ ದರ್ಶನಾತ್ಪರ್ವತ್ರ ಭಗವದ್ವರ್ತನಸ್ಯ ಯೋ ಮಾಂ ಪಶ್ಯತಿ
ಸರ್ವತ್ರೇತ್ಯಾದೌ || ೧೨ ||

ಅ || (೧) ಬಹುನೈತೇನ ಕಿಂ ಜ್ಞಾತೇನ ಎಂಬುದಲ್ಲದೆ ಕಿಂ ಎಂಬುವ ಅಕ್ಷೇಪವು ಮುಂದೆ
ಹೀಳುವ ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತಗಣಾದ ಭಗವದ್ಭೂತಗಣ ಜ್ಞಾನವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸೂರ್ಯನೇ ಮೊದಲಾದ
ಪಂಚೈವ ಗಣಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಧಾನವು, ಎಂದು
ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವು ನಿಷ್ಠಲವೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಜ್ಞ
ನಿಷ್ಠಲ
ವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳದೇನೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. (೨) (ವ್ಯಾಪ್ತಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವು ಸಿಗುವುದರಿಂದ
ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದು ಎಕೆ ಆಗಲಾರದು, ಎಂದರೆ-) ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳಾದ ಸಮಸ್ತ ವಿಶೇಷ
ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೀಡಾದಿಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ
ಸಂಸಾರಬಂಧದಿಂದ ಹೊರವನು ಮುಕ್ತನಾಗುವನು? ಎಂದು ಮುಗ್ಧೇದಬಿಲದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ (೩) ನೀನು
(ಮಹಾ ಫಲದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಯಾದುದರಿಂದ) ಬಹುಫಲವನ್ನು ಹೊಂದಿರಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನು. (ಆದಕಾರಣ
ನಿನ್ನಗೆ ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನವು ಮಾತ್ರ ಸಾರಾಗದು, ಎಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ತವ ಎಂದು ವಿಶೇಷವು.
(೪) ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಕಿಂ ತ್ವು ಪ್ರಯೋಗವೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.
(ನಿನ್ನಲಕ್ಷವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ.) (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ರಾಗ
ದ್ವೇಷಗಳು ಇವೆರಡು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು? ಅವುಗಳು ಇಲ್ಲವಾದರೂ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ
ಪ್ರಯೋಜನವೇನು (ಅಂದರೆ ರಾಗ ದ್ವೇಷಗಳ ಪಂಚಾರಪ್ತತೆಗಾಗಿಯೇ ಓಗೇ ಹೇಳಿದ್ದು. ತಪಸ್ಸಿಗೆ
ನಿನ್ನಲಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದಲ್ಲ) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ (೫) (ಪಂಚೈವ ಜ್ಞಾನ
ಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯಾಪ್ತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವು ಎಲ್ಲಿ ಕಂಡದೆ ಎಂದರೆ-) ಯೋ ಮಾಂ ಪಶ್ಯತಿ ಸರ್ವತ್ರ
ತಪೋವೀಕ್ಷಣೀಯೋ ಮಾಂ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿದಿಂದ ಎಕೆ, ವಿಭೂತಿರೂಪವನ್ನು
ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತ ಭಗವದ್ಭೂತವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ಪ್ರಧಾನವೆಂದು

**ಭಾ || ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ
ಭಾಷ್ಯೇ ದಶಮೋಧ್ಯಾಯಃ || ೧೦ ||**

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀಭಗವದ್ಗೀತಾ
ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೧೦ ||

ಹೀ- ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಏಕಳವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಯಾವುದೂ ಫಲವಿಲ್ಲ, ಎಂಬುವ ಅನ್ಯಥಾ
ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ -

**ಶಾ || (೧) ಕಿಂ ಜ್ಞಾತೇನೇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸ್ಯಾಧಿಕಫಲತ್ವಜ್ಞಾಪಕಮೇವ | ಅನ್ಯ
ಭೋಕ್ತೇರೇವ ವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್ || (೨) ಅನ್ಯಾಧಿಕೃಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಂ ಶುಭಂ ಚಾಕ್ಷಿ
ಪೃತೇ ಕೃತಿತ್ | ನ ಶಾವತ್ಯಾಸ್ಯ ನಿಂದ್ಯತ್ವಂ ಜ್ಞೇಯೈವಾನ್ಯವರಿಷ್ಠತಾ | ಉಭಯಃ
ಮಿಲಿತಂ ದೈವ ಕತೋಽಪ್ಯಧಿಕತೋಭನಮಿತಿ ಚ || ೧೨ ||**

ಅ || (೧) ಕಿಂ ಜ್ಞಾತೇನ ಎಂಬುವ ವಚನವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ
ವ್ಯಾಪ್ತಭಗವದ್ರೂಪಗಳ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಧಿಕ ಫಲವಿದೆ, ಎಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ. ಅಲ್ಲದೆ ಹಿಂದಿನ
ಜ್ಞಾನವು ನಿಷ್ಫಲವೆಂದು ಹೇಳತಕ್ಕದಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೇ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದು. (೨) (೩
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಇತರವಾದುದಕ್ಕೆ ಅಧಿಕವಿದೆ, ಎಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿದೆ.
ಕೃತಿತ್ ಶುಭವೂ ಕೂಡ ಅಸ್ತಿತ್ವವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಪ್ಪರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ನಿಂದ್ಯತ್ವವೂ ಹೇಯತ್ವವೂ
ತಿಳಿಯಕೂಡದು. ಇನ್ನೊಂದು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು ಲಭಿಸಿದೊಡನೆ ಅಲ್ಪ
ವಾದುದನ್ನು ಬಿಡಕೂಡದು. ಎರಡೂ ಸೇರಿದರೇನೇ ಅತ್ಯಧಿಕ ಮಂಗಳವಾಗುತ್ತದೆ. (ಅತ್ಯಧಿಕ ಫಲವು
ಲಭಿಸುತ್ತದೆ.) || ೧೨ ||

**ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ
ಶಾಸ್ತ್ರೀಯನಿರ್ಣಯೇ ದಶಮೋಧ್ಯಾಯಃ || ೧೦ ||**

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಭಗವದ್ಗೀತಾ
ಶಾಸ್ತ್ರೀಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೧೦ ||

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮುಕ್ತ ||

ಹನ್ನೊಂದನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು.

ಹೀ-ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಧ್ಯಾಹಮಿದಂ ಕೃತ್ಸ್ನಂ ಎಂದು ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ ಹೇಳಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಸನವು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವು ಅಕರ್ತೃವಾಗಿದ್ದುಹಿಂದೆ ಆ ಧ್ಯಾನಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲು ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ ॥

॥ ಅರ್ಜುನ ಉವಾಚ ॥

ಓಂ ॥ ಮದನುಗ್ರಹಾಯ ಪರಮಂ ಗುಹ್ಯಮಧ್ಯಾತ್ಮಸಂಜ್ಞಿತಂ |

ಯತ್ತ್ವಯೋಕ್ತಂ ವಚಸ್ತೇನ ಮೋಹೋಯಂ ವಿಗತೋ ಮಮ ॥೧॥

ಅ ॥ ಅರ್ಜುನಃ=(ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಟ್ಟಿಸಿದ) ಅರ್ಜುನನು, ಉವಾಚ=(ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದುದನ್ನು) ಅನುವಾದಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಪರಮಂ ಗುಹ್ಯಂ=ಅತಿಗೋಪ್ಯವಾದ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮಸಂಜ್ಞಿತಂ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ. ಯದ್ವಚಃ=ಯಾವ ಮಾತು ತ್ವಯಾ=ನಿನಿಂದ, ಮದನುಗ್ರಹಾಯ=ನನಗೆ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಉಕ್ತಂ=ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದೋ, ತೇನ=ಆ ಮಾತಿನಿಂದ, ಮಮ=ನನ್ನ, ಅಯಂ ಮೋಹಃ=ಬಂಧುಸ್ವೇಹಾದಿರೂಪವಾದ ಈ ಮೋಹವು ವಿಗತಃ=ನಶ್ವವಾಯಿತು. ॥೧॥

ಗೀ ॥ ಭವಾಪ್ಯಯೌ ಹಿ ಭೂತಾನಾಂ ಶ್ರುತೌ ವಿಸ್ತರಶೋ ಮಯಾ |

ತ್ವತ್ತಃ ಕಮಲಪತ್ರಾಕ್ಷ ಮಾಹಾತ್ಮಮಸಿ ಚಾವ್ಯಯಂ

॥ ೨ ॥

ಅ ॥ ಕಮಲಪತ್ರಾಕ್ಷ=ಕಮಲದಳಗಳಂತೆ ವಿಶಾಲಗಳಾದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ತ್ವತ್ತಃ=ನಿನಿಂದ ಆಗುವ, ಭೂತಾನಾಂ=ಸಮಸ್ತಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ, ಭವಾಪ್ಯಯೌ=ಉತ್ಪತ್ತಿನಾಶಗಳು, ವಿಸ್ತರಕಃ=(ಅಹಂ ಕೃತ್ಸ್ನಸ್ಯ ಜಗತಃ ಇತ್ಯಾದಿ ೭ನೇ ಅಧ್ಯಾಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ) ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ, ಶ್ರುತೌ=ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟವು. ಚ=ಮತ್ತು, ಅವ್ಯಯಂ=ಅವಿನಾಶಿಯಾದ, (ಅಂದರೆ ಶಾಶ್ವತವಾದ), ಮಾಹಾತ್ಮಮು=ಮಹಿಮೆಯೂ ಕೂಡ, (ಶ್ರುತಂ)ಚ=ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಓಂ=ಪ್ರಸಿದ್ಧವು. ॥ ೨ ॥

ಹೀ-ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾ ತಿಳಿಯಲು ಬಟ್ಟಿಸುವ ವಿಸ್ತರರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ-

ಗೀ ॥ ಏವಮೇತದ್ವಿಧಾಃತ್ವತ್ವಮಾತ್ಮಾನಂ ಪರಮೇಶ್ವರ |

ದ್ರಷ್ಟುಮಿಚ್ಛಾಮಿ ತೇ ರೂಪಮೈಶ್ವರಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮ

॥ ೩ ॥

ಅ ॥ ಪರಮೇಶ್ವರ=ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ತ್ವಂ=ನೀನು, ಅತ್ಮಾನಂ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಾದ ನನ್ನನ್ನು, ದ್ರಷ್ಟುಮಿಚ್ಛಾಮಿ=ಯಥಾವತ್ಪ್ರಕಾರದಿಂದ, ಆತ್ಮ=ಹೇಳುತ್ತಿರುವೆ, ವಿತತ್=ಈ ಮಾತು. ವಿವಂ-

ಹೀಗಿಯೇ, (ಸತ್ಯವೇ) ಪುರುಷೋತ್ತಮ=ಕೂರಾಕರ ಪುರುಷರೆಂದುತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ಕೇ=ನಿನ್ನ, ಎತ್ತರಂ=ಈಶ್ವರ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ, (ಅಂದರೆ ಆರೋಷಿಸಲಿಕ್ಕೂ ಆಶಕ್ಯನಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ) ರೂಪ= ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು, ದ್ರಷ್ಟುಂ=ನೋಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಇಚ್ಛಾಮಿ=ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೆ. || ೩ ||

ಹೀ—ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳತಕ್ಕ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || ೬೦ || ಯಥಾಪ್ರಕೇ ಧ್ಯಾನಂ ಶಕ್ಯಂ ತಥಾ ಸ್ವರೂಪಸ್ಥಿತಿರನೇನಾಧ್ಯಾಯೇನಾಃ
 ಚಕೇ || ೧೨,೨೧ ||

ಅ || ಗುಣೇ ಆಧ್ಯಾಯದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಭ್ರಾಹ್ಮಿವೆಂದು ಕೃತ್ವಾಂ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ ಭೂವದ್ಯುಘೋವಾಸನೆಯನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ ಹೇಳಿರುವರು. ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವವಾಗಿ ನಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಧ್ಯಾನಮಾಡಲಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಹೇಗೆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಕೇಳಿದರೆ ಧ್ಯಾನಮಾಡಲಕ್ಕೆ ಸುಲಭದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೋ ಹಾಗೆಯೇ (ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ತೋರಿಸಿದ ವ್ಯಾಪ್ತರೂಪವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿಕೊಂಡು) ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ಈ ಗುಣೇ ಆಧ್ಯಾಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ || ೧೧-೨ ||

ಗೀ || ಮನ್ಯಸೇ ಯದಿ ತಚ್ಚಕ್ಷಂ ಮಯಾ ದ್ರಷ್ಟವಿತಿ ಪ್ರಭೋ |
ಯೋಗೇಶ್ವರ ತತೋ ಮೇ ತ್ವಂ ದರ್ಶಯಾತ್ಯತಾನಮವ್ಯಯಂ || ೪ ||

ಅ || ಪ್ರಭೋಃಸರ್ವಸಮರ್ಥಸಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ತದ್ರೂಪಂ-ನಿನ್ನ ವಿಕ್ರೂಪತಃ. ಮಯಾ-
ನನ್ನಿಂದ, ದ್ರಹ್ಮಂ-ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ, ಕಶ್ಯವಾತಿ-ಸಾಧ್ಯವಾದುದೆಂದು, ಯದಿ ಮನ್ಯಸೇನಾನು ತಿಳಿದು
ತತ್-ಅ ಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ, ಯೋಗೇಕ್ಷರ-ಎಲ್ಲಾ ಉಪಾಯಗಳಿಗೂ ಅಧಿಕತೆಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ತ್ವಂ-
ನೀನು. ಅವ್ಯಯಂ-ಸಾತವಿವಿಧ ಶಾಸ್ತ್ರಕವಾಗುವ, ಅತ್ಮಾನಂ-ನಿನ್ನ ವಿಕ್ರೂಪದನ್ನು, ಮೇ-ನನ
ದರ್ಶಯ-ತೋರಿಸು. (ಎಂದು ಅರ್ಜುನನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಮುನಿ
ಸಮರ್ಥನಾದುದರಿಂದ ಅತನ ಕತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದ ವಿಕ್ರೂಪದ ದರ್ಶನವೂ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ
ಕೂಡಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಭೋ ಎಂದ. ಹೇಳಿದ್ಧು.)

೧೬ || || ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ ||

೧೬ || ಪಶ್ಯ ನಮಃ ಪಾರ್ಥ ರೂಪಾಣಿ ಶತಶೋಽಥ ಸಹಸ್ರಶಃ |

ನಾನಾವಿಧಾನಿ ದಿವ್ಯಾನಿ ನಾನಾವರ್ತಾಕೃತೀನಿ ಚ || ೫ ||

ಅ || ಶ್ರೀಧರವಾಣಿ=(ವಿಕ್ರಮದವನ್ನು ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಈ ಲವಲವಿಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಂಶವೆಂದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಕಲ್ಪಿಸಿ) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಉಪಾಚಾರ=ಅರ್ಚನೆಯಾಗಿ ವಿಕ್ರಮದವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಅರ್ಚನೆಯೇ ನಿಷ್ಕಮ ವಿಕ್ರಮದವನ್ನು ನೋಡಿದಂ) ಹೇಳಿದನು. ವಾರ್ಧ=ವಿಶೇಷ ಅಂಶವೆಂದ (ನಿಷ್ಕಮ) ಮೇಲೆ=ನನ್ನ, ಜಾಣುವಿದ್ಯಾನಂಶವೇಕ ಶ್ರುತಾರಂಭವಾದ, ಅಂದರೆ ಜಾಣುವವನಾದ್ದರಿಂದ, ಕೃಷ್ಣನಿಲಾದ್ಯನೇಕ ವರ್ಣಗಳೂ ಅನೇಕ ಅಕಾರವಿಶೇಷಗಳೂ ಇರುವ, ದಿವ್ಯಾನಿಶ್ಚಯವನ್ನೇ ಸಂಬಂಧವಿರುವ, ಅಲಂಕಾರವಾದ, ಕಲಾಂಶವಾದ, ಸುಖಾಂಶವಾದ, ಅಥವಾ=ಮುಕ್ತ, ಸ್ವ

ಶಕ್ತಃ=ಸಾವಿರಾರು ಸಂಖ್ಯಾಕಗಳಾದ, ರೂಪಾಣಿ=ರೂಪಗಳನ್ನು (ಅಂದರೆ ಅಪರಿಮಿತ ರೂಪಗಳನ್ನು)
ಪಶ್ಯ=ನೋಡು. (ಅಂದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಒಂದೇ ರೂಪವು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅಚಿಂತ್ಯ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ವಿಕೇಷ
ಬಲದಿಂದಲೂ ಅನಂತರೂಪವೂ ಆಗುತ್ತದೆ.) || ೫ ||

ಗೀ || ಪಶ್ಯಾದಿತಾ ನ್ವ ಸೂನ್ರುದ್ರಾನತ್ತಿನೌ ಮರುತಶ್ಚಥಾ |
ಬಹೂನ್ಯದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಾಣಿ ಪಶ್ಯಾತ್ಪರ್ಯಾಣಿ ಭಾರತ || ೬ ||

ಅ || ಭಾರತ=ಭರತಃ=ಲೋಕಪ್ರಸಾದ ಅರ್ಜುನನೇ, ಅದಿತ್ಯಾನ್=೧೨ ಸೂರ್ಯರನ್ನು, ವಸೂನ್=೮ ವಸುಗಳನ್ನು, ರುದ್ರಾನ್=೧೧ ರುದ್ರರನ್ನು, ಅತ್ತಿನೌ=೨ ಅತ್ತಿನೇ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಮರುತಃ=ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾಯುಗಳನ್ನು, ಪಶ್ಯ=ನೋಡು ತಥಾ=ಹಾಗೆಯೇ, ಅವೃಷ್ಟಪೂರ್ವಾಣಿ=ಇಪ್ಪರ ವರೆಗೂ ಸರ್ವಥಾ ಕಾಣಲ್ಪಡದಿರುವ, ಬಹೂನಿ=ಅನೇಕ ವಿಧಗಳಾದ, ಅಪ್ಪರ್ಯಾಣಿ=ಅತ್ಯದ್ಭುತ ಗಳಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು, ಪಶ್ಯ=ನೋಡು. || ೬ ||

ಗೀ || ಇಹೈಕಶ್ಚಂ ಜಗತ್ಪೃತ್ಯಂ ಪಶ್ಯಾದ್ಯ ಸಚರಾಚರಂ |
ಮಮ ದೇಹೇ ಗುಡಾಕೇಶ ಯಚ್ಚಾನ್ಯದ್ವೈಷ್ಟಮಿಚ್ಛಸಿ || ೭ ||

ಅ || ಗುಡಾಕೇಶ=ನಿವ್ರಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಅರ್ಜುನನೇ, ಕೃತ್ಯಂ=ಮುಕ್ತವಾದ, ಅಂದರೆ ಸಚರಾಚರಂ=ಚೇತನಾಚೇತನ ನಿವಿಲ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಜಗತ್=ಜಗತ್ತನ್ನು, ಇಹ=ನಿನಗೆ ತೋರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ, ಮಮ=ನನ್ನ, ದೇಹೇ=ಕರೀರದಲ್ಲಿ ಏಕಶಂ=ಏಕ ಏಕದೇಶದಲ್ಲಿರುವುದನ್ನಾಗಿ, ಅಯ್ಯ=ಈಗ, ಪಶ್ಯ=ನೋಡು. ಯಚ್ಚ=ಯಾವುದು ಅನ್ಯತ್=ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದುದನ್ನು, ದ್ವೈಷ್ಟಂ=ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ, ಇಚ್ಛಸಿ=ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಿರೋ, (ಅವಿಶ್ವವನ್ನು ನನ್ನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ನೋಡು.) || ೭ ||

ಗೀ || ನ ತು ಮಾಂ ಶಕ್ಯಸೇ ದ್ರಷ್ಟುಮನೇನೈವ ಸ್ತಚಕ್ಷುಷಾ |
ದಿವ್ಯಂ ದದಾಮಿ ತೇ ಚಕ್ಷುಃ ಪಶ್ಯ ಮೇ ಯೋಗಮೈಶ್ವರಂ || ೮ ||

ಅ || (ಎಲೋ ಅರ್ಜುನನೇ ನೀನು ನನ್ನ ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ನೋಡಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತಿ. ನಾನೂ ನೋಡಿದು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ) ತು=ಅವರೂ ಅನೇನ ಸ್ತಚಕ್ಷುಷಾ ಏವ=ಈ ನಿನ್ನ ಲೌಕಿಕವಾದ ಕಣ್ಣಿನಿಂದಲೇ, ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ದ್ರಷ್ಟುಂ=ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ, ನ ಶಕ್ಯಸೇ= (ನೀನು) ಸರ್ವಾರ್ಥನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಅವಕಾರಣ) ತೇ=ನಿನಗಾಗಿ, ದಿವ್ಯಂ=ಲೋಕವಿಲ್ಲದವಾದ, ಚಕ್ಷುಃ=ಕಣ್ಣನ್ನು, ದದಾಮಿ=ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. (ಅಂದರೆ ನೋಡಲಾವಶ್ಯಕವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ) ಮೇ ನನ್ನ, ದಿಶ್ವರಂ=ಅತ್ಯರಣ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಅಚಿಂತ್ಯವಾದ, ಯೋಗಂ=ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು, ಪಶ್ಯ=ನೋಡು. || ೮ ||

೪ || ಪ್ರಭುಃ ಸಮರ್ಥಃ | ನಾಸ್ಮಿ ತಸ್ಮಾತ್ತರಂ ಭೂಕಂ ಪುರುಷಾದ್ವೈ ಸನಾತನಾದಿತಿ
ನೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ | ಪ್ರಭುರೀಶಃ ಸಮರ್ಥಶ್ಚೇತ್ಯಭಿಧಾನಂ || ೯-೧ ||

ಅ || ಮನ್ಯಸೇ ಯದಿ ಎಂಬುವುದಿದ್ದ ಪ್ರಭು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಮಿಯೆಂದು ಮಾತ್ರ ಅರ್ಥವಲ್ಲ ಮತ್ತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ನೀನು ಅತಿ ಸಮರ್ಥನಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ನಿನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದ (ಅಂದರೆ ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಿಗೆ ನೋಡಲಶಕ್ಯವಾದ) ನಿನ್ನ ವಿಶ್ವರೂಪ ದರ್ಶನ ಕೊಡಬಹುದೆಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಪ್ರಭುಃ ಎಂಬುವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು.) ಪ್ರಭುಃ= ಸರ್ವಸಮರ್ಥನು. ಶತ್ವದೇಶ ಪ್ರಕಾರನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ದೇರೆ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟನಾದವನು, ಸಮರ್ಥನಾದವನು ಯಾವನೊಬ್ಬನೂ ಇಲ್ಲ, ಎಂದು ಮೋಕ್ಷದರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (ಪ್ರಭುಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥ ವೆಂಬುವ ಅರ್ಥವಿದೆ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಕೋಶವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಪ್ರಭುಃ ಈತಃ ಸಮರ್ಥಃ ಈ ಪದಗಣ ಪರ್ಯಾಯ (ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ) ಪದಗಳೆಂದು ಕೋಶವಿದೆ. || ೪-೮ ||

ಗೀ ||

|| ಸಂಜಯ ಉವಾಚ ||

ಏವಮುಕ್ತ್ವಾ ತತೋ ರಾಜನ್ಮಹಾಯೋಗೇಶ್ವರೋ ಹರಿಃ |

ದರ್ಶಯಾಮಾಸ ಪಾರ್ಥಾಯ ಪರಮಂ ರೂಪಮೈಶ್ವರಂ || ೯ ||

ಅ || ಸಂಜಯಃ= ಸಂಜಯನು, ಉವಾಚ=(ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಿಗೆ ಮುಂದೆ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು) ಹೇಳಿದನು. ರಾಜನ್=ಎರೋ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರರಾಜನೇ, ಮಹಾಯೋಗೇಶ್ವರಃ=ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗಳಾದ ಉಪಾಯಗಳಿಗೂ ಅನಂತಾನಂತ ಶಕ್ತಿಗಳಿಗೂ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ಹರಿಃ=ಸಮಸ್ತ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಿಗವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಹರಿ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಏವಂ=ಪಕ್ಕ ಮೇ ಪಾರ್ಥ ರೂಪಾಣಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ, ಉಕ್ತ್ವಾ=ಹೇಳಿ. ತತಃ=ಅ ಮೇಲೆ, ಪಾರ್ಥಾಯ=ಅರ್ಜುನನಿಗೋಸ್ಕರ, ಪರಮಂ=ಅನೇಕ ವಿಭವ (ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದಿಗಳು) ಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ, ಐಶ್ವರಂ=ಸರ್ವರಿಗೂ ಸ್ವಾವಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನದ್ದಾದ, ರೂಪಂ=ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು, ದರ್ಶಯಾಮಾಸ=ತೋರಿಸಿದನು. || ೯ ||

ಹೀ-ಅ ರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಅನೇಕವಕ್ತ್ರನಯನಮನೇಕಾದ್ಯುತದರ್ಶನಂ |

ಅನೇಕದಿವ್ಯಾಭರಣಂ ದಿವ್ಯಾನೇಕೋದ್ಯತಾಯುಧಂ || ೧೦ ||

ಅ || ಅನೇಕವಕ್ತ್ರನಯನಂ=ಅನಂತ ಮುಖಗಳೂ, ಕಣ್ಣುಗಳೂ, ಉಳ್ಳದ್ದು. ಅನೇಕಾದ್ಯುತದರ್ಶನಂ=ಕನ್ನಡಿ ಅತ್ಯಾಪ್ತರ್ಯಕರಗಳಾದ, ಅನಂತ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವಂತಾದ್ದು. ಅನೇಕ ದಿವ್ಯಾಭರಣಂ=ಅನಂತಗಳಾದ ರೋಷವಿಲ್ಲದ್ದುಗಳಾದ (ಅವ್ಯಕ್ತಗಳಾದ) ಅಭರಣಗಳುಳ್ಳದ್ದು. ದಿವ್ಯಾನೇಕೋದ್ಯತಾಯುಧಂ=ದಿವ್ಯಗಳಾದ ಅನಂತ ಸನ್ನದ್ಧಗಳಾದ ಆಯುಧಗಳುಳ್ಳದ್ದು. (ಅಂತಹ ರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿದನು.) || ೧೦ ||

ಹೀ-ಮಹಾಯೋಗೇಶ್ವರೋ ಹರಿಃ ಎಂಬುವುದಿದ್ದ ಹರಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತೋಪಯೋಗವು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಭಾ || ಹರಿಃ ಸರ್ವಯಜ್ಞಾದಿಭಾಗಹಾರಿತ್ವಾತ್ | ಇದೋಪಹೂತಂ ಗೇಹೇಷು ಹೇ ಭಾಗಂ ಕ್ರತುಪ್ರಹಂ | ವರ್ಣೋ ಮೇ ಹರಿತಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಸ್ತಸ್ಮಾದ್ವಿರಿತಿ ಸ್ತುತಃ | ಮೋಕ್ಷದರ್ಮಃ || ೧೧ ||

ಅ || ಸಮಸ್ತ ಯಜ್ಞಗಳ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರಮಾಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಹರಿಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇತ್ಯಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮಾದಿ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಇಡಾ ಎಂಬುವ ಮಂತ್ರವಿರೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವಾದ್ಯವಾದ ಸ್ವಧಾಗವನ್ನು, ಅಥವಾ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ ತನ್ನ ಭಾಗವನ್ನು, ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾ, ಮತ್ತು ಪವನ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಹಸುರು ಬಣ್ಣವು ಇದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಹರಿಃ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ.

ವಿ || ಅವ್ರಾಹ್ಮಣವಿಗ್ರಹವುಳ್ಳ ಶ್ರೀಶತಮಾತೃನು ಅನಂತಪೂಜಾಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ ಎಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿ ಆಯಾಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದರಿಂದಲೇ ಮಹಾಯೋಗೇಶ್ವರನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. || ೯, ೧೦ ||

ಗೀ || ದಿವ್ಯಮಾಲ್ಯಾಂಬರಧರಂ ದಿವ್ಯಗಂಧಾನುಲೇಪನಂ |

ಸರ್ವಾಶ್ಚರ್ಯಮಯಂ ದೇವಮನಂತಂ ವಿಶ್ವತೋಮುಖಂ || ೧೧ ||

ಅ || ದಿವ್ಯಮಾಲ್ಯಾಂಬರಧರಂ = ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣ (ಅಪ್ರಾಕೃತ)ಗಳಾದ ಮಾಲಿಕೆಗಳೂ ಪೀತಾಂಬರವೂ ಇವುಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಿರುವ, ದಿವ್ಯಗಂಧಾನುಲೇಪನಂ = ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣ ಗಂಧವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವ, ಸರ್ವಾಶ್ಚರ್ಯಮಯಂ = ಸರ್ವರಿಗೂ ಅಶ್ಚರ್ಯಸ್ವರೂಪವಾದುದು, ದೇವಂ = ಶ್ರೀಡಾದಿ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ, ಅನಂತಂ = ಸರ್ವದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು, ಸರ್ವಕಾಲಗಳಲ್ಲಿರುವುದು, ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣವಾದುದು, ವಿಶ್ವತೋಮುಖಂ = ಸರ್ವದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮುಖ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಅಯವಗಳುಳ್ಳ, (ಇಂತಹ ರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿದನು.) || ೧೧ ||

ಭಾ || ಸರ್ವಾಶ್ಚರ್ಯಮಯಂ ಸರ್ವಾಶ್ಚರ್ಯಾತ್ಮಕಂ

|| ೧೧ ||

ಅ || ಸರ್ವಾಶ್ಚರ್ಯಮಯಂ = ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅಶ್ಚರ್ಯಕಾರಿಗಳಾದ ಪೂಜಾರ್ಥಿಗಳು ಇವೆಯೋ, ಆ ಗುಣಸ್ವರೂಪವಾದುದು || ೧೧ ||

ಗೀ || ದಿವಿ ಸೂರ್ಯಸಹಸ್ರಸ್ಯ ಭವೇದ್ಯುಗಪದುಕ್ತಿತಾ |

ಯದಿ ಭಾಃ ಸದೃಶೀ ಸಾ ಸ್ಯಾದ್ಭಾಸಸ್ತಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಃ

|| ೧೨ ||

ಅ || ದಿವಿ = ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ. (ಎಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸಿದ್ದಾದರೆ ಅಂತಹ), ಸೂರ್ಯಸಹಸ್ರಸ್ಯ ಅನಂತಾನಂತ ಸೂರ್ಯರ, ಭಾಃ = ಕಾಂತಿಯು, ಯುಗಪತ್ = ಎಕಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಉಕ್ತಿತಾ ಭವೇತ್ = ಉದಯಿಸಿದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಸಾ = ಆ ಕಾಂತಿಯು, ತಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಃ = ಆ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು. ವಿಶ್ವರೂಪ. ಭಾಸಃ = ಕಾಂತಿಗೆ, ಸದೃಶೀ = ಸಮಾನವಾದುದು ಸ್ಯಾದ್ಭಾಸಃ = ಆಗುವುದು, (ಬೇರೆ ಯಾವುದೂ ಇದಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದುದು ಇಲ್ಲ.) || ೧೨ ||

ಗೀ || ತತ್ಪ್ರಕೃತ್ಯಂ ಜಗತ್ಪ್ರತ್ಯಂ ಪ್ರವಿಭಕ್ತಮನೇಕಧಾ |

ಅಪತ್ಯದೇವದೇವಸ್ಯ ಶರೀರೇ ಪಾಂಡವಸ್ತವಾ

|| ೧೩ ||

ಅ || ಪಾಂಡವಃ=ಅರ್ಜುನನು. (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿರಲು) ತದಾ=ಈ ದೇವದೇವಸ್ಥ=ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ, ಶರೀರೇ=ವಿಶ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ, ಅನ್ಯ ಕಥಾ=ದೇವತೆಗಳು ದಾನವರು ಮನುಷ್ಯರು ಮೊದಲಾಗಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಪ್ರವಿಭಕ್ತಂ=ವಿಭಾ ವಾಗಿರುವ, ಕೃತ್ಸ್ನಂ=ಸಮಸ್ತವಾದ, ಜಗತ್=ಜಗತ್ತನ್ನು, ಏಕಸ್ಥಂ=ಏಕದೇಶದಲ್ಲಿರುವುದನ್ನಾಗಿ, ಅ ಕೃತ್=ಕಂಡನು. || ೧೭ ||

ಗೀ || ತತಃ ಸ ವಿಸ್ತಯಾವಿಷ್ಟೋ ಹೃಷ್ವರೋಮಾ ಧನಂಜಯಃ |

ಪ್ರಣಮ್ಯ ಶಿರಸಾ ದೇವಂ ಕೃತಾಂಜಲಿರಭಾಷತ || ೧೮ ||

ಅ || ತತಃ=ಅ ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ನೋಡಿದ ಮೇಲೆ, ವಿಸ್ತಯಾವಿಷ್ಟಃ=ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡ ದುಂ, ಹೃಷ್ವರೋಮಾ=ಸಂಕುಪ್ತವಾದ ರೋಮಗಳುಳ್ಳ. (ಅಂದರೆ ರೋಮಾಂಶಗಳುಳ್ಳ) ಸಃ ಧನಂಜಯಃ= ಅ ಅರ್ಜುನನು, ದೇವಂ=ಶ್ರೀದಾದಿ ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಶಿರಸಾ=ಶಿರಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಣಮ್ಯ=ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಕೃತಾಂಜಲಿಃ=ಕೈಜೋಡಿಸಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವನಾಗಿ, ಅಭಾ ಷತ=ಮಾತನಾಡಿದನು. || ೧೮ ||

ಹೀ-ಕಂಡ ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡುತ್ತಾ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದನೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || || ಅರ್ಜುನ ಉವಾಚ ||

ಪಶ್ಯಾಮಿ ದೇವಾಂಸ್ತವ ದೇವ ದೇಹೇ

ಸರ್ವಾಂಸ್ತಥಾ ಭೂತವಿಶೇಷಸಂಘಾನ್ |

ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮೂಶಂ ಕಮಲಾಸನಸ್ಥಂ-

ಮೃಷೀಂಶ್ಚ ಸರ್ವಾನುರಗಾಂಶ್ಚ ದಿವ್ಯಾನ್ || ೧೯ ||

|| ೧೯ ||

ಅ || ಅರ್ಜುನಃ=ಅರ್ಜುನನು, ಉವಾಚ=ಹೇಳಿದನು, ದೇವ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ತವ=ನಿನ್ನ ದೇಹೇ=ಶರೀರದಲ್ಲಿ, ಸರ್ವಾನ್ ದೇವಾನ್=ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ತಥಾ=ಹಾಗೆಯೇ, ಭೂತವಿಶೇಷ ಸಂಘಾನ್=ಪ್ರಾಣವಿಶೇಷಗಳ ಸಮೂಹಗಳನ್ನು, ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ=ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು, ಕಮಲಾ ಸನಸ್ಥಂ=ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನ ಕೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಇರುವ, ಅಶಂ=ರುದ್ರನನ್ನೂ, ಚ=ಮತ್ತ, ಸರ್ವಾನ್ ಮುಷೀನ್=ಎಲ್ಲಾ ಮುಷಿಗಳನ್ನು, ದಿವ್ಯಾನ್=ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಕರಗಳಾದ, ಅನುರಗಾಂಶ್ಚ=ಸರ್ಪ ಗಳನ್ನು ಕೂಡ, ಪಶ್ಯಾಮಿ=ನೋಡುತ್ತೇನೆ. || ೧೯ ||

ಹೀ-ದಿವಿ ಸೂರ್ಯಸಹಸ್ರಸ್ಯ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಸಹಸ್ರಸೂರ್ಯರಿಗೆ ಸದ್ವೇಷಾ ಕಾಂತಿಯುರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿಯಿದೆ. ಗೀತೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಹಸ್ರ ಕಬ್ಬಕ್ಕೆ ಹತ್ತುನೂರು ಎಂಬುವ ಭಾವ ಯನ್ನು ಜೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ-

ಭಾ || (೧) ಸಹಸ್ರಶಬ್ದೋನಂತವಾಚೀ | ಕದಮಿ ಪಾಕಶಾಸನವಿಕ್ರಮ ಇತ್ಯಾದಿವಕ್ತೃಣಾ ಯನಾರ್ಥಮೇವ || (೨) ತಥಾ ಹ್ಯುಗ್ಮೇದವಿಲೇಷು | ಅನಂತಕತ್ತಿಃ ಪರಮೋನಂ-

ತವೀರ್ಯಃ ಸೋಃನಂತತೇಜಾಶ್ಚ ತತಸ್ತತೋಽಪೀತಿ || (೩) ಮಹಾತಾತ್ರರ್ಯಾಚ್ಚ
ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ | ನ ಚ ಪರಿಮಾಣೋಕ್ತ್ಯಾ ಕಿಂಚಿತ್ಪ್ರಯೋಜನಂ || ೧೨—೧೫ ||

ಅ || (೧) ಸಹಸ್ರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನಂತವೆಂದರ್ಥವು. (ಅನಂತಸೂರ್ಯರಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಕಾಂತಿ
ಯಿದೆ ಎಂಬುವುದೂ ಕೂಡ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಷ್ಟೇ ಕಾಂತಿಯಿರುವುದೆಂದು ತಾತ್ರರ್ಯವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ
ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಸದೃಶವಾದ ಕಾಂತಿಯಿದೆ. ಅದಕಾರಣ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಉಪಮಾನವೇ ಇಲ್ಲ.
ಹಾಗಾದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—) ದಶರಥಪುತ್ರನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಇಂದ್ರನ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ
ಸದೃಶವಾದ ಪರಾಕ್ರಮವಿದೆ. ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅಲ್ಪಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದ್ದು.
(೨) (ಸಹಸ್ರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡುವುದು ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಅನಂತಾನಂತ
ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು, ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಪರಿಮಿತಿಯಿಲ್ಲದ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳವನು. ಅನಂತ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳ
ವನು, ಅದಕಾರಣ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳೆಂಬವೂ ಅತ್ಯಂತ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳವನು, ಹೀಗೆ ಮುಗ್ಧೀದಪಿಲ
ಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ (ವಿವಂಶ ಶ್ರುತಿಯು ನಿರವಕಾಶವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಪ್ರಬಲವು. ಗೀತಾವಾಕ್ಯವು ಸುವ
ಕಾಶವು. ಅದಕಾರಣ ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಸಹಸ್ರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನಂತ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಹೇಳುವುದು
ಯುಕ್ತವು.) (೩) ಎಲ್ಲಾ ಅಗಮಗಳಿಗೂ ಮೋಕ್ಷರೂಪ ಮಹಾ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ
ದ್ವೀಪ ಮಹಾತಾತ್ರರ್ಯವು ಪ್ರವೀತವಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಅನಂತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಗಲನ್ನು
ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಆ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸಹಸ್ರಶಬ್ದಕ್ಕೂ
ಅನಂತ ಎಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಮತ್ತು ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರವೀತವಾದ ಅದರಿಂದ ಪ್ರಭೆಯುಳ್ಳ
ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಹಸ್ರಸೂರ್ಯರ ಕಾಂತಿಯಿರುವುದೆಂದು ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದರೆ ಸಕಲ ಶ್ರುತಿ
ಸ್ವಾತಿ ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣಾದಿಗಳಿಂದ ವಿರೋಧವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕಾರಣ ಮಹಾಮುಖಮೆಯುಳ್ಳ
ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಲ್ಪ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಯಾವುದೊಂದು ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ
ಲಾರದು. ಮಹಾಪ್ರಯೋಜನವೂ ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧವಾಗಲಾರದು. || ೧೨—೧೫ ||

ಪೀ—ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶ್ವರೂಪ ಸ್ಥಿತಿಯು ಹೇಳಲ್ಪ
ಡುತ್ತದೆ. ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ
ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಮೇಲೆಯೂ ಅದು ಕಾಣದಿರುವುದ
ರಿಂದ ಆ ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ ಜಡಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಾದಾನ
(ಪರಿಣಾಮ) ಕಾರಣವನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು
ತೋರಿಸಿ ಸಾಕಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ, ಎಂಬುವ ತಂತ್ರೆಯನ್ನು ನಿವಾರಣೆಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಶಾ || ೬೦ || (೧) ಆತ್ಮಾನಮನ್ಯಯಂ | ಪರಮಂ ರೂಪಮೈಶ್ವರಂ || (೨) ಸರ್ವಾರ್ಥ-
ಯುಮಯಂ ದೇವಮನಂತಂ ವಿಶ್ವತೋಮುಖಮಿತ್ಯಾದಿರೂಪವಿರೇಷಣಾಚ್ಚ ರೂ-
ಪಸ್ಯೇಶ್ವರಸಾಕ್ಷಾತ್ಸ್ವರೂಪತ್ವಂ ನಿತ್ಯತ್ವಂ ತತಃ ಏವ ಬಿಜಾನಂದಾದ್ಭಾಕ್ಯಕೃತ್ವಂ ಚ
ಸಿದ್ಧಂ || (೩) ಮಮ ದೇಹ ಇಹ್ಯುಕ್ತಶ್ಚಾಚ್ಛಾದಿತಾಽದೀನಾಂ ಭೇದಃ ಸಿದ್ಧಃ || (೪)
ಮೇ ರೂಪಾಣಿ ಸರ್ವತೋಽನಂತರೂಪಮಿತ್ಯಾದೇಃ ದ್ರಷ್ಟುಮಿಚ್ಛಾಮಿ ತೇ ರೂ-
ಪಮಿತ್ಯಾದೇಶ್ಚೈಕಸ್ಯೈವಾಭಿನ್ನಾನಂತರೂಪತ್ವಂ ಚ || ೧ ||

ಅ || ದರ್ಶಯಾತ್ಮಾನಮವ್ಯಯಂ (ಶ್ಲೋ. ೪.) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ನನ್ನ ರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ ಮೇಲೆ ದರ್ಶಯಾಮಾಸ ಪಾರ್ಥಾಯ ಪರಮಂ ರೂಪಮೈಶ್ವರಂ (ಶ್ಲೋ. ೫.) ಎಂದು ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವಿಶ್ವರೂಪವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಈಶ್ವರ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯ್ತು. (ವಿಶ್ವರೂಪವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಈಶ್ವರಸ್ವರೂಪವಲ್ಲ, ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದು. ಣಾ ವುಳ್ಳದ್ದೆಂದಾದರೆ ಅವ್ಯಯಃಪಾರವಲ್ಲದಿರುವ ರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸು, ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗದೆ ಹೋಗುವುದು.) (೨) ಸರ್ವಾಶ್ವರ್ಯಮಯಂ ದೇವಮನಂತಂ ವಿಶ್ವತೋಮುಖಂ (ಶ್ಲೋ. ೧೧.) ಎಂಬುದರಿಂದ ದೇವಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಈಶ್ವರನ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯ್ತು. ಮತ್ತು ಅವ್ಯಯಂ ಪರಮಂ, ಸರ್ವಾಶ್ವರ್ಯಮಯಂ, ಅನಂತಂ ವಿಶ್ವತೋಮುಖಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಸಾಧಾರಣಗಣನ ಭರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿಶ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ್ದಿಂದಲೂ ಆ ವಿಶ್ವರೂಪವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಈಶ್ವರಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾದ ಮೇಲೆ (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ನಕ್ಕನೂ ಚಿದಾನಂದಾದ್ಯಾತ್ಮಕನೂ ಆದುದರಿಂದವಿಶ್ವರೂಪಕ್ಕಾಗಿ) ನಕ್ಕಪ್ರಭು, ಚಿದಾನಂದಾದ್ಯಾತ್ಮಕಪ್ರಭು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. (ಆದಕಾರಣ ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ಆದೇಶನ ಶ್ವರೈಶ್ವರಿಯನ್ನು ಪಾದಾಪಾರಣವನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪಶ್ಚಾತ್ತಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾದುದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಯುಕ್ತವು.) (೩) ಶರಿಸೂರ್ಯನೇತ್ರಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಗೀತಾವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವಿಶ್ವಮೇವ ರೂಪಂ ವಿಶ್ವರೂಪಂ ಜಗತ್ತೇ ರೂಪವೆಂದೂ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ವಿಶ್ವರೂಪವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವೇ ಎಂದದ್ದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ- ಪಶ್ಚಾದಿತ್ಯಾನ್ ವಸೂನ್ ರುದ್ರಾನ್ (ಶ್ಲೋ. ೬) ಆದಿತ್ಯಾನ್ ಇವೆಂಬ ಜಗತ್ತನ್ನು, ಮಮ ದೇಹೇ ಗುಡಾಕೇಶ (ಶ್ಲೋ. ೭.) ನನ್ನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ನೋಡು. ಎಂದು ಸಂಭೂತ ಜಗತ್ತು ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸೂರ್ಯಾದಿ ಜಗತ್ತಿನಿಂದ ವಿಶ್ವರೂಪವು ಭಿನ್ನವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯಾದಿ ಜಗತ್ತಿನ ಭೇದವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ವಿಶ್ವರೂಪವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವು. (ಶರಿಸೂರ್ಯನೇತ್ರಂ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಕಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನೆಂದರ್ಥವು.) (೪) (ಪಾಗಾದರಿ ವಿಶ್ವರೂಪವು ಅನಂತರೂಪಗಳ ಸಮುದಾಯವಾದುದರಿಂದ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವೆಂಬುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಎಕೆಂದರೆ ಒಂದು ರೂಪಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಿಂದ ಅಭೇದವು ಏರುದ್ದವಕ್ಕೆ, ಎಂದರೆ- (ವಿಶ್ವರೂಪವು ಅನಂತರೂಪಗಳ ಸಮುದಾಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿಕೂಡದು.) (೧) ಪಶ್ಚಮೇ ಪಾರ್ಥ ರೂಪಾಣಿ ಪತರೋಽಥ ಪತತ್ರತ್ನ (ಶ್ಲೋ. ೫) (೨) ಪಶ್ಚಮಿ ಶ್ವಾಂ ಸರ್ವತೋಮತರೂಪಂ (ಶ್ಲೋ. ೧೬.) ಇತ್ಯಾದಿ ಗೀತಾವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಅನಂತರೂಪಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುವುದರಿಂದಲೂ, (೩) ದ್ರಷ್ಟುಮಿಚ್ಛಾಮಿ ತೇ ರೂಪಂ (ಶ್ಲೋ. ೩.) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಒಂದು ರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸು ಎಂದೇ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುವುದರಿಂದಲೂ ಪನ್ನ ಅಶಂಕ್ಯಾದ್ಯುತಕಕ್ರಿಯಿಂದ ಒಬ್ಬನೇ ಅನಂತರೂಪಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾನೆಂದೂ ಆ ಅನಂತರೂಪಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಅಭಿನ್ನಗಳೆಂದೂ ಸಿದ್ಧಗಳಾಗುತ್ತವೆ.

ಹೀ - ಅನಂತರೂಪಗಳು ಅಭಿನ್ನಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ರೂಪಗಳಿಗೆ ವಿಶ್ವರೂಪವು ಅನಂತವೆನ್ನುವ ಕೂಡಲಾರದು, ಎಂಬುವ ಅಕಂಕೆಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಕಳವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಶಾ || (೧) ವಿಶಂ ರೂಪಂ ಪರೇರ್ಧಿತ್ಯಮುಚಿಂತ್ಯೈಶ್ವರ್ಯಯೋಗತಃ | ಬಹುಸಂಖ್ಯಾ ಗೋಚರಂ ಚ ವಿಶೇಷಾದೇವ ಕೇವಲಂ || (೨) ಅಭಾವೋ ಯತ್ರ ಭೇದಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾ

ವಸಿಷ್ಠೋ ಭವೇತ್ | ವಿಶೇಷೋ ನಾಮ ತತ್ತ್ವವ ವಿಶೇಷವ್ಯವಹಾರನಾನ್ || (೩)

ವಿಶೇಷೋಽಪಿ ಸ್ವರೂಪಂ ಸ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕ ವನ ಚ

|| ೨ ||

೩ || (೧) ಅಘಟ್ಟಘಟಕವಾದ ಅಚಿಂತ್ಯ ವಶ್ಯಯೋಗದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಒಂದು ರೂಪವು ಉಪಪದ್ಯಮವಾದ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಭೇದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಭೇದಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾದ ವಿಕೇಷದಿಂದಲೇ ಭೇದವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ ವಿಷಯವಾಗುತ್ತದೆ. (೨) (ಭೇದವು ಇಲ್ಲವಾದರೆ-ವಿಕೇಷವಾಗುತ್ತದೆ ವ್ಯವಹಾರವಿಕೇಷವು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ-) ಯಾವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುತ್ತದೋ, ಅಲ್ಲಿ ಭೇದವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಭೇದಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾದ ಭೇದ ವ್ಯವಹಾರ ನಿರ್ವಾಹಕವಾಗಿಯೇ ಇರುವ ವಿಕೇಷವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. (ಆದಕಾರಣ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವಿಕೇಷದಿಂದಲೇ ಅಂತಹ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರವಿಕೇಷವು ಕೂಡುತ್ತದೆ.) (ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವಿಕೇಷದಿಂದಲೇ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರವಿಕೇಷವು ಆಗುತ್ತದೆ, ಎಂದಾದರೆ ಗೋವು, ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಂತೆಯೇ ವಿಕೇಷದಿಂದಲೇ ಭೇದವ್ಯವಹಾರ ವಿಕೇಷವು ಆಗುವುದೆಂದಾದರೆ-) ಎಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುತ್ತದೋ, ಅಲ್ಲಿಯೇ ವಿಕೇಷವು ಭೇದವ್ಯವಹಾರವಿಕೇಷವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೇವೆ. (ಗೋವು ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಅದರೂ ಭೇದವೇ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ. ಗವಾತ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಭೇದವ್ಯವಹಾರವು ಭೇದಪ್ರಯುಕ್ತವೇ ಹೊರತು ವಿಕೇಷ (ಭೇದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಭೇದಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕವಾದುದು) ಪ್ರಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (೩) ಈ ವಿಕೇಷವೂ ವಿಕೇಷಿಯಂಥ (1) ಭಿನ್ನ ಪೋ (2) ಅಭಿನ್ನ ಪೋ. (1) ಭಿನ್ನವೆಂದಾದರೆ ಭೇದವು ಭೇದಿಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನ ಪೋ ಅಭಿನ್ನ ಪೋ, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ಭೇದಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಹೇಗೆ ಅನವಸ್ಥಾ ದೋಷವು ಬರುತ್ತದೋ, ಪಾಗಿಯೇ ವಿಕೇಷಪರಂಪರೆಯಿಂದಲೂ ಅನವಸ್ಥಾ ದೋಷವು (2) ಅಭಿನ್ನವೆಂದಾದರೆ ವಿಕೇಷ ವಿಕೇಷಿ ಎಂಬುವ ವ್ಯವಹಾರವೇ ಕೂಡಲಾರದು, ಎಂದರೆ-) ವಿಕೇಷವೂ ವಿಕೇಷಿಯ, ಸ್ವರೂಪವೇ. (ಆದಕಾರಣ ವಿಕೇಷಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಭೇದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವಿಕೇಷದಿಂದಲೇ ವಿಕೇಷ ವಿಕೇಷಿ ವ್ಯವಹಾರವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ) ವಿಕೇಷವೂ ತಾನೇ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿ ದೇರಿ ವಿಕೇಷವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವ್ಯವಹಾರ ವಿಕೇಷವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು (ಮತ್ತೊಂದು ವಿಕೇಷವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದಿರುವುದರಿಂದ ವಿಕೇಷಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ.) || ೨ ||

ಹೀ-ಆ ವಿಕೇಷದನ್ನೇ ವಿಭಾಗಮಾಡಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ-

೩ || (೧) ದ್ರವ್ಯಾತ್ಮನಾ ಸ ನಿತ್ಯೋಽಪಿ ವಿಶೇಷಾತ್ಮೈವ ಜಾಯತೇ | ನಿತ್ಯಾ ವನ ವಿಶೇಷಾತ್ ಕೇಚಿದೇವಂ ದ್ವಿಧೈವ ಸಃ || (೨) ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಮಸ್ತೇನೇತ್ಯೇವಮಾದಿಷ್ಟಭೇದಿನಃ || ೩ ||

೩ || (೧) (ಚೇತನಾಚೇತನ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ವಿಕೇಷವಿದೆ ಈ ವಿಕೇಷವು ಹುಟ್ಟು ಕಳೆದು ನಶ್ವವಾದುದು, ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವು ಹೇಗೆಂದರೆ-) ಚೇತನದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವಿಕೇಷವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಕೆಲವು ನಶ್ವವು, ಎಂದು ವಿಕೇಷವು ಎರಡು ವಿಧವು. ಆ ವಿಕೇಷಕ್ಕೆ ಚೇತನ ದ್ರವ್ಯರೂಪದಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ವಿಕೇಷವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂಬುದು ವ್ಯವಹಾರವು

ಕೂಡುತ್ತದೆ.) (ಅರ್ಜುನನಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವ್ಯಾಧಿ, ಅಯಾವದ್ರವ್ಯವ್ಯಾಧಿ, ಎಂದು ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲ ಎರಡು ವಿಧವು. ಅಂದರೆ ಅರ್ಜುನನಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಭೂತ ಜೊತೆಫಲಾದಿಗಳು ಆಗಂತುಕವಾದ ಮೀರೂಪಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ) ಮೀತಾದಿರೂಪವಾದ ವಿಶೇಷವು ಉಪಾದಾನವಿಲ್ಲ. ದ್ರವ್ಯರೂಪದಿಂದ ದ್ರವ್ಯವಿರುವ ಪರ್ಯಂತ ಇರುತ್ತಕ್ಕಾದಾಗ್ಯೂ ಕಾರ್ಯರೂಪದಿಂದ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. (ಅಂದರೆ ಯಾವದ್ರವ್ಯವ್ಯಾಧಿಯಿಲ್ಲ.) ಜೊತೆಫಲಕ್ಕಾದಿರೂಪ ವಿಶೇಷವು ನಿಶ್ಚಯ. (ಅಂದರೆ ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವ್ಯಾಧಿಯಿಲ್ಲ.) ಹೀಗೆ ವಿಶೇಷವು ಎರಡು ವಿಧವು. (೧) (ಜೀತನಾಜೀತಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಎರಡು ವಿಧ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಅವನ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ-) ವಸ್ತುವ್ಯರೂಪವು ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳು. ಅಂದರೆ ಜೀತನವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ಸ್ವರೂಪವು ಇದೆ, ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಜೀತನತ್ವ, ವಸ್ತುತ್ವ, ಸ್ವರೂಪತ್ವ ಅಸ್ತಿತ್ವ ವಿಶೇಷಗಳು ನಿಶ್ಚಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳಾಗಿವೆ. ಜೀತನಃ ಕರೋತಿ ಭುಂಕ್ತೀ ಗತ್ಯತಿ, ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಕರಣ ಗಮನ ಭೋಜನವಿಶೇಷಗಳು ಕೃತರೂಪದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಗಳು, ವ್ಯಕ್ತಿರೂಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಅದಕಾರಣ ವ್ಯಕ್ತಿಸ್ವತ್ವವುಳ್ಳವುಗಳು ಹೀಗೆ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿ ಇರುವ ವಿಶೇಷಗಳು ದ್ರವ್ಯರೂಪವಾದ ವಿಶೇಷಿಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಹಾಗೆಯೇ ಜೊತೆಫಲವ್ಯರೂಪವಿದೆ, ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಜೊತೆತ್ವ ಫಲತ್ವ ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷಗಳು ದ್ರವ್ಯವಿರುವ ಪರ್ಯಂತ ಇರುವವುಗಳಾಗಿ ದ್ರವ್ಯರೂಪವಿಶೇಷಿಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳು. ಮೀತಂ ಜೊತೆಫಲಂ ಎಂಬುವುದು ಹಸುಬುಟ್ಟು ಹೋಗಿ ದೇರಿ ಬಣ್ಣವು ಬರುವುದರಿಂದ ಫಲದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಮೀತಕ್ಕಾದಿ ವಿಶೇಷಗಳು ಕವಾಚಿತ್ ಇರತಕ್ಕವುಗಳಾದುದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯದಿಂದ (ಜೊತೆಫಲದಿಂದ) ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನಗಳು. || ೩ ||

ಮೀ-ಇಂತಹ ವಿಶೇಷವಿದೆ, ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

ಶಾ || (೧) ವಿಶೇಷೋಽನುಭವಾದೇವ ಜ್ಞಾಯತೇ ಸರ್ವವಸ್ತುಷು || (೨) ನ ಚಾವಿಶೇಷಿತಂ ಕಿಂಚಿದ್ಭಾಷ್ಯಂ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ತಥಾಮಿತಂ || (೩) ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಸ್ವತೋನ್ಯತ್ವೇ ಸ್ವಸ್ಯಾಮೇಯತ್ವಹೇತುಕಃ | ನೈವ ಜ್ಞೇಯಂ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ಚ || (೪) ಮನಾಭಾವಾತ್ಪ್ರತೀಕೋ ಭವೇತ್ || (೫) ಸ್ವಯಮಿತ್ಯಪಿ ಹಿ ಸ್ವತ್ವವಿಶೇಷೇಣ ವಿವರ್ಜಿತಂ | ನ ಜ್ಞೇಯಂ ತದ್ವಿಶೇಷ್ಯಂ ಚ ತಥೈವೇತ್ಯನವಸ್ತಿತಿ || ೪ ||

ಅ || (೧) ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷವಿದೆ, ಎಂಬುವುದು ಸಾಕ್ಷ್ಯಾನುಭವದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ (ದೇರಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹುಡುಕದೇ ಇರಬೇಕು.) (೨) (ಸರ್ವ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷವೆಂಬವ ಪರಾರ್ಥವು ಅನುಭವವಿಲ್ಲವಾಗಿದೆ, ಎಂಬುವುದನ್ನೇ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ-) ವಾಚ್ಯಂ=ಕಲ್ಪವೃತ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು, ಲಕ್ಷ್ಯಂ=ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು, ಹೀಗೆ ಕಾಲ್ಪಜ್ಯಾನ್ಯತ್ವ ವಿಕಯವಾದುದು, ಹಾಗೆಯೇ ಮಿತಂ=ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಅನುಮಾನಿ ವಿಷಯವಾದುದು. ಮನಾಭಾವೋಂದು ವಸ್ತುವು ಕೂಡ ವಿಶೇಷರೂಪವಾಗಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ವಿಷಯವು ಸರ್ವಥಾ ಆಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ. (ಮತ್ತೆ ವಿಶೇಷರೂಪವಾಗಿಯೇ (ಅಂದರೆ ಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿಯೇ) ಕಾಲ್ಪದೋಷಗಳಿಗಾಗುವುದು ಎಂದರೆ ಅನುಭವವು ಬರುವುದು. ನಿರ್ವಿಶೇಷವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ದ್ವಾನವು ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. (೩) (ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಜೊತೆಫಲ ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಿಶಿಷ್ಟಕಾರವೆಲ್ಲವೂ ವಿಶೇಷವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ದೇರಿಯಾದ ಪ್ರಮಾಣ ಆ ವಿಶೇಷವ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷವುಂಟೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಹೀಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಎಂದರೆ-) (ವಿಶಿಷ್ಟವು ವಿಶೇಷವ್ಯವಹಾರವಿಲ್ಲ)

೪.೫ ದೇರೆ ಎಂದಾದರೆ - ಇದು ಕೂಡಬಹುದು. ವಿಶ್ವವು ವಿಕೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಬೇರೆಯಲ್ಲ.)
ವಿಕೇಷ್ಯವಿಕೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಬೇರೆಯೆಂದಾದರೆ ವಿಕೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪವು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡದೆ ಹೋಗುವುದು.
(ವಿಕೇಷವಿದ್ದುದರಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗುವುದು) ವಿಕೇಷ್ಯಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲವಾದರೆ ವಿಕೇಷ್ಯವೂ
ತಿಳಿಯಲ್ಪಡದೆ ಹೋಗುವುದು. (೪) (ವಿಕೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪವು ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಲ್ಲವೆಂದಾದರೆ
ಇನ್ನೊಂದು ಬಾಧಕವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರಿ- ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೇ ವಸ್ತುವು ಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕಾದುದರಿಂದ ವಿಕೇ
ಷ್ಯಸ್ವರೂಪವು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡದೆ ಹೋದರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ಕರವಿಷ್ಣುನಾದಿಗಳಂತೆ
ವಸ್ತುವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಅಗಬೇಕಾಗುವುದು. (೫) (ಹೇತುಂತರದಿಂದಲೂ ವಿಕೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪವು ನಿರ್ವಿ
ಕೇಷವಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರಿ- ವಿಕೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ವಿಕೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪತ್ವರೂಪ ವಿಕೇಷವನ್ನಾದರೂ ಅಂಗೀಕರಿಸ
ಬೇಕು ವಿಕೇಷದಲ್ಲಿ ವಿಕೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪತ್ವರೂಪ ವಿಕೇಷವಿಲ್ಲವಾದರೆ ಆ ವಿಕೇಷವನ್ನು ವಿಕೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪ
ವೆಂದು ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ವ್ಯವಹರಿಸಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ಅಕ್ಕವೇ ಆಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ ವಿಕೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪವೂ
ನಿರ್ವಿಕೇಷವಲ್ಲ. (ಹಾಗಾದರೆ ಯಾವುದು ವಿಕೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪತ್ವರೂಪ ವಿಕೇಷದಿಂದ ಕೂಡಿಯದೋ,
ಅಂತಹ ವಿಕೇಷದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ವಿಕೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪವಿದೆಯೋ ಅದು ವಿಕೇಷದಿಂದ ಭಿನ್ನವೇ. ಆದಕಾರಣ
ಅದು ನಿರ್ವಿಕೇಷವೇ, ಎಂದರೆ -) ಆ ವಿಕೇಷದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ವಿಕೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪವೋ ಅದು ವಿಕೇಷದಿಂದ
ಬೇರೆಯಾದಾಗ್ಯೂ ವಿಕೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪತ್ವರೂಪ ವಿಕೇಷದಿಂದ ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದಕಾರಣ ನಿರ್ವಿಕೇಷ
ವಲ್ಲ. ಆ ವಿಕೇಷದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವುದು ವಿಕೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪವೋ ಅದೂ ವಿಕೇಷದಿಂದ ಭಿನ್ನವೇ. ಆದ
ಕಾರಣ ಅದು ನಿರ್ವಿಕೇಷವು ಎಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ. || ೪ ||

ಹೀ-ವಿಕೇಷಕ್ಕೂ ವಿಕೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪಕ್ಕೂ ಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಹೇಗೆ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವು
ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೋ. ಹಾಗೆಯೇ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೂ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವು ಬರು
ವುದು ಆ ಕ್ಷಣವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾಗುವುದು. ವಿಕೇಷಕ್ಕೂ ವಿಕೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪಕ್ಕೂ ಅಭೇದವಿದ್ದರೆ (ಅವು
ಒಂದೇ ಆದರೆ) ವಿಕೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದರೆ ವಿಕೇಷಾಕಾರವೂ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ವಿಕೇಷ್ಯಸ್ವರೂ
ಪವನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡು ವಿಕೇಷಾಕಾರ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಕೂಡದೆ ಹೋಗುವುದು, ಎಂದರೆ-

ಕಾ || (೧) ಅಭೇದೇ ನ ವಿರೋಧೋಸ್ತಿ ಜ್ಞಾತಾಜ್ಞಾತಂ ಯತೋಽಖಿಲಂ | ತದೇವ ಜ್ಞಾ-
ತರೂಪೇಣ ಜ್ಞಾತಮಜ್ಞಾತಮನ್ಯಥಾ || (೨) ಅಭಿನ್ನಸ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಾನ್ನ ದೋಷದ್ವ-
ಯಮಪ್ಯುಕ್ತ || (೩) ಏಕತ್ವಾನುಭವಾಚ್ಚೈವ ವಿಶೇಷಾನುಭವಾದಪಿ | ತಜ್ಞಾನಾ-
ನುಭವಾಚ್ಚೈವ ನ ದೋಷದ್ವಯಸಂಭವಃ || (೪) ಭೇದಾಭೇದಾಚಿ ತೌ (ತೇ) ಸೈವ
(೫) ಕರ್ತೃಭೋಕ್ತೃವಿಕೇಷಣೇ | ಮದನ್ಯ ಇತ್ಯನುಭವೋ ಯತೋ ನೈವಾಸ್ತಿ
ಕಸ್ಯಚಿತ್ || || ೫ ||

ಅ || (೧) ವಿಕೇಷಾಕಾರಕ್ಕೆ ವಿಕೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ವಿಕೇಷಜ್ಞಾನವು
ಒಂದೇತನೇ ವಿಕೇಷಾಕಾರಜ್ಞಾನವೂ ಬರುವುದರಿಂದ ವಿಕೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡು
ವಿಕೇಷಾಕಾರ ಪ್ರತ್ಯಯು ಕೂಡಲಾರದೆಂಬುವ ಬಾಧಕವೂ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದೇ ವಸ್ತುವು ಒಂದು
ಮೂಲದಿಂದ ಜ್ಞಾತವಾದರೂ ರೂಪಾಂತರದಿಂದ ಅಜ್ಞಾತವಾಗಿಯೂ ಇರಬಹುದು. ಆದಕಾರಣ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ
ಒಂದೇ ಪ್ರಕೀರ್ತವಾಗಿ ಜ್ಞಾತವು ಅಜ್ಞಾತವುಗಳು ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಒಂದೇ ಹೇಳಿದ ಕೃತ್ಯವು ಬದಲಿಯು
ತಿಳಿಯದೆ (೨) ವಿಕೇಷವು ವಿಕೇಷ್ಯದಿಂದ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭೇದವರೂಪದಿಯು ಬೇರೆ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿರು

ಮತ್ತು ಹಿಂದೆ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಮೊದಲಾದಿಂದ ಜ್ಞಾತತ್ವ ಅಜ್ಞಾತತ್ವವೂ ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾ, ಪ್ರತ್ಯುಪಪತ್ತಿ ಎಂಬುವ ಎರಡು ದೋಷಗಳೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (೩) (ವಿಶ್ವಕೃಷ್ಣ ವಿಶೇಷಕೃಷ್ಣ ಅತ್ಯಂತ ಭೇದವಿದ್ದರೆ ಭರ್ತೃಭೇದದಿಂದಲೂ ಜ್ಞಾತತ್ವ ಅಜ್ಞಾತತ್ವಗಳು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತವೆ? ಎಂಬುವ ಅಂಶವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ-) ವಿಶ್ವಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ್ಯದಿಂದ ಅಭೇದಾನುಭವವಿದ್ದುಂಟಾದ ಭೇದಪರಂಪರಾರೂಪವಾದ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವು ಇಲ್ಲ. ವಿಶ್ವ ವಿಶೇಷ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವಿದ್ದರೂ ಅನುಭವವಿದ್ದವಾದ ವಿಶೇಷಬಲದಿಂದ ಜ್ಞಾತತ್ವ ಅಜ್ಞಾತತ್ವಗಳೂ ಅನುಭವವಿದ್ದವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕತೆ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುವ ದೋಷವೂ ಕೂಡ ಇಲ್ಲ. (೪) (ಹಾಗಾದರೆ ವಿಶ್ವ ವಿಶೇಷ್ಯಗಳಿಗೆ ಭೇದಾಭೇದಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ-ಭೇದದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕತೆ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುವ ದೋಷವು ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಅಭೇದದಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳಿಂದ ವಿಶ್ವ ವಿಶೇಷ್ಯಗಳಿಗೆ ಭೇದಾಭೇದವೇ ಎಂದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಕೃಷಿತ್ ಭೇದಾಭೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದೋ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭೇದಾಭೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದೋ, ವಿಶ್ವಾಕಾರವು ಅಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯವಾಯಿತಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಭೇದಾಭೇದಗಳನ್ನು ನಾನು ಒಪ್ಪುತ್ತೇನೆ. ಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯವಾಯಿತಾದ ವಿಶ್ವಾಕಾರಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ್ಯದಿಂದ ಭೇದಾಭೇದಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-) ಪರಮ ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವ ಭೇದಾಭೇದಗಳನ್ನು ವಿಶ್ವವಿಶೇಷ್ಯಗಳಿಗೆ ಸರ್ವತ್ರ ಅಂಗೀಕರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. (೫) (ವಿಕೇಂದ್ರೀ) ಕರ್ತೃತ್ವ ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಮೊದಲಾದ, ದ್ರವ್ಯವಿರುವವರ್ಯಂತವಿರುವ ವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ವಿಶ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಶ್ವವೂ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿಶ್ವವೂ, ವಿಶೇಷ್ಯಭೂತನಾದ ನಮಗಿಂತ ಭಿನ್ನನು, ಅಭಿನ್ನನು, ಎಂದು ಭೇದಾಭೇದಾನುಭವವು ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. (ಅವುಗಳಿಂದ ಅಂಕಿತ ಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯವಾಯಿತಾದ ವಿಶ್ವಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಭೇದಾಭೇದಾನುಭವವು ಇಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಭೇದಾಭೇದಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.)

ಹೀಗೆ-ಹೇತುವದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗವಾದ ಸ್ವರೂಪಸ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅಭೇದ
ತಮ್ಮ ಸಾಧನತಾ ರೀತಿ-

ಶಾ || (೧) ಭೇದೋ ವಿಶೇಷಣಸ್ಯಾಪಿ ನ || (೨) ಅಂತರಸ್ಯ ಕೃತಿದ್ವಂದೇತ್ || (೩) ಕುಪ್ತ-
ಸ್ವರೂಪ ಇತ್ಯಾದಾವಭೇದಸ್ಯೈವ ದರ್ಶನಾತ್ || (೪) ಅಪ್ಯುಕ್ತಗ್ತೃಪ್ತಿನಿಯಮ-
ದ್ವಲಕ್ಷಾಣಾದಿಕಸ್ಯ ಚ | ಏತ್ಯಂ || ೬ ||

ಅ. ೩ (೧) ಚೇತನದಲ್ಲಿ ಎಕೇತನವಾದ, ಎಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೂ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃವಾಗಿರುವ ಪ್ರಭವಶಾಸ್ತ್ರವಿರದ
ವಾದ ಭಿನ್ನಾತ್ಮ ಎಕೇತ್ಯಭೂತವಾದ ಚೇತನದಿಂದ ಭೇದವಿಲ್ಲ (೨) (ಚೇತನವೇಕೇತನಾತ್ಮ, ಎಕೇತನವಾದ
ಭೇದವಿಲ್ಲ, ಎಂದೇ ಸಾಕಾಗುವುದರಿಂದ ಅಂತರತ್ಯ ಎಂಬುವುದು ವ್ಯರ್ಥವು. ಮತ್ತು ಕುದ್ರಸ್ವರೂಪ
ಶಾಸ್ತ್ರದಿಗಳು ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಚೇತನದಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಚೇತನದಲ್ಲಿ ಅಂತರಗತವ
ಹೀಗೆ ಉಂಟಾದುದು ಎಂದರೆ-) (ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತವು = ಪ್ರಕೃತಿ ಕಲ್ಪಾಗಿದೆ. ಎಂದಿ
ತರಂಕವಾ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಹೀಗೆ ಬಲಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಷ್ಟ್ರವಿದೆ, ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೋ, ಕಾಷ್ಟ್ರವೆ
ಬಲಿಯಲ್ಲಿದ್ದುದಲ್ಲ. ಹೀಗೆಯೇ ಕೃಷ್ಣೋಹಂ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ದೇಹಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಕಾಷ್ಟ್ರವು ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ
ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಆ ಕಾಷ್ಟ್ರವು ಚೇತನದಲ್ಲಿದ್ದುದಲ್ಲ. ಕಥಾ ಹ ವರಂಕವಾಸಂಬಂಧದಿಂದ ಹೀಗೆ
ದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣವೆಂಬುದು ಕಾಷ್ಟ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) ಚೇತನದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಮನಃಪರಣಾಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತ

ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಚೇತನದಿಂದ ಭೇದವಿದೆ (ಚೇತನನಿಗೆ ಆ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಅಭೇದವಿಲ್ಲ.) (೩) (ಹವ್ಯ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಯಾವುದರಿಂದ ಅಭೇದದರ್ಶನವೆಂದರೆ—) ಬೇತನಃ ಕುದ್ವಸ್ವರೂಪಃ ಮುಕ್ತಃ ತ್ವಯೋಗಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಕುದ್ವಸ್ವರೂಪತ್ವ ಚೇತನತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ವಿಕೇಷ್ಯ ಭೂತವಾದ ಚೇತನದಿಂದ ಅಭೇದವೇ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆ ನಿಕೃತ್ಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತಗಳಾದ ಕುದ್ವತ್ವ, ಸ್ವರೂಪತ್ವ, ಚೇತನತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ವಿಕೇಷ್ಯಭೂತ ಚೇತನದಿಂದ ಅತ್ಯಂತಾಭೇದವನ್ನೇ ಅನುಕರಿಸಬೇಕು (೪) (ಅವಿಭಾವತರೋಭಾವವುಳ್ಳ ಕರ್ತೃತ್ವ ಮೊದಲಾದ ವಿಕೇಷಗಳಿಗೆ ವಿಕೇಷ ದ್ವಿತನ್ಯದಿಂದ ವಕ್ಯವೆಂದು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈಗ ಅಂಕತ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಗಳನ್ನೇ ಹವ್ಯ ಗುಣಗಳೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೂ ವಿಕೇಷ್ಯದಿಂದ ವಕ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ—) ವಿಭಾವ ತರೋಭಾವವುಳ್ಳ ಕರ್ತೃತ್ವ ಬಲ ಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ನಿಯಮ ದಿಂದ ಅಭೇದಾನುಭವವೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಆ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಚೇತನದಿಂದ ಅತ್ಯಂತಾಭೇದವನ್ನೇ ಒಪ್ಪ ಬೇಕು. || ೬ ||

ಪೀ— ಚೇತನೋಪಹಂ ಕುದ್ವಸ್ವರೂಪಃ, ಕರ್ತಾ, ಭೋಕ್ತಾ, ತತ್ತ್ವಾದಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನು ಭವವಿದ್ದುದರಿಂದ ಚೇತನತ್ವ, ಕುದ್ವತ್ವ, ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಚೇತನದಿಂದ ಅತ್ಯಂತಾಭೇದವನ್ನು ಅನುಕರಿಸಬೇಕೆಂದರೆ ಕೃಷ್ಣೋಪಹಂ ಸ್ವೂಪೋಪಹಂ ತತ್ತ್ವಾದಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಭವವಿದ್ದುದ ರಿಂದ ದೇಹೋಪಾಧಿಕಗಳಾದ ಕಷ್ಟಾದಿ ಧರ್ಮಗಳಿಗೂ ಚೇತನದಿಂದ ವಕ್ಯವು ಬರಬೇಕಾಗುವುದು ಎಂದರೆ—

ಕಾ || (೧) ಬಾಹ್ಯವಿಕೇಷಾಣಾಂ ಪ್ರಥಗ್ವೈವೈವ ಕನ್ನ ತು || (೨) ವಿಕೇಷಹೇತುಭಾವೇಽಪಿ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ ಕಲ್ಪತೇ ಯದಿ | ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಾದ್ಯಾಸ್ತು ದೋಷಾಸ್ತತ್ರಾತಿಶಂಗ- ದಾಃ || (೩) ನೈಕತ್ವಂ ನಾ(ವಾಃ)ಪಿ ನಾನಾತ್ವಂ ನಿಯಮಾದಸ್ತಚೇತನೇ | ಭೇದಾ- ಭೇದಾನುಭವಾದತತ್ರಾನ್ಯಥಾ ಗತೇಃ || (೪) ಏಕೋಪಹಮ(ಮದ)ನ್ಯತೋ- ನೈಕೈಕೈವಮೇವ ವ್ಯವಸ್ಥಿತೌ | ಭೇದಾಭೇದೌ ಚೇತನೇಷು ತಸ್ಮಾನ್ನೈಕಪ್ರಕಾ- ರತಾ || ೭ ||

ಅ || (೧) ಬಾಹ್ಯವಿಕೇಷಗಳು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿ ಕಾಣುವುದರಿಂದಲೇ ಅವುಗಳಿಗೆ ವಕ್ಯವಿಲ್ಲ (ಅಂದರೆ ಹವ್ಯ ಶೇವಲ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಭವವೇ ಅಭೇದಸಾಧಕವೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತೆ ಭೇದ ದ್ರವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಭವವೇ ಅಭೇದಸಾಧಕವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. ದೇಹೋಪಾಧಿ ಕಗಳಾದ ಸೌಲ್ಯ ಕಷ್ಟಾದಿಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಚೇತನದಿಂದ ಭೇದಾನುಭವವಿದ್ದುದರಿಂದ ಶೇವಲ ಸಮಾ ನಾಧಿಕರಣ್ಯ ವ್ಯವಹಾರಮಾತ್ರದಿಂದ ಆ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.) (೨) (ಕುದ್ವಸ್ವರೂಪತ್ವ ಮೊದಲಾದ ನಿಕೃತ್ಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತಗಳಿಂದ ವಿಕೇಷಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಚೇತನದಿಂದ ವಕ್ಯವು ಹೇಳಬೇಕು ಹವ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ವಕ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಶೇವಲ ಹೇಳುವ ಏಕೈಕ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.) (ಕುದ್ವಸ್ವರೂಪತ್ವ ಮೊದಲಾದ ವಿಕೇಷಗಳಿಗೂ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿವಿಕೇಷಗಳಿಗೂ ವಿಕೇಷನುಪಪತ್ತಿವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕುದ್ವಸ್ವರೂಪತ್ವಾದಿಗಳಿಗೇನೇ ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ಅಭೇದವು, ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ವಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಭೇದವು, ಎಂದು ಎರಡು ರೀತಿಯಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಿದರೆ ಅವ್ಯವಹಾರಿಕ ಬಹು ರೋಪಾಕರಣ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವ ಮೊದಲಾದವು ಅಸ್ತಿತ್ವವಾಗಿ ಬರುವವು. (೩) (ಈಗ ಅಯಾವದ್ವೈವೈವ

ಧಾವಿಯಾದ ಏಕೀಕರಣಕ್ಕೆ ಏಕೀಕೃತರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಭೇದಾಭೇದಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ—) ಅತಿ ತನದಲ್ಲಿ ಏಕಮವಾಗಿ ಏಕವೂ ಇಲ್ಲ ಭೇದವೂ ಇಲ್ಲ ಹೀಗೆ ಒಂದೊಂದು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ (ಅಂದರೆ ಕೇವಲ ಭೇದವಾಗಲೀ ಕೇವಲ ಅಭೇದವಾಗಲೀ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ) ಭೇದಾಭೇದಗಳ ಅನುಭವವಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ, ಭೇದಾಭೇದಗಳನ್ನು ಒಡಂಬಡದೆ ಬೇರೆ ಗತಿಯು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅಭೇದವಿಲ್ಲ ಭೇದವೂ ಇಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಚೂತಫಲದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ಯಾಮತ್ವ ಪೀತಶ್ಯಾದಿಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಏಕಮದಿಂದ ಅಭೇದವಾಗಲೀ ಭೇದವಾಗಲೀ ಇಲ್ಲ. (ಮತ್ತೆ ಶ್ಯಾಮರೂಪ ಹೋಗಿ ರೂಪಾಂತರ ಒಡವುದರಿಂದ ಭೇದಾಭೇದಗಳ ಅನುಭವವೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಭೇದಾಭೇದಗಳನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು.) (೪) (ಭೇದಾಭೇದಾನುಭವವಿದ್ದುದರಿಂದ ಅತೀತನದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ಯಾಮತ್ವಾದಿ ಕೆಲವು ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಭೇದಾಭೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಚೇತನದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ನಾನು ನನ್ನಿಂದ ಅಭಿನ್ನನು, ಘಟಾದಿಗಳಿಂದ ಅಭಿನ್ನನು. ಎಂದು ಭೇದಾಭೇದಾನುಭವವು ಇದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಅತೀತನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕೆಲವು ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಭೇದಾಭೇದಗಳು ಇವೆ, ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆಂದರೆ—) (ಅತೀತನದಲ್ಲಿ ಶ್ಯಾಮತ್ವಾದಿಗಳಾದ ಧರ್ಮದಿಂದಲೇ ಭೇದಾಭೇದಾನುಭವವು ಇದೆ. ಹೀಗೆ ಚೇತನದಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದೇ ಧರ್ಮದಿಂದ ದೇವಾಭೇದಾನುಭವವು ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ) ಚೇತನಕ್ಕೆ ತನ್ನಿಂದ ಅಭೇದಾನುಭವವೂ, ಘಟಾದಿಗಳಿಂದ ಭೇದಾನುಭವವೂ, ಹೀಗೆ ಅಭಿನ್ನ ಅಭಿನ್ನ ವಸ್ತುಗಳಿಂದಲೇ ಭೇದಾಭೇದಾನುಭವವು ಇರುವುದು. ಹೀಗೆ ಭೇದಾಭೇದಗಳು ವ್ಯವಸ್ಥಿತಗಲಾಗಿವೆ. ಅದುದರಿಂದ (ಅಂದರೆ ಅತೀತನಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಅಯಾವದ್ವೈತ್ಯ ಧಾವಿ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಭೇದಾಭೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳದಂತೆ ಚೇತನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬಾರದಿರುವುದರಿಂದ) ಚೇತನಕ್ಕೂ ಅತೀತನಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ.

|| ೭ ||

ಹೀ—ಅತೀತನದಲ್ಲಿ ಭೇದಾಭೇದಗಳು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದುಗಳಾಗಿವೆ, ಎಂಬುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಏನು ಹರಸಿಕೊಟ್ಟು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಶಾ || ೧) ಏಕಮಿತ್ಯೇವ ಯಜ್ಞಾತ್ಮಕಂ ಬಹುತ್ವೇನ್ನೈವ ತತ್ಪುನಃ | ಪಟಾದ್ಯಂ ಜ್ಞಾಯತೇ ಯಸ್ಯಾದ್ಭೇದಾಭೇದೌ ಕೌತೋ ನ ತತ್ || (೨) ತಂತುಭ್ಯೋಽನ್ಯಃ ಪಟಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಪಥಂ ಗತಃ | ಅನನ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಂತುಭಾವೇ ಪಟಾಭಾವಃ ಕೌತೋ ಭವೇತ್ || (೩) ನ ಚಾತ್ಮನಿ ವಿಶೇಷೋಽತ್ರ ದೃಷ್ಟಾಂತತ್ವಂ ಗಮಿಷ್ಯತಿ | ಶುದ್ಧೋಪಪ್ರಾಪ್ತಿಯೋ ಯಸ್ಯಾತ್ಮತ್ರಾಭೇದಪ್ರದರ್ಶಕಃ || (೪) ಅತ್ರಾವಯವಭೇದೇನ ಸ್ಯಾದೇವ ಹ್ಯನವಸ್ಥಿತಿಃ || ೮ ||

ಅ || ೧) ಪಟ ವೊಡಲಾದುದು ಯಾವುದು ಇದೆಯೋ ೧ ಪಟರೂಪದಿಂದ ತಂತುಗಳಿಗೆ ಏಕವೆಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ತಂತುಗಳು ಪಟದಿಂದ ಅಭಿನ್ನಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅವಿಗಳೇ ಪುನಃ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಭೇದದಿಂದ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಆದಕಾರಣ ಒಂದೊಂದು ತಂತುವು ಪಟದಿಂದ ಭೇದಾಭೇದಗಳು ಏಕೆ ಇಲ್ಲ (ಅಂದರೆ ಅಂತೆ ಅಂತೆ ಹರಡಿಸಿದ ನೂಲುಗಳಿಗೆ ಒಟ್ಟೆಯಲ್ಲದೆ ಮೂಲುಗಳಲ್ಲದೆ ಏನು ಬಿಟ್ಟಿಯೆಂಬುವುದು ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಆ ನೂಲುಗಳ ಸಮುದಾಯದಿಂದ ಬಿಟ್ಟಿಯಿಂದ ಮೂಲುಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವೂ, ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ನೂಲುಗಳಿಗೆ ಭೇದವೂ ಅನುಭವಿಸಿದ್ದವಾಗಿವೆ. ಅದರಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಮೂಲುಗಳಿಂದ ಬಿಟ್ಟಿಗೆ ಭೇದಾಭೇದಗಳು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದಾಗಿವೆ. ಒಂದೊಂದು ಮೂಲವಿಗೆ ಬಿಟ್ಟಿಯಿಂದ ಅಕ್ಕಂತಾಭೇದವೆಂದು ತಿಟ್ಟಿಕೊಂಡರೆ-ಪರಸ್ಪರ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿದೆ ಎಂಬುದು

ಅನುಭವವು ಕೂಡಲಾರದು) (೨) ನೆಯವ ನೂಲುಗಳೇ ಬಟ್ಟೆಯು. ಅಂತಹ ನೂಲುಗಳಿಂದ ಬೇರೆ
ಯಾಗಿ ಬರಿ ಬಟ್ಟೆಯು ಯಾರಿಗೆ ದೃಗ್ಗೋಚರವಾಗುವುದು, (ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣಲಾರದು.) ನೂಲುಗಳಿಂದ
ಬಟ್ಟೆಯು ಅಭಿನ್ನ ವೆಂದಾದರೆ (ನೂಲೇ ಬಟ್ಟೆಯು ಎಂದಾದರೆ) ಒಂದೊಂದು ತಂತುವಿನಲ್ಲಿ ಪಟಾ
ಭಾವವು ಹೇಗೆ ಆಗುವುದು? (ಅಂದರೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಯೋಗರೂಪವಾದ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೊಂದಿದ
ನೂಲುಗಳ ಸಮುದಾಯದಿಂದ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಬರಿಬಟ್ಟೆಯು ಯಾರಿಗೂ ಅನುಭವಿಸದ್ದವಾಗಿರಲ್ಲ.
ಸಂಯೋಗರೂಪ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೊಂದದಿದ್ದ ಬರಿನೂಲಿನಿಂದ ಬಟ್ಟೆಗೆ ಅಭೇದವಿಲ್ಲ. ಅವರಿಂದ
ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಕೇವಲ ತಂತುರೂಪದಿಂದಲೇ ನೂಲು ಇರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು
ಹೇಗೆ ಹೇಳುವುದು. ಅಂದರೆ ಅವಾಗಲೂ ಬರಿ ನೂಲನ್ನು ಬಟ್ಟೆಯೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಾದೀತು. ಅವ
ಕಾಲದ ನೇಯಿದ ನೂಲುಗಳ ಸಮುದಾಯವೇ ಬಟ್ಟೆಯು. ಒಂದೊಂದು ನೂಲನ್ನು ಬಟ್ಟೆಯೆಂದು
ಹೇಳಿಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ಅದುದರಿಂದ ಇಂತಹ ಪುಳದಲ್ಲಿ ಭೇದಾಭೇದಗಳು ಸರ್ವರಿಗೂ ಅನುಭವಿಸದ್ದ
ವಾಗಿವೆ) (೩) (ಅತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿ ವಿಶೇಷಗಳಿಗೆ ಬಹುವೈದ್ಯರೂ ಒಬ್ಬ ಅತ್ಯನಿಂದ
ಹೇಗೆ ಅಭೇದವಿದೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಬಹು ನೂಲುಗಳಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತಾಭೇದವು ಎಕೆ ಇರ
ಲಾರದೆಂದರೆ—) ಅತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮವಿಶೇಷಗಳು ನೂಲುಗಳಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತಾ
ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂಬುವಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಲಾರದು. ಅತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿ ವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ
ಅಪಾಧವಾದ ಅಹಂ ಕರ್ತಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ತೋರಿಸುವಂಥಾದ್ದು
ಇವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಂತಹದು ಇಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಕರ್ತಾತ್ವಂ ಭೋಕ್ತಾತ್ವಂ ಎಂದು ಕರ್ತೃತ್ವ
ಭೋಕ್ತಾತ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತಾಭೇದವು ಅನುಭವಿಸದ್ದವಾದ ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ನೂಲುಗಳಿಂದ
ಬಟ್ಟೆಗೆ ಅತ್ಯಂತಾಭೇದವು ಅನುಭವಿಸದ್ದವಾಗಿರಲ್ಲ. ಅದಕಾರೂ ನೂಲು ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಭೇದಾಭೇದ
ಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. (೪) (ಹಾಗಾದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅತೀತನವಾದ ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದ ಅತ್ಯಾವಯವಿಯು
ರೀತೇ ಅವಯವಾವಯವಗಳಿಗೆ ಭೇದಾಭೇದಗಳೋ ಎಂದರೆ ಅಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ —) ಅತೀತನವಾದ
ಬಟ್ಟೆಗೂ ಬಟ್ಟೆಯ ಅವಯವಗಳಿಗೂ ಭೇದಾಭೇದಗಳು. ಆ ಬಟ್ಟೆಯ ಅವಯವಕ್ಕೂ, ಆ ಅವಯವದ
ಅವಯವಕ್ಕೂ ಭೇದಾಭೇದಗಳು ಹೀಗೆ ಸರ್ವತ್ರ ಭೇದಾಭೇದಗಳೇ. ಹೀಗೆ ಅವಯವ ಪರಂಪರೆಗೂ
ಭೇದಾಭೇದಪರಂಪರೆಗೂ ವರ್ಯವಸಾನವೇ ಇಲ್ಲ. || ೮ ||

ಹೀ ಹಾಗಾದರೆ ಪರಮಾಣುವಿಗೆ ಅವಯವಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪರ್ಯ
ವಸಾನವು ಕೂಡುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅವಯವಪರಂಪರೆಗೆ ಪರ್ಯವಸಾನವು ಇಲ್ಲವೆಂದದ್ದು ಹೇಗೆಯೆ—

ಶಾ | (೧) ನ ಚಾನವಯವಂ ವಸ್ತು ಕೃಚಿತ್ತ್ಯಾನ್ಮಾನಗೋಚರಂ || (೨) ಪೂರ್ವಾಪು
ರಾದಿಭೇದೇನ ಯತೋಂತೋಽಸ್ಯಾವಗಮ್ಯತೇ || (೩) ಉಪಾಧಿರಸ್ಯೇಕದೇಶಸಂ
ಬದ್ಧಃ ಸಂತಮೇವ ಹಿ | ಜ್ಞಾಪಯೇದ್ವೇದಂ || (೪) ಅಖಿಲಂ ಗ್ರಹಸ್ತ ವಿಭಜೇ
ತ್ಯಥಂ || (೫) ತಸ್ಮಾದ್ಗುಣಾದಿಕಮಪಿ ನಾಸ್ತುನಂತಯಾ ಕೃಚಿತ್ || ೯ ||

ಅ | (೧) ಅವಯವವಿಲ್ಲದಾಗಿ ಇರುವ ಯಾವುದೊಂದು ವಸ್ತುವೂ ಕೂಡ (ಪರಮಾಣುಗಳೂ ಕೂಡ)
ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವಾದುದು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಸಿರಂತವಾದ ವಸ್ತುವೇ ಇಲ್ಲ) (೨) (ಪರಮಾಣುವಿಗೆ
ಅವಯವವು ಇಲ್ಲವೆಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವು ಇಲ್ಲ. ಪರಮಾಣುವಿಗೆ ಅವಯವಗಳಿವೆ ಎಂಬುವುದು ಪ್ರಮಾಣ
ವಿತ್ತವೆಂದಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ —) ಪೂರ್ವಭಾಗ ಅದರಭಾಗ ಇತ್ಯಾದಿ ಭೇದದಿಂದ ಪರಮಾಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಂ

ಎದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ (೩) (ಪರಮಾಣುವಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಅಂಶಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪೂರ್ವಾ ದಿಗ್ಗೋಷವಾದ ಉಪಾಧಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ಮಾತಲ್ಪಟ್ಟ ಅವಯವಗಳು ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಆ ಔಪಾಧೀ ಅಂಶವೇ ಇರುವುದು ಎಂದರೆ—(1) ಅಂಶವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಉಪಾಧಿಯು ಪರಮಾಣುವಿನ ವಿಕರಣ ವನ್ನು ಸಂಬಂಧಿಸುತ್ತದೋ, (2) ಅಥವಾ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪರಮಾಣುವನ್ನು ಸಂಬಂಧಿಸುತ್ತದೋ, ಅದಕ್ಕೂ (1) ನೇದ್ದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—). ಉಪಾಧಿಯು ಪರಮಾಣುವಿನ ವಿಕರಣವನ್ನು ಸಂಬಂಧಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದಾದರೆ—ಆ ವಿಕರಣವು ಉಪಾಧಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ಮೊದಲೇ ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ, ಮೊದಲೇ ಇದ್ದ ಅವಯವ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ, ಎಂದೇ ಆಗುವುದು (ಅಂತೂ ಅಂಶವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆಂದೇ ಆಗುವುದು) (೪) (2)ನೇದ್ದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಸಂಪೂರ್ಣವನ್ನು ಉಪಾಧಿಯು ಸಂಬಂಧಿಸಿದರೆ ಆ ಉಪಾಧಿಯು ಪೂರ್ವ ಅಪರ ಎಂದು ವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. (ಅಂದರೆ ಅಂಶಭೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವೇ ಆಗಲಾರದು) (೫) (ಗುಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಅವಯವಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ನ ಜಾನನಯು ವಂ ವಸ್ತು ಎಂದದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ—) ಪೂರ್ವ ಅಪರಾದಿಭಾಗಭೇದದಿಂದ ಅಂಶವಿದೆ, ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬರುವುದರಿಂದಲೂ ಔಪಾಧಿಕ ಅಂಶವಿದೆ, ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಗುಣ ಮೊದಲಾದುದು ಯಾವುದೊಂದೂ ಕೂಡ ಅಂಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. (ಎಲ್ಲವೂ ಸಾಂಕರ್ಷಿಕ) || ೯ ||

ಹೀಗೆ ಅವಯವ ಅವಯವಗಳಿಗೆ ಭೇದಾಭೇದವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದುದರಿಂದ ಫಲವು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಮೂಲಗಳಲ್ಲಿ ಪಟಪ್ತವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಪಟಪ್ತ ಮೊದಲಾದ ಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯಧಾವಿಗಳಾದ ಏಕೀಕರಣಕ್ಕೆ ತಂತು ಮೊದಲಾದ ಏಕೀಕರಣದ ಭೇದಾಭೇದಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿರುವುದು. ಈ ಗುಣಾದಿಗಳೆಂದು ಪರಮ ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವ ಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯಧಾವಿಗಳಾಗದೆ ಇದ್ದ ರೂಪ ಮೊದಲಾದ ಏಕೀಕರಣಕ್ಕೆ ತಂತು ಮೊದಲಾದ ಏಕೀಕರಣದ ಭೇದಾಭೇದಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಶಾ || (೧) ಭಾವಾಭಾವವ್ಯವಹಾರೇವೈವಾದ್ಯಮಾನೇನಿಹಿ ವಸ್ತುನಿ | ಭೇದಾಭೇದೌ ಗುಣಾದೇಶೈಃ ಜಡೇ ವಸ್ತುನಿ ಸಂಸ್ಥಿತೌ || (೨) ಚೇತನೇ ಶಕ್ತಿರೂಪೇಣ ಗುಣಾದೇರ್ಭಾವ ಇತ್ಯತೇ | ಸುಪ್ರೋಯಂ ಬಲವಾನ್ವಿದ್ಯಾನಿತ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರತಃ || (೩) ನ ಚೈವಂ ಶಕ್ತಿರೂಪೇಣ ಜಡೇ ವ್ಯವಹೃತಿ ಕ್ವಚಿತ್ || ೧೦ ||

ಅ || (೧) ಜಡವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಗುಣ ಕ್ರಿಯಾ ಶಕ್ತಿ ಸಾದೃಶ್ಯ ವಿಕೃತಿ ಮೊದಲಾದ ಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯಧಾವಿಗಳಾಗದೆ ಇದ್ದ ಏಕೀಕರಣಕ್ಕೆ ವಸ್ತುವು (ಶಾಸ್ತ್ರ) ಇರುವಾಗ ಭೇದಾಭೇದಗಳೇ ಯುಕ್ತಗಳು. ನೀರಾ ಫಲಂ ಜಲತಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನೀಲಪ್ತ ಫಲಪ್ತ ಜಲನಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯದಿಂದ ಫಲವು ನೀಲಪ್ತ ಜಲನಾದಿಗಳ. ಇವೆ. ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಅಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಫಲವು ಇದ್ದರೂ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಫಲವು ನೀಲವಲ್ಲ, ಎಂದು ನೈಲ್ಯಾಧಾವ್ಯವಹಾರವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೊಂದಿಂ ಪರವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು (ನೈಲ್ಯಾದಿರೂಪವಾದ ಅಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯಧಾವಿ ಭವದಿಂದ ಅತ್ಯಂತಾಭೇದವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಫಲರೂಪವಾದ ವಸ್ತುವು ಇರುವಾಗ ನೈಲ್ಯಾದಿಗಳ ವಿನಾಶ ಕೂಡಲಾಯಿತು. ವಿಶಾಖಾಪಂಚರದಲ್ಲಿ ಭೇದವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ತಾನೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಭೇದವು ಕೂಡಲಾರದು) (೨) (ಪ್ರಾಣಾದಿ ಸುಷುಪ್ತಿಮೂರ್ಛಾಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಬಲ, ಪುರುಷಪದ್ಧತಿಗಳು ಇವಾವಾರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಹೇತವದಿಂದ ಅತ್ಯಂತಾಭೇದವು ಹೇಗೆ ಇದೆಯೋ, ಪ್ರಾಣಿಯೇ ಹೇತು ಕೂಡ ಅತ್ಯಂತಾಭೇದವೇ ಎಕೆ ಆಗಲಾರದು ಎಂದರೆ—) ಸುಷುಪ್ತವಸ್ತು, ಬಲವಸ್ತು, ವಿದ್ಯಾವಸ್ತು,

ಇದು ಮೊದಲಾದ ವ್ಯವಹಾರಬಲದಿಂದ ಸುಪ್ತಿ ಮೂರ್ಛೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಲಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಶಕ್ತಿ ರೂಪ
 ಂದ ಇವೆ, ಎಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದರಿಂದ ಜೀತನದಿಂದ ಆ ಬಲ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತಾಭೇದವು
 ಯುಕ್ತವು. (ಶ್ಯಾಮತ್ವಾದಿಗಳು ನಾಶಹೊಂದುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತಾಭೇದವಿಲ್ಲ.) (೨) (ಶ್ಯಾಮ
 ಜ್ಞಾನಗಳೂ ಕೂಡ ಶಕ್ತಿ ರೂಪದಿಂದ ಇವೆ, ಎಂದು ಎಕೆ ಆಗಲಾರದೆಂದರೆ—) ಶ್ಯಾಮತ್ವಾದಿಗಳು ಶಕ್ತಿ
 ರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ಇವೆ, ಎಂದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯವಹಾರವು ಇಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಬಲಾದಿಗಳು ಶಕ್ತಿ ರೂಪ
 ಂದ ಇವೆ ಎಂದು ವ್ಯವಹಾರವು ಇದ್ದಂತೆ ನೀಲತ್ವಾದಿಗಳು ಶಕ್ತಿ ರೂಪದಿಂದ ಇವೆ ಎಂದು ವ್ಯವಹಾರವು
 ಇಲ್ಲ) || ೧೦ ||

ಹೀ—ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಒಂದು ರೂಪವು ವಿಶೇಷಬಲದಿಂದ ಬಹಳರೂಪಗಳು, ಎಂಬುವ ವ್ಯವ
 ಹಾರವಿಷಯಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಆ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಅಭೇದವೇ, ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು
 ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

೧೦ || (೧) ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ ತನ್ನೇಹ ನಾನಾಸ್ತಿ ಕಿಂಚನ | ಮೃತ್ಯೋಃ ಸ
 ಮೃತ್ಯುಮಾಪ್ನೋತಿ ಯ ಇಹ ನಾನೇವ ಪಶ್ಯತಿ || (೨) ಯಥೋದಕಂ ದುರ್ಗೇ
 ವೃಷ್ಣಂ ಪರ್ವತೇಷು ವಿಧಾವತಿ | ಏನಂ ಧರ್ಮಾನ್ಸುಧಕೃತ್ಯಂಸ್ತಾನೇನಾನುವಿ-
 ಧಾವತಿ || (೩) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಮಾನಾಚ್ಚ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯತಸ್ತಥಾ | ಸರ್ವಂ ತು
 ಘಟಿತೇ ವಿಷ್ಣೋ ಯತ್ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಾತ್ಮಕಮಿತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಹೃತರ್ಕೇ || (೪) ಕಮಲಾ-
 ಸನೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸ್ಥಿತಂ ರುದ್ರಂ || (೫) ವಿಷ್ಣುಂ ಸಮಾಶ್ರಿತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಂ-
 ಕಗತೋ ಹರಃ | ಹರಸ್ಯಾಂಗವಿಶೇಷೇಷು ದೇವಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಸಂಸ್ಥಿತಾ ಇತಿ
 ಪಾದ್ಯೇ || ೧೧ || || ೧೧—೧೦ ||

೧ | (೧) ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದವನು ಒಬ್ಬನೇ. ಆತನಲ್ಲಿ ರೂಪಭೇದಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ
 ಸಮಾನಾಉತ್ತಮನೂ ಅದವನು ಎರಡನೆಯವನು ಇಲ್ಲ. ಭಗವದ್ರೂಪಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವೂ ಭೇದಾ
 ಭೇದವೂ ಇಲ್ಲ. ಯಾವನು ಈ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಕಲ್ಪವಾಗಿಯಾದರೂ ಅವನು ತಪ್ಪುನೋ,
 ಆತನು ನರಸಾಧ್ಯನರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. (೨) ಹೇಗೆ ಎತ್ತರಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಂದ ನೀರು ತಗ್ಗಿ
 ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತದೋ, ಹೀಗೆಯೇ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಭಕ್ತಗಳನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿ
 ದವನು ನೀಚನೀಚ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. (೩) ಇದು ಮೊದಲಾದ ವೇದರೂಪ ಪ್ರಮಾಣ
 ದಿಂದಲೂ ಮಂಗಳಗಳೂ ಇವು ರೂಪವಾದುದಿಲ್ಲವೂ, ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ದುರ್ಭಟವಾಗಿ ತೋರಿರುವೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ
 ವಿವಿಧ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗಿರುವೂ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯವಿಲ್ಲದಿಂದಲೂ, ಕೂಡಿಯೇ ಕೂಡುತ್ತದೆ. (೪) ಹೀಗೆಯೇ
 ಒಡಂಬಡಿಕೆಗಳು. ಜೀವಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಒಡಂಬಡಕೂಡದು. (೫) ಹೀಗೆಯೇ
 ಶ್ರೀಕಂಠಿ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯವೇ ಕೂಡಲಾರದು. ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮೇಯವು ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕವಲ್ಲ ಹೇಗೆದೆ. (೬)
 (ಶ್ಯಾಮಿ ದೇವಾನ್ ಎಂಬುವ (ಶ್ಲೋ. ೧೫) ಶ್ಲೋಕವು ಕಮಲಾಸನಸ್ಥಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಾದ
 ಇವನಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಹತಮುಖವನ್ನು ಎಂದು ಪರರು ಅರ್ಥ ಹೇಳುವರು. ಆಗ ರುದ್ರನು ಚತುರ್ಮುಖ
 ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆಂಬ ಅರ್ಥವಿಶೇಷವು ತೋರಿದಿರುವುದರಿಂದ ವಿಶೇಷ ಅರ್ಥವು ಸಿಗುವಂ
 ದಾಗಿ ಕಮಲಾಸನಸ್ಥ ಪದಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಚತುರ್ಮುಖನು ಕೂಡ ತೋರ
 ತುದ್ದಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ರುದ್ರನನ್ನು. (೫) (ರುದ್ರನು ಬ್ರಹ್ಮನ ತೊಡೆದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ)

ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಹಿತಮುಖಬ್ರಹ್ಮನು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಹೊಡೆಯಲ್ಲಿ ರುದ್ರನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ರುದ್ರನ ಅಂಗವಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ, ಎಂದು ಪಾದ್ಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. || ೧೧ ||

|| ೧೨ ||

೧೬ || ಅನೇಕಬಾಹೂದರವಕ್ತ್ರನೇತ್ರಂ

ಪಶ್ಯಾಮಿ ತ್ವಾಂ ಸರ್ವತೋಽನಂತರೂಪಂ |

ನಾಂತಂ ನ ಮಧ್ಯಂ ನ ಪುನಸ್ತವಾದಿಂ

ಪಶ್ಯಾಮಿ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರ ವಿಶ್ವರೂಪಂ

|| ೧೬ ||

ಅ || ವಿಶ್ವೇಶ್ವರ—ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ. ಅನೇಕಬಾಹೂದರವಕ್ತ್ರ ನೇತ್ರಂ—ಅನಂತಗಳಾದ ಹೋಳುಗಳೂ ಹೊಟ್ಟೆಗಳೂ ಮುಖಗಳೂ ಕಣ್ಣುಗಳೂ ಉಳ್ಳ. ಸರ್ವತಃ= ಎಲ್ಲಾದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಅನಂತರೂಪಂ—ಅಪರಿಮಿತಗಳಾದ ರೂಪಗಳುಳ್ಳ, ತ್ವಾಂ=ನನ್ನನ್ನು ಪಶ್ಯಾಮಿ—ನೋಡುತ್ತೇನೆ. ವಿಶ್ವರೂಪಂ—ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ. ತವ=ನಿವಗೆ, ಆದಿಂ—ದೇಶದಿಂದ ಆದಿ (ಉತ್ಪತ್ತಿ)ಯನ್ನು (ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ ನನ್ನಾಗಿ) ನ ಪಶ್ಯಾಮಿ—ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮಧ್ಯಂ—ಮಧ್ಯವನ್ನು, ನ—ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ ಪುನಃ=ತರುವರಿಗೆ, ಅಂತಂ—ಅವನಾವನ್ನು, ನ=ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ. || ೧೭ ||

ಬೀ—ಅನೇಕಬಾಹೂದರವಕ್ತ್ರ ನೇತ್ರಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಅನೇಕ ಕಲ್ಪದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || (೧) ಅನೇಕಶಬ್ದೋನಂತವಾಚೀ | ಅನಂತಬಾಹುಮಿತಿ ಚ ವಕ್ತ್ರತಿ || (೨) ಸರ್ವತಃ ಪಾಣಿಪಾದಂ ತದಿತ್ಯಾದಿಚ || (೩) ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುರುತ ವಿಶ್ವತೋಮುಖೋ ವಿಶ್ವತೋ ಬಾಹುರುತ ವಿಶ್ವತಸ್ಪಾತ್ | ಸಂಬಾಹುಭ್ಯಾಂ ಧಮತಿ ಸಂಪತತ್ತ್ವಿದ್ಯಾವಾಭೂಮಿ ಜನಯನ್ದೇವ ವಿತ ಇತ್ಯುಕ್ತೇದೇ || ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುರುತ ವಿಶ್ವತೋಮುಖೋ ವಿಶ್ವತೋ ಹಸ್ತ ಉತ ವಿಶ್ವತಸ್ಪಾತ್ || ಸಂಬಾಹುಭ್ಯಾಂ ನಮತಿ ಸಂಪತತ್ತ್ವಿದ್ಯಾವಾಪ್ತಭಿವೀ ಜನಯನ್ದೇವ ವಿತ ಇತಿ ಯಜುರ್ವೇದೇ | ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುರಾನಂತವಾಚೀ | ಸರ್ವಂ ಸಮಸ್ತಂ ವಿಶ್ವಂ ಚ ಅನಂತಂ ಪೂರ್ಣಮೇವ ಬೀತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಅನೇಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನಂತವೆಂದರ್ಥವು (ಎಳೆದರೆ—) ೧೧ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅನಂತ ಬಾಹುಂ—ಅನಂತಬಾಹುಗಳುಳ್ಳವನು(ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ—) (ಸರ್ವತಃ ಪಾಣಿಪಾದಾದಿಯಂತೆ) ಪಾಶ್ಯಾದಿಶಕ್ತಿದೂತ್ | ಕೇಶಾದಿಪ್ರತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಕೃತ್ವಕೇತೋ ಹಿ ಯಾದವಃ | ಅಗೋರಮತ ರ್ಶಿ ರೂಪೈಃ ಪಾಣಿಪಾದಾದಿಸಂಯುಕ್ತೈಃ | ಸರ್ವತ್ರ ಸಂಸ್ಥಿತತ್ಯಾದ್ಯಾ ಸರ್ವತಃ ಪಾಣಿಪಾದ ಪಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಕಾರ ಕೇಶ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಸ್ತ ಪಾದಾದಿಗಳ ಕೃತ್ಯಯುಕ್ತವಾದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಾಣಿ ಪಾದ ಮೊದಲಾದ ಅವಯವಗಳೂ ವನು ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವವು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೇಳುವರು. (ಇವರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅನಂತ ಮಹಿಮಾದಿವಿಗಲಿತ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವುತ್ತದೆ) (೨) ಅನಂತ ಕಣ್ಣುಗಳಿರುವವು ಮತ್ತೆ ಅನಂತ ಮುಖಗಳು

ವನು, ಅನಂತ ತೋಳುಗಳುಳ್ಳವನು, ಮತ್ತು ಅನಂತ ವಾದಗಳುಳ್ಳವನು, ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀ
ಮುಖರಾಯನು. ಪ್ರಧಾನಗಳಾದ ಎರಡು ತೋಳುಗಳಿಂದ ಗಂಗಳಿಗೆ ಸದೃಶಗಳಾದ ಬೇರೆ ತೋಳು
ಗಳಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಭೂಮ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದವನಾಗಿ ಆ ಸೃಷ್ಟಿಗಾಗಿ ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಪಂಚಭೂತ
ಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುತ್ತಾನೆ (ಶ್ರವ್ಯತೃಣಮಾಡುತ್ತಾನೆ) (ಪೃಥಿವ್ಯಪ್ರೇಷಸ್ತುಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟು ಸೇರಿಸು
ತ್ತಾನೆ) ಹೀಗೆ ಮೈಗ್ರೇದವಿಲಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ (ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿ
ವಾರೆ: (೪) ಅನಂತಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವನು.....ಅನಂತ ಕೈಗಳುಳ್ಳವನೂ.....ಸಂನಮತಿ=ಶ್ರವ್ಯತೃಣ
ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ. (೫) (ಅನೇಕ ಕಬ್ಬಕ್ಕೆ ಅನಂತವೆಂಬುವ ಅರ್ಥವಿದೆ,
ಎಂಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಮಂತ್ರಗಳ ಉದಾಹರಣೆಯು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆಂದರೆ—) ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ
ವಿಶ್ವಕಬ್ಬವೂ ಅನಂತವೆಂಬುವ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಸರ್ವ, ಸಮಸ್ತ, ವಿಶ್ವ, ಅನಂತ, ಪೂರ್ಣ,
ಇವು ಸರ್ವಾಯಪದಗಳೆಂದು ಅಭಿಧಾನವಿದೆ. || ೧ ||

ಹೀ—ಶ್ರೀಶರವಾತ್ಸನಿಗೆ ಅನಂತ ತೋಳು ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಇವೆ, ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ಶ್ರುತಿ
ಸಪ್ತ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || (೧) ಅನಂತಪಾದಂ ತಮನಂತಬಾಹುಮನಂತವಕ್ತ್ರಂ ಪುರುಷಂ ರೂಪಮೇಕಮಿತಿ
ಬಾಭ್ರವ್ಯಕಾಖಾಯಾಂ || (೨) ಮಹತ್ವಾದ್ಯುಕ್ತಿಸ್ತು ತದಾತ್ಮಕತ್ವೇನಾಸಿ ಭವತಿ ||
(೩) ಅನ್ಯಥಾಃನಾದಿ ಮತ್ತರಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾದ್ಯಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್ || (೪) ಏಕತ್ರಾನಂ-
ತಾನ್ಯಸ್ಯ ರೂಪಾಣೀತ್ಯನಂತರೂಪಃ | ಅನ್ಯತ್ರ ತ್ವಪರಿಮಾಣ ಇತಿ || (೫) ಉಕ್ತಂ
ಹ್ಯುಭಯಮಸಿ | ಪರಾತ್ಪರಂ ಯನ್ನಹತೋ ಮಹಾಂತಂ ಯದೇಕಮವ್ಯಕ್ತಮ-
ನಂತರೂಪಮಿತಿ ಯಜುರ್ವೇದೇ || ೨ ||

ಅ || (೧) ಅನಂತ ತೋಳುಗಳುಳ್ಳವನು, ಅನಂತ ವಾದಗಳುಳ್ಳವನು, ಅನಂತ ರೂಪಗಳುಳ್ಳವನು,
ಅನಂತ ಮುಖಗಳುಳ್ಳವನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು. ಎಂದು ಬಾಭ್ರವ್ಯಕಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (೨) (ಶ್ರೀಶರ
ವಾತ್ಸನಿಗೆ ಅನಂತ ಬಾಹ್ಯಾದಿಗಳು ಇದ್ದರೆ ಆಗ ಶರಮ ಮಹತ್ವರಿಮಾಡುವು ಇರಬೇಕಾಗುವನು.
ಅದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ರೂಪಂ ಮಹತ್ತೇ ಎಂದು ಮಹತ್ತ್ವಮಾತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.
ತಾಗೆಯೇ ಬಹುವಕ್ತ್ರನೇತ್ರಂ ಎಂದು ಬಹುತ್ವಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದಕಾರಣ ಅನಂತ ಬಾಹ್ಯಾದಿ
ಗಳು ಇವೆ, ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಕೂಡಲಾರದು. ಎಂದರೆ—) ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಿಗೆ ಮಹತ್ತ್ವಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದ
ಅವ ಅವಯವಗಳಿಗೆ ಬಹುತ್ವ ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದ್ದು ಎಂದಾಗಿದ್ದರೆ ವಿರೋಧವು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗೆ
ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತೆ ಮಹತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಶರಮ ಮಹತ್ವ ವಿದ್ವದರಿಂದಲೂ, ಬಹುತ್ವ
ಕೇಳಿದ್ದು ಅನಂತಾನಂತ ಅವಯವಗಳಿದ್ದರಿಂದಲೂ, ಕೂಡುತ್ತದೆ. (ಶರಮ ಮಹತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತ್ವವೂ
ಅವಂತದಲ್ಲಿ ಬಹುತ್ವವೂ ಸೇರುತ್ತದೆ.) (೩) (ಶರಮ ಮಹತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ ಅವಾಂತಂ
ಮಹತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ದೋಷವೇನೆಂದರೆ—) ಶ್ರೀಶರವಾತ್ಸನಿಗೆ ಶರಮ ಮಹತ್ವಾದಿ
ಗಳನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಅಸಿದ್ಧಿಮತ್ತರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಶರಮ ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು, ಅನಂತಾ
ವಯವಗಳಿವೆ, ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಯುಕ್ತವಾಗುವದು (೪) (೧) (ಶಕ್ತಾಮಿ ತ್ವಾಂ ಸರ್ವತೋನಂತ
ರೂಪಂ (ಶ್ಲೋ. ೧೩) ತ್ವಯಾ ತವಂ ವಿಶ್ವಮನಂತರೂಪಂ (೩೪) ಈ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ
ಎರಡು ಅನಂತ ಕಬ್ಬಗಳಿಗೆ, ಶ್ರೀಶರವಾತ್ಸನಿಗೆ ಮಾಹಾತ್ಮಾ ತೀರ್ಥವು ಸಿದ್ಧಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ

ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಒಂದು ಕಡೆ ಇದ್ದ ಅನಂತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅನಂತ ರೂಪಗಳು ಇದ್ದು ದಿಂದ ಆತನು ಅನಂತರೂಪನು ಎಂದರ್ಥವು. ಮತ್ತೊಂದುಗಡೆ ಇದ್ದ ಅನಂತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಶಬ್ದವು ನೆಂದರ್ಥವು. (ಅಂದರೆ ಸರ್ವ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು, ಸರ್ವಕಾಲಗಳಲ್ಲಿರುವನು, ಸರ್ವಗುಣಪರಮಾತ್ಮನು ಎಂದರ್ಥವು.) (೫) ಅನಂತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಈ ಎರಡು ಅರ್ಥವೂ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಂದುತ್ಪತ್ತಿಮಾರದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಉತ್ಪತ್ತನು. ಮಹತಃ ಮಹಾಂತಂ = ಅಶಬ್ದವು ಪರಿಮಾಣವಲ್ಲ, ರೂಪವಲ್ಲ, ವಸ್ತು ಎಕಂ = ಸರ್ವ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನನಾದಾಗ್ಯೂ, ಅನಂತರೂಪಂ = ಅನಂತ ಸಂಖ್ಯೆಗಳುಳ್ಳ ರೂಪಗಳುಳ್ಳವನು. ಎಂದು ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿದೆ (ಇದು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಶಬ್ದವು ಪರಿಮಾಣವದೆ, ಎಂಬುದ್ದಿಯೂ, ಅನಂತರೂಪನಿಗಿವೆ ಎಂಬುದ್ದಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣವು.) || ೩ ||

ಶೀ -- ಹಾಗಾದರೆ ಮಹತೋ ಮಹಾಂತಂ ಎಂದು ಮಹತ್ತತ್ತದಿಂದ ಮಹತ್ತವೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅನಂತತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತೂ ಯದೇಕಮವ್ಯಕ್ತಂ ಎಂದು ಅವ್ಯಕ್ತವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅವ್ಯಕ್ತಸಾಮ್ಯವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂದರೆ—

ಭಾ || (೧) ಅವ್ಯಕ್ತಸ್ಯಾನಂತತ್ವಾದೇವ ಮಹತೋ ಮಹತ್ತೇಃ ಪರಿಮೇಯತ್ವಂ ಸಿದ್ಧತಿ |
(೨) ಮಹಾಂತಂ ಚ ಸಮಾವೃತ್ಯ ಪ್ರಧಾನಂ ಸಮವಸ್ಥಿತಂ | ಅನಂತಸ್ಯ ನತಸ್ಯಾಂತಃ
ಸಂಖ್ಯಾನಂ ಬಾಹಿ ವಿದ್ಯತ ಇತ್ಯಾದಿತ್ಯಪುರಾಣೇ || (೩) ತಾನಿ ಚೈಕೈಕಾನಿ ರೂಪಾ
ಣ್ಯನಂತಾನಿ ಚೈಕತ್ರ ಭವಂತಿ || (೪) ಅಸಂಖ್ಯಾತಾ ಜ್ಞಾನಕಾಸ್ತಸ್ಯ ದೇಹಾಃ ಸರ್ವೇ
ಪರೀಮಾಣವಿವರ್ಜಿತಾಶ್ಚೇತ್ಯಗ್ನೇದವಿಲೇಷು || ೩ ||

ಅ || (೧) ಅವ್ಯಕ್ತತತ್ವಕ್ಕೆ ಅಶಬ್ದವು ಪರಿಮಾಣವಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ ಮಹತ್ತತ್ತದಿಂದ ಮಹತ್ತವೇ ಹೇಳಿದರೂ ಅವ್ಯಕ್ತತತ್ವವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ, ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅಪರಿಮಿತ ಪರಿಮಾಣವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ (೨) (ಅವ್ಯಕ್ತತತ್ವಕ್ಕೆ ಅಶಬ್ದವು ಪರಿಮಾಣವಿದೆ, ಎಂಬುದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ, ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಮಹತ್ತತ್ವವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಧಾನವು ಇರುತ್ತದೆ ಅಶಬ್ದವುನಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪ್ರತಿಮಾಸ್ಥಾನೀಯಾದ ಇದಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಪರಿಮಿತಿಯೂ ಅದರ ಕಾರ್ಯದ ಸಂಖ್ಯಾಪರಿಮಿತಿಯೂ ಇಲ್ಲ. (ಅವ್ಯಕ್ತತಾಕಾರದಂತೆಯೇ ಮೂಲ ಪ್ರಕೃತಿಗೂ ಪರಮ ಮಹತ್ತವು ಇದೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿ ವಾಯುಕು.) ಎಂದು ಅದಿತ್ಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿದೆ (೩) (ರೀತ್ಯಂತರದಿಂದ ಅನಂತರೂಪ ಎಂಬುವ ಎರಡು ಕಡೆ ಇರುವ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ದೇರೆ ದೇರೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) (ಅನಂತರೂಪ ಎಂದು ಒಂದು ಕಡೆ ಇದ್ದ ಅನಂತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನಂತಸಂಖ್ಯಾರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲು) ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಇದ್ದ ಅನಂತರೂಪಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಆ ಅನಂತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಶಬ್ದವು ಪರಿಮಾಣವಲ್ಲವನು, ಎಂಬುವ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. (೪) (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) | ಶ್ರೀಹರಿಯು ದೇಹಗಳ, ವಸ್ತುಗಳ, ಸಂದಾಹಗಳೂ, ಸಂಖ್ಯೆಯಿಲ್ಲದವುಗಳೂ, ಪರಿಮಾಣವಿಲ್ಲದವುಗಳೂ, ಎಂದು ಮುಗ್ಧೇದವಿಲಗಳಲ್ಲಿ ತೇಲದೆ

ಭಾ || (೧) ಯಾವಾತ್ಮಾ ಅಯಮಾಕಾಶಸ್ತಾವಾಣೀಶೋಂಕರ್ತೃದಯ ಆಕಾಶಃ ಉಭಿ
ಅಸ್ತಿತ್ವಾ ವ್ಯಾವಾಢ್ಯಭಿವೀ ಅಂತರೀವ ಸಮಾಹಿತೇ | ಉಭಾವಗ್ನಿಕ್ಷ ವಾಯುಕ್ಷ

ಸೂರ್ಯಾಚಂದ್ರಮಸಾವುಭಾವಿತಿ || (೨) ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಗರ್ಭಜಗತೋತಿಭರಾವಸನ್ನ
ಪಾರ್ಷ್ವಪ್ರಹಾರಪರಿರುಗ್ಗಫಣಾತಪತ್ರಮಿತಿ ಚ ಭಾಗವತೇ || (೩) ನ ಚೈತದಯು
ಕ್ತಂ | ಅಚಿಂತ್ಯರಕ್ತಿತ್ವಾದೀತ್ವರಸ್ಯ || (೪) ಅಚಿಂತ್ಯಾಃ ಖಲುಯೇ ಭಾವಾ ನ ಕಾಂ-
ಪ್ರಕೇಣ ಯೋಜಯೇದಿತಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣೇ || ೪ ||

ಅ || (೧) ಹೊರಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಎಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳವನೋ, ಹೃದ
ಹೊಡೆಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೂ ಅಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳವನು. ಈ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಒಳಗೆ ಸ್ವರ್ಗ
ಧರ್ಮಿಗಳು ಅತಿಶಯವಾಗಿವೆ. ಅಗ್ನಿ ವಾಯುಗಳೆಲ್ಲರೂ ಸೂರ್ಯಾಚಂದ್ರರಿಬ್ಬರೂ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಅತ್ಯ
ಮೆಚ್ಚುತ್ತಾರೆ. (೨) ೧೪ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅತಿ ಭಾರ
ವಿಂದ ಬಗ್ಗಿಹೋದ ಕಾಲು ಹರಡಿನ ಕೆಳಭಾಗದ ಹೊಡೆತದಿಂದ ಮಿನ್ನ ಗಳಾದ ಭಕ್ತಗಳಂತಿರುವ ಫಣಿಗಳುಳ್ಳ
(ಅಪರಾಜನನ್ನು ನೋಡಿ ಅವನ ಹೆಂಡದಿಯರು ಸಮಾಪಿಸಿದರು.) ಎಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿದೆ. (೧೪ ಲೋಕ
ಗಳನ್ನು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ ಪರಿಮಾಣವಿದೆ, ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.)
(೩) ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅಚಿಂತ್ಯವಾದ ಅಘಟಿತಘಟನಾರೂಪ ರಕ್ತಿಯಿದ್ದುದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಯಾವುದೂ
ಕೂಡ ಅಸಂಭಾವಿತವು ಸರ್ವಥಾ ಅಗಲಾರದು. (೪) (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-)
ಸರ್ವಥಾ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅಲೋಚಿಸಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ, ಅತಕ್ಕಗಳಾದ ಯಾವ ಭಗವದ್ವರ್ಮವಿಶೇಷಗಳು ಇದ್ದವೋ,
ಅವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಧಕವೆಂದಾಗಲೀ ಬಾಧಕವೆಂದಾಗಲೀ ಉಪಯೋಗಿಸಬಾ
ರದು, ಎಂದು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣದಲ್ಲಿದೆ. || ೪ ||

ಹೀ-ಇದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || (೧) ನೈಷಾ ತರ್ಕೇಣ ಮತಿರಾಪನೇಯೇತಿ ಚ ಶ್ರುತಿಃ || (೨) ಅತಿಪ್ರಸಂಗಸ್ತು
ಮಹಾಕಾತ್ರರ್ಯವಶಾದ್ವಾಕ್ಯಬಲಾಚ್ಛಾಪನೇಯಃ || (೩) ನ ಒ ಘಟಿತತ್ವಸ್ತದಿಹ
ಪದಾರ್ಥೋ ನ ದೃಷ್ಟ ಇತ್ಯೇತಾವತಾ ಪ್ರಮಾಣದೃಷ್ಟಃ ಸ ನಿರಾಕ್ರಿಯತೇ || ೫ ||

ಅ || (೧) ಈ ಪರಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೊಂದಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ನಿರಾಕರಿಸ
ಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು. (೨) (ಶ್ರೀಹರಿಯು ವಿರುದ್ಧಗಳಾದ ಅಣುತ್ವ ಮಹತ್ತ್ವ ಪರಿ
ಮಾಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನೆಂದಾದರೆ ಆಗ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಿರ್ದುಃಖನು, ಮತ್ತು ದುಃಖವುಳ್ಳವನು ಆಗಲಿ,
ಎಂದು ಅತಿಪ್ರಸಂಗವು ಬರುವುದೆಂದರೆ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ವಿಕೇಷ
ವಿಲ್ಲವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೇಳಿದ ಈ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವನ್ನು, ಮಹಾಕಾತ್ರರ್ಯಾದಿಂದಲೂ (ಅಂದರೆ
ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ನಿರ್ದೋಷ ಅನೇತಗುಣ ಪರಿಸ್ಪರ್ಶಾನು ಎಂಬುವಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಮುಖಾಂತರ
ರ್ಯವಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ದುಃಖಾದಿಗಳಿವೆ, ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವುದ
ರಿಂದಲೂ, ಅಣುತ್ವ ಮಹತ್ತ್ವಗಳೆಂಬ ಪರಿಮಾಣಗಳು ಎರಡು ಇವೆ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಮಹಾ ತಾತ್ಪರ್ಯ
ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ದುಃಖಾದಿಗಳಿವೆ, ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದ
ರಿಂದಲೂ) ಅಣುತ್ವ ಮಹತ್ತ್ವಗಳಿವೆ ಎಂಬುವುದು, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರಮಾಣ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿ
ವ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಬಲದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಪ್ರಯುಕ್ತವೂ ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕು (ಅಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದ
ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಅದು ಅತ್ಯಂತ ಅನಂದ

ದೇಯವೇ ಅನುತ್ತದೆ, ಹೊರತು ಪ್ರಾಣಾಣಿಕಾರ್ಥ ಸಾಧನೆಗೆ ಅದು ದಾಧಕವಾಗಲಾರದು. (೩) (ಮತ್ತು ರೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅಣುತ್ವ ಮಹತ್ತ್ವ ಮೊದಲಾದ ವಿರುದ್ಧ ಧರ್ಮಗಳು ಕಾಣದಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಅಣುತ್ವ ಮಹತ್ತ್ವಾದಿಗಳು ಕೂಡಲಾರವೆಂದರೆ—) ರೋಗವು ಮಡಿಕೆಯಂತೆ ಬಟ್ಟೆಯು ಮಡಿಕೆಯ ಆಕಾರವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ತೋರದಿದ್ದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಮಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಶುಭ ಪ್ರಮಾಣವಿದ್ದವಾದ ಮಡಿಕೆಯ ಆಕಾರವನ್ನು ಹೇಗೆ ನಿರಾಕರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ದೇಹದ ಪ್ರಮಾಣವಿದ್ದವಾಗದಿರುವ ಅಣುತ್ವ ಮಹತ್ತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನೋರಣ್ಯ ಯಾನ್ ಮಹತೋ ಮಹೀಯಾನ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಮಿತಗಣಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ನಿರಾಕರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪೀ—ಹೀಗಾದರೆ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ (1) ಪ್ರಾಣ ವಿವಾಧಸ್ತತ್ ಪ್ರಾಣ ಉಪಾಪ್ತಾತ್, (2) ಅಣುನೈತತ್ತ್ವಜ್ಞತೇ ಪ್ರಾಣೋ ವಾ ಅಣುಃ, ಎಂದು ಅಣುತ್ವ ಮಹತ್ತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ವರೋಧ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ವಾ ವಿಷ ಪ್ರಾಣ ಅಣುರ್ಮಹಾನ್ ಎಂದು ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು ಏಕೆಂದರೆ—

ಭಾ || (೧) ಕೇಪುಚಿತ್ರದಾರ್ಥೇಭು ವಾಕ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಾ ಅಚಿಂತ್ಯಕಶ್ಚಿತ್ಪ್ರಾಭಾವಾದಂಗೀಕ್ರಿಯತೇ || (೨) ಗುಣಾಃ ಶ್ರುತಾಃ ಸುವಿರುದ್ಧಾಶ್ಚ ದೇವೇ ಸಂಶ್ಲಕ್ಷಿತಾ ಅಪಿ ನೈವಾಶ್ರಯಂತಾ | ಚಿಂತಾ, ಅಚಿಂತಾಶ್ಚ ತಥೈವ ದೋಷಾಃ ಶ್ರುತಾಶ್ಚ ನಾಚ್ಛೇರ್ವಿ ತಥಾ ಪ್ರತೀತಾಃ || (೩) ಏವಂ ಪರೇನ್ನಶ್ಚ ಶ್ರುತಾಶ್ಚುತಾನಾಂ ಗುಣಾಗುಣಾನಾಂ ಚ ಕ್ರಮಾದ್ವ್ಯವಸ್ಥೇತಿ ಜಾಬಾಲಖಿಲಶ್ರುತೇಶ್ಚ || (೪) ಉಪಚಾರತ್ವಪರಿಹಾರಾಯ ನ ಮಧ್ಯಮಿತಿ | ಅಸ್ಥಭಾಃಸ್ಯಂತಾಭಾವೇನೈವ ತಸ್ತಿದೇಹಃ | ವಿಶ್ವರೂಪಃ ಪೂರ್ಣರೂಪಃ | ಸ ವಿಶ್ವರೂಪೋನೂನರೂಪೋ ಯತೋನಯಂ ಸೋನಂತರೂಪೋ ನಹಿ ನಾಶೋಸ್ತಿ ತಸ್ತೇತಿ ಶಾಂಡಿಲ್ಯಕಾಮಾಯಾಂ || ೬ || || ೧೬ ||

ಅ || (೧) ಪ್ರಾಣ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾ ವಿಷ ಪ್ರಾಣ ಅಣುರ್ಮಹಾನ್ ಎಂದು ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು (ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಂತೆ ಅಚಿಂತ್ಯ ಕಶ್ಚಿಯಾದಿಗಳಿಂದ ಅಂಗೀಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ) (೨) (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಣುತ್ವ ಮಹತ್ತ್ವಾದಿ ವಿರುದ್ಧ ಧರ್ಮಗಳಿವೆ, ಎಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ವೇದಗಳ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು, ಹೇಳಲ್ಪಡದಿರುವುದು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿದ್ದಿರುವುದುಗಳೂ ದೇಹಗಳ ಕಾಣದಿರುವುದರಿಂದ ರೋಗವಿದ್ದದ್ದರಿಂದ ವಿರುದ್ಧಗಳಾದವುಗಳೂ ವಸ್ತುತಃ ಅವಿರುದ್ಧಗಳಾದವುಗಳಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯಗಳೂ ಸಂಘರ್ಷ ಧ್ಯಾನಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ಯಗಳೂ ಅವ ಗುಣಗಳು ಪರಸ್ಪರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಂಠಾಪಾದಕವಾದವು. ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ದೋಷಗಳು ವೇದಗಳ ಹೇಳದವುಗಳಾಗಲಿ ದೇಹ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಗೊಂಡವುಗಳೂ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ (ಅವೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಿಧ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವ ದೋಷಗಳು ಇವೆ, ಎಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ (ಅಂದರೆ ವೇದಗಳ ಸಂಯಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಯವಿನ್ಯಾಸದಿಂದ ದಿರುವ ವಿಧ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವ ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯಗಳ. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ) (೩) ಹೀಗೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಸಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತವು (ಅಂದರೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ

ಸಂಪಾತನತ ಗುಣಗಳು ಇವೆ. ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ, ಎಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು.) ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ
ಪ್ರೇರಿತವರಲ್ಲಿ ವೇದಸಿದ್ಧಿಗಳಾದ ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಸಿದ್ಧಿಗಳಾದ ಗುಣದೋಷಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು.
(ಅದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉತ್ತಮರಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳು ಹೆಚ್ಚಿ, ದೋಷಗಳು ಕಡಿಮೆ, ಮಧ್ಯಮರಲ್ಲಿ ಗುಣ
ದೋಷಗಳೆರಡು ಸಮವು ಅಧಮರಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳು ಹೆಚ್ಚಿ ಗುಣಗಳು ಕಡಿಮೆ.) ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಪರ
ಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವದಾ ದೋಷವಿಲ್ಲವೆಂದು ಜಾಡಾಲಬಿಲ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. (೪) (ಹಿಂದೆ
ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ ಪರಿಮಾಣಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಯಾವ ದೋಷವೂ
ಇಲ್ಲವಿರುವುದರಿಂದ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳವನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಔಪಚಾರಿಕವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಕೂಡದು,
ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ—) ನಾಂತಂ ನ ಪುನಸ್ತವಾದಿಂ ಪಶ್ಯಾಮಿ ಎಂದು ಅಧ್ಯಂತಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು
ಔಪಚಾರಿಕವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನ ಮಧ್ಯಂ ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.) (ಮಧ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು
ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದೆಂದು ಏಕೆ ಅಗಲಾರದೆಂದರೆ—) ಔಪಚಾರಿಕತ್ವವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವು
ದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದೆಂದು ಅಗದೆ ಹೋದರೆ ಅಧ್ಯಂತಗಳು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ (ಅಂದರೆ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ
ಪರಿಮಾಣವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ) ಮಧ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ (ನ ಮಧ್ಯಂ
ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದು) (೫) (ವಿಶ್ವರೂಪಃ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಮಹದಾದಿಗಳೇ ಸ್ವರೂಪ
ವಾಗಿವುಳ್ಳವನು, ಎಂಬುವ ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಕೊಟ್ಟು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ—) ವಿಶ್ವರೂಪಃ—ಸರ್ವ
ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನು, ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ವಿಶ್ವರೂಪನು, ಅಂದರೆ ಅಪರಿಪೂರ್ಣ
ಗುಣಸ್ವರೂಪನಲ್ಲ ಅದಕಾರಣ ಆ ಈ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅನಂತರೂಪನು, ಅಂದರೆ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅನಿತ್ಯತ್ವಾ
ದಿರೂಪವಾದ ನಾಲೃಃ ವಿಧ ನಾರವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಶಾಂಡಿಲ್ಯಶಾಪೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ || ೬ || || ೧೬ ||

ಗೀ || ಕಿರೀಟಿನಂ ಗದಿನಂ ಚಕ್ರಿಣಂ ಚ

ತೇಜೋರಾಶಿಂ ಸರ್ವತೋ ದೀಪ್ತಿಮಂತಂ |

ಪಶ್ಯಾಮಿ ತ್ವಾಂ ದುರ್ನಿರೀಕ್ಷ್ಯಂ ಸಮಂತಾತ್

ದೀಪ್ತಾನಲಾರ್ಕದ್ಯುತಿಮಪ್ರನೇಯಂ

|| ೧೭ ||

ಅ || ಕಿರೀಟಿನಂ = ಕಿರೀಟಧಾರಿಯೂ, ಗದಿನಂ = ಗದಾಧಾರಿಯೂ, ಚಕ್ರಿಣಂ ಚ = ಚಕ್ರ
ಧಾರಿಯೂ, ತೇಜೋರಾಶಿಂ = ತೇಜಸ್ವಿನ ಸಮುದಾಯರೂಪನೂ, ಸರ್ವತಃ = ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ದೀಪ್ತಿ
ಮಂತಂ = ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳವನೂ, ಸಮಂತಾತ್ = ಸುತ್ತಮುತ್ತಲೂ, ದುರ್ನಿರೀಕ್ಷ್ಯಂ = ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಿಗೆ
ನೋಡಲಶಕ್ತನೂ, ದೀಪ್ತಾನಲಾರ್ಕದ್ಯುತಿಂ = ಪ್ರಕಾಶಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಗ್ನಿ ಸೂರ್ಯರ ಪ್ರಕಾಶದಂತೆ
ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳವನೂ, ಅಪ್ರನೇಯಂ = ಏಕದವಿಂತ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳವನೂ ಅದೆ, ತ್ವಾಂ-ನನ್ನ ನನ್ನ ಪಶ್ಯಾಮಿ=
ನೋಡುತ್ತೇನೆ. || ೧೭ ||

ಗೀ || ತ್ವಮುಕ್ಷರಂ ಪರಮಂ ವೇದಿತವ್ಯಂ

ತ್ವಮಸ್ಯ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಪರಂ ನಿಧಾನಂ |

ತ್ವಮವ್ಯಯಃ ಶಾಶ್ವತಧರ್ಮಗೋಪ್ತಾ

ಸನಾತನಸ್ತ್ವಂ ಪುರುಷೋ ಮತೋ ಮೇ

|| ೧೮ ||

ಇವು ಅರ್ಥವಲ್ಲ- (೨) (ಎಕೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ- ದೇವತೆಗಳೇ ಮೊದಲಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀ
ಮೂರ್ತಿಯ ಅಂಗದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿದವರು ಆದಕಾರೂ ಆ ದೇವಾದಿಗಳನ್ನು ಅವಾವ ಅಂತಗಳೆಂದು
ಒಳಗಲು ಸ್ತುತಿಸಿರುತ್ತಾರೆ, ಎಂದು ಪುನಃ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (೩) (ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರೇ ಕಣ್ಣು
ಗಳನ್ನು ಅರ್ಥದ ಹೇಳಿದರೆ ಬಾಧಕಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ- ಚಂದ್ರನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ
ವನು, ಸೂರ್ಯನು ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದನು, ಎಂದು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅವಾವ ಅಂಗ ಮೊದ
ಲಾದವುಗಳಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯಿದೆ. (೪) (ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನು
ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದನೆಂದೂ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದಾನೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ
ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದನೆಂದೂ ಕಣ್ಣನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಬೇರೆ
ತೆರೆಯಲ್ಲಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದನೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತವೆ? ಎಂದರೆ-)
ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಬಹುರೂಪಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಬಹು ಅಂಗಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು
ಕೂಡುತ್ತದೆ. || ೧೯ ||

೧೯ || ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೋರಿದಮಂತರಂ ಹಿ

ವ್ಯಾಪ್ತಂ ತ್ವಯೈಕೇನ ದಿಶಶ್ಚ ಸರ್ವಾಃ |

ದೃಷ್ಟ್ವಾ ದೃಶ್ಯತಂ ರೂಪಮುಗ್ರಂ ತವೇದಂ

ಲೋಕತ್ರಯಂ ಪ್ರವೃಥಿತಂ ಮಹಾತ್ಮನಃ

|| ೨೦ ||

ಅ || ಮಹಾತ್ಮನಃ = ಮಹಾನುಭಾವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೋಃ = ಸ್ವರ್ಗಭೂಮಿ
ಗಳ, ಇದಂ ಅಂತರಂ = ಈ ಮಧ್ಯದ್ದೇಶವು, ಎಕೇನ = ಒಂದು ರೂಪದಿಂದ, ತ್ವಯಾ = ನಿನಿಂದ,
ವ್ಯಾಪ್ತಂ = ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಸರ್ವಾ ದಿಶಃ = ಎಲ್ಲಾ ದಿಕ್ಕುಗಳು, (ರೂಪಾಂತರಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೆ)
ತವ = ನನ್ನ, ಇದಂ = ಈ, ಉಗ್ರಂ = ಭಯಂಕರವಾದ, ಅದೃಶ್ಯತಂ = ಅದೃಶ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ, ರೂಪಂ =
ರೂಪವನ್ನು, ದೃಷ್ಟ್ವಾ = ನೋಡಿ, ಲೋಕತ್ರಯಂ = ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಭಕ್ತವರ್ಗವನ್ನು, ಪ್ರವೃ
ಥಿತಂ = ಬಹಳ ಹೆದರಿದ್ದನ್ನಾಗಿ, ಪಶ್ಯಾಮಿ = ನೋಡುತ್ತೇನೆ. ಹಿ = ನಿನ್ನಯವು. || ೨೦ ||

೧೯ || ಅಮಿಾ ಹಿ ತ್ವಾಂ ಸುರಸಂಘಾ ವಿಶಂತಿ

ಕೇಚಿದ್ಭೀತಾಃ ಪ್ರಾಂಜಲಯೋ ಗೃಣಂತಿ |

ಸ್ತಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಮಹರ್ಷಿಸಿದ್ಧಸಂಘಾಃ

ಸ್ತುವಂತಿ ತ್ವಾಂ ಸ್ತುತಿಭಿಃ ಪುಷ್ಕಲಾಭಿಃ

|| ೨೧ ||

ಅ || ಅಮಿಾ = ಈದಾವ, ಸುರಸಂಘಾಃ = ಮುಕ್ತರಾದ ದೇವತೆಗಳ ಸಮೂಹಗಳು ತ್ವಾಂ = ನಿನ್ನನ್ನು,
ವಿಶಂತಿ = ಪ್ರವೇಶಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹಿ = ನಿನ್ನಯವು. ಕೇಚಿತ್ = ಕೆಲವರು, ಭೀತಾಃ = ಹೆದರಿದವರಿ,
ಪ್ರಾಂಜಲಯಃ = ಕೈಹೊಡೆಸಿಕೊಂಡು ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವರಿ, ಗೃಣಂತಿ = ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಮಹ
ರ್ಷಿಸಿದ್ಧಸಂಘಾಃ = ಮಹರ್ಷಿಗಳೂ ಸಿದ್ಧರೂ ಇವರ ಸಮೂಹಗಳು. ಸ್ತಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ = ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣ
ವಾಗಿರಿ, ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಪುಷ್ಕಲಾಭಿಃ = ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಸ್ತುತಿಭಿಃ
ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ, ಸ್ತುವಂತಿ = ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಾರೆ. || ೨೧ ||

ಗೀ || ರುದ್ರಾದಿತ್ಯಾ ವಸವೋ ಯೇ ಚ ಸಾಧ್ಯಾ
 ವಿಶ್ವೇಶ್ವಿನೌ ಮರುತಶ್ಚೋಷ್ಣಪಾಶ್ವ |
 ಗಂಧರ್ವಯಕ್ಷಾಸುರಸಿದ್ಧಸಂಘಾ
 ವೀಕ್ಷಂತೇ ತ್ವಾಂ ವಿಸ್ಮಿತಾಶ್ಚೈವ ಸರ್ವೇ || ೨೨ ||

ಅ || ಹೀ ಹ=ಯಾವ, ರುದ್ರಾದಿತ್ಯಾ=ರುದ್ರರು ಅದಿತ್ಯರೂ, ಚ=ಮತ್ತು, ವಸವಃ=ಅಪ್ಪ ವಸುಗಳು, ಸಾಧ್ಯಾಃ=ಸಾಧ್ಯರೂ, ವಿಶ್ವೇ=ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು, ಅಶ್ವಿನೌ=ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳೂ, ಮರುತಶ್ವ=ಮರುತ್ಯರೂಗಳೂ, ಉಷ್ಣಪಾಶ್ವ=ಒಷ್ಣಗಳೂ, ಗಂಧರ್ವಯಕ್ಷಾಸುರಸಿದ್ಧಸಂಘಾಃ=ಗಂಧರ್ವರೂ, ಯಕ್ಷರೂ, ಅಸುರರೂ ಸಿದ್ಧರೂ ಇವರ ಸಮೂಹಗಳೂ, ಸರ್ವೇ=ಇವರೆಲ್ಲರೂ, ತ್ವಾಮೇವ=ನಿನ್ನನ್ನೇ, ವಿಸ್ಮಿತಾಶ್ಚೈವ=ಅಶ್ಚಾಶ್ಚರ್ಯ ಹೊಂದಿದವರಾಗಿಯೇ, ವೀಕ್ಷಂತೇ=ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. || ೨೨ ||

ಗೀ || ರೂಪಂ ಮಹತ್ತ್ರೇ ಬಹುವಕ್ತ್ರನೇತ್ರಂ
 ಮಹಾಬಾಹೋ ಬಹುಬಾಹೂರುಪಾದ |
 ಬಹೂದರಂ ಬಹುದಂಷ್ಟಾಕರಾಲಂ
 ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಲೋಕಾಃ ಪ್ರವೃಥಿತಾಶ್ಚಘಾಹಂ || ೨೩ ||

ಅ || ಮಹಾಬಾಹೋ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ತೇ=ನಿನ್ನ, ಬಹುವಕ್ತ್ರನೇತ್ರಂ=ಅನಂತ ಮುಖಗಳೂ ಕಣ್ಣುಗಳೂ ಇವುಗಳುಳ್ಳ, ಬಹೂದರಂ=ಅನಂತ ಹೊಟ್ಟೆಗಳುಳ್ಳ, ಬಹುಬಾಹೂರುಪಾದಂ=ಅನಂತ ಕೋಲುಗಳೂ, ಕೊಡೆಗಳೂ ಪಾದಗಳೂ ಇವುಗಳುಳ್ಳ, ಬಹುದಂಷ್ಟಾಕರಾಲಂ=ಅನಂತ ಕೋರಿ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ವಿರೂಪವಾಗಿ ಧಯಪಡಿಸುವ, ಮಹದ್ಭುಜಂ=(ನಿನ್ನ) ಅತಿ ದೊಡ್ಡ ರೂಪವನ್ನು, ಲೋಕಾಃ=ಭಕ್ತವರ್ಗದವರು, ದೃಷ್ಟ್ವಾ=ನೋಡಿ, ಪ್ರವೃಥಿತಾಃ=ಹೆದರಿ ವ್ಯಾಕುಲಚಿತ್ತರಾಗಿ ಕಂಗೆಡುತ್ತಾ ಇದ್ದಾರೆ ತಥಾ ಅಹಂ=ಹಾಗೆಯೇ ನಾನೂ ಹೆದರಿ ಕಂಗೆಡುತ್ತಾ ಇದ್ದೇನೆ. || ೨೩ ||

ಗೀ || ನಭಃಸ್ಪೃಶಂ ದೀಪ್ತಮನೇಕವರ್ಣಂ
 ವ್ಯಾತ್ರಾನನಂ ದೀಪ್ತವಿಶಾಲನೇತ್ರಂ |
 ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಹಿ ತ್ವಾಂ ಪ್ರವೃಥಿತಾಂತರಾತ್ಮಾ
 ಭೃತಿಂ ನ ವಿಂದಾಮಿ ಶಮಂ ಚ ವಿಷ್ಣೋ || ೨೪ ||

ಅ || ವಿಷ್ಣೋ=ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ, ನಭಃಸ್ಪೃಶಂ=ಅಕಾಶವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಕೊಂಡಿರುವ, ದೀಪ್ತಂ=ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ, ಅನೇಕವರ್ಣಂ=ಬಹು ವಿಧವರ್ಣಗಳುಳ್ಳ, ವ್ಯಾತ್ರಾನನಂ=ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತೆರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಮುಖಗಳುಳ್ಳ, ದೀಪ್ತವಿಶಾಲನೇತ್ರಂ=ಪ್ರಕಾಶಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ವಿಶಾಲಗಳೂ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ, ತ್ವಾಂ=ನಿನ್ನನ್ನು, (ನಾನು) ದೃಷ್ಟ್ವಾ=ನೋಡಿ, ಪ್ರವೃಥಿತಾಂತರಾತ್ಮಾ=ಅನ್ಯರ ಕಂಗೆಡುತ್ತಿದ್ದ ವಃನಸ್ವಲ್ಪವಹಾಗಿ, ಭೃತಿಂ=ವೈಯರ್ಥವನ್ನು, ಶಮಂ ಚ=ಮನಸ್ಕಾಂತತೆಯನ್ನು ಸುಖವನ್ನು ಕೂಡ ನ ವಿಂದಾಮಿ=ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ, ಓ=ನಿನ್ನಯ್ಯಾ. || ೨೪ ||

೧೬ || ದಂಷ್ಟಾಕರಾಲಾನಿ ಚ ತೇ ಮುಖಾನಿ
 ದೃಷ್ಟ್ವೈವ ಕಾಲಾನಲಸನ್ನಿಭಾನಿ |
 ದಿಶೋ ನ ಜಾನೇ ನ ಲಭೇ ಚ ಶರ್ಮ
 ಪ್ರಸೀದ ದೇವೇಶ ಜಗನ್ನಿವಾಸ

|| ೨೫ ||

ಅ || ಜಗನ್ನಿವಾಸ = ಸರ್ವ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ, ದೇವೇಶ = ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ನಿವಿಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ
 ಮುಖವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ತೇ = ನಿನ್ನ, ದಂಷ್ಟಾಕರಾಲಾನಿ = ಕೋರಿಕೆಲ್ಕುಗಳಿಂದ ಹಿಡರಿಸುತ್ತಿರುವ,
 ಕಾಲಾನಲಸನ್ನಿಭಾನಿ = ಪ್ರಲಯಕಾಲದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಸದೃಶ ಪ್ರಭೆಯುಳ್ಳ, ಮುಖಾನಿ = ಮೋರೆಗಳನ್ನು,
 ದೃಷ್ಟ್ವೈವ = ನೋಡಿದೊಡನೆಯೇ, ದಿಶಃ = ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು, ನ ಜಾನೇ = ಕಾಣಲಾರೆನು. ಶರ್ಮ =
 ಮಲವನ್ನು ಕೂಡ, ನ ಲಭೇ = ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ ಪ್ರಸೀದ = ನನ್ನ ಮೇಲೆ ದಯೆಯಿಟ್ಟು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗು.

|| ೨೫ ||

೧೭ || ಅವಿಾ ಚ ತ್ವಾಂ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಸ್ಯ ಪುತ್ರಾಃ
 ಸರ್ವೇ ಸಹೈವಾನನಿಸಾಲಸಂಘೈಃ |
 ಭೀಷ್ಮೋ ದ್ರೋಣಃ ಸೂತಪುತ್ರಸ್ತಥಾಸೌ
 ಸಹಾಸ್ಯದೀರ್ಯೈರಪಿ ಯೋಧಮುಖೈಃ

|| ೨೬ ||

ಅ || ಅವಿಾ = ಈದಾವ, ಸರ್ವೇ = ಎಲ್ಲ, ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಸ್ಯ ಪುತ್ರಾಃ = ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಪುತ್ರರಾದ
 ಮರ್ಯಾದಾಧನಾದಿಗಳು, ಅವನವಾಲಸಂಘೈಃ = ಭೂವಾಲಕರಾದ ರಾಜರ ಮುಂದಾಯಗಳಿಂದ, ಸಹೈವ =
 ಸಹಿತರಾದ, ತ್ವಾಂ = ನಿನ್ನನ್ನು, (ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ.) ತಥಾ = ಹಾಗೆಯೇ, ಭೀಷ್ಮಃ = ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು.
 ದ್ರೋಣಃ = ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು, ಅಸೌ ಸೂತಪುತ್ರಃ = ಸೂತಪುತ್ರನಾದ ಈ ಕರ್ಣನೂ, (ಇವರೆಲ್ಲರೂ)
 ಮೋಧಮುಖೈಃ = ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ಭಟರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರಾದ, ಅಸ್ಯದೀರ್ಯೈರಪಿ = ನಮ್ಮವರಿಂದಲೂ,
 ಸಹ = ಕೂಡಿಕೊಂಡು, (ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.)

|| ೨೬ ||

೧೮ || ವಕ್ರಾಣಿ ತೇ ತ್ವರಮಾಣಾ ವಿಶಂತಿ
 ದಂಷ್ಟಾಕರಾಲಾನಿ ಭಯಾನಕಾನಿ |
 ಕೇಚಿದ್ವಿಲಗ್ನಾ ದಶನಾಂತರೇಷು
 ಸಂದೃಕ್ಯಂತೇ ಚೂರ್ಣೈರ್ಮುಕ್ತಮಾಂಗೈಃ

|| ೨೭ ||

ಅ || ತೇ = ಆ ಮರ್ಯಾದಾಧನಾದಿಗಳು, ದಂಷ್ಟಾಕರಾಲಾನಿ = ಕೋರಿಕೆಲ್ಕುಗಳಿಂದ ಮಕಾರಗಳಿಂದ,
 ಭಯಾನಕಾನಿ = ಭಯವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ, ವಕ್ರಾಣಿ = ನಿನ್ನ ಮುಖಗಳನ್ನು, ತ್ವರಮಾಣಾಃ = ಆತನೇಗೆ
 ಮುಕ್ತರಾಗಿ ವಿಶಂತಿ = ಪ್ರವೇಶವೆಂದುತ್ತಾರೆ (ವರುತ್ತವು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಅನಂತ ಮುಖಗಳಿಂದ
 ತನಿಗಿಳಿರತಕ್ಕ ಭಟರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ.) ಕೇಚಿತ್ = ಕೆಲವರು, (ಉದಾಹರಣೆ
 ಸಾಯುವವರೂ) ಕೇಚಿತ್ = ಕೆಲವರು ದಶನಾಂತರೇಷು = ಹಲ್ಲುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಮುಗ್ಧಾಃ
 ಸಂದೃಕ್ಯಂತೇ, ಚೂರ್ಣೈಃ ಉತ್ತಮಾಂಗೈಃ ಚೂರ್ಣೈಃಗಳಿಂದ ಶರಣುಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು

ಕುವನರಾಗಿ. ಸಂದೃಶ್ಯಂತೇ=ವನ್ನಿಂದ ಕಾಣಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. (ಅಲ್ಪ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಹಾಗೆ ಕಾಣದಿದ್ದರೂ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಹಾಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆಂಬುವುದು ಕೂಡುತ್ತದೆ.) || ೨೬ ||

ಗೀ || ಯಥಾ ನದೀನಾಂ ಬಹವೋಽಂಬುವೇಗಾಃ

ಸಮುದ್ರಮೇವಾಭಿಮುಖಾ ದ್ರವಂತಿ |

ತಥಾ ತವಾಮಿ ನರಲೋಕವೀರಾ

ವಿಕಂತಿ ವಕ್ರಾಣ್ಯಭಿವಿಜ್ಜಲಂತಿ

|| ೨೭ ||

ಅ || ನದೀನಾಂ=ಗಂಗಾದಿ ನದಿಗಳ, ಬಹವಃ ಅಂಬುವೇಗಾಃ=ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರಗಳಾದ ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹಗಳು, ಸಮುದ್ರಮೇವಾಭಿಮುಖಾ=ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖಗಳಾಗಿಯೇ, ಯಥಾ=ಹೀಗೆ, ಸಮುದ್ರಮೇವ=ಸಮುದ್ರವನ್ನೇ, ದ್ರವಂತಿ=ಹೀಳುವಾಗಿ ಹೋಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೋ, ತಥಾ=ಹಾಗೆಯೇ, ಅವಿಾ ವರಲೋಕವೀರಾಃ=ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಗಳಾದ, ಈ ರಾಜರು, ಅಭಿವಿಜ್ಜಲಂತಿ=ಹಿಡ್ಡಾಗಿ ಸುತ್ತಲೂ ಪ್ರಕ್ಷುರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ, ತವ=ನನ್ನ, ವಕ್ರಾಣಿ=ಬಾಯಿಗಳನ್ನು, ವಿಕಂತಿ=ಹೊಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. || ೨೭ ||

ಗೀ || ಯಥಾ ಪ್ರದೀಪ್ತಂ ಜ್ವಲನಂ ಪತಂಗಾ

ವಿಕಂತಿ ನಾಶಾಯ ಸಮೃದ್ಧವೇಗಾಃ |

ತಥೈವ ನಾಶಾಯ ವಿಕಂತಿ ಲೋಕಾ-

ಸ್ತನಾಪಿ ವಕ್ರಾಣಿ ಸಮೃದ್ಧವೇಗಾಃ

|| ೨೮ ||

ಅ || ಪತಂಗಾಃ=ಹಿಟ್ಟಿಡುಗಳನ್ನು, ಸಮೃದ್ಧವೇಗಾಃ=ಹಿಟ್ಟು ವೇಗದಿಂದ ಕೂಡಿದವುಗಳಾಗಿ, ನಾಶಾಯ=ಮರಣಶಿಕ್ಷಾಸ್ಥರ, ಪ್ರದೀಪ್ತಂ ಜ್ವಲನಂ=ಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು, ಯಥಾ=ಹೀಗೆ, ವಿಕಂತಿ=ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೋ, ತಥೈವ=ಹಾಗೆಯೇ, ಸಮೃದ್ಧವೇಗಾಃ=ಹಿಟ್ಟು ವೇಗಗಳುಳ್ಳ, ಲೋಕಾಃ=ಮನುಷ್ಯೋಧನಾದಿಗಳೆಲ್ಲರೂ, ನಾಶಾಯ=ಮರಣಶಿಕ್ಷಾಸ್ಥರ, ತವ=ನನ್ನ, ವಕ್ರಾಣಿ=ಮುಖಗಳನ್ನು, ವಿಕಂತಿ=ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ. || ೨೮ ||

ಗೀ || ಲೇಲಿಹ್ಯಸೇ ಗ್ರಸಮಾನಃ ಸಮಂತಾತ್

ಲೋಕಾನ್ಸಮಗ್ರಾನ್ವದನ್ನೈಜ್ಜಲದ್ಧಿಃ |

ತೇಜೋಭಿರಾಪೂರ್ಯ ಜಗತ್ಸಮಗ್ರಂ

ಭಾಸಸ್ತವೋಗ್ರಾಃ ಪ್ರಕಪಂತಿ ವಿಷ್ಣೋ

|| ೨೯ ||

ಅ || (ನೀನು) ಜ್ವಲದ್ಧಿಃ=ಪ್ರಕ್ಷುರಿಸುತ್ತಿರುವ, ವದನ್ನೈಃ=ಬಾಯಿಗಳಿಂದ, ಸಮಂತಾತ್=ಸುತ್ತಮುತ್ತಲೂ, ಸಾಬ್ಯದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದಲೂ, ಸಮಗ್ರಾನ್=ಎಲ್ಲಾ, ಲೋಕಾನ್=ಮನುಷ್ಯೋಧನಾದಿಗಳನ್ನು, ಗ್ರಸಮಾನಃ=ಮುಖದಲ್ಲಿ ಹುಳಿಹೊಂಡವನಾಗಿ, ಲೇಲಿಹ್ಯಸೇ=ನಾಲಿಗೆಯಿಂದ ಅಸ್ತವಂ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ. (ಅಂದರೆ ಮನುಷ್ಯೋಧನಾದಿಗಳ ಸಂಹಾರದಿಂದ ಸಂತೋಷಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ.) ವಿಷ್ಣೋಃ=

ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ. ತವ=ನಿನ್ನ, ಉಗ್ರಾ=ತೀಕ್ಷ್ಣಗಲಾದ, ಧಾಸಃ=ಶಾಂತಿಗಲೂ, ತೇಜೋಭಿಃ=ತೇಜಸ್ಸು
 ಗಳಿಂದ, ಸಮಗ್ರಂ ಜಗತ್=ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತನ್ನು, ಆಪೂರ್ಯ=ವ್ಯಾಪಿಸಿ, ಪ್ರತಪಂತಿ=ಸುಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.
 || ೩೦ ||

ಹೀ-ದ್ವಾವಾಪ್ಯಥಿವೋರಿತಮಂತರಂ ಹಿ (ಶ್ಲೋ. ೨೦.) ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪೃಥ್ವೀ ಎಂಬುವ ಏಕ
 ಪದದಿಂದಲೇ ಏಕಪ್ರವೃತ್ತಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ ಮರಳಿ ಏಕೇನ ಎಂದು ಪೃಥ್ವೀದರಿ-ಏಕೇನ=ಏಕ
 ಪದದಿಂದ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಭಾ | (೧) ಮಾತಾಪಿತೋರಂತರಂಗಃ ಸ ಏಕರೂಪೇಣ ಚಾನ್ಯೈಃ ಸರ್ವಗತಃ ಸ ಏಕ
 ಇತಿ ವಾರುಣಪ್ರತೀಃ ಏಕೇನೈವ ರೂಪೇಣ ದ್ವಾವಾಪ್ಯಥಿವೋರಂತರಂ ವ್ಯಾಪ್ತೋ
 ಭವತಿ || (೨) ಪಶ್ಯ ಮೇ ಪಾರ್ಥ ರೂಪಾಣೀತಿ ಬಹೂನಿ ಹಿ ರೂಪಾಣಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ-
 ಶಾನಿ || (೩) ಮಾತಾಪಿತೌ ಚ ಪೃಥಿವೀದ್ವಾವೌ | ಮಾ ನೋ ಮಾತಾ ಪೃಥಿವೀ
 ದುರ್ಮತೌ ಧಾತೌ | ಮಥು ದ್ಯೌರಸ್ತು ನಃ ಪಿತೇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಾತ್ || (೪) ನ ತು
 ನಿಯಮತೋ ಭಯಪ್ರದಂ ತತ್ಸ್ವರೂಪಂ | ನಾರದಸ್ಯ ತದಭಾವಾತ್ | ಕೇಷಾಂ-
 ಚಿತ್ತಥಾ ದರ್ಶಯತಿ ಭಗವಾನ್ || (೫) ಪ್ರೀಯಂತಿ ಕೇಚಿತ್ತಸ್ಯ ರೂಪಸ್ಯ ದೃಷ್ಟ್ವಾ
 ದಿಭೀತಿ ಕಪ್ತಿದಭ್ಯಸೇ ಸರ್ವತ್ಯಪ್ಪಿರಿತಿ ವಾರುಣಶಾಖಾಯಾಂ || (೬) ನ ತು ತಂ
 ಸರ್ವೇ ಪಶ್ಯಂತಿ || (೭) ಅದೃಷ್ಟ್ವಾಪಿ ತನ್ನಿರೂಪ್ಯ ಭಯೇ ದ್ರಷ್ಟೃಸ್ತಥಾ ಪ್ರತಿ-
 ಭಾತಿ || (೮) ತಥಾ ಚ ಗೌತಮಯಿಲೇಷು | ದೃಷ್ಟ್ವಾ ದೇವಂ ನೋದಮಾನಾ
 ಅದೃಷ್ಟ್ವಾಪ್ಯೇತದ್ವಯಾದಿಭ್ಯತೋ ದೃಷ್ಟವತ್ತೇ | ಪಶ್ಯಂತಿ ತನ್ನೃಸ್ತಚಿಕ್ಷುರ್ಮ-
 ಖಾಂಸ್ತು ತನ್ನೀನೈವೈತೇ ಮನಸೋ ಗತತ್ವಾದಿತಿ || ೨೦-೩೦ ||

ಅ || (೧) ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಒಂದೇ ರೂಪದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಭೂಮಿಗಳ ಮಧ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರು
 ವನು ಆ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅನಂತರೂಪಗಳಿದ್ದರೂ ಆ ರೂಪಗಳಿಂದ ಭೇದವಿಲ್ಲದವನು ಅನಂತರೂಪ
 ಗಳಿಂದ (ಎಲ್ಲಾ ದಿಕ್ಕುಗಳೂ ವ್ಯಾಪ್ತಗಳಾಗಿವೆ. ಆದುದರಿಂದ) ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವತ್ರವಾಪ್ತನು
 ಎಂಬುವ ವಾರುಣಪ್ರತಿಯಿಂದ ಒಂದೇ ರೂಪದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಭೂಮಿಗಳ ಮಧ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿ
 ರಾನೆ (೨) (ದೃಷ್ಟುಮಿಚ್ಛಾಮಿ ತೇ ರೂಪಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಎತ್ತರೂಪವು ಒಂದೇ ರೂಪವೆಂದು
 ತಿಳಿದುಬರುವುದರಿಂದ, ರೂಪಾಂತರಗಳಿಂದ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಕಂಡುಬಂದಿ? ಎಂದರೆ -) ಪಶ್ಯ
 ಮೇ ಪಾರ್ಥ ರೂಪಾಣಿ (ಶ್ಲೋ. ೫) ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಅನಂತರೂಪಗಳನ್ನು ನೋಡೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿ
 ರುವನು (ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅನಂತರೂಪಗಳಿದ್ದರೂ ಆ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ
 ದೃಷ್ಟುಮಿಚ್ಛಾಮಿ ತೇ ರೂಪಂ (ಶ್ಲೋ. ೬) ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ರೂಪಂ ಎಂದು ಏಕವಚನ ಪ್ರಯೋಗವೆ
 ಸಿ (ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುವ ಮಾತಾಪಿತೋ ಎಂಬ ವದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಿದ್ಯುತೇ ಕೇಳುತ್ತಾರೆ)
 ಮಾತಾಪಿತೌ=ಪೃಥಿವೀ ಸ್ವರ್ಗಗಳೂ. (ಅಂದರೆ ಪೃಥಿವಿಯು ಮಾತಾ ಎಂದೂ, ಸ್ವರ್ಗವು ಪಿತಾ
 ಎಂದೂ ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ) (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ಮಾತಾ ಪೃಥಿವೀ
 (ಪೃಥಿವೀವಾಚಿವತೆಯು) ನಮ್ಮನ್ನು ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸುವುದು. (ಮನಸ್ಸು ಸರ್ವವು
 ಸ್ವೇತಾ ಛೇದನವಿವತೆಯು) ಇವಾಗಿ ಸ.ಬ.ಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿ, (ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋ. ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ) ಪೃಥಿವೀಯನ್ನು

ಮಾತಾ ಎಂದೂ, ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಹಿತಾ ಎಂದೂ) ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ. (೪) (ದೃಷ್ಟಾನ್ಯದೃಶ್ಯತಂ ಇತ್ಯಾಂ ಗಳಿಂದ ಸರ್ವಂಗೂ ಎಶ್ವರೂಪದರ್ಶನದಿಂದ ಭಯವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಕೆಲವು ವೇಳೆಯೇ ಕಾರಣವಿರೇತದಿಂದಲೇ ಭಯವುಂಟಾಗುತ್ತದೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—) ಎಶ್ವರೂಪದರ್ಶನವು ಸರ್ವಂಗೂ ನಿಯಮವಾಗಿ ಭಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. (ಎಕೆಂದರೆ—) ನಾರದರಿಗೆ ಎಶ್ವರೂಪದರ್ಶನದಿಂದ ಭಯವು ಹುಟ್ಟಿರೇ ಇಲ್ಲ. ಕೆಲವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಉಗ್ರರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಭಯವು ಹುಟ್ಟಿ ವಂತೆ ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ. (೫) ಕೆಲವರು ಆ ಎಶ್ವರೂಪವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವರು ಹೆದರುತ್ತಾರೆ. ಆ ಎಶ್ವರೂಪವನ್ನು ಮತ್ತೂ ಮತ್ತೂ ನೋಡುತ್ತಿರುವ ಸರ್ವಂಗೂ ಆನಂದೋದ್ರೇಕ ವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂದು ವಾದಾಂತಾಪೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (೬) (ಹೀಗೆ ಎಶ್ವರೂಪದರ್ಶನದಿಂದ ಸರ್ವರಿಗೆ ಭಯ ವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ ಮೂರು ರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಎಶ್ವರೂಪದರ್ಶನವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನು ತ್ತಾರೆ—) ಮೂರು ರೋಗಗಳಲ್ಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲರೂ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ. (ಮತ್ತೆ ತ್ರಿಲೋಕೇಷು ಸ್ಥಿತೈರ್ಭಕ್ತೈಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳ ಕೆಲವು ಭಕ್ತರು ಮಾತ್ರ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ತೋರಿಸಿದ ರೂಪವನ್ನು ನೋಡಿರುತ್ತಾರೆ.) (೭) (ಲೋಕತ್ರಯಂ ಎಂಬುವುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಎಶ್ವರೂಪವನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಮೂರು ರೋಗಗಳಲ್ಲಿದ್ದವ ರುಕೂಡ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದವರು ಆ ಎಶ್ವರೂಪವನ್ನು ನೋಡದಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನೇ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇದ್ದವರಿಗೆ ಭಯವುಂಟಾದಾಗ ಭಯಗ್ರಸ್ತನಾದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಆ ಎಶ್ವರೂಪವನ್ನು ನೋಡಿ ನನ್ನಂತೆ ಹೆದರಿದ್ದಾರೆ, ಎಂದು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ, ಲೋಕತ್ರ ಯಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಎಂದು ಅರ್ಜುನನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ (೮) (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವೇದಪ್ರಮಾಣ ವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಎಶ್ವರೂಪವನ್ನು ನೋಡದಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನೇ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡ, ಧ್ಯಾನಿಸಿ ರ್ಪಿಂದುಂಟಾದ ಭಯದಿಂದ ಭಯಚಿತ್ತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಮತ್ತು ಆ ಎಶ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಎಶ್ವರೂಪ ವನ್ನು ನೋಡತಕ್ಕ ಕೆಲವು ಜನರು ಹೆದರದಂತೆ ಧ್ಯಾನಿಸತಕ್ಕ ಭಕ್ತರೂ ಭಯಪಡುತ್ತಾರೆಂದು, ಎನ್ನವು ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಆ ಎಶ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಮುಖವನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವ ಎಶ್ವರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿರುವ ಭಕ್ತಜನರನ್ನು, ಎಶ್ವರೂಪವನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಿರುವ ಅರ್ಜುನನಿಗೂ ನೋಡುತ್ತಾರೆ, ಎಂದು ಗೌತಮವಿಲಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ

|| ೨೦-೨೦ ||

ಶೀ-ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೋಃ (ಶ್ಲೋ. ೨೦) ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಎಂಬುವುದರಿಂದಲೇ ಒಬ್ಬ ನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಪುನಃ ಏಕೇನ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಶಾ || (೧) ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೋರಂತರಮೇಕೇನೈವ ರೂಪೇಣ ವ್ಯಾಪ್ತಂ || (೨) ನಾಂಕಃ ನ ಮಧ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ || (೩) ಪುನರನಾದಿಮಧ್ಯಾಂತಮಿತಿ ಗುಣಾನಂತಾಪೇ ತ್ರಯಾ|ತ್ರಯಾ ತತಂ ವಿಶ್ವಮನಂತರೂಪೇತಿ ಕಾಲಾಪೇಕ್ಷಯಾ|| (೪) ಸ್ವಯಮಂಕಃ ವಿದ್ಯಮಾನಮಪಿ ನ ಪಶ್ಯತೀತ್ಯಾಕಂಕೃತ್ವಯಾ ತತಂ ವಿಶ್ವಮನಂತ ಮಿತ್ಯಾಹ || (೫) ಅನ್ಯತ್ರಾತ್ರಯೇಷ್ಣಾಪನಾಯಾಭ್ಯಾಸರೂಪಂ | ಸರ್ವಂ ಸಮಾಭ್ಯೇಷಿ ತತೋಸಿ ಸರ್ವ ಇತಿ ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾದಿಫು ಸರ್ವತಬ್ಬವ್ಯಾಪ್ತಾ ಸ ರೂಪಂ

|| ೧ ||

ಅ || (೧) ಸ್ವರ್ಗ ಭೂವಿಗಳ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶವು ಒಂದೇ ರೂಪದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆ || (೨) (ಅನಾದಿಮಧ್ಯಾಂತಂ (ಶ್ಲೋ. ೧೯) ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಅನಾದಿಗತವಾದ, ಅದೇ ರೂಪವು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು

ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ- ಪರಿಮಾಣಾನಂತ್ಯವು ನಾಂತಂ ನ ಮಧ್ಯಂ (ಶ್ಲೋ. ೭.) ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರಯುಕ್ತ (ಅನಾದಿಮಧ್ಯಾಂತಂ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪರಿಮಾಣದಿಂದ ಇತರ ಗಣದ ಗುಣಗಳ ಅನಂತ್ಯವೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಪರಿಮಾಣಾನಂತ್ಯವು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ.) (೩) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅನಂತಗುಣಗಳೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ತಿರುಗಿ ಅನಾದಿಮಧ್ಯಾಂತಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. (೪) (ಪಾಂತಂ ನ ಮಧ್ಯಂ ಎಂದು ಪರಿಮಾಣಾನಂತ್ಯವನ್ನು ಅನಾದಿಮಧ್ಯಾಂತಂ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಗುಣಾನಂತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ತ್ವಯಾ ತತಂ ವಿಶ್ವಮನಂತರೂಪ (ಶ್ಲೋ. ೩೮.) ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಅನಂತ ರೂಪ ಎಂದು ಪುನಃ ಹೇಳಿದ್ದು ಏಕೆ ಎಂದರೆ- ತ್ವಯಾ ತತಂ ವಿಶ್ವಮನಂತರೂಪ ಎಂಬುವುದು ಕಾಲ ವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೇಳಿದ್ದು (ಅಂದರೆ ದೇಶಾನಂತ್ಯವನ್ನು ಗುಣಾನಂತ್ಯವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಕಾಲಾನಂತ್ಯವನ್ನೇ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿರುವವನು ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅನಂತರೂಪ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು.) (ಎಂಕ ಪಾಂತಂ ನ ಮಧ್ಯಂ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪರಿಮಾಣಾನಂತ್ಯವು. ಅನಾದಿಮಧ್ಯಾಂತಂ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಏರ್ಪಾಡಿಸುಣಗಳ ಅನಂತ್ಯವು ಅನಂತರೂಪ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಕಾಲಾನಂತ್ಯವು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.) (೪) (ಪಾಂತಂ ನ ಮಧ್ಯಂ ನ ಪುನಶ್ಚವಾದಿಂ (ಶ್ಲೋ. ೧೬.) ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪರಿಮಾಣಾನಂತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ತ್ವಯಾ ತತಂ ವಿಶ್ವಂ ಎಂದು ತಿರುಗಿ ಏಕೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಎಂದರೆ- ನಾರಘ ಇವ್ಯಾಗ್ಯಾತಾನು (ಅರ್ಚು ಪು) ಅಂತವನ್ನು ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದು ತೋರುವುದರಿಂದ ಅಂತಂ ನ ಪಶ್ಯಾಮಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಶ್ರೀಪರಿಮಾಣಾನಂತ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದಾಕಂಕಿಸಿಕೊಂಡು ತ್ವಯಾ ತತಂ ವಿಶ್ವಂ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (ಅಂದರೆ ಆ ಅಂತೆಯನ್ನು ಸಿವ್ಯತ್ತಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಮಾತ್ರ ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ ವೆಂಬುದು. ಮತ್ತೆ ತ್ವಯಾ ತತಂ ವಿಶ್ವಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತವು ವಾಕ್ಯವಾಗಿ ಇದೆ, ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯೋಪಪ್ಪಿ. (೫) (ಆದಾಗ್ಯೂ ಪಶ್ಯಾಮಿ ಪಾಂತಂ ಸರ್ವತೋಽನಂತರೂಪಂ (ಶ್ಲೋ. ೧೬) ಎಂಬುವುದು, ದ್ಯಾವಾಭೃಥಿವ್ಯೋರಿದಮಂತರಂ (ಶ್ಲೋ. ೨೦) ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತವಾಯಿತೆಂದರೆ- ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವದೇಶಗಳ ಧರ್ಮ ವ್ಯಾಪ್ತನು, ಸರ್ವಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವವನು, ಸರ್ವಗುಣಪೂರ್ಣನು, ಎಂಬುವಲ್ಲಿಯೇ ಗತೆಗೆ ಮಹಾಶಾಸ್ತ್ರವು, ಎಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ಸಲ ಹೇಳಿದ್ದು (೬) (ಅನಂತವಿರ್ಯಾಮಿತವಿಕ್ರಮಶ್ಚ ಸರ್ವಂ ಸಮಾಪ್ನೋತಿ (ಶ್ಲೋ. ೪೦.) ಎಂದು ಉಪಾಂತಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಪುನರುಕ್ತಿಯೋಪಪ್ಪಿವಾದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನಾಂತರ ವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ- ಸಮಶ್ಚ ಜಗತ್ತನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು. ಅದಕಾರೂ ಸರ್ವ ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು, ಎಂಬುವುದು, ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ (ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಸಮಶ್ಚ ಜಗತ್ತನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ, ಇತ್ಯಾದ್ಯರ್ಥವೆಂದು) ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವು. (ಅಂದರೆ ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಜಗತ್ಯ ಪರಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಅ ಖಲ್ವಿದಂ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸರ್ವ ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಎಂದೇ ಅರ್ಥವು)

|| ೧ ||

ಬೀ - ಸುಖಮಾತ್ಮಂತಿಕಂ ಯಶ್ಚೇ (ಅಧ್ಯಾ. ೬. ಶ್ಲೋ. ೨೦) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ಭಕ್ತನ ವನ್ನ ಪರಿಮಾಣದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವಿಶ್ವರೂಪವರ್ಣನವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಕೆಗೆ ಎಂದರೆ-

೧ || (೧) ಶ್ರೀಶೋಕೇಸು ಸ್ಥಿತ್ಯರ್ಥಕ್ರೋಧರೂಪನಾಯ ಪ್ರದರ್ಶಿತಂ | ದೃಷ್ಟಂ ವಿಷ್ಣೋಃ
ವಿಕ್ತರೂಪಂ ಸ್ವಯೋಗ್ಯತ್ವಾನುರೂಪತಾ | ಪ್ರಾಯಸ್ಪದ್ಯವ ಪಾರ್ಥೇನ ಪ್ರಾರೋ

ధిశాస్త్ర తేజఃవిలాసః ॥ (౩) దర్శనాభ్యాసతేజో దృష్టిరానందోద్యోతనా
భవేత్ ॥ (౪) తస్మిన్కాలే శు భూమీశ్చ భారతారాధామూఢ్యమాత్ ॥ ౧౭ ॥ అర్జునాదధికా యో
శు తేజాం ధిశిన్తా భావవత్ ॥ శ్రీబ్రహ్మరుద్రపునావానాం శ్చక్షాణా
ధిమరామయోరిత్యాగ్నేయవజనాద్భక్ష్యాద్భుతం రూపమిత్యాది యు-
క్తతే ॥ (౫) ముక్తాః శురసంఘా విశంతి ॥ ప్రవేశో నిగమశ్చైవ ము-
క్తానాం స్వేచ్ఛయా భవేదితి(౬) బ్రహ్మాండే ॥ ౧౮ ॥

అ ॥ (౧) ౧. రోగకళలరకశ్చ భక్తరు అర్జునసిగి తోరిసిద శ్రీవిష్ణువిన విత్తరూప
వస్మ తంతమ్మ యోగ్యతానుసారవాగి వ్రాయుకః నోడిరువరు. అగి అవరేల్లరూ అర్జున
నిద తొడియే అ రూపవస్మ నోడి వ్రాయుకః తేదరిరువరు (౨) (విత్తరూప దర్శన
శరూ భయంతరవల్ల. ఎకందరి—) అదే విత్తరూపదర్శనవు బతకావత్ అదరి అనందా
యవే అగుత్తదే. (౩) అదరూ అ కాలదర్శి భూమిగి భారభూతరూద రుత్తకనరన్న నాకగో
శువుదక్కాగి శ్రీశ్చక్షన అద్యోగవిరువుదరిందరి శ్రీతరియ విత్తరూపదర్శనవు భయశ్చ
కారణవాదుకు. అదరూ శరకాలదర్శియః శరదేశర్దర్శియూ విత్తరూప తోరికా
శర భగవత్పరూపగళన్న నోడుత్తిరువరిగి భయంబాగువుదిల్లి. (౪) (శరరూ
భయంబాగువుదరింద వ్రాయో ధిశా ఎందర్పు తేగి? ఎందరి—) అర్జునసిగింక అత్త
యరు యూరు అద్వారో అవరిగి విత్తరూపదర్శననింద భయవే అంబాగువుదిల్లి. (అర్జు
రర్శి నారదరిగి మాత్త భయంబాగిల్లి అత్తమరిగిల్లిరూ భయంబాగిల్లి.) లక్ష్మీ
బ్రహ్మ. రుద్ర, మేదరూదరంగూ దౌరదరిదేవిగూ, ధిమ, బలరామ, శరరూ భయంబాగి
ల్లి, ఎంబువ అగ్నేయవశననింద (అర్జునసిగింక అత్తమరూద లక్ష్మీ ధిగళన్న అర్జు
రూద నారదమగళన్న, దిట్టు దేరిఎల్లా జనరిగి భయంబాగువుదరింద దృష్ట్యాద్భుతః
రూపం ఇత్యాది (శ్లో. ౨౦) తేగిద్దు తొడుత్తదే (౫) (తత్కామి దేవాంశ్చ వ దేవ దేశే
(శ్లో. ౧౫) ఎంబు తేగిద్రింద అమి హి త్వా శురసంఘా విశంతి (శ్లో. ౨౫) ఎంబు దేవ
గళిగి ప్రవేశవు తేగిద్దు ఎక ఎందరి—) ముక్తరూద దేవతగళ శమూతగళు, ప్రవేశమాత్త
త్వరి. (అందరి అమి హి త్వాశుర సంఘా(శ్లో. ౨౫) ఎంబువర్లి తరీక్షరాగి నివిత్తరూ
వరు ముక్తరు. తత్కామి దేవాన్ (శ్లో. ౧౫) ఎంబువర్లి అముక్తరు. అదకారణ వో
రుత్తవల్లి (ముక్తరిగి నే శ్రీశ్చయింద శరమాత్తనర్లి ప్రవేశవిదే, ఎంబువర్లి ప్రమాదవల్లి
తేగిత్వరి—) ముక్తరిగి శరమాత్తనర్లి ప్రవేశవు నిగవఃవు తొద తమ్మ తమ్మ, తే
యిందరి అగువురు, ఎంబు బ్రహ్మాంశ్చ దర్లి తేగిదే

కి— దృశకాశ్చ త్తత్కారిగళి శ్రీశరమాత్తన ముఖప్రవేశదర్లి అత్తాత్తరూద రీ
యబ్బరిరువుదరింద అమి త త్వా దృశకాశ్చ త్తత్కారి (శ్లో. ౨౫) ఇత్యాదిగళన్న తేగి
తేగి తొడుత్తదే ఎందరి—

కా ॥ (౧) అశ్చ టేజాం శువశామసి భగవచ్ఛ్రేష్ఠయ్యైవ శ్రులయోదకః (ప్ర
యే) ప్రజానాం ప్రవేశవత్తవేశో యుజ్జతే ॥ (౨) శేనామభిశో భ

ವಸ್ತುಖಾನಾಮುಭಯಾಭಿಮುಖತ್ವಾಚ್ಛೋಭೇ ಸೇನೇ ತತ್ರ ಪ್ರವಿಶತಃ || ಯೇ ತು
ಶಸ್ತ್ರನ್ನು (ನೇವ ಮು) ಹೂರ್ತೇ ಮರಿಷ್ಯಂತಿ ಕೇಷಾಂ ದಶನಾಂತರೇಷುಚೂರ್ಣಕ-
ಮಪಿ ಶಿರಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿಗೋಚರತ್ವಾನ್ಮಾನುಷದೃಷ್ಟ್ಯಾ ತಥಾ ನ ದೃಶ್ಯತೇ || (೪)
ಯಥಾ ಭಿನ್ನಮಪಿ ಘಟಾದಿಕಂ ಯಾವತ್ಪ್ರಥಮ್ನ ಸತತಿ ತಾವನ್ಮಂದದೃಷ್ಟೀನಾಂ
ನ ಜ್ಞಾಯತೇ || (೫) ಯಥಾ ಪುರೂರವಸೋ ಜರಾಃ ಸ್ವಿಭ್ಯಾಮೇವ ದೃಷ್ಟಾ || ೩ ||

|| ೧೬-೩೦ ||

೩ || ೧ || ಶ್ರಲಯೋದಕತ್ರ ವೇತಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗದ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳ ಪ್ರಹೇಳಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಬೇಷ್ಪ
ಮದಲೇ ಶ್ರಲಯೋದಕದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಪ್ರವೇಶವಾಗುವುದೋ. ಅದಂತೆ ಭಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಅನು
ಕೂಲವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವಿಲ್ಲದಿರುವ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಮುಖಬೇಷ್ಪೆಯಿಂದಲೇ ಶ್ರೀ
ಶತ್ವನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವ ಕೂಡುತ್ತದೆ (೨) (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಮುಖಬೇಷ್ಪೆಯಿಂದಲೇ ಭಗವ
ನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವೆಂದಾದರೆ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳೇ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿರುವುದರಿಂದ
ಅವರಿಗೇನೇ ಶ್ರೀಶತ್ವನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವಾಗುವುದು. ಅದಕಾರೂ ಸಹಾಸ್ಯದೀಯ್ವರಪಿ
(ಶ್ಲೋ ೨೬) ಎಂದು- ಎರಡು ಸೇನೆಯವರಿಗೂ ಪ್ರವೇಶ ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ-) ೨ ಸೇನಿಗಳ
ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಶತ್ವನ ಮುಖಗಳು ಕುರುಸೈನ್ಯ. ಪಾಂಡಸೈನ್ಯ. ಹೀಗೆ ಎರಡು ಸೈನ್ಯಗಳಿಗೂ ಅಭಿ
ಮುಖವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಎರಡು ಸೈನ್ಯಗಳೂ ಶ್ರೀಶತ್ವನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೆ (೩)
|| ೧ || ೧ || ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣದಿದ್ದು ಯುದ್ಧದ ಉದಕ, ಮದಲಿಯೇ ಶತ್ರುಗಳ ಶಿರಸ್ಸುಗಳೆಲ್ಲವೂ
ಕೂರ್ಣಗಳಾಗಿವೆ. ಎಂಬುದು ನಾನು ಕಾಣುತ್ತೇನೆಂದು ಕೇಳಿದ್ದಿಲ್ಲ ಲಗ್ನಾ ದಶನಾಂತರೇಷು (ಶ್ಲೋ. ೨೭.)
ತತ್ಕಾರಿಗಳಿಂದ ಅರ್ಜುನನು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ-) ಯಾರು ಅದೇ ಮುಕೂರ್ತದಲ್ಲಿ
ಕಾಯುತ್ತಾರೋ, ಅವರ ಶಿರಸ್ಸು ಶ್ರೀಶತ್ವನ ಹಲ್ಲುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನುಟ್ಟಿ ನೂರಾದ-ಗುಂ) ಸೂಕ್ಷ್ಮ
ದೃಷ್ಟಿ ಇದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗೋಚರವಾಗುವುದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯರ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಹಾಗೆ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ.
|| ೧ || ೧ || ಯುದ್ಧೋದಕ, ಮದಲಿಯೇ ಸಾಯುವವರನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ಯುದ್ಧೋದಕ, ಮ
ದಲಿಯೇ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಕೂಡುತ್ತದೆ ನುಟ್ಟಿ ನೂರಾಗಿ ಬಿದ್ದುದು ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗೋಚರ
ವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಹಾಗೆ ಕಾಣದಿರುವುದು ಕೂಡುತ್ತದೆ ದಿವ್ಯಂ ದದಾಮಿ ತೇ ಚಕ್ಷುಃ
(ಶ್ಲೋ ೨೮) ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಿಂದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ದಿವ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿದ್ದುದರಿಂದ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಕಾಣದಿದ್ದುದು
ಅರ್ಜುನನು ನೋಡಿದನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಕೂಡುತ್ತದೆ (೪) (ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಹಾಗೆ ಕಾಣದಿರುವದಿ
ನ್ನಕ್ಕಂತ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಭಟಬಟಾದಿಗಳು ಭಿನ್ನ ಗುಣದಾಗಿದ್ದು ಪಶ್ಯೇಕವಾಗಿ ಬಿಂಬವ ಕರ್ಯಂತ
ಮಂದದೃಷ್ಟಿಗೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಎಂದು ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ. (೫) (ಬೇರೆಯವರು ಕಾಣದಿದ್ದರೂ ದಿವ್ಯ ದೃಷ್ಟಿ
ಯೇ ಅರ್ಜುನನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆಂಬುದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಹೇಗೆಂದರೆ ಪ್ರಸಂಗ
ಮಾಪವ ಮುಖವನ್ನು ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೂ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳಿಂದಲೇ ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ವಿ || ೧ || ಪುರೂರವಂಜನ ರೂಪಾತಿರಯವನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಂದಿ
ಕಕ್ಕೆ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸು ಮನೆಯೊಳಗೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದ ಎಂಬನು ಈಗ ಸೈಲಾಭಿಷೇಕವಾಗಿದೆ ಎಂದು
ವಿವರಣೆ ಅರ್ಪಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡ. ಒರ. ಶ್ರೀನೆ ಯ ಹೇಳಲು ಸು. ವಸೂರ ವದಂತಿಂ
ಮೆದಲೂ ಮೇಲೆಯೂ ನಿನ್ನ ರೂಪವನ್ನು ನೋಡಬೇಕು. ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ಒರಬೇಕೆಂದು. ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆ
ಗೆ. ಕಾಶ್ವರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರಲು ಕೂಡದೆಂದು ಎಂದ ಎಂಬವನ್ನು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ. ನೋಡುವುದು ||

ಮೇಲೆ ಸ್ಥಾನಮಾಡಿ ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು ತಿರುಗಿ ಬಂದನು. ಅವನನ್ನು ನೋಡಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೂ
ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು. ನೆಗಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದು ರಾಜನು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಹತ್ತಿರ ಕೇಳಿದಾಗ ಕೃಷ್ಣ
ಭೂಪಾಲ ಸಕಲವಿಷಯೋಪಾಸಕಾರಣಂ | ಯುಷ್ಮದ್ಭರ್ತನಸಂಭೂತಂ ಕ್ಷಣಾಪನಯ
ಹೇತುಕಂ | ಅಸ್ಮಾತ್ಸ್ಯಾಭವತ್ಪೂರ್ವಂ ಯಾದೃಶೀಕೇ ಸುರೂಪತಾ | ಸಾಂಪ್ರಕಂ ಕಾದೃಶೀ
ಶೇಯಂ ಭೂಷಿತಸ್ಯಾಪಿ ಭೂಷಣೈಃ || ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ವಸ್ತುಭರ್ತವಿತ್ತರದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತರವಾಗಿ
ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

|| ೩೬ ||

ಹೀ-ಭಗವತ್ಪ್ರರೂಪವನ್ನೇ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಗುಣ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದವನಾದಾಗ್ಯೂ
ಅರ್ಜುನನು ತಿಳಿಯದಿರುವ ಗುಣಕರ್ಮಗಳ ವಿಕೀಡ ಪ್ತಾನಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ-

ಗೀ || ಅಖ್ಯಾಹಿ ಮೇ ಕೋ ಭವಾನುಗ್ರಹಪೋಃ
ನಮೋಸ್ತು ತೇ ದೇವವರ ಪ್ರಸೀದ |
ವಿಜ್ಞಾತುಮಿಚ್ಛಾಮಿ ಭವಂತಮಾದಂ
ವ ಹಿ ಪ್ರಜಾನಾಮಿ ತವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ

|| ೩೭ ||

ಅ || ಉಗ್ರರೂಪಃ-ಭಯಂಕರ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳ. ಭವಾನ್-ನೀನು, ಕಃ-ಎಂತಹ ಭರ್ತಾಗಳು
ಳ್ಳವನು? ಭಯಂಕರ ರೂಪವನ್ನು ಎಕಕ್ಕೆ ತಾಳಿಕೊಂಡದ್ದು? ಮೇ-ನನಗೆ, ಅಖ್ಯಾಹಿ-ಹೇಳು, ದೇವ
ವರ-ದೇವತೆಗಳನ್ನೇ, ತೇ-ನನಗೆ, ನಮಃ-ನಮಸ್ಕಾರವು, ಅಪ್ತು-ಅಗಲಿ, ಪ್ರಸೀದ-ಸಂತುಷ್ಟ
ನಾಗು. ಅಪ್ಯಂ-ಅವಿವರಣೆಯಾದ, ಭವಂತಂ-ನನ್ನನ್ನೆ, ವಿಜ್ಞಾತುಂ-ವಿಕೀಡವಾಗಿ ಸಂಭೂತ ತಿ
ರುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಇಚ್ಛಾಮಿ-ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೆ. ಹಿ-ನಿನ್ನಯವು. ತವ-ನಿನ್ನ, ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ-
ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು, ವ ಪ್ರಜಾನಾಮಿ-ಜಿನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.

|| ೩೮ ||

ಹೀ-ಭಗವತ್ಪ್ರರೂಪವನ್ನೇ ತಿಳಿಯದೆ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಭವಾ ಸ್ವರೂಪ
ಪ್ತಾನವಿಲ್ಲದೂ ಭಗವದ್ಭರ್ತಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯದಿರುವುದರಿಂದ ಭಗವದ್ಭರ್ತಗಳನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ.
ಎಂದೇ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತಿಷೇಧವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ-

ಭಾ || (೧) ಭರ್ತಾಂಕರಜ್ಞಾನಾರ್ಥಮೇವ ಕೋ ಭವಾನಿತಿ ಪ್ರಚ್ಛತಿ | ಯಥಾ ಕೃತ್ರಿತ
ಕಿಂಚಿತ್ಪ್ರಮಾದಿಕಂ ಜಾನನ್ನಪಿ ಜಾತಿಜ್ಞಾನಾರ್ಥಂ ಪ್ರಚ್ಛತಿ ಕಸ್ತಮಿತಿ || (೨)
ಯದಿ ತಮೇವ ನ ಜಾನಾತಿ ತರ್ಹಿ ವಿಷ್ಣುವಿಶ್ವೇವಂ ಸಂಖೋಧನಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ |
ಕ್ರಮೇಶ್ವರಮಿತ್ಯಾದಿ ಚ

|| ೩೯ ||

ಅ || (೧) ವಿಶ್ವರೂಪವಲ್ಲದೆ ಕೆಲವು ಭರ್ತಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ವಿಕೀಡ ಭರ್ತಗಳನ್ನು ತಿಳಿದ
ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಕೋ ಭವಾನ್ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗೆ ಬೇಕಾದರೂ ಭರ್ತಾಂ
ಗಳಿಂದ ಒಬ್ಬ ಭರ್ತನನ್ನು ತಿಳಿದರೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುವ ರೂಪ (ಕರೀರ) ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನು
ವಾಗ್ಯೂಪಾಸಕನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಬ್ಬನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನೊಡನೆ ನೀನು ಯಾವ ಭರ್ತ
ನಿಗೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾನೋ, (ತನಗೆಯೇ ಅರ್ಜುನನು ಶ್ರೀಹರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಂದು

ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನಾದರೂ ಧರ್ಮಾಂತರಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೀನು ಯಾರು ಎಂದೇ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. (೨) (ಭಯಂಕರ ರೂಪವನ್ನು ನೋಡಿ, ಇವನು ರುದ್ರನೋ, ಯಮನೋ, ಎಂದು ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಸಂತಯಕಟ್ಟುವನಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದ್ದೆಂದು ಏಕೆ ಆಗಲಾರದೆಂದರೆ—) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲವೆಂದಾದರೆ ಭಾಸಸ್ತಪೋಗ್ರಾಃ ಪ್ರತಪಂತಿ ವಿಷ್ಣೋ (ಶ್ಲೋ. ೩೦.) ವಿಷ್ಣೋ ಎಂದುಕೋಧನೆ ಮಾಡಿದ್ದೇ ಕೂಡದೆ ಹೋಗುವುದು. (ಭಗವದ್ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲವೆಂದಾದರೆ—) ತ್ವಮಾಕ್ಷರಂ ಪರಮಂ (ಶ್ಲೋ. ೧೮.) ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಕೂಡದೆ ಹೋಗುವುದು. (ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಧರ್ಮಗಳಾದ ಅಕ್ಷರತ್ವಾದಿಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದು ಅಕ್ಷರತ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ಇತರಗಳಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದ್ದು, ಎಂದೇ ಹೇಳುವೆ)

|| ೩೧ ||

ಹೀ—ಅಪ್ಯಾಹಿ ಮೇ ಕೋ ಭವಾನ್ (ಶ್ಲೋ ೩೧) ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ನೀನು ಯಾವ ದೇವತೆಯು, ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂಬುವ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ—

೩೧ | ವಿಕೀಷಗುಣಕರ್ಮವಿಷಯ ಏವ ಪ್ರಶ್ನಃ | ವಿಷ್ಣು ವಿತಿ ಸಂಬೋಧನಾತ್ || ೩೧ ||

ಅ | (ಗುಣಾದಿಗಳನ್ನು ತಾನೇ ಹೇಳಿದ್ದಿಂದ ಪುನಃ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಏಕೈಕೆಂದರೆ—) ತಾನು ತಿಳಿದು ದಿವ್ಯ ವಿಕೀಷ ಗುಣಕರ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಶ್ನೆಯು. (ಸ್ವರೂಪವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಶ್ನೆ ಯೆಂದು ಏಕೆ ಆಗಲಾರದೆಂದರೆ—) ಭಾಸಸ್ತಪೋಗ್ರಾಃ ಪ್ರತಪಂತಿ ವಿಷ್ಣೋ (ಶ್ಲೋ. ೩೦.) ಎಂದು ಅರ್ಜುನನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ವಿಷ್ಣೋ ಸಂಬೋಧಿಸಿದ್ದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ಮೊದಲೇ ತಿಳಿದಿರುವುದರಿಂದ ವಿಕೀಷ ಗುಣ ಕರ್ಮಾದಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯು. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಸ್ವರೂಪ ಮಾತ್ರ ವಿಷಯಕವಲ್ಲ. || ೩೧ ||

ಹೀ—ಹೀಗೆ ಅರ್ಜುನನಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಗುಣಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—

೩೨ || || ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ ||

ಕಾಲೋಽಸ್ಮಿ ಲೋಕಕ್ಷಯಕೃತ್ಪ್ರವೃದ್ಧೋ

ಲೋಕಾನ್ನಮಾಹರ್ತುಮಿಹ ಪ್ರವೃತ್ತಃ |

ಯತೇಽಸಿ ತ್ವಾಂ ನ ಭವಿಷ್ಯಂತಿ ಸರ್ವೇ

ಯೇಽವಸ್ಥಿತಾಃ ಪ್ರತ್ಯನೀಕೇಷು ಯೋಧಾಃ

|| ೩೨ ||

ಅ || ಶ್ರೀಭಗವಾನ್ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಉವಾಚ = ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. (ನಾನು) ಕಾಂ. ಪದ್ಯ. ಗಣಪತಿಪೂರ್ವಕ. ಅಥವಾ ಪತ್ರಿಗೆ ಬಂಧನ ಸಂಹಾರ ಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುವ ಮೊದಲ ಕಾಲನೇನು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಸ್ಮಿ = ಆಗಿರುತ್ತೇನೆ. ಲೋಕಕ್ಷಯಕೃತ್ = ಸರ್ವ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಲಪರಿಮಲವನ್ನು, ಪ್ರವೃದ್ಧಃ = ಸರ್ವದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನು, ಸರ್ವ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವವನು, ಅಥವಾ ಅನಾದಿನಿತ್ಯನು ಅಸ್ಮಿ = ಆಗಿರುತ್ತೇನೆ ಜಗತ್ಪ್ರಭು, ನಿರಗೋಪನವ ನಾನು ತ್ವಾಂ = ರಣಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ಅರ್ಜುನ ಅನುರೂಪ, ಸಮಾಹರ್ತುಮ್ = ಕೃತ್ರಿವಾಗಿಯೇ ಪಂಚರಸವುಗಳಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತಃ = ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡಿರುತ್ತೇನೆ. (ಯುಗಂಧರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು

ಪಾಂಡವರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿದ್ದಾನೋ, ಏನು? ಎಂದರೆ- ತ್ಯಾಮಪಿ = (ಎರಡು ಅರ್ಜುನನೇ) ನಿನ್ನ ನನ್ನ, ಧರ್ಮರಾಜ ಮೊದಲಾದವರನ್ನೂ ಕೃಪಾಚಾರ್ಯ, ಅಶ್ವತ್ಥಾಮ, ಕೃತವರ್ಮರನ್ನೂ ಒಟ್ಟು ಪ್ರತ್ಯನೀಕೇತು = ಕರಸ್ವರ ಪ್ರತಿಪ್ಪರ್ಧೆಯಿಂದ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ಎರಡು ಸೈನ್ಯಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಯೇ-ಯಾವ, ಯೋಧಾಃ-ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವವರು, ಅವಸ್ಥಿತಾಃ = ನಿಂತಿರುವರೋ, ತೇ ಸರ್ವಾಃ ಅವರೆಲ್ಲರೂ, ವ ಧವಿತ್ಯಂತಿ = ಇರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. (ಎಂದರೆ- ಪಂಚ ಪಾಂಡವರೂ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮ ಕೃಪ ಮರ್. ಕೃಪಾಚಾರ್ಯರು ಇವರು ಹೊರತು ಎಲ್ಲರೂ ಮರಣಹೊಂದುವರು || ೩೩ |

ಪೀ-ಕಾಲ ಶಬ್ದವು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸದ್ಗುಣಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ, ಎಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಶಾ || (೧) ಕಾಲಃ ಕಲಿತಸಂಪೂರ್ಣಸದ್ಗುಣಶ್ಚಾಪ್ತನಾರ್ದನಃ | ಸಂಹಾರಾತ್ಪರ್ವಣಿ.
ಶ್ವಾದ್ಯಾ ಸರ್ವವಿದ್ರಾವಣೀನ ವೇಶಿ ಮಹಾವಾ(ವ)ರಾಹೇ || (೨) ಅಪಿಶಬ್ದೇನ
ಭ್ರಾತ್ರಾದೀನಪ್ಯಕೇ || ೩೩ ||

ಅ || (೧) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನಿಂದ ಸಂಬಂಧಗಳಾದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸದ್ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದಲೂ ಸರ್ವ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಸಮಸ್ತವನ್ನು ತಿಳಿದವನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಸರ್ವವನ್ನು ಒಡಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಕಾಲಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಮಹಾವಾರಾಹದಲ್ಲಿದೆ. (೨) ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನು ಒಬ್ಬನು ಹೊರತು ಎಲ್ಲರೂ ಸಾಯುತ್ತಾರೆಂದ, ಅರ್ಥವಲ್ಲ, ಮತ್ತೆ ಅರ್ಜುನನು, ಅರ್ಜುನನ ಸಹೋದರರೂ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮಾದಿಗಳೂ ಹೊರತು ಬೇರೆಯವರೆಲ್ಲರೂ ಸಾಯುತ್ತಾರೆಂದರ್ಥವು ಅಪಿಶಬ್ದವಿಂದ ಅವಶ್ಯಕವು ಮಂದಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. || ೩೩ ||

ಪೀ-೩ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನು ತನಗೆ ಜಯವು ಲಭಿಸುವುದೋ, ಸೋಲು ಬರುವುದೋ, ಎಂದು ಸಂಕಯಪಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಂದೇಹವಿದ್ದರೂ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವುದೇ ಪ್ರಶಸ್ತವು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಯಿಸಿದರೆ ರಾಜ್ಯರಾಢವಾಗುವುದು ಮರಣ ಹೊಂದಿದರೆ ಸ್ವರ್ಗವು ಲಭಿಸುವುದು, ಎಂದು ತನ್ನ ವನ್ನು ಹೇಳಿರುವನು. ಈಗ ನಿನಗೆ ಪರಾಜಯ ಕಂಕೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಜಯವೇ ಲಭಿಸುವುದು, ಉದಾರಿಂದ ಯುದ್ಧ ಮಾಡು ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ-

ಗೀ || ತಸ್ಯಾತ್ಮಮುತ್ತಿಷ್ಠ ಯತೋ ಲಭಸ್ತು
ಜಿತ್ವಾ ಕತಕ್ರಿನ್ತುಂಕ್ತೃ ರಾಜ್ಯಂ ಸಮೃದ್ಧಂ |
ಮಯೈವೈತೇ ನಿಹತಾಃ ಪೂರ್ವಮೇವ
ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರಂ ಧವ ಸವ್ಯಸಾಚಿನಾ || ೩೩ ||

ಅ || ತಸ್ಯಾತ್ಮ-ನಾನೇ ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳನ್ನು ವಿಸಾರ ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ವಿಜಯವು ಬಕಲಕ್ಕೆ ಸಂಕಯವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವ ವ್ಯಯವಿಲ್ಲ, ಉತ್ತಿಷ್ಠ-ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿ ನಿಲ್ಲ, ಕತಕ್ರಿನ್ತುಂ-ಕತ್ತುಗಳನ್ನು ಕೆಡುತ್ತಾ-ಗೆದ್ದು. ಯತಃ-ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು, ಲಭಸ್ತು-ಲಭಿಸುವ ಸಮೃದ್ಧಂ=ಕೋಶಾದಿ (ಸಂದಾರಿ)ಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ರಾಜ್ಯಂ-ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು, ಭುಂಕ್ಷು-ಕಳಿಸಿ

ಏಕಃ ಏಕೇ = ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿ ನಿಂತವರೆಲ್ಲರೂ. ಮಯ್ಯವ = ನನ್ನಿಂದಲೇ, ಪೂರ್ವಮೇವ = ಮೊದಲೇ, ಏಕತಾಃ = ಸಂಹೃತವಾಯಿತು. (ಅಂದರೆ ಅವರ ಅಯುಷ್ಯವನ್ನು ನಾನೇ ಕಳೆದಿರುವುದರಿಂದ ಅವರು ಮರಣಹೊಂದಿರಿಕ್ಕೆ ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದಾರೆ.) ಸಮ್ಯಸಾಜನ್ = ಅರ್ಜುನನೇ, ನಿಮಿತ್ತ ಮೂತ್ರಂ ಭವ = ಆ ತತ್ಕೃಗಳನ್ನು ತೃಪ್ತವಾಗಿ ಕೊಲ್ಲಲಿಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗತಕ್ಕನಾಗು. (ಅಂದರೆ ಅರ್ಜುನನು ಕೊಂದಿರುವನು, ಎಂದು ಹೆಸರು ಪಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಕಾರಣನಾಗು. ಮುಂದೆಯೂ ನಾನೇ ನಿನ್ನಲ್ಲಿರುವ ತೃಪ್ತಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವೆನು.)

|| ೩೩ ||

ಭಾ || (೧) ಕಾಲಶಬ್ದೋ ಜಗದ್ವಂಧನಚ್ಛೇದನಜ್ಞಾನಾದಿಸರ್ವಭಗವದ್ವರ್ಮವಾಚೀ | ಕಲ ಬಂಧನೇ ಕಲ ಭೇದನೇ ಕಲ ಜ್ಞಾನೇ ಕಲ ಕಾಮಧೇನುರಿತಿ ಚ ಪತಂತಿ ||
(೨) ಪ್ರಸಿದ್ಧಶ್ಚ ಸ ಶಬ್ದೋ ಭಗವತಿ | ನಿಯತಂ ಕಾಲಪಾಶೇನ ಬದ್ಧಂ ಶಕ್ರ ವಿಶ್ವತಃ | ಆಯಂ ಸ ಪುರುಷಃ ಶ್ಯಾಮೋ ಲೋಕಸ್ಯ ಹರಿತಿ ಪ್ರಜಾಃ | ಬಧ್ಯಾ ತಪ್ತತಮಾಂ ರೌದ್ರಃ ಪಶೂನ್ರಶನಯಾ ಯಥೇತಿ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ ವಿಷ್ಣುನಾ ಬದ್ಧೋ ಬಲಿವತ್ಕೃತಿ || ವಿಷ್ಣು ಚಾಭೀಶ್ವರೇ ಚಿತ್ರಂ ಧಾರಯನ್ಕಾಲವಿಗ್ರಹ ಇತಿ ಭಾಗವತೇ || ಪ್ರವೃದ್ಧಃ ಪರಿಪೂರ್ಣೋನಾದಿವಾ | ಯತಂ ಚ ಸತ್ಯಂ ಚಾಭೀದ್ವಾದಿತಿ ಹಿ ಶ್ರುತಿಃ | ಏಕಸ್ಮಿನ್ಮಹದ್ಭೂತಮನಂತಮಿತಿ ಚ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಕಾಲಶಬ್ದವು ಜಗತ್ತನ್ನು ಬಂಧಿಸುವುದು. ಜಗತ್ತನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದು, ಜಗತ್ತಿಗೆ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು, ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಭಗವದ್ವರ್ಮ ಏಕೇಷಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. (ಇದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ-) ಕಲಧಾತುವು ಜಗತ್ತನ್ನು ಬಂಧಿಸುವುದೆಂಬುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ, ಜಗತ್ತನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದೆಂಬುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ, ಜ್ಞಾನವೆಂಬುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ. ಕಾಮಧೇನುಃವು ಹೇಗೆ ಸರ್ವಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಕಲಧಾತುವು ಸರ್ವಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (೨) (ಈ ಕಲಧಾತುವು ಬಂಧನ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮ ಏಕೇಷವುಳ್ಳ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆಂದಾಗಲಿ ಬೇರೆ ಕಡೆಯೇ ರೂಢವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆಂಬುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ-) ಕಾಲಶಬ್ದವು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ. (ಹೇಗೆಂದರೆ) ದೇವೇಂದ್ರನೇ ನಿಯಮವಾಗಿ ಕಾಲ ಎನಿಸಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾಶದಿಂದ ಬದ್ಧನಾದ ನನ್ನನ್ನು ಕುರಿತು ತನ್ನ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿ ನಿಲಮೇಘಶ್ಯಾಮವರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಲೋಕದ ರಜಗಳನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಜಗತ್ತಿಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕೂಡುವು ಕಟ್ಟಿದಂತೆ ನನ್ನನ್ನು ಬಂಧಿಸಿಕೊಂಡು ಇರುತ್ತಾನೆ. ಎಂದು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿದ್ದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುನಿಜನ ಬದ್ಧನಾದ ಬಲಿಶಕ್ರವರ್ತಿಯು (ಲೋಕಬಂಧಕತ್ವ, ಲೋಕಸಂಹಾರಕತ್ವ, ಶ್ಯಾಮಃಶ್ಚ ಮೊದಲಾದ ಏಕೇಷಗುಣಗಳಿಂದ ಕಾಲ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡತಕ್ಕವನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಎಂದು) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (೩) ಕಾಲನಾಮಕ ಕರೀರವುಳ್ಳ, ಸರ್ವೇಶ್ವರನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಡುವವನಿಗೆ ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿಯೂ (ಕಾಲಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗವು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ) ಪ್ರವೃದ್ಧಃ ಪರಿಪೂರ್ಣೋನಾದಿವಾ, ಅಥವಾ ಅನಾದಿವತ್ಯನು. (ಪ್ರವೃದ್ಧ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಒಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವು ಇದೆ ಎಂಬುದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಯತಂ ಚ ಸತ್ಯಂ ಚಾಭೀದ್ವಾದಿತ್ಯಪೂರ್ಣಧ್ಯಚಾಯಮವೇಕಾಲದ್ವೇದಃ, ಏಕೇಷ ಪ್ರಕಾರವುಳ್ಳ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಯಥಾರ್ಥವು ವಸ್ತು, ಯಥಾರ್ಥವು

ಪೂರ್ವಕವಾದ ಜಗತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ಆಯಿತು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇರತಕ್ಕವನು (ಇದರಂತೆಯೇ ಪ್ರವೃದ್ಧರಬ್ಧಕ್ಕೂ ಪರಿಪೂರ್ಣ, ಅನಾದಿನಿತ್ಯಗಳೆಂಬವ ಅರ್ಥಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತವೆ) || ೧ ||

ಹೀ—(ಇದ್ದಾಳ್ ಭೂತಂ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿಯೂ, ಅತೀತಾರ್ಥಕ ತ ಪ್ರಕೃತಿಯಿದ್ದರೂ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕ ದೀಪ್ತಿಯೂ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕಸ್ಥಿತಿಯೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದರೆ—) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ದೀಪ್ತಿಯೂ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕಸ್ಥಿತಿಯೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇರತಕ್ಕವು ಎಂಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವೇದಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || (೧) ಪ್ರವಿಷ್ಟುರಸ್ತು ತವಸಸ್ತವೀಯಾಸ್ತೇಷಂ ಹ್ಯಸ್ಯ ಸ್ಥವಿರಸ್ಯ ನಾಮೇತಿ ಚ |
ನ ತು ವರ್ಧನಂ || (೨) ನಾಸೌ ಜಜಾನ ನ ಮರಿಷ್ಯತಿ ನೈಧಕೇಃಸಾವಿತಿ ಭಾಗವತೇ ||
(೩) ಯಸ್ಯ ದಿವ್ಯಂ ಹಿ ತದ್ರೂಪಂ ಕ್ಷೀಯತೇ ವರ್ಧತೇ ನ ಚೇತಿ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮ ||
(೪) ನ ಕರ್ಮಣೇತಿ ತು ಕರ್ಮಣಾಃಪಿ ನ ಕಿಮು ಸ್ವಯಮಿತಿ || (೫) ಲೋಕಾನ್ತಾ
ಸಮಾಹರ್ತುಮಿಹ ವಿಕೀರ್ಷೇಣ ಪ್ರವೃತ್ತಃ || (೬) ಭ್ರಾತ್ರಾದೀಂಶ್ಚರ್ತ ಇತ್ಯಪಿರಬ್ಧ ||
ಪ್ರಕೃತೀಕೃತಂ ತು ಪರಸ್ಪರತಯಾ | ಸರ್ವೇಃಪಿ ನ ಭವಿಷ್ಯತಿ | ಅಕ್ವಿಹಿಣ್ಯಾದಿ
ಭೇದೇನ ಬಹುವಚನಂ ಚ ಯುಕ್ತಂ || ೨ || || ೩೨, ೩೩ ||

ಅ || (೧) ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಕೆಲವು ದೇಶ ಕೆಲವು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳ ತೇಜಸ್ವಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ತೇಜೋರೂಪನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಅತೀಯುತ ತೇಜೋರೂಪನು ಎದ್ದುದರಿಂದಲೇ ಅನಾದಿಕಾಲಿನಿಂದಲೂ ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇರತಕ್ಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ತೇಜಂ ಎಂದು ಹೆಸರು. (ಎಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಕಾಶವು ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳ ತೇಜಸ್ವಿಗಿಂತ ಅತೀಯುತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೇನೇ ಅಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ತೇಜಂ ಎಂದು ಹೆಸರು.) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಭಿವೃದ್ಧಿರೂಪವಿವಾರವು ಇಲ್ಲ. (೨) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ, ಸಾಯುವುದಿಲ್ಲ. ಮರಣ ಅಲ್ಪವಾಗಿದ್ದು ಮತ್ತೆ ಅಭಿವೃದ್ಧಿರೂಪವಾದ ವಿವಾರವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವಾಗಲೂ ಸರ್ವಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನೇ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಎಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿದೆ. (೩) (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಅಭವವು ಮೊದಲಾದ ವಿವಾರಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಮೂಲರೂಪಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಿವಾರರೂಪ ವೃದ್ಧಿಯು ದಿದ್ವರೂ ಕೃಷ್ಣರಾವಾದಿ ಅವತಾರರೂಪಗಳಿಗೆ ವೃದ್ಧಿಮೊದಲಾದ ವಿವಾರಗಳು ಇರಬಹುದಷ್ಟೆ ಎಂದರೆ) ಹಾವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರರೂಪವು ಅಪ್ರಾಕೃತವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೋ, ಆ ಅವತಾರ ರೂಪಕ್ಕೂ ಕೂಡ ಹೃದ್ರಾಪವು ವೃದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದ ಹಾವ ವಿವಾರವೂ ಇಲ್ಲ. (ಹೀಗೆ ಅವತಾರರೂಪಗಳ ಸಹ ವೃದ್ಧಿ, ದಿರೂಪ ವಿವಾರವಿಲ್ಲವೆಂದು) ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿದೆ (೪) (ನ ಕರ್ಮಣಾ ವರ್ಧತೇ ಷೋ ಕನೀಯಾನ್ ಎಂಬುವ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತಕವಾದ ವೃದ್ಧಿವಿಕೀರ್ಷವನ್ನು ನಿಜೇಧಿಯಾಗಿ ದಿಂದ ವೃದ್ಧಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ—) ನ ಕರ್ಮಣಾ ಎಂಬುವ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜೇಧಿ ನಿಜೇಧಿ ಮಾಡಿದ್ದು ವೃದ್ಧಿರೂಪವಿವಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಹಾವ ಕರ್ಮದಿಂದಲೂ ಯಾವನಿಗೆ ವೃದ್ಧಿಯಿಲ್ಲವೋ, ಆಗ ತಾನಾಗಿ ಕರ್ಮ ಹೊರತು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಸಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುವುದು ಸುತರಾಂಶವು. ವೆಂದು ವೃದ್ಧಿರೂಪವಿವಾರ ಕಾರಣವಿಕೀರ್ಷವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿಜೇಧಿಪ್ರವೃದ್ಧಿಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಮುಟ್ಟು ಕೊಂಡು (ಸಾಮಾನ್ಯತೆ, ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಇರಬಹುದೆಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅಲ್ಲ) (೫) (ಸರ್ವತಃ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು

ಪೂರ್ವೋಕ್ತಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವವನು. ಅದಕಾರಣ ಇಹ ಎಂದು ವಿಶೇಷತಃ ಹೇಳಿದ್ದು ಏಕೆ? ಎಂದರೆ-)
 ೫೩ = ರಣಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಸನ್ನದ್ಧರಾದ ಬಹು ಮಂದಿ ಜನರನ್ನು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ
 ಪಡಿಸಿದರೇ ಸಂಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿರುವನೆಂಬ ವಿಶೇಷವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಹ
 ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. (೬) (ಧರ್ಮರಾಜಾದಿಗಳೂ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರುವುದರಿಂದ ತ್ಯಾಜ್ಯತೇ ಸನ್ನನ್ನು
 ತ್ಯಜಿಸುವೆ) ಹೊರತು ಎಂದೇ ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ- ಸಹೋದರರಾದ ಧರ್ಮರಾಜಾ
 ದಿಗಳನ್ನು ಹೊರತು. ಎಂದು ಅಪಿ ಕಲ್ಪವೃತ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಕೂಲ (ವಿರೋಧಿ) ವಾದ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿರ
 ೫೪ = ವೋಧರು ಮೃತರಾಗುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಮರಣಕಂಕೆಯೇ ಬಾರದಿರುವುದರಿಂದ
 ಪಾಂಡವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಏಕೆ? ಎಂದರೆ ವಿರೋಧಿ ಸೈನ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪಾಂಡವರ
 ಸೈನ್ಯವು ಕೌರವರಿಗೆ ವಿರೋಧಿಯು. ಕೌರವರ ಸೈನ್ಯವು ಪಾಂಡವರಿಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾದುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯ
 ಛೇದ ಕಲ್ಪದಿಂದ ಕುರು ಪಾಂಡವ ಎರಡು ಸೇನೆಗಳಿಗೂ ಗ್ರಹಣವು ಬರುವುದರಿಂದ ಪಾಂಡವರೂ ಸಂಹೃತ
 ನಾಗುವರು ಎಂಬುವ ತಂತ್ರಿಯು ಬರಬಹುದು (ಏಕೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕೆಂದರೆ-) ಎರಡು ಸೈನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ
 ಏವರೂ ಕೂಡ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಪಾಂಡವರ ಸೈನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಪಾಂಡವರು ಹೊರತು ಯಾರೂ
 ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಕೌರವರ ಸೈನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೃಪ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮ ಕೃತವರ್ಮ ಈ ಮೂವರು ಹೊರತು ಯಾರೂ
 ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.) (ಶರಪುರ ವಿರೋಧಿಗಳಾಗಿ ಇರುವವುಗಳು ಎರಡು ಸೈನ್ಯಗಳಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯನೀ
 ಲೋ ಎಂದು ದ್ವಿವಚನವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಪ್ರತ್ಯನೀಲೇಷು ಎಂದು ಬಹುವಚನವು ಹೇಗೆ ಕೂಡು
 ತದೆ ಎಂದರೆ-) ಕೌರವರದ್ದು ೧೧ ಅಶ್ವಿಹಿಣೀ ಸೈನ್ಯವು. ಪಾಂಡವರದ್ದು ೭ ಅಶ್ವಿಹಿಣೀ ಸೈನ್ಯವು.
 ಎಂದು ಅಶ್ವಿಹಿಣೀ ೨೧೭೦ ಅನೇಗಳೂ ರಥಗಳೂ, ೬೫೬೦ ಕುದುರೆಗಳೂ, ೧೦೯೫೦ ಕಾಲಾಳುಗಳೂ
 ವಶ್ಯಕವೆಂದು ಪ್ರಮಾಣಿಸಿದ್ದವು. ಹೀಗೆ ಅಶ್ವಿಹಿಣೀಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯನೀಲೇಷು
 ಎಂದು ಬಹುವಚನ ಹೇಳಿದ್ದು ಕೂಡುತ್ತದೆ. || ೨ ||

|| ೩೨, ೩೩ ||

ಹೀ - ಶರಕುರಾಮ ದೇವರಿಂದ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು. ಧನುರ್ವಿ
 ಪ್ರಿಗೆ ಗುರುಗಳು, ಪಿತಾಮಹರಾದ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರೂ ತಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಮರಣವೊಂದಕ್ಕ
 ಕೈಬಿಟ್ಟವರು. ಸೈಂಧವನ ತಿರಸ್ಸನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಡಹಾಕಿದವನ ತಿರಸ್ಸು ಸಹಸ್ರತುಂಡಾಗಲಿ,
 ಎಂದು ತಂದೆತು ವರದಿಂದ ಸೈಂಧವನು ಮಹಾಬಲಿಷ್ಠನು. ಕರ್ಣನು ಇಂದ್ರನಿಂದ ಶಕ್ತ್ಯಾಬ್ಜ ಆಯುಧ
 ವಸ್ತ್ರ ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ಮಹಾಬಲಿಷ್ಠನು. ಹೀಗೆಯೇ ಬೇರೆ ರಾಜಾದಿಗಳೂ ವರಾದಿಗಳಿಂದ ಮಹಾ
 ಬಲಿಷ್ಠರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಇಂತಹವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಾನು ಹೇಗೆ ಗೆಲ್ಲುವೆಂದರೆ-

ಗೀ || ದ್ರೋಣಂ ಚ ಭೀಷ್ಮಂ ಚ ಜಯದ್ರಥಂ ಚ

ಕರ್ಣಂ ತಥಾಽನ್ಯಾನಸಿ ಯೋಧವೀರಾನ್ |

ಮಯಾ ಹತಾಂಸ್ತ್ವಂ ಜಹಿ ಮಾ ವ್ಯತಿಷ್ಠಾ

ಯುದ್ಧ್ಯಶ್ಚ ಜೇತಾಸಿ ರಣೇ ಸಪತ್ನಾನ್

|| ೩೪ ||

೧ | ದ್ರೋಣಂ - ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರನ್ನು, ಭೀಷ್ಮಂ ಚ - ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರನ್ನು, ಜಯದ್ರಥಂ ಚ -
 ಜಯದ್ರಥನನ್ನು, ಕರ್ಣಂ ಚ - ಕರ್ಣನನ್ನು, ತಥಾ = ಹಾಗೆಯೇ, ಅನ್ಯಾನಸಿ = ಇವರಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯವ
 ರಿಂದ ದೋಧವೀರಾನ್ = ಯುದ್ಧಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸನ್ನದ್ಧರಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಭಟರಿಗನ್ನೂ ಮಯಾ = ನನ್ನಿಂದ.
 ಹತಾನ್ = ಸಂಹೃತವಾಯಿರಾವರನ್ನೇ, ಸ್ತ್ವಂ = ನೀನು, ಜಹಿ = ಸಂಹರಿಸು. ಮಾ ವ್ಯತಿಷ್ಠಾ = ವ್ಯತಿ

ಮಾತರೇಷ. ಯುಧ್ಯಸ್ತ=ಯುದ್ಧಮಾತು, ರಣೇ=ರಣಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಸಪತ್ನಾನ್=ಕರುಣಗಳನ್ನು, ಹೇತ್ಯಾಽಪಿ=ಗೆಲ್ಲುತ್ತಿ. || ೩೪ ||

ಹೀ-ದ್ರೋಣಂ ಚ ಭೀಷ್ಮಂ ಚ ಎಂಬುವ ದ್ರೋಣದಲ್ಲಿ ಜಯದ್ರಥನಿಗೆ ದ್ರೋಣಾದಿಗಳನ್ನು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಜಯದ್ರಥನನ್ನು ದ್ರೋಣಾದಿಗಳಂತೆ ವಿಶೇಷತಃ ಹೇಳಿದ್ದು ಏತಕ್ಕೇನಿ.

ಶಾ || (೧) ಜಯದ್ರಥಸ್ಯ ಪಿತುರ್ವರಾದೇವ ವಿಶೇಷಃ || (೨) ನಿಹತಾ ನಿಹತಪ್ರಾಯಾಃ | ಪಶ್ಚಾದರ್ಜುನೇಽಪಿ ಸ್ಥಿತ್ವಾ ಸ ವಿವ ಹನಿಷ್ಯತಿ || ೩೫, ೩೬ ||

ಅ || (೧) ಜಯದ್ರಥನಿಗೆ ತಂದೆಯು ಕೊಟ್ಟಿರತಕ್ಕ ಅತಿ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ವರವಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ ವಿಶೇಷವು. (ಅಂದರೆ ಯಾವನು ಈ ಜಯದ್ರಥನ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಡಪಾಕುವನೋ, ಅಕನ ಶಿರಸ್ಸು ಹುತ್ತುಮೂರಾಗಲಿ. ಎಂದು ತಂದೆಯು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅತಿ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ವರವಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಜಯದ್ರಥನನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು. ಅಲ್ಲದೆ ದ್ರೋಣಾದಿಗಳಂತೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಜಯದ್ರಥನಿಗೆ ರುದ್ರದೇವರು ತಪಸಾ ಶಿವಮೂರಾರ್ಥ ವನ್ನೇ ಪಾಂಡವರೋಧನಂ ಎಂದು ಪಾಂಡವರನ್ನು ತಡೆಯುವ ವರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು. ಆದಕಾರಣ ತಂದೆಯು ಕೊಟ್ಟ ವರವೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪಿತುರ್ವರಾದೇವ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು.) (೨) ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳು ಜೀವಿಸಿಕೊಂಡು ಇರುವ ಕಾಲಕ್ಕಿನ್ನೇ ಮಯ್ಯಿವೈತೇ ನಿಹತಾಃ (ದ್ರೋ. ೩೩) ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಕೊಡುತ್ತದೆ? ಅಲ್ಲದೆ ಸಂಹೃತರಾಗಿದ್ದರೆ ಹೇತ್ಯಾಽಪಿ (ದ್ರೋ. ೩೪.) ಎಂದನ್ನು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ- ನಿಹತಾಃ=ಸಂಹೃತಪ್ರಾಯರು. (ಅಂದರೆ ಅವರ ಅಯುಷ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದಿರುವುದರಿಂದ ಮರಣ ಹೊಂದಿರಲಿ, ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ, ಎಂದರ್ಥವು.) (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ವಿಯೋಜಿಸದಿದ್ದರೆ ಹಂತಾ ಭವ=ಕೊಲ್ಲುವವನಾಗು, ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು ನಿಮಿತ್ತ ಮಾತ್ರಂಭವ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ-) ಆ ಮೇಲೆಯೂ ಅರ್ಜುನನಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಇದ್ದು ಕರ್ಣಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವನು. || ೩೫-೩೬ ||

ಗೀ || || ಸಂಜಯ ಉವಾಚ ||

ಏತಚ್ಛ್ರುತ್ವಾ ನಚನಂ ಕೇಶವಸ್ಯ
ಕೃತಾಂಜಲಿರ್ವೇಪಮಾನಃ ಕಿರೀಟೀ |
ನಮಸ್ಕೃತ್ವಾ ಭೂಯಃ ಏವಾಜಹ ಕೃಷ್ಣಂ
ಸಗದ್ಗದಂ ಭೀತಭೀತಃ ಪ್ರಣಮ್ಯ || ೩೭ ||

ಅ || ಸಂಜಯಃ=ಸಂಜಯನು ಉವಾಚ=(ರಣಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ನೃಶಾಂತವನ್ನು ಭೀತನಾದವನಿಗೆ) ಹೇಳಿದನು. ಕಿರೀಟೀ=ಕಿರೀಟಧಾರಿಯಾದ ಅರ್ಜುನನು, ಕೇಶವಸ್ಯ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಶವಂಶವಂಶವನ್ನರವರಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಮಾತನ್ನು, ಕೃತ್ವಾ=ಕೇಳಿ, ವೇಪಮಾನಃ=ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ನಡುಗಿ ಮುಳುಗಿಹೋದವನು, ನಮಸ್ಕೃತ್ವಾ=ಕೃತಾಂಜಲಿಃ=ಕೈಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡವನಾಗಿ, ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ ವಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ, ಭೂಯಃ ಏವಮುಕ್ತು. ಕೃಷ್ಣಂ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು, ಭೀತಭೀತಃ=ಅತ್ಯಂತ ಭಯಗ್ರಸ್ತನಾಗಿ, ಪ್ರಣಮ್ಯ=ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬಗ್ಗಿಕೊಂಡು, ಸಗದ್ಗದಂ=ಮಾತಿನಿಂದ ದೂರವಾದವನಾಗಿ, ಅಪ=ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಹೀ-ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆಗೆ ಗುರುಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ಸ್ವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಮರಣ ಹೊಂದುವವರಾದುದರಿಂದಲೂ ಅಂತಹವರನ್ನು ಜಯಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದು ಸಂತಯವು ಬರಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಯೋಧವೀರರಿಂದ ಅವರನ್ನು ದ್ರೋಣಂ ಚ ಭೀಷ್ಮಂ ಚ ಎಂಬ ಕ್ಷೋರದಲ್ಲಿ, ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ಹೆಸರೆತ್ತಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಕೂಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಜಯದ್ರಥನನ್ನು ಕರ್ಣನನ್ನು ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣರಂತೆ ಹೆಸರೆತ್ತಿ ಹೇಳಲು ಕಾರಣವೇನು? ಎಂದರೆ—

ಛಾ || (೧) ಯೋಸ್ಯ ಶಿರಸ್ಥಿನ್ನಂ ಭೂಮೌ ಪಾತಯತಿ ತಚ್ಚಿರೋ ಭೀಶ್ಚ, ತೇತಿ ಕತ್ತಿಹು-
ರ್ವರಾಜ್ಜಯದ್ರಥೋಽಸಿ ವಿಶೇಷೇಣೋಕ್ತಃ || (೨) ಸವರಾ ವಾಸವೀ ಶಕ್ತಿರಿತಿ
ಕರ್ಣಃ || || ೩೪, ೩೫ ||

ಅ || (೧) ಈ ಜಯದ್ರಥನ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಯಾವನು ಭೂಮಿಗೆ ಕೆಡಹಾಕುತ್ತಾನೋ, ಭೇದಿಸದವನ ಶಿರಸ್ಸು ಕೂಡ ನುಚ್ಚುನೂರಾಗಿ ಬೀಳುವದು, ಎಂದು ಜಯದ್ರಥನ ತಂದೆಯ ವರಬಲವೆಂಬ ವಿಶೇಷವಿದ್ದುದರಿಂದ ಬಲಿಷ್ಠನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆತನನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟ ಹೇಳಿದ್ದು. (೨) ಕರ್ಣನಿಗೆ ವರ ಸಹವಾದ, ದೇವೇಂದ್ರನು ಕೊಟ್ಟ ಶಕ್ತ್ಯಾಘ್ರ ಆಯುಧವಿದ್ದುದರಿಂದ ಕರ್ಣನನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟ ಹೇಳಿದೆ. || ೩೪ || ೩೫ ||

೧೬ || || ಅರ್ಜುನ ಉವಾಚ ||

ಸ್ಮಾನೇ ಹೃಷೀಕೇಶ ತವ ಪ್ರಕೀರ್ತ್ಯಾ
ಜಗತ್ಪ್ರಹೃಷ್ಯತ್ಯನುರಜ್ಯತೇ ಚ |
ರಕ್ಷಾಂಸಿ ಭೀತಾನಿ ದಿಶೋ ದ್ರವಂತಿ
ಸರ್ವೇ ನಮಸ್ಯಂತಿ ಚ ಸಿದ್ಧಸಂಘಾಃ

|| ೩೬ ||

ಅ || ಅರ್ಜುನಃ = ಅರ್ಜುನನು, ಉವಾಚ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಡನೆ ವಾರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಹೃಷೀಕೇಶ = ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ತವ = ನಿನ್ನ, ಪ್ರಕೀರ್ತ್ಯಾ = ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ, ಅಥವಾ ನಿನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದರಿಂದ, ಜಗತ್ = ಪ್ರಪಂಚವು ಪ್ರಹೃಷ್ಯತಿ = ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅನುರಜ್ಯತೇ ಚ = ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ರಕ್ಷಾಂಸಿ = ರಾಕ್ಷಸರು, ಭೀತಾನಿ = ಭಯಪಟ್ಟವರಾಗಿ, ದಿಶಃ = ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು, ದ್ರವಂತಿ = ಓಡಿಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಸರ್ವೇ = ಎಲ್ಲ, ಸಿದ್ಧಸಂಘಾಃ = ಸಿದ್ಧರ ಸಮುದಾಯಗಳು, ನಮಸ್ಯಂತಿ ಚ = ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತವೆ. (ಇವೆಲ್ಲವೂ) ಸ್ಮಾನೇ = ಯುಕ್ತವು. || ೩೬ ||

ಛಾ || (೧) ಯದೇತದ್ವತ್ಸಮಾಣಂ ತಕ್ಷಾನ್ವಾನೇ ಯುಕ್ತಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ || (೨) ಅಗ್ನಿ-
ಷೋಮಾದ್ಯಂತರ್ಯಾಮಿತಯಾ ಜಗದ್ರಪ್ತಕಾದೇಹ್ಯಸೀಕೇಶಃ || ಕೇರವೃಂತ್ಯಂ-
ಕೂನಾಂ ತನ್ನಿಯತಕ್ಷಾದೇಃ | ಪ್ರಮಾಣಂ ತು || (೩) ರಶಿಸೂರ್ಯನೇತ್ರಮಿತ್ಯ-
ಕ್ಷೋಕ್ತಂ | ಹೃಷೀಕಾಣಾಮಿಂದ್ರಿಯಾಣಾಮಿರಕ್ತಾಚ್ಚ ಹೃಷೀಕೇಶಃ || (೪) ಶೇ-
ಷಾಂ ವಿಶೇಷತಃ ಈತತ್ವಂ ಚ ಯಾ ಪ್ರಾಣೇತಿತ್ಯನ್ವಿತಾದ್ ಸಿದ್ಧಂ || (೫) ನ ಮೇ
ಹೃಷೀಕಾಣಿ ಪತಂತ್ಯಸತ್ತಥ ಇತಾದಿಪ್ರಯೋಗಾಚ್ಚ || (೬) ಇತರೋಽರ್ಥೋ

ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇಷು ಸಿದ್ಧಃ | ಸೂರ್ಯಾಚಂದ್ರಮಸೌ ಶಶ್ವತ್ಕೇಶೈರ್ಮೇ ಅಂಕುಷ-
ಜ್ಞಃ | ಬೋಧಯಸ್ವಾಂ ಪಯಂಶ್ಚೈವ ಜಗದುತ್ಪದ್ಯತೇ ಪೃಥಕ್ | ಬೋಧನಾಕ-
ಸ್ಯಾಪನಾಚ್ಚೈವ ಜಗತೋ ಹರ್ಷಸಂಭವಾತ್ | ಅಗ್ನಿಷೋಮಕೃತ್ಪ್ರೇರೇಭಿಃ ಕರ್ಮ-
ಭಿಃ ಪಾಂಡುನಂದನ | ಹೃಷೀಕೇಶೋಹಮಾತಾನೋ ವರದೋ ಲೋಕಭಾವನ
ಇತಿ || ೩೬ ||

ಅ || (೧) ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದು ಯಾವುದಿದೆಯೋ, ಅದು ಯುಕ್ತವೇ. (೨) (ಹೃಷೀಕೇಶ ಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತೋಪಯುಕ್ತವಾದ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಅಗ್ನಿ, ಚಂದ್ರ, ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಶರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು, ತನ್ನ ಕೇಶಗಳಿಗೆ ಅಧೀನಗಳೂ ಕೇಶಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವವುಗಳೂ, ಕೇಶಗಳನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿದವುಗಳೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಕೇಶಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಅಗ್ನಿ, ಅದಿಗಳ ಕಿರಣಗಳಿಂದ (ಜಗತ್ತಿಗೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಇವುಗಳಿಂದ) ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದರಿಂದ ಹೃಷ್ಯಃ ಕೇಶಾಃ ಯಸ್ಯ ಎಂಬುವ ವೈಶ್ವತ್ತಿಯಿಂದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಕೇಶಗಳುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಹೃಷೀಕೇಶಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ (ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳ ಕಿರಣಗಳು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಕೇಶಗಳು ಆಗುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ—) ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳ ಕಿರಣಗಳು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕೇಶಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳೂ, ಕೇಶಗಳ ಅಧೀನಗಳೂ, ಕೇಶಗಳನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿದವುಗಳೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಕೇಶಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ ಎಂಬಂಥ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಕೇಶಗಳುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಹೃಷೀಕೇಶನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. (೩) ಶಶಿಮೂರ್ಯನೇಶ್ವರಂ (ಶ್ಲೋ ೧೯.) ಎಂಬುವುದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವರು ಎಂಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕದಂಗೆಜ್ಜಾ ಪ್ಪವನು ಸುರಾದಯೋಹಿ ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. (ಇವಲ್ಲದೆ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಹೃಷೀಕೇಶನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ (೪) (ಸರ್ವ ಜಗತ್ತಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದವನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟ ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ—) ಹಸ್ತಾರಾದಿ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಪುರುಷಾರ್ಥೋಪಯುಕ್ತ ಜ್ಞಾನ ಕಕ್ಷೆಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಗಾಗಿಯೂ ವಾಗಾದಿಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಪುರುಷಾರ್ಥೋಪಯುಕ್ತ ಕರ್ಮಕಕ್ಷೆಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಗಾಗಿಯೂ ಹೀಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟನಿಯಾಮಕತ್ವವಿದ್ದುದರಿಂದ ಯುಃ ಪ್ರಾಣೇ ಶಿಷ್ಯನ್ ಯಾವನು ಭ್ರಾತೃಗೌರಿ, ಯಾಥಮಾನಿಯಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಇರುತ್ತಾನೆ, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ. (೫) ನೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ದುರ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ. ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಹೃಷೀಕೇಶ ಕಲ್ಪವು ಇಂದ್ರಿಯ ವಾಹಕವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ. (೬) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಶರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರುವ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವ ಸೂರ್ಯಾಚಂದ್ರಾದಿ ಕಿರಣಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕಗಳಾದ ಕೇಶಗಳೆನಿಸಿ-
ಎಂಬುದ ಅರ್ಥವು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ, ಎರೋ ಪಾಂಡುನಂದನವು ಧರ್ಮರಾಜನೇ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಜಗತ್ತನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂತೋಷ ಕೊಡುವುದರಿಂದಲೂ ಅಂಕು ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ತನ್ನ ಕೇಶಗಳಿಂದ ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರ ಅಗ್ನಿಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಜಗತ್ತನ್ನು ದೋಷಿತವರಾಗಿ ರಕ್ಷಿಸುವವರಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವ ಕಾಲವು ಬರ ವಾಗವನ್ನು ಕೇಶಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿ-
ಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅಗ್ನಿ ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರ ಇವರಿಂದ ಮಾತಲ್ಪಟ್ಟ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸರ್ವಕರ-
ಗಳಾದ ಕರ್ತೃಗಳಿಂದ ನಿಯಾಮಕರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೂ ನಿಯಾಮಕನೂ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ

ಪರ್ವಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವವನೂ ಆದ ನಾನು ಹರ್ವಜನಕಗಳಾದ ಅಗ್ನಿ ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರ ಇವರ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಕೇಶಗಳುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಹೃಷೀಕೇಶಃ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಂದು ಮೋಕ್ಷದರ್ಮದೃಷ್ಟಿ. || ೩೬ ||

ಗೀ || ಕಸ್ಮಾಚ್ಚ ತೇ ನ ನಮೋರನ್ನಹಾತ್ಮನ್
ಗರೀಯಸೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪ್ಯಾದಿಕತ್ರೇ |
ಅನಂತ ದೇವೇಶ ಜಗನ್ನಿವಾಸ
ತ್ವಮಕ್ಷರಂ ಸದಸತ್ತತ್ಪರಂ ಯತ್

|| ೩೭ ||

ಅ || ಹೇ ಮಹಾತ್ಮನ್=ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಆತ್ಮಿ ಮೊದಲಾದುದುಗಳುಳ್ಳವನೇ, ಅಂದರೆ-ಹೊಂದುವುದು ಆವಾಸ(ಶೆಗದುಕೊಳ್ಳುವುದು) ವಿಷಯಗಳ ಸಾರವನ್ನನುಭವಿಸುವುದು, ನಿತ್ಯಸ್ಥಿತಿಗಳುಳ್ಳವನೇ, ಗರೀಯಸೇ=ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ=ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನ ಕೂಡ ಆದಿಕತ್ರೇ=ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುವ, ತೇ=ನಿನಗೋಪ್ಯರ, ಕಸ್ಮಾಚ್ಚ=ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ನ ನಮೋರನ್=ನಮಸ್ಕರಿಸದೆ ಇದ್ದಾರು. (ಅಂದರೆ ಇಂತಹ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ನಿನಗೆ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳೂ ಸರ್ವದಾ ನಮಸ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡೇ ಇರುತ್ತಾರೆ) ಅನಂತ=ನಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವ, ದೇವೇಶ=ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ಜಗನ್ನಿವಾಸ=ಸರ್ವ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ಯತ್ ಸದಸತ್=ಭಾವಾಭಾವ ಅಥವಾ ಕಾರ್ಮಕಾರಣರೂಪವಾದ ಯಾವ ಜಗತ್ತು ಇದೆಯೋ, ತತ್ಪರಂ=ಅಂತಹ ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕ ಸಮಿಲ ಜಗತ್ತಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮನಾದವನು, ಅಕ್ಷರಂ=ನಾಶರಹಿತನಾದವನು, ತ್ವಮೇವ=ನೀನೇ. || ೩೭ ||

ಗೀ || ತ್ವಮಾದಿದೇವಃ ಪುರುಷಃ ಪುರಾಣಃ
ತ್ವಮಸ್ಯ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಪರಂ ನಿಧಾನಂ |
ವೇತ್ಯಾಸಿ ವೇದ್ಯಂ ಚ ಪರಂ ಚ ಧಾಮು
ಸ್ವಯಾ ತತಂ ವಿಶ್ವಮನಂತರೂಪ

|| ೩೮ ||

ಅ || ಅನಂತರೂಪ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ತ್ವಂ=ನೀನು, ಅದಿದೇವಃ=ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಆದಿಭೂತನು. ಪುರುಷಃ=ಪಶ್ಚಾತ್ತ ಪರಿಪೂರ್ಣನು. ಪುರಾಣಃ=ಅನಾದಿಯಾದವನು, ಅಸ್ಯ ವಿಶ್ವಸ್ಯ=ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆಲ್ಲಾ, ಪರಂ ನಿಧಾನಂ=ಮುಖ್ಯಶ್ರಯನು. ವೇತ್ಯಾ=ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಅಸಿ=ಆಗುತ್ತಿ. ವೇದ್ಯಂ ಚ=ಸಮಸ್ತ ವೇದಾದಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನೂ ನೀನೇ. ಪರಂ ಚ ಧಾಮು=ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠಸ್ಥಾನವೂ ನೀನೇ. ಸ್ವಯಾ=ನಿನ್ನಿಂದ, ವಿಶ್ವಂ=ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತೂ, ತತಂ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. (ಅಂದರೆ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನು ನೀನೇ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಿ.) || ೩೮ ||

ಹೀ-ಇನ್ನು ಅನೇಕ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನೆಂದು ಪ್ರಸಂಗೋತ್ತಮಾಡುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ವಾಯುರ್ಯಮೋಽಗ್ನಿರ್ವರಾಣಃ ಶರಣಕಃ
ಪ್ರಜಾಪತಿಶ್ಚ ಪ್ರಸಿತಾನುಹಶ್ಚ |

ನಮೋನಮಸ್ತೇನು ಸಹಸ್ರಕೃತ್ಯಃ
ಪುನಶ್ಚ ಭೂಯೋಽಪಿ ನಮೋನಮಸ್ತೇ

|| ೩೯ ||

ಅ || (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು) ಶ್ರುಂ = ನೀನು, ವಾಯುಃ = ಬಲಜ್ಞಾನ ಪ್ರದೂಷಣ, ಯಮಃ = ದೋಷ ರೋಗಿ ಬಲದವನು, ಅಥವಾ ನಿಮಿಷವನವನು, ಅಗ್ನಿಃ = ಪ್ರಕಾಶಃ ಗಮನಕೃತ್ಯುಬ್ಧಿವಿರುವ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆ, ವರುಣಃ = ಭಕ್ತರನ್ನಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವವನು, ಶಶಾಂಕಃ = ಅತಿಶಯಿತ ಸುಖ ಪ್ರದೂಷಣ ಪ್ರಕಾಶಃ = ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ರಕ್ತಿಸುವವನು, ಪ್ರಪಿತಾಮಹಶ್ಚ = ಸಮಪ್ರ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಸ್ವಪ್ನಿಸುವ ಕು ಮುಗುಬಿಸಿ ಸ್ವಪ್ನಿಕರಣ, ತೇ = ಇಂತಹ ನೀನಿಗೆ, ಸಹಸ್ರಕೃತ್ಯಃ = ಸಾವಿರಾರು ಅವರ್ತಿ, ನಮೋನಮಃ = ಅಪ್ಪು = ನಮಸ್ಕಾರ ನಮಸ್ಕಾರವಾಗಲಿ. ತೇ = ನೀನಿಗೆ, ಪುನಶ್ಚ = ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ, ಭೂಯೋಽಪಿ = ಬಹು ಸಲ, ನಮೋನಮಃ = ನಮಸ್ಕಾರ ನಮಸ್ಕಾರವು. || ೩೯ ||

ಹೀ - ವಾಯುಯೋಮೋಽಗ್ನಿಃ = ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಜುನನು ಸ್ತುತಿಸುವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಾಯು ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ಅಭೇದವು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ, ಎಂಬುವ ಅನ್ವಯ ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಿ ಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಾಯು ಮೊದಲಾದ ಕಲ್ಪಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಹೇಳಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಕಾ || ವಾಯುಬಲಜ್ಞಾನಯೋಗಾಚ್ಛರಾಂಕೋಽತಿಮುಖಾಂಕಿತಃ | ಇಂದ್ರಃ ಸ ಪರಮೈ-
ಶ್ವರ್ಯಾದಿತಿ ಸಾಸಾಧಧೋ ಹರಿರಿತಿ ಚ || ೪೦-೪೧ ||

ಅ || ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪೂರ್ಣಬಲಜ್ಞಾನಗಳು ಇರುವವನಾದುದರಿಂದ ವಾಯುಃ = ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ ಪೂರ್ಣಸುಖವುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಶಶಾಂಕಃ = ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಂದ್ರಃ = ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸಾಸಾಧಕಗಳಿಂದ ಬಾಚ್ಛನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. || ೪೦-೪೧ ||

ಗೀ || ನಮಃ ಪುರಸ್ತಾದಥ ಪ್ರಷ್ಠತಸ್ತೇ
ನಮೋಽಪ್ಪು ತೇ ಸರ್ವತ ಏವ ಸರ್ವ |
ಅನಂತವೀರ್ಯಾಮಿತವಿಕ್ರಮಶ್ಚಂ
ಸರ್ವಂ ಸಮಾಪ್ನೋಷಿ ತತೋಽಪಿ ಸರ್ವ || ೪೦ ||

ಅ || ಸರ್ವ = ಸರ್ವಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ತೇ = ನೀನಿಗೆ, ಪುರಸ್ತಾತ್ = ಭವಿಷ್ಯತ್ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ನಮಃ = ನಮಸ್ಕಾರವು. ಅಥ = ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಷ್ಠತಶ್ಚ = ಹಿಂದುಗಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ, ನಮಃ = ನಮಸ್ಕಾರವು. ಅಪ್ಪು = ಅಗಲಿ, ಸರ್ವತ ಏವ = ದಕ್ಷಿಣ ಉತ್ತರ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತೇ = ನೀನಿಗೆ, ನಮಃ = ನಮಸ್ಕಾರವು. ಅಪ್ಪು = ಅಗಲಿ ಅನಂತವೀರ್ಯಾಮಿತವಿಕ್ರಮಃ = ಅನಂತವೀರ್ಯವೂ ಅತೀವಿಶಾಲವಾದ ದೂರವೂ ಇವುಗಳೂ, ಶ್ರುಂ = ನೀನು, ಅಥವಾ ಅನಂತ ವೀರ್ಯ = ಅತೀವಿಶಾಲ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಅತೀವಿಶಾಲ ದೂರವುಳ್ಳ ನೀನು, ಸರ್ವಂ = ಸರ್ವಾರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತ, ಸಮಾಪ್ನೋಷಿ = ವ್ಯಾಪ್ತಿಸಂಪಾದಿಸುತ್ತಿ. ತತಃ = ಅದಕ್ಕಿಂತ (ಸಮಪ್ರ ಜಗತ್ತನ್ನು ವ್ಯಾಪ್ತಿಸಂಪಾದಿಸಿದ) ದ್ವಂದ್ವ ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪುರುಷ ಏವೇದಂ ಸರ್ವಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ) ಸರ್ವಃ = ಸರ್ವವೆನಿಸಿಕೊಂಡವನು, ಅಪಿ = ಅಗಲಿ.

೬೬-ಇಂತಹ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾದದಿಂದ ಮಾಡಿದ ನನ್ನ ಅಪರಾಧ ವನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ-

೧೬ || ಸಖೇತಿ ಮತ್ವಾ ಪ್ರಸಭಂ ಯದುಕ್ತಂ
ಹೇ ಕೃಷ್ಣ ಹೇ ಯಾದವ ಹೇ ಸಖೇತಿ |
ಅಜಾನತಾ ಮಹಿಮಾನಂ ತನೇದಂ
ಮಯಾ ಪ್ರಮಾದಾತ್ಪಣಯೇನ ವ್ಯಾಪಿ

|| ೪೧ ||

ಅ || ಕವ=ನಿನ್ನ, ಇದಂ=ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನಿವುದಾದ, ಮಹಿಮಾನಂ=ಜಗತ್ಪ್ರಭುತ್ವ ಸ್ವರ್ಗಾತ್ಮಮತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು, ಅಜಾನತಾ=ತಿಳಿಯದಿರುವ, ಮಯಾ=ನನ್ನಿಂದ, ಪ್ರಮಾ ದಾತ್=ಪರಾಧೀನತೆಯಿಂದಲಾಗಲೀ, ಅಥವಾ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರದ ಮರೆಯುವಿಕೆಯಿಂದಲಾಗಲೀ, ಪಣಯೇನ ವಾಪಿ=ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಲಾಗಲೀ, ಸಖೇತಿ ಮತ್ವಾ=ಸಮಾನವಯಸ್ಸುನಾದುದರಿಂದ ಗೇಯ ನೆಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡು, ಹೇ ಕೃಷ್ಣ=ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣವುಳ್ಳವನೇ, ಹೇ ಯಾದವ=ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹನಾದ ಎರೋ ಯದುಕುರೋತ್ತಮನೇ, ಹೇ ಸಖೇತಿ=ಎರೋ ಮಿತ್ರನೇ ಎಂತ, ಪ್ರಸಭಂ=ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಬಹುವಾನವನಾದದೆ, ಅವಮಾನಿಸಿ, ಯತ್=ಯಾವುದು, ಉಕ್ತಂ=ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದೋ, (ಅಂತಹುದೆಲ್ಲ ವನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿನ್ನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.)

|| ೪೧ ||

ಭಾ || (೧) ಕಥಂ ಸ್ಥಾನ ಇತಿ ತದಾಹ | ಕಸ್ಮಾದಿತ್ಯಾದಿನಾ || (೨) ಪೂರ್ಣಾಭಾಸಾನಾ-
ತ್ಯಾ ಚೇತಿ ಮಹಾತ್ಮಾ || (೩) ಅತ್ಯರಬ್ಧಶ್ಲೋಕೋ ಭಾರತೇ | ಯಚ್ಚಾಪೋತಿ
ಯದಾದತ್ತೇ ಯಚ್ಚಾತಿ ವಿಷಯಾನಿಹ | ಯಚ್ಚಾಸ್ಯ ಸಂತತೋ ಭಾವಸ್ತಸ್ಮಾದಾ-
ತ್ಮೇತಿ ಭಣ್ಯತ ಇತಿ || (೪) ತತ್ತರಂ ಸದಸತೋಃ ಪರಂ | ಅಸಚ್ಚ ಸಚ್ಚಿವ ಚ ಯ-
ದ್ವಿಶ್ವಂ ಸದಸತಃ ಪರಮಿತಿ ಚ ಭಾರತೇ

|| ೩೭-೪೧ ||

ಅ || (೧) ಸ್ಥಾನೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ ಕಸ್ಮಾತ್ತ್ವೇತಿ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಅಕಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (೨) (ಮಹಾತ್ಮನ್=ಎಂಬುವದಕ್ಕೆ ಅಕ್ಷದ್ವಿ ಚಿತ್ ಎಂಬುವ ಅಕ್ಷವು ಅಯುಕ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-)(ಸರ್ವಗುಣಪೂರ್ಣನು ಅಪ್ರಾಪ್ತನನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು. ಮಹಾ-
ತ್ಮಾ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ.) (೩) (ಅತ್ಯನೆಯುವದಕ್ಕೆ ಜೀವನೆಯುವ ಅರ್ಥವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-)(ಸಮಸ್ತ ಇತ್ಯವನ್ನು ತೊಂದಿದವನು ಅಂದರೆ ಅಪ್ರಕಾಮನು ದೇಹವಲ್ಲದ್ದು ವಿಷಯಗಳ ಸಾರಭೋಗಿ. ನಿತ್ಯ ಸತ್ತಾಗಿರುವವನು. ಅಂದರೆ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನು ಅದುದರಿಂದ ಅತ್ಮಾ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯರಬ್ಧಾರ್ಥವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. (೪) ತತ್ತರಂ=ಸದಸದ್ರೂಪವಾದ ಅಂದರೆ ಭಿವ ಲಭವರೂಪವಾದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣರೂಪವಾದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸ್ಥಿತವುಂಟಾದಿಗಳನ್ನು ತೊಡಕಲ್ಪಡಿಸಿದ. ರಿವ ಅಂತಹ ಭಾವ ಅಭಾವ ಜಗತ್ತಿಗಿಂತ ತ್ರೇಷಸ್ತು. (೫) ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾದವನ್ನು ತೀರಿಸುತ್ತದೆ. || ೩೭ || ಕಸ್ಮಾ ಕಾರಣ ಅಭಾವ ಸ್ವಾಕಾರ್ಯ, ಭಾವ ಸ್ವಾಜಿ ಜಗತ್ತ್ವ ಇದೇನೋ, ಅದಕ್ಕಿಂತ ತೀರಿಸಿ ಎಂಬ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ.

ಗೀ || ಯಚ್ಚಾವಹಾಸಾರ್ಥಮಸತ್ಯತೋಽಸಿ
 ವಿಹಾರಶಯ್ಯಾಸನಭೋಜನೇಷು |
 ಏಕೋಽಥ ವಾಪ್ಯಚ್ಯುತ ತತ್ಸಮಕ್ಷಂ
 ತತ್ಪ್ರಾಮಯೇ ತ್ವಾಮಹಮಪ್ರಮೇಯಂ

|| ೪೨ ||

ಅ || ಅಥವಾ-ಮತ್ತು ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಅಚ್ಯುತ-ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳಿಗೂ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ
 ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ವಿಹಾರಶಯ್ಯಾಸನಭೋಜನೇಷು-ಜಲಕ್ರೀಡೆಯೂ ಒಂದೇ ಹಾಸಿಗೆ ಏಕತ್ರ ಕೂಡ
 ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, ಮೊದಲು ಉತ್ಸಾಹವು, ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ, ತ್ವಂ=ನೀನು, ಏಕೋಽಪಿ=
 ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದಾಗ್ಯೂ (ಅಂದರೆ ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸರ್ವಥಾ ಅರ್ಹನಾಗದಿದ್ದರೂ) ಅವಹಾಸಾರ್ಥಂ=ಒಂ
 ಹಾಸಕ್ಕಾಗಿ, ಅಸತ್ಯತೋಽಸಿತಿ ಯತ್=ನನ್ನಿಂದ ಅವಮಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಿ ಎಂಬುದು ಯಾವದಿದ್ದೆಯೋ,
 ತತ್=ಅ ಅವಮಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ, ಅಪ್ರಮೇಯಂ=ಅಪರಿಮಿತ ಮಹಿಮೆಯು ಇದ್ದುದ
 ರಿಂದ ತಿಳಿಯಲಕರ್ತವಾದ, ತ್ವಾಂ=ನಿನ್ನನ್ನು, ಅಹಂ=ನಾನು, ಸಮಕ್ಷಂ=ನಿನ್ನ ಎದುರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮತ್ತು
 ಸರ್ವ ಇವರ ಸಮಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೇ, ತ್ವಾಮಯೇ=ಅಪರಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ.

|| ೪೨ ||

ಭಾ || ಏಕಸ್ತಮೇವ ಕಾರಯಿತಾ ನಾನ್ಯೋಽಪ್ಯಥಾಪಿ

|| ೪೩ ||

ಅ || ಏಕಃ=(ಏ=) ನೀನು ಒಬ್ಬನೇ, (ಕಃ=)ಸಮಪ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವವನು, ಬೇರೆ ಯಾರೂ
 ಬಲ್ಲರೂ ಇಲ್ಲ ಅಂದರೆ ಅಸಾಹಯನಾಗಿ ಸರ್ವವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವವನು ಇಲ್ಲ. ಅಥಾಪಿ-ಅದಕ್ಕಾರೂ
 ಅವಮಾನಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರಲಿಕ್ಕೆ ಸರ್ವಥಾ ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನನ್ನಿಂದ ಅವಮಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಿ

|| ೪೩ ||

ಕಾ || ಏಕಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮೋಽಪ್ಯಸತ್ವತಃ | ಏಕಃ ಸರ್ವಾಧಿಕೋ ಜ್ಞೇಯ ಏಕ ಏವ(ಸ)
 ಕರೋತಿ ಯದಿತಿ ಚ

|| ೪೪ ||

ಅ || ಏಕಃ=ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದಾಗ್ಯೂ ನನ್ನಿಂದ ಅವಮಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಿ. ಒಬ್ಬನೇ ಸರ್ವವನ್ನು
 ಮಾಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಥವಾ ಏಕತತ್ವವು ಸರ್ವೋತ್ತಮ
 ನೆಂಬುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಅಸಹಾಯನಾಗಿ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ | ೪೪

ಪೀ-ಸರ್ವಥಾ ಅವಮಾನಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರಲಿಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹನು ಎಂಬುವುದನ್ನೇ ಗುಣಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳಿ
 ಪ್ರಕಟೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ವಿಶ್ವಾಸಿ ಲೋಕಸ್ಯ ಚರಾಚರಸ್ಯ
 ತ್ವಮಸ್ಯ ಪೂಜ್ಯಶ್ಚ ಗುರುರ್ಗರೀಯಾನ್ |
 ನ ತ್ವಕ್ಷಮೋಽಪ್ಯಧೃಧಿಕಃ ಕುತೋಽನ್ಯೋ
 ಲೋಕತ್ರಯೇಽಪ್ಯಪ್ರತಿಮಪ್ರಭಾವಃ

|| ೪೫ ||

೧೩ || ಅಪ್ರತಿಮಪ್ರಭಾವಂ=ಅಪದ್ಭುತವಾದ ವಕ್ರರ್ಥವುಳ್ಳ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ತ್ವಂ=ನೀನು. ಅಪ್ಪಂ=ಜವಾ, ಚರಾಚರಸ್ಯ=ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ, ಲೋಕಸ್ಯ=ಜಗತ್ತಿಗೆ, ಪಿತಾ=ಜನಕನೂ, ಪೂಜ್ಯಕೃ=ಜಗತ್ತಿನಿಂದ ಪೂಜಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವನೂ, ಗರಿಯಾನ್=ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಗುರುಃ=ಉಪದೇಶಕನೂ. ಅಸಿ=ಅಗಿರುತ್ತಿ. ಲೋಕತ್ರಯೋಽಪಿ=ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ತ್ವತ್ಪಮಃ=ನಿನ್ನ ಪದ್ಧತೃನಾದವನು, ಅನ್ಯಃ=ಇನ್ನೊಬ್ಬನು. ನಾಸ್ತಿ=ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಅಭ್ಯರ್ಥಕಃ=ನಿನ್ನಿಗಿಂತಲೂ ತ್ರಿಷ್ಪನ್ನಾಗಿರತಕ್ಕವನು, ಕುತಃ=ಹೇಗೆ ಇರುವನು. (ಸರ್ವಥಾ ಶ್ರೇಷ್ಠನು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ.) || ೪೩ ||

೧೪ || ತಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಣಮ್ಯ ಪ್ರಣಿಧಾಯ ಕಾಯಂ

ಪ್ರಸಾದಯೇ ತ್ವಾಮಹಮಿಶಮಿಡ್ಯಂ |

ಪಿತೇವ ಪುತ್ರಸ್ಯ ಸಖೇವ ಸಖ್ಯುಃ

ಪ್ರಿಯಃ ಪ್ರಿಯಾಯಾರ್ಹಸಿ ದೇವ ಸೋಧುಂ

|| ೪೪ ||

೧೪ || ತಸ್ಮಾತ್=ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ, ಕಾಯಂ=ಶರೀರವನ್ನು. ಪ್ರಣಿಧಾಯ=ಜಿನ್ನಾಗಿ ಬಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಕುತಃ=ಸರ್ವರಿಗೂ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ಕುಡ್ಯಂ=ಬ್ರಹ್ಮರಿದ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ, ತ್ವಾಂ=ನಿನ್ನನ್ನು, ಅಹಂ=ನಾನು, ಪ್ರಣಮ್ಯ=ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಜಿನ್ನಾಗಿ ಸಾಷ್ಟಾಂಗನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಪ್ರಸಾದಯೇ=ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವೆನು. ದೇವ=ಕ್ರೀಡಾಡಿಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ. ಪಿತಾ=ತಂದೆಯು. ಪುತ್ರಸ್ಯ=ಮಗನ, ಅಪರಾಧಮಿವ=ಅಪರಾಧವನ್ನು ಸಹಿಸುವಂತೆಯೇ, ಸಖಾ=ಗೆಳೆದುಮಿ. ಸಖ್ಯುಃ=ಸ್ನೇಹಿತನ. ಅಪರಾಧಮಿವ=ಅಪರಾಧವನ್ನು ಸಹಿಸುವಂತೆಯೇ, ಪ್ರಿಯಃ=ಗಂಡನು. ಪ್ರಿಯಾಹುಃ=ಪ್ರಿಯಳಾದ ಪತ್ನಿಯು. ಅಪರಾಧಮಿವ=ಅಪರಾಧವನ್ನು ಸಹಿಸುವಂತೆ, ಅಂದರೆ ಪ್ರಿಯನಾದ ಪತಿಯು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣಕಾಂತೆಯ ಮೇಲಣ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಆಕೆಯ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಸಹಿಸುವಂತೆಯೇ ಸ್ವ ಸರ್ವಾಪರಾಧವನ್ನು) ಸೋಧುಂ=ಸಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ. ಅರ್ಹಸಿ=ಯೋಗ್ಯನಾಗಿರುತ್ತಿ. || ೪೪ ||

ಹೀ-ಈ ಪ್ರಕಾರ ತನ್ನ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ-

೧೫ || ಅದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಂ ಹೃಷಿಕೋಽಸ್ಮಿ ದೃಷ್ಟ್ವಾ

ಭಯೇನ ಚ ಪ್ರವೃಥಿತಂ ಮನೋ ಮೇ |

ತದೇವ ಮೇ ದರ್ಶಯ ದೇವ ರೂಪಂ

ಪ್ರಸೀದ ದೇವೇಶ ಜಗನ್ನಿವಾಸ

|| ೪೫ ||

೧೫ || ದೇವ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ಅದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಂ=ಅಪ್ಪರ ವರಿಗೆ ಕಾಣದಿರುವ, ರೂಪಂ=ನಿನ್ನ ವಿಶೇಷರವನ್ನು, ದೃಷ್ಟ್ವಾ=ನೋಡಿ, ಹೃಷಿಕಃ ಅಸ್ಮಿ=ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು ಅಗಿರುತ್ತೇನೆ ಮೇಲೆ ನನ್ನ ಮನಃ ಮನಸ್ಸು. ಭಯೇನ ಚ=ಭಯದಿಂದ, ಪ್ರವೃಥಿತಃ ವಿಕ್ರೇವವಾಗಿ ವ್ಯಾಕುಲತನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. (ಅಪರಾಧಿ) ದೇವೇಶ=ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾದ, ಜಗನ್ನಿವಾಸ=ವಿವಿಧಜಗತ್ತಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ, ದೇವ ಕ್ರೀಡಾಡಿ ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ. ತೋವ ರೂಪಂ=ನಿನ್ನ ವಿಶೇಷರವ ರೂಪವನ್ನೇ. ಮೇ=ನನ್ನಿಗೆ, ದರ್ಶಯ. ತೋರಿಸಿ. ಪ್ರಸೀದ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ.

ಗೀ || ಕಿರೀಟನಂ ಗದಿನಂ ಚಕ್ರಹಸ್ತ-

ಮಿಚ್ಛಾಮಿ ತ್ವಾಂ ದ್ರಷ್ಟುಮಹಂ ತಥೈವ |

ತೇನೈವ ರೂಪೇಣ ಚತುರ್ಭುಜೇನ

ಸಹಸ್ರಬಾಹೋ ಭವ ವಿಶ್ವಮೂರ್ತೀ

|| ೪೬ ||

ಅ || ಅಹಂ-ನಾನು. ತಥೈವ-ನಿನ್ನ ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಗೆ ನೋಡಿರುವನೋ ಹಾಗೆಯೇ. ತೇನೈವ-ಮೊದಲು ನೋಡಿರುವ, ಚತುರ್ಭುಜೇನ ರೂಪೇಣ-ನಾಲ್ಕು ಭುಜಗಳುಳ್ಳ ರೂಪದಿಂದ, ಕಿರೀಟನಂ-ಕಿರೀಟವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ, ಗದಿನಂ-ಗದಾಧಾರಿಯಾದ, ಚಕ್ರಹಸ್ತಂ-ಕೈಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ. ತ್ವಾಂ-ನಿನ್ನ ನ್ನು, ದ್ರಷ್ಟುಂ-ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ, ಇಚ್ಛಾಮಿ-ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೆ. ಸಹಸ್ರಬಾಹೋ-ಅನಂತ ಬಾಹುಗಳುಳ್ಳ, ವಿಶ್ವಮೂರ್ತೀ-ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಳಗೊಂಡಿರುವ, ಅಥವಾ ಸರ್ವಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಶರೀರವುಳ್ಳ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ಭವ-ನಾಲ್ಕು ಭುಜಗಳುಳ್ಳ ರೂಪದಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವ ರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸು. || ೪೬ ||

ಹೀ-ತೇನೈವ ರೂಪೇಣ ಭವ ಎಂದು ಅರ್ಜುನನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮುಂಚಿನ ನೆರೆಯ ರೂಪವನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಎಂಬುವ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ-

ಶಾ || ತೇನೈವ ರೂಪೇಣ ಭವೇತ್ಯನಂತರೂಪಗೋಪನೇನ ತದೇವ ಪ್ರಕಾಶಯೇತ್ಯರ್ಥಃ |

ಪಂಚಾನನಂ ಚಿಂತ್ಯಮಚಿಂತ್ಯರೂಪಂ ಪದ್ಮಾಸನಂ ಗೋವಿಹವಿಶ್ವರೂಪಮಿತಿ (ಒ)

ವೈಹಾಯಸಸಂಹಿತಾಯಾಂ

|| ೪೭ ||

ಅ || ಆ ನಾಲ್ಕು ಭುಜಗಳುಳ್ಳ ರೂಪದಿಂದಲೇ ಆಗುವ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ನಿನ್ನ ನಿಜವಾದ ಅನಂತ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮರೆ ಮಾಡಿ ಅದನ್ನೇ ನಾಲ್ಕು ಭುಜಗಳುಳ್ಳ ರೂಪವನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವ ಎಂದರ್ಥವು (ರೂಪಾಂತರವು ತೋರಿದಾಗ ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದೇ ಎಕೆ ಆಗಲಾರದು. ಅದನ್ನು ಮರೆ ಮಾಡಿ ಎಂದು ಎಕೆ ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದರೆ-) ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಆರೋಪಿಸಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಅತಕ್ಕವಾದ ಸ್ವರೂಪವು ಆಮಲವೇ ಆಸನವಾಗಿವೆ. ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ನರಸಿಂಹರೂಪವನ್ನು ವಿಶೇಷ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಎಂದು ವೈಹಾಯಸ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿದೆ. (ಇದರಿಂದ ವಿಶ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಅಂತರ್ಧಾನವೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೊರತು ಶ್ಯಾಗವನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ) || ೪೭ ||

ಗೀ ||

|| ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ ||

ಮಯಾ ಪ್ರಸನ್ನೇನ ತವಾರ್ಜುನೇದಂ

ರೂಪಂ ಪರಂ ದರ್ಶಿತಮಾತ್ಮಯೋಗಾತ್ |

ತೇಜೋಮಯಂ ವಿಶ್ವಮನಂತಮಾದ್ಯಂ

ಯನ್ನೇ ತ್ವದನೇನ ನ ದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಂ

|| ೪೮ ||

೧೩ ಶ್ರೀಭಗವಾನ್ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಉವಾಚ = (ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಭಕ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಕ್ಟರೂಪ ದರ್ಶನವು ಅತಿ ದುರ್ಲಭವೆಂದು) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅರ್ಜುನ = ಅರ್ಜುನನೇ, ಪ್ರಸನ್ನೇನ = ಸಂತುಷ್ಟನಾದ, ಮಯಾ = ನನ್ನಿಂದ, ಅತ್ಮಯೋಗಾತ್ = ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಶೇಷದಿಂದ, ಶೇಷೋಮಯಂ = ಪ್ರಚುರತೇಜಸ್ವರೂಪವಾದ, ವಿಶ್ವಂ = ಪೂರ್ಣವಾದ, ಅನಂತಂ = ಸರ್ವ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಸ್ತ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ, ಅದ್ಯಂ = ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಅಧೀಶವಾದ, ಮೇ = ನನ್ನ, ಯತ್ = ಯಾವುದು. ಪರಂ = ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ, ರೂಪಂ = ವಿಕ್ಟರೂಪವು, ತವ = ನಿನಗಾಗಿ, ದರ್ಶಿತಂ = ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೋ, ಇದಂ = ಇಂತಹ ರೂಪವು, ತ್ವದನ್ಯೇನ = ನೀನು ತೋರುತ್ತಿರುವ ದೇವ ಯಾವ ನಿತ್ಯವು ರೂಪನಿಂದಲೂ, ನ ದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಂ = ನಿನ್ನ ಹಾಗೆ ಮಾಡಲು ಕಾಣಲ್ಪಡದೆ ಇಲ್ಲ.

|| ೪೭ ||

ಹೀ - ಮಯಾ ಪ್ರಸನ್ನೇನ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತೇಜೋಮಯಂ ವಿಶ್ವಂ ಎಂದು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಜಗದಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, ಎಂಬುವ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಸ್ವುತಿಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವುದಾಗಿರುತ್ತದೆ -

೧೩ || (೧) ವಿಕ್ಟನಾಮಾ ಸ ಭಗವಾನ್ಯತಃ ಪೂರ್ಣಗುಣಃ ಪ್ರಭುರಿತಿ ಪಾದ್ಯೇ || (೨) ತ್ವದನ್ಯೇನ ನ ದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಮಿತ್ಯನೇನ ತೇನ್ಯೇಂದ್ರಶರೀರೇಣ ದೃಷ್ಟಮಿತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ | ತ್ವದನ್ಯೇನೇತಿ ತ್ವದವರಾಪೇಕ್ಷಯಾ | ತೈರಪಿ ತದ್ವನ್ನ ದೃಷ್ಟಮಿತ್ಯೇವ || (೩) ವಿಕ್ಟರೂಪಂ ಪ್ರಥಮತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಪಶ್ಯಚ್ಚತುರ್ಮುಖಃ | ತಚ್ಚಕಾಂಶೇನ ರುದ್ರಸ್ತು ತಚ್ಚಕಾಂಶೇನ ವಾಸವಃ | ಯಥೇಂದ್ರೇಣ ಪುರಾ ದೃಷ್ಟಮಪಶ್ಯತ್ಸೋರ್ಜುನೋಽಪಿ ಸನ್ || ತದನ್ಯೇ ಶ್ರಮಯೋಗೇನ ತಚ್ಚಕಾಂಶಾದಿರರ್ಶಿತಂ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ || ೪೭ ||

೧೩ || (೧) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪೂರ್ಣಗುಣಗಳುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ವಿಕ್ಟ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಎಂದು ವಾದ್ಯದ್ದಿದೆ. ಆದಕಾರಣ ಇಲ್ಲಿದ್ದ ವಿಕ್ಟರಲ್ಪಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣಗುಣಗಳುಳ್ಳವನೆಂದೇ ಅರ್ಥವು. ಜಗದಾತ್ಮಕನೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ. (೨) (ತ್ವದನ್ಯೇನ ನ ದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಂ ಎಂದು ಅರ್ಜುನನು ತೋರುತ್ತಿರುವ ವಿಕ್ಟರೂಪವನ್ನು ಕಾಣಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ, ಎಂಬುವ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಮೋಗರಾಡುತ್ತಾರೆ-) ತ್ವದನ್ಯೇನ ನ ದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಂ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಅರ್ಜುನನಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಅಂತಿಯಾದ ಇಂದ್ರ ಶರೀರದಿಂದ ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. (ಅಂದರೆ ವಿಕ್ಟರೂಪವನ್ನು ಅರ್ಜುನನು ತೋರುತ್ತಿರುವುದು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಅರ್ಜುನನೇ ತನ್ನ ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ಇಂದ್ರನ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅರ್ಜುನನಿಂದ ಭಿನ್ನರಾದ (ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ನೋಡಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡದು. ಮತ್ತೆ) ತ್ವದನ್ಯೇನ ಎಂಬುವುದು ನಿನಗಿಂತ ಅವರನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ತಿಳಿಯುವುದು. ಆದರೆ ಅಧಮರಿಂದಲೂ ಅರ್ಜುನನಂತೆ ಕಾಣಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲ. ಎಂದೇ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು. (ಅಧಮರು ನೋಡಲೇ ಇಲ್ಲವೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ.) (೩) (ಈ ವಿಕ್ಟರೂಪವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೂ ನೋಡಿದ್ದಾರೆ. ಅರ್ಜುನನಂತೆ ಇಂದ್ರನೂ ನೋಡಿದ್ದಾನೆ. ಅರ್ಜುನನಿಗಿಂತ ಶೇಷವೆಲ್ಲರೂ ನೋಡಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲಿಲ್ಲವೆಂಬುವ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ಚತುರ್ಮುಖ ವಿಕ್ಟನು ಪ್ರಥಮತಃ ವಿಕ್ಟರೂಪವನ್ನು ನೋಡಿದನು ಬ್ರಹ್ಮನು ನೋಡಿದವಕ್ಕಿಂತ ೧೦೦ ಮೂರು ಕಡಿಮೆ. ವಿಷ್ಣುನು ರೂಪವಿಗಿಂತ ೧೦೦ ಪಾಲು ಕಡಿಮೆ ಇಂದ್ರನೂ ನೋಡಿದನು ಮೊದಲ. ಇಂದ್ರನ ಮೇಲೆ

ನೋಡಿದ್ದಾನೋ, ಆ ಇಂದ್ರನು ಅರ್ಜುನನಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಹಾಗೆಯೇ ನೋಡಿದ್ದಾನೆ. ಇಂದ್ರನಿಗಿಂತ ಕೆಳಗಿನವರು ಕ್ರಮವಾಗಿ ೧೦೦, ೧೦೦ ಪಾಲು ಕಡಿಮೆ ಪ್ರಕಾಶದಿಗಳುಳ್ಳವರನ್ನಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾರೆ, ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. || ೪೭ ||

ಹೀ—ಅರ್ಜುನನಿಗಿಂತ ಕೆಳಗಿನವರು ಸ್ವತಃ ಅರ್ಜುನನಂತೆ ಎತ್ತರವಾದವನನ್ನು ನೋಡದಿದ್ದರೂ ಅವನು (ಅಥವಾ)ರಾದವರೇ ವೇದ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಅರ್ಜುನನಂತೆ ಕಾಣಬಹುದಷ್ಟೆ ಎಂದರೆ—

ಗೀ || ನ ವೇದಯಜ್ಞಾಧ್ಯಯನೈರ್ವ ದಾನ್ಯೈ-
ರ್ವ ಚ ಕ್ರಿಯಾಭಿರ್ವ ತಪೋಭಿರುಗ್ರೈಃ |
ಏವಂರೂಪಃ ಶಕ್ಯ ಅಹಂ ನೈರೋಕೇ
ದ್ರಷ್ಟುಂ ತ್ವದನೈನ ಕುರುಪ್ರವೀರ || ೪೮ ||

ಅ || ಕುರುಪ್ರವೀರ—ಕುರುವಂಶದಲ್ಲಿ ಬಹು ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ಅರ್ಜುನನೇ, ಏವಂ ರೂಪಃ—ಮೊದಲು ನಿನ್ನಗೆ ತೋರಿಸಿದ ಎತ್ತರವಾದವನು, ಅಹಂ=ನಾನು, ನೈರೋಕೇ=ಮನುಷ್ಯರೊಳಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, ತ್ವದನೈಃ=ನೀನು ಹೊರತು ಬೇರೆಯವರಿಂದ. ವೇದಯಜ್ಞಾಧ್ಯಯನೈಃ=ವೇದಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅಧ್ಯಯನ, ಹೋಮಾದಿಗಳಿಂದ ಯಜ್ಞಾನುಷ್ಠಾನ, ಇವುಗಳಿಂದ, ದ್ರಷ್ಟುಂ=ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ, ನ ಶಕ್ಯಃ=ಶಕ್ಯವಲ್ಲ, ದಾನ್ಯೈಃ=ಮಹಾ ದಾನಗಳಿಂದಲೂ, ನ=ನೋಡಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ. ಕ್ರಿಯಾಭಿಃ=ಆಗಮಾದಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ, ನ ಚ=ಶಕ್ಯವಲ್ಲ. ಉಗ್ರೈಃ=ಕಠಿಣಗಳಾದ, ತಪೋಭಿಃ=ಕೃತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಮೊದಲಾದ ತಪಸ್ಸುಗಳಿಂದಲೂ, ನ ಚ ಶಕ್ಯಃ=ಶಕ್ಯವಲ್ಲ. || ೪೮ ||

ಹೀ—ಬೇರೆಯವರಿಗೂ ಎತ್ತರವಾದವನನ್ನು ಅಗುವುದಾದರೆ ನ ವೇದಯಜ್ಞಾಧ್ಯಯನೈಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ವಿರುದ್ಧವಾಗುವುದೆಂದರೆ—

ಶಾ || (೧) ವೇದಾದಿಭಿರಪಿ ತ್ವದವರೇಣೈವಂ ದ್ರಷ್ಟುಮಶಕ್ಯಃ || (೨) ಅನ್ಯಥಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಮೃತಂ ರೂಪಮಿತ್ಯಾದಿವಿರೋಧಃ || ೪೯ ||

ಅ || (೧) ವೇದಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ನಿನ್ನಿಗಿಂತ ಕೆಳಗಿನವರಿಗೆ ಇಂತಹ ರೂಪವನ್ನು ನೋಡಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಅರ್ಜುನನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಎತ್ತರವಾದವನನ್ನೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ನಿನ್ನಿಗಿಂತ ಕೆಳಗಿನವರು ನಿನ್ನಂತೆ ನೋಡಲಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಅರ್ಥವು. ಅವರು ಸ್ವತಃ ಹಾಗೆ ನೋಡದಿದ್ದರೂ ವೇದಾದಿ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಹಾಗೆ ಕಾಣಬಹುದಷ್ಟೆ ಎಂದರೆ) ವೇದಾದಿ ಸಾಧನಗಳಿಂದಲೂ ನಿನ್ನಿಗಿಂತ ಕೆಳಗಿನವರು ನಿನ್ನಂತೆ ನೋಡಲು ಶಕ್ಯರಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. (೨) ವೇದಾದಿಗಳನ್ನು ಅರ್ಜುನನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯವರು ನೋಡಲೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ದೃಷ್ಟ್ವಾಮೃತಂ ರೂಪಂ (ಶ್ಲೋ ೨೦) ಇತ್ಯಾದಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಗೀತಾವಾಕ್ಯ ವಿರೋಧವೂ ಬರುವುದು.

ಹೀ—ಅದೃಷ್ಟರೂಪಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಅರ್ಜುನನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—

೫ || ಮಾ ತೇ ವ್ಯಥಾ ಮಾ ಚ ವಿಮೂಢಭಾವೋ
 ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರೂಪಂ ಘೋರವಿದ್ಯಾಜ್ವಲೇದಂ |
 ವ್ಯವೇತಭೀಃ ಪ್ರೀತಮನಾಃ ಪುನಶ್ಚಂ
 ತದೇವ ಮೇ ರೂಪಮಿದಂ ಪ್ರಪಶ್ಯ || ೪೯ ||

|| ೪೯ ||

ಅ || ಮಮ = ನನ್ನ, ಘೋರಂ = ಸಂಹಾರಕ ಸ್ವರೂಪವಾದ, ಈದೃಶ್ ರೂಪಂ = ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ
 ೨೪ನೇ ಅನಂತಬಾಹು ಅನಂತಶಿರಸ್ಸು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನೂ ರೂಪವನ್ನು, ದೃಷ್ಟ್ವಾ = ನೋಡಿ,
 ೫ = ನೀನಿಗೆ, ವ್ಯಥಾ = ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತೆಯು, ಮಾಸ್ತು = ಬೇಡ. ವಿಮೂಢಭಾವವಶ್ಯ = ವಿಶೇಷವಾಗಿ
 ಮೂಢಭಾವವೂ, ಮಾಸ್ತು = ಬೇಡ. ಶ್ಚಂ = ನೀನು, ವ್ಯವೇತಭೀಃ = ಭಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನಾಗಿ,
 ಪ್ರೀತಮನಾಃ = ಸಂತುಷ್ಟವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಪುನಃ = ತಿರುಗಿ, ಮೇ = ನನ್ನ, ತದೇವ ಇದಂ ರೂಪಂ =
 ಮೊದಲು ನೋಡಿದ್ದೇ ಆದ ಆ ಕೃಷ್ಣ ರೂಪವನ್ನು, ಪ್ರಪಶ್ಯ = ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಚಿನ್ನಾಗಿ ನೋಡು || ೪೯ ||

೫ || || ಸಂಜಯ ಉವಾಚ ||

ಇತ್ಯರ್ಜುನಂ ವಾಸುದೇವಸ್ಮಥೋಕ್ತಾ
 ಸ್ವಕಂ ರೂಪಂ ದರ್ಶಯಾಮಾಸ ಭೂಯಃ |
 ಆಶ್ವಾಸಯಾಮಾಸ ಚ ಭೀತಮೇನಂ
 ಭೂಕ್ತಾ ಪುನಃ ಸೌಮ್ಯವಪುರ್ಮಹಾತ್ಮಾ || ೫೦ ||

|| ೫೦ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿ ತನ್ನ ರೂಪವನ್ನೇ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ತೋರಿಸಿದನೆಂದು, ಸಂಜಯಃ =
 ಸಂಜಯನು, ಉವಾಚ = (ಆ ಮೇರೆ ನಡೆದ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಿಚ್ಛಿಸಿದ ಭಕ್ತಸಂಘನ ಮನಸ್ಸಿನ
 ವಿವರವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಧೃತಃಪ್ರಸಂಗಿ) ಹೇಳಿದನು. ವಾಸುದೇವಃ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಇಂ
 ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ, ಅರ್ಜುನಂ = ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಕುರಿತು. ಉಕ್ತಾ = ಹೇಳಿ, ಭೂಯಃ = ತಿರುಗಿ,
 ಸ್ವಕಂ ರೂಪಂ = ತನ್ನ ದ್ವಾಗಿ ತೋರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರೂಪವನ್ನು, ತಥಾ = ಹಾಗೆ ದರ್ಶಯಾ
 ಮಾಸ = ತೋರಿಸಿದನು ಮಹಾತ್ಮಾ = ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪುನಃ = ತಿರುಗಿ, ಸೌಮ್ಯ
 ವಶಃ = ಆತಿ ಶಾಂತ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು. ಭೂಕ್ತಾ = ಆಗಿ, ಭೀತಂ = ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಭಯಪಟ್ಟಿರುವ,
 ಮೇನಂ = ಈ ಅರ್ಜುನನನ್ನು, ಭೂಯಃ = ತಿರುಗಿ, ಆಶ್ವಾಸಯಾಮಾಸ ಚ = ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸಿದನು. || ೫೦ ||

ಹೀ - ಸ್ವಕಂ ರೂಪಂ ದರ್ಶಯಾಮಾಸ (ಶ್ಲೋ. ೫೦) ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟ
 ಪ್ರೀತಮೇದು (ತನ್ನದೇದು) ಹೇಳಿದ್ದಿಂದ ವಿಕೃರೂಪವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಈಶ್ವರಸ್ವರೂಪವಾದುದೆಂದರೆ -

೧ || (೧) ಸ್ವವತ್ ಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಸ್ವಕಂ ರೂಪಂ || (೨) ವಿಶ್ವರೂಪಮಜ್ಞಾನಂ ಸ್ವರೂಪ
 ವನ್ನ ದರ್ಶಯತಿ | ಏತದಜ್ಞಾನಾಮಪಿ ತಥೈವ ದರ್ಶಯತೀತಿ ವಿಶೇಷಃ || (೩)
 ಅಶ್ಯಥಾ ದ್ರಷ್ಟುಮಿಚ್ಛಾಮಿ ತೇ ರೂಪಮಿತಿ ವಿರುದ್ಧಂ ಸ್ಯಾತ್ || (೪) ಪರಾವರಮಿ
 ಭೇದಪ್ತು ಮುಗ್ರದೃಷ್ಟಿ ಮಹೇಶ್ವರಃ | ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಸ್ವರೂಪಾಣಾಃ ವಿಶ್ವರೂಪ-

ಪಶ್ಯ ಜ ಪ್ರಭೋಃ || (೫) ಅನ್ಯಥಾ ನ ವಿಶೇಷೋಽಸ್ಮಿ ವ್ಯಕ್ತಿಹೃದ್ಭವ್ಯಶೇಷ-
ಯೇತಿ ಚ || ೫೦ ||

ಅ || (೧) ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪಕ್ಕೆ ಸ್ವಕಶಬ್ದದಿಂದ ಸ್ವಕೀಯವೃತ್ತ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ
ತನ್ನ ರೂಪದಂತೆ ತೋರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ, ಅಂದರೆ ತನ್ನದಾಗಿ ತೋರಿಸುವುದು ಮಾತ್ರವೇ. (೨) (ಎರಡು
ರೂಪಗಳೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪಗಳೇ ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರೂಪಕ್ಕೇನೇ ಸ್ವಕಂ ಎಂದು ವಿಶೇಷ ಹೇಳುವ
ವಿಳೇ? ಎಂದರೆ—) ಎತ್ತರೂಪವನ್ನು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ರೂಪದಂತೆ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪ
ವನ್ನು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ತನ್ನದ್ದೆಂದೇ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ (ಹೀಗೆ ಅಜ್ಞರ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ಸ್ವಕಂ ಎಂದು
ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು.) ಎಂದು ವಿಶೇಷವು. (೩) ಎತ್ತರೂಪವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪದಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಸ್ವರೂಪಭೂತನಾಗದಿದ್ದರೆ ದೃಷ್ಟಮಿಚ್ಛಾಮಿ ತೇ ರೂಪಂ ಎಂದು ಅರ್ಜುನನು ಹೇಳಿದ್ದು ವಿರುದ್ಧವಾಗು-
ವುದು. (೪) (ಪರಮಂ ರೂಪಂ ದರ್ಶಯಾಮಾಸ ಎಂದು ಎತ್ತರೂಪಕ್ಕೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮವೃತ್ತವನ್ನು
ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣರೂಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮವೃತ್ತವೆಂಬುವ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಸ್ವಂತಿತ್ರಮಾಡುವನ್ನು ಹೇಳಿ ನಿಷೇ-
ಧಿಸುತ್ತಾರೆ—) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರ ರೂಪಗಳಿಗೂ ಎತ್ತರೂಪಕ್ಕೂ ಉತ್ತಮವೃತ್ತ ಅವಶ್ಯ-
ವೆಂಬುವ ವಿಭೇದವು ಅಜ್ಞದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ಹೇಳಿದ್ದು. (೫) ಸ್ವಭಾವತಃ ಆ ರೂಪಗಳೇ
ಸ್ವಲ್ಪವೂ ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲ. ಅಜ್ಞರು ಎತ್ತರೂಪವನ್ನು ಉತ್ತಮವೆಂದು ತಿಳಿದಂತೆ ಅವತಾರ ರೂಪಗಳೇ
ಪರತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯದಿರುವುದರಿಂದ ಪರವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. (ಅಂದರೆ ಎತ್ತರೂಪದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವೃತ್ತವೆ-
ಅವತಾರರೂಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ.) (ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಎತ್ತರೂಪದಂತೆ ಕೃಷ್ಣಾಭಿ-
ತಾರ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ತಮವೃತ್ತವೇ ಇದೆ.) || ೫೦ ||

ಗೀ ||

|| ಅರ್ಜುನ ಉವಾಚ ||

ದೃಷ್ಟೋದಂ ಮಾನುಷಂ ರೂಪಂ ತವ ಸೌಮ್ಯಂ ಜನಾರ್ದನ |

ಇದಾನೀಮಸ್ಮಿ ಸಂವೃತ್ತಃ ಸರ್ಜಿತಾಃ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಗತಃ || ೫೧ ||

ಅ || ಅರ್ಜುನಃ—ಅರ್ಜುನನು, ಉವಾಚ=(ಎತ್ತರೂಪವನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿ, ಕೃಷ್ಣರೂಪವನ್ನು
ತೋರಿಸಿದುದರಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿದ್ದೇನೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಡನೆ) ಹೇಳಿದನು. ಜನಾರ್ದನ=ವಿಷ್ಣು
ಸಂಹಾರಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ತವ=ನಿನ್ನ, ಇದೇ=ಈ, ಸೌಮ್ಯಂ=ಶ್ರೋತವಲ್ಲದ, ಶಾಂತವಾದ, ಮಾನುಷ-
ರೂಪಂ=ಮನುಷ್ಯನ ರೂಪದಂತೆ ಇಂತಹ ಕೃಷ್ಣ ರೂಪವನ್ನು. ದೃಷ್ಟ್ವಾ=ನೋಡಿ, ಇದಾನೀಂ=ಈ
ಸರ್ಜಿತಾಃ=ಅತಿಶ್ರದ್ಧೆಪೂರ್ವಕವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಸಂವೃತ್ತಃ=ಅಸ್ತಿ=ಅಗಿದುತ್ತೇನೆ. ಪ್ರಕೃತಿಂ ಗತಃ
ಪೂರ್ವದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು (ಸ್ವಸ್ಥತೆಯನ್ನು) ಹೊಂದಿರುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿದನು.

ಹೀ—ದೃಷ್ಟೋದಂ ಮಾನುಷಂ ರೂಪಂ (ಶ್ಲೋ. ೫೧) ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ
ಮಾನುಷವೆಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕ ಅವ್ಯಕ್ತ ದಿವ್ಯ ದೇವತೆಗಳೆಂಬವೆಂದು ತಿಳಿ-
ವುದು ಹೀಗೆ ಎಂದರೆ—

ತಾ || ಕಿಂಚಿನ್ನನುಷ್ಯವದ್ವೈಶ್ಯಮನತ್ಯಾನ್ಮಾನುಷಂ || ೫೨ ||

ಅ || ಮನುಷ್ಯನ ಶರೀರದಂತೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಇಂತಿಲ್ಲದುವುದರಿಂದ ಮಾನುಷವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. ವದ್ವೈ-
ಮನುಷ್ಯನ ಶರೀರದಂತೆ ಬಾಂಧವ್ಯತೀತವಾದುದು.

೫ ||

|| ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ ||

ಸುಮರ್ತಮಿದಂ ರೂಪಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾನಸಿ ಯನ್ನಮ |

ದೇವಾ ಅಪ್ಯಸ್ಯ ರೂಪಸ್ಯ ನಿತ್ಯಂ ದರ್ಶನಕಾಂಕ್ಷಿಣಃ

|| ೫೨ ||

೫ || ಶ್ರೀಭಗವಾನ್ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, (ಭಯಂಕರವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಏಕತೋರಿಸಿದ್ದೆಂದರೆ ಆ ವಿಶ್ವ ರೂಪರಹಸ್ಯದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು) ಉವಾಚ = ಹೇಳಿದನು. ಮಮ = ನನ್ನ, ಯತ್ = ರೂಪಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾನಸಿ = ಮನ ರೂಪವನ್ನು ನೋಡಿರುವಿಯೋ, ಅಪ್ಯ ರೂಪಸ್ಯ = ಈ ರೂಪವನ್ನು, ನಿತ್ಯಂ = ಯಾವಾಗಲೂ, ದರ್ಶನಕಾಂಕ್ಷಿಣಃ = ನೋಡಲಿಚ್ಛಿಸುವ, ದೇವಾ ಅಪಿ = ದೇವತೆಗಳೂ ಕೂಡ (ಯಾವುದನ್ನು ನೋಡಿರುತ್ತೀರಿ) ಇದಂ ರೂಪಂ = ಈ ರೂಪವು, ಸುಮರ್ತಮಿದಂ = ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೆ ನೋಡಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ್ದು. (ಅಂದರೆ ವಿಶ್ವರೂಪದರ್ಶನ ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ನೋಡಲು ಶಕ್ಯವಾದುದು.) ಈ ರೂಪವನ್ನು ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ದೇವತೆಗಳೂ ಅವೇಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲಿಕ್ಕೆ ಅರ್ಜುನನು ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರನೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಭಯಂಕರ ರೂಪವನ್ನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ತೋರಿಸಿದ್ದು.) || ೫೨ ||

ಹೀ-ಅತಿ ದುರ್ಲಭವಾದ ಈ ವಿಶ್ವರೂಪದರ್ಶನವು ನಿನಗೆ ನನ್ನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಆಯಿತೆನ್ನುವುದು.

೫ || ನಾಹಂ ವೇದೈರ್ನ ತಪಸಾ ನ ದಾನೇನ ನ ಚೇಜ್ಯಯಾ |

ಶಕ್ಯ ಏವಂವಿಧೋ ದ್ರಷ್ಟುಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾನಸಿ ಮಾಂ ಯಥಾ || ೫೩ ||

೫ || ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನು, ಯಥಾ = ಯಾವ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ದೃಷ್ಟ್ವಾನಸಿ = ನೋಡಿರುತ್ತೀಯೋ, ಮಂವಿಧಃ = ಇಂತಹ ವಿಶ್ವರೂಪವುಳ್ಳ. ಅಹಂ = ನಾನು, ವೇದೈಃ = ಮುಗಾದಿ ವೇದಾಘ್ಯಯಾದಿಗಳಿಂದಲೂ, ದ್ರಷ್ಟುಂ = ನೋಡುವುದಕ್ಕೂ, ನ ಶಕ್ಯಃ = ಶಕ್ಯನಲ್ಲ, ತಪಸಃ = ಕೃತ್ಯು ಚಾಂದ್ರಾಯಣಾದಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡೋಣದರಿಂದಲೂ, ನ = ಶಕ್ಯನಲ್ಲ, ದಾನೇನ = ಭೋದಾನಾದಿಗಳಿಂದಲೂ, ನ = ಶಕ್ಯನಲ್ಲ, ಚೇಜ್ಯಯಾ = ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮಾದಿಯಾಗಳನ್ನು ಮಾಡೋಣದಿಂದಲೂ, ದ್ರಷ್ಟುಂ = ನೋಡುವುದಕ್ಕೂ, ನ ಶಕ್ಯಃ = ಶಕ್ಯನಲ್ಲ || ೫೩ ||

ಹೀ-ಹಾಗಾದರೆ ಯಾವ ಉಪಾಯದಿಂದ ನೋಡಲು ಶಕ್ಯನೆಂದರೆ -

೫ || ಭಕ್ತ್ಯಾ ತ್ವನನ್ಯಯಾ ಶಕ್ಯ ಅಹಮೇವಂವಿಧೋಽರ್ಜುನ |

ಜ್ಞಾತುಂ ದ್ರಷ್ಟುಂ ಚ ತತ್ತೇನ ಪ್ರವೇಷ್ಪುಂ ಚ ಪರಂತಪ || ೫೪ ||

೫ || ಪರಂತಪ = ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಸಂಹಾರಕಾರಿಯಾದ, ಅರ್ಜುನ ಅರ್ಜುನನೇ, ಮಂವಿಧಃ = ವಿವಿಧ ಹೇಳಿದ ವಿಶ್ವರೂಪವುಳ್ಳ. ಅಹಂ = ನಾನು, ಅನನ್ಯಯಾ = ಪರಂಸಾಧಾರಣವಾದ, (ಸರ್ವವಿಧಾರಣವಾಗಿ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ನೋಡಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲದಿರಬಹುದು) ಭಕ್ತ್ಯಾ, ತುಂ = ನಿರವಧಿಕವಾದ ಮನವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ, ತತ್ತೇನ = ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ, ಜ್ಞಾತುಂ = ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೂ, ದ್ರಷ್ಟುಂ = ನೋಡುವುದಕ್ಕೂ, ಪ್ರವೇಷ್ಪುಂ ಚ = ಸಾಯುದ್ಧರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೂ, ಅಪಿ = ಕೂಡಾ ನೋಡುತ್ತೀನೆ. || ೫೪ ||

೧೬ || ಮತ್ಸರ್ಮಾಕೃತ್ಯವರಮೋ ಮದ್ಭಕ್ತಃ ಸಂಗವರ್ಜಿತಃ |

ನಿರ್ವೇರಃ ಸರ್ವ ಭೂತೇಷು ಯಃ ಸ ಮಾಮೇತಿ ಪಾಂಡವ || ೫೭ ||

ಅ || ಪಾಂಡವ-ಅರ್ಜುನನೇ, ಯಃ=ಯಾವನು, ಮತ್ಸರ್ಮಾಕೃತ್=ನನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯಾಗಿರುವ ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲಿ ಏಕಿತಗಲಾದ ಸತ್ಸರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನೋ, ಮತ್ಸರಮಃ=ನಾನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವವನೋ, ಮದ್ಭಕ್ತಃ=ನನ್ನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವನೋ, ಸಂಗವರ್ಜಿತಃ=ಫಲಮುಕ್ತ ಕಳತ್ರಾದಿ ಸಕಲ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನೋ ಅಥವಾ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲಾಭ್ಯಯನ್ನು ತೊರೆದುಬಿಟ್ಟವನೋ, ಸರ್ವಭೂತೇಷು=ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ವೇರಃ=ವೈರಿವಿಲ್ಲದವನೋ, ಸಃ=ಅಂಕವನು. ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ಏತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ||೫೭||

೧೭ || ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾಸೂಪನಿಷತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಯೋಗ
ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನಸಂವಾದೇ ವಿಶ್ವರೂಪದರ್ಶನಯೋಗೋ
ನಾಮ ಏಕಾದಶೋಧ್ಯಾಯಃ || ೧೧ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನ ಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವರೂಪದರ್ಶನಯೋಗವೆಂಬ ಹನ್ನೊಂದನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೧೧ ||

ಭಾ || ಸ್ವಕಂ ರೂಪಂ ಕು ಭ್ರಾಂಕಪ್ರತೀತ್ಯಾ | ಅನ್ಯಥಾ ತದಪಿ ಸ್ವಕಮೇವ | ಪ್ರಮಾ
ಣಾನಿ ತುಕ್ತಾನಿ ಪುರಸ್ತಾತ್ || ೫೮-೫೯ ||

ಅ || ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದುದು. ವಿಶ್ವರೂಪವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದುದ್ದರಿಂದ ರೂಪದ ಜನರು ಭ್ರಮೆಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಕಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. ವಸ್ತುತಃ ಅನೇ ಅಧ್ಯಾಯ ಲಂಕದಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಇದ. ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಆ ವಿಶ್ವರೂಪವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆಂದೇ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. || ೫೮-೫೯ ||

ಭಾ || ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ
ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಏಕಾದಶೋಧ್ಯಾಯಃ || ೧೧ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀಭಗವದ್ಗೀತಾ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೧೧ ||

ಹೀ-ಕುರುದರ್ಶನವಿಧಂ ರೂಪಂ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳೂ ಕೂಡ ಸರ್ವದಾ ನೋಡುವಂತಿ
ತೊಂದೇ ಇದ್ದಾರೆ. ನೋಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಜುನನಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮರೂಪದವರೂ
ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ನೋಡಿರುತ್ತಾರೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಹೀಗೆ ಎಂದರೆ-

ಶಾ || ಯೇ ದರ್ಶನಕಾಂಕ್ಷಿಣಸ್ತೈರಪೀದಾನೀಂ ದೃಷ್ಟಂ ಪ್ರಾಯಃ || ೫೯-೬೦ ||

೧ || ನನ್ನ ರೂಪವನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಯಾರು ಇಚ್ಛಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೋ ಅಂತಹ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಈಗ ವ್ರಾಯಶಃ ಆ ವಿಶ್ವರೂಪವು ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. || ೫೨-೫೫ ||

೨ || ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಏಕಾದಶೋಧ್ಯಾಯಃ || ೧೧ ||

೩ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಭಗವದ್ಗೀತಾ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೧೧ ||

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಹದಿನೆರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು.

ಹೀ-ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪಾಸನ, ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಉಪಾಸನ ಇವುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಉಪಾಸನೆಯು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ ||

|| ಅರ್ಜುನ ಉವಾಚ ||

ಹಿಂ || ಏವಂ ಸತತಯುಕ್ತಾ ಯೇ ಭಕ್ತಾಸ್ತಾಂ ಪರ್ಯುಪಾಸತೇ |

ಯೇ ಚಾಪ್ಯಕ್ಷರಮವ್ಯಕ್ತಂ ತೇಷಾಂ ಕೇ ಯೋಗವಿತ್ತಮಾಃ || ೧ ||

ಅ || ಅರ್ಜುನಃ-ಅರ್ಜುನನು, ತಮೇವಂ ವಿವ್ಯಾನ್ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪಾಸನೆಯು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಶ್ರಿಯಂ ವಸಾಸಾಃ ಇತ್ಯಾದಿ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಉಪಾಸನೆಯು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಸಂಕಯಗ್ರಸ್ತನಾಗಿ ಭಗವದುಪಾಸನೆಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಏಕೇಕ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆಯಿಂದ ಉಪಾಹ=ಪ್ರಶ್ನೆ ಸುಕ್ತಾನೇ. ಯೇ ಭಕ್ತಾಃ=ಯಾವ ಭಕ್ತರು. ಸತತಯುಕ್ತಾಃ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಧ್ಯಾನಯೋಗ ಕರ್ಮಯೋಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ, ಏವಂ ತಾಂ=ಘೋರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕೇಳಿಯೂ ನೋಡಿಯೂ ಇರುವ, ನಿನ್ನನ್ನು (ಕೃಷ್ಣನನ್ನು) ಏವಂ=ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ, ಪರ್ಯುಪಾಸತೇ=ಹೆಣ್ಣಾಗಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ಯೇಷಿಃ=ಯಾರು, ಅಕ್ಷರಂ=ದೇಹಭಾವವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅಕ್ಷರಂ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ, ಅವ್ಯಕ್ತಂ=ಚಿತ್ರರೂಪಿಯನ್ನು (ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು) ಪರ್ಯುಪಾಸತೇ=ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಭಕ್ತಾದಿಘೋಷವಾಗಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ತೇಷಾಂ=ಅ ಅಕ್ಷರವನ್ನುಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಕೇ=ಯಾರು, ಯೋಗವಿತ್ತಮಾಃ=ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವನ್ನು ತಿಳಿದವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರು, ಎಂದು ಅರ್ಜುನನು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದನು.

ಹೀ-ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರಿಗಿಂತ ನಿನ್ನನ್ನು (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು) ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರೇ ಶ್ರೇಷ್ಠರೆನ್ನುತ್ತಾನೆ—

ಗೀ ||

|| ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ ||

ಮಯ್ಯವೇಕ್ಷ ಮನೋ ಯೇ ಮಾಂ ನಿತ್ಯಯುಕ್ತಾ ಉಪಾಸತೇ |

ಶ್ರದ್ಧಯಾ ಪರಯೋಪೇತಾಸ್ತೇ ಮೇ ಯುಕ್ತತಮಾ ಮತಾಃ || ೨ ||

ಅ || ಶ್ರೀಭಗವಾನ್-ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಉಪಾಹ=ಉಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಯೇ=ಯಾರು ಮಯಿ=ನನ್ನಲ್ಲಿ, ಮನಃ=ಮನಸ್ಸನ್ನು, ಅವೇಕ್ಷ=ಚಿಣ್ಣಾಗಿ ಇಟ್ಟು, ನಿತ್ಯಯುಕ್ತಾಃ=ನಿರಂತರವಾಗಿ, ಕರ್ಮಯೋಗ ಧ್ಯಾನಯೋಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ ಪರಯಾ ಶ್ರದ್ಧಯಾ=ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ಉಪಾಸತೇ=ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ,

ಮರು, ಯುಕ್ತಮಾ ಇತಿ = ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವನ್ನು ತಿಳಿದವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರೆಂದು, ಮೇ = ನನಗೆ, ಎನಗೆ = ಸಮ್ಮತರು. || ೨ ||

ಹೀ-ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳತಕ್ಕ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || ೬೦ || (೧) ಅವ್ಯಕ್ತೋಪಾಸನಾದ್ಭಗವದುಪಾಸನಸೋತ್ರಮತ್ತಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ತದು-
ಪಾಯಂ ಪ್ರದರ್ಶಯತ್ಯಸ್ತಿಸ್ತಧ್ಯಾಯೇ || (೨) ತದುಪಾಸನಮಪಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ
ಪ್ರತೀಯತೇ || (೩) ಶ್ರಿಯಂ ವಸಾನಾ ಅಮೃತತ್ವಮಾಯಸ್ಸವಂತಿ ಸತ್ಯಾ ಸಮಿ-
ಥಾ ಮಿತದ್ರಾವಿತಿ || (೪) ಅನಾದ್ಯನಂತಂ ಮಹತಃ ಪರಂ ಧ್ರುವಂ ನಿಜಾಯ್ತು ತಂ
ಮೃತ್ಯುಮುಪಾತ್ರಮುಚ್ಯತೇ ಇತಿ ಚ || (೫) ಅವ್ಯಕ್ತಂ ಚ ಮಹತಃ ಪರಂ | ಮ-
ಹತಃ ಪರಮವ್ಯಕ್ತಮಿತ್ಯುಕ್ತಪರಾಮರ್ಶೋಪಪತ್ತೇ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಕೇವಲ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಪಾಸನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪಾಸನೆ
ಮಾಡುವುದು ಉತ್ತಮವೆಂದು ತೋರಿಸಿ ಆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪಾಸನೆ ಮಾಡತಕ್ಕ ಉಪಾಯವನ್ನು
ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. (೨) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪಾಸನದಂತೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಉಪಾಸ-
ನೆಯೂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂದು ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಭಗವದುಪಾಸನೆಗೆ ಅಧಿಕೃತ ನಿರ್ಧಾರಣಾ-
ಭಾವದ ಅರ್ಪಣನ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಕೂಡಬಹುದಿತ್ತು. ಹಾಗಲ್ಲ, ಮತ್ತೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಯ ಉಪಾಸನಾ, ಭಗವದು-
ಪಾಸನಾ ಇವುಗಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯ ಫಲಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಫಲವು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಸಾಧ್ಯಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮತ್ವ
ವಸ್ತು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಬಂದರೆ (ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪಾಸನೆಯು ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನ
ವೆಂದು ತೋರಿದಂತೆ) ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಉಪಾಸನೆಯೂ ಕೂಡ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂದು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ
ತೋರುತ್ತದೆ. (೩) (ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿ
ಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವರು.
ಪ್ರೀತಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಯ, ಉಪಾಸಕರಾದ ಆ ಮುಕ್ತರ ಇಷ್ಟಗಳಾದವುಗಳು ಸತ್ಯಗಳೇ ಆಗಿ-
ರುತ್ತವೆ. (೪) (ಶ್ರೀ ಶಬ್ದವು ಧಾರತೀ, ಶಚೀ, ಶ್ಯಾಮಲಾ, ಉಷಾದೇವಿಯರಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದ ಪ್ರಯತ್ನ
ಕೇವಲ ಲಕ್ಷ್ಮೀವಿಷಯಕವೇ ಆದ ಶ್ರುತಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಮಹತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿಯಾದ
ಕುತುಮುಖನಿಂದ ಉತ್ತಮವಾದ, ಅಧ್ಯಂತಬುದ್ಧಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಚಿನ್ನಾಗಿ ಪೂಜಿಸಿ ವ್ಯಕ್ತ
ಧಯದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ, (ಅಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ) ಎಂದೂ ಇದೆ. (೫) ಅವ್ಯಕ್ತ
ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೇ ಮಹತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಚತುರ್ಮುಖನಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠಳು.
ಅವ್ಯಕ್ತವಿದ್ದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೇನೇ ಮಹತಃ ಪರಮವ್ಯಕ್ತಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ
ವಿಮರ್ಶವು ಕೂಡುತ್ತದೆ ಅಂದರೆ ಮಹತಃ ಪರಮವ್ಯಕ್ತಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮಹತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿಯಾದ
ಕುತುಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಉತ್ತಮವಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೇನೇ ಪರಮಾರ್ಥವು ಯುಕ್ತವು.
(ಅವ್ಯಕ್ತದಿಂದಲೂ ಉತ್ತಮನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪರಮಾರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳಿಕೂಡದು.) (ಪರಮಾತ್ಮ
ಸಾರೂಪ ಮಹತ್ತ್ವದಿಂದಮಾತ್ರ ಪರನೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಅವ್ಯಕ್ತವ್ವರೂಪ ಪರಂ
ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಅವ್ಯಕ್ತ ಎನಿಸಿದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದಲೂ ಉತ್ತಮವು.) || ೧ ||

ಹೀ-ಇದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರಿಯಂ ವಸಾನಾ ಅನಾದ್ಯನಂತಂ ಎಂಬುವ ಪರಮವ್ಯಕ್ತ
ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸತಕ್ಕದೂ, ಪ್ರಪಂಚದ ಆದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಭಾ || (೧) ಉಪಾಸ್ಯ ಕಾಂ ಶ್ರಿಯಮವ್ಯಕ್ತಸಂಜ್ಞಾಂ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಮತ್ಕೋ ಮುಚ್ಯತಃ
 ಸರ್ವಬಂಧೈರಿತಿ ಸಾಮವೇದೇ ಅಗ್ನಿವೇಶ್ಯಕಾಪಾಯಾಂ || (೨) ಮಹಚ್ಛ ಮಹಾ-
 ತ್ಯಂ ತಸ್ಯಾ ವೇದೇಷೋಚ್ಯತೇ || (೧) ಚತುಷ್ಪದಾರ್ಥ ಯುವತಿಃ ಸುಖೇಶಾ ಭೃತಪ್ರತಿ-
 ಕಾ ವಯುನಾನಿ ವಸ್ತ್ರೇ | ತಸ್ಯಾಂ ಸುಪರ್ಣಾ ವ್ಯಪರ್ಣಾ ನಿಷೇದಕುರ್ಯತ್ ಪ್ರದೇವಾ
 ದಧಿರೇ ಭಾಗಧೇಯಮಿತಿ | (೨) ಚತುಷ್ಪದಾ ಯುವತಿಃ ಸುಖೇಶಾ ಭೃತಪ್ರತಿ-
 ಕಾ ವಯುನಾನಿ ವಸ್ತ್ರ ಇತಿ ಚ || (೩) ಅಹಂ ರುದ್ರೇಭಿರ್ವ ಸುಭಿಶ್ಚ ರಾಮ್ಯಹಮಾದಿತ್ಯ-
 ರುತ ವಿಶ್ವದೇವೈರಿತ್ಯಾದ್ಯಾರಭ್ಯ ಅಹಂ ರಾಷ್ಟ್ರೀ ಸಂಗಮನೀ ವಸೂನಾಂ ಚಿಕಿತ್ಸುಃ
 ಪ್ರಥಮಾ ಯಜ್ಞಿಯಾಣಾಂ | ಕಾಂ ಮಾ ದೇವಾ ವ್ಯದಧುಃ ಪುರುಕ್ವಾ ಭೂರಿಸ್ತಾ-
 ಕ್ರಾಂ ಭೂರ್ಯಾನೇಶಯಂತೀಂ | ಮಯಾ ಸೋ ಅನ್ನಮತ್ತಿ ಯೋ ವಿಪತ್ಯ-
 ಯಃ ಪ್ರಾಣಿತಿ ಯ ಈಂ ಶೃಣೋತ್ಪುತ್ರಂ || ೨ ||

ಅ || (೧) ಯೋಗ್ಯ ಮನುಷ್ಯನು ಅವ್ಯಕ್ತ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ
 ಉಪಾಸಿಸುವನಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಸಂಸಾರಬಂಧಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಸಾಮವೇದ
 ದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿವೇಶ್ಯಕಾಪಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (೨) ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಮಹಿಮಾಪಾ-
 ತ್ಯೆಯು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. (೧) ಯಾವ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳನ್ನವಳೋ,
 (ನಾಲ್ಕು ಜಟಾಬಂಧಗಳನ್ನವಳೋ) ನಿತ್ಯ ಯೌವನಳೋ, ಸೌಂದರ್ಯವುಳ್ಳವಳೋ, ಸುರೂಪವಳ್ಳವಳೋ,
 ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಅಂಗವುಳ್ಳವಳೋ, ಜ್ಞಾನ ಅನಂದಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತಳಾಗಿರುತ್ತಾಳೋ, ಯಾವ
 ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಸ್ವಸ್ತಪದಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವರೋ, ಅಂತ
 ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪರಮಾನಂದಗಳನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ, ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಭಿಷ್ಠವನ್ನು
 ಕೊಡುವ ಆತ್ಮಾ ಅಂತರಾತ್ಮಾ ಎಂಬುವ ಎರಡು ಭಗವದ್ಭಕ್ತವಿಶೇಷಗಳು ಅಭಿಷ್ಠವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾ-
 ಇರುತ್ತವೆ. (೨) ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ನಾಲ್ಕು ಜಟಾಬಂಧಗಳನ್ನವಳೋ, ನಿತ್ಯ ಯೌವನಳೋ, ಬಲೋ ದೋ
 ವುಳ್ಳವಳೋ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಂಗಗಳನ್ನವಳೋ, ಜ್ಞಾನಾನಂದಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತಳೋ
 ಆಗಿರುತ್ತಾಳೆ (ಅಂತಹ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಆತ್ಮಾ ಅಂತರಾತ್ಮಾ ಎಂಬುವ ಎರಡು ಭಗವದ್ಭಕ್ತ ವಿಶೇಷಗಳಿ-
 ಗ್ಗಾಮಿಯಾಗಿಯೂ ನಿಯಾಮಕವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದು ಅಭಿಷ್ಠವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುತ್ತವೆ.) (೩) ಲಕ್ಷ್ಮೀ-
 ದೇವಿಗೆ ಈ ಎರಡು ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ, ಯೌವನವೂ ಜ್ಞಾನಮಯವೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಮುಕ್ತ-
 ದೇವತಾಪುಷ್ಪವೂ ಹೋಲುತ್ತದೆ. (೨) (ಇದು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಮಾತು.) ನಾನು ೧೧ ರುದ್ರರೇವೋ
 ಆ ವಸುಗಳಿಂದಲೂ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಹೊರತಾದ ೧೧ ಅದಿತ್ಯರಿಂದಲೂ, ಎತ್ತದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ಕಂಠವೇಶಿಸಿ
 ಸಂತರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತೇನೆ, ಎಂದಾರಂಭಿಸಿ, ನಾನು: ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವಳು, ಯದ್ವೈಶ್ವ-
 ಯುಕ್ತಗಳಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಯಜ್ಞಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಹೋಪಿ-
 ಕೊಡುವವಳು. ಅನಾದಿ ಕಾಲವನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಸರ್ವತ್ರ ಅವಾಸಮಾಹುತಿರುವವಳು. ಅಂತಹ ಸ್ವತಿ-
 ಬಹುಷ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕಳಾಗಿ ಇರುವ ಮತ್ತೆ ಏಕಃಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಇರಿಸುವ ನನ್ನನ್ನು
 ದೇವತೆಗಳು ಏಕಃಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಗೊಪ್ಪರ ಕೃತಿಷ್ಠಾವಾಪಿಸರು. (೪) ಯಾವನು ಭೋಗ್ಯವಾದವನು,
 ನನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಾನೋ ಯಾವನು ಉತ್ಸವ ನಿವೃತ್ತವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೋ, ಯಾವನು ಲಕ್ಷ್ಮೀ-
 ವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಯಾವನು ಭಗವತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾನೋ, ಅವನ
 ಪಕ್ಷ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೇ ಈ ಮಹಾ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಭಾ || (೧) ಅಮಂಕವೋ ಮಾಂ ತ ಉಪಕ್ಷಿಯಂತಿ ಶ್ರುಧಿ ಶ್ರುತ ಶ್ರದ್ಧಿವಂ ತೇ ವದಾಮಿ ||
 (೨) ಯಂ ಕಾಮಯೇ ತಂ ತಮುಗ್ರಂ ಕೃಣೋಮಿ ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ತಮ್ಸಿಂ ತಂ
 ಸುಮೇಧಾಂ || (೩) ಅಹಂ ರುದ್ರಾಯ ಧನುರಾಕನೋಮಿ ಬ್ರಹ್ಮದ್ವಿಷೇ ಶರವೇ
 ಹಂತವಾ ಉ || (೪) ಅಹಂ ಸುವೇ ಪಿತರಮಸ್ಯ ಮೂರ್ಧನ್ಯಮ ಯೋನಿರಪ್ಸ್ಯಂ-
 ತ್ಯ ಸಮುದ್ರೇ || (೫) ಪರೋ ದಿನಾ ಪರ ಏನಾ ಪೃಥಿವ್ಯೈತಾವತೀ ಮಹಿನಾ
 ಸಂಬಭೂವೇತ್ಯಾದಿ ಚ || ೩ ||

ಅ || (೧) ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯೋಣ ಮೊದಲಾದ ಅಪರಾಧ ಮಾಡದಿದ್ದರೆಲ್ಲರೂ
 ಸನ್ನ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ ಅವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರುತಿದ್ವನಾದವನೇ ವಿಶ್ವಾಸಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ವಸ್ತು
 ವಸ್ತು ನಾನು ನಿನಗಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಅದನ್ನು ಕೇಳು. (೨) ಯಾರನ್ನು ರುದ್ರನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು
 ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೋ, ಅವರವರನ್ನು ರುದ್ರಪದಯೋಗ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಯಾರು ಯಾರನ್ನು ಚತು
 ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೋ, ಅವರವರನ್ನು ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನನ್ನಾಗಿ
 ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಮುಪಿಪದಯೋಗ್ಯರನ್ನು ಮುಪಿಗಳನ್ನಾಗಿಯೂ, ಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯರನ್ನು ಮಹಾ
 ಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನಾಗಿಯೂ, ಮಾಡುವೆನು. (೩) ನಾನು ಸಂಹಾರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ
 ವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವೆ. ದುಷ್ಟ ಸಂಹಾರಕನಾದ, ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಘಾತಕನಾದ, ರುದ್ರ
 ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತೇನೆ. (೪) ನಾನು ಸಮಸ್ತ ಶ್ರುತಂಚಕ್ರ ತಂದೆ
 ಮೂದ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸರ್ವರಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನನ್ನಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುವೆನು. ನನಗೆ ಕಾರಣನಾದವನು
 ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕ್ರೀರಸಾಗರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. (೫) ನಾನು ಸ್ವರ್ಗಾಭಿಮಾನದೇವತೆಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ
 ೧೪.೬ ಪೃಥಿವ್ಯಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಿಂತಲೂ ಮಿಗಿಲಾದವಳು. ಮಹಾ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಎನಿಸಿ
 ಕೊಂತ ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ನಿವಿಲ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಕೆತ್ತಿ ಉಳ್ಳವಳಾಗಿರುವೆನು, ಇದುವೂ
 ಲಾದ ಶ್ರುತೇಯವ ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. || ೩ ||

ಭಾ || (೧) ತ್ವಯಾ ಜುಷ್ಠಃ ಸ ಯುಷಿರ್ಭವತಿ ದೇವಿ ತ್ವಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಗತಪ್ರೀರುತ ಕ್ಲಯಾ
 ಇತಿ ಚ | ಇತಿ ಶಂಕಾ ಕಸ್ಯ ಚಿದ್ಭವತಿ | ಅತೋ ಬಾಹನ್ನಪಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಯುಕ್ತಿಜ್ಞಾನಾ-
 ಛಂ ಪೃಚ್ಛತಿ | ಏವಮಿತಿ || (೨) ಏವಂರಬ್ಜೇನ ದೃಷ್ಟಶ್ರುತರೂಪಂ ಮತ್ಕರ್ಮ-
 ಕೃದಿತ್ಯಾದಿಪ್ರಕಾರಶ್ಚ ಪರಾಮೃತ್ಯತೇ | ಅವ್ಯಕ್ತಂ ಪ್ರಕೃತಿಃ | ಮಹತಃ ಪರಮವ್ಯ-
 ಕ್ರಮಿತಿ ಪ್ರಯೋಗಾತ್ || (೩) ಯತ್ಪ್ರತಿಗುಣಮವ್ಯಕ್ತಂ ನಿತ್ಯಂ ಸದಸದಾತ್ಮಕಂ |
 ಪ್ರಧಾನಂ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಪ್ರಾಹುರವಿರೇಷಂ ವಿರೇಷವದಿತಿ ಭಾಗವತೇ || (೪) ಅತ್ತರಂ
 ಚ ತತ್ | ಅತ್ತರಾತ್ತರತಃ ಪರ ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ || (೫) ಪರಂ ತು ಬ್ರಹ್ಮ ನಟ ಭಗವ-
 ತೋಽನ್ಯತ್ || (೬) ಆನಂದಮಾನಂದಮಯೋಽವಸಾನೇ ಸರ್ವಾತ್ಮಕೇ ಬ್ರಹ್ಮದೇ-
 ವಾಸುದೇವ ಇತಿ ಭಾಗವತೇ || ೪ ||

ಅ || (೧) (ವೇದವಿರುಪನ ಮಾತು) ಎಲೋ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯೇ ನಿನ್ನಿಂದ ಇಹದ್ವಿಷದ್ವಿಷ್ಣು
 ದ್ವಿಷ್ಣು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಾದವನು ಮುಪಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಮಹಿಮೆಯ ನಿನ್ನಿಂದ ಅದ್ವೈತ ಸೃಷ್ಟಿ ಪ್ರೀತಿ

ಪಾತ್ರಜಾದವನೇ ಹಿತಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನಾಗುತ್ತಾನೆ, ನಿನ್ನಿಂದಲೇ ನಿನ್ನ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು ಸೇ-
 ತ್ತನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. (ಹೀಗೆಯೇ ದ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿವರ್ಣಗಳು ನಿನ್ನಿಂದಲೇ ಆಗುತ್ತವೆ) ಹೀಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ-
 ದೇವಿಗೆ ಮಹಾ ಮಹಿಮೆಯು ಕೃತಿಕಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪಾಸನೆಯಂತೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ-
 ಉಪಾಸನೆಯು ಕೂಡ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂದು ತೋರುವ ಕಾರಣ ಈ ಎರಡು ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ಮೋಕ್ಷ-
 ರೂಪವಾದ ಒಂದೇ ಫಲವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಉಪಾಸಕರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಷ್ಠರು ಯಾರೆಂದು ತತ್ತ್ವ ತಿಳಿ-
 ದಿರುವವರಿಗೆ ಸಂದೇಹವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಅದುದರಿಂದ ಅಂಕಿತವರಿಗೆ ಅನುಗೃಹಿಸಬೇಕೆಂಬುವ ಇಚ್ಛೆ-
 ಯಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ಉಪಾಸಕರೇ ಶ್ರೀಷ್ಠರು ಎಂದು ಅರ್ಜುನನು ತಿಳಿದಾಗ್ಯೂ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡು-
 ತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ ಅರ್ಜುನನು ತಿಳಿದಾಗ್ಯೂ ತಾನು ತಿಳಿಯದಿರುವ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳಾದ ಯುಕ್ತಿ, ನ್ಯ-
 ಹಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪರರಿಗೆ ಬರಬಹುದಾದ ಸಂಶಯವನ್ನು ತಾನು ಮನದಲ್ಲಿ ಆಡು-
 ಚಿಸಿ ವಿವಂಶತತಯುಕ್ತಾಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ. (೨) ವಿವಂ ಎಂಬ ಕಲ್ಪದಿಂದ
 ಮೊದಲು ಅಂಕಿತ ಮಾಹಾತ್ಮೆಯುಳ್ಳ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ರೂಪವನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೇವೋ, ಕೇಳಿದ್ದೇವೋ, ಈ-
 ಹುದನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಮತ್ತು ಮತ್ಸರ್ಮಕ್ಕಾ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರವೂ ಇಟ್ಟು-
 ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮಹತ್ವತ್ವದಿಂದ ಅವ್ಯಕ್ತ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಯು ಶ್ರೀಷ್ಠಳು, ಎಂಬ
 ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಕ್ತ ಕಲ್ಪಪ್ರಯೋಗವು ವೇದದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ
 ಅವ್ಯಕ್ತ ಕಲ್ಪದಿಂದ ದ್ರವ್ಯ ತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. (೩)
 ಯಾವುದು ಸತ್ತರೂಪವೋಗುಣಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತ್ರಿಗುಣ ಎಂದೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ-
 ಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪದಸದಾತ್ಮಕವೆಂದೂ ನೆತ್ತವಾದ ಅವ್ಯಕ್ತ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀಶಕ್ತನ
 ಇದೆಯೋ, ಅದನ್ನು ಪ್ರಧಾನವೆಂದೂ, ಪ್ರಕೃತಿಯೆಂದೂ ಆಕಾರ್ಯವನ್ನಾಗಿಯೂ, ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟು-
 ತಕ್ಕದನ್ನಾಗಿಯೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಎಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಕ್ತ ಕಲ್ಪವು ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತ-
 ವಾಗಿದೆ. (೪) ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮವಾದ ಅಕ್ಷರಕಲ್ಪ ವಾಚ್ಯವಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಶ-
 ಮಾತನು ಅತ್ಯುತ್ತಮನು, ಎಂಬುವ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಆ ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಯು ಅಕ್ಷರಳು ಎನಿಸುತ್ತಾರೆ. (೫)
 (ಯಾರು ನಿನ್ನನ್ನು ಭಗವಂತನೆನಿಸಿದ ವಾಸುದೇವನನ್ನು ಸಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನಾಗಿ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿ-
 ತ್ತಾರೋ, ಯಾರು ಅಕ್ಷರನೆನಿಸಿದ ಅವ್ಯಕ್ತನೆಂಬುವ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಅಂದರೆ ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನಾಗಿ
 ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ಅವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಷ್ಠರು ಯಾರು, ಹೀಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವೆಂದು ಇತರರು
 ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಅಯುಕ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ) ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ನಿನ್ನಿಂದ ಬೆರೆತು-
 (೬) ವಿಜ್ಞಾನತತ್ತ್ವಂ ಗುಣಸನ್ನಿರೋಧಂ ತೇನಾತ್ಮನಾಣ್ಯಾನಮುಪೈತಿ ಶಾಂತಿಂ | ಅನಂದಃ
 ವಿಶಾಂ ಗತಿಂ ಭಾಗವತೋ ಗತೋ ಯಃ | ವಿಜ್ಞಾನತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಸಾಧನಗಳ
 ಗಳಿಲ್ಲದಿರುವ ಸಮುತ್ಪತ್ತಿ ಮೂಲಕಾರಣನಾದ ಮಹತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ವಿರಿಂಚನಲ್ಲಿರುವ ವಿಜ್ಞಾನ-
 ಸಾಮಕಸಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ವಿಶೇಷ-
 ಸಾದ ಮಹತ್ತ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ವಿಜ್ಞಾನಸಾಮಕ ಹರಿಯು ವಿರಂಚನಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಲಕ್ಷ್ಮಿ-
 ಯಲ್ಲಿರುವ ಅನಂದಸಾಮಕ ಹರಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಆ ಪೂರ್ಣಾನಂದನಾದ ಅನಂದನು ವಿರಿಂಚ-
 ಮಹತ್ತ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ದ್ವಿಪರಾರ್ಥಾವಸಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾತ್ಮಕಸಾದ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿ-
 ಯಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ವಾಸುದೇವನಲ್ಲಿ (ಜೀವರ ಸಮುದಾಯವು ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾ-
 ಸಾರ ಗುಣಭೂತರಾದುದರಿಂದ ಕೀಡಿದುದಿರುತ್ತದೆ) (ಇಲ್ಲಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮನೆಂದೂ, ಸ-
 ದ್ವಾರಿ ಅದಕಾರಣ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಭೇದವಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಭಗವತ್-
 ದಲ್ಲಿದೆ

ಹೀ-ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮನು ಕರಚರಣಾದಿಗಳುಳ್ಳ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು. ಅತಲ್ಪಮಸ್ತುತ್ವಮುರೂಪವು
ವ್ಯಯಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಇಂತಹ ರೂಪವಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಕರಚರಣಾದಿ
ಗಳುಳ್ಳ ಸಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು. ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ-

ಭಾ || (೧) ರೂಪಂ ಚೇದ್ಯತಂ ಸಾಧಿತಂ ಪುರಸ್ತಾತ್ | ಉಪಾಸನಂ ಚ ತಥೈವ ಕಾರ್ಯಂ ||
(೨) ಸಹಸ್ರಶೀರ್ಷಾ ಪುರುಷಃ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷಃ | ಸಹಸ್ರಪಾದಿತ್ಯಾಶ್ಚ ತಮೇವಂ ವಿಧ್ವಾ-
ನಮೃತ ಇಹ ಭವತಿ ನಾನ್ಯಃ | ಪಂಥಾ ಆಯನಾಯ ವಿಧ್ಯತ ಇತಿ ಹಿ ಸಾಭ್ಯಾಸಾ ||
(೩) ಆದಿತ್ಯವರ್ಣತ್ವಾದಿಶ್ಚ ನ ವೃಥೋಪಚಾರತೋನಾಗೀಕಾರ್ಯಃ || (೪) ತಥಾಚ
ಸಾಮವೇದೇ ಸೌಕರಾಯಣಶ್ರುತಿಃ | ಸ್ವಾಣುರ್ಹವೈ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಃ | ಸ ಪ್ರಜಾಪತಿಂ
ಪಿತರಮೇತೋನಾಚ | ಮುಮುಕ್ಷು ಭೀರಾಧುಭಿಃ (ಭಿಸ್ವಾಧುಭಿಃ) ಪೂತಪಾಪೈಃ | ಕಿಮು
ಹವೈಕಾರಕಂ ತಾರನಾಚ್ಯಂ | ಧ್ಯಾನಂ ಚ ತಸ್ಯಾಪ್ತಪುರುಚೇಃ | ಕಥಂ ಸ್ಯಾದ್ವೈಯಶ್ಚ
ಕಃ ಪುರುಷೋಽಲೋಮಪಾದ ಇತಿ | ತಂ ಹೋನಾಚ | ಏಷ ವಿಷ್ಣು ಸ್ವಾರಕೋಽಲೋ-
ಮಪಾದೋ ಧ್ಯಾನಂ ಚ ತಸ್ಯಾಪ್ತಪುರುಚೇರ್ವದಾಮಿ || (೫) ಸೋಽನಂತಶೀರ್ಷೋ
ಬಹುವರ್ಣಃ | ಸುವರ್ಣೋ ದೈಯಃ | ಸ ವೈ ಲೋಹಿತಾದಿತ್ಯವರ್ಣಃ | ತ್ಯಾಮೋಃಫ
ನಾ ಹೃದಯೇ ಸೋಽಪ್ಪಬಾಹೂರನಂತವೀರ್ಯೋಽನಂತಬಲಃ | ಪುರಾಣ ಇತಿ || (೬)
ಅರೂಪತ್ವಾದೇಸ್ತು ಗತಿರುಕ್ತಾ ಪುರಸ್ತಾತ್ | ಪುರುಷಭೇದಶ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಾದೌ ಪ್ರತೀ-
ಯತೇ | ತ್ವಾಂ ಪರ್ಯುಪಾಸತೇ ಯೇ ಚಾಪ್ಯಕ್ಷರಮಿತ್ಯಾದೌ || ೫ || || ೧, ೨ ||

ಅ || (೧) ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಇಂತಹ ಅವ್ಯಕ್ತವರೂಪವಿದೆ. ಎಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ಸಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.
ಹಾಗೆಯೇ ಅನೇಕಬಾಹ್ಯಾದರವಶ್ಯನೇತ್ರಂ ಇತ್ಯಾದಿ ರೈಕಾರ ಸಾಕಾರನೆಂದೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಉಪಾ-
ಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. (ನಿರಾಕಾರನೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಕೂಡದು) (ಎಂದರೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು
ನಿರ್ಗುಣನು ನಿರಾಕಾರನು, ಎಂಬುವ ಉಪಾಸನೆಯು, ವಿಧೋಪಾಸನೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರಿಂದ
ಅವರ್ಣವುಂಟಾಗುವಪ್ರಯುಕ್ತ ಕರಚರಣಾದ್ಯವಯವಗಳಿಲ್ಲದವನೆಂದು ಉಪಾಸನಾಮಾಡಕೂಡದು.)
(೨) (೩) (೪) ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಅವಯವಗಳುಳ್ಳವನೆಂದು ಏಕೆ ಒಡಂಬಡಬೇಕೆಂದರೆ- ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಅವ್ಯಾ-
ಕೃತ ಅನಂತಶಿರಸ್ಸುಗಳುಳ್ಳವನು, ಗುಣವರಿಪೂರ್ಣನು, ಅನಂತಕಾಣುಗಳುಳ್ಳವನು, ಅನಂತವಾದಿಗಳುಳ್ಳ
ವನು, ಎಂದಾರಂಭಿಸಿ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಒಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಅವ್ಯಾಕೃತ ದಿವ್ಯಕರಚರಣಾದಿ
ಕಾರಗಳುಳ್ಳವನೆಂದು ತಿಳಿದವನು ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮುಕ್ತಿಗೆ ಇಂತಹ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬೇರೆಯಾವ
ವಿಧವೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಆಕಾರವಿದೆ, ಎಂಬುವ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ
ಏತುಮಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಾಪ್ತಿ ಫಲವ ಆಗುತ್ತದೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತದೆ. (೫) ಆದಿತ್ಯವರ್ಣಂ
ತಮಸಸ್ತು ಪಾರೇ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಆದಿತ್ಯನಂತೆ ವರ್ಣಾದಿಗಳು ಇದೆ ಎಂಬ
ಕೇಳಿದ್ದು ಅಂಥಕಾರಾದಿ ದೋಷಗಳ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೇ ತಿಳಿದದ್ದು. ವಸ್ತುತಃ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ
ಶಿಕ್ಷಣೀಲಾದಿ ವರ್ಣಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಬಾರ್ಥವಿಲ್ಲದೆ ಅವಾರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಕೂಡದು. (೬)
(೭) ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಆದಿತ್ಯನಂತೆ ವರ್ಣಾದಿಗಳು ಇದೆ, ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟವಾದ ಶ್ರುತಿಯು, ತೇ-
ಶ್ಚಿಕ್ಷಣೀ- ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನ ಮಗನಾದ ದ್ರವ್ಯನು ಪದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ತಂದೆಯಾದ ಅಶ್ವಮೇಧನು
ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತನ ಬಗೆಗೆ ಹೋಗಿ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದನು. ಮೊದಲನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲದುವ, ಸಾದರಗವ್ಯ ಕೇವಲ

ಕೊಂಡಿರುವ ಮೋಕ್ಷಸಾಧಕರಾದ ಉಪಾಸಕರಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯವಾದುದು ಧೈರ್ಯವಾದುದು ಯಾವುದು? ಒಂಕಾರವಾಚ್ಯವಾದುದು ಸಂಸಾರವನ್ನು ದಾಟಿಸಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವುದು ಯಾವುದು? ವ್ಯಾಪ್ತ ಕೇಶಸ್ಥಳ್ಯ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಮಾಡಬೇಕು. ಕೇಶಾಂಕ ಪಾಪ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಕೃತ ಅವಯವಗಳಲ್ಲದಿರುವ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದವನು ಯಾವನು? ಎಂಬುವುದನ್ನು ಹೇಳು, ಹೀಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದ ರುದ್ರನಿಗೆ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನು ಉಪದೇಶಿಸಿದನು. ಪ್ರಾಕೃತ ಕೇಶಾಂಕ ಪಾದಾಭ್ಯವಯವಗಳಲ್ಲದಿರುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸಂಸಾರವನ್ನು ದಾಟಿಸುವವನು, ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಸೇವ್ಯಸ್ಥಳ್ಯ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಧ್ಯಾನಮಾಡುವ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. (ಅ) ಆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಅನಂಕ ಅಪ್ರಾಕೃತ ದಿವ್ಯ ಶಿರಸ್ಸುಗಳನ್ನು, ಶುಕ್ಲರೂಪಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ವರ್ಣಗಳನ್ನೂ, ಸುವರ್ಣಾಂಕೆ ವರ್ಣಗಳನ್ನೂ, ಆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಲೋಹಿತನಾದ ಅದಿತ್ಯನಂತೆ ವರ್ಣವನ್ನೂ, ಅಥವಾ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಶ್ಯಾಮವರ್ಣನು, ಎಂಟು ಬಾಹುಗಳನ್ನೂ, ಅನಂಕ ವೀರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಅಪರಿವಾತ ಬಲವನ್ನೂ. ಪುರಾತನನು (ಕಪ್ಪದೇಹಪ್ರಕಾರನು) ಹೀಗೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. (ಅಂದರೆ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ಯಾರನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು ಎಂಬುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಒಂಕಾರವಾಚ್ಯವಾದ ಶಾರಕ ವಸ್ತ್ರವು ಯಾವುದು ಎಂಬುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೂ ಎಷ್ಟು ಎಂದೇ ಉತ್ತರವು. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೇಗೆ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕೆಂಬುವ ತೆನೇ ಪ್ರಶ್ನೆಗೂ ಅಪ್ರಾಕೃತ ದಿವ್ಯ ಕರಚರಣಾದ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷವನ್ನೆಂದೇ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕೆಂದೇ ಉತ್ತರವು) (೬) ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ರೂಪಾದಿಗಳು ಇವೆ ಎಂದು ಒಂದುಬಿಟ್ಟರೆ ಅತೃಪ್ತಮುಕ್ತಕರ್ಮಮೂಲವನ್ನುವಯಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದೆಂದರೆ—) ಆದಿಶಂಕರಾಚಾರ್ಯನಿಗೆ ಪ್ರಾಕೃತರೂಪಾದಿಗಳಿಲ್ಲ, ಅಪ್ರಾಕೃತ ದಿವ್ಯರೂಪವಿದೆ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ; ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ (ತೇಷ್ವಂತರದಿಂದಲೂ ಸಗುಣ ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯು ಯುಕ್ತವು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಪರರು ಪ್ರಥಮತಃ ಸಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪಾಪನಾಮಾಡಿ ಶುದ್ಧಾಂತಃಕರಣವಾಗಿ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ ನಿರಾಕಾರವನ್ನಾಗಿಯೂ ನಿರ್ಗುಣವನ್ನಾಗಿಯೂ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆಯೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೇನೇ ಕೃಮಿಂದ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಗೀತಾದಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಜ್ಯಪರ್ಯುಪಾಸಕೇ ಯೇ ಚಾಪ್ಯಕ್ಷರಮವ್ಯಕ್ತಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡುತ್ತಾ ಪುರುಷರ ಭೇದವೂ, ಪರಮಾತ್ಮ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಎಂದು ಧೈಯ ವಸ್ತುಗಳೆರಡೂ ತೋರುತ್ತವೆ ಈ ದೇಶಗಳಿಂದ ಪರರು ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ || ೫ ||

೧೦೦೦

ಹೀ—ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಶ್ರಿಯಂ ಪಸಾಪಾಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರತಿವಿರೋಧವು ಬರುವುದು. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಉಪಾಸನೆಯಿಂದಲೂ ಮೋಕ್ಷವು ಸಿಗುವುದಾದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಪಾಸಕರಿಗೇನೇ ಉತ್ತಮಃತ್ವವು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ—

ಗೀ || ಯೇ ತ್ವಕ್ಷರಮನಿದೇಶ್ಯಮವ್ಯಕ್ತಂ ಪರ್ಯುಪಾಸತೇ |

ಸರ್ವತ್ರಗಮಚಿಂತ್ಯಂ ಚ ಕೂಟಿಶ್ಯಮಚಲಂ ಧ್ರುವಂ

|| ೩ ||

ಸನ್ನಿಯಮ್ನೇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಮಂ ಸರ್ವತ್ರ ಸಮಬುದ್ಧಯಾ |

ತೇ ಪ್ರಾಪ್ನುಂತಿ ಮಾಮೇವ ಸರ್ವಭೂತಹಿತೇ ರತಾಃ

|| ೪ ||

ಅ || (೧) ಯೇಶು=ಮರು ಅಕ್ಷರಂ=ಕರೀರ ಸಾಕವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅಕ್ಷರ ಕಲ್ಪವಾಚ್ಯವಾದ, ಅನಿದೇಶ್ಯಂ=ಸಂಕಲ್ಪೇನ ವೇದಾದಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ಯಗಳಾದ, ಸರ್ವತ್ರಗಂ=ಸರ್ವ

ವ್ಯಕ್ತನಾಗಿರುವ, ಅಚಿಂತ್ಯಂ=ಹೆಚ್ಚು ಗುಣಗಳಿರುವುದರಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಶಕ್ಯವಾದ, ಕೂಟಸ್ಥಂ=
 ವ್ಯಕ್ತಕಾಕಶದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾಗಿರುವ, ಅಚಲಂ=ಯಾವಾಗಲೂ ತನ್ನ ಪದವಿಯಿಂದ ಕದಲ
 ಏದ. ಧೃವಂ=ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವ, ಅವ್ಯಕ್ತಂ=ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ
 ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವ್ಯಕ್ತ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು, ಇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಮಂ=
 ಜ್ಞಾನದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು, ಸನ್ನಿಯಮ್ಯ=ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗದಿದ್ದಂತೆ ಮಾಡಿ
 ದಷ್ಟಾಗಿ ತನ್ನ ವಶದಲ್ಲಿಯೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಸರ್ವತ್ರ=ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಸಮಬುದ್ಧಯಃ=
 ಸಮಾನವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಸಮೇತನಾಗಿಯೇ ಇಟ್ಟಾನೆಂದು ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಿಗೆ,
 ವ್ಯಾಪ್ತಕಹಿತೇ=ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಹಿತವಾಗಬೇಕೆಂಬುದರಲ್ಲಿಯೇ, ರತಾಃ=ಅಪ್ರಸಕ್ತರಾದವರಾಗಿ,
 ಮುಕ್ತಾಃ=ವಿಶ್ವಭಕ್ತಿ ವಿಷ್ಣುತ್ವಮುಕ್ತ ಜ್ಞಾನದ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೇ, ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡು
 ತಾರೆ, ತೇ=ಅಂತಹವರು, ಮಾನೇವ=ನನ್ನನ್ನೇ, ಪ್ರಾಪ್ನುವಂತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ || ೩, ೪ ||

ಪಾ || (೧) ಭವಂತು ತ್ವದುಪಾಸಕಾ ಏವೋತ್ತಮಾಃ | ಇತರೇಷಾಂ ತು ಕಿಂ ಫಲಮಿತ್ಯುತ
 ಆಹ | ಯೇ ಶ್ರಿತ್ವಾದಿನಾ || (೨) ಅನಿದೇಶ್ಯತ್ವಂ ಚೋಕ್ತಂ ಭಾಗವತೇ ಮಾ
 ಯಯಾಃ | ಅಪ್ರಕರ್ಣಾದ್ಭನಿದೇಶ್ಯಾದಿತಿ ಕೇಪುನಿ ನಿಶ್ಚಯ ಇತಿ | ಈಶ್ವರಸ್ತು
 ದೈವತಬ್ದೇನೋಕ್ತೋ ದೈವಮನ್ಯೇ ಪರ ಇತ್ಯತ್ರ || (೩) ಉಕ್ತಂ ಚ ಸಾಮವೇದೇ
 ಕಾಪಾಯಣಶ್ರುತೌ | ನಾಸದಾಸೀನ್ನೋ ಸದಾಸೀತ್ತದಾನೀಮಿತಿ ನ ಮಹಾಭೂತಂ
 ನೋಪಭೂತಂ ತದಾಃಸೀದಿತ್ಯಾದ್ಯಾಃ ತಮ ಅಸೀತ್ತಮಸಾ ಗೊಲ್ಪಮಗ್ರ ಇತಿ |
 ತಮೇ ಹ್ಯವ್ಯಕ್ತಮಜರಮನಿದೇಶ್ಯಮೇಷಾ ಹ್ಯೇವ ಪ್ರಕೃತಿತಿ || (೪) ಸರ್ವಗಾ
 ಬಿಂತ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಾ ಚ ಸಾ || ೧ ||

೧ || (೧) ನಿನ್ನನ್ನು ವಾಸನೆ ಮಾಡುವವರೇ ಉತ್ತಮರಾಗಿ, ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಉಪಾಸನಾಮಾಡು
 ವರಿಗೆ ಯಾವುದು ಫಲವು? ಎಂದರೆ-ಯೇ ಶ್ವತ್ತರಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.
 (ಎಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ವಾಸನೆ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷರೂಪ ಫಲವಿಲ್ಲವಾದರೆ ಶ್ರಿಯಂ ವಸಾನಾ
 ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರತಿವರೋಧವು. ಮೋಕ್ಷರೂಪ ಫಲವಿದ್ದರೆ ಭಗವದುಪಾಸಕರಿಗೇನೇ ಉತ್ತಮತ್ವವು ಹೇಗೆ
 ಎಂದು ಅಶ್ಲೀಲವು) (೨) (ಅನಿದೇಶ್ಯತ್ವಾದಿ ವಿಕೇಷಣಗಳು ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಕೂಡುವಂತೆಯೇ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇ
 ವಿಗೂ ಕೂಡುತ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-) ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಅನಿದೇಶ್ಯತ್ವವು (ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಶಬ್ದ
 ಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡದಿರುವಿಕೆಯು) ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಸರ್ವತ್ವನಾ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗದಿರುವುದ
 ದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಸ್ವೇತಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಜೀವರೂಪ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತರಾಗಿರು
 ವುದರಿಂದ ಎಂದು ಕೆಲವು ಜನರ ನಿಶ್ಚಯವು. ಭಾವರೂಪ ಆಚ್ಛಾದದಿಂದ ಎಂದು. ಮ. ಯಾವಾದಿಗಳ
 ನಿಶ್ಚಯವು. ಎರಡೇ ರಾಜತ್ವೇತ್ಯನೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತ್ವತಿತ್ವತ್ವನುಕೂಲವಾದುದನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡು.
 ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯಕ್ತಭರೂಪನಾದ ಭರ್ವಣಾದ ನನಗೆ ಪದಾರ್ಥವಾಗಬಹುದು. ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ
 ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಅನಿದೇಶ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ (೩) ಇಲ್ಲದ ಅನಿದೇಶ್ಯದಿಂದ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಎಕೆ
 (ಮಕ್ಕಳು ಬಾರದಿಂದಲೇ) ಕೇಳಿದ್ದುಳ್ಳವನು ಅಹುರಾತ್ಮಾನಮಾತ್ಮನೇ | ದೈವಮನ್ಯೇಪರೇ
 ಕರ್ಮಸ್ಥಿತಿವಶದಿಂದ ಪ್ರಭುಂ ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ದೈವತವು ದಿಂದ ಪ್ರೀತಿಯು ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೇಳ
 ಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾನೆ (೩) ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಅನಿದೇಶ್ಯತ್ವವಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತಿಮೂಲದ್ದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ- ||

ಸಾಮವೇದದಲ್ಲಿ ಕಾಷಾಯಣ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಈ ಪ್ರಮೇಯವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಸತ್ತು (ಶರಣವೂ) ಇರಲಿಲ್ಲ. ಸತ್ತೂ (ಕಾರ್ಯವೂ) ಇರಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಣುವಾಯು ರೂಪವಾದ ಮಹಾಭೂತವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ತೇಜಸ್ಸು ಜಲ ಭೂರೂಪವಾದ ಉಪಭೂತವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ರ್ವಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಮಸ್ಸು ಇತ್ತು. (ತಮೋಭಿವಾನಂದಾದ ಮಗಾದೇವಿಯು) ಇರುತ್ತಿದ್ದಳು. ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ತಮಸ್ಸಿನಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಅಚ್ಚಾದಿತವಾಗಿತ್ತು. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಅನ್ಯತ್ವವೆನಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಮುದಿತನವಿಲ್ಲದಿರುವವಳು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಗೋಚರವು. ಅನ್ಯತ್ವ ಶ್ರುತಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು. (೪) ಅಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಸರ್ವಶಕ್ತಳು. ಹೀಗೆಯೇ ಇರುವಳೆಂದು ಅರೋಚಿಸಲಿಕ್ಕಾದ ಅಶಕ್ಯಳು, ಇತ್ಯಾದಿ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳವಳು.

ಭಾ || (೧) ತಥಾ ಹಿ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮಃ | ನಾರಾಯಣಗುಣಾತ್ಪ್ರಯಾದಜಸರಾದತೀಂದ್ರಿಯಾದಗ್ರಾಹ್ಯಾದಸಂಭವತಃ | ಅಸತ್ಯಾದಹಿಂಸ್ರಾಲ್ಲಲಾಮೋ ದ್ವಿತೀಯಪ್ರವೃತ್ತಿವಿಶೇಷಾದವೈರಾದಕ್ಷಯಾದಮರಾದಮೂರ್ತಿತಃ | ಸರ್ವಸ್ಯಾಃ ಸರ್ವಕರ್ತುಃ ಶಾರ್ವಕತಮಃ ಇತಿ || (೨) ಅಸೀದಿದಂ ತಮೋಭೂತಮಪುಜ್ಞಾತಮಲಕ್ಷಣಂ | ಅಪ್ರತರ್ಕ್ಯಮಪಿ ಜ್ಞೇಯಂ ಪ್ರಸುಪ್ತಮಿವ ಸರ್ವತ ಇತಿ ಮಾನವೇ || (೩) ಕೂಟಸ್ಥೋಕ್ತರಉಚ್ಯತ ಇತಿವತ್ಸೃತಿ | ಕೂಟ ಆಕಾಶೇ ಸ್ಥಿತಾ ಕೂಟಸ್ಥಾ | ಆಕಾಶೇ ಸಂಸ್ಥಿತಾ ಹ್ಯೇಷಾ ತಃ | ಕೂಟಸ್ಥಿತಾ ಮತೇಕೈಗ್ಗೇದವಿಲೇಖು || (೪) ಸಾ ಸರ್ವಗಾ ನಿಶ್ಚಲಾ ರೋಕಯೋನಿಃ | ಸಾ ಚಾಕ್ಷರಾ ವಿಶ್ವಗಾ ವಿರಜಸ್ಯೇತಿ ಸಾಮವೇದೇ | ಗೌಪವನನಾಮಾಯಾಃ || ೨ ||

|| ೩, ೪ ||

ಅ || (೧) ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನ ಗುಣವಾದ ಇತ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳೇ ಅಶ್ವಯುಗಳಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು, ಮುದಿತನ ಇಲ್ಲದಿರುವವಳು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಅಗೋಚರಳು, ಮವಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ಯಳು, ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವವಳು, ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿರತಕ್ಕವಳು, ಭಾತುಕಳಾಗದಿರುವವಳು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠಳು. ಕೇವಲ ಪರಮಾತ್ಮಾದಿಗಳಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ವಿಶೇಷವುಳ್ಳವಳು, ವೈರವಿಲ್ಲದವಳು, ಶ್ರೇಣಿಗಳಿಗಿರುವವಳು, ಮರಣವಿಲ್ಲದಿರುವವಳು, ದೇಹನಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವವಳು. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೇಹವಿಲ್ಲದಿರುವವಳು. ಸರ್ವಶಕ್ತ ವ್ಯಾಪ್ತಳು, ಸರ್ವ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದವಳು, ಇಂತಹ ಸತ್ಪರಜಪ್ರಮೋಗುಣಾತ್ಮಕ ಶಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿವಾನಿಯಾಗದಿರುವವಳೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರೀತಮಃ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದ (ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನು ಹುಟ್ಟಿದನು) (೫) ದ್ವಿತೀಯದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಸರ್ವಗತವು ಅಚಿಂತ್ಯವಾದಿ ಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. (೬) ಈ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮಾಯಾರೂಪಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಯಾವಾಗಲೂ ಹುಟ್ಟಿರುವವಳು, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅಮಮಾಪ, ಅಗಮಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾಗದಿರುವವಳು. ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಂದ ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿರುವಳು. ಇತರಿಂದ ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳವಳಾದುದರಿಂದ ಹೀಗೆಯೇ ಇರುತ್ತಾಳೆಂದು ಅನುಮಾನಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ಯಳು, ಸಾಕಷ್ಟೇನ ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲದಳು. ಇಂತಹಳು ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಶಕ್ತ, ನಿರಾಕಾರಳಾಗಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದಳು, ಎಂದು ಮಾನವ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವಲ್ಲಿದೆ. (೭) ಕೂಟಸ್ಥಳು ಅಕ್ಷರರೇನಿಲ್ಲದವಳು ಎಂದು ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಳು. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ನಿಯಮಕಳಾಗಿರುವವಳು ಕೂಟಸ್ಥಳು. ಆಕಾಶವೇ ನಿಯಮಕಳಾಗಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಕೂಟಸ್ಥಿತಾ ಎನಿಸುತ್ತಾಳೆ ಎಂದು ಮುಗ್ಧೇದವಿವರಣೆ

೬೦೯. (೪) ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತಳು. ತನ್ನ ಪದವಿಯಿಂದ ಕದಲದವಳು. ಸರ್ವ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಕಾರಣೀಭೂತಳು. ನಾಶವಿಲ್ಲದವಳು. ಸರ್ವಜಗತ್ತಿಗೆ ಆಶ್ರಯಭೂತಳು, ರಕ್ಷೋಗುಣವಿಲ್ಲವಳು, ಎಂದು ಸಾಮವೇದದಲ್ಲಿ ಗೌಪವನಕಾಪೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. || ೨ ||

ಹೀ-ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ವಾಸನೆ ಮಾಡುವವರಿಗೂ ನಿನ್ನ ಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವು ಸಿಗುವುದರಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ವಾಸನೆ ಮಾಡುವವರಿಗೇನೇ ಉತ್ತಮವ್ಯವು ಹೇಗೆಂದರೆ-

೧೧ || ಕ್ಷೇತೋಧಿಕತರಸ್ತೇಷಾಮುತ್ಯಕ್ತಾಸಕ್ತಚೇತಸಾಂ |

ಅಮೃತಾ ಹಿ ಗತಿದುಃಖಂ ದೇಹವದ್ಧಿರವಾಪ್ಯತೇ

|| ೫ ||

ಅ || ಅಮೃತಾಸಕ್ತಚೇತಸಾಂ = ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಡದೆ (ಅಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ) ಕೇವಲ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವ, ಕೇಶಾಂ = ಲಕ್ಷ್ಮೀಯ ಉವಾಸಕರಿಗೆ, ಕ್ಷೇತಃ = ಕಷ್ಟವು, ಅಧಿಕತರಃ = ಅತ್ಯಂತಾಧಿಕವು. ಅಮೃತಾ ಹಿ ಗತಃ = ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಉವಾಸನೆಯಿಂದಂಟಾಗುವ ಭಗವತ್ಪ್ರಿಯಮಾರ್ಗವು. ದುಃಖಂ = ದುಃಖವು ಕೇಗೆ ಉಂಟಾಗುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ, 'ದೇಹವದ್ಧಿಃ' = ಜನರಿಂದ, ಅವಾಪ್ಯತೇ = ಹೊಂದಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ೬ = ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧವು.

ವಿ || ಸರ್ವತ್ರ ಸಮಬುದ್ಧಿಯಿರಬೇಕು, ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡಬೇಕು, ಸದಾ ಕಾರವರಬೇಕು. ಇವುಗಳಿಲ್ಲದೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಪ್ರಸಾದವಾಗಲಾರದು. ಅದಿಲ್ಲದೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರಸಾದವಾಗಲಾರದು. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರಸಾದವಾಗದೆ ಭಗವತ್ಪ್ರಿಯಾಗಲಾರದು, ಹೀಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಯು ಉಪಾಸನಾರ್ಥವಾದ ಭಗವತ್ಪ್ರಿಯಮಾರ್ಗವು ಅತಿ ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವು. || ೫ ||

ಭಾ || (೧) ಕಥಂ ತರ್ಹಿ ತ್ವದುಪಾಸಕಾನಾಮುತ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ | ಕ್ಷೇರ ಇತಿ || (೨) ಅಮೃತಾ ಗತಿದುಃಖಂ ಹ್ಯವಾಪ್ಯತೇ | ಗತಿಮಾರ್ಗಃ | ಅಮೃತೋಪಾಸನದ್ವಾರಕೋ ಮತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಮಾರ್ಗೋ ದುಃಖಮಾಪ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || (೩) ಅತಿರಯೋಪಾಸನಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಾತಿನಿಯಮನಸರ್ವತ್ರಸಮಬುದ್ಧಿತ್ವಸರ್ವಭೂತಹಿತೇರತತ್ಪ್ರಾತಿ - ಸುಷ್ಣಾಚಾರಸಮ್ಯಗ್ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತ್ಯಾದಿಸಾಧನಸಂದರ್ಭಮೃತೇ ನಾಮೃತ್ಯಾಪರೋಕ್ಷ್ಯಂ | ತದ್ವತೇ ಚ ನ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದಃ | ಸತ್ಯಪಿ ತಸ್ಮಿನ್ನ ಸಮ್ಯಗ್ಭಗವದುಪಾಸನಮೃತೇ | ನರ್ತೇ ಚ ತಂ ಮೋಕ್ಷಃ | ವಿನಾಃವ್ಯಕ್ತೋಪಾಸನಂ ಭವತ್ಕೇವ ಭಗವದುಪಾಸಕಾನಾಂ ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ ಕ್ಷೇರಿಷ್ಣೋಯಂ ಮಾರ್ಗ ಇತಿ ಭಾವಃ || (೪) ಕಥಾಃ ಸ್ಯುಪರೋಕ್ಷೀಕೃತಾಮೃತಾನಾಂ ಸುಕರಂ ಭಗವದುಪಾಸನಮಿತ್ಯೇತಾವತ್ಪ್ರಯೋಜನಂ || || ೧ ||

ಅ || (೧) ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ವಾಸನೆಮಾಡುವವರಿಗೂ ಮೋಕ್ಷವು ಸಿಗುವುದರಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ವಾಸನಾಮಾಡುವವರಿಗೇನೇ ಉತ್ತಮವ್ಯವು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ ಕ್ಷೇರೋಪಾಸಕತರಃ ಎಂದು ಹೇಳುವರು. (೨) (ಉತ್ತರಾಧ್ಯಾಯದೊಳಿರತಃ ಪದಗಳಿಗೆ ಯೋಜನವಾಗದೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ)

ಅವ್ಯಕ್ತ ಗತಿ: ದುಃಖಮಾಪ್ತಕೇ ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಗತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗವು ಎಂದರ್ಥವು. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಉಪಾಸನಮಾಡಿ ಭವತ್ಯಾಪ್ತಿಯಾಯುವು ಅಂದರೆ ಭಗವಂತನನ್ನು ಹೊಂದತಕ್ಕ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗ ಅಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಉಪಾಸನವೇ ಉಪಾಯವಾಗಿರುವು ಭಗವತ್ಯಾಪ್ತಿ ಮಾರ್ಗವು ದುಃಖವಾಗಿ ವಂತೆ ಹೊಂದಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅಂತೂ ಇಂದ್ರಿಯನಿಯಮನಾದಿ ಬಹು ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಪಾಸನಾ ಮಾಡಿದರೂ ಫಲ: ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪಾಸನಾ ಮಾಡಿಯೇ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದತಕ್ಕದ್ದು. ಭಗವಂತನನ್ನು ಪಾಸನೆ ಮಾಡದೆ ಕೇವಲ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಉಪಾಸನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗಲಾರದು. (ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಉಪಾಸನಾ ಮಾರ್ಗವು ಅತಿ ಶ್ಲೇಷಸಾಧ್ಯವೆಂಬುವುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ—) ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಉಪಾಸನೆಯೂ ಸಮಸ್ತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ತಪ್ಪೆ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಒಂದೇ ಆಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಸರ್ವತ್ರ ಸಮಾಪ್ತಿಯೂ, ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಹಿತವಾಗದೇಕೆಂಬುದರಿಯೇ ಆಸಕ್ತಿಯೂ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಸದಾಚಾರವೂ. ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಶ್ವ ಭಕ್ತಿಯೂ, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನ ಸಂದರ್ಭಗಳು ಹೊರತು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಪ್ರಸಾದವೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಪ್ರಸಾದವಾಗದೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರಸಾದವು ಉಂಟಾಗಲಾರದು. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಪ್ರಸಾದ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಳು ಇದ್ದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ವಿಷ್ಣು ಪ್ರಸಾದವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆಗಲಾರದು. ಆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರಸಾದವಾಗದೆ ಮೋಕ್ಷವಾಗಲಾರದು. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಪಾಸನಾಮಾಡತಕ್ಕ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟೇ ಭಗವಂತನನ್ನು ಪಾಸನಾ ಮಾಡತಕ್ಕವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವು ಆಗಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪಾಸನಮಾಡಿ ಹೊಂದತಕ್ಕ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗವು ಬಹುಶ್ಲೇಷಸಾಧ್ಯವು ಎಂದು ಭಾವವು. (v) (ಹೀಗಾದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಉಪಾಸನದಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೋ ಎಂದರೆ—) ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಪಾಸನಮಾಡಿ ಅವಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸಿಕೊಂಡವರಿಗೆ ಭಗವಂತನ ಉಪಾಸನವು ಸುಲಭ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಪ್ರಯೋಜನವಿದೆ.

೬೦೧

ಹೀ—ಹೀಗಾದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಯ ಉಪಾಸನಮಾರ್ಗ, ಭಗವದುಪಾಸನಮಾರ್ಗಗಳಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು ಅವ್ಯಕ್ತೋಪಾಸನದ್ವಾರಕ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ಲೇಷವಿಲ್ಲವೆಂದಾಯಿತು ತಥಾ ಭಗವದುಪಾಸನೆಗೆ ಸಮಸ್ತ ವಿಧಿಗಳೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಯ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದರಿಂದ ಸೌಕರ್ಯವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಶ್ಲೇಷಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು ಎಂದರೆ—

ಭಾ || (೧) ತತ್ರಾಪಿ ಯೋವ್ಯಕ್ತಾಪರೋಕ್ಷೋ ಪ್ರಯಾಸಃ ಶಾವತಾ ಪ್ರಯತ್ನೇನ ಯದಿ ಭಗವಂತಮುಪಾಸ್ತೇ ಊನೇನ ನಾ ತದಾ ಭಗವದಾಪರೋಕ್ಷಮೇವ ಭವತಿ ದ್ವಿತೀಯಮಧಿಕಂ || (೨) ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯಮಾದ್ಯಾನಭಾವೇ ಸತ್ಯಪಾಸಕಸ್ಯಾಪಿ ದೇವೀ ನಾತಿಪ್ರಸಾದಮೇತೀತಿ | ದೇವಸ್ತು ಶಾನಿ ಸಾಧನಾನಿ ಭಕ್ತಿಮತಃ ಸ್ವಯಮೇವಾಪ್ರಯತ್ನೇನ ದದಾತೀತಿ ಚಾತಿಸೌಕರ್ಯಮಿತಿ ಭಕ್ತಾಸಾಂ ಭಗವದುಪಾಸನೇ ಇತರತ್ರ ಶ್ಲೇಷೋಧಿಕತರಃ | ತದೇತತ್ಪರ್ವಂ ಪರ್ಯುಪಾಸತೇ || (೩) ಸನ್ದಿಯಮ್ಯಾಧಿಕತರ ಇತಿ ಪರಿಸಂಕರಪರಿಚ್ಛೇದಃ ಪ್ರತೀಯತೇ || (೪) ಸಾಮವೇದಿ ಮೂಢುಚ್ಛಂದಸಕಾಮಾಯಾಂ ಚೀತಂ | ಭಕ್ತಾರ್ಥ ಯೇತೀವ ವಿಷ್ಣು ವೇದಿ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯಾಃ ಸಮಗಾಚಾರಯುಕ್ತಾಃ | ಉಪಾಸತಃ ತಾಂ ಸಮಯುಧಯಿ

ಶೇಷಾಂ ದೇವೀ ದೃಶ್ಯತೇ ನೇತರೇಷಾಂ || (೫) ದೃಷ್ಟಾ ಚ ಸಾ ಭಕ್ತಿಮತೀವ ವಿಷ್ಣು
ದಕ್ಷೋಪಾಸ್ತೌ ಸರ್ವವಿಘ್ನಾಂಶ್ಚಿನತ್ರಿ | ಉಪಾಸ್ಯ ತಂ ನಾಸುರೇವಂ ವಿದಿತ್ವಾ
ಕಶಸ್ತತಃ ಶಾಂತಿಮತ್ಯಂತಮೋತೀತಿ || ೨ ||

೫ || (೧) ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ವಾಸನೆ ಮಾಡಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ವಾಸನಾಮಾಡಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಸೌಕರ್ಯವಿದ್ದರೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ವಾಸನಾಮಾಡಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯಾಸವಿದೆಯೋ, ಅಷ್ಟು ಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ಯಾವನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ವಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ. ಅಥವಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯಾಸವಿದೆಯೋ, ಅದಕ್ಕಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಿಮೆಯಾದ ಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಆಗ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. (1) ಆದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಉಪಾಸನಾ ದ್ವಾರಕ ಮಾರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ನಾಲ್ಕುಪ್ರರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡತಕ್ಕ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆಯಾಸವು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭಗವತುಪಾಸನಾ ಮಾರ್ಗವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವು. (೨) (ಅವ್ಯಕ್ತೋಪಾಸನದ್ವಾರಕವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಭಗವದುಪಾಸನಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಕ್ಲೇಶವಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ-) (ಭಗವತುಪಾಸನೆಗೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದುದೇ ಒಂದು ಪ್ರಯತ್ನವು. (ಅವ್ಯಕ್ತೋಪಾಸನದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಪ್ರಯತ್ನವು. ಆ ಮೇಲೆ ಭಗವಂತನನ್ನು ವಾಸನಾ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಯತ್ನವು. ಹೀಗೆ ಎರಡು ಯತ್ನಗಳು. ಅದಕಾರಣ ಕ್ಲೇಶಾಧಿಕ್ಯವು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ-) ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಯಮನಾಡಿ ಸಾಧನಗಳು ಕಡಿಮೆ ಆದರೆ ಹೆಚ್ಚು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಉಪಾಸನ ಮಾಡಿದವನಿಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಾದರೂ ಅಂತಹ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿದ್ದವನಿಗೆ ತಾನೇ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ವಾಸನಾ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸೌಕರ್ಯವಿದೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಉಪಾಸನದಲ್ಲಿ ಆದರೂ ಅಕ್ಕರವಾದ ಕ್ಲೇಶವೇ ಇದೆ. ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಉಪಾಸನವು ಇದು ಮೊದಲಾದುದಿಲ್ಲವೂ ಪರ್ಯುಪಾಸನೇ ಸ್ವನಿಯಮ್ಯ. ಅಧಿಕತರಾ ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಪರಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪಾಸನಕ್ಕೆ ಅತಿಶಯವು, ಸಮಾ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹವು, ತಲವಪ್ರಶ್ನೆಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಸದಾಚಾರಾದಿಗಳೂ ಬೇಕೆಂದು ತೋರುತ್ತವೆ. (೪) ಸಾಮವೇದದಲ್ಲಿ ಮಾಧುಚ್ಯಂಧಸಶಾಪಿಯು ಈ ವಿಷಯವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಯಾರು ಎಷ್ಟು ವಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಭಕ್ತರಾಗಿರುತ್ತಾರೋ, ಅತ್ಯಂತ ವಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೋ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸದಾಚಾರಗಳಿಂದ ಯಶಸ್ವರಾದವರೋ ಮಕ್ಕು ಸರ್ವತ್ರ ಸಮಬುದ್ಧಿಗಳಾಗಿರುತ್ತಾರೋ. ಅಂತಹವರು ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ವಾಸನಾ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹ ಸದಾಚಾರ ಸಂಪನ್ನರಿಗೇನೇ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಸದಾಚಾರಾದಿಗಳಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (೫) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ತನ್ನನ್ನು ವಾಸನಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಎಷ್ಟು ವಿನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಎಷ್ಟು ವನ್ನು ವಾಸನೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸಮಸ್ತ ವಿಘ್ನಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ವಾಸನೆ ಮಾಡಿ ಅದರೋಪಕ್ಷೀಕರಿಸಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಶಾಂತಿಯನ್ನು (ಮೋಕ್ಷವನ್ನು) ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ || ೨ ||

೫ || (೧) ಉತ್ತಂ ಚ ಸಾಮವೇದೇ ಆಯಾಸ್ಯವಾಪಾಯಾಂ | ಪ್ರಸನ್ನೋ ಭವಿತಾ ದೇವಃ
ಸೋಮ್ಯಕ್ಷೇನ ಸತ್ಯವತು | ಯಾವತಾ ಶತ್ರುನಾದೋಽನು ತಾವತ್ಯವ ನ ಸಂಶಯಃ |

ನ ಕತ್ತಸಾದಮಾತ್ರೇಣ ಪ್ರೀಯತೇ ಸ ಮಹೇಶ್ವರಃ | ತಸ್ಮಿನ್ಪ್ರೀತೇ ಕು ಸರ್ವಸ್ಯ
ಪ್ರೀತಿಃ ಪ್ರವತಿ ಧ್ರುವಂ || (೨) ಯದ್ಯಪ್ಯಪಾಸನಾಧಿಕೃಂ ತಥಾಪಿ ಗುಣದೋಷ
ಸಃ | ಮುಕ್ತಿದಶ್ಚ ಸ ವನ್ನಿಕೋ ನಾವ್ಯಕ್ತಾದಿಸ್ತು ಕಶ್ಚನೇತಿ | ಮಮಾತ್ಮಭಾವಮಿ
ಚ್ಛಂಕೋ ಯತಂಕೇ ಪರಮಾತ್ಮನ ಇತಿ ಚ || (೩) ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ ಶ್ರೀವಚನಂ |
ಧರ್ಮನಿಕ್ಕೇ ಮಹಾಬುದ್ಧಿ ಪ್ರಹ್ಲಾಡೇ ಸತ್ಯವಾದಿನಿ | ಪ್ರತಿತೇ ದಾನಕೀರೇ ಚ
ಸದ್ವಿವ ನಿವಸಾಮ್ಯಹಮಿತಿ ಚ || (೪) ಮಹತಃ ಪರಂ ಕು ಪ್ರಹ್ಲಾದವ | ತಥಾಪಿ ಭಗ
ವತಾ ಸಯುಕ್ತಿ ಕಮುಭಿಹಿತಂ | ವದತೀತಿ ಚೇನ್ನ ಪ್ರಾಜ್ಞೋ ಹಿ | ತ್ರಯಾಣಾಮೇವ
ಜ್ಞಿವಮುಪಪ್ನಾಸಃ ಪ್ರಶ್ನಶ್ಚೇತ್ಯಾದಿ || (೫) ತಮಿತಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗಾಜ್ಞಿತತ್ವಾದಿ | ಮಹಾ
ಪರಶಂ ತ್ವತ್ಪ್ರಪರಶ್ಯ ಭವತೀವ || ೩ ||

ಅ || (೧) ಸಾಮವೇದದಲ್ಲಿ ಅಯಾಪ್ಯಕಾಪಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ
ಯಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡೇ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗುವನು. ಎತ್ತು ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಅವಳ ಅನುಗ್ರಹವಾಗುತ್ತದೋ, ಅಷ್ಟೇ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ವಾಸನ ಮಾಡಿ
ದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಸಂಪೇದ
ವಿಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ವಾಸನಾಮಾಡಿ ಆತನನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸದೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಅನುಗ್ರಹವಾಗ
ದಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರೀತನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರೀತನಾಗಿ ಪ್ರಸನ್ನನಾದರೆ ರಮಾ
ಪ್ರಹ್ಲಾದಿಗಳೆಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳ ಅನುಗ್ರಹವೂ ಈ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ನಿಶ್ಚಯವೂ ಆಗುವುದು. (೨) ಮಧ್ಯಮ
ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ವಾಸನಾಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿ
ಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಯತ್ನಾಧಿಕವಿದೆ. ಆದರೂ ಈ ಕ್ಷೇತಕಸಾಧ್ಯವಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಉಪಾಸನೆಯು
ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಬರತಕ್ಕ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ನಿವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಸೌಕರ್ಯ
ವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಇಂದ್ರಿಯನಿಯಮನಾದಿಗಳಿಂದ
ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಿಮೆಯಾದ ಇಂದ್ರಿಯನಿಯಮನಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ವಾಸನಾಮಾಡಿದರೆ ಪರಮಾ
ತ್ಮನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಉಪಾಸನಾಧಿಕೃತವೆಂಬಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜ್ಞಾನವಿ
ಗುಣಾಧಿಕೃತವನ್ನು ಕೊಡುವವನು. ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವವನು. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ
ಪ್ರಕೃತವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವವರಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪ್ರಕೃತವಾಗಿ 'ಮೋಕ್ಷ ಕೊಡುವವನು.
(೩) ನನ್ನ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವವರೂ ಕೂಡ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಕೊಂಡ
ವರಲ್ಲ. ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ನನ್ನ ಉಪಾಸನೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಮೀ
ದೇವಿಯ ವಚನವೇ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಇದೆ. (ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಪ್ರಸಾದವು ಮಹಾ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೆ
ವೆಂಟುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) (೪) ನಿಯತಧರ್ಮವುಳ್ಳ ಮಹಾ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ
ಪ್ರಾಹ್ಲಾದಪ್ರೀತನಾದ, ಸತ್ಯವನ್ನು ಮಡಿಯುವ, ವಿನಯವುಳ್ಳ ದಾನಕೀರನಾದ ಭಕ್ತನಲ್ಲಿ ಸದಾ ನಾನಿ
ಅವಾಸ ಮಾಡಿ ಶ್ರೀನೆ (ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುತ್ತೇನೆ) ಎಂದೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಮಾತು. (೫) (ಹಿಂದೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀ
ದೇವಿಯ ಪರವಾಗಿ ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಹತಃ ಪರಂ ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯ ಒಂದು ಮಾತ್ರ
ಪರಬ್ರಹ್ಮದವರ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಪರವಲ್ಲ, ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಅಸಾದ್ಯನಂತಂ ಮಹತಃ ಪರಂ
ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯವೆಂಬುದನ್ನೂ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆದವನು ಶ್ರೀದೇವವ್ಯಾಪಕರು ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿ
ಹೇಳಿದಾಕ್ಷಿಂಃ ತೇವಾಶಾಂ || (೧) ಮಹತಃ ಪರಂ ಎಂಬುವ ಕುತಿಯು ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದರಿಂದ

ಪ್ರಾಣಕ್ಕೂ ಜ್ಞೇಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ, ಎಂದರೆ— ಈ ವಾಕ್ಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದು
 ಉಂಟು ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಜ್ಞೇಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಕೂಡದು. ಆ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಜ್ಞ
 ಷಃ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಧಾನವಲ್ಲ. (1) ಸತ್ಯಸೌಮನಸ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಥಮ
 ಪರಮಾತ್ಮನು, (2) ಸ್ವರ್ಗಸಾಧನೀಭೂತವಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸು ಎಂದು ಸ್ವರ್ಗಾಂಗಿ ವಿಷಯಕ ಎರ
 ಡನೇ ಪರಮಾತ್ಮನು (3) ಮೋಕ್ಷಸಾಧನ ಜ್ಞಾನ ವಿಷಯಾಭೂತನಾದ ಮೃತ ಮುಕ್ತ ಜೀವನಿಯಾಮಕ ಪರ
 ಮಾತ್ಮಪರಮವನ್ನು ಮೂರನೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಟಕೇತವು ಬೇಡಿಕೊಂಡರು. ಆಗ ಯಮನು
 ಮೂರೇ ಪರಮವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಪ್ರಧಾನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಮಹತಃ ಪರಂ
 ಏವಮವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಲೂ ಇಲ್ಲ. (೪) (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳು
 ಲಾರಿ—) ಮಹತಃ ಪರಂ ಧ್ರುವಂ ನಿಜಾಯ್ಯ ತಂ ಎಂದು ತಂ ಎಂದು ಪುಲ್ಲಿಂಗವಿದ್ದು ಪ್ರಯುಕ್ತವೂ
 ಈ ವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಮಹತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ಚತುರ್ಮುಖ
 ನಿಮಿತ್ತವಾಗಾದ ಅವ್ಯಕ್ತ ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದಲೂ ಉತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ
 ಮಹತಃ ಪರಮವೂ ಕೂಡುತ್ತದೆ. || ೩ ||

ಹೀ ದೇರಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದುದರಿಂದಲೂ ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಥ
 ವಾಗಬೇಕನ್ನು ತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || (೧) ತಥಾ ಚಾಗ್ನಿವೇಶ್ಯತಾಪಾಯಾಂ | ಅನಾದ್ಯನಂತಂ ಮಹತಃ ಪರಂ ಧ್ರುವ-
 ಮಿತಿ | ಪರೋ ಹಿ ದೇವಃ ಪುರುಷೂಕೋ ಮಹತ್ ಇತಿ || (೨) ನ ಚಾವ್ಯಕ್ತಸ್ವ-
 ರೂಪಂ ಭಗವತಾ ನಿಷಿದ್ಧಂ | ಭಾರತಾದೌ ಸಾಧಿಕತ್ವಾತ್ || (೩) ಶರೀರರೂಪಕ-
 ವಿನ್ಯಸ್ತಗೃಹೀತೇರಿತ್ಯಾದೌ ಸಾಂಖ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಪ್ರಧಾನಂ ನಿಷಿದ್ಧ ವೈದಿಕಮನ್ಯಕ್ತ-
 ಮೇವೋಕ್ತಂ || (೪) ತಥಾ ಚ ಸೌಕರಾಯಣಕೃತಿಃ | ಶರೀರರೂಪಿಕಾ ಸಾಂಶರೀ-
 ರಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ಯತಃ ಪ್ರಿಯಾ ಸಾ ಜಗತಃ ಪ್ರಸೂತಿರಿತಿ | (೫) ಸುವ್ರತಾಸಾಂ ಶ್ವಿಪ್ರಂ
 ಮಹದೈಶ್ವರ್ಯಂ ದೇವೀ ದದಾತಿ ನ ದೇವ ಇತಿ ವಿಶೇಷಃ || (೬) ಸುವರ್ಣವರ್ಣಾಂ
 ಪದ್ಮಕರಾಂ ಚ ದೇವೀಂ ಸರ್ವೇಶ್ವರೀಂ ವ್ಯಾಪ್ತಜಟಾಂ ಚ ಬುಧ್ವಾ | ಸೈವೇತಿ ವೈ
 ಸುವ್ರತಾಸಾಂ ಕು ಮಾಸಾನ್ಮಹಾವಿಭೂತಿಂ ಶ್ರೀಸ್ತು ದದ್ಮಾನ್ಮ ದೇವ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ-
 ದಖಿಲೇಷು || ೪ ||

ಅ || (೧) ಹಾಗೆಯೇ ಅಗ್ನಿವೇಶ್ಯತಾಪಾಯಾಂ ಹೇಳಿದೆ. ಉತ್ತಮ ನಾಶಕವಾದಿರುವ, ಕಾಶ್ಯತನಾಂ
 ಮಹತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ಚತುರ್ಮುಖನಿಮಿತ್ತವನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದು, (ಮಹತ್ವನಾಗಿ
 ಲಾರಿ) (ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತದೆ) ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ
 ಕಾಶ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕರಿಯಲ್ಪಟ್ಟವನು. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಮಹತ್ತ್ವಾಭಿ
 ಮಾನಿಮಾನ ಚತುರ್ಮುಖನಿಮಿತ್ತವನು (೨) ಅವ್ಯಕ್ತತತ್ವವನ್ನೇ ಅನುಮಾನಿಕಂ ಎಂಬುವ ಸೂಕ್ತ
 ನಿಮಿತ್ತಕಾರರು ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿತ್ತಿಂದ ಅವ್ಯಕ್ತತತ್ವವು. ಪರಂ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಕ್ತತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿ
 ನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಶ್ರೀಪ್ರಸಿದ್ಧ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದು (ತೇಗಿಂದರೆ) ಅವ್ಯಕ್ತ
 ತತ್ವವನ್ನಾಗಲಿ ಅವ್ಯಕ್ತತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯನ್ನಾಗಲಿ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಂ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಲಿ ಇ.

ಧಾರತ ಧಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಕ್ತತತ್ವವನ್ನು, ತವಧಿಮಾನದೀನತೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (೨) ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕರೀರವು ಹೇಗೆ ಪುರುಷನ ಅಧೀನವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಅವ್ಯಕ್ತವೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನವಾಗುವುದರಿಂದ ಕರೀರಕ್ಕೆ ಸದ್ಭಕ್ತವಾದ ಪ್ರಧಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿತಕ್ಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಅವ್ಯಕ್ತ ಮೊದಲಾದ ಲ್ಲಿ ಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯನೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಧಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಾಪಣಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯನೆನ್ನುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಅವ್ಯಕ್ತಮಂಜರಿಂ ಎಂಬ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯೂ, ಅವ್ಯಕ್ತೋಚ್ಚರಣೆ ಎನ್ನುವ ಸ್ಥೂತಿಯೂ ಇಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಂಖ್ಯಮತವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಧಾನವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿ, ಭಗವದಧೀನವೇ ಆದ ಅವ್ಯಕ್ತ ತತ್ವವೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. (ಅಂದೆ ಅನುಮಾನವಿಳಂ ಎಂಬುವ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಾಂಖ್ಯಮತ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಜಡ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಅವ್ಯಕ್ತಾಪ್ತುರುಷ; ಪರಃ ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಅವ್ಯಕ್ತ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ ಆತನ ಅಧೀನವಾದ ಅವ್ಯಕ್ತ ತತ್ವವೂ ಅನುಮೃತ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೊರತು ಅವ್ಯಕ್ತ ತತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಮಾಡಲಿಲ್ಲ. (೪) ಹಾಗೆಯೇ ಸೌಕರಾಯಣ ಶ್ರುತಿಯಿದೆ. ಪ್ರಾಕೃತ ಕರೀರವಿಲ್ಲದಿರುವ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ, ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕರೀರವ ಪುರುಷನ ಅಧೀನವಾದಂತೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನವೇ ಆದ ಪ್ರಕೃತ್ಯಧರ್ಮಾನಿಷ್ಠಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರಿಯರಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಜಗದುತ್ಪಾದಕಳು ಆವಳಿಂದ ನಿಯಮವಾದ ಜಟತ್ಪ್ರಕೃತಿಯು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವು. (೫) (ಹಿಂದೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಕೃತ್ವಪ್ರೀತಿಯೆ ಕೊಂಡವರಿಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಸೌಕರ್ಯವಿದೆ ಎಂಬುವ ಪ್ರಮೋದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈಗ ಸಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಚಿನ್ನಾಗಿ ನೃಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಮನ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಅಂಕಿತ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಮಹಾ ವಿಕರ್ತೃವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾಳೆ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಹಾಗೆ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದು ವಿಶೇಷವು. (೬) (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಬಂಗಾರವಂತೆ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಮಲವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ, ಸರ್ವರಿಗೂ ವ್ಯವಹಾರದ, ವಾಕ್ಯವಾದ ಜಟಿಯುಳ್ಳ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಯಾರು ಉಪಾಸನ ಮಾಡುವರೋ ಅಂಕಿತ ಚಿನ್ನಾಗಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಒಂದು ಮಾಸದೊಳಗೆ ಮಹದೈವವನ್ನು ಕೊಡುವಳು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಮಹದೈವವನ್ನು ಕೊಡಲಾರನು, ಎಂದು ಪಕ್ಷಿ ದವಿಲಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ

ಹೀ - ವಸ್ತುವು ಪಾಪ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಅಂಕಿತ ಕ್ಷೀರವಿಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಯೇ ತು ಸರ್ವಾಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಮಯಿ ಸನ್ನಿಹ್ಯ ಮತ್ತರಾಃ |

ಅನನ್ಯೇನೈವ ಯೋಗೇನ ಮಾಂ ಧ್ಯಾಯಂತ ಉಪಾಸತೇ || ೬ ||

ತೇಷಾಮಹಂ ಸಮುದ್ಯತಾಂ ಮೃತ್ಯುಸಂಸಾರಸಾಗರಾತ್ |

ಭವಾಮಿ ನಟರಾತ್ರಾರ್ಥ ಮಯ್ಯಾವೇತಿತಚೇತಸಾಂ || ೭ ||

ಅ || ದಾರ್ಢ್ಯ - ಅರ್ಹತನೇ, ಯೇ ಕುಂಠಯಾತು, ಸರ್ವಾಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ = ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೆ, ಮಯಿ = ನನ್ನಲ್ಲಿ, ಸನ್ನಿಹ್ಯ = ಸಮರ್ಪಿಸಿ, (ಅಂದರೆ ಸರ್ವ ಸ್ವತಂತ್ರನಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ನನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಸನ್ನಿಹಿತ ತನ್ನ ಪೂಜಾರೋಪವಾಗಿ ಸಮುತ್ಪತ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕವನೆಂದು ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿ

(ಕೂಡು). ಮತ್ತರಾಃ=ನಾನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದವರಾಗಿ, ಅನನ್ಯೇನೈವ ಯೋಗೇನ=ಲಕ್ಷ್ಮೀ-
ವಿಷಯವನ್ನು ಪಾಪನ ಮಾಡದೆ, ಶೇವಲ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕವೇ ಆದ ಧ್ಯಾನದಿಂದಲೇ (ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು
ವ್ಯಾಪಿಸುವುದರಿಂದಲೇ) ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ಧ್ಯಾಯಂತಃ=ಧ್ಯಾನಮಾಡುವವರಾಗಿ, ಉಪಾಸತೇ=
ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ಅಥವಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಭಗವಂತನ ಅಧೀನರು, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ
ಪೂಜಾರರು, ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದು ಧ್ಯಾನಿಸುವುದರಿಂದ
ನನ್ನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಮಯಿ=ನನ್ನಲ್ಲಿ, ಆವೇಶಿತಚೇತಸಾಂ=ಸಂಪೂರ್ಣ
ವಿನಯವನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವ, ತೇಷಾಂ=ಅಂತಹವರನ್ನು, ಮೃತ್ಯುಸಂಸಾರಸಾಗರಾತ್=ಮೃತ್ಯುರೂಪ
ವಾದ ಸಂಸಾರವೆಂಬುವ ಸಮುದ್ರದಿಂದ, ನ ಚಿರಾತ್=ಶೀಘ್ರವಾಗಿ, ಸಮುದ್ಧರ್ತಾ=ದಾಟಿಸುವವನು,
ಧರಾವಿ=ಆಗುತ್ತೇನೆ (ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ) || ೬, ೭ ||

೬-ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳತಕ್ಕ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

೧ || ೬ || (೧) ಸಾಧನನಿರ್ಣಯೋಃತ್ರ || (೨) ತ್ರಿಯೇ ಜಾತಃ ತ್ರಿಯ ಆನಿರಿಯಾಯ
ತ್ರಿಯಂ ವಯೋ ಜರಿತ್ಯಭ್ಯೇ ದಧಾತಿ | ತ್ರಿಯಂ ವಸಾನಾ ಅಮೃತತ್ವಮಾಯನೌ
ಭವಂತಿ ಸತ್ಯಾ ಸಮಿಥಾ ಮಿಶ್ರದ್ರಾ | (೩) ಉಪಾಸಿತಾ ಮುಕ್ತಿದಾ ಸದ್ಯ ವಿವಹ್ಯಸ್ಯೇ-
ಶಾನಾ ಜಗತೋ ವಿಷ್ಣುಪತ್ನೀ | ಯಾ ಶ್ರೀರ್ಲಕ್ಷ್ಮೀರೌಪಲಾ ಚಾಂಬಿಕೇತಿ ಹ್ರೀಶ್ವೇ-
ಶುಕ್ತಾ ಸಂವಿದಗ್ರಾ ಸುವಿದ್ಯೇತ್ಯಾದಿಋತೈಃ || (೪) ಶ್ರೀಸ್ವಕುಪ್ಪಾ ಹರೇಸ್ತೋ-
ಷಂ ಜನ(ಗಮ)ಯೇತ್ ಕ್ಷಿಪ್ರಮೇವ ತು | ಅಕುಷ್ಪಾ ತದಕುಪ್ಪಿಂ ಚ ತಸ್ಮಾದ್ವೇ-
ಯೈವ ಸಾ ಸದಾ || (೫) ಅವ್ಯಕ್ತಂ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಪ್ರಾಪುಃ ಕೂಟಿಸ್ತಂ ಚಾಕ್ಷರಂ ಚಿ-
ತಾಂ | ಪ್ರಧಾನಮಿತಿ ಚ ಪ್ರಾಯುರ್ಮಹಾಪುರುಷ ಇತ್ಯಪಿ | ತಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಮಹದಿ-
ತ್ಯಾಹುಃ ಪರಂ ಜೀವಂ ಪರಾಂ ಚಿತಿಂ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳಾದ ಅವ್ಯಕ್ತೋಪಾಸನೆ, ಭಗವದ್ವಾಸನಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಗ-
ವಂತನ ಉಪಾಸನವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (೨) (ಭಗವಂತನ ಉಪಾ-
ಸನದಿಂದಲೇ) ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಉಪಾಸನೆಯೂ ಕೂಡ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು
ಕೊಡುತ್ತಾರೆ- (೩) ಹೂವು ಪುರುಷನು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಚಿನ್ನಾಗಿ ಪೂಜಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲೇ ಹುಟ್ಟಿರು-
ವನೋ, ಅದಕ್ಕಾಗಲೇ ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಟಿರುವನೋ, ಉಪದೇಶಿತತಕ್ಕ ಗುರುಗಳಿಂದಲೇ ತನಗೆ
ಕೊಡುತ್ತನ್ನೂ ಅಯುಷ್ಯವನ್ನೂ ಅಥವಾ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ, ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆ
ಮಾಡಿದ ಪುರುಷರು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹ ಗುರು ಶಿಷ್ಯರೂಪದ ಅಭಿಷ್ಠಗಳು ಸತ್ಯ
ಗಣಗುಪ್ತವೆ (೪) ಯಾರು ಶ್ರೀ, ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ದೇವಲಾ, ಅಂಬಿಕಾ, ಹ್ರೀ, ಸಂವಿತ್, ಆಗ್ರಾ,
ಉವಿಷ್ಯಾ, ಕತ್ಯಾದಿ ಕ್ರಕಾರ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೋ, ಅಂತಹ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಉಪಾಸನೆಯೂ
ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೂ ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ. ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆ ನಿಯಮಕಳಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರಿಯದತ್ತಿಯಿಂದ
ಕಾಂತ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಉಪಾಸನೆಯಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಕಾಂತನಾದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡು-
ತ್ತಾರೆ. ಕತ್ಯಾದಿ ಕ್ರಕಾರದಿಂದ (೪) (ಲಕ್ಷ್ಮೀಯ ಉಪಾಸನೆಯು ಸ್ವತಃತ್ರವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೂ ಮತ್ತೆ
ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಪ್ರಸಾದವಾಗಿ ಆ ಮೇಲೆ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಸಾದವಾಗಿಯೇ ಮೋಕ್ಷವು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ ||

ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಂತೃಪ್ತಳಾಗಿ ರೀಳುವಾಗಿಯೇ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾಳೆ (ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹವು ಉಪಾಸಕರಿಗೆ ಆಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ.) ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಸಂತೃಪ್ತಳಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವುದಿಲ್ಲ. (ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ) ಆದಕಾರಣ ಸದಾ ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಲೇ ಬೇಕು. (೫) ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಪ್ರಸಾದವು ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆಂಬುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ - ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಅತಿ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಅವ್ಯಕ್ತಳೆಂದೂ ಪ್ರಕೃತಿಯೆಂದೂ ಕೂಟಿಸ್ಸಳೆಂದೂ, ಅಕ್ಷರಳೆಂದೂ, ಪ್ರಧಾನಳೆಂದೂ, ಮಹಾಪುರುಷಳೆಂದೂ, ಮಹದ್ವ್ಯಕ್ತಳೆಂದೂ ಪರಿಚಯಿಸಲೆಂದೂ ಪರಜಾತಿ ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. || ೧ ||

ಹೀಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಇಂತಹ ಮಹಿಮೆಯು ಇದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಪ್ರಸಾದವು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ಎಕೆ ಆಗಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆಂದು ಎಕೆ ಹೇಳುವುದೆಂದರೆ -

ಕಾ || (೧) ತಸ್ಯಾಸ್ತು ಪರಮೋ ವಿಷ್ಣುರ್ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಮಹದಿತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವ ಚನಾಚ್ಚಾವ್ಯಕ್ತೋಪಾಸನೋಕ್ತಾರಂಕಯಾ ಪ್ರಚ್ಛತಿ || (೨) ಕೂಟಿಸ್ತೋಕ್ಷರ ಉಚ್ಯತ ಇಹ್ಯುತ್ತರವಚನಾಕೂಟಿಸ್ತಮಚಲಮಿತ್ಯಕ್ರಾಪ್ಯುಕ್ತೀರವ್ಯಕ್ತರಬ್ರಹ್ಮಾಕ್ಷಿ ವಾಚೀ || (೩) ಅಸ್ಯಥಾ ಯೇ ಶಾಂ ಪರ್ಯುಪಾಸತೇ ಯೇ ಚಾಪ್ಯಕ್ಷರಂ ತೇಷಾಂ ಕೇ ಯೋಗವಿತ್ತಮಾ ಇತಿ ಭೇದೇನ ಪ್ರಶ್ನಾನುಪಪತ್ತಿಃ || (೪) ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಂ ಧಾಮ ಪವಿತ್ರಂ ಪರಮಂ ಭವಾನಿತಿ ತೇನೈವೋಕ್ತತ್ಯಾತ್ || ೨ ||

ಅ || (೧) ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದಲೂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಪರಮಮಹದ್ವ್ಯಕ್ತನು ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವು ಉಪಾಸನದಿಂದಲೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ವಾಸನೆ ಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗಬಹುದೆಂಬುವ ಕಂಠಿಯಿಂದ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ. (ಅಂದರೆ (1) ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಉತ್ತಮನಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಪ್ರಸಾದವು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿಯೇ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾಗುವುದು. (2) ಹೀಗೆ ಶ್ರೂತಿಪುರಾಣ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಉಪಾಸನದಂತೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಉಪಾಸನೆಯೂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂಬುವ ಪ್ರತೀತಿಯಿಂದ, ಭಗವದುಪಾಸನವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೋ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಉಪಾಸನವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೋ ಎಂಬುವ ಕಂಠಿಯಿಂದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ) (೨) (ಭಗವದುಪಾಸನದಂತೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಉಪಾಸನೆಯೂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾಗುವುದಾದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಬೇಕಿತ್ತು. ಅವ್ಯಕ್ತೋಪಾಸನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದ್ದು ಎಕೆ ಎಂದರೆ) ಕೂಟಿಸ್ತೋಕ್ಷರ ಉಚ್ಯತೇ ಎಂಬುವ ಉತ್ತರವಾಕ್ಯದಿಂದ ಕೂಟಿಸ್ತಮಚಲಂ ಎಂಬುವ ಉಕ್ತಿಯಿದ್ದರಿಂದ ಅವ್ಯಕ್ತವೆಂಬ ಅತಿಶಯ ಪ್ರಕೃತಿಯಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ (ಅಂದರೆ) ಕೂಟಿಸ್ತೋಕ್ಷರ ಉಚ್ಯತೇ ಎಂದೇ ಮೇರಿಕ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಯತ್ನವಾದ ಕೂಟಿಸ್ತ ಅಕ್ಷರ ಕೆಲವು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅವ್ಯಕ್ತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅವ್ಯಕ್ತ ಕೆಲವು ವ್ಯಕ್ತ ಕೃತಿಯನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಆದಕಾರಣ ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಭಾವವಾದ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂದು ತೋರುವುದರಿಂದ ಅವ್ಯಕ್ತೋಪಾಸನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದು ಯುಕ್ತವು. (೩) (ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿಗಳಿಂದಲೂ

ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮುಖ್ಯಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಏಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂದರೆ—) ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಯೇ ಶಾಂ ಪರ್ಯುಪಾಸತೇ, ಯೇ ಚಾಪ್ಯಕ್ಷರಂ, ತೇಷಾಂ ಕೇ ಯೋಗವಿತ್ತಮಾಃ ಎಂದು ಭೇದದಿಂದ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಕೂಡದೆ ಹೋಗುವುದು. (ಅಂದರೆ—ಅವ್ಯಕ್ತ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಭಗವದುಪಾಸಕ, ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಉಪಾಸಕ, ಇವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನು ಮಾಡು, ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಅವ್ಯಕ್ತಕ್ಕೂ ಭೇದದಿಂದ ಅರ್ಜುನನು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಕೂಡದೆ ತೋರುವುದು.) (೪) (ಏಕೆ ಕೂಡಲಾರದೆಂದರೆ ತ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಅರ್ಜುನನೇ ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆಂದು ತ್ವರಿತ—) ತ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ನೀನು ಸಮೋತ್ತಮನು, ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನು, ಉತ್ತಮಾತ್ರಯನು, ಸರ್ವವು ಪವಿತ್ರೀಕರಿಸುವವನು, ಎಂದು ಅರ್ಜುನನೇ ತ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪುತಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. || ೩ ||

ಹೀ—ಕೆಲವರು ಅವ್ಯಕ್ತಪದದಿಂದ ಕೂಡ್ಯ ಎಂಬುವ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮ ಉಪಾಸಕರಲ್ಲಿ ಯಾರು ತ್ರೀಕೃಷ್ಣರೆಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಅಂತಹ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸಕರಿಗೇನೇ ಅಧಿಕೃತವೆಂದು ಗೀತಾಭಿಪ್ರಾಯವೆಂದು ಹೇಳುವವರನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ—

೧ || (೧) ಯೇ ತು ತೇ ಮೇ ಯುಕ್ತತಮಾ ಮತಾಃ ಮಯ್ಯೇವ ಮನ ಆಧಕ್ಷ್ಯೇತ್ಯಾದೌ ಭಗವತೋಕ್ತೇಃಪ್ರವೃತ್ತೋಪಾಸಕಾನಾಮಾಧಿಕೃಂ ವದಂತಿ ತೇ ತ್ವಲಾಪಕತ್ವಾದತಿವದೇವಾತಿ)ಸಾಹಸಿಕಾ ಇತಿ ಸುಶೋಚ್ಯಾ ಏವ || (೨) ನ ಚಲೇತ್ಸ್ಯಾತ್ಪದಾ-ದ್ಯಸ್ಮಾದಚಲಾ ತ್ರೀಪ್ರತೋ ಮತೇತ್ಯಾಗ್ನೇಯೇ | (೩) ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವಾದಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾದ್ಗುಣಾಹುಲ್ಯತತ್ತ್ವಾ || ಅನಿರ್ದೇಶ್ಯ ತಥಾಽವ್ಯಕ್ತಾವಚಿಂತ್ಯ ತ್ರೀಪ್ರ ಮಾಧವ ಇತಿ ಸಾರದೀಯೇ || ೩ || || ೧—೭ ||

೨ || (೧) ತೇ ಮೇ ಯುಕ್ತತಮಾ ಮತಾಃ ಎಂದು ತ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನನ್ನು ವಾಸನೆಮಾಡುವವರಿಗೆ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ಮಯ್ಯೇವ ಮನ ಆಧಕ್ಷ್ಯ ಎಂದು ತನ್ನನ್ನು ವಾಸನೆಮಾಡುವವರೇ ಉತ್ತಮವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತನ್ನನ್ನೇ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡು ಎಂದು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿ ತ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದರೂ ಯಾರು ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸಕರಿಗೆ ಅಧಿಕೃತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ, ಅವರು ಅಪರಂಧವಾದತತ್ತ್ವವರಾದುದರಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ವಾಚಕರ್ಮಮಾಡುವವರು. ಆದಕಾರಣ ನಾಶಹೊಂದುವರೆಂದು ಶೋಕಾರ್ಹರೇ. (ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಕೇಳಿಕ್ಕೆ ಶ್ರತಿವಾದಿಕನವನ್ನು ಹೊಂದಿಕ್ಕೂ ಯೋಗ್ಯರಲ್ಲ.) (೨) (ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಅಚಲಂ ಧ್ರುವಂ ಎಂದು ಅಚಲತತ್ತ್ವ ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ—) ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ತನ್ನ ಪದವಿ ಮಂತ್ರವಾಗಲೂ ಕದಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅಚಲಾ ಎನಿಸುತ್ತಾಳೆ, ಎಂದು ಆಗ್ನೇಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ (೩) ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೂ ಇಬ್ಬರೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವ್ಯಕ್ತರೆಂದೂ, ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಂದರೆ ಸಾಕಲೈನ ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ಯರಾದುದರಿಂದ ಅನಿರ್ದೇಶ್ಯರೆಂದೂ ಗುಣಗಳ ಅನಂತಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಚಿಂತ್ಯರೆಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ, ಎಂದು. ನಿರ್ದಯ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ || ೩ || || ೧—೭ ||

ಹೀ—ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಭಗವದುಪಾಸನೆಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಮಾಡುವವನು ಮಾತರಿಕ್ಕೆ ಕತ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾದರೆ ಅದರ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಬೇರೆ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ—

గీ || మయ్యేవ మన ఆధత్వ మయి బుద్ధిం నివేశయ |

నివశిష్యసి మయ్యేవ అత ఊర్ధ్వం న శంశయః

|| ౮ ||

అ || మయ్యేవ = నన్న ల్లియే, మనః = మనస్సన్న, ఆధత్వం = ఇదు. (నన్న న్నే అనా శనేమాదు.) (ఁబాసానే మాదరిళ్ళే సాధ్యవాగదిద్దరి) మయి = నన్న ల్లి, బుద్ధిం = జ్ఞానవత్స. నివేశయ = ఇదు. (నన్న విశయక జ్ఞానవత్స శంపాదిను) అత ఊర్ధ్వం = నన్న జ్ఞాన వత్స శంపాదినిద మేరి, మయ్యేవ = నన్న ల్లియే, నివశిష్యసి = నియోజానందానుభవజ్ఞాన వాద స్థితియన్న తొందుచి. (మోక్షవత్స తొందుచి.) శంశయవిల్ల. || ౮ ||

గీ || అథ చిత్తం శమాధాతుం న శక్నోసి మయి స్థిరం |

అభ్యాసయోగేన తతో మామిజ్ఞాప్త్యం ధనంజయ

|| ౯ ||

అ || ధనంజయ = అర్జుననే, మయి = నన్న ల్లి, స్థిరం = స్థిరవాగువ హాగే, చిత్తం = మనస్సన్న, శమాధాతుం = ఇరిసువుదల్చే, న శక్నోసి = సమర్థనాగదిద్దరి, తతః = నన్న ల్లి మనస్సన్న ఇదరిళ్ళే సమర్థనాగదిరువుదరింద, అభ్యాసయోగేన = బేరి శక్తి మనస్సన్న తొలగదిద్దరికి వాది మత్తు మత్తు శరమాత్సనల్లియే మనస్సన్న స్థిరవాగి ఇదుచి, ఎందు అభ్యాసరూపవాద ఁబాయదింద, మాం = నన్న ల్లి, అప్త్యం = తిళిదు తొందరిళ్ళే ఇచ్చు = ఇట్టిదు || ౯ ||

గీ || అభ్యాసేష్యశమార్థోఽసి మత్సమపరమో భవ |

మదర్థమపి శర్మాణి కుర్వన్నిర్దిమనాత్మసి

|| ౧౦ ||

అ || అభ్యాసేష్య = తాగి అభ్యాస మాదరిళ్ళొ, అశమార్థః అసి = సామర్థ్యవిల్లవనందా గదిద్దరి, మత్సమపరమః = నన్న ప్రితిగాగి నన్న విశయక శర్మగళన్న మోతువుదల్చే అత్తవ వేందు తిళిదవను, భవ = అగు, మదర్థమపి = నన్న అద్దేరదింద నన్న ప్రితిగాగి, శర్మాణి = శర్మగళన్న, కుర్వన్ = మోతువననాగియొ, నిర్దిమ = జ్ఞానసిద్ధియన్న, అనాత్మసి = తొందుచి. || ౧౦ ||

గీ || అథ తదప్యశక్నోసి శర్మం మద్యోగమాక్రితః |

శర్వశర్మఫలత్కాగం తతః కురు యతాత్మనాన్

|| ౧౧ ||

అ || అథ = అథవా, ఏకదపి = నన్న ప్రితిగాగి ఎల్లా ఇద పూజా యజ్ఞ మోదదా శర్మగళ అపి జ్ఞానవత్స తొద, శర్మం = మోతువుదల్చే, అశక్తః అసి అథ = అశమార్థః అగదిద్దరి, మద్యోగమాక్రితః = బేరి దేవతగళన్న ద్రితి శర్మగళన్న మోది అంశ్చదన్ నన్న శమార్థతొలగదనాద ఁబాయవత్తు శమార్థశర్మగళన్న విత్తు విశయకవాగి మోతుచి యోవుదు అవయవుఁ అతత అబాయవత్తు అత్తయిదవనాగు. తతః = అదరింద. మత్స

ಭಾವಾತ್ = ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನೀಕರಿಸಿಕೊಂಡವನಾಗಿ, ಸರ್ವಕರ್ಮಫಲಶ್ವಾಗಂ = ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮ ಫಲಮುಂಟಾಗುವ ಕ್ಷುದ್ರಫಲಗಳ ಅವೇಕ್ಷೆಯ ಪರಿತ್ಯಾಗವನ್ನು, ಕುರು = ಮಾಡು. (ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಕಾರ ಗಣದ ನನ್ನ ಉಪಾಸನವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು.) || ೧೧ ||

೬-ಅವ್ಯಕ್ತೋಪಾಸಕರಿಗೆ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ಲೇಶಾತಿಶಯವು ಹೋರುತ್ತದೆ. ಭಗವದುಪಾಸಕರಿಗಾ ಮೂ ದುಃಖಾಭಾವವು ಹೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ತದೇತತ್ಸರ್ವಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೀಗೆ ಕೂಡು ತ್ತದೆ ಎಂದರೆ—

ಭಾ || (೧) ಮದುಪಾಸಕಾನಾಂ ಭಕ್ತಾನಾಂ ನ ಕಪ್ತಿತ್ಯೇಶ ಇತಿ ದರ್ಶಯತಿ | ಯೇ
ಪ್ರಾಪ್ಯಾದಿನಾ || (೨) ಉಕ್ತಂ ಚ ಸೌಕರಾಯಣಶ್ರುತೌ | ಉಪಾಸತೇ ಯೇ ಪುರು-
ಷಂ ವಾಸುದೇವಮವ್ಯಕ್ತಾದೇರಿಪ್ತಿಕಂ ಕಿಂ ನು ಕೇಷಾಮಿತಿ || (೩) ಕೇಷಾಮೇ-
ಕಾಂತಿನಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಾಸ್ತೇ ಚೈವಾನನ್ಯದೈವತಾಃ | ಅಹಮೇವ ಗತಿಶ್ರೇಷ್ಠಾಂ ನಿರಾಕೀಃ
ಕರ್ಮಕಾರಿಣಾಮಿತಿ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ || ೬-೧೧ ||

ಅ || (೧) ನನ್ನನ್ನು ವಾಸನ ಮಾಡತಕ್ಕ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಯಾವುದೊಂದು ಕ್ಲೇಶವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಯೋಗು ಪಶ್ಯಾದಿಗಣದ ಹೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. (೨) ಸೌಕರಾಯಣ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಮೇಯವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಮಾರು ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ವಾಸುದೇವನನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ಅಂತಹವರಿಗೆ ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿ ಗಣದ ಅವೇಕ್ಷಿತಕಲ್ಪವು ಯಾವ ಫಲವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತೆ ಎಲ್ಲಾ ಇಷ್ಟ ಫಲವೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮ ನಿಂದರೇ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. (೩) ಅರ್ತಾ(ದುಃಖಿತಾ)ದಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಂತಾಭಕ್ತರು ಶ್ರೇಷ್ಠರು. ಅಂತಹವರು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಹೊರತು ಬೇರೆಯವರು ಸರ್ವೋತ್ತಮರೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಫಲೇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಹೊರಿದು ಕರ್ಮಕಾರಿಗಳಾದ ಅಂತಹವರಿಗೆ ನಾನೇ ಸಾಧನಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂವಾದಿಸಿಕೊಡುವವನು. || ೬-೧೧ ||

೬-ಮಯ ಸರ್ವಾಣಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಧ್ಯಾನವು ಲಭಿಸದಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನವು, ಜ್ಞಾನ ವುಂಟಾಗದಿದ್ದರೆ ಅಧ್ಯಾಸಯೋಗವು, ಎಂಬುವುದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಶ್ರೇಯೋಹಿ ಜ್ಞಾನಮಭ್ಯಾಸಾಜ್ಞಾನಾದ್ವ್ಯಾನಂ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ |
ಧ್ಯಾನಾತ್ಯಮಫಲಶ್ವಾಗಸ್ತ್ವಾಗಾಚ್ಛಾಂತಿರನಂತರಂ || ೧೨ ||

ಅ || ಅಧ್ಯಾಸಾತ್ = ಅಜ್ಞಾನಸೂರ್ವಕವಾದ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಸಂವಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಅಧ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಜ್ಞಾನಂ = ಜ್ಞಾನವು, ಶ್ರೇಯಃ = ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವು ಹಿ = ಪ್ರಸಿದ್ಧವು ಜ್ಞಾನಾತ್ ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಧ್ಯಾನಂ = ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾದ ಧ್ಯಾನವು, ವಿಶಿಷ್ಟತೇ = ಶ್ರೇಯ ಸ್ಕರವಾದುದು. ಧ್ಯಾನಾತ್ = ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾದ ಸಕಾಮ ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಕರ್ಮಫಲಶ್ವಾಗಂ = ಕರ್ಮಫಲಶ್ವಾಗಮಪೂರ್ವಕ ಧ್ಯಾನವು, (ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವು) (ಅಂತಹ ಸಕಾಮ ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕರ್ಮಫಲ ಶ್ವಾಗಮದ ಕೂಡಿದ ನಿಷ್ಕಾಮಧ್ಯಾನವು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವು) ಶ್ವಾಗಮ = ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಶ್ವಾಗಮವಾದಿ ಪೂರ್ವಕವಾದ ನಿಷ್ಕಾಮಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ (ಅದರೋಕ್ತಜ್ಞಾನವು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವು) ಅನಂತರಂ = ಮೇಲೆ, ಶಾಂತಿಃ = ಮೋಕ್ಷವು. || ೧೨ ||

ಹೀ—ಮಯ್ಯೇವ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ವಾಸನಮಾಡುವವರೇ ಉತ್ತಮರೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಭಗವಂತನನ್ನು ವಾಸನಮಾಡುವವರೆಗೆ ಅವ್ಯಕ್ತೋಪಾಸಕರಿಗೂ ಮೋಕ್ಷವಿದ್ದು ಪ್ರಯುಕ್ತ ಭಗವದುಪಾಸಕರಿಗೇನೇ ಉತ್ತಮತ್ವವು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ ಅವ್ಯಕ್ತೋಪಾಸಕರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಒಡಂಬಟ್ಟು ಭಗವದುಪಾಸಕರಿಗೇನೇ ಉತ್ತಮತ್ವವು ಯೇ ತ್ವಕ್ಷರಂ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಮಯ್ಯೇವ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ರ್ಪುತಿಯಿಂದಲೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ತಾ || (೧) ಅವಿಷ್ಣು ಜ್ಞೈರತದ್ಭಕ್ತೈಸ್ತದುಪಾಸಾವಿವರ್ಜಿತೈಃ | ಶಬೇದುಪಾಸಿತಾಃ ಪೈಷಾ ಶ್ರೀಮ್ನಾಂ ತದ್ಭರಿತತ್ವವಿತ್ | ತದ್ಭಕ್ತಸ್ತಮುಪಾಸ್ಯೈವ ಶ್ರಿಯಂ ಧ್ಯಾಯಾತ ನಿತ್ಯದಾ | ಕೇನ ಕುಷ್ಠಾ ಕು ಸಾಃಚಿದ್ರಂ ದದ್ಯಾದ್ವಿಷ್ಣೋರುಪಾಸನಂ | ತತಸ್ತದ್ವರ್ತನಾನ್ಮುಕ್ತಿಂ ಯಾತ್ಯಸೌ ಪಾತ್ರ ಸಂಶಯಃ || (೨) ತಥಾಃಪಿ ಸರ್ವಪರಮಾಂ ಸರ್ವದೋಷವಿವರ್ಜಿತಾಂ | ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶ್ರಿಯಂ ತತ್ಪರಮಂ ತತ್ಪತಿಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ | ವಿಜ್ಞಾಯೋಪಾಸತೇ ನಿತ್ಯಂ ಕೇ ಹಿ ಯುಕ್ತತಮಾ ಮತಾಃ || (೩) ಯತಃ ಕ್ಷೇಪೋಽಧಿಕಸ್ತೇಷಾಂ ಪ್ರಥಮೇ ಶ್ರಿಯಮುಪಾಸತಾಂ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಭಗವಂತನನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿಯದಿರುವವರು, ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಾಗದವರು, ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ವಾಸನಮಾಡದವರು, ಯಾರೋ ಇಂತಹವರು; ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ವಾಸನೆ ಮಾಡದರೂ ಅಂತಹವರಿಗೆ ಅವಳು ಕಡಿಮೆವಳು. ಆದಕಾರಣ ಭಗವತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತನು ಆ ಶ್ರೀದೇವಿಯನ್ನು ವಾಸನೆಮಾಡಿಯೇ ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಆ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುವವರಿಗೆ ಕೊಡುವಳು. ಆ ಮೇಲೆ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಭಗವದ್ವರ್ತನರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. (೨) (ಅವ್ಯಕ್ತೋಪಾಸನವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾದುದಾಗಿದ್ದು, ಅವನ್ನೇ ಉತ್ತಮವೆಂದು ತಿಳಿಯಕೂಡದೆಂದು ತ್ವಾರೆ—) ಆದರೂ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳೊಂದಿಲ್ಲೂ ಉತ್ತಮನೂ, ಸಮಸ್ತದೋಷವಿರಹಿತನೂ, ಆದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನೂ, ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೂ, ಕ್ಷರಾಕ್ಷರಪುರುಷರೆಂದುತ್ತಮನೂ, ಆದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಉಪಾಸನಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹವರು ಕೇವಲ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ವಾಸನಮಾಡುವವರಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠರು. (೩) (ಎಲೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂದರೆ—) ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಉಪಾಸನಮಾಡುವವರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಮೇಲೆ ಪ್ರಕಾರ ಹೆಚ್ಚು ಕ್ಷೇಪವೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿ || ಸಮಸ್ತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ತನ್ನ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಸರ್ವತ್ರ ಸಮಬುದ್ಧಿತ್ವವು, ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಹಿತವಾಗುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಅಸಕ್ತಿಯು, ಸದಾಕಾರ, ಇವುಗಳು ಇಲ್ಲದೆ, ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಜ್ಞಾನಿ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಕೃಪಾದವಾಗಲಾರದು, ಪರಮಶ್ರದ್ಧೆ ಮಾತ್ರ, ಇವೆವರಿಗೆ ಸದಾಕಾರಾದಿಗಳು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಿಮೆಯಾದರೂ ಭಗವಂತನ ಕೃಪಾವಿಘ್ನವಾಗುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕ್ಷೇಪವಿಘ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೀ—ಭಗವಂತನನ್ನು ಉಪಾಸನ ಮಾಡುವರೆ ತೀವ್ರದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವಪ್ರಯುಕ್ತವು. ಭಗವಂತನನ್ನು ವಾಸನವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—

೫ || (೧) ವಿಷ್ಣುನಾ ಸಹಿತಾ ಧ್ಯಾತಾ ಸಾ ಹಿ(ಸಿ) ಕುಷ್ಠಿಂ ಪರಾಂ ವ್ರಜೇತ್ | ಅನ್ಯಥಾ ಕು ಪುನರ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಶ್ರೀಪತಿತ್ವೇನ ಚಿಂತನಂ | ಅಚ್ಚಿದ್ರಮೇವ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಮು. ಕೃತ್ವಿರಾದ್ಯನೇತ್ | ತಸ್ಮಾದ್ಕ್ಷೇಪಕೋ ಮುಕ್ತಿಃ ಸ್ವಪ್ರಂ ವಿಷ್ಣುಮುಪಾಸಕಾಮಿತಿ ಪರಮಶ್ರುತಿಃ || (೨) ಯುಕ್ತತಮಾಃ ಸಾಧಕತಮಾಃ | ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಂ ನ ಸ್ಮರೇದ್ಧ್ಯೋ ವಿನಾ ತತ್ಪರಿವಾರತಾಂ | ತದಧೀನತಾಂ ವಾಃನನ್ಯಯೋಗೀ ಸ ಪರಿಕೀರ್ತಿತ ಇತಿ ಚ || (೩) ಅಂತವತ್ತು ಫಲಂ ತೇಷಾಮಿತ್ಯಾದಿನಾನ್ಯದೇವತೋ(ವೋ)ಪಾಸನಾಯಾಃ ಪೂರ್ವಂ(ವರಮೇವ) ನಿಂದಿತತ್ವಾತ್ || ೨ ||

೫ || (೧) ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಸಹಿತಳಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೆ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ತೋಷ ವನ್ನು ಹೊಂದುವಳು. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ವಾಸನಮಾಡದೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಪಾಸನ ಮಾಡಿದರೆ ಪುನಃ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯೆಂದು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಉಪಾಸನ ಮಾಡಬೇಕು. ಆ ಮೇಲೆ ಮುಕ್ತಿಯು ಹೀಗೆ ಸಾಧಕಾರವಾಗಿ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವುದು, ಅದಕಾರಣ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ವನ್ನು ವಾಸನಾಮಾಡುವವರಿಗೆ ಕ್ಷೇಪವಿಲ್ಲದೆ ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದು. ಎಂದು ಪರಮಶ್ರುತಿಯು. ಇಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದ ಸಹಿತನಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ವಾಸನಾಮಾಡಿದರೆ ಇಬ್ಬರದ್ದು ಪರಮಶ್ರುತಾ ವು ಆಗುವುದರಿಂದ ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದು. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಪಾಸನಮಾಡಿದರೆ ಭಗವದುಪಾಸನವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾಡಿ ಬಹುಕಾಲದಲ್ಲಿ ದುಕ್ಕೇವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ವಾಸನಾಮಾಡಿ ಮರಳಿ ನಿರಂತರದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಮೇತನಾದ ಭಗವಂತ ವನ್ನು ವಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಆ ಮೇಲೆ ಮೋಕ್ಷವು. ಹೀಗೆ ಸಾಧಕಾರವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದು. ಅದಕಾರಣ ಭಗವದುಪಾಸನವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವು || (೨) ಯುಕ್ತತಮಾಃ = ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಯೋಗಿಯಂತ್ರರು. ಇಂದರೆ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರು. (ಯೇ ತು ಸರ್ವಾಣಿ ಎಂಬು ವಲ್ಲಿ ಅನನ್ಯಯೋಗದಿಂದ ಇಂದರೆ ಭಗವದಧೀನವಾಗಿಯೂ ಕೇವಲ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಉಪಾಸನ ಮಾಡದೆ ದ್ವಂದ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮಾಡತಕ್ಕ ಧ್ಯಾನಮಾರ್ಗದಿಂದ) ಭಗವದುಪಾಸನಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮಶ್ರುತ ಜೀವಶ್ರುತದಿ. ಅದಕಾರಣ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಸಮೇತನಾಗಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ವಾಸನೆ ಮಾಡುವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠ ನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಹೀಗೆ ಇಂದರೆ -) ಯಾವನು ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಇತರರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣು ವಿನ ಪರಿವಾರದೊಡನೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಧೀನರೆಂದು ತಿಳಿದು ಅವರನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮರೆಂದು ಸ್ಮರಣೆಮಾಡು ವುದಿಷ್ಟೋ, ಅವನು ಅನನ್ಯಯೋಗೀ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. (೨) ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ವಾಸನಾ ಮಾಡಿದರೆಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಉಪಾಸನದಂತೆ ಜ್ಞಾತ್ಯಾ ಶಿವಂ ಶಾಂತಿಮತಂತಮೇತಿ, ಹರಿಂ ಪರಿಂಚಂ ಚ ಜ್ಞಾತ್ಯಾ ಮುಚ್ಛೇತ ಸಂಸೃತೇಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ಯ ದೇವತೋಪಾಸನೆ ಮುಂಜಲ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತೋರಿಸಿದ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದೆ? ಇಂದರೆ -) ಅಂತವತ್ತು ಫಲಂ ತೇಷಾಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಅನ್ಯದೇವತೋಪಾಸನೆಯು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂದಿತ ವಾಗಿದೆ. (ಇಂದರೆ ಅನ್ಯ ದೇವತೋಪಾಸನೆಯಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಮೊದಲೇ ತೋರಿಸಿದ ಕಾರಣ ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವಾತತಃ ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಾಂತರವಿರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಉಪಾಸನವಿಷಯ ದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದ್ದು. 'ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳ ಉಪಾಸನಾ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದೆಲ್ಲ' || ೨ ||

ಹೀ - ಹಾಗಾದರೆ - ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಭಗವಂತನಿಂದ ಇತರರಾದ ಉಪಾಸನವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧ ವೆನ್ನುವೆಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಅನ್ಯಕ್ರೋಧಾಸನವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಲ್ಲವೆಂದು ವಿಶ್ವಶ್ರುತವಾಗುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಉಪಾಸನವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದನು ಏಕೆ? ಇಂದರೆ -

ಶಾ || (೧) ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಸ್ತೃತಿಸಾಮೀಪ್ಯಾದ್ವಿಲೇಷಮಾಶಂಕೈ ಕದುಪಾಸನಾವಿಷಯ ಮ ಪ್ರಶ್ನಃ ಕೃತಃ || (೨) ವೈಷ್ಣವಾನ್ನೇವ ಕರ್ಮಾಣಿ ಯಃ ಕರೋತಿ ಸದಾ ಸ್ವ-
ಜಪಾರ್ಚಾಮಾರ್ಜನಾದಿನಿ ಸ್ವಾಶ್ರಮೋಕ್ತಾನಿ ಯಾನಿ ಚ | ಸ ತತ್ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರ-
ಜ್ಞೇಯೋ ಯೋಃಸ್ವದೇವಾದಿಪೂಜನಂ | ಕೃತ್ವಾ ಹರಾವರ್ತಯತಿ ಸ ತು ಕಷ್ಟೋ-
ಗಮಾತ್ರವಾನ್ || (೩) ತತ್ರ ಪೂರ್ವೋ ವಿಶಿಷ್ಟಃ ಸ್ಯಾದಾದಿಮಧ್ಯಾಂತಕಃ ಸ್ವತ್ವ-
ಅವಾಂತರೇ ಚ ನಿಯಮಾದ್ವಿಶ್ಲೋಷದ್ವಾಸತ್ಯಾಸ್ತ ಯತ್ | ಮನಸಾ ವರ್ತತ-
ನ್ನೋಽಪಿ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಹರಿಸ್ತುತೇಃ | ಪೂರ್ವೋಕ್ತಯೋಗ್ಯೋ ಭವತಿ ಯ-
ನಿತ್ಯಂ ತದಿಚ್ಛತಿ || (೪) ಅಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಿನೋ ಧ್ಯಾನಾಜ್ಞಾನಮೇವ ವಿಶಿಷ್ಟ-
ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಧ್ಯಾನಂ ತತಸ್ತಸ್ಮಾತ್ತತ್ಪರೇಚ್ಛಾವಿವರ್ತಕಂ | ತಸ್ಮಾಜ್ಞಾನಾದ್ಭವತ್ಸ-
ಕ್ತಿತ್ವಾಗಾದ್ಧ್ಯಾನಯುತಾ ಸ್ಫುಟಮಿತಿ ಚ | ಶಾಂತಿರ್ಮುಕ್ತಿಃ || ೩ || ೩-೧ ||

ಅ || ೧) ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೊರತು ಬೇರೆಯವರ ಉಪಾಸನವು ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ್ಯೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯಳಾದುದರಿಂದ ಅವಳಿಗೆ ಇತರರಿಗಿಂತ ವಿಶೇಷವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂದು ಕೂಡಲೆ ಹೇಳಿದುದರಿಂದಲೂ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಪೂರ್ವಾರ್ಪಣೆಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಹೊರತು ಬೇರೆಯವರ ಉಪಾಸನಾ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡದೆ ಇದ್ದರೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಉಪಾಸನಾ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿರುವನು. (೨) (ಭಗವದುಪಾಸನವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವಳು ಮಾಡಬೇಕು. ಅದು ಆಗದಿದ್ದರೆ ಭಗವಂತನನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೆ ಅಧ್ಯಾಸಯೋಗದಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು ಅದೂ ಆಗದಿದ್ದರೆ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಕರ್ಮ ಮಾಡಬೇಕು. ಕರ್ಮ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೂ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾದರೆ ಭಗವದ್ವೋಗವನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಕರ್ಮಫಲ ತ್ಯಾಗಮಾಡಬೇಕು. ಮುಖ್ಯವೆ ಇತ್ಯಾದಿ ತೋರಿಸಿದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಕರ್ಮಮಾಡುವ ಭಗವದ್ವೋಗವು, ಅದಕ್ಕಾರಣಿ ಇದೆಲ್ಲಾ ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಎಂದರೆ ಸ್ವತಃ ಪ್ರವಣದಿಂದ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. | ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನು ಸದಾ ಜಪ ಪೂಜಾ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿ ಮಾಡುವುದು. ಧ್ಯಾನ ಮೊದಲಾದ ಅಯಾಯ ಅಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ಉಚಿತಗಳಾದವುಗಳು ಯಾವವು ವಿಷ್ಣು ಪ್ರೀತಿಕರಗಳಾದ ಕರ್ಮಗಳು ಇರುತ್ತವೋ, ಅಂತಹ ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿಷಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಾಗುವಂತೆಯೇ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆನೇ ಅರ್ಪಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಅದೇ ಭಗವತ್ಕರ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. | ಯಾರು ಬೇರೆ ದೇವಾದಿಗಳಿಗೆ ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಶ್ರೀಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾನೋ, ಅತನು ವಿಷ್ಣುವಿಷಯಕ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಉಪಾಯ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವು. (೩) ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಕರ್ಮಮಾಡುವವರು, ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಉಪಾಯವಲ್ಲದೆ ಇವರಿಬ್ಬರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಕರ್ಮವಾಗುವವನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠನು. | ಎಂದರೆ ಕರ್ಮಾಂಗವು ಸಂಕಲ್ಪವಾಹುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವ ಮಧ್ಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಕರ್ಮವಿವರಿಸಿ ಗುವಾಗ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಅವಾಂತರಕಾಲವಿಲ್ಲದಿದ್ದು ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ಮಾಡುವ ಕಾಲ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ನಿಯಮವನ್ನನುಸರಿಸಿ ನಿಯಮದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಪೂ, ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಕರ್ಮ ಮಾಡುವವನು ತಾನು ಕರ್ಮಾತ್ಮನ ದೇವತೆಯೇನೋ ಸರ್ವದಾ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅವ ಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠನು | ಇವನಿಗಿಂತ ಭಗವಂತನು

ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಕರ್ಮಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಉಪಾಯವುಳ್ಳವನೂ ಕೂಡ ಅನ್ಯದೇವತೆಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸುವಾಗ ಕತ್ಯುನುಸಾರ ಹರಿಸ್ವರಣ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಯೋಗಫಲವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆ ಇದ್ದರೇನೇ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. (೪) ಚೆನ್ನಾಗಿ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನ ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ಜ್ಞಾನವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಧ್ಯಾನವು ಶ್ರೇಷ್ಠವು. ಆದಕಾರಣ ಫಲೇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸಕಾಮಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ಫಲೇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಿಳಿದು ಮಾಡುವ ಧ್ಯಾನವು ಶ್ರೇಷ್ಠವು. ಫಲಕ್ಕಾಗಮಾಡಿ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಆಗುವುದು. (ಕಾಗ್ಯಾದಿಪ್ರಿಯವ ಶಾಂತಿಯು ಫಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಫಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ-) ಶಾಂತಿ = ಮೋಕ್ಷವು. || ೧೭ ||

ಹೀ—ಯೇ ತು ಸರ್ವಾಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಎವರಸುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಅದ್ವೇಷ್ವಾ ಸರ್ವದುಃಖಾನಾಂ ನೈತ್ರಃ ಕರುಣ ಏವ ಚ |
ನಿರ್ಮಮೋ ನಿರಹಂಕಾರಃ ಸಮದುಃಖಸುಖಃ ಕ್ಷಮಾ || ೧೮ ||
ಸಂತುಪ್ತಃ ಸತತಂ ಯೋಗೀ ಯತಾತ್ಮಾ ದೃಢನಿಶ್ಚಯಃ |
ಸುಯ್ಯಸಿತಮನೋಬುದ್ಧಿಯೋ ಮೇ ಭಕ್ತಃ ಸ ಮೇ ಪ್ರಿಯಃ || ೧೯ ||

ಅ || ಯಃ = ಯಾವನು. ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ = ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಅದ್ವೇಷ್ವಾ... ಅನಿಷ್ಠ, ವಸ್ತು ಮಾಡಿರುವವನೋ, ನೈತ್ರಃ = ದುಃಖವುಂಟಾಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದರ ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ದುಃಖದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವವನೋ, ಕರುಣಃ = ಕೃಪೆಯುಳ್ಳವನೋ, ನಿರ್ಮಮಃ = ಈ ವಸ್ತುವು ನನ್ನದೆಂದು ನಮ್ಮ ಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಭಿಮಾನವನ್ನು ತೊರೆದವನೋ, ನಿರಹಂಕಾರಃ = ತನ್ನಲ್ಲಿಲ್ಲದಿರುವ ಗುಣಗಳು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇವೆ. ಎಂಬುವ ಅಭಿಮಾನ ಇಲ್ಲದವನೋ, ಸಮದುಃಖಸುಖಃ = ದುಃಖವು ಹೇಗೆ ಬಿಡಲರ್ಹವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ವಲ್ಪದವನ ವನಿಕಾದಿ ವಿಷಯಗಳಿಗಿರುವಾಗಲೂ ಸುಖವೂ ಅತ್ಯಲ್ಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೇಯವೇ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡವನೋ, ಕ್ಷಮಾ = ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನೋ, ಸತತಂ = ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ, ಸಂತುಪ್ತಃ = ಅಲಂಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನೋ, ಯೋಗೀ = ಕರ್ಮ ಧ್ಯಾನರೂಪಗಳಾದ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯಗಳುಳ್ಳವನೋ, ಯತಾತ್ಮಾ = ಮನಸ್ಸನ್ನು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗದಿದ್ದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನೋ, ದೃಢನಿಶ್ಚಯಃ = ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂಬುವ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅವಿವಾದವೂ ಸಂದೇಹವೂ ಇದೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂಬುವ ತತ್ವನಿಶ್ಚಯವುಳ್ಳವನೋ, ಮಯಃ = ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ, ಅಮನೋಬುದ್ಧಿಃ = ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಇಟ್ಟವನೋ, ಮಧ್ಯಕ್ಷಃ = ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವವನೋ, ಸಃ = ಆತನು, ಮೇ = ನನಗೆ, ಪ್ರಿಯಃ = ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನು. || ೧೮, ೧೯ ||

ಗೀ || ಯಸ್ಯಾನೋದ್ವಿಜತೇ ಲೋಕೋ ಲೋಕಾನೋದ್ವಿಜತೇ ಚ ಯಃ |
ಹರ್ಷಾಮರ್ಷಭಯೋದ್ವೇಗೈರ್ಮುಕ್ತೋ ಯಃ ಸ ಚ ಮೇ ಪ್ರಿಯಃ || ೨೦ ||

ಅ || ಲೋಕಃ = ಜನರು, ಯಸ್ಯಾತ್ = ಯಾವಿಂದ, ನೋದ್ವಿಜತೇ = ಭಯಪಡುವುದರಿಂದ, (ಯಾರು ಜನರಿಗೆ ಭಯಕಾರಣನಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ) ಮುಕ್ತಃ = ಯಾವನು, (ಸರ್ವವೂ ಅದರಮುಕ್ತನು)

ನವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು) ರೋಕಾಶ್ = ಜನರಿಂದ ನೋದ್ವಿಜತೇ = ಭಯದಡುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಯು = ಯಾವಾತನು, ಹರ್ಷಾಮರ್ಷಭಯೋದ್ವೇಗೈಃ ಹರ್ಷ = ಮದದಿಶೆಯಿಂದ ಅಭಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಿಯು, ಅಮರ್ಷ = ಕೋಪವು, ಭಯ = ಹೆದರುವಿಕೆ, ಉದ್ವೇಗ = ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಕಂಪವಿಕೇಷವು ಇವುಗಳಿಂದ, ಮುಕ್ತಃ = ದಿಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವವನೋ, ಸಃ = ಅಂತಹ ಭಕ್ತನು, ಮೇ = ನನಗೆ, ಪ್ರಿಯಃ = ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನು. || ೧೫ ||

ಹೀ- ಜ್ಞಾನವು (ಶ್ರವಣ ಮನನಗಳಿಂದಂಟಾಗತಕ್ಕ ತತ್ವನಿರ್ಣಯವು) ಕಾಸ್ತವ್ಯವಾದುದು. ಅದಕಾರಣ ಜ್ಞಾನವು ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ—

ಭಾ || (೧) ಅಜ್ಞಾನಪೂರ್ವದಭ್ಯಾಸಾಜ್ಞಾನಮೇವ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ | ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಾತ್ಮಜ್ಞಾನಂ ಧ್ಯಾನಂ || (೨) ತಥಾಚ ಸಾಮವೇದೇ ಅನಭಿಮ್ನಾನಕಾಪಾಯಾಂ | ಅಧಿಕಂ ಕೇವಲಾಭ್ಯಾಸಾಜ್ಞಾನಂ ತಕ್ಷುಹಿತಂ ತತಃ | ಧ್ಯಾನಂ ತತಶ್ಚಾಪರೋಕ್ಷಃ ತತಃ ಶಾಂತಿರ್ಭವಿಷ್ಯತಿ || (೩) ಧ್ಯಾನಾತ್ಮರ್ಮಫಲಶ್ಯಾಗ ಇತಿ ಸ್ತುತಿಃ | ಅನ್ಯಥಾ ಕಥಮಸಮರ್ಥೋಽಸೀತ್ಕುಚ್ಛೇತ || (೪) ತಯೋಸ್ತು ಕರ್ಮಸನ್ಯಾಸಾತ್ಮರ್ಮಯೋಗೋ ವಿಶಿಷ್ಟತ ಇತಿ ಬೋಕ್ಷಂ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಧ್ಯಾನಪ್ರಕಾರವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಮಾಡಿದ ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ಕೇವಲ ಭಾವಪೂರ್ವಕ ಜ್ಞಾನವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವು ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಕ್ಕಿಂತ ಜ್ಞಾನಸಹಿತವಾದ ಧ್ಯಾನವು ಶ್ರೇಷ್ಠವು. (೨) (೧) ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಶುಭಿತಿಯಿಂದಲೂ ದೃಢೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ—) ಇದೇ ಅಭಿಮ್ನಾನವನ್ನು ಸಾಮವೇದದಲ್ಲಿ ಅದರಿಂದ ಮೂಲ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾದ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಸಂವಾದಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತಲೂ ಧ್ಯಾನಪ್ರಕಾರ ಜ್ಞಾನವು ಶ್ರೇಷ್ಠವು. ಇಂತಹ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಜ್ಞಾನಸಹಿತವಾದ ಧ್ಯಾನವು ಶ್ರೇಷ್ಠವು. ಧ್ಯಾನವಿಲ್ಲದ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ, ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕ ಧ್ಯಾನವು ಶ್ರೇಷ್ಠವು. ನಿಜಾನ್ಯಧ್ಯಾನಮಾತ್ರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು ಶ್ರೇಷ್ಠವು. ಆ ಮೇರೆ ಅದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಲಭಿಸುವುದು, ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. (೩) (ಧ್ಯಾನದೇಶಿಯಿಂದ ಕರ್ಮಫಲಶ್ಯಾಗವು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬುದು ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾರೆ—) ಧ್ಯಾನದೇಶಿಯಿಂದ ಕರ್ಮಫಲಶ್ಯಾಗವು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬುದು ಸ್ತುತಿಯು (ಅಂದರೆ ಶ್ಯಾಗವು ದ್ರವ್ಯವೆಂಬುದರಲ್ಲಿಯೇ ಕಾರ್ತವ್ಯವು ಯಥಾಕೃತಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಾರ್ಥವಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ—) ಹೀಗೆ ಅಲ್ಲವಾದರೆ ಅಭ್ಯಾಸದಷ್ಟು ತಕ್ಕದ್ದಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮವು ಎಂದು ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಕ್ಕಿಂತ ನೀಡುವುದ ಕರ್ಮಯೋಗದಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಕರ್ಮಫಲಶ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಧ್ಯಾನದೇಶಿಯಿಂದ ಅಧಿಕವಿದ್ದರೆ ಕರ್ಮಫಲಶ್ಯಾಗವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದು. —ಯಾವುದು. (ಅಂತೂ ಧ್ಯಾನದಿಂದಲೂ ನೀಡುವುದ ಕರ್ಮಯೋಗದಿಂದಲೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದು ಫಲಶ್ಯಾಗವು ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಲಾರದು.) (೪) ಕಾಮಾದಿ ವರ್ಜನರೂಪವಾದ ಸನ್ಯಾಸದ ವಶವಾಗಿ ಅರ್ಹತವಾಗಲಿ, ಎಂಬುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನರೂಪವಾದ ಕರ್ಮಯೋಗದ ವಶವಾಗಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದರೂ ಕರ್ಮಫಲದಲ್ಲಿ ಅನುರಾಗವಿರತಕ್ಕಾಗ ದೇಶಿಯಿಂದ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಕರ್ಮಯೋಗವು ಕೂಡ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (ಪ್ರೀತಿಯು ಧ್ಯಾನಯೋಗವು ಕರ್ಮಯೋಗದಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಸುತನು ಸಿದ್ಧವು ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.)

೨ | (೧) ಸರ್ವಾಧಿಕಂ ಧ್ಯಾನಮುದಾಹರಂತಿ ಧ್ಯಾನಾಧಿಕೇ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತೀ ಪರಾತ್ಮನಃ |
 ಕರ್ಮಾಫಲಾಕಾಂಕ್ಷಮಥೋ ವಿರಾಗಸ್ತಾಗತ್ವ ನ ಧ್ಯಾನಕಲಾಫಲಾರ್ಹ ಇತಿ ಕಾ-
 ಷಾಯಣಶಾಖಾಯಾಂ || (೨) ವಾಕ್ಯಸಾಮ್ಯೇಷ್ಯಸಮರ್ಥವಿಷಯಕ್ರೋಧೇ-
 ಸ್ತಾತ್ರರ್ಯಾಭಾವ ಇತರತ್ರ ಪ್ರತೀಯತೇ || (೩) ಧ್ಯಾನಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಿ ಕಾರಣತ್ವಾಚ್ಛ-
 ಙ್ಗಾಗಸ್ತುತಿಯುಕ್ತಾ || (೪) ಕೇವಲಧ್ಯಾನಾತ್ಮಲಕ್ಷ್ಯಾಗಯುಕ್ತಂ ಧ್ಯಾನಮಧಿಕಂ |
 ಧ್ಯಾನಯುಕ್ತಸ್ತಾಗ ವಿವಾಕ್ರೋಧಃ | ಅನ್ಯಥಾ ಕಥಂ ತ್ಯಾಗಾಚ್ಛಂತಿಸಂತರಮಿ-
 ಷ್ಯಚ್ಛತೇ | ಕಥಂ ಚ ಧ್ಯಾನಾದಾಧಿಕ್ಯಂ || (೫) ತಥಾ ಚ ಗೌವನಶಾಖಾಯಾಂ |
 ಧ್ಯಾನಾಪ್ತು ಕೇವಲಾತ್ಮಾಗಯುಕ್ತಂ ತದಧಿಕಂ ಭವೇದಿತಿ | ನಟ ತ್ಯಾಗಮಾತ್ರಾ-
 ನಂತರಮೇವ ಮುಕ್ತಿರ್ಭವತಿ | ಭವತಿ ಚ ಧ್ಯಾನಯುಕ್ತಾಃ | ಕೇವಲತ್ಯಾಗಸ್ತುತಿ-
 ರೇವಮಪಿ ಭವತಿ | ಯಥಾಃನೇನ ಯುಕ್ತೋ ಜೀತಾ ನಾನ್ಯಥೇತ್ಯುಕ್ತೇ || ೧೨-೧೫ ||

೨ || (೧) ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಕರ್ಮಾದಿ ಎಲ್ಲದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವನ್ನಾಗಿ ಯೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪರಮಾ-
 ತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿಗಳು ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠಗಳು. ಫಲವನ್ನವೇಕ್ಷಿಸದೆ ಕರ್ಮಮಾಡು-
 ವುದು, ವಿರಾಗವು (ಅಂದರೆ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಶುಭಗಳೆಂದು ಆಶೋತವಿಲ್ಲದಿರುವುದು.) ಕರ್ಮಫಲತ್ಯಾಗವು
 ಎನ್ನಲ್ಪಡುವುದು. ಜ್ಞಾನದ ಏಕ ದೇಶದ ಫಲವನ್ನು ಸಹ ಹೊಂದತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. ಎಂದು ಕಾಷಾಯಣಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ
 ತೋರುತ್ತದೆ. (ಆದಕಾರಣ ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ಕರ್ಮಫಲತ್ಯಾಗವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಲಾರದು.) (೨) ತಯೋಸ್ತು
 ಸರ್ವಾಧಿಕಂ ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಧ್ಯಾನಾತ್ ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯವೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ
 (೩) (೪) (೫) ವಿರೋಧದಿಂದ ಧ್ಯಾನಾತ್ ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಾತ್ರರ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ
 ಎಂದರೆ—) ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವಿರುವರೂ ತಯೋಸ್ತು ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯ-
 ಗಳಿಗೆ ಉಪಶಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ಯ ಧ್ಯಾನಾತ್ ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನು-
 ಸರಣಾರ್ಥವಿಷಯತ್ವವು ಇರುವುದರಿಂದ ಧ್ಯಾನಾತ್ ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಸರಣ ತೋರುವ ಅರ್ಥ-
 ವಲ್ಲ ತಾತ್ರರ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. (೨) (೪) ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳು-
 ತ್ತಾರೆ—) ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ತ್ಯಾಗಸ್ತುತಿಯು ಕೂಡುತ್ತದೆ. (ಅಂದರೆ
 ಧ್ಯಾನ ಜ್ಞಾನ ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ಇವುಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷೆ ಲೋಕಾನ್ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ
 ಫಲತ್ಯಾಗವು ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ತ್ಯಾಗಸ್ತುತಿಯು ಕೂಡುತ್ತದೆ ತ್ಯಾಗಸಾಧ್ಯವಾದ ಧ್ಯಾನಾದಿ-
 ಗಳಿಂದ ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅವಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಫಲತ್ಯಾಗವು, ಅದರಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿರಿತಲ್ಲ. ಅದುವರಿಂದಲೂ
 ತ್ಯಾಗಸ್ತುತಿಯೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. (೪) (ಬೇರೆ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಅರ್ಥ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ತ್ಯಾಗವಿಲ್ಲ-
 ವುದು ಕೇವಲ ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ಫಲತ್ಯಾಗದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಧ್ಯಾನವು ಶ್ರೇಷ್ಠವು. ಧ್ಯಾನಯುಕ್ತವಾಗಿ-
 ಳ್ಳಾಗವೇ ಧ್ಯಾನಾತ್ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು ಧ್ಯಾನವಿಲ್ಲದ ಕೇವಲ ತ್ಯಾಗಮಾತ್ರವನ್ನೇ ಕಾಣಿಸಿದರೆ
 ಧ್ಯಾನಾತ್ ಶಾಂತಿಸಂತರಂ ಎಂದು ಹೇಳಿತ್ತು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ ಮತ್ತೆ ಕೇವಲ ತ್ಯಾಗವನ್ನು
 ಒಡಂಬಟ್ಟರೆ ಅವಕ್ಕೆ ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕವೂ ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ (೫) ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗೌವನನ-
 ಷಾಯಣಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಕೇವಲ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ತ್ಯಾಗಯುಕ್ತವಾದ ಧ್ಯಾನವು ಅಧಿಕವಾಗಿರುವುದು
 ತ್ಯಾಗಮಾತ್ರಾನಂತರದಲ್ಲಿಯೇ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವುದು. ಧ್ಯಾನಯುಕ್ತವಾದ ಧ್ಯಾನವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಮುಕ್ತಿ
 ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಈ ಸಮರ್ಥನಾದ ಭಟ್ಟನಿಂದ ಕೂಡಬೇಕಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಗೌವನನು
 ಸ್ವಾವಾರ್ಥಿಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ರಾಜನು ಸಮಾಧಿ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಹೇಗೆ ಪುಸ್ತಕವೆಂದು ಅರ್ಥವು

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ, ಒಗ್ಗಿಯೇ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಧ್ಯಾನಾಂತರದಿಂದ ಅಧಿಕೃತ ಬರುವುದರಲ್ಲಿ ಕಾರಣವಾದ ಕರ್ಮಗಳ
ಕೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ತುತಿಯೂ ಲಭಿಸುವುದು. || ೧೧ ||

ಗೀ || ಅನವೇಕ್ಷಃ ಶುಚಿದರ್ಶನ ಉದಾಸೀನೋ ಗತವ್ಯಥಃ |

ಸರ್ವಾರಂಭಪರಿತ್ಯಾಗೀ ಯೋ ಮದ್ಯಕ್ತಃ ಸ ಮೇ ಪ್ರಿಯಃ || ೧೨ ||

ಅ | ಯಃ-ಯಾವಾತನು, ಅನವೇಕ್ಷಃ=ಭಗವಂತನ ಪ್ರೀತಿಯೊಳಗಿನ ಬೇರೆ ಯಾವ ಫಲವನ್ನೂ
ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವವನೋ, ಶುಚಿಃ-ದಾಹ್ಯಾಂತರ ಶುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನೋ, ದಕ್ಷಃ=ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿ
ಗಳಿಂದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನೋ, ಉದಾಸೀನಃ=ಮಾತೃಕಾರಗಳಿಂದ ಉಪಕಾರ
ಅಪಕಾರಗಳನ್ನು ಪೇಕ್ಷಿಸುವವನೋ, ಗತವ್ಯಥಃ=ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಅಪಕಾರಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕ್ಷು
ಬ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದವನೋ, ಸರ್ವಾರಂಭಪರಿತ್ಯಾಗೀ=ಎಲ್ಲವಿಗಿಂತ ಪ್ರೀತಿಕರಗಳಾಗದ ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮ
ಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿರುವವನೋ ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳ ಅರಂಭದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ತೊರೆದವನೋ, ಮದ್ಯ
ಕ್ತಃ ಫಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವವನೋ, ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವವನೋ,
ಮದ್ಯಕ್ತಃ=ಪಶ್ಚಿಮ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನೋ, ಸಃ=ಅತನು, ಮೇ=ನನಗೆ, ಪ್ರಿಯಃ=ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನು. || ೧೨ ||

ಗೀ || ಯೋ ವ ಹ್ಯತ್ಯಕ್ತಃ ನ ದ್ವೇಷಿ ನ ಶೋಚತಿ ನ ಕಾಂಕ್ಷತಿ |

ಶುಭಾಶುಭಪರಿತ್ಯಾಗೀ ಭಕ್ತಿಮಾನ್ಯಃ ಸ ಮೇ ಪ್ರಿಯಃ || ೧೩ ||

ಅ | ಯಃ-ಯಾವಾತನು, ನ ಹ್ಯತ್ಯಕ್ತಃ=ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವು ಸಿಕ್ಕಿದೊಡನೆ ಸಂತೋಷವನ್ನು
ಯಾವಾಗಲೂ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೋ, ನ ದ್ವೇಷಿ-ಒಂದು ವಸ್ತುವು ಸಿಗದಿದ್ದರೆ ಯಾವಾಗಲೂ ದ್ವೇಷ
ವಿಲ್ಲವೋ, ನ ಶೋಚತಿ-ಯಾವಾಗಲೂ ದುಃಖಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ, ನ ಕಾಂಕ್ಷತಿ-ಯಾವಾಗಲೂ ಫಲ
ವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಶುಭಾಶುಭಪರಿತ್ಯಾಗೀ=ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಪ್ರಾಪ್ತ ಭಕ್ತಿ ವೈಭಾಗ್ಯವಿಗಿಂತ
ಅಪಕಾರಗಳಿಂದ ಪರಿತ್ಯಾಗವನ್ನು, ಎಲ್ಲಾ ಅಶುಭಗಳನ್ನು, ಬಿಟ್ಟಿರುವವನೋ, ಭಕ್ತಿಮಾನ್ಯಃ=ಪವಿತ್ರ ವಿಷ
ಯ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನೋ, ಸಃ=ಅತನು, ಮೇ=ನನಗೆ, ಪ್ರಿಯಃ=ಪ್ರಿಯನು. || ೧೩ ||

ಗೀ || ಸಮಃ ಕಶ್ಚಿ ಜ ಮಿತ್ರೇ ಜ ಕಥಾ ಮಾನಾಪಮಾನಯೋಃ |

ಶೀತೋತ್ಪನ್ನಮಿಖದುಃಖೇಷು ಸಮಃ ಸಂಗವಿವರ್ಜಿತಃ || ೧೪ ||

ಶುಲ್ಕನಿಂದಾಸ್ತುತಿಯೋನಿ ಸಂತುಷ್ಟೋ ಯೇನ ಕೇನಚಿತ್ |

ಅನಿಲೇತಃ ಸ್ಥಿರಮತಿರ್ಭಕ್ತಿಮಾನ್ಯೋ ಪ್ರಿಯೋ ವರಃ || ೧೫ ||

ಅ | ಸಮಃ, ಜ-ಅಪ್ರವಿವರಣೆಯು ಮಿತ್ರೇ ಜ-ಗೃಹವಿವರಣೆಯು, ಸಮಃ=ಸಮಾನ, ಸಮಾನ
ಗುಣವುಳ್ಳವನು (ಶೀತೋತ್ಪನ್ನಮಿಖದುಃಖೇಷು ಸಮಃ ಸಂಗವಿವರ್ಜಿತಃ) ಸಮಃ=ಸಮಾನ
ಯೋನಿ=ಸಮಾನವಾದುದು, ಶುಲ್ಕನಿಂದಾಸ್ತುತಿಯೋನಿ=ಶುಲ್ಕನಿಂದಾಸ್ತುತಿಯುಳ್ಳವನು, ಸಂತುಷ್ಟೋ
ಯೇನ ಕೇನಚಿತ್=ಯಾವುದರಿಂದ ಯಾವುದರಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾದನೋ, ಅನಿಲೇತಃ=ಅನಿಲವಿನ
ಸಮಾನವಾದುದು, ಸ್ಥಿರಮತಿರ್ಭಕ್ತಿಮಾನ್ಯೋ=ಸ್ಥಿರಮತಿಯುಳ್ಳವನು, ಪ್ರಿಯೋ ವರಃ=ಪ್ರಿಯನು, ವರಃ=ಪ್ರಿಯನು.

ಸಂಖ್ಯಾತಃ=ಜನರು ತನ್ನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿವರೆ ಸಂಖೋಪವನ್ನು, ನಿಂದಿಸಿದರೆ ದುಃಖವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿರುವನು, ಮಾನೀ=ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದೆ ಮಾತನಾಡದಿರುವವನು, ಯೇಷ ಕೇನಚಿತ್=ಭಗವಂತನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಹೊಂದಿದ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಸ್ತುವಿನಿಂದಲೂ, ಸಂಖ್ಯಾತಃ=ಸಂಖೋಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು, ಅನಿಕೇತಃ=ನಿರುತಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲದವನು, ಅಥವಾ ಅ ಎನಿಸಿದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವನು, ಸ್ಥಿರಮತಿಃ=ಕುತರ್ಕಗಳಿಂದ ಕಡಲದೆ ದೃಢವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು, ಭಕ್ತಿಯಾಸಕ್ತಃ=ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು. ನರಃ=ಮನುಷ್ಯನು, ಮೇನನಗೇ, ಪ್ರಿಯಃ=ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನು. || ೧೦, ೧೧ ||

೬೬-ತುನಯುಕ್ತಿದೋಷವನ್ನಾಕಂಕಿಸಿಕೊಂಡು ಪರಿಹಂಸುತ್ತಾರೆ -

ಭಾ || (೧) ಸರ್ವಾರಂಭಪರಿತ್ಯಾಗೀ, ಕುಭಾಕುಭಪರಿತ್ಯಾಗೀತ್ಯಾದೀಃ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಭಾವೇನಾಪುನರುಕ್ತಃ || (೨) ಹರ್ಷಾದಿಭಿರ್ಯುಕ್ತ ಇಹ್ಯುಕ್ತೇ ಕಾವಾಚಿತ್ಕಮಪಿ ಭವತೀತಿ ಯೋ ನ ಹ್ಯಪ್ಯತೀತ್ಯಾದಿ || (೩) ಉಪಚಾರಪರಿಹಾರಾರ್ಥಂ ಪೂರ್ವಂ || (೪) ಅಧಿಕೃಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಂ ಭಕ್ತೃಭ್ಯಾಃ || (೫) ಯೇ ಕು ಸರ್ವಾಣಿ ಕರ್ಮಾಣೀತ್ಯಾದೀಃ ಪ್ರಪಂಚ ವಿಷಃ || ೧೬-೧೯ ||

ಅ || (೧) (1) ಸರ್ವಾರಂಭಪರಿತ್ಯಾಗೀ, ಕುಭಾಕುಭಪರಿತ್ಯಾಗೀ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತ, ಅಧೀಷ್ಟಾ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಸಮಃ ಕೌಶ್ಲ ಜ ಮಿತ್ರೇ ಜ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಶೇಷ ಧಾವನು. (2) ಸಂಖ್ಯಾತಃ ಸಕತಂ ಸಂಖ್ಯೋ ಯೇನ ಕೇನಚಿತ್ ಮುಕ್ತ ಜ್ಞಾನ, ಸಮದಾಃ ಖುಖಾ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಧಾವನು. ಅದಕಾರೂ ಇಂತಹ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಡು ಹಿತ್ತಿಮಾಡುವನು. (3) (ಹರ್ಷಾಮರ್ಷಭಯೋದ್ದೀಗೈರ್ಮುಕ್ತಃ, ಯೋ ನ ಹ್ಯಪ್ಯತೀತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಶೇಷಧಾವನಾಗಲೀ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯ ಧಾವನಾಗಲೀ ಎರಡು ಭಾಗಗಳೂ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ-) ಹರ್ಷಾದಿಗಳಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ ಎಂದ. ಹೇಳಿದರೆ (ಭೂತಕಾಲಿಕ ವಾದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ) ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಹರ್ಷಾದಿಗಳು ಇರಬಹುದೆಂದೇ ಶಂಕೆಯು ಉಂಟಾದಂಥ ಇಂತಹ ಅಕಂಕೆಯು ಬರದಾರದೆಂಬುದವಶ್ಯಾಗಿ ಯೋ ನ ಹ್ಯಪ್ಯತೀತಿ ಎಂದ. ಹೇಳುವು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹರ್ಷವಿರುವುದು ಅರ್ಥವು ಸಿಗುತ್ತದೆ ಇವರಿಂದ ಮುಕ್ತ. ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಕುಖಾ ಇತಿ ಎಂಬುದು ಅರ್ಥವು ಸಿಗುವುದು. (2) (ಸಂಗ್ರಹದೇ ಯೋ ನ ಹ್ಯಪ್ಯತೀತಿ ಎಂಬುದೇ ಇತಿ. ಹರ್ಷಾಮರ್ಷಭಯೋದ್ದೀಗೈಃ ಮುಕ್ತಃ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷವಾದಿ.) ಯೋ ನ ಹ್ಯಪ್ಯತೀತಿ ಎಂಬುದರಿಂದಲೇ ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಹರ್ಷವಿರುವುದು ಅರ್ಥವು ಸಿಗುವುದು ಎಂಬುದು ಅರ್ಥವು ಸಿಗುವುದು. ಹರ್ಷಾದಿಭಿರ್ಮುಕ್ತಃ ಎಂದ. ಹೇಳುವು ಯೋ ನ ಹ್ಯಪ್ಯತೀತಿ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷವಾದಿ. ಹೇಳಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಹರ್ಷವುಕ್ತ (ಮನದಿಂದ ಅದರದಲ್ಲಿ ಯೂ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟು) ಮುಕ್ತವಾದಿ ಅರ್ಥವು ಮುಖ್ಯ ಜಾತಮಾದಿ ಎಂದ. ಅರ್ಥವು ಮುಕ್ತ. (3) ಯೋ ನ ಹ್ಯಪ್ಯತೀತಿ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯ ಮುಕ್ತ ಮುಕ್ತ ಕೇವಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣದವನು. ಕುಖಾ ಇತಿ ಎಂಬುದು ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಶೇಷ ಧಾವನು. (4) ಅಧಿಕೃಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಂ ಭಕ್ತೃಭ್ಯಾಃ ಎಂಬುದು ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರಿಗೆ ಹೇಳುವುದು. (5) (ಅಧೀಷ್ಟಾ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಕತವನು ಕೊಡುವುದು. ಅಧೀಷ್ಟಾ ಇತಿ ಎಂಬುದು ಯೇ ಕು ಸರ್ವಾಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಎಂಬುದು.

ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸಕರಿಗೆ ಹೇಳಿದ ವೈಶ್ವತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಸ್ವಪ್ನವಾಗಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು) || ೧೬ ||

ಹೀಗೆ-ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಕೂಡಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಯೇ ತು ಧರ್ಮ್ಯಾಮೃತಮಿದಂ ಯಥೋಕ್ತಂ ಪರ್ಯುಪಾಸತೇ |
ಶ್ರದ್ಧಧಾನಾ ಮತ್ತರಮಾ ಭಕ್ತಾಸ್ತೇಽಕೀವ ಮೇ ಪ್ರಿಯಾಃ || ೨೦ ||

ಅ || ಯೇ ತು = ಯಾರಾದರೂ, ಧರ್ಮ್ಯಾಮೃತಂ = ಸರ್ವಧಾರಣನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಉಪಾಸಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಧರ್ಮ ಸಾಧನವೂ, ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನವೂ ಆದ, ಯಥೋಕ್ತಂ = ಅಪ್ಪೇಕ್ಷಾ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ದೈವಪರಿತ್ಯಾಗ ಮೊದಲಾದ, ಇದಂ = ಪ್ರೀತಿಸಾಧನವಾದುದೆಲ್ಲವನ್ನು, ಶ್ರದ್ಧಧಾನಾಃ = ಅಸ್ತಿತ್ವಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಮತ್ತರಮಾಃ = ನಾನೇ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ) ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡವರಾಗಿ, ಪರ್ಯುಪಾಸತೇ = ಹೆಣ್ಣಾಗಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ತೇ ಭಕ್ತಾಃ = ಅಂತಹ ಭಕ್ತರಾದವರು, ಮೇ = ನನಗೆ, ಅಕೀವ ಪ್ರಿಯಾಃ = ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರರಾದವರು. || ೨೦ ||

ಗೀ || ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾಸೂಪನಿಷತ್ಸು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಯೋಗ
ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನಸಂವಾದೇ ಭಕ್ತಿಯೋಗೋ ನಾಮ
ದ್ವಾದಶೋಧ್ಯಾಯಃ || ೧೨ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನ ಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯೋಗವೆಂಬ ಪದಿನೆರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು || ೧೨ ||

ಭಾ || (೧) ಹಿಂದೀಳ್ಕೊಡುವಸಂಹರತಿ | ಯೇ ತು ಧರ್ಮ್ಯಾಮೃತಮಿತಿ || (೨) ಧರ್ಮ್ಯಾ ವಿಷ್ಣು ಸ್ತದ್ವಿಷಯಂ ಧರ್ಮ್ಯಂ | ಧರ್ಮ್ಯಂ ಮೃತ್ಯಾದಿಸಂಸಾರನಾಶಕಂ ಚೇತಿ ಧರ್ಮ್ಯಾಮೃತಂ || (೩) ಶ್ರದ್ಧಾಸ್ತಿತ್ಯಂ | ಶ್ರದ್ಧಾ ಮಾಸ್ತಿತ್ಯಮುಚ್ಯತ ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ |
ಶ್ರದ್ಧಧಾನಾಃ ಶ್ರದ್ಧಧಾನಾಃ || ೨೦ ||

ಅ || (೧) ಯೇ ತು ಧರ್ಮ್ಯಾಮೃತಂ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಕ್ರೋಧೀಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (೨) (ಧರ್ಮ್ಯಾಮೃತಂ ಎಂಬುವುದರ ಧರ್ಮ್ಯ ಕಲ್ಪದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಸರ್ವಧಾರಣನಾದ ದರಿಂದ ಧರ್ಮ್ಯ = ಅಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವು, ವಿಷ್ಣುವಿಷಯಕವಾದುದು ಅಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಉಪಾಸನಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾದುದು, ಧರ್ಮ್ಯವು. ಮರಣ ಮೊದಲಾದ ಸಂಸಾರವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದು ಅಮೃತವು ಹೀಗೆ ಧರ್ಮ್ಯಾಮೃತ ಕಲ್ಪದ ಅರ್ಥವು. (೩) (ಶ್ರದ್ಧಧಾನಾಃ ಎಂಬುವ ಕಲ್ಪದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -) ಶ್ರದ್ಧಾ ಅಂದರೆ ಅಸ್ತಿತ್ವಬುದ್ಧಿಯು. ಶ್ರದ್ಧಾ ಎಂದರೆ ಅಸ್ತಿತ್ವವೆನಿಸುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಅಭಿಧಾನವು ಅಂತಹ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಧರಿಸಿದವರು ಶ್ರದ್ಧಧಾನಾಃ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. || ೨೦ ||

ಭಾ || ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದೋರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ
ಭಾಷ್ಯೇ ದ್ವಾದಶೋಧ್ಯಾಯಃ || ೧೨ ||

೨೩ ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀಭಗವದ್ಗೀತಾ ಘಟದಲ್ಲಿ ಹದಿನೆರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೧-೨ ||

ಹೀ - ಯೇ ತು ಸರ್ವಾಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಅದ್ವೇಷ್ಯಾ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಎವರಿಷು ಹೃತಿ ಅದರಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಸರ್ವಾರಂಭಪರಿತ್ಯಾಗೀ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ, ನಾಲ್ಕು ರೀತಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

೧ || (೧) ಅವೈಷ್ಣವಸರ್ವಾರಂಭಪರಿತ್ಯಾಗೀ | ಸರ್ವಾರಂಭಾಭಿಮಾನತ್ಯಾಗೀನ ಫಲ-
ತ್ಯಾಗೀನ ಭಗವತ್ಸಮರ್ಪಣರೂಪೇಣ ಚ ತ್ಯಾಗೀ || (೨) ಸರ್ವಕರ್ಮಫಲತ್ಯಾಗಂ
ಪ್ರಾಪ್ತುಮ್ಯಾಗಂ ವಿಚಕ್ಷಣಾಃ | ಮಯಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಸನ್ನ್ಯಸ್ಯಾಧ್ಯಾತ್ಮ-
ಚೇತಸೇತ್ಯಾದೇಃ || (೩) ಭಕ್ತಿಂ ಜ್ಞಾನಂ ಚ ವೈರಾಗ್ಯಮ್ತೇ ಯೋ ನೇಚ್ಛತಿ ಕೃತಿತ್ |
ಕುಭಾಕುಭಪರಿತ್ಯಾಗೀ ವಿದ್ವದ್ಭಿಃ ಕೀರ್ತಿತೋ ಹಿ ಸ ಇತಿ ಚ || (೪) ಪ್ರಾಯಸ್ಕರ್ಮಾ-
ದಿಷು ಸಮಃ ಪ್ರಾಯೋ ಹರ್ಷಾದಿವರ್ಜಿತಃ | ತಥೋಚ್ಯತೇ ಯಥಾಃಲ್ಪಸ್ಯೋ
ನಿಸ್ಸ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಜನೈಃ (ಬುದ್ಧಿಃ) || (೫) ನ ಹಿ ಮುಖ್ಯತಯಾ ಸಾಮ್ಯಂ ಕಸ್ಯ-
ಚಿತ್ಪುನಮುಃಖಯೋಃ | ನ ಚ ಹರ್ಷಾದಿಸಂತ್ಯಾಗ್ಯೋ ಯಾವನ್ಮುಕ್ತಿಃ ಕೃತಶ್ಚನೇತಿ
ಚ || (೬) ಹೃತಿರ್ಮದಾದಧರ್ಮಾಯ ಹರ್ಷೋ ನಾಮ ಪ್ರಕೀರ್ತಕ ಇತಿ ಶಬ್ದ-
ನಿರ್ಣಯೇ || (೭) ವ್ಯಸ್ತೇನ ಪ್ರಿಯಾಃ ಸಮಸ್ತೇನಾತೀವ ಪ್ರಿಯಾಃ || (೮) ಭಕ್ತಿಸ್ತು
ವ್ಯಸ್ತೇಷ್ವಪ್ಯುಕ್ತೈವ | ಯಸ್ಮಾನ್ನೋದ್ವಿಜತ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸ ಚೇತ್ಯನೇನ ಭಕ್ತಿರನು-
ಪಜ್ಞತೇ | ಧರ್ಮಸಾಧನಂ ಧರ್ಮ್ಯಂ ತದೇವಾಮೃತಸಾಧನಮಮೃತಂ ಧರ್ಮ್ಯಾ-
ಮೃತಂ || ೧೩-೨೦ ||

೨ || (೧) (1) ಎಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿ ಕರಗಳಾಗದ ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಾರಂಭಗಳನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡಿದವನು,
2) ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಾರಂಭಗಳ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು, (3) ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟ
ವನು (1) ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವಿಕೆ ಎಂಬ ತ್ಯಾಗವುಳ್ಳವನು, (ಹೀಗೆ
ನಾಲ್ಕು ಅರ್ಥಗಳು.) (೨) ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲತ್ಯಾಗವನ್ನು ತ್ಯಾಗವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಸರ್ವೋ
ತ್ಕರ್ಮಸಾದ ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಟ್ಟು (ಎಷ್ಟು ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಇತರರಲಾದ ಕಾಮನಾಗಳನ್ನು
ಹಿರಿದವನಾಗಿ) ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಸಮರ್ಪಿಸಿ (ಯುದ್ಧಮಾಡು.) ಇದು ಮೊದಲಾದ
ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ (ಸರ್ವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕೆಂಬುವುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.)
೩) (ಸರ್ವಾರಂಭಪರಿತ್ಯಾಗೀ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ, ಕುಭಾಕುಭಪರಿತ್ಯಾಗೀ ಎಂಬುವುದು ವಿಪ್ರರವಾಗಿರು
ವರಿಂದ ಅವೈಷ್ಣವಾರಂಭಪರಿತ್ಯಾಗೀ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ ಆ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಂತಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಯಾವಾವರು ಭಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ, ವೈರಾಗ್ಯಗಳನ್ನು
ದಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾವುದನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ (ಎಷ್ಟು ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಾಧನಗಳಾಗಿ ಅವೈಷ್ಣ
ವಾರಂಭಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅಂತಹವನು ಕುಭಾಕುಭ ಪರಿತ್ಯಾಗೀ ಎಂದು ಕ್ಷಾತ್ರನಿಗಳಿಂದ ಹೇಳ
ಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. (೪) (ಸಮದುಃಖಮುಃ ಫಲಮಮಾಧರ್ಮೋದ್ವಿಜತಃ ಎಂದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು
ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಪ್ರಾಯಶಃ ಸುಖಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಮನಾದವನು ಧರ್ಮದಿಂದ ದೂರವಾದವನು ಹೇಳಲ್ಪಡ
ುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಅಲ್ಪವಾದ ದ್ರವ್ಯವಾದವನು ಸಮನಾದವನು ಧರ್ಮದಿಂದ ದೂರವಾದವನು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.

(೫) (ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವೇ ಏಕೆ ಅಗಲಾರದೆಂದರೆ—) ಯಾರಿಗೂ ಸುಖದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಗಲಾರದು ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವ ಪರ್ಯಂತ ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಹರ್ಷ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸಂಘಟನೆ ಶರಣ್ಯಗತವು ಬರಲಾರದು (೬) (ಹರ್ಷವು ಗುಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಬಿಡುವುದು ಹೀಗೆ ಏನು ಹರ್ಷ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೇಯಾರ್ಥವಿದೆ, ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯಿಂದಲೇ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ—) ಮದದಿಕೆಯಿಂದ ಅಧಮ್ಯಾತ್ಮಾ ಗಮನಪ್ಪಿನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಹರ್ಷವೆನಿಸುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಶಬ್ದಾರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. (೭) (ಅದ್ವೈತಾತ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷಾದಿಗಳಲ್ಲದವರು ಹೇವಲ ಪ್ರಿಯರೆಂದು ಹೇಳಿ ಯೇ ತು ಧರ್ಮ್ಯಾತ್ಮತೆ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧಾದಿಗಳುಳ್ಳವರು ಅತಿಪ್ರಿಯರೆಂದು ಹೇಳಲು ಕಾರಣವೇನು? ಎಂದರೆ—) ಅದ್ವೈತಾತ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳದ ಕೆಲವು ಕೆಲವು ಸಾಧನ ಮಾತ್ರ ಮಾಡಿದವರು ಪ್ರಿಯರು. ಯೇ ತು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳದ ದ್ವೇಷಾದಿಗಳ ಶರಣ್ಯಾಗಾದಿರೂಪಗಳಾದ ಸಮಸ್ತ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವರು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯರು. (೮—) (ಎಂದೊಂದನ್ನು ಮಾತ್ರವರಿಗಿಂತ ಸಮಸ್ತವನ್ನು ಮಾಡುವವರು ಅತ್ಯಂತಪ್ರಿಯರು.) (೯) (ಹಾಗಾದರೆ ಅದ್ವೈತಾತ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷಶರಣ್ಯಾಗಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಪ್ರಿಯತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಯೇ ತು ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಸಮಸ್ತ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅತಿಪ್ರಿಯತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆಂದು ಏಕೆ ಅಗಲಾರದೆಂದರೆ—) ವ್ಯಕ್ತ (ಕೆಲವು ಕೆಲವು) ಸಾಧನ ಮಾಡುವವರಲ್ಲಿಯೂ ಭಕ್ತಿಯು ಇದ್ದೇ ಇದೆ. (ಅಂದರೆ—ದ್ವೇಷಶರಣ್ಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳದೂ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳದಿಂದ ಈ ವಿಧಗಳನ್ನು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ) (ಯಸ್ಮಾನ್ನೋದ್ವಿಜತೇ ರೋಕಃ ಎಂದು ವ್ಯಸನ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಹೇಳದರೆ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳದಿರುವುದರಿಂದ ಕೆಲವು ಕೆಲವು ಸಾಧನಮಾಡುವವರಲ್ಲಿಯೂ ಭಕ್ತಿಯು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ—) ಯಸ್ಮಾನ್ನೋದ್ವಿಜತೇ ಎಂಬುವಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಭಕ್ತಿಯು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (ಧರ್ಮ್ಯಾತ್ಮತರಬಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಧರ್ಮ್ಯ ಸಾಧನವಾದುದು ಧರ್ಮ್ಯವು, ಅದೇವೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದುದು ಅಮೃತವು. ಹೀಗೆ ಧರ್ಮ್ಯವು ವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

|| ೧೨ ||

ಅತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ
ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥೋಪದೇಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ || ೧೨ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಭಗವದ್ಗೀತಾ
ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹದಿನೆರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು.

|| ೧೨ ||

|| ಶ್ರೀಶ್ವಾಮೀಶವರಾಹಮಃ ||

ಹದಿಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು.

ಹೀ—ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ೧೨ ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ ಶ್ರೀಗುಣವಿಷಯಾ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಅಧ್ಯಾಯಗಳು ಮುಗಿಯುವ ಪರ್ಯಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಜ್ಞಾನ ಸಾಧನವನ್ನೂ ೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನೆ ತೇವಾಹಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಜೀವರು ಅನಾದಿನಿತ್ಯರೆಂದೂ ೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ ಮೊದಲಾಗಿಯೂ ೧೨ ಅಧ್ಯಾಯ ಪರ್ಯಂತ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಧೂಮಿರಾಪಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಭಗವದಾವಾಶಸ್ಥಾನವನ್ನೂ ಹೇಳಿರುವರು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಹೇಳಿದ ಈ ವಿಷಯಗಳಿಲ್ಲಾ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ದೃಢವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ ॥

॥ ಅರ್ಜುನ ಉವಾಚ ॥

ಓಂ ॥ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಪುರುಷಂ ಜೈವ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಮೇವ ಚ |

ಏಕದ್ವೇದಿತುಮಿಚ್ಛಾಮಿ ಜ್ಞಾನಂ ಜ್ಞೇಯಂ ಚ ಕೇಶವ

॥ ೧ ॥

ಅ ॥ ಅರ್ಜುನಃ—ಅರ್ಜುನನು, ಉವಾಚ=ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಕೇಶವ=ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರಿಗೆ ಪ್ರೇರಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ಪ್ರಕೃತಿಂ=ಜೀತನ ಅಜೀತನ ಪ್ರಕೃತಿಗಳನ್ನು, ಪುರುಷಂ ಜೈವ=ಜೀವ ನನ್ನು, ಕ್ಷೇತ್ರಂ=ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅವಾಶಸ್ಥಾನವಾದ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು, ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಮೇವ ಚ=ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಸಂಘರ್ಷವಾಗಿ ಪ್ರಕೃತೀಕರಿಸುತ್ತಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಜ್ಞಾನಂ=ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಜ್ಞಾನಸಾಧನವನ್ನು, ಜ್ಞೇಯಂ ಚ=ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ತಿಳಿಯಲರ್ಹವಾದ, ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು, ಏಕತ್ವಂ=ಏಕವನ್ನು, ವೇದಿತುಂ= ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ, ಇಚ್ಛಾಮಿ=ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೆ. ॥ ೧ ॥

ಹೀ—ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭಗವಂತನ ಸ್ವರೂ ಪವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವು. ಮಹಾಭೂತಾನ್ಯಹಂಕಾರಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕ್ಷೇತ್ರಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಎಳೆ ಹೇಳುವುದು? ಎಂದರೆ—ಅದು ಭಗವತ್ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉದಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೇಳಿ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ ॥

॥ ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ ॥

ಇದಂ ಶರೀರಂ ಕೌಂತೇಯ ಕ್ಷೇತ್ರಮಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ |

ಏಕದ್ವ್ಯೇ ವೇತ್ತಿ ತಂ ಪ್ರಾಯಃ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಇತಿ ತದ್ವಿದಃ

॥ ೨ ॥

ಅ ॥ ಶ್ರೀಭಗವಾನ್—ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಉವಾಚ=ಉದಹರಿಸಿದನು, ಕೌಂತೇಯಃ—ಅರ್ಜುನನೇ ಇದಂ ಶರೀರಂ=ಈ ಅವ್ಯಕ್ತ, ತತ್ತ್ವ ಮುಕ್ತತತ್ತ್ವ, ಅಹಂಕಾರ ತತ್ತ್ವ ಮೊದಲಾದುದೆಲ್ಲವೂ, ವೇತ್ತಿ=ವಿಷಯ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅವಾಶಸ್ಥಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಶ್ರೀಯತೇ ಶ್ರೀಯತೇ ಅತ್ಯ ಭಗವಂತಂ ಎಂದರೆ

ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಕ್ಷೇತ್ರವೆಂತೆಂದು, ಅಭಿಧೀಯತೇ=ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಎತತ್=ಕ್ಷೇತ್ರವು ಕೊಂಡು, ಅದಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾದುದನ್ನು. ಯಃ=ಯಾವನು, ವೇತ್ಸಿ=ಸಂಪೂರ್ಣ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ತಂ=ತನು, ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರತಕ್ಕ ಅತನನ್ನು, ತದ್ವಿದಃ=ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದವರು, ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಮಿತಿ=ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನನ್ನಾಗಿ, ಪ್ರಾಪ್ತಃ=ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. || ೨ ||

ಹೀ-ಜೀವನಿಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಾನವಿದ್ದುದರಿಂದ ಜೀವನೂ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನೆನಿಸುತ್ತಾನೋ, ಎಂದರೆ-

ಗೀ || ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಂ ಜಾಪಿ ಮಾಂ ವಿದ್ವಿ ಸರ್ವಕ್ಷೇತ್ರೇಷು ಭಾರತ |
ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಯೋರ್ಜ್ಞಾನಂ ಯತ್ರಜ್ಞಾನಂ ಮತಂ ಮಮ || ೩ ||

ಅ || ಭಾರತ-ಅರ್ಜುನನೇ. ಸರ್ವಕ್ಷೇತ್ರೇಷು ಅಪಿ=ಅವ್ಯಕ್ತ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಮಾಮಪಿ=ನನ್ನನ್ನೇ. ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಂ ಜ-ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನಾಗಿ, ವಿದ್ವಿ=ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, (ಜೀವನನ್ನು ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಡ) ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಯೋಃ=ಸಂಜೆ ಮಹಾಭೂತವೇ ಮೊದಲಾದುದೂ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಇವರ, ಯತ್ ಜ್ಞಾನಂ=ಯಾವ ಜ್ಞಾನವಿದೆಯೋ, ತಾ ಜ್ಞಾನಂ=ಅ ಜ್ಞಾನವು. ಮಮ=ನನ್ನ ಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾನವು, ಹೀಗೆ ಮತಂ=ಸಮ್ಮತವು. || ೩ ||

ಹೀ-ಛಾಂದೋಗ್ಯಯಕ್ಕೆ ಸಂಗತವಾಗಿ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳತಕ್ಕ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಭಾ || ಓಂ || ಪೂರ್ವೋಕ್ತಜ್ಞಾನಜ್ಞೇಯಕ್ಷೇತ್ರಪುರುಷಾನ್ವಿಂದೀತ್ಯಸ್ಯ ವಿವಿಚ್ಛ ದರ್ಶಯ-
ತುನೇನಾಧ್ಯಾಯೇನ || ೧, ೨, ೩ ||

ಅ || ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ೬ ಅಧ್ಯಾಯ ಸಮಾಪ್ತಿ ಪರ್ಯಂತ ಜ್ಞಾನಸಂಧನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮುಂದೆ ೬ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಭೂಮಿರಾಪಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕ್ಷೇತ್ರಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ನ ತ್ವೇನಾಹಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಪುರುಷಭೇದವೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಿಂದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಅಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ವಿಶೇಷಿಸಿಕೊಂಡು ಮೊದಲೇ ಪ್ರಕಟವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. || ೧-೩ ||

ಹೀ-ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳತಕ್ಕ ಅರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ-

ಶಾ || (೧) ಸರ್ವಾರ್ಥಸಂಕ್ಷೇಪೋಪಾಯಂ || (೨) ಹಿಂಸಾಹೇತುರ್ದ ಜೀವಸ್ಯ ಪರೇಣ ಪ್ರೇ-
ಯುತೇಚಯತ್ | ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿಪರೀರಂ ತು ತ(ತ್ರ)ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಕ್ಷೇತ್ರಯತೇ ಯತ್ || (೩)
ಇಚ್ಛಾ ದ್ವೇಷಃ ಸುಖಂ ದುಃಖಂ ದೇಹೋ ನ್ಯಾಪ್ತಿರ್ದ ಚೇತಸಃ | ತದ್ವಿಕಾರಾ ನ
ಜ್ಞೇಯಾಸ್ತಿದ್ರೂಪೇಚ್ಛಾದಿಮಿತ್ರಿತಾಃ || (೪) ವಿಕಾರೇಚ್ಛಾದಿನಿರ್ಮುಕ್ತಪ್ರಿಯಾತ್ಮೇ-
ಚ್ಛಾದಿಸಂಯುತಃ | ಮುಕ್ತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಜೀವೋ ಮುಕ್ತಿರ್ದ ದ್ವಿವಿಧಾ ಮಾಃ |
(೫) ಚಿತ್ವಾತ್ರದ್ವೇಷದುಃಖೇ ಚ ದೇಹೋ ಮಿಥ್ಯಾದ್ವಿಗಾತ್ಮಕಃ | ನಿಷಿದ್ವೇಚ್ಛಾ ಚ
ಯತ್ರ ಸ್ಪರ್ಶಿತ್ಯಾ ಸಾ ಮುಕ್ತಿರಾಸುರೀ || (೬) ಚಿನ್ಮಾತ್ರಾ ವೈಷ್ಣವೀ ಭಕ್ತಿದೇವತಾಃ ||

ಸಮ್ಯಗ್ವಿಗಾತ್ಮಕಃ | ಸುಖಮಿಚ್ಛಾನ್ಮಕೂಲಾ ಚ ಧೃತಿರ್ದೈವೀತಿ (ತು) ಸಾಮ-
ಶೀತಿ ನಾರಾಯಣಶ್ರುತಿಃ || ೧ ||

೧ || (೧) ೧೨ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸು-
ತ್ತಾರೆ. (೨) ಭಗವದ್ವ್ಯಾಸನವೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮಾತ್ರ
ಜೀವರೀತು. ಶ್ವೇತ್ರವನ್ನೂ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಎರಡನ್ನೂ ಏಕೆ ಹೇಳುವುದೆಂಬುವ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು
ಇದೊ ಶರೀರಂ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂಘಾತಶ್ವೇತತನಾ ಎಂದು ಶ್ವೇತ್ರವು
ವಿಶಾಲವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸಮವು ಶ್ವೇತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಎಂಬುವ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿ-
ಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಇದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ— (ಜೀವನು ಸ್ವತಃ ನಿತ್ಯನಾದ
ಪ್ರಕೃತ್ಯು ದೇಹಾದಿರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣತಗಳಾದ ಈ ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿಗಳ ವಿನಾಶದಿಂದಲೇ ಜೀವನು ಕೊಲ್ಲ
ಲ್ಪಟ್ಟನೆಂದು ಹೇಳಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.) ಅವ್ಯಕ್ತ ಮೊದಲಾದುದು ಜೀವನಿಗೆ ಹಿಂಸಾಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.
ಸ್ವ ಹಿಂಸಾಯಾಂ ಎಂಬುವ ಧಾತುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ (ಹಿಂಸಾಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ಕಂ) ಪರ-
ವಿಂದ (ತು) ಪ್ರೇರೇಪಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಈ ಶ್ವೇತ್ರವು ಶರೀರವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ವೇತಯತೇ ಅತ್ರ—ಅವ್ಯಕ್ತ-
ಕೃತಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಶರೀರಸ್ಥಾನೀಯವಾದ
ಅವ್ಯಕ್ತವಾಯು ಜ್ವೇತ್ರವೆನಿಸುತ್ತದೆ. (೩) ಇಚ್ಛೆಯು, ಪ್ರೇಷವು, ಸುಖವು, ದುಃಖವು, ದೇಹವು,
ಪಿನ್ನವು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು, ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶ್ವೇತ್ರವಿಚಾರಗಳು. ಅಚಿದ್ರೂಪಗಳಾದ ಇಚ್ಛಾದಿಗಳು ಶ್ವೇತ್ರ-
ವಿಚಾರಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು (ಇದರಿಂದ ಇಚ್ಛಾ ಪ್ರೇಷ ಇತ್ಯಾದಿ ಎಳನೇ ಕ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥವು ಉಕ್ತ-
ವಾಯಿತು.) ಅವುಗಳು ಚಿದ್ರೂಪಗಳಾದ ಇಚ್ಛಾದಿಗಳಿಂದ ಮಿಶ್ರಿತಗಳಾಗಿವೆ. (೪) (ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ
ಏವಾ ಮಿಶ್ರಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೋ ಎಂದರೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ, ಸರ್ವದಾ ಮಿಶ್ರಿತಗಳಲ್ಲ, ಎನ್ನು-
ತ್ತಾರೆ—) ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಚಾರಭೂತ ಇಚ್ಛಾದಿಗಳಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟವನು, ಚಿದ್ವ್ಯಕ್ತಗಳಾದ ಇಚ್ಛಾ ಪ್ರೇಷಾದಿ-
ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜೀವನು ಮುಕ್ತನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ (ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಷ ದುಃಖಾದಿಗಳು ಇದ್ದಿರುವುದ-
ರಿಂದ ಚಿದ್ವ್ಯಕ್ತ ಇಚ್ಛಾ ಪ್ರೇಷಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನು ಮುಕ್ತನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ—)
ಮುಕ್ತಿಯು ಅಸುರೀ ದೈವೀ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವು (೫) ಚಿದ್ವ್ಯಕ್ತಗಳಾದ ಪ್ರೇಷ ದುಃಖಗಳೂ
ವಿಧ್ಯಾಪ್ತಾನರೂಪವಾದ ದೇಹವೂ, ನಿಷಿದ್ಧ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯೂ ಯಾವ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇರು-
ತ್ತವೋ, ಅಂತಹುದು ನಿತ್ಯವಾದ ಆಸುರಮುಕ್ತಿಯು ಎನಿಸುತ್ತದೆ. (೬) ಚಿದ್ವ್ಯಕ್ತರೂಪವಾದ ವಿಷ್ಣುವಿಷ-
ಯಕವಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕ ಶ್ವೇತವು ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕದೇಹವೂ, ಸುಖವೂ,
ಪರಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದುದು ಇಚ್ಛೆಯು, ಭೈರ್ಯವು, ಇವುಗಳೆಯಾವ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿವೆಯೋ
ಅಂತಹುದು ದೈವೀಮುಕ್ತಿಯೆನಿಸುತ್ತದೆ, ಎಂದೆ ನಾರಾಯಣಶ್ರುತಿಯು. || ೧ ||

ಹೀ—ವಿಕದ್ಯೋ ವೇತ್ತಿ ಎಂಬುವ ಎರಡನೇ ಕ್ಲೋಕವು ಜೀವವಿಷಯಕವೆಂಬುವ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯನ್ನು
ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಚನಾಂತರದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗುತ್ತಾರೆ—

೧ || (೧) ಜ್ವೇತ್ರಜ್ಞೋ ಭಗವಾನ್ನಿಷ್ಕುರ್ನ ಹ್ಯಸ್ಯಃ | ಜ್ವೇತ್ರಮಂಜಸಾ | ವೇತ್ಸು ಭಗ-
ವಾತ್ ಜ್ಞೇಯೋ ವ್ಯಕ್ತಾವ್ಯಕ್ತವಿಲಕ್ಷಣಃ || (೨) ಸ ತು ಜೀವೇಷು ಸರ್ವೇಷು
ಬಹಿಶ್ಚೈವ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ | ವಿಲಕ್ಷಣಶ್ಚ ಜೀವೇಭಃ | ಸರ್ವೇಭ್ಯೋಽಪಿ ಸದೈವ ಚ ||
(೩) ಸರ್ವತಃ ಪಾಣಿಪಾದಾದಿಯುತಃ ಪಾಣ್ಯಾದಿರಕ್ತಿ ಮಾನ್ | ಕೇರಂಡಪ್ರಭಿ

ಸರ್ವತ್ರ ಕೃಷ್ಣ ಕೇಶೋ ಹಿ ಯಾದವಃ || (೪) ಅನೋರಣುಕರೈ ರೂಪೈಃ ಪಾಶ್ಚ ಪಾದಾದಿಸಂಯುಕ್ತೈಃ | ಸರ್ವತ್ರ ಸಂಸ್ಥಿತಶ್ಚಾದ್ಯಾ ಸರ್ವತಃ ಪಾಣಿಪಾದವಾನ್ | ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ವಿಷಯಾನ್ವೇಶ್ತಿ || (೫) ಸೋಃಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯಃ | ಯಶೋಃ ಕೋನಿಂದ್ರಿಯಃ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ಯಸ್ಯ ಭಿನ್ನೇಂದ್ರಿಯೋಽಥ ವಾ || (೬) ಗುಣೈಃ ಸತ್ತ್ವಾದಿಭಿರ್ಹೀನಃ ಸರ್ವಕಲ್ಯಾಣಮೂರ್ತಿಮಾನ್ | ಅನ್ಯಥಾ ಭಾವರಾಹಿತ್ಯಾದಚರತ್ಪರ ವಿವ ಚ | ಚರಣಾತ್ಸರ್ವದೇಶೇಷು || (೭) ವ್ಯಾಪ್ತೋಽನುರ್ಮಧ್ಯಮ ಸರ್ವಾಃ | ಸರ್ವಗತ್ಯಾತ್ಮಮೀಶೇ ಚ ದೂರೇ ಚೈವಾಂತರೇ ಚ ಸಃ || (೮) ಅನಂಶಾವ್ಯಯಶ್ಚಿತ್ತಾತ್ಮದನೃತ್ರ ವಿರೋಧಿನಃ | ಸಂತಿ ಸರ್ವೇ ಗುಣಾಸ್ತತ್ರ ನ ಚ ತತ್ರ ವಿರೋಧಿನ ಇತಿ ಚ || ೨ ||

ಅ || (೧) ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಶ್ರೀಶ್ರಕ್ಷುನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಶ್ರೀಶವನ್ನು ತಿಳಿದವರೂ ಶ್ರೀಶ್ರಕ್ಷುರಾಗುವ ಕಾರಣ ವಿಷ್ಣು ಎಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಎಂದರೆ—) ದೇರೆ ಯಾರೊಬ್ಬರೂ ಹೆಣ್ಣಾಗಿ ಅವಸ್ಥಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವರಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಹೆಣ್ಣಾಗಿ ತಿಳಿದವನು (ಇದರಿಂದ ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗುಣಾಧಾಸಂ ಎಂಬುವ ಗುಣೇ ಶೋಕವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಯಿತು.) ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನು ವ್ಯಕ್ತ ಅವ್ಯಕ್ತಗಳಿಂದ ವಿಲಕ್ಷಣನು. ಎಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು (೨) ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವರ ಸಮಾಕ ದಲ್ಲಿಬಿಡುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವಜ್ಞಾನವು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ—) ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವ ಜೀವ ರೊಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನು ಸಮಸ್ತ ಜೀವರಿಂದಲೂ ಸರ್ವದಾ ವಿಲಕ್ಷಣನೇ ಆಗಿರತಾನೆ (೩) ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೇಶ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಾಣಿ ಪಾದ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಅವಯವಗಳ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು, ಆದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಾಣಿ ಪಾದ ಮೊದಲಾದ ಅವಯವಗಳಿಲ್ಲವನು (ಕೇಶಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಾದಿಗಳ ಶಕ್ತಿಯು ಇದೆ, ಎಂಬುದು ಯುಕ್ತ ವಿರುದ್ಧವೆಂದರೆ—) ಹುಡುಕುರೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಶ್ರಕ್ಷುನು ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ಕೃಷ್ಣಕೇಶರೂಪನು. ಅಂತಹ ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನ ಕೃಷ್ಣಕೇಶಾವತಾರನಾದ ಶ್ರೀಶ್ರಕ್ಷುನು ಪಾಣಿಪಾದ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಅವಯವಗಳ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವತ್ರ ಪಾಣಿಪಾದಾದಿಗಳ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನೆಂದು ಹೇಳುವ ಯುಕ್ತವು. (ಇದರಿಂದ ಸರ್ವತಃ ಎಂಬುವ ಗುಣೇ ಶೋಕವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಯಿತು.) ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾಣಿ ಪಾದಾದಿಗಳಿಂದ ತೊಡಿದವ ಅಣುರೂಪಗಳಿಂದಲೂ ಅತ್ಯಣುರೂಪಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಲೀ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಸ್ತ ಪಾದ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಅವಯವಗಳಿಲ್ಲವನು ಒಂದೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೂ ಸಮಸ್ತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. (೫) ಶ್ರೀ ಶರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹಸ್ತ ಪಾದಾದಿಗಳು ಇದ್ದರೆ ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದನು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ—) ಅಂತಹ ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನು ಅವ್ಯಕ್ತ ದಿವ್ಯ ವಿಗ್ರಹವುಳ್ಳವನು. ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನ ಅವ್ಯಕ್ತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲವನಾದರೂ ಪ್ರಾಕೃತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅಥವಾ ಏನಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. (೬) ಶಕ್ತ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಲ್ಲದವನೂ ಸಮಸ್ತ ಕಲ್ಯಾಣ ಕರೀರವುಳ್ಳವನೂ, ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದವನೂ ಆದ ಅಚರಃ ವಿಷಯ ಶಾಸನ ಸಮಸ್ತ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸಂತರಿಸುವುದರಿಂದ ಚರಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ (ಇದರಿಂದ ಅಚರಂ ಚರಮೇವ ಚ ಎಂಬ ಗುಣೇ ಶೋಕವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಯಿತು.) ವ್ಯಾಪ್ತನು, ಅನುಪಪಾದ್ಯಮೇ ಮುಕ್ತವನು ಸರ್ವತ್ರ ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸಮಾಕದಲ್ಲಿಯೂ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ವಿಷಯ

ಒಂದು ಇದ್ದಾನೆ. (ಇದರಿಂದ ಸರ್ವಮಾವೃತ್ಯ ತಿಷ್ಠತಿ ಎಂಬ ೧೪ನೇ ಶ್ಲೋಕವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಯಿತು) (೮) (ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವ ಅಡ್ಡಾಡಿದಿಗಲು ವಸ್ತುಂತರದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ಇರುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ—) ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅದರಿಂದ ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಅನಂತಕೃತಿಗಳು ಇರುವಿಂದ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದವುಗಳೂ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳೂ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿವೆ. ಆ ಪರಮಾತ್ಮನು ವಿಶುದ್ಧಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ || ೩ ||

ಹೀ—ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಎಂಬುವ ನಾಮಧೇಯಕ್ಕೆ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಜೀವನು ತೋರಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—

೧ || (೧) ನ ಜೀವಸ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನಾಮ | ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಏತಾ ಮನಸೋ ವಿಭೂತೀರ್ಜೀವಸ್ಯ ಮಾಯಾರಚಿತಾ ಅನಿತ್ಯಾಃ | ಆವಿರ್ಭುತಾರ್ಪಣಿ ತಿರೋಹಿತಾರ್ಪಣಿ ಕುದ್ರೋ ವಿಚಕ್ಷೇತ್ಯ(ಹ್ಯ)ವಿಮುದ್ಧಕರ್ತುರಿತಿ (ಹಿ) ಭಾಗವತೇ || (೨) ಅತ ಏತದ್ವೋ ವೇತ್ತೀತ್ಯುಕ್ತೇ ಜೀವಮಾಸಿ ಕಿಂಚಿಜ್ಞಾನಾತ್ರಪ್ರಾಪ್ತೇಸ್ತನಿರಾಕರ(ವಾರ)ಣಾರ್ಥಂ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಂ ಜಾಪಿ ಮಾಂ ವಿದ್ವೀತ್ಯಾಹ || (೩) ಅನ್ಯಥೈತದ್ವೋ ವೇತ್ತೀತ್ಯುಕ್ತೇನೈವ ಸಿದ್ಧಿತ್ವಾತ್ಮೇತ್ರಜ್ಞಂ ಜಾಪಿ ಮಾಮಿತಿ ವ್ಯರ್ಥಂ || (೪) ಭೇದಪಕ್ಷೇ ತು ನಾಮನಿರುತ್ಕರ್ಥಮೇತದ್ವೋ ವೇತ್ತೀತಿ || (೫) ಸರ್ವಾಭೇದಮಪಿ ಕೇಚಿದ್ವದಂತೀತಿ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಚ ಜ್ಞಪ್ತೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಂ ನಿವಾರಯತಿ || (೬) ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಂ ಮಾಂ ಸರ್ವಕ್ಷೇತ್ರೇಷು ಸ್ಥಿತತೇನ ವಿದ್ವೀತ್ಯರ್ಥಃ || ೩ ||

ಅ || (೧) ಜೀವನಿಗೆ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಎಂಬುವ ನಾಮಧೇಯವೇ ಇಲ್ಲ. (ಕ್ರೈಟಿಕ್ ಇದ್ದರೂ ಅದು ಅಮುಖ್ಯವು) (ತೀವ್ರವ್ಯವಸ್ಥೆ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಎಂಬುವ ನಾಮಧೇಯವು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಭಾಗವತ ಸಮ್ಮತಿ ಇನ್ನು ತೋರುತ್ತಾರೆ—) ವಾರತಂತ್ರ, ಮೊದಲಾದ ಮೋಕ್ಷಗಲ್ಲುಗಳಿಂದ ತ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಅಪ್ಪಾಂತ್ರಕರ್ತನಾದ ಅಥವಾ ಧ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಕರ್ತನೆಂದು ಅಭಿಮಾನವುಳ್ಳ, ಜೀವನ, ನಿವಿತ್ತಭೂತ ಈಶ್ವರೀಚ್ಛೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಮತ್ತು ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅವಿಭೂತಗಳೂ, ಸ್ವಪ್ನ ಸುಷುಪ್ತವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ತಿರೋಹಿತಗಳೂ ಅವ ಜೀವನ ಮನೋವಿಕಾರಗಳಿಂದ ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಾನುಭವ ಸುಖಾದಿಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (೨) (ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದಲೂ ಏತದ್ವೋ ವೇತ್ತಿ ಎಂಬುವುದು ಜೀವನಕ್ಕೆ ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—) ಜೀವನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತನಾಗಿದ್ದಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಏತದ್ವೋ ವೇತ್ತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ತ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸುಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಜೀವನಿಗೂ ಪುಲ್ಪ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞತ್ವವು ಇದೆ. ಅದರಿಂದ ಜೀವನೂ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನೆಂದು ಅಗಬೇಕಾಗಿ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯಿದ್ದುದರಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞತ್ವವು ಒಂಬಾರವೆಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಂ ಜಾಪಿ ಮಾಂ ವಿದ್ವಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. (೩) ಹೀಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತ್ರೀಶರಿಗೆ ಏತದ್ವೋ ವೇತ್ತಿ ಎಂಬುವುದರಿಂದಲೇ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಂ ಮಾಂ ಎಂದು ಕುರಿತು ಕೇಳಿದ್ದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದು. (೪) (ಜೀವನೂ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಂ ಜಾಪಿ ಎನ್ನುವುದರಿಂದಲೇ ತ್ರೀಶರಿಯೂ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನೆಂದೂ ಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಏತದ್ವೋ ವೇತ್ತಿ ಎಂಬುವುದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದು. ಎಂದರೆ—) ಜೀವನು ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡ ಜೀವನಿಗೆ ತ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನಿಂದ ವ್ಯರ್ಥ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ಇದ್ದರಿಂದ ಪರತೀಯರ.

ಹೇಳುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದೆ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಶ್ರೀಶ್ರಕ್ಷಣೆಂದು ಒಡಂಬಟ್ಟರೂ ಏಕದ್ಯೋ ವೇತ್ರಿ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಜ್ಞೇತೃಕ್ಷಣ ಎಂಬುವ ಸಾಮವನ್ನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಹನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಏಕದ್ಯೋ ವೇತ್ರಿ ಎಂಬುವುದು ಸಾರ್ಥಕವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. (೫) (ಶ್ರೀಶ್ರಂ ದಾಸಾತೀತಿ ಶ್ರೀಶ್ರಕ್ಷಣಃ ಎಂದು ಶ್ರೀಶ್ರಕ್ಷಣ ಎಂಬುವ ಸಾಮನಿರ್ವಹನವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞೇತೃಕ್ಷಣಂ ಜಾಹಿ ಮಾಂ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಸಾಕು. ನಿರ್ವಹನವು ಏಕಶೈಂದರೆ—) ಶ್ರೀಶ್ರಕ್ಷಣಂ ಜಾಹಿ ಮಾಂ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ— ಕೆಲವರು ಶ್ರೀಶ್ರಂ ಹ ಕ್ಷಾಶ್ರ ಎಂದು ದೇರಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಅಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ ಜೀವ ಜಡಾತ್ಮಕ ಸಮುತ್ಪತ್ತಿಪಂಚದಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವರು. ಅದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜ್ಞೇತೃಂ ಜಾಸಾತೀತಿ ಜ್ಞೇತೃಕ್ಷಣಃ ಎಂದು ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದು. (೬) (ಶ್ರೀಶ್ರಕ್ಷಣಂ ಜಾಹಿ ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ—) ಶ್ರೀಶ್ರಕ್ಷಣಾದ ವಪ್ತನೇ ಶ್ರಕ್ಷಣಿ ಮೊದಲಾದ ಸಮುತ್ಪತ್ತಿ ಶ್ರೀಶ್ರಗಲ್ಲಿಯೂ ನಿರ್ಯಾಮಕನಾಗಿ ಇರುವುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಶ್ರಕ್ಷಣಾದಿಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅವಾಸಸ್ಥಾನಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶರೀರಸ್ಥಾನೀಯಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಜ್ಞೇತೃವೆಂಬ ಅನ್ವೇಷಣೀಯವಲ್ಲವೆ.)

|| ೨ ||

ಹೀ—ಏಕದ್ಯೋ ವೇತ್ರಿ ಎಂದು ಜೀವನಿಗೆ ಶ್ರೀಶ್ರಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ಜ್ಞೇತೃಕ್ಷಣಂ ಜಾಹಿ ಮಾಂ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಶ್ರೀಶ್ರಕ್ಷಣವು ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಕಾರಣ ವೈಯರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಸರಳ ಹೇಳುವುದು ಅಯುಕ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—

ಶಾ || (೧) ತತ್ರಜ್ಞೇತು ಯೋ ವೇತ್ತೀತ್ಯುಕ್ತ ಅಪ್ತರಸ್ಯಾಹಿ ಜ್ಞೇತೃಕ್ಷಣಂ ಸಿದ್ಧಮೇವ || (೨) ಸರ್ವಾರ್ಥದವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಚ ಸರ್ವಂ ಜ್ಞೇತೃಮಿತಿ ವಕ್ತೃವ್ಯಂ ಜ್ಞೇತೃಸ್ಯಿತಿ ವ್ಯರ್ಥಂ || (೩) ನ ಚ ತತ್ರಜ್ಞೇತು ಮಾಮಿತ್ಯಸ್ಯ ಕದ್ವಿದ್ವೀರಪಃ || (೪) ಕಿಂ ತ್ವೇತ ವಪ ಜ್ಞೇತೃ ಇತಿ ವಕ್ತೃವ್ಯಂ || ೪ ||

|| ೧, ೨, ೩ ||

ಅ || (೧) ಏಕದ್ಯೋ ವೇತ್ರಿ ಎಂಬುದು ಜೀವನಿಷ್ಕರವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಶ್ರೀಶ್ರಂ ದಾಸಾತೀತಿ ಶ್ರೀಶ್ರಕ್ಷಣಃ ಎಂಬುವ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯು ಜೀವನಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಏಕದ್ಯೋ ವೇತ್ರಿ ಎಂಬುದರಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಶ್ರೀಶ್ರಕ್ಷಣವು ಸಿದ್ಧವೇ ಆಗುತ್ತದೆ ಆದಕಾರೂ ಜ್ಞೇತೃಕ್ಷಣಂ ಜಾಹಿ ಮಾಂ ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯವು ವ್ಯರ್ಥವೇ ಆಗುವುದು. (೨) (ಶ್ರೀಶ್ರಕ್ಷಣವೆಂಬ ಹೇಳಿದ ಜೀವನಿಗೂ ಶ್ರಕ್ಷಣಿ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರೀಶ್ರಕ್ಷಣ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜ್ಞೇತೃಕ್ಷಣಂ ಜಾಹಿ ಮಾಂ ಎಂಬುದು ಸಾರ್ಥಕವು. ಎಂದು ಕೂಡ ಹೇಳಿದ್ದು ಅಯುಕ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—) ಜ್ಞೇತೃಕ್ಷಣಂ ಜಾಹಿ ಮಾಂ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಶ್ರ ಶ್ರೀಶ್ರಕ್ಷಣ ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ಅರ್ಥವು ಎಂಬ ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಸರ್ವಜ್ಞೇತೃಂ, ಜ್ಞೇತೃಕ್ಷಣಂ ಜಾಹಿ ಮಾಂ ಎಂದಿ, ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಸರ್ವಜ್ಞೇತೃತಮು ಎಂದು ಸಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಯೋಗವು ಕೂಡದೆಹೋಗುವುದು. (೩) (ಹಾಗಾದರೆ ಶ್ರೀಶ್ರಕ್ಷಣನಿಗೇನೇ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲ್ಪಡಲಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಬಾರ್ಥಕವಿಲ್ಲವೆಂದರೆ—) ಶ್ರೀಶ್ರಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಜೀವನಿಗೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಏಕವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಜ್ಞೇತೃಕ್ಷಣಃ ಅಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು ಶ್ರೀಶ್ರಕ್ಷಣವು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಕೂಡದೆ ಹೋಗಲಾಗಿರುವುದು ಜೀವನನ್ನು ಅಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ ಮಾಂ ಎಂದಿ ಎಂದು ವಿಧಾನಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅವರ ವಚನವು ಹೇಳಿಕೆಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವಿವೇಕವಿಲ್ಲ.

ಹೀ-ಶ್ವೇತಾದಿಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-

೧೬ || ತತ್ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಯಚ್ಚ ಯಾದೃಕ್ಯ ಯದ್ವಿಕಾರಿ ಯತಶ್ಚ ಯತ್ |

ಶ ಚ ಯೋ ಯತ್ಸವಭಾವಶ್ಚ ತತ್ಸಮಾಸೇನ ಮೇ ಶ್ವಣು || ೪ ||

೧೬ || ತತ್ ಕ್ಷೇತ್ರಂ = ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅವಾಸಸ್ಥಾನವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಕ್ಷೇತ್ರವು. (ಅಂದರೆ ಜೀವನಿರ್ದೇಶವಾರಾ ಹಿಂಸಾಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ (ಜೀವರ ದೇಹಕ್ಕೆ ನಾಶವಿರುವುದು. ಜೀವನಿರ್ದೇಶವಲ್ಲ.) ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದಲೂ ಕರೀರ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಅವ್ಯಕ್ತವಿವರಾದುದು.) (1) ಯಚ್ಚ = ಯಾವುದು? ಅದರ ಸ್ವರೂಪವು ಯಾವುದು? (2) ಯಾದೃಕ್ಯ = ಯಾವ ಮೂರ್ತಿಯು? (3) ಯದ್ವಿಕಾರಿ = ಎಂತಹ ವಿಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು (ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು?) (4) ಯತಃ = ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಎಂತಹ ಧರ್ಮವಿರುವ ಪುರುಷನಿಂದ. ಯತ್ = ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ. (5) ಶ ಚ = ಪ್ರವರ್ತಕನಾದ ಪುರುಷನು. ಯಃ = ಎಂತಹ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನು? (6) ಯತ್ಸವಭಾವಶ್ಚ = ಎಂತಹ ವಿಶೇಷ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನೋ. ತತ್ = ಅಂತಹುದೆಲ್ಲವನ್ನು. ಸಮಾಸೇನ = ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ. ಮೇ = ನನ್ನಿಂದ, ಶ್ವಣು = ಕೇಳಿ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡು. || ೪ ||

ಹೀ-ಯದ್ವಿಕಾರಿ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಯಃ ವಿಕಾರಃ ಯಸ್ಯ ಎಂದೆ: ಪರರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದರೆ ತತ್ ಪ್ರಕೃತಿಯು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದರಿಂದ ಇನ್ ಪ್ರಕೃತಿಯಕ್ಕೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯವು ಬಾರದಂತೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

೧೭ || (೧) ಯದ್ವಿಕಾರಿ ಯೇನ ವಿಕಾರೇಣ ಯುಕ್ತಂ | ಯತಶ್ಚ ಯತ್ ಯತೋ ಯಾತಿ

ಪ್ರವರ್ತತೇ | ಸ ಚ ಪ್ರವರ್ತಕಃ || (೨) ಯತಶ್ಚ ಯದ್ವಿಕೃತ್ಯಾತ್ಮವರ್ತತೇ | ಶ್ವೇತ್ರ-
ಮಿತಿ ವಚನಂ || (೩) ಸ ಚ ಯ ಇತಿ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಂ || ೪ ||

೧೭ || (೧) ಯದ್ವಿಕಾರಿ = ಯಾವ ವಿಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿದೆಯೋ. (ಇವರಿಂದ ಯದ್ವಿಕಾರಿ ವಿಕಾರಶ್ಚ ಯದ್ವಿಕಾರಃ | ಯದ್ವಿಕಾರಃ ಅಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ಯದ್ವಿಕಾರಿ, ಎಂದು ವಿಗ್ರಹವು ಕೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.) (೨) (ಯತಶ್ಚ ಯತ್ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಯಾರಿಂದ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೋ. ಎಂಬುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಯುಕ್ತವೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಯದ್ವಿಕಾರಿ ಎಂಬುವುದರಿಂದಲೇ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಅದ ಕಾರಣ ದೇರಿ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಯಾರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಹೋಗುತ್ತದೋ, ಮತ್ತೆ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತದೋ, ಅವನೇ ಪ್ರವರ್ತಕನು (ಜೀವನು ಪ್ರಸ್ತುತನಾಗದಿರುವುದ ರಿಂದ ಶ ಚ ಯಃ ಎಂಬುದು ಜೀವನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆಂದು ಪರರು ಹೇಳುವುದು ಅಯುಕ್ತವು) ಯತಶ್ಚ ಯತ್ ಎಂಬುವ ವಚನವು ಇಂತಹ ಮೂರ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರೂಪವು. ಶ ಚ ಯಃ ಎಂಬುವ ವಚನವು ಪ್ರವರ್ತಕನ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರೂಪವು. ಹೀಗೆ ಭೇದವು. || ೪ ||

ಹೀ-ಕೇಳುವವರಿಗೆ ವಿಶ್ವವು ಹುಟ್ಟುವದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುವುದೆಲ್ಲವು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ

೧೮ || ಯಪಿಭಿರ್ಬಹುಧಾ ಗೀತಂ ಭಂದೋಭಿರ್ನಿವಿಧೈಃ ಪೃಥಕ್ |

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಪದ್ಯೈಶ್ಚೈವ ಹೇತುಮದ್ವಿರ್ನಿಸ್ತಿತ್ಯೈಃ || ೫ ||

೧೧ | (ಶ್ರೀಶ್ರಾದ್ಧದಿಗಳ ಸ್ವರೂಪವು) ಪ ಓಛಃ=ಮುಷಿಗಳಿಂದ, ಬಹುಧಾ=ಬಹುಪ್ರಕಾರ, ಗೀತಃ=ಮನಃ ಪೂಜ್ಯವಲ್ಯು ಮೊದಲಾದ ಸ್ವಸ್ತಿಕಗಳಲ್ಲಿ) ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ವಿವಿಧೈಃ=ಬಹುವಿಧಗಳಿಂದ, ಭಂದೋಛಃ=ವೇದಗಳಿಂದ, ದೃಢತ್=ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ, ಗೀತಃ=ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಹೇತುಮದ್ವಿಃ=ಯುಕ್ತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವಪ್ಯೇಕ್ಷ=ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವದಗಳಿಂದಲೂ, ವಿವಿಧೈಕಮೇವ=ನಿಶ್ಚಯವಲ್ಲದಿದ್ದರನ್ನೇ, ಶ್ಲೋಕ=ಕೇಳಿ ಅಪಕ್ರಿಯನ್ನು ಮಾಡು.

ಹೀ-ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಯತ್ನ, ಯಾದ್ಯಕ್ಷ ಕತ್ ಕ್ಷುಣು ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾನಾಡಿದವನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಮಹಾಭೂತಾನ್ಯಹಂಕಾರೋ ಬುದ್ಧಿರವ್ಯಕ್ತಮೇವ ಚ |

ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ದಶೈಕಂ ಚ ಪಂಚ ಚೇಂದ್ರಿಯಗೋಚರಾಃ || ೬ ||

೧೨ | ಮಹಾಭೂತಾನಿ=ವೃಥವೀ, ಜಲ, ತೇಜಸ್ವಿ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ, ಎಂಬುವ ಪಂಚ ಮಹಾಭೂತಗಳೂ, ಅಹಂಕಾರಃ=(ಮಹತ್ತ್ವವು) ಅಹಂಕಾರಕತ್ತ್ವವು, ಬುದ್ಧಿಃ=ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅವ್ಯಕ್ತಮೇವ=ಸತ್ಯರೂಪವೋಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಧಾನವೂ, ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ=ವಿಕರಣ=ಚಕ್ಷುಃ ಶ್ರೋತ್ರ, ಛ್ರಾಣ, ರಸನ, ತ್ವಕ್, ಎಂಬೀ ದ್ವಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ವಾಕ್, ವಾಚ, ವಾಯು, ಉಪಶ್ವ ಎಂಬುವ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು. ಮನಸ್ಸು, ಹೀಗೆ ೧೧ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ, ಇಂದ್ರಿಯಗೋಚರಾಃ=ಶ್ರೋತ್ರಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರಗಳಾದ, ಪಂಚ ಚ=ಜಲ, ತೇಜ, ರೂಪ ರಸ, ಗಂಧ, ಎಂಬೀ ಮಹಾವಿಷಯಗಳೂ, (ಹೀಗೆ ಕ್ಷೇತ್ರವು. ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಮಹಾಭೂತಾದಿ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದುದೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು.)

ಹೀ-ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು, ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೂತ್ರಕೃತನು ವೇದಗಳಿಗೂ ಪುನಿವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಮುಷಿಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿರುವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ರೂಢಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಭಾ | ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಿ ಶಾರೀರಕಸೂತ್ರಾಣಿ

|| ೭ ||

೧೩ | ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಿ=ವೇದವ್ಯಾಪಾರದ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವೇದಾರ್ಥನಿರ್ಣಾಯಕಗಳಾದ ಸಾರೀರಕಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಮಿತ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳಾದ ಮಾಮಾಂಸಾ ಸೂತ್ರಗಳು.

ಹೀ-ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಯದ್ವಿಕಾರಿ ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೋತ್ರದ ವಿಕಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ|| ಇಚ್ಛಾ ದ್ವೇಷಃ ಕುಖಂ ದುಃಖಂ ಸಂಘಾತಶ್ಚೇತನಾ ಧೃತಿಃ |

ಏಕತ್ವೇತ್ರಂ ಸಮಾಸೇನ ಸವಿಕಾರಮುದಾಹೃತಂ

|| ೮ ||

೧೪ | ಇಚ್ಛಾ=ಇಚ್ಛೆಯೂ, ದ್ವೇಷಃ=ದ್ವೇಷವೂ, ಕುಖಂ=ಕುಖವೂ, ದುಃಖಂ=ದುಃಖವೂ, ಸಂಘಾತಃ=ದೇಹವೂ, ಹೇತುಃ=ಮನಸ್ಸಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ, ಧೃತಿಃ=ಧೈರ್ಯವೂ, ಏಕತ್ವಂ=ಏಕತ್ವವೆಂಬ ಒಂದೇ ಹೇಳಿದ ಶ್ರೋತ್ರವು ಸವಿಕಾರಂ=ಇಚ್ಛಾ ಮೊದಲಾದ ವಿಕಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರಿಂದ, ಏಕತ್ವೇತ್ರಂ=ಏಕತ್ವವೆಂದ ಉದಾಹರಣೆ. ಇಂದ್ರಿಯವೆಂದೆ

೨೩. ಮಹಾಭೂತಾದಿ ಕ್ಷೇತ್ರಾಭಿಮಾನಿಗಳೂ ಆ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ವಿಚಾರಗಳಾದ ಇಚ್ಛಾವ್ಯಭಿಮಾನಿಗಳೂ ಯಾರಂದರೆ - (1) ಭೂತಾಕಾಶಾಭಿಮಾನಿಯು ವಿಶ್ವೇಶನು. (2) ವಾಯುವಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯು ಮಿಶ್ರ ಎನ್ನುವ ಮುಖ್ಯ ವಾಯುವುತ್ಪನ್ನ. (3) ಅಗ್ನಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯು ವಹ್ನಿಯು. (4) ಜಲಾಭಿಮಾನಿಯು ವರುಣನು. (5) ಭೂಮಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯು ಧರಾದೇವಿಯು. (6) ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣು. (7) ಮಹತ್ತ್ವತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನು. (8) ಬುದ್ಧಿಗೆ ವಾರ್ವಹಿಯು. (9) ಆದ್ಯಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅಕ್ಷರದೇವಿಯು. (10) ಮನೋರೂಪವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂ ಇಂದ್ರ ಅನಿರುವರು. (11) ಕಿವಿಗೆ ಕುಪ್ತಮ. (12) ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ವಾಯುವುತ್ಪನ್ನಾದ ಮರುತನು. (13) ಕಣ್ಣಿಗೆ ಸೂರ್ಯನು. (14) ಜಾಲಿಗೆ ವರುಣನ ರೂಪಾಂತರವು. (15) ಧ್ವನಿಗೆ ವಾಯುವುತ್ಪನ್ನಾದ ಮರುತನು. (16) ಪಾಂಚಜನ್ಯಕ್ಕೆ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು. (17) ವಾಗ್ವಿದ್ಯೆಗೆ ಅಗ್ನಿಯು. (18) ಹಸ್ತಗಳಿಗೆ ವಾಯುವುತ್ಪನ್ನಾದ ಮರುತಗಳು. (19) ಪಾದಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವೇದವುಳ್ಳ ಯಕ್ಷ, ಕಂಠನಾಮಕರಾದ ಕರ್ಚೀವುತರು. (20) ಗಂಧಗಳಿಗೆ ವರು ಮಂದಿರಿನ ಪುತ್ರರು ಅಭಿಮಾನಿಗಳು. (21) ಇಚ್ಛೆಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಭಾರತಿಯರು. (22) ದ್ವೇಷ ಮಾಖಗಳಿಗೆ - ರಿ ವಾಸಕರೂ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು. (23) ಸುಖಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ವಾಯುವು. (24) ದೈವಕ್ಕೆ ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತೀಯರು. (25) ಚೇತನಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು. (26) ಸಂಘಾತಕ್ಕೆ ಇವರಿಂದ ಭಿನ್ನರಾದ ಚೇತನಂ. || ೨೩ ||

ಹೀ-ಕ್ಷೇತ್ರವು ಯಾವುದು, ವಿಚಾರಗಳು ಯಾವವು ಎಂದರೆ-

ಭಾ || ಇಚ್ಛಾದಯೋ ವಿಚಾರಾಃ || ೨ ||

ಅ || ಇಚ್ಛಾ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಗಳ ವಿಚಾರಗಳು. (ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಕ್ಷೇತ್ರವು)

ಹೀ-ಯತ್ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಯತ್ (ಶ್ಲೋ. ೪) ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಿಂದ ತಿಳಿದು ಯತಶ್ಚ ಯತ್ ಎಂದು ಹೇಳುವು ವುನರುತ್ತವಾಯಿತು, ಎಂದರೆ-

ಭಾ || (೧) ಯತಶ್ಚ ಯತ್ | ಯತಃ ಪರಮೇಶ್ವರಾನುಮತೇರಿದಂ ಯಾತಿ ಪ್ರವರ್ತಯತಿ ಸ ಚಾನುಮಂತಾ ಯಃ || (೨) ಅನುಸಾರಿಣೀ ಮತಿಸನುಮತಿಃ ಪ್ರೇರಣಾರೂಪಂ | ಪ್ರೇರಣಾಃನುಮತಿಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ಕ್ಷಚಿತ್ತಂನಾದ ಉಚ್ಯತೇ | ಪ್ರೇರಕತ್ವಾತ್ಪ್ರಭು-ವಾನನುಮಂತಾ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತ ಇತಿ ಚ || (೩) ಉಪದ್ರಷ್ಟಾನುಮಂತಾ ಚೇತ್ಯನೇ-ಶೈವಾನುಮತಿಸನುಮಂತಾ ಚೋಕ್ತಃ || (೪) ಜ್ಞೇಯಂ ಯತ್ರದಿತ್ಯಾದಿನಾ ಯತ-ಭಾವ ಇತ್ಯಪಿ || (೫) ಚೇತನಾ ಚಿತ್ತವ್ಯಾಪ್ತಿಃ | ಸಂಘಾತೋ ದೇಹ ಉಚ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿ-ತ್ವವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ತು ಚೇತನೇತಿ ಚ || ೪-೭ ||

ಅ || (೧) ಯತಶ್ಚ = ಯಾವ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಪ್ರೇರಕವೂಳ್ಳುವ ದೇವನಿಯಿಂದ ಅಪ್ಯಕ್ತ ಮೊದಲಾದವು ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತವೋ ಅಂತಹ ಪ್ರೇರಕನು ಯಾವನೋ ಅವನ ಪ್ರೇರಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. (೨) ಅನುಸಾರಿಣೀ ಅನುಸಾರಿಯಾದವ ತಾನು ಅನುಮತಿಯು ಪ್ರೇರಣಾರೂಪವಾದವು. (೩) ಅನುಸಾರಿಣೀ ಶಬ್ದವುನುಮತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. (೪) ಅನುಮತಿಯೆಂದರೆ ಬೇರರಿಂದ. ಕೆಲವು ಕಡೆ ಸುಮಾರು ಮಹತ್ವವು ತಿಳಿದವರಾದವು ಮಹತ್ವವು ತಿಳಿದವರಿಂದಲೇ ಅನುಮತಿಯು

(೩) (ಯಶಸ್ವಿ ಯಶಃ ಸ ಚ ಯಃ ಎಂಬುವುದು ಎರಡು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗಳಾದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಳದೇಕೆನ್ನು. ಅವು ಎರಡನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ -) ಉಪದ್ರಷ್ಟಾ ಅನುಮಂತಾ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದಲೇ ಅನುಮಂತವನ್ನು (ಪ್ರೇರಣೆ) ಹೇಳಿದರೆ, ಅತವ ಧರ್ಮವಾದ ಅನುಮತಿ (ಪ್ರೇರಣೆ) ಯನ್ನು ಹೇಳದಂತೆಯೇ ಆಯಿತು. (೪) (ಯಶ್ವಥಾವತ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದೆಂದರೆ-) ಜ್ಞೇಯೋ ಯಶ್ವತ್ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಯಶ್ವಥಾವಃ ಎಂಬುವುದು ಉಕ್ತವಾಯಿತು. (೫) (ಜೈತನ್ಯಲಿ ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಜೇತನಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ-) ಜೇತನಾ-ಚಿತ್ತವ್ಯಾಪ್ತಿಯು (ಮಹಾಧೂಪಾನ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹೇಳಿದವುಗಳ ಸಮೂಹವು ಜೈತ್ರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಭಾಷಣೆ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಎಂಬುವ ಅಕಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಸಂಭಾಷಣ-ದೇಹವು. ಜೇತನಾ-ಚಿತ್ತದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು, ಎಂದು ಇದೆ.

|| ೪-೭ ||

೬-ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿದ ೬ರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (1) ಯಶ್ವ (2) ಯಾದೃಕ್ಯ (3) ಯುದ್ಧಿಕಾರಿ, ಎಂಬ ಮೂರನ್ನು ಹೇಳಿ (5) ಸ ಚ ಯಃ (6) ಯಶ್ವಥಾವಃ, ಎಂಬ ಎರಡನ್ನು ಜ್ಞೇಯಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಂತಹ ಜ್ಞೇಯವಾದ ಭಗವದ್ವಾಕ್ಯವು ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಹಿಡ್ಡೋರಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಅಮಾನಿಶ್ವಮದಂಭಿಶ್ವಮಹಿಂಸಾ ಕ್ಷಾಂತಿರಾರ್ಜವಂ |

ಅಜಾಯೋಪಾಸನಂ ಶೌಚಂ ಸ್ಥೈರ್ಯಮಾತ್ಮವಿನಿಗ್ರಹಃ || ೪ ||

ಅ || ಅಮಾನಿಶ್ವಂ=ತನ್ನನ್ನು ಶೌಚವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಅದಂಭಿಶ್ವಂ=ತಾನು ಅತ್ಯಲ್ಪವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ತಾನು ಮಹಾ ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದು ತೋರಿಸುವುದು ದಂಭಃ, ಹಾಗೆ ತೋರಿಸದೆ ಇರುವಿಕೆಯು, ಅಹಿಂಸಾ-ದೇಹಿಯನಿಗೆ ಬೀಡಿಯನ್ನು ಕೊಡದಿರುವುದು, ಕ್ಷಾಂತಿಃ-ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಯು. (ಮುಖ್ಯ ದುಃಖಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು) ಅರ್ಜವಂ=ಪರಲವಾದಮಾರ್ಗ (ಸನ್ಮಾರ್ಗ)ದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ವಶವೆ ಕಾರ್ಯ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಪರಿಯಾಗಿ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಇರುವುದು, ಅಜಾಯೋಪಾಸನಂ-ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುವುದು, ಶೌಚಂ-ದಾಹ್ಯಾಂತರ ಕುದ್ಧಿಯು, ಸ್ಥೈರ್ಯಂ-ಭಯಾದಿಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಧರ್ಮದಿಂದ ಕಡಲದೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇರುವಿಕೆ, ಆತ್ಮವಿನಿಗ್ರಹಃ=ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತನ್ನ ಮತವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

|| ೪ ||

ಗೀ || ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥೇಷು ವೈರಾಗ್ಯಮನಹಂಕಾರ ಏವ ಚ |

ಜನ್ಮಮೃತ್ಯುಜರಾವ್ಯಾಧಿರುಃಖದೋಷಾದುದರ್ಶನಂ || ೫ ||

ಅ || ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥೇಷು-ಕಲ್ಪ ಪ್ರಕರ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ, ವೈರಾಗ್ಯಂ-ಅನುರಾಗ (ಪ್ರೇರಣೆ) ಇಲ್ಲದಿರುವುದು, ಅನಹಂಕಾರಃ-ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಗುಣಗಳು ತನಗೆ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿವೆ, ಎಂಬ ಅತ್ಯಾಪಾದಿರುವುದು. ಜನ್ಮಮೃತ್ಯುಜರಾವ್ಯಾಧಿರುಃಖದೋಷಾದುದರ್ಶನಂ-ಉತ್ಪತ್ತಿ, ನಿವೃತ್ತಿ ಮುಂತಾದ, ದೋಷ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದುಃಖವನ್ನು ದೋಷವನ್ನು, ಕಾಣುವುದು, ಅಥವಾ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿ ಸ್ವರೂಪವಾದ ದೋಷವನ್ನು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿದರೆ ಅನುಸಂಭಾಷಣಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು, (ಅಂದರೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಿವೆಂಬುದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು)

ಹೀ—ಹಿಂದೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿದ ೬ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅಮಾನಿತ್ವಾದಿಗಳು ಸೇರದಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಜೊತೆಗೂ ಏಕತ್ವ ಎಂದರೆ —

ಭಾ || (೧) ಸ ಚ ಯೋ ಯತ್ರ ಭಾವತ್ವೇತಿ ವಕ್ತುಂ ಕಷ್ಟಾನ್ಮನಸಾಧನಾನ್ಯಾಹ | ಅಮಾನಿತ್ವಮಿತ್ಯಾದಿನಾ || (೨) ಆತ್ಮಾಲ್ಪತ್ವಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾಪಿ ಮಹತ್ತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಂ ದಂಭಃ | ಜ್ಞಾತ್ವಾಪಿ ಸ್ವಾತ್ಮನೋಲ್ಪತ್ವಂ ದಂಭೋ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಭಾವನಮಿತಿ ಹ್ಯಭಿಧಾನಂ ||
(೩) ಅರ್ಜವಂ ಮನೋನಾಕ್ಶಾಯಕರ್ಮಣಾಮವೈಪರೀತ್ಯಂ || ೮, ೯ ||

ಅ || (೧) ಸ ಚ ಯಃ, ಯತ್ರ ಭಾವತ್ವ, ಎಂದು ಹೇಳಿ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ಲೋಕವಾದ ಭಗವತ್ತ್ವವನ್ನು ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಅಮಾನಿತ್ವಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (೨) ತಾನು ತನ್ನನೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದು ತೋರಿಸುವುದು ದಂಭವು. (ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ—) ತನಗೆ ಅಲ್ಪತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ತನಗೆ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು ದಂಭವು, ಎಂದು ಅಭಿಧಾನವಿದೆ (೩) ಅರ್ಜವಂ=ಮನಸ್ಸು, ವಚನ, ರೋಷ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. || ೮, ೯ ||

ಗೀ || ಅಸಕ್ತಿರನಭಿವ್ಯಂಗಃ ಪುತ್ರದಾರಗೃಹಾದಿಷು |
ನಿತ್ಯಂ ಚ ಸಮಚಿತ್ತತ್ವಮಿಷ್ಟಾನಿಷ್ಕೋಪಪತ್ರಿಷು || ೧೦ ||

ಅ || ಪುತ್ರದಾರಗೃಹಾದಿಷು=ಮಕ್ಕಳು, ಪ್ರಿಯಪತಿ, ಮನೆ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಿಯ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ. ಅಸಕ್ತಿಃ=ಮಮತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ಅನಭಿವ್ಯಂಗಃ=ವ್ಯಕ್ತ ಮಿತ್ರ, ಕಳತಾದಿಗಳ ಸುಖವೇ ತನ್ನ ಸುಖವೆಂದೂ, ಅವರಿಗೆ ಬರತಕ್ಕ ದುಃಖವೇ ತನ್ನ ದುಃಖವೆಂದೂ, ತೋರಿಸುವುದಿರುವುದು. ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಕೋಪ ಪತ್ರಿಷು=ಇಷ್ಟವಸ್ತುವಿನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದರೂ, ಅನಿಷ್ಟವಸ್ತುವಿನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ, ನಿತ್ಯಂ ಶುಭಾವಾಗಲೂ, ಸಮಚಿತ್ತತ್ವಂ=ರಾಗಿ ದ್ವೇಷಗಳು ಅಥವಾ ಸಂತೋಷ ದುಃಖಗಳು ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವಿಕೆ ಎಂಬ ಸಮಚಿತ್ತತ್ವವಾಗಿರುವಿಕೆಯು. || ೧೦ ||

ಗೀ || ಮಯಿ ಚಾನನ್ಯಯೋಗೇನ ಭಕ್ತಿರವ್ಯಭಿಚಾರಿಣೀ |
ವಿವಿಕ್ತದೇಶಸೇವಿತ್ರಮರತಿರ್ಜನಸಂಸದಿ || ೧೧ ||

ಅ || ಮಯಿ ಚ=ನನ್ನಲ್ಲಿ, ಅನನ್ಯಯೋಗೇನ=ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಇತರರಾದ ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರರೆಂದು ತಿಳಿಯದಿರುವುದರಿಂದ, ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿಣೀ ಭಕ್ತಿಃ=ನಿರ್ದೋಷವಾದ ಏಕಾಂತ ಭಕ್ತಿಯು (ಅಂದರೆ ರಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಸರ್ವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಸಮರ್ಪಣೆ ನಿರಂತರ ಸ್ನೇಹಪ್ರವಾಹವು) ವಿವಿಕ್ತದೇಶಸೇವಿತ್ರಂ=ಅಯೋಗ್ಯ ಜನರ ಸಮ್ಪರ್ಕವಿಲ್ಲದಿರುವ, ಮತಃ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೈರ್ಮಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವ, ಶುದ್ಧ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು, ಜನಸಂಸದಿ=ಅವಿವೇಕಿಗಳ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ, ಅಂತಃ=ಅನುರಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು. (ಅಂತಹ ಸಭೆಗೆ ಹೋಗುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು.) || ೧೧ ||

ಭಾ || ಸಕ್ತಿಃ ಸ್ನೇಹಃ | ಸ ವಿವಾಹಿಕತ್ವಾಃ ಭಿಕ್ಷುಂಗಳ | ಸ್ನೇಹಃ ಸಕ್ತಿಃ ಸ ವಿವಾಹಿಕತೆ. |
ಶ್ವೋಭಿವ್ಯಂಗ ಉಚಿತ ಇತ್ಯಭಿಧಾನಂ || ೧೦, ೧೧ ||

ಅ || ಸಕ್ತಿಃ=ಸ್ವೀಕೃತವು. ಸ್ವೀಕರಣವೇ ಅತಿ ಪರಿಪಕ್ವವಾದರೆ ಅಭಿವ್ಯಂಕವೆನಿಸುತ್ತದೆ. (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಸಕ್ತಿಃ=ಸ್ವೀಕೃತವು. ಅದೇ ಅತಿ ಪರಿಪಕ್ವವಾದರೆ ಅಭಿವ್ಯಂಕವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಎಂದು ಅಭಿಧಾನವಿದೆ || ೧೦೨ ||

ಗೀ || ಅಧ್ಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನನಿತ್ಯತ್ವಂ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಾರ್ಥದರ್ಶನಂ |

ಏಕಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಮಜ್ಞಾನಂ ಯದತೋಽನ್ಯಥಾ || ೧೦೩ ||

ಅ || ಅಧ್ಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನನಿತ್ಯತ್ವಂ=ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ನಿಯಮದಿಂದ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇರುವಿಕೆ, ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಾರ್ಥದರ್ಶನಂ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವದಕ್ಕಾಗಿ ಪುನಃ ಪಾತ್ರಗಳ ವಿಚಾರವು, ಏಕತ್ವಂ=ಅಮಾನಿತ್ಯಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ೨೦ ಧರ್ಮಗಳ ಸಮುದಾಯವು, ಜ್ಞಾನಮಿತಿ=ಭಗವತ್ಪಾದ ಸಾಧನವೆಂದು, ಪ್ರೋಕ್ತಂ=ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅತೋಽನ್ಯಥಾ=ಇವುಗಳಿಂದ ಬೇಕೆಯಾದುದು. ಯತ್=ಯಾವುದಿದೆಯೋ. (ಅದು) ಅಜ್ಞಾನಂ=ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಶಾಸ್ತ್ರಪರ್ಯಾಲೋಚನೆಯಾದ ಜ್ಞಾನಸಾಧನವು ಆಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದು (ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ) || ೧೦೩ ||

ಪೀ-ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಾರ್ಥದರ್ಶನವೆಂದರೆ-ಜ್ಞಾನವೇ. ಅದಕಾರಣ ಅದನ್ನು ಜ್ಞಾನಸಾಧನಗಳೆಂದೂ ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ-

ಭಾ. || ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಾರ್ಥದರ್ಶನಂ | ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಾರ್ಥಂ ಶಾಸ್ತ್ರದರ್ಶನಂ || ೧೦೪ ||

ಅ || ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಾರ್ಥದರ್ಶನಂ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಅರಿಯುವುದು. || ೧೦೪ ||

ಪೀ-ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅಮಾನಿತ್ಯಂ ಎಂಬುವ ಕೋಶದಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಾರ್ಥದರ್ಶನಂ ಎಂಬುವ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

ಶಾ || (೧) ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವಿಷಯಕ್ಕೆ ವಿಶ್ಲೇಷಪರೋಕ್ಷದರ್ಶನಂ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಾರ್ಥದರ್ಶನಂ | (೨) ಜ್ಞಾಯತೇಽನೇನೇತಿ ಜ್ಞಾನಂ | ಜ್ಞಾಪಿತ್ವಾರ್ಥಮಿತಿ (ಚ) ಪುತ್ರತ್ವಾಽಏಕಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಸಾಧನಂ ಜ್ಞಾನಂ ಚೋಕ್ತಂ || ೧-೧೦೫ ||

ಅ || (೧) ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ ವಿಷಯವಿನ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಾರ್ಥದರ್ಶನವು. (೨) ಅಮಾನಿತ್ಯಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಸಾಧನವನ್ನು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಾರ್ಥದರ್ಶನಂ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಏಕಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ- ಜ್ಞಾಯತೇ ಅನೇನ ಎಂಬುವ ವೈಶ್ವಕ್ತಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನಸಾಧನವು ಜ್ಞಾಪಿತ್ವ, ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದರ ವೈಶ್ವಕ್ತಿಯಿಂದ ಏಕತ್ವ ಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಸಾಧನವು ಜ್ಞಾನವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ || ೧-೧೦೫ ||

ಪೀ-ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಜ್ಞಾನಸಾಧನವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸ ಹ ಯಃ ಯತ್ರ ಧಾವತ್ಯ ಎಂದು ಜ್ಞಾನವಾದ ಶ್ಲೋಕ, ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಅಪರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅದರ ಹಕ್ಕು, ವಿದ್ಯಾಳಾಗಿ ಅಪರ ಜ್ಞಾನವಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

೧೬॥ ಜ್ಞೇಯಂ ಯತ್ರ ತ್ವವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಯಜ್ಞಾತ್ಯಾಮೃತಮುಚ್ಯತೇ |

ಅನಾದಿಮಪ್ತರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನ ಸತ್ತನ್ನಾ ಸದುಚ್ಯತೇ

॥ ೧೬ ॥

ಅ || ಯತ್ = ಯಾವ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ಜ್ಞಾತ್ವಾ = ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಅಮೃತಂ = ಮರಣವನ್ನು, ಅಶ್ನುತೇ = ಹೊಂದುತ್ತಾನೋ, ಜ್ಞೇಯಂ = ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾದುದು, ಯತ್ = ಯಾವುದಿದೆಯೋ, ತತ್ = ಅದರ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ = ಪ್ರಪಂಚವಾಗಿ ಹೇಳುವೆನು. ತತ್ = ಅಂತಹ, ಜ್ಞೇಯಂ = ಜ್ಞೇಯನಾದವನು, ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ = ಪರಬ್ರಹ್ಮನು (ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಜ್ಞೇಯಸ್ವರೂಪವು ಉಕ್ತವಾಯಿತು). ಸ ಚ ಯಃ ಯತ್ರ ಭಾವಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂವನು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ = ಪರಬ್ರಹ್ಮನು, ಅನಾದಿಮತ್ = ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲದಾದುದಾಗಿರುವ ದೇಹ ಇಂದ್ರಿಯ ಗುಣ ಕರ್ಮಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದವನು, ಸತ್ = ವ್ಯಕ್ತ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಋಷಿಗಳ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತನು, ನೇಷ್ಯಚ್ಯತೇ = ಅಲ್ಲವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅಸತ್ = ಅವ್ಯಕ್ತ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದವನು, ನ = ಅಲ್ಲವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. (ಅಂತೂ ವ್ಯಕ್ತವ್ಯಕ್ತ ವಿಲಕ್ಷಣನು. ಅಥವಾ ಮೂರ್ತ (ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ತೇಜಸ್ಸು) ಅಮೂರ್ತ (ವಾಯು ಅಕಾಶ) ವಿಲಕ್ಷಣನು, ಎಂದು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.)

॥ ೧೬ ॥

ಭಾ || (೧) ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಸ ಚ ಯಃ ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಮುಚ್ಯತೇ | ಅನ್ಯಚ್ಚ ಪ್ರಭಾವ

ಇತಿ || (೨) ಅದಿಮದ್ದೇಹಾದಿವರ್ಜಿತಮನಾದಿಮತ್ || (೩) ಅನ್ಯಭಾಸಾದೀತ್ಯೇವ

ಸ್ಯಾತ್

॥ ೧೬ ॥

ಅ || (೧) ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ ಚ ಯಃ ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತವಾದ ಜ್ಞೇಯವು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅನಾದಿಮತ್ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಯತ್ರ ಭಾವಃ ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತವಾದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. (೨) ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ದೇಹ, ಇಂದ್ರಿಯ, ಗುಣ ಕ್ರಿಯಾದಿಗಳುಳ್ಳದ್ದು ಅದಿಮತ್ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದಿಲ್ಲದಿರುವ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಅನಾದಿಮತ್ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (೩) (ಬೀಜ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕಾರಣ ಇಲ್ಲದವನು ಎಂದಿಲ್ಲ, ಅರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಅನಾದಿ ಎಂದಿಲ್ಲೇ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಅನಾದಿಮತ್ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

॥ ೧೬ ॥

ಹೀ—ವುನಃ ಅ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

೧೭॥ ಸರ್ವತಃ ಪಾಣಿಪಾದಗ್ ಕತ್ಸರ್ವತೋಽಕ್ಷಿತಿರೋಮುಖಂ |

ಸರ್ವತಃ ಶ್ರುತಿಮಲ್ಲೋಕೇ ಸರ್ವಮಾವೃತೃ ತಿಷ್ಠತಿ

॥ ೧೭ ॥

ಅ || ತತ್ = ಅ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು, ಸರ್ವತಃ = ಎಲ್ಲರೂ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ, ಪಾಣಿಪಾದಂ = ಸಪ್ತ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿಯಿರುವವು. (ಅಂದರೆ—ಪ್ರಪಂಚಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯಿಲ್ಲ, ಎಲ್ಲರೂ ಅವಯವಗಳೂ ಸರ್ವವಸ್ತುಗಳೂ ತತ್ಪ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲವು. ತ್ವಂ ಕೇವಲವೆಂದೊಂದು ತೀಕ್ಷ್ಣಜ್ಞನಲ್ಲಿಯೂ, ಮಲಿಂಗವಿನಲ್ಲಿ ಅಮೃತವಿರುವಂತಹದಲ್ಲಿಯೂ ಪಾಣಿ ಪಾದಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವದೆ.) ಸರ್ವತಃ = ಎಲ್ಲರೂ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಅಕ್ಷಿತಿರೋಮುಖಂ = ತೀಕ್ಷ್ಣ ಶಿರಸ್ಸು ಹೊಂದಿರುವವನು. ಸರ್ವತಃ = ಎಲ್ಲರೂ

ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಶ್ರುತಿಮತಃ = ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದ ಶಕ್ತಿಯು ಇದೆ. (ಅಂದರೆ—ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಮಾತುತ್ತಾನೆ) ಲೋಕೇ = ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ. ಸರ್ವಂ = ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುವನ್ನು. ಅನ್ಯತ್ಯು = ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು, ತತ್ತ್ವತಿ = ಇರುತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ ಸರ್ವ ದೀಶದಲ್ಲಿದ್ದರಕ್ಕೂ ಪರಿಪ್ರತ್ಯಯ ಹಸ್ತ ಮೊದಲಾದ ಅವಯವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಇರುತ್ತಾನೆ ಅಂದರೆ—ಅಣುಗಳಿಂದಲೂ ಅಣುತರಗಳಾದ ಪಾಣಿಪಾದಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅನಂತರೂಪಗಳಿಂದ ಸರ್ವತ್ರ ಇರುವನಾಗಿ ವ್ಯಾಪ್ತರೂಪದಿಂದ ಸರ್ವವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಇರುತ್ತಾನೆ. ೧೪೫

ಗೀ || ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗುಣಾಭಾಸಂ ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯವಿವರ್ಜಿತಂ | ಅಸಕ್ತಂ
ಸರ್ವ ಭೃಚ್ಛೈವ (ಸರ್ವ ಭುಕ್ತೈವ) ನಿರ್ಗುಣಂ ಗುಣಭೋಕ್ತೃ ಚ || ೧೪೬ ||

ಅ || (೮ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು) ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗುಣಾಭಾಸಂ = ಚಕ್ರವಸ್ತು ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ, ರೂಪ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯಗಳೂ ಇವುಗಳನ್ನು ತಾನು ಸಂಪೂರ್ಣ ತಿಳಿದವನು, ಇತರರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವವನು. ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯವಿವರ್ಜಿತಂ = ಪ್ರಾಕೃತಗಳೂ ತನ್ನಿಂದ ಭಿನ್ನಗಳೂ ಆದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಇಲ್ಲದವನು (ಅಪ್ರಾಕೃತಗಳಾದ ಚಿದ್ರೂಪಗಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳುಳ್ಳವನು.) ಅಸಕ್ತಂ = ಪ್ರತ್ಯಾಪಾತಗಳ ಲೇಪವಿಲ್ಲದವನು. ಸರ್ವಭೃಚ್ಛೈವ = ಸರ್ವ ವಸ್ತುವನ್ನು ಭರಿಸುವವನು, ಪೋಷಿಸುವವನು. (ಅಥವಾ ಸರ್ವಭುಕ್ತ = ಸಮಸ್ತ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಣ್ಣುವವನು. ಅಥವಾ ಸರ್ವ ಸಂಹಾರಕನು.) ನಿರ್ಗುಣಂ = ಸತ್ಯ ರೂಪಮೋಗುಣಗಳಿಲ್ಲದವನು. ಗುಣಭೋಕ್ತೃ ಚ = ಆನಂದ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣಗಳನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನು. ೧೪೬

ಗೀ || ಬಹಿರಂತಸ್ತ ಭೂತಾನಾಮಚರಂ ಚರಮೇವ ಚ |
ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತ್ವಾತ್ವದವಿಕ್ಷೇಪಯಂ ದೂರತ್ವಂ ಚಾಂತಿಕೇ ಚ ತತ್ || ೧೪೭ ||

ಅ || (೮ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು) ಭೂತಾನಾಂ = ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಬಹಿಃ = ಹೊರಗೂ. ಅಂತಃ = ಒಳಗೂ, (ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಇರುತ್ತಾನೆ.) ಅಚರಂ = ವಿಚಾರಾದಿ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲದವನು, ಅಥವಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಸರ್ವದಾ ಕದಲದಿರುವವನು. (ಅಂದರೆ ಸರ್ವದಾ ವಿಶದ್ರವ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು ಇರುವವನು.) ಚರಮೇವ ಚ = ಸರ್ವ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು. ತತ್ = ಬ್ರಹ್ಮನು, ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತ್ವಾತ್ = ಪರಮ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ನಾದುವಿಂದ. ಅವಿಕ್ಷೇಪಯಂ = ಪ್ರಾಕೃತಗಳಾದ ಚಕ್ರವಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ಯನು. ತತ್ = ಆ ಪರಿಪ್ರತ್ಯಯ, ದೂರತ್ವಂ = ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದುದರಿಂದ ದೂರದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವವನು, ಅಂತಿಕೇ ಚ = ಸರ್ವದ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವವನು. ೧೪೭

ಗೀ || ಅವಿಭಕ್ತಂ ಚ ಭೂತೇಷು (ವಿಭಕ್ತೇಷು) ವಿಭಕ್ತಮಿವ ಚ ಸ್ಥಿತಂ |
ಭೂತಭರ್ತೃ ಚ ತಕ್ಷೀಯಂ ಗ್ರಸಿಷ್ಣು ಪ್ರಭವಿಷ್ಣು ಚ || ೧೪೮ ||

ಅ || ತತ್ = ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು. ವಿಭಕ್ತೇಷು (ಭೂತೇಷು ಚ) = ಪರಿಪ್ರತ್ಯಯ ಭಿನ್ನಗಳಾಗಿರುವ ನಾನು ವಿಭವಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ. ಅವಿಭಕ್ತಂ ಚ = ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ ಒಬ್ಬನೇ ಇದ್ದರೂ. (ಅಂದರೆ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ

ಮುಖವಾಗಿರುವ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ) ವಿಭಕ್ತವಿವ ಸ್ಥಿತಂ=ನಿಯಾಮಕವಾಗಿರುವ
ವಸ್ತುವೇ ಬೇರೆ ಎಂಬುವಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಅಂದರೆ ಅಯಾಯ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕಗಳಾಗಿರುವ ಭಗ
ವದ್ರೂಪಗಳಿಗೆ ವಸ್ತುತಃ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಭೇದವೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನಿಯಮ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿದ್ದುದರಿಂದ
ವಿಭೇದ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಅಷ್ಟಾರಿಗೆ ಭೇದವುಳ್ಳವನಂತೆ ತೋರುವನು.) ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು, ಭೂತ
ಭೃಗ್ = ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವವನು, ಪೋಷಿಸುವವನು, ಗ್ರಿಸ್ತು = ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸರ್ವ
ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವವನು. ಪ್ರಭವಿಸ್ತು ಚ = ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸು
ವವನು. ಇತಿ=ಹೀಗೆ, ಜ್ಞೇಯಂ = ತಿಳಿಯತಕ್ಕದು. || ೧೭ ||

೬-ಅನಾದಿಮತ್ತರಂ ಬ್ರಹ್ಮ (ಶ್ಲೋ. ೧೩) ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಅನಾದಿ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಸಾಕಾಗುವುದರಿಂದ
ಅನಾದಿಮತ್ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ವಿತರ್ಕದಂತೆ—

೧ || (೧) ಅನಾದೀತ್ಯುಕ್ತೇ ಸ್ವಯಂ ಕಾರಣಂ ನ ಭವತೀತ್ಯಾರಂಕಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ ತನ್ನಿವ್ಯ-
ತ್ಯರ್ಥಮನಾದಿಮದಿತ್ಯಾಹ || (೨) ಮುಖ್ಯತೋ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ಯಾತ್ಮರಂ ಬ್ರಹ್ಮ
ಜನಾರ್ದನಃ | ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತವ್ಯತೀತತ್ವಾನ್ನ ಸನ್ನಿವಾಸದುಚ್ಚಿತ ಇತಿ ಚ ||
(೩) ಮೂರ್ತಂ ಸದವಗಮ್ಯತ್ವಾದಜ್ಞೇಯತ್ವಾದಸತ್ಯರಂ | ಪುಂಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದಗ-
ಮ್ಯತ್ವಾತ್ಸರ್ವವೇದಪ್ರಸಿದ್ಧಿತಃ | ವಿಲಕ್ಷಣಃ ಸದಸತೋರ್ಭಗನಾನಿಷ್ಠುರವ್ಯಯ
ಇತಿ ಚ || ೧೩-೧೭ ||

ಅ || (೧) ಅನಾದಿ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ತಾನು ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಲ್ಲ, ಎಂಬಿ ಆಕಂಕ್ಷೆಯು
ಉಂಟು. ಆದನ್ನು ನಿವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅನಾದಿಮತ್ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. (ಅಂದರೆ ಈ ರಂಕೆ
ಯ ನಿವೃತ್ತಿಗಾಗಿಯೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಳ್ಳ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದವನೆಂಬುವ ಅರ್ಥವಿಶೇಷವನ್ನು
ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಅನಾದಿಮತ್ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.) (೨) (೧೩ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ
ನ ಸತ್ತನ್ನಾಸದುಚ್ಚತೇ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣೋದಾಹರಣವೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳು
ತ್ತಾರೆ-) ಜನಾರ್ದನನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸರ್ವಗುಣಗಳಿಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪರಂಬ್ರಹ್ಮ
ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮೂರ್ತ ಅಮೂರ್ತಗಳಿಂದ ವಿಲಕ್ಷಣನಾದುದರಿಂದ ಸತ್‌ಭಿನ್ನನೆಂದೂ ಅಸತ್‌ಭಿನ್ನ
ನೆಂದೂ ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. (೩) ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಮೂರ್ತವು (ಪೃಥಿವೀ ಜಲ ತೇಜಸ್ಸುಗಳು)
ಸತ್‌ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಅಮೂರ್ತವು (ವಾಯು ಆಕಾಶಗಳು) ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡ
ದಿರುವುದರಿಂದ ಅಸತ್‌ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಪಕ್ಷ್ಯಜಪೂರ್ಣನೂ ನಾಶರಹಿತನೂ ಆದ ಪ್ರೇತರ
ಮಾತ್ಮನು ಪುರುಷರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ
ನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಸದಸತ್ಯಗಳಿಂದ ವಿಲಕ್ಷಣನು ಎಂದು ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. || ೧೩-೧೭ ||

೧೬ || ಜ್ಯೋತಿಷಾಮಪಿ ತಜ್ಞೋತಿತ್ತಮಸಃ ಪರಮುಚ್ಯತೇ |

ಜ್ಞಾನಂ ಜ್ಞೇಯಂ ಜ್ಞಾನಗಮ್ಯಂ ಹೃದಿ ಸರ್ವಸ್ಯ ವಿಷ್ಕಿತಂ || ೧೮ ||

ಅ || ತತ್ = ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು. ಜ್ಯೋತಿಷಾಮಪಿ = ಸೂರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಗೂ
ಶ್ವೇತಿ = ಪ್ರಕಾಶಕ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತೊಡುವವನು, ತಮಸಃ = ಸತ್ತರಜಸ್ವಮೋಗಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಕಾಶ

ಗಂಕಲೂ, ಮೃತ್ಯುವಿನ ದೆತೆಯಿಂದಲೂ ಅಥವಾ ಅಜ್ಞಾನದೆತೆಯಿಂದಲೂ, ಪರಂ—ಎಂದಿರುವನೆಯು, ಉತ್ಕಟೇ—ತಮಸಃ ಪರಸ್ತಾತ್ ಇದು ಮೊದಲಾದ ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ (ಅಂದರೆ-ಭೃತ್ಯತಿಬಂಧವಿಲ್ಲದವನು. ಮರಣ ಅಜ್ಞಾನಗಳ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲದವನು.) ಜ್ಞಾನೇ—ಪ್ರಕಾಶಪುರುಷರು. ಜ್ಞೇಯಂ=ತನ್ನಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡತಕ್ಕವನು. ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನು. (ಅಂದರೆ-ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಪುದ್ಧರೂ ಅದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಧೀನವಾದುದು. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಇತರರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೇನೇ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಪುರುಷನು.) ಜ್ಞಾನಗಮ್ಯಂ=ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಲ್ಪಡತಕ್ಕವನು. ಸರ್ವಸ್ಯ=ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರ, ಹೃದಿ=ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೂ, ವಿಸ್ತೃತಂ=ವಿಕೀಳವಾಗಿ ನಿಯಮಿತವಾಗಿ ಇರುವವನು.

|| ೧೪ ||

ಭಾ || (೧) ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಗುಣಾಂತ್ವಾಭಾಸಯತೀತಿ ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗುಣಾಭಾಸಃ ||

(೨) ಇಂದ್ರಿಯವರ್ಜಿತತ್ವಾದ್ಯರ್ಥ ಉಕ್ತಃ ಪುರಸ್ತಾತ್ || ೧೫—೧೬ ||

ಅ || (೧) ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗುಣಾಭಾಸಂ—ಸಮಸ್ತ ಜ್ಞಾನರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ, ರೂಪಾದಿಗಳೂ ಇವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವವನು. ಮತ್ತು ಸಂಪೂರ್ಣ ತಿಳಿಯುವವನು. (೨) ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯವಿವರ್ಜಿತಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಕೃತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲದವನು, ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

|| ೧೫—೧೬ ||

ಬೀ—ಉದೇ ತೋಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಜ್ಞಾನಗಮ್ಯಂ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಎಂಬುವ ಅನ್ವಯಾರ್ಥತೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಕಾ || (೧) ಜ್ಞಾನೇನ ಮುಕ್ತೌ ಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಾಜ್ಞಾನಗಮ್ಯಂ || (೨) ಸ್ವಯಮೇವಾತ್ಮನಾಃತ್ವಾನಂ ವೇಕ್ಷೇತಿ ಸ್ವಜ್ಞೇಯತ್ವಾಜ್ಞೇಯಂ || (೩) ಅನ್ಯಜ್ಞೇಯತ್ವಸ್ಯ ಜ್ಞೇಯಂ ಯತ್ರದಿತಿ ಪೂರ್ವಮೇವ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ || (೪) ಕರ್ತೃಕರ್ಮವಿರೋಧವಾದಿವಾಃ ನಿರಾಕರೋಕ್ಯುಕ್ತರಜ್ಞೇಯರಜ್ಞೇನ || (೫) ಸ್ವವೇತ್ತಾ ವೇದನಂ ಚ ಸ್ವಂ ಸ್ವೇನ ವೇದ್ಯಶ್ಚ ಕೇಶವಃ | ಪರಸ್ಯ ವೇತ್ತಾ ವಿಶ್ವಶ್ಚ ವೇದ್ಯಶ್ಚ ಸ್ಯಾತ್ಪರೈಃ ಕೃಚಿತ್ | ತತ್ಪ್ರಸಾದಂ ವಿನಾ ಕಪ್ಪಿನ್ನೈವ(ನಂ) ವೇತ್ತುಂ ಹಿ ಶಕ್ನುಯಾತ್ | ಸ್ವವೇದನೇನ್ಯವಿಕ್ರವಾ ನಾಸಾವನ್ಯದಪೇಕ್ಷತೇ | ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಸ್ರೇಣೈಕಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ | ಜೀವಾಣಾಂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಂ ತತ್ಪ್ರಸಾದಾತ್ಸ್ವವೇದನಮಿತಿ ಚ || ೧೭ ||

|| ೧೭ ||

ಅ || (೧) ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನಗಮ್ಯನು. (೨) ಉದೇ ತೋಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಜ್ಞೇಯಪದದಿಂದ ಇತರರಿಂದ ಜ್ಞೇಯತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುವ ಅನ್ವಯಾರ್ಥತೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ— ತಾನೇ ತನ್ನಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ, ಹೀಗೆ ತನ್ನಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞೇಯನು. (೩) (ಬೇರೆಯವರಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವವನೆಯ ವ ಅರ್ಥವು ವಿಕೃತವಾಗಬೇಕೆಂದರೆ— ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಜ್ಞೇಯತ್ವವೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಎಂದಿರಬೇಕು. ಜ್ಞೇಯತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅನ್ಯಜ್ಞೇಯತ್ವವು ಜ್ಞೇಯಂ ಯತ್ರಾತ್ ಪ್ರವತ್ಯುಮಿ (ಸಿದ್ಧ) || ೧೭ || ಎಂದು ಉಪಕ್ರಮ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ (ವುನಃ ಹೇದವರೆ ವುನರುತ್ತಿರೋದವು

ಗುರುವು.) (೪) (ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ, ಎಂಬುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವಂತೆ ಆಗುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ-) ಜ್ಞೇಯಕಲ್ಪದಿಂದ ಜ್ಞೇಯಂ ಯತ್ಕತ್ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಎಂಬುವ ೧೩ನೇ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಿನ ೧೪ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಞೇಯಕಲ್ಪದಿಂದ ಸ್ವಜ್ಞೇಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ವರೋಧವು ಬರುತ್ತದೆ, ಎಂಬ ಹೇಳುವ ವಾದಿಗಳ ಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಅಂದರೆ ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಿಗೇನೇ ಅರ್ಥವರ್ತಿಸಲು ಕೂಡದಿದ್ದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುವುದು ಅಜಿಂಶ್ಯಕಕ್ಕೆ ಐಕ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ತನ್ನ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಭಾವವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಅದಕಾರಣ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು.) (೫) (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವಜ್ಞೇಯನೆಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ತಿಳಿಯುವವನು ಪರಾನುಧೀನವಾದ (ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ) ಜ್ಞಾನರೂಪನು. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನಿಂದಲೇ ತಾನು ವೇದ್ಯನು, ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮನು ಇತರನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಸರ್ವ ಸ್ವತಂತ್ರ ಜ್ಞಾನರೂಪನು ಇತರಿಂದ ಕೆಲವು ಕಡೆ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. (ಕೃತಿತ್ ಎಂಬುವುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ-) ಯಾವನೊಬ್ಬನೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನಾಗಲಾರನು. (ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದುದರಿಂದ) ತನ್ನನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ, ಇತರರನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ ಇತರರನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಒಬ್ಬನೇ ಸ್ವದೇಶಿಕನೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಜೀವನಿಗೆ ಇರುವ, ಸ್ವವಿಷಯಜ್ಞಾನರೂಪತ್ವರೂಪವಾದ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದಲೇ, ಸ್ವತಂತ್ರವಾದುದಲ್ಲ.

|| ೧೮ ||

೧೯ || ಇತಿ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ತಥಾ ಜ್ಞಾನಂ ಜ್ಞೇಯಂ ಚೋಕ್ತಂ ಸಮಾಸತಃ |

ಮದ್ಭಕ್ತ ಏತದ್ವಿಜ್ಞಾಯ ಮದ್ಭಾವಾಯೋಪಪದ್ಯತೇ

|| ೧೯ ||

ಅ || ಇತಿ=ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ, ಕ್ಷೇತ್ರಂ=ಮಹಾಭೂತಾನಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕ್ಷೇತ್ರವೂ, (ಪಾಗೆಯೇ ಇಚ್ಛಾ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕ್ಷೇತ್ರವಿಹಾರಗಳೂ) ತಥಾ=ಹಾಗೆಯೇ, ಜ್ಞಾನಂ=ಅವಗಾಹಿತ್ಯಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಸಾಧನವೂ, ತತ್ಪಜ್ಞಾನಾರ್ಥದರ್ಶನಂ ಎಂಬುವುದರಿಂದ) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅರೋಪಜ್ಞಾನವೂ, ಜ್ಞೇಯಂ ಚ=(ಜ್ಞೇಯಂ ಯತ್ಕತ್ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ) ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಅಗತ್ಯವಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಕೂಡ ಸಮಾಸತಃ=ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಉಕ್ತಂ=ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಎತತ್=ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ, ಮದ್ಭಕ್ತಃ=ನನ್ನ ಭಕ್ತನು ವಿಜ್ಞಾಯ=ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಮದ್ಭಾವಾಯ=ನನ್ನಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, (ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ) ಅಥವಾ ಸಾಯುಜ್ಯರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಉಪಪದ್ಯತೇ=ಯೋಗ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. (ಅಂದರೆ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ.)

|| ೧೯ ||

೨೦ || (೧) ವಿಕಾರಾಂತರ್ಭಾವಾಜ್ಞಾನಸಾಧನಂ ಪ್ರಥಮತಃ ಉಕ್ತಂ || (೨) ಬಹು-

ತ್ವಾತ್ಸಾಧನಾತ್ಕೃಪಯೋಗಾತ್ಪ್ರಭಾವಃ

|| ೧೯ ||

ಅ || (೧) ವಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಕಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಉಪೋದ್ಯಾತಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅವಗಾಹಿತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಜ್ಞಾನಸಾಧನವು ಜ್ಞೇಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. (೨) ಉದ್ದೇಶ ಕ್ರಮವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಯತ್ಕತ್

ಯತ್ ಎಂಬುವುದನ್ನು ಪ್ರಥಮತಃ ಹೇಳದೆ ಸ ಚ ಯಃ | ಯತ್ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಎಂಬುವುದನ್ನು ಮೊದಲ
ಎಕೆ ಹೇಳಿದ್ದೆಂದರೆ—) ಪ್ರಭಾವೋಕ್ತಿಯು ಹೆಚ್ಚು ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತವು (ಅಲೌಕಿಕವಾದ ಪ್ರಭಾವ
ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಆರೂಢವಾಗಿರಲಿಕ್ಕೆ) ಸಾಧನಗಳು ಅತ್ಯುಪಯುಕ್ತಗಳಾಗಿವೆ, ಎಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪುನಃ
ಸಾಧನವನ್ನು ಹೇಳಿದೊಡನೆಯೇ ಅದರ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ಪ್ರಭಾವವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪೀ—ಮದ್ಭಾವಾಯ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯತೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂಬುವ ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ
ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಕಾ || ಮದ್ಭಾವಾಯ ಮಯಿ ಭಾವಾಯ

|| ೧೬ ||

ಅ || ಮದ್ಭಾವಾಯ=ಎಕೇಷವಾಗಿ ನನ್ನ ಅಧೀನವಾದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಅವನು
ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ) (ನನ್ನಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯತೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ.)

|| ೧೬ ||

ಪೀ—ಸರ್ವಪ್ರೇರಕನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಪ್ರೇರಕನಾದ
ವಸ್ತುವನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಪ್ರೇರಿಸಲ್ಪಡುವ ಪುರುಷನಾದ
ರೂಪವಾದ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಪ್ರಕೃತಿಂ ಪುರುಷಂ ಜೈನ ವಿದ್ವಾನಾದೀ ಉಭಾವಪಿ |

ವಿಕಾರಾಂಶ್ಚ ಗುಣಾಂಶ್ಚೈವ ವಿದ್ಧಿ ಪ್ರಕೃತಿಸಂಭವಾನ್

|| ೨೦ ||

ಅ || ಪ್ರಕೃತಿಂ—ಮಹಾಭೂತಾನಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ೨೫ ತತ್ವಗಳನ್ನು, ಪುರುಷಂ=
ಜೀವನನ್ನು, ಉಭಾವಪಿ=ಇಬ್ಬರನ್ನು, ಅನಾದೀ=ಉತ್ಪತ್ತಿರಹಿತರನ್ನಾಗಿಯೂ ಕಾರಣರಹಿತರನ್ನಾಗಿಯೂ,
ವಿದ್ಧಿ=ತಿಳಿ. ಪ್ರಕೃತಿಸಂಭವಾನ್=ಪ್ರಧಾನವೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ
ರಾಂಶ್ಚ=ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಇಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಕಾರಗಳನ್ನೂ, ಗುಣಾಂಶ್ಚೈವ=ಸತ್ಯ
ಗುಣಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದು, ವಿದ್ಧಿ=ತಿಳಿ. (ಅಂಶೂ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಹೊರತು ಬೇರೆ
ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರೇರಿಸಲ್ಪಡುವ ಜೀವನ ಅಜೀವನ ಪ್ರಪಂಚವು ಉತ್ಪದಾಯಿತು.) ಅಥವಾ ಪ್ರಕೃತಿಂ
ಜೀವನಃಜೀವನ ಪ್ರಕೃತಿಗಳನ್ನು. ಪುರುಷಂ=ಜೀವನನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಇಬ್ಬರನ್ನು ಅನಾದಿಗಳ
ನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿ. ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಕಾರಗಳನ್ನು ಸತ್ಯಾದಿಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣಗಳಾಗಿ
ಉತ್ಪನ್ನಗಳನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿ

|| ೨೦ ||

ಭಾ || (೧) ಯತಶ್ಚ ಯದಿತಿ ವಕ್ತುಂ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕಾರಪುರಷಾನ್ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ್ಯಾಹ || (೨) ಗುಣಾಃ
ಸತ್ತ್ವಾದಯಃ | ತೇಷಾಮಲ್ಲೋ ವಿಶೇಷೋ ಲಯಾತ್ಮಗೇ ಇತಿ ವಿಕಾರಾಃ ಪೃಥ-
ಗುಕ್ತಾಃ || (೩) ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯಗುಣಾಸ್ತಿಸ್ತೋ ಯತಃ ಸ್ವಲ್ಪೋದ್ಯಮಾ ಜನಾ-
ವಿತಿ ಮೂಢುಚ್ಛಂದಸಶಾಮಾಯಾಂ

|| ೨೦ ||

ಅ || (೧)ಯತಶ್ಚಯತ್ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಕ್ಷವಾದ ಪ್ರೇರಕನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು
ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ (ಅತನಿಂದ ಪ್ರೇರಿಸಲ್ಪಡುವ. ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ತೊಡಿದುವು ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದು
ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ) ಪ್ರಕೃತಿ (೨೫ ತತ್ವಗಳು) ವಿಕಾರ, ಪುರುಷ (ಜೀವ)ರನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ

ಒಂದಿಬ್ಬರೇ (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಹೊರತಾದ ಎಲ್ಲಾ ಜೀತನಾಜೀತನ ಸಮುದಾಯವು ಶ್ವೇತ-
ಪುಂಡ್ರದೇ.) ಶ್ವೇತದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಗುಣತ್ರಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳೂ, ಇಚ್ಛಾದಿಗಳೂ, ಎಲ್ಲಾ
ಜನಗಳೂ ಇವುಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಶಬ್ದದಿಂದ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.) ಯಾವಶ್ವಂಜಾಯತೇ ಇಚ್ಛಾದಿ-
ಗಳಿಂದ ಈ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೇ ಮುಂದಕ್ಕೆ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುವರು (ಆದಕಾರಣ ಈಗ ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ
ಹೇಳಿದ್ದು.) (೨) (ಕೆಲವರು ಸುಖ ದುಃಖ ಮೋಹಗಳು ಗುಣಗಳೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಗುಣಗಳನ್ನು ಕಾರ್ಯ-
ಗಳಿಂದ ರೂಪಗಳೆಂದು ಇತರರು ಹೇಳುವರು. ಈ ಎರಡನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು
ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಗುಣಾಃ=ಸತ್ಪ್ರಕಪ್ರಮೋಗುಣಗಳು. (ಸತ್ಪ್ರಕಪ್ರಮೋಗುಣಗಳೂ, ಪ್ರಕೃತಿವಿಕಾರ-
ಗಳಾಗುವುದರಿಂದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಗುಣಗಳು ಸೇರುವುದರಿಂದ ವಿಚಾರಾಂಶ್ಚ ಗುಣಾಂಶ್ಚ ಎಂದು
ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಎಕೆ ಎಂದರೆ—) ಆ ಸತ್ಪಾದಿಗುಣಗಳಿಗೆ ಪ್ರಲಯಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು
ಪ್ರಕೃತಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛಾದಿಗಳಂತೆ ಸ್ವರೂಪೋತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಉತ್ಪತ್ತಿರೂಪವಾದ ವಿಕೇಷವಿರುವುದರಿಂದ
ಇಚ್ಛಾದಿರೂಪವಿಕಾರಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಿದ್ದು. (೩) ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ
ಸತ್ಪಾದಿ ಮೂರು ಗುಣಗಳು ಕಾರ್ಯಗಳೆಂದೂ, ಆಕಾರ್ಯಗಳೆಂದೂ, ಅನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಎಕೆಂದರೆ
ಪ್ರಕೃತಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಳ್ಳವುಗಳು. (ಅಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಹಾ ಭೂತಾದಿಗಳಿಗಿಂತ
ಅಲ್ಪ ಉಪಶಬ್ದ ರೂಪವಾದ ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿದ್ದುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯತ್ವವು. ಬಹು ಉಪಶಬ್ದವಿಲ್ಲದಿರಾ-
ದುದರಿಂದ ಆಕಾರ್ಯತ್ವವು, ಎಂದು ಮಾಧುಚ್ಯಂವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. || ೨೦ ||

ಹೀ - ಇಚ್ಛಾದಿವಿಕಾರಗಳಿಲ್ಲವೂ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದಲೇ ಸುಖವಿರುವುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಕಾರ್ಯಕಾರಣಕರ್ತೃತೇ ಹೇತುಃ ಪ್ರಕೃತಿರುಚ್ಯತೇ |

ಪುರುಷಃ ಸುಖದುಃಖಾನಾಂ ಭೋಕ್ತೃತೇ ಹೇತುರುಚ್ಯತೇ || ೨೧ ||

ಅ || ಕಾರ್ಯಕಾರಣಕರ್ತೃತೇ=ಜೀವನ ದೇಹ, ಇಂದ್ರಿಯ ಇವುಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಕೃತಿಃ=ಚಿತ್ಪ್ರಕೃತಿಯು, ಹೇತುಃ=ಕಾರಣವೆಂದು, ಉಚ್ಯತೇ=ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಸುಖ
ದುಃಖಾನಾಂ ಭೋಕ್ತೃತೇ=ಪ್ರಕೃತಿವಿಕಾರಗಳಾದ ಸುಖ ದುಃಖಗಳನ್ನು ತನ್ನದಾಗಿ ಜೀವನು ಭೋಗಿ-
ಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಪುರುಷಃ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಹೇತುಃ=ಕಾರಣನೆಂದು, ಉಚ್ಯತೇ=ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.

ವಿ || (1) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಕಾರಣನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವರ ದೇಹ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು
ಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾರಣನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಜೀವರಿಗೆ ಸುಖ
ದುಃಖ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾಗಿರುತ್ತಾಳೆ. ಒಬ್ಬ ಇವರು ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಕರ್ತೃತ್ವ
ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಕಾರಣಳೆಂದೂ ಜೀವನು ಸುಖ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರ-
ಮಾತ್ಮನು ಕಾರಣನೆಂದೂ, ವಿಶಿಷ್ಟ ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ-ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಸುಖ ದುಃಖಗಳ ಭೋಗ
ವನ್ನು ಕೊಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು. ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಕರ್ತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಭೋಗವನ್ನು
ಕೊಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು. ಆದಕಾರಣ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಕರ್ತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಯು
ಕಾರಣಳೆಂದೂ, ಜೀವನಿಗೆ ಸುಖ ದುಃಖಗಳ ಭೋಗವನ್ನು ಕೊಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕಾರಣ-
ನೆಂದೂ, ವಿಶಿಷ್ಟ ಹೇಳಿದ್ದು ಕೊಡುತ್ತದೆ. (2) ಆದವಾ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಪರಿಣಾಮ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಜಡ
ಪ್ರಕೃತಿಯು ಕಾರಣವು. ಸುಖ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲಕ್ಕೆ ಜೀವನು ಕರ್ತನು. || ೨೧ ||

ಹೀ—ಪ್ರಕೃತಿ ಪುರುಷಂ ಚ ಎಂಬುವ ಉಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಉಭೌ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದರಿಂದ ಉಭೌ ಎಂದು ಧನಃ ಹೇಳಿದ್ದು ವಿಕೃತವೆಂದರೆ—

ಶಾ || (೧) ಪ್ರಕೃತಿ ಪುರುಷಂ ಚೇತ್ಯತ್ರ ಪುರುಷಶಬ್ದೇನ ಜೀವಪರಯೋಃ ಪ್ರಕೃತಿಶಬ್ದೇನ ಜೀವಪರಯೋಃ ಪ್ರಕೃತಿಶಬ್ದೇನ ಸ್ವೀಕಾರಾಯೋಭಾವವೀತಿ || (೨) ವಿಕಾರಾಣಾಂ ಸತ್ತ್ವಾದೀನಾಂ ಚೋಪಾದಾನತ್ತವಿವಕ್ಷಯಾ ಪ್ರಕೃತಿಸಂಭವತ್ವಂ || (೩) ಸ್ವಾಕೃತ್ಯಂ ಕು ಪರಮೇಶ್ವರ(ಮ)ಸ್ಯೈವ | ಉಪದ್ರಷ್ಟಾಃ ಸುಮಂತಾ ಚೇತ್ಯಾದಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಶ್ಚಾಹ || (೪) ಗುಣಾಣಾಂ ಚ ವಿಕಾರತ್ವೇಷ್ಯಧಿಕವಿಕಾರಶ್ಚಾಪೇಕ್ಷಯಾಃ ಸ್ವೇಷಾಂ ವಿಕಾರಾಂಶ್ಚ ಗುಣಾಂಶ್ಚೇತಿ ಪೃಥಗುಕ್ತಿಃ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಪ್ರಕೃತಿ ಪುರುಷಂ ಚ (ಶ್ಲೋ. ೨೦) ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನನ್ನ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೂ, ಪ್ರಕೃತಿ ಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನಲತೀತನ ಪ್ರಕೃತಿಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಭೌ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. ೨) (ವಿಕಾರಾಂಶ್ಚ ಗುಣಾಂಶ್ಚ (ಶ್ಲೋ. ೨೦) ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ವಿಕಾರಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಸ್ವತಂತ್ರಕಾರಣವು, ಎಂಬುವ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ—) ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಕಾರಗಳಿಗೂ, ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳಿಗೂ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವು ಎಂಬುದ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ವಿಕಾರಗಳೂ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳೂ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದು. (೩) (ಪ್ರಕೃತಿಪಃ ಸ್ವತಂತ್ರಕಾರಣವೆಂದು ಎಕೆ ಹೇಳಬಾರದು ಎಂದರೆ—) ಸರ್ವಶಕ್ತ್ಯ ಸ್ವತಂತ್ರಕಾರಣವ ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ. ಎಕೆಂದರೆ—ಉಪದ್ರಷ್ಟಾ ಅನುಮಂತಾ ಚ (ಶ್ಲೋ. ೨೨ರಲ್ಲಿ) ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೇನೇ ಸರ್ವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರಕಾರಣವೆಲ್ಲ. ಉಪಾದಾನ (ದಂಶಾಮ) ಕಾರಣವೆನೇ. (೪) (ಇತ್ಯಾದಿಗಳಂತೆಯೇ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳೂ ವಿಕಾರಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಕಾರಾಂಶ್ಚ ಗುಣಾಂಶ್ಚ ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು? ಎಂದರೆ—) ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳು ವಿಕಾರಗಳಾದಾಗ್ಯೂ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪ ವಿಕಾರಗಳು, ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವಾದ ವಿಕಾರಗಳು ಆ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ವಿಕಾರಾಂಶ್ಚ ಗುಣಾಂಶ್ಚ ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಿದ್ದು ಅಪೂರ್ವವೆಂದರೆ—

ಹೀ—ಕಾರ್ಯಕಾರಣಕರ್ತೃತ್ವೇ (ಶ್ಲೋ. ೨೧) ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕವು ಜತಪ್ರಕೃತಿ ಜೀವನವು ಯಕಮಾತ್ಮವಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಪರಮಾತ್ಮವಿಷಯಕವು ಅಗಿದೆ, ಎಂಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಶಾ || (೧) ಸ್ವದೇಹೇಂದ್ರಿಯಜೇಕುತ್ವಂ ಯಜ್ಜೀವಸ್ಯ ಸ್ವಕರ್ಮಕಥಾ | ಅವ್ಯಕ್ತವಿಪ್ರಕೃತಃ ಕದ್ರೇಕುಪ್ಪ್ರಕೃತಕರ್ಮಕಾ || (೨) ಜೀವಸ್ಯ ಸುಖದುಃಖಾಣಾಂ ಭೋಗದತ್ತಪ್ರದ ಸ್ವದಾ | ಪರಮಃ ಪುರುಷೋ ವಿಪು | || (೩) ಸರ್ವಕರ್ತಾಽಪಿ ಸನ್ನದಾ | ವಿಶೇಷಕರ್ತಾ ಕೇಷಾಂಚಿದುಕ್ತೇ ಯದ್ವದ್ವಿಕುಂಠಿತಃ | ಉಚ್ಯತೇ ಸರ್ವಪಾಲಕಃ | ವಿಶೇಷೇಣ ಸ್ವ(ಸ)ಕರ್ಮಗೋತಿ ಚ | (೪) ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯೈವ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವೇತಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವದಾನೇ ದೇವಾ, ಅಲ್ಪಪ್ರವತ್ತಿರಿತಿ ದರ್ಶಯಿತುಮುಚ್ಯತ ಇತಿ ಸ್ವಾತ್ಮಕಮೇವ ಪ್ರಕೃತಿ || (೫) ಕರ್ತೃತ್ವೇತಿ ಸರ್ವವ ಮುಖ್ಯವೇತು | ತಥಾಪಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವೇತಿ ||

ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರಯಾ ತಸ್ಯಾ ಅಧಿಕಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ಕರ್ತೃತ್ವೇ ಹೇತುಃ ಪ್ರಕೃತಿರುಚ್ಯತ ಇತಿ ಸರ್ವಹೇತುತ್ವೇನ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರಕೃತೇರ್ಜೀವಂ ಪ್ರತಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವದಾನೇಽಲ್ಪಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ಪುರುಷೋ ಭೋಕ್ತೃತ್ವೇ ಹೇತುರುಚ್ಯತ ಇತಿ ವಿಶೇಷಹೇತೋರೇವಮುಚ್ಯತೇ (ತ ಏವ) | ಮುಖ್ಯತಸ್ತು, ಸರ್ವಹೇತುತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋರೇವೇತಿ ಭಾವಃ || (೬) ಪುರುಷಃ ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ಥ ಇತ್ಯತ್ರ ಪುರುಷಕಬ್ಧೋ ಜೀವೇ | ಉಭಯೋರಪಿ ಪುರುಷಕಬ್ಧೇನ ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಸ್ತುತತ್ವಾತ್ | ಯಥಾಯೋಗ್ಯಮುಪಪತ್ತೇ || ೨ || ೧೧ ||

೨ || (೧) ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ತನ್ನಿಂದ (ಜೀವನಿಂದ) ಸಂಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಂಸಾರಬಂಧಕ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಕರೀವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಜೀವನಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವವಿದೆ, ಎಂಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಕೃಷ್ಣನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಜೀವನಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸ್ವಭಾವತಃ ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸದೆ, ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಾಳೆ. (೨) ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವನಿಗೆ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಭೋಗಕಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸದಾ ಕೊಡುವವನು. (೩) (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಕರ್ತೃವೆಂಬುದಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಭೋಗಕಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಕೊಡುವವನೆಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂದು) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಎಲ್ಲರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನಾದಾಗ್ಯೂ ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆಲ್ಲಾ ವಾಲಕನು ಇರುವಿರುವುದರಿಂದ ವಿಶುಂಠತೆ ಎಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಕರ್ತೃನಾದಾಗ್ಯೂ ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಕಾರಣನಾದುದರಿಂದ ವಿಶೇಷ ಕಾರನೆಯ ವಿಶೇಷವಾದ ತನ್ನ ಪ್ರೇರಣಾದಿರೂಪವಾದ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದಲೇ ಹೇಳಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. (೪) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಕರ್ತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇತುತ್ವವಿದ್ದರೂ, ಜೀವನಿಗೆ ಸುಖದುಃಖಾದಿರೂಪವಾದ ಭೋಗವನ್ನು ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಅಲ್ಪ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು, ಅದಕ್ಕಿಂತ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಕರ್ತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು, ಅದಕಾರಣ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಕರ್ತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಕಾರಣಳೆಂದು ಹೇಳಿದಳು. ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವ ಕರ್ತೃತ್ವವಿದ್ದರೂ, ವಿಶಿಷ್ಟ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವು. ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಅಲ್ಪ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೇನೇ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು, ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಉಪಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಉಚ್ಚಿತೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಳೆ. (೫) (ಈ ಅರ್ಥವು ಇದರಿಂದ ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತೆಂದರೆ—) ಭೋಕ್ತೃತ್ವದಂತೆ ಕರ್ತೃತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ವಿಶೇಷ ಕಾರಣನು ಅದರೂ ಜೀವನಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಕೊಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಿಂತ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣ ಕರ್ತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಇದೆ. ಅದಕಾರಣ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಕರ್ತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಕಾರಣಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾಳೆ. ಹಾಗೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಸತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಕರಣಸಂಪಾದಾಗ್ಯೂ ಜೀವನಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಅಲ್ಪ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಕಾರಣನು ಈ ಅರ್ಥವು ಮುಂದೆ ಹೇಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದಾಗಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ಭಾವವು. (೬) ಪುರುಷಃ ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ಥ (ಶ್ಲೋ ೨೨) ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಪುರುಷನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆನ್ನು ಕೊಡಲಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪುರುಷಃ ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ಥ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ಎಂಬ ಪದವು ಮುಂದಿನ (ಪುರುಷಃ ಸುಖದುಃಖಾದಿರೂಪಃ (ಶ್ಲೋ ೨೧) ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಪುರುಷನು ಎಂದು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗುವುದರಿಂದ ಪುರುಷಃ ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ಥ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ಎಂಬ ಪದವು ಮುಂದೆ ಪುರುಷನು ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಹೇಗೆಂದರೆ—) ಪುರುಷ ಎಂಬ ಪದವು ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಹೇಗೆಂದರೆ— (೧) ಎಂಬ ಪದವು ಮುಂದೆ ಪುರುಷನು ಎಂದು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗುವುದರಿಂದ ಪುರುಷಃ ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ಥ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ಎಂಬ ಪದವು ಮುಂದೆ ಪುರುಷನು ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಹೇಗೆಂದರೆ—) ಪುರುಷ ಎಂಬ ಪದವು ಮುಂದೆ ಪುರುಷನು ಎಂದು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗುವುದರಿಂದ ಪುರುಷಃ ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ಥ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ಎಂಬ ಪದವು ಮುಂದೆ ಪುರುಷನು ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಅದರೂ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಪುರುಷಂ ಹ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಂತೆ ಜೀವನೂ ಪ್ರಕೃತಿ ಸಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅದಕಾರಣ ಪುರುಷಃ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ತ್ಯಃ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳುವುದು ಯುಕ್ತವು (ಜೀವನು ಪ್ರಕೃತನಾದಾಗ್ಯೂ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದೂರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತನಾದ ಜೀವನನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ಎಂದರೆ-) (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾತನು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತನಾದಾಗ್ಯೂ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದೂರ ಪ್ರಕೃತನಾದ ಜೀವನನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳುವುದು ಯುಕ್ತವು. ಎಕೆಂದರೆ ಪ್ರಕೃತಿಯುಂಟಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುವವನೇ ತೋರುತ್ತದೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅದು ಸರ್ವಥಾ ತೊಡಲಾರದು. ಜೀವನಿಗೆ ಆ ಭೋಗವು ಕೂಡುತ್ತದೆ ಅದಕಾರಣ ಅರ್ಥವು ಯೋಗ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವು. || ೨೭ ||

ಶ್ರೀ-ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ದೇಹ ಅಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಜೀವನು ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುವವನು. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರು ಜೀವನಿಗೆ ನಿಯಮಕರು. ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಷ್ಟು ಕ್ರಮ ಎಕೆಂದರೆ-ದೇಹಾದಿಗಳ ಸಂಬಂಧಾದಿಗಳು ವಾಕ್ಯವಾಗುವೆ, ಎಂದರೆ-

ಗೀ || ಪುರುಷಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯೋ ಹಿ ಭುಂಕ್ತೇ ಪ್ರಕೃತಿಜಾನ್ಮನಾನ್ |

ಕಾರಣಂ ಗುಣಸಂಗೋಽಸ್ಯ ಸದಸದ್ಯೋನಿಜನ್ಮಸು

|| ೨೮ ||

ಅ || ಪುರುಷಃ-ಜೀವನು, ಪ್ರಕೃತಿಸ್ತ್ಯಃ-ಪ್ರಕೃತಿಯುಂಟಾದ ದೇಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದು. ಪ್ರಕೃತಿ ಜಾನ್ ಗುಣಾನ್-ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಸುಖ ದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು. ಭುಂಕ್ತೇ-ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹಿ-ಈ ವಿಷಯವು ಸರ್ವಂಗೂ ಅನುಭವ ಸಿದ್ಧವು. (ಕುದ್ದನಾದ ಜೀವನು ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿರಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ವೇನು? ಎಂದರೆ-) ಅಸ್ಯ-ಈ ಜೀವನಿಗೆ, ಸದಸದ್ಯೋನಿಜನ್ಮಸು-ನಿರ್ದುಷ್ಟಯೋನಿ, ದುಷ್ಟಯೋನಿ ಅವೆಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ, ಗುಣಸಂಗಃ-ಸತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳ ಸಂಬಂಧವು, ಕಾರಣಂ=ಕಾರಣವು. || ೨೮ ||

ಶ್ರೀ-ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಭಾ || (೧) ಕಾರ್ಯಂ ಶರೀರಂ | ಶರೀರಂ ಕಾರ್ಯಮುಚ್ಯತ ಇತ್ಯಭಿಧಾನಂ | ಕಾರಣಾಂ ನಿಂದ್ರಿಯಾಣಿ || (೨) ಭೋಗೋನುಭವಃ | ಸ ಹಿ ಚಿದ್ರೂಪತ್ವಾದನುಭವಃ | ಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚ ಜಡತ್ವಾತ್ಪರಿಣಾಮಿನೀ || (೩) ಕಾರ್ಯಕಾರಣಕರ್ತೃತ್ವೇ ಕಾರಣಂ ಪ್ರಕೃತಿಂ ವಿದುಃ | ಭೋಕ್ತೃತ್ವೇ ಸುಖದುಃಖಾನಾಂ ಪುರುಷಂ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪರಮಿ ಭಾಗವತೇ || ೨೯, ೩೦ ||

ಅ || (೧) ಕಾರ್ಯಂ-ಶರೀರವು. ಶರೀರವು ಕಾರ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಭಿಧಾನವು. ಕಾರಣಾಂ-ಹಕ್ಕುರಾದಿ ಅಂದ್ರಿಯಗಳು ಭೋಗಿಃ-ತನ್ನದೆಂಬುವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು (ಭೋಗಿಗಳನ್ನೇ ಗೀತೆ ಪುರುಷನಿಗೆ ಭೋಗಿವಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ಪುರುಷಃ ಸುಖದುಃಖಾನಾಂ ಭೋಕ್ತೃತ್ವೇ ಹೇಳಿ) ಎಂದದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುವುದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಜೀವನು ಚಿದ್ರೂಪನಾದುದರಿಂದ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ (ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯು ಅತೀತನಾದುದರಿಂದ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ) ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಭೋಗವು ಎಳೆ ಇಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಜಡವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದತಕ್ಕದ್ದು (ಅದು ಪರಿಣಾಮ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದು ವದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲ)

೨೨೨ ಲೋಕಾರ್ಥವು. (೩) (ಈ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪುರಾಣಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಕರೀರ, ಮತ್ಸ್ಯ, ಮೃಗಯಾಗನಿ, ಹುಟ್ಟಿಕುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಕೃತಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಕಾರಣನನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಜೀವನ ಭೋಗಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ವಿಗಾರದ (ಅಪ್ರಾಣಿ) ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಾರಣನನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ, ಎಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿದೆ. || ೨೧, ೨೨ ||

೨೨೩ (೧) ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸಂಬಂಧಂ ಭೋಗಂ ಚ ಮಿಥ್ಯೇತಿ ವದತಾಂ ನಿರಾಕರಣಾ-
ಯಾಃ | ಪುರುಷಃ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ತೋ ಹೀತಿ | ಹೀತ್ಯನುಭವವಿರೋಧಂ ದರ್ಶಯತಿ
ಶೇಷಾಂ || (೨) ನ ಹಿ ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಸುಖದುಃಖಾದಿವಿಷಯಸ್ಯಾಂತರಾನುಭವಸ್ಯ
ಭ್ರಾಂತಿತ್ವಂ ಕೃತಿದ್ವೈತ್ಯಂ || (೩) ನ ಚಾಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ಕಿಂಚಿನ್ನಾನಂ | ಕರೀರ-
ಮಾರ್ಭೈವ ಹ್ಯಪರೋಕ್ಷಭ್ರಮೋ ದೃಶ್ಯಃ | ತತ್ರಾಪಿ ಬಲವತ್ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಾ-
ದೀವ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವಂ ಕಲ್ಪ್ಯಂ || (೪) ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಸ್ಯಾಪಿ ಭ್ರಾಂತಿಕಾಂಗೀಕಾರೇ ಯೇನ
ಸರ್ವಸ್ಯ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವಮುಭ್ರಾಂತಿತ್ವಂ ಚಾತ್ಮನೋವಗತಂ ತದಪಿ ಪ್ರಮಾಣಮಾ-
ತ್ಮೈವ || (೫) ವ್ಯವಹಾರಕೋಪ್ಯಸೀತಕೃತ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ || ೧ ||

೨೨೪ (೧) ದೇಹ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳ ಸಂಬಂಧವೂ ಸುಖ ದುಃಖಾದಿಭೋಗವೂ ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದು ಹೇಳುವವರ ಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪುರುಷಃ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ತೋ ಹಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ೨ ಎಂಬುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳ ಸಂಬಂಧವೂ ಸುಖ ದುಃಖಾದಿಗಳ ಭೋಗವೂ ಜೀವರಿಗೆ ಅನುಭವವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳು ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದು ಹೇಳುವವರಿಗೆ ಅನುಭವ ವಿರೋಧವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. (೨) (ಅಹಂ ಸುಖೇ ಇತ್ಯಾದ್ಯನುಭವವು ಭ್ರಮೆಯೆಂದು ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಸುಖ ದುಃಖಗಳ ಭೋಗವು ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅನುಭವ ವಿರೋಧವು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ-) ಜ್ಞಾನ ಇತ್ಯಾದಿ ಸುಖ ದುಃಖಾದಿ ವಿಷಯಕವಾದ ಸಾಕ್ಷ್ಯನುಭವವು ಭ್ರಮೆಯೆಂದು ಎತ್ತಿಬಿಡು ಕಂಡುಬರ ಲ್ಲಿ (ಅಂದರೆ ಸಾಕ್ಷ್ಯನುಭವವಾದುದರಿಂದ ಸುಖಾದಿವಿಷಯಕವಾದ ಅನುಭವವು ಭ್ರಮೆಯಲ್ಲ.) ೩ (ಕಾರ್ಥಕವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಈ ಸಾಕ್ಷ್ಯನುಭವವು ಭ್ರಮೆಯಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.) ಸುಖ ದುಃಖಾದಿ ವಿಷಯಕವಾದ ಅನುಭವವು ಭ್ರಮೆಯೆಂಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಲ್ಲ. (ಜೈನ ಮೊದಲಾದವರು ಅತ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಮಧ್ಯಮ ಪರಿಮಾಣವನ್ನುತ್ತಾರೆ ಅವರ ಜ್ಞಾನವು ಭ್ರಮೆಯೆಂದು ಸಂಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಅಂತರಾರ್ಥಾನ ಭವವು ಭ್ರಮೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದೇ ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ-) ಕರೀರ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಂಧಿಸಿಯೇ ಅಪರೋಕ್ಷ ಭ್ರಮೆಯು ಕಂಡದೆ (ಅಂದರೆ- ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥವಿಷಯವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು ಭ್ರಮೆಯಾಗಿ ಕಂಡದೆ. ಸಾಕ್ಷಿ ಕೇವಲ ಅಂತರಾರ್ಥಾನುಭವವು ಭ್ರಮೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಅಂತರಾರ್ಥವಿಷಯಕವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಭ್ರಮೆಯಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕದಾಚಿತ್ ಭ್ರಮತ್ವವಿದ್ದರೂ ಅಂತರಾರ್ಥಾನುಭವಕ್ಕೆ ಭ್ರಮತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಜೈನ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಅನುಭವನಾದಿಗಳಿಂದಲೇ ಅತ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ವ್ಯವಹಾರ ಪರಿಮಾಣವಾದಿ ಜ್ಞಾನವು. ಅದು ಅಂತರಾರ್ಥವಿಷಯಕ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಲ್ಲ.) ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥವಿಷಯವಾದ ಸುಖಾದ್ಯನುಭವವು ಭ್ರಮೆಯೆಂಬುದೇ ಅನುಭವದಿಂದಲೇ- ಯಾವ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಭ್ರಮತ್ವವಿಲ್ಲವೋ ಅದೇ ಅನುಭವ ವಿಷಯಕ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಜೈನ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಅನುಭವನಾದಿಗಳಿಂದಲೇ ಅತ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ವ್ಯವಹಾರ ಪರಿಮಾಣವಿರೋಧದಿಂದಲೇ ಭ್ರಮೆಯೆಂಬುದು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಸುಖಾದಿ

ವಿಷಯಕ ಅನುಭವವು ಅಂತರಾರ್ಥ ವಿಷಯಕಾನುಭವವಾದುದರಿಂದಲೂ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ
 ಎದನು ಸರ್ವಧಾ ಭ್ರಮೆಯುಂಟು. ಹೇಳಿಕೊಡದು. (೪) (ಹೇತುಂಕರವಿಂದಲೂ ಸುಪ್ರಾಧ್ಯನುಭವ
 ಸ್ವಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದಲೂ ಕಾರಿ-) ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ ಸಾಕ್ಷ್ಯನುಭವವಾದುದು
 ಸುಪ್ರಾಧ್ಯನುಭವವಾದ ಧಾಂತಿಕರವೃತ್ತವನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಸರ್ವವೂ ಮಿಥ್ಯೆಯು. ಅತ್ಯನುಭವ
 ಎಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಸಿದ್ಧವಾಗಲಾರದು. ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಕೂಡ ಸಾಕ್ಷ್ಯನುಭವ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದು
 ಎಂದ ಅದೂ ಸುಳ್ಳು ಎಂದೇ ಅಗಬೇಕಾಗುವುದು. ಅದುದರಿಂದ ಯಾವುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳ
 ಧಾಂತಿಕರವೃತ್ತವೂ ಅತ್ಯನಿಗೆ ಅಧಾಂತಿಕರವೃತ್ತವೂ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದೂ, ಆ ಪ್ರಮಾಣ
 ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಸಾಕ್ಷಿಯೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. (ಅದುದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷ್ಯನುಭವವು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇ
 ವರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಯಾವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಸಿದ್ಧವಾಗಲಾರದು) (೫) (ಅತ್ಯ ಹೊರತಾದುದು ಎಂಬ
 ಮಿಥ್ಯೆಯು. ಅತ್ಯನೊಬ್ಬನೇ ಸತ್ಯನು, ಎಂಬುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಕೂಡ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಾಗಿರುವುದು
 ವುದು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಿವಾರಣ ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಸಿದ್ಧವಿ
 ದೇಕಾಗುವುದೆಂಬುದೂ ನಮಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಲಾರದೆಂದರೆ-) ಸಾಕ್ಷಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇ
 ದರೆ ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಯಾವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಇ
 ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಲಾರದು.

ಬೀ-ಸಾಕ್ಷ್ಯನುಭವಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಒಂದು ಕಂಬವನ್ನು ಗೊಟವೆಂದು ಹೇ
 ಯುವುದು ಭ್ರಮೆಯು, ಕಂಬವನ್ನು ಕಂಬವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಭ್ರಮೆಯಲ್ಲ ಎಂದು ಧಾಂತಿಕ
 ಅಧಾಂತಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಸಿದ್ಧವಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಸಿದ್ಧವಿದ್ದರೆ ಯಾವ ವ್ಯವಹಾರ
 ಸಿದ್ಧವಿಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-

ಕಾ || (೧) ಭ್ರಾಂತಿಭ್ರಾಂತಿವಾ ಸ ಕಿಂಚಿದ್ವಿಧ್ಯತಿ || (೨) ಅನುಭವೋ ಭ್ರಾಂತಿ
 ಕ್ಷುಲ್ಲೇ ಭ್ರಾಂತೇ (ತಿ) ಪ್ರಮಾಣಂ ತತ್ರಾನ್ಯಾಂ ಚ ಕೃತಃ ಸಿದ್ಧೀತಿ || (೩)
 ವ್ಯವಹಾರಕಃ ಸರ್ವಮಂಗೀಕರ್ಮ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ವ್ಯವಹಾರೋ ವ್ಯವಹಾರಕಃ
 ಕೃತಃ ಸಿದ್ಧಃ || (೪) ಪ್ರತೀತಿ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಸ್ವೇವ ಕೃತಃ || (೫) ಸ್ವತ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಸ್ವ
 ಭ್ರಾಂತಿ (ಸ್ವಸಾ, ಭ್ರಾಂತಿ) ಪ್ರತೀತಿಂ ವಿನೈವ ಪ್ರತೀತಿರಸ್ತಿತಿ ಭ್ರಾಂತಿ ಸ್ಯಾತ್
 (೬) ಸ್ವಾಭಾವೋಽಪಿ ಸ್ಯಾತ್ || ೨ ||

ಅ || (೧) ಇದಂ ರಜತಂ ಎಂಬುವ ಜ್ವಾಲನವು ಭ್ರಮೆಯೆಂದೂ, ಅಯಂ ಘಟಃ ಎಂಬ
 ಜ್ವಾಲನವು ಯಥಾರ್ಥಜ್ವಾಲನವೆಂದೂ, ಎಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಯೇ ಗ್ರಹಿಸತಕ್ಕದಾದುದರಿಂದಲೂ
 ಸಾಕ್ಷಿಯೇ ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದಾದರೆ-ಭ್ರಮೆಯಾಗಲೀ, ಯಥಾರ್ಥಜ್ವಾಲನವೆಂದಾಗಲೀ ಯಾವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು
 ಅಲ್ಲದೆ ಅತ್ಯ ಹೊರತಾದುದಿಲ್ಲವು ಮಿಥ್ಯೆಯು ಅತ್ಯನೊಬ್ಬನು ಸತ್ಯನು, ಎಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಸಿದ್ಧವಿ
 ದೇಗಿರುವುದು) (೨) (ಬಾಧಕ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅಹಂ ಸುಖೀ ದುಃಖೀ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿ
 ಯಕ ಸಾಕ್ಷ್ಯನುಭವವು ಭ್ರಮೆಯಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ-ವಿಮುಕ್ತಸ್ತು ವಿಮ
 ಳ್ಯತೇ, ತರತಿ ಶೋಕಮಾತ್ಮವಿತ್ ಇತ್ಯಾದಿ ದುಃಖಾದಿ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ, ತೋಕಾದಿ
 ಅವಿವ್ಯಾಕಾರ್ಯಪ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಬಾಧಕ ಪ್ರಮಾಣವಿದೆ ಎಂದರೆ-) ಸುಖಾದಿ ವಿಷಯವು
 ಅನುಭವವು ಭ್ರಮೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂಬುದರಿ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಆ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ

ಮಾತ್ರವಾಗದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು? (ಅಂದರೆ ಸುಖಾದಿವಿಷಯಕವಾದ ಅನುಭವವು ಭ್ರಮೆಯೆಂಬುದು ವಿಮುಕ್ತಕ್ಕೆ ವಿಮುಚ್ಛೇಷ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣ ಬಲದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಉಪವಿಧಿ. ಎಕೆಂದರೆ—ವಿಮುಕ್ತಕ್ಕೆ ವಿಮುಚ್ಛೇಷ ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯಜ್ಞಾನವೂ ಆ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲಾದ ಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೂ ಸಾಕ್ಷಿಯೆಂದರೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಸಾಕ್ಷಿಯು ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧಿಯೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ತಥಾ ಚ ಕಾರ್ಥವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಿಯು ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇ ಬೇಕು) (೩) (ಸುಖಾದಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸಾಕ್ಷಿಯು ಭಕ್ತಿ ಭ್ರಮತ್ವವು. ಪ್ರಮಾಣ ಸ್ವರೂಪಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭ್ರಮತ್ವವು ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಸಾಕ್ಷಿಯು ಭಕ್ತಿ ಭ್ರಮೆಯಾದರೂ, ಪ್ರಮಾಣ ಸ್ವರೂಪ, ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗಳು ಲೋಕ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತವೆ, ಎಂದರೆ—) ಲೋಕವ್ಯವಹಾರದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಡಂಬಡುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ವ್ಯವಹಾರವೂ (ಮಾತನಾಡುವುದೂ) ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡುವ ಪುರುಷನೂ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. (ಅಂದರೆ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಪ್ರಮಾಣಸ್ವರೂಪಾದಿಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಡದು. ಇವರೂ ಇವರ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಇವುಗಳನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಯೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂದು ಕಂಗೀಕರಿಸುವ ಕಾರಣ ಅವುಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರವು.) (೪) (ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಭ್ರಾಂತಿವಿದ್ವರೂ ಲೋಕಪ್ರತೀತಿ ಮಿಂದಲೇ ವ್ಯವಹಾರ ವ್ಯವಹಾರಗಳ ಸ್ವರೂಪವು ಸಿದ್ಧಿಸುವದೆಂದರೆ—) ಲೋಕಪ್ರತೀತಿಯಿಂದಲೇ ವ್ಯವಹಾರಾದಿಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದರೆ— ಪ್ರತೀತಿಯು ಇದೆ ಎಂಬುವುದೇ ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು? (ಪ್ರತೀತಿ ಸಾಧಕವಾದುದು ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಲ್ಲ.) (೫) ಸಾಕ್ಷಿಯಿಂದಲೇ ಪ್ರತೀತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕ್ಷಿಯು ಸುಖಾದಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭ್ರಮೆಯಾದರೆ ಪ್ರತೀತಿಯು ಇಲ್ಲದೇನೇ ಪ್ರತೀತಿಯು ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಿಂದ ಭ್ರಮೆಯಾಗುವುದು. (ಅಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಿಂದ ಪ್ರತೀತಿಯು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಸುಖಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭ್ರಮೆಯೆಂದು ಒಡಂಬಟ್ಟರೆ ಪ್ರತೀತಿಯು ಇದೆ. ಎಂಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಭ್ರಮೆಯೆಂಬುವ ಶಂಕೆಯು ಬರಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಿಯಿಂದ ಪ್ರತೀತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದೂ ಕೂಡಲಾರದು. (೬) (ಹೇತ್ವಂತರಿಂದಲೂ ಸುಖಾದಿವಿಷಯಕ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಭ್ರಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದೆನ್ನುತ್ತಾರೆ) ಸುಖಾದಿವಿಷಯಕವಾದ ಅನುಭವವು ಭ್ರಮೆಯೆಂದು ಒಡಂಬಟ್ಟರೆ ಅತ್ಯಸಾಧಕ ಪ್ರಮಾಣವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅತ್ಯನೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬಾಗಬೇಕಾಗುವುದು.

|| ೨ ||

ಪೀ—ಅಹಂ ಅಸ್ಮಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದಲೇ ಅತ್ಮನು ತೋರುವುದರಿಂದ ಸಾಧಕ ಪ್ರಮಾಣವು ಇಲ್ಲವೆಂದದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ—

ಕಾ || (೧) ಸ್ವಯಮಸ್ತೀತಿ ಚ ಭ್ರಮಃ ಸ್ಯಾತ್ || (೨) ನಿರಾಲಂಬನೋ ಭ್ರಮೋ ನೋ. ಪಪದತ್ ಇತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಭ್ರಮತ್ವೋಪಪತ್ತೇ | ತತ್ರ ಮಾಣಮಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಮೇವ || (೩) ಪ್ರಮಾಣತ್ವಭ್ರಮ ಇತಿ (ನ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ) ನ ಕಿಂಚಿದ್ವ್ಯಕ್ತಿ || (೪) ಭ್ರಮಃ ಇತ್ಯಸ್ಯೈವಾಭ್ರಮತ್ವೇಽಸ್ಯಾಭ್ರಮತ್ವಮೇವ ಭವತಿ || (೫) ಸುಖದುಃಖಾದಿವಿಷಯಂ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಮೇವೇತಿ ತಸ್ಯ ಭ್ರಮತ್ವೇ ಭದ್ರಸಾ ವಿಸ್ತೃತವೂ ಸ್ವವಾದೋ ಭವತಿ || (೬) ನ ಒ ವ್ಯಕ್ತಿಜ್ಞಾನವಿಷಯಮಜ್ಞಾನಾದಿಕಂ ತೇಸಾಮಹಿ |

ಭ್ರಮಸ್ತು ಚಾವಿದ್ಯಾಕಾರ್ಯಶಾಂಗಳೀಕಾರಾತ್ | ಅತ್ಯಶ್ವರೂಪಸ್ಯಾಪ್ಯವಿದ್ಯಾಕಾ-
ರ್ಯಶ್ಚಂ ಸ್ಯಾತ್ | ೩ |

೩ || (೧) ಅತ್ಯವಿದ್ಯಾನೆಂಬುವ ಅಹಮಸ್ವಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾಕ್ಷಿ ಪ್ರತೀತಿಯೂ ಕೂಡ ಭ್ರಮೆಯಾಗ
ಬೇಕಾಗುವುದು. ಅಂದರೆ ಅಹಂ ಎಂಬುವ ಅನುಭವದಿಂದ ಅತ್ಯನು ಸಿದ್ಧಿ ಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸುಖಾದಿಗಳಲ್ಲಿ
ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಂಶ್ಚತ್ಯವನ್ನು ಒಡಂಬಟ್ಟು ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅತ್ಯನಲ್ಲಿಯೂ ಭ್ರಮೆಯೆಂಬುವ ರಂಕೆಯನ್ನು ನಿವಾ
ರಿಸುವುದು ಯಾವುದು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. (೨) (ಅಧಿಷ್ಠಾನವಿಲ್ಲದೆ ಭ್ರಮೆಯು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಸುಖ
ದುಃಖಾದಿಗಳ ಭ್ರಮೆಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನಭೂತನಾದ ಅತ್ಯನು ಇದ್ದಾನೆಂದು ಒಪ್ಪದೇ ಬೇಕು ಎಂದರೆ—) ನಿರ
ಧಿಷ್ಠಾನವಾದ ಭ್ರಮೆಯು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುವ ತರ್ಕದಿಂದ ಅತ್ಯನು ಸಿದ್ಧಿ ಸುಕ್ತಾನೆಂದು ಹಿಂದೆ
ಹೇಳಿದ್ದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ತರ್ಕದಿಂದಂಟಾಗುವ ಅನುಭವದಲ್ಲಿಯೂ ಸುಖಾದ್ಯನುಭವ
ದಂತೆ ಭ್ರಮತ್ವ ರಂಕೆಯು ಬಂದರೆ ಪರಿಹಾರಕವು ಯಾವುದೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. (ಅತ್ಯನು ಇದ್ದಾನೆಂಬುವಲ್ಲಿ
ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ವೇದವು ಪ್ರಮಾಣವು ಎನ್ನುತ್ತೇವೆ ಎಂದರೆ—)
ವೇದವು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅತ್ಯಸಾಧಕವಾದ ವೇದಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿ ಸುವುದಿಲ್ಲ
ಏಕೆಂದರೆ ವೇದವು ಅತ್ಯನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಯಾವುದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೋ, ಅಂತಹ ವೇದವು ಪ್ರಮಾಣ
ವೆಂದು ಸಾಧಿಸುವಂತಹ ಪ್ರಮಾಣವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ವೇದವು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೂ
ಬರುವುದರಿಂದ ವೇದದಿಂದ ಅತ್ಯನು ಸಿದ್ಧಿ ಸುವುದಿಲ್ಲ. (೩) (ವೇದವು ಪ್ರಮಾಣವು ಎಂದೇ ಅಸ
ಭವವು ಸಾಕ್ಷಿತ್ಯಕ್ಕಿಲ್ಲದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿ ಸುವಪ್ರಯುಕ್ತ ವೇದವು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ—)
ಸಾಕ್ಷ್ಯನುಭವದಿಂದ ವೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿ ಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸುಖಾನುಭವದಂತೆ ಕೃತಿವ್ಯಾಮಾಣ್ಯ
ನುಭವದಲ್ಲಿಯೂ ಭ್ರಮೆಯೆಂಬುವ ರಂಕೆಯು ಬರಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಸಾಕ್ಷ್ಯ
ನುಭವವು ಭ್ರಮೆಯಾದರೆ ಸರ್ವವೂ ಮಿಥ್ಯೆಯು, ಅತ್ಯನು ಸತ್ಯನು, ಎಂಬುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮೊದಲಾದುದು
ಯಾವುದೂ ಸಿದ್ಧಿ ಸುವುದಿಲ್ಲ. (೪) (ಸುಖಾದ್ಯನುಭವವು ಭ್ರಮವು, ಎಂಬುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ
ವೇದವು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧಿ ಪಡಿಸುವುದರಿಂದ ಅ ವೇದದಿಂದ ಸುಖಾದ್ಯನುಭವಕ್ಕೆ ಭ್ರಮತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿ ಸು
ವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ ಈಗ ವೇದದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಅನುಭವವೂ ಭ್ರಮೆಯೆಂದಾದುದರಿಂದ
ಸುಖಾದ್ಯನುಭವವು ರಾಧಕವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಭ್ರಮೆಯಲ್ಲವೆಂದೇ ಆಗುವುದು ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದನ್ನು ಏಕೇಧಿಕವಾಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಸಿದ್ಧಿ ಸುಕ್ತವೆ, ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಸುಖಾದ್ಯನುಭವವು ಭ್ರಮೆಯು
ಎಂಬುವುದೇ ಭ್ರಮೆಯಿಂದಾದರೆ ಸುಖಾದ್ಯನುಭವಕ್ಕೆ ಭ್ರಮತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಆಗುವುದು. (೫) (ಹೇತುಂತರ
ದಿಂದಲೂ ಸುಖಾದ್ಯನುಭವಕ್ಕೆ ಭ್ರಮತ್ವವು ಕೂಡಲಾರದೆನ್ನುತ್ತಾರೆ) ಮತ್ತೆ ಸುಖ ದುಃಖಾದಿವಹಯಕ
ವಾದ ಪ್ರಾಶಸ್ತವು ಅತ್ಯಶ್ವರೂಪವೇ. ಅದು ಭ್ರಮೆಯಿಂದಾದರೆ -ಕೂಟವಿಲ್ಲದೇನೇ ಕೂಡುವುದವ
ಪ್ರಾಶಸ್ತವಾಯಿತು. (ಅಂದರೆ - ಸುಖಾದ್ಯನುಭವವು ಭ್ರಮೆಯಿಂದಾದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಬೋಧಮತವನ್ನೇ
ಅಂಗೀಕರಿಸಬಹುದು ಪ್ರಕಟಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ಸುಖಾದಿವಹಯಕವಾದ ಅನುಭವವು ಅತ್ಯಶ್ವರೂಪವು
(ಅಂತಹ ಅನುಭವವು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಅತ್ಯನಿಲ್ಲವೆಂದು ಆಗುವುದರಿಂದ ಕೂಡುವುದ ಮ
ತ್ರ ವೇಕವೇ ಬಹುವು.) (೬) (ಸುಖಾದಿವಹಯಕವಾದ ಅನುಭವವು ಅತ್ಯಶ್ವರೂಪವೇ ಎಂದು ನಿಜ
(ಶ್ರುತಿಗಳ) ವ್ಯತಿರೇಕವನ್ನು (ಅದ್ವೈತಿಗಳ) ಮತದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ನಿಜ ಸುಖಾದಿವಹಯಕ ವಸ್ತು
ವತ್ತು ಮನೋವೃತ್ತಿರೂಪವೆನ್ನುತ್ತೇವೆ ಎಂದರೆ—) ಅಪ್ರಾಪ್ತ ಮೊದಲಾದುದು ವೃತ್ತಿವ್ಯಾಪ್ತವಹಯಕ
ವೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳೂ ಒಪ್ಪಿರುತ್ತಾರೆ. (ಅಂತೂ ಅಪ್ರಾಪ್ತವು ಹೇಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದವನೇ ಅದರಂತೆ ಸುಖಾದಿ
ಗಳೂ ಸಾಕ್ಷಿವಹಯಕವೇ ಪ್ರಾಪ್ತವರ: ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ಸುಖಾದಿವಹಯಕ ವಸ್ತುವು ನಿಜವು

ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ನಮಗೆ ಅಪರಿವಾಂಶವು (ಪೂರ್ವಾಪಾರ್ಯರು ಯಾವುದನ್ನು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ
ವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿದರೋ, ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು) ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. (ಸುಖಾದ್ಯನುಭವಕ್ಕೆ
ವ್ಯಕ್ತವಿದ್ದರೂ ಅತ್ಮಸ್ವರೂಪತತ್ವವೂ ಇರಲಿ. ಅತ್ಮನಿಲ್ಲವೆಂದಾಗುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ—) ಸುಖಾದಿ
ವಿಷಯವಾದ ಅನುಭವವು ಭ್ರಮೆಯೆಂದಾದರೆ—ಅವಿದ್ಯಾಕಾರ್ಯವೆಂದಾಗಬೇಕಾಗುವುದು. ಭ್ರಮೆಯು
ಅವಿದ್ಯಾಕಾರ್ಯವೆಂದು ಅಂಗೀಕೃತವಾಗಿದೆ. ಸುಖಾದಿವಿಷಯಕ ಅನುಭವವೇ ಅತ್ಮಸ್ವರೂಪವಾಗುವುದು
ಎಂದ ಅತ್ಮನೂ ಅವಿದ್ಯಾಕಾರ್ಯನೆಂದಾಗಬೇಕಾಗುವನು. (ಅತ್ಮನು ಅವಿದ್ಯಾಕಾರ್ಯನೆಂದಾದರೆ
ಅತ್ಮನಿಗೆ ವಿತ್ಯಾತ್ಮತತ್ವ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ.)

ವೀ-ಹೀಗೆ ಆತ್ಮನು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ದುರ್ಭಟನಾಗಲಿ, ಅದರೂ ಆತ್ಮನು ಪ್ರಮಾಣಿಸಿದ್ದನಾದ
 ಂದ ಅದು ಬಾಧಕವಲ್ಲ. ಪ್ರಮಾಣಿಸಿದ್ದವಾದುದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ದುರ್ಭಟನೆಂದಿಷ್ಟು ಮಾತ್ರದಿಂದ
 ಬಾಧವು ಬರಲಾರದೆಂದರೆ-

೧ | (೧) ದುರ್ಘಟಿತ್ವಂ ಭೂಷಣಮಿತ್ಯುಕ್ತೇ ದುರ್ಘಟಿತ್ವಂ ಸುಘಟಿತ್ವಂ ಚೋಭಯಂ
ಭೂಷಣಮಸ್ಯಾತ್ಮಮಿತ್ಯುಕ್ತರಂ | (೨) ನ ಹಿ ಪ್ರಮಾಣವಿದ್ವತ್ಯು ದುರ್ಘಟಿತ್ವೇ ಸುಘ-
ಟಿತ್ವೇ ವಾಪವಾದೋ ದೃಷ್ಟಃ || (೩) ದುರ್ಘಟಿತ್ವಂ ಭೂಷಣಮಿತಿ ವದದ್ಧಿರಾತ್ಮ-
ನೋಽಪ್ಯವಿದ್ಯಾತ್ವಮಂಗೀಕೃತ್ಯ(ತಂ) | ತದಯುಕ್ತಮಿತ್ಯುಕ್ತೇ ತತ್ರಾಪಿ ಭೂಷಣತ್ವಂ
ಕಿಮಿತಿ ನಾಂಗೀಕ್ರಿಯತೇ || (೪) ಅತಿಸುಕರತ್ವಾತ್ || (೫) ನ ಚಾತ್ಮನೋಽಪ್ಯವಿ-
ದ್ಯಾತ್ವಂ ವದತಾಂ ತೇಷಾಮುಕ್ತರಂ | ಅತೋನಂತದೋಷವದಪ್ಪತ್ವಾದ್ವಿತಿ
ಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯೈವ ಭಗವತಾ ನಿರಾಕೃತಾಃ || (೬) ಅಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ಸದಸದ್ಭೋಗನಿವನ್ಮಸು
ಕಾರಣಂ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಸಂಗಃ || ೪ || || ೨೨ ||

ಪ || (೧) ದುರ್ಘಟಿತ್ವವು ಭೂಷಣವು ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ದುರ್ಘಟಿತ್ವವೂ ಸು.ಘಟಿತ್ವವೂ ಎರಡೂ
 ಪರಮಿಗೆ ಭೂಷಣವು. ಎಂದು ಶ್ರುತವು. (ಅಂದರೆ ಆತ್ಮನು ಶ್ರವಣಾಸಿದ್ಧನಾದುದರಿಂದ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ
 ದುರ್ಘಟಿನಾದಾಗ್ಯೂ ಬಾಧಕವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಸುಖಾದಿಗಲಿಗೂ ದುರ್ಘಟಿತ್ವವೂ ಸು.ಘಟಿ
 ತ್ವವೂ ಪರರಿ. ಶ್ರವಣಾಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅದು ಬಾಧಕವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ)
 ಶ್ರವಣಾಸಿದ್ಧವಾದುದಕ್ಕೆ ದುರ್ಘಟಿತ್ವವು ಬಂದರೂ ಸುಘಟಿತ್ವವು ಬಂದರೂ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಬಾಧಕವು ಕಂಡು
 ಪರಿಶಿಷ್ಟ. (೩) (ಯುಕ್ತಿಸಿದ್ಧವಾದ ದುರ್ಘಟಿತ್ವವನ್ನು ಪರಿಕರಿಸದೆ ದುರ್ಘಟಿತ್ವವು ಬಾಧಕವಲ್ಲವೆಂದು
 ಹೇಳಿದರೆ ಅತಿಶ್ರವಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ದುರ್ಘಟಿತ್ವವು ಬಾಧಕವಲ್ಲ. ಎತ್ತಿ ಭೂಷ
 ಣವೇ ಎಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ದುರ್ಘಟಿವಾದ ಆತ್ಮಾಸಿದ್ಧವನ್ನು (ಆತ್ಮನಿದ್ದಾನೆಂಬುವುದನ್ನು) ಒಡಂಬ
 ಛಿಸಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅವಿದ್ಯಾತ್ವವು ದುರ್ಘಟಿವಾದುದನ್ನೂ ದೂರ ಒಡಂಬಡಬೇಕಾಗುವುದು. (ಅಂದರೆ ಕಾನೂ
 ಣಿಕಾರಮಾದಿ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಯುಕ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅಯುಕ್ತತ್ವರೂಪವಾದ ದುರ್ಘಟಿತ್ವವು
 ಭೂಷಣವೇ ಎಂದು ಎಕೆ ಒಪ್ಪಬಾರದು) (೪) (ಶ್ರವಣಾಸಿದ್ಧವಾದುದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ದುರ್ಘಟಿ
 ವಾದರೆ ಬಾಧಕವಲ್ಲ. ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅವಿದ್ಯಾತ್ವವು ಪ್ರಮಾಣಿಕವಲ್ಲ. ಅವಿದ್ಯಾತ್ವವು ಪ್ರಮಾಣಿಕವಾಗಿ
 ಇದ್ದರೆ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ದುರ್ಘಟಿತ್ವವೂ ಬಾಧಕವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಎಂದರೆ—) ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅವಿ
 ದ್ಯಾತ್ವವು ಅಪ್ರಮಾಣಿಕವಲ್ಲ. ಎಕೆಂದರೆ ಕೆಲವು ಬೇಡಕನು, ಕೆಲವು ಅಬೇಡಕನು ಎಂದಾಗುವುದರಿಂದ

ಗೌರವವು ಬರುವುದು. ಸರ್ವವೂ ಅಜೇತನವು ಎಂದಂಗೀಕರಿಸುವುದೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವು, ಎಂಬುವುದು ಶ್ವರೂಪ ಯುಕ್ತಿಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. (೫) (ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅವಿದ್ಯಾಶ್ವವು ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧವು. ಆದಕಾರ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ದುರ್ಭಟಿಸುವ ಬಾಧಕವೇ ಎಂದರೆ—) ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅವಿದ್ಯಾಶ್ವವಿದ್ದುದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾ ವಸ್ತು ಹೇಳುವ ಶ್ವಕವಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಯಾವುದೊಂದು ಪ್ರಮಾಣ ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲ. (೬) (ಹೀಗೆ ಅನುಭವ ಬಲದಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೂ ಸುಖ ದುಃಖಾದಿ ಭೋಗಕ್ಕೂ ಸ್ವಾತ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುವ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಭ್ರಮಾತ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುವವರ ಮತವನ್ನು ಎಕೆ ನಿರಾಕಾರಿಲ್ಲ, ಎಂದರೆ—) ಆದಕಾರಣ ಸುಖಾದಿವಿಷಯಕ ಸಾಕ್ಷ್ಯಾನುಭವವು ಭ್ರಮೆಯೆಂಬುದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಅವಂತದೋಷಗಳಿಂದ ದುಷ್ಪವಾಗಿದೆ, ಎಂದು ತೋರುವುದರಿಂದ ಹೀ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ದೃಷ್ಟವು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವೇದವ್ಯಾಸರು ನಿರಾಕರಿಸಲಿಲ್ಲ. (ಸ್ವತಃ ಶುದ್ಧನಾದ ಜೀವನ ಸಾಧ್ಯಸಾಧುಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಜನ್ಮವು ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಸತ್ಯಾದಿಗುಣ ಸಂಬಂಧವು ಕಾರಣವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—) ಆತ್ಮ = ಜೀವನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯಸಾಧುಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಲಿಕ್ಕೆ ಸತ್ಯ ರಜತಮೋಗುಣ ಸಂಬಂಧವು ಕಾರಣವು (ಎಂದರೆ—ಜೀವನಿಗೆ ಕರೀರ ಸಂಬಂಧವು ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಸತ್ಯಾದಿಗುಣಗಳ ಸಂಬಂಧವೇ ಕಾರಣವು. ||೪|| ೨೨)

ಹೀ— ಸಾಧ್ಯಸಾಧುಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಲಿಕ್ಕೆ ಸತ್ಯಾದಿಗುಣಸಂಬಂಧವು ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರ ಕಾರಣವು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸ್ವತಂತ್ರಕಾರಣವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಉಪದ್ರಷ್ಟಾನುಮಂತಾ ಚ ಭರ್ತಾ ಭೋಕ್ತಾ ಮಹೇಶ್ವರಃ |

ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ ಜಾಪುಕ್ತೋ ದೇಹೇಽಸ್ಮಿನ್ನರುಷಃ ಪರಃ || ೨೩ ||

ಅ|| ಆತ್ಮನು ದೇಹೇತಿ ಕರೀರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ, ಪರಃ=ಸರ್ವೋತ್ತಮನೂ ಕರೀರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಜೀವನೀತಿ ಲಿಪ್ತಮೂಃ ಆದ, ಪುರುಷಃ=ಸರ್ವಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು. ಉಪದ್ರಷ್ಟಾ=ವ್ಯಾಧಿಗೀತಕೂ ಮೇರೆ ಇದ್ದವನಾಗಿ ಅಂದರೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾಗಿ ಜೀವರು ಮಾಡುವ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಕೊಂಡಿರುವವನು, ಅನುಮಂತಾ=ಭವಿಭವಃ ಕಾರ್ಯಮಾಡುವುದನ್ನು ಎಕೆತವಾಗಿ ಆದೇಶಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವವನು. ಅಥವಾ ತನಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಬುದ್ಧಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಜೀವನಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸುವವನು ಭರ್ತಾ=ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಪೋಷಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನು. ಭೋಕ್ತಾ=ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮ ಫಲಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಭೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನು. ಮಹೇಶ್ವರಃ=ಅಪರಿಮಿತ ಶಕ್ತಿ ಯುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಸರ್ವಂಗೂ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯು, ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ ಚ=ಪರಮ ಚೇತನನೆಂದೂ ಉಕ್ತಃ=ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ.

ಹೀ—ಜೀವರ ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಸತ್ಯಾದಿಗುಣ ಸಂಬಂಧವು ಜಪವಾದುದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರಣವಾಗಲಾರದು ಆದಕಾರಣ ಸ್ವತಂತ್ರಕಾರಣವು ಯಾರಿಂದರೆ—

ಶಾ || (೧) ಸ್ವತಂತ್ರಕಾರಣಂ ತು ಪರಮೇಶ್ವರ (ಪರಮ) ವಿವೇಚ್ಯತ | ಉಪದ್ರಷ್ಟಾನುಮಂತಃ || (೨) ಸರ್ವೇಭ್ಯ ಉಪರಿ (ರೋ) ದ್ರಷ್ಟಾ ಯದುಪದ್ರಷ್ಟಾನಾಮಕ | ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾತ್ಮಾನುಕೂಲೈನ ಮತ್ಯಾ ಪ್ರೇರಯತಿ ಸ್ವ ಯತ | ಅನುಮಂತಃ ಲಿಪ್ತಃ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಭುರಜೋ ಪರಿಃ | ಮಹಾಕಕ್ರಿಯಾಕೋ ವಿಷ್ಣುರ್ಮಹೇಶ್ವರಃ ||

ಇತೀರಿತಃ | ಪರಮತ್ತಾಚ್ಚ ತಸ್ಯೈವ ಹ್ಯನುಮಂತ್ಯತ್ಯಮುಚ್ಯತೇ | ಸ ಏವ ಸರ್ವ-
ದೇಹೇಷು ದೇಹಿನೋನ್ಮೋ ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಇತಿ ಚ || (೩) ಮಾಂ ವಿದ್ವಿ ಸರ್ವಕ್ಷೇತ್ರೇ-
ಷ್ಠಿತಿ ದೇಹೇಃಪ್ರಾಕ್ತಃ | ಕೇನಾಹಮೇವ ಸ ಇತಿ ದರ್ಶಯತಿ || ೨೩ ||

ಅ || (೧) ಉಪದ್ರವ್ಯಾನುಮಂತಾ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರಕಾರಣನಾದರೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. (೨) ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವತಂತ್ರಕಾರಣನೆಂದು ಸಿಗುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ-
ಪ್ರಾಕೃತದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಮೇಲೆ ಅಂದರೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾಗಿ ಜೀವರ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ನೋಡು-
ವುದರಿಂದ ಉಪದ್ರವ್ಯವು ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಸರ್ವ ಸಮರ್ಥನೂ ಉತ್ಪತ್ತಿರಹಿತನೂ ಆದ ಶ್ರೀಪರ-
ಮಾತ್ಮನು ತಾನೇ ಸರ್ವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಂದ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ವಿಶ್ವೇಶರೂಪ ದೋಷವಿಲ್ಲದಿದ್ದವನಾಗಿ
ನೋಡುತ್ತಾ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪ್ರೇರಿಸುವವನು ಅನುಮಂತಾ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ
ಮಹಾ ಶಕ್ತಿಯು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಆತನು ಮಹೇಶ್ವರಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆತನೇ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟನಾದುದ-
ರಿಂದ ಅಂದರೆ ಪರಮ ಚೇತನನಾದುದರಿಂದ ಅನುಮಂತಾ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ
ಪ್ರಾಕೃತಿ ಜೀವರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದು ಆ ಜೀವರಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾಗಿ ಇರುತ್ತಾನೆ (೨)
ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಂ ಜಾಹಿ ಮಾಂ ವಿದ್ವಿ ಸರ್ವಕ್ಷೇತ್ರೇಷು ಭಾರತ ಎಂದು ವೇದಲು ಅನುಮಂತನಾಗಿ (ಪ್ರೇರ-
ಣಾಗಿ) ದೇಹದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ದೇಹೇಷ್ಠಿನ್ ದೇಹದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು
ಮುಕ್ತವೆ. ಆದರಿಂದ ದೇಹದಲ್ಲಿದ್ದ ನಾನೇ ಅನುಮಂತನು. (ಸರ್ವ ಪ್ರೇರಕನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು.)
ಎಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. || ೨೩ ||

ಹೀ-ಪ್ರಕೃತಿಂ ಪುರುಷಂ ಚೈವ ವಿದ್ವಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಆದರಾತೀತ
ಮೃತ ಪುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವುಗಳ ಜ್ಞಾನಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

ಗೀ|| ಯ ಏವಂ ವೇತ್ತಿ ಪುರುಷಂ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಚ ಗುಣೈಃ ಸಹ |
ಸರ್ವಥಾ ವರ್ತಮಾನೋಽಪಿ ನ ಸ ಭೂಯೋಽಭಿಜಾಯತೇ || ೨೪ ||

ಅ || ಯಃ-ಯಾವಾತನು, ಏನು ಪುರುಷಂ=ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರೆಂಬ ಇಬ್ಬರೂ ಪರ.ಕರವು.
ಪ್ರಕೃತಿಂ ಚ=ಆಚೇತನ ಚೇತನವೆಂಬವ ಎರಡು ಪ್ರಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕೂಡ. ಗುಣೈಃ ಸಹ=ಅವುಗಳಲ್ಲಿ
ವಿವ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ಅಂದರೆ ಜೀವನು ಪ್ರಕೃತಿಗುಣಗಳಿಂದ ಬದ್ಧನಾಗಿ ಸುಖ ಮುಖಾದಿ
ಗೋಷ್ಠನುಭವಿಸುವವನು. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಕೃತಿಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವನು ಮಹಾ ಶಕ್ತಿಯ ರೂಪವನು.
ಇವರಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನೂ ಜೀವರಿಗಿಂತ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂನೂ ಈ ಪ್ರಕಾರ ವೇತ್ತಿ-ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ತಿಳಿದು. ಆಪ-
ರೋಕ್ಷವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ಸಃ=ಆ ಅಧಿಕಾರಿಯು, ಸರ್ವಥಾವರ್ತಮಾನೋಽಪಿ-ಪ್ರಮಾದದಿಂದ
ಅಪ್ರಮಾದವಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಗೂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡಿದವನಾದಾಗ್ಯೂ, ಭೂಯಃ-ತಿರುಗಿ ಸಂಭವಾಯ ತೀ ಪುಟ್ಟು-
ವಿಲ್ಲ. (ಮುಕ್ತನಾಗಿ. ತಾನೇ.) || ೨೪ ||

ಪಾ || (೧) ಯತಶ್ಚ ಯದಿತ್ಯಾಹ | ಉಪದ್ರವ್ಯೇತಿ || (೨) ಅನುಮಂತಾ ಅಸ್ತನು ವಿಶೇ-
ಷತೋ ವಿಶಿಷ್ಟತಃ || (೩) ಪುರುಷಃ ಸುಖದುಃಖಾನಾಮತಿ ಜೀವಃಉಕ್ತಃ | ಪುರು-
ಷಂ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಚೇತಿ ಜೀವೇಶ್ವರೌ ಸಹ್ಯಪೋಚ್ಯತೇ || (೪) ಅಸತ್ತ್ವ ಮಹಾಶಕ್ತ-
ವ್ಯಾಪಾರಿಣಿ

ಯೋವಿರೋಧಃ | ಉತ್ಕರ್ಷೇ ಹಿ ಮಹಾಶಾಸ್ತ್ರಯಂ || (೫) ಕಥಾ ಹಿ ಸೌಕವ್ಯ-
ಯುಕ್ತಪ್ರತಿ | ಅವಾಚ್ಯೋತ್ಕರ್ಷೇ ಮಹತ್ಶಾಸ್ತ್ರವನಾಚಾಂ ಸರ್ವನ್ಯಾಯಾಃ
ಜ ಮಹತ್ಪ್ರಕರತಂ | ವಿಷ್ಣೋರನಂತಸ್ಯ ಪರಾಪ್ತರಸ್ಯ ಕಚ್ಚಾಪ್ಯಸ್ತೇವ ನ ಚಾತ್ರ-
ಕಂಕಾ

101

ಅ || (೧) ಯತಶ್ಚ ಯತ್=ಜಗತ್ಪ್ರಯಾಂ ದ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ.
ಎಂದು ಶ್ರುತಿಶಾಸ್ತ್ರವಾದುದನ್ನು ಉಪದ್ರವ್ಯಾ (೨೩) ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (೨) (ಅಮ-
ಮಂಕಾ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಅನುಮಂತಾ=ಮತ್ತೂ ಮತ್ತೂ ಕರ್ತವ್ಯವಾ-
ದುದನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆರೋಪಿಸುವವನು ಅಂದರೆ ಈ ಕರ್ಮವು ಇವನಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಕಳ್ಳವೆಂದು ವಿಮಾ-
ಮಾತಕರ್ತೃವನು (೩) (ಯ ಏನಂ ವೇತ್ತಿ ಪುರುಷಂ. (ಶ್ಲೋ. ೨೪) ಎಂಬುವಲ್ಲಿದ್ದ ಪುರುಷ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಉಪೋದ್ರಾವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ಪುರುಷಃ ಸುಖದುಃಖಾಸಾಂ. (೨೫)
ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಸುಖ ದುಃಖಭೋಕ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ತೋರುವುದರಿಂದ ಜೀವನು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. (ಉದಾಹರಣೆ-
(ಶ್ಲೋ. ೨೬) ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ.) (ಹೀಗೆ ಜೀವೇಶ್ವರಿಯಿಂದ
ಪ್ರಕೃತರಾದುದರಿಂದ ಯ ಏನಂ ವೇತ್ತಿ ಪುರುಷಂ ಪ್ರಕೃತಿಂ (ಶ್ಲೋ. ೨೪) ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪುರುಷ-
ದಿಂದ ಜೀವೇಶ್ವರರು ಇಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಿಗೇನೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ. (೪) (ಯ ಏನಂ ವೇತ್ತಿ ಪುರುಷಂ
ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನಾಸಾಗಿದ್ದೇನೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಜೀವಲ್ಪಹ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಈ ವಾ-
ದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಕೆಲವರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವರು ಅದನ್ನು ದೂಷಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಜೀವ-
ಲ್ಪಹ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿದರೆ-ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳೂ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ (ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು) ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು
ಹೇಳುತ್ತವೆ, ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದು. (ಹೇಗೆಂದರೆ) ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಪರ-
ಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಸರ್ವಗುಣ ಸಂಪೂರ್ಣನೆಂಬುವಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗವು (೫) (೧)
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವೇದಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸೌಕಾರ್ಯವು ಶ್ರುತಿಮು-
ಖೇಶ್ವರದೇ. ಸರ್ವೋತ್ತಮನೂ ನಾಶರಹಿತನೂ ಅದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವ್ಯವಹರ-
ದಿಂದಲೇ ಅತಃ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಅಕರ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವಾಚ್ಯವೆಂದು ಹೇ-
ಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ವೇದವಚನಗಳಿಗೂ ಸಮಸ್ತ ನ್ಯಾಯವೈಶಾರಿಕವೂ
ವಿಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಮಹಾ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗವು. ಉತ್ಕರ್ಷದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗವಾದುದನ್ನು
ಉತ್ಕರ್ಷವು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಂಕಾಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಯಾವ ಬಾಧ-
ಕವೂ ಇಲ್ಲ.

ನೀ - ಹೀಗೆ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲವೆಂದರೆ -

ಭಾ || (೧) ಅತೋ ವಿರುದ್ಧಂ ಕು ಯದತ್ರ ಮಾನಂ ಕದಕ್ಷಜಾದಾವಳವಾಂಪಿ ಯುಕ್ತಿಃ ||
ನ ಕಶ್ಚ ಮಾಣಂ ಕವಯೋ ವದಂತಿ ನ ಚಾಪಿ ಯುಕ್ತಿಹರ್ಷಸಮುತಿರ್ಭಿ ದೃಷ್ಟಿ-
ರಿತಿ || (೨) ಅತೋ ಯುಕ್ತಿಧರಶ್ಲೋಕದಪರಾಪೋ ನ ಯುಕ್ತಃ || (೩) ಅತೋ
ಯಯಾ ಯುಕ್ತ್ಯಾ ವಿಧ್ಯಮಾನಶ್ಚಾದಿ ಕಲ್ಪಯತಿ ಸಾ. ಪ್ಯಾಭಾಸರೂಪೇತಿ ಸದೇಶ-
ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ವೇದೈರುಚ್ಯತ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಃ || (೪) ಅವಾಂಕರಂ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗ-

ಶ್ಲೋಕ ೧೧ (೫) ಉಕ್ತಂ ಚ ತತ್ತ್ವವ | ಅವಾಂತರಂ ತತ್ಪರತ್ವಂ ಚ ಸತ್ತ್ವೇ ಮಹ-
ದ್ವ್ಯಾತ್ಮೇಕತ್ವಾತ್ತು ತಯೋರನಂತ ಇತಿ || ೨ ||

೧೧ (೫) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರಮಾಣವು ತಂಕಿಸಿ-
ತುಟ್ಟದೋ, ಅದು (1) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೋ, (2) ಅಥವಾ ಯುಕ್ತಿಯೋ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆ-
ಂದು ಅಯುಕ್ತವು. ನ್ಯಾಯಾಭಿಜ್ಞರು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವುಂಟೆಂದಾಗಲೀ ಅಗಮಪ್ರಮಾಣವುಂಟೆಂದಾಗಲೀ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಉಪಜೀವ್ಯವಾದ
ವೇದವೆಂದ ವಿರೋಧವಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಯುಕ್ತಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯುಕ್ತಿಯು ವೇದಕ್ಕಿಂತ
ಒಳಗಿರುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹುಟ್ಟಿಸತಕ್ಕದ್ದು. (೨) ಆದಕಾರಲೂ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದಲಾಗಲೀ ಬೇರೆ ಯಾವ
ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲಾಗಲೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಉತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ಅಪಲಾಪಮಾಡಲಾರದು (೩) (ಹಿಂದೆ
ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ—) ಅದುದರಿಂದ ವೇದ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣ ವಿರೋಧವಿದ್ದು
ದರಿಂದ ಯಾವ ಯುಕ್ತಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಉತ್ಕರ್ಷಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲ, ಮತ್ತೆ ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯ
ಗೋಚರ ಕಲ್ಪಿಸುವುದೋ, ಆ ಯುಕ್ತಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ಉಪಜೀವ್ಯ ವೇದವಿರೋಧದಿಂದ
ಅಭಾಸವೆಂಬವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಾಧಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಉತ್ಕರ್ಷಾದಿಗಳನ್ನೇ ವೇದಗಳು
ವಾ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. (೪) (ಹೀಗಾದರೆ ಭಗವದುತ್ಕರ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಕರ್ಷವು
ಇಲ್ಲವೆಂದು ಎಂಬುವಲ್ಲಿಯೂ ವೇದಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ವಾಕ್ಯಭೇದವು ಬರಬೇಕಾಗು-
ವುದು. ಎಂದರೆ—) ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟನು ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಮಹಾ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಉತ್ಕರ್ಷವು.
ಇಲ್ಲವೆಂದು ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಅವಾಂತರ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಇದೆ. (ಹೀಗೆ ಎರಡು ಕಡೆ ಮಹಾ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲ
ವೆನಿಸುವುದರಿಂದ ವಾಕ್ಯಭೇದವಿಲ್ಲ) (೫) (ಈ ಅರ್ಥವು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದೆಂದರೆ) ಅದೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ
ಅವಾಂತರ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಉತ್ಕರ್ಷವಿದೆ, ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಅವಾಂತರ
ತಾತ್ಪರ್ಯವು. (ಇದು ವಾಕ್ಯಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದಿಗೀಕರಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದು ವಸ್ತುತಃ, ಉತ್ಕರ್ಷವು ಸತ್ತಾ-
ದಿ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ.) (ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ -) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂಬಂಧಿಗಳಾದ
ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಷವೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವ ವೇದವಾಗುದು) ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಷವು
ಇಲ್ಲವೆಂದು ಎಂಬುದೂ ಎರಡಕ್ಕೂ ಏಕವೇ. ಭೇದವಿಲ್ಲ. || ೨ ||

ಹೀ - ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರ್ಗುಣನು ನಿರಾಕಾರನೆಂದೇ ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದಕಾರಲೂ ಎಲ್ಲಾ
ವೇದಗಳಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನೆಂಬುವಲ್ಲಿಯೇ ಮಹಾ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂಬುದು
ಕೇಗೆ ಎಂದರೆ—

**೧೧ (೧) ತ್ಯಾಮಾತ್ಮಾದ್ಯಭಿಧಾನಾಚ್ಚ || (೨) ಯುಕ್ತಂ ಚ ಪುರುಷಮತಿ ಕಲ್ಪಿತಯುಕ್ತಾ-
ದೇರಾಭಾಸತ್ವಂ | ಅಜ್ಞಾನಸಂಭವಾತ್ | ನ ಕು ಸ್ತಕ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ವೇದಸ್ಯಾ-
ಭಾಸತ್ವಂ || (೩) ಅದರ್ಶನಂ ಚ ಸಂಭವತ್ಯೇವ ಸ್ವಂಸಾಂ ಬಹುನಾಮಸ್ಯಜ್ಞಾ-
ನಾತ್ || (೪) ತರ್ಹ್ಯಸ್ಯದನಧೀಕರುತ್ಯಾದೌ ವಿಸರ್ವಗೋಪಿ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ |
ಯತಸ್ತತ್ತ್ವವಾಹ | ನೈತದ್ವಿರುದ್ಧಾ ವಾಚೋ ನೈತದ್ವಿರುದ್ಧಾ ಯುಕ್ತಯ ಇತಿ ಹ
ಪ್ರಜಾಸತಿರುನಾಚಿ ಪ್ರಜಾಸತಿರುನಾಚೀತಿ || (೫) ತದ್ವಿರುದ್ಧಂ ಜೀವಸಾಮ್ಯಂ
ಅಧಾಸ ವಿವ ಚೀತಿ ಚೀತ್ವಂ || ೩ ||**

ಅ || (೧) ಶ್ಯಾಮಲಕವಾ ಹೃದಯೇ ಸೋಪಮಾಹುಃ | ಭೇದಯತ್ಯು ವೈ ಲೋಹಶಾಸ್ತ್ರೀ
ವರ್ಣಃ | ಇತ್ಯಾದಿ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಶ್ಯಾಮಶ್ವಾದಿ ರೂಪಗಳನ್ನು ಅಪ್ಪಬಾಹುವೇ ಮೊ
ರಾದ ಆಕಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. (ರೂಪಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಕೃತರೂಪಾದಿಗಳ
ಇಲ್ಲವೆಂದರ್ಥವು.) (೨) (ವೇದಗಳಿಂದ ವಿರೋಧವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಯುಕ್ತಾದಿಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣ
ಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕವಿಲ್ಲ. ಯುಕ್ತಾದಿಗಳಿಂದ
ವಿರೋಧವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವೇದವೇ ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದವಷ್ಟೆ ಎಂದರೆ—) ಪುರುಷರ ಆತ್ಮಾ
ದಿಂದ ಪರಿಶುದ್ಧವೆಂದು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಪುರುಷರ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿತಗಳಾದ ಯುಕ್ತಾದಿಗಳಿಗೆ
ಆಧಾಸತ್ಯವು ಯುಕ್ತವು ಸಂಭಾವಿತವು. ಅಪೌರುಷೇಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪುರುಷರ ಆತ್ಮಾದಿ ಗುಣ
ವಸ್ತು ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸದೇನೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವುಳ್ಳ ಸ್ವತಃ ವಿವ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರತಕ್ಕ ವೇದಕ್ಕೆ (ಕುಷ್ಠಯುಕ್ತಿ ವಿರೋಧ
ದಿಂದ ಆಧಾಸತ್ಯವು (ಆಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು) ಸರ್ವಥಾ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (೩) (ಯುಕ್ತಿಯು ಆಪ್ತಾನ ಮೂಲ
ಕವು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಪದಾಧನಮಾಡುತ್ತಾರೆ—) ಬಹು ಪುರುಷರಿಗೂ ಆಪ್ತಾನವು ಇರಬಹುದಾದುದರಿಂದ
ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಬರುವ ವ್ಯಥೆಗಳಾದ ದೋಷಗಳು ಇರುವುದು ಸಂಭಾವಿತವೇ. (ಆಂವೇ-
ವೇದಕ್ಕೂ ಯುಕ್ತಾದಿಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವು ಬಂದಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಲಾರವು. ಮತ್ತೆ
ಎರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸದೇಕು. ಆಗ ಯುಕ್ತಾದಿಗಳು ಆಪ್ತಾನ ಮೂಲಗಳಾಗಿವೆ
ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಯುಕ್ತಾದಿಗಳೇ ಅಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸದೇಕು. ವೇದಕ್ಕೆ ಆಪ್ತಾನಮೂಲಸತ್ಯವು
ಕೊಡದಿರುವುದರಿಂದ ವೇದಕ್ಕೆ ಆಧಾಸತ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಕೂಡದು.) (೪) ವೇದಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತಿ ವಿರೋಧವು
ವೇದಗಳಿಗೆ ಆಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಕಾರಣವಾಗದಿದ್ದರೂ, ನಾವು ಕಲಿಯದಿರುವ ವೇದವಿ
ಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷವು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ ಎಂದಾಗಬೇಕಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳಕೂಡದು.
ಎಳೆದರೆ ಅದೇ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ
ವಿರುದ್ಧಗಳಾದ ವಚನಗಳು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧಗಳಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳು ಇಲ್ಲ. ಎಂಬ
ಅನುಮಾನವು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಎಂದು ವೇದಪುರುಷನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ || (ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳಿಗೆ ಭಗವಂತನ
ಗೋತ್ಕರ್ಷದಲ್ಲಿಯೇ ಮಹಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಜೀವೈಕ್ಯವು ವೇದವಿ
ಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂದರೂ ಸೂತ್ರ ಇತಿಹಾಸಾದಿಗಳೆಂದರೂ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ, ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ—) ರೂಪಂ ರೂಪಂ
ಪ್ರತಿರೂಪೋ ಬಭೂವ ಎಂಬುವ ಕೃತಿಯಿಂದ ಜೀವನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾದುದರಿಂದ ಮತ್ಯಾದಿ ಭಗ
ವದ್ವಿಶ್ವಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಲ್ಲವೇ ಅಲ್ಲ. (ಇದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ವಿಶ್ವವು ನಿಷಿದ್ಧವಾಯ್ತು.) || ೬ ||

ಹೀ—ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಭಾರತ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ದಾಹಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಛಾ || (೧) ಜನಮೇಜಯ ಉನಾಚ | ಬಹವಃ ಪುರುಷಾ ಬ್ರಹ್ಮನ್ನುತಾಹೋ ವಿಶ್ವವಿವ
ಕು | ಕೋ ಹೃತ್ ಪುರುಷತ್ರೇಷ್ಯತ್ತಂ ಭವಾನ್ಯತ್ಕುಮರ್ಹತಿ || ವೈರಂಪಾಯನ
ಉನಾಚ | ಸೈತದಿಷ್ಟಂ ಪುರುಷಮೇಕಂ ಕುರುಕುಲೋದ್ವಹ | ಬಹುನಾಂ ಪುರು
ಷಾಣಾಂ ಹಿ ಯಥೈಕಾ ಯೋನಿರುಚ್ಯತೇ | ತಥಾ ತಂ ಪುರುಷಂ ವಿಶ್ವಮಾಪ್ನಾ-
ಸ್ಯಾಮಿ ಗುಣಾಧಿಕಮಿತಿ ಮೋಕ್ಷಭರ್ಮಣಃ || (೨) ನ ಚೈತತ್ಸರ್ವಂ ಸ್ವಪ್ನೇಂದ್ರಮಾ-
ಲವತ್ || (೩) ವೈಭವ್ಯಾಚ್ಚ ನ ಸ್ವಪ್ನಾದಿವದಿತಿ ಭಗವದ್ವಚನಂ || (೪) ನ ಚ

|| ೬ || ಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಜನಮೇಜಯ ಅಧೀಶೋಗಿತ್ವಂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸದ್ವಿಶ್ವವಿವದಿತಿ.

ಸ್ವಪ್ನಾದಿವದೇಕಜೀವಕಲ್ಪಿತತ್ವೇ ಮಾನಂ ಪಶ್ಯಾಮಃ || (೫) ವಿಪರ್ಯಯೇ ಮಾ
ತೋಕ್ತಾ ದ್ವಿತೀಯೇ || ೪ ||

|| (೧) ಜನಮೇಜಯರಾಜನು ವೈಕಂಠಾಯನಾಚಾರ್ಯರೊಡನೆ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಎಲೋ
ವೈಕಂಠಾಯನಾಚಾರ್ಯರೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಹುಮಂದಿ ಪುರುಷರೋ, ಅಥವಾ ಒಬ್ಬನೇ ಪುರುಷನೋ, ಬಹು
ಮಂದಿ ಜೀವನರೋ ಎಂಬುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಸಮಾನಿಕರೋ, ಅಥವಾ ಅವರಲ್ಲಿ
ಒಬ್ಬನು ಶ್ರೇಷ್ಠನಿದ್ದಾನೋ, ಶ್ರೇಷ್ಠನಿದ್ದಾನೆಂದಾದರೆ = ೮ ಜೀವನರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನು ಯಾರು? ಅವನು
ಹೀಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠನು. ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವನಿಮಿತ್ತವಾದ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪುರುಷನನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು, ಎಂದು
ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ ವೈಕಂಠಾಯನಾಚಾರ್ಯರು ಉತ್ತರ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಎಲೋ ಜನಮೇಜಯನೇ ಈ ಜಗ
ದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಜೀವನನೆಂಬುವುದನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಒಡಂಬಡುವುದಿಲ್ಲ. (ಮತ್ತೆ ಬಹು ಜೀವನರು
ಇದ್ದಾರೆ.) ೮ ಬಹುಜೀವನರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾರು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸರ್ವಗೂ ಕಾರಣಭೂತನೋ,
ಸಂಗಂಠಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನೋ ಅಂತಹ ಪುರುಷನನ್ನೆಸಿದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನೆನ್ನಾ
ಮೂ ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನನ್ನಾಗಿಯೂ ನಿನಗಾಗಿಯೂ ಹೇಳುವೆನು, ಎಂದು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿದೆ.
೨) (ಸಂಪೂರ್ಣ ಜಗತ್ತೂ ಸ್ವಪ್ನದಂತೆ ಒಬ್ಬ ಜೀವನ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದದ್ದು, ಎಂದು ವಿಶ
ವವಾದಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಂದ್ರಜಾಲದಂತೆ ಅನೇಕ ಜೀವರ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪರಿಕಲ್ಪಿತವೆಂದು
ಒಬ್ಬ ಜೀವವಾದಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ತಥಾಚಿ ನಿಶ್ಚಯವಾದ ಜಗತ್ತು ಸುಳ್ಳಾದುದರಿಂದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾದ
ವಿಷುಪತರಾಂ ಇರಲಾರನು. ಆದಕಾರಣ ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಷದಲ್ಲಿ
ಒಬ್ಬ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಯನೆಂಬುವುದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುವುದು? ಎಂದರೆ—) ಸಂಪೂರ್ಣ ಜಗತ್ತು ಸ್ವಾಪ್ನ ಸದಾರ್ಥ
ದಂತೆ ಒಬ್ಬನ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪರಿಕಲ್ಪಿತವೆಂದೂ, ಇಂದ್ರಜಾಲದಂತೆ ಅನೇಕ ಜೀವರ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ
ಕಲ್ಪಿತವೆಂದು ಸರ್ವಥಾ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೩) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಜಗತ್ತೂ ವಾರಮಾ
ಪಕವಾಗಿ ಇದೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬರುವ ಜಗತ್ತೂ, ಸ್ವಾಪ್ನ ಸದಾರ್ಥ, ಹಗ್ಗವನ್ನು ಹಾವು
ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಇತ್ಯಾದಿಗಳಂತೆ ಸುಳ್ಳು ಎಂದು ಸರ್ವಥಾ ಹೇಳಿಕೂಡದು. ಸ್ವಪ್ನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ
ಉತ್ತರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟವು. ಜಾಗೃತದಾರ್ಥವಲ್ಲ, ಹಗ್ಗವನ್ನು ನೋಡಿ ಹಾವೆಂದು ತಿಳಿದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಂ
ಗಾಲದಲ್ಲಿ ಇದು ಹಗ್ಗವೇ, ಹಾವಲ್ಲ, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಅನುಭವವು ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವ ವೈಧರ್ಮ್ಯಾ
ತ್ಮಕ ಸ್ವಪ್ನಾದಿವತ್ ಎಂಬುವ ಭಗವದ್ವಚನದಿಂದಲೂ (ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸತ್ಯಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.) (೪)
ಶ್ವಾಪ್ನ ಸದಾರ್ಥದಂತೆ ಜಗತ್ತು ಒಬ್ಬ ಜೀವನದ ಕಲ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ (ಇಂದ್ರಜಾಲ
ದಂತೆ ಬಹುಜೀವನದ ಕಲ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ) ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. (೫)
ಜಗತ್ತೂ ಸತ್ಯವೇ, ಎಂಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಫಲಿತವಾಗಿ ವಿಶ್ವಂ ಸತ್ಯಂ ಯಚ್ಚಿ
ತೀತ ಸತ್ಯಮಿತ್ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

|| ೪ ||

ಹೀ—ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯವೇ ಎಂದಾದರೆ—ಅಪಿದ್ರಮಾನೋ ಹ್ಯವಧಾತಿ ಹಿ ದ್ವಯೋ ಧ್ಯಾತು
ರ್ವಿಯಾ ಸ್ವಪ್ನಮಾನೋರಥೋ ಯಥಾ ಎಂದು. ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ವೈಕಂಠದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸ್ವಪ್ನಾದಿಗಳ
ಸಾಕ್ಷ್ಯವು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೀಗೆ ಎಂದರೆ—

ಫಲ || (೧) ಉಕ್ತಂ ಜಾಯಾಸ್ಯಶಾಮಾಯಾಂ | ಸ್ವಪ್ನೋ ಹ ವಾ ಆಯಂ ಚಂಚಲಶ್ಚ ನೈ
ತ ಸ್ವಪ್ನೋ ಸಹ ವಿಪ್ರೇದ ಸತದಿತೀತಿ || (೨) ನಾಮಂ ದೋಷಃ | ಸ ಒಪ್ಪರಸ

ಜೀವೈಕ್ಯಮುಚ್ಯತೇ || (೩) ಜೀವಸ್ಯ ಹೀಶ್ವರೈಕ್ಯಮಿತಿ ಧೈಯಂ || (೪) ತದಪಿ ನ
 ನಿರುಪಾಧಿಕಂ | ಅತೋ ನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವವಿರೋಧೈಕ್ಯಂ || (೫) ತಥಾ ಚ ಮಾಧು-
 ಚಂದಸಶ್ರುತಿಃ | ಏಕ್ಯಂ ಚಾಪಿ ಪ್ರಾತಿಬಿಂಬೈನ ವಿಷ್ಣೋರ್ಜೀವಸ್ಯೈವೈಶ್ವತ್ಯ-
 ಪಯೋ ವದಂತೀತಿ || (೬) ಅಹಂಗ್ರಹೋಪಾಸನೇ ಚ ಫಲಾಧಿಕ್ಯಮಾಗ್ನಿವೇತ್ಯ-
 ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧಂ || (೭) ಅಹಂಗ್ರಹೋಪಾಸಕಸ್ತಸ್ಯ ಸಾಮ್ಯಮಭ್ಯಾತೋ ಹವಾ ಅಶ್ನುತೇ
 ನಾತ್ರ ಶಂಕೇತಿ | ತದೀಯೋಽಹಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಮಹಂಗ್ರಹ ಇತೀರಿತ ಇತಿ ವಾಮನೇತಿ
 (೮) ತದ್ವರತಾತ್ಮ ಸೋಃಸ್ತೀತಿ ಭೃತ್ಯೈರೇವ ನಕು ಸ್ವತ ಇತಿ ಚ | ಪ್ರಾತಿಬಿಂ-
 ಬೈನ ಸೋಃಸ್ತೀ ಭೃತ್ಯಶ್ಚೇತಿ ಭಾವನಾ | ತಥಾ ಹ್ಯಯಾಸ್ಯಶಾಖಾಯಾಂ | ಭೃತ್ಯ-
 ಶ್ಚಾಹಂ ಪ್ರಾತಿಬಿಂಬೈನ ಸೋಃಸ್ತೀತ್ಯೇವಂ ಹ್ಯುಪಾಸ್ಯಃ ಪರಮಃ ಪುಮಾನ್ ಇತಿ |
 ಪ್ರಾತಿಬಿಂಬಂ ಚ ತತ್ಸಾಮ್ಯಮೇವ || ೫ ||

|| ೨೩,೨೪ ||

ಅ || (೧) ಈ ಜಗತ್ತು ಅನಿತ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಏಕಾಂತವೈದ್ಯಾಗಿಯಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಸ್ವತ್ವ
 ಮನೋರಥದಂತೆ ಎಂದು ಹೇಳಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ವಸ್ತುತಃ ಸ್ವತ್ವ ಸದೃಶವಲ್ಲ. (ಸುಳ್ಳು, ಅಲ್ಪ)
 ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲೆತ್ತಮೇಲೆ ಈ ವಸ್ತುವು ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ತೋರಿದ್ದು. ಜಾಗೃತವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತೋರಿ-
 ವಸ್ತುವಲ್ಲ, ಎಂದು ಇತ್ಯಾದಿ ರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ವಾನ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಾಧಜ್ಞಾನವು ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಈ ಜಗತ್ತೂ
 ಇಲ್ಲವೆಂದು ಜಗದ್ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಾಧಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲ. (೨) (ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ ಎಂದು ಜೀವನು ಎರಬ್ರಹ್ಮ
 ನನ್ನು ಉಪಾಸನಾಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು. ಜೀವನು ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟನಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಜೀವನಿಂದ ಏಕೈಕೋವಿವ
 ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಹೇಗೆ ಆದಾನು ಎಂದರೆ—) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಜೀವನಿಂದ ಏಕೈ
 ವನ್ನು ಹಾಗೆ ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವೂ ಕೂಡ
 ಲಾರದೇವತೆ ದೋಷವಿಲ್ಲ. (೩) ಯದ್ವಿತಿ ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ ಎಂಬುವ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಆವಾತತಃ
 ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯವು ತೋರುವುದರಿಂದ ಅಹಂಗ್ರಹೋಪಾಸಿಯು ಅವಶ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. (೪)
 ಆದರೂ ಜೀವನಿಗೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ತೋರುವ ಏಕೈಕವು ನಿರುಪದೇಶವಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಸ್ವರೂಪೈಕ್ಯವಾದ
 ವಾದ ಮುಖ್ಯೈಕ್ಯವಲ್ಲ. ಆದಕಾರೂ ಜೀವನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾದೈಕ್ಯವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗದಿರುವ
 ದರಿಂದ ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಏಕೈಕವು ಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯು-
 ಮತ್ತೆ ಆವಾತತಃ ತೋರುವ ಏಕೈಕವು ಜೀವನಿಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವರೂಪವಾದುದೇ (ಪ್ರತಿ-
 ಬಿಂಬತ್ವವೆಂದರೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನನಾಗಿದ್ದು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ ಸಾಕ್ಷಾದೈಕ್ಯವಿರ-
 ಳ್ವದು.) (೫) (ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಏಕೈವೇದು ಏಕೆ ಅರ್ಥವಾಗಬಾರದು. ಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವರೂಪವೇ ಏಕ-
 ಏಕೆ ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದರೆ—) ಜೀವನಿಗಾದರೂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಏಕೈಕವನ್ನು ಮುಷ್ಕಿಗಳು ಏನು ತೇಲಿ-
 ತ್ತಾರೋ ಅದು ಪ್ರತಿಬಿಂಬರೂಪವಾದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲೇ. ಎಂದು ಮಾಧುಛಂದಸ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ
 (೬) ನಾನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ದಾಸನಾಗಿದ್ದೇನೆ ಎಂಬಿ. ಅಹಂಗ್ರಹೋಪಾಸನದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಏಕೈಕ
 ಷೆಟ್ಟು ಇದೆ ಎಂಬುವುದು ಅಗ್ನಿ ವೇದ್ಯಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ನಾನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಭೃತ್ಯನೆಂದು ಏಕೈಕ
 ಸನಾಮವಾವನು ತೀರ್ಥವಾಗಿ ಅಲ್ಪಕಾಲದಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ
 ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಹಂಗ್ರಹೋಪಾಸನಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾರೋಪದೇಶವು. ಏಕೈಕ
 ಪ್ರಯೋಜನವು. ಮುಷ್ಕಿವಾಗಿ ಏಕೈಕವನ್ನೇ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವುದೆಂದರೆ ಎಂ ಯಥಾ ಯಥೋ-
 ಪಾಸತೇ ತದೇವ ಫಲತಿತಿ ಎಂದ. ಏಕೈಕವು ಏಕವಿಧವಾದ ಚಿತ್ತವು ಏಕವಿಧವಾದ ಫಲವು ಏಕ

ಇದಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಕೂಡದೆ ಹೋಗುವುದು) (ಅಹಂಗ್ರಹಃ ಎಂಬುವ ಉಪಾಸನೆಯು ನಾನೇ ಪರ
ಮಾತ್ಮನೆಂಬುವ ಮುಖ್ಯೋಪಾಸನೆಯಲ್ಲ, ಮತ್ತೆ ನಾನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನನೆಂಬುವ ಜ್ಞಾನವೇ
ಕರ್ತೃಹತದ್ವಾರ್ಥವು, ಎಂದು ವಾಮನಪುರಾಣದಲ್ಲಿ. (೮) ಜೀವನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿ
ವೃದ್ಧರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನನೇ ನಾನಾಗಿದ್ದೇನೆ, ಎಂದು ಭೃತ್ಯರಿಂದಲೇ ಉಪಾಸನಾಮಾಡಲ್ಪಡ
ಬಹುದು. ಜೀವನಿಗೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವಿಕೃತದಿಂದ ಈ ಉಪಾಸನೆಯೆಂದು ಹೇಳಕೂಡದು.
ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನನಾಗಿದ್ದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಿಂಚಿತ್ಸಾದ್ಯಕ್ಕಿವಿಧದಿಂದ ಸೋತವನು ಎಂದು
ಕರ್ತೃಹೋಪಾಸನೆಯು. ಅಂದರೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಭೃತ್ಯನೆಂದು ಭಾವನೆಯು. ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ
ವಸ್ತು ಅಯಾಸ್ಯಕಾಪೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸದ್ಭಕ್ತನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನನಾಗಿ
ವೃದ್ಧರಿಂದ ನಾನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಭೃತ್ಯನು, ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಪುರುಷಕಲ್ಪ
ವಾಕ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸೋತವನು ಎಂದು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕು. ಮೃತಿಯಿಲ್ಲದ
ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಕಿಂಚಿತ್ಸಾದ್ಯಕ್ಕಿವಿಧದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನನಲ್ಲವೇ, ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.
ರ್ಮಭಾ ವಿಕೃತವಲ್ಲ. (ಅದುದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಜೀವನಿಂದಲಾಗಲೀ ಜೀವನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮ
ನಿಂದಲಾಗಲೀ ಮುಖ್ಯೈಕ್ಯವು ಯಾವ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳದಿದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವೋ
ತ್ಕರ್ತೃವಲ್ಲ ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳಿಗೆ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ, ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲ.)

|| ೨೩, ೨೪ ||

೩೬- ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ದರ್ಶನಸಾಧನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

೧೬ || ಧ್ಯಾನೇನಾಸ್ತತ್ವನಿ ಪಶ್ಯಂತಿ ಕೇಚಿದಾತ್ಮಾನಮಾತ್ಮನಾ |

ಅನ್ಯೇ ಸಾಂಖ್ಯೇನ ಯೋಗೇನ ಕರ್ಮಯೋಗೇನ ಚಾಪರೇ || ೨೫ ||

ಅ || ಕೇಚಿತ್ = ಕಾಶ್ಮಶ್ರವಣ ಮನನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ಕೆಲವು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು, ಧ್ಯಾನೇನ =
ಧ್ಯಾನದಿಂದ, ಆತ್ಮನಾ = ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ, ಆತ್ಮಾನಂ = ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಆತ್ಮನಿವೇಹದಲ್ಲಿ ಪಶ್ಯಂತಿ =
ಸೋತುತ್ತಾರೆ. ಅನ್ಯೇ = ಇನ್ನಿತರರು. (ಕಾಶ್ಮಶ್ರವಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದು ಕಾಶ್ಮಶ್ರವಣಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ
ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವರು) ಸಾಂಖ್ಯೇನ ಯೋಗೇನ = ಕಾಶ್ಮಶ್ರವಣದಿಂದಲಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನರೂಪ ಉಪಾಯದಿಂದ
(ಅಂದರೆ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಭಗವತ್ಪ್ರವಚನದ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನರೂಪ ಉಪಾಯದಿಂದ ಮತ್ತು ಧ್ಯಾನ
ದಿಂದಲೂ ಕೂಡ.) ಆತ್ಮಾನಂ = ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು. ಪಶ್ಯಂತಿ = ಸೋತುತ್ತಾರೆ. ಅಪರೇ = ಪ್ರಧಿಕಾರಿಗಳು
ಕಾಶ್ಮಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವರು. ಕರ್ಮಯೋಗೇನ ಚ = ಕರ್ಮರೂಪವಾದ
ಉಪಾಯದಿಂದಲೂ, ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದಲೂ ಧ್ಯಾನದಿಂದಲೂ, ಆತ್ಮಾನಂ = ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು,
ಪಶ್ಯಂತಿ = ಸೋತುತ್ತಾರೆ.

೨ || (೧) ಶ್ರವಣಾದಿಗಳಿಂದ ಕೆಲವು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಸಾಧುಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು
ವ್ಯಥಿಸಿಕೊಂಡು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಶ್ರವ
ಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಆ ವೇಲೆ ಕಾಶ್ಮಶ್ರವಣ ಮನನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ
ಭಗವತ್ಪ್ರವಚನವನ್ನು ಸಂದರಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಭಗವತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮ
ನನ್ನು ಸೋತುತ್ತಾರೆ. (೨) ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ತರಾದವರು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ
ಧ್ಯಾನಮಾಡಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಅಪರೋಕ್ಷೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ ಧ್ಯಾನಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ತರಾದವರು, ಇದೇ

ಪಾಯದಿಂದ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನೋಡಬೇಕು) ಅಥವಾ ಕೆಲವು ಮುಷಿಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಶ್ರತಿಭೆಯಿಂದಲೂ ಶಾಸ್ತ್ರ ಶ್ರವಣದಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುತ್ತಾರೆ ನಾರದಾದಿ ಮುಷಿಗಳು ಹೃದಯದೊಳಗೂ ಹೊರಗೂ ನೋಡುತ್ತಾರೆ. ದೇವತೆಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಲಬ್ಧವಾದ ಶ್ರತಿಧಾರಣವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ದೇಹದೊಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾರೆ. ಕ್ರೌಢಯಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ರಾಜರು ಆತ್ಮ ಮೇಧ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಉಪಾಯದಿಂದಲೂ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಶ್ರವಣದಿಂದಲೂ, ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದಲೂ, ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ಮರಣಮಾಡುತ್ತಾ ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹವಿರ್ಭಾಗವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾರೆ. || ೨೫ ||

ಗೀ || ಅನ್ಯೇ ತ್ವೇವಮಜಾನಂತಃ ಶ್ರುತ್ವಾಽನ್ಯೇಭ್ಯ ಉಪಾಸತೇ |

ತೇಽಪಿ ಜಾತಿತರಂತೈವ ಮೃತ್ಯುಂ ಶ್ರುತಿಪರಾಯಣಾಃ || ೨೬ ||

ಅ || ಅನ್ಯೇ ಕು = ಮನುಷ್ಯರಾದರೂ, ಏವಂ = ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ, ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದಲೂ, ಅಜಾನಂತಃ = ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯದವರಾಗಿ, ಅನ್ಯೇಭ್ಯಃ = ಬೇರೆಯವರಿಂದ, ಶ್ರುತ್ವಾ = ಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣ ಮನನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಉಪಾಸತೇ = ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. (ಆ ಮೇರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.) ತೇಽಪಿ ಚ = ಆತ್ಮಲ್ಪ ಪ್ರತಿಭೆಯುಳ್ಳವರೂ ಕೂಡ, ಶ್ರುತಿಪರಾಯಣಾಃ = ಮೃತ್ಯು ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರ ಶ್ರವಣಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾದವರಾಗಿ, ಮೃತ್ಯುಂ = ಜನನ ಮರಣಾದಿರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರವನ್ನು, ಅತಿತರಂತೈವ = ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ದಾಟುತ್ತಾರೆ. || ೨೬ ||

ಪೀ - ಅನ್ಯೇ ಸಾಂಖ್ಯೇನ ಯೋಗೇನ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಕಾಠಿಲ ತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕೃತಿಶುದ್ಧಿಮಾ ವಿವೇಕಜ್ಞಾನವು ಸಾಂಖ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೇಳುವುದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅನ್ಯೇ ದಿಕವಾದ ಕಾಠಿಲತಂತ್ರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆಂಬುದು ಕೂಡಲಾರದು. ಮತ್ತೆ ಪ್ರಕೃತಿಶುದ್ಧಿಮಾ ವಿವೇಕ ಜ್ಞಾನವು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನ ಸಾಧನವೆಂಬುವುದೂ ಕೂಡಲಾರದು. ಆದ ಕಾರಣ ಸಂಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಭಾ || (೧) ಸಾಂಖ್ಯೇನ ವೇದೋಕ್ತಭಗವತ್ಪ್ರಕಾಶಜ್ಞಾನೇನ || (೨) ಕರ್ಮಿಣಾಮಪಿ ಕೃತ್ವಾ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಧ್ಯಾತ್ವಾ ದೃಷ್ಟಿಃ | ಶ್ರಾವಣಾಣಾಂ ಚ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಧ್ಯಾತ್ವಾ | ಸಾಂಖ್ಯಾಣಾಂ ಚ ಧ್ಯಾತ್ವಾ || (೩) ತಥಾ ಚ ಗೌಪವನಮೃತಿಃ | ಕರ್ಮಕೃತ್ಯಾಽಪಿ ತಚ್ಛ್ರುತ್ವಾ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಧ್ಯಾತ್ವಾಽನುಪತ್ಯತಿ | ಶ್ರಾವಣೋಽಪಿ ತಥಾ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಧ್ಯಾತ್ವಾ ಜ್ಞಾನ್ಯಪಿ ಪತ್ಯತಿ || (೪) ಅನ್ಯಥಾ ತಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಿರ್ಹಿ ಕಥಂಚಿತ್ತೋಪಜಾಯತೇ ಇತಿ | ಅನ್ಯ ಇತ್ಯರಕ್ತಾನಾಮಪ್ಯಪಾಯದರ್ಶನಾರ್ಥಂ || ೨೭, ೨೮ ||

ಅ || (೧) ಸಾಂಖ್ಯೇನ = ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ (೨) (ಧ್ಯಾನೇನ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳೇ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅಪರೋಕ್ಷರೀಕರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಹೋಗಲಾಡಿಕೆಯಿಲ್ಲ) ಪ್ರಧಮತಃ ಶ್ರುತಿ ಶ್ರವಣಾದಿ ಪತ್ಯರ್ಥವಾಗಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರ ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಧ್ಯಾನಮಾಡಿ

ಭವಂತನನ್ನು ಅಪರೋಕ್ಷೀಕರಿಸಬೇಕು. ಪ್ರಥಮತಃ ಶಾಸ್ತ್ರ ಕ್ರವಣವಾಡಿದವರು ಜ್ಞಾನವನ್ನು
ಪಡಿಸಿ ಧ್ಯಾನಮಾಡಿ ಅಪರೋಕ್ಷೀಕರಿಸಬೇಕು. ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಧ್ಯಾನಮಾಡಿ ಅಪರೋಕ್ಷೀಕರಿಸಬೇಕು.
ಹಾಗೆಯೇ ಗೌರವನ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯರ್ಮಮಾಡಿದವನು ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕ್ರವಣಮಾಡಿ
ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡಿಸಿ ಧ್ಯಾನಮಾಡಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಕೃಕ್ಷೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ
ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರವಣಮಾಡಿದವನೂ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಧ್ಯಾನಮಾಡಿ ಪ್ರಕೃಕ್ಷೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಜ್ಞಾನಿಯೂ
ಈ ಧ್ಯಾನಮಾಡಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅಪರೋಕ್ಷೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು
ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಅತನಿಗೆ ಭಗವಂತನ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಹೇಗೂ ಉಂಟಾಗಲಾರದು. (೪) (ಕೇಚಿಃ
ಅನ್ಯೇ ಪರೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಅನ್ಯೇ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಧ್ಯಾನಾದಿ
ಗಳಲ್ಲಿ ಅಕತ್ತರಾದವರಿಗೂ ಉಪಾಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು.

ವಿ || ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ (ಅಂದರೆ ಜ್ಞಾನವು
ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಧ್ಯಾನವು. ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರವಣವಾದ ಮೇಲೆ ಜ್ಞಾನವು. ಸತ್ಯರ್ಮಗಳನ್ನನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿದ
ಮೇಲೆ ಶಾಸ್ತ್ರ ಕ್ರವಣ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ) ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಕತ್ತರಾದವರಿಗೂ ಅವಾವ ಧ್ಯಾನಾ
ದಿಗಳಿಗೆ ಉಪಾಯಭೂತಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಬ್ಬನಿಗೇನೇ ಕರ್ಮಕೃತ, ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರವಣ
ಜ್ಞಾನಿತ್ವ, ಧ್ಯಾನನಿಪ್ಪರಣವಾದ ಅವಸ್ಥಾಭೇದವನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಅನ್ಯೇ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು.
|| ೨೫, ೨೬ ||

ಪೀ—ಪ್ರಕೃತಿಂ ಪುರುಷಂ ಚೈವ (ಶ್ಲೋ. ೨೦) ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯ
ಬೇಕೆಂಬುದು ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಫಲವನ್ನು ಯಾವನಂ
(ಶ್ಲೋ. ೨೪) ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರವಣವಚನದಿಂದ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು
ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಶಾ || (೧) ದ್ವಿವಿಧಂ ಪುರುಷಂ ಚೈವ ಪ್ರಕೃತಿಂ ದ್ವಿವಿಧಾಮಪಿ | ಸಹ ತತ್ತದ್ಭಿಜ್ಞೈಸ್ಸಮ್ಯಾ
ಗ್ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಪಶ್ಯಂತಿ ಯಃ ಪುಮಾನ್ | ಸರ್ವಥಾ ವರ್ತಮಾನೋಽಪಿ ನ ಸ ಭೂ
ಯೋಃಭಿಜಾಯತೇ || (೨) ಅನಾದಿಯೋಗ್ಯಕಾಭೇದಾತ್ಪಂಸಾಂ ದರ್ಶನಸಾಧನಂ |
ನಾನೈವ ತತ್ರ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ಪ್ರಸಾದಾದ್ಭಿಷ್ಣವಂ ವಪುಃ | ಸ್ವಯಂ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ
ಕಿಂಚಿಜ್ಜ್ಞಾಯತೇ ಕಿಂಚಿದನ್ಯತಃ || (೩) ತಥಾ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಹರಿಂ ಧ್ಯಾತ್ವಾ ಸ್ವಾಂತಃ
ಪಶ್ಯಂತಿ ಕೇಚನ | ಯಪಯಃ ಕೇಚಿದೃಷಯೋ ನಾರದಾದ್ಯಾ ಬಹಿಃಸ್ತಪಿ || (೪)
ದೇವಾ ವಿಷ್ಣು ಪ್ರಸಾದೇನ ಲಬ್ಧ ಸತ್ಯತಿಭಾಬಲಾತ್ | ಸರ್ವಂ ಕ್ರಮೇಣ ವಿಜ್ಞಾಯ
ಪ್ರತಿಭಾಸ್ಪೃಷ್ಠಕಾಕ್ರಮಾತ್ | ಪಶ್ಯಂತಿ ಬಹಿರಂತರೈ ವಿಷ್ಣಂ ಧ್ಯಾನಮೃತೇಽಪಿ ತು ||
|| ೧ ||

ಅ || (೧) ಯಾವ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರಿಂಬ ಇಬ್ಬರೂ ಪುರುಷರನ್ನೂ, ಜಡಪ್ರಕೃತಿ
ಅಪ್ರಕೃತಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಇವೆಂಬವರನ್ನೂ ಅವರವರ ಗುಣಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಬೇರೆಗೆ ಪರೋ
ಕ್ಷವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ, ಅತನು ಪ್ರಮಾದವಿಲ್ಲದ ಅನಿ
ವಿವರ್ಗದಿಂದ ಇವರೂ ತಿಳಿದು ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದು. (ಅನಿವರ್ಗವೆಂದರೆ ಇವರವರೇ) || ೧ ||

(ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ನೋಡಲಾವಶ್ಯಕವಾದ ಸಾಧನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಪುರುಷರಿಗೆ ಅನಾದಿಯುಗರತಕ್ಕ ಯೋಗ್ಯತಾಭೇದದಿಂದ ಭಗವದ್ವರ್ತನ ಸಾಧನವಾದುದು ಅನೇಕವಿದೆ. (ಅದು ಯಾವುದೆಂದರೆ—) ಅವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದಲೇ ಸ್ವಲ್ಪ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ಇತರರಿಂದ ಕೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (೨) ಶ್ರವಣ, ಪ್ರತಿಭಾ ರೂಪ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ಕೆಲವು ಮಹಿಗಳು ಶ್ರೀರರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದು ಧ್ಯಾನಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ಹೃದಯದೊಳಗೆ ನೋಡುತ್ತಾರೆ. (ಇದರಿಂದ ಧ್ಯಾನೇನಾತ್ಮನಿ (ಶ್ಲೋ ೨೫) ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥವು ಉಕ್ತವಾಯಿತು.) (ಕಿಂಚಿತ್ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಂತಹವರಿಗೆ ಧ್ಯಾನವು ಹೊರತು ದೇಶ ಸಾಧನಗಳು ಇದ್ದರೂ ಅವುಗಳು ಅಲ್ಪಗಣಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. (ಕೇಚೆನ ಎಂದವು ಎಕಶೈಂದರೆ.) ಕೆಲವು ಸಾರದ ಮೊದಲಾದ ಮಹಿಗಳಾದರೂ ಹೃದಯದೊಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಕೂಡ ನೋಡುತ್ತಾರೆ. (೪) ದೇವತೆಗಳಾದರೂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಹೊಂದಿದ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಸ್ಥಿ ಪ್ರತಿಭಾ ಪ್ಪವಾದ ಜ್ಞಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಎಕೇಷಾಕಾರವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧ್ಯಾನವಿಲ್ಲದೇನೇ ಕಾಲಕ್ರಮದಿಂದ ತಂತಮಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದೆಲ್ಲವನ್ನು ತಿಳಿದು ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದ ಕಾಲಕ್ರಮದಿಂದ ಹೆಚ್ಚೆಚ್ಚು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ವಿಷಯಾಕರಣವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಹೊರಗೂ ಹೃದಯದೊಳಗೂ ನೋಡುತ್ತಾರೆ. ೧

ಪೀ—ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಧ್ಯಾನವಿಲ್ಲದೆ ಭಗವದ್ವರ್ತನವಾಗುವುದಾದರೆ—ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಎಕೆ ಅವರು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದರೆ—

ಕಾ || (೧) ಯೇಷಾಂ ಧ್ಯಾನಮೃತೇ ದೃಷ್ಟಿಸ್ತೇಷಾಂ ಧ್ಯಾನೇಪಿ ದರ್ಶನಂ | ಸ್ಯಾದೇವ ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗಾಶ್ಚೇ ದೇವಾಃ || (೨) ಬ್ರಹ್ಮಾಽಧಿಕೋಕ್ತ ಚ || (೩) ಕೇಚಿತ್ತು ತ್ವತ್ರಿಯವರಾ ಅಶ್ವಮೇಧಾದಿಶರ್ಮಭಿಃ | ಯಜಂತೋ ಭಕ್ತಿಮಂತಶ್ಚ ಯಜ್ಞಭಾಗಾರ್ಥಮಾಗತಂ | ಶ್ರವಣಪ್ರತಿಭಾಭ್ಯಾಂ ಚ ಸ್ಮರಂತಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಂ | ಪಶ್ಯಂತಿ || (೪) ಅನ್ಯೇ ಕಥಾಃಸ್ಯೇಭ್ಯಃ ಸರ್ವಂ ಶ್ರುತ್ವಾನುಮತ್ಯ ಚ | ಉಪಾಸ್ಯಂತ ಕು ಪಶ್ಯಂತಿ ಸಾನ್ಯಥಾ ಕು ಕಥಂಚನ || (೫) ಯಸೀನ್ಮಾಜ್ಞಾಸ್ತಪಾಃಸರಭ್ಯಃ ಪ್ರತಿಭಾಭ್ಯದ್ವಿಕಾಕ್ರಮಾತ್ | ಯಾವದ್ಬ್ರಹ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತು ಪ್ರಾಯೋ ನಾಪ್ರತಿಭಾಸಿತಂ || (೬) ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥಮೇವಾಸ್ಯ ಶ್ರೋತವ್ಯಂ ಪ್ರಾಯಶೋ ಹರಿಃ || (೭) ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಶ್ರವಣಾಜ್ಞಾನಂ ಕ್ರಮಶೋ ಮಾನುಷೋತ್ತರಂ | ಅತ್ಯಲ್ಪಪ್ರತಿಭಾಸತ್ಯಾನ್ಮಾನುಷಾಃ ಶ್ರುತವೇದಿನಃ | ಸರ್ವೇ ತೇ ದರ್ಶನಾತ್ರಸ್ಯಾತ್ಮಯೋಗಾಃ ಸ್ತುಕ್ತಿಗಾಮಿನಃ ಇತಿ ಚ || ೨ ||

ಅ || (೧) ಮೂರಿಗೆ ಧ್ಯಾನವಿಲ್ಲದೆ ಭಗವದ್ವರ್ತನವಾಗುತ್ತದೋ, ಅವರಿಗೆ ಕಿಂಚಿದ್ಧ್ಯಾನವೂ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗುವುದು. ಅಂತಹ ದೇವತೆಗಳು ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗರಿನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಸಾಂಖ್ಯ ಪ್ರತಿಭೆಯು ಯೋಗಿ—ದರ್ಶನೋಪಾಯವು ಯಾರಿಗೋ ಅವರು ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗಿಗಳೆನಿಸುತ್ತಾರೆ.

೨ ಶ್ರುತ್ವಾಂ ಪವಪ್ತೋಸ್ತೇಷ ಕಾಲಿನಂ ಪ್ರತಿಭಾಂ ವಿದುಃ | ಸಾಸ್ತಾನುಸಾರಂ ಪಶ್ಯತ್ವು ಧಗವದ್ವರ್ತಮಾ ದೇವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ವಿಷಯಾಕರಣವು ಶ್ರುತವನ್ನು ಪ್ರತಿಭೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ

ಇದರಿಂದ ಅನ್ಯೇ ಸಾಂಖ್ಯೇನ ಎಂಬೀ (೨೫) ಶ್ಲೋಕವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಯಿತು.) (ಅಂತೂ ಪ್ರತಿಭೆಯು ಪ್ರಕೃತವಾಗಿ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಧ್ಯಾನವೂ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೇ ಆಗಿದೆ ಧ್ಯಾನವು ಭಗವದ್‌ರಹಸ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಲ್ಲ.) (೨) (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂಬುವ ಪ್ರತಿಭಾವಿಶೇಷವೂ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಮುಖನಾಗಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—) ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರತಿಭೆಯುಳ್ಳ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶ್ರೇಷ್ಠನು. (೩) ಕೆಲವು ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ರಾಜರು ಅತ್ಯಮೇಧ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಯಜ್ಞಮಾಡುತ್ತಾ ವಿಶೇಷ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮಣ, ಮತ್ತು ಒಂಕನ್ನು ಪ್ರತಿಭಾವಿಶೇಷ, ಇವುಗಳಿಂದಲೂ ಸದಾ ಕ್ಷರಾಕ್ಷರ ಪುರುಷರೆಂದುತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕ್ಷರಣಮಾಡುತ್ತಾ (ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಭಾಗವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾರೆ. (ಇದರಿಂದ ಕರ್ಮಯೋಗೇನ ಜಾಪರೇ ಎಂಬುದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಯಿತು.) (ಇಲ್ಲಿಯೂ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮಣ ಪ್ರತಿಭೆಗಳು ಅಲ್ಪಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.) (೪) ಹಾಗೆಯೇ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದವರಿಗಿಂತ ಇತರರಾದ ಮನುಷ್ಯರಾದರೂ ತಮ್ಮಿಂದ ಉತ್ತಮರಾದ ಗುರುಗಳಿಂದ ಒಂಕಮಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದೆಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕ್ರಮಮಾಡಿ ಮನನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪೂಜನಮಾಡಿಯೇ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಕೃತ್ಸೇಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಕ್ರಮಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡದೆ ಹೇಗೂ ಭಗವದ್‌ರಹಸ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಇದರಿಂದ ಅನ್ಯೇ ತ್ರೇವಂ ಎಂಬೀ ೨೬ನೇ ಶ್ಲೋಕವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಯಿತು.) (೫) (ಮುಷಿಗಳು, ದೇವತೆಗಳು, ರಾಜರು ಇವರ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ನೈಲಕ್ಷ್ಯವಿವಿದೆ. ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ—) ಸೂರದೊಳಗೆ ಮಾತ್ರ ಭಗವಂತನನ್ನು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡತಕ್ಕ ಮುಷಿಗಳನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಹಾಗೆಯೇ ರಾಜರನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮಪರ್ಯಂತ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಅಧಿಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ವ್ರಾಯಶಃ ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ತತ್ವದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯದಿರುವ ಅಂಶವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. (೬) (ಹಾಗಾದರೆ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮಣಮಾಡುವುದು ಎಕಳ್ಳೆಂದರೆ—) ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಕೇಳುವ ಯಾವುದು ಪ್ರಮೇಯವು ಇದೆಯೇ, ಅದು ವ್ರಾಯಶಃ ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮಣ ಮಾಡುವುದು. (ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ತನ್ನ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದಲೇ ಸಕಲ ವೇದಾದಿಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುತ್ತಾನೆ.) (೭) (ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾರು ಕೇಳುವುದೆಂದರೆ -) ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಇತರರಾದ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಜ್ಞಾನವು ಹೆಚ್ಚು ಹೇಗಾದೀತೋ ಹಾಗೆಯೇಗೃಹಾಕ್ರಮದಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಅಲ್ಪ ಕ್ರಮಾನುಸಾರವಾಗಿಯೂ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮದಿಂದ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. (ಧ್ಯಾನದ ಉಪಾಯ, ಏಕೈಕರೂ ಕ್ರಮಣಾದಿಗಳನ್ನೇ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಶ್ರುತವೇದಿನಃ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತೇಗಿ? ಎಂದರೆ—) ಅತ್ಯಲ್ಪವಾದ ಪ್ರತಿಭೆಯುಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯರು ಮೊದಲೇ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮಣ ಮಾಡಿದವರು ಅವರಿಲ್ಲರೂ ತಂತಮಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಭಗವಂತನ ಆದರೋಪವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ.

|| ೨ ||

ಹೀ—ಧ್ಯಾನ ಮೊದಲಾದ ಉಪಾಯವ್ಯವರಿಗೂ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮಣಾದಿಗಳು ಇವೆ, ಎಂದ, ಹೇಳಿದ್ದು ಎಷ್ಟೆವಲ್ಲ ಹಾಗೆ ಇದ್ದರೆ ಶ್ರುತ್ಯಾನ್ವೇಷಃ (ಶ್ಲೋ. ೨೬) ಎಂದ, ಎಕೈಕ ಹೇಳಿದ್ದು ಕೂಡದೆ ಹೋಗುವುದು ಎಂದರೆ—

ಶಾ | (೧) ಅನ್ಯೇಷಾಮಪಿ ಕಿಂಚಿತ್ಪ್ರವಣಃ ವಿದ್ಯಮಾನ್ಯೇಪಿ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಮಕೃತ್ಯ ಪ್ರತಿಭಾನತ್ವಾಚ್ಚ ಶ್ರುತ್ಯಾನ್ವೇಷಃ ಏತಿ ವಿಶೇಷಣಂ || (೨) ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಪ್ರತಿ-

ಭಾಮೂಲಪ್ರಮಾಣಾಪೇಕ್ಷಾ ಪ್ರಾಯೋ ನ ಸಮ್ಯಗುತ್ಪದ್ಯತೇಽಲ್ಪಾ ಚೇತಿ ಕ್ತು
ಪರಾಯಣಾ ಇತಿ || (೩) ಅಶ್ರುತಪ್ರತಿಭಾ ಯಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಸ್ತುತ್ಯವಿರೋಧಿನೀ | ವಿಶ್ವ-
ಶಾ ನೃಪು ಜಾತಂ ಚ ತಂ ವಿದ್ಯಾಧೇವಸತ್ತಮಂ || (೪) ಯಶ್ಚ ಸ್ವಮುಖಮಾನೇನ
ನ ವಾಧೋ ದೇಹವಾಸ್ತುಮಾನ್ | ಅಪ್ಪಮಾನವತೀ ಸ್ತ್ರೀ ಚ ಪಣ್ಣವತ್ಯಂಗುಲಾ
ಪುನಃ | ದಶಕಾಲೌ ಸಪ್ತಪಾದೌ ವಿದ್ಯಾಶ್ಚ ಚ ಸುರೋತ್ತಮೌ || (೫) ಯಾವತ್ಪ್ರ-
ಚಾಂಗುಲೋನಂ ಕದ್ದೇ(ದಿ)ವಮಾನಂ ಕ್ರಮಾಪ್ತರಂ | ಪಾದೇ ತ್ತಂಗುಲಮಾತ್ಮೀ-
ನಂ || (೬) ತದಾನಂ ಚತುರಂಗುಲಂ | ಯಾವದೇವೋಪದೇವಾನಾಂ ಪಾದಃ
ಚೋನಾಂಗುಲಂ ಪುನಃ

F 41

೨ || (೧) ಧ್ಯಾವ ಮೊದಲಾದ ಉಪಾಯವುಳ್ಳವರಿಗೆ ಕಿಂಚಿತ್ ಕ್ರಮವಾದಿಗಳಿದ್ದರೂ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ
ಅಕ್ಕಲ್ಪ ಪ್ರತಿಭೆಯಿದ್ದರಿಂದ (ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮವು ಹೆಚ್ಚು ಇದ್ದರೂ ಯುಕ್ತ) ಶ್ರುತ್ಯಾನ್ಯೈರ್ಭೇಃ ಉಪಾಸತೇ
ಎಂದು ವಿಶೇಷವಾದ ಉಕ್ತಿಯು ಕೂಡುತ್ತದೆ. (೨) (ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಶ್ರುತಿಪರಾಯಣಾಃ (೨೩) ಎಂದು
ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮವೇ ಮುಖ್ಯಾಶ್ರಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಕ್ಕಲ್ಪ ಪ್ರತಿಭೆಯಾದರೂ ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ
ಎಂದರೆ-) ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಅಕ್ಕಲ್ಪ ಪ್ರತಿಭೆಯು ಇದ್ದರೂ ಆ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಶ್ಚಯಕ್ಕಾಗಿ ಮೂಲ
ಪ್ರಮಾಣ ಸಂವಾದಾಪೇಕ್ಷೆಯಿದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತವೂ ವಾಯಕಃ ಪ್ರತಿಭೆಯು
ಅಕ್ಕಲ್ಪವಾಗಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಶ್ರುತಿಪರಾಯಣಾಃ ಎಂಬುವ ವಿಶೇಷವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. (೩) (ಮನು-
ಷ್ಯರಿಗೆ ಪ್ರತಿಭಾಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾದ ಪ್ರಮಾಣಾಪೇಕ್ಷೆಯು ವಾಯಕಃ ಚಿನ್ನಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ
ಅಗಿದೆ ಎಂದು, ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಪಾಂಡವಾದಿ ಮನುಷ್ಯರು ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದರೂ
ಅವರಿಗೆ ಚಿನ್ನಾಗಿ ಬಹುಪ್ರತಿಭೆಯು ಕಂಡದೆ. ಎಂಬೀ ಅಕಂಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ
ಹರಿಹರಾರ್ಥ-) ಯಾರ ಪ್ರತಿಭೆಯು ಕೃತವಾಗಿದ್ದ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ವಿಷಯಾಕರಪತ್ರವಾಗಿ
ಸಮ್ಯಕ್ ವೇದಗಳಿಗೂ ಸ್ತೂತಿಗಳಿಗೂ ಅವಿದ್ವಂಗಳಾಗಿವೆಯೋ ಸರ್ವತ್ರ ಕೀರ್ತಿಯಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿ-
ದೆಯೋ, ಅತನನ್ನು ದೇವೋತ್ತಮನೇ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಅವತಾರಮಾಡಿವನನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.
(ಎವಂ ದೇವತೆಗಳ ಲಕ್ಷಣವಾದ ಅಶ್ರುತ ಪ್ರತಿಭೆಯು ಪಾಂಡವಾದಿಗಳು ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಪಾಂಡ-
ವಾದಿಗಳ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣ ಮನಃಪರಲ್ಪ ಮತ್ತೆ ದೇವಾಂಶರು.) (೪) (ದೇವತೆಗಳ ಲಕ್ಷಣಾಂ-
ಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಯಾವ ಪುರಷನಿಗೆ ಕುತ್ಸಿಗೆಯಿಂದ ಕೇಳಿದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮುಖದ ಪರಿಮಾಣ-
ದಿಂದ ಒಂಭತ್ತು ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಮಾಣವಿದೆಯೋ, ಯಾವ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಕುತ್ಸಿಗೆಯಿಂದ ಕೇಳಿದ ದೇಹದಲ್ಲಿ
ತಂತು ಮುಖಪರಿಮಾಣದಿಂದ ಎಂಟು ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಮಾಣವಿದೆಯೋ ಆ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರಿಬ್ಬರೂ ತಂತು
ಅಂಗುಲಪರಿಮಾಣದಿಂದ ತೊಂಭತ್ತಾರು (೯೬) ಅಂಗುಲ ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳವರು. ತಂತಮ್ಮ ಪರಿಮಾಣದಿಂದ
ಹತ್ತು (೧೦) ಕಾಲ ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳವರು. ತಂತಮ್ಮ ಪಾದ ಪರಿಮಾಣದಿಂದ ಎಂಟು ಪಾದ
(ಹೆಜ್ಜೆ) ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳವರು. ಇಂತಹವರನ್ನು ದೇವತೆಗಳೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. (ಎವಂ ಅಕ್ಕಲ್ಪ
ಪರಾಯಣರು, ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳು ಸ್ವರಸ್ವತಿಭ ರೋಯರು. ಈ ದೇವೋತ್ತಮರ ಲಕ್ಷಣವು || (೫)
(ಈಗ ಸರ್ವಸಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತಂತು
೯೬ ಅಂಗುಲವು ಅಥವಾಪ್ರಮ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷಮದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವಾಗ ೧೧ ಅಂಗುಲ ಪರ್ಯಂತವಾಗಿದೆ

ಯು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳ ಪರಿಮಾಣವು ಆಗುತ್ತದೆ. (ತಥಾಚ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳ ಲಕ್ಷಣವು ಕ್ರಮದಿಂದ ಹ್ರಾಸವಾಗಿ ಅಂದರೆ ಒಂದು ಅಂಗುಲವನ್ನಾ ರಂಭಿಸಿ ಒಂದು ಅಂಗುಲ ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳವರು.) ಪಾದದ ಪರಿಮಾಣವಾದರೂ ಕ್ರಮದಿಂದ ಹ್ರಾಸವಾಗಿ ಒಂದು ಅಂಗುಲ ಮಾತ್ರ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಏಳು ಹೆಜ್ಜೆ ಇದ್ದ ಪರಿಮಾಣವು ಕ್ರಮದಿಂದ ಹ್ರಾಸವಾಗಿ ಒಂದು ಅಂಗುಲ ಮಾತ್ರ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ) (೬) (ಗಂಧರ್ವಾದಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಕೆಳಗಿನ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತೇಜಃ ಒಂದು ಅಂಗುಲ ಪರಿಮಾಣವು ಕ್ರಮದಿಂದ ಹ್ರಾಸವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಅಂಗುಲ ಪರಿಮಾಣವು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಉಪದೇವತೆಗಳ (ಗಂಧರ್ವರು) ಪರಿಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಗಂಧರ್ವ ಶ್ರೇಷ್ಠರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂಗುಲ ಪರಿಮಾಣವಿದ್ದು ಕ್ರಮದಿಂದ ಹ್ರಾಸವಾಗಿ (೭) ಎಂಭತ್ತೇಳು ಪರಿಮಾಣದ ವರೆಗೆ ಹ್ರಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. (ಅಂದರೆ ಒಂದು ಅಂಗುಲವು ೭೭ ಪರ್ಯಂತ ಕ್ರಮದಿಂದ ಹ್ರಾಸವಾದ ಅಂಗುಲ ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳವರು ಗಂಧರ್ವರು) ದೇವ ಗಂಧರ್ವಾದಿಗಳಿಗೂ ಏಳು ಹೆಜ್ಜೆ ಪರಿಮಾಣವು ಕ್ರಮದಿಂದ ಹ್ರಾಸವಾಗಿ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ವಾದದಲ್ಲಿ ಏಳು ಅಂಗುಲವು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. || ೩ ||

ಪೀ—ಮನುಷ್ಯ ಗಂಧರ್ವರು ರಾಜರು, ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು ಇವರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಶಾ || (೧) ತಾವನ್ನನುಷ್ಯಮಾನಂ ಸ್ಯಾತ್ || (೨) ತತೋಽಧಸ್ತ್ವಾಸುರಂ ಸ್ವತಂ || (೩) ದ್ವಿಚತ್ವಾರ್ಯಧಿಕಂ ತಸ್ಯಾತ್ ಷಣ್ಣ ವತ್ಕಂ ಗುಲಾದಧಃ | ಜ್ಞೇಯಮಂಗುಲಮಾನಂ ತದುಪದೇವಾದಿಷು ಸ್ಪೃಟಂ || (೪) ದೇವೇಷ್ವವರವಜ್ಜ್ಞೇಯಮ್ನಿಷೀಣಾಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿನಾಂ || (೫) ಯಾವದ್ಯಾವತ್ಪ್ರಿಯೋ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತಾವತ್ಪ್ರೀತುಂ ಸ್ವರೂಪಿಣಃ | ಹರೇಃ ಸಾದ್ವೈರ್ಮಯ ಸ್ಯಾದನಾದಿಕ್ರಮಸುಸ್ಥಿರಮಿತಿ ಚ || ೪ || || ೨೬ ||

ಅ || (೧) ೭೭ ಅಂಗುಲ ಪರಿಮಾಣವು ಮನುಷ್ಯ ಗಂಧರ್ವರು, ರಾಜರು, ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು, ಇವರ ಪರಿಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. (೨) ಇಲ್ಲಿ ಅಸುರ ಪದದಿಂದ ಎಳಗುಣೋಪಾಸಕರಾದ ಮನುಷ್ಯ ಪರ್ಯಂತ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯರಿಗಿಂತ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಏಳು ಅಂಗುಲವು ಎಂಭತ್ತೇಳು ಅಂಗುಲವಾಗುತ್ತದೆ, ಇಂತಹ ಅಸುರರಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಎಂಭತ್ತೇಳು ಅಂಗುಲ ೭೭ ಪರಿಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಅಂಗುಲ ಪರಿಮಾಣವು ಅಸುರ ಪರಿಮಾಣವು (೩) (ದೇವತೆಗಳೂ ಗಂಧರ್ವರೂ ಇವರ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ೭೭ ಅಂಗುಲ ಪರಿಮಾಣದಿಂದ ಮೇಲೆ ಇರುವ ದೇವತೆಗಳೂ ಪರಿಮಾಣವಾದ ಒಂದು ಅಂಗುಲದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಕೆಳಗಿರುವ ಎಂಟು ಅಂಗುಲ ಪರಿಮಾಣವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ದೇವತೆಗಳೂ ಗಂಧರ್ವರೂ ಇವರ ಪರಿಮಾಣವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. (೪) (ಮನುಷ್ಯ ಗಂಧರ್ವರಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ದೇವಗಂಧರ್ವರು, ಚರಮಿತ್ಯುಗಳು, ಆಜಾನದದೇವತೆಗಳು, ಅವರಿಗೆ ಸಮರಾದ ಕೆಳಮಟ್ಟದ ದೇವತೆಗಳು ಇವರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ಕರ್ಮದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಮರಾದ ಮಧ್ಯಮದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ತತ್ಪದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವರರಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ಒಂದು ಅಂಗುಲ ಪರಿಮಾಣ ಲಕ್ಷಣವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಚೂಪನ ಉಚ್ಛ್ರಾಸದಿಂದ ಮುಷ್ಠಿಗಳಿಗೂ, ಪುಷ್ಪ ಕೈಕಯ, ಶಿವಿಮುಷ್ಠಿ ಮೊದಲಾದ ಚಕ್ರವರ್ತಿನಗಳಿಗೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. (೫) ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀ ಪುರುಷ ಸ್ವರೂಪವು, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಎಷ್ಟು ಹೇವನು ಪ್ರಿಯನಾಗುತ್ತಾನೋ, ಅಷ್ಟು ಹೇವನು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆಯೋ, ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಸ್ವರೂಪವು ಈ ಜೀವನಿಗೆ ಪರಿಮಾಣವು ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸದ್ಭಾವದ ಲಕ್ಷಣವು ಎರಡು.

ಅದು ಅನಾದಿಯಾಗಿರತಕ್ಕ ಯೋಗ್ಯತಾಕ್ರಮದಿಂದ ಸುಸ್ಥಿರವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ನಾಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದು ಧರ್ಮವಿರುವ ಪರ್ಮಾಂಶ ಇರತಕ್ಕದು (ಅಂದರೆ-ಯಾವಾಗಲೂ ಇರತಕ್ಕದು.) || ೪ || ೫ ||

ಹೀ-ತಿರುಗಿ ಪ್ರಕೃತಿ, ಪುರುಷ, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮರ ಪುರುಷವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಯಾವತ್ಸಂಜಾಯತೇ ಕಿಂಚಿತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಸ್ಥಾವರಜಂಗಮಂ |

ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಸಂಯೋಗಾತ್ಪ್ರದ್ವಿದ್ವಿ ಭರತರ್ಷಭ

|| ೨೭ ||

ಅ || ಭರತರ್ಷಭ-ಭರತಕುಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಅರ್ಜುನನೇ, ಯಾವತ್-ಯಾವ ಯಾವ, ಸ್ಥಾವರಜಂಗಮಂ=ಸ್ಥಿರ ಹರ ಪುರುಷವಾದ, ಕಿಂಚಿತ್ ಸತ್ಯಂ=ಜೀವರ ಸಮುದಾಯವು, (ಇದು ಪ್ರದೋ) ತತ್=ಅ ಜೀವರ ಸಮುದಾಯವು. ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಸಂಯೋಗಾತ್=ಚಿತ್ರಕೃತಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮ ಇವರ ಸಂಬಂಧದಿಂದ, ಸಂಜಾಯತೇ ಇತಿ=ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಿದ್ವಿ=ತಿಳಿದು.

.. ೨೭ ||

ಹೀ-ಸಾಧ್ಯಸಾಧುಯೋಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಜೀವರು ಹುಟ್ಟಿರಿಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸ್ವತಂತ್ರಕಾರಣನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದನ್ನು ಯಾವತ್ಸಂಜಾಯತೇ ಎಂಬುದು ತೋರಿಸಿದ ವಿವರವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಕ್ಷೇತ್ರ ಸಂಯೋಗವೆಂದರೆ-ಜಡದೇಹ ಸಂಬಂಧವು ಎಂಬುವ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ-

ಕಾ || (೧) ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಸಂಯೋಗಾದಿತ್ಯತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಶ್ರೀಃ | ಮಮ ಯೋನಿರ್ಮಹದ್ವ್ರಹ್ಮ ತಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥಂ ದಧಾಮ್ಯಹಮಿತಿ ವಕ್ತ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ || (೨) ಅನ್ಯತ್ರಂ ಚ ಮಹದ್ವ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಧಾನಂ ಕ್ಷೇತ್ರಮಿತ್ಯಪಿ | ಉಚ್ಯತೇ ಶ್ರೀಃ ಸದಾ ವಿಘ್ನೋಃ ಪ್ರಿಯಾ ವಿದೋಷಪಟಿದ್ರವಾ | ಸಾ ಹಿ ನ ವ್ಯಜ್ಯತೇ ವಿಷ್ಣುರತ್ರಕ್ಷೇತಿ ಮಹಾಗುಣಾ | ಜೀವೋತ್ತಮಾ ಚ ತೇನೈತೈಃ ಶಬ್ದೈರೇಕಾಃ ಭಿರೀಯತೇ || (೩) ಮಹಾನ್ (ಮಹತ್) ಬ್ರಹ್ಮಾ ಜೀವಮಹಾನ್ || (೪) ಪರಾತ್ಮಪ್ರೇರಿತಾಃ ಕ್ರಿಯಾಃ | ಅಹಂ ಕರ್ತೇತಿ ಯೇನಾಯಂ ಜೀವೋ ಮಂಶ್ಯತ್ಯಸೌ ಶಿವಃ | ಅಹಂಕಾರ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ಜೀವಾಹಂಮತಿತ್ಯದ್ಭತಃ || (೫) ಉಮಾ ಬುದ್ಧಿರಿತಿ ಜ್ಞೇಯಾ ಶಬ್ದಾದಿಜ್ಞಾನದಾಯತಃ || ೧ ||

ಅ || (೧) (ಯಾವತ್ಸಂಜಾಯತೇ ಎಂಬುದರ ವಿವರವಿರುವುದಾದ ಮಮ ಯೋನಿಃ (ಅನ್ಯತ್ರಂ=೧೫. ಶ್ಲೋ ೬) ಎಂದು ಮೇಲಿನ ಅಧ್ಯಾಯದತ್ತಿರತಕ್ಕ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾದ ಮಮ ಯೋನಿರ್ಮಹದ್ವ್ರಹ್ಮ ತಸ್ಮಿನ್ ಗರ್ಭಂ ದಧಾಮ್ಯಹಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ನನ್ನ ಪತಿವು ಅವಳಲ್ಲಿ ಗರ್ಭವನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಕ್ಷೇತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಸಂಯೋಗಾತ್ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾಳೆ. (೨) (ಕ್ಷೇತ್ರ, ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ ಲಕ್ಷ್ಮೀವಾಚಕ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿಯೂ ಮಹಾಭೂತಾಃ (ಶ್ಲೋ. ೬) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಹಂಕಾರವಾದಿ ಕಲ್ಪಗರ್ಭದೇವತಾಪಾತಿಗಳೆಂಬುದು ವಿಷಯ

ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ—) ಅವ್ಯಕ್ತ, ಮಹದ್ವ್ಯಕ್ತ, ಪ್ರಧಾನ, ಕ್ಷೇತ್ರ, ಈ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಲಕ್ಷ್ಯದೇವಿಯೇ ಸದಾ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆ ಲಕ್ಷ್ಯದೇವಿಯು ಸದಾ ದೋಷರೇಕವಿಲ್ಲದವಳು. ಪ್ರಾಕೃತ ದೇಹಾದಿಸಂಬಂಧರೂಪಗಳಾದ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲದವಳು ಜೀವಾನಂದಾತ್ಮಕ ದೇಹವುಳ್ಳವಳು. ಎಲ್ಲರಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿದಿರುವುದರಿಂದ ಅವ್ಯಕ್ತಕೇಂದ್ರದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಲಕ್ಷ್ಯದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರ ಆವಾಸವಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಕ್ಷೇತ್ರಕೇಂದ್ರ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಹೆಚ್ಚು ಗುಣಗಳುಳ್ಳವಳಾದುದರಿಂದ ಮಹದ್ವ್ಯಕ್ತ ಎಂದೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಜೀವರಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮವಾದುದರಿಂದ (ಪ್ರಧಾನ) ಕೇಂದ್ರ ಹೀಗೆ ಈ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಯದೇವಿಯು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (೩) ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನು ಮಹತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಮಹಾನ್ ಎಂದೂ, ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದೂ, ಜೀವಮಹಾನ್ ಎಂದೂ, ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, (೪) ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ನಾನು ಮಾಡುವವನೆಂದು ಯಾವ ರುದ್ರನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ, ಈ ಶಿವನು ಜೀವನಿಗೆ ಅಹಂಕಾರೋಮಿ ಎಂದು ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವನಾದುದರಿಂದ ಅಹಂಕಾರನೆಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ (೫) ಪಾರ್ವತೀ ದೇವಿಯು ಶಬ್ದಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವವಳಾದುದರಿಂದ (ಬೋಧಯತಿ = ಶಬ್ದಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾ) ಕೇಳುವ ವೈಶ್ವಕ್ರಿಯೆಂದ) ಬುದ್ಧಿ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. || ೧ ||

ಶಾ || (೧) ಮತಿದೋ ಮನ ಉದ್ವಿಷ್ಟ ಇಂದ್ರಃ ಸ್ಕಂದೋಽಪಿ ತತ್ಸುತಃ | ಶ್ರೋತ್ರಂ ಕುಶ್ರಾವಯಂಶ್ಚಂದ್ರಃ ಸ್ಪರ್ಶೋ ವಾಯುಸುತೋ ಮರುತ್ | ಚಕ್ಷುಃ ಸೂರ್ಯಶ್ಚಕ್ಷುಯತಿ ಜಿಹ್ವಾ ವಾರಿಪತಿರ್ಹೃತೇ || (೨) ಅತ್ತಿನೌ ಘ್ರಾಣಮಾಘ್ರಾಣೇರ್ವಾಗ್ನಿವರ್ಚನಾದಪಿ | ಹಸ್ತೌ ವಾಯುಸುತೌ ಜ್ಞೇಯೌ ಮರುತೌ ಹಾನಿಲಾಭಯೋಃ | ಪಾದೌ ಕು ವಿಷ್ಣುರ್ನಾಃವಿಷ್ಣೌ ಯಜ್ಞರಂಭೋ ರಚೇಸುತೌ | ಪದನಾದೇವ ಪಾ. ಯುಶ್ಚ ಭಕ್ತಸ್ಯನಾಪ್ಯಯಾದ್ಯಮಃ | ಸಂತಕೃಪಸ್ಥಿತೈಕೈತೇರುಪಸ್ತಃ | ಸ ಶಿವೋ ಮನುಃ | ವಿನಾಯಕಸ್ತಥಾಃಕಾಶೋ ನಿರಾವೃತ್ಯಾ ಪ್ರಕಾಶನಾತ್ || (೩) ಪ್ರಧಾನವಾಯುಜೋ ಭೂತವಾಯುರ್ನಾಮ್ನಾ ಮರೀಚಿಕಃ | ಅಗ್ನಿಶ್ಚ ಪೃಥಿವೀ ಜೈವಪ್ರಸಿದ್ಧೌ || (೪) ಮರುಣೋ ಜಲಂ | ಅದನಾತ್ ಫನಾಜ್ಜನ್ಮಲಯದೇತೋಸ್ತಥಾಭಿಧಾಃ || ೨ ||

ಅ || (೧) ಇಂದ್ರನೂ, ಕಾಮರೂಪನಾದ ಸ್ಕಂದನೂ ಕಾಮಪುತ್ರನಾದ ಅನಿರುದನೂ, ಜನರ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಗೊಡುವುದರಿಂದ ಮನಃ ಎಂದೂ, ಚಂದ್ರನು ಜನರಿಗೆ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಶ್ರೋತ್ರಕೇಂದ್ರವೆಂದೂ, ವಾಯುವಿನ ಪುತ್ರನಾದ ಸ್ಪರ್ಶಹುಚ್ಯವಾಯುವು ಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದರಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶಕೇಂದ್ರವೆಂದೂ ಸೂರ್ಯನು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಚಕ್ಷುಃ ಎಂದೂ, ಜಲಾಧಿಪತಿ ಯಾದ ವರಾಹನು ರಸಗಳ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದುದರಿಂದ ಜಿಹ್ವಾ ಎಂದೂ ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. (೨) ಅತ್ತಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ಸುಗಂಧ ದುರ್ಗಂಧಗಳ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಘ್ರಾಣಂ ಎಂದೂ, ಅಗ್ನಿಯು ವಚನಗಳಿಗೆ ಪವರ್ತಕನಾದುದರಿಂದ ಮರುತ್ ಎಂದೂ, ವಾಯುಪುತ್ರನಾದ ಮರುತ್ಗಳು ಹಾನಿ ಲಾಭಗಳ ನಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಹಸ್ತೌ ಎಂದೂ ಶಿವಪುತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ರುದ್ರಪುತ್ರನಾದ ಯಜ್ಞ ರಂಭಗಳು ಸಂಚಾರದ್ರವರ್ತನೆಯಿಂದ ಪಾದೌ ಎಂದೂ ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. || ೨ ||

ಉಂಡದ್ದನ್ನೇ ಹೊರಗೊಳಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಪಾಯುಃ ಎಂದೂ, ಶಿವನು ಮತ್ತು ಮನುವು ಪುತ್ರಾದಿರೂಪವಾದ ಸಂತತಿಗೆ ಉಪಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ (ಅಂದರೆ ಕೊಡುವುದರಿಂದ) ಉಪಸ್ಥಾನೆಂದೂ, ಗಣಪತಿಯು ಜನರ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗದಂತೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುವನಾದುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಭಕ್ತರ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸತಕ್ಕವನಾದುದರಿಂದ ಆಕಾಶನೆಂದೂ ಅನಿಸುತ್ತಾನೆ. (೩) ಶ್ರಧಾಪ ವಾಯುವಿನ ಪುತ್ರನಾದ ಮಂಜುನಾಮಕನು ಭೂತ ವಾಯುವಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಗಾಳಿ ವೀಚಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಭೂತವಾಯು ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ಸರ್ವಭಕ್ಷಕನಾದುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿ ಎನಿಸಿಕೊಂಡವನಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯು ವಹ್ನಿಯು ಎಂದೂ, ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪೃಥಿವೀ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಭೂಮಿದೇವಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯು ಧರಾದೇವಿಯು ಎಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧರು. (೪) ವರುಣನು ಉತ್ಪತ್ತಿಗೂ ನಾಶಕ್ಕೂ ಕಾರಣನಾದುದರಿಂದ ಜಲವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ.

ವಿ || (1) ಹುಟ್ಟು ಸಾವುಗಳು ಜಲಾಧೀನವೆಂದು ತೋರುವುದರಿಂದ ಜಲಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗೂ ಜನ್ಮ ಲಯ ಕಾರಣವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. (2) ರೇತಸ್ಸು ರಕ್ತಗಳು ಜಲಾತ್ಮಕಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಗರ್ಭಾಡೇದೇಹದಲ್ಲಿ ಜಲವೃದ್ಧಿಯಾದ ಮೇಲೆಯೇ ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸವವಾಗುವುದರಿಂದಲೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಜಲಾಧೀನವು. (3) ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಶೈತ್ಯವು ಜಾಸ್ತಿಯಾಗಿ ತೇಜಸ್ಸು ನೊಂದಿದಾಗ ಸಾವು ಕಂಡದ್ದಿಂದ ನಾಶವೂ ಜಲಾಧೀನವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. || ೨ ||

ಶಾ || (೧) ಶಬ್ದಾದ್ಯಾಃ ಪಂಚಶಿವಜಾಃ ಶಬ್ದನಾತ್ಸರ್ವನಾದಪಿ | ರೂಪಸಾದ್ರಸನಾಚ್ಚಿವ ಗಂಧನಾಚ್ಚ ತಥಾಭಿಧಾಃ | (೨) ಸುಖಂ ಧೃತಿಶ್ಚೇತನಾ ಚ ಸುಖನಾದ್ವಿದ್ಯತೇರಪಿ | ಚೇತೋ ವೇದ್ಯತೃಕಪ್ತವ ಮುಖ್ಯವಾಯುಃ ಸರಸ್ವತೀ | ಶ್ರೀಶ್ಚ || (೩) ಇಚ್ಛಾ ಚೈವ ಸಾ ವಾಯೋಃ ಪಕ್ಷೀ ಶ್ವೇವಂ(ವ) ಧೃತಿರ್ಮುತಾ | ಇಚ್ಛಾದಾನಾಶ್ಚ ಸೈವೇಚ್ಛಾ || (೪) ಸ್ಥಾನಭೇದಾಶ್ಚ ದೇವತಾಃ | ಪೃಥಕ್ಪೃಥಕ್ ಕಥ್ಯಂತೇ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಉದಿಶಾ ಅಪಿ || ೩ ||

ಅ || (೧) ಶಬ್ದ ಪ್ರವರ್ತಕ, ಸ್ಪರ್ಶಪ್ರವರ್ತಕ, ರೂಪಪ್ರವರ್ತಕ, ರಸಪ್ರವರ್ತಕ, ಗಂಧಪ್ರವರ್ತಕ ರಾದುದರಿಂದ ಶಿವಪುತ್ರರು ಏನು ಮಂದಿ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಆಪಾನ ಮೊದಲಾದವರು ಕಲ್ಪಾದಿನಾಮವ್ಯವರು ಕಲ್ಪಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು. (೨) ಮುಖವಾಯುವು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸುಖವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವುದರಿಂದ ಸುಖನೆಂದೂ, ಸರಸ್ವತಿಯು ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವವಳಾದುದರಿಂದ ಧೃತಿಯೆಂದೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರೇರಣಳಾದುದರಿಂದ ಚೇತನಾ ಎಂದೂ, ಅನ್ನ ಸಿಕ್ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. (೩) ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯು ಇಡೀ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಇಚ್ಛಾ ಎಂದು ಅನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸರಸ್ವತಿಯು ಮುಖ್ಯವಾಹಿನ ಪಕ್ಷಿಯಾದ ಭಾರತಿಯೂ ಕೂಡ ಸರ್ವಭಾರಕಳಾದುದರಿಂದ ಧೃತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. (೪) ಲಕ್ಷ್ಮೀಭಾರತೀಯರೇ ಚೇತನರಿಗೆ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಕೊಡುವವರಾದುದರಿಂದ ಇಚ್ಛಾ ಎಂದೂ ಎನಿಸುತ್ತಾರೆ. (೪) (ಅವ್ಯಕ್ತ, ಚೇತನಾ, ಇಚ್ಛಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೂ, ಅಹಂಕಾರ ಉಪಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಶಿವನೂ, ಸ್ಪರ್ಶ, ಭೂತವಾಯು ಪದಗಳಿಂದ ಪ್ರವಹನೂ ಜಹ್ನು, ಜಲ, ಪದಗಳಿಂದ ವರುಣನೂ, ವಾಕ್ ಅಗ್ನಿ ಪದಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೂ, ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದಾದರೆ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಅವ್ಯಕ್ತವನ್ನು ಹೇಳುವನು; ಚೇತನಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ—) ಲಕ್ಷ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವು ಸಾ ನಭಿಃ ಪ್ರಿಯುಕ್ತ ರೂಪವಿಶೇಷದಿಂದ ಪುನಃಪುನಃ ಪ್ರತಿಭಾಪ್ರತಿಭಾ ಕಲ್ಪಾಂತರಗಳಿಂದ ಮೇ

೮. ಪುತ್ರಾರಿ. (ಎವಂಚ ಅಮೃತ ಎನಿಸಿದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೂ ಇತರರಿಗೂ ಸ್ಥಾನಭೇದ ಕ್ರಯುಕ್ತ ರೂಪ ಭೇದವಿದ್ದುದರಿಂದ ಚೇತನಾದಿ ಪದಗಳಿಂದ ಎರಡನೇ ಸಲ ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವು.) || ೩ ||

ಶಾ || (೧) ದುಃಖದ್ವೇಷ ಕಲಿಜ್ಜಿವ ದ್ವಾಪರೌ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸುತೌ | ಪ್ರವರಾವಸುರಾಣಾಂ
ತೌ || (೨) ಸಂಘಾತಶ್ಚೇತನಾಃ ಪರೇ || (೩) ಏತ್ಯೇರಭಿಮತಂ ಯಜ್ಞ ಕತ್ತನ್ನಾಮ್ನಾ-
ಭಿಧೀಯತೇ || (೪) ಚೇತನಾಚೇತನಂ ಶ್ವೇತತ್ಸರ್ವಂ ಕ್ಷೇತ್ರಮಿತಿರೀತಂ | ಸ್ಥಿತಿ-
ರೇತದ್ಭಗವತೋ ಯದತಃ ಕ್ಷೇತ್ರಮೀಯತೇ | ಸ್ಥಿತೀತಿ ಕ್ರಾಂತಿ ಚೈವೈತದ(ಶ್ಲೋ-
ಕೋ ವಾ ಕ್ಷೇತ್ರಮುಚ್ಯತೇ | ಸ್ಥಿತಿಂ ಕೃತ್ವಾ ಕ್ರಾಂತಿ ಚೈತದತೋ ವಾ ಕ್ಷೇತ್ರಮಿತಿರೀತಂ |
ಏತಸ್ಯಾತ್ಮೀಯಮೇತೇನ ಕ್ರಾಂತಮಿತ್ಯಭವಾ ಪುನಃ || ೪ ||

ಅ || (೧) ಕಲಿಯು ದುಃಖ ದ್ವೇಷಗಳಿಗೆ ಅಭಿವಾಸಿಯು. ದ್ವಾಪರನು ದ್ವೇಷಾಭಿವಾಸಿಯು
ಇವೆಲ್ಲವೂ ಚತುರ್ಮುಖನಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿದವರು. ಅಸುರರಲ್ಲಿ ಕಲಿಯು ಶ್ರೇಷ್ಠನು. ಅಂದರೆ ಹೆಚ್ಚು
ಮುಖವುಳ್ಳವನು ಆ ಮೇರೆ ದ್ವಾಪರನು. ಅತಃ ಕಲೀರನಂತರಾ ಸ ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿನಾಮುತಃ ಎಂದು
ಕಲಿಯು ಅನಂತರ ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಿಯಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಿಂದ ದ್ವಾಪರ ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿ
ಗಳು ಸಮರೀದು ತಿಳಿಯಬೇಕು) (೨) ಇತರರಾದ ಜೀವರು ಅವರವರ ದೇಹಗಳಿಗೆ ಅಭಿವಾಸಿ
ಗಳು. ಅಥವಾ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಪ್ರಾಣಧಿಯಾಂ ಪ್ರಿಥೈವ ಹೃದಿಭವಾನಿನಃ | ಎಂಬುವ ಪ್ರಮಾಣ
ವಿಂದ ಪ್ರೇತಮಾ ಮೊದಲಾದ ಚೇತನರು ದೇಹಾಭಿವಾಸಿಗಳು (೩) (ಅಮೃತಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ಲಕ್ಷ್ಮೀದಿ
ವಾಚಕಗಳೇ ಎಂದಾದರೆ--) ಅಮೃತ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಜಡರೂಪಗಳೂ ವಾಚ್ಯಗಳೆಂದು
ಕೇಳುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ--) ಜಡಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಅಮೃತಾದಿ ನಾಮಗಳುಳ್ಳ ಲಕ್ಷ್ಮೀದಿ
ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಅಭಿಮುಖ್ಯಮಾನಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜಡವಸ್ತುಗಳೂ ಕೂಡ ಅಮೃತಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ
ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. (೪) (ಏತತ್ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಸಮಾಸೇನ ಸವಿಕಾರಮುದಾಹೃತಂ (ಶ್ಲೋ. ೭) ಎಂಬ
ವಕ್ರ ಉಚ್ಚಾರಿ ವಿಕಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಹಾಭೂತಾದಿಗಳು ಕ್ಷೇತ್ರವೆನಿಸುತ್ತವೆ, ಎಂದು ಹೇಳಿದುದನ್ನು
ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ--) ಈ ಚೇತನಾಚೇತನವೆಲ್ಲವೂ ಕ್ಷೇತ್ರವೆನಿಸುತ್ತದೆ. (1) ಚೇತನಾಚೇತನವೆಲ್ಲವೂ
ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ಥಿತಿಃ - ಅವಾಸಭೂಮಿಯಾಗಿದೆ ಅದಕಾರಣ ಎಲ್ಲವೂ ಕ್ಷೇತ್ರವೆನಿಸುತ್ತದೆ. (2)
ಅಥವಾ ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಶಗೊಳಿಸು
ತ್ತಾನೆ. ಸ್ಥಿತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದಲೂ ನಾಶ
ಕೊಂಡುವುದರಿಂದಲೂ ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕ ಜಗತ್ತು ಕ್ಷೇತ್ರವೆನಿಸುತ್ತದೆ. (3) ಅಥವಾ ಚೇತನಂ
ಚೇತನ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನು ತನಗೆ ಅವಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ತಾನು ರಕ್ಷಿಸುವುದ
ರಿಂದ ಆ ಜಗತ್ತು ಕ್ಷೇತ್ರವೆನಿಸುತ್ತದೆ (4) ಅಥವಾ ಚೇತನಾಚೇತನವು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಅಧಿ
ಮುಖ್ಯ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಅವಕಾರಣ ಕ್ಷೇತ್ರವೆನಿಸುತ್ತದೆ. || ೪ ||

ಹೀ-ಮಹಾ ಭೂತಾದಿಗಳಂತೆಯೇ ಇತರ ದಿಗಳಿಗೂ ಕ್ಷೇತ್ರ ಎಂದು ಹೆಸರು ಇರುವುದಾದರೆ
ಇವುಗಳೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರುವುದರಿಂದ ಏಕವಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಕಾರಗಳೆಂದು ಹೆಸರು ಹೇಳುವುದು
ಏಕೆ ಎಂದರೆ -

ಶಾ || (೧) ಇಷ್ಟಾದ್ವಾನ್ಶಾಂ ಕ್ಷೇತ್ರನಾಮ್ನಾನುಸಿ ನಾಮಾಂತರಂ ಸ್ವತಃ || (೨) ವಿಕಾ-
ರಾಶೇಷಾ ಇತಿ ಯಸ್ಯಾತ್ಮೇ ವಿಶೇಷನಿಕ್ಕೃತಿಶ್ಚಾ | ವಿಶೇಷಾತ್ಮೀಯತೇ ಯಸ್ಯಾ-

ದ್ವಿಕಾರಂ ಕಾರ್ಯಮಂಕಿಮಂ(ತಗಂ) | ವಿಗತಂ ಕಾರಣಂ ಚಾ(ವಾ)ತ್ರ ಪುನರ್ನಾ.
 ಶಮ್ಯತೇ ಯತಃ || (೩) ತತ್ಸಂಬಂಧಾದ್ವಿಕಾರಾತ್ಯಾ ಇಚ್ಛಾದ್ಯಾ ಅಭಿಮಾನಿನಃ |
 ಏಕತ್ವವರ್ಗಂ ಸರ್ವದೈವ ನಿರ್ದೋಷೇಣೈವ ಚಕ್ಷುಷಾ | ಪ್ರೇರಯಂತೇವ ಜಾನ್ಯಾ
 ತ(ಯ)ತ್ಕೃತ್ಪ್ರಜ್ಞೋ ಹರಿಶ್ಚ ತ ಇತಿ ಚ||೪||ಯಸ್ಯಾತ್ಮಾ ಶರೀರಮಿತ್ಯಾದಿಭಿರುಕ್ತೇಶ್ಚೈ.
 ತನಸ್ಯಾಪೀದಂ ಶರೀರಂ ಕೌಂತೇಯೋತಿ ಶರೀರಶೋಕ್ತಿಯುರ್ಜ್ಯತೇ || (೫) ಸತ್ತ್ವಂ
 ಜೀವಃ ಕೃಚಿತ್ಪ್ರೋಕ್ತಃ ಕೃಚಿತ್ಸತ್ತ್ವಂ ಜನಾರ್ದನಃ | ಸತ್ತ್ವಂ ನಾಮ ಗುಣಃ ಕ್ವಾಪಿ
 ಕೃಚಿತ್ಸಾಧುತ್ವಮುಚ್ಯತ ಇತಿ ಶಬ್ದ ನಿರ್ಣಯೇ || (೬) ತಯೋರನ್ಯಃ ಪಿಪ್ಪಲಂ ಸ್ಯಾ.
 ದ್ವತ್ತೀತಿ || (೭) ಸತ್ತ್ವಮಿತಿ ಚ ಪೈಂಗಿಶ್ರುತಿಃ | ಜನಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ ಇತಿ ಧಾತೋಃ
 ಜೀವಸ್ಯಾಪಿ ಶರೀರೇ ವ್ಯಕ್ತಪೇಕ್ಷಯಾ ಜನಿಯುರ್ಜ್ಯತೇ || ೫ || || ೨೭ ||

ಅ || (೧) ಇಚ್ಛಾದಿಗಳು ಮತದಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ವಿಚಾರವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಚ್ಛಾದಿ
 ಗಳಿಗೆ ಕ್ಷೇತ್ರ ಎಂದು ಹೆಸರಿದ್ದರೂ ವಿಚಾರಾಃ ಎಂದು ನಾಮಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (೨)
 (ಛಾಂದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಂತಹುದೇ ವಿಚಾರವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—) ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಮತದಾದಿಗಳಿಗಿ
 ಯಿಂದ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಮತದಾದಿಗಳು ಅಸಂಸ್ಪೃಷ್ಣಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಸಂಸ್ಪೃಷ್ಣವೂ
 ಇತ್ಯಾದಿ. ಛಾಂದಿಗಳು ಸಂಸ್ಪೃಷ್ಣಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳೂ, ಇಂತಹ ವಿಶೇಷದಿಂದ ಅಂತ್ಯವಯವ
 ಯಾದ ಛಾಂದಿಗಳೇ ದ್ರವ್ಯಾಂತರಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳಾಗದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ತನ್ನ ನಾಶ ಹೊರತು ಅವರಿಂದ
 ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರ್ಯದ್ರವ್ಯವು ಹುಟ್ಟಿದಿರುವುದರಿಂದ ವಿಚಾರವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ವಿವಿಧ ಕಾರಣತ್ವವಿವಿಧರೂ
 ದರಿಂದ ವಿಚಾರ ಎಂದು ಹೆಸರು. (೩) (ಅಭಿಮಾನ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಇಚ್ಛಾದಿ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವಿವಿಧರೂ
 ಅವರಿಗೆ ವಿಚಾರತ್ವವು ಹೇಗೆಂದರೆ—) ಇಚ್ಛಾ ಮೊದಲಾದ ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಆ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ
 ನಿಯಮ್ಯ ನಿಯಮಕಥಾವ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದುದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ವಿಚಾರ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಇವೆ
 ಲುವವು, ಶ್ರೀಶರವಾತ್ಮನು ಯಾವಾಗಲೂ ಸರ್ವರಿಗೂ ಪ್ರೇರೇಪಿಸುವವನಾಗಿಯೇ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯ ಮೊ
 ಲಾದ ದೋಷಗಳೂ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಕಡ್ಡಿನಿಂದಲೇ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಆದಕಾರಣ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ
 (೪) (ಜೀತನಾಜೀತನವೆಲ್ಲವೂ ಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದದ್ದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಹಿಂಸಾಹೇತುಶ್ಚ ಜೀವಸ್ಯ, ಹಿಂ
 ಸಾಹೇತವ ಅರ್ಥವು ಜೀತನಲ್ಲಿ ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಜೀತನನಿಗೆ ಇದಂ ಶರೀರಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ
 ರತ್ವವು ಕೂಡಲಾರದೆಂದರೆ -) ಯಾವ ಶ್ರೀಶರವಾತ್ಮನಿಗೆ ಜೀವನು ಶರೀರಸ್ಥಾನೀಯನು, ಇದು ಮೊ
 ಲಾದ ಕೃತಿಗಳಿಂದ (ಜೀವನಿಗೆ ಹಿಂಸಾಹೇತುರೂಪವಾದ ಶರೀರತ್ವವು ಕೂಡದಿದ್ದರೂ ಪೃಥಿವ್ಯಾದ್ಯ
 ದೇವತಾಸ್ತು ದೇಹವದ್ಯದ್ವೈತತ್ವತಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಭಗವಂತನ ಅಧೀನವಿತ್ತಿರುವುದರಿಂದ
 ತ್ವವು ಕೂಡುವುದರಿಂದ) ಜೀವರಿಗೂ ಕೂಡ ಇದಂ ಶರೀರಂ ಕೌಂತೇಯ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣವು
 ಕೂಡುತ್ತದೆ (೫) (ಯಾವತ್ಸಂಜಾಯತೇ ಕಿಂಚಿತ್ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಸತ್ತ್ವ ಶಬ್ದವು ಜೀವವಾದುದರಿಂದ
 ವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಕೆಲವು ಕಡೆ ಸತ್ತ್ವ ಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನೂ, ಕೆಲವು ಕಡೆ ಪ್ರೇರಣಾಂ
 ವಮೂ, ಕೃಚಿತ್ ಸತ್ತ್ವಗುಣವೂ, ಕೆಲವು ಕಡೆ ಸಾಧುತ್ವವೂ, ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯವಿದೆ
 (೬) ಜೀವ ಶರವಾತ್ಮರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ವೇದದಿಂದಲಾದ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಅಸ್ವಾದುವುದಾಗಿಯೂ ಪುನ
 ರಾಗಿಯೇ ಉಜ್ಜ್ವಲವಾಗಿ ಎಂಬುವದ್ದು ತವೋರನ್ಯಃ - ಎಂದು ಅರ್ಥವಾದುದರಿಂದ ಹೇಳಿದ ಜೀವನನ್ನು ಕೂಡ
 ಎಂದು ಪೈಂಗಿ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. (೭) (ಸತ್ತ್ವ ಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡರೆ ಜೀವ
 ಅನಾವಿವಾಹಿಗಿರುವುದರಿಂದ ಯಾವತ್ಸಂಜಾಯತೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಉಕ್ತಿಯು ಕೂಡಲಾರದೆಂದರೆ -)

ಪ್ರಾರ್ಥನಾರ್ಥಕವಾದ ಜನಧಾತುನಿಂದ ಜೀವನಿಗೂ ಕರೀರದಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗುವುದರಿಂದ
ಜ್ಞಾನಯತೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಜನಿಯು ಕೂಡುತ್ತದೆ. || ೨೭ ||

ಹೀ - ಶ್ವೇತೃಜ್ಞಂ ಬಾಹಿ ಮಾಂ ವಿದ್ವಿ ಸರ್ವಶ್ವೇತ್ರೇಷು ಎಂದು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವರ
ನೀರದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ಹಾಗಿದ್ದರೆ - ಅವನವಸ್ತುಗಳ ತಾರತಮ್ಯವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ
ಶ್ವೇತಮಾತ್ಮನಿಗೆ ತಾರತಮ್ಯವೂ ಮತ್ತು ದುಃಖಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ
ಪ್ರಭುತ್ವ ಬರಬೇಕಾಗುವುದು ಎಂದರೆ -

ಗೀ || ಸಮಂ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ತಿಷ್ಠಂತಂ ಪರಮೇಶ್ವರಂ |

ವಿನಶ್ಯತ್ಸ್ಯವಿನಶ್ಯಂತಂ ಯಃ ಪಶ್ಯತಿ ಸ ಪಶ್ಯತಿ

|| ೨೮ ||

ಅ || ಯಃ = ಯಾವ ಅಧಿಕಾರಿಯು, ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು = ನೀಚೋಚ್ಚಭಾವವಿರುವ ಎಲ್ಲಾ
ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ತಿಷ್ಠಂತಂ = ಇರುವ, ಪರಮೇಶ್ವರಂ = ಅತೀಶ್ವರ, ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು,
ಸಮಂ = ನ್ಯೂನಾಧಿಕಭಾವವಿಲ್ಲದಿರುವವನನ್ನಾಗಿಯೂ, ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ಸಮಶ್ಚ ಸದ್ಗುಣ
ಗಳಿವರೇ ಕೂಡಿರುವವನನ್ನಾಗಿಯೂ, ಪಶ್ಯತಿ = ನೋಡುತ್ತಾನೋ, ಮತ್ತು ವಿನಶ್ಯತ್ಸ್ಯ = ಸುಖ ದುಃಖ
ಪಪ ಮರಣ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಅವಿನಶ್ಯಂತಂ =
ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ದೋಷರಹಿತನನ್ನಾಗಿಯೂ, ಪಶ್ಯತಿ = ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ಸಃ = ಆತನೇ, ಪಶ್ಯತಿ = ಭಗವದ್ವಿಷ
ಯಕ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು. || ೨೮ ||

ಹೀ - ಇಂತಹ ಸಾಮ್ಯಾದಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

ಗೀ || ಸಮಂ ಪಶ್ಯನ್ವಿ ಸರ್ವತ್ರ ಸಮವಸ್ಥಿತಮೀಶ್ವರಂ |

ನ ಹಿನಸ್ತಾತ್ಯನ್ಯಾತ್ಮಾನಂ ತತೋ ಯಾತಿ ಪರಾಂ ಗತಿಂ || ೨೯ ||

ಅ || ಸರ್ವತ್ರ = ಚೇತನ ಅಚೇತನ ನಿಖಿಲ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಸಮವಸ್ಥಿತಂ = ಮುಖ್ಯವಾದ ದೋಷ
ರಹಿತನೂ ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನೂ ಆಗಿಯೇ ಆತ್ಮನಾಗಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವ, ಈಶ್ವರಂ = ಸರ್ವ
ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಸಮಂ = ಸಮಶ್ಚವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿರ್ದೋಷನೂ ಸರ್ವಗುಣ ಪರಿ
ಪೂರ್ಣನೂ ಎಂದು ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರ ಇರುವವನನ್ನಾಗಿಯೂ, ಪಶ್ಯನ್ = ತಿಳಿಯುವ ಅಧಿಕಾರಿಯು,
ತತಃ = ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ, ಅತ್ಮಾನಂ = ತನ್ನನ್ನು, ನ ಹಿನಸ್ತಿ = ನರಕದಲ್ಲಿ ಕೆಡದಂತೆಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ, ತತಃ =
ಇಂತಹ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಜ್ಞಾನವಿಂದ ಪರಾಂ ಗತಿಂ = ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೂಡ, ಯಾತಿ = ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.
|| ೨೯ ||

ಭಾ || ಪುನಶ್ಚ ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷೇಶ್ವರಸ್ವರೂಪಂ ಸಾಮ್ಯಾದಿಧರ್ಮಯುಕ್ತಮಾಹ | ಯಾವ-
ದಿಶ್ಯಾದಿನಾ || ೩೭, ೩೮, ೩೯ ||

ಅ || ಯಾವತ್ಯಂಜಾಯತೇ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ತಿಳುಗಿ ಪ್ರಕೃತಿ ಪುರುಷ ಪರಮಾತ್ಮ ಇವೇ
ಪ್ರಕೃತಿವಸ್ತು ಸಾಮ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳಿಂದೊಡಗೂಡುವುದನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ಅಂಶ

ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯಗಳ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವು ಪ್ರಕೃತಿಧರ್ಮವು. ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ದೇಹ ತಂಪ್ರಿಯಾದಿಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಜೀವರ ಧರ್ಮವು. ಇಂತಹ ಪ್ರಕೃತಿ ಪುರುಷ ಧರ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಧರ್ಮವು ವಿಲಕ್ಷಣವಾದುದು. ಅಂದರೆ ಸರ್ವತ್ರ ಇರತಕ್ಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ದೋಷರೀತವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಸರ್ವ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣವಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಸರ್ವ ಸಾಮ್ಯವು ಇವೆ. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಧರ್ಮವು

|| ೨೭-೨೯ ||

ಶಾ || (೧) ಜೀವೇಷು ದುಃಖಯೋಗಾದಿರೂಪೇಣ ವಿನಶ್ಯತ್ಸೃಷ್ಟಕಥಾಭೂತಂ | (೨) ದುಃಖಯೋಗಾದಿರೂಪೇಣ ಜೀವೇಷು ವಿನಶ್ಯತ್ಸೃಷಿ | ದುಃಖಯೋಗಾದಿರಹಿತಃ ಸರ್ವಜೀವೇಷ್ವವಸ್ತಿತಃ || (೩) ಗುಣೈಃ ಸರ್ವೈಃ ಸಮೋ ನಿತ್ಯಂನ ಹೀನೋ ಹೀನಗೋಷಃ ಸತ್ | ಇತಿ ಪಶ್ಯತಿ ಯೋ ವಿಷ್ಣುಂ ಸ ವಿವನತಮೋ ಪ್ರಜೇದಿತಿ ಪಾದ್ಮೇ || ೨೮, ೨೯ ||

ಅ || (೧) ಜೀವರು, ದುಃಖಸಂಬಂಧ ದೇಹಪ್ರಾಣಾದಿರೂಪದಿಂದ ವಿನಾಶ ಹೊಂದಿದರೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ದುಃಖಾದಿಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವನು ಸಾಕಾಬಗಳಿಲ್ಲದವನು (೨) ಎರಡು-೨೮, ೨೯-ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವತಃಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ- (೩) ದುಃಖ ಸಂಬಂಧ ದೇಹವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವರಿಗೆ ನಾಶ ಬಂದರೂ ದುಃಖ ಸಂಬಂಧಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದವನಾಗಿಯೇ ಸಮಸ್ತ ಜೀವರಲ್ಲಿಯೂ ನಿಯಮಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. (೩) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ನಿಶ್ಚಯ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿದ್ದವನಾದಾಗ್ಯೂ, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಹೀನನಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ನಿಶ್ಚಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಸ್ತ ಗುಣಗಳಿಂದಲೂ ಸರ್ವತ್ರ ಸಮನಾಗಿರುವುದಾನೆ. ಶ್ರೀಗುಣವಾತನು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಸದಾ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ಆತನೇ ಅಂಥಾವಿಷ್ಣುವು ಹೊಂದಲಾರನು, (ಮತ್ತೆ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.) ಎಂಬ ವಾದವಿಲ್ಲದಿರುತ್ತದೆ.

|| ೨೮, ೨೯ ||

ಹೀ-ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಆಯಾಯ ಜೀವರು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೇನೇ ಇದೆ ಸಾಧು ಯೋಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವರು ಹುಟ್ಟಿರಿಕ್ಕೆ ಸ್ವತಃತ್ರ ಕಾರಣವೆಂದಾದರೆ-ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ದೇವಮ್ಯಾದಿ ದೋಷವು ಬರಬೇಕಾಗುವುದು. ಜೀವರು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾರಣವಾಗುವುದಾದರೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗಬೇಕಾಗುವುದು, ಎಂದರೆ-

ಗೀ || ಪ್ರಕೃತ್ಯೈವ ಚ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕ್ರಿಯಮಾಣಾನಿ ಸರ್ವಶಃ |

ಯಃ ಪಶ್ಯತಿ ತಥಾತ್ಮತಾನಮಕರ್ತಾರಂ ಸ ಪಶ್ಯತಿ

|| ೩೦ ||

ಅ || ಪ್ರಕೃತ್ಯು-ಅತಿ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಜೀವರ ಕರ್ಮವನ್ನು ದ್ವೈಧಿಸಿ ಅವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ಇವರೇಣೈವ ಚ-ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಕ್ರಿಯಮಾಣಾನಿ-ಮಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕ, ಸರ್ವಶಃ-ಎಲ್ಲವು, ಕರ್ಮಗಳ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಯಃ-ಯಾವನು, ಪಶ್ಯತಿ-ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ತಥಾ-ಹಾಗೆಯೇ, ಅತ್ಮಾನಂ-ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಅಕರ್ತಾರಂ-ಅಕರ್ಮವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಕಂದವನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಮಾಡುವವನನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ಸಃ-ಅವನು, ಪಶ್ಯತಿ-ಯಃಪಾರ್ಥವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಅರ್ಥವು (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವತಂತ್ರನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲವತ್ತು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ, ಪ್ರಕೃತ್ಯೈವ-ನಿಮಿತ್ತ ಭೂತವಾದ ಜಡ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ, ಮಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕ ವಿಷಯ

ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಯಾವನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ಹಾಗೆಯೇ ತನ್ನನ್ನು ಅಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತನನ್ನಾಗಿ ಯಾವನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ಆತನೇ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ.

ವಿ || (1) ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವಸ್ವಿಕರ್ತನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು. (2) ತನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ಆಯಾವ ಜೀವರ ಪೂರ್ವ ಕರ್ಮವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಕೊಂಡು ಸಮಸ್ತವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ವೈಷಮ್ಯಾದಿ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ. || ೩೦ ||

ಭಾ || ಆತ್ಮಾನಂ ಚಾಕರ್ತಾರಂ ಯಃ ಪಶ್ಯತಿ ಸ ಪಶ್ಯತಿ || ೩೦ ||

ಅ || ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕರ್ತನಿಲ್ಲವೆಂದು ಯಾವನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ಆತನು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. || ೩೦ ||

ಹೀ—ಹದಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತೃ. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತನಲ್ಲ ಎಂಬುವ ಅನ್ಯಭಾಪ್ಯತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಶಾ || (೧) ಪ್ರಕೃತ್ಯ ಸ್ವಯಮೇವ ಪ್ರಾರಭ್ಯ ವಿಘ್ನನಾ ಕ್ರಿಯಮಾಣಾನಿ || (೨) ವಿಘ್ನೋ-
ರ್ನಾನ್ಯಃ ಪೂರ್ವಪ್ರೇರಕ ಇತಿ || (೩) ಪೂರ್ವಂ ತು ಬಾದರಾಯಣೋ ಹೇತುವ್ಯ-
ಪದೇಶಾದಿತಿ ಭಗವದ್ವಚನಾತ್ || (೪) ದ್ರವ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಚ ಕಾಲಶ್ವೇತಿ (ಕಾಲಶ್ಚ
ಸ್ವಭಾವೋ ಜೀವ ಏವ ಚ | ಯದನುಗ್ರಹತಃ ಸಂತಿ ನಯದುರ್ವೇಕ್ಷಯೇತಿ)ಚ ||
(೫) ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯ ಭಗವಾನ್ಪರೋತಿ ನಿಖಿಲಂ ಜಗತ್ | ನೈವ ಕರ್ತಾ
ಹರೇಃ ಕಶ್ಚಿದಕರ್ತಾ ತೇನ ಕೇಶವ ಇತಿ (ಚ | ಸ್ವಾಂದೇ || ೬) ತೇನೇತಿ ಪ್ರಸ್ತುತತ್ವಾ-
ದೇವ ಸಿದ್ಧಂ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಪ್ರಕೃತ್ಯ—ಪೂರ್ವಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ತಾನೇ ಜೀವನಿಗೆ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿ. ಅದನ್ನನುಸರಿಸಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಕರ್ಮಗಳು (೨) ಅಂದರೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಪೂರ್ವ ಪ್ರೇರಕನು ಇಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ—ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತಾನೇ ಪೂರ್ವಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ದ್ವೀಧಿಸಿ ಅದನ್ನಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಈಗ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ ಕರ್ಮಾದಿಗಳು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಉದ್ವೀಧಕ (ಪ್ರೇರಕ) ಗಳಲ್ಲ.) (೩) (ಈ ಅರ್ಥವು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದರೆ) ಪೂರ್ವೋಕ್ತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತನಾಗಿ ಸ್ವಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರವರ್ತನು. ಕರ್ಮವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರವರ್ತಕವಲ್ಲ. ಪುಣ್ಯೇನ ಪುಣ್ಯಂ ಲೋಕಂ ನಯತಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಕರ್ತನೆಂದೂ ಕರ್ಮವು ಕರಣವೆಂದೂ ಶ್ರೀ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು (೪) (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಉದ್ವೀಧಕನು. ಕರ್ಮವು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರೇರಕವೆಂದೆಂದಾಗರೆ ಅದರೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಕರ್ಮಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದಾಗುವುದೆಂದರೆ ಕರ್ಮಾದಿಗಳ ಸ್ವೀತಿಯೂ ಕೂಡ ಭಗವಂತನ ಅಧೀನವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಪ್ರಕೃತಿ ಮೊದಲಾದ ತತ್ತ್ವಗಳೂ, ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮಗಳೂ. ಕಾಲವೂ, (ಇತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿವೆ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು) (೫) (ಈ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀತಿದ್ರವ್ಯವಾಗುವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತಾನೇ ಪೂರ್ವಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ದ್ವೀಧಿಸಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಜಗತ್ತನ್ನು (ಅಂದರೆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು,

ಕರ್ಮಾಧೀನ ಶರೀರಗಳೂ, ಶರೀರೋಪಯುಕ್ತವಾದುದೂ, ಶರೀರದಿಂದ ಉಪಭೋಗ್ಯವಾದ ಸುಖ ದುಃಖಾದಿಗಳೂ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು) ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ ಯಾವನೊಬ್ಬನೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವವನಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು-ಅಕರ್ತಾ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಎಂದು ಸ್ವಾಂವಿವರಣೆಯಿಂದ (೬) (ಈಶ್ವರೇಣ ಎಂಬುವ ಒಂದೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ—) ಸಮಂ ಪಶ್ಯನ್ ಹಿ ಸರ್ವತ್ರ ಸಮವಸ್ಥಿತಮಾತ್ಮರಂ ಎಂದು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರಸ್ತುತನಾದ ದರಿಂದಲೇ ಈಶ್ವರೇಣ ಎಂದು ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. || ೧ ||

ಹೀ—ಅಕರ್ತಾ ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕರ್ತನಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಎಳೆಕಲ್ಪಿಸುವುದು? ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಎಳೆ ಹೇಳಬಾರದೆಂದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸ್ವಾತಿವಿರೋಧವನ್ನೂ, ವಾಕ್ಯಾಂತರ ವಿರೋಧವನ್ನೂ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಶಾ || (೧) ಅಹಂ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಭವಃ | ಸ ಹಿ ಕರ್ತಾ | ಕರ್ತಾರಮೀಶಂ ಪುರುಷಂ ಬ್ರಹ್ಮಯೋಗಿನಂ | ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ | ಮತ್ತ ಏವೇತಿ ತಾನ್ನಿದ್ವಿತ್ಯಾದಿಸಕಲಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಶಾನ್ತೃಥಾ || (೨) ಪ್ರಕೃತ್ಯೈವ ಚೇತಿ ಚರಬ್ಧಾಶ್ರೇಷ್ಠೀತ್ಯೇನೈವೈತಿ ಸಿದ್ಧೃತಿ | ಪ್ರಕೃತೇನ ಕ್ರಿಯಾಯೋಗಂ ಚರಬ್ಧಃ ಕೃತಿವಿರಯೇತ್ | ಕೃತಿತ್ವಮುಚ್ಚಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಯಾತ್ಮ್ಯಚಿದ್ಬೋಲಭ್ಯವಾಚಕ ಇತಿ ರಬ್ಧಿರ್ನಿರ್ಣಯೇ || (೩) ಪ್ರಕೃತೇ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ರಚಿತಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ನಾನುಮಾನಮಿತ್ಯಾದಿಭಗವದ್ವಚನೇನ (ನಾ ಚ) ನಿರಸ್ತಂ || (೪) ನ ಯತೇ ಶ್ರುತ್ಕ್ರಿಯತೇ ಕಿಂಚನಾರ ಇತಿ ಚ || ೨ ||

ಅ || (೧) (೧) ನಾನು ಸರ್ವ ಪ್ರಭವ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನು (ಗೀ.) (೨) ಆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ (ಸರ್ವ ಜಗತ್ತಿಗೂ) ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನು (ಬ್ರ. ಉ.) (೩) ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನು, ಸರ್ವರಿಗೂ ವ್ಯಾಮಯು. ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನು. ಹಿತುರ್ಮುಖನಿಗೂ ಕಾರಣನು. (ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಅಧಿಕಾರಿಯು ಮತ್ತೆ ಹಾಗುತ್ತಾನೆ) (ಅರ್ಥವೂ) (೪) ಹೇಳುವಾಡೇಕನಾತ್ಮಕ ನಿವಿಲಜಗತ್ತಿಗೆ ಯಾವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಾದಿಗಳು ಆಗುತ್ತವೋ (ಅತನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನು) (ಬ್ರ. ಸೂ.) (೫) ನನ್ನಿಂದಲೇ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿ (ಗೀ.) ಇದು ಮೊದಲಾದ ಗೀತಾ ಉಪ. ಬ್ರ. ಸೂತ್ರ. ಇತ್ಯಾದಿ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬಹುದೆಂದರೆ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದು. (೨) ಮತ್ತೆ ಪ್ರಕೃತ್ಯೈವ ಚ ಎಂಬುವುದು, ಚ ರಬ್ಧದಿಂದ ತೇನೈವ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಿದೆ. (ಇದು ಚ ರಬ್ಧದಿಂದ "ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ" ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದೆಂದರೆ—) ಶ್ರುತವಾದ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲದ ಹೇಳಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಶ್ರುತವಾಚನಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಚ ರಬ್ಧ ಕೃತಿತ್ವ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಕೃತಿತ್ವ ಕವುಚ್ಚಯವನ್ನು ಕೃತಿತ್ವ ದೋಲಭ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ನಿರ್ಣಯದಿಂದ (೩) (ಎಂತಹ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸರ್ವ ಕರ್ತನು, ಎಂದು ಹೇಳತಕ್ಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದರಿಂದ ಅಕರ್ತಾ ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸರ್ವಥಾ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು) (ಇದಲ್ಲದೆ ಶ್ರುತಿಗೆ "ಕರ್ತೃತ್ವವು ಪ್ರತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಮುಖವೂ ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ತಾರೆ—) ಅಚೇತನಕ್ಕೆ ಸೃಷ್ಟಿ ಕೃತ್ವವು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಅನುಮಾನ ಪರಿಕಲ್ಪಿತವಾದ ಶ್ರುತಿಗೆ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರರೂಪವಾದ ಭಗವದ್ವಚನದಿಂದಲೂ ಜಗತ್ಕೃತಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವು

ವಿಧವಾಗಿದೆ. (೪) (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವೇದಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ನೀನು ಹೊರತು ಯಾವುದೂ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ ಆಗಲೀ, ದೂರದಲ್ಲಿ ಆಗಲೀ, ಯಾವುದೊಂದೂ ಮಾಡಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ. (ನೀನೇ ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತನು ಸರ್ವ ಸ್ವಾಮಿಯು.) || ೨ ||

೧ || (೧) ಕೇವಲಪ್ರಕೃತೇಃ ಕರ್ತೃತ್ವಾಂಗೀಕಾರೇ ಚರಬ್ದೋಽಪಿ ವ್ಯರ್ಥಃ || (೨) ತತಃ ಏವ ಚ ವಿಸ್ತಾರಮಿತಿ ವಾಕ್ಯಕೇಷವಿದೋಧತ್ಯ | ಅಹಂ ಬೀಜಪ್ರದಃ ಪಿತೇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮತ್ರಾಪಿ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಸಂಯೋಗಾದಿತಿ ಪ್ರಕೃತಮಿತಿ ತೇನಾಪಿ ವಿದೋಧಃ || (೩) ಅಚೇತನಂ ಕರೋತಿತಿ ಸ್ತೋತ್ರವಿದೋಧತ್ಯ | ಇಚ್ಛಾಪೂರ್ವಂ(ವರ್)ಕ್ರಿಯಾದಾನಂ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಮುಖ್ಯಮಿರಿತಮಿತಿ (ಹಿ) ಪ್ರೇಂಗಿಶ್ರುತಿಃ || (೪) ವಿಕಾರಲಕ್ಷಣಂ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ತು ಪ್ರಕೃತೇರಂಗೀಕೃತಮೇವ | ತಥಾಽಪಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪರಮೇಶ್ವರಮುಕ್ತಚೇಷ್ಟಾಸು ತದಭಾವಾತ್ಸರ್ವತ್ರ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸಂಕೋಚಪ್ರಾಪ್ತಿಃ || (೫) ಅಚೇತನಾಶ್ರಿತಂ ಕರ್ಮ ವಿಕಾರಾತ್ಮಕಮಿರಿತಂ | ಯತ್ತು ಕೇವಲಚಿತ್ತಂಸ್ಥಂ ಪ್ರಕೃತಿಜ್ಞಾಪ್ರಮಾಣತಃ | ಅವಿಕಾರಾತ್ಮಕಂ ಜ್ಞೇಯಂ ತನ್ನ ತತ್ವಾಕೃತಂ ಭವೇದಿತಿ ಚ || || ೩ || || ೩೦ ||

ಅ || (೧) ಕೇವಲ ಪದಪ್ರಕೃತಿಗೇನೇ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ - ಪ್ರಕೃತ್ಯೇವ ಚ ಎಂಬುವ ಪದಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಕರ್ತನೆಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವ ಚರಬ್ದವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಬೇಕಾಗುವುದು. (೨) ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತನಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ -) ತತಃ ಏವಚ ವಿಸ್ತಾರಂ (ಶ್ಲೋ. ೩೧) - ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಉತ್ತತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕ ವಾಕ್ಯಕೇಷದಿಂದ ವಿದೋಧವು ಬರುವುದು. (೩) ಅಹಂ ಬೀಜಪ್ರದಃ ಪಿತಾ (ಅಧ್ಯಾ. ೧೪, ಶ್ಲೋ. ೪.) ನಾನು ಗರ್ಭಾಧಾನಮಾಡತಕ್ಕ ಕೇವಲನು, ಎಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವರು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವತ್ಪಂಜಾಯತೇ ಕಂಚಿತ್ಪ್ರಕೃತೇಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಸಂಯೋಗಾತ್ (ಶ್ಲೋ. ೨೭) ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನೇ ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಕರ್ತನೆಂದು ಪ್ರಕೃತವಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂಬುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ವಿರುದ್ಧವಾಯಿತು. (೪) ಅಚೇತನಂ ಕರೋತಿತಿ ಪದಪದಾರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವುತದೆ, ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅಚೇತನ ಎಂಬುವ ಶಬ್ದವಿಂದ ಅಚೇತನ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನ ಇಚ್ಛಾ ಪ್ರಯತ್ನಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಅವೇ ಜ್ಞಾನ ಇಚ್ಛಾ ಪ್ರಯತ್ನ ರೂಪವಾದ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಮೇಲೆ ಮಾತಾ ವಂಧ್ಯಾ ನನ್ನೆಂಬವು ಬಂಜೆಯು ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ತನ್ನ ಮಗನೇ ತನಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗುವುದು. (ತನ್ನ ಮಗನಿಗಿರುವ ವಿದೋಧವು ಬರುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ-) ಇಚ್ಛಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕರ್ತೃತ್ವವೆನಿಸುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಪ್ರೇಂಗಿಶ್ರುತಿಯು (ಅಂದರೆ ಅಚೇತನವೆಂದರೆ ಇಚ್ಛಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲವು. ಅವಕಾರಣ ಅಚೇತನವೂ ಆಗಿದೆ. ಮತ್ತೆ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ಓದೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯು) (೪) ವಿಕಾರರೂಪವಾದ ಗೌಣಕರ್ತೃತ್ವವಾದಿರೂಪಕ್ಕೆಗೆ ಅಂಗೀಕೃತವೇ ಆಗಿದೆ. ಅದರೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಪರಮಾತ್ಮ ಮುಕ್ತಂ ಚೈಂಗೀಗವ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿ ಕಾರ್ಯ ಪ್ರವಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವತಃ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಸಂಕೋಚ ಮಾಡಬೇಕು. (ಅಂದರೆ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಪರಿಣಾಮ ರೂಪವಾದ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಅಂಗೀಕೃತವೇ ಆಗಿದೆ. ಅದರೂ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹೊರಟಿರಬಹುದು. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳೂ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದಲೇ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪರಮೇಶ್ವರಾದಿಗಳ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿವಿಚಾರಕ್ಕೆ ವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ 'ಸರ್ವಕ್ಕೂ
ಎಂಬುವ ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಸಂಕೋಚವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು' (೫) (ಪರಮೇಶ್ವರಾದಿ 'ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ
ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಚಾರಶ್ಯಾಭಾವವು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ—) ಅಚೇತನವನಾ ಶ್ರಯುಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಕರ್ಮವು ಪ್ರಕೃತಿ
ವಿಚಾರವೆಂದು ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದೋ, ಯಾವುದು ಕೇವಲ ಚಿದ್ರೂಪರಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ಲಕ್ಷ್ಮೀ
ಮುಕ್ತರಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಕರ್ಮವೋ, ಅದು ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಚಾರಾತ್ಮಕವಾದ ವ್ಯಾಕೃತವಾದುದಲ್ಲ. ಎಂದು ತಿಳಿಯ
ಬೇಕು. 'ವಿಚಾರವಿದ್ದರೆ ಅನಿತ್ಯತ್ವವು ಬರಬೇಕಾಗುವುದು. ಅನಿತ್ಯತ್ವವಿದ್ದರೆ ತದೇವೇದಂ
ಕರ್ಮ ಎಂಬುವ ಪ್ರತ್ಯಭಿಕ್ಷೆಯು ಕೂಡಲಾರದು. (ಎಂತೆ ಯಾವುದು ಕೇವಲ ಚಿದಾತ್ಮಿಕವೋ,
ಅದು ನಿತ್ಯವು. ಯಾವುದು ನಿತ್ಯವೋ ಅದು ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಚಾರಾತ್ಮಕವಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವ್ಯಾ
ಪ್ತಿವಾದ ಕರ್ಮವು ಪ್ರಕೃತಿಕಾರ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. || ೩೦ ||

ಹೀ—ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವರಿಗೂ ಪ್ರೇರಕನು ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು
ಸಾಲದು, ಮತ್ತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವಾಧಾರನು ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯ
ತಕ್ಕದ್ದೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—

೧೬ || ಯದಾ ಭೂತಪೃಥಗ್ಭಾವಮೇಕಸ್ತಮನುಪಶ್ಯತಿ |

ತತಃ ಏವ ಚ ವಿಸ್ತಾರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಂಪದ್ಯತೇ ತದಾ

|| ೩೧ ||

ಅ || ಯದಾ=ಯಾವಾಗ, ಭೂತಪೃಥಗ್ಭಾವಂ=ಭೂತ=ಜೀವರ, ಪೃಥಗ್ಭಾವಂ=ನಾನಾ ವಿಧವಾ
ಭೇದವನ್ನು, ಏಕಸ್ತಂ=ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿರತಕ್ಕದ್ದುಎನ್ನಾಗಿ, ಪಶ್ಯತಿ=ತಿಳಿಯು
ತ್ತಾನೋ, (ಅಂದರೆ-ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಭೇದವು, ಹೇತನಾಚೇತನವಸ್ತುಗಳಿಗೂ
ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವು. ಇಂತಹ ನಾನಾ ವಿಧ ಭೇದವುಳ್ಳ ಸಮಸ್ತ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗಳೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಒಬ್ಬ
ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ, ಎಂದು ಯಾವನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ.) ತತಃ ಏವ=ಅಂತ
ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದಲೇ (ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ) ವಿಸ್ತಾರಂ=ಉಪ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು, ಅನುಪಶ್ಯತಿ= (ಕಾರಕವು
ದಿಂದ, ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ) ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ತದಾ=ಅಗ, ಬ್ರಹ್ಮ=ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು,
ಸಂಪದ್ಯತೇ=ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ (ಅಂದರೆ ಇಂತಹ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನೇ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.)

|| ೩೧ ||

ಹೀ - ಏಕಸ್ತಂ ಎಂಬುವದಕ್ಕೆ ಏಕಮೇವ ತತ್ವತಿ ಪ್ರಲಯೇ ಎಂಬುವ ವೈಶ್ವತ್ತಿಯಿಂದ ಏಕಸ್ತಂ
ಪ್ರಲಯ.ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಇರುವವನು, ಸರ್ವವೂ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಕವಾದುದು, ಎಂಬ ಸಂ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಸರ್ವ ಪ್ರಮಾಣ ವಿರುದ್ಧವೆಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸರಿಹಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || (೧) ಏಕಸ್ತಮೇಕಸ್ಮಿನ್ನೇವ ವಿಷ್ಣೌ ಸ್ಥಿತಂ || (೨) ತತಃ ಏವ ಚ ವಿಸ್ತಾರಂ (ವಿ-
ಸ್ತಾರಂ || ೩೧ ||

ಅ || (೧) ಏಕಸ್ತಂ=ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಒಬ್ಬ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇರತಕ್ಕದ್ದನ್ನು, (೨)
(ತತ್ವವೆಂದರೆ ಜಗತ್ತಿಗೆ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಯುಕ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ) ತತಃ ಏವ ಚ
ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದಲೇ, ವಿಸ್ತಾರಂ = (ಜಗತ್ತಿಗೆ) ಉಪ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು.

೬- ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ದಾಹರಿಸಿ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಗ || ವಿಶವಿಷ್ಣ್ವಾಸ್ತರಿತಾನಾಂ ತು ಜೀವಾನಾಂ ಭೇದಮೇವ ಯಃ | ತತಃ ಪರಸ್ಪರಂ
ಜೈವ ತಾರತಮ್ಯೇನ ಪಶ್ಯತಿ | ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಚ ವಿಸ್ತಾರಂ ಜಗತಃ ಸ ವಿಮುಚ್ಯತ
ಇತಿ ಚ || ೩೯ ||

ಅ || ಯಾವನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಒಬ್ಬ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಅಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಜೀವರಿಗೆ
ಭೇದವನ್ನು (ಅಂದರೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಜೀವರಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವನ್ನು) ಜೀವರಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದ
ವನ್ನೂ ನೀಡೋಚ್ಛಾಧಾವವನ್ನೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದಲೇ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ
ಸಮುತ್ತಾನೋ, ಆತನೇ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. || ೩೯ ||

೬- ಸಮಪ್ರ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ
ವಿಜಾತವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ನಕ್ಷರ ಶರೀರ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದರೆ ನಾಶಾದಿಗಳು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಒರಲೇಬೇಕು,
ಏಕೆಂದರೆ ವ್ಯಯ ಪಾಲೇಪಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂಬುವುದನ್ನು ಸಹಿಸುವವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ -

ಗ || ಅನಾದಿತ್ವಾನ್ವಿಗುಣತ್ವಾತ್ಪರಮಾತ್ಮಾಯಮವ್ಯಯಃ |
ಶರೀರಸ್ಯೋಽಪಿ ಕೌಂತೇಯ ನ ಕರೋತಿ ನ ಲಿಪ್ಯತೇ || ೪೦ ||

ಅ || ಕೌಂತೇಯಃ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಅಯಂ ಪರಮಾತ್ಮಾ=ಈ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಶರೀರಸ್ಯೋಽಪಿ=
ವಿಜಾತವ್ಯವು ದೇಹದಲ್ಲಿರುವನಾದಾಗ್ಯೂ, ಅನಾದಿತ್ವಾತ್=ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ ಇಲ್ಲದವನಾದುದರಿಂದಲೂ,
ನಿಗುಣತ್ವಾತ್=ಸತ್ಪರಜಪ್ರಮೋಗುಣಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಅವ್ಯಯಃ=ನಾಶ
ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಯವಿಲ್ಲದವನು. ನ ಲಿಪ್ಯತೇ=ಚಿಂತಾ ಸಂಕಾಪ ದುಃಖ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳಿಂದ
ಸಂಬಂಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನ ಕರೋತಿ ಚ=ಲೌಕಿಕ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತವಾದ ಕ್ರಿಯೆಯುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ
ಸರ್ವಕರ್ತನಾದಾಗ್ಯೂ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನಲ್ಲ. (ಎಂದು ಹೇಳಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.)
೪೦ನೇ ಅಯಂ ಪರಮಾತ್ಮಾ=ಈ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಅನಾದಿತ್ವಾತ್=ದೇಹ ಸಂಬಂಧ ನಿಮಿತ್ತವಾದ
ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಸತ್ವಾದಿಗುಣಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಶರೀರಸ್ಯೋಽಪಿ ನ-ನಕ್ಷರ
ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನಿಮಾಮಕನಾಗಿದ್ದರೂ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಸುಖ ದುಃಖಾದಿ
ಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಜೀವಸ್ವರೂಪನು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಹೀಗಿರುವ ಜೀವತ್ವವಿಲ್ಲದಿಲ್ಲ
ವೆಂದು ಸುತನುಂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.) ಕರೋತಿ=ಸರ್ವಕರ್ತನಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮಾಡುತ್ತಾನೆನ್ನ ತಾನೇ.
ನ ಲಿಪ್ಯತೇ=ದುಃಖಾದಿ ಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸದಿರುವುದರಿಂದ ಚಿಂತಾದಿಗಳಿಂದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿಲ್ಲ
ವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಜೀವನಾದರೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ನ ಕರೋತಿ=ಮಾಡುವವನಲ್ಲ.
ಲಿಪ್ಯತೇ=ಪರಾಧೀನಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ದುಃಖಾದಿಗಳಿಂದ ಲೇಸಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. || ೪೦ ||

೬- ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ದುಃಖಾದಿಗಳು ಲೇಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಿಸಿದಂತೆ ತೋರಿಸು
ತ್ತಾರೆ -

ಗ || ಯಥಾ ಸರ್ವಗತಂ ಸೌಕ್ಷ್ಮ್ಯಾದಾಕಾಶಂ ನೋಪಲಿಪ್ಯತೇ |
ಸರ್ವತ್ರಾನ್ವಸಿತೋ ದೇಹೇ ತಥಾಽತ್ಮಾ ನೋಪಲಿಪ್ಯತೇ || ೪೧ ||

ಅ || ಯಥಾ = ಹೇಗೆ, ಆಕಾಶ = ಆಕಾಶವು, ಸರ್ವಗತಂ = ಕೆಸರು ನೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳದ್ದಾಗ್ಯೂ, ಸೌಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಂಶಃ = ತಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ವಸ್ತುವಾದುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯಕವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕ ವಸ್ತುವಾದುದರಿಂದ ನೋಪರಿತ್ಯಕ್ತೇ = ಅವಾವ ವಸ್ತುಗಳ ಗುಣ ದೋಷಗಳಿಂದ ಸಂಬಂಧಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲವೋ, ತಥಾ = ಹಾಗೆಯೇ, ಆತ್ಮಾ = ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಸರ್ವತ್ರ ಜೀಹೇ = ನೀಡುತು ಉತ್ತಮರೂ ಆದ ಸಮಸ್ತ ಜೀವರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ, ಅವಸ್ಥಿತಃ = ಇದ್ದರೂ, ನೋಪರಿತ್ಯಕ್ತೇ = ಶರೀರಗಳ ಗುಣ ದೋಷಗಳಿಂದ ಲೇಪಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ. || ೩೩ ||

ಹೀ—ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನೆಂಬುವುದನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಯಥಾ ಪ್ರಕಾಶಯತ್ಯೇಕಃ ಕೃತ್ಸ್ನಂ ಲೋಕಮಿಮಂ ರವಿಃ |

ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಕ್ಷೇತ್ರೀ ತಥಾ ಕೃತ್ಸ್ನಂ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ ಭಾರತ || ೩೪ ||

ಅ || ಭಾರತ = ಅರ್ಜುನನೇ ಯಥಾ = ಹೇಗೆ, ಏಕಃ ರವಿಃ = ಒಬ್ಬ ಸೂರ್ಯನೇ, ಕೃತ್ಸ್ನಂ = ಸಮಸ್ತವಾದ, ಇಮಂ ಲೋಕಂ = ಈ ಲೋಕವನ್ನು, ಪ್ರಕಾಶಯತಿ = ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೋ, ತಥಾ = ಹಾಗೆಯೇ, ಕ್ಷೇತ್ರೀ = ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕ್ಷೇತ್ರಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಕೃತ್ಸ್ನಂ ಕ್ಷೇತ್ರಂ = ಚೇತನಾಚೇತನರೂಪವಾದ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುವನ್ನು, ಪ್ರಕಾಶಯತಿ = ಪ್ರಕಾಶ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ. || ೩೪ ||

ಹೀ—ಅವ್ಯಯಃ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಪಾಪಾದಿಗಳ ಲೇಪವಿಲ್ಲವೆಂದಿಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ವಿಹಿತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದೇ ಅವ್ಯಯಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || (೧) ನ ಚ ವ್ಯಯಾದಿಸ್ತಸ್ಯೇತ್ಯಾಹ | ಅನಾದಿತ್ವಾದಿತಿ | ಸಾದಿಹಿ ಪ್ರಾಯೋ ವ್ಯಯಗುಣಾತ್ಮಕಂ ಚ || (೨) ನ ಕರೋತಿತ್ಯಾದೇರರ್ಥ ಉಕ್ತಃ ಪುರಸ್ತಾತ್ | ನ ಲೋಕಪ್ರಿಯಾದಿಸ್ತಸ್ಯ | ಅತೋ ನ ಪ್ರಜ್ಞಮಿತ್ಯಾದಿವದಿತಿ || ೩೫, ೩೬, ೩೭ ||

ಅ || (೧) ಅನಾದಿತ್ವಾತ್ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವ್ಯಯಃ ದುಃಖ ಲೇಪಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಯಾವುದು ವ್ಯಯವುಳ್ಳದೋ, ಅದು ಪ್ರಾಯಃಃ ಸಾದಿಯೂ ಗುಣಾತ್ಮಕವೂ ಆಗಿದೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಅನಾದಿಯೂ ನಿರ್ಗುಣನೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವ್ಯಯನು. (೨) ನ ಕರೋತಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಮೊದಲೇ ಅರ್ಥವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅಂದರೆ—ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಲೌಕಿಕ ಕ್ರಿಯಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲ. ಆದಕಾರೂ ನ ಪ್ರಜ್ಞಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಂತೆ ಲೌಕಿಕ ಕ್ರಿಯಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. || ೩೫ - ೩೭ ||

ಹೀ—ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸಮಸ್ತ ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕ ವಸ್ತುಪೂರ್ವಜನಾದುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಆ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಭೇದವು ಹೇಗೊದರೆ—ಅನಾದಿತ್ವಾತ್ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು: ಸರ್ವ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂಬುವ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶರೀರಸ್ತು ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಶಾ || (೧) ಶರೀರಸ್ತೋ ಜೀವಃ | ಸ್ವಪ್ನೇನ ಶಾರೀರಮಭಿಪ್ರಯತ್ಯಾಸುಪ್ತಃ ಸುಪ್ತಾನಘಟಾಕರೋತಿ ಪ್ರುತೇ || (೨) ಶರೀರಸ್ತು ಸಂಸಾರೀ ಶರೀರಾಭಿಮತೇರ್ದುಃ ||

ವಿಷ್ಣು, ಶರೀರಗೋಷ್ಠ್ಯೇಷ ನ ಶರೀರಸ್ಥ ಉಚ್ಯತೇ | ಶರೀರಾಭಿಮುಕ್ತಿಯಸ್ತಾನ್ನೈ-
ವಾಸ್ತಾಸ್ತಿ ಕದಾಚನ || (೩) ತದ್ಗತಾನಾಂ ತು ದುಃಖಾನಾಂ ಭೋಗೋಃ ಭಿಮುಕ್ತಿ-
ಉಚ್ಯತೇ | ತದಭಾವಾನ್ನಾಭಿಮಾನೀ ಭಗವಾನ್ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಇತಿ ಚ || (೪)
ಅನಾದಿತ್ಯಾದಿಗುಣತ್ವಾತ್ಪರಮಾತ್ಮಾ ಜೀವೋನಿ ನ ಕಿಮುತ ಜಡಂ ನ ಭವತೀತಿ ||
(೫) ಶರೀರೋತ್ತಮೋತ್ತಮಪ್ರಾಣಮಪ್ಯಾದಿಮತ್ಯಂ ಪರಸ್ಯ ನಾಸ್ತೀತಿ ವಿಶೇಷಃ | ಜೀವಸ್ಯ
ಹಿ ತದಸ್ತೀತಿ | ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಸಂಬಂಧತ್ವ || (೬) ಸರ್ವಂ ಕರೋತಿ ಪರಮಾತ್ಮಾ
ತಥಾಪಿ ನಲಿಪ್ಯತೇ || (೭) ವಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾದೇವೇಷ್ವಾಪೂರ್ತಂ ಮನ್ಯಮಾನಾ
ವರಿಷ್ಠಮಿತ್ಯಾದಿವನ್ನಿಷೇಧಃ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಶರೀರಪ್ರಕೃತಿ-ಜೀವನು- (ಶರೀರಸ್ಥ ಪದವು ಜೀವನಾಚಕವು ಹೇಗೆಂದರೆ-) ಸ್ವಪ್ನದಿಂದ
ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜೀವನನ್ನು ಸಂಯೋಜಿಸಿ ಸುಖಿಯಲ್ಲದಿದ್ದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಗಾಢನಿದ್ರೆ ಹೊಂದಿದ ಜೀವ
ನನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಕೃತಿಯು. (ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾರಣ ಪದದಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜೀವ
ನನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡದ್ದಿಂದ ಶರೀರಸ್ಥ ಪದವು ಜೀವನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.) (೨)
ಜೀವರಂತೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಜೀವರನ್ನೇ ಶರೀರಸ್ಥ ಪದದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು-
ರೇಕೆಂಬುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ-) ಸಂಸಾರಿ ಜೀವರಿಗೇನೇ ನನ್ನ ಶರೀರವೆಂದು ಅಭಿಮಾನವಿದ್ದುದರಿಂದ
ಇದ್ದ ಸಂಸಾರಿಯು ಶರೀರಸ್ಥನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಎಲ್ಲರ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದರೂ
ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಶರೀರಾಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಶರೀರಸ್ಥನೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. (೩) (ಸರ್ವರ
ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ, ಶರೀರಾಭಿಮಾನವು ಏಕೆ ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ ಶರೀರಾಭಿಮಾನ
ಕಾರ್ತೃವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಶರೀರ ನಿಮಿತ್ತಕಗಳಿಂದ ಮನೋವಿಕಾರಗಳಿಂದ ಮುಖಗಳನ್ನು ಕೇವಲ
ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಶರೀರಾಭಿಮಾನವೆಂದು ಹೆಸರು. ಅಂತಹ ಅಭಿಮಾನವು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದ
ರಿಂದ ಕ್ರೂರರ ಪುರುಷರಿಂದ ಉತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ಶರೀರಾಭಿಮಾನಿ ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ
(೪) (ಅನಾದಿತ್ಯಾದಿಗುಣತ್ವಾತ್ ಎಂಬುದು ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಜನ್ಮಯೋಗದಿಂದ
ತಾಮರದಿಂದಲೂ, ಸತ್ಪರಜತ್ರಮೋಗೋಗಲ್ಲದಿರುವವನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವ
ವಿಧರೂ ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನನು ಜಡದಿಂದ ಭಿನ್ನನೆಂದು ಏನು ಹೇಳಬೇಕು. (೫) (ಜೀವನೂ ಸ್ವರೂ-
ಪಃ ಅನಾದಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅನಾದಿಯೆಂದು ವಿಶೇಷವನ್ನು ಏಕಿಷ್ಯ
ಕೇಳಲು ಕಾರಣವೇನು ಎಂದರೆ-) ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಶರೀರೋತ್ಪತ್ತಿರೂಪವಾದ ಅದಿಮತ್ಪ್ರಾಣ ಇಲ್ಲವೆಂಬ
ವಿಶೇಷವಿದ್ದುದರಿಂದ ಅನಾದಿ ಎಂದು ಏಕಿಷ್ಯ ಹೇಳಿದ್ದು ಜೀವನು ಹುಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಜೀವನಿಗೆ ದೇಹೋತ್ಪ-
ತ್ತಿಯು ಇದೆ. ಜೀವನಿಗೆ ಸತ್ಪರಜತ್ರಮೋಗುಗಳ ಸಂಬಂಧವೂ ಇದೆ. (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಂಬಂ-
ದಿಲ್ಲ ಸಂಬಂಧವೇ ಇಲ್ಲ) (೬) (ಜೀವೇತ್ತರರಿಗೆ ಭೇದವಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕರೋತಿ ನ ಲಿಪ್ಯತೇ ಎಂಬ
ಕೇಶ್ವಂಕರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವವನಾದರೂ
ಮೇವಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ ರೂಪಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ (೭) ವಾದಿಗಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಇಷ್ಟಾ-
ಪೂರ್ತಂ ಮನ್ಯಮಾನಾ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಂತೆ ನಿಷೇಧವು.

ವಿ || (೧) ಹೇಗೆ ಶೂನ್ಯತತ್ವವು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವು ಎಂಬುದರ, ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳ ವಾದಗಳ ನಿರ್ವಹ-
ನಾದಿ ಪ್ರಮುಖ ತತ್ವೈಕ ಆಹಾರ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಅದರ ನಿರವಿಧವಾದುದ್ದರ, ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವಂತನಿಗೆ

శర్వేశ్వరము జేయునదిగా మఱియొకటి అర్చనకై వ్రాసినది ప్రయుక్త అర్చనకై నీరక్షణ
కలదు. (2) జేగి జ్ఞానవ్యాసా మోక్షకాగి కర్మగళంద శ్రీపరమాత్మనే పూజింపబడ
దీడు. ఎంబున కర్మకృతి అభిప్రాయవన్న తిలయిరువుడరింద వ్రాసినది కేవల
కర్మగళంద శ్రీగళాది పురుషార్థాన సుగుత్తదీ, ఎంబునకై ఇష్టాపూతకం మన్నననా
ఇష్టాదిగళంద నిరక్షణ వాడల్లకుత్తదీ, హాగేయే శవం బుల్లిదంద బుద్ధ ఇష్టాది కృతి
గళగి శ్రీపరమాత్మనింద శవాపూ వ్యాప్తవాగిదీ, ఎందు అభిప్రాయవేందు తిలయిరువుడరింద
వ్రాసినది అర్చనకై నిరక్షణ. || ౧ ||

మీ-అవాతక: తోడున అర్థవే ఎక అగళారదీందరీ-నావై జేగిద అర్థవే అగ
దీకేంబునల్లి ప్రమాణాంతర శమ్మతియన్న జేగుత్తారీ-

కా || (౧) శావాగణోపి యతస్సవం పుణ్యవాప్యేన లిప్యకే | జన్మమృత్యాది-
రహిత: శక్వాదిగుణవజ్జిత: | విష్ణుస్తద్విపరీతస్తు జివోజితస్తా పృథక్-
దీతి జ || ౨ || || ౨౨, ౨౩, ౨౪ ||

అ || (౧) శ్రీపరమాత్మనే శమస్తవన్న మాడువననాదాగ్ని పుణ్యవాదగళంద లీపక
ల్లవుచ్చి. జనన మరణాదిగళంద విరహితను. శక్వరజస్తమోగుణ విరహితను. జివ
వాదరూ అదక్రీత విరహితను. (అందరీ-పుణ్య వాదగళ లీపవల్లవను. జనన మరణాది
దోషగళుల్లవను. శక్వాదిగుణగళ సంబంధవల్లవను.) అదరారణ జీవోత్తరంబుల
శవా పరస్తర భేదవల్లవను. (౨) (శ్రీపరమాత్మను జీతనాదీతనగళంద భిన్న నేంబునల్లి
కృతిశమ్మతియన్న జేగుత్తారీ-) అ ఈ శ్రీపరమాత్మను జీతనరంకేయూ అల్లి. అజీతన
గళంకేయూ అల్లి. (అందరీ-జీవ జడగళంద శ్రీపరమాత్మను వారమాధికవాగి అక్రీత భేద
వల్లవను.) || ౨౨-౨౪ ||

మీ-ఫలవన్న జేగుత్తా అధ్యాపాథవన్న కేనగోళిశుత్తారీ-

గీ || క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయోరేవమంతరం జ్ఞానజక్ష్మణా |
భూతప్రకృతిమోక్షం చ యే విదుర్మాంతి తే పరం || ౨౫ ||

అ || విమ = మింద జేగిద ప్రకార, క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయో = క్షేత్ర క్షేత్రజ్ఞర, అంతరం
భేదవన్న, జ్ఞానజక్ష్మణా = వివేక దృష్టియంద, యే = యారు, విదుః = తిలయిత్తదీ,
భూతప్రకృతిమోక్షం = జీవరిగి అజీతన ప్రకృతియంద, మోక్షకృ (బిడుగదీగి) శాపన
వాద అమానిత్త మోక్షలాదుదన్న అధవా జీవరిగి భూతగళందలూ అజీతన ప్రకృతియందలూ
మోక్షవై యావదరింద అగుత్తదీ. అంతరదన్న అమానిత్త మోక్షలాదు మింద కేవల
మోక్షాధినవన్న, యే = యారు, విదుః = తిలయిత్తదీ, తే = అవరు, పరం = బుద్ధి
నన్న, మంత = మిందుత్తారీ (ముత్తరంగుత్తారీ) || ౨౫ ||

೧ || ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾಸೂಪನಿಷತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಯೋಗ
ತಾಪ್ತೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನಸಂವಾದೇ ಸ್ವೇತ್ರಸ್ವೇತ್ರಜ್ಞಯೋಗೋ
ನಾಮ ತ್ರಯೋದಶೋಧ್ಯಾಯಃ || ೧೨ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಗತಾಪ್ತದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರ
ಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ಸ್ವೇತ್ರಸ್ವೇತ್ರಜ್ಞಯೋಗವೆಂಬ ಹದಿಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೧೨ ||

೨ || ಭೂತೇಭ್ಯಃ ಪ್ರಕತೇಶ್ಚ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ | ಅಮಾನಿತ್ವಾದಿಕಂ || ೨೫ ||

ಅ || ಸೃಷ್ಟಿವಾದಿ ಭೂತಗಳ ದೇಶಿಯಿಂದಲೂ ಒಡ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದಲೂ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ
ಅಮಾನಿತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನವನ್ನು. || ೨೫ ||

೩ || ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ
ಭಾಷ್ಯೇ ತ್ರಯೋದಶೋಧ್ಯಾಯಃ || ೧೩ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀಭಗವದ್ಗೀತಾ
ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೧೩ ||

೪ || ಸ ವಿಷ ನೇತಿ ನೇತೀತ್ಯಾದಿ ಚ | ಜೀವಾನಾಮುಚೇತನಪ್ರಕೃತೇರ್ಮೋಕ್ಷಂ ಭೂತ-
ಪ್ರಕೃತೀರ್ಮೋಕ್ಷಂ || ೨೬ ||

ಅ || ಜೀವರಿಗೆ ಅಚೇತನ ಪ್ರಕೃತಿಯ ದೇಶಿಯಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು (ಬಿಡುಗಡೆಯು) ಯಾವುದರಿಂದ
ಸುಗುಪ್ತಮೋ ಅಂತಹ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಅಮಾನಿತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನವನ್ನು, ಎಂದು ಭೂತ
ಪ್ರಕೃತಿ ಮೋಕ್ಷಂ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವು. || ೨೬ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ
ತಾಪ್ತರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ತ್ರಯೋದಶೋಧ್ಯಾಯಃ || ೧೪ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಭಗವದ್ಗೀತಾ
ತಾಪ್ತರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು || ೧೪ ||

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನಸಂವಾದ ||

ಹದಿನಾಲ್ಕನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು.

ಹೀ-ಬುದ್ಧಿಯೋಗೇ ಶ್ವಿಮಾಂ ಕೃಣು ಎಂದು ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಒಂದೇ ಅಧ್ಯಾಯ ಸಮಾಪ್ತಿ ಪರ್ಯಂತ ನಿಷ್ಯಾಸು ಕರ್ಮವು ಮತ್ತು ಧ್ಯಾನರೂಪವಾದುದು ಜ್ಞಾನಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ ಅದರ ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾಂಶವನ್ನು ೧೪-೧೮ ಪರ್ಯಂತ (೫) ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶ್ವೋತ್ಸಗಳಿಗೆ ಅದರ ಹುಟ್ಟುವದಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ ||

॥ ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ ॥

ಹಿಂ || ಪರಂ ಭೂಯಃ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಜ್ಞಾನಮುತ್ತಮಂ |

ಯಜ್ಞಾತ್ಮಾ ಮುನಯಃ ಸರ್ವೇ ಪರಾಂ ಸಿದ್ಧಿಮಿತೋ ಗತಾಃ || ೧ ||

ಅ || ಶ್ರೀಭಗವಾನ್ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಉವಾಚ = ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ ಯತ್ = ಯಾವುದನ್ನು, ಜ್ಞಾತ್ವಾ = ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಸರ್ವೇಮುನಯಃ = ಎಲ್ಲಾ ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ಇತಃ = ಈ ಸಂಸಾರ ವೆಲೆಯಿಂದ (ಸಂಸಾರವನ್ನು ದಾಟಿ) ಪರಾಂ ಸಿದ್ಧಿಂ = ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು, ಗತಾಃ = ಹೊಂದಿರುವರೋ, (ಅಂತಹ) ಪರಂ = ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದುದಕ್ಕಿಂತ ದೇರೆಯಾದ, ಜ್ಞಾನಾಂ = ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪ್ರಮೇಯಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ. ಉತ್ತಮಂ ಜ್ಞಾನಂ = ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮಾಪ್ಯವಸ್ತುವನ್ನು. ಭೂಯಃ = ತಿರುಗಿ, ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ = ಹೇಳುವೆನು || ೧ ||

ಗೀ || ಇದಂ ಜ್ಞಾನಮುಪಾಶ್ರಿತೈ ಮಮ ಸಾಧಮ್ಯಮಾಗತಾಃ |

ಸರ್ಗೇಽಪಿ ನೋಪಜಾಯಂತೇ ಪ್ರಲಯೇ ನ ವ್ಯಥಂತಿ ಚ || ೨ ||

ಅ || ಇದಂ ಜ್ಞಾನಂ = ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷಯಕ ಜ್ಞಾನವನ್ನು, ಉಪಾಶ್ರಿತೈ = ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು, ಮಮ = ನನ್ನ. ಸಾಧಮ್ಯಂ = ಸಾರೂಢ್ಯವನ್ನು, ಅಗತಾಃ = ಹೊಂದಿರುವರೋ (ಅಂತಹ ಮುಕ್ತರು) ಸರ್ಗೇಽಪಿ = ಸ್ವಪ್ನಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ನೋಪಜಾಯಂತೇ = ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ ಪ್ರಲಯಃ = ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ನ ಚ ವ್ಯಥಂತಿ = ನಾಶಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾ || ಹಿಂ || ಸಾಧನಂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನೋತ್ತರೈರಧ್ಯಾಯೈರ್ವಕ್ತಿ || ೧, ೨ ||

ಅ || ಮೇರಿತ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಸಾಧನವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ || ೧, ೨ ||

ಹೀ-ಅಂತಹ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಮಮ ಯೋನಿರ್ಮಹದ್ಭ್ರೂ ತಸ್ಮಿನ್ನ ಭಂ ದಧಾಮ್ಯಹಂ |

ಸಂಭವಃ ಸರ್ವ ಭೂತಾನಾಂ ತತೋ ಭವತಿ ಭಾರತ || ೩ ||

ಅ || ಭಾರತ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಮಹದ್ವೈತ್ಯ=ಚಿತ್ತೈಕತೆಯನ್ನಿಡಿದು ಮಹಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು, ಮಮ=ನನ್ನ, ಯೋನಿಃ=ಪ್ರಿಯತಮೆಯು. ತಸ್ಮಿನ್=ಈ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ, ಅಹಂ=ನಾನು, ಗರ್ಭಂ=ಗರ್ಭವನ್ನು, ದಧಾಮಿ=ಧರಿಸುತ್ತೇನೆ. (ಅಂದರೆ ತನ್ನ ಉದರದೊಳಗಿರುವ ೨೪ ತತ್ವಾಂಶಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಾಂತಿಯನ್ನೂ ರೇಖೋರೂಪದಿಂದ ಹೊರಗೊಳಿಸಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಉದರದಲ್ಲಿ ಇಡುತ್ತೇನೆ.) ತತಃ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಉದರದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭವನ್ನು ಇಡುವುದರಿಂದ, ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ=ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ, ಸಂಭವಃ=ಶರೀರ ಸಂಬಂಧವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು, ಧವತಿ=ಆಗುತ್ತದೆ.

|| ೩ ||

ಹೀ-ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಅರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ-

ಶಾ || ಓಂ || (೧) ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಸಂಯೋಗಸೃಷ್ಟೀಕರಣಪೂರ್ವಕಂ ತ್ರೈಗುಣ್ಯಂ ವಿವಿಚ್ಛೇದರ್ಥಯತಿ || (೨) ಯೋನಿಭಾರ್ಯಾ ತಥಾ ಸ್ಥಾನಂ ಯೋನಿಃ ಕಾರಣಮೇವ ಚೇತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ | ಅತ್ರ ಯೋನಿಭಾರ್ಯಾ | ತಸ್ಮಿನ್ನರ್ಭಂ ದಧಾಮ್ಯಹಮಿತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್ || ೧-೩ ||

ಅ || (೧) ಕ್ಷೇತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸೃಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತಾ ತ್ರೈಗುಣ್ಯವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಅಂದರೆ-ಮೇಲಿನ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಬಂಧಪ್ರಕಾರವನ್ನು ತಿಳಿದರೇನೇ ಬಂಧವೃತ್ತಿರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದು. ಸಂಸಾರಬಂಧವು ಸತ್ತರಪ್ರವೇಶಗುಣಾತ್ಮಕವು. ಅದಕಾರಣ ಯಾವತ್ತುಂಟಾದರೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ವಿವರಣಮಾಡುತ್ತಾ ಕಾರಣಂ ಗುಣಸಂಗೋಽಸ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಗುಣಸಂಬಂಧವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ತ್ರಿಗುಣ ವಿಕಾರಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ ಮತ್ತು ತ್ರಿಗುಣ ವಿಕಾರಗಳ ಪರಿಣಾಮಗೋಪಾಯವನ್ನೂ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.) (೨) (ಪರಂ ಭೂಯಾಃ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ (ಶ್ಲೋ. ೧) ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿದುದನ್ನು ಮನು ಯೋನಿಃ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) (ಅದರಲ್ಲಿ ಯೋನಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದರ್ಥವು ಎಂಬುವ ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾ ಪತ್ತೇ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥವಿದೆ, ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಯೋನಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪತ್ತೇ, ಗುಣಸ್ಥಾನ ಕಾರಣ ಎಂಬ ಮೂರು ಈ ಅರ್ಥಗಳಿವೆ, ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದೆ. ಯೋನಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಯೋನಿ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪತ್ತೇ ಎಂಬುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಯೋನಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಿದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪತ್ತೇ ಎಂಬುವ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಏಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದರೆ-) ತಸ್ಮಿನ್ ಗರ್ಭಂ ದಧಾಮ್ಯಹಂ ಎಂಬ ಶಿಷ್ಯವಾಕ್ಯ ಪರ್ಮಾಲೋಚನೆಯಿಂದ ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಯೋನಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪತ್ತೇ ಎಂಬುವ ಅರ್ಥವೆಂದೇ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

|| ೧-೩ ||

ಹೀ-ಅದಿಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರು ಸರ್ವ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರಣರೆಂದೂ ಮತ್ತೆ ಸರ್ವದಾ ಕಾರಣರಿನ್ನುತ್ತಾರೆ-

೧೬ || ಸರ್ವಯೋನಿಷು ಕೌಂತೇಯ ಮೂರ್ತಯಃ ಸಂಭವಂತಿ ಯಾಃ | ತಾಸಾಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಮಹದ್ಯೋನಿರಹಂ ಬೀಜಪ್ರದಃ ಪಿತಾ || ೪ ||

ಅ || ಕಾಂಕ್ಷೇಯಂ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಸರ್ವಯೋನಿಮಃ=ದೇವತೆಗಳು, ಮನುಷ್ಯರು, ತಿರ್ಯಕ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ, ಯಾಃ ಮೂರ್ತಯಃ=ದೇವಾದಿರೂಪಗಳಾದ ಯಾವ ಕಾರ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು, ಸಂಭವಂತಿ=ಹುಟ್ಟುತ್ತವೋ, ತಾಸಾಂ=ಅ ಕಾರ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಪ್ರತಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಮಹದ್ಭ್ರೂಹ್=ಮಹಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು. ಯೋನಿಃ=ಕ್ಷೇತ್ರ ರೂಪವಾದ ಕಾರಣಗಳು. (ಮಾತೃಸ್ವಾನಿಯುಳು) ಅಹಂ=ನಾನು, ಬೀಜಪ್ರದಃ=ಗರ್ಭಾಧಾನವನ್ನು ಮಾಡುವ, ಪಿತಾ=ತಂದೆಯು. || ೪ ||

ಹೀ-ಮಹದ್ಭ್ರೂಹ್ ಪದದಿಂದ ಜಡಭೂತವಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದ: ಪರಮ ಹೇಳುವುದು ಅಯುಕ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || (೧) ಮಹದ್ಭ್ರೂಹ್ ಪ್ರಕೃತಿಃ | ಸಾ ಚ ಶ್ರೀಭೂದುರ್ಗೀತಿ ಭಿನ್ನಾ | ಉಮಾಸರ-
ಸ್ವತ್ಯಾದ್ಯಾಸ್ತು ಕದಂತಯುತಾ ಅನ್ಯಜೀವಾಃ || (೨) ತಥಾ ಚ ಕಾಷಾಯಣಶ್ರುತಿಃ |
ಶ್ರೀಭೂದುರ್ಗಾರ್ ಭಗವತೇ ತು ಮಾಯಾ ಸಾ ಲೋಕಸೂತಿರ್ಜಗದೋ ಬಂಧಿಕಾ
ಚ | ಉಮಾವಾಗಾದ್ಯಾ ಅನ್ಯಜೀವಾಸ್ತದಂತಾಸ್ತದಾತ್ಮನಾ ಸರ್ವವೇದೇಷು ಗೀತಾ
ಇತಿ || (೩) ಮಮ ಯೋನಿರಿತಿ ಗರ್ಭಾಧಾನಾರ್ಥಾ ಯೋನಿಃ | ನ ತು ಮಾತಾ |
ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್ || (೪) ತಥಾ ಹಿ ಸಾಮವೇದೇ ಶಾರ್ಕರಾಕ್ಷಶ್ರುತೌ | ವಿಷ್ಣೋ-
ರ್ಯೋನಿರ್ಗರ್ಭಸಂಧಾರಣಾರ್ಥಾ ಮಹಾಮಾಯಾ ಸರ್ವದ್ಯುಃಪ್ರವಿರ್ಹೀನಾ |
ತಥಾಃತ್ಮಾನಂ ದುಃಖವನ್ನೋಹನಾರ್ಥಂ ಪ್ರಕಾಶಯಂತೀ ಸಹ ವಿಷ್ಣುನಾ ಸೇತಿ ||
(೫) ಅತಃ ಸೀತಾ ದುಃಖಾದಿಶಂ ಸರ್ವಂ ಮೃಷಾ ಪ್ರದರ್ಶನಮೇವ | ತಥಾ ಕೂ-
ರ್ಮಪುರಾಣೇ | (೬) ನ ಚೇಯಂ ಭೂಃ || ತಥಾ ಚ ಸೌಕರಾಯಣಶ್ರುತಿಃ | ಅನ್ಯಾ
ಭೂಭೂರಿಯಂ ತಸ್ಯ ಛಾಯಾಭೂತಾವಮಾ ಸಾ ಹಿ ಭೂತೈಕಯೋನಿರಿತಿ ||
(೭) ಅವಾಪ ಸ್ತೇಚ್ಛಯಾ ದಾಸ್ಯಂ ಜಗತಾಂ ಪ್ರಪಿತಾಮಹೀತ್ಯಾದ್ಯನಭಿಮ್ನಾನ-
ಶ್ರುತಿಃ | ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣೋಕ್ತಮಪಿ ಸ್ತೇಚ್ಛಯೈವ || (೮) ಮಹದ್ಭ್ರೂಹ್ಶಬ್ದ-
ವಾಚ್ಯಾ ಪ್ರಕೃತಿರೇವ | ಮಹತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ದ್ವೇ ತು ಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚ ಮಹೇಶ್ವರ ಇತಿ
ತತ್ತ್ವವ || ೩, ೪ ||

ಅ || (೧) ಮಹದ್ಭ್ರೂಹ್ ಶಬ್ದದಿಂದ ಚಿತ್ತಪ್ರಕೃತಿ (ಲಕ್ಷ್ಮಿ) ಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅವರು
ಶ್ರೀ, ಭೂ, ದುರ್ಗಾ, ಎಂದು ಮೂರು ರೂಪವುಳ್ಳವಳು. (ಮಹಾ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಮಾಹೇಶ್ವರೀ, ಬ್ರಹ್ಮೀ,
ಇತ್ಯಾದಿ ೭ ರೂಪಗಳುಳ್ಳವಳೆಂದು ಆಗಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಮೂರು ರೂಪಗಳಲ್ಲವಳೆಂದು
ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆಂದರೆ—) ಪಾರ್ವತೀ ಪರಶ್ವತೀ ಮೊದಲಾದವರು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಅಂಕದಿಂದ ಹುಡುಗ
ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದ ಭಿನ್ನ ರಿಂದ ಜೀವರು (ದುಃಖತ್ವತ್ವ ಜೀತನರು.) (೨) ಹಾಗೆಯೇ ಕಾಷಾಯಣ
ಶ್ರುತಿಯಿದೆ. ಶ್ರೀ, ಭೂ, ದುರ್ಗಾ ಎಂಬ ಮೂವರು ಮಹಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ವರೂಪಭೂತರು. ಇವಳು
ಸ್ವರೂಪರು, ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉತ್ಪಾದಕರು, ಜಗತ್ತನ್ನು ಬಂಧಿಸುವವರು ಪಾರ್ವತೀ ಪರಶ್ವತೀ ಮೊದಲಾದ
ವರು ಲಕ್ಷ್ಮೀಗಿಂತ ಭಿನ್ನ ರಾದ ಜೀವರು, ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಅಂಕವಿರುವವರಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ
ಸ್ವರೂಪರೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. (೩) ನ ಮ ಯೋನಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ
ಗರ್ಭಾಧಾನಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಾದ ಪತ್ನಿಯು ಎಂದೇ ಅರ್ಥವೆ ತಪ್ಪಿನ್ ಗರ್ಭಂ ದಧಾಮ್ಯಹಂ ಎಂದೆ

ಪ್ರಾಕೃತವಿದ್ದುದರಿಂದ ಯೋನಿಃ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಪತ್ತೀ ಎಂದೇ ಅರ್ಥನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಯೋನಿಃ = ಗುಣಕು ತಾಯಿಯು ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. (೪) (ಶ್ರುತಿಬಲದಿಂದಲೂ ಯೋನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ಭಾರ್ಯಾ ಎಂದು ಘಟಿಸುತ್ತಾರೆ—) ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಪತ್ತಿಯು ಗರ್ಭಧಾರಣೆಯೇ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು. ಪ್ರಾಕೃತರಿಗೆ ಮಹಾ ಮೋಹವನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವವಳು. ಸರ್ವ ದುಃಖಗಳಿಂದ ವಿರಹಿತಳು. ಆದಾಗ್ಯೂ ಶ್ರುತಿವಿನಿಂದ ಕೂಡಿ ಕೊಂಡಿರತಕ್ಕವಳೇ. ಆದ್ದರಿಗೆ ಮೋಹಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ದುಃಖ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯದಿಂದಲೂ ಶಾರ್ಕರಾಕ್ಷ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ (೫) ಆದ ರ್ತದ ಸೀತಾದೇವಿಯು ದುಃಖ ಮೊದಲಾದುದನ್ನು ಅಯಥಾರ್ಥವಾಗಿಯೇ ತೋರಿಸಿದ್ದು. ಹಾಗೆಯೇ ಅರ್ಜುನರಾಜದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (ಹೇಗೆಂದರೆ—ದಗ್ಧ್ಯಾ ಮಾಯಾಮಯಾಂ ಸೀತಾಂ ಭಗವಾನುಗ್ರ ಹದಿಧಿಃ | ರಾಮಾಯಾದರ್ಶಯತ್ಪೀತಾಂ ಪಾಪಕೋಟಸೌ ಸುರಪ್ರಿಯಃ | ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳಿದೆ) (೬) (ಮಹಾ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಶ್ರೀ, ಭೂ, ದುರ್ಗಾ, ಎಂದು ಮೂರು ರೂಪಗಳುಳ್ಳವಳೆಂದು ಹೇಳಿದೆ ಗೌರ್ಭೂತ್ಯಾಶ್ರುಮುಖೇ ವಿನ್ಯಾ ಎಂದು ಭೂದೇವಿಗೆ ದುಃಖವು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಗೆ ದುಃಖರೇಶವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಭೂದೇವಿಯು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಆಗುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ—) ಭೂತಾಭಿವಾನಿನಿಯಾದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಈ ಭೂದೇವಿಯು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಸ್ವರೂಪಳಲ್ಲ. ಆ ಭೂದೇವಿಯು (ಧರಾದೇವಿಯು) ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದ ಭಿನ್ನಳೇ. (ಎಕೆಂದರೆ—) ಮಹಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯಾದುದು ಭೂದೇವಿಯು ಬೇರೆ. ಈ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಭೂವಿಯು ಬೇರೆ ಈ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಭೂದೇ ವಿಯು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಪ್ರತಿಮಾಸ್ಥಾನೀಯಳು. ಧರಾದೇವಿಯು ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಪ್ಪಳು ಆ ಭೂರೂ ಪಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣಳು. ಎಂದು ಸೌಕರಾಯಣಶ್ರುತಿಯು. (೭) (ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪೀತಿಯೇ ವಾರ್ಹೀಕಿ ಮಹಿಯ ಭೃಗುಳಾದದ್ದು. ಎಂದು ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಭೃಗುಳಾದಮೇಲೆ ದುಃಖವೂ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ದುಃಖತ್ವವಲ್ಲ ಎಂದದ್ದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ—) ಪರ್ವತಗಿಗೂ ಪ್ರತಿಮಾಮಹಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ವರೂಪಳಾದ ಸೀತಾದೇವಿಯು ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ವಾರ್ಹೀಕಿ ಮಹಿಯ ದಾಸ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು. (ಆದಕಾರಣ ಸರ್ವಥಾ ದುಃಖನಿವೃತ್ತಿ ಇಲ್ಲ.) ಎಂದು ಸಂಭವವೆನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ವಾರ್ಹೀಕಿ ಮಹಿಯ ದಾಸ್ಯವನ್ನು ಕೊಂಡೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. (೮) ಮಹದ್ಭ್ರಷ್ಟರಬ್ರವಾಚ್ಯಳೂ ಚಿತ್ಸತ್ಯತೆಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೇ. ಪ್ರಕೃತಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೂ, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೂ, ಇಬ್ಬರೂ ಮಹದ್ಭ್ರಷ್ಟರೆನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಎಂದೂ ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದೆ.

|| ೩. ೪ ||

ಹೀ—ಜೀವರು ಬಂಧನವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಒಂಧಕಜ್ಞಾನವಾವಶ್ಯಕವಾದುದರಿಂದ ಸತ್ತರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಬಂಧಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಮೇಲಿರುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಸತ್ತ್ವಂ ರಜಸ್ತಮ ಇೞಿ ಗುಣಾಃ ಪ್ರಕೃತಿಸಂಭವಾಃ |

ನಿಬಧ್ನಂತಿ ಮಹಾಬಾಹೋ ದೇಹೇ ದೇಹಿನವನ್ಮಯಂ

|| ೫ ||

೫ || ಹೇ ಮಹಾಬಾಹೋ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಪ್ರಕೃತಿಸಂಭವಾಃ = ಸತ್ತ್ವಂ ರಜಸ್ತಮೋಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟತಕ್ಕ, ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯ ಅಂಶಭೂತಗಳಾದ, ಸತ್ತ್ವಂ ರಜಸ್ತಮ ಇತಿ ಗುಣಾಃ— ಸ್ವರೂಪ ತಮಗಳೆಂಬ ಗುಣಗಳು, ಪ್ರಕೃತಿಸಂಭವಾಃ—ಚಿತ್ಪ್ರಕೃತಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿ ಹೊಂದಿ ವಿಧಾಗಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವುಗಳಾಗಿ, ಮತ್ತು ಸತ್ತ್ವಂ ರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳಿಗೆ ಅಭಿವಾನಿನಿಯಾದ (೫) ಒಳ್ಳೆಗುಣಗಳಿರುವ, (ರಜಃ=) ಸ್ವಚ್ಛಾದಿಗಳಿದ್ದು, ಮಹಾವಿಕ್, ಮಹಾ ದೇವರಿಗೆ

ದುಃಖವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡುಕೆ ಈ ಮೂರು ನಿಮಿತ್ತಗಳಿಂದ ಸತ್ಯ ರಜಸ್ತಮಃ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀ ಭೂ ದುರ್ಗಾ ಎಂಬೀ ಮೂರು ದೇವಿಯರು ಕೂಡ, ದೇಹೇ = ಶರೀರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ, ಅವ್ಯಯಂ = ಸ್ವರೂಪತಃ ಸಾರವಿಲ್ಲದಿರುವ, ದೇಹಿನಂ = ಜೀವರ-ಸಮುದಾಯವನ್ನು ನಿಬಧ್ನತಃ = ಬಂಧಿಸುತ್ತವೆ. ಬಂಧಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವಿ || ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಭೂ ದುರ್ಗಾ ಎಂಬೀ ಮೂರು ದೇವಿಯರೂ ಸಮಸ್ತ ಜೀವಿಗೂ ಬಂಧಕರಾದಾಗ್ಯೂ ಸತ್ಯಾಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಶ್ರೀದೇವಿಯು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಬಂಧಕಳು ರಜೋಗುಣಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಭೂ ದೇವಿಯು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಬಂಧಕಳು. ತನೋಗುಣಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ದುರ್ಗಾ ದೇವಿಯು ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಬಂಧಕಳು.

|| ೫ ||

ಹೀ-ಶ್ರೀ ಭೂ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯವರು ಮೂರು ರೂಪಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಮೂರು ವಿಧ ಬಂಧನ ರೀತಿಯನ್ನು ಮೂರು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ತತಃ ಸತ್ತ್ವಂ ನಿರ್ಮಲತ್ವಾತ ಕಾಶಕಮನಾಮಯಂ |

ಸುಖಸಂಗೇನ ಬಧ್ನಾತಿ ಜ್ಞಾನಸಂಗೇನ ಚಾನಘ |

|| ೬ ||

ಅ || ಅವಘ-ಪಾಪವಿಲ್ಲದಿರುವ ಅರ್ಜುನನೇ. ತತ್ತ್ವಂ = ಆ ಸತ್ಯ ರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯರಾದ ಶ್ರೀ ಭೂ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯರಲ್ಲಿಯೂ. ಸತ್ತ್ವಂ = ಸತ್ಯಗುಣವೂ. ಸತ್ಯಗುಣಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೂ. ನಿರ್ಮಲತ್ವಾತ್ = ನಿರ್ದೋಷವಾದುದರಿಂದ ನಿಷ್ಕಲ್ಮಷಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ದೋಷರೀತವಿಲ್ಲದವಳಾದುದರಿಂದ.) ಅನಾಮಯಂ = ರೋಗಿ ವ್ಯಾಧಿ ಮೊದಲಾದ ಉಪದ್ರವಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿದಂತೆ ಮಾಡುವುದಾಗಿ, ಮಾಡುವಳಾಗಿ, ಪ್ರಕಾರಣಂ = ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಾಗಿ, ಹುಟ್ಟಿಸುವಳಾಗಿ, ಸುಖಸಂಗೇನ = ಸುಖ ಸಂಬಂಧದಿಂದಲೂ ಜ್ಞಾನಸಂಗೇನ ಹ = ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ ಸಂಬಂಧದಿಂದಲೂ, ಬಧ್ನಾತಿ = ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬಂಧಿಸುತ್ತದೆ. ಬಂಧಿಸುತ್ತಾರೆ.

|| ೬ ||

ಭಾ || ಬಂಧಪ್ರಕಾರಂ ದರ್ಶಯತಿ ಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನಾಯ ಸತ್ತ್ವಮಿತ್ಯಾದಿನಾ || ೫, ೬ ||

ಅ || (ಯಾವನು ಜ್ಞಾನ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಬದ್ಧನಾಗಿದ್ದೀನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ಅವನೇ ಬಂಧನವೃತ್ತಿ ಸಾಧನವನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅದಕಾರಣ ಸಂಸಾರಬಂಧವನ್ನು ನಿವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ ಅವಶ್ಯಕವಾದ) ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ವಿಶೇಷ ಹಿಕ್ಕಾಸಾವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಸತ್ಯರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಬಂಧಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಸತ್ತ್ವಂ ರಜಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ

|| ೫, ೬ ||

ಗೀ || ರಜೋ ರಾಗಾತ್ಮಕಂ ವಿದ್ಧಿ ತೃಷ್ಣಾಸಂಗಸಮುದ್ರವಂ |

ತನ್ನಿಬಧ್ನಾತಿ ಕೌಂತೇಯ ಕರ್ಮ ಸಂಗೇನ ದೇಹಿನಂ

|| ೭ ||

ಅ || ಕೌಂತೇಯ-ಅರ್ಜುನನೇ. ತೃಷ್ಣಾಸಂಗಸಮುದ್ರವಂ = ತೃಷ್ಣಾ, ಈ ವಸ್ತುವನ್ನೆಸಗಿ ಆ ವಸ್ತುವನ್ನೆಸಗಿ ಎಂಬುವ ಆಶೆಯು, ಸಂಗ. ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯು, ಇವುಗಳನ್ನು ಹಿಕ್ಕಿ

ಏವ, ರಜಃ=ರಜೋಗುಣವನ್ನು, ರಜೋಗುಣಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಭೂದೇವಿಯನ್ನು, ರಾಗಾತ್ಮಕಂ=
ಸಾರ್ಥಗಳ ಪೃಷ್ಠಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವ ಸ್ವರೂಪವನ್ನಾಗಿ
ಪ್ರಕಾಶವನ್ನಾಗಿ, ವಿದ್ವಿ=ತಿಳಿದು. ತತ್=ರಜೋಗುಣವೂ, ರಜೋಗುಣಾಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಭೂದೇ
ವಿಯೂ, ಕರ್ಮಯೋಗೇನ=ಅವರವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧದಿಂದ, ದೇಹಿನಂ=ಮನುಷ್ಯ
ಪ್ರವೇಶವನ್ನು, ನಿಬಧ್ನಾತಿ=ಬಂಧಿಸುತ್ತದೆ. ಬಂಧಿಸುತ್ತಾರೆ. || ೭ ||

ಹೀ - ತೃಷ್ಣಾ ಸಂಗಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದೆಂದು ಪರಮ ಹೇಳುವ ಅರ್ಥವು ಅಯುಕ್ತವೆಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯ
ವಿವರಿಸುವ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಧಾ || ತೃಷ್ಣಾ ಸಂಗಯೋಃ ಸಮುದೈವಂ | ತಯೋಃ ಕಾರಣಂ || ೭ ||

ಅ || ಆಶೆಯು ಮತ್ತು ಸ್ನೇಹಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವು. ಅಂತೂ ಇವುಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವಂಥಾದ್ದು,
ವಿವರಿಸುವ ಅರ್ಥವು. (ಇವುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದೆಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ.) || ೭ ||

ಗೀ || ತಮಸ್ತ್ವಜ್ಞಾನಜಂ ವಿದ್ಧಿ ಮೋಹನಂ ಸರ್ವದೇಹಿನಾಂ |
ಪ್ರಮಾದಾಲಸ್ಯನಿದ್ರಾಭಿಸ್ತನ್ನಿಬಧ್ನಾತಿ ಭಾರತ || ೮ ||

ಅ || ಭಾರತ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಅಜ್ಞಾನಜಂ=ಅಜ್ಞಾನ, ವಿಪರೀತ ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ,
ತಮಸ್ತ್ವ=ತಮೋಗುಣವನ್ನು, ತಮೋಗುಣಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ದುರ್ಗಾಭಿಮಾನಿಯನ್ನು, ಸರ್ವ
ದೇಹಿನಾಂ=ಸಮಸ್ತ ಜೀವರಿಗೆ, ಮೋಹನಂ=ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದನ್ನಾಗಿ, ಹುಟ್ಟಿಸು
ವವನ್ನಾಗಿ, ವಿದ್ವಿ=ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು. ತತ್=ತಮೋಗುಣವೂ, ಆ ತಮೋಗುಣಾಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ
ದುರ್ಗಾಭಿಮಾನಿಯೂ, ಪ್ರಮಾದಾಲಸ್ಯನಿದ್ರಾಭಿಃ=ಪ್ರಮಾದ-ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯ
ವಸ್ತು ಮರಿಯುವಿಕೆ, ಅಲಸ್ಯ-ಅಲಸ್ಯ, ಕರ್ತವ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಶಯಸ್ಸು ಪಡೆದ ಲಿಂಗವನ್ನು
ವಿವರಿಸುವಿಕೆ, ನಿದ್ರಾ=ಜಾಗೃದವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವಪ್ನಸುಪ್ತಿ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆಯು
ವವು, ಇವುಗಳಿಂದ, ನಿಬಧ್ನಾತಿ=ದೈತ್ಯ ಜನರನ್ನು ಬಂಧನಮಾಡುತ್ತದೆ ತನ್ನಾಗಿ ಬಂಧನಮಾಡುತ್ತಾರೆ.
ಎಂತಹ ತಮೋಗುಣಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ದುರ್ಗೆಯೂ ತಮೋಗುಣವೂ ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಬಂಧಕಿಯು. || ೮ ||

ಹೀ-ಪಶ್ಚಾದಿಗುಣಗಳು ಸುಖಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಯೇ ಬಂಧಕಗಳೆಂಬುವ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ
ಕೈಮೇಯವನ್ನು ದೃಢೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಸತ್ತ್ವಂ ಸುಖೇ ಸಂಜಯತಿ ರಜಃ ಕರ್ಮಣಿ ಭಾರತ |
ಜ್ಞಾನಮಾವೃತ, ತು ತಮಃ ಪ್ರಮಾದೇ ಸಂಜಯತ್ಯುತ || ೯ ||

ಅ || ಭಾರತ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಸತ್ತ್ವಂ=ಸತ್ತ್ವಗುಣವೂ ಸತ್ತ್ವಗುಣಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಶ್ರೀದೇ
ವಿಯೂ ಸುಖೇ=ಸಾತ್ತ್ವಿಕ ಸುಖವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಜಯತಿ=ಜೀವರಿಗೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡುವಂತೆ, ಮಾಡುತ್ತದೆ
ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ರಜಃ=ರಜೋಗುಣವೂ, ರಜೋಗುಣಾಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಭೂದೇವಿಯೂ, ಕರ್ಮಣಿ=ಕರ್ಮ
ಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಸಂಜಯತಿ=ಜೀವರು ಶ್ರವಣಸುವಂತೆ, ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಮಾಡುತ್ತಾರೆ
ತಮಸ್ತ್ವ=ತಮೋಗುಣವೂ, ತಮೋಗುಣಾಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ದುರ್ಗಾಭಿಮಾನಿಯೂ ಜ್ಞಾನಂ=ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಇರಲು

ಉತ್ತಮ ಶತ್ರುಜ್ಞಾನಕೃತ್ಯವನ್ನು, ಅವ್ಯಕ್ತ=ತಡೆದು, (ಬಾರದಿದ್ದಂತೆ ಮಾಡಿ) ಪ್ರಮಾದೇ=ಮಹಾಶತ್ರು ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ನಿಲ್ಲದೆ ಅಧರ್ಮ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿರೂಪವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ, ಉಪ=ಅಲಸ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, (ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ) ಸಂಜಯತೀ=ತಗಲಿಸುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ ಇರುತ್ತಾಳೆ. (ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಈ ಮೂರು ದೇವಿಯರು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ ಬಂಧಿಸುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾರೆ) ||೯||

ಪೀ-ಸತ್ಯ ರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳಿಗೆ ಮೂರಕ್ಕೂ, ಸರ್ವ ಬಂಧಕತ್ವವು ಸಮಾನವಾಗಿರುವಾಗ ಒದ್ದೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಗುಣಕಾರ್ಯವೇ ಕಾಣುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ—

ಗೀ || ರಜಸ್ತಮಸ್ಸಾಭಿಭೂಯ ಸತ್ತ್ವಂ ಭವತಿ ಭಾರತ |

ರಜಸ್ತತ್ತ್ವಂ ತಮಶ್ಚೈವ ತಮಸ್ತತ್ತ್ವಂ ರಜಸ್ತಥಾ

|| ೧೦ ||

ಭಾರತ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಸತ್ತ್ವಂ=ಸತ್ಯಗುಣವು (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಅತಿಶಯವಾಗಿ) ರಜಃ=ರಜೋಗುಣವನ್ನು, ತಮಶ್ವ=ತಮೋಗುಣವನ್ನು, ಅಭಿಭೂಯ=ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ, ಭವತಿ=ಆಗುತ್ತದೆ (ಅಂದರೆ ರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಆಗದಿದ್ದಂತೆ ಮಾಡಿ ತನ್ನಿಂದ ಆಗುವಂತಹ ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಸುಖಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.) ತಥಾ=ಹಾಗೆಯೇ, ರಜಃ=ರಜೋಗುಣವು, (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ) ಸತ್ತ್ವಂ=ಸತ್ಯಗುಣವನ್ನು, ತಮಶ್ವ=ತಮೋಗುಣವನ್ನು, ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ, (ಅವುಗಳ ಕಾರ್ಯವಾಗದಿದ್ದಂತೆ ಮಾಡಿ ಕರ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಕ್ತಾದಿರೂಪವಾದ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.) ಹಾಗೆಯೇ, ತಮಃ=ತಮೋಗುಣವು, (ಹೆಚ್ಚಾಗಿ) ಸತ್ತ್ವಂ=ಸತ್ಯಗುಣವನ್ನು, ರಜಃ=ರಜೋಗುಣವನ್ನು, ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ, (ಅಂದರೆ-ಅವುಗಳ ಕಾರ್ಯವಾಗದಿದ್ದಂತೆ ಮಾಡಿ) (ಪ್ರಮಾದ ಅಲಸ್ಯ ನಿद्रಾ ಮೊದಲಾದ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. (ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ ರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳೇ ಕಾರ್ಯರಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿ ಬಂಧಕಗಳು. ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಔದಾಸೀನವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಎಂಟು ಎತ್ತರದ ಸತ್ಯ ರಜ ಸ್ತಮೋಗುಣಗಳೂ, ಶ್ರೀ, ಭೂ, ದುರ್ಗಾದೇವಿಯರು ಮೂವರೂ ಬಂಧಕರಾದಾಗ್ಯೂ, ಪ್ರಾಣ ರಾಜನುಸಾರ ಅವಶರ ಕಾರ್ಯವ್ಯವಹಾರಗಳು ಆಗುತ್ತವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.) || ೧೦ ||

ಪೀ-ಮುಂದಿನ ಮೂರು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಸತ್ಯಾದಿಗುಣಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಜ್ಞಾಪಕವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಸರ್ವದ್ವಾರೇಷು ದೇಹೇಸ್ಥಿನ್ಯಕಾಶಃ ಉಪಜಾಯತೇ |

ಜ್ಞಾನಂ ಯದಾ ತದಾ ವಿದ್ಯಾದ್ವಿವೃದ್ಧಂ ಸತ್ತ್ವಮಿತ್ಯುತ

|| ೧೧ ||

|| ೧ || ಅಸ್ಥಿನ್ ದೇಹೇ = ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ, ಸರ್ವದ್ವಾರೇಷು = ಶ್ವೇತ, ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ದ್ವಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಜ್ಞಾನಂ = ಚಿತ್ತಾಗಿ ಸತ್ಯಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುವ ಪ್ರಕಾಶವು, ಉಪ=ಸುಖಾದಿಗಳೂ ಕೂಡ, ಯದಾ-ಯಾವಾಗ, ಉಪಜಾಯತೇ = ಹುಟ್ಟುತ್ತವೋ, ತದಾ = ಆಗ, ಸತ್ತ್ವಂ = ಸತ್ಯಗುಣವು, ವಿವೃದ್ಧಮಿತಿ = ಅಭಿವೃದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದು ವಿದ್ಯಾರ್ಥ=ತಿಳಿಯಬೇಕು

೧೬ || ಲೋಭಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಾರಂಭಃ ಕರ್ಮಣಾಮಶಮಃ ಸ್ವಹಾ |

ರಜಸ್ಯೇತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ ವಿವೃದ್ಧೇ ಭರತರ್ಷಭ

|| ೧೭ ||

ಅ || ಭರತರ್ಷಭಃ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಲೋಭಃ=ಧನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ತ್ಯಾಗಮಾಡಲಾರದಂತಹ ದ್ರವ್ಯವು, ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ=ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಉದ್ಯೋಗವು, ಕರ್ಮಣಾಂ=ಕರ್ಮಗಳ, ಅರಂಭಃ=ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡುವಿಕೆಯು, ಅಶಮಃ=ಮನಸ್ಸಿಗೆ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು, (ಏಕು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸಿದರೂ ಸಾಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯು) ಸ್ವಹಾ=ಸರ್ವಥಾ ಸಿಗಲಿಕ್ಕೆ ಅಸಾಧ್ಯಗಳಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಲಾಷೆಯು, ಏತಾನಿ=ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ, ರಜಸಿ=ರಜೋಗುಣವು, ವಿವೃದ್ಧೇ ಸತಿ=ಅಭಿವೃದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲು, ಜಾಯಂತೇ=ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. (ಈ ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ರಜೋಗುಣವು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.) || ೧೭ ||

೧೭ || ಅಪ್ರಕಾಶೋಽಪ್ರವೃತ್ತಿಶ್ಚ ಪ್ರಮಾದೋ ಮೋಹ ಏವ ಚ |

ತಮಸ್ಯೇತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ ವಿವೃದ್ಧೇ ಕುರುನಂದನ

|| ೧೮ ||

ಅ || ಕುರುನಂದನ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಅಪ್ರಕಾಶಃ=ಕ್ರೋಧ ಮೊದಲಾದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಬ್ಲಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿರುವುದು, ಅಪ್ರವೃತ್ತಿಶ್ಚ=ಸತ್ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ಪ್ರಮಾದಃ=ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡತಕ್ಕ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸದೆ ಮೈಮರವೇಶವು, (ಅಜಾಗೃತಿಯು) ಮೋಹಃ=ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನವು, ಏತಾನಿ=ಇವುಗಳು, ತಮಸಿ=ತಮೋಗುಣವು, ವಿವೃದ್ಧೇ=ಅಭಿವೃದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲು, (ಹೆಚ್ಚು-ಯಿರಲಾಗಿ) ಜಾಯಂತೇ=ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. (ಈ ಚಿತ್ತಗಳಿಂದ ತಮೋಗುಣವು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗಿದೆ, ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.) || ೧೮ ||

ಹೀ-ಸತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾದಾಗ ಮರಣ ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ ಅಗತಕ್ಕ ಗತಿ ಛೇದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ-

೧೮ || ಯದಾ ಸತ್ತೇ ಪ್ರವೃದ್ಧೇ ತು ಪ್ರಲಯಂ ಯಾತಿ ದೇಹಭೃತ್ |

ತದೋತ್ತಮವಿದಾಂ ಲೋಕಾನಮಲಾನ್ವತಿಪದ್ಯತೇ

|| ೧೯ ||

ಅ || ಯದಾ=ಯಾವಾಗ, ಸತ್ತೇ=ಸತ್ತಾಗುವುದು, ಪ್ರವೃದ್ಧೇ ತು=ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾದಾಗ, ದೇಹಭೃತ್=ಜೀವನು, ಪ್ರಲಯಂ=ಮರಣವನ್ನು, ಯಾತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾನೋ, (ಮೃತನಾಗಿ, ತ್ಯಾಗನೋ) ವಿದಾಂ=ಅಗ ಉತ್ತಮವಿದಾಂ=ವಿಷ್ಣುತತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಲು ಲೋಕಗಳಾದ, ಅಮಲಾನ್=ನಿರೋಷಗಳಾದ, ಲೋಕಾನ್=ದೇಹಗಳನ್ನು, ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ=ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ (ಅಂದರೆ ಸತ್ತಿರಲು) ಉದರಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ.

೧೯ || ರಜಸಿ ಪ್ರಲಯಂ ಗತ್ವಾ ಕರ್ಮಸಂಗಿಷು ಜಾಯತೇ |

ತಥಾ ಪ್ರಲೀನಸ್ತಮಸಿ ಮೂಢಯೋಽಽಙ್ಗು ಜಾಯತೇ

|| ೨೦ ||

ಅ || ರಜಸಿ = ರಜೋಗುಣವು, (ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಿರಲು,) (ರಜೋಗುಣವು ವೈದಿ ಯಾಗಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ) ಪ್ರಲಯಂ = ಮರಣವನ್ನು, ಗತ್ಯಾ = ಹೋದಿ, ಕರ್ಮಸಂಗಿಷು = ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ರಲ್ಲಿ, (ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳ ಕುಲದಲ್ಲಿ) ಜಾಯತೇ = ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ತಥಾ = ಹಾಗೆಯೇ, ತಮಸಿ = ತಮೋಗುಣವು, (ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಿರಲು,) (ತಮೋಗುಣವು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ) ಪ್ರಲೀನಃ = ಮರಣಹೊಂದಿದವನು, ಮೂಢಯೋನಿಷು = ದೈತ್ಯರೇ ಮೊದಲಾದ ಕುಲಗಳಲ್ಲಿ, ಜಾಯತೇ = ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. || ೧೫ ||

ಮೀ - ತಮಸ್ತ್ವಜ್ಞಾನಜಂ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದೆಂಬುವ ಅರವ್ಯಾವ್ಯಾನವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ -

ಭಾ || ಅಜ್ಞಾನಂ ಜಾಯತೇ ಯಶಸ್ತದಜ್ಞಾನಜಂ | ಪ್ರಮಾದಮೋಹೌ ತಮಸ ಇತಿ ವಾ-
ಕ್ಯರೇಷಾತ್ || ೧೬ ||

ಅ || ಪ್ರಮಾದ ಮೋಹಗಳು ತಮೋಗುಣದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಂದು ವಾಕ್ಯತೀತದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನವು ತಮೋಗುಣದ ಕಾರಣವೆಂದು ತಿಳಿದಿ, ದ ಅಜ್ಞಾನಜಂ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಅಜ್ಞಾನವು ಯಾವುದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೋ ಅದು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ಎಂದರ್ಥವು. || ೧೬ ||

ಮೀ - ಸಾತ್ವಿಕರಾಜಸತಾಮಸರ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

ಗೀ || ಕರ್ಮಣಃ ಸುಕೃತಸ್ಯಾಹುಃ ಸಾತ್ವಿಕಂ ನಿರ್ಮಲಂ ಫಲಂ |
ರಜಸಸ್ತು ಫಲಂ ದುಃಖಮಜ್ಞಾನಂ ತಮಸಃ ಫಲಂ || ೧೭ ||

ಅ || ಸುಕೃತಸ್ಯ = ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನಿಂದ ಹೆಸರಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ, ಕರ್ಮಣಃ = ಯೋಗ್ಯ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ, ಸಾತ್ವಿಕಂ = ಸತ್ಯಗುಣವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಉಳ್ಳ, ನಿರ್ಮಲಂ = ದುಃಖಲೇಶವೂ ಇಲ್ಲದ, ಫಲಂ = ಸುಖರೂಪಉತ್ತಮ ಫಲವನ್ನು, ಆಹುಃ = ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ರಜಸಸ್ತು = ರಾಜಸಕರ್ಮಕ್ಕಾದರೂ, ದುಃಖಃ = ದುಃಖಮಿಶ್ರವಾದ ಸುಖವನ್ನು, ಫಲವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ತಮಸಸ್ತು = ತಾಮಸಕರ್ಮಕ್ಕಾದರೂ ಅಜ್ಞಾನಂ = ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು, ಅಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯವನ್ನು, ಫಲಂ = ಫಲವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ || ೧೭ ||

ಮೀ - ನಿರ್ಮಲವಾದಿರೂಪವಾದ ಫಲವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

ಗೀ || ಸತ್ತ್ವಾತ್ವಂಜಾಯತೇ ಜ್ಞಾನಂ ರಜಸೋ ಲೋಭ ಏವ ಚ |
ಪ್ರಮಾದಮೋಹೌ ತಮಸೋ ಭವತೋಜ್ಞಾನಮೇವ ಚ || ೧೮ ||

ಅ || ಸತ್ತ್ವಾತ್ = ಸತ್ಯಗುಣದಿಂದ, ಜ್ಞಾನಂ = ಪರಾಪರ ಸತ್ಯವಿಷಯಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವು, ಸಂಜಾಯತೇ = ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ರಜಸತ್ವಂ = ರಜೋಗುಣದಿಂದ, ಲೋಭ ಏವ = ಪ್ರಸಂಗ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಕ್ತಿಯೂ, ಸಂಜಾಯತೇ = ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ತಮಸತ್ವಂ = ತಮೋಗುಣದಿಂದ, ಪ್ರಮಾದಮೋಹೌ = ಪ್ರಮಾದವೂ, ಮೂಢಭಾವ ಇವುಗಳೂ, ಭವತಃ = ಆಗುತ್ತವೆ. ಅಜ್ಞಾನಂ ಚ ಅಜ್ಞಾನವೂ, ಕೂಡ ಭವತಿ = ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ || ೧೮ ||

ಹೀ - ಸತ್ಯಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳ ದೆತೆಯಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಲೋಭ ಪ್ರಮಾದಾದಿಗಳು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ
ಪ್ರವೃತ್ತಿದಾವರಣಿ ಅವುಗಳು ಸ್ವಭಾವತಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಫಲಗಳಾಗದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಸತ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳ
ಪ್ರಮಾದಂಟುಗಳಕ್ಕೆ ಫಲಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

೧೬ || ಉಧ್ವಂ ಗಚ್ಛಂತಿ ಸತ್ತ್ವಸ್ಥಾ ಮಧ್ಯೇ ತಿಷ್ಠಂತಿ ರಾಜಸಾಃ |

ಜಘನ್ಯಗುಣವೃತ್ತಿಸ್ಥಾ ಅಧೋ ಗಚ್ಛಂತಿ ತಾಮಸಾಃ || ೧೮ ||

ಅ | ಸತ್ತ್ವಸ್ಥಾಃ = ಸಾತ್ವಿಕ ಜನರು, ಜ್ಞಾನೇನ = ಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಉಧ್ವಂ = ಜನೋಲೋಕ ಮೊದ
ಲಾದ ಮೇಲಿನ ಉತ್ತಮ ಲೋಕಗಳನ್ನು, ಗಚ್ಛಂತಿ = ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ರಾಜಸಾಃ = ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು
ಮಾಡುವ ಜನರೂ ಮಧ್ಯೇ = ಸ್ವರ್ಗ ಮೊದಲಾದ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ, ತಿಷ್ಠಂತಿ = ಇರುತ್ತಾರೆ. ಜಘನ್ಯಗುಣ
ವೃತ್ತಿಸ್ಥಾಃ = ಸತ್ತ್ವಗುಣ ರಜೋಗುಣಗಳಿಗಿಂತ ನಿಶ್ಚಯವಾದ ತಮೋಗುಣದ ಪರಿಣಾಮವಾದ ಅಜ್ಞಾನ,
ಪ್ರಮದ ನಿಧ್ರಾ ಅಲಸ್ಯಗಳುಳ್ಳ, ತಾಮಸಾಃ = ತಾಮಸಜನರು, ಅಘಃ ಗಚ್ಛಂತಿ = ನರಕವನ್ನು
ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. || ೧೮ ||

ಹೀ - ರಜಸಸ್ತು ಫಲಂ ದುಃಖಂ (ಶ್ಲೋ. ೧೬) ಎಂಬುದನ್ನಿವು ದುಃಖವಲ್ಲವು ಕೇವಲ ದುಃಖವಾ
ದವೆಂಬುವ ಅನ್ಯಥಾಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ -

ಭಾ || (೧) ರಜಸಸ್ತು ಫಲಂ ದುಃಖಮಿತ್ಯಲ್ಪಸುಖಂ ದುಃಖಂ || (೨) ಕಥಾ ಹಿ ಶಾರ್ಕ

ರಾಕ್ಷತಾಖಾಯಾಂ | ರಜಸೋ ಹ್ಯೇವ ಜಾಯತೇ ಮಾತ್ರಯಾ ಸುಖಂ ದುಃಖಂ

ತಸ್ಮಾತ್ತಾನ್ಮುಖಿನೋ ದುಃಖಿನ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತ ಇತಿ || (೩) ಅನ್ಯಥಾ ದುಃಖಸ್ಯಾತಿಶ-

ಪ್ಪತ್ಯಾತ್ | ತಮೋಧಿಕತ್ವಂ ರಜಸೋ ನ ಸ್ಯಾತ್ || ೧೬, ೧೭, ೧೮ ||

ಅ || ರಜಸಸ್ತು ಫಲಂ ದುಃಖಂ ಎಂಬುದಲ್ಲದ್ದು ದುಃಖವಲ್ಲದಿಂದ ಅಲ್ಪ ಸುಖಮಿತ್ಯತವಾದ
ದುಃಖವು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (೨) (ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ -) ರಜೋಗುಣದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಪವಾದ ಸುಖವೂ
ಕುಖಿಕಂಶ ಹೆಚ್ಚು ದುಃಖವೂ ಕೂಡ ತುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ರಾಜಸ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸುಖಗಳನ್ನೂ
ಗಡು, ದುಃಖವುಳ್ಳವರನ್ನಾಗಿಯೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಎಂದು ಶಾರ್ಕರಾಕ್ಷತಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (೩) ಸುಖ
ಮಿತ್ಯತ ದುಃಖವೆಂದರ್ಥವನ್ನು ಂಗೀಕರಿಸದೆ ಕೇವಲ ದುಃಖವೆಂದರ್ಥವನ್ನು ಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ದುಃಖವು ತಮ
ಸ್ವಭವ ಫಲವಾದ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕೇವಲ ದುಃಖವೇ ಫಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ ರಜೋ
ಗುಣಕ್ಕೆ ತಮೋಗುಣಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕ ಹೇಳಿದ್ದು ಕೂಡದೆ ಹೋಗುವುದು. (ಅಂದರೆ - ಮಧ್ಯೇ ತಿಷ್ಠಂತಿ
ರಾಜಸಾಃ ಅಧೋ ಗಚ್ಛಂತಿ ತಾಮಸಾಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಕೂಡದೆ ಹೋಗುವುದು.) || ೧೬-೧೮ ||

ಹೀ - ಹೀಗೆ ಸತ್ತ್ವ ರಜ ಪ್ರಮೋಗುಣಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಅವುಗಳು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಬಂಧಕಗಳೆಂದು ಹೇಳಿ
ಕವಳೆಂದುಂಟಾಗತಕ್ಕ ಫಲಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಹೀಗೆಯೇ ಕಾರ್ಯತೇ ಹೃದಯ ಎಂಬುದಲ್ಲ
ಪ್ರೇರವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಶ್ರೀಗುಣವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುವಾಗ ಗುಣಗಳ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟಗಳು. ಅವರಿಗಿ
ಂತ ಇನ್ನೆಲ್ಲ ಬೃಹು ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಿಲ್ಲ, ಎಂಬ ಶಂಕೆಯು ಬರುವುದು. ಅದನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

೧೭ || ನಾನ್ಯಂ ಗುಣೇಭ್ಯಃ ಕರ್ತಾರಂ ಯದಾ ದ್ರಷ್ಟವಾನುಪಶ್ಯತಿ |

ಗುಣೇಭ್ಯಶ್ಚ ಪರಂ ನೇತಿ ಮದ್ಭಾವಂ ಸೋಽಧಿಗಚ್ಛತಿ || ೧೯ ||

|| ೧೯ ||

ಅ || ದ್ರಷ್ಟಾ=ಜೀವನು, ಯದಾ=ಯಾವಾಗ, ಗುಣೇಭ್ಯಃ=ಸತ್ತಾದ ಗುಣಗಳಿಗಿಂತ, ಅನ್ಯಂ=ಇನ್ನೊಂದು, ತರ್ಕಾರಂ=ಪರಿಣಾಮಕಾರಣವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು. ನಾನುಪಶ್ಯಂತಿ=ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ. ಗುಣೇಭ್ಯಶ್ಚ=ಸತ್ತಾದ ಗುಣಗಳಿಗಿಂತ, ಪರಂ=ಸರ್ವಪ್ರಕೃತ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು. ವೇತ್ಸಿ=ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ಸಃ=ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನಿಯು, ಮದ್ಭಾವಃ=ನನ್ನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕವಾದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು, ಅಧಿಗೃಹ್ಣಂತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಅಥವಾ ಯಾವನು ಗುಣಗಳ ದೆಶೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥವು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ಯಾವಾಗ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ಹಾಗೆ ನೋಡುವವನೇ ನಾ=ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಪುರುಷನು. (ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಪಶುಕುಲ್ಯನು.) ಗುಣಗಳಿಗಿಂತ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಭಿನ್ನನೆಂದು ನೋಡುವವನು ಮಾತ್ರ ಪುರುಷನೆಂದಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಗುಣಗಳಿಂದ ಉತ್ಪಮನೆಂದು ತಿಳಿದವನು ಪುರುಷನೆನಿಸುವನು. ಏಕೆಂದರೆ-ಹಾಗೆ ತಿಳಿದವನು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. || ೧೯ ||

ಹೀ-ಸುಖದುಃಖಾದಿರೂಪವಾದ ಬಂಧಕ್ಕೆ ಸತ್ತ ರಜಪ್ರಮೋಗುಣಗಳು ಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದರೆ ಸಂಸಾರಬಂಧವು ನಾಶವಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ನಾಶವಾಗಲಾರದೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಗುಣಾನೇತಾನತೀತ್ಯ ಶ್ರೀನ್ದೇಹೀ ದೇಹಸಮುದ್ಯವಾನ್ |
ಜನ್ಮಮೃತ್ಯುಜರಾದುಃಖೈರ್ವಿಮುಕ್ತೋಽಮೃತಮುತ್ಯತೇ || ೨೦ ||

ಅ || ದೇಹೀ=ಜೀವನು. ದೇಹಸಮುದ್ಯವಾನ್=ಅವನ ಗುಣ ಪರಿಣಾಮಗಳಾದ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟೀಭೂತಗಳಾದ, ಶ್ರೀನ್ ಎತಾನ್ ಗುಣಾನ್=ಈ ಮೂರು ಗುಣಗಳನ್ನು, ಅತೀತ್ಯ=ವಾಹಿಸಿ. ಜನ್ಮಮೃತ್ಯುಜರಾದುಃಖೈಃ=ಅತಿಘೋರ ದುಃಖವಿರುವ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮರಣ ಮುಾದಿತನ ದುಃಖಗಳಿಂದ ವಿಮುಕ್ತಃ=ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ, ಅಮೃತಂ=ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು. ಅಮೃತೇ=ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. (ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ) || ೨೦ ||

ಗೀ || || ಅರ್ಜುನ ಉವಾಚ ||
ಕೈರಿಂಗೈಸ್ತ್ರಿನ್ಮುಣಾನೇತಾನತೀತೋ ಭವತಿ ಪ್ರಭೋ |
ಕಿಮಾಚಾರಃ ಕಥಂ ಚೈತಾಂಸ್ತ್ರಿನ್ಮುಣಾನತಿವರ್ತತೇ || ೨೧ ||

ಅ || ಅರ್ಜುನಃ=ಅರ್ಜುನನು. ಉವಾಚ=ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಭೋ=ಸರ್ವ ಸಮರ್ಥನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ಎತಾನ್=ಈ ಸರ್ವಬಂಧಕಗಳಿಂದ, ಶ್ರೀನ್ ಗುಣಾನ್=ಸತ್ತ ರಜಪ್ರಮೋಗುಣಗಳನ್ನು, ಅತೀತಃ=ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ ಪುರುಷನು. ಕೈಃ ರಿಂಗೈಃ=ಯಾವ ಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನು. ಭವತಿ=ಆಗುತ್ತಾನೆ. (ಗುಣಾತೀತನಿಗೆ ಏನು ಲಕ್ಷಣವು?) (ಗುಣಾತೀತನು) ಕಿಮಾಚಾರಃ=ಎಂತಹ ಆಚಾರವುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಕಥಂ=ಯಾವ ಉಪಾಯದಿಂದ. ಎತಾನ್ ಶ್ರೀನ್ ಗುಣಾನ್=ಈ ಸತ್ತ ರಜಪ್ರಮೋಗುಣಗಳನ್ನು. ಅತಿವರ್ತತೇ=ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವನು. (ಗುಣಾತೀತನಾಗುವಲ್ಲಿ ಉಪಾಯವೇನು?) || ೨೧ ||

ಹೀ-ನಾಪ್ಯಂ ಗುಣೇಭ್ಯಃ ತರ್ಕಾರಂ ಎಂದು ಗುಣಗಳಿಗೇನೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಬೇಕು. ಹೀಗೆಯೇ ಇತರರಿಗೆ ಅಲ್ಲ, ಎಂಬ ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ನೀಡುವಂತಾರೆ-

೧ || (೧) ಪರಿಣಾಮಿಕರ್ತಾರಂ ಗುಣೇಭ್ಯೋಽನ್ಯಂ ನ ಪಶ್ಯತಿ || (೨) ಅನ್ಯಥಾ ಯದಾ ಪಶ್ಯತಿ ಪಶ್ಯತೇ ರುಕ್ಮವರ್ಣಂ ಕರ್ತಾರಮಿತಿ ಪುರುಷಂ ಬ್ರಹ್ಮಯೋನಿಮಿತಿ ಪ್ರತಿ-
ವಿರೋಧ ಇತಿ || (೩) ನಾಯಂ ಕರ್ತಾ ನ ಕರ್ತಾ ತ್ವಂ ಕರ್ತಾ ಯಸ್ತು ಸದಾ ಪ್ರ-
ಭುರಿತಿ ನೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ || ೧೯, ೨೦, ೨೧ ||

ಅ || (೧) ಗುಣಗಳಿಗಿಂತ ಇತರವಸ್ತುವನ್ನು ಪರಿಣಾಮ ಕರ್ತನೆಂದು ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ (೨)
ಪ್ರತಿಪದಿ—) ಗುಣಗಳಿಂದ ಬೇರೆ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಯಾವಾಗ ಜೀವನು
ವರ್ಣದಂತೆ ವರ್ಣವುಳ್ಳವನೂ, ಸರ್ವ ಜಗತ್ಕರ್ತನೂ, ಸರ್ವ ಸ್ವಾಮಿಯೂ, ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೆ
ತಂದೆಯೂ ಆದ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೋ, ಇತ್ಯಾದಿ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ
ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ) ಆ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ವಿರೋಧವು
ಬರುವುದು (೩) ನಾನು ಕರ್ತನಲ್ಲ ನೀನೂ ಕರ್ತನಲ್ಲ. ಯಾವನು ಸದಾ ಸರ್ವರಿಗೂ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿ
ವಾಣೀ ಅವನೇ ಸರ್ವಕರ್ತನು, ಎಂದು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವ ಕರ್ತೃತ್ವ
ವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅದರಿಂದ ವಿರೋಧವು) || ೧೯-೨೧ ||

೧೯ || || ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ ||
ಪ್ರಕಾರಂ ಚ ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಚ ಮೋಹಮೇವ ಚ ಪಾಂಡವ |
ನ ದ್ವೇಷ್ಠಿ ಸಂಪ್ರವೃತ್ತಾನಿ ನ ನಿವೃತ್ತಾನಿ ಕಾಂಕ್ಷತಿ || ೨೨ ||

ಅ || ಶ್ರೀಭಗವಾನ್ = ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿ ಸಲ್ಲುಟ್ಟಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು. ಉವಾಚ=ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟನು. (ಸತ್ತಾದಿ
ಗುಣಗಳು ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳೆಂದು ಎರಡು ವಿಧಗಳು. ಸ್ಥೂಲಗಳಾದ ಸತ್ತಾದಿಗುಣಗಳ ದಿಶೆಯಿಂದ
ಲೌಕಿಕ ಅರ್ಥವಿಷಯಗಳಾದ ಪ್ರಕಾರ, ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮೋಹಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳಾದ ಸತ್ತಾದಿ
ಗುಣಗಳ ದಿಶೆಯಿಂದ ಪರಮೇಶ್ವರಾದಿ ವಿಷಯಗಳಾದ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮೋಹಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ.)
ಪಾಂಡವ=ಎಲೋ ಅರ್ಜುನನೇ, (ಗುಣಾತೀತನು) ಸಂಪ್ರವೃತ್ತಾನಿ=(ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲಗಳಾದ
ಸತ್ತಾದಿಗುಣಗಳ ದಿಶೆಯಿಂದ) ತನಗೆ ಬಂದಿರುವ, ಪ್ರಕಾರಂ ಚ=ಸತ್ಯಗುಣದ ಕಾರ್ಯವಾದ ಲೌಕಿಕ
ಅರ್ಥ ವಿಷಯಕವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು, ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಚ=ರಜೋಗುಣದ ಕಾರ್ಯವಾದ ಉದ್ಯೋಗವನ್ನು,
ಮೋಹಮೇವ ಚ=ತಮೋಗುಣದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾ ಅಜ್ಞಾನ ಮೋಹಲಾದವನ್ನು ಕೂಡ, ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ,
ನ ದ್ವೇಷ್ಠಿ=ವ್ರಾಯೇತಃ ದ್ವೇಷಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ-ಬಂಧಗಳಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅವುಗಳು
ಹುಟ್ಟಿರ. ತ್ವವೆಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ) ನಿವೃತ್ತಾನಿ ಚ=ಹೋದುದನ್ನು, ನ ಕಾಂಕ್ಷತಿ
ಇಷ್ಟಿಸುವುದಿಲ್ಲ. (ಇಂತಹವನೇ ಗುಣಾತೀತನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.) ಹಾಗೆಯೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳಿಂದ
ಸತ್ತಾದಿಗುಣಗಳಿಂದಲಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಇಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ ಆದ
ನಿವೃತ್ತಿ ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ ಇತರ ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಇತರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾರ ಮೋಹದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಗುಣ
ಸಮುದಾಯಗಳಿಂದಲಾದವುಗಳನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಅವು, ಪ್ರವಾದ ಮೋಹ ಮೋಹದ ಅಸಂಖ್ಯ
ಸರ್ವ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಇಷ್ಟಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಗುಣಾತೀತನು ಇತರಿಗೆ ಇಷ್ಟವು ಸಿಗಬೇಕೆ
ವೆಂಬ ಅನಿಷ್ಟವು ಬರಬೇಕೆಂದೂ ಇಷ್ಟಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಪಾಂಡವ ಅರ್ಜುನನೇ, ಪ್ರಕಾರಂ ಚ
ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಜ್ಞಾನವನ್ನು, ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಚ=ಸೂಕ್ಷ್ಮ ರೂಪಕಾರ್ಯಭೂತವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ನಿವೃ
ತ್ತಿ ದ್ವೇಷಿ=ದ್ವೇಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. (ನಿವೃತ್ತವಾದವನ್ನು) ಕಾಂಕ್ಷತಿ ಚ=ಇಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ತಮೋ,

ಕಾರ್ಯವಾದ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕವಾದ ಮೋಹವನ್ನು ಪ್ರವೃತ್ತವಾದುದನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಾನೆ ನಿಷ್ಕವಾದುದನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಲೌಕಿಕ ವಿಷಯಕವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮೋಹವನ್ನು ಕೂಡ ಪ್ರಾಯಶಃ ದ್ವೇಷಿಸುವುದೂ ಇಲ್ಲ

|| ೨೩ ||

ವೀ-ಗುಣಾತೀತನ ಆಚಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಉದಾಸೀನವದಾಸೀನೋ ಗುಣೈರ್ಯೋನ ವಿಚಾಲ್ಯತೇ |

ಗುಣಾ ವರ್ತಂತ ಇತ್ಯೇವಂ ಯೋಽವತಿಷ್ಠತಿ ನೇಂಗತೇ || ೨೩ ||

ಅ || ಯಃ-ಯಾವ ಗುಣಾತೀತನಾದ ಪುರುಷನು, ಉದಾಸೀನವಾದಸೀನಃ=ಉದಾಸೀನನಾದ ಮನುಷ್ಯನಂತೆ ಇರುತ್ತಾನೋ, (ವಸ್ತುತಃ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಸರ್ವಥಾ ಉದಾಸೀನನಲ್ಲ.) ಗುಣೈಃ=ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಕರಗಳಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನಾದುದರಿಂದ) ಸತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಗುಣ ಕಾರ್ಯಗಳಾದ ಸಃಖ ದುಃಖಾದಿಗಳಿಂದ, ನ ವಿಚಾಲ್ಯತೇ=ನ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೋ ಗುಣಾಃ=ಸತ್ಯಾದಿಗುಣಗಳು, ವರ್ತಂತ ವಿವ-ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತವೆ. (ಸ್ವಕಂತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವವುಗಳಲ್ಲ) ಇತಿ-ಈ ಪ್ರಕಾರ, ಅವತಿಷ್ಠತಿ-ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ, (ಆತನು) ನೇಂಗತೇ=ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಕರಗಳಾಗದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಅಂದರೆ-ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಕರಗಳಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅವೈಷ್ಣವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.) ಇಂತಹ ದು ಗುಣಾತೀತನ ಆಚಾರವು.)

|| ೨೩ ||

ವೀ-ಗುಣಾತೀತನ ಬೇರೆ ಆಚಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಸಮದುಃಖಸುಖಃ ಸ್ವಸ್ಥಃ ಸಮಲೋಪ್ಸಾತ್ಮಕಾಂಚನಃ |

ಕುಲ್ಯಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯೋ ಧೀರಸ್ತುಲ್ಯನಿಂದಾತ್ಮಸಂಸ್ತುತಿಃ || ೨೪ ||

ಅ || ಸಮದುಃಖ ಸುಖಃ-ದುಃಖವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಯವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ, ಹಾಗೆದೇ ವೈಷಯಕಸುಖವನ್ನು ಹೇಯವೆಂದು ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳುವವನು, ಸ್ವಸ್ಥಃ-ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನಿರ್ವಿಕಾರನೂ, ಸಮಲೋಪ್ಸಾತ್ಮಕಾಂಚನಃ-ಮಧ್ಯಮ ಜಿಂಟಿ ಕಲ್ಪು ಕಾಂಚನಗಳನ್ನು ಸಮವಾಗಿಯೇ ತಿಳಿದುಕೊಂಡವನು. (ಅಂದರೆ-ಲೋಪ್ಸಾದಿಗಳು ಹೇಗೆ ಹೇಯಗಳೋ ಹಾಗೆಯೇ ಕಾಂಚನದಲ್ಲಿಯೂ ವಾಯಶಃ ಕೇಷು ವೆಂಟುವ ಬುದ್ಧಿಯಿರುವವನು) ಕುಲ್ಯಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಃ=ಪ್ರೀತಿಸುವವನ್ನು ಅಪ್ರಿಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸಮವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವವನು, (ಅಂದರೆ-) ಅಪ್ರೀಯ ವಸ್ತುಗಳು ಹೇಗೆ ಕೇಯಗಳೋ ಹಾಗೆಯೇ ಲೌಕಿಕ ಪ್ರೀಯವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹೇಯವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡವನು, ಧೀರಃ=ಭೈರ್ಯವಿರುವವನು ತುಲ್ಯನಿಂದಾತ್ಮಸಂಸ್ತುತಿಃ=ಇತರರು ತನ್ನನ್ನು ನಿಂದಿಸುವಾಗ ಹೇಗೆ ಸಂಕೋಪಗೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ತನ್ನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವಾಗಲೂ ಸಂಕೋಪಗೊಳ್ಳದಿರುವವನು.

ವಿ || (1) ವಿಷ್ಣು ಭಜನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ದುಃಖವಿಲ್ಲವೂ ಬಿಟ್ಟರೆ ಸುಖವಿಲ್ಲವೂ. ವಿಷ್ಣು ಭಜನಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಶ್ವಪ್ರಕಾರವಾಗಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತಿರುವವನು (2) ಹೀಗೆದೇ ವಿಷ್ಣು ಭಜನಾದಿಗಳನ್ನು

೩೩೦—ಮಣ್ಣಿನ ಹೆಂಟೆ ಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದ ಅನಿಷ್ಟ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದಾದರೂ, ಬಿಟ್ಟರೆ ಕಾಂಚನ ಮೊದಲಾದುದು ಸಿಗುವುದಾದರೂ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಭಜನಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡದಿರುವವನು. ಅಂಕೂ ಲಾಕಿಕ ತ್ವರಪಾರ್ಥವು ಸಿಕ್ಕಿದರೂ ಸಿಗದಿದ್ದರೂ ವಿಷ್ಣು ಭಜನಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡಕೂಡದೆಂದು ಛಾಪವು. (3) ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಭಜನಾದಿಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನಾನುಷ್ಠಾನಗಳಿಂದ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಠಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತಗಳಾಗುವುದಾದರೂ ವಿಷ್ಣು ಭಜನಾದಿಗಳನ್ನು ಸದಾ ಮಾಡಲೇ ಬೇಕು. (4) ಹಾಗೆಯೇ ವಿಷ್ಣು ಭಜನಾದಿಗಳನ್ನು ಅನನುಷ್ಠಾನಗಳಿಂದ ತನ್ನ ನಿಂದಾ ಸ್ತುತಿಗಳುಂಟಾಗುವುದಾದರೂ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡದಿರುವವನು. ೩೩೦—ಅ ಗುಣಾತೀತನು ಧೀರನು. ಅಂದರೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ವಿಕೀರ್ಷಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು. ಕಪಾದರಿಂದಲೇ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಭರ್ತೃದಿಂದ ಕವಲದಿರುವವನು. || ೩೪ ||

ಹೀ—ಪ್ರಕಾಶಂ ಚ ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಚ (ಶ್ಲೋ. ೨೨.) ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಗುಣಾತೀತನಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಸತ್ವಾದಿಗುಣಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳಾದ ಪ್ರಕಾಶಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವೂ ಇಚ್ಛೆಯೂ ಇಲ್ಲ, ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಎಂದು ಪರರು ಹೇಳುವ ಅರ್ಥವು ಅಯುಕ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || (೧) ಪ್ರಾಯೋ ನ ದ್ವೇಷಿ ನ ಕಾಂಕ್ಷತಿ || (೨) ತಥಾಹಿ ಸಾಮನೇದೇ ಭಾಲ್ಲನೇ-
ಯಶಾಖಾಯಾಂ | ರಜಸ್ತಮಸ್ಸತ್ತ್ವಗುಣಾನ್ಮವೃತ್ತಾನ್ಪ್ರಾಯೋ ನ ಚ ದ್ವೇಷಿ ನ
ಚಾಪಿ ಕಾಂಕ್ಷತೇ | ತಥಾಹಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ಸತ್ತ್ವಗುಣಂ ಚ ಕಾಂಕ್ಷೇದ್ವದಿ ಪ್ರವಿಷ್ಯಂ
ಸುತಮಶ್ಚ ಜಹ್ಯಾದಿತಿ || (೩) ನಹಿ ದೇವಾ ಯಶಯಶ್ಚ ಸತ್ತ್ವಸ್ಥಾ ನೈವಸತ್ತಮ |
ಹೀನಾಃ ಸತ್ತೇನ ಸೂಕ್ಷ್ಮೇಣ ತತೋ ವೈಕಾರಿಕಾ ಮತಾಃ | ಕಥಂ ವೈಕಾರಿಕೋ
ಗಚ್ಛೇತ್ಪುರುಷಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಮಿತಿ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ || (೪) ಸಾತ್ತ್ವಿಕಃ ಪುರುಷ-
ವ್ಯಾಘ್ರ ಭವೇನ್ನೋಕ್ತಾರ್ಥನಿಶ್ಚಿತ ಇತಿ ಚ || ೨೨, ೨೩, ೨೪ ||

ಅ || (೧) ವಾಯುಃ ದ್ವೇಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ—ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳೆಂದು ಸತ್ವಾದಿಗುಣಗಳು ಎರಡು ವಿಧಗಳು. ಸ್ಥೂಲಗಳ ದಿಶೆಯಿಂದ ಲಾಕಿಕ ಅರ್ಥವಿಷಯಗಳಾದ ಪ್ರಕಾಶ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮೋಹಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳಾದ ಸತ್ವಾದಿಗುಣಗಳ ದಿಶೆಯಿಂದ ಭಗವದಾದಿ ವಿಷಯಗಳಾದ ಪ್ರಕಾಶ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮೋಹಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲಗಳಾದ ಸತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣಾತೀತನಿಗೆ ಪ್ರಾಯುಃ ದ್ವೇಷ ಇಚ್ಛೆಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ. ಎಕೆಂದರೆ—ಗುಣಾತೀತನಾದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಿಗೂ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಕದಾಚಿತ್ ಲಾಕಿಕ ಧರ್ಮ ವಿಷಯಕ ಪ್ರಕಾಶಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾಂಕ್ಷಾ ಮೋಹಗಳು ಕಂಡಿವೆ ಭಗವದ್ವಿಷಯಗಳಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸತ್ವಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳಾದ ಪ್ರಕಾಶ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮೋಹಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾಂಕ್ಷಾದಿಗಳು ಇವೆ. ಅಂದರೆ—ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸತ್ತ್ವಗುಣರಜೋಗುಣಕಾರ್ಯಗಳಾದ ಪರಮಾತ್ಮವಿಷಯಗಳಾದ ಪ್ರಕಾಶಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತಮೋಗುಣದ ಕಾರ್ಯವಾದ ಭಗವದ್ವಿಷಯಗಳಾದ ಮೋಹದಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವೂ ಕೂಡ ಸರ್ವಥಾ ಉಂಟೇ ಉಂಟು.) (೨) (ಹೀಗೆ ಎಕೆ ಇಚ್ಛಿಸುಳ್ಳದೇಕೆಂದರೆ—) ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಾದ ರಜೋಗುಣ, ತಮೋಗುಣ, ಸತ್ತ್ವಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಯುಃ ದ್ವೇಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಇಚ್ಛಿಸುವುದೂ ಇಲ್ಲ. (ಯಮಹಿ ನ ದ್ವೇಷಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಹೇಳಿದರು.) ಆದಾಗ್ಯೂ (ಅಂದರೆ ಸ್ಥೂಲ ಸತ್ವಾದಿಕಾರ್ಯ ಲಾಕಿಕಾರ್ಥ ವಿಷಯಕ ಪ್ರಕಾಶ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮೋಹಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯುಃ ಆಕಾಂಕ್ಷಾದಿಗಳು ಇದ್ದಿರಬಹುದು) ವಾದ ಸತ್ತ್ವಗುಣಕಾರ್ಯವಾದ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು (ಸೂಕ್ಷ್ಮರಜೋಗುಣಕಾರ್ಯವಾದ

ಭಗವದ್ವಿಷಯಕವಾದ ಶ್ರವ್ಯತ್ವಿಯನ್ನು) ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವನು. ಭಗವದ್ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೋಹವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಕೊಡುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ತಮೋಗುಣವೂ, ಅಥವಾ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಮೋಗುಣದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಮೋಹವು ದುರದೃಷ್ಟವಶದಿಂದ ಗುಣಾತಿಶಯದ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಬಂದರೆ (ಅಂದರೆ—ಸೂಕ್ಷ್ಮತಮೋಗುಣದಿಂದ ಭಗವದ್ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಶರೀತ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾದರೆ—) ಶ್ರೀಪ್ರಭದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಅವನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದಲ್ಲಿ ಧಾಲ್ಯವೇಯು ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (೩) (ಗುಣಾತಿಶಯದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸತ್ಯಗುಣವಿದೆ, ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಧಾರತವ್ಯಾಕೃತವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ದೇವತೆಗಳೂ ಪುಷ್ಪಿಗಳೂ ಕೂಡ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಸತ್ಯಗುಣದಿಂದ ವಿರಹಿತರೆಂದಾದರೆ—) ಆಗ ಸಾತ್ವಿಕಗುಣವುಳ್ಳವರು ಹೇಳಲ್ಪಡದೆ ಇರಬೇಕಾಗುವರು. ಮತ್ತೆ ಆಗ ಭೌತಿಕ ದೇಹಾದಿಗಳುಳ್ಳವರೆಂದು ಆಗಬೇಕಾಗುವವು. ಅದರಿಂದ ಪಾಂಶಭೌತಿಕ ದೇಹವಿರುವವನು ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪೋಷಿಸಿದೆಯಾತು. (ಅಂದರೆ—ಅವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವು ಆಗದೆ ಹೋಗುವುದು; ಅದಕಾರಣ ಅವರು ಸೂಕ್ಷ್ಮಸತ್ಯಗುಣವುಳ್ಳವರೇ.) ಎಂದು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (೪) ಎಲೋ ರಾಜನೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸತ್ಯಗುಣವುಳ್ಳವನು ಮೋಕ್ಷರೂಪ ಪುರುಷಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಿತನಾಗುವನು. (೫ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸತ್ಯಸಂಯುಕ್ತ ಸಂಯುಕ್ತಸ್ಥಿತಿಧರ್ಮಿಃ । ಪುರುಷಃ ಪುರುಷಂ ಗಜೈನ್ನಿಷ್ಟ್ರಿಯಃ ಪಂಚವಿಂಶತಃ । ಎಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮಸತ್ಯ ಪ್ರಕರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಾತ್ವಿಕಃ ಎಂಬುವದಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸತ್ಯಗುಣವುಳ್ಳವನೇ ಧರ್ಮಿ.

|| ೨೦-೨೧ ||

|| و-و ||

ಗೀ || ಮಾನಾಪಮಾನಯೋಃಸ್ತುಲ್ಯಸ್ತುಲ್ಯೋ ಮಿತ್ರಾರಿಪಕ್ಷಯೋಃ |

ಸರ್ವಾರಂಭವರಿತ್ಯಾಗಿ ಗುಣಾತೀತಃ ಸ ಉಚ್ಯತೇ

|| 93 ||

ಅ || ಮಾತಾಪಮಾನಯೋಃ- ಬಹುಮಾನ ಅವಮಾನಗಳು ಪ್ರಾಶ್ನಕಳಾದರೂ, ಶುಲ್ಕಃ=ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತ್ಯಾಧೀಗಲಲ್ಲಿ ಸಮಾನಿತನೇ. (ಸರ್ವಥಾ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತ್ಯಾಧೀಗಳನ್ನು ಬಿಡದಿರುವವನು.) ಮತಾಃ ಪಕ್ಷಯೋಃ-(ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ ಕರ್ಮ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡದಿರುವುದರಲ್ಲಿಯೂ) ಶತುಂಗ ರಸ್ತೆ ಮಿತ್ರಪಕ್ಷಗಳು ಇದ್ದರೂ, ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದರೂ ಅಪಕಾರ ಮಾಡಿದರೂ ಎನು ಮಾಡಿದರೂ ಶುಲ್ಕಃ=ಇವನು. (ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ವಿನಯಭಾವದಿಗಳ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಒಬ್ಬನ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದರೂ ವಿಶ್ವ ಕೃಪೆ ಬಂದರೂ ವಿಷ್ಣುಪೂಜಾ ಭಕ್ತ್ಯಾಧೀಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತರೇ ಇರುವವನು.) ಸರ್ವಾರಂಭದ ತ್ಯಾಗಃ-ಯಾವುದೊಂದು ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದೆ ಹಿಂದಿರುಗಲು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಕರಗಳಾಗದ ಸರ್ವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆರಂಭಿಸದಿರುವವನು. ಅಥವಾ ಅಂತರ ದೀರ್ಘಗಳಾದ ಅಪ್ರೀತ್ಯವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವನು. ಸಃ=ಅಂತವನು. ಗುಣಾಂತೀತಃ-ಗುಣಾಂತೀತನೆಂದು, ಉಚ್ಯತೇ=ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.

1998

ಹೀಗೆ-ಸಮುದ್ರ, ಬುಕುಬುಕು, ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಸರ್ವಥಾ ಕುಪಾಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯಬುದ್ಧಿಗಳು ಕೇವಲ
 ಲ್ಲಕೃತ್ವದಿಂದ ಎಂಬುವ ಅನ್ವಯವು ತೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ | ಮಲ್ಲಕ್ಕಾರ್ಥ ಉಕ್ತ, ಪುರಸ್ಕಾರ

1134

ಅ || ಕುಟ್ಟುಕವನ್ನು ಹೇಳುವ ಕವ್ಯದ ಅರ್ಥವು ಅಂದರೆ ದುಃಖವು ಹೇಗೆ ಹೇಯವೋ ಮನೆಮಾ
ಲೋಕ ಕವಿಯನ್ನು ಹೇಯವೆಂದು ಕೇಳುವುದನ್ನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಮೊದಲೇ ಇತ್ತು. ೧೭೭೭
ಕವಿಯು

10

ಹೀ—ಗುಣಾತೀತನಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಆತನ ಆಚಾರವನ್ನೂ ಹೇಳಿ ಆತನು ಗುಣಗಳನ್ನು ವಾಚ್ಯವೆಂದು ಹೇಗೆ ಎಂಬುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.—

೧೬ || ಮಾಂ ಚ ಯೋಽವ್ಯಭಿಚಾರೇಣ ಭಕ್ತಿಯೋಗೇನ ಸೇವತೇ |

ಸ ಗುಣಾನ್ವಮತೀತ್ಯತಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಭೂಯಾಯ ಕಲ್ಪತೇ || ೨೬ ||

ಅ || ಯಃ=ಯಾವನು, ಅವ್ಯಭಿಚಾರೇಣ ಭಕ್ತಿಯೋಗೇನ=ಯಾವುದೊಂದೂ ವಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲವಾದ (ಅಂದರೆ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ) ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯೆಂಬುವ ಉಪಾಯದಿಂದ, ಮಾಂಚ=ನನ್ನನ್ನೂ ಕೂಡ, ಸೇವತೇ=ಸೇವಿಸುತ್ತಾನೋ, ಸಃ=ಆ ಅಧಿಕಾರಿಯು, ವಿಶಾನ್ ಗುಣಾನ್=ಸತ್ವಾದಿಗುಣಗಳೆಂಬವೂ ಆ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯರಾದ ಶ್ರೀ ಭೂ ದುರ್ಗಾ ದೇವಿಯರೆಂದವೂ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಬಂಧವನ್ನು, ಸಮತೀತ್ಯ=ವಾಚ್ಯ, ಬ್ರಹ್ಮಭೂಯಾಯ=ಚಿತ್ತಕೃತಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಂತೆ ಆಗುವದಕ್ಕಾಗಿ, ಕಲ್ಪತೇ=ಸಮರ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ. (ಅಂದರೆ—ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಹೇಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಿಯಳಾಗಬಲ್ಲಳೋ ಹಾಗೆಯೇ ಗುಣಾತೀತನೂ ಕೂಡ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಪ್ರಿಯನಾಗುತ್ತಾನೆ.) ಕಥವಾ ಚಿತ್ತಕೃತಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. || ೨೬ ||

ಹೀ—ಬ್ರಹ್ಮಭೂಯಾಯ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಎಂಬುವ ಅರ್ಥವು ಪ್ರಮಾಣವಾದುದ್ದವೆಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಛಾ || (೧) ಬ್ರಹ್ಮವತ್ ಪ್ರಕೃತಿವತ್ ಭಗವತ್ತಿಯತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಭೂಯಂ | ನತು ತಾವತ್ತಿಯತ್ಯಂ | ಕಿಂಕು ಪ್ರಿಯತ್ವಮಾತ್ರಂ | (೨) ಬದ್ಧೋ ವಾಃಪಿ ತು ಮುಕ್ತೋ ವಾ ನರಮಾವತ್ತಿಯೋ ಹರೇರಿತಿ ಪಾದ್ಯೇ | ಭೂಯಾಯ ಭಾವಾಯ || ೨೭ ||

ಅ || (೧) (ಬ್ರಹ್ಮನೋ ಹಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಕಂ ಎಂಬೀ ಉತ್ತರವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಕೃಪವಾಚ್ಯನಿಗೆ ನಾನು (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು) ಆತ್ಮಯನೆಂದು ಕೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಬ್ರಹ್ಮಕೃಪದಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಕೂಡದು. ಮತ್ತೆ ಮನುಷ್ಯೋನಿರ್ಮಹದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಳಾದ ಮಹಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. (ಎಂಬಂಚ) ಬ್ರಹ್ಮವತ್=ಪ್ರಕೃತಿ ಕೃಪವಾಚ್ಯಳಾದ ಮಹಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಂತೆ ಭೂಯಃ=ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾಗುವಿಕೆಯು ಬ್ರಹ್ಮಭೂಯವೇ (ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ವಿಷ್ಣು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಿಯಳೋ,) ಆಹು, ಗುಣಾತೀತನೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ, ಯಥಾ ಮೋಗ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿವಾಕ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. (೨) (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಲು ೨) ಸಂಪಾದದಲ್ಲಿರುವವನಾಗಲೀ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾಗಲೀ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಂತೆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಲ್ಲ. (ಮತ್ತೆ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿ ವಾಕ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ.) ಎಂದ. ಪಾದ್ಯೇ ರೂಪವತ್ ಹೇಳಿದೆ. (ಹೃದ್ ಭೂಯಃ ಕೃಪಕ್ಕೆ ಪ್ರಿಯತ್ವವೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಭೂಯಾಯ=ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಎಂಬಂಚ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಂತೆ ಪ್ರಿಯತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದರ್ಥವು.)

ಹೀ—ಗುಣಾತೀತನಿಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ವ್ಯಾಪ್ತಾದಿಗಳನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದೆಂದ. ಎಲೆ ಹೇಳುವುದು ಎಂದರೆ—

ಗೀ || ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಹಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಹಮಮೃತಸ್ಯಾವ್ಯಯಸ್ಯ ಚ |

ಶಾಶ್ವತಸ್ಯ ಚ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಸುಖಸ್ಯೈಕಾಂತಿಕಸ್ಯ ಚ

|| ೨೭ ||

ಅ || ಅಹಂ ಹಿ = ನಾನೇ, ಬ್ರಹ್ಮಣಃ = ಮಹಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೂ, ಅವ್ಯಯಸ್ಯ = ನಾರವಿಲ್ಲದಿರುವ
ಅಮೃತಸ್ಯ, ಚ = ಮುಕ್ತವರ್ಗಕ್ಕೂ, ಶಾಶ್ವತಸ್ಯ = ಅವಿನಾಶಿ ಫಲವುಳ್ಳ, ಧರ್ಮಸ್ಯ ಚ = ನಿಷ್ಕಾಮ
ಧರ್ಮಕ್ಕೂ, ಏಕಾಂತಿಕಸ್ಯ = ಇದಕ್ಕಿಂತ ಇದು ಉತ್ತಮನೆಂದು ಗಣನೆಮಾಡುವಾಗ ಸುಖ ಒಂದೇ ಅಂತ್ಯ
ದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳ, ಅಂದರೆ ದುಃಖ ಮಿತ್ರವಾಗದಿರುವ, ಸುಖಸ್ಯ ಚ = ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೂ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ =
ಆಧಾರವು, (ಆದಕಾರಣ ನನ್ನಿಂದ ವಿಶೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ಕನ್ನಡ
ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಅಂದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ನನ್ನ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ) ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು-
ವಳು. ಏವಂ ಚ ಗುಣಾತೀತನು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಸವಿತಾಶಕ್ತಿ ಹೋಗಿ ಅವಳ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಸಂದಾನಿ
ಅಮೇಲೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ ಹಿ = ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ, ಅವ್ಯಯಸ್ಯ = ಸರ್ವಥಾ
ಮರಣವಿಲ್ಲದಿರುವ, ಅವ್ಯಯಸ್ಯ = ದುಃಖಾದಿರೂಪ ವ್ಯಯವಿಲ್ಲದಿರುವ, ಶಾಶ್ವತಸ್ಯ = ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸ
ಗಳಿಲ್ಲದಿರುವ, ಧರ್ಮಸ್ಯ = ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಧಾರಕಳಾದ, ಬ್ರಹ್ಮಣಃ = ಮಹಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೂ
ಅಹಂ = ನಾನೇ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ = ಆಶ್ರಯನೋ, (ಅಡುಪರಿಂದ) ಅವ್ಯಯಸ್ಯ = ನಾರವಿಲ್ಲದಿರುವ, ಅವ್ಯ-
ತಸ್ಯ = ಮುಕ್ತವರ್ಗಕ್ಕೂ, ಶಾಶ್ವತಸ್ಯ = ಶಾಶ್ವತ ಫಲವುಳ್ಳ, ಧರ್ಮಸ್ಯ = ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು
ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಮಾಡಿದ ಕೃತ್ಯಕ್ಕೂ, ಏಕಾಂತಿಕಸ್ಯ ಸುಖಸ್ಯ ಚ = ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಅಪವಿತ್ರಿ-
ವಾಗುವ ಆತ್ಮಾಂತಿಕ ದುಃಖ ನಿವೃತ್ತಿಪೂರ್ವಕ ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾವಿಭಾವರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೂ,
ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ = ಆಶ್ರಯನು.

|| ೨೭ ||

ಗೀ || ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾಸೂಪನಿಷತ್ಸು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಯೋಗ
ಶಾಖೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನಸಂವಾದೇ ಗುಣತ್ರಯವಿಭಾಗಯೋಗೋ
ನಾಮ ಚತುರ್ದಶೋಧ್ಯಾಯಃ || ೧೪ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನ-
ಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ಗುಣತ್ರಯವಿಭಾಗಯೋಗವೆಂಬ ಹದಿನಾಲ್ಕನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು.

ಹೀ - ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಹಿ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಎಂದು ಕೆಲವರು ಅರ್ಥ ಹೇಳುವರು.
ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಹಂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ನಾನು ಆಶ್ರಯನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಅರ್ಥವು ಅನುಕ್ರಮಿಸ್ಸ-
ಕ್ತವಿದೆ -

ಭಾ || ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮೂಯಾಯಾ |

|| ೨೭ ||

ಅ || ಬ್ರಹ್ಮಣಃ = ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಎಂದರ್ಥವು.

ಭಾ || ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದಕೀರ್ತಕಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ
ಶಾಖೇ ಚತುರ್ದಶೋಧ್ಯಾಯಃ || ೧೪ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದಾರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀಭಗವದ್ಗೀತಾ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹದಿನಾಲ್ಕನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು.

|| ೧೪ ||

ಹೀ—ಸತ್ಯಂ ರಜಸ್ತಮ ಇತಿ ಗುಣಾಃ ಪ್ರಕೃತಿಸಂಭವಾಃ | ನಿಬಿಡ್ಧಂತಿ (ಶ್ಲೋ. ೫.) ಎಂದು ಉಕ್ತವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ತತ್ ಸತ್ಯಂ ನಿರ್ಮಲತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಸತ್ಯ ರಜಸ್ತಮೋಗುಣವಿಚಾರ ಮಾಡ ಬಂಧಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಆ ಗುಣತ್ರಯುಕ್ತ ಬಂಧಕ ಅಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಗೂ, ಸ್ವರ್ಗಾದಿಲೋಕಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಾಧು ಯೋನಿಪ್ರಾಪ್ತಿಗೂ ಸತ್ಯ ರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳು ಕಾರಣಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆಗ ಗುಣಗಳೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮಗಳು. ಗುಣಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಿಲ್ಲ ಎಂಬುವ ಶಂಕೆಯು ಬರುವುದು. ಆ ಶಂಕೆಯನ್ನು ನಾನ್ಯಂ ಗುಣೇಭ್ಯಃ (ಶ್ಲೋ ೧೯.) ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಿದರು. ಇಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳಿಗೇನೇ ಕರ್ತೃತ್ವವು, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವೇ ಇಲ್ಲ, ಎಂಬುವ ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಕ || (೧) ಏಕೇಭ್ಯಃ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣೇಭ್ಯೋಽನ್ಯಂ ಕರ್ತಾರಮಿಹಂ ಯದಾ ಪಶ್ಯತಿ ತದ್ವಿನಾಯಂ ನಾ ಪುರುಷಃ | ಅನ್ಯಥಾ ಪಶುಸಮಃ | ನ ಕೇವಲಮನ್ಯತ್ವೇನ ಪಶ್ಯ-
ನ್ತಾ | ತಂ ಕರ್ತಾರಂ ವಿಷ್ಣುಂ ಕಿಂತು ಗುಣೇಭ್ಯ ಉತ್ತಮತ್ವೇನ ಚ | ಕಥಂ ಸ
ಏವ ನಾ | ಯಸ್ಮಾನ್ನದ್ಭಾವಂ ಸೋಽಧಿಗಚ್ಛತಿ || (೨) ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀರಿತಿ ಪರಾ
ಭಾರ್ಯಾ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಯಾ | ಪ್ರಕೃತರ್ನಾಮ ಸಾ ಜ್ಞೇಯಾ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ
ಕರೋತಿ ಯತ್ | ತಸ್ಯಾಸ್ತು ತ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣಿ || (೩) ಸತ್ತ್ವಂ ನಾಮ ರಜಸ್ತಮಃ |
ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೇ ವಿಭಜ್ಯಂತೇ ಸತ್ತ್ವಂ ತ್ರಿಃ ಸದ್ಗುಣಪ್ರಭಾ(ವಾ) || (೪) ರಜೋ ರಂ-
ಜನಕರ್ತೃತ್ವಾದ್ಯುಃ ಸಾ ಸೃಷ್ಟಿಕರೀ ಯತಃ | ಯದಾವೇಶಾದಿಯಂ ಪೃಥ್ವೀ ಭೂ-
ಮಿರಿತ್ಯೇವ ಕಥ್ಯತೇ || (೫) ಜೀವಾನಾಂ ಗ್ಲಪನಾದ್ಭಿರ್ಗಾ ತಮ ಇತ್ಯೇವ ಕೀರ್ತಿತಾ

|| ೧ ||

ಅ || (೧) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಈ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳ ದೆಶೆಯಿಂದ ಭಿನ್ನನೆಂದೂ ಸರ್ವಜಗತ್ಕರ್ತನೆಂದೂ ಯಾವಾಗ ನೋಡುತ್ತಾನೋ, ಅವನು ಅದನ್ನು ನಾ—ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಪುರುಷನು. ಇಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಪತನವಾಗಿ ಸಮಾನೀಕರಣ. ಸರ್ವಜಗತ್ಕರ್ತನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕೇವಲ ಗುಣಗಳ ದೆಶೆಯಿಂದ ಭಿನ್ನನೆಂದು ತಿಳಿದವನು ವಾಗ್ಮ್ಯ ಪುರುಷನೆಂದು ಅಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಸರ್ವ ಜಗತ್ಕರ್ತನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಗುಣಗಳ ದೆಶೆಯಿಂದ ಉತ್ತಮವನ್ನಾಗಿಯೂ ತಿಳಿದವನು ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಪುರುಷನು. ಅವನೇ ಪುರುಷನನ್ನು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ—ಯಾವ ಕಾರಣ ದೆಶೆಯಿಂದ ಹಾಗೆ ತಿಳಿದವನೇ ಸದ್ವಿತ್ ಜ್ಞಾನಿ ಸಂಪಾದಿಸುವವಾದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು (ಅಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು) ಹೊಂದುತ್ತಾನೋ ಅದಕಾರಣ ಅವನೇ ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಪುರುಷನು. (೨) (ಮದು ಯೋಗಿ (ಶ್ಲೋ. ೬.) ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಮಹಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀ (ದೇವಿಯು ಜಾಂಬವತಿ ಮೊದಲಾದವಳು ಪತ್ನಿಯಾಗಿದ್ದವಳು. ಅವಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಮದವಳು ಮದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿ ಎನಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪತ್ನಿಯಾದ ಸದಭ್ಯಾಸಿಗಾಗಿ ಮಹಿಳೆಯಾದ ಸತ್ಯ ರಜಃ ತಮಃ ಎಂಬವಳು ಮದರಿಂದ ವಿಭವವಾಗಿರುತ್ತಾಳೆ. (೩) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು

ಸದ್ಗುಣಗಳುಳ್ಳವಳಾದುದರಿಂದ ಸತ್ಯ ಎಂದೂ ತಿಳಿದ ದೀಪ್ತ ಎಂಬೀ ಧಾತು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ಕೃಪಾ (ಕಾಂಕಿ) ರೂಪಳಾದುದರಿಂದ ತ್ವಂ ಎಂದೂ ಅಥವಾ ಸದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವಳಾದುದರಿಂದ ಸತ್ಯಂ ಎಂದೂ ಅನಿಸುತ್ತಾಳೆ. (೪) ಭೂದೇವಿಯು ಜಗತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿತ್ತಾ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ರಜಃ ಅನಿಸುತ್ತಾಳೆ. (ಭೂದೇವಿಯು ಮಾಡಿದ ಸೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮೊದಲು ಅವ್ಯಕ್ತವಾದುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾಶವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಹೀಗೆ ಭೂಕಲ್ಪದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಅವರವಾದ ವೃದ್ಧಿ ದೇವತೆಯಾದ ಭೂದೇವಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದೋ ಎಂದರೆ—) ಲಕ್ಷ್ಮೀರೂಪಳಾದ ಭೂದೇವಿಯು ಅವೇಶದಿಂದ ಈ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವೃದ್ಧಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಭೂದೇವಿಯೂ ಕೂಡ ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಭೂಮಿಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾಳೆ. ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀರೂಪಳಾದ ಭೂದೇವಿಯೇ ಮುಖ್ಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಭೂಮಿಯೆನಿಸುತ್ತಾಳೆ ಜೀವರಿಗೆ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ದುಃಖಪಡಿಸುವುದರಿಂದ ಮರ್ಗಾ ದೇವಿಯು ತಮಃ ಅನಿಸುತ್ತಾಳೆ.

|| ೧ ||

ಶಾ || (೧) ಏತಾಭಿಸ್ತಿಸ್ತುಭಿರ್ಜೀವಾಃ ಸರ್ವೇ ಬದ್ಧಾ ಆಮುಕ್ತಿಗಾಃ || (೨) ಸರ್ವಾಸ್ತು-
ಭೃಂತಿ ಸರ್ವಾಶ್ಚ ತಥಾಪಿ ತು ವಿಶೇಷತಃ | ಶ್ರೀದೇವೀವಬಂಧಿ(ಭ)ಕಾ ನೈಕಾಂ
ಭೂರ್ಬ್ರಹ್ಮಾ ನಾಂ ತ(ನಾಮ)ಥಾಪರಾ || (೩) ಏತಾಭ್ಯೋಽನ್ಯಂ ಪರಂ ಜೈವ ವಿಷ್ಣುಂ
ಜ್ಞಾತ್ವಾ ವಿಮುಚ್ಯತೇ || (೪) ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಕಿರಯಾದಾಸಾಂ ನೈತಾಭ್ಯೋ ವಿದ್ಯತೇ
ಪರಃ | ಇತಿ ಯಾವದ್ವಿಜಾನಾತಿ ಕಾವತ್ತಂ ನೈಪತುಂ ವಿದುಃ | ತಸ್ಮಾದಾಭ್ಯೋಽಧಿಕ
ಗುಣೋ ವಿಷ್ಣುರ್ಜ್ಞೇಯಃ ಸದೈವ ಚೇತಿ ಮಹಾವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣೇ || ೨ ||

ಅ || (೧) ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರೂ ಈ ಸತ್ಯ ರೂಪವೋಗುಣಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯರಾದ ಶ್ರೀ ಭೂ ಮರ್ಗಾದೇವಿಯರಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನಗಳಾದ ಸತ್ಯಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಬದ್ಧರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. (ಆಮುಕ್ತಿಗಾಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ದೇಹೇ ದೇಹಿನಂ (ಶ್ಲೋ. ೫) ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವು ಉಕ್ತವಾಯಿತು.) (೨) (ಯಾರು ಯಾರನ್ನು ಬಂಧಿಸುವಳೆಂದರೆ) ಶ್ರೀ ಭೂ ಮರ್ಗಾದೇವಿಯರಿಂದ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಬಂಧಿಸುತ್ತಾರೆ ಆದರೂ ಶ್ರೀದೇವಿಯು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬಂಧಿಸುವಳು. ಭೂದೇವಿಯು ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಬಂಧಿಸುವಳು ಮರ್ಗಾದೇವಿಯು ದೈತ್ಯರನ್ನು ಬಂಧಿಸುವಳು. (ಇದರಿಂದ ಸತ್ಯ ಸತ್ಯಂ (ಶ್ಲೋ. ೬) ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಉಕ್ತವಾಯಿತು.) (೩) (ಹೀಗೆ ಶ್ರೀ ಭೂ ದೇವಿ ದೇವಿಯರು ಸರ್ವಬಂಧಕರಾದುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಅತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅವರನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮರೆಂದು ತಿಳಿಯಕೂಡದೆಂದು ತಾರೆ—) ಈ ಶ್ರೀ ಭೂ ಮರ್ಗಾದೇವಿಯರಿಂದ ಭಿನ್ನವೇ ಆದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನನ್ನಾಗಿಯೇ ತಿಳಿದೇ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ (೪) ಈ ಶ್ರೀ ಭೂ ಮರ್ಗಾದೇವಿಯರಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದ ಇವರಿಗಿಂತ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದರೆ ಅವನು ವೈಶಕವನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ (ಅಂದರೆ-ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದವನೇ ಮುಕ್ತನಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಅವನೇ ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಪುರುಷನು ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀ ಭೂ ಮರ್ಗಾದೇವಿಯಿಗಿಂತ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದವನು ವೈಶಕವು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಶ್ರೀ ಭೂ ಮರ್ಗಾದೇವಿಯಿಗಿಂತ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವಾ ಅತ್ಯಧಿಕ ಗುಣಗಳನ್ನುಳ್ಳವನೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು, ಎಂದು ಮಹಾವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದಲ್ಲಿ

ಹೀಗೆ ರಜಸನ್ನು ಫಲಂ ದುಃಖಂ (ಶ್ಲೋ. ೧೭) ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ದುಃಖಕಲ್ಪವು ಕೇವಲ ದುಃಖವು ಎಂಬುವ ಅನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ—

೧ | (೧) ರಜಸಸ್ತು ಫಲಂ ದುಃಖಮಿತ್ಯತ್ರ ದುಃಖಮಿತಿ ದುಃಖಮಿತ್ರಂ ಸುಖಂ | ದುಃಖಂ
ದುರಿತ ಸಂಪ್ರೋಕ್ತಂ ಖಂ ನಾಮ ಸುಖಮುಚ್ಯತ ಇತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ || (೨)
ಈರ್ಮಫಣೋ ರಾಜಸಸ್ಯೋಕ್ತಂ ದುಃಖಮಿತ್ರಂ ಸುಖಂ ಫಲಂ | ಅಜ್ಞಾನದಂ ತಾ-
ಮಸಸ್ಯ ನಿತ್ಯದುಃಖಂ ಫಲಂ ವಿದುರಿತಿ ಸ್ಥಾಂದೇ || (೩) ಲೋಕಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾಶಾದೀನಾ
ಪ್ರಾಯೋ ನ ದ್ವೇಷಿ ನೇಚ್ಛತಿ || (೪) ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶೇ ಮೋಹೋಜ್ಜ್ವಲಪಾಪಿ
ತುನರಿಚ್ಛತಿ | ವಿಷ್ಣು ಪ್ರಕಾಶಂ ತಂ ಬಾಪಿ (ಚೈವ) ನಿತ್ಯಭಕ್ತ್ಯಾಭಿಸೇವತೇ || ೩ ||

೧. ರಜಸಕ್ತು ಫಲಂ ದುಃಖಂ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ದುಃಖ ಕಲ್ಪದಿಂದ ದುಃಖವಿತ್ತವಾದ ಸುಖವನ್ನು
ಪ್ರಶ್ನಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು. (ಈ ಅರ್ಥವು ಹೇಗೆ ಸಿಗುವುದೆಂದರೆ—) ದುಃಖ ಎಂದರೆ ದುಃಖವು ಖಂ ಎಂದರೆ
ಉತ್ತು. (ಎವಂಶಿ ದುಃಖಂ ಎಂದರೆ ದುಃಖವಿತ್ತ ಸುಖವು.) ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದೆ (೨)
ಇತಿಗುಣಕ್ಕೆ ದುಃಖವಿತ್ತ ಸುಖವು ಫಲಕೆಂಬುವಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಾಗುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯ ದುಃಖ
ವು ಕೇವಲ ದುಃಖವಾಚಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ) ರಾಜಸಕ್ತುಗಳಿಗೆ ದುಃಖವಿತ್ತವಾದ ಸುಖವು
ಇದ ಕಾಮಸಕ್ತುಗಳಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದಂಟಾದ ನಿಕೃಷ್ಠ ದುಃಖವು ಫಲವು. ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ
ಇತಿ ಪ್ರಾಂಧವುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ (ಇದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನಂ ತಮಸಃ ಫಲಂ ಎಂಬೀ ಗುಣೇ ಶ್ಲೋಕದ
ವಾಚ್ಯವಾಯಿತು) (೩) (ಸತ್ಯಾದಿಗುಣಗಳನ್ನು ದಾಟಿದ ಉಪಾಯಾದಿಗಳು ಯಾವುವು ಎಂಬುದ
ರಲ್ಲಿಗೆ ಸಂಹಾರವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಂ ಚ (ಶ್ಲೋ. ೨೨) ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ
ಇಲ್ಲಿ ಲೋಕವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ತನ ಲ್ಲಿದ ಮೋಹವನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಸಮ
ದುಃಖಮುಖ (ಶ್ಲೋ. ೨೪) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯ ದುಃಖಾದಿಗಳ ಸಾಮ್ಯವೆಂದರೆ ಸ್ವಾಧೀನಗಳು ಇವರಿಗು
ಇವನುಗಳ. ಹಾಗೆಯೇ ಸರ್ವಾರಂಭಪರಿತಾಂಗೀ (ಶ್ಲೋ. ೨೫) ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮ
ಇಲ್ಲಿಯೂ ಔದಾಸೀನ್ಯವು. ಎಂಬೀ ಅನುಭವಾ ಪ್ರಕಾಶನನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಮಾಧಾನಂ
ದಿಂದ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ಗುಣಾತಿತನು ಬೇರೆ ಪ್ರರೂಪದೊಂದಿಗೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸತ್ಯಗುಣ
ಇತಿಗುಣಗಳಿಂದಂಟಾದ ಪ್ರಕೃತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ವಾಯವ್ಯ ದ್ವೇಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. (ವಾಗ್ಯ
ವಿಜ್ಞಾನವಾರ ಕದಾಚಿತ್ ಅನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಷವೂ ಬರಬಹುದು) ಪ್ರರೂಪದೊಂದಿಗೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮ
ವಿಷಯಕ ಪ್ರಕಾಶ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮೋಹಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮವ್ಯಾಧಿಗುಣಗಳಿಂದಂಟಾದವಗಳು. ಅದನ್ನು
ಇತಿ ಉತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮತಮೋಗುಣದಿಂದ ಸುಚ್ಛಿದ ಅತಿಮಾಧವಾದ ಭಗವದ್ಭವಂ ಎಂದು
ಇತಿ ಪ್ರಾಯಶಃ ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ. (ವಾ ಶಬ್ದಕರ್ಮವಿಜ್ಞಾನವಾರ ಕದಾಚಿತ್ ಅನ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ
ಇತಿ) (೪) ಗುಣಾತಿತನು ಭಗವದ್ಭವಂದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸತ್ಯ ರೂಪೋಗುಣಗಳ
ಲೋಕಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರಿಂದಲೇ ಮೋಹವ್ಯಾಧಿವ್ಯಾಧಿಗಳಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ
ಇತಿಗುಣಗಳು ಇವೆಂದು ಎಕೆ ಅಗಲಾರದೆಂದರೆ—) ಯಾವ ಗುಣಾತಿತನಿಗೆ ಸತ್ಯ ರೂಪೋಗುಣ
ಇದಿಂದಂಟಾದ ಭಗವದ್ಭವಂಕ ಪ್ರಕಾಶವಿದೆ. ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸತ್ಯ ರೂಪೋಗುಣಗಳಿಂದ
ಇತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ರೂಪವಿಷಯಕ ಮೋಹವೂ ಇತಿ ಅದರೂ ಮಗು ವಿಷಯವಿಷಯಕ ಮೋಹವೂ
ಇತಿ ತಿಳಿದು ಮೋಹವು ಉಪಾಧಿವ್ಯಾಧಿವ್ಯಾಧಿಗಳಿಂದಂಟಾದವುಗಳೆಂದರೆ—

ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಮಹಾ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೇವಿಸುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾನೆ (ತಂ ಜಾಪಿ (ತಂ ಕ್ಷಮಾಂ ಬಂಧುವದರಿಂದ ಮೂಂ ಜ ಯೋವ್ಯಭಿಚಾರೇಣ (೨೭) ಶ್ಲೋಕವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಯಿತು.) || ೩ ||

ಹೀ-ಸಮುದುಃಖಸುಖಃ (ಶ್ಲೋ. ೨೪.) ಎಂಬುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಶಾ || (೧) ಸುಖದುಃಖಾದಿಭಾವೇಽಪಿ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತೌ ಸಮಃ ಸದಾ | ಅರ್ಥಾರ್ಥಂ ವಾ ಪ್ರಿಯಾರ್ಥಂ ವಾ ನಿಂದಾದೀನಾಂ ಭಯಾದಪಿ | ನ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಹ್ರಾಸೋಽಸ್ಯ ಕಿಂಕು ಸಾಮ್ಯಮುಪೋನ್ನತಿಃ || (೨) ಅವೈಷ್ಣವಾರಂಭವರ್ಜೇ ವಿಷ್ಣುಂ ಯಾತಿ ನ ಸಂರಯ ಇತಿ ಚ || (೩) ಉದಾಸೀನವದಿತ್ಯುಕ್ತೇಶ್ಚ ನ ಕೇವಲೋದಾಸೀನತ್ವಂ | ನೇಂಗತ ಇತ್ಯುದಾಸೀನ(ಪ್ರ)ವೃತ್ತಿನಿಷೇಧಃ | (೪) ಸರ್ವಾರಂಭಪರಿತ್ಯಾಗೀತಿ ವಿಶೇಷಪ್ರಯೋಜನಾಪೇಕ್ಷಯಾಪಿ ನಾವೈಷ್ಣವಾರಂಭ ಇತಿ || (೫) ಇಂಗನಂ ಕ್ಷಣಿಕಂ ಕರ್ಮ ದೀರ್ಘಮಾರಂಭ ಉಚ್ಯತ ಇತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ || ೪ ||

ಅ || (೧) ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಸುಖವು ಲಭಿಸುವುದಾದರೂ, ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡದೆ ದುಃಖವು ಲಾಗುವುದಾದರೂ ವಿಷ್ಣು ವಿನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬಂಗಾರು ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥವು ಪತ್ತೆ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಿಯವಸ್ತುವೂ ಇವನು ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂಬುವ ಸ್ತುತಿಯೂ, ಮಾನವೂ, ಮಿತ್ರರೂ ಮೂಡತಕ್ಕ ಸ್ನೇಹವೂ ಇವುಗಳು ಲಭಿಸುವುದಾದರೂ, ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡದೆ ಅರ್ಥ ಹಾಸಿಯೂ ಪಿಯವಸ್ತುವಿನ ಸಾಕವೂ, ನಿಂದಾ ಅವಮಾನಾದಿ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಭಯಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತಗೊಳಿದರೂ ಈ ಗುಣ ತೀತನೆಗೆ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯು ಹ್ರಾಸವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯು ಸಮವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಎಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದಕಾರಣ ಸುಖ ದುಃಖಾದಿಗಳು ಇದ್ದರೂ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯವಿರುತ್ತದರಿಂದ ಪುನಃ ಭಕ್ತಿಗೆ ಅಧಿಕ್ಯವೇ ಬರುವುದು. (ಇದರಿಂದ ಸಮಲೋಪ್ಯಾತ್ಮಕಾಂಚನ (ಶ್ಲೋ. ೨೪.) ಎಂಬುವುದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಯಿತು.) (೨) ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಕರಗಳಾಗದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ತೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ, ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ (1) ಅವೈಷ್ಣವ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಾರಂಭಪರಿತ್ಯಾಗೀ (ಶ್ಲೋ. ೨೫) ಎಂಬುವುದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಯಿತು. (2) ವಿಷ್ಣುಂ ಯಾತಿ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಸಗುಣಾನ್ ಸಮತೀಶ್ಚ (ಶ್ಲೋ. ೨೪) ಎಂಬುವುದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಯಿತು. (೩) (ಸರ್ವಾರಂಭಪರಿತ್ಯಾಗೀ (ಶ್ಲೋ. ೨೫) ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಸರ್ವತ್ರ ವಿಷ್ಣು ಭಾವಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉದಾಸೀನತ್ವವೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಎಕೆಂದರೆ ಉದಾಸೀನವತ್ ಎಂಬುದು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉದಾಸೀನತ್ವವು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಉದಾಸೀನವ ಎಂಬ ಹೇಳಿಕೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ (ನೇಂಗತೇ (ಶ್ಲೋ. ೨೬) ಎಂದು ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಭಾವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉದಾಸೀನತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದದ್ದು ಹೇಗೆಂದರೆ -) ನೇಂಗತೇ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಯಾವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ. ಮತ್ತೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇದ್ದುದು, ಅಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಕರಗಳಾಗದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ನಿರ್ದೇಶವನ್ನು ನೇಂಗತೇ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಮಾಡುತ್ತದೆ. (೪) ನೇಂಗತೇ ಎಂಬುದರಿಂದಲೇ ಅವೈಷ್ಣವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ತಿರುಗಿ ಸರ್ವಾರಂಭಪರಿತ್ಯಾಗೀ ಎಂದದ್ದು ಅಯುಕ್ತವೆಂದರೆ -) ಸರ್ವಾರಂಭಪರಿತ್ಯಾಗೀ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಅನೇಕಿಯೂ ಅವೈಷ್ಣವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. (೫) (ನೇಂಗತೇ

ಪ್ರೀತಿಯೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ. (೫) (ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದಲೂ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಎಷ್ಟು ಭಕ್ತನು ಮಹಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಮೂರು ರೂಪಗಳನ್ನು (ಅಂದರೆ—ಸತ್ಯ ರಹಸ್ಯಮೋಗುಣಗಳಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಾಜನೆಯರಾದ ಶ್ರೀ ಭೂ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯರಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಾಜನೆಯಾಗುವ ಮೂರು ಗುಣಗಳನ್ನು) ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಮಹಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಮೂಲರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರವಣ ಎನಿಸಿದ ಮಹಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದ ಅನುಗೃಹೀತನಾಗಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು (ಮೋಕ್ಷವನ್ನು) ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. || ೫ ||

ಹೀ—ಗುಣಾತೀತನಿಗೆ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಾಪ್ತಾದಿಗಳನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಎಕೆ ಎಂದರೆ—

ಶಾ || (೧) ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತೋ ಮತ್ಪ್ರಾಪ್ತ ಏವ ಭವತೀತ್ಯಾಹ | ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಹೀತಿ || (೨)

ಮದವಿಯೋಗಾತ್ರಸ್ಯಾ ಅಪಿ ಮತ್ಸ್ಥ ಏವ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ || (೩) ತಥಾಪಿ ಮತ್ಪ್ರಾ-

ಪ್ತಿಕ್ರಮವಿವಕ್ಷಯಾ ತದುಕ್ತಿಃ || (೪) ಏಕಾಂತಿಕಸ್ಯ ಸುಖಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ || ೬ || ೪-೨೭ ||

ಅ || (೧) ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ನನ್ನನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಹಿ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (೨) (ಇಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅಕ್ರಮಿಸಿ ಕೊಂಡೇ ಇರುತ್ತಾಳೆಂದೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂಬ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ—) ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ನನ್ನಿಂದ (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ) ವಿಯೋಗವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಗುಣಾತೀತನು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಲ್ಲಿರುವ ನನ್ನಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ) ಇದ್ದಾನೆಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ (೩) (ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಿಗೆ ವಿಯೋಗವು ಇಲ್ಲವೆಂದಾದರೆ ಗುಣಾತೀತನು ನನ್ನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ಕ್ರಮವನ್ನು ಎಕೆ ಹೇಳಿದ್ದೆಂದರೆ) (ಯದ್ವಪಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಿಗೆ ವಿಯೋಗವು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ) ಆದರೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಸಮಾಪವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ತದ್ವಾರಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಅನುಜ್ಞೆಯಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಈ ಕ್ರಮವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪರಂಪರೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವು. (೪) (ಸುಖಸ್ಯಾಂತಿಕಸ್ಯ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಇದಕ್ಕಿಂತ ಇದು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಗಣನೆಮಾಡುವಾಗ ಎಲ್ಲವುಗಳಿಂದಲೂ ಕೊನೆಗೆ ಇರತಕ್ಕದು. ಇಂತಹ ದುಃಖಮಿಶ್ರವಾಗದಿರುವ, ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಅನುಭವಿಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಪರಮಾನಂದ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೂ ಎಂದರ್ಥವು. || ೬ ||

|| ೪-೨೭ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ

ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಶೋಧಾಯ್ಕ || ೧೪ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಭಗವದ್ಗೀತಾ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹದಿನಾಲ್ಕನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು || ೧೪ ||

ಶ್ರೀಮಾಧ್ಯಭಾಷ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯಭಾವಾನುಸರಣಾದ್ಭಕ್ತಃ |

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಭಗವದ್ಗೀತಾಕರ್ಣಾಟವಿವೃತೇಶ್ವರಃ ||

ಪೂರ್ಣೋ ದ್ವಿತೀಯಭಾಗೋಯಂ ಹರೀರ್ಮಧ್ಯಗುರೋರ್ಮುಖೇ |

ತಂತ್ರನಾರಾಯಣಾಖ್ಯೇನ ಧರಣೌ ರಚಿತೋ ಲಸೇತ್ |

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಪವಾಗಿಯೂ ಅವೈಶ್ವವ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡಬಾರದೆಂದೂ. ಸರ್ವಾರಂಭ ಪರಿತ್ಯಾಗೀ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ದೀರ್ಘವಾದ ಅವೈಶ್ವವ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡಬಾರದೆಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಎಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಇಂಗನ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಲ್ಪಕರ್ಮವೆಂದರ್ಥವು. ಆರಂಭ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಹತ್ಕರ್ಮವೆಂದರ್ಥವು. ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಇಂಗನ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕ್ಷಣಿಕ ಕರ್ಮವೂ ಆರಂಭ ಶಬ್ದದಿಂದ ದೀರ್ಘಕರ್ಮವೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ, ಎಂದು ಶಬ್ದ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದೆ || ೪ ||

ಹೀ - ಸ ಗುಣಾನ್ ಸಮತೀಕೃತ್ಯಾನ್ (ತೋ. ೨೬) ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಗುಣಶಬ್ದದಿಂದ ಶ್ರೀ ಭೂ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯರು: ವಿವಕ್ರಿಕರಾದುದರಿಂದ ಅವರ ಅತಿಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವುದು ಎಂದರೆ—

ತಾ || (೧) ಲಕ್ಷ್ಮಾದಿಭಿಃ ಕೃತೋ ಬಂಧೋ ಯೋನಾದಿಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ತು | ತಮತ್ಕೇ-
ತೀಹ ಯೋ ವಿದ್ವಾನ್ಸ ವಿಜ್ಞೇಯೋ ಗುಣಾತ್ಮಯಾತಿ ಚ ಪ್ರವೃತ್ತೇ || (೨) ತತ್ಪ್ರ-
ಬಂಧಾತ್ಮಯಾತ್ರದಧಿಕವಿಷ್ಟು ಪ್ರಾಪ್ತೇಶ್ಚ ತದತ್ಯಯಿಸ್ತುಚ್ಛೇದೇ || (೩) ಯಥಾ ದ್ವಾ-
ರಪಾಲಮತೀತ್ಯ ರಾಜಾಸಂ ಗಚ್ಛತೀತಿ || (೪) ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಭೂಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಭೂಯಂ |
ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪ್ರಕೃತಾ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀ || (೫) ಅತೀತ್ಯ ತ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣಿ ಮಹಾಲ-
ಕ್ಷ್ಮೀಂ ಪ್ರದದ್ಯತೇ | ತಯಾ ತ್ವನುಗೃಹೀತೋಽಸೌ ವೈಷ್ಣವೋ ವಿಷ್ಟುಗೋ ಭವೇತ್ |
ಇತಿ ಚ || ೫ ||

ಅ || (೧) ಜೀವರಿಗೆ ಶ್ರೀ ಭೂ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು ಯಾವುದು ಅನಾದಿಯಾದ ಬಂಧವಿದೆಯೋ. ಅದನ್ನು ಯಾವ ಜ್ಞಾನಿಯು ಅತಿಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾನೋ, ಅವನು ಗುಣಾತ್ಮಯನು ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಾದಿಗಳ ಅತಿಕ್ರಮವು ವಿವಕ್ರಿಕವಲ್ಲ ಎಂದು ಪ್ರವೃತ್ತಿವೆಂಬುವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ (೨) (ಶ್ಲೋಕಮುರಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಆ ಲಕ್ಷ್ಮಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಸಂಸಾರಬಂಧವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಆ ಮೂವರಿಗಿಂತಲೂ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಗುಣಾತ್ಮಯ (ಗುಣಾತೀತ)ನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. (೩) (ತದತ್ಯಯ ಎಂದರೆ—ಸತ್ಯ ರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳ ಸಂಬಂಧಾತಿಕ್ರಮ, ಮತ್ತು ಆ ಗುಣಾಭಿಮಾನಿಯರಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಎಂಬೀ ಎರಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ—) ದ್ವಾರಪಾಲಮತೀತ್ಯ ರಾಜಾಸಂ ಗಚ್ಛತೀತಿ ಎಂದೀ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ದ್ವಾರಪಾಲಕನು ಕಾಯತ್ಯ ಬಾಗಲನ್ನು ದಾಟಿ ರಾಜನನ್ನು ಹೊಂದುವವನು ದ್ವಾರಪಾಲಕನನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ರಾಜನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೋ, ಹೇಗೆ ಯಾವನು ರಾಜನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೋ ಅತನು ದ್ವಾರಪಾಲಕನನ್ನು ದಾಟಿ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನಿಸುತ್ತಾನೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಸತ್ಯಾದಿಗುಣಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಭೂ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಬಂಧವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಶ್ರೀಹರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುವವನು ಗುಣಾತೀತನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ (೪) (ಬ್ರಹ್ಮಭೂಯಾಯ (ತೋ. ೨೬) ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂಬುವ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಚಿತ್ರಕೃತಿಯುರಿ ಇರುವುದು ಎಂದರೆ ಚಿತ್ರಕೃತಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದು. (ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುವ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ—) ಮಮ ಯೋನಿರ್ಮಹದ್ವೃತ್ಯ ಎಂದು ಮೂಲರೂಪವಾದ ಶಿವನು ಎನಿಸಿದ ಮಹಾದ್ವೀಪದೇವಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಕೃತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಮಹಾದ್ವೀಪ

ಹದಿನೈದನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು.

ಗೀತಾಯಾಃ ಮಾಧ್ವತಾಪ್ತರ್ಯಭಾಷ್ಯಾರ್ಥಾನುಗತೇಃ ಶುಭಃ |
 ಕರ್ನಾಟವಾಕ್ಯಾ ಗ್ರಾಹಿತಃ ತ್ವತೀಯೋ ಭಾಗ ಏಷಕಃ ||
 ಸದ್ವ್ಯುಂಬಂಧಮೋಕ್ಷಾಯ ಪ್ರಸಾದಾಯ ಹರೇರ್ಗುರೋಃ |
 ತಂತ್ರಿನಾರಾಯಣಾರಬ್ಧಃ ಪೂರ್ಣಃ ಸ್ಯಾತ್ಕೃಪಯಾ ಹರೇಃ ||
 ಕರೋತು ಮಮ ಕಲ್ಯಾಣಂ ಹರಿಹರಯಮುಖಾಭಿಧಃ |
 ಗುರುಶ್ಚ ಮಧ್ವನಾಮಾ ಮೇ ವರದೋಸ್ತು ನಿರಂತರಮ್ ||

★

ಹೀ-ಗುನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಪ್ರಕೃತಿ, ಮಹತ್ವತ್ವ, ಅಹಂಕಾರ ತತ್ತ್ವ, ವಿದಲಾದ ತತ್ತ್ವಸಮೂಹರೂಪವಾದ ಜಗತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಿ ಯ ಏನಂ ನೇತ್ರಿ ಪುರುಷಂ ಚಾಪ್ಯದಿ ಗಣಂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮೊದಲಾದವರ ಜ್ಞಾನವೂ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವ ಉಪಾಯವೆಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾ ಭಗವನ್ನಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಕೃತ ಜಗತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ ||

॥ ಶ್ರೀಭಗವಾನುನಾಚೆ ||

ಒಂ || ಉರ್ಧ್ವಮೂಲಮಧಶ್ಯಖಮಶ್ವತ್ಥಂ ಪ್ರಾಹುರವ್ಯಯಂ |

ಛಂದಾಂಸಿ ಯಸ್ಯ ಪರ್ಣಾನಿ ಯಶ್ಚಂ ವೇದ ಸ ನೇದವಿತ್ ॥ ೧ ||

ಅ || ಶ್ರೀಭಗವಾನ್ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಉನಾಚೆ = ಉದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಶ್ವತ್ಥಂ = ಕಾಡಿನಂತೆ ನಾಳೆಯೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಇಬ್ಬದಿರುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ ಅಶ್ವದಂತೆ ಚಿಂತಲವಾಗಿರುವುದೆಂದ ಅಶ್ವತ್ಥನೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಜಗತ್ತೆಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು, ಉರ್ಧ್ವಮೂಲಂ = ಉರ್ಧ್ವ ಪರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕರಿಯೂ, ಪರಶಂತ್ರರಲ್ಲಿ ಉತ್ಪಮುಖಃ = ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೂ, ಆಚೇತನಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಪಮವಾದ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯೂ, ಇವುಗಳನ್ನು ಮೂಲಂ = ಮೂಲವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅಂ. ಶಾಖಂ = ಅಥಾ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿಷ್ಣು ಮೊದಲಾದ ಮೂಲರಿಗಿಂತ ಅಧಮವಾದ ಒಳ್ಳೆಯದಾದ ಕೀಡಪ್ಪು ವಾಯು ಅಕಾಶ ಮಹತ್ವತ್ವ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ ಬುದ್ಧಿತತ್ತ್ವ ಈ ಎಂಟು ಮಹಾರ್ಥಗಳೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ ವೇದಕೆಗಳೂ ಇವುಗಳು, ಶಾಖಂ = ಶಾಖಾ (ಗಿಲ್ಲೆ) ಸ್ವ. ಸದೃಶವಾಗಿ ಉಳಿವುಗಳನ್ನಾಗಿಯೂ, ಅನ್ಯಯಂ = ಪರ್ವಥಾ ನಾಶ ಕೊಂದದಿರುವುದನ್ನಾಗಿಯೂ, (ಅಂದರೆ ಭೂಮಿ, ಅಗ್ನಿ, ಜಲ, ವಾಯು, ಅಕಾಶ) ಇವುಗಳಿಗೆ ಕಲ್ಪಾಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಇರತಕ್ಕದ್ದು. ಒಂದು ಜಗತ್ತು ನಾಶವಾಗುವುದೂ ಮತ್ತೊಂದು ಜಗತ್ತು ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹದಂತೆಯೇ ಅದ್ಭುತ ಇಬ್ಬದಿರುವುದನ್ನಾಗಿಯೂ, (ಜ್ಞಾನಿಗಳು) ವಾ. ಪ = ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಯಸ್ಯ = ಯಾವ ಜಗತ್ತೆಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ಇರುವುದು.

ಮುಗಾದಿ ವೇದಗಳೂ ವೇದಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳೂ ಇವರನ್ನು, ಪರ್ವಾಣಿ=ಎಲೆಗಳನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿ
 ತ್ಯಾರೋ. ತಂ=ಅ ಜಗದ್ವ್ಯಕ್ತವನ್ನು. ಯಃ=ಯಾವನು, ವೇದ=ತೀರ್ಥಯುಕ್ತಾನೋ. ಸಃ=ಅವರು
 ವೇದವಿಶ್ವ=ಸರ್ವ ವೇದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನು. || ೧ ||

ಹೀ—ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || ಓಂ || (೧) ಸಂಸಾರಸ್ವರೂಪತದತ್ಯಯೋಪಾಯವಿಜ್ಞಾನಾನ್ಯಸ್ಥಿತ್ಯಧ್ಯಾಯೇ ದರ್ಶ-
 ಯತಿ || (೨) ಉದ್ಧೃತಃ ವಿಷ್ಣುಃ | ಉದ್ಧೃತವಿಕ್ರೋ ವಾಚಿನೀವಸ್ತುಮ್ನುತ
 ಮಸ್ತಿ ದ್ರವಿಣಂ ಸವರ್ತಸಮಿತಿಹಿತ್ರತಿ || (೩) ಉದ್ಧೃತಃ ಉತ್ತಮಃ ಸರ್ವತಃ |
 ಅಧೋ ನಿಶ್ಚಪ್ತಂ | ಶಾಖಾ ಭೂತಾನಿ || (೪) ಶ್ರೋತೃಕಪ್ರಕಾರೇಣ ನ ತತ್ತ್ವ-
 ತೀತ್ಯಶ್ಚತಃ || (೫) ತಥಾಪಿ ನ ಪ್ರವಾಹವ್ಯಯಃ | ಪೂರ್ವಬ್ರಹ್ಮಕಾಲೇ ಯಥಾ
 ಸ್ಥಿತಿಪ್ರಥಾ ಸರ್ವಪ್ರಾಪೀತ್ಯವ್ಯಯಶಾ || (೬) ಫಲಕಾರಣತ್ವಾಚ್ಚಂದಸಾಂ ಪರ್ಣತಂ |
 ನಹಿ ಕದಾಪ್ಯಜಾತೇ ಪರ್ಣೇ ಫಲೋತ್ತತಿಃ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಪ್ರಕೃತಿ ಮೊದಲಾದ ಕ್ಷೇತ್ರ, ಅ ಸಂಸಾರವನ್ನು ದಾಟಿರಿಕ್ಕೆ ದೇವಾದ ಉಪಾಯ, ಅಲಿ
 ಕೆಕ ಭಗವನ್ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ ಇವುಗಳನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಅಂದರೆ—ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾ-
 ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರದ ವಿಶೇಷಗಳಾದ ಗುಣಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು. ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ
 ಸಂಸಾರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ, ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ
 ಅದರ ಸಾಧನವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಿಚ್ಛಿಸುವವನಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸಾಧನವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಲೋಕ
 ಭಗವನ್ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ—) (೨) ಉದ್ಧೃತಃ=ವಿಷ್ಣುವು. (ಅ ಅರ್ಥವು ಹೇಗೆ ಸಿಗುವ
 ದೆಂದರೆ—ಪ್ರವಾಹ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ನಾನು ಉದ್ಧೃತವಿಕ್ರತಃ=ಅದಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ
 ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪಂಚತ ವಾಹವಿಲ್ಲದವನೂ ವಾಚಿನೀವಸ್ತುಮ್ನುತಂ=ಅಕ್ಷರರೂಪನೂ ಬುದ್ಧಾ,
 ದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನೂ ಆಗಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವಾಚಿನೀ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವ
 ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದವನೂ. ಸವರ್ತಸಂ ದ್ರವಿಣಂ=
 ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಅನರ್ಥವಾದ ಧನಸ್ವರೂಪನೂ, ಸುಖಸ್ವರೂಪನೂ, ನಿತ್ಯಾನಂದ ಸ್ವರೂಪನೂ
 ಆಗುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ತೈತ್ತಿರೀಯಕೃತಿಯು. (ಇದರಲ್ಲಿ ಉದ್ಧೃತಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪರ್ಯುಕ್ತ
 ವಾಗಿದೆ.) (೩) (ಉದ್ಧೃತಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಇರುವುದೆಂದರೆ) ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಉತ್ತಮನಾದ
 ರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ಉದ್ಧೃತನೆನಿಸುವನು. ಅಧಃ=ನಿಕ್ಕಿಪ್ಪಗಳು. ಶಾಖಾ=ಕೊಂಬೆಗಳು ತಿರುವ ಪಂಚ
 ಮಹಾ ಭೂತಗಳು. ಮೂಲ (ಬುಡ) ಕ್ಷಿಂಶ ಕೊಂಬೆಗಳು ನಿಕ್ಕಿಪ್ಪಗಳು. ವಿಷ್ಣು ಎದಪ್ರಕೃತಿ.
 ದೇಶನಪ್ರಕೃತಿ ಸತ್ಯರೂಪವೋಗುಣ. ಇವುಗಳಿಗಿಂತ ಪಂಚಭೂತಾದಿಗಳು ನಿಕ್ಕಿಪ್ಪಗಳು. (ಎಂದರೆ
 ಸಂಸಾರದ ಪ್ರಕೃತಿ ಪಂಚಭೂತ ಮಹತ್ವತ್ವ, ಅಹಂಕಾರ, ಬುದ್ಧಿತ್ವ, ಇವುಗಳು ಕೊಂಬೆಗಳಂತಿರುವ
 ಗಳು.) (೪) ಇಂದಿನಾತೀಯೇ ನಾಳೆಯೂ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ರೀತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ
 (ಜಗದ್ವ್ಯಕ್ತವು) ಅತ್ಯಂತ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. (೫) ಅದಕ್ಕೆ ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದೂ ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹದಂತೆ
 ಣಾತವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ಪ್ರವಾಹತಃ (ಅಜ್ಞಾನಿತ್ಯವು) ಅಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಜಗತ್ತು
 ಇರುತ್ತಿದ್ದೋ, ಜಾಗಿಯೇ ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದಕಾರಣ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಅವ್ಯಯತ್ವವು (ನಾಶವಿ-
 ದಿರುವಿಕೆ) (೬) ವೇದಗಳು ಮೋಕ್ಷ ಕಾಮಗಳೆಂಬ ಫಲಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಲೆಗಳಂತೆ

ಏತ್ಯವೆ (ಪರ್ಣಗಳು ಫಲಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳೆಂಬುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ—) ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಎಲೆಯು
ಜಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಫಲವು ಸರ್ವಥಾ ಹುಟ್ಟುವುದೇ ಇಲ್ಲ (ಎವಂಚ ರೋಗದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಎಲೆಗಳಿದ್ದರೇನೇ
ಫಲವು ತೋರುವುದರಿಂದ ವೇದಗಳು ಕಾಮ ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬುವ ಎರಡು ಫಲಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವುದ
ರಿಂದ ವೇದಗಳನ್ನು ಪರ್ಣಸ್ಥಾನೀಯಗಳೆಂದದ್ದು. || ೧ ||

ಗೀ || ಅಧಶ್ವೋರ್ಧ್ವಂ ಪ್ರಸೃತಾಸ್ತಸ್ಯ ಶಾಖಾ
ಗುಣಪ್ರವೃದ್ಧಾ ವಿಷಯಪ್ರವಾಲಾಃ |
ಅಧಶ್ಚ ಮೂಲಾನ್ಯನುಸಂತತಾನಿ
ಕರ್ಮಾನುಬಂಧಿನಿ ಮನುಷ್ಯಲೋಕೇ

|| ೨ ||

ಅ || ತಸ್ಯ = ಜಗತ್ತೆಂಬ ವ್ಯಕ್ತಕ್ಕೆ, ಗುಣಪ್ರವೃದ್ಧಾಃ = ಸತ್ತಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಪುಷ್ಪಗಳಾದ,
ವಿಷಯಪ್ರವಾಲಾಃ = ಕಬ್ಬ ರೂಪ ಪುರ್ಣ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳೇ ಚಿಗುರು ಎಲೆಗಳಂತಿರುವ,
ಶಾಖಾ = ಗೆಲ್ಲಗಳಂತಿರುವ ಮಹತ್ತ್ವ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ ಮೊದಲಾದ ತತ್ತ್ವಗಳೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಭಿ
ಮಾನಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳೂ, ಅಧಃ = ತಮಗಿಂತ ನಿಕ್ಕವುಗಳಾದ ಶರೀರಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ,
ಉರ್ಧ್ವಂ ಚ = ತಮಗಿಂತ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಕಾರಣವಾದ ಅವ್ಯಕ್ತ ತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರಸೃತಾಃ = ಸೂಕ್ಷ್ಮ
ರೂಪಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ ಮನುಷ್ಯಲೋಕೇ = ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ. ಕರ್ಮಾನುಬಂಧಿನಿ =
ಕರ್ಮಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ, ಮೂಲಾನಿ = ವ್ಯಕ್ತಕ್ಕೆ ಬೇರುಗಳಂತಿರುವ ವಿಷ್ಣುವಿನ ರೂಪ
ಗಳೂ, ಚಿತ್ಪ್ರಕೃತಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೂ, ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯೂ, ಸತ್ತ್ವ ರಜಸ್ಸು ಮೋಗುಣಗಳೂ, ಅಧಶ್ಚ =
ಜಗತ್ತೆಂಬ ವ್ಯಕ್ತಕ್ಕೆ ಗೆಲ್ಲಗಳಂತಿರುವ ಚತುರ್ಮುಖಾದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಹತ್ತ್ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ,
ಅನುಸಂತತಾನಿ = ವ್ಯಾಪಿಸಿರುತ್ತವೆ.

ವಿ || (1) ಸಂಸಾರವ್ಯಕ್ತಕ್ಕೆ ಸತ್ತಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಪುಷ್ಪಗಳಾದ ಮಹತ್ತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲ ಪದಾ
ರ್ಥಗಳು ಕೊಂಬೆಗಳಂತಿರುವವುಗಳು. (2) ತಕ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಖವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯ
ಗಳು ಚಿಗುರು ಎಲೆಗಳಂತಿರುವವುಗಳು. (3) ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುರೂಪಾದಿಗಳು ಚತುರ್ಮುಖಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿ
ಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಮತ್ತೂ ಆಯಾಯ ಜೀವರು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ
ವುಗಳು. || ೨ ||

ಭಾ || (೧) ಅವ್ಯಕ್ತೇನ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪೇಣ ಸಂತಿ ಶರೀರಾದೌ ಚ ಭೂತಾನೀತ್ಯಧಶ್ವೋ-
ರ್ಧ್ವಂ ಚ ಪ್ರಸೃತಾಃ || (೨) ಗುಣೈಃ ಸತ್ತಾದಿಭಿಃ | ಪ್ರತಿತಿಮಾತ್ರಸುಖತ್ವಾತ್
ಪ್ರವಾಲಾಃ ವಿಷಯಾಃ || (೩) ಮೂಲಾನಿ ಭಗವದ್ಗುಣಾದಿನಿ | ಭಗವಾನಸಿ
ಕರ್ಮಾನುಬಂಧಿನಿ ನು ಫಲಂ ದದಾತಿ || (೪) ತಥಾ ಚ ಭಾಷ್ಯವೇಯಶಾಖಾಯಾಂ |
ಬ್ರಹ್ಮವಾ ಅಸ್ಯ ಪೃಥಗ್ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಸಮೂಲಂ ಸತ್ತಾದಿಯೋರ್ವಾಚೀನ-
ಮೂಲಂ ಭೂತಾನಿ ಶಾಖಾಃ ಭಂದಾಂಸಿ ಸತ್ತಾನಿ ದೇವಸ್ತುತಿಯಂಚಶ್ಚ ಶಾಖಾಃ
ಪತ್ರೆಭೋಹಿ ಫಲಂ ಜಾಯತೇ ಮಾತ್ರಾಃ ಶಿಫಾಃ ಮುಕ್ತಿಃ ಫಲಮುಮುಕ್ತಿಃ ಫಲಂ
ಮೋಕ್ಷೋ ರಸೋಮೋಕ್ಷೋ ರಸಃ ಅವ್ಯಕ್ತೇ ಚ ಶಾಖಾಃ ವ್ಯಕ್ತೇ ಚ ಶಾಖಾಃ

ಅವ್ಯಕ್ತೇ ಚ ಮೂಲಂ ವ್ಯಕ್ತೇ ಚ ಮೂಲಂ ಏಷೋಶ್ವತೋ ಗುಣಾರೋಲಃ
ತೋ ನ ಸ್ತ್ರೀಯತೇ ನ ನ ಸ್ತ್ರೀಯತೇ ನ ಹ್ಯೇಷ ಕದಾಚನಾನ್ಯಥಾ ಜಾಯತೇ
ತಾನ್ಯಥಾ ಜಾಯತ ಇತಿ

|| ೨ ||

ಅ || (೧) ಜಗದ್ವೈಕ್ಯಕ್ಕೆ ಕೂಂಬಿಗಳಂತಿರುವ ಪಂಚಭೂತಗಳು ತಮಗಿಂತ ನಿತ್ಯವ್ಯಗೃಹದ ಕರಣ
ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಉತ್ತಮ ಕಾರಣವಾದ ಅವ್ಯಕ್ತ ತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರಸೃತಾಃ=ಸೂಕ್ಷ್ಮ
ರೂಪಗಳಿಂದ ಇರುತ್ತವೆ. (೨) (ಗುಣಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಎಂಬುವುದರಲ್ಲಿ ಗುಣಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-)
ಗುಣೈಃ=ಸತ್ತ್ವಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ (ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರವಾಲಿಪ್ತವು ಹೇಗೆಂದರೆ-) ಗಂಧಾ-
ಗಳ ಪ್ತಾನವುಂಟಾಗುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಗಂಧ ಮೊದಲಾದ
ವಿಷಯಗಳು ಚಿಗುರಲಿಗಿಲ್ಲವು ಸುತ್ತುವೆ. (೩) (ಅಥಶ್ಚ ಮೂಲಾನಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ರಾಗ ದ್ವೇಷ ಮೊದಲಾದುವು
ಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಮೂಲಗಳು ಎಂದು ಪಠರು ಹೇಳುವ ಅರ್ಥವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-) ಭಗವ
ದ್ರೂಪ, ಹೇತುನಾಜೀತವ ಪ್ರಕೃತಿ, ಸತ್ತ್ವಾದಿ ಗುಣ ಇವುಗಳು ಬೇರುಗಳಂತಿರುವವುಗಳು. ಶ್ರೀಪರಮಾ
ತ್ಮನೂ ಕೂಡ ಅವರವರ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ (ಅದಕಾರಣ ಕರ್ಮ
ಮುಬಂಧಿತವು ಕೂಡುತ್ತದೆ.) (೪) (ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವೇದಸಮ್ಮಿತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-)
ಭಾಲ್ವವೇಯ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆಯೇ ಹೇಳಿದೆ. ಜಗದ್ವೈಕ್ಯ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ವ್ಯಕ್ತಪ್ರರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಂಶ
ಗಳನ್ನಾಗದೆ ಮೂಲಭೂಮಿಯಂತಿರುವನು. ಜಡ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಜೀವದಂತೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ವ್ಯಕ್ತಪ್ರರೂ
ಪದಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿ ಮೂಲವಾದದ್ದು. (ಅಂದರೆ-ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿ ಎಂದು ಪ್ರಕೃತಿಯು
ಎರಡು ವಿಧವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಜ ಹಾಕಿದಾಗ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವ್ಯಕ್ತಕ್ಕೆ ಭೂಮಿಯಂತೆ ಜಗದ್ವೈ
ಕ್ಯಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಪ್ರಕೃತಿಯೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವು. ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣ
ಗಳಿಗೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವ್ಯಕ್ತಕ್ಕೆ ಬೀಜದಂತೆ ಉಪಾದಾನ
ಕಾರಣವು. ಹೀಗೆ ಜಗದ್ವೈಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿಗಳು ಸಹಭೂತ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವು.)
ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವ್ಯಕ್ತಕ್ಕೆ ಕರಣಭೂತವಾದ ಭೂಮಿಯೊಳಗಣ ಪ್ರಧಾನಮೂಲ ಸಂಬಂಧ
ವಾದ ಅಲ್ಪ ಮೂಲದಂತೆ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ದೀರು, ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳು ಗಿಲ್ಲಗಳಂತಿರುವವುಗಳು. ದೇವ
ಗಳು ಎಲೆಗಳಂತಿರುವವುಗಳು. (ಭಂದಾಂಸಿ ಎಂಬುವುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ-) ಎಲೆಗಳಿಂದಲೇ ಫಲವು
ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ದೇವತೆಗಳು ಮನುಷ್ಯರು ತೀರ್ಥಾಚಾರ್ಯರು ಇವುಗಳ ಕರಣಗಳು ಉಪಕಾರಿಗಳೆನಿಸು
ತ್ತವೆ. ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಗಿಲ್ಲಗಳು ಉಪಕಾರಿಗಳು ದೇವಾದಿಗಳ ಕರಣಗಳು ಗಿಲ್ಲಗಳಂತಿರುವ ಮಂಜು
ಮಹಾಭೂತಗಳ ರೂಪಾಂತರಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಸಂಬಂಧಿಗಳಾಗಿ ಉಪಕಾರಿಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ
ಮಾತ್ರಾಃ-ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳು ಅಂದರೆ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣಗಳಾದ ಪಂಚಕಾರಣ
ಗಳು, ಶಿಫಾಃ-ಜಲಿಗಳು (ಕೆಳಗೆ ಇಳಿಯುವ ದೀರುಗಳು) (ಅಂದರೆ-ರೂಪ ರಸ ಶಬ್ದಾದಿಗಳು.)
ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣಗಳಾದವುಗಳು. (2) ಭೂತಿಕಗಳು. ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧಗಳು
ಅದರಲ್ಲಿ 1ನೇದು ಜಲಿಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ. 2ನೇದು ಚಿಗುರಲಿಗಳಂತಿರುವವುಗಳು) ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಪುನಿ
ರ್ವಾಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಪ್ತಾನವು ಅವಾಂತರ (ಅವ್ಯಯ) ಫಲವು. ಮೋಕ್ಷಹೊರತು ಬೇರೆ ಪುನರ್ವಾಪಿ
ವಮು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವು ಅವ್ಯಯ ಫಲವು. ಪ್ತಾನಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವು
ಗಳೆಂಬ ಪುನರ್ವಾಪಿಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀತ್ವ ಫಲವು. ಕಾರಣಃ-ಪಂಚಭೂತಗಳು ಅವ್ಯಕ್ತ ತತ್ತ್ವವಾದವು
(ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯವು ಇರುತ್ತದೆ.) ಹಾಗೆಯೇ ಪಂಚಭೂತಗಳು ತಮಗಿಂತ ನಿತ್ಯವ್ಯವಾದವು
ರಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ. (ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರಣವು ಇದೆ.) ಅವಾಪಿನ ಮೂಲವು

೩೩ ಮೊದಲಾದುದು ಅಥವಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಅವ್ಯಕ್ತದಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ವ್ಯಕ್ತವಾದ ಶಾಖಾಭೂತವಾದ ಪಂಚಭೂತಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭಾವದ್ವೈತವೂ ಕೀತನಾಚೀತನ ಪ್ರಕೃತಿಗಳೂ ಸತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಅವರ್ತನ ರೂಪಮೂಲವು ಇವೆ. ಈ ಜಗದ್ವೈತವು ಎಷಯಗಳೆಂಬ ಚಿಗುರು ಎಲೆಗಳಿಲ್ಲದ್ದು. ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಇರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹದಂತೆ ಪ್ರವಾಹತಃ ನಿತ್ಯವು. ಇದು ಯಾವಾಗಲೂ ಸರ್ವಥಾ ವೈಶ್ವಾಸವನ್ನು ಹೊಂದುವುದೇ ಇಲ್ಲ.

|| ೨ ||

೧ || ೬೦ || (೧) ತ್ರಯೋದಶಾಧ್ಯಾಯೋಕ್ತಂ ವಿವಿಚ್ಛೇದರ್ಥಯತಿ || (೨) ಪೃಥಕ್ಮೂಲಂ ಹರಿಶ್ಚ ಸ್ಯ ಜಗದ್ವೈಶ್ವೇ ಭೂಮಿವತ್ | ಸಕ್ತಾ ದ್ವಿಯುಕ್ತೇ ಬಿಡಬಿತ್ತತ್ಯುಕ್ತೇ ಮೂಲಭಾಗವತ್ || (೩) ಅತ್ರಾಪಿ ಬಿಡಬಿಡ್ವೋಗೋ ವೈಶ್ವವತ್ಪ್ರಕೀರ್ತತಃ | ಪೃಥಿವೀ ದೇವತಾ ಕಾವದ್ಧರಿರ್ಮೃದ್ವದಚೀತನಾ || (೪) ಉತ್ತಮತ್ವಾತ್ ಮೂಲಾನಾಮೂರ್ಧ್ವಮೂಲಸ್ತಮಂ ಸ್ಪೃತಃ | ನೀಚಾಸ್ತತೋ ಮಹದಹಂಬುದ್ಧಯೋ ಭೂತಸಂಯುತಾಃ | ಶಾಖಾಃ || (೫) ಛಂದಾಂಸಿ ಪರ್ಣಾಣಿ ಕಾಮಮೋಕ್ಷಫಲೇ ಹೃತಃ | ಕಾರಣೇಷು ಸ್ಥಿತಂ ಕಾರ್ಯಂ ವ್ಯಾಪ್ತಂ ಕಾರ್ಯೇಷು ಕಾರಣಂ | ಅನ್ಯೋನ್ಯಸಂಯುತಾಃ ಶಾಖಾ ಮೂಲಾನಿ ಕು ಸದೈವ ಕು | ವಿಷಯಾ ದರ್ಶನೀಯತ್ಯಾತ್ರವಾಲಸದೈಶಾ ಮತಾಃ || (೬) ಜಗದ್ವೈಶ್ವೋಯಮಶ್ವತ್ಥೋ ಹೃಶ್ವವಚ್ಚಿಂಚಲಾತ್ಮಕಃ | ಅವ್ಯಯೋಯಂ ಪ್ರವಾಹೇಣ || ೧, ೨ ||

ಅ || (೧) ಹದಿನೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಇದಂ ಶರೀರಂ ಕೌಂತೇಯ (ಶ್ಲೋ. ೨) ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಮಹಾಭೂತಾನಿ (ಶ್ಲೋ. ೬) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಪ್ರಸಾರವನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಉರ್ಧ್ವಮೂಲಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆ ಜಗತ್ತೇ ಸಂಸಾರ ಸ್ವರೂಪವು. ಸಂಸಾರವನ್ನು ಬಿಡಲಿಚ್ಛಿಸುವವನು ಸಂಸಾರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. (ಮತ್ತು ೧೩ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಅಮಾನಿಶ್ವಂ (ಶ್ಲೋ. ೮) ಅಧ್ಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನನಿತ್ಯತ್ವಂ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಾರ್ಥದರ್ಶನಂ (ಶ್ಲೋ. ೧೨) ಎಂಬ ಪರ್ಯಂತ ಹೇಳಿದ ಸಂಸಾರ ಛೇದನೋಪಾಯವನ್ನು ಕೂಡ ನಿರ್ಮಾನಮೋಹಾಃ (ಶ್ಲೋ ೫) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ -) (ಮತ್ತು ಜ್ಞೇಯಂ ಯತ್ಪ್ರವತ್ತ್ವಾಮಿ (ಅಧ್ಯಾ. ೧೩. ಶ್ಲೋ. ೧೩) ಎಂದುಕಲ್ಪಮಿಸಿ ಅನಾದಿಮುಕ್ತರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನ ಸತ್ಯನ್ಮಾಸು ಮುಕ್ತೇ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹೇಳಿದ ಮುಖ್ಯ ಜ್ಞೇಯವಾದ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ದ್ವಾವಿವೌ ಪುರುಷೌ ರೋಕೇ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ -) (೨) (ಆದರಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತವು (ಉರ್ಧ್ವ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಪ್ರೀತರಮಾತ್ಮನು ಇದು ಮೊದಲಾದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯದಿರುವುದು) ಅನ್ಯಥಾಪ್ಯಂತಿ (ಉರ್ಧ್ವಶಬ್ದವು ಸ್ವರ್ಗಾದಿಪರವೇದೂ ಅಧೀಶಬ್ದವು ಪಾತಾಲಾದಿ ಲೋಕಪರವೆಂಬ ವಾದ) ಇವುಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವೇದಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ದಾಖಲಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ಅಧ್ಯಾಯಾರ್ಥವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ವೈಶ್ವತ್ಯ ಭೂಮಿಯು ಮರದ ಎಕದೇವಾಗಿ ಮೂಲವಾಗುವಂತೆ ಪ್ರೀತರಯೋಗಗತ್ತಿನ ಎಕದೇಶನಾಗದೆ ಭಿನ್ನ ನಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಮೂಲಕಾರಣನು. (ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿರುವ ಉರ್ಧ್ವಮೂಲ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಸತ್ಕರಣ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಮೂಡಿಕೊಂಡು ಕೀತನಾಚೀತನ ಪ್ರಕೃತಿಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವ್ಯವಿಧ ಎಕದೇಶಭೂತವಾದ ಮೂಲದಂತೆ ಮೂಲವು. (ಮೂಲ

ಗಳಿಂದಲೇ ಕೊಂಡಿಗಳು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗುತ್ತವೆ.) (೩) (ಜಗತ್ತು ಅಜೇತನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜಡ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮೂಲವು. ಜೇತನ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಮೂಲವಲ್ಲ, ಎಂದರೆ—) ಸಂಸಾರವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವೃಕ್ಷದಂತೆಯೇ ಜೇತನಾಜೇತನಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಇದೆ. (ಅಂದರೆ—ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯು ಸತ್ತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳೂ ಭೂಮಿಯಂತೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವು. ಚಿತ್ತಪ್ರಕೃತಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಜಗದ್ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕಳು.) (ಶ್ರೀಹರಿಯೂ ಭೂಮಿಯಂತೆ ಮೂಲಕಾರಣನೆಂದಾದರೆ— ಭೂಮಿಯ ಅಂಶಗಳಿಗೆ ದೋಷದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮವು ಕಂಡಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಗೂ ಜಗದ್ವೃಕ್ಷದಿಂದ ಪರಿಣಾಮವು ಆಗಲೇಕಾ ಗುವುದು ಎಂದರೆ—) ಸಂಸಾರ ವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೃಥಿವೀ ದೇವತೆಯಾದ ಧರಾ ದೇವಿಯಂತೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನಾದುದರಿಂದ ಮೂಲನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮಡ್ಡಿನಂತೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣನಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಜಗದ್ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯು ಮಡ್ಡಿನಂತೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವು. (೪) (ಹೀಗಾದರೆ ಜಗದ್ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣ್ವಾದಿಗಳು ಮೂಲವಾಗುವರು. ಉರ್ದ್ವಮೂಲವು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ—) ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಚಿತ್ತಪ್ರಕೃತಿಯಾದ (ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು) ಪರತಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ (ಅಚಿತ್ತಪ್ರಕೃತಿಯಾದ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯು) ಅಜೇತನಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಈ ಸಂಸಾರ ವೃಕ್ಷವು ಉತ್ತಮರಾದ ವಿಷ್ಣ್ವಾದಿಗಳೇ ಮೂಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದಾದುದರಿಂದ ಉರ್ದ್ವಮೂಲ ಎನಿಸುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. ಜಗದ್ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತಲೂ ಚಿರಚಿತ್ತಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ) ನಿತ್ಯವ್ಯಗಾಧ ಮಹತ್ತ್ವ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ ಬುದ್ಧಿತತ್ತ್ವ, ಶಂಭ ಭೂತಗಳು ಕೊಂಡಿಗಳಂತಿರುವವುಗಳು. (ಅದಕಾರಣ ಅಧಿಶ್ವಾಸ ಎಂಬ ಹೇಳಿದ್ದು.) (೫) (ಗಾಯತ್ರೀ ಮೊದಲಾದ ಛಂದೋಬದ್ಧಗಳಾದ ವೇದಗಳು ಐಹಿಕಾಮುಷ್ಠಿಕ ಫಲಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ) ಛಂದಸ್ಸುಗಳು ಜಗದ್ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪರ್ಣಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಛಂದಸ್ಸಿಗೆ ಐಹಿಕವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿ, ಅಮುಷ್ಠಿಕವಾದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿರೂಪ ವಿಷಯವೂ, ಮೋಕ್ಷವೂ ಇವುಗಳೇ ಫಲಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎರೆಯು ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆಯೇ ಫಲವು ಕಂಡದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಛಂದಸ್ಸುಗಳು ಐಹಿಕಾಮುಷ್ಠಿಕ ಫಲ ಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪರ್ಣಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ.) ಫಲಕಾರಣಗಳಾದ ಛಂದಸ್ಸುಗಳು ಪರ್ಣಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಜಗದ್ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾಮ ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂದು ಎರಡು ಫಲಗಳೆಂದು ಉಕ್ತವಾಯಿತು. (ಅಧಿಶ್ವೋರ್ದ್ವಂ ಚ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯವು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಮೂಲಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಂಡಿಗಳು ಹರಿವಿಕೊಂಡಿವೆ. ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರಣವು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕಾರಣ ಮೂಲಗಳು ಕೊಂಡಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ. ಅದಕಾರಣ ಯಾವಾಗಲೂ ವಿಶೇಷಾಕಾರವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿನ ಕೊಂಡಿಗಳು ಮೇಲಿನ ಮೂಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬುಡಗಳು ಕೆಳಗಿನ ಕೊಂಡಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪ್ತಗಳಾಗಿ ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿಷ್ಣ್ವಾದಿ ಮೂರು ಮೂಲಗಳೂ ಮಹದಾದಿ ಎಂಟು ಶಾಖೆಗಳೂ ಈ ಜಗದ್ವೃಕ್ಷವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾವೆ. ಯಾವಾಗಲೂ ಅತ್ಯಾದರದಿಂದ ದರ್ಶನೀಯಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷಯಗಳು ಜಗದ್ವೃಕ್ಷದ ಚಿಗುರು ಎಲೆಗೆ ಪದ್ಯಕಗಳು. (೬) ಈ ಸಂಸಾರ ವೃಕ್ಷವು ಕಾಂಡಿಯಂತೆ ಚಿಂಹಲ ಸ್ವರ್ಧಾವೃಕ್ಷದಾದುದರಿಂದ ಅಶ್ವತ್ಥ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ವೃಕ್ಷವು ನದಿಯ ಸ್ವನಾಕರಂತೆ ಕ್ರವಾಹರೂಪದಿಂದ ಸಾತವಿಲ್ಲದಿರುವುದು

|| ೧೨ ||

ಗೀ || ನ ರೂಪಮಸ್ಯೇಹ ತಥೋಪಲಭ್ಯತೇ

ನಾಂತೋ ನ ಚಾದಿನ ಚ ಸಂಪ್ರವಿಷ್ಠಃ |

ಅಶ್ವತ್ಥವೇನಂ ಸುವಿರೂಢಮೂಲ-

ಮಸಂಗತಪ್ರೇಣ ದೃಢೇನ ಭಿತ್ತಾ

|| ೩ ||

ಅ || ಅಸ್ಯ = ಈ ಜಗತ್ತೆಂಬ ವ್ಯಕ್ತದ, ರೂಪಂ = ಆಕಾರವು, ತಥಾ = ಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತೋ, ಹಾಗೆಯೇ, ಇಹ = ಈ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ, ನೋಪಲಭ್ಯತೇ = ಸರ್ವದಾ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉಂಟಿರುವುದಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ - ಜಗತ್ತು ಯಾವಾಗಲೂ ವಿಚಾರವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಜಗ ಇರುವಂತೆ ನಾಳೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನೆ ಇದ್ದಂತೆ ಇಂದು ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಆದಕಾರಣ ಒಂದೇ ರೀತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.) ಅಂತಃ ನ ಜಗತ್ತಿಗೆ ನಾಶಕನಾದ ತ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ನ ಜಾದಿ = ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉತ್ಪಾದಕನಾದ ತ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಪ್ರವಿಷ್ಯಃ ಚ = (ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸಂಹಾರವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅದಿ ಅಂತ ಪದಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ತ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಜಗತ್ತನ್ನು) ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದರೂ, ನೋಪಲಭ್ಯತೇ = ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸುವಿರೂಢಮೂಲಂ = ಅತಿ ಘಟ್ಟಿಯಾದ ಮೂಲಗಳು (ಅಂದರೆ - ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಮೊದಲಾದ ಆನೇಕ ಕಾರಣಗಳುಳ್ಳ.) ವಿನಂ = ಒಂದೆ ಹೇಳಿದ, ಅಶ್ವತ್ಥಂ = ಜಗತ್ತೆಂಬ ವೃಕ್ಷವನ್ನು, ದೃಢೇನ = ಅತಿ ಘಟ್ಟಿಯಾದ, ಅಸಂಗತಸ್ತ್ರೀಣ = ಮುಗಿಲ್ಲದ ಸ್ತ್ರೀ ಹೆಂಡತಿಯ ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದ ಸಂವಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಶಸ್ತ್ರದಿಂದ, ಭಿತ್ತಾ = ಭದ್ರವೆಂದು (ಅಂದರೆ ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಸರ್ವ ಕಾರಣನು ಜಗತ್ತಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನು, ಜಗತ್ತು ಪರಂತತ್ವವೇ, ಇತ್ಯಾದಿ ರೀತಿ ಯಾಗಿತಿಳಿದುಕೊಂಡು ತ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು.

|| ೩ ||

ಧಾ || (೧) ಯಥಾ ಸ್ಥಿತಸ್ತಥಾ ನೋಪಲಭ್ಯತೇ | ಅಂತಾದಿವಿಷ್ಣುಃ | ತ್ರಮಾದಿರಂತೋ ಜಗತೋಽಸ್ಯ ಮಧ್ಯಮಿತಿ ಭಾಗವತೇ || (೨) ಅನಾದ್ಯಂತಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನ ದೇವಾ ಮುಷಯೋ ವಿದುರಿತಿ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ || (೩) ಅಸಂಗತಸ್ತ್ರೀಣ ಸಂಗರಾಹಿತ್ಯಸಹಿತೇನ ಜ್ಞಾನೇನ | ಜ್ಞಾನಾಸಿನೋಪಾಸನಯಾ ಸಿತೇನೇತಿ ಭಾಗವತೇ | ಛೇದಶ್ಚ ವಿಮರ್ಶ ಏವ || (೪) ತತಶ್ಚ ತಸ್ಯೈವಾಬಂಧಕಂ ಭವತಿ | ತಥಾ ಹಿ | ಮೂಲಸ್ಥಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತೀಯತೇ || (೫) ತಚ್ಚೈವೇತಂ | ತಚ್ಚೈವೇತಂ ವಿಮರ್ಶೋ ಹ್ಯಸ್ಯ ಛೇದಃ ತಂ ನ ಬಧ್ನಾತಿ ಬಧ್ನಾತಿ ಚಾನ್ಯಾನಿತಿ || ೩ ||

ಅ || (೧) ಜಗದ್ವ್ಯಕ್ತಕ್ಕೆ ವಿಚಾರ ನಾಶಾದಿಗಳಿದ್ದರೂ, ಹಾಗೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. (ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದರಿಂದ) ಅಂತನೆಂದೂ (ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದರಿಂದ) ಅದಿಯೆಂದೂ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ವಿಷ್ಣುವು (ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.) (೨) ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಎಲೋ ತ್ರೀಪರಯೇ ನೀನು ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಕರನು, ಸಂಹಾರಕನು, ಸ್ಥಿತಿಕರನು, ಎಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿದೆ. (೩) ತ್ರೀಪರಯು ಎಲ್ಲರಿಗೆ ಉಪಲಬ್ಧವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಉತ್ಪತ್ತಿ ನಾಶಗಳಿಲ್ಲದಿರುವ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಿದ ಮುಷಿಗಳೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿದೆ. (೪) ಅಸಂಗತಸ್ತ್ರೀಣ = ದತ್ತಿ, ಪುತ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ಹೆಂಡತಿಯಾದುದರಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ, (ಅಸಂಗತೇ ತ್ರೀತಿ ಎಂದು ಪ್ರತೀತವಾದ ಅರ್ಥವೇ ಎಕೆ ಜಗಲಾರದೆಂದರೆ -) ಭಗವದ್ವಾಸನೆಯಿಂದ ಇಂತಹ ವಿಷಯವಾದ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ, ಎಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಛೇದವೆಂದರೆ ವಿಚಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಯೇ. (ಅವಿದ್ಯಾರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಜಗತ್ತಾಗಿ ವಿವಾಹ ಪಡಿಸಿ ಎಂಬ ಪರಂಪರೆಯುಂಟು.) (೫) (ಪ್ರಕೃತಿ ಮೊದಲಾದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಅನುತ್ಪಾದ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನವೇ ಛೇದವೆಂದರ್ಥ ನಾಶವಲ್ಲ.) ಅದುದರಿಂದಲೇ ಯಾವನು ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಅವನನ್ನೇ ಸ್ವಯಂವಿಮರ್ಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ. (ಹೀಗೆ ಅರ್ಥವಾಗದಿದ್ದರೆ - ಒಬ್ಬನು ಅವಿಶ್ವೇಶನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ ಮುಂದೂ

ಮುಕ್ತಿಯಾಗಬೇಕಾದೀತು.) (ಭೇದವೆಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಈ ಅರ್ಥವೇ ಆಗಬೇಕೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.) (ಇಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ವೃತ್ತವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಆಮೇಲೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷಯಕ ಶ್ರವಣ ಮನನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಆದುದರಿಂದ ಎತ್ತರಭೇದವು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಜಗತ್ತು ಹುಟ್ಟಿತಕ್ಕಾದೆಂದು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದಾಗ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣದ ಆವೇಕ್ಷೆಯಿದೆ. ಚೇತನರು ನಿಯಾಮಕರಾಗದಿದ್ದು ಕೇವಲ ಉಪಾದಾನಕಾರಣದಿಂದ ಯಾವುದೊಂದು ವಸ್ತುವೂ ಹುಟ್ಟಲಾರದು. ಸಂಕಲ್ಪರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಮುಖ್ಯ ನಿಯಾಮಕರಾಗಲಾರದು.) ಆದಕಾರಣ ಉಪಾದಾನಕಾರಣಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಹ್ಮನು ಇರಬೇಕೆಂದು (ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಕಾರ್ಯವೆಂಬುವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ) ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. (ಭೇದವೆಂದರೆ—ಎತ್ತಕ್ಕೆ ವಿನಾಶವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಬರಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ ಎಮರ್ಸನೇ ಭೇದ ಶಬ್ದಾರ್ಥವು ಸರ್ವಥಾ ವಿನಾಶವಲ್ಲ.) (೫) (ಜಗತ್ತು ಸುಳ್ಳು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವೇ ಭೇದವು. ಎಂದರೆ—ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡದು. ಆದು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವಾಗಿದೆ ಶ್ರುತಿ ವಿರೋಧವೂ ಅದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ—) ಆ ಪ್ರಮೇಯವು ತಂ ವೈ ಪ್ರಪದ್ಯೇ ಯಂ ವೈ ಪ್ರಪದ್ಯ ಎಂಬ ವೇದವಿಲ್ಲದೇ ಹೇಳಿಯಿದೆ. ಆದಕಾರಣ ಸಂಸಾರ ವ್ಯಕ್ತದ ಭೇದವೆಂದರೆ ಎಮರ್ಸನೇ. ಸಂಸಾರವು ಹೀಗೆ ಶ್ರವಣ ಮನನಾದಿಗಳಿಂದ ವಿಚಾರಮಾಡುವವನನ್ನು ಬಂಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಚಾರ ಮಾಡದಿರುವವನನ್ನು ಬಂಧಿಸುತ್ತದೆ. (ಕೆಡಹುತ್ತದೆ.)

೬೩

ಗೀ || ತತಃ ಪರಂ ತತ್ಪರಿಮಾರ್ಗತತ್ವಂ

ಯಸ್ಮಿನ್ನ ತಾ ನ ನಿವರ್ತಂತಿ ಭೂಯಃ |

ತಮೇವ ಚಾದ್ಯಂ ಪುರುಷಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ

ಯತಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಪ್ರಸೃತಾ ಪುರಾಣೇ

|| ೪ ||

ಅ || ತತಃ ಪರಂ—ಹೀಗೆ, ಪರಾಪರ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡ ಮೇಲೆ, ಯಸ್ಮಿನ್ನತಾಃ—ಯಾರ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸೇರಿದ ಭಕ್ತರು, ಭೂಯಃ ನ ನಿವರ್ತಂತಿ—ಮರಳಿ ಮರಳಿ ಮರಣಾದಿರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಹಿಂತೆರಳಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೋ, (ಗರ್ಭ ದುಃಖವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೋ) ತತಃ—ಅಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ತರಿಮಾರ್ಗತತ್ವಂ—ಶ್ರವಣ ಮನನಾದಿಗಳಿಂದ ಅನುಭವಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಪುರಾಣೇ—ಆನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಬಂದಿರುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ=ಸಂಸಾರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು, ಯತಃ—ಯಾವ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದಲೇ. ಪ್ರಸೃತಾ—ವಿಸ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆಯೋ, ತಂ=ಅ, ಆದ್ಯಂ=ಸರ್ವರಿಗಿಂತಲೂ ಆದಿಯಲ್ಲಿರುವ, ಪುರುಷಮೇವ=ಸರ್ವ ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ, (ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಪ್ರಪದ್ಯೇ ಹ=ಮರೆತೋಗಬೇಕು. (ಎಂಬಂಥ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹ ಸಹಕವಾದ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳು ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳು.)

ಭಾ || (೧) ತದರ್ಥಂ ಚ ತಮೇವ ಪ್ರಪದ್ಯೇ ಪ್ರಪದ್ಯೇತ | ತಚ್ಚೋಕ್ತಂ ತತ್ತ್ವಂ | ತಂ ವೈ ಪ್ರಪದ್ಯೇತ ಯಂ ವೈ ಪ್ರಪದ್ಯ ನ ತೋಚಿ ನ ಹ್ಯಪ್ಯತಿ ನ ಜಾಯತೇ ನ ಮ್ರಿಯತೇ | ತದ್ವೈಹ್ಮಮೂಲಂ ತಚ್ಚಿತ್ತುರಿತಿ || (೨) ನಾರಾಯಣೇನ ದ್ವಪ್ಪಕ್ಷ ಪ್ರಪದ್ಯೇ ಭವೇತ್ತುಮಾನಿತಿ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ | ಭೇದನೋಪಾಯೋ ಹ್ಯತ್ರಾಕಾಂಕ್ಷಿಕ | ನಚ ಭಗವತೋಽಸ್ಯ ಶರಣೋಽಸಿ || ೪ ||

೧ || (೧) ವಿಷಯವನ್ನು ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ ಪ್ರಪದ್ಯೇ—ಹೊಂದಬೇಕು. * ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಶ್ಚೂತಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಆ ಪ್ರಮೇಯವು ಆ ವೇದದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದನ್ನು ಹೊಂದಿ ದುಃಖ ಪಡುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಸಂತೋಷಗೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಮುಳುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮೂಲಕಾರಣನು. ಸಂಸಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಲಿಚ್ಛಿಸುವವನು ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ. ಹೊಂದಬೇಕು. (೨) ಕರಣಾಗತಿಯಿಂದ ಸಂಕುಪ್ತನಾದ ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ವಾಕ್ತವಾದ ಪುರುಷನು ಜಗತ್ತನ್ನು ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡಲಕ್ಕೆ ಶಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿದೆ. ಸಂಸಾರವೃಕ್ಷ ಪರಿಹಾರೋಪಾಯವೇ ಇಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯಕವಾದುದು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೊರತು ಬೇರೆಯವರು ಕರಣುಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯರು ರಕ್ಷಕರು ಇಲ್ಲ. (ಆದಕಾರಣ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕರಣುಹೊಂದಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪರಮಾನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಸಂಸಾರ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಎಲೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು.) || ೪ ||

೧ || (೧) ಸ್ವಸಕ್ತಜ್ಞಾನಹೇತಿನಾ | ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಮ್ಯಕ್ಪ್ರಭಗ್ವಾಂಘ್ರಿನಾಮಚ್ಛೇದನಭಾಕಾ ಸದಾ || (೨) ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿ ಸಮಸ್ತಂ ತು ನೇತಿನೇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯತಃ | ಬೋಧೇನೈವ ಪೃಥಗ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಕೃತ್ವಾ ಮೃಗ್ಯಃ ಸ ಕೇಶವಃ || (೩) ತಮೇವಾದ್ಯಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇತ ಯದಂಶಾಭಾಸಕೋ ಹ್ಯಯಂ | ಜೀವರಾಶಿಃ ಸಮಸ್ತೋಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರೇಂದ್ರ-ಪೂರ್ವಕಃ || ೩, ೪ ||

೧ || (೧) ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿದ್ವಂದ್ವವಾದ ವೈರಾಗ್ಯ ಸಹಿತವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಖಡ್ಗದಿಂದ ಈ ಸಂಸಾರ ವೃಕ್ಷವು ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೃಥಕ್ ಧ್ವಂಸಿಯೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಭೇದವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. (ಅಂದರೆ—ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಚಾರದಿಂದಂಟಾದ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಖಡ್ಗದಿಂದ ಜಗತ್ತು ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನವಾದುದು, ಎಂಬ ಫಲಭೂತವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಅದೇವೇ ಜಗದ್ವೈಕ್ಷಕ್ಕೆ ಭೇದವೆನಿಸುತ್ತದೆ. (೨) (ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಜಗದ್ವೈಕ್ಷಕ್ಕೆ ಭೇದವಿದೆ ಎಂಬುದೇ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ? ಭೇದಜ್ಞಾನದಿಂದ ಯಾವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ? ಅಂದರೆ—ಸ ವಿಷ ನೇತಿ ನೇತ್ಯಾತ್ಮಾ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದಂಟಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಅವ್ಯಕ್ತ ಮೊದಲಾದ ಮತ್ತೆ ಜಗತ್ತೂ ವಿಕೇಷತಃ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಭಿನ್ನವೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು. (ಜಗತ್ತು ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂವು ಎಂದು ತಿಳಿದರೇನೇ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಪಡೆದು ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಅಶ್ವತ್ಥಮೇನಂ ಎಂಬ ಒಲೆ ಶೋಕವು ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗುವುದು.) (೩) (ಸಂಸಾರ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಭೇದಿಸುವ ಉಪಾಯವು ಯಾವುದೆಂದರೆ—) ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರಾಶಿಗಳೂ ಯಾವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಸಾದಪಾಂಶಭೂತರಾದ ಮತ್ಸ್ಯಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೋ, (ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಸಾದಪಾಂಶಭೂತರಾದ ಮತ್ಸ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆಂತಲೋ) ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಅವಮರ್ಥರಾಗಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸಂಸಾರವೃಕ್ಷವನ್ನು ಭೇದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ ಕರಣುಹೊಂದಬೇಕು. (ಇದರಿಂದ ತಮೇವ ಚಾದ್ಯಂ ಎಂಬ ಒಲೆ ಶೋಕವು ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗುವುದು.) || ೩, ೪ ||

ಹೀ—ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲಿಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ನಿರ್ಮಾಣನೋಹಾ ಜಿತಸಂಗದೋಷಾ

ಅಧ್ಯಾತ್ಮನಿತ್ಯಾ ವಿನಿವೃತ್ತಕಾಮಾಃ |

ದ್ವಂದ್ವೈರ್ವಿಮುಕ್ತಾಃ ಸುಖದುಃಖಸಂಜ್ಞೈಃ

ಗಚ್ಛಂತ್ಯಮೂಢಾಃ ಪದಮವ್ಯಯಂ ತತ್

|| ೫ ||

ಅ || ನಿರ್ಮಾಣನೋಹಾಃ = ಅಹಂಕಾರವೂ (ಹೆಮ್ಮೆ) ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವ, ಜಿತಸಂಗದೋಷಾಃ = ಪುತ್ರ ಮಿತ್ರ ಕಳತ್ರಾದಿ ಸಕಲ ವಿಷಯಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದಲೂ ದೋಷಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ, (ಅಂದರೆ - ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ), ಅಧ್ಯಾತ್ಮನಿತ್ಯಾಃ = ಸರ್ವದಾ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಶಾಶ್ವತ ಸ್ವವಸ್ಥಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅಸಕ್ತರಾದ (ಅಂದರೆ ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರವಣ ಮನನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ) ವಿನಿವೃತ್ತಕಾಮಾಃ = ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸರ್ವಗೀತಿಯಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳ ಆಸೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವ, ಸುಖದುಃಖಸಂಜ್ಞೈಃ ದ್ವಂದ್ವೈಃ = ಸುಖ, ದುಃಖ, ಲಾಭ, ಅಲಾಭ, ಜಯ ಅಜಯ, ಮಾನ ಅಪಮಾನ. ರೂಪ ದ್ವಂದ್ವಗಳಿಂದ, ವಿಮುಕ್ತಾಃ = ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದ, (ಅಂದರೆ - ಸುಖಲಾಭಾದಿಗಳು ಬಂದೊಡನೆ ಅಧಿಕೃತವನ್ನು ದುಃಖಾದಿಗಳು ಬಂದೊಡನೆ ವೃಥಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದಿರುವ) ಅಮೂಢಾಃ = ರೋಗಗುಣ ತಮೋಗುಣ ಸ್ವಭಾವವಿಲ್ಲದಿರುವ ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ಅವ್ಯಯಂ = ನಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವ, ಪದಂ = ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯನಾದ, ತತ್ = ಆ ಭಗವಂತನನ್ನು, ಗಚ್ಛಂತಿ = ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ || ೫ ||

ಭಾ || ಸಾಧನಾಂತರಮಾಹ | ನಿರ್ಮಾಣೇತಿ

|| ೫ ||

ಅ || ನಿರ್ಮಾಣನೋಹಾಃ ಎಂಬ (೫ನೇ) ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಪ್ರೀತರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ದೇವ ಸಾಧನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

|| ೫ ||

ಹೀ - ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ -

ಗೀ || ನ ತದ್ವಾಸಯತೇ ಸೂರ್ಯೋ ನ ಶಶಾಂಕೋ ನ ಪಾವಕಃ |

ಯದ್ಗತ್ವಾ ನ ನಿವರ್ತಂತೇ ತದ್ಭಾಮ ಪರಮಂ ಮಮ

|| ೬ ||

ಅ || ಸೂರ್ಯಃ = ಸೂರ್ಯನು, ತತ್ = ಪ್ರೀತಿಯು ಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ನ ಧಾಸಯತೇ = ಪ್ರಣಾಸಕರಿಸಲಾರನು, ಶಶಾಂಕಃ = ಹಂದ್ರನೂ, ನ = ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸಲಾರನು, ಪಾವಕಃ = ಅಗ್ನಿಯೂ, ನ = ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಲಾರನು (ಮಿಂಚು ಹುಳ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ದೀವಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವ ಕತ್ತಿಯು ಹೇಗೆ ಇಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಾವಿರಾರು ಸೂರ್ಯಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳ ಪ್ರೀತರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವ ಕತ್ತಿಯಿಲ್ಲ) ಯತ್ = ಯಾವ ಪ್ರೀತಿಯು ಬೇರೆ ಗತ್ಯಾ = ಹೋಗಿ, ನ ನಿವರ್ತಂತೇ = (ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ) ಹಿಂತೆರಳಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ತತ್ = ಅದು, ಮಮ = ನನ್ನ, ಪರಮಂ = ಉತ್ತಮವಾದ, ಧಾಮ = ಸ್ವರೂಪವು.

ಹೀ - ಜಗತ್ತೆಂಬ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಭೇದಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನವೇ ಸಾಕಷ್ಟು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನವು ಎಂದರೆ -

೧೬ || ಮಮೈವಾಂತೋ ಜೀವಲೋಕೇ ಜೀವಭೂತಃ ಸನಾತನಃ |

ಮನಷ್ಠಷ್ಠಾನೀಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ಥಾನಿ ಕರ್ಷತಿ

|| ೭ ||

ಅ || ಜೀವಲೋಕೇ=ಜನುಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಮೊದಲಾದ ಜೀವರ ಕರೀರದಲ್ಲಿರುವ, ಸನಾತನಃ=ಜ್ಞಾನಿತ್ವನಾದ, ಜೀವಭೂತಃ=ಜೀವಸ್ವರೂಪನು, ಮಮ=ನನ್ನ, ಅಂತ ಎವ=ಅಂತ ಸದೃಶನೇ ಕಂಠರ ಭಿನ್ನಾಂತನೇ. (ಮತ್ಸ್ವಾದಿಗಳಂತೆ ಸ್ವರೂಪಾಂತನಲ್ಲ. ಪರಂತು ಆ ಜೀವನು ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಸ್ವರೂಪನೇ.) ಈಶ್ವರಃ=ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಯತ್=ಯಾವಾಗ, ಶರೀರಂ=ಜೀವರ ಕರೀರವನ್ನು, ಅವಾ ಘೃತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾನೋ, (ಅವಾಗಲೇ ಜೀವನು ಈಶ್ವರನಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ) ಪ್ರಕೃತಿಸ್ಥಾನಿ=ಪ್ರಕೃತಿ ಕಾರ್ಯಗಳಾದ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ, ಮನಃಷ್ಠಾನೀಂದ್ರಿಯಾಣಿ=ಮನಸ್ಸು ಅರಣಿಯದಾಗಿ ರಕ್ತ ಹೃದ್ರಃ ಶೋತ್ರ ಘ್ರಾಣ ರಸನ ತ್ವಕ್ ಎಂಬವರು ಜ್ಞಾನೀಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು, ಕರ್ಷತಿ=ಎವೆಯಗಳ ತೆಗೆ ಸೆಳೆಯುತ್ತಾನೆ. (ಈಶ್ವರನೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನು.) || ೭ ||

ಭಾ || ಸ್ವರೂಪಂ ಕಥಯತಿ | ನ ತದಿತ್ಯಾದಿನಾ

|| ೬, ೭ ||

ಅ || ನ ತದ್ಭಾಷಯತೇ ಸೂರ್ಯಃ (ಶ್ಲೋ. ೬. ೭.) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಥಿಸುತ್ತಾರೆ. || ೬, ೭ ||

ಬೀ-ಜೀವರ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಧೀನವೇ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ--

೧೭ || ಶರೀರಂ ಯದವಾಪ್ನೋತಿ ಯಚ್ಚಾಪ್ತುತ್ಯಾಮತೀಶ್ವರಃ |

ಗೃಹೀತ್ವೈತಾನಿ ಸಂಯಾತಿ ವಾಯುರ್ಗಂಧಾನಿವಾಶಯಾತ್ || ೮ ||

ಅ || ಅಪಿ=ಮತ್ತು, ಜೀವಃ=ಜೀವನು, ಯತ್=ಯಾವಾಗ, ಶರೀರಂ ಅವಾಪ್ನೋತಿ=ಶರೀರ ವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೋ, ಅಗ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಈಶ್ವರಃ=ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಯಚ್ಚ=ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಉತ್ಯಾಮತಿ=(ಜೀವರ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜೀವ ನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು) ಲೋಕಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಾನೋ. (ಅಗ) ಅಶಯಾತ್=ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿ ನ್ನಿಂದ, ವಾಯುಃ=ಗಾಳಿಯು, ಗಂಧಾನಿವ=ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ, ಪುಷ್ಪಧ್ವನಯವಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ಹೋಗುವಂತೆ, (ಜೀವನು) ಏತಾನಿ=ಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯಾಂಶಗಳನ್ನು, ಗೃಹೀತ್ವಾ= ಒಡೆದುಕೊಂಡು, ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನದೇವತೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ಸಂಯಾತಿ=ಲೋಕಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. || ೮ ||

ಭಾ || (೧) ಕರ್ಷತೀತ್ಯುಕ್ತೇ ಜೀವಸ್ಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ಪ್ರತೀಕಂ ಶನ್ನಿವಾರಯತಿ | ಶರೀರ- ಮಿತ್ಯಾದಿನಾ || (೨) ಯದ್ಯದಾ ಶರೀರಮವಾಪ್ನೋತಿ ಉತ್ಯಾಮತಿ ಚ ಜೀವಸ್ತ- ದೇಶ್ವರಃ ಏತಾನಿ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಸಂಯಾತಿ || (೩) ಯತ್ರಯತ್ರೈವ ಸಂಯುಕ್ತೋ ಧಾತಾ ಗರ್ಭಂ ಪುನಃಪುನಃ | ತತ್ರತತ್ರೈವ ವಸತಿ ನ ಯತ್ರ ಸ್ವಯಮಿಷ್ಟೋತಿ || ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ || ೯ ||

ಅ || (೧) (ಕರೀರವ್ರಾಪ್ತಿ ರೂಪವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮೂಲ ಕಾರಣದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಮೂಲಕಾರಣದಿಂದ ಕರೀರಕ್ಕೂ ಹಾಗೆಯೇ ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕರೀರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಕರೀರದಿಂದ ಮೂಲ ಕಾರಣಕ್ಕೂ, ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ಥಿತಿ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಗೋಲಕದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಗೋಲಕಗಳಿಂದ ವಿಷಯಗಳ ಕಡೆಗೂ, ಜೀವನು) ಸೆಳೆಯುತ್ತಾನೆಂದು ಮುಮ್ಮೆವಾಂಶಃ ಎಂಬ ೭ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಜೀವನಿಗೆ ಬೇರೆ ನಿಷ್ಕಾಮಕರಣವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದ ಕಾರಣ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಸೆಳೆಯುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಅಯುಕ್ತವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಈಶ್ವರನಿಗೇ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಕರೀರಂ (ಶ್ಲೋ. ೮) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (೨) ಯಾವಾಗ ಜೀವನು ಕರೀರವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೋ, ಆಗ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡು ಕರೀರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಯಾವಾಗ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾನೋ, ಆಗ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಇಂದ್ರಿಯ ಸಮೇತ ರೋಕಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. (೩) (ಏಕಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ—ಈಶ್ವರನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಜೀವನಿಗೆ ಕರೀರವ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವದೆಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಎಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಜೀವನೊಟ್ಟಿಗೆ ಇರುತ್ತಾನೋ, ಅಥವಾ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿರುತ್ತಾನೋ ಯಾವ ಯಾವ ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಗರ್ಭಧಾರಣೆನೋ, ಅಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಜೀವನು ಅವನ ವಾಡು ತಾನೆ. ತಾನು ಎಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೋ, ಅಲ್ಲಿ ಅವಾಸಮಾಡುವುದಲ್ಲ, ಎಂದು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನತ್ವವನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. || ೧ ||

ಹೀ—ಜೀವನು ಈಶ್ವರನ ಅಧೀನನಾಗಿಯೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡುತ್ತಾನೆಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || (೧) ಭಾವಾಭಾವಾವಶಿ ಜಾನನ್ ಗರೀಯೋ ಜಾನಾಮಿ ಶ್ರೀಯೋ ನ ತು ತಸ್ಯ-
ರೋಮಿ | ಆತಾಸು ಹವ್ಯಾಸು ಹೃದಾ ಸುಕುರ್ವನ್ನಥಾ ನಿಯುಕ್ತೋಽಸ್ಮಿ ತಥಾ
ವಹಾಮಿತಿ ಚ || (೨) ಹತ್ಯಾ ಜಿತ್ಯಾಪಿ ಮಧವನ್ಯಃ ಕಸ್ತಿತ್ಪುರುಷಾಯತೇ | ಅಕ-
ರ್ತಾ ಶ್ರೇವ ಭವತಿ ಕರ್ತಾ ಶ್ರೇವ ಕರೋತಿ ತದಿತಿ ಚ || (೩) ತದ್ಯಥಾಃಹಾನಃ ಸುಸ-
ಮಾಹತಮುಕ್ತರ್ಜದ್ವಾ ಯಾದೇವಮೇವಾಯಂ ಶಾರೀರ ಆತ್ಮಾ ಪ್ರಾಜ್ಞೇನಾಸ್ಸತ್ಯ-
ನಾನ್ವಾರೂಢಉತ್ಪರ್ಜದ್ವಾತಿತಿ ಚ ಶ್ರುತಿಃ || (೪) ವಾಚ್ಛನಸಿ ಸಂಪದ್ಯತೇ ಮನಃ
ಪ್ರಾಣೇ ಪ್ರಾಣಶ್ರೇಷ್ಠಸಿ ಕೇಜಃ ಪರಸ್ಯಾಂ ದೇವತಾಯಾಮಿತಿ ಚ || (೫) ಗಂಧಾನಿವ
ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಣಿ | ಭೋಗೋಽಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಧಿತಃ ಪುರಸ್ತಾತ್ || ೨ || || ೮ ||

ಅ || (೧) ಯದ್ವಾಪಿ ಲಾಕಿಕಗಳಾದ ಕುಭಾಕುಭಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠವನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯದಿರುತ್ತೇನೆ ಅದರೂ ಅದನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಲ್ಲ) ಮತ್ತೆ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ (ಗಮನಾದಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು) ಧನಿಕರು ಅವಾಸಮಾಡುವ ಪ್ರಾಸಾದಗಳಲ್ಲಿ (ರಮನಾದಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು) ಜಲಾಕಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ಲವನ (ತೇಲುವಳಿ) ಮೊದಲಾದ ಅಯಾಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನಂತೆ ಹೋರುವ ನಾನು ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಹೀಗೆ ಪ್ರೇರಿತನಲ್ಲವು ಶ್ರೇನೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. (ಅಂದರೆ—ಸಂಹಾರ ಮೊದಲಾದ ಕ್ರಿಯೆ

ಗಣ್ಣು ಮಾಡಿ ಒಬ್ಬನು ಶ್ರೀಹರಿಯಂತೆ ತಾನೂ ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನೆಂದು ತನ್ನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇವನು ಕರ್ತನಲ್ಲವೇ ಅಲ್ಲ. ಈಶ್ವರನೇ ಮುಖ್ಯ ಕರ್ತನು) (೨) ಎರೋ ದೇವೇಂದ್ರನೇ ಯಾವ ನಾರೊಬ್ಬ ಪುರುಷನು ಸಂಹರಿಸಿ, ಗೆದ್ದು ವಿಷ್ಣುವಿನಂತೆ ತಾನೂ ಸ್ವತಂತ್ರನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇವನು ಅಂಕಿತ ಜೀವನು ಅಕರ್ತನೇ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಸರ್ವಕರ್ತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು. (೩) (ಈಶ್ವರನ ಪ್ರೇರಣಾನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಜೀವನು ಕರೀರದಿಂದ ಹೊರಡು ವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಪುರುಷನು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಬಂಡಿಯು ಗ್ರಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೇಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೋ, ಹೀಗೆಯೇ ಈ ಕರೀರದಲ್ಲಿದ್ದ ಜೀವನೂ ಪ್ರಾಜ್ಞರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾ ತ್ಮನಿಂದ ನಿಯಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಕರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ವೇದ ಪ್ರಮಾಣವು. (೪) ವಾಗ್ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ರುದ್ರನಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಕಿತ ರುದ್ರನು ಮುಖ್ಯವಾಙ್ಮನದಲ್ಲಿಯೂ ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಆ ಮುಖ್ಯವಾಙ್ಮನ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿ ಮಾನಿನಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸೇರು ತ್ತಳೆಂದು ವೇದ ಪ್ರಮಾಣವು (ಹೀಗೆ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನತ್ವವೇ ಹೇಳಿದೆ.) (೫) (1) (ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ತ್ಯಾಜ್ಯ ಪೂಜಾ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ವಸ್ತುಗಳು ಸೇಳೆಯಲ್ಲದಕ್ಕವುಗಳು ಇರು ವಾಗ ಗಂಧಾನಿವ ಎಂದು ಗಂಧವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಸುಗಂಧ ವಳ್ಳ ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅವಯವಗಳನ್ನು ವಾಯುವು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯಾಂಶಗಳನ್ನು (ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.) (2) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಸುಧ ಭೋಗವಿದೆ ಎಂದು ೭ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

|| ೮ ||

ಹೀ—ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣಕರ್ತನಾಗಿರತಕ್ಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ದ್ವಾರಾ ವಿಷಯ ಭೋಗವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಶ್ರೋತ್ರಂ ಚಕ್ಷುಃ ಸ್ಪರ್ಶನಂ ಚ ರಸನಂ ಘ್ರಾಣಮೇವ ಚ |

ಅಧಿಷ್ಠಾಯ ಮನಶ್ಚಾಯಂ ವಿಷಯಾನುಪಸೇವತೇ

|| ೯ ||

ಅ || ಅಯಂ = ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಶ್ರವಣಕರ್ತನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಶ್ರೋತ್ರಂ-ಕಿವಿಯನ್ನು ಚಕ್ಷುಃ=ಕಣ್ಣನ್ನು, ಸ್ಪರ್ಶನಂ ಚ=ಸ್ಪರ್ಶೇಂದ್ರಿಯವನ್ನು, ರಸನಂ=ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು, ಘ್ರಾಣಮೇವ ಚ=ಮೂಗನ್ನು, ಮನಶ್ಚ=ಮನಸ್ಸನ್ನು, ಅಧಿಷ್ಠಾಯೈವ ಚ=ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಣಕಾರಿಯೇ ಇವು, ವಿಷಯಾನ್=ಕಲ್ಪ ಮೊದಲಾದ ಶುಭ ವಿಷಯಗಳನ್ನೇ, ಉಪಸೇವತೇ=ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ

|| ೯ ||

ಹೀ—ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಭೋಗವಿದೆ. ಪರಂತು ಜೀವೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಭೋಗವಿಲ್ಲ. ಇವು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಭೋಗವು, ಎಂದರೆ—ಜೀವೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಭೋಗವಿದೆ, ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || (೧) ಇಂದ್ರಿಯದ್ವಾರಾ ಹಿ ಸೋಮಿ ಭುಂಕ್ತೇ || (೨) ತದ್ಭಿ ಇಮೇ ವೀಣಾಯಾಂ ಗಾಯಂತ್ಯೇತಂ ತೇ ಗಾಯಂತೀತಿ ಚ ಶ್ರುತಿಃ || (೩) ಗುಣಾಸ್ತಿಕಮೇವ ಭುಂಕ್ತೇ | ನ ಹ ವೈ ದೇವಾನಾಂ ಪುಂ ಗಚ್ಛತೀತಿ ಶ್ರುತಿಃ ||

|| ೯ ||

ಅ || (೧) ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜೀವರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ದ್ವಾರಾ ಶುಭ ಫಲಗಳನ್ನೇ ಉಣ್ಣುತ್ತಾನೆ. (೨) ಅವರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಗಾಯಕರು ಧನ ಮೊದಲಾದ ಫಲ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ರಾಜಾದಿಗಳನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ಗಾಯನ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ಅವರು ರಾಜಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ ಗಾಯನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ, ಎಂದು ವೇದ ಪ್ರಮಾಣವು. (ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ರಾಜಾದಿಗಳ ಕಿವಿಯಿಂದ ಗಾನ ಭೋಗವಿದೆ, ಎಂದು ಸಿಗುತ್ತದೆ.) (೩) (ಹಾಗಾದರೆ ದುಷ್ಟ ವಸ್ತುವಿನ ಭೋಗವೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಬರಬೇಕಾಗುವುದೆಂದರೆ—) ಶ್ರೀಹರಿಯು ಶುಭ ಗುಣವನ್ನೇ ಉಣ್ಣುತ್ತಾನೆ. (ಆಶುಭ ಭೋಗವಿದೆ ಎಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದೆಂದರೆ-) ಶಾಶ್ವತ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದು ವೇದ ಪ್ರಮಾಣವು. (ಅಂದರೆ—ನ ಹ ವೈ ದೇವಾನ್ ಎಂಬುವ ವೇದದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೇನೇ ಆಶುಭ ಭೋಗಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವಾಗ ದೇವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಆಶುಭ ಭೋಗವಿಲ್ಲವೆಂಬುವುದು ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.) ||೯||

ಹೀ—ಜೀವರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಭೋಗವಿದೆ ಎಂದಾದರೆ—ಜೀವರಂತೆ ಆಶುಭ ಭೋಗವೂ ಇದೆಯೋ ಎಂದರೆ—ಶುಭಸಾರ ಭೋಗವು ಮಾತ್ರ, ಹಾಗಾದರೆ—ಆದು ಏಕೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ—

ಗೀ || ಉತ್ಕ್ರಾಮಂತಂ ಸ್ಥಿತಂ ವಾಪಿ ಭುಂಜಾನಂ ವಾ ಗುಣಾನ್ವಿತಂ |
ವಿಮೂಢಾ ನಾನುಪಶ್ಯಂತಿ ಪಶ್ಯಂತಿ ಜ್ಞಾನಚಕ್ಷುಷಃ || ೧೦ ||

ಅ || ವಿಮೂಢಾಃ=ಅಜ್ಞಾನಿಗಳೂ, ಉತ್ಕ್ರಾಮಂತಂ=ಜೀವರ ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತಿರುವ, ಸ್ಥಿತಂ ವಾಪಿ=ಜೀವರ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ, ವಾ=ಅಥವಾ, ಗುಣಾನ್ವಿತಂ ಭುಂಜಾನಂ=ಶುಭಗುಣಗಳನ್ನೇ ಉಣ್ಣುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು, ನಾನುಪಶ್ಯಂತಿ=ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನಚಕ್ಷುಷಃ=ಜ್ಞಾನವೆಂಬುವ ಕಣ್ಣು ಉಳ್ಳವರು, (ಅಂದರೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಮಾತ್ರ) ಪಶ್ಯಂತಿ=(ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು) ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ (ಅಂದರೆ—ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಜ್ಞಾನೈಕಗಮ್ಯನು.) || ೧೦ ||

ಭಾ || ತರ್ಹಿ ಕಿಮಿತಿ ನ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ | ಉತ್ಕ್ರಾಮಂತಮಿತ್ಯಾದಿನಾ || ೧೦ ||

ಅ || (ಜೀವರಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ದೇಹದಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಇದ್ದರೆ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯು) ಏಕೆ ಕಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದರೆ—ಉತ್ಕ್ರಾಮಂತಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ || ೧೦ ||

ಹೀ—ಉತ್ಕ್ರಾಮಂತ ಜೀವರು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಾಂಶರೆಂದೇ ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದೆಂದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಭಿನ್ನಂ:ಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪಾಂಶರೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಹಾಗಾದರೆ ಅಂದರೆ ತೋರುತ್ತಾರೆಂಬುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಶಾ || (೧) ಕಿಂಚಿತ್ಸಾದೃಶ್ಯಮಾತ್ರೇಣ ಭಿನ್ನೋಪ್ಯಂತ ಇವೋಚ್ಯತೇ || (೨) ಈಶ್ವರಸ್ತು ಯದಾ ತತ್ಸ ಶರೀರಂ ವಿಶತಿ ಪ್ರಭುಃ | ಮನಸ್ಸಪ್ತಾನೀಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯವಾಸಿ ಕರ್ಷತಿ | ಶಬ್ದಾದೀನ್ಶತಿ || (೩) ಅಥ ಯದಾ ಜೀವಮಾದಾಯ ಯಾಕತಃ | ಗೃಹೀತ್ವೈತಾನಿ ಸಂಯಾತಿ ನಾಯುರ್ಗಂಧಾನಿವಾರಯಾತ್ || (೪) ಭುಂಕ್ತೇ ಹರಿಃ ||

ಶುಭಾನ್ವೇಗಾನಂದ್ರಿಯೇಷು ನ್ಯವಸ್ಥಿತಃ | ಪೂರ್ಣಾನಂದೋಽಪಿ ಭಗವಾನ್ಪ್ರೀ-
ಡಯಾ ಭುಂಕ್ತ ವನ ಶು || ೫-೧೦ ||

ಅ || (೧) ಜೀವರು ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಭಿನ್ನರಾದಾಗ್ಯೂ ಜ್ಞಾನ ಅನಂದಾದಿರೂಪವಾದ ಕಿಂಚಿತ್ತ್ವಾತ್ಮವ್ಯಕ್ತವಾದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಂತರಂತೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ. (ಇದರಿಂದ ಮನ್ಮಥಾಂತಃ ಎಂಬುವ ಒಂದೇ ಶ್ಲೋಕವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಯಿತು) (೨) (ಜೀವರಿಗೆ ವಿಷಯಗಳ ಕಡೆಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಿಲ್ಲವೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನವಾದುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕರಣು ಹೊಂದುವುದೇ ಸಂಸಾರವ್ಯಕ್ತ ಭೇದನೋಪಾಯವು, ಎಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ವರ್ಷಮರ್ಥನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಯಾವಾಗ ಜೀವರ ಕರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೋ, ಆಗ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕರೀರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿ ಚಕ್ಷುರಾದಿ ೭ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳ ಕಡೆಗೆ ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ, (ಇದರಿಂದ ಮನಃಪ್ರವೃತ್ತಿ ಎಂಬೀ ಒಂದೇ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವು ಉಕ್ತವಾಯಿತು.) (೩) ಯಾವಾಗ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜೀವನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಕರೀರದಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತಾನೋ, ಆಗ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಇಂದ್ರಿಯಾಂಶಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ವಾಯುವು ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಉಪಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಪುಷ್ಪಾದ್ಯವಯವಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಂತೆ ರೋಗಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. (ಅಥ ಯಾದಾ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಯಚ್ಚಾಪಿ ಎಂಬೀ ಒಂದೇ ಶ್ಲೋಕವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಯಿತು.) (೪) ಶ್ರೀಹರಿಯು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದು ಶುಭ ಭೋಗಗಳನ್ನೇ ಉಣ್ಣುತ್ತಾನೆ. (ಇದರಿಂದ ಶ್ಲೋಕಂ ಚಕ್ಷುಃ ಎಂಬೀ ಒಂದೇ ಶ್ಲೋಕವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಯಿತು.) (ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪೂರ್ಣಾನಂದವಿದ್ದುದರಿಂದ ವಿಷಯಭೋಗವು ವಿತರ್ಕದಂತೆ-) ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪೂರ್ಣಾನಂದವುಳ್ಳವನಾದರೂ ಶ್ರೀಡಿಯಿಂದ ಸ್ವತಃ ಶುಭಸಾರಗಳನ್ನು ಉಣ್ಣುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಉತ್ಕಾಂಕ್ಷಾಮಂತಂ ಎಂಬೀ ಒಂದೇ ಶ್ಲೋಕವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಯಿತು. || ೫-೧೦ ||

ಹೀ-ಪ್ರಯತ್ನ ಪಟ್ಟರೂ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಎಕೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ -

೧೬ || ಯತಂತೋ ಯೋಗಿನಶ್ಚೈನಂ ಪಶ್ಯಂತ್ಯಾತ್ಮನ್ಯವಸ್ಥಿತಂ |
ಯತಂತೋಽಪ್ಯಕೃತಾತ್ಮಾನೋ ನೈನಂ ಪಶ್ಯಂತ್ಯಚೇತಸಃ || ೧೧ ||

ಅ || ಯೋಗಿನಃ = ಜ್ಞಾನೋಪಾಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿರುವವರು, ಯತಂತಃ = ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ (ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ), ಆತ್ಮನಿ = ತಮ್ಮಲ್ಲಿ, ಅವಸ್ಥಿತಂ = ಇರುವ, ಏನಂ = ಈ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು, ಪಶ್ಯಂತಿ = ನೋಡುತ್ತಾರೆ. ಅಕೃತಾತ್ಮಾನಃ = ಅಂತಃಕರಣ ಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವರು, ಅಚೇತಸಃ = ಅವಿವೇಕಿಗಳು, ಯತಂತೋಽಪಿ = ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರೂ, ಏನಂ = ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು, ನ ಪಶ್ಯಂತಿ = ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ. || ೧೧ ||

ಹೀ - ಯತಂತೋ ಯೋಗಿನಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಕಾರಣಾಂತರವು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಎಂಬುವ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

೧೭ || ಯತಂತೋ ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ | ಅಕೃತಾತ್ಮಾನ ಅಶುದ್ಧಬುದ್ಧಯಃ || ೧೨ ||

ಅ || ಶ್ರವಣಾದಿರೂಪವಾದ ಪುರುಷ ಪಯಶ್ಚವನ್ನು ಮಾಯವರಾಗಿ ಜ್ಞಾನಚಕ್ರವೃತ್ತವನ್ನು ಹೊಂದಿ (ಎಂಚ ಶ್ರವಣಾದಿರೂಪವಾದ ಪುರುಷಪ್ರಯಶ್ಚದಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದು) ಅಕೃತಾತ್ಮನಃ=ಅಶುದ್ಧವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರು. || ೧೧ ||

ಹೀ-ಅಥಕ್ಕೆ ಮೂಲಾನಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವವನ್ನೂ, ಉರ್ಧ್ವ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿದ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನೂ ಇನ್ನು ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಯದಾದಿತ್ಯಗತಂ ತೇಜೋ ಜಗದ್ಭಾಸಯತೇಽಖಿಲಂ |

ಯಚ್ಚಂದ್ರಮಸಿ ಯಚ್ಚಾಗ್ನೌ ತತ್ತೇಜೋ ವಿದ್ಧಿ ಮಾಮಕಂ || ೧೨ ||

ಅ || ಅದಿತ್ಯಗತಂ=ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿರುವ, ಯತ್=ಯಾವ, ತೇಜಃ=ಜಗತ್ತನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವ ತೇಜಸ್ಸೋ, ಅಖಿಲಂ ಜಗತ್=ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನೂ, ಭಾಸಯತೇ=ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುತ್ತದೋ, ಯತ್=ಯಾವುದು. ಚಂದ್ರಮಸಿ=ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿದೆಯೋ, ಯಚ್ಚ=ಯಾವುದು ತೇಜಸ್ಸು, ಅಗ್ನೌ=ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿದೆಯೋ. ತತ್ತೇಜಃ=ಅ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು, ಮಾಮಕಂ=ನನ್ನ ಅಧೀನವನ್ನಾಗಿ, ವಿದ್ಧಿ=ತಿಳಿ. || ೧೨ ||

ಹೀ-ನ ತದ್ಭಾಸಯತೇ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಭಗವತ್ಪರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮೇರಿನ ಶ್ಲೋಕವು ಎತಕ್ಕಂದರೆ-

ಭಾ || ಪೂರ್ವೋಕ್ತಮೇವ ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಪಂಚಯತಿ | ಯದಾದಿತ್ಯಗತಮಿತ್ಯಾದಿನಾ||೧೩||

ಅ || ಅಥಕ್ಕೆ ಮೂಲಾನ್ಯನುಸಂಕತಾನಿ (ಶ್ಲೋಕ. ೨.) ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವರೂಪವಾದ ಭಗವನ್ನಹಿಯನ್ನು, ಉರ್ಧ್ವ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಯದಾದಿತ್ಯಗತಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. || ೧೩ ||

ಗೀ || ಗಾಮಾವಿಶ್ಯ ಚ ಭೂತಾನಿ ಧಾರಯಾಮ್ಯಹಮೋಜಸಾ |

ಪುಷ್ಪಾಮಿ ಚೌಷಧಿಃ ಸರ್ವಾಃ ಸೋಮೋ ಭೂತ್ವಾ ರಸಾತ್ಮಕಃ||೧೪||

ಅ || ಅಹಂ=ನಾನು, ಗಾಂ=ಭೂಮಿಯನ್ನು, ಅವಿಶ್ಯ ಚ=ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ, ಭೂತಾನಿ=ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು, ಓಜಸಾ=ನನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ, ಧಾರಯಾಮಿ=ಧರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅಹಂ=ನಾನು, ರಸಾತ್ಮಕಃ=ಅಮೃತ ರಸರೂಪನಾದ. ಸೋಮಃ=ಸೋಮನಾಮಕನೂ, ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತನೂ, ಭೂತ್ವಾ=ಭೂಸರ್ವಾಃ=ಎಲ್ಲಾ, ಔಷಧಿಃ=ಸಕ್ಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು, ಪುಷ್ಪಾಮಿ ಚ=ಪುಷ್ಪ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ.

ಭಾ || ಗಾಂ ಭೂಮಿಂ ||

|| ೧೪ ||

ಅ || ಗಾಂ=ಭೂಮಿಯನ್ನು.

ಕಾ || ಸಾಮ್ಯಾತ್ಮಾಶ್ಲೋಮನಾಮಾಸೌ ಸೋಮಮಂಡಲಗಃ ಸದಾ

|| ೧೪ ||

೧೦ || ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸೌಮ್ಯಸ್ವರೂಪನಾದುದರಿಂದ ಸೋಮನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಸರ್ವದಾ
ಕೃಪಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವನು. || ೧೦ ||

೧೧ || ಅಹಂ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಭೂತ್ವಾ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ದೇಹಮಾತ್ರಿತಃ |
ಪ್ರಾಣಾಪಾನಸಮಾಯುಕ್ತಃ ಪಚಾಮ್ಯನ್ನಂ ಚತುರ್ವಿಧಂ || ೧೧ ||

ಅ || ಅಹಂ=ನಾನು, ವೈಶ್ವಾನರಃ=ವೈಶ್ವಾನರನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಅಹರದಲ್ಲಿವೆ ವೈಶ್ವಾನ
ರಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದವನು, ಭೂತ್ವಾ=ಆಗಿ, ಪ್ರಾಣಿನಾಂ=ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ, ದೇಹಂ=ಕರೀ
ಃವಸ್ತು, ಆತ್ಮಿತಃ=ಆಶ್ರಯಿಸಿದವನಾಗಿ, ಪ್ರಾಣಾಪಾನಸಮಾಯುಕ್ತಃ=ಪ್ರಾಣ ಅಪಾನರೇಖ ಮುಖ್ಯ
ವ್ಯಾಧಿರೂಪಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ, ಚತುರ್ವಿಧಂ=ಭಕ್ಷ್ಯ ಭೋಜ್ಯ ಲೇಹ್ಯ ವೇಯ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು
ವಿಧವಾದ, ಅನ್ನಂ=ಅನ್ನವನ್ನು, ಪಚಾಮಿ=ಹೀಡುಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವೆನು. || ೧೧ ||

೧೨ || ಸ ಏನಾಗ್ನಿಸ್ಥಿತೋ ವಿಷ್ಣುರ್ನಾಮ್ನಾ ವೈಶ್ವಾನರಃ ಸದಾ | ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸ ನರಾ-
ಣಾಂ ಯದುಪಜೀವ್ಯಃ ಸದೈವ ಚ || ೧೨ ||

ಅ || ಆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ವೈಶ್ವಾನರನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹರರಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ
ಸರ್ವದಾ ಎಲ್ಲಾ ಮನುಷ್ಯರಿಗೂ ಉಪಜೀವ್ಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. (ಅಂದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ
ಆಶ್ರಯಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.) || ೧೨ ||

೧೩ || ಸರ್ವಸ್ಯ ಚಾಹಂ ಹೃದಿ ಸನ್ನಿವಿಷ್ಟೋ
ಮತ್ತಃ ಸ್ತುತಿಜ್ಞಾನಮಪೋಹನಂ ಚ |
ವೇದೈಶ್ಚ ಸರ್ವೇರಹಮೇವ ವೇದ್ಯೋ
ವೇದಾಂತಕೃದ್ವೇದವಿದೇವ ಚಾಹಂ || ೧೩ ||

ಅ || ಅಹಂ=ನಾನು, ಸರ್ವಸ್ಯ=ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ, ಹೃದಿ=ಹೃದಯದಲ್ಲಿ, ಸನ್ನಿವಿಷ್ಟಃ=ನಿಯಾ
ಮಕನಾಗಿರುವವನು, ಮತ್ತಃ=ನನ್ನಿಂದಲೇ, (ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ) ಸ್ತುತಿಃ=ಸ್ತುತಿಯೂ,
ಜ್ಞಾನಂ=ಅನುಭವವೂ, ಅಪೋಹನಂ ಚ=ಭ್ರಮೆಯೂ, (ಬರುತ್ತವೆ) ಅಹಮೇವ=ನಾನೇ,
ವೇದಃ ವೇದಃ=ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳಿಂದಲೂ, ವೇದ್ಯಃ=ಪರಮ ಮುಖ್ಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡು
ವವು, ವೇದಾಂತಕೃತ್=ವೇದವ್ಯಾಸ ರೂಪದಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವನು. ಅಹಂ
ಚ=ನಾನೇ, ವೇದವಿತ್=ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿದವನು. || ೧೩ ||

೧೪-ವೇದಾಂತಕೃತ್ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವನು ಎಂಬುದು ಅರ್ಥ.
೧೫-ತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ-

೧೬ || (೧) ವೇದನಿರ್ಣಯಾತ್ಮಿಕಾ ಮೀಮಾಂಸಾ ವೇದಾಂತಃ || (೨) ಕಥಾ ಚ ಸಾದು-
ವೇದೇ ಪ್ರಾಚೀನಶಾಲಕೃತಿಃ | ಸ ವೇದಾಂತಕೃತ್ ಕಾಲಕ ಇತಿ ಸ ಹ್ಯೇದ ಯು-
ಕ್ತಿಸೂತ್ರಕೃತ್ ಕಾಲಕ ಇತಿ || ೧೬ ||

ಅ || (೧) ವೇದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಮಾಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ವೇದವ್ಯಾಪ್ತರೂಪದಿಂದ ಮಾಡಿದವನು. (೨) (ಹೀಗೆ ಏಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದರೆ—) ಹಾಗೆಯೇ ಸಾಮವೇದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಾಲಾಶ್ರುತಿಯು. ಶ್ರೀಹರಿಯು ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಮಾಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ವ್ಯಾಸರೂಪದಿಂದ ಮಾಡಿದವನು. ಸರ್ವಜ್ಞನು. ಸರ್ವಾಭಿಷ್ಠಾಪಕನು. ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸತಕ್ಕ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿದವನು. ಸರ್ವ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನು. || ೧೫ ||

ಶಾ || ಸ ಏವ ವ್ಯಾಸರೂಪೇಣ ವೇದಾಂತಕೃದುದಾಹೃತಃ || ೧೫ ||

ಅ || ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ವೇದವ್ಯಾಸರೂಪದಿಂದ ವೇದಗಳ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಿಮಾಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದವನು. || ೧೫ ||

ಹೀ—ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿತ್ರವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಈಗ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ದ್ವಾವಿಮೌ ಪುರುಷೌ ಲೋಕೇ ಕ್ಷರಶ್ಚಾಕ್ಷರ ಏವ ಚ |

ಕ್ಷರಃ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಕೂಟಸ್ಥೋಕ್ಷರ ಉಚ್ಯತೇ || ೧೬ ||

ಅ || ಇಮಾ—ಶ್ರಮಣಪದ್ಧರಾದ, ಪುರುಷೌ=ಜೀತನರು, ಲೋಕೇ=ನಿಯಮ್ಯ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ. ಕ್ಷರಶ್ಚ ಅಕ್ಷರಶ್ಚ=ಕ್ಷರ ಅಕ್ಷರ ಎಂದು. ದ್ವಾವೇವ=ಇಬ್ಬರೇ, ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ=ಜತುರ್ಮುಖ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಜೀವರು. ಜೀತನಾಶ್ವೇಶ್ವರನಾದುದರಿಂದ ಕ್ಷರಃ=ಕ್ಷರರೆಂದೂ, ಕೂಟಸ್ಥಃ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು (ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ) ಅಕ್ಷರಃ=ಅಕ್ಷರರೆಂದೂ, ಉಚ್ಯತೇ=ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ. || ೧೬ ||

ಶಾ || ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಯಃ ಸರ್ವೇ ಶರೀರಕ್ಷರಣಾತ್ ಕ್ಷರಾಃ | ಶ್ರೀರಕ್ಷರಾತ್ಕೈತ್ಯುದಿಹಾ ನಿತ್ಯಾ ಚಿದ್ವೇಹಕಾ ಯತಃ | ಚೇತನಾಚೇತನಸ್ಯಾಸ್ಯ ರಾಶೀಃ ಸಂಸ್ಥಾಪಕತ್ವತಃ | ಕೂಟಸ್ಥ ಆತ್ಮಾ ಸಾ-ಚ್ಚೀಯಾ || ೧೬ ||

ಅ || ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ಜೀವರಾಶಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಶರೀರನಾಶವಿರುವವರಾದುದರಿಂದ ಕ್ಷರಜೀತನೆಂಬವನು. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ನಿತ್ಯವಾದ ಚಿದಾತ್ಮಕವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಅಕ್ಷರ ಎನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಜೀತನಾಜೀತನ ರಾಶಿಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಕೂಟಸ್ಥಳೆನಿಸುತ್ತಾರೆ. || ೧೬ ||

ಗೀ || ಉತ್ತಮಃ ಪುರುಷಸ್ತ್ವನಃ ಪರಮಾತ್ಮೈತ್ಯುದಾಹೃತಃ |

ಯೋ ಲೋಕತ್ರಯಮೂಲಶ್ಚ ಬಿಭರ್ತ್ಯವ್ಯಯ ಈಶ್ವರಃ || ೧೭ ||

ಅ || ಉತ್ತಮಃ ಪುರುಷಸ್ತ್ವ=ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಅವ್ಯಯಃ=ಅವಿವಿಧ ಪುರುಷಗಿಂತ ಭಿನ್ನನು. (ಸರ್ವಥಾ ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾಗಲಾರದು) ಪರಮಾತ್ಮತಃ=ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಜೀತನನೆಂದು, ಉದಾಹೃತಃ=ವೇದ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ಅದರಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಆತ್ಮಾ ಎಂತಲೂ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಎಂತಲೂ ಲೋಕೋಪಾ

ಪಾರವು.) ಯಃ=ಯಾವಾತನು, ಲೋಕತ್ರಯಂ=ಭೂಃ ಭುವಃ ಸ್ವಃ ಎಂಬ ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನು, ಅವಿಶ್ಯಂ=ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಬಿರ್ಭತಿ=ಧರಿಸುತ್ತಾನೋ, ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೋ, (ಅತನು,) ಈಶ್ವರಃ=ಅಂತ್ಯ ಕೃತಿಯುಳ್ಳವನು, ಅವ್ಯಯಃ=ನಾಶವಿಲ್ಲದವನು, (ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅಚಿಂತ್ಯ ಕೃತಿಯಿದ್ದುದರಿಂದ) ಲೋಕಗಳಿಗೆ ನಾಶವು ಬಂದರೂ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ನಾಶವಿಲ್ಲ || ೧೭ ||

ಹೀ-ಅಂತಹ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ತಾನೇ ಎಂದು ಸತ್ಯಮಾಣವಾಗಿ ನಿದ್ರಿಸುವನು-

ಗೀ || ಯಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಸಾದಮತೀತೋಽಹಮಕ್ಷರಾದಪಿ ಚೋತ್ತಮಃ |

ಅತೋಽಸ್ಮಿ ಲೋಕೇ ವೇದೇ ಚ ಪ್ರಥಿತಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ || ೧೮ ||

ಅ || ಅಹಂ=ನಾನು, ಯಸ್ಮಾತ್=ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ಅಕ್ಷರಂ=ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು, ಅತೀತಃ=ವಿಾರಿಕ್ಕೊಂಡಿರುವನೋ, ಅಕ್ಷರಾದಪಿ=ಅಕ್ಷರದೇವಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮಃ=ಶ್ರೇಷ್ಠನೋ, ಅತಃ=ಅದಕಾರಣ, ಲೋಕೇ=ಭಾರತ ಮೊದಲಾದ ಮಾರುಪೇಯ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ವೇದೇ ಚ=ಅಮಾರುಪೇಯ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ=ಪುರುಷೋತ್ತಮನೆಂದು, ಪ್ರಥಿತಃ=ಪ್ರಸಿದ್ಧನು, ಅಸ್ಮಿ=ಅಗಿರುತ್ತೇನೆ. || ೧೮ ||

ಹೀ-ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂಬುವ ಜ್ಞಾನವು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವೆಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಯೋ ಮಾಮೇವಮಸಮ್ನೋಽಜಾನಾತಿ ಪುರುಷೋತ್ತಮಂ |

ಸ ಸರ್ವವಿದ್ವಜತಿ ಮಾಂ ಸರ್ವಭಾವೇನ ಭಾರತ || ೧೯ ||

ಅ || ಭಾರತ=ಎಲೋ ಅರ್ಜುನನೇ, ಯಃ=ಯಾವಾತನು, ಅಸಮ್ನೋಃ=ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು ಇಲ್ಲ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವೂ ಸಂಶಯವೂ ಇಲ್ಲದವನಾಗಿ, ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ಎವಂ=ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ, ಪುರುಷೋತ್ತಮಂ=ಕ್ಷರಾಕ್ಷರ ಪುರುಷರಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮನನ್ನಾಗಿ, ಅಜಾನಾತಿ=ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ಸಃ=ಅತನು, ಸರ್ವವಿತಃ=ಸರ್ವ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದವನಾಗಿ, ಸರ್ವಭಾವೇನ=ಸರ್ವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ರಕ್ಷಕನು ಇದು ಮೊದಲಾದ ರೀತಿಯಿಂದ, ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ಭಜತಿ=ಭಜಿಸುತ್ತಾ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. || ೧೯ ||

ಹೀ-ಇದನ್ನು ಸರ್ವ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡದೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಇತಿ ಗುಹ್ಯತಮಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮಿದಮುಕ್ತಂ ಮರ್ಯಾದನಘ |

ಏತದ್ವಿಧ್ವಾ ಬುದ್ಧಿಮಾನ್ಯಾತ್ಮಕಕೃತ್ಯ ಭಾರತ || ೨೦ ||

ಅ || ಇತಿ=ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ, ಗುಹ್ಯತಮಂ=ಅತಿ ಗೋಪ್ಯವಾದ (ಅಮೋಘವಾದ) ಶಾಸ್ತ್ರಂ=ಉಪದೇಶ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ, ಇದಂ=ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮಾಡಿದ

ನಿರೂಪಕನು ಇದು ಮೊದಲಾದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಉತ್ತಮ ಪ್ರಮೇಯವು, ಮಯಾ = ನನ್ನಿಂದ, ಅನರ್ಥ-
ಪಾಪವಿಲ್ಲದಿರುವ, ಭಾರತ = ಅರ್ಜುನನೇ, ಉಕ್ತಂ = ನಿನಗೋಸ್ಕರ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು ಎತತ್ = ಇದನ್ನು
ಬುದ್ಧಾ = ತಿಳಿದುಕೊಂಡು (ಕ್ರಮಣ ಮನನ ನಿರಿದ್ಧಾಸನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ) ಬುದ್ಧಿಮಾನ್ = ಅಪರೋಕ್ಷ
ಜ್ಞಾನಿಯೂ, ಕೃತಕೃತ್ಯಕ್ಷ = ಮುಕ್ತನೂ ಕೂಡ, ಸ್ಯಾತ್ = ಆಗುವನು. || ೨೦ ||

ಗೀ || ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾಸೂಪನಿಷತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಯೋಗ
ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನಸಂವಾದೇ ಪುರಾಣಪುರುಷೋತ್ತಮಯೋಗೋ
ನಾಮ ಪಂಚದಶೋಧ್ಯಾಯಃ || ೧೫ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನ
ಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ಪುರಾಣಪುರುಷೋತ್ತಮಯೋಗವೆಂಬ ಹದಿನೈದನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೧೫ ||

ಹೀ-ಕ್ಷರಾಕ್ಷರ ಕಲ್ಪಗಳು ಜಡ ಜೀವಜವಗಳೆಂಬುವ ಅರ್ಥವು ಆಯುಕ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-

ಭಾ || (೧) ಕ್ಷರಭೂತಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಿ | ಕೂಟಿಸ್ಥಃ ಪ್ರಕೃತಿಃ || (೨) ತಥಾ ಚ ಶಾಕೇ-
ರಾಕ್ಷರೈಃ | ಪ್ರಜಾಘೃತಪ್ರಮುಖಾಃ ಸರ್ವಜೀವಾಃ ಕ್ಷರೋಕ್ಷರಃ ಪುರುಷೋ ವೈ
ಪ್ರಧಾನಂ | ತದುತ್ತಮಂ ಚಾನೈಮುದಾಹರಂತಿ ಜಾಲಾಜಾಲಂ ಮಾತರಿಶ್ವಾನಮೇಕ
ಮಿತಿ || ೧೬-೨೦ ||

ಅ || (೧) ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ಜೀವರು ಕ್ಷರಭೂತರು. ನಿರ್ವಿಕಾರಕಾದವಳು ಚೇತನ ಪ್ರಕೃತಿ
ಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು. (೨) ಹಾಗೆ ಶಾರ್ಕರಾಕ್ಷ್ಯ ಶ್ರುತಿಯಿದೆ. ಚತುರ್ಮುಖನೇ ಮೊದಲಾದ
ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರು ಕ್ಷರರನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಅಕ್ಷರರನಿಸುವಳು. ಇವರಿಂದ ಭಿನ್ನನಾದ ಶರ
ಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕ್ಷರಾಕ್ಷರರೆಂದುತ್ತಮನನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮುಖ್ಯವ್ರಾಣನೊಬ್ಬನನ್ನು ಸಂಸಾರಬಂಧ
ವಿದ್ವವನೆಂದೂ ಅಲ್ಲದವನೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವಿ || ಭೂತಕಲ್ಪವು ಕೇವಲ ಜಡದಲ್ಲಿಯೇ ರೂಢವಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಸರ್ವ ಜೀವರಲ್ಲಿಯೂ ರೂಢವಾಗಿದೆ
(ಅಂದರೆ-ಕ್ಷರಕಲ್ಪದಿಂದ ಜಡವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ರೂಢಿ ಬಾಧವು. ಜೀವರನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ
ರೂಢಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದಂತೆ ಆಗುವುದು.) ಆದಕಾರಣ ಜೀವರನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಯುಕ್ತ
ಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭೂತಾನಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. ಮತ್ತು ಜೀವರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಸಾರ್ವ
ವಾದ ಜಡಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಬಾಧಕವಾದ ಪುರುಷ ಕಲ್ಪವೂ ಇದೆ. (೨) ಮುಖ್ಯವ್ರಾಣನಿ
ರಿಗೆ ಕರೀರವಿದ್ದುದರಿಂದ ಸಂಸಾರಬಂಧವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಆಕಾಲನು ಹೇಗೆಂದರೆ-ಬ್ರಹ್ಮ ನಿರಭವಾ
ನಿಶ್ವಾತ್ ಕರೀರ್ಯಪ್ರಕರೀರವಾನ್ ಕರೀರವಿದ್ದರೂ ಅಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಆಕಾಲನ
ಸಂಸಾರಬಂಧವಿಲ್ಲದವನೆನ್ನುತ್ತಾನೆ ಮುಖ್ಯವ್ರಾಣನೂ ಭಾವಿಬ್ರಹ್ಮನು. || ೧೬-೨೦ ||

ಭಾ || ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾಸಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆ
ಭಾಷ್ಯೇ ಪಂಚದಶೋಧ್ಯಾಯಃ || ೧೫ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀಭಗವದ್ಗೀತಾ
ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೧೫ ||

೧ || ಪರಮಾತ್ಮಾ ಹರಿಃ ಸ್ವಯಂ | ಕ್ಷರಾಕ್ಷರಾತ್ಮನೋರ್ಯಸ್ಮಾದುತ್ತಮಃ ಸ ಸದಾಸ-
ಯೋಃ | ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾಮಾತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋ ಲೋಕವೇದಯೋರಿತಿ ಸಾರಾ-
ಯಣಶ್ರುತಿಃ || ೧೬-೨೦ ||

ಅ || ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸದಾ ಕ್ಷರಾಕ್ಷರ ಪುರುಷರೆಂದುತ್ತಮನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದಕಾರಣ ಲೌಕಿಕ
ಸ್ವಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಪುರುಷೋತ್ತಮನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನು. ಎಂದು ಸಾರಾಯಣ ಶ್ರುತಿಯು. || ೧೬-೨೦ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯನಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ
ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಪಂಚದಶೋಧ್ಯಾಯಃ || ೧೫ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಭಗವದ್ಗೀತಾ
ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೧೫ ||

|| ತ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಹದಿನಾರನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು.

ಹೀ-ನಿರ್ಮಾನಮೋಹಾಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನನು, ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಕಾರಣನು, ಕ್ಷರಾಕ್ಷರ ಪುರುಷರೆಂದುತ್ತಮನು, ಎಂಬುವ ಜ್ಞಾನವೇ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂಬುದನ್ನು, ಯತಂಕೋಟ್ಯಶ್ಯಕ್ತಾತ್ಮಾನಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಜಗತ್ತು ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದು ಹೇಳುವವರು ಅಭೋಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆಂದು ಪುರುಷಾರ್ಥ ವಿರೋಧಿಯೆಂಬುವುದನ್ನೂ, ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ, ೧೫ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವು. ಆ ಲಕ್ಷಣ ವಿದುಷ್ಠ ಧರ್ಮವು ಅಸುರರ ಲಕ್ಷಣವು. ಇವೆರಡನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ೩ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ದೇವತೆಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ--

ಗೀ ||

|| ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ ||

ಓಂ || ಅಭಯಂ ಸತ್ತ್ವಸಂಶುದ್ಧಿಜ್ಞಾನಯೋಗವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ |

ದಾನಂ ದಮಶ್ಚ ಯಜ್ಞಶ್ಚ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಶ್ಚ ಪ ಆರ್ಜವಂ

|| ೧ ||

ಅ || ಶ್ರೀಭಗವಾನ್ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಉವಾಚ = ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. (1) ಅಭಯಂ = ತಾನು ಇತರರಿಗೆ ಭಯ ಮಾಡದಿರೋಣ, ಇತರರಿಂದ ತಾನೂ ಭಯ ಹೊಂದದಿರೋಣ, (2) ಸತ್ತ್ವಸಂಶುದ್ಧಿಃ = ಅಂಶಕರಣ ಶುದ್ಧಿಯು, (ಮನೋ ನೈರ್ಮಲ್ಯವು.) (3) ಜ್ಞಾನಯೋಗವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ = ಕಶ್ಚ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವ ಶ್ರಮಜಾರೋಪವಾದ ಉಪಾಯದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯು, (4) ದಾನಂ = ಸತ್ಯಾಶ್ರದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು, (5) ದಮಃ = ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಜಯಿಸುವುದು, (6) ಯಜ್ಞಶ್ಚ = ಹೋತಿಸ್ವೋಮಾದಿ ಯಜ್ಞವೂ, ದೇವಯಜ್ಞ ಪಿತೃತರ್ಪಣ ಮೊದಲಾದುದು, (7) ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಃ = ವೇದಾಧ್ಯಯನವು (8) ತಪಃ = ತಪಸ್ಸು, (9) ಆರ್ಜವಂ = ಮನಸ್ಸು ವಚನ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ರೀತಿ ಇರುವುದು. || ೧ ||

ಛಾ || ಓಂ || (೧) ಪುರುಷಸಾಧನವಿರೋಧೀನ್ಯನೇನಾಧ್ಯಾಯೇನ ದರ್ಶಯತಿ || (೨)

ತಪೋ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದಿ | ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದಿಕಂ ತಪ ಇತ್ಯಭಿಧಾನಂ

|| ೧ ||

ಅ || (೧) ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಿಂದ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಾದ ಜ್ಞಾನ ಮೋಕ್ಷಗಳ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ವಿರೋಧಿಗಳನ್ನೂ ಹೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. (೨) ಅಲ್ಲಿ ತಪಃ ಅಂದರೆ- ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಮೊದಲಾದುದು. (ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಉಪವಾಸ ಮೊದಲಾದುದು ತಪಃ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಎಂದು ತಬ್ಬಕತ್ತಿಗ್ರಾಹಕ ಪ್ರಮಾಣವು.

ವಿ || (1) ಯದ್ವಹಿ ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವು. ಆದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಬಂಧವ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂಬುವವರು ಪುರುಷಾರ್ಥ ವಿರೋಧಿಗಳನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಬಿಡಬೇಕು, ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾನಮೋಹಾಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಾದ ಜ್ಞಾನ

ಪ್ರಾಣಗಳ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಯತಂತೋಷಪ್ರಕೃತಾತ್ಮನಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಪುರುಷಾರ್ಥ ವಿರೋಧಿಗಳನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಅವರಹನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವರು. (2) ಅಭಯಂ ಭೃತುಕುದ್ಧಿಃ ಇತ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಲಕ್ಷಣವು ಪುರುಷಾರ್ಥ ಸಾಧನವೂ ದಂಭ ಮೊದಲಾದ ಅಸುರ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯೂ ಆದುದರಿಂದ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ದೇವಾಸುರ ಲಕ್ಷಣವೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. || ೧ ||

೫ || ಅಹಿಂಸಾ ಸತ್ಯಮಕ್ರೋಧಸ್ತಾಃ ಗಃ ಶಾಂತಿರಮೈಶುನಂ |

ದಯಾ ಭೂತೇಷ್ವಲೋಲುಪ್ತಂ ಮಾದರ್ವಂ ಹೀರಜಾಪಲಂ || ೨ ||

ಅ || (10) ಅಹಿಂಸಾ=ಇತರರ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ವಿಯೋಗ ಮಾಡದಿರುವುದು, (11) ಸತ್ಯಂ=ಅಪ್ರಮಾದ ಮಾತನ್ನು ಹದಿ ಯಥಾರ್ಥ ನಡಿಯುವುದು, (12) ಅಕ್ರೋಧಃ=ಪರರಿಗೆ ಸೀದೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಚಿತ್ತವಿಕಾರ (ಕೋಪ) ಎಲ್ಲದಿರುವುದು, (13) ತಾಃ ಗಃ=ಪಿಡಿದಾಯವು, (14) ಶಾಂತಿಃ=ಅಂತರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಇಡುವಿಕೆ, (15) ಅಮೈಶುನಂ=ಇತರರಿಗೆ ಉಪದ್ರವವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ದೋಷಾದಿಗಳನ್ನು ರಾಜಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿರೋಣವು. (ಅಂದರೆ ಚಾಡಿತನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ.) (16) ಭೂತೇಷು=ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ, ದಯಾ=ಪರರಿಗೆ ಹಿತವಾಗಬೇಕೆಂಬುವ ಮನೋವ್ಯಾಪಾರವು, ಇವಾ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ದುಃಖವನ್ನು ನೋಡಿ ಸಹಿಸದಿರುವಿಕೆ. (17) ಅಲೋಲುಪ್ತಂ=ಶ್ರೇಷ್ಠದನೆ ವನಿಗಾಗಿ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ, (18) ಮಾದರ್ವಂ=ತನ್ನನ್ನು ಹಿಂಸೆ ಮಾಡುವವರಿಗೂ ವಿರೋಧಿ ಮಾಡದಿರೋಣವು, ಅಥವಾ ಕ್ರೂರತನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. (19) ಹೀರಃ=ಶಾಸ್ತ್ರ ವಿರುದ್ಧಗಳಾದ ಸ್ವಕೀಲಪಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಾಚಿಗೆ. (20) ಅಜಾಪಲಂ=ಸತ್ಯಮರ್ಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವಿಕೆ. || ೨ ||

೧ || (೧) ಮೈಶುನಂ ಪರೋಪದ್ರವವಿವಿತ್ತದೋಷಾಣಾಂ ರಾಜಾದೀಃ ಕಥನಂ | ಪರೋಪದ್ರವಹೇತುನಾಂ ದೋಷಾಣಾಂ ಮೈಶುನಂ ವಚಃ | ರಾಜಾದೇಸ್ತು || ೨ ||
ಮದಾದ್ವೀತೇರದೃಷ್ಟಿರ್ದರ್ಪ ಉಚ್ಯತ ಇತ್ಯಭಿಧಾನಂ || (೨) ಲೌಲ್ಯಂ ರಾಗಃ | ರಾಗೋ ಲೌಲ್ಯಂ ತಥಾ ರಕ್ತಿರಿತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ | ಅಜಾಪಲಂ ಸ್ಥೈರ್ಯಂ | ಚಪಲ-
ಶ್ಚಂಚಲೋಸ್ಥಿರ ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ || ೨ ||

ಅ || (೧) ಮೈಶುನಂ=ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಉಪದ್ರವಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳಾದ ದೋಷಗಳನ್ನು ರಾಜಾದಿಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಚಾಡಿ ಹೇಳುವುದು. (ಇದನ್ನು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ-) ಇತರರಿಗೆ ಹಿಂಸೆಗೆ ಕಾರಣಗಳಾದ ದೋಷಗಳನ್ನು ರಾಜಾದಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳುವುದು ಮೈಶುನಂ. (೨) (೧ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದರ್ಪ ಕಲ್ಪಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಮದಾದ್ವೀತೇರಾದಿಂದ ಭಯವು ಹುಟ್ಟದಿರುವುದು ಅಥವಾ ವಿವಿಧ ಭಯಕಾರಣವನ್ನು ಭಯಕಾರಣವೆಂದು ತಿಳಿಯದಿರುವುದು ದರ್ಪ ಎನ್ನುತ್ತದೆ. ಎಂದು ಅಭಿಧಾನವು. (೩) (ಅಲೋಲುಪ್ತ ಅಜಾಪಲತ್ವಗಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಲೌಲ್ಯಂ=ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಸುರಾಗವು ರಾಗ ಲೌಲ್ಯಂ ಎಕ್ವೀಕಂ ಎಂದ ವಚನ-ದಿಂದ ಅರ್ಥದ ಕಲ್ಪವು ಎಂದು ಅಭಿಧಾನವಾಗಿದೆ. ಅಜಾಪಲಂ=ಸ್ಥಿರತನವು. ಚಪಲಂ=ಚಂಚಲಂ. ಈ ಮೂರು ಶಬ್ದಗಳು ಒಂದೇ ಅರ್ಥವುಳ್ಳವುಗಳು, ಎಂದು ಅಭಿಧಾನವು. || ೨ ||

ಗೀ || ತೇಜಃ ಕ್ಷಮಾ ಧೃತಿಃ ಶೌಚಮದ್ರೋಹೋ ನಾತಿಮಾನಿತಾ |

ಭವಂತಿ ಸಂಪದಂ ದೈವೀಮಭಿಜಾತಸ್ಯ ಭಾರತ

|| ೩ ||

ಅ || (21) ತೇಜಃ=ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಂದ ತಿರಸ್ಕಾರವಾಗದಂತಹ ಶಾಂತಿಯು. ಅಥವಾ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಂದ ಸೋಲದಿರೋಣ, (22) ಕ್ಷಮಾ=ಇತರರು ದೂಷಿಸಿದರೂ ಉಪದ್ರವಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಅದರ ಮೂಲದವರಿಗೆ ಸಿಟ್ಟುಮಾಡದೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕಾರ ಮಾಡದಿರುವಿಕೆ. (23) ಧೃತಿಃ=ಧೈರ್ಯವು, (ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಹೆದರದಿರುವುದು) (24) ಶೌಚಂ=ಸ್ನಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಬಾಹ್ಯ ದೇಹ ಶುದ್ಧಿಯು, ಮತ್ಸ್ಯ ಭಗವಂತನ ಸ್ಮರಣಾದಿಗಳಿಂದ ಅಂತಃಕರಣ ಶುದ್ಧಿಯು, (25) ಅದ್ರೋಹಃ=ಯಾರಿಗೂ ದ್ರೋಹವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. (26) ನಾತಿಮಾನಿತಾ=ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ (ಹೆಮ್ಮೆ ಹೊಂದದಿರೋಣ) (ಈ ೨೬ ಗುಣಗಳು) ದೈವೀಂ ಸಂಪದಂ=ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಾತ್ವಿಕ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು, ಅಭಿಜಾತಸ್ಯ=ಹೊಂದಿರುವವನಿಗೆ, ಭವಂತಿ=ಇರುತ್ತವೆ. (ಅಂದರೆ ಅವು ಮುಂದೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಅದಕಾರಣ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಯಸುವವನು ಅವಕ್ಕಾಗಿ ಈ ೨೬ ಗುಣಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಲೇ ಬೇಕು.)

|| ೩ ||

ಹೀ-ಅಸುರಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಶಾಮಸರ ದೋಷಗಳನ್ನು ಅವಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಡಬೇಕೆಂಬುದು ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಅಸುರರ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ದಂಭೋ ದರ್ಪೋಽಭಿಮಾನಶ್ಚ ಕ್ರೋಧಃ ಪಾರುಷ್ಯಮೇವ ಚ |

ಅಜ್ಞಾನಂ ಚಾಭಿಜಾತಸ್ಯ ಸಾರ್ಥ ಸಂಪದಮಾಸುರೀಂ

|| ೪ ||

ಅ || ಪಾರ್ಥ-ಅರ್ಜುನನೇ. ದಂಭಃ=ಶಾಸ್ತ್ರ ಅಲ್ಪನೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದು ನಟಿಸುವುದು. ದರ್ಪಃ=ನಿಗದಿ. ಅಥವಾ ಹೆದರಲಿಕ್ಕೆ ಬಹುಕಾರಣಗಳಿದ್ದರೂ ಮದದಿಂದ (ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ) ತನ್ನ ಭಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದು, ಅಭಿಮಾನಶ್ಚ=ಶಾಸ್ತ್ರ ದೊಡ್ಡವನೆಂಬುವ ಅಹಂಕಾರವು, ಕ್ರೋಧಃ=ತರಲಿಗೆ ಬೀಡಿಯುಂಟುಮಾಡುವ ಮನೋವಿಕಾರವು ಕ್ರೋಧವು, ಪಾರುಷ್ಯಂ ಚ=ನಿಮ್ಮರ ಮಾತನ್ನು ನುಡಿಯುವುದು, ಅಜ್ಞಾನಂ ಚ=ಸಾರಾಸಾರ ವಸ್ತುಗಳ ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದಿರುವುದು, (ಈ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲವು) ಅಸುರೀಂ ಸಂಪದಂ=ಅಸುರ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು, ಅಭಿಜಾತಸ್ಯ=ಹೊಂದಿದ ಶಾಮಸರಿಗೆ, ಭವಂತ್ಯೇವ ಚ=ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿರಲು ಇರುತ್ತವೆ. (ಅಂದರೆ ಇಂತಹ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವರು ಶಾಮಸರು.) || ೪ ||

ಹೀ-೩ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಕ್ಷಮಾ ಶುದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಭಾ || ಕ್ಷಮಾ ಕು ಕ್ರೋಧಾಭಾವೇನ ಸಹಾಪಕರ್ಮರನವತ್ಯತಿಃ | ಅಕ್ರೋಧದೋಷಃ

ಕೃತ್ವಾಕ್ರೋಃ ಕ್ಷಮಾವಾನ್ ನ ನಿಗದ್ಯತ ಇತ್ಯಭಿಧಾನ್ವಾತ್

|| ೫ ||

ಅ || (೧) (ಅಕ್ರೋಧಃ ಎಂದು ೩ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಕ್ಷಮಾ ಎಂದು ಏನಿರಲಿ ವಾಮುಕೇಂದರೆ-) ಸಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲದವನಾಗಿ ಅತಕಾರಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕಾರ ಮಾಡದಿರುವುದು ಕ್ಷಮೆ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಅದಕಾರ ಮಾಡಿದ ಕ್ಷಮೆಗೆ ಸಿಟ್ಟು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕಾರವನ್ನು ಮಾಡದಿರುವುದು ಕ್ಷಮಾವುಳ್ಳವರೆನಿಸುತ್ತಾರೆ, ಎಂದು ಅಭಿಧಾನ್ವಾತ್.

ಹೀ-ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ದೇವಾಸುರ ಸ್ವಭಾವದ ಫಲವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಅರ್ಜುನನು ಅಸುರ ಭಾವದವನಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-

೧೬ || ದೈವೀ ಸಂಪದ್ವಿಮೋಕ್ಷಾಯ ನಿಬಂಧಾಯಾಸ್ತು ಸುರೀ ಮತಾ |
ಮಾ ಶುಚಿಃ ಸಂಪದಂ ದೈವೀಮಭಿಜಾತೋಽಸಿ ಪಾಂಡವ || ೫ ||

ಅ || ಪಾಂಡವ=ಪಾಂಡುಪುತ್ರನೇ, ದೈವೀ ಸಂಪತ್=ಅರ್ಥಯಂ ಸತ್ಯಸಂಕುದ್ವಿಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ದೇವತೆಗಳ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಸಂಪತ್ತು, ವಿಮೋಕ್ಷಾಯ=ಸಾರೋಚ್ಯಾದಿರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವಿಧವಾದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ, ಅಸುರೀ=ದಂಭೋದರ್ಪಃ ಇದಮೊದಲಾದ ಅಸುರರ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಸಂಪತ್ತು, ನಿಬಂಧಾಯ=ಅತ್ಯಂತ ನೀಚಸ್ಥಾನವಾದ ಅಂಧಂಕಮಸ್ತುಗೂ, ಕಾರಣವೆಂದೂ, ಪಾ=ಸಮ್ಮತವಾದುದು, ಅರ್ಜುನನೇ (ನೀನು) ದೈವೀಂ ಸಂಪದಂ=ದೇವತೆಗಳ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು, ಅಭಿಜಾತಃ ಅಸಿ=ಹೊಂದಿದವನಾಗಿರುತ್ತಿ, (ಅದಕಾರಣ) ಶುಚಿಃ=ದುರಿತವನ್ನು ಪೂ (ಶಾರ್ಙ್ಗೀ=) ಮಾಡಬೇಡ.

ವಿ || ದೈವೀ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಸಾತ್ವಿಕನು ಸಚ್ಚಾತ್ವತ್ವವಗಾದಿ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೂ, ಅಸುರಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹೊಂದಿದ ತಾಮಸನು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನರೂಪ್ಯನಾಗಿ ವಿರೋಧಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಂಧಂಕಮಸ್ತನ್ನೂ, ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಅರ್ಜುನನೇ ನೀನಿಗೆ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯೇ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂಬುವ ಸಂದೇಹವು ಬೇಡ ನೀನು ದೈವೀ ಸಂಪತ್ತನ್ನೇ ಹೊಂದಿದವನು. ಅದಕಾರಣ ನೀನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವೇ ಅಗತ್ಯದೆ ಸರ್ವಥಾ ದುಃಖವಿಲ್ಲದೆ, ಸಂತೋಷಚಿತ್ತನಾಗಿರು. || ೫ ||

ಹೀ-ದೇವ, ಅಸುರ, ರಾಕ್ಷಸ, ವೈಶಾಖ, ಮನುಷ್ಯ, ಮೊದಲಾದ ನಾನಾವಿಧ ಸೃಷ್ಟಿಗಳು ಇದ್ದ ಸ್ವಯಂಕೃ (1) ದೇವತೆಗಳು, (2) ಅಸುರರು, ಎಂದು ಇಬ್ಬರನ್ನೇ ಹೇಳಿದುದು, ಹೇಗೆಂದರೆ-ಒಬ್ಬನಿಧಿ ಸೃಷ್ಟಿಗಳು ಇದ್ದರೂ ಹೆಚ್ಚು ಕುಛ ಫಲವನ್ನು ಉಪವರು, ದೇವತೆಗಳು, ಹೆಚ್ಚು ಅಕಃ ಫಲವನ್ನು ಉಪವರು ಅಸುರರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದೇವಾಸುರರಿಬ್ಬರನ್ನೇ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-

೧೭ || ದ್ವಾ ಭೂತಸರ್ಗೌ ಲೋಕೇಽಸ್ಮಿನ್ ದೈವ ಆಸುರ ಏವ ಚ |
ದೈವೋ ವಿಪ್ರರತಃ ಪುಂಶ್ರೇಷ್ಠ ಆಸುರಂ ಪಾರ್ಥ ಮೇ ಶೃಣು || ೬ ||

ಅ || ಅಸ್ಮಿನ್ ಲೋಕೇ=ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಭೂತಸರ್ಗೌ-ವ್ರಾಣಿಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಗಳು, ಅಥವಾ ವ್ರಾಣಿಗಳ ಸ್ವಭಾವಗಳು, ದೈವಃ=ದೇವತೆಗಳ ಸಂಬಂಧಿಯಾದುದು ಅಸುರಶ್ರೇಷ್ಠ-ಅಸುರರ ಸಂಬಂಧಿಯಾದುದೂ, ಅತಿ-ಹೀಗೆ ದ್ವಾವೇವ=ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಾದವುಗಳೇ. ಪಾರ್ಥ-ಅರ್ಜುನನೇ, (ಅವುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ) ದೈವಃ=ದೇವತೆಗಳ ಸ್ವಭಾವವು, (ಸಾತ್ವಿಕ ಸ್ವಭಾವವು) ವಿಪ್ರರತಃ=ವಿಪ್ರರವಾಗಿ, ಘೋರಃ=(ಅರ್ಥಯಂ ಸತ್ಯಸಂಕುದ್ವಿಃ ಇವ ಮೊದಲಾದ ತೋಷಗಳಿಂದ) ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಆಸುರಂ-ಅಸುರ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು, ವಿಪ್ರರತಃ=ವಿಪ್ರರವಾಗಿ (ನಾನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ) ಮೇ-ನನ್ನಿಂದ, ಶೃಣು-ಕೇಳು.

ವಿ || ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೧೭, ೧೮ನೇ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸಸೃಷ್ಟಿ, ಅಸುರಸೃಷ್ಟಿ, ದೈವ ಸೃಷ್ಟಿ, ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿಧವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೆ ಕೂಡ:

ಪ್ರದಿಂದರೆ—) ರಾಕ್ಷಸರ ಸ್ವಭಾವವು ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಅಸುರರ ಸ್ವಭಾವದಂತೆ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ರಾಕ್ಷಸ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅಸುರ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಅಸುರ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದುದು. ಆದಕಾರಣ ಎಂಟು ಎಂದು ಹೇಳಿದುದು ಯುಕ್ತವು.

|| ೬ ||

ಹೀ—ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ೧೮ ಶ್ಲೋಕದವರೆಗೆ ಅಸುರ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೂ ಅವನು ಉಂಟಾಗುವ ಅವರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಚ ನಿವೃತ್ತಿಂ ಚ ಜನಾ ನ ವಿದುರಾಸುರಾಃ |

ನ ಶೌಚಂ ನಾಪಿ ಚಾಚಾರೋ ನ ಸತ್ಯಂ ತೇಷು ವಿದ್ಯತೇ

|| ೭ ||

ಅ || ಅಸುರ ಜನಾಃ—ಅಸುರಸ್ವಭಾವದ ಜನರು, ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಚ=ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟವಾಚನ ಗಳೆಂದು ವಿಹಿತಗಳಾದ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ, ನಿವೃತ್ತಿಂ ಚ=ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷಿದ್ಧಗಳಾದ ಕರ್ಮಗಳ ವಿಹಿತವಿಳಯವನ್ನೂ, ನ ವಿದುಃ=ತಿಳಿಯಲಾರರು. ತೇಷು=ಈ ಕಾಮಸದಲ್ಲಿ ಶೌಚಂ=ವೈದಿಕಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯಗಳಾದ, ಅಂತರಭಾಹ್ಯ ಕುದ್ರಿಗಳು, ನ=ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆಚಾರೋಽಪಿ=ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸದಾಚಾರವೂ ಕೂಡ, ನ=ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಸತ್ಯಂ ಚ=ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಸುತಿಯೂ ಕೂಡ, ನ ವಿದ್ಯತೇ=ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

|| ೭ ||

ಹೀ—ಸಂಪದಂ ದೈವೀಂ ಅಭಿಜಾತಃ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಅಭಿಜಾತಃ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮಕಾಲ ದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಎಂದರ್ಥವು. ಅಭಿಜಾತಃ ಎಂಬುವಲ್ಲಿದ್ದ ಈ ಜನಭಾತವು, ಅಕರ್ಮಕವಾಗಿದ್ದು ದರಿಂದ ಸಂಪದಂ ಎಂದು ದ್ವಿತೀಯಾ ವಿಭಕ್ತಿಯು ಹೇಗೆಂದರೆ—ಅಭಿಲಕ್ಷ್ಯ—ಉದ್ದೇಶಿಸಿ, ಜಾತಃ=ಹುಟ್ಟಿದವನೆಂದು ಕೆಲವರು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಅಯುಕ್ತವು. ಏಕೆಂದರೆ—ಅರ್ಜುನನು ಇಂದ್ರನ ಅವತಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮೊದಲೇ ದೇವತ್ವವು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮರಳಿ ದೇವತ್ವ ವನ್ನು ದ್ದೇಶಿಸಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಾನೆಂಬುವುದು ಕೂಡಲಾರದೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || ದೈವೀಂ ಸಂಪದಮಭಿಜಾತಃ | ಪ್ರತಿಜಾತಃ

|| ೮, ೯, ೧೦ ||

ಅ || ದೇವತೆಗಳ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು (ಸ್ವಭಾವವನ್ನು) ಹೊಂದಿದವನು (ಎಂದರ್ಥವು)

ವಿ || (1) ಇಲ್ಲಿ ಅಭಿ ಎಂಬುದು ಉಪಸರ್ಗವಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಪ್ರತಿ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಅಭಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಪ್ರವಚನೀಯ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅದಕ್ಕೆ ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಯು ಕೂಡುತ್ತದೆ ವ್ಯಕ್ತಮುಕ್ತ ವೃತ್ತಂ ಪ್ರತಿವಿದ್ಯೀತತೇ, ಎಂಬಲ್ಲಿ ವೃತ್ತವು ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭವು, ಎಂದು ಹೇಗೆ ಅರ್ಥವು. ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ನನಗೆ ಅಹಿಂಸಾದೀಪವಾದ ದೇವತಾಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಸಂಪತ್ತು ಮೊದಲೇ ಇದ್ದ ದೇವತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತದೆ ಆದಕಾರಣ ದೇವತ್ವವನ್ನು ದ್ದೇಶಿಸಿ ಎಂದರ್ಥವನ್ನು ಕೇಳುವ ಮೊದಲು ದೇವತ್ವವು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆಂಬಾಗಬೇಕಾಗುವುದು. ಅದು ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣ ನಿರಾಧಾರವು ಆದಕಾರಣ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ದೇವತ್ವವು ಮೊದಲೇ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಪರಮ ಹೇಳುವ ಅರ್ಥವು ಸಂಬಂಧಿಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

|| ೮, ೯, ೧೦ ||

೧೬ || ಅಸತ್ಯಮಪ್ರತಿಷ್ಠಂ ತೇ ಜಗದಾಹುರನೀಶ್ವರಂ |
ಅಪರಸ್ಪರಸಂಭೂತಂ ಕಿಮನ್ಯತ್ಕಾಮಹೈತುಕಂ

|| ೮ ||

ಅ || ತೇ = ಅಸುರಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಜನರು. ಜಗತ್ = ಜಗತ್ತನ್ನು, ಅಸತ್ಯಂ = ಸತ್ಯ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ
ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಸಂಹರಿಸುವವನಲ್ಲವೆಂದೂ, ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಂ = ಧಾರಣೆ ಪೋಷಣೆ ಮಾಡುವವನಲ್ಲವೆಂದೂ,
ಅನೀಶ್ವರಂ = ನಿಯಮಿಸುವ ಸ್ವಾಮಿಯು ಇಲ್ಲವೆಂದೂ, ಅಹುಃ = ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (ಅಂದರೆ - ಅಸು
ರು ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ ಸಂಹಾರ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಮಾಡಿದವನೆಂದು
ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲ.) ಅಥವಾ ಜಗತ್ = ಜಗತ್ತು, ಅಸತ್ಯಂ = ಯಥಾರ್ಥವಲ್ಲ. ಮಿಥ್ಯೆಯು,
ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಂ = ಮುತ್ತಿನ ಚಿತ್ತಿನಂತೆ ಜ್ಞಾನ ಬಂದೊಡನೇ ಬಾಧ್ಯ (ನಷ್ಟ) ವಾಗುತ್ತದೆ. ಅನೀಶ್ವರಂ =
ಸಹಾಮಕನಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ಅಪರಸ್ಪರಸಂಭೂತಂ = ಅನ್ಯಾದ್ಭವಂತಿ ಭೂತಾನಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ
ಶೃಂಗಾರ ಒಂದರಿಂದ ಒಂದು ಹುಟ್ಟಿದುದಲ್ಲ, ಕಿಂ = ಹಾಗಾದರೆ ಎಂತಹದು ಎಂದರೆ - ಅನ್ಯತ್ =
ಇತರವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ, (ಅಂದರೆ - ಸತ್ಯವೆಂದೂ, ಸುಳ್ಳು ಎಂದೂ ಹುಟ್ಟಿದೆಂದೂ ಹುಟ್ಟದಿರುವ
ದೊಡೂ, ಹೇಗೂ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬಾರದಿರುವುದು.) (ಇಂತಹ ಜಗತ್ತು ಯಾವುದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ
ಎಂದರೆ) ಕಾಮಹೈತುಕಂ = ಕಾಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯ ಪರಿಣಾಮವು. (ಅಂದರೆ ಅವಿದ್ಯೆಯೇ
ಕಾರಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು. ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿತಕ್ಕದು. ಹೀಗೆ) ತೇ = ಅಸುರಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಜನರು,
ಅಹುಃ = ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (ಇದರಿಂದ ಜಗತ್ತು ಅಸತ್ಯವು ಮಿಥ್ಯೆಯು ಎಂದು ಹೇಳುವವರಿಲ್ಲದೂ ಅಸುರ
ರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.)

|| ೮ ||

೧೭ || ವಿತಾಂ ದೃಷ್ಟಿಮವಷ್ಟಭ್ಯ ನಷ್ಟಾತ್ಮಾನೋಽಲ್ಪಬುದ್ಧಯಃ |
ಪ್ರಭವಂತ್ಯುಗ್ರಕರ್ಮಾಣಃ ಕ್ಷಯಾಯ ಜಗತೋಽಹಿತಾಃ

|| ೯ ||

ಅ || ವಿತಾಂ ದೃಷ್ಟಿಂ = ಇಂತಹ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವನ್ನು, ಅವಷ್ಟಭ್ಯಃ = ಆಶ್ರಯಿಸಿ, (ಹೊಂದಿ)
ನಷ್ಟಾತ್ಮಾನಃ = ದುಷ್ಪವಾದ (ವಿರೋಧವಾದ) ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ, ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಯಃ = ಈ ಕರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಚ್ಛಾ
ಪುಸಾರವಾಗಿ ಬಹು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುವುದೇ ಪರಮ ಪುರುಷಾರ್ಥವು ಎಂದು ಅಲ್ಪಜ್ಞಾನ
ವುಳ್ಳ, ಉಗ್ರಕರ್ಮಾಣಃ = ಹಿಂಸಾರಿರೂಪಗಳಾದ ಕ್ರೂರಕರ್ಮಗಳನ್ನೇ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ,
ಜಗತಃ = ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ, ಅಹಿತಾಃ = ಶತ್ರುಗಳಾದ ತಾಮಸರು. ಕ್ಷಯಾಯ = ಜಗತ್ತಿಗೆ ನಾಶ (ಅನಿವೃ
ತ್ತಿ) ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಪ್ರಭವಂತಿ = ಕರಿಯುಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

|| ೯ ||

ಹೀ - ಅಸತ್ಯಮಪ್ರತಿಷ್ಠಂ ತೇ ಎಂಬುದರಿಂದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವವರು
ಮಿಥ್ಯ ಅಸುರರೆಂದು ಹೇಳುವುದಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಯಾರು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಜಗದನ್ನಾಧೀಶ್ವರನೆಂದು ಕೇಳಲು
ತಂದಿರೋ, ಅವರಿಲ್ಲದೂ ಅಸುರರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. -

ಛಾ || (೧) ಜಗತಃ ಸತ್ಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಈಶ್ವರರ್ದ ವಿಷ್ಣುಸ್ತದ್ವೈಪರೀಕ್ಷೇನಾಯುಃ | ತಸ್ಯೋ-
ಪನಿಷತ್ಪತ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಾಣಾ ನೈ ಸತ್ಯಂ ತೇಷಾಮೇಷ ಸತ್ಯಮಿತಿ ಒಪ್ಪತಿ ||
(೨) ದ್ವೇ ವಾವ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ರೂಪೇ ಮೂರ್ತಂ ಚಾಮೂರ್ತಂ ಚ ಸ್ಥಿತಂ ಚ ಸಚ್ಚ
ಯಚ್ಚ ತ್ಯಜೇತಿ || (೩) ತಸ್ಯೋಪನಿಷತ್ಪತ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯಮಿತಿ | ಏಷ ಹ್ಯೇವೈತತ್ವಾದ-

ಯತಿ ಯಾಮಯತಿ ಚೇತೀತಿ ಪ್ರಾಚೀನಶಾಲಶ್ರುತಿಃ || (೪) ಪರಸ್ಪರಸಂಭವೋ
ಹ್ಯುಕ್ತಃ ಅನ್ಯಾದ್ಯವಂತೀತ್ಯಾದಿನಾ || ೪,೯ ||

ಅ || (೧) ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂಹಾರಕನು, ಪ್ರೇರಕನು, ಜಗತ್ತನ್ನು ಧರಿಸುವವನು, ನಿಯಮಿಸುವವನು, ಅಂತಹುದನ್ನು ವಿಪರೀತವಾಗಿ (ಅಂದರೆ ಆ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಸಂಹಾರಕನಲ್ಲ, ಧಾರಕನಲ್ಲ, ನಿಯಾಮಕನಲ್ಲವೆಂದು ಅವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯಂ ಸತ್ಯವಾದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಕೊಡುವವನೆಂದು ರಹಸ್ಯವಾದ ನಾಮವು. ಹೇಗೆಂದರೆ - ಪ್ರಾಣಾಃ = ಮೂರ್ತ (ಕ್ರಿಯೆ ಉಳ್ಳದ್ದು) ಅಮೂರ್ತ (ಕ್ರಿಯೆಯಿಲ್ಲದ ಆಕಾಶಾದಿಗಳು) ಜಗತ್ತು, ಸತ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಕೊಡುವವನು, ಎಂದು ವೇದವು. (೨) (ಹೀಗಾದರೆ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವವು ಬರಲಾರದು. ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವವಿದ್ದರೆ - ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯಂ ಎಂದು ನಿರ್ಧಾರಣೆ ಕೊಡಲಾರದು. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವವು, ಜಗತ್ತಿಗೆ ಅಮುಖ್ಯ (ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ) ಸತ್ಯತ್ವವು ಎಂದು ಸಿಗುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ - ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಾತ್ಮಕವಾದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವವಿದೆ, ಎಂದು ವೇದಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಮೂರ್ತ ಅಮೂರ್ತ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರತೀಕಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತವು (ಕ್ರಿಯೆಯುಳ್ಳದ್ದು) ಸ್ಥಿತಂ ಎಂದು ಸತ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅಮೂರ್ತವು (ಕ್ರಿಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು.) ಯತ್ ಎಂದು ಸತ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (೩) (ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಸತ್ಯವಾದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಕೊಡುವವನೆಂಬುದನ್ನು ವೇದದಿಂದಲೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಆ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯಂ ಎಂದು ರಹಸ್ಯನಾಮವು. ಈ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ತಿಗೆ ನಾಶಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವುದರಿಂದ ಸತ್ಯ ಎಂದು ನಿಯಮಿಸುವುದರಿಂದ ಯತ್ ಎಂದು ಎಂತ ನಾಮಯತಿ (ನಾಶಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಯಾಮಯತಿ ಪ್ರೇರೇಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಎಂಬುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಜ್ಜಿತ ಯಜ್ಞ ಸತ್ಯಂ ಎನ್ನಿ ಸುತಾನಂದ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಾಲ ಶ್ರುತಿಯು. ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಈಶ್ವರಃ ಎಂಬುವ ಶಬ್ದಗಳು (1) ಸನ್ಮೂಲಾಃ ಸೋಮೋಪಮಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರಾಣಾಃ ಸದಾಯತನಾಃ ಸತ್ಪತಿಷ್ಠಾಃ (2) ಈಶಾನಃ ಸರ್ವವಿದ್ಯಾನಾಮಾಶ್ವರಃ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಇದುಮೇದಲಾದ ವೇದಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗಳಾಗಿವೆ.) (೪) ಅಪರಸ್ಪರಸಂಭೂತಂ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಅಪರಂ - ಮುಂದೆ ಉಂಟಾಗುವ ಕಾರ್ಯವು. ಪರಸ್ಪಾತ್ - ಪೂರ್ವಕಾಲದ ಕಾರಣದಿಂದ, ಸಂಭೂತಂ - ಹುಟ್ಟಿದ್ದೆಂದು ಪರರು ಅರ್ಥ ತೀರುವುದುಂಟು. ಅಸತ್ಯಮಪ್ರತಿಷ್ಠಂತೇ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ನಿಷೇಧ ಪ್ರಕರಣಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಭೂತಂ ಸ್ಪರ್ಧವತಿ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲ, ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದೆಂಬುವ ಅರ್ಥವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಇತ್ಯನಾಗಿದ್ದರೆ ಪರರು ಹೇಳುವ ಅರ್ಥವು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿ ಬಹುದಿತ್ತು. ಅದೇ ಹೇಗೆಂದರೆ) ಅನ್ಯಾದ್ಯವತಿ ಭೂತಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಉಪಜೀವ್ಯನೂ ಸರ್ವ ಸಂಪದ ಕನೂ ಆದ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಸಮುತ್ಪತ್ತಾಂತಿಗಳೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ, ಇದುಮೇದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು (ಒಂದರಿಂದ ಒಂದಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು) ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. (ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಒಂದರಿಂದ ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ತೇಳಿದ ಕಾರಣ ಪರರು ಹೇಳುವ ಅರ್ಥವು ಸರ್ವಥಾ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.) || ೪,೯ ||

ಹೀ - ಅಪರ ಸ್ವಭಾವದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ -

೫ || ಕಾಮಮಾತ್ರಿತ್ಯ ದುಷ್ಪ್ರಸಂಗಂ ದಂಭಮಾನಮದಾನ್ವಿತಾಃ |

ಮೋಹಾದ್ಗೃಹೀತ್ವಾಽಪದ್ವ್ಯಾಹಾನ್ವವರ್ತಂತೇಽಕುಚಿವ್ರತಾಃ || ೧೦ ||

ಅ || (ಅಸುರರು) ದುಷ್ಪ್ರಸಂಗಂ=ಎನೇನು ಲಭಿಸಿದರೂ ಮನೋರಥವನ್ನು ಪೂರ್ಣಕರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಿರಿದಿರುವ, ಕಾಮಂ=ನಾನಾ ವಿಧಗಳಾದ ದುರ್ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು, ಆತ್ರಿತ್ಯ=ಆತ್ಮಪ್ರೀತಿಯನ್ನು, ದಂಭಮಾನಮದಾನ್ವಿತಾಃ=ದಂಭ-ಪರರು ತನ್ನನ್ನು ಹೊಗಳಬೇಕೆಂಬುವ ಕಡಟಾಕಾರ, ಮಾನ-ದುರಭಿಮಾನದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಅಹಂಕಾರ, ಮದ-ಗರ್ವ, ಇವುಗಳಿಂದ, ಅನ್ವಿತಾಃ=ಪ್ರಚೋದಿತವರಾಗಿ, ಮೋಹಾತ್=ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ (ಮೂಢತನದಿಂದ) ಅಪದ್ವ್ಯಾಹಾನ್ವ-ದುಶ್ಚಾಪ್ರಗಲ ಅಧ್ಯಾಸದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ವಿವರೀತ ನಿಶ್ಚಯಗಳನ್ನು (ಭ್ರಾಂತಿಗಳನ್ನು), (ಮತ್ತು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ದುರ್ದೈವಗಳನ್ನು ಭೂಮಿ ಯಃಥೇವ್ಯ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವೆವು, ತತ್ಪ್ರೀತೃ ಸಂಪರಿಸುವೆವು, ಎಂಬೀ ದುರಾಗ್ರಹಗಳನ್ನು) ಗೃಹೀತ್ವಾ=ಮಾಡಿಕೊಂಡು, (ತೀವ್ರಮಾಡಿಕೊಂಡು) ಕುಚಿವ್ರತಾಃ=ಹಿಂಸಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಮದ್ಯಮಾನ ಮಾಂಸಭಕ್ಷಣ ಮೊದಲಾದ ದುರಾಚಾರಗಳಿಂದ, ಪ್ರವರ್ತಂತೇ=(ಅಲ್ಪ ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ) ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. || ೧೦ ||

೫ || ಚಿಂತಾಮಪರಿಮೇಯಾಂ ಚ ಪ್ರಲಯಾಂತಾಮುಪಾತ್ರಿತಾಃ |

ಕಾಮೋಪಭೋಗಪರಮಾ ಏತಾವದಿತಿ ನಿಶ್ಚಿತಾಃ || ೧೧ ||

ಅಶಾಪಾಶತತ್ಕೈರ್ಬದ್ಧಾಃ ಕಾಮಕ್ರೋಧಪರಾಯಣಾಃ |

ಈಹಂತೇ ಕಾಮಭೋಗಾರ್ಥಮನ್ಯಾಯೇನಾರ್ಥಸಂಚಯಾನ್ || ೧೨ ||

ಅ || (ಅಸುರರು) ಪ್ರಲಯಾಂತಾಂ=ಮರಣಪರ್ಯಂತವಾದ, ಮತ್ತು ಪುತ್ರ, ಮೌತಾದಿಗಳೂ ಒಗೆಯೇ ದ್ರವ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತಾ ಸುಖಿಗಳಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಆಲೋಚಿಸುತ್ತಾ ಮರಣಾನಂತರ ಏತೇಷಾಃ ಪ್ರಲಯೇ ಅಗಬೇಕೆಂದು ಆಲೋಚಿಸುತ್ತಿರುವ, ಅಪರಿಮೇಯಾಂ ಚ ಎದಕೆವೂದರಿಕ್ಕೂ ಸಿದ್ಧವಿಲ್ಲದಿರುವ, ಚಿಂತಾಂ=ವ್ಯಥೆಯನ್ನು, ಉಪಾತ್ರಿತಾಃ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿದವರಾಗಿ ಕಾಮೋಪಭೋಗಪರಮಾಃ=ಪ್ರಕೃತದನ ವನಿತಾದಿ ವಿಷಯಭೋಗಗಳಲ್ಲೆಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಆಸಕ್ತರಾದವರಾಗಿ, (ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುವುದೇ ಪರಮ ಪುರುಷಾರ್ಥ (ಮುಖ್ಯಫಲ)ವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡವರಾಗಿ) ಏತಾವದಿತಿ ನಿಶ್ಚಿತಾಃ=ಏಕೀಕರಿಸುವವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವುದೇ ಫಲವೆಂಬೀ ದುರಭಿಮಾನದಿಂದ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವರಾಗಿ, ಅಶಾಪಾಶತತ್ಕೈಃ=ಅನೇಕ ದುರಾಚಾರಗಳಿಂದ ಪಟ್ಟಿಗಳಿಂದ, ಬದ್ಧಾಃ=ಕಟ್ಟಿಟ್ಟಿಟ್ಟಿರುವರಾಗಿ, (ಕೂಡಿದವರಾಗಿ) ಕಾಮಕ್ರೋಧಪರಾಯಣಾಃ=ಕಾಮಕ್ರೋಧಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾಗಿ ಆತ್ಮಪ್ರೀತಿಯಿರಿಸಿಕೊಂಡವರಾಗಿ, ಕಾಮಭೋಗಾರ್ಥಮನ್ಯಾಯೇನಾರ್ಥಸಂಚಯಾನ್=ಕಾಮಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ, ಅನ್ಯಾಯೇನ=ಕದಿಯುವುದು ಮೊದಲಾದ ಕಟ್ಟ ಕವಿಗಳಿಂದ, ಅಧ್ಯಾಸಪ್ರವರ್ತನಂ=ವ್ಯಥೆಗಳ ಸಮೂಹಗಳನ್ನು, ಈಹಂತೇ=ಸಂಪಾದಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬಯಸುತ್ತಾರೆ. || ೧೧ ||

ಹೀ - ಕಾಮಪರು ಚಿಂತಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಮೂರು ಕ್ರೋಧಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ

೫ || ಇದಮದ್ಯ ಮಯಾ ಲಬ್ಧಮಿಮಂ ಸ್ಯಾಪ್ಸ್ಯೇ ಮನೋರಥಂ |

ಇದಮಸ್ತೀದಮಪಿ ಮೇ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಪುನರ್ಧನಂ

|| ೧೩ ||

ಅ || ಇದಂ=ಈ ಧನವು, ಅನ್ಯ=ಇಂದು, ಮಯಾ=ನನ್ನಿಂದ, ಲಬ್ಧಂ=ಹೊಂದಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇಮಂ ವನೋರಥಂ=ಇಂತಹ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು (ಇಂತಹ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ) ಪ್ರಾಪ್ನೋ=ಹೊಂದುವೆನು. ಇದಂ ಧನಂ=ಈ ಧನವು. ಮೇ=ನನಗೆ, ಅಸ್ತಿ=ಇರುತ್ತದೆ. ಇದಂ ಧನಮಪಿ=ಈ ಧನವೂ ಕೂಡ, ಮೇ=ನನಗೆ, ಪುನರ್ಭವಿಷ್ಯತಿ=ತಿರುಗಿ ಬರುವುದು, (ಇದಲ್ಲದೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ರೋಷದಲ್ಲಿ ಪಾಶಾಟದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವೆನು.) || ೧೩ ||

ಗೀ || ಅಸೌ ಮಯಾ ಹತಃ ಶತ್ರುಹರ್ನಿಷ್ಠೇ ಚಾಪರಾನಪಿ |

ಈಶ್ವರೋಽಹಮಹಂ ಭೋಗೀ ಸಿದ್ಧೋಽಹಂ ಬಲವಾನ್ಸುಖೀ || ೧೪ ||

ಅ || ಅಸೌ ಶತ್ರುಃ=ಈ ಬರಿಷ್ಠನಾದ ಶತ್ರುವು, ಮಯಾ=ನನ್ನಿಂದ, ಹತಃ=ಸಂಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟನು. ಅಹಂ=ನಾನು, ಅಪರಾನಪಿ=ಇನ್ನುಳಿದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಕೂಡ. ಹನಿಷ್ಠೇ=ಹೆಸರಿಲ್ಲವೆನು. ಅಹಂ=ನಾನು, ಈಶ್ವರಃ=(ಎಲ್ಲಾ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಸರ್ವರಿಗೂ) ನಿಯಾಮಕನಾಗುವೆ. ಸರ್ವರಿಗೂ ಪ್ರಭುವು. ಅಹಂ ಭೋಗೀ=ನಾನೇ ಐಹಿಕ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಎಲ್ಲಾ ಭೋಗಿಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುವವನು. ಅಹಂ=ನಾನು, ಸಿದ್ಧಃ=ಕೃತಕೃತ್ಯನು. ಬಲವಾನ್=ಹೆಚ್ಚು ಬಲವುಳ್ಳವನು. ಸುಖೀ=ಸರ್ವ ಸುಖವುಳ್ಳವನು. (ಅಗುವೆನು.) || ೧೪ ||

ಗೀ || ಆಧ್ಯೋಽಭಿಜನವಾನಸ್ಮಿ ಕೋಽನ್ಯೋಽಸ್ಮಿ ಸದ್ಯಶೋ ಮಯಾ |

ಯಕ್ಷೇ ದಾಸ್ಯಾಮಿ ಮೋದಿಷ್ಯ ಇತ್ಯಜ್ಞಾನವಿಮೋಹಿತಾಃ || ೧೫ ||

ಅ || (ನಾನು) ಆಧ್ಯಃ=ಧನಾದಿಸಂಪನ್ನನು, ಅಭಿಜನವಾನ್=ಸತ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ಅಸ್ಮಿ=ಅಗುತ್ತೇನೆ, ಮಯಾ=ನನ್ನಿಂದ, ಸದ್ಯಶಃ=ಸಮಾನಿಕನು, ಅನ್ಯಃ=ಬೇರೆಯೊಬ್ಬನು. ಕಾ=ಯಾವನು, ಅಸ್ಮಿ=ಇರುತ್ತಾನೆ-(ಯಾವನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.) ಯಕ್ಷೇ=(ಭಗವದನುಗೃಹಾದಿಗಳನ್ನು ಬೇಡಿಕೆಗೆ ತಾನೇ ಪ್ರಕಂತ್ರವಾಗಿ) ಮುಂದೆ ಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವೆನು. ದಾಸ್ಯಾಮಿ=ಬಹು ದಕ್ಷಿಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುವೆನು. ಅನ್ಯದಾನ ಮೊದಲಾಗಿ ಅನೇಕ ದಾನಗಳನ್ನು ಮಾಡುವೆನು. ಮೋದಿಷ್ಯೇ=(ಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಿಕ್ಕುಳಿದವರಿಗಿಂತ ನಾನು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿ) ಸಂತೋಷಗೊಳ್ಳುವೆನು. ಇತಿ=ಹೀಗೆ, ಅಜ್ಞಾನವಿಮೋಹಿತಾಃ=ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಹಿತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. || ೧೫ ||

ನೀ-ಶಾಮಸರು ಚಿಂತಿಸುವ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅವರಿಗೆ ಅಗತಕೃತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಅನೇಕಚಿತ್ತವಿಭ್ರಾಂತಾ ಮೋಹಜಾಲಸಮಾವೃತಾಃ |

ಪ್ರಸಕ್ತಾಃ ಕಾಮಭೋಗೇಷು ಪತಂತಿ ನರಕೇಶುಚಾ |

|| ೧೬ ||

ಅ || ಅನೇಕಚಿತ್ತವಿಭ್ರಾಂತಾಃ=ಸೌಂದರ್ಯವುಳ್ಳ, ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಂತಾಯುಕ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಭ್ರಮೆಗೊಂಡ ಶಾಮಸರು. ಮೋಹಜಾಲಸಮಾವೃತಾಃ=(ಶಾನೇ ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಶಕ್ತನೆಂದು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಭ್ರಮಿಸುವ) ಪುತ್ರಮಿತ್ರಕಲ್ಪಾದಿ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೋಹವೆಂಬುದ ಬಲಿಯಿಂದ ಸುತ್ತು ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟವರಿಗೆ. || ೧೬ ||

ಪ್ರಗೀತು = ವಿಷಯಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ, ಪ್ರಸಕ್ತಾಃ = ಆತ್ಮಾಸಕ್ತರಾದವರಾಗಿ, ಅಶುಚಾನರಕೇ = ವೈಕರಣೀ
ಪ್ರವಣಾದ ಅನೇಕವಧಿ ನರಕಗಳಲ್ಲಿ, ಪತಂತಿ = ಬೀಳುತ್ತಾರೆ. || ೧೬ ||

ಹೀ - ಯಾಗದಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ನರಕವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ -

೧೧ || ಆತ್ಮಸಂಭಾವಿತಾಃ ಸ್ತಬ್ಧಾ ಧನಮಾನಮದಾನ್ವಿತಾಃ |

ಯಜಂತೇ ನಾಮ ಯಜ್ಞೈಸ್ತೇ ದಂಭೇನಾವಿಧಿಪೂರ್ವಕಂ || ೧೭ ||

ಅ || ಆತ್ಮಸಂಭಾವಿತಾಃ = ತಮ್ಮಿಂದಲೇ ತಾವು ಪೂಜಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ (ಅಂದರೆ - ತಾವೇ
ಮಾಡಿದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರೆಂದು ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವೇ ಪೂಜ್ಯರೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವ) ಸ್ತಬ್ಧಾಃ = (ಧನಾದಿ
ಪ್ರಾಪ್ತ ದುರಹಂಕಾರದಿಂದ) ವಿನಯವಿಲ್ಲದಿರುವ, ಧನಮಾನಮದಾನ್ವಿತಾಃ = ಸಂಪತ್ತಿನ ನಿಮಿತ್ತ
ವಾಗಿ ಗರ್ವ ದರ್ಬ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ, ತೇ = ಆ ತಾಮಸರು, ದಂಭೇನ = ಕಪಟದಿಂದ ತಮ್ಮ
ಏಕಮಿತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ತಮಗೆ ಪೂಜ್ಯತ್ವವು ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಯಜ್ಞೈಃ = ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮ
ಪಿತೃಪಿತೃ ಯಾಗಗಳಿಂದ, ಅವಿಧಿಪೂರ್ವಕಂ = ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಧಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬಿಟ್ಟು, ಶಾಸ್ತ್ರ
ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ, ಯಜಂತೇ ನಾಮ = ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಕೃತಾರ್ಥರಾಗಬೇಕೆಂಬುದು ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಪೂಜಿ
ಕೊಳ್ಳುವುದು. ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಸರ್ವಪ್ರೇರಕನಾದ ಪ್ರೀತರಮಾತ್ಮನ
ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಯಾಗ ಮಾಡುವುದಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ತಾಮಸರಿಗೆ ನರಕವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. || ೧೭ ||

ಹೀ - ತಾಮವು ಸರ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿಗೂ ಕಾರಣವು ಎಂಬುದಲ್ಲಿ (ಶ್ಲೋ. ೧೦) ದುಷ್ಟರ ಎಂಬುದು
ಉಪನಿಷ್ಠು ತ್ತಾರೆ -

೧೨ || ದುಷ್ಟರೋ ಹಿ ಕಾಮಃ | ಸಾಕಾಲ ಇವ ದುಷ್ಟರೋ ಮಾಂ ಹಿ ಕ್ಲೇಶಯಸೇ
ಸದೇತಿ ಹಿ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ || ೧೮ - ೧೯ ||

ಅ || ಇಡೀಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಲು ಆಸಾಧ್ಯವು. (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳು
ತ್ತಾರೆ -) ಸಾಕಾಲ ರೋಕವನ್ನು ತುಂಬಿಸಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಕಾಮವು (ಇಡೀಯು)
ತುಂಬಿಸಲಸಾಧ್ಯವು. ಹೀಗೆ ತುಂಬಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದ ಕಾಮವು ಯಾವಾಗಲೂ ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಲೇಶಪಡಿಸು
ತ್ತರೆಂದು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. || ೧೮, ೧೯, ೧೯, ೧೯, ೧೯, ೧೯, ೧೯, ೧೯ ||

ಹೀ - ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವವನೂ, ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯೂ, ಸರ್ವಪ್ರೇರಕನೂ
ಆದ ಇಹ ಪ್ರೀತ್ಯಕ್ಷನ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಅವರು ಎಕೆ ಯಾಗ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ -

೧೩ || ಅಹಂಕಾರಂ ಬಲಂ ದರ್ಪಂ ಕಾಮಂ ಕ್ರೋಧಂ ಚ ಸಂಪ್ರಿತಾಃ |
ಮಾನಾತ್ಮಪರದೇಹೇಷು ಪ್ರದ್ರಿಷಂತೋಽಭ್ಯಸೂಯಕಾಃ || ೨೦ ||

ಅ || ಅಹಂಕಾರಂ = ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಅನೇಕ್ಷೆಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ನಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ ಯಾವುದಿಗಿಂತ
ಮಾತು ಕೃಪಿಸಿಗಿದ್ದೇನೆಂಬುವ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು (ಹೆಮ್ಮೆಯನ್ನು) ಬಲ = ದೇಹದಲ್ಲಿಯೂ, (ಅಹಂ
ಕಾರ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೂ ನನ್ನ ದೇಹ ಪತ್ನಿಯೇ ಮೊರೆ = ಇವನೂ,) ಮುಂತಾದವು.

ಪದ್ಮಕಂಠವೆಂಬೀ ಗರ್ವವನ್ನೂ, ಕಾಮಂ=ಕಾಮವನ್ನೂ, ಕ್ರೋಧಂ ಚ=ಸಿಟ್ಟನ್ನೂ ಕೂಡ, ಸಂತ್ರಿಕಾಂ-
ಅಶ್ರಯಿಸಿದವರಾಗಿ, ಅಶ್ವತಥೇಹೇಷು=ತನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ, ಇತರರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವತ್ರ
ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಇರತಕ್ಕ, ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು) ಪ್ರದ್ವಿಷಂತಃ=ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಾ, (ಅಂದರೆ
ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಾದರೆ-ಕಾರ್ಯ ಮಾಡದಿರುವ ನನ್ನಿಂದ ಈಗ ಕಾರ್ಯ
ವನ್ನು ಮಾಡಿಸಲಿ, ಅಲ್ಲದೆ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಕಾರ್ಯ ಮಾಡದಿದ್ದಂತೆ ಮಾಡಲಿ.
ಹೀಗೆ ಮಾಡಿಸತಕ್ಕವನು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಭಗವಂತನೇ ಇಲ್ಲ, ಎಂದು ಶ್ರೀಶರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಅಲ್ಲ
ಗಳೆಯುವವರಾಗಿ) ಅಭ್ಯಸೂಯಕಾಃ=ಅಸೂಯ ಪಡತಕ್ಕವರಾಗಿ, (ಅಂದರೆ-ದೋಷರೇಖ ರಹಿತ
ನಾದ ನನ್ನಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳಿವೆಯೆಂದೂ, ಸರ್ವಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಳುವವ
ರಾಗಿ) (ಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.)

॥ ೧೮ ॥

ಹೀ-ಇಂತಹ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಅಸುರರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಅನಿತ್ಯವಾದ ನರಕವ್ಯಾಪ್ತಿ
ಮಾತ್ರ ಫಲವೆಂಬಲ್ಲಿ. ಮತ್ತೆ ಕೆಲಕಾಲ ಜನನ ಮರಣಾದಿರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರ ದುಃಖವನ್ನನುಭವಿಸಿ-
ವಂತೆ ಅವರನ್ನು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಆ ಮೇಲೆ ಅವರನ್ನು ನಿತ್ಯ ನರಕದಲ್ಲಿ ನಾನೇ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ)
ಹಾಕುವೆನೆಂದು ಎರಡು ಕೋಟಿಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಗೀ || ತಾನಹಂ ದ್ವಿಷತಃ ಕ್ರೂರಾನ್ಸಂಸಾರೇಷು ನರಾಧಮಾನ್ |

ಕ್ರಿಪಾಮೃಜಶ್ರಮಶುಭಾನಾಸುರೀಷ್ಟೇವ ಯೋನಿಷು

॥ ೧೯ ॥

ಅ || ಅಹಂ=ನಾನು, ದ್ವಿಷತಃ=ನನ್ನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಿರುವ, ಕ್ರೂರಾನ್=ಕ್ರೂರರಾದ,
ಅಶುಭಾನ್=ಅಮಂಗಳ ಸ್ವರೂಪರಾದ, ನರಾಧಮಾನ್=ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಅಧಮರಾದ, ತಾನ್=ಆ ಕಾಮ
ಸರನ್ನು, ಸಂಸಾರೇಷು=ದುಃಖಮಯಗಳಾದ ಸಂಸಾರಗಳಲ್ಲಿ (ಅದರಲ್ಲಿಯೂ) (ಅಸುರೀಷು ಯೋನಿಷು-
ಅಸುರ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ (ದುಷ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನೇ ಮಾಡುವ ಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ) ಅಜತ್ರಂ=ನಿರಂತರ
ದಲ್ಲಿಯೂ, ಮರಣಮರಣ, ಕ್ಷೀಣಾಮಿ=ಹಾಳುತ್ತೇನೆ.

॥ ೧೯ ॥

ಗೀ || ಅಸುರೀಂ ಯೋನಿಮಾಪನ್ನಾ ಮೂಢಾ ಜನ್ಮನಿಜನ್ಮನಿ |

ಮಾಮಪ್ರಾಪ್ಯೈವ ಕೌಂತೇಯ ತತೋ ಯಾಂತ್ಯಧಮಾಂ ಗತಿಂ ||೨೦||

ಅ || ತತೋ ಮೂಢಾಃ=ತಾಮಸ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ, ದುಷ್ಕರ್ಮಯುಕ್ತರಾದ ಅಸುರರು, ಜನ್ಮನಿ
ಜನ್ಮನಿ=ಪ್ರತಿಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಅಸುರೀಂ ಯೋನಿಂ=ಅಸುರಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಯೋನಿಯನ್ನು ಅದವ್ಯಾ-
ಹೊಂದಿದವರಾಗಿ, ನನ್ನ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಎರಹಿತರಾಗಿ, ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು (ಮೋಕ್ಷವನ್ನು) ಅಪ್ರಾಪ್ಯೈ-
ವ=ಹೊಂದದೇನೇ, ಅಧಮಾಂ ಗತಿಂ=ಕೇವಲ ದುಃಖಮಯವಾದ ನಿತ್ಯನರಕರೂಪವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು
(ಅಂಧಂತಮಸ್ತನ್ನು) ಯಾಂತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ.

॥ ೨೦ ॥

ಹೀ-ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವ್ಯುಪಾರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಜಂಭ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊ-
ಂದೊಂದಾಗಿ ಕಾಮ ಕ್ರೋಧ ರೋಧ ಇವುಗಳನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ದಿಶರೇದಿಸಿಟ್ಟು ತ್ತಾರೆ--

ಗೀ || ತ್ರಿವಿಧಂ ನರಕಸ್ಥೇದಂ ದ್ವಾರಂ ನಾಶನಮಾತ್ಮನಃ |

ಕಾಮಃ ಕ್ರೋಧಸ್ತಥಾ ರೋಭಸ್ತಸ್ಮಾದೇತತ್ರಯಂ ತ್ಯಜೇತ್ ||೨೧||

ಅ || ಕಾಮಃ=ದುರ್ವಿಷಯ ಭೋಗೇಚ್ಛೆಯು, ಕ್ರೋಧಃ=ಸಿಟ್ಟು, ಕಥಾ=ಹಾಗೆಯೇ, ಪ್ರಾಣಃ=ದುರಾಶೆಯು, ಇದಂ ತ್ರಿವಿಧಂ=ಈ ಮೂರು ದುರ್ಗುಣಗಳು, ನರಕಸ್ಥಃ=ನರಕಕ್ಕೆ, ಪ್ರಾಣಃ=ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನವು. (ಕಾರಣವು) (ಆ ಮೂರು) ಆತ್ಮನಃ=ಜೀವನಿಗೆ, ಸಾಕನಂ=ಅನರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು, ತಸ್ಮಾತ್=ಅದಕಾರಣ, ಏಕತ್ರಯಂ=ಈ ಮೂರು ದುರ್ಗುಣಗಳನ್ನು, ತ್ಯಜೇತ್=ಬಿಡಬೇಕು. || ೨೧ ||

ಹೀ-ಈ ದುರ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ-ನರಕಾದ್ಯನರ್ಥವ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗದೆ ಪುರುಷಾರ್ಥ ವ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆನ್ನತ್ತಾರೆ-

೧೬ || ಏಕೈವೀಮುಕ್ತಃ ಕೌಂತೇಯ ತಮೋದ್ವಾರೈಸ್ತ್ರಿಭಿರ್ನರಃ |

ಅಚರತ್ಯಾತ್ಮನಃ ಶ್ರೇಯಸ್ತತೋ ಯಾತಿ ಪರಾಂ ಗತಿಂ || ೨೨ ||

ಅ || ಕೌಂತೇಯ=ಅರ್ಜುನನೇ, ತಮೋದ್ವಾರೈಃ=ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾದ, ತ್ರಿಭಿಃ ಏಕೈಃ=ಏಕು ಕ್ರೋಧ ಲೋಭಗಂಭಿರು ಈ ಮೂರು ದುರ್ಗುಣಗಳಿಂದ, ವಿಮುಕ್ತಃ=ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ (ಆ ಮೂರು ದುರ್ಗುಣಗಳಿಲ್ಲದ) ನರಃ=ಮನುಷ್ಯನು, ಆತ್ಮನಃ=ತನ್ನ, ಶ್ರೇಯಃ=ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಧ್ಯೇಯವನ್ನು, ಅಚರತಿ=ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ತತಃ=ಶ್ರೇಯಸ್ಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ. ಪರಾಂ ಗತಿಂ=ಉತ್ತಮಸ್ಥಾನವನ್ನು (ಮೋಕ್ಷವನ್ನು) ಯಾತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. || ೨೨ ||

ಹೀ-ಶ್ರೇಯಸ್ಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡಲಕ್ಕೆ ಕಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಲದು, ಬೇರೆ ಸಾಧನವೂ ಅವಶ್ಯಕವೆನ್ನುತ್ತಾ ಅದನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಬಂಧಕವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ

೧೭ || ಯಃ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಮುಕ್ತಃ ಪರ್ವತೇ ಕಾಮಕಾರತಃ |

ನ ಸ ಸಿದ್ಧಿಮವಾಪ್ನೋತಿ ನ ಸುಖಂ ನ ಪರಮಾಂ ಗತಿಂ || ೨೩ ||

ಅ || ಯಃ=ಯಾವನು, ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿ=ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಧಾನವನ್ನು ಉತ್ಸಾಹವಿಟ್ಟು, ಕಾಮಕಾರತಃ=ಸ್ವೇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿಯೇ, ಪರ್ವತೇ=ಇರುತ್ತಾನೋ, ಸಃ=ಅತನು, ಸಿದ್ಧಿಂ=ಪುರುಷಾರ್ಥೋಪಾಯವನ್ನು, ಅವಾಪ್ನೋತಿ=ಹೊಂದುವುದೇ ಇಲ್ಲ ಸುಖಂ=ಏಕೈಕ ಸುಖವನ್ನು, ಪಾವಾಪ್ನೋತಿ=ಹೊಂದುವುದೇ ಇಲ್ಲ ಪರಾಂ ಗತಿಂ=ಮೋಕ್ಷವನ್ನು, ಅವಾಪ್ನೋತಿ=ಹೊಂದುವುದೇ ಇಲ್ಲ. || ೨೩ ||

ಹೀ-ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ-ಸುಖ ಮೋಕ್ಷಾದಿಗಳು ಏಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ-ಅ ಕಾಲೆಯನ್ನು ಪರಿಪೂರಿಸುತ್ತಾ ಅಂತರಂಗ ಕಾರಣಾಂತರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ

೧೮ || ತಸ್ಮಾಚ್ಚಾಶ್ರಮಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ತೇ ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಿತೌ |

ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಾನೋಕ್ತಂ ಕರ್ಮ ಕರ್ತುಮಿಮಾರ್ಹಸಿ || ೨೪ ||

ಅ || (ಎಲೋ ಅರ್ಜುನನೇ) ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಿತೌ=ಧರ್ಮ ಸಂಧನವಿಧಿ ಸಂಪಾದನಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ, ಅಧರ್ಮಸಾಧನವಾದ ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು, ಕರ್ಮವೆಂದು ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ, ತೇ=ನೀನಿಗೆ, ಶಾಸ್ತ್ರಂ=ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ, ಜ್ಞಾತವ್ಯವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವು.

ಪ್ರಮಾಣಂ—ಪ್ರಮಾಣವು, (ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ—ಅನರ್ಥವುಂಟಾಗುವುದು.)
 ಕಸ್ಯಾತ್—ಅದಕಾರಣ ಇಹ—ಈ ರೋಕದಲ್ಲಿ, ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಾನೋಕ್ತಂ—ಸದಾಚಾರಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಿದ
 ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಕರ್ಮ—ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸತ್ಕರ್ಮವನ್ನು, ಜ್ಞಾತ್ಯಾ—
 ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಕರ್ತುಂ—ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ, ಅರ್ಹಃ—ಯೋಗ್ಯನಾಗಿರುತ್ತಿ. || ೨೪ ||

ಗೀ || ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾಸೂಪನಿಷತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಯೋಗ
 ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನಸಂವಾದೇ ದೈವಾಕುರಸಂಪದ್ವಿಭಾಗ
 ಯೋಗೋನಾಮ ಪೋಡಶೋಧ್ಯಾಯಃ || ೧೬ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರ
 ಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ದೈವಾಕುರಸಂಪದ್ವಿಭಾಗಯೋಗವೆಂಬ ಹದಿನಾರನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೧೬ ||

ಹೀ—ಭಗವದ್ವಿಷಯವು ತನ್ನ ದೇಹ ಪರದೇಹಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕರಣವು ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಭಾ || (೧) ಮಾಮಾತ್ಮಪರದೇಹೇಸ್ಥಿತಿ ನ ಕಸ್ಯಚಿದ್ವಿಷ್ಣುಃ | ಕಾರಯಿಕಾ ಯದಿ ಸ್ಯಾನ್ಮಾ-
 ಮಹೀದಾನೀಂ ಕಾರಯತ್ರಿತ್ಯಾದಿ || (೨) ಈಶ್ವರೋ ಯದಿ ಸರ್ವಸ್ಯ ಕಾರಕಃ | ಕಾರ-
 ಯಾಕ ಮಾಂ | ಅದ್ಯೇತಿ ನಾದಿನಂ ಬ್ರೂಯಾತ್ಸದಾಘೋ ಯಾಸ್ಯಸೀತಿ ಹೇತಿ ಸಾ-
 ಮನೇದೇ ಯಾಸ್ಯಶ್ರುತಿಃ || ೧೮—೨೪ ||

ಅ || (೧) (ಗುಣೇ ಶೋಕದ್ವಯ) ಮಾಮಾತ್ಮಪರದೇಹೇಷು ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಯಾವ
 ದನ್ನು ಮಾಡಿಸುವನಲ್ಲ ಸರ್ವವನ್ನು ಅವನು ಮಾಡಿಸುವನೆಂದಾದರೆ—ಈಗ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡ
 ದಿರುವ ನನ್ನಿಂದ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿಸಲಿ, ಮಾಡತಕ್ಕ ನನ್ನನ್ನು ತಡೆಯಲಿ (ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ) ತನ್ನ ದೇಹ
 ಪರರ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವವನು (ಎಂದರ್ಥವು.) (೨)
 ಸರ್ವೇಶ್ವರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವನೆಂದಾದರೆ ಈಗ ನನ್ನಿಂದ ಕಾರ್ಯ
 ಮಾಡಿಸಲಿ ಎಂದು ಹೇಳುವವನಿಗೆ ನೀನು ನಿತ್ಯ ನರಕವನ್ನು ಹೊಂದುವಿ, ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಎಂದು
 ಸಾಮನೇದದಲ್ಲಿ ಯಾಸ್ಯಶ್ರುತಿಯು. || ೧೮—೨೪ ||

ಭಾ || ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ
 ಭಾಷ್ಯೇ ಪೋಡಶೋಧ್ಯಾಯಃ || ೧೬ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀಭಗವದ್ಗೀತಾ
 ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೧೬ ||

ಹೀ—ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಶಾ || ೬೦ || (೧) ದೇವಾಕುರಲಕ್ಷಣಂ || (೨) ಯೇತಿಮಾನೇನ ಮನ್ಯಂತೇ ಪರಮಾ-
 ಕೋಹಮಿತ್ಯಪಿ | ಮಿಥ್ಯಾ ಜಗದಿದಂ ಸರ್ವಂ ಭ್ರಮಃಕಲ್ಪಾನ್ತ ತಸ್ಯತಿ || (೩) ಮಿ-

ಛಾತ್ರಾನ್ನೇಶ್ವರೋಽಸ್ಯಾಸ್ತಿ ಪರೇಭ್ಯೋಽಪಿ ನ (ನ ಚ) ಜಾಯತೇ | ಸ್ವಸ್ತಿನ್ನಪಿ
ಕರ್ಥಾನ್ನಸ್ತಿನಿಯಂತಾಃಸ್ಯ ಇತಿರಿತೇ | ಪ್ರದ್ವಿಪಂತ್ಯಸುರಾಸ್ತೇ ಕು ಸರ್ವೇ
ಯಾಂತ್ಯಧರಂ ಕಮಃ || (೪) ಅಯೋಗ್ಯೇಶ್ವರತ್ವಕಾಮಾಚ್ಛ ಲೋಭಾಚ್ಛತ್ವಸಮ-
ರ್ಪಣೇ | ತತ್ಪವೇದಿವು ಕೋಪಾಚ್ಛ ಕಮಸ್ತೇಷಾಂ ನ ದುರ್ಲಭಂ || (೫) ಅಶ್ವಾ-
ಗಮಾನುಮಾ(ನುಮಾಗಮಾ)ನಾಂ ಚ ಸ್ತೋತ್ರೇರಪಿ ವಿರೋಧಿನಃ | ಯಸ್ಯಾತ್ಮೇ-
ಕೋಽಸುರಾ ಜ್ಞೇಯಾ ಏವಮನ್ಯೇಽಪಿ ತಾದೃಶಾಃ || ೪-೨೪ ||

ಅ | (೧) (ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳಾದ ಅಭಯ ಮೊದಲಾದ ದೇವಕಾಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವ
ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ, ದಂಭ ಮೊದಲಾದ ಅಸುರ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ) ದೇವತೆಗಳ ಮತ್ತು
ಅಸುರ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು (ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) (೨) (1) (ಅಸುರರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಯಾವ
ವಾದಿಗಳು ಆಯಾಯ ವಸ್ತುಗಳ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮಿತವಾದ ನಿಜಪುರಾವೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ಬೇರೆ
ಏತನಾಗಿ ಅಂದರೆ ಆಯಾಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ವಿಪರೀತವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೋ, (ಇದರಿಂದ
ಅಧಿಮಾನಶಕ್ತಿ (ಶ್ಲೋ. ೪) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಭ್ರಮೆಗೊಂಡ ಎಲ್ಲಾ ದುರ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳ
ಬೇಕು. ಕಾರ್ವಾಕನು ಮಾತ್ರನಲ್ಲ, ಎಂದು ಸೂಚಿತವಾಯಿತು.) (2) ನಾನೇ ಸರ್ವೇಶ್ವರನು. ಎಂದು
ಮಾತು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೋ, (ಇದರಿಂದ ಈಶ್ವರೋಹಂ (ಶ್ಲೋ. ೧೪) ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಜೀವ
ಶಕ್ತಿಗೆ ಅತ್ಯಂತಾಭೇದವನ್ನು, ಭೇದಾಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಎಲ್ಲಾ ವಾದಿಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳ
ಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿತವಾಯಿತು.) (3) ಈ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತು ಸುಳ್ಳು, ಭ್ರಾಂತಿಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ
ಮಾತ್ರವೂ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲ. (ಇದರಿಂದ ಅಸತ್ಯಂ (ಶ್ಲೋ. ೮)ದಿಂದ ಅತೀಂದ್ರಿಯಗಳಾದ
ಮಾರ್ಗದಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದಲ್ಲ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತು ಮಿಥ್ಯೆಯು, ಎಂದು ಹೇಳುವವರನ್ನೆಲ್ಲ
ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿತವಾಯಿತು) (೨) (1) ಅರೋಪಿತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಭ್ರಾಂತಿಕಲ್ಪಿತ
ವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ ಜಗತ್ತು ಮಿಥ್ಯೆಯಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೇ ಜಗತ್ತಿಗೆ
ಸೂಮಕನಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಜಗದೀಶ್ವರನಿಲ್ಲ. (2) ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೇ
ಸತ್ಯವೆ ಆಕಾಶಪುಂಭೂತಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಒಂದರಿಂದ ಒಂದು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ, ಎಂದು
ಪ್ರತಿಪದಿಸುವ ಎಲ್ಲಾ ವಾದಿಗಳನ್ನು ಅಸತ್ಯಮಪ್ರತಿಷ್ಠಂ ತೇ (ಶ್ಲೋ. ೮) ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಇಟ್ಟು
ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. (3) ತನ್ನಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇನ್ನೊಬ್ಬನಲ್ಲಿಯೂ ನಿಯಮಗಳಿಂದ ತನ್ನಿಂದ
ನಿಷ್ಪಾದದ ತ್ರೀಕರಿಯು ಇದ್ದಾನೆ, (ಎಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು) ಹೇಳಿದಾಗ ಯಾವ ವಾದಿಗಳು ಭೇಷವು
ಪ್ರತೀತಿ. (ತೀವಿಪ್ರವೃತ್ತಿ ಯಾವುದನ್ನೂ ಮಾಡಿಸುವವನಲ್ಲ. ನಾನೇ ಮಾಡುವವನು, ಮಾಡಿಸುವ
ವರೆ ನನ್ನಿಂದ ಈ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿಸಲಿ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪದಿಂದ ಅಜ್ಞಗಳಿಲ್ಲವೆತ್ತಾರೋ) (೪) ಎಲ್ಲಾ
ವಾದಿಗಳೂ ಅಂಥಂತಮಪ್ಪನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ (ಇದರಿಂದ, ಮಗಮಾತ್ರ ಪರದೇವೇಷು (ಶ್ಲೋ. ೧೪)
ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತ್ರೀಕರಿಯು ಸರ್ವನಿಯಮವೆಂದೇ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ಎಲ್ಲಾ ವಾದಿಗಳನ್ನು
ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿತವಾಯಿತು) (೪) (1) ಸರ್ವಭೂತಮಗ್ನಿ ದಿವದ ಪ್ರಯುಕ್ತವು.)
ಇದನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಪ್ರಯುಕ್ತವೂ, (ಸುವಾಕ್ಯರಲ್ಲಿ ದಾನ ಮಾಡಲು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಂದ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ
ವಿಶ್ವಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತ್ರೀಕರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಲೋಭವಾದ ಮಿಥ್ಯಾ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ತತ್ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ
ಹೊಡ (ವಿರೋಧ)ವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೂ ಅವನಿಗೆ ಅಂಥಂತದ ಕ್ಷಮೆ ಲಭಿಸಿತು. (ಇದರಿಂದ ಅಂಥಂತದ
ಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ತಪ್ಪೆಂದುಮಾಡು) (ಇದರಿಂದ ತ್ರಿವಿಧ ನರಕಸ್ಥಳದಂ (ಶ್ಲೋ. ೨೨) ಎಂಬುದು ತಪ್ಪೆಂದುಮಾಡು.)

ಮಾತ್ರ ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ ಮತ್ತೆ ದೈವೀಪದವಿಲ್ಲದ ಎಲ್ಲಾ ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆಂದು ಇಟ್ಟಿಕ್ಕಿ
ಬೀಳು. (೫) ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳೂ ಸೃಷ್ಟಿವೇ ಎಂಬೀ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ವಿಶ್ವಂ ಸತ್ಯಂ ಪ್ರಮಾಣದ್ವೈತ್ಯಾಳ
ಇದುವೊದಲಾದ ಅನುಮಾನವೂ ವಿಶ್ವಂ ಸತ್ಯಂ ಮುಘವಾನಾ ಇದುವೊದಲಾದ ಅಗಮವೂ, ಇವೆಲ್ಲವೂ
ವಿಘ್ನವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಎಲ್ಲವೂ ಸುಳ್ಳು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಅದ್ವೈತಿಕಗಳ ಮಾತೂ ಸತ್ಯವ
ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಕಾರಣ ಅವರ ಮಾತೂ ಸುಳ್ಳೇ ಅಗಬೇಕಾಗುವುದು. ಅವರ ಮಾತು
ಸುಳ್ಳೆಂದಾದರೆ—ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳೂ ಸತ್ಯಗಳಾಗಬೇಕಾಗುವುದು. ಅದುಕಾರಣ ಸರ್ವಂ ಮಿಥ್ಯಾ ಎಂಬವ
ಅವರ ಮಾತೂ ವಿರುದ್ಧವಾಯ್ತು. ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದವನ್ನು
ಹೇಳುವವರಿಬ್ಬರೂ ಅವರರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. (ಇದರಿಂದ ಮೋಹಜಾಲಸಮಾವೃತಾಃ (ಶ್ಲೋ. ೧೬)
ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆಂದುಕೃತವಾಯ್ತು.)

ವಿ || (1) ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಅಸುರರಿಗೂ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ದಂಭೋ
ದರ್ಶೋಽಭಿಮಾನಶ್ಚ ಶ್ಲೋ. ೪) ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನಃ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ದೇಹವೇ
ಅತ್ಯನೇಬುವ ಭ್ರಮೆಯೂ, ಅತ್ಯರೋಪಹವಹಂ (ಶ್ಲೋ. ೧೪) ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ನಾನು ಹೊರತು ಅತೀಂದ್ರಿ
ಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಇಲ್ಲ. ನಾನೇ ಸರ್ವೇಶ್ವರನು ಎಂದೂ, ಅಸತ್ಯಮಪ್ರತಿಷ್ಠಂ ತೇ'ಶ್ಲೋ. ೮)
ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದ ಜಗತ್ತು ಸುಳ್ಳು. ಜಗತ್ತಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಿಲ್ಲ. ಅತೀಂದ್ರಿಯ ವಸ್ತುವೇ
ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರೇರಣಾನುಸಾರ. ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಮಹತ್ಪ್ರಶ್ನೆ, ಅದರಿಂದ ಅಹಂಕಾರ
ತತ್ತ್ವ, ಹೀಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರುವುದು ಮತ್ತೆ ಹೀಗೆ ಹುಟ್ಟಿರುವುದು ಎಂದರೆ—ಕೇವಲ ಶ್ರೀಪ್ರಭುಃ
ಕಾಮದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿರುವುದು ಎಂದೂ, ಮಾಮಾತ್ಯ ಪರದೇಹೇಷು (ಶ್ಲೋ. ೧೮—೨೦) ಪರ್ಯಂತ
ತನ್ನ ದೇಹಕ್ಕೂ ಪರರ ದೇಹಕ್ಕೂ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಅತೀಂದ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಇರುವೆಂದು
ದ್ವೀಪಿಮುಕ್ತಾ ಅತೀಂದ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಧಮಗತಿಯನ್ನು
ಹೊಂದುತ್ತಾರೆಂದೂ, ತ್ರಿವಿಧಂ ಸರಳಸ್ಯೇದಂ (ಶ್ಲೋ. ೨೧) ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದ ಪರರೋಪವನ್ನು
ಅಂಗೀಕರಿಸದೆ ವಿಷಯಕಾಮಾದಿಗಳನ್ನೇ ಹೇಳಿದುದರಿಂದಲೂ, ಕಾಮೋಪಭೋಗಪರಮಾ
(ಶ್ಲೋ. ೧೧) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದಲೂ, ಜಾರ್ವಾಕರ ಲಕ್ಷಣವು ಕೃತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜಾರ್ವಾಕರಿ
ಮಾತ್ರ ಅಸುರತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಎಂಬಿ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು
ಹೇಳಿರುವ ಈ ವಾಕ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಜಾರ್ವಾಕರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ ಪರಂತು ಅಸುರಸ್ವಭಾವ
ವುಳ್ಳ ಎಲ್ಲಾ ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ಯೋಚಿಸುವಾನೇನ ಎಂಬುವ ಸ್ಫೂತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದ
ಹೇಳಿದರು

|| ೪—೨೪

ಹೀ—ದೇವತೆಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ

ಶಾ || ಯೇ ಕು ವಿಘ್ನಂ ಪರಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಯಜಂತೇ ನಾನ್ಯನ್ನದೇವತಾಃ | ಪ್ರಶ್ನಾಪ್ನೋ
ವಿಸಂವಾದಿಜ್ಞಾತಾದೇವ ವಿಮುಕ್ತಗಾ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತೇ || ೧-೫ ||

ಅ || ಯಾರು ವಿಘ್ನವೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದು ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು
ಪೂಜಿಸುವುದಿಲ್ಲವೂ, ಅಂತಹವರು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಸಮಾಜಾವಿರೋಧಿಯಾದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವಿರುವವರು ಪರ
ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಭೂತನಾದುದರಿಂದ

ವಿ || ವಿಘ್ನಂ ಪರಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಯೋಗವೈವಸ್ಥಿತಃ(ಶ್ಲೋ. ೧)ಎಂಬುದರಿಂದ
ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವೆಂದೇ ಅರ್ಥವು. ಮಹಿಮಾ ನಿಶ್ಚಲವಾಯಿರುವುದು ಪ್ರಮಾಣ
ಗಳಿಂದ ಅಸಕ್ತಿಯು. ಎಂದು ಅರ್ಥವು ಉಕ್ತವಾಯ್ತು

|| ೧-೫ ||

ಹೀ—ತತೋ ಯಾಂತ್ಯಧಮಾಂ ಗತಿಂ (ಶ್ಲೋ. ೨೦) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಅಸುರರ ಸಂಪತ್ತು ಲಭ್ಯವೆಂದು ಕಾರಣವೆಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ನಿಬಂಧಾಯಾಸುರೀ ಮತಾ (ಶ್ಲೋ. ೫) ಎಂಬುದು ಸಂಸಾರಬಂಧಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ—

೧ || (೧) ನಿಬಂಧಾಯ ನೀಚಸ್ಥಾನೇಂಧಂತಮಸಿ ಬಂಧಾಯ || (೨) ಸರ್ಗಾಣಾಂ ಸುಬ-
ಹುತ್ಯೇಪಿ ಶುಭಾಶುಭಫಲಾಧಿಕೌ | ದೇನಾಸುರಾಖ್ಯಾ ದ್ವಾವೇವ || (೩) ಗಂಧ-
ರ್ವಾದ್ಯಾಸ್ತದಂತರಾಃ | ಮುಕ್ತಿಗಾ ಏವ ವಿಜ್ಞೇಯಾ ದೇನಾ ಏವ ವಿಮುಕ್ತಿಗಾ
ಇತಿ ಚ || (೪) ವಿಮೋಕ್ಷಾಯೇತ್ಯತ್ರ ವೀತ್ಯುಪಸರ್ಗಾದೇವ (ಚ) ಮೋಕ್ಷನಾಸಾ-
ತ್ವಂ ಜ್ಞಾಯತೇ || ೫, ೬ ||

೨ || (೧) (ಶ್ಲೋ. ೬) ನಿಬಂಧಾಯ—ಅತ್ಯಂತ ನೀಚಸ್ಥಾನವಾದ ಅಂಧಂತಮಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳುವುದ
ಕ್ಕಾಗಿ (ನಿಬಂಧಾಯ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರ ಕಾರಣತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ, ಮತ್ತೆ
ಅತ್ಯಂತ ನಿಶ್ಚಿತ್ತವಾದ ಅಂಧಂತಮಸ್ಥಾನವನ್ನೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.) (೨) (ಭೂತಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಗಳು
ವೇಗವಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವುದರಿಂದ ದ್ವಿಭೂತಸರ್ಗಾ (ಶ್ಲೋ. ೬) ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಎರಡೇ ಎಂದು
ಕೇಳಲು ಕಾರಣವೇನು? ಎಂದರೆ) ಸೃಷ್ಟಿಗಳು ಬಹುವಿಧಗಳಾದಾಗ್ಯೂ ದೇವತೆಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಶುಭಫಲ
ವನ್ನು ಹೊಂದುವವರು, ಅಸುರರು ಹೆಚ್ಚು ಅಶುಭಫಲವನ್ನು ಹೊಂದುವವರು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ
ವೈವ ಅಸುರ ಎಂದು ಇಬ್ಬರು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು.) (೩) (ಗಂಧರ್ವಾದಿಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಶುಭಫಲವುಳ್ಳ
ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಮನುಷ್ಯಾಧಮಾದಿಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಅಶುಭಫಲವುಳ್ಳ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದತಕ್ಕವರಾದ ಕಾರಣ
ದೇವಾಸುರರಿಗೇನೇ ಏನು ವಿಕೀಕವು? ಎಂದರೆ) ಗಂಧರ್ವಾದಿಗಳು ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸುಖವುಳ್ಳ
ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಮನುಷ್ಯಾಧಮಾದಿಗಳು ನರಕಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ದುಃಖವುಳ್ಳ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದು
ವವರಾದ್ದರಿಂದ ಗಂಧರ್ವಾದಿಗಳೂ, ಮನುಷ್ಯಾಧಮಾದಿಗಳೂ ದೇವತೆಗಳೂ, ಅಸುರರೂ ಇವರಿಬ್ಬರ
ಫಲಗಳ ಅವಾಂತ ಫಲಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರೇ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ. (ಅಂದರೆ—ಗಂಧರ್ವಾದಿಗಳು ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ
ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆ ಆನಂದವನ್ನು ಮನುಷ್ಯಾಧಮಾದಿಗಳು ಅಸುರರಿಗಿಂತ ತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆ ದುಃಖ
ವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ.) ಗಂಧರ್ವಾದಿಗಳು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವವರೇ ಎಂದು (ಮನುಷ್ಯಾಧಮಾದಿ
ಗಳು ತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದುವವರೇ ಎಂದೂ) ತಿಳಿಯಬೇಕು ದೇವತೆಗಳೇ ವಿಕೀಕ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು
ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. (ಅಂದರೆ ಗಂಧರ್ವಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆನಂದಾತಿಶಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ.)
(ಅಸುರರೇ ಅತಿದುಃಖವಿರುವ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ.) (೪) ದ್ವೀಪೇ ಸಂಪದ್ವಿ ಮೋಕ್ಷಾಯ
ಎಂದೇ (೫)ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವಿದ್ದು ಪ್ರಯುಕ್ತವೇ ಅನೇಕ ವಿಧ ಮೋಕ್ಷವಿದೆ
ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ತಾರತಮ್ಯವಿದೆ ಎಂದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. (ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತದಲ್ಲಿ ಮೂತ್ರವಸ್ತ್ರ, ಗೀತೆ
ಕುಡ್ಡಿಯೂ ಪ್ರಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.) || ೫, ೬ ||

ಹೀ—ಸನಕಾದಿ ಋಷಿಗಳ ಕಾವರಿಂದ ಜಯ. ವಿಜಯದಿಗೆ ದೇವತ್ವವು ತಪ್ಪಿಸೋಗಿದೆ ಎನಿಸಿ
ಕೆಚ್ಚು ಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೆ ದೇವತ್ವವು ಬರುವದು. ಅಸಂಸಾರದ ಬಲವುಳ್ಳವರಿಗೇನೇ ಬಲಾವ್ಯಾ
ಕಾಂತರೂ ಪ್ರಾಪ್ತದೇವತಾಃ ತಮಾದೇವತಾಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ದೇವತ್ವವು ಒಂದೆ
ಗೂಲಿ ದ್ವಿಭೂತಸರ್ಗಾ ಎಂದು ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ

ಶಾ || (೧) ದೇವಾಸುರನರತ್ವಾದ್ಯಾ ಜೀವಾನಾಂ ತು ನಿಸರ್ಗತಃ | ನಿಸರ್ಗೋ ನಾನ್ಯತ್ಯ-
ತೇಷಾಂ ಕೇನಚಿತ್ಕೃತಿದೇವ ವಾ || (೨) ದೇವಾಃ ಶಾಪಬಲಾದೇವ ಪ್ರಹ್ಲಾದಾದಿ-
ತ್ವಮಾಗತಾಃ | ಅತಃ ಪುನಶ್ಚ ದೇವತ್ವಂ ತೇ ಯಾಂತಿ ನಿಜಮೇವ ತು || (೩) ಹೀ-
ತುತಃ ಸೋನ್ಮಥಾಭಾವೋ ರಕ್ತಶಾ ಸ್ವಟಿಕೇ ಯಥಾ | ಅ(ತ)ತೋ ನಿಕೃಶ್ಚ ನಾ-
ಪ್ಯೇಷ ಸ್ವಭಾವವಿನಿವರ್ತಕಃ || (೪) ಕಿಂ ಶ್ವಾ(ಚಾ)ಕ್ರಮ್ಯೈವ ತಂ ತಿಷ್ಠೇದೇವಸ-
ರ್ಗಸ್ತತೋ ಹಿ ಸಃ (ಯಃ) | ಅತೋಚ್ಯ ಏವ ವಿಜ್ಞೇಯೋ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯೋ-
ಹರೇಃ ಪ್ರಿಯ ಇತಿ ಚ || ೨ ||

|| ೫-೬ ||

ಅ || (೧) ದೇವತ್ವ, ಅಸುರತ್ವ, ನರತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಜೀವರಿಗೆ ಸ್ವಭಾವಗಳೇ. ನಾನು-
ರಾಣಾಂ ದೇವಂ ರೂಪಂ ನ ದೇವಾನಾಮಾಸುರಂ ನ ಜೋಭಯಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಯೋ ಯು-
ದ್ರತಃ ಸ ತದ್ರೂಪಃ ನಿಸರ್ಗೋಕ್ತೇ ತಥವತಿ ಎಂಬುವ ವೇದಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಜೀವರಿಗೆ ದೇವ-
ಶ್ವಾದಿಗಳು ಸ್ವಭಾವಗಳೇ ಆದುದರಿಂದ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುವುದಿಲ್ಲ
(೨) (ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಮೊದಲಾದ ಅಸುರರಿಗೆ ದೇವತ್ವವು ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು
ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಕೊಡುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ—) ದೇವತೆಗಳು ಶಾಪಬಲದಿಂದಲೇ ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಮೊದಲಾದ
ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದಕಾರಣ ಆ ದೇವತೆಗಳು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೇ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ದೇವತ್ವ-
ವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. (ಅಂದರೆ—ಪ್ರಹ್ಲಾದಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಸುರತ್ವವು ಸ್ವಭಾವವಲ್ಲ. ದೇವತ್ವವೇ
ಸ್ವಭಾವವು ಶಾಪದಿಂದಲೇ ಅಸುರತ್ವವು ಬಂದದ್ದು. ಅಸುರತ್ವವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದ್ದಿರುವುದರಿಂದ
ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದೇವತ್ವವು ಬಂದದ್ದು ಯುಕ್ತವು.) (೩) ಸ್ವಟಿಕಮಣಿಯು ಬಿಳಿದಾದರೂ ಕೆಂಪು
ದಾಸಾರಹೂವಿನ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಕೆಂಪಾಗಿ ಹೇಗೆ ತೋರುತ್ತದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಹ್ಲಾದಾದಿಗಳಿಗೆ
ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೇ ಆದ ದೇವತ್ವಕ್ಕೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು. (ಅಸುರಭಾವವು ಬಂದದ್ದು) ಶಾಪರೂಪವಿವಿತ್ತದಿಂದಲೇ
ಆದಕಾರಣ ದೇವತ್ವವೇ ನಿಶ್ಚಯವಾದದ್ದು. (ಅಸುರರಿಗೆ ದೇವತ್ವವು ಬಾರದಿದ್ದರೂ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದೇವತ್ವ-
ವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಸುರತ್ವವು ಬರುವುದೆಂದರೆ) ದಾಸಾರ ಹೂವಿನ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಸ್ವಟಿಕಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು
ಬಣ್ಣ ತೋರಿದರೂ ಅದು ಸ್ವಟಿಕ ಮಣಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬಿಳಿತನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ
ಪ್ರಹ್ಲಾದಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಸುರಭಾವವು ಕಾರಣವಿತ್ತೇತದಿಂದ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ದೇವತ್ವ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು
ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ (೪) (ಹಾಗಾದರೆ—ಶಾಪಾದಿಗಳು ವ್ಯರ್ಥಗಳೆಂದರೆ—) ಯಾವನು ಸ್ವಭಾವವು
ದೇವತೆಗಳ ಸ್ವಪ್ರಿಯೆಯೇ ಸೇರಿದವನೋ, ಅತನಲ್ಲಿ ದೇವತ್ವವು ಮರೆಯಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ
ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಸುರತ್ವವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅಂತಹವರು ತೋಕಾಹರಣವೇ ಆಲ್ಲ. (ಎಕೆಂದರೆ)
ಅಂತಹವರು ಮೋಕ್ಷ ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯರು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಶ್ರೀತಿಪಾತ್ರರು ಎಂದೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ || ೨ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ-
ಶಾಸ್ತ್ರಯ್ಯ ನಿರ್ಣಯೇ ಪೋಷಿತೋಽಧ್ಯಾಯಃ || ೧೬ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಭಗವದ್ಗೀತಾ-
ಶಾಸ್ತ್ರಯ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಹದಿನೇಳನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು.

ಹೀ—ಹದಿನಾಲ್ಕನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಾನು ಗುಣೇಭ್ಯಃ ಕರ್ತಾರಂ (ಕೃ. ೧೯) ಇತ್ಯಾದಿ
ಶ್ಲೋಕವನ್ನಾ ಪರಿಣಾಮ ಕಾರ್ಯವೂ ಸತ್ಯಾದಿ ಗುಣಪ್ರಯುಕ್ತವೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ.
ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರದ್ಧಾ, ಅಹಾರ, ಯಜ್ಞ, ತಪಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ
ಪ್ರಜ್ಞಾಪದಗಳಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅವುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ—

೧೬ ||

|| ಅರ್ಜುನ ಉವಾಚ ||

ಓಂ || ಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಮುತ್ಸುಜ್ಞ ಯಜಂತೇ ಶ್ರದ್ಧಯಾಸ್ತಿಕಾಃ |

ತೇಷಾಂ ನಿಷ್ಠಾ ತು ಕಾ ಕೃಷ್ಣ ಸತ್ತಮಾಹೋ ರಜಸ್ತಮಃ || ೧ ||

೧ || ಅರ್ಜುನಃ—(ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸದಾಚಾರಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ
ಪ್ರೇರ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳೋಣ ಪ್ರಶ್ನಿಸಲು ಅವಕಾಶವನ್ನು
ಹಿಂದಿರುಗಿಸಿ ಅರ್ಜುನನು, ಉವಾಚ—(ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಕೇವಲ ಕ್ರದ್ಧಿಯಿಂದ ಯಾಗಾದಿ
ಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರು ಹೇಗೆ ಇರುತ್ತಾರೆಂದು) ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ ಕೃಷ್ಣ—ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ಯೇ—
ಯಜಮನರು, ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಂ—ಸದಾಚಾರಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು, ಉತ್ಸುಜ್ಞ—ತಿಳಿಯದೆ,
ಪ್ರಜ್ಞಾ—ಶ್ರದ್ಧಾಮಾತ್ರದಿಂದ, ಅಸ್ತಿಕಾಃ—ಕೂಡಿದವರಾಗಿ, ಯಜಂತೇ—ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸು
ತ್ತಾರೆ. ತೇಷಾಂ—ಅಂತಹ ಜನರ, ನಿಷ್ಠಾತು—ಸ್ಥಿತಿಯಾದರೂ, ಕಾಂ—ಎಂತಹದು? ಸತ್ತಮ—ಅದು
ರಜಸ್ವಿತ್ವಕ್ಕಿಂತಿಯೋ, ರಜಃ—ರಾಜಸ್ವಿತ್ವಕ್ಕಿಂತಿಯೋ, ತಮಃ—ತಾಮಸ ಸ್ಥಿತಿಕ್ಕಿಂತಿಯೋ, (ಅಂದರೆ ಅಂತಹವರು
ರಜಸ್ವಿತ್ವಕ್ಕಿಂತಿಯೋ, ರಾಜಸರೋ, ತಾಮಸರೋ.) || ೧ ||

ಹೀ—ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

೧ || ಓಂ || (೧) ಗುಣಭೇದಾನ್ತಪಂಚಯತ್ಯನೇನಾಧ್ಯಾಯೇನ || (೨) ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಮು
ತ್ಸುಜ್ಞ ಅಜ್ಞಾತ್ಮೈವ | ನೇದಃ ಕೃತ್ಸೋಽಧಿಗಂತವ್ಯಃ ಸರಹಸೋ ದ್ವಿಜನ್ಯನೇತಿ
ವಿಧಿರುತ್ಸುಜ್ಞೋ ಹಿ ತೈ || (೩) ಯೇ ವೈ ವೇದಂ ನ ಪಠಂತೇ ನ ಚಾರ್ಥಂ ವೇ
ದೋಜ್ಞತಾಂಸ್ತಾನ್ವಿದ್ವಿ ಸಾನೂನಬುದ್ಧೀನಿತಿ ಮಾಧುಚ್ಯಂದಪ್ರಶ್ನುತಿ || (೪) ಅನ್ಯಥಾ
ತಾಮಸಾ ಇತ್ಯೇವೋಚ್ಯತ | ನತು ವಿಭಜ್ಯ || (೫) ಯದಿ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾಶ್ವರ್ಯ
ನೋತ್ಸುಪ್ಪತಾಸ್ತಾಃ || (೬) ನಹಿ ವೇದವಿರುದ್ಧೋ ಭರ್ಮಾ | ವೇದೋಽವಿಲೋ
ಭರ್ಮಾಮೂಲಂ ಸ್ಫುಟಿಕೀಲೇ ಚ ಕದ್ರಿದಾಮಿತಿ ಹಿ ಸ್ಫುಟಿ | ವೇದಪ್ರಜ್ಞಿತೋ
ಭರ್ಮೋ ಹ್ಯಭರ್ಮಪ್ರದ್ವಿಜರ್ಯಯ ಇತಿ ಚ ಭಾಗವತೇ || ೧ ||

೧ || (೧) (ಸಾತ್ತ್ವಿಕ ಶ್ರದ್ಧಾದಿಗಳು ಪುರುಷಾರ್ಥ ಸಾಧನಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ
ವಿಷಯವಿದೆ. ೨. ತಾಮಸ ರಾಜಸಕ ದಿಗಳು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು

ಗಳನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು, ಎಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಗುಣನಿಮಿತ್ತ ಕಗಳಾದ ಶ್ರದ್ಧಾ ವೇದಲಾದವುಗಳ ಭೇದವನ್ನು (ಪಾಪ್ಯಂ ಗುಣೇಭ್ಯಃ ಕರ್ತಾರಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಿಂದ) ಈ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ವರಿಸುತ್ತಾರೆ. (೨) (ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಮುತ್ಸೃಜ್ಯ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ವೇದಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂಬುವುದಿರುವ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾದುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎಂಬುವ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಮುತ್ಸೃಜ್ಯ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಉತ್ಸೃಜ್ಯ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯದೆ ಎಂದೇ ಅರ್ಥವು. (ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂಬುವುದಿರುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಛೇದಿಸಿ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಎಕೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ) ದ್ರಾಕ್ಷಣ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವೈಶ್ಯರು ಅಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸರ್ವ ವೇದಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುವ ವಿಧಿಯು ದ್ರಾಕ್ಷಣ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವೈಶ್ಯ ಮೂವರಿಗೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದುದಾಗಿದ್ದು ಆ ವಿಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಇದ್ದವರೇ ಬಿಟ್ಟಿರುವೆಂದನ್ನೀ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅದರ್ಥವು ಉತ್ಸೃಜ್ಯ = ತಿಳಿಯದೇ ಎಂದೇ ಅರ್ಥವು ಯುಕ್ತವು. (೩) (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಶಮ್ಭುತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಯಾರು ವೇದವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಯಾರು ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ, ವೇದ ವೇದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವರೂ ಕೂಡ ಯಾರು ವೇದವನ್ನು ಕಲಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅಂತಹವರನ್ನು ವೇದಗಳಿಂದ ವಿರಹಿತರನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿ, ಎಂದು ಮಾಧುಛಂದಸಕ್ಕುತಿಯು. (೪) (ವೇದವು ಅಪ್ರಮಾಣವು ಎಂಬುವುದಿರುವ ಬಿಟ್ಟು ಎಂದೇ ಅರ್ಥವು ಎಕೆ ಆಗಲಾರದೆಂದರೆ) ಇಲ್ಲಿ ವೇದ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಬೌದ್ಧಾದಿಗಳು ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಇರುತ್ತಾರೆಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಆಗ ಕಾಮಸರು ಎಂದೇ ಉತ್ತರ ಹೇಳಬೇಕು. ಬೌದ್ಧಾದಿಗಳು ಕಾಮಸರೆಂದು ನಿಶ್ಚಿತವೇ ಆಗಿದೆ. (ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ) ಶ್ರೀವಿಧಾರ್ಥವತಿ ಶ್ರದ್ಧಾ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳದಿರಬೇಕು. (ಮತ್ತು ವೇದಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಾದಿಗಳಾದ ಬೌದ್ಧರಿಗೂ ಪಾಶ್ಚಿಮ ಸಾತ್ವಿಕತ್ವವು ಬರಬೇಕಾಗುವುದು.) (೫) ಬೌದ್ಧರು ಸಾತ್ವಿಕರು ಎಂದಾದರೆ ವೇದಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂಬುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಬಿಡಲಾರರು. (ಸಾತ್ವಿಕತ್ವ ವೇದವಿರೋಧಿತ್ವ ಇವುಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇರಲಾರವು.) (೬) (ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುವುದನ್ನು ಹೇಗೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದು? ಎಂದರೆ ಸತ್ಯಾದ್ಯಮೋ ಧನೇಶ್ವಂಸಾಂ ಎಂಬುವ ಶ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಾತ್ವಿಕರು ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಸರ್ವಾ ಆ ವೇದವಿರೋಧಿಗಳು ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರು, ಎಂದಾಗಬೇಕಾಗುವುದು. ಅದು ಸರ್ವಥಾ ಅಯುಕ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.) ವೇದ ವಿರುದ್ಧವಾದುದು ಧರ್ಮವಾಗಲಾರದಕ್ಕೆ. (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಎಲ್ಲಾ ವೇದವೂ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು. ವೇದವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವ ಮುನ್ಯಾದಿಗಳು ಮೂವಿಂಗಳಿಂಥವು. ಅವರ ಮನೋವೃತ್ತಿಯು ತನ್ನೂಲೆ ಆಚಾರವೂ ಕೂಡ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು. (ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಚಿತ್ರವಾದ ಪ್ರಮುಕ್ತ ಯಾವುದು ಯಾವುದು ಶ್ರೀಕರಿಯು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರತಕ್ಕದೋ, ಅದನ್ನೇ ಧರ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು) ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಹಿತವಾದುದು ಧರ್ಮವು. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷಿದ್ಧವಾದುದು ಅಧರ್ಮವು, ಎಂದು ಛಾಂದಸದೃಶವೆ.

ಹೀಗೆ—ಸಾತ್ವಿಕರು ರಾಜಸರು ಕಾಮಸರು ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧರೂ ಇರುತ್ತಾರೆಂಬುವುದು ಅಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅವರ ಸಾತ್ವಿಕತ್ವಾದಿ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ ||

|| ತ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ ||

ಶ್ರೀವಿಧಾರ್ಥವತಿ ಶ್ರದ್ಧಾ ದೇಹಿನಾಂ ಸಾ ಸ್ವಭಾವಜಾ |

ಸಾತ್ವಿಕೀ ರಾಜಸೀ ಜೈವ ತಾಮಸೀ ಬೇತಿ ತಾಂ ಶ್ರೇಣಿ || ೨ ||

೮ || ಶ್ರೀಧಗವಾನ್ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಉವಾಚ = ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರದ್ಧಾ = ಅಸ್ತಿತ್ವಬುದ್ಧಿಯು, ಸ್ವಭಾವಃ = ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ, ಸ್ವಭಾವಜೈವ = ಅವನ ಜೀವರ ಸ್ವಭಾವ ಸಿದ್ಧವಾದುದೇ (ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲಿ) (ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸ್ವಭಾವಜಾ ಎಂದದ್ದು.) ಸಾ = ಆ ಶ್ರದ್ಧೆಯು, ಸಾತ್ವಿಕಃ = ಸಾತ್ವಿಕವು, ರಾಜಸೀ = ರಾಜಸವು, ತಾಮಸೀ ಚೇತಿ = ತಾಮಸವೂ ಎಂತೆಂದೂ, ತ್ರಿವಿಧಾ ವತಃ = ಮೂರು ವಿಧವಾದುದೇ. ಭವತಿ = ಆಗಿರುತ್ತದೆ, ತಾಂ = ಆ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಬುದ್ಧಿ ಹುಟ್ಟು, ಕೃಣು = ಕೇಳಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡು. ಅಂದರೆ ಅವನ ಸ್ವಭಾವವಿರುವವರು ಮಾಡುವ ಹಾಗಾದಿಗಳ ಕ್ರಮವನ್ನು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು. || ೨ ||

ಧಾ || ಅತೋ ವಿಭಜ್ಯತ | ತ್ರಿವಿಧೇತ್ಯಾದಿನಾ

|| ೨ ||

೯ || (ತೇಷಾಂ ನಿಷ್ಕಾ ತು ಕಾ ಕೃಷ್ಣ) ಎಂದು ಅರ್ಜುನನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಸಾತ್ವಿಕತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೀತು. ತ್ರಿವಿಧಾ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳಿದೆಂದರೆ—ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಅರ್ಜುನನು ದೇವವಿಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯದವರ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದಾನೋ, ಅದಕಾರಣ ಯಜ್ಞ ಮಾಡುವವರಲ್ಲಿ ವೇದವಿಧಿಯಾದ ಇದ್ದ ಕ್ರದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಾತ್ವಿಕತ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ವಿಭಾಗಮಾಡಿ ಸಾತ್ವಿಕಾದಿಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತ್ರಿವಿಧಾ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. || ೨ ||

ಹೀ—ಶ್ರದ್ಧೆಯು ಮೂರು ವಿಧವಾದದ್ದಾಗಲಿ. ಅಂತಹ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿರುವವರ ಗತಿಯೇನು, ಎಂಬುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವೇನೆಂದರೆ—

ಗೀ || ಸತ್ತ್ವಾನುರೂಪಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಶ್ರದ್ಧಾ ಭವತಿ ಭಾರತ |

ಶ್ರದ್ಧಾಮಯೋಽಯಂ ಪುರುಷೋ ಯೋ ಯಚ್ಛ್ರದ್ಧ ಸ ಏವ ಸಃ || ೩ ||

೧ || ಭಾರತ—ಅರ್ಜುನನೇ, ಸರ್ವಸ್ಯ = ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಶ್ರದ್ಧಾ = ಅಸ್ತಿತ್ವಬುದ್ಧಿಯು. ಸತ್ತ್ವಾನುರೂಪಾ = ಆಯಾ ಜೀವರ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಸದ್ಭಾವವಾದುದು. ಭವತಿ = ಆಗುತ್ತದೆ. ಆಯಂ ಪುರುಷಃ = ಈ ಪುರುಷನೂ, ಶ್ರದ್ಧಾಮಯಃ = ಶ್ರದ್ಧಾಸ್ವರೂಪನೇ (ಅಂದರೆ ಆಯಾ ಶ್ರದ್ಧಾನುಸಾರಿ ಮೂಲ ವಿಚಾರವನ್ನು ಹೊಂದುವವನು.) (ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ) ಯೋ ಯಚ್ಛ್ರದ್ಧಃ = ಯಾವ ಪುರುಷನು ಮೂಲ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನೋ, ಸಃ = ಅವನು, ಸ ಏವ = ಆ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನೇ. (ಅಂದರೆ ಸಾತ್ವಿಕ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು ಸಾತ್ವಿಕನು, ರಾಜಸ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು ರಾಜಸನು ತಾಮಸ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು ತಾಮಸನು) || ೩ ||

ಹೀ—ಸಾತ್ವಿಕತ್ವಾದಿ ಪ್ರಭೇದದಿಂದ ಶ್ರದ್ಧೆಯು ಮೂರು ವಿಧವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಪುನಃ ಸತ್ತ್ವಾನುರೂಪಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಶ್ರದ್ಧಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಎಂದರೆ—

ಧಾ || ಸತ್ತ್ವಾನುರೂಪಾ ಚಿತ್ತಾನುರೂಪಾ | ಯೋ ಯಚ್ಛ್ರದ್ಧಃ ಸ ಏವ ಸಃ | ಸಾತ್ವಿಕಃ ಶ್ರದ್ಧಃ | ಸಾತ್ವಿಕಃ ಇತ್ಯಾದಿ || ೩ ||

೧ || ಸತ್ತ್ವಾನುರೂಪಾ = ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ (ಅವನು ಜೀವಿಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ) ಅನುಗುಣವಾದುದು. ಚಿತ್ತಾನುರೂಪಾ = ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ (ಅವನು ಜೀವಿಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ) ಅನುಗುಣವಾದುದು. ಯೋ ಯಚ್ಛ್ರದ್ಧಃ = ಯಾವ ಪುರುಷನು ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನೋ, ಸಃ = ಅವನು, ಸ ಏವ = ಆ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನೇ. (ಅಂದರೆ ಸಾತ್ವಿಕ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು ಸಾತ್ವಿಕನೇ, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ತಿಳಿಯಬೇಕು) || ೩ ||

ಹೀ—ಸಾತ್ವಿಕ ಕ್ರದ್ವಾದಿಗಳುಳ್ಳವರಿಗೆ ಯಾವ ಯಾವ ಕರ್ಮಗಳಿಂದಲಿ ಅದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಯಜಂತೇ ಸಾತ್ವಿಕಾ ದೇವಾನ್ಯಕ್ಷರಂಸಿ ರಾಜಸಾಃ

ಪ್ರೇತಾನ್ಯೂತಗಣಾಂಶ್ಚಾನೈಃ ಯಜಂತೇ ತಾಮಸಾ ಜನಾಃ || ೪ ||

ಅ || ಸಾತ್ವಿಕಾಃ ಜನಾಃ=ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯದವರಾದರೂ ಸಾತ್ವಿಕಶ್ರದ್ಧೆ ವ್ಯಕ್ತವಾದ ಜನರು, ದೇವಾನ್=ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಯಜಂತೇ=ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. (ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದೈಹಿಕವಾಗಿರಿಸಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ.) ರಾಜಸಾಃ=ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯದ, ರಾಜಸ ಕ್ರದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರು, ಯಕ್ಷರಂಸಿ=ಯಕ್ಷರನ್ನೂ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನೂ, ಯಜಂತೇ=ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅನೈಃ=ಇತರರಾದ, ತಾಮಸಾ ಜನಾಃ=ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯದ ತಾಮಸ ಕ್ರದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ಜನರು, ಭೂತಾನ್=ಭೂತಗಳನ್ನೂ, ಪ್ರೇತಗಣಾಂಶ್ಚ=ಪ್ರೇತಗಳ ಸಮೂಹಗಳನ್ನೂ, ಯಜಂತೇ=ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವಿ || ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಾದಿಗಳು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೇ ಫಲವು. ರಾಜಸರಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸ್ವರ್ಗ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದ ಸಾಂಕಲ್ಪಿಕ ಸ್ವರ್ಗವೇ ಫಲವು. ತಾಮಸರಿಗಾದರೂ ಶಿವನ ಶರವಾರವಾದ ಭೂತಾದಿಗಳ ದ್ರಾಪ್ತಿಯು ಫಲವು. || ೪ ||

ಹೀ—ತಾಮಸರು ಭೂತಾದಿ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೊಂದುವುದಲ್ಲ, ಮತ್ತೆ ಅವರಿಗೆ ತಮ ದ್ರಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆಂದು ೨ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಅಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತಂ ಘೋರಂ ತಪ್ಯಂತೇ ಯೇ ತಪೋ ಜನಾಃ |

ದಂಭಾಹಂಕಾರಸಂಯುಕ್ತಾಃ ಕಾಮರಾಗಬಲಾನ್ವಿತಾಃ || ೫ ||

ಅ || ಯೇ ಜನಾಃ=ಯಾವ ಜನರು. ಅಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತಂ=ಸಜ್ಜಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳದೆ ಇದ್ದ ದುಶ್ಚಕ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಘೋರಂ=ಮಹಾಕಷ್ಟರೂಪವಾದ, ತಪಃ=ತಪಸ್ಸನ್ನು, ದಂಭಾಹಂಕಾರಸಂಯುಕ್ತಾಃ=ದಂಭ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರ, ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ, ಕಾಮರಾಗಬಲಾನ್ವಿತಾಃ=ಇಹೈಯೂ, ಅಸಕ್ತಿಯೂ, ಅಗ್ರಹವೂ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ, ತಪ್ಯಂತೇ=ಮಾಡುತ್ತಾರೋ. (ಅಂಶಹವರನ್ನು ಅಸುರರೆಂದು ತಿಳಿ.) || ೫ ||

ಭಾ || ಈ ಸಾತ್ವಿಕಶ್ರದ್ಧೆ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಭಜನಾ | ಯಜಂತ ಇತ್ಯಾದಿನಾ || ೪, ೫ ||

ಅ || ಸಾತ್ವಿಕಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು ಯಾವನು? ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ - ಯಜಂತೇ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕ್ರದ್ವಾತ್ಪರೂಪವನ್ನು ವಿಭಾಗಮಾಡಿ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿವಾದ ಕ್ರದ್ವಾತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. || ೪, ೫ ||

ಗೀ || ಕರ್ಷಯಂತಃ ಕರೀರಶ್ಚಂ ಭೂತಗ್ರಾಮಮುಚೇತಸಃ |

ಮಾಂ ಚೈವಾಂಶತ್ಕರೀರಶ್ಚಂ ತಾನ್ವಿದ್ಯಾಸುರನಿಶ್ಚಯಾನ್ || ೬ ||

ಅ || ಕರೀರಶ್ಚಂ=ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕವಾಗಿರುವ, ಭೂತಗ್ರಾಮಂ=ಲಕ್ಷ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವ ಸಮುದಾಯವನ್ನು, ಅಂಶತ್ಕರೀರಶ್ಚಂ ಮಾಂ ಚೈವ=ಸರ್ವರ ಕರೀರದೊಳಗೆ ನಿಯಾಮಕವಾಗಿರುವ

೨೨ ಸ್ವ ಕೂಡ, ಕರ್ವಯಂತಃ=ಅಲ್ಪ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನೆಂದೂ ಅಥವಾ ನಿರ್ಗುಣನೆಂದೂ, ತಿಳಿ
ಮಾಡಲು, ಅಹೇತಸಃ=ಅವಿವೇಕಿಗಳು, ತಾನ್=ಅಂತಹವರನ್ನು, ಆಸುರ ನಿಶ್ವಯಾನ್ ಎವ=
ಪ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಆಸುರರನ್ನಾಗಿಯೇ, ಆಸುರಸಂಬಂಧಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವರನ್ನಾಗಿಯೇ, ವಿದ್ವಿ=ತಿಳಿ,
|| ೬ ||

ಹೀ-ಶ್ರದ್ಧಾಭೇದದಿಂದ ಸಾತ್ವಿಕಾದಿ ಭೇದವು ಅವರವರ ಸದಸತ್ಯಮಗಳ ಭೇದದಿಂದ ಸಾತ್ವಿ
ಗದಿ ಸ್ವರೂಪಭೇದದಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಂದು ಹೇಳಿ ಈಗ ಆಹಾರಗಳ ಭೇದದಿಂದಲೂ ಆ ಸಾತ್ವಿಕಾದಿ
ಮೂರ ಭೇದವನ್ನು ೭ ತೋರಿಸುವ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

|| ೭ || ಆಹಾರಸ್ತ್ವಪಿ ಸರ್ವಸ್ಯ ತ್ರಿವಿಧೋ ಭವತಿ ಪ್ರಿಯಃ |

ಯಜ್ಞಸ್ತಪಸ್ತಥಾ ದಾನಂ ತೇಷಾಂ ಭೇದಮಿಮಂ ಕೃಣು || ೭ ||

೧ || ಸರ್ವಸ್ಯ=ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ ತಾಮಸ ಎಲ್ಲಾ ಜನರಿಗೂ, ಪ್ರಿಯಃ=ಪ್ರೀತವಿಷಯವಾದ,
ಆಹಾರಸ್ತ್ವಪಿ=ಆಹಾರವೂ ಕೂಡ, ತ್ರಿವಿಧಃ=ಮೂರು ವಿಧವಾದುದು, ಭವತಿ=ಆಗುತ್ತದೆ, ತಥಾ=
ಹಾಗೆಯೇ, ಯಜ್ಞಃ='ಯಾಗವೂ, ತಪಃ=ತಪಸ್ಸು, ದಾನಂ=ದಾನವೂ (ಮೂರು ವಿಧವು) ತೇಷಾಂ=
ಆಹಾರಾದಿಗಳ, ಇಮಂ ಭೇದಂ=ಈ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಮೂರು ವಿಧ ಶ್ರಭೇದವನ್ನು, ಕೃಣು=ಕೇಳು,

೨ || ಆಹಾರಭೇದವನ್ನು ಎಕೆ ಹೇಳುವುದೆಂದರೆ-ರಾಜಸ ಆಹಾರಗಳ ಸೇವನೆಯಿಂದ ಕೆಡುಕು
ಬೆಂದು ತಿಳಿದು ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಾತ್ವಿಕ ಆಹಾರಗಳ ಸೇವನೆಯಿಂದ ಸತ್ವಗುಣವನ್ನು ವೃದ್ಧಿ
ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಜ್ಞಾನವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿ ಎಂಬುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಹಾರಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವುದು.
|| ೭ ||

ಹೀ-ನಿರ್ವಿಕಾರನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಕೃತತ್ವವು ಕೂಡುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ-

ಧಾ ೬ (೧) ಭಗವತ್ಕರ್ತೃನಂ ನಾಮಾಲ್ಪತ್ಯದೃಷ್ಟಿರೇವ || (೨) ಯೋ ವೈ ಮಹಾಂತಂ
ಪರಮಂ ಪುಮಾಂಸಂ ನೈವಂ ದ್ರಷ್ಟಾ ಕರ್ತೃಕಃ ಸೋತಿತಾಪೀತಿ ಹ್ಯನಭಿಮಾನ್-
ಶ್ರುತಿಃ || (೩) ಆಸುರೋ ನಿಶ್ವಯೋ ಯೇಷಾಂ ತ ಆಸುರನಿಶ್ವಯಾಃ | ದೇವಾಸ್ತು
ಸಾತ್ವಿಕಾಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ದೈತ್ಯಾ ರಾಜಸತಾಮಸಾ ಇತಿ ಹ್ಯಾಗ್ನಿವೇದ್ಯಶ್ರುತಿಃ || ೬, ೭ ||

೧ || (೧) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕರ್ತನಿ ಮಾಡುವುದೆಂದರೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಅಲ್ಪ ಗುಣಗಳು
ಳ್ಳವನು, ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಲ್ಲ, ಎಂದೂ ಮತ್ತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜೀವರೂಪನು ಎಂದೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು
ವುದೇ. (೨) (ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಸತ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.)
ಯಾವನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೆಂದುತ್ತಮನೂ ಅಕ್ಷೀಪಕಿಯೂ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನೂ ಆದ ಆ ಪುರುಷರಲ್ಲವೆಲ್ಲ
ಕೂಡ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಉತ್ತಮತ್ವವಿತ್ತು ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವೂ ಇದ್ದೆಂದು ಯಾವನು ತಿಳಿದು
ಕೊಂಡೋ ಆತನು, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಲ್ಪ ಗುಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಕರ್ತೃಕನೆಂದೂ ಆತಿ
ತಾಪಿತ್ವವು, ಎಂದೂ ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು. (೩) ಆಸುರ ಸಾತ್ವಿಕ
ಯಾದ ಶ್ರದ್ಧೆಯು ಯಾರಿಗೆ ಇದೆಯೋ, ಅವರು ಆಸುರ ನಿಶ್ವಯವಲ್ಲವರು. (ದೇವ ಸನ್ನಿವಯಾನ್
ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಆಸುರನಿಶ್ವಯಾನ್ ಎಂಬ ಹೇಳುವು ಹೇಗಿವೆರೆ) ದೇವಾಸ್ತು ಸಾತ್ವಿಕಾಃ

ಗಲಿಂದ ಸಾತ್ವಿಕರೀಶರೂ, ದೈತ್ಯಪರ್ಯಾಯ ಪದಗಳಿಂದ ರಾಜಸ ತಾಮಸರೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಎಂದು
ಅಗ್ನಿ ವೇದ್ಯಕೃತಿಯು. || ೬, ೭ ||

ಹೀ—ಈಗ ಮೂರು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ, ತಾಮಸ ಆಹಾರಗಳ ಭೇದವನ್ನು
ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಆಯುಷೈತ್ತಬಲಾರೋಗ್ಯಸುಖಪ್ರೀತಿವಿವರ್ಧನಾಃ |

ರಸಾಃ ಸ್ವಿಗ್ಧಾಃ ಸ್ಥಿರಾ ಹೃದ್ಯಾ ಆಹಾರಾಃ ಸಾತ್ವಿಕಪ್ರಿಯಾಃ || ೮ ||

ಅ || ಆಯುಃ....ವಿವರ್ಧನಾಃ=ಆಯುಃ=(ಆಯುಷ್ಯವು) ಜೀವನವೂ, ಸತ್ಯ=ಸಾತ್ವಿಕ ವಸ್ತುವಿನ
ಸೇವನೆಯಿಂದ ಅಗುವ ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಯಿಂದಾಗುವ ಸಾಧುತನವೂ, ಬಲ=ಶಕ್ತಿಯೂ, ಅರೋಗ್ಯ=
ರೋಗವಿಲ್ಲದರೋತ, ಸುಖ=ಒಮ್ಮೆ ಸೇವಿಸಿದರೂ ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೆ ಇರುವ ಸಂತೋಷವೂ, ಪ್ರೀತಿ=
ಆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವ ಸಂತೋಷವೂ, ಇವುಗಳನ್ನು ವಿವರ್ಧನಾಃ=ವಿಕೇಷ
ವಾಗಿ ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವ, ರಸಾಃ=ರಸಯುಕ್ತಗಳಾದ, ಸ್ವಿಗ್ಧಾಃ=ಸ್ನೇಹವಿರುವ, ಸ್ಥಿರಾಃ=ಸೇವಿಸಿದ್ರಿಂದ
ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೂ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ, ಅಹ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳು, ಹೃದ್ಯಾಃ=ಒಮ್ಮೆ ಸೇವಿಸಿದ
ಹನೆ ಇನ್ನೂ ಇನ್ನೂ ಸೇವಿಸೋಣ ಎಂತ, ಮನೋರಂಜಕಗಳಾದ, ಆಹಾರಾಃ=ಅಂತಹ ಆಹಾರಗಳೆಲ್ಲವೂ.
ಸಾತ್ವಿಕಪ್ರಿಯಾಃ=ಸತ್ಯಗುಣವಿರುವವರಿಗೆ ಪ್ರೀತಿವಶಯಗಳು. || ೮ ||

ಗೀ || ಕಟಾನ್ಮಲವಣಾತ್ಯುಷ್ಣತೀಕ್ಷ್ಣರೂಕ್ಷವಿದಾಹಿನಃ |

ಆಹಾರಾ ರಾಜಸಸ್ಯೇಷ್ಠಾ ದುಃಖತೋಕಾಮಯಪ್ರದಾಃ || ೯ ||

ಅ || ಕಟಾನ್ಮ....ವಿದಾಹಿನಃ=ಕಟು=ಅತಿಖಾರವಾದ ಮೆಣಸು ಮೊದಲಾದುದು, ಅನ್ಮ=ಅತ್ಯಂತ
ಹುಳಿಯಾದ ಅಂದಿರ ರಸ ಮೊದಲಾದುದು, ಲವಣ=ಉಪ್ಪು, ಅತ್ಯುಷ್ಣ=ಬಹಳ ಸುಡುವ, ತೀಕ್ಷ್ಣ=
ಅತಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಸಾಸುವೆ ಮೊದಲಾದುದು, ರೂಕ್ಷ=ಸ್ವಿಕೆ ಯಾವ ರಸವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು, ವಿದಾ
ಹಿನಃ=ವಿಕೇಷತಃ ಸಂಶಾಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ, ಸಾಸುವೆ, ಹಿಂಗು, ಕುಂತಿ ಮೊದಲಾದ, ಆಹಾರಾಃ=
ಈ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳು, ದುಃಖತೋಕಾಮಯಪ್ರದಾಃ=ಉಣ್ಣುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದುಃಖವನ್ನೂ,
ಅ ಮೇಲೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಖೇದವನ್ನೂ, ರೋಗವನ್ನೂ, ಕೊಡುವುದಾದರೆ, ರಾಜಸಸ್ಯ=ರಾಜಸ ಸ್ವಭಾವ
ವುಳ್ಳ ಪುರುಷನಿಗೆ, ಇಷ್ಟಾಃ=ಪ್ರೀತಿ ವಿಷಯಗಳಾದವುಗಳು. (ಅಕಟಾದಿ ಆಹಾರಗಳೂ ದುಃಖ
ರೋಗಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡದೆ ಅರೋಗ್ಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದರೆ ಸಾತ್ವಿಕಗಳೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.) || ೯ ||

ಗೀ || ಯಾತಯಾಮಂ ಗತರಸಂ ಪೂತಿಪರ್ಯುಷಿತಂ ಚ ಯತ್ |

ಉಚ್ಚಿಷ್ಯಮಪಿ ಚಾಮೇಧ್ಯಂ ಭೋಜನಂ ತಾಮಸಪ್ರಿಯಂ || ೧೦ ||

ಅ || ಯತ್ ಭೋಜನಂ=ಯಾವ ಭೋಜನವಾದ ವಸ್ತುವು, ಯಾತಯಾಮಂ=ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿದ
ವೇರೆ ಒಂದು ಜಾಮು ಎಸರಿದ್ದು, ಗತರಸಂ=ಮೊದಲು ಒಳ್ಳೇ ರಸವಿದ್ದುದಾಗಿ ಆ ಮೇಲೆ ಕೆಟ್ಟ
ಹೋಗಿರುವದೋ, (ಸ್ವಾದುತ್ಕಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ) ಫಲಿ=ಹಳಸು ಮೊದಲಾದ ದುರ್ಗಂಧವುಳ್ಳದ್ದೋ

ಋಷಿಶಂಕರ-ಹಂ ಹಿಂದಿನ ದಿನದಲ್ಲಿ ವಾಕಮಾಡಿದ್ದಿಂದ ತಂಗಳಾದುದೋ, ಅಪಿ=ಮತ್ತು, ಉಚ್ಚಿಷ್ಠಂ=ಉಚ್ಚಿಷ್ಠನು ಉಂಟು ಉಳಿದಿದು ಎಂಜಲಾದುದು, ಅಮೇಷ್ಯಂ=ಶ್ರೀಮಿ ಕೀಟಾದಿಗಳಿಂದ ಅಕುಟಯಾದುದೋ, (ಅಂತಹ ಅವಿವಿಕ್ತವಾದ ಭೋಜ್ಯವಸ್ತುವು) ತಾಮಸಪ್ರಿಯಂ=ತಾಮಸ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಜನಃ ಪ್ರಿಯವಾದುದು. || ೧೦ ||

ಹೀ-ಯಜ್ಞವು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಾತ್ವಿಕಾದಿಗಳ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

೧೧ || ಅಫಲಾಕಾಂಕ್ಷಿಭಿಯೋ ಜ್ಞೋ ವಿಧಿವ್ಯಷ್ಟೋ ಯ ಇಜ್ಯತೇ |
ಯಷ್ಟವ್ಯಮೇವೇತಿ ಮನಃ ಸಮಾಧಾಯ ಸ ಸಾತ್ವಿಕಃ || ೧೧ ||

ಅ || ಅಫಲಾಕಾಂಕ್ಷಿಃ-ಯಾವದೊಂದು ಫಲವನ್ನು ಅನೇಕ್ಷಿಸದಿರುವವರಿಂದ, ಯಃ ಯಜ್ಞಃ-ಯಾವ ಯಜ್ಞವು, ವಿಧಿವ್ಯಷ್ಟಃ=ವಿಧಿಯುಳ್ಳ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, (ಮಂತ್ರ ಕ್ರಿಯಾದಿಗಳ ರೋಪದಿಂದ) ಯಷ್ಟವ್ಯಮೇವೇತಿ-ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಕರ್ತವ್ಯವೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಮಾತಕ್ಕಾದೇ ಎಂದು, ಮನಃ=ಮನಸ್ಸನ್ನು, ಸಮಾಧಾಯ=ವಿಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ಇತೇ=(ಸದ್ವ್ರವ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಇದು ಶ್ರೀವರಮಾತ್ಮನ ಆರಾಧನವೇ ಎಂದು ತಿಳಿದು) ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೋ, ಸಃ=ತಮದಮಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಆ ಯಜ್ಞವು, ಸಾತ್ವಿಕಃ=ಸಾತ್ವಿಕವುಳ್ಳವು. (ಎಂದು ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.) || ೧೧ ||

೧೨ || ಅಭಿಸಂಧಾಯ ತು ಫಲಂ ದಂಭಾರ್ಥಮಪಿ ಜೈವ ಯತ್ |
ಇಜ್ಯತೇ ಭರತಶ್ರೇಷ್ಠ ತಂ ಯಜ್ಞಂ ವಿದ್ಧಿ ರಾಜಸಂ || ೧೨ ||

ಅ || ಭರತಶ್ರೇಷ್ಠಃ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಫಲಂ=ಫಲವನ್ನು, ಅಭಿಸಂಧಾಯ ತು ವಿವ=ಇಚ್ಛಿಸಿಕೊಂಡೇ, (ಎಂದರೆ ನನಗೆ ಮಹಾಫಲವು ಸಿಗಲಿ, ಎಂದು ಇಚ್ಛಿಸುವವನಾಗಿಯೇ) ದಂಭಾರ್ಥಮಪಿ-ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಮಹಾ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವೆನೆಂದು ತನಗೆ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ, ಮಹಾ ಇಜ್ಯತೇ-ಯಾವ ಯಜ್ಞವು ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೋ, ತಂ ಯಜ್ಞಂ=ಆ ಯಜ್ಞವನ್ನು, ರಾಜಸಂ=ರಾಜಸಯಜ್ಞವನ್ನಾಗಿ, ವಿದ್ಧಿ=ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು. || ೧೨ ||

೧೩ || ವಿಧಿಹೀನಮಸೃಷ್ಟಾನ್ನಂ ಮಂತ್ರಹೀನಮದಕ್ಷಿಣಂ |
ಶ್ರದ್ಧಾವಿರಹಿತಂ ಯಜ್ಞಂ ತಾಮಸಂ ಪರಿಚಕ್ಷತೇ || ೧೩ ||

ಅ || ವಿಧಿಹೀನಂ-ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಭೇದ ಮಾಡದೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಅಶ್ವಮೇಧ, ಋಗ್ವೇದಸಂಹರಣಾದಿರೂಪವಾದ ಅನ್ನದಾನವಿಧಿ, ಮಂತ್ರಹೀನಂ-ಯಾವ ಯಾವದೋ ಶ್ರೀಮದೇವಾದ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಕೋರೂದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡದೇ, ಅಂತಹ ಮಂತ್ರಗಳಿಲ್ಲದ, ಅದಕ್ಷಿಣಂ-ದಾನದತ್ತಿಪಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಿರುವ, ಶ್ರದ್ಧಾವಿರಹಿತಂ-ಇಷ್ಟಕ್ಕಾದುದು ಎಂಬ ಭಾವವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದು, ಯಜ್ಞಂ=ಯಜ್ಞವನ್ನು, ತಾಮಸಂ=ತಾಮಸವಾದುದು, ಪರಿಚಕ್ಷತೇ || ೧೩ ||

ಹೀ-ಹಿಂದೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಮಾಡಿದ ತಪಸ್ಸಿನ ಪ್ರಭೇದದಿಂದ ಸಾತ್ವಿಕಾದಿ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಾಗಿ ಶರೀರ. ವಾಕ್, ಮನಸ್ಸು ಈ ಮೂರು ಪ್ರಭೇದದಿಂದ ತಪಸ್ಸು ಮೂರು ವಿಧವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಪ್ರಥಮತಃ ಶಾರೀರಕ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ದೇವದ್ವಿಜಗುರುಪ್ರಾಜ್ಞ ಪೂಜನಂ ಶೌಚಮಾರ್ಜವಂ |

ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮಹಿಂಸಾ ಚ ಶಾರೀರಂ ತಪ ಉಚ್ಯತೇ

|| ೧೪ ||

ಅ || ದೇವದ್ವಿಜಗುರುಪ್ರಾಜ್ಞ ಪೂಜನಂ-ದೇವತೆಗಳು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಗುರುಗಳು, ತಪಸ್ವಿಗಳು, ಇವರನ್ನು ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಪೂಜಿಸುವುದು, ಶೌಚಂ-ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರ ಶುದ್ಧಿಯು, ಅಂಜನ ಸ್ನಾನಾದಿರೂಪವಾದ ಬಾಹ್ಯಶುದ್ಧಿಯೂ, ಮನೋನೈರ್ಮಲ್ಯರೂಪ ಅಂತರಶುದ್ಧಿಯೂ, ಅರ್ಜವಂ-ಮನೋವಾಕ್ಯಾಯ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ-ಉತ್ಕರ್ಷ ರೀತಿಯಾಗಿ ಇರುವುದು, ಅಹಿಂಸಾ ಚ-ಪರರಿಗೆ ಹಿಂಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡದಿರುವುದು, (ಇವೆಲ್ಲವೂ) ಶಾರೀರಂ ತಪಃ-ಶರೀರ ಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಶರೀರಸಂಬಂಧಿಯಾದ ತಪಸ್ಸೆಂದೂ, ಉಚ್ಯತೇ-ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ

|| ೧೪ ||

ಹೀ-ವಾಚನಿಕ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಅನುದ್ವೇಗಕರಂ ವಾಕ್ಯಂ ಸತ್ಯಂ ಪ್ರಿಯಹಿತಂ ಚ ಯತ್ |

ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಾಭ್ಯಾಸನಂ ಚೈವ ವಾಙ್ಮಯಂ ತಪ ಉಚ್ಯತೇ

|| ೧೫ ||

ಅ || ಅನುದ್ವೇಗಕರಂ-ಇತರರಿಗೆ ಕ್ಷೋಭೆಯನ್ನೂ ಭಯವನ್ನೂ ದುಃಖವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಸತ್ಯಂ-ಯಥಾರ್ಥವಾದ, ಪ್ರಿಯಹಿತಂ ಹ-ಪ್ರಿಯ-ಕೇಳುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಮತ್ತು ಕೇಳದೇ-ಅನು ಇದ್ದೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ, ಹಿತಂ-ಕೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಕಡೆಗೂ ಬಹುಕಾಲಿಕ ಸಮವನ್ನೇ ಬಯಸುವುದಕ್ಕಿರುವುದೂ, ಯತ್ ವಾಕ್ಯಂ-ಇಂತಹುದು ಯಾವುದು ವಾಕ್ಯವಿದೆಯೋ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಾಭ್ಯಾಸನಂ ಚ-ಮತ್ತು ಮತ್ತು ವೇದಪಾರಾಯಣಾದಿಗಳು ಯಾವುವು ಇವೆಯೋ, (ಅವು ಕೂಡ) ವಾಙ್ಮಯಂ ತಪ ಏವ-ವಾಗಾತ್ಮಕವಾದ ತಪಸ್ಸು ಎಂದೇ, ಉಚ್ಯತೇ-ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ

|| ೧೫ ||

ಹೀ-೨ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರೀತಿ, ಹೃದ್ಯಾಃ ಈ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಭಾ || (೧) ಪ್ರೀತಿಶಾಂತತರಿಕಾ | ಹೃದ್ಯತ್ವಂ ದರ್ಶನೇ || (೨) ಸ್ವಿರಾಶ್ಚ ನ ತದೈವ ಸತ್ಯಾ ಭವಂತಿ | ತಥಾ ಹ್ಯಾಜ್ಞಾದಯಃ || ೧೬ ||

ಅ || (೧) ಪ್ರೀತಿಃ-ಉಪಭೋಗಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ಉಂಟಾಗುವ ಸುಖವು, ಹೃದ್ಯಾಃ-ಸುಖವು ಸುಖ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಮನೋರಂಜಕಗಳಾದ ವಸ್ತುಗಳು, (೨) (ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ಸ್ವೀಕಾರ) ಇವೆರಡರಿಂದ ಸ್ವಿರಾಃ ಎಂದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಎಂದರೆ - ಯಾವ ಅಮೋಘವೂ ಸುಖಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಹಕ್ಕಾಗಿರಬೇಡಿ ಆ ಮೇಲೆಯೂ ಬಹುಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೂರಕ್ಕೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದಂತೆ ಕೊನೆ ಹಕ್ಕಾಗಿರಬೇಡಿ, ಅಂತಹ ಅಜ್ಞಾನೋದಿಂದ ಪದಾರ್ಥಗಳು, ಸ್ವಿರಾಃ ಎಂದು ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ಸ್ವೀಕಾರ

೩೬-ಮಾನಸಿಕ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

೧೬ || ಮನಃಪ್ರಸಾದಃ ಸೌಮ್ಯತ್ವಂ ಮೌನಮಾತ್ಮವಿನ್ಯಗ್ರಹಃ |

ಭಾವಸಂಶುದ್ಧಿರತ್ತೇತತ್ತಪೋ ಮಾನಸಮುಚ್ಯತೇ

|| ೧೬ ||

ಅ || ಮನಃಪ್ರಸಾದಃ=ಪ್ರಯತ್ನ ಪಡೆದೇನೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ವಿಷಯಗಳ ಕಡೆಗೆ ಮನಸ್ಸು ಹೋಗುವುದು (ಅಥವಾ ಕ್ರೋಧಾದಿಗಳಿಂದ ಕಲುಷಿತವಾಗದ ಮನಸ್ಸು). ಸೌಮ್ಯತ್ವಂ=ಕಾರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ಮೌನಂ=ಸರ್ವಥಾ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು, ಅಥವಾ ಸರ್ವದಾ ಇಷ್ಟಾರ್ಥ ವಿಚಾರವು, ಆತ್ಮ ವಿನ್ಯಗ್ರಹಃ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಸರ್ವದಾ ಮನಸ್ಸನ್ನು ವಿತೇಷತಃ ಇರಿಸೋಣ, ಭಾವಸಂಶುದ್ಧಿಃ=ಅಂಶಕರಣಕುದ್ರಿಯು, (ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ನಾನಾವಿಧವಾದ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು) ಇತ್ಯೇತತ್=ಇವೆಲ್ಲವೂ, ಮಾನಸಂ ತಪಃ=ಮಾನಸ ತಪಸ್ಸೆಂದು, ಉಚ್ಯತೇ=ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. || ೧೬ ||

೩೭-ಸಾತ್ವಿಕ ಮೊದಲಾದ ತಪಸ್ಸುಗಳ ಭೇದದಿಂದ ಸಾತ್ವಿಕ ಮೊದಲಾದ ಜೀವರ ಭೇದವನ್ನು ೩ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

೧೭ || ಶ್ರದ್ಧಯಾ ಪರಯಾ ತಪ್ತಂ ತಪಸ್ತತ್ತ್ರಿವಿಧಂ ನರೈಃ |

ಅಫಲಾಕಾಂಕ್ಷಿಭಿರ್ಯುಕ್ತೈಃ ಸಾತ್ವಿಕಂ ಪರಿಚಕ್ಷತೇ

|| ೧೭ ||

ಅ || ನರೈಃ=ಮನುಷ್ಯರಿಂದ, ತಪ್ತಂ=ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ, ತಪಃ=ತಪಸ್ಸು, (ಯಾವುದಿದೆಯೋ.) ತತ್=ಅದು, ತ್ರಿವಿಧಂ=ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ ತಾಮಸ ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧವು. ಅಫಲಾಕಾಂಕ್ಷಿಭಿಃ=ಭಗವಂತನ ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದವರಾದ ಫಲೇಚ್ಛೆಯನ್ನು ತೊರೆದಿರುವ ಯುಕ್ತೈಃ=ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಣಾ ರೂಪವಾದ ಯೋಗದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಜನರಿಂದ. ಪರಯಾ=ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ, ಶ್ರದ್ಧಯಾ=ಇತಿಶ್ಯ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ, ತಪ್ತಂ=ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ, ತಪಃ=ತಪಸ್ಸನ್ನು, ಸಾತ್ವಿಕಂ=ಸಾತ್ವಿಕವನ್ನಾಗಿ, ಪರಿಚಕ್ಷತೇ=ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, (ಹಾಗೆ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವವನು ಸಾತ್ವಿಕನು) || ೧೭ ||

೧೮ || ಸತ್ಕಾರಮಾನಪೂಜಾರ್ಥಂ ತಪೋ ದಂಭೇನ ಜೈವ ಯತ್ |

ಕ್ರಿಯತೇ ತದಿಹ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ರಾಜಸಂ ಚಲಮಧ್ರುವಂ

|| ೧೮ ||

ಅ || ಸತ್ಕಾರಮಾನ ಪೂಜಾರ್ಥಂ=ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಮಾಡತಕ್ಕ ಅದರವೂ, ಮಾತುಗಳಿಂದ ಹೊಗಳುವುದೂ, ಪೀರದಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರಾದಿಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸುವುದೂ ಇವುಗಳಿಗಾಗಿ, ದಂಭೇನ ಚ=ತನಗೆ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಯೇ, ಯತ್ ತಪಃ=ಯಾವ ತಪಸ್ಸು, ಇತ್ ಅ ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಕ್ರಿಯತೇ=ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೋ, ತತ್=ಅ ತಪಸ್ಸು, ರಾಜಸಂ ರಾಜಸ ತಪಸ್ಸೆಂದೂ, ಪ್ರೋಕ್ತಂ=ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ತತ್=ಅ ತಪಸ್ಸು (ನಿತ್ಯ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು, ಮತ್ತೆ) ಚಲಂ ಅಲ್ಪಕಾಲಿಕವಾದದ್ದು ಎಂಬುದನ್ನು ತೋಡತಕ್ಕದ್ದು. ಅಧ್ವಂವಂ=ನಾಶಹೊಂದತಕ್ಕದ್ದು. (ಅಂತಹ ತಪಸ್ಸಿಯು ರಾಜಸನು)

ಹೀ-ಶಾವಸಃ ತವತ್ವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—

ಗೀ || ಮೂಢಗ್ರಾಹೇಣಾತ್ಮನೋ ಯಪ್ಪೀಡಯಾ ಕ್ರಿಯತೇ ತಪಃ |

ಪರಸ್ಯೋತ್ಪಾದನಾರ್ಥಂ ನಾ ತತ್ತಾಮಸಮುದಾಹೃತಂ || ೧೯ ||

ಅ || ಮೂಢಗ್ರಾಹೇಣ—ಅವನೇಕದಿಂದಂಟಾದ ದುರಾಗ್ರಹದಿಂದ, ಆತ್ಮನಃ=ತನ್ನ ದೇಹಕ್ಕೆ, ಪೀಡಯಾ=ದುಃಖಾದಿರೂಪವಾದ ಪೀಡೆಯನ್ನು ಒತ್ತಿಮಾಡಿಕೊಂಡು, ನಾ=ಅಥವಾ, ಪರಸ್ಯ=ರಕ್ತವನ್ನ, ಉತ್ಪಾದನಾರ್ಥಂ=ನಾರಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಯತ್ತಪಃ=ಯಾವ ತಪಸ್ಸು, ಕ್ರಿಯತೇ=ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೋ, ತತ್=ಆ ತಪಸ್ಸು, ತಾಮಸಂ=ತಾಮಸ ತಪಸ್ಸೆಂದು, ಉದಾಹೃತಂ=ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (ಹಾಗೆ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವವನು ತಾಮಸ ತಪಸ್ವಿಯು.) || ೧೯ ||

ಹೀ—ಹಿಂದೆ ಕೃತಿಹ್ನಾ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಕಾರ ದಾನವು ಮೂರು ವಿಧವೆಂದು ಹೇಳಿ ಆ ದಾನವಭೇದದಿಂದ ಸಾತ್ವಿಕಾದಿಗಳ ಭೇದವನ್ನು ಮೂರು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಹೇಳುವರು—

ಗೀ || ದಾತವ್ಯಮಿತಿ ಯದ್ವಾ ನಂ ದೀಯತೇನುಪಕಾರಿಣೇ |

ದೇಶೇ ಕಾಲೇ ಚ ಪಾತ್ರೇ ಚ ತದ್ವಾ ನಂ ಸಾತ್ವಿಕಂ ಸ್ವತಂ || ೨೦ ||

ಅ || ದಾತವ್ಯಮಿತಿ ಯದ್ವಾ ನಂ=ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಸತ್ಯಾತ್ಮದಲ್ಲಿ ದಾನಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೆಂಬುವ ಆತ್ಮೀಯದಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಯಾವ ವಸ್ತುವು, ದೇಶೇ=ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ, ಕಾಲೇ=ಪುಣ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಮಠಕಾರಿಣೇ=ತನಗೆ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡದಿರುವ (ಅಂದರೆ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದವನೆಂದಾಗಿ) ಮುಂದೆ ಮಾಡಿಯಾನೆಂದಾಗಲೀ ಇದ್ದೇ ಮಾಡದೇನೇ) ಪಾತ್ರೇ=ಸಮಾಚಾರ ವಿಧ್ಯಾವಿಗಳಿಂದ ಇರುವ ಯೋಗ್ಯ ಪ್ರಾಹ್ಮಣಿಗೋಸ್ಕರ, ದೀಯತೇ=ಕೊಡಲ್ಪಡುತ್ತದೋ, ತದ್ವಾ ನಂ=ಆ ದಾನವು, ಸಾತ್ವಿಕಂ ಸ್ವತಂ=ಸಾತ್ವಿಕ ದಾನವು ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (ಹಾಗೆ ದಾನ ಮಾಡುವವನು ಸಾತ್ವಿಕನು.) || ೨೦ ||

ಗೀ || ಯತ್ತು ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರಾರ್ಥಂ ಫಲಮುದ್ದಿಶ್ಯ ನಾ ಪುನಃ |

ದೀಯತೇ ಚ ಪರಿಕ್ಷಿಪ್ತಂ ತದ್ವಾ ಜಸಮುದಾಹೃತಂ || ೨೧ ||

ಅ || ಯತ್ತು=ಯಾವದಾನವು, ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರಾರ್ಥಂ=ನಾನು ಇವನಿಗೆ ದಾನಮಾಡಿದರೆ ಆತನು ಪನಗೆ ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿಯಾನು ಎಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಪುನಃ=ಮತ್ತೆ, ಫಲಂ ಉದ್ದಿಶ್ಯ ನಾ=ಅತರ ಫಲವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಮಾಡಿಕೊಂಡೇ, ಪರಿಕ್ಷಿಪ್ತಂ=ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ತಮಾಸ ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ದೀಯತೇ ಚ=ಕೊಡಲ್ಪಡುತ್ತದೋ, ತದ್ವಾ ನಂ=ಆ ದಾನವು, ರಾಜಸಂ ಸ್ವತಂ=ರಾಜಸದಾನವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (ಹಾಗೆ ದಾನಮಾಡುವವನು ರಾಜಸನು.) || ೨೧ ||

ಗೀ || ಅದೇಶಕಾಲೇ ಯದ್ವಾನಮಪಾತ್ರೇಭ್ಯಶ್ಚ ದೀಯತೇ |

ಅಸತ್ಯತಮವಜ್ಞಾತಂ ತತ್ತಾಮಸಮುದಾಹೃತಂ || ೨೨ ||

೧ || ಅದೇಶಕಾಲೇ=ಕಾತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಸಿದ್ಧಗಲಾದ ದೇಶ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ, ಅವಾತ್ಮೇಭ್ಯಶ್ಚ=ಸದ್ಗುಣ
ಭೇದವು ಇಲ್ಲದೆ ದುರ್ಗುಣಗಳೇ ಇರುವವರಿಗೆ, ಅವಶ್ಯಕಂ=ಕಾಯಿಕ ವಾಚನಿಕ ಮಾನಸಿಕ ನಮಸ್ಕಾರ
ಮದಲಾದ ಸತ್ಕಾರಗಳಲ್ಲದೆ, ಅವಜ್ಞಾತಂ=ಅವಮಾನ ತಿರಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ, ಯದ್ವಾ ನಂ=
ಪ್ರವ ದ್ರವ್ಯದಾನವೂ, ದೀಯತೇ=ಕೊಡಲ್ಪಡುತ್ತದೋ, ತತ್=ಈ ದಾನವು, ತಾಮಸಮಿತಿ=
ಗಮನ ದಾನವೆಂದು, ಉದಾಹೃತಂ=ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. (ಹಾಗೆ ದಾನಮಾಡುವವನು ತಾಮಸನು.) || ೨೨ ||

ಹೀ-ಸೌಮ್ಯತ್ವವೆಂದರೆ-ಸರ್ವಾಂಗ ಸೌಖ್ಯವನ್ನು, ಅಂದರೆ ಅಂಗಗಳು ಸರಿಯಾಗಿ ಇರುವುದು,
ಇಷ್ಟ ಮನಸ ತಪಸ್ಸೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ-

೫ || (೧) ಸೌಮ್ಯತ್ವಮಕ್ರೌರ್ಯಂ | ಅಕ್ರೂರಃ ಸೌಮ್ಯ ಉಚ್ಯತ ಇತ್ಯಭಿಧಾನಂ || (೨)
ಮಾನಂ ಮನನಶೀಲತ್ವಂ | ಬಾಲ್ಯಂ ಚ ಪಾಂಡಿತ್ಯಂ ಚ ನಿವಿದ್ಯಾಥ ಮುನಿರಿತಿ
ಹಿ ಶ್ರುತಿಃ || (೩) ವಿತೇನ ಹೀದಂ ಸರ್ವಂ ಮತಂ ಯದನೇನ ಹೀದಂ ಸರ್ವಂ
ಮತಂ ತಸ್ಮಾನ್ಮುನಿಸ್ತಸ್ಮಾನ್ಮುನಿರೀತ್ಯಾಚಕ್ಷತ ಇತಿ ಭಾಲ್ವವೇಯಶ್ರುತಿಃ | ಕಥಂ ಬಾ-
ನ್ಯಥಾ ಮಾನಸಂ ತಪಃ ಸ್ಯಾತ್ || ೧೬-೨೨ ||

೧ || (೧) ಸೌಮ್ಯತ್ವವೆಂದರೆ-ಅಕ್ರೌರ್ಯವು. ಕ್ರೂರನಾಗದಿದ್ದವನು ಸೌಮ್ಯನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ,
ಎಂದು ಅಭಿಧಾನವು. (೨) (ಮಾನವೆಂದರೆ-ಮಾತನಾಡದೆ ಇರುವುದು, ಎಂಬುವ ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರತಿತಿ
ಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಸರ್ವದಾ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಗಳ ಯುಕ್ತನುಸಂಧಾನ
ಮದಲಾದ ಮನನಶೀಲತತ್ವವು. (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಯುಕ್ತಿಸಹಿತ ಜ್ಞಾನ
ಮತ್ತು ಅಗಮಜನ್ಯ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಹೊಂದಿ ಆ ಮೇಲೆ ಧ್ಯಾನಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ.
(ಇದಕಾರಣ ಅತನನ್ನು ಮುನಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಎಂದು ವೇದಪ್ರಮಾಣವು. (೩) ಈ ಜ್ಞಾನಿ
ಮೀನ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಮನನ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಮನನ
ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟದೋ, ಅದಕಾರಣ ಮುನಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಎಂದು ಭಿಲ್ವವೇಯ ಶ್ರುತಿಯು. (ಹಿಂದೆ
ಕೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ಇಾಧಕವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ವಾಚ್ಛಯಮವೇ ಮೌನ
ಃಶ್ವಾರ್ಥವಾದರೆ ಮೌನವು ಮಾನಸ ತಪಸ್ಸು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಕೂಡದೆ ಹೋಗುವುದು. || ೧೬-೨೨ ||

ಹೀ-ಅಥಲಾಕಾಂಕ್ಷಿಭಿಃ (ಶ್ಲೋ. ೧೭) ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಯಜ್ಞ ತಪಸ್ಸು ದಾನ
ಇವುಗಳಿಂದ ಸಾತ್ವಿಕಶ್ಚ ರಾಜಸಶ್ಚ ತಾಮಸಶ್ಚಗಳನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಹೇಳುಗಳಾದ ಕೆಲವು ಅಸಾ
ಧಾರಣ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಈಗ ಯಜ್ಞ ದಾನ ತಪಸ್ಸುಗಳ ಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು
ಕೇಳುವ ಉದ್ದಿಕ್ಯ ಪೂರ್ವಿಕರ ಅನೇಕ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ-

೧೬ || ಓಂ ತತ್ಸದಿತಿ ನಿರ್ದೇಶೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತ್ರಿವಿಧಃ ಸ್ತೃತಃ |
ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಸ್ತೇನ ವೇದಾಶ್ಚ ಯಜ್ಞಾಶ್ಚ ವಿಹಿತಾಃ ಪುರಾ || ೨೩ ||

೧ || ಬ್ರಹ್ಮಣಃ=ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ, ಓಂ=ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ಯ ಶ್ರೀಧರಮಾತ್ಮನನ್ನು
ಪ್ರಮುಖಪಡಿಸುವುದರಿಂದ, ಅಥವಾ ಶ್ರೀಧರಮಾತ್ಮನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ನಿಯಮಾಕರಣಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿಕೊಂಡಿ

ರುವುದರಿಂದ ಓಂ ಎಂದೂ, ತತ್ = ಸರ್ವರಿಗೆ ಗೋಚರನಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಅಂದರೆ ವೇದಗಳಿಗಿಂತ
ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತತ್ ಎಂದೂ, ಸದಿತಿ = ದೋಷಲೇಶರಹಿತನಾಗಿ ಸರ್ವ ಬ್ರಹ್ಮ
ಗುಣಗಳಿಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸತ್ ಎಂದೂ ಹೀಗೆ, ತ್ರಿವಿಧಃ = ಮೂರು ವಿಧವಾದ
ನಿರ್ದೇಶಃ = ಹೆಸರು, ಸ್ವೃತಃ = ಸ್ವಲ್ಪಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ತೇನ = ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ (ಸ್ವಲ್ಪ
ಪೂಜಾದಿಗಳಿಂದ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ) ಪುರಾ = ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆದಿಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು,
ವಿಹಿತಾಃ = ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವವರು, ವೇದಾಶ್ವ = ಮಗಾದಿ ವೇದಗಳು, ವಿಹಿತಾಃ = ಆದಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಂದ
ಯಜ್ಞಾಶ್ವ = ಯಾಗ ಮೊದಲಾದವುಗಳೂ, ವಿಹಿತಾಃ = ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. || ೨೩ ||

ಗೀ || ತಸ್ಮಾದೋಮಿತ್ಯುದಾಹೃತ್ಯ ಯಜ್ಞದಾನತಪಃಕ್ರಿಯಾಃ |

ಪ್ರವರ್ತಂತೇ ವಿಧಾನೋಕ್ತಾಃ ಸತತಂ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಾಂ || ೨೪ ||

ಅ || ತಸ್ಮಾತ್ = ಓಂ ಎಂಬುದು ಭಗವಂತನ ನಾಮಧೇಯವಾದ ಕಾರಣ ಓಂವಿತಿ ಉದಾ
ಹೃತ್ಯ = ಓಂ ಎಂದು ಪ್ರಥಮತಃ ಉಚ್ಚಾರಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡೇ, ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಾಂ = ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ
ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಹೇಳುವ ಜ್ಞಾನಿಗಳ, ವಿಧಾನೋಕ್ತಾಃ = ಮಗಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ, ಯಜ್ಞ
ದಾನತಪಃಕ್ರಿಯಾಃ = ಯಜ್ಞದಾನ ತಪಸ್ಸುಗಳೆಂಬ ಕ್ರಿಯೆಗಳು, ಸತತಂ = ಯಾವಾಗಲೂ, ಪ್ರವರ್ತಂತಿಃ
ನಡಿಯುವವು.

ವಿ || ಇವರಿಂದ ಓಂ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಓಂ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ
ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವೆಂದು
ಹೇಳುವ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು. || ೨೪ ||

ಭಾ || (೧) ಪುನಶ್ಚ ಕರ್ಮಾದೀತಿರ್ತತ್ಯಶಾವಿಧಾನಾರ್ಥಮರ್ಥವಾದಮಾದ | ಓಂ
ತತ್ಪದಿತ್ಯಾದಿನಾ || (೨) ಪರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಹ್ಯೇಕಾನಿ ನಾಮಾನಿ | ಓತಂ ಜಗದ್ಬ್ರಹ್ಮ
ಸ್ವಯಂ ಚ ಪೂರ್ಣೋ ವೇದೋಕ್ತರೂಪೋನುಪಚಾರತತ್ಪ | ಸರ್ವೈಃ ಮುಚ್ಯತಾಂ
ಯುತೋ ನ ಚಾನ್ಯೇರೋಂ ತತ್ಪದಿತ್ಯೇನಮಥೋ ವದಂತೀತಿ ಹ್ಯಗ್ನೇದವಿರೇ-
ಷು | ದ್ವಿತೀಯಪಾದಪ್ರಚ್ಛಬ್ಧಾರ್ಥಃ || (೩) ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯೇದಮಗ್ರ ಅನೀದಿತಿ
ಚ ಓಮಿತಿ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಚ || (೪) ತೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ | ಆತ್ಮಪೂಜಾರ್ಥಂ | ವೇದವಿಧಿ-
ವ್ಯಂಗಜನಂ | ಮಾ ತೂಕ್ತಾ ಪುರಸ್ತತ್ || ೨೫, ೨೬ ||

ಅ || (೧) ಅಥವಾಶಾಂಕ್ಷಿಧಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಯಜ್ಞದಾನ ತಪಸ್ಸುಗಳು ಸಾತ್ವಿಕ ವಾದ
ಶಾಂತವಾಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳುಗಳಾದ ಅಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದೂ ತಿಳಿಯಿ ಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮ
ಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಉದ್ದಿಷ್ಟ ಯಜ್ಞ ತಪಸ್ಸು ದಾನ ಇವುಗಳನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿ
ತುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಓಂದಿಶವರೂ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಓಂಬವ ಪೂರಕವಾದವು, ಮತ್ತೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕ್ಷೇತ್ರ
ಪುರುಷನೂ ಈ ಕರ್ಮ ಮಾಡಿದಾನೆಂದು ಹೇಳುವ ಪರಕೃತಿಯಾದ ಅರ್ಥವಿ ದವನ್ನು ಓಂ ತತ್ಪತ್
ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ || (೨) (ಬ್ರಹ್ಮಕೃತ್ಪ್ರಕೃತಿರ್ತತ್ಕರ್ಮಾಶಾದಿರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವು ವೇದ
ಕೃತ್ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರಕೃತಿಪ್ರಕೃತಿ ಎಂಬವ ಅರ್ಥವು, ಎಂಬುವುದು ಆಯಿ ಕ್ರಮದಿಂದ ತೋರಿಸುವುದು ||

ಃಪಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ಓಂ ತತ್ ಸತ್ ಇವುಗಳು ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ನಾಮಧೇಯಗಳೆಂದು
 ಒದ್ದವೇ ಆಗಿದೆ. (ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಯಾವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತು
 ವಿಷ್ಣುವಾಗಿದೆಯೋ, ಅತ್ರಿತವಾಗಿದೆಯೋ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ತಾನೂ ಕೂಡ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ
 ವಿಷ್ಣುವಾಗಿದ್ದಾನೋ, (ಆದಕಾರಣ ಓಂ ಎಂದೂ) ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನೋ, (ಆದುದರಿಂದ ಸತ್
 ಎಂದೂ) ಮುಖ್ಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಪುರೂಷವುಳ್ಳವನೋ, ಎಲ್ಲಾ
 ಭವರ್ಮಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದವನೋ, ಅಕುಭವರ್ಮವಿರಹಿತನೋ, (ಆದುದರಿಂದ ತತ್ ಎಂದೂ)
 ಏದರಿಂದ ಈ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಓಂ ತತ್ ಸತ್ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಎಂದು ಮುಗ್ಧೀದಬಿಲಗಳಲ್ಲಿ
 ಕೇಳಿದೆ. ವೇದೋಕ್ತರೂಪಃ ಅನುಪಚಾರತಃ ಎಂದೀ ೨ನೇ ವಾದವು ತತ್ ಎಂಬುವ ಪದದ
 ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವು. ಅಂದರೆ—ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಕೇವಲ ವೇದಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡತಕ್ಕವನು.
 ಶ್ರೀಹರಿಯು ದೃಗ್ಗೋಚರನಲ್ಲ. ನಿತ್ಯ ಪರೋಕ್ಷನು. ಇದು ತತ್ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವು ಪರಬ್ರಹ್ಮಪುರೂಷ
 ವನ್ನು ಊಹಿಸಲು ತಕ್ಕವಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ವೇದಗಳಿಂದಲೇ ವೇದ್ಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತತ್ ಎನಿಸು
 ಗ್ತಾನೆ. (೩) (ಸತ್ ಓಂ ಎಂಬೀ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳು ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ನಾಮಗಳು ಎಂಬುವದ್ದು ಶ್ರತ್ಯಂತರ
 ವಸ್ತು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಸೋಮವಾಸಾಹರ್ಷನೇ ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸತ್ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ
 ಇದ್ದನು. ಓಂ ಎಂಬುವ ಪದದಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. (೪) ತೇನ=ನಾಮಧೇಯ
 ವಿಂದ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದ್ದು ಅಯುಕ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ) ತೇನ=ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳು
 ಇಷ್ಟು (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು) ಪೂಜಿಸಿ ಸುಖವನ್ನು ಹೊಂದಲಿ, ಎಂದು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪೂಜೆ
 ಮಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗಳಿಗೆ ಸುಖವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುವನು. (ಬ್ರಾಹ್ಮ
 ಣಾದಿಗಳಂತೆ ವೇದಗಳ ವಿಧಾನವೆಂದರೆ—ನಿರ್ಮಾಣವೇ ಎಂಬುವ ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸು
 ತ್ತಾರೆ.) ವೇದಗಳ ವಿಧಾನವೆಂದರೆ—ಇದ್ದ ವೇದಗಳನ್ನೇ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತೀಕರಿಸುವುದು. (ಪ್ರಕಟೀಕರಿಸು
 ವುದು.) ವೇದಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಲ್ಲ. ವಿಹಿತಾಃ ಎಂಬುವ ಒಂದ. ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎರಡು ರೀತಿಯಾಗಿ
 ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆಂದರೆ) ವೇದಗಳು ಅಪೌರುಷೇಯಗಳು. ಯಾರೂ ವೇದಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ
 ವೆಲ್ಲ. ಅನಾದಿನಿತ್ಯಗಳು, ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. (ಆದಕಾರಣ ವೇದಗಳು
 ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡವು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.) || ೨೩, ೨೪ ||

ಹೀ—ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಾತ್ವಿಕತ್ವಾದಿಗಳು ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಗೀ || ತದಿತ್ಯನಭಿಸಂಧಾಯ ಫಲಂ ಯಜ್ಞತಪಃಕ್ರಿಯಾಃ |

ದಾನಕ್ರಿಯಾಶ್ಚ ವಿವಿಧಾಃ ಕ್ರಿಯಂತೇ ಮೋಕ್ಷಕಾಂಕ್ಷಿಭಿಃ || ೨೫ ||

೧ || ತತ್ಪಲಂ= ಪರೋಕ್ಷವಾದ ವೇದೋಕ್ತವಾದ ನಕ್ಷರ ಸ್ವರ್ಗಾದಿರೂಪ ಫಲವನ್ನು (ಸ್ವರ್ಗಾದಿ
 ಗಳು ತನಗೆ ಸಿಗಲಿ ಎಂದು) ಅನಭಿಸಂಧಾಯ= ಇಚ್ಛಿಸದೆ, ತದತಿ ಅಭಿಸಂಧಾಯ= ವೇದೈಕಗವ್ಯನಾದ
 ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಆತನನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಪೂರಿಸುತ್ತಾ,
 ಐಕ್ಯತವಾಕ್ರಿಯಾಃ= ಐಕ್ಯತೆವೋವಾದಿ ಯಜ್ಞ, ತಪೋರೂಪಕರ್ಮಗಳೂ. ವಿವಿಧಾಃ= ಭೇದದಾನ
 ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ವಿಧಗಳಾದ, ದಾನಕ್ರಿಯಾಶ್ಚ= ದಾನರೂಪ ಕ್ರಿಯೆಗಳೂ ಕೂಡ, ಮೋಕ್ಷ
 ಕಾಂಕ್ಷಿಭಿಃ= ಮೋಕ್ಷೇಚ್ಛುಗಳಿಂದ, ಕ್ರಿಯಂತೇ= ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

೧ | ಇದರಿಂದ ತತ್ ಎಂಬುವ ಪದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ದೇರಿಯಾದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿರೂಪ ಫಲದಲ್ಲಿ ಕಾಮನಾರಹಿತನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞಾದಿರೂಪ ಧರ್ಮವೂ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳೂ ಸಾತ್ವಿಕವಾಗಿರಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದೂ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಆಯಿತು. || ೨೫ ||

ಭಾ || (೧) ತತ್ಪಲಂ ಮೇ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯನಭಿಸಂಧಾಯ

|| ೨೬ ||

ಅ || ಮೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿರೂಪ ಪತ್ತರ ಫಲವು ನನಗೆ ಆಗಿರಿ, ಎಂದು ಅಭ್ಯಾಸ (ಉದ್ದೇಶ ಮಾಡದೆ) || ೨೬ ||

ಪೀ—ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸಾಧುಗುಣಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸತ್ ಕಲ್ಪವಾಚ್ಯವು ಎಂಬೀ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವೂ ಕೂಡ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳು ಸಾತ್ವಿಕವಾಗಿರಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸತ್ ಕಲ್ಪದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಸದ್ಯಾವೇ ಸಾಧುಭಾವೇ ಚ ಸದಿತೈತತ್ಪಯುಜ್ಯತೇ |

ಪ್ರಶಸ್ತೇ ಕರ್ಮಣಿ ತಥಾ ಸಚ್ಚಬ್ಧಃ ಪಾರ್ಥ ಯುಜ್ಯತೇ || ೨೭ ||

ಅ || ಪಾರ್ಥ—ಅರ್ಜುನನೇ, ಎತತ್ ಸದಿತಿ—ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ದೋಧಿಸುವ ಸತ್ ಎಂಬುವ ಕಲ್ಪವು, ಸದ್ಯಾವೇ—ಮೊದಲು ಅಲ್ಲದಿರುವುದನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದೆಂಬುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ, ಸಾಧುಭಾವೇ—ಸಾಧುತ್ವದಲ್ಲಿ (ಅಂದರೆ ಸಾಧುವಾದ ಗುಣವೆಂಬುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ,) ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ—ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ತಥಾ—ಹಾಗೆಯೇ, ಸಚ್ಚಬ್ಧಃ—ಸತ್ ಎಂಬುವ ಕಲ್ಪವು, ಪ್ರಶಸ್ತೇ ಕರ್ಮಣಿ—ಯಾವ ಮೊದಲಾದ ಶುಭಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ, ಯುಜ್ಯತೇ—ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (ಎಂಬಂತೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮ, ಎತಯತ್ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆತನಲ್ಲಿಯೇ ಭಕ್ತಿಯುಟ್ಟು ಫಲಾನುಸಂಧಾನವನ್ನು ತೊರೆದು ಶ್ರದ್ಧಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯಾಗಾದಿಗಳು ಸಾತ್ವಿಕಗಳೆಂದೂ ದೇರಿ ಎಲ್ಲವೂ ರಾಜಸ ತಾಮಸ ಗಳೆಂದೂ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು. || ೨೭ ||

ಪೀ—ಪಾನಃ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದರೆ ಶ್ರೀಕರಿಯು ಇಹ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ, ಎಂಬೀ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಬುದ್ಧಿಯು ಸಾತ್ವಿಕತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು, ಎಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅಸ್ತಿತ್ವಬುದ್ಧಿಯೂ ಸತ್ ಕಲ್ಪಾರ್ಥವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಯಜ್ಞೇ ತಪಸಿ ದಾನೇ ಚ ಸ್ಥಿತಿಃ ಸದಿತಿ ಚೋಚ್ಯತೇ |

ಕರ್ಮ ಚೈವ ತದರ್ಥೀಯಂ ಸದಿತೈವಾಭಿಧೀಯತೇ || ೨೮ ||

ಅ || ಯಜ್ಞೇ—ತೋಷಿಸಿದ್ವೇಮಾದಿ ಯಾಗದಲ್ಲಿಯೂ, ತಪಸಿ—ಕೃತ್ಯ ಚಾಂದ್ರಾಯುಗಾದಿ ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ, ದಾನೇ—ಭೂಮಿವರ್ಣದಾನದಲ್ಲಿಯೂ, ಸ್ಥಿತಿಃ—ಇರುವುದು, (ಅಂದರೆ—ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ನಾನು ಮಾಡಿದ ಈ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಅವಕ್ಕಾಗಿ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆಂಬುವ ಬುದ್ಧಿಯು) ಸದಿತಿ—ಸತ್ ಎಂಬುವ ಪದದಿಂದ, ಚೋಚ್ಯತೇ—ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಚ—ಮತ್ತು, ತದರ್ಥೀಯಂ—ಓಂ ಸತ್ ಸತ್ ಎಂಬುವ ಪದಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಕರವಾದ, ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಕರ್ಮವೂ ಕೂಡ ಸದಿತೈವ—ಸತ್ ಎಂದೇ ಅಭಿಧೀಯತೇ—ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. || ೨೮ ||

೧೧ || ಅಶ್ರದ್ಧಯಾ ಹುತಂ ದತ್ತಂ ತಪಸ್ತಪ್ತಂ ಕೃತಂ ಚ ಯತ್ |

ಅಸದಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಸಾರ್ಥ ನ ಚ ತತ್ಪ್ರೇತ್ಯ ನೋ ಇಹ || ೨೮ ||

ಅ || ಸಾರ್ಥ = ಅರ್ಜುನನೇ, ಅಶ್ರದ್ಧಯಾ = ಸರ್ವನಿಯಾಮಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಇದ್ದಾನೆ ಎಂದಿರುವುದಾದ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದೆ, ಯತ್ = ಯಾವುದು. ಹುತಂ = ಹೋಮಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೋ, ತಪಸ್ತಪ್ತಂ = ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೋ, ಕೃತಂ ಚ = ಬೇರೆ ಇರುವ ಕರ್ಮವು ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೋ, (ಅಂದರೆ - ಅಸ್ತಿತ್ವ ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ತಾಸ್ತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಹೋಮಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ) (ಆ ಹೋಮ ಮೊದಲಾದುದಿಲ್ಲವೂ) ಅಸದಿತಿ = ಅಸತ್ ಎಂದು, ಪ್ರೇತ್ಯ = ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ತತ್ = ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿದ ಹೋಮ ಮೊದಲಾದುದಿಲ್ಲವೂ, ಪ್ರೇತ್ಯ = ಮರಣಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಸಿಗತಕ್ಕ ಸ್ವರ್ಗಾದಿರೂಪವಾದ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕುದಲ್ಲ. ಇಹ = ನೋ = ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕುದಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಇಂತಹುದು ಏಕೆ ಆಯಿತು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ.)

ವಿ || (1) ಆದುದರಿಂದ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಅಸ್ತಿತ್ವಬುದ್ಧಿ ಭಕ್ತಿ ಇದೇ ಮೊದಲಾದ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹೋಮಾದಿಗಳೇ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವುಗಳು, ಆದಕಾರಣ ಶ್ರದ್ಧೆಯೇ ಫಲವ್ರಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದುದರಿಂದ ತ್ರಿವಿಧಾದಂತಿ ಶ್ರದ್ಧಾ ಎಂದು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. (2) ವಸ್ತುತಃ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲವಾದರೆ - ತಾಸ್ತಾನುಸಾರವೇ ಕೊಡಲಾರದು. || ೨೮ ||

೧೨ || ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾಸೂಪನಿಷತ್ಸು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಯೋಗ ಕಾಶ್ರೀ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನಸಂವಾದೇ ಶ್ರದ್ಧಾತ್ರಯವಿಭಾಗ ಯೋಗೋನಾಮ ಸಪ್ತದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ || ೧೭ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಗತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧಾತ್ರಯವಿಭಾಗಯೋಗವೆಂಬ ಹದಿನೇಳನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೧೭ ||

ಪ || (೧) ಸದ್ಭಾವಶಬ್ದೇನ ಪ್ರಜನನಂ ಸೂಚಿತಂ || (೨) ಓಮಿತ್ಯುಕ್ತಾನ್ವೇನಭಿಸಂಧಾಯ ಕಲಂ ಯಜ್ಞದಾನತಪಅದಿತ್ಯತಾಮತಿಪ್ರೀತೇರ್ನಾಮ ಸಾಮ್ಯಾದ್ಬ್ರಹ್ಮೈವ ನಿಷ್ಪಾದಿತಂ ಭವತೀತ್ಯಾಶಯಃ || (೩) ತಥಾಚ ಯಗ್ನೇದಯಿಲೇಷು | ಓಂ ಯಜ್ಞಾದ್ಯಾನಿಷ್ಠಲಂ ಕರ್ಮ ತತ್ಸಾತ್ಪದ್ವೈ ತದರ್ಥಂ ಕರ್ಮ ವದಂತಿ ವೇದಾಃ | ತಚ್ಚಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಸನ್ನಿಧೇಬ್ರಹ್ಮಪ್ರೀತೇಸ್ತದ್ಬ್ರಹ್ಮಪತ್ಯಾಜ್ಞನಿಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತಸ್ಮೀತಿ || ೨೬, ೨೭, ೨೮ ||

ಅ || (೧) ಸದ್ಭಾವ ಶಬ್ದದಿಂದ ಮೊದಲು ಇವುದಿದ್ದುದಕ್ಕೆ ಸಕ್ತಿ (ಇರುವಿಕೆ) ಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಹೇಳುವುದೆಂಬುದು ಅರ್ಥವು ಸೂಚಿತವಾಯಿತು. (ಪರಬ್ರಹ್ಮವು ಜಗದುತ್ಪಾದಕನೆಂಬುದು ಅರ್ಥವು ಸೂಚಿತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶಬ್ದಾ ವಿಶೇಷರೂಪವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.) (೨) (ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಾತ್ಪತ್ಯ ಫಲಪ್ರದವಾದಿಗಳನ್ನು ಸಹಕಾರಿ ಯಾವುದೆಂದರೆ -)

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಒಂಕಾರಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಓಂ ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಕರ್ವಾಭಲದಲ್ಲಿ ಇಡ್ಡಿಯನ್ನು ಕೊರೆದು ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಧ್ಯಾನಿಸಿಕೊಂಡು ಪರಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತನಾದ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ವೇದಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸತ್ಯಾಃ ಸತ್ ವೈಷ್ಣವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಯೋಗ್ಯ ಅಧಿಕಾರಿಯಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಯಜ್ಞದಾನ ತಪಸ್ಸು ಜಪ ಪೂಜಾದಿಗಳು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅತಿ ಪ್ರೀತಿಕರಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳ ಪರಬ್ರಹ್ಮವಾಹಕವಾದ ಓಂ ತತ್ ಸತ್ ಎಂದು ಹೇಳುವ ನಾಮಸಾಮ್ಯವು ಇರುವುದರಿಂದಲೂ ಇಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮವ ಪ್ರತಿಮಾ ಸ್ಥಾನೀಯವಾದ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆಂದಭಿಪ್ರಾಯವು. (ಅಂದರೆ—ಇಂತಹ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳೇ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಕರಗಳೂ ಫಲಪ್ರದಗಳೂ ಆಗುವುದೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಯುಕ್ತವು) (೩) (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಒಂಕಾರವನ್ನು ಹೊರಿಸಿಕೊಂಡು ಇತರ ಫಲೋದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಒಂಕಾರ ಪ್ರತಿವಾದ್ಯವಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ವೇದಪ್ರತಿವಾದ್ಯ ಯಜ್ಞ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಓಂ ತತ್ ಸತ್ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಸಾತ್ವಿಕ ಕರ್ಮಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳಾದ ಓಮಾದಿಶಬ್ದಗಳು ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕವುಗಳಾದುದರಿಂದ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವತ್ಪನ್ನಿಧಾನವಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವಗತವಾದ ಭಗವತ್ಪ್ರತಿಮಾಶ್ವಯುಜ್ಞಾದಿಗಳಿಗೆ ಇವು ದರಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯು ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಅಭಿಷ್ಯಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

|| ೨೭ || ೨೮ || ೨೯ ||

ಭಾ || ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ ಭಾಷ್ಯೇ ಸಪ್ತದಶೋಧ್ಯಾಯಃ || ೧೭ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಭಗವದ್ಗೀತಾ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹದಿನೇಳನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು.

|| ೧೭ ||

ನೀ—ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳತಕ್ಕ ಅರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಕಾ || ಓಂ || (೧) ಸದಸತ್ಯರ್ಮವಿವೇಕಃ || (೨) ಸತ್ತಾನುರೂಪಾ ಜೀವಾನುರೂಪಾ | ಅತೋ ಯೇ ಸಾತ್ವಿಕತ್ರಿದಾಸ್ತ್ರೇ ಸಾತ್ವಿಕಾ ಇತಿ ಜ್ಞೇಯಾ (ಜ್ಞಾನಯಂತೇ) ಆನ್ವೇಷ್ಯ ಇತಿ | ತ್ರಿದಾಮಯಃ ತ್ರಿದಾಸ್ವರೂಪಃ || (೩) ತ್ರಿದಾಸ್ವರೂಪಂ ಜೀವಸ್ಯ ತಸ್ಮಾತ್ತ್ವದ್ವಾವಿಭೇದತಃ | ಉಕ್ತಮಾಧಮಮಧ್ಯಸ್ತು ಜೀವಾ ಜ್ಞೇಯಾ ಪೃಥಕ್ಪೃಥಕ್ || (೪) ಸ್ವರೂಪಭೂತಾ ತ್ರಿದೈವ ತಮೋಗಾನಾಂ ವಿ(ಚಿ) ಮೋಕ್ಷಿಣಾಂ | ಶಿಷ್ಯತಃ ಸಂಸ್ಕೃತ್ಯಾ ನಾಂ ತ್ರಿದಾಸ್ವರೂಪಂ ಮನೋ ಪರಂ || (೫) ತತ್ರ ಸ್ವರೂಪತ್ರಿದೈವ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇ ಪ್ರಾಯಶಃ ಕೃಚಿತ್ | ಸಾತ್ವಿಕಸ್ಯ ತಮೋರೂಪಾ ತ್ರಿದಾಂತಃಕರಣಾತ್ಯಾಂ | ಸಾತ್ವಿಕೇ ತಾಮಸಸ್ಯಾಪಿ ಭೂಯಸ್ತ್ವತ್ರಿದೈವಿವ್ಯಕ್ತೇ || ೧ ||

ಅ || (೧) (ಸತ್ಯರ್ಮದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವು ಸಿಗುವುದರಿಂದ ಅವನೇ ಅವಕ್ಕನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು) ಅಸತ್ಯರ್ಮವು ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು | ಸದಸತ್ಯವು

ಇನ್ನು ಸ್ವಪ್ನವಾಗಿ ತಿಳಿಯದೆ ಇದ್ದರೆ ಅವುಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನ ತ್ಯಾಗಗಳು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಮರ್ಯಾದೆ. ಅಸತ್ಯಮರ್ಯಾದೆಗಳನ್ನು ಎಂಬ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (೨) (ಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿ ಮುಕ್ತವು (ಶ್ಲೋ. ೧) ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಸಾತ್ವಿಕರೋ, ರಾಜಸರೋ, ತಾಮಸರೋ ಎಂಬುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ವಿಧಾ ಭವತಿ (ಶ್ಲೋ. ೨) ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಯಜ್ಞ ಮಾಡುವುದು ಸಾತ್ವಿಕತ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾಪಕವಲ್ಲ, ಮತ್ತೆ ಜಾತಿತ್ವಾದಿ ಭೇದದಿಂದ ಕ್ರದ್ಧಿಯು ಮೂರು ವಿಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಯ ಪರಿಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಾತ್ವಿಕಕ್ರದ್ಧಿಯುಂಟೋ, ಅತನು ಸಾತ್ವಿಕನು. ರಾಜಸ ಕ್ರದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು ರಾಜಸನು, ತಾಮಸ ಕ್ರದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು ತಾಮಸನು. ಹೀಗೆ ಕ್ರದ್ಧಾವಿಧಾಗದಿಂದಲೇ ಜಾತಿತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಪದಾವಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಸತ್ಯಾನುರೂಪಾ—ಜೀವ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದುದು. ಆದಕಾರಣ ಯಾರು ಸಾತ್ವಿಕ ಕ್ರದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರೋ, ಅವರು ಸಾತ್ವಿಕರೆಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು. ರಾಜಸ ತಾಮಸ ಕ್ರದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರು ರಾಜಸ ತಾಮಸರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. (೩) ಆದರಲ್ಲಿ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರದ್ಧಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ಕ್ರದ್ಧಿಯನ್ನು ದಿವ್ಯ ಹೇಳಿಕೆಗೆ ಅಕ್ಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಕ್ರದ್ಧಿಯಿಂದ ಜೀವಸ್ವರೂಪ ಜ್ಞಾನವು ಹೀಗೆ ಬರುವುದು? ಮತ್ತು ಎಲ್ಲರೂ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದ್ವೀಪಿಸಿ ಯಜ್ಞ ಮಾಡತಕ್ಕವರಾದುದರಿಂದ ಯಜ್ಞ ಕಲ್ಪಾಂಶ ಎಂದದ್ದು ಹೇಗೆ? ಮತ್ತು ಸದಾ ಕಲ್ಪನಾಗದೇನೇ ಇರುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಾಮಸರು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? ಇತ್ಯಾದಿ ಕಂಕೆಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸತ್ಯಾನುರೂಪಾ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಜೀವನಿಗೆ ಕ್ರದ್ಧಿಯು ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದುದು ಆದಕಾರಣ ಕ್ರದ್ಧಿಯ ವಿಭೇದದಿಂದ ಉತ್ತಮರು, ಮಧ್ಯಮರು, ಅಧಮರು ಎಂದು ಜೀವರನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ತಿಳಿಯಬೇಕು. (ಆದರೆ—ಸಂಸಾರಿಕ ಸತ್ಯಾದಿ ಗುಣಕಾರ್ಯವಾದ ಕ್ರದ್ಧಿಯು ಭೇದದಿಂದ ಸ್ವರೂಪಕ್ರದ್ಧಿಯು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಾತ್ವಿಕಾದಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು. ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಕ್ರದ್ಧಿಯು ಭೇದವನ್ನೂ, ಅದರಿಂದ ಉತ್ತಮ ಮಧ್ಯಮ ಅಧಮ ಜೀವರ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವು.) (೪) ಕ್ರದ್ಧಿಯು ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದುದು ಮಾತ್ರ ಇರುವುದೋ, ಬೇರೆಯೂ ಇದೆಯೋ ಎಂದರೆ ತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವವರಿಗೂ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವವರಿಗೂ ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ಕ್ರದ್ಧಿಯೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿರುವ ಸಾತ್ವಿಕ ರಾಜಸ ತಾಮಸ ಜೀವರಿಗೆ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಕ್ರದ್ಧಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಮನಸ್ಸು ಇದೆ. (೫) (ಹಾಗಾದರೆ—ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಕ್ರದ್ಧಿಯನ್ನೇ ತಿಳಿಯಲು ಅಕ್ಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪ ಕ್ರದ್ಧಿಯಿಂದ ಜೀವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ) ಸ್ವರೂಪ ಅಸ್ವರೂಪ ಕ್ರದ್ಧಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪ ಭೂತವಾದ ಕ್ರದ್ಧಿಯೇ ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. (ಆದ್ದನ್ನು ಪರಿಚಿತವಾದ ಅಂತಃಕರಣಾತ್ಮಕವಾದ ಕ್ರದ್ಧಿಯೂ ಪ್ರಾಯಶಃ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.) ಕೆಲವು ಕಡೆ ಸಾತ್ವಿಕನಿಗೆ ಅಂತಃಕರಣಪರಿಣಾಮರೂಪವಾದ, ಅತವನ ಅಂತಃಕರಣವು ಸ್ವರೂಪವೆನೋಗುಣಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತಮೋಗುಣದ ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ಕ್ರದ್ಧಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಕೃತಿತ್ ತಾಮಸರೂಪ ಕೂಡ ಅಂತಃಕರಣ ಪರಿಣಾಮರೂಪವಾದ ಸಾತ್ವಿಕ ಕ್ರದ್ಧಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸ್ವರೂಪ ಕ್ರದ್ಧಿಯನ್ನೇ ಅಧಿಕ್ಯದಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಧಿಕವಾದ ಸ್ವರೂಪ ಕ್ರದ್ಧಿಯಿಂದ ಜೀವಸ್ವರೂಪವು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ.

|| ೧ ||

ಹೀಗೆ—ಕ್ರದ್ಧಿಯಿಂದ ಜೀವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವು ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಕಾ || (೧) ಶ್ರದ್ಧೇಶ್ಚಾಸ್ತಿ ಕೃನಿಷ್ಠೋಕ್ತಾ ಸಾ ಯೇಷಾಂ ದೇವತೋತ್ತಮೇ | ವಿಷ್ಣು ಕದ್ಯ-
ಕ್ರಬುದ್ಧೈವ ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿಕೇಘು ಚ (ಕು) | ಕೇ ಸಾತ್ವಿಕಾ ಇತಿ ಜ್ಞೇಯಾಃ ||
(೨) ಕೈರಿಷ್ಠಂ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಕು | ಶ್ರೀಶ್ಚ ಸಾಧ್ಯಕ್ಷವಿದ್ಯಾಪ್ರಾ || (೩) ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಾ-
ದ್ಯಾಶ್ಚ ದೇವತಾಃ | ವಿಬುಧಶ್ಚಾಪ್ತು ಮನ್ತಾಪ್ರಾ ಭುಂಜತೇ ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕಂ ||
೪ ವ್ಯಾಮಿತ್ರಯಾಜನೋ ಯೇ ಕು ವಿಷ್ಣ್ವಾಧಿಕೈ ಸಸಂಶಯಾಃ | ಸ್ವರೂಪ-
ಮಾತ್ರೇ ದೇವಾಸಾಂ ಪ್ರದ್ವಾದ್ಯುಕ್ತಾಶ್ಚ ಸರ್ವದಾ | ರಾಜಸಾಸ್ತೇ ಕು ವಿಜ್ಞೇಯಾ-
ಸ್ತೈರಿಷ್ಠಂ ಯತ್ತರಾಕ್ತಸಾಃ | ದೀನಶ್ಚಾಧೇವನಾಮಾನೋ ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಾದಿಸನಾ-
ಮತಾಃ | ಗೃಹ್ಲಂತಿ || (೫) ಯೇ ಹರಿಂ ಶ್ವನ್ಯದೇವಾದಿಸಮಮೇವ ಕು | ನೀಚಂ
ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯನನ್ಯಂ ವಾ ಮನ್ಯಂತೇ ನೇತಿ ಚಾಖಿಲಂ | ತತ್ತಚ್ಛ್ರದ್ವಾದ್ಯುಕ್ತಾಸ್ತೇ ಕು
ಶಾಮಸಾಃ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾಃ | ಭೂತಪ್ರೇತಾಸ್ತು ಕೈರಿಷ್ಠಂ ಶಿವಸ್ಯಂದಾದಿನಾಮತಾಃ |
ಸಾಕ್ಷಾಚ್ಛಿವಪರೀವಾರಾ ಭುಂಜತೇ ಹ್ಯುಕ್ತಾಃ || || ೨ ||

ಅ || ಶ್ರದ್ಧಾ ಅಂದರೆ ಆಸ್ತಿತ್ವಬುದ್ಧಿಯು. ಅಂತಹ ಬುದ್ಧಿಯು ಹೂರಿಗೆ ಸರ್ವದೇವೋತ್ತಮನಾದ
ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಧರ್ಮರೇಖೆಯ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೇ ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳ
ಲ್ಲಿಯೂ ತಾರತಮ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಇದೆಯೋ, ಅವರು ಸಾತ್ವಿಕರೆಂದು ತಿಳಿಯದೇಕು. (೨) ಅಂತಹ
ಸಾತ್ವಿಕರು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸರ್ವ ಸ್ವತಂತ್ರನು, ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೋಮಿಸಿದವನು
ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಏಕೇಶ್ವಾರವಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಗಂ-
ತ್ವಧಾನವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಎಲ್ಲಾ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸಿ
ಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ಅಧ್ಯಕ್ಷವಿದ್ಯಾ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೂ ಕೂಡ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಕ್ಕಿಂತ ಏಕೇಶ-
ವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಇದರಿಂದ ಯಜುರ್ವೇದ ಸಾತ್ವಿಕಾಃ (ಶ್ಲೋ. ೪) ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಅರ್ಥವೆ-
ಳುತ್ತವಾಯಿತು.) (೩) ಏಕೇಶವಾಗಿ ತಿಳಿದವರಾದುದರಿಂದಲೇ ಮನು ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮದಂತ್ರ
ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಸಾತ್ವಿಕರು ಮಾಡಿದ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಭೋಗಿಸು-
ತ್ತಾರೆ. (೪) ಹೂರು ತಾರತಮ್ಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೇನೇ ಯಜ್ಞ ಮಾಡುವವರೋ,
ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂಬುದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯಗ್ರಸ್ತರೋ, ಸರ್ವದಾ ದೇವತೆಗಳ ತಾರತಮ್ಯವತ್ತಿ
ಕದ್ದಿರುವುದೇ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಕ್ರದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರೋ, ಅವರನ್ನು ರಾಜಸರೆಂದು ತಿಳಿಯ-
ದೇಕು. ಅವರು ಹೋಮಿಸಿದವನು ದುಃಖಯುಕ್ತರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದೇವ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮ-
ದಂತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಸಮಾನ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಯಜ್ಞರೂ ರಾಕ್ಷಸರೂ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. (೫) ಹೂರು
ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಇತರ ದೇವಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಮಾನಕನು, ಅತ್ಯಂತ ನೀಚನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಭಿ-
ನ್ನ, ಮತ್ತು ಜಗತ್ತು ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣವು ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೋ, ಅಯಾಯ ಕ್ರದ್ಧಿಗಳಿಂದ ಸಂಶ-
ಯಿತರಾದ ಶಾಮಸರೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಹೋಮಿಸಿದವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶಿವನ ಪರಿವಾರ
ಭೂತರಾದ ಶಿವ ಸ್ಯಂದ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಭೂತ ಪ್ರೇತಗಳು ಭೋಗಿಸುತ್ತವೆ. ಅವರು ಅ-
ಶಾಮಸರು.

ಶ್ರೀ - ಸಾತ್ವಿಕ ರಾಜಸ ಶಾಮಸರು ಮಾಡಿದ ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಭವನನ್ನು ತೇಲುತ್ತಾರೆ -

೫ || (೧) ಮೋಕ್ಷಃ ಸಾಂಕಲ್ಪಿಕಃ ಸ್ವರ್ಗೋ ಭೂತಾದಿತ್ವಂ ಫಲಂ ಕ್ರಮಾತ್ || (೨)
 ಕೃತ್ವಾಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತಂ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವಿವರ್ಜಿತಾಃ | ಭಕ್ತ್ಯಾ ವಿಷ್ಣುಂ ಯಜಂ-
 ತೋ ಯೇ ನಿಷಿದ್ಧಾಚರಣೋಜ್ಞತಾಃ | ತೇಽಪಿ ಯಾಂತಿ ಹರಿಂ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಾನಸ್ಥಾಃ |
 ಕೃತಃ ಪುನಃ || (೩) ಅಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತಂ ಘೋರಂ ತಪ್ಯಂತೇ ಯೇ ತಪೋ ಜ(ಧ)ನಾಃ |
 ದಂಭಾಹಂಕಾರಸಂಯುಕ್ತಾಃ ಕಾಮರಾಗಬಲಾನ್ವಿತಾಃ | ಅಕೃತಾನಪಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ-
 ದೀಪ್ತೇನಾನ್ವಿಷ್ಟಾಪರಾಯಣಾನ್ | ವಿಷ್ಣುಂ ಚ ಸರ್ವದೇಹಸ್ಥಂ ಕೃತತ್ವೇನ ವಿಜಾ-
 ನತೇ | ತೇಷಾಮಲ್ಪಗುಣತ್ವೇನ ಕಲ್ಪನಾಶ್ಚೇ ತಮೋ ಧ್ರುವಂ | ಯಾಂತಿ || (೪)
 ಜ್ಞೇಯಾಶ್ಚ ತೇ ದೈತ್ಯಾಃ ಪಿಶಾಚಾ ವಾಘ ರಾಕ್ಷಸಾಃ | ಅನ್ಯೈಶ್ಚೈವಾಘ ಯಜ್ಞಾ-
 ದೈಃ ಪ್ರಾಯೋ ಜ್ಞೇಯಾ ಇಮೇ ನರಾಃ || ೩ ||

ಅ || (೧) ಸಾತ್ವಿಕರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವು, ರಾಜಸರಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಸಾಂಕಲ್ಪಿಕ
 ಕೃತ್ಯವು, ತಾಮಸರಿಗೆ ಭೂತಾದಿತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿಯು, ಹೀಗೆ ಕ್ರಮದಿಂದ ಫಲವುಂಟಾಗುವುದು. (೨) (ಹಿಂದೆ
 ಕೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೂ ಅಂತಹವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವೇ
 ಲಭಿಸುತ್ತದೆ, ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.) ಯಾರು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾದುದನ್ನು ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೂ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನರಹಿತ
 ರಾಗಿ ನಿಷಿದ್ಧ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡದೆ ಇದ್ದು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೋ, ಅಂತಹ
 ವರು ಕೂಡ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪೂಜಿ-
 ಸುವವರು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆಂಬುವುದು ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧವು. (೩) (ತಾಮಸರಿಗೆ ಭೂತಾದಿತ್ವ
 ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಅವಾಂತರ ಫಲವೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತಮಸ್ಸೇ ಫಲವು ಎಂಬುವುದನ್ನು ಪರಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ)
 ಯಾವ ತಪೋಧನರು ದಂಭ ಅಹಂಕಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ ಕಾಮ ರಾಗ ಬಲಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವ-
 ರಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾಗದಿರುವ ಧ್ಯಾನಕರ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ
 ಜಕ್ಕರಾದ ವಸ್ತುತಃ ಕೃತರಾಗದೆ ಇದ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದಿಗಳನ್ನು ಸಮಸ್ತಜೀವರ ದೇಹದಲ್ಲಿ ನಿಯಮಿತವಾಗಿ
 ಸುವ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು (ನೀಚ) ಕೃತರನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೋ, ಅಂತಹವರು ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದಿ ದೇವತೆ
 ಗಳನ್ನು ಅಲ್ಪಗುಣಿಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ನಿಷ್ಕಮವಾಗಿಯೂ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. (೪)
 ಕುರೂಪಧವ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವರು ಅಂದರೆ ದೈತ್ಯರು ರಾಕ್ಷಸರು ಪಿಶಾಚರು ಮರ್ತ್ಯಾಧಮರು, ಹೀಗೆ
 ಕಾಲ್ಪರಣ ತಮೋಯೋಗ್ಯರು ತಿನ್ನುವ ಸಾತ್ವಿಕಾಧ್ಯಾಪಾರ, ಸಾತ್ವಿಕಾದಿಜ್ಞ, ತಪಸ್ಸು ದಾನ, ಇವು-
 ಗಳಿಂದ ಈ ಜೀವರು ಸಾತ್ವಿಕರು, ಇತರರು ರಾಜಸರು, ತಾಮಸರು, ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿ || (೧) ಜ್ಞೇಯಾಶ್ಚ ಎಂಬುವವರಿಂದ ತಾನ್ವಿದ್ಯಾಪುರನಿಶ್ಚಯಾನ್ (ಶ್ಲೋ. ೬) ಎಂಬುವ
 ವರ ಲಭ್ಯವು (೨) ಅನ್ಯೈಶ್ಚೈವ ಎಂಬುವವರಿಂದ ಲಹಾರಸ್ತಪಿ (ಶ್ಲೋ. ೭)ರ ಲಭ್ಯವು ಉಕ್ತ
 ವಾಚಕು. || ೩ ||

ಹೀ || ಕ್ರದ್ಧಿಯು ಜೀವರ ಪುರುಷನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದರಿಂದ ಸಾತ್ವಿಕಾದಿ ಜೀವರ ಪುರುಷ
 ಕೃತವು ಕೂಡಬಹುದು. ಅಪಾರಾದಿಗಳಿಂದ ಜೀವಪುರುಷಜ್ಞಾನವು ಹೀಗೆ ಬರುವುದು? ಎಂದರೆ -

೫ || (೧) ಸಾತ್ವಿಕಾಃ ಸಾತ್ವಿಕಾನ್ಮರ್ಯುರ್ಯಸ್ಮಾದನ್ನೇ ತಥೇತನರಾನ್ || (೨) ಹಿಂ
 ಕಶ್ಚದಿತಿ ಯದ್ವಿಜ್ಞೇರ್ನಾಮತ್ರಯಮುದಾದೃತಂ | ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ವೈದಿಕಂ || (೩)

ತಸ್ಮಾತ್ಕರ್ಮ ತ(ಸ)ದ್ವಿಷಯಂ ಹಿ ಸತ್ || (೪) ತತ್ರಾಶ್ರದ್ಧಾ ಕೃತಂ ತಸ್ಮಾದಸದಿತ್ಯೇವ
ಕೀರ್ತ್ಯತೇ || (೫) ವಿಪ್ರಾ ವೇದಾಶ್ಚ ಯಜ್ಞಾಶ್ಚ ಯಸ್ಮಾದೋತಾಃ ಪರಸ್ಪರಂ |
ವಿಹಿತಾ ವಿಷ್ಣುನಾ ಶೇನ ವಿಷ್ಣುರೋಮಿತಿ ಕೀರ್ತಿತಃ || (೬) ಹಿತಮ(ತಂ ತ)ಸ್ತಿದ್ವಿ-
ದಂ ಸರ್ವಮಿತಿ ಜೋಕ್ತಃ ಸ ಹಿಮಿತಿ | ತಸ್ಮಾದೋಮಿತಿ ಯಜ್ಞಾದೀನ್ವವರ್ತಂತೇ
ಹಿ ವೈದಿಕಾಃ || ೪ ||

ಅ || (೧) ಸಾತ್ವಿಕ ಜೀವರು ಸಾತ್ವಿಕ ಆಹಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ರಾಜಸರೂ ತಾಮಸರೂ
ರಾಜಸ ತಾಮಸ ಆಹಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವರು. (ಆದಕಾರೂ ಸಾತ್ವಿಕ ಅನ್ನ ದ್ಯಾಹಾರಗಳಿಂದಲೂ
ಸಾತ್ವಿಕತ್ವಾ (ಉತ್ತಮತ್ವಾ)ದಿಗಳು ತಿಳಿಯಬಹುದು ಎವಂಥ ಅನ್ನ ದಿಗಳು ಜೀವರ ಸ್ವರೂಪಗಳಾಗಿ
ದಿದ್ದರೂ ಅನ್ನಾದಿಗಳ ಭೋಗಶಕ್ತಿಯೂ ಯಜ್ಞದಾನ ತಪೋರೂಪ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಶಕ್ತಿಯೂ ಜೀವರ
ಸ್ವರೂಪಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಾತ್ವಿಕಾದ್ಯನ್ನಾ ದ್ಯಾಹಾರಗಳಿಂದಲೂ, ಸಾತ್ವಿಕಾದಿ ಜೀವಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವ
ಬರಬಹುದು.) (೨) (ಯಜ್ಞ ದಾನ ತಪಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಸಾತ್ವಿಕತ್ವವು ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಸಹ ಕಾರ್ಯಾಂತರವನ್ನು
ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪುರಾಕಲ್ಪಾದಿರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವಾದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ "ಹಿಂ
ತತ್ಸತ್ ಇತ್ಯೇನಮಭೋ ವದಂತಿ" ಎಂಬುವ ಮುಗ್ಧೀಗವಿಲದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಯಾವ ಹಿಂ ತತ್
ಸತ್ ಎಂಬೀ ನಾಮತ್ರಯವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೋ, ಅಂತಹ ನಾಮತ್ರಯವು (ಯಜ್ಞದಾನ ತಪಸ್ಸು
ವೇದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ) ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ಅಂದರೆ ಆ ನಾಮತ್ರಯವು ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನೂ ಹೇಳು
ತ್ತದೆ.) (೩) (ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸತ್ ಎಂಬುವ ಹೆಸರು ಹೇಗೆ? ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಿಗೂ ಸತ್ ಎಂಬುವ ಹೆಸರು
ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ—) (ಸತ್ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಅಸ್ತಿತ್ವಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಸತ್ ಎಂಬ
ದಿಂದ ಯಜ್ಞ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮವು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕೃಪಿಸ್ತೀನೀಯವಾದ
ಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವೂ ಕೂಡ ಸತ್ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಎವಂಥ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ
ಸತ್ ಎಂಬುವ ನಾಮಧೇಯವಿದೆಯೋ) ಆದುದರಿಂದ ಭಗವತ್ಪ್ರದ್ಯಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ
ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ವೇದೋಕ್ತವಾದ ಸತ್ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕವೇ ಆದ ಕರ್ಮವೂ ಕೂಡ
ಸತ್ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (೪) ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ವಿಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿದ ಹೋಮವೂ,
ತಪಸ್ಸೂ ಜಠ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮವೂ, ಎಲ್ಲವೂ ಸತ್ ಎನಿಸಿದ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವ
ದರಿಂದಲೇ ಅಸತ್ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ (ಇದರಿಂದ ಹಿಂ ತತ್ಸತ್ (ಶ್ಲೋ. ೨೩)ಕರ್ಮ ಚೈವ
(ಶ್ಲೋ. ೨೬) ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಯಿತು.) (೫) (ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೂ, ಯಜ್ಞದಾನ
ತಪಸ್ಸುಗಳಿಗೂ, ಅವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೂ, ಅವುಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ವೇದಗಳಿಗೂ
ಹಿಂ ಎಂಬುವ ಹೆಸರು ಬರಲು ಕಾರಣವೇನು? ಎಂದರೆ) ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ,
ವೇದಗಳೂ, ಯಜ್ಞಗಳೂ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಸಂಬಂಧಗಳಾಗಿದೆಯೋ, ಅವರಿಂದ
ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಹಿಂ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. (ಅಂದರೆ—(1) ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು (ವೇದಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ
ಮಾಡುವವರು. ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರು.) (2) ವೇದಗಳು (ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತವೆ
ಗಳು. ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳುವವುಗಳು.) (3) ಕರ್ಮಗಳು (ವೇದೋಕ್ತಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ
ಮಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕವುಗಳು) ಮತ್ತು ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ
ತನ್ನ ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಸ್ವಪ್ರಾರಾಧಿಸಿದರೋ ಆದುದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ
ತನ್ನ ಪ್ರತಿಮಾರೂಪರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಹಿಂ ಎಂಬ
ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ (೬) ಮತ್ತು ಸರ್ವ ಜಗತ್ತು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ

ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಹಿಂ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಹಿಗಿಯೇ ಬಾಹ್ಯಜಾದಿಗಳೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ
ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಅವಿವೃತ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪ್ರತಿಮಾಸ್ಥಾನೀಯ
ನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹಿಂ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂಕಾರವು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ
ನಾಮವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಯಜ್ಞಾದಿಗಳ ನಾಮವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭ
ಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಿಂ ಎಂದು ಉಚ್ಚಾರಣಮಾಡಿ ಹಿಂಕಾರ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಗಳಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು
ಪ್ರಕಟಮಾಡುತ್ತಾ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ನಾಮಭೂತವಾದ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವೇದ ದಾನ ತಪಸ್ಸುಗಳಿಗೂ
ನಾಮಭೂತವಾದ ಹಿಂಕಾರವನ್ನುಚ್ಚಾರಣಮಾಡಿ ಹಿಂಕಾರದ ಅರ್ಥಭೂತನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ
ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ ಕೂಡಿ
ಸೇವಕನಿಗೆ ಪ್ರತಿಮಾರೂಪವಾದ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ಕಂಪ್ಯೇ = ಮಾಡುವನೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಮಾಡಿ ವೈದಿ
ಕರು ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಇದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಪ್ತನೇ ವೇದಾತ್ಮ (ಶ್ಲೋ. ೨೫)
ಯಜ್ಞಾದಿಗಳ ಅರ್ಥವು ಉಕ್ತವಾಯಿತು.) || ೪ ||

ಹೀ - ಭಗವನ್ನಾ ಮಗಳು ದೇವಿಯೂ ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಈ ಹಿಂಕಾರಾದಿಗಳನ್ನೇ ನಿಯಮೇನ
ಗುಪ್ತಂಪದೇಕೇಂಬುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ -

ಗಾ || (೧) ಅನೋಂಕ್ಯತಂ ಹ್ಯಾಸುರಂ ಸ್ಯಾದ್ಯತ್ಸ್ಯಾದೋಂಕ್ಯತಂ ತೃಪಿ | ಹಿಂಕಾರಾರ್ಥ-
ಹರೇಃ ಸಮ್ಯಗಜ್ಞಾನಾದಾಸುರಂ ಭವೇತ್ || (೨) ಫಲಂ ತ್ವನಭಿಸಂಧಾಯ ತದ್ವ್ರಹ್ಮ
ಸ್ಯಾನ್ನಮಾಸ್ತದಂ | ಇತಿ ಯತ್ಕ್ರಿಯತೇ ಕರ್ಮ ತನ್ನಾಮಾತೋ ಜನಾರ್ದನಃ |
ಅಭಿಸಂಧಿತಂ ಹಿ ತತ್ಪ್ರೋಕ್ತಂ ತತಂ ವಾ ಸ್ವಗುಣೈಃ ಸದೇತ್ಯಾದಿ ಚ || (೩) ಮಯಃ
ಪ್ರಧಾನಮುದ್ವಿಪ್ಸಂ ಸ್ವರೂಪಂ ಕಾರ್ಯಮೇವ ಚೇತಿ ಕಲ್ಪನೀಯೇ || ೫ ||

ಅ || (೧) ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಂಕಾರೋಚ್ಚಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವು
ಅಸುರಭೋಗ್ಯವಾಗುವದೋ, ಮತ್ತು ಹಿಂಕಾರದ ಅರ್ಥಭೂತನು ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಎಂದು ಚಿಂತಿಸಿ
ಕೊಂಡು ಹಿಂಕಾರವನ್ನುಚ್ಚಾರಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವೂ ಅಸುರಭೋಗ್ಯವೇ ಆಗು
ವದೋ, ಆದಕಾರಣ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹಿಂ ಎಂದು ಉಚ್ಚಾರಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ವೈದಿಕರು
ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.) (೨) (ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಿಗೂ ತತ್ ಎಂದು
ನಾಮವು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ) ವೇದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿರೂಪವಾದ ಅಸಾರ
ವಿವು ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿರುವ ನನಗೆ ಆಗಲಿ
ಎಂದು ಆಶೋಚಿಸದೆ, ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ನನಗೆ ಮುಕ್ತಿಪ್ರದನಾಗಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾ (ಮೋಕ್ಷೇ
ಶೃಂಗಾರದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ ಯಜ್ಞವು ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೋ, ಆದಕಾರಣ ವಂತ್ಯಪ್ರಹಿತವಾಗಿ ಅಧಿಕಾರಿ
ನಿಹಿತವಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಫಲವನ್ನು ದ್ವೀಶಿಸದೆ ಕೇವಲ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ದ್ವೀಶಿಸಿಕೊಂಡಿರತಕ್ಕ ಕರ್ಮವು.
ಆದಕಾರಣ ಜನಾರ್ದನನಾದರೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತತ್ ಎಂದು ನಾಮವುಳ್ಳವನು ಮತ್ತು ಯಾವ ಕಾರಣ
ದಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಆರೂಢವಾದುದು ತತ್ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದೋ, ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಸಂಸಾರ
ಮೋಕ್ಷಕನಾದುದರಿಂದ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸುವವರಿಂದ ಸತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿತನಾಗು
ತ್ತಾನೋ, ಸರ್ವದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತನೋ, ಸರ್ವ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವವನೋ, ಸರ್ವಗುಣಪರಿ
ಪೂರ್ಣನೋ ಆದಕಾರಣ ಜನಾರ್ದನನು ತತ್ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. (೩) (ಮಯಃ ಪ್ರ, ತೃಪ್ಯೇ

ವಿಶಾರವೆಂಬುವ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರದ್ಧಾಮಯಃ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಶ್ರದ್ಧಾಸ್ವರೂಪನು ಎಂಬುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ) ಮಯವೆಂದರೆ—ಶ್ರಧಾನವು, ಸ್ವರೂಪವು, ಕಾರ್ಯವು ಎಂದು ಮೂರು ಅರ್ಥವು. ಎಂದು ಕಲ್ಪವಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದೆ.

|| ೫ ||

ಹೀ—ಶ್ರದ್ಧೆಯೇ ಸಾತ್ವಿಕತ್ವ ಅಸಾತ್ವಿಕತ್ವಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವು. ಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಧಿಯನ್ನು ನುಸರಿಸುವುದು, ಅನುಸರಿಸದಿರುವುದು ಕಾರಣವಲ್ಲವೆಂದು ಎಕೆ ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದರೆ—

ಶಾ || (೧) ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತಮಪಿ ಭಗವತ್ಪ್ರದ್ಧಾವಿಹೀನಮಸದೇವೇತಿ ವಕ್ಯತಿ | ಅಶ್ರದ್ಧಯಾ ಹುತಮಿತಿ || (೨) ಭಗವತ್ಪ್ರದ್ಧಾವಿರಹಿತತ್ವಾದೇವ ಭಾಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತಂ ಭವತಿ | ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ ವಿಧಾನಾರ್ಥಂ ಸರ್ವಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರವರ್ತಕ ಇತಿ ಪೈಂಗಿಮ್ರತಿ || (೩) ಸ್ಥಿರಾಃ ಸ್ಥಿರಗುಣಭೃತಾದಯಃ | (೪) ಕಲ್ಪಾದೀನಾಮಪ್ಯಾರೋಗ್ಯರಸಾಧ್ಯರ್ಥಶ್ಚೇನ ಸಾತ್ವಿಕತ್ವಮೇವ || (೫) ರಸ್ಯಾದೀನಾಮಪಿ ರಾಜಸತ್ವಮನಾರೋಗ್ಯಾದಿಹೇತುಶ್ಚೇ | ದುಃಖರೋಕಾಮಯಪ್ರದಾ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ || ೬ ||

ಅ || (೧) ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾದುದಾಗ್ಯೂ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯು ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಹಸ್ತಃ ಅಗುವುದೆಂದು ಅಶ್ರದ್ಧೆಯು ಹುತಂ (ಶ್ಲೋ. ೨) ಎಂದು ಹೇಳುವರು. (ಅಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲವಾದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಯನ್ನು ನುಸರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಆ ಯಜ್ಞವು ಅಸತ್ತೇ ಅಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುವಾರೋ ಶ್ರದ್ಧೆಯೇ ಪ್ರಯೋಜಕವು) (೨) (ಮತ್ತು ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲವಾದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಎಂಬುದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೂ ಶ್ರದ್ಧೆಯೇ ಕಾರಣವೆನ್ನುತ್ತಾ—) ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾದುದೂ ಅಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಎಕೆಂದರೆ) ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಲೇ ಬೇಕೆಂಬುವುದನ್ನು ವಿಧಿಯವು ಕಲ್ಪಿಸಿತ್ತು. ಅದೇ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೂ ಶ್ರವ್ಯಶೃಂಗಗಳಾಗಿವೆ (ಭಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಯನ್ನು ನುಸರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಎಂಬುವುದೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.) ಎಂದು ಪೈಂಗಿಮ್ರತಿಯು. (೩) (ರಸ್ಯಾಃ ಸ್ಥಿರಾಃ ಸ್ಥಿರಾ ಹೃದ್ಯಾಃ ಎಂದು ಅನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಗಳಾದ ಅಪಾರಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರತ್ವವೆಂದರೆ ಎಂತಾದೆಂದರೆ) ಸ್ಥಿರಾಃ ಸ್ಥಿರ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ (ಅಂದರೆ ಬಹುಕಾಲದವರಿಗೂ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳದೆ) ವೈಕಮೋದಲಾದವುಗಳು. (೪) ಕಲ್ಪಾವ್ಯಾಪ್ತವಾಃ (ಶ್ಲೋ. ೫) ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಟು ಮೋದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ರಾಜಸತ್ವವು ಹೇಳಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಅದು ನಿಯತವಲ್ಲ. (ಎಕೆಂದರೆ ಕದಾಚಿತ್) ಆ ಕಲ್ಪಾದಿಗಳೂ ಅದೇ, ಕರವಾದ ರಸಾಯನಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಾತ್ವಿಕತ್ವವೂ ಬರುವುದು. (೫) ಹೀಗೆಯೇ ರಸ್ಯಾಃ ಸ್ಥಿರಾಃ ಸ್ಥಿರಾ ಹೃದ್ಯಾಃ (ಶ್ಲೋ. ೬) ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾತ್ವಿಕಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ ರಸ್ಯಾಃಗಳೂ (ಸಾತ್ವಿಕತ್ವವು ನಿಯತವಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಅವುಗಳೇ) ಅನಾರೋಗ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಹೇತುಗಳಾದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ರಾಜಸತ್ವವೂ ಇದೆ (ಕಲ್ಪಾದಿಗಳಿಗೆ ನಿಯಮೇನ ರಾಜಸತ್ವವೇ ಎಂದು ಎಕೆ ಅಗಲಾದಂ ಕದಾಚಿತ್ ಸಾತ್ವಿಕತ್ವವಿದೆ ಎಂದು ಎಕೆ ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದರೆ) ದುಃಖ ರೋಕ ರೋಗಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದಾದರೆ—ರಾಜಸಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ (ಕಲ್ಪಾದಿಗಳು ಅರೋಗ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಹೇತುಗಳಾದರೆ ಸಾತ್ವಿಕಗಳೆಂದು ಕಳೆದುಬರುವುದರಿಂದ ರಾಜಸತ್ವವೇ ಎಂಬುವ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ.) ಹಾಗೆಯೇ ರಸಯುಕ್ತ ರಸಾರೋದಿಗಳೂ ಅಯುಃ ಸತ್ಯ ಬಲ ಅರೋಗ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ವರ್ಧಕಗಳಾದರೆ ಸಾತ್ವಿಕಗಳೆಂದ. ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವದೇ ಸಾತ್ವಿಕಗಳೇ ಎಂಬುವ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಶ್ರವಾಯತಃ.

|| ೬ ||

ಹೀ-ಅಯುಸ್ಸುತ್ವ ಎಂಬುವುದಿದ್ದ ಸತ್ಯಕಲ್ಪಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

೧ || (೧) ಸತ್ತ್ವಂ ಸಾಧುಭಾವಃ | ಭವತಿ ಹಿ ಸೋಪಿ ಶುಚ್ಯನ್ನಾತ್ | ಹೃದ್ಯಂ ಪಶ್ಚಾ-
ನ್ನಸೋಹಾರಿ ಪ್ರಿಯಂ ತತ್ಕಾಲಸೌಖ್ಯದಂ | ಸುಖಂ ತು (ಸುಖದಂ) ದೀರ್ಘಸು-
ಖದಂ ರಸ್ಯ(ಮೃ)ಮಭ್ಯಾಸಸೌಖ್ಯದಮಿತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ || (೨) ರೂಕ್ಷಂ ನೀರಸಂ
ತಿಕ್ಷ್ಣಂ ಸರ್ಪಪಾದಿ | ಯಾಮಾಂಕರಿತಪಾಕಂ ತು ಯಾತಯಾಮ ಇತಿ(ಮುದೀ)
ರ್ಯತೇ | ಕೃಚಿಚ್ಛ ಗತಸಾರಂ ಸ್ಯಾನ್ನಿಯಮ್ಯಂ ಯಾತಮಸ್ಯ ಯದಿತಿ ಚ | ಪೂ-
ರ್ವಂ ಸ್ಯಾದು ಪಶ್ಚಾದನ್ಯಥಾಜಾತಂ ಗತರಸಂ || (೩) ಶುದ್ಧಭಾಗವತಾನಾಂ ತು
ಸ್ಯಭಾವಾಪೇಕ್ಷಯೈವ ತು | ಸ್ಯಾದುತ್ಪಾದಿ ವಿಜಾನೀಯಾತ್ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ನ ಚಾ-
ನ್ಯಥೇತಿ ಸೂದಶಾಸ್ತ್ರೇ || ೭ ||

೧ || ಸತ್ತ್ವಂ = ಸಾಧುಭಾವವು. ಅಸಾಧುತನವೂ ಕೂಡ ಶುದ್ಧವಾದ ಅನ್ನದಿಮಂಟಾಗುತ್ತದೆ.
ಕೃದ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ | ಯಾವ ವಸ್ತುವು ಉಪಭೋಗಿಸಿದ ಮೇಲೆಯೂ
ಏನಿ ನನಗೆ ಸಿಗಲಿ ಎಂದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅಪಹರಿಸುತ್ತದೋ ಅ ವಸ್ತುವು ಹೃದ್ಯವು. ಉಪಭೋಗಿಸುವ
ಗಲದಲ್ಲಿಯೇ ಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು ಪ್ರಿಯವು. ಒಂದುಸಲ ಉಪಭೋಗಿಸಿದ್ದು ಬಹುಕಾಲ
ಏವವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು ಸುಖವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಬಹುವಾರ್ತಿ ಉಪಭೋಗಿಸಿದರೇನೇ ಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಕೊಡ
ತಕ್ಕದ್ದು ರಸ್ಯವು ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದೆ (೨) (ರೂಕ್ಷ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಿದ್ದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ
ದೇಶಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ರೂಕ್ಷಂ = ನೀರಸವಾದುದು. ತೀಕ್ಷ್ಣಂ = ಸಾಸಿವೆ ಮೊದಲಾದುದು.
ರೂಕ್ಷಿವಾವನರಾದ ಪುರುಷರ ಶಿಷ್ಯಾನ್ನವು ಸಾತ್ವಿಕವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿದ್ದುದರಿಂದ ಯಾತಯಾಮವಾ
ಮು ತಾಮಸವು ಹೇಗೆ ಆಗುವುದೆಂದರೆ) ಪಾಕಮಾಡಿ ಒಂದು ಜಾಮು ಕಳೆದುಹೋದ ವಸ್ತುವು
ಪಾಕಯಾಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಈ ವಸ್ತುವಿನ, ಯಾಮವು (ನಿಯಮ್ಯವು.) ಹೋಗಿದ್ದರೂ
ಏಂದರೆ-ಇದೇ ನನಗೆ ಸಿಗಲಿ, ಎಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಅಂಶವಾದ ಸಾರಭಾಗವೇ ಹೋಗಿದ್ದರೂ ಅಂತೂ
ಪರಿವರಿಹಿತವಾಗಿದ್ದರೂ ಯಾತಯಾಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ ಮೊದಲು ಸ್ಯಾದು(ರುಚಿಕರ)ವಾಗಿದ್ದು ಅ ಮೇಲೆ
ಪಶ್ಚಾತ್ತಪಾದರೆ-ಗತರಸವೆನಿಸುತ್ತದೆ. (ಅಂದರೆ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥ ಧರ್ಮಭೂತವಾದ ಸಾರವೇ ಹೋಗಿ
ಸುಡೋ, ಅದು ಯಾತಯಾಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾರವಿದ್ದರೂ ಅದರಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಸ್ಯಾದುತ್ವವು ಹೊದರೆ
ಗತರಸವೆನಿಸುತ್ತದೆ. (೩) (ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಪುರುಷಭೇದದಿಂದ ಸ್ಯಾದುತ್ವ ಅಸ್ಯಾದುತ್ವ
ಈ ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಇದು ಸ್ಯಾದು, ಇದು ಅಸ್ಯಾದು ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಲಾರವು. ಏಂದರೆ-)
ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಭಗವದ್ವಕ್ತರು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಪರಾಪರತತ್ವನಿಶ್ಚಯವೈಕ್ಯವರೂ ಆದವರಿಗೇನೇ,
ವಿಷ್ಣು ಶ್ವಾಯುಕಃ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತನಾದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನಪೇಕ್ಷಿಸಿಯೇ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ಯಾದುತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು
ಕೇಳುದೇಕು. ಯಾವುದೇ ಒಂದು ವಸ್ತುವಿಗೆ ಯಾರಾದರೂ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಸ್ಯಾದು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ
ಅಸ್ಯಾದು ಎಂದು ವಿವೇಕ್ತ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತಿಳಿಯಲಾರದು ಹೀಗೆ ಸೂದಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. || ೭ ||

ಹೀ-ರಾಜಸ ಯಾಗದಿಂದ ಸಾಂಕಲ್ಪಿಕ ಸ್ವರ್ಗವೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ-
ಮುಖ್ಯ ಸ್ವರ್ಗೋದ್ದೇಶವೆಂದರೇ ಯಾಗ ಮಾಡಿದ್ದು. ರಾಜಸ ಯಾಗದಿಂದ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳ
ರೋಷವಾದ ಸ್ವರ್ಗವು ಸಿಗುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣವು ಇದೆ, ಎಂಬೀ ಅಂಶವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಕರ
ವೆಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ-

ಶಾ || (೧) ಯಾಗಾಕ್ತು ರಾಜಸಾಕ್ಷ್ಯಗ್ಗಾಃ ಸಾಂಕಲ್ಪಿಕ ಉದಾಹೃತಃ | ಲೋಕಸ್ತ ದೀಪ್ತ ದೇವಾನಾಂ ಸನಾತ್ನಾಂ ನಾಸವಾದಿಭಿಃ | ವಿಷ್ಣು ವಶ್ಯದ್ವಯೋಯೋಗ್ಯಕಾಮಾ ಚೈಷಾಂ ಪುನರ್ಭವೇತ್ | ನರಕಂ ಚ || (೨) ವಿನಾ ಯಜ್ಞಂ ರಾಜಸಂ ನರಲೋಕಗಾಃ | ಏಷಿದ್ಧಿಕರ್ಮ ಕುರ್ಯುಶ್ಚೇದೀಯುಸ್ತೇ(ಷ್ವೇ) ನರಕಂ ಧ್ರುವಂ || ೮ ||

ಅ || (೧) ರಾಜಸ ಯಾಗದಿಂದ ಸಾಂಕಲ್ಪಿಕ ಸ್ವರ್ಗವೇ. ಮುಖ್ಯ ಸ್ವರ್ಗವಲ್ಲ. ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಸಮಾಪಣಾಕಾಲಕ್ಕೆ ದುಃಖಯುಕ್ತರಾದ ಅಪರೈಶ್ವ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರದ್ವಿರುಲ್ಲ ದಿರೋದರದಿಂದಲೂ ತಮಗೆ ಅಯೋಗ್ಯವಾದುದನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಸಾಂಕಲ್ಪಿಕ ಸ್ವರ್ಗವೇ, ಮುಖ್ಯ ಸ್ವರ್ಗವಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರದ್ವಿರುಲ್ಲದಿದ್ದು ಸ್ವರ್ಗಾಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮನೆಯು ಅಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಯೋಗ್ಯ ಸ್ವರ್ಗ ಕಾಮನೆಯಿಂದ ಅರ್ಥನಾಶವೂ ಅನರ್ಥಫಲವೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕಾರಣ ಅವರಿಗೆ ನರಕವೇ. ಸ್ವರ್ಗವಲ್ಲ. (೨) (ರಾಜಸರಿಗೆ ಸಕಾಮ ಯಜ್ಞ ವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನರಕವು ಆಗುವುದರಿಂದ ಅಯೋಗ್ಯ ಕಾಮನಾದಿಗಳು ನರಕಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ಹೇಗೆ ಆಗುವುದು. ಎಂದರೆ—) ಯಜ್ಞ ಹೊರತು ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮ ರಾಜಸರು ಏಷಿದ್ಧಿಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ—ಅವರು ನರಕವಾಗಿಯೂ ನರಕವನ್ನು ಹೊಂದುವರು.

ವಿ || (1) ಸಾತ್ವಿಕರು ರಾಜಸರು ತಾಮಸರೆಂದು ಜೀವರು ತ್ರಿವಿಧರು. ಅದರಲ್ಲಿ ರಾಜಸರೂ, ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ ರಾಜಸ, ರಾಜಸ ತಾಮಸ, ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧರು. ರಾಜಸ ತಾಮಸರೂ, ಭೂಪ್ರಕಾರ ನರಯಪ್ರಕಾರ, ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧರು. ಅದರಲ್ಲಿ ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕರು ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರು ರಾಜಸ ರಾಜಸರು ರಾಜಸ ತಾಮಸರೂ ಕೂಡ ಏಕೈಕ ಸಂಸಾರಿಗಳು. ಆ ರಾಜಸರೂ ಉತ್ತಮ ಮಧ್ಯಮ ಅಧಮ ಎಂದು ತ್ರಿವಿಧರು. ರಾಜಸರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರಾದ ಏಕೈಕವಿದ್ಯರಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಸ್ವರ್ಗವೇ. ಅಧಮರಿಗೆ ನರಕವೇ. ಕಲ್ಪಿಕ ಸ್ವರ್ಗವೂ ಇಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ಇಲ್ಲಿ ರಾಜಸ ಪದದಿಂದ ಮಧ್ಯಮ ರಾಜಸರನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸಿರುವವರು.

|| ೮ ||

ಪೀ—ರಾಜಸ ಕರ್ಮದಿಂದ ನರಕವೂ ಸಾಂಕಲ್ಪಿಕ ಸ್ವರ್ಗವೂ ಆಗುವುದಾದರೆ—ಸಾತ್ವಿಕರಿಗೂ ರಾಜಸಕರ್ಮಕರಣವು ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೂ ನರಕವೂ ಸಾಂಕಲ್ಪಿಕ ಸ್ವರ್ಗವೂ ಆಗಬೇಕಾಗುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ತಾಮಸ ಕರ್ಮದಿಂದ ಭೂತಾದಿತ್ಯವೂ ತಮಕ್ಕೂ ಆಗುವುದಾದರೆ—ಸಾತ್ವಿಕರಿಗೂ ರಾಜಸರಿಗೂ ತಾಮಸ ಕರ್ಮವು ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಭೂತಾದಿಧಾನವೂ ತಮಕ್ಕೂ ಆಗಬೇಕಾಗುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಸಾತ್ವಿಕ ಕರ್ಮದಿಂದ ಜ್ಞಾನವಿದ್ಯಾರಾ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಾದರೆ—ರಾಜಸ ತಾಮಸರಿಗೂ ಸಾತ್ವಿಕಕರ್ಮವು ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದು, ಎಂದರೆ—

ಶಾ || (೧) ಕದಾಚಿತ್ಸಾತ್ವಿಕಾಃ ಕುರ್ಯುಃ ಕರ್ಮ ರಾಜಸತಾಮಸಂ | ಅನ್ಯೇನೈಶ್ಚ ತಥಾಃಪೇಷಾಂ ಸ್ಥಿತಿಃ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇ(ಶೇ) ಪುನಃ || (೨) ಸ್ತಂಭಂ ಕರ್ಮ ಕ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಪಶ್ಯವ ಸ್ಯಾನ್ನಹತ್ವಲಂ | ಅನ್ಯದಲ್ಪಫಲಂ ಚೈವ ಬಾಹುಲ್ಯಂ ತೇಃ ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಪಾಡ್ಯೇ || (೩) ಮೌನಂ ಮನಸಂ | ಯುಕ್ತೈರ್ಭಗವದಪರಗಾಂಧಿಯೋಗಯುಕ್ತೈಃ | ಯುಕ್ತೈರಿತಿ ದಾತಾದಿಭು ಸರ್ವತ್ರ ಸಮಂ || (೪) ಸತ್ಯಂ ಧಿತ್ಯಾದೇವ ಕರ್ಮಾದಿ ಸತ್ | ಓಂ ಕರ್ತವ್ಯಸಾಮಾಂ ವಿಷ್ಣು ಪ್ರಸಿದ್ಧವ್ಯವಃ ||

(೫) ಪ್ರವತ್ಸನೋಂಕೃತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಸ್ಪಾಷ್ಟ ವಿವೀರ್ಯಕೇ | ಅನೋಂಕೃತಮಾಸುರ-
ಮಿತಿ (ರಂ ಕರ್ಮೇತ್ಯಾದಿ) ಶ್ರುತೇರನೋಂಕೃತಸ್ಯಾಸುರತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ || (೬) ಅನರ್ಥ-
ಜ್ಞೋದಿಹೋ ಮಂತ್ರೋ ನಿರರ್ಥಸ್ತಾತಿ ಮಾನಕಃ | ಯನ್ಮಂತ್ರಸ್ತೇನ ಕಥಿತೋ
ಮಂತ್ರಾರ್ಥೋ ಜ್ಞೇಯ ಏವ ತದಿತಿ ಪೈಂಗಿಶ್ರುತೇಶ್ಚ || (೭) ತದರ್ಥತೇನ ಫಲಾ-
ನಭಿಸಂಧಿ ಪೂರ್ವಕಕರ್ಮಣ ಏವ ಸಾತ್ವಿಕತ್ವಾಚ್ಚ | ತದ್ಭಕ್ತ್ಯಾ ತತ್ಸ್ವರಣಪೂರ್ವ-
ಕಮೇವ ಕರ್ಮ ಸದನ್ಯದಸದೇವೇತಿ ಭಾವಃ || (೮) ರಾಜಸಸ್ಯಾಪ್ಯಸದಂತರ್ಭಾವ
ಏವ | ವಿಷ್ಣುಶ್ರದ್ಧಾರಹಿತತ್ವಾತ್ | ಸಾತ್ವಿಕಂ ಮೋಕ್ಷದಂ ಕರ್ಮ ರಾಜಸಂ ಸೃತಿ-
ದುಃಖದಂ | ತಾಮಸಂ ಪಾತದಂ ಜ್ಞೇಯಂ ತತ್ಕರ್ಯಾತ್ಯಮ್ ನೈಷ್ಠ ವಮಿತ್ಯಾ-
ಗ್ನೇಯೇ || ೯ ||

|| ೧—೨೮ ||

ಅ || (೧) ಯದ್ಯಪಿ ಸಾತ್ವಿಕರು ರಾಜಸ ತಾಮಸ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ, ರಾಜಸರು ಸಾತ್ವಿಕ ತಾಮಸ
ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ, ತಾಮಸರು ಸಾತ್ವಿಕ ರಾಜಸ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೂ ಅದು ಕೆಲವು
ಏಕಮೇ ಸರಿ. ಆದರೂ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇರು-
ವರು. (೨) (ಸ್ವಾಭಾವಿಕಕ್ಕೆ ಮಹಾಫಲವು. ಆಸ್ವಾಭಾವಿಕಕ್ಕೆ ಅಲ್ಪಫಲವು. ಆದರಿಂದಲೂ ಸ್ವಾಭಾ-
ವಿಕ ಕರ್ಮದಿಂದ ಆಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಕರ್ಮವು ತಿರಸ್ಕೃತವಾಗುವುದರಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲಾ ಫಲವು ಒಂದೇ ವಿಧ-
ವಾಗದೇಕಾಗುವುದು ಎಂಬುವ ದೋಷವಿಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.) ಸರ್ವರಿಗೂ ಸರ್ವದಾ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ
ತಮಸ್ವ ಕರ್ಮವೇ ಮಹಾಫಲಪ್ರದಾಯಕವಾಗುವುದು. ಆಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ತಮ್ಮ ಕರ್ಮವು ಅಲ್ಪ
ಫಲದಾಯಕವು. (ಸಾತ್ವಿಕಾದಿಗಳೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಆಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಾದರೆ—
ಅದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ. ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ) ಆ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ
ಸಾತ್ವಿಕತ್ವಾದಿಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಇದ್ದರೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾದಿಗಳೆಂದು ಅಲ್ಲವಾದುದು ಆಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆಂದೂ
ಒಗೆ ರಾಹುಲ್ಯಾದಿಗಳು ಜ್ಞಾಪಕವಾಗಿವೆ ಎಂದು ವಾದ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದೆ. (೩) (ಮನಃ ಪ್ರಸಾದಃ
ಸೌಮ್ಯಶ್ಚಂ ಎಂಬೀ ಗೀತೆಗೆ ತೋರದಿದ್ದರೂ ಮೌನ ಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.)
ಮೌನಂ—ಯುಕ್ತನುಸಂಧಾನರೂಪವಾದ ಮನನವು. (ಅಫಲಾಕಾಂಕ್ಷೆಭಿರ್ಯುಕ್ತೈಃ (ಶ್ಲೋ. ೧೭)
ಎಂಬುವಲ್ಲಿದ್ದ ಯುಕ್ತೈಃ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಭಗವದರ್ಪಣ ಮೊದಲಾದ ಯೋಗ
ಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತರಾದವರು. ಸಾತ್ವಿಕ ಯಜ್ಞ ದಾನಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವದರ್ಪಣವನ್ನು ಹೇಳದೆ ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ
ಮಾತ್ರ ವಿಕೇ ಹೇಳಿದ್ದೆಂದರೆ) ಭಗವದರ್ಪಣವು ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಯಜ್ಞ ದಾನ ತಪಸ್ಸು
ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭಗವದರ್ಪಣವು ಅವಶ್ಯಕವೇ. (೪) (ಒಂ ತತ್ಪದಿತಿ ನಿರ್ದೇಶಃ (ಶ್ಲೋ. ೨೩) ಎಂಬು-
ವದು ಒಂ ತತ್ಪದಿತಿ ಯದ್ವಿಷ್ಣೋರ್ನಾಮತ್ರಯಮುದಾಹೃತಂ | ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯಾಂತರದಿಂದ
ವಿವೃತವಾಗಿದೆ. ಈಗ ಆ ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ಈ ಗೀತಾವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.)
ಕರ್ಮಾದಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿಷಯಕಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಸತ್ ಎನಿಸುತ್ತವೆ. ಸತ್ ಎನಿಸುವವನು
ಮುಖ್ಯತಃ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ. ಒಂ ತತ್ ಸತ್ ಎಂಬುವ ನಾಮಗಳು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗಳಾಗಿವೆ.
ಆದಕಾರಣ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯಕ ಕರ್ಮಾದಿಗಳೇ ಸತ್ ಎನಿಸುತ್ತದೆ | (೫) ಮಂತ್ರ ವೇದ ಮೊದಲಾದವು
ಗಳ ಅದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂಕಾರವನ್ನು ಚ್ಚರಿಸದಿದ್ದರೆ—ಅದು ತೂತು ಇದ್ದ ಮಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಸುರಿದು
ಕೋದಂತೆ ಫಲಕಾರಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂಕಾರವನ್ನು ಚ್ಚರಿಸದಿದ್ದರೆ—ಫಲವು ಹುಟ್ಟಿದ್ದರೂ
ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂಕಾರವನ್ನು ಚ್ಚರಿಸದಿದ್ದರೆ ಅದು ಅಸುರರ ಕರ್ಮವೆಂಗೆವುದು. ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿ

ಗಳಿಂದ ಒಂಕಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸದಿದ್ಧಿ—ಆದರಿಂದ ಅಸುರರಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು. (೬) (ಒಂಕಾರವನ್ನು ಮೊದಲು ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕೆಂಬುದರಿಂದ ವೇದಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯದವರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಮಂತ್ರವು ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನವು. ಏಕೆಂದರೆ—ಮಂತ್ರವು ಅರ್ಥವಿಲ್ಲವೆಂದು ವಿದ್ವಂಸನೇ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದಲೇ ಮಂತ್ರವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಮಂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಲೇಬೇಕು, ಎಂದು ವೈಂಗಕ್ಯತಿಯು. (೭) (ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸದಸತ್ಯಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಂ ತತ್ವತ್ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಎಕೆ ಹೇಳುವುದೆಂದರೆ) ಇಲ್ಲಿ ಒಂಕಾರಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಮರಣಮಾಡಿಕೊಂಡು ಒಂಕಾರವನ್ನು ಜ್ಞಾಪರಣಮಾಡಿಕೊಂಡು ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಭಗವಂತನ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ನಿಷ್ಕಾಮನೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವೇ ಸಾತ್ವಿಕವು (ಇತರವಾದುದು ರಂಜಸಾದಿಗಳು.) ಅಂತೂ ಇಂತಹುದೇ ಸತ್ಯಮವು. ಬೇರೆ ಅಸತ್ಯಮವು. (ಹೀಗೆ ಸದಸತ್ಯಮವು ಎವಿಚ್ಛಾ ಉಕ್ತವಾಯಿತು.) (೮) (ಕರ್ಮ ಜೈವ ತದರ್ಥೀಯಂ (ಶ್ಲೋ. ೨೭) ಎಂದು ಸಾತ್ವಿಕ ಕರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಿ ರಾಜಸ ಕರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಅಶ್ರದ್ಧೆಯಾದ ಹುತಂ (೨೮) ಎಂದು ತಾಮಸ ಕರ್ಮವನ್ನು ಎಕೆ ಹೇಳುವುದೆಂದರೆ) ರಾಜಸ ಕರ್ಮವೂ ಅಸತ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತದೆ (ಇಲ್ಲಿ ತಾಮಸ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅಸತ್ ಕರ್ಮದಿಂದ ಹೇಳುವುದಲ್ಲ. ರಾಜಸವೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (ಏಕೆಂದರೆ) ಎಷ್ಟು ಎಲ್ಲಿ ಕ್ರದ್ವಿಯಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ. (೯) (ನ ಚ ತತ್ವೇತ್ಯ ನೋ ಇಹ (ಶ್ಲೋ. ೨೯) ಎಂದು ರಾಜಸ ತಾಮಸ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಫಲವನ್ನು ಎವಿಚ್ಛಾ ಸ್ವಾತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ಸಾತ್ವಿಕಕರ್ಮವು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು. ರಂಜಸಕರ್ಮವು ಸಂಸಾರದುಃಖವನ್ನೇ ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು. ತಾಮಸಕರ್ಮವು ನರಕಾದ್ಯನರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು. ಆದಕಾರಣ ವೈಷ್ಣವ ಕರ್ಮವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಅಗ್ನೇಯ ವುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. || ೧-೨೭ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ
ಶಾಸ್ತ್ರಯ್ಯಾನ್ವೇಷಣೀಯೇ ಸಪ್ತದಶೋಧ್ಯಾಯಃ || ೧೭ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಭಗವದ್ಗೀತಾ
ಶಾಸ್ತ್ರಯ್ಯಾನ್ವೇಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಹದಿನೇಳನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೧೭ ||

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಹದಿನೆಂಟನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು.

ಹೀ—ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರೈಗುಣ್ಯವಿಷಯಾ ವೇದಾಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಜ್ಞಾನಸಾಧನವನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಿಕ್ಕಿಹೇಳಿದ್ದನ್ನು, ಅಜ್ಞಾನನು ಸುಲಭದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಇನ್ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ತ್ರೈಗುಣಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇನ್ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸನ್ಯಾಸ ಕ್ಷಿಪ್ರವ ಯೋಗಕ್ಕೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಸನ್ಯಾಸವನ್ನು ಒಂದೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಗಾಚ್ಛಾಂತಿರನಂತರಂ ಎಂದು ತ್ಯಾಗವನ್ನೂ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಸನ್ಯಾಸಕಲ್ಪ ತ್ಯಾಗಕಲ್ಪಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವೋ, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವೋ, ಎಂದು ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ—

ಗೀ ॥

॥ ಅರ್ಜುನ ಉವಾಚ ॥

ಓಂ ॥ ಸನ್ಯಾಸಸ್ಯ ಮಹಾಬಾಹೋ ತತ್ತ್ವಮಿಚ್ಛಾಮಿ ವೇದಿತುಂ |

ತ್ಯಾಗಸ್ಯ ಚ ಹೃಷೀಕೇಶ ಪೃಥಕ್ವೇತಿನಿಷಾದನ

॥ ೧ ॥

ಅ ॥ ಅರ್ಜುನಃ=ಅರ್ಜುನನು, ಉವಾಚ=ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮಹಾಬಾಹೋ=ಅಜ್ಞಾನು ಪರಿಮಿತನಾದ ತೋಳುಗಳುಳ್ಳ, ಕೇಶಿನಿಷಾದನ=ಕೇಶಿ ಎಂಬ ಅಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ, ಹೃಷೀಕೇಶ=ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಪ್ರೇರಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, (ಸನ್ಯಾಸ ಕಲ್ಪಕ್ಕೂ ತ್ಯಾಗಕಲ್ಪಕ್ಕೂ ಅವತತಃ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವು ತೋರುವುದರಿಂದ) ಸನ್ಯಾಸಸ್ಯ=ಸನ್ಯಾಸದ, ಚ=ಮತ್ತು, ತ್ಯಾಗಸ್ಯ=ತ್ಯಾಗದ, ಪೃಥಂ=ಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ಪೃಥಕ್=ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ, ವೇದಿತುಂ=ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ. ಇಚ್ಛಾಮಿ=ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೆ. ॥ ೧ ॥

ಹೀ—ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

೪೧ ॥ ಓಂ ॥ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಂ ಸಾಧನಂ ಸರ್ವಂ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತೋಪಸಂಹರತೃಣೇನಾಧ್ಯಾಯೇನ ॥ ೧ ॥

ಅ ॥ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಜ್ಞಾನಸಾಧನವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಹೇಳಿರುವ ತ್ರೈಗುಣ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ॥ ೧ ॥

ಗೀ ॥

॥ ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ ॥

ಕಾಮ್ಯಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ನ್ಯಾಸಂ ಸನ್ಯಾಸಂ ಕವಯೋ ವಿದುಃ |

ಸರ್ವಕರ್ಮಫಲತ್ಯಾಗಂ ಪ್ರಾಹುಸ್ವಾಗಂ ವಿಚಕ್ಷಣಾಃ ॥ ೨ ॥

ಅ ॥ ಶ್ರೀಭಗವಾನ್=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಉವಾಚ=(ಸನ್ಯಾಸಕಲ್ಪಕ್ಕೂ ತ್ಯಾಗಕಲ್ಪಕ್ಕೂ ವಿವರವು ಇದರಿಂದ ಅರ್ಥಭೇದವಿದೆ ಎಂಬುದು ಅಧಿವ್ಯಯದಿಂದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಕವಯೋ=

ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ಕಾಮ್ಯಾಣಾಂ = ಕಾಮ್ಯಗಳಾದ, ಕರ್ಮಾಣಾಂ = ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳ, ನ್ಯಾಸಂ = ಬಿಡುವಿಕೆಯನ್ನು, ಸನ್ನ್ಯಾಸಂ = ಸನ್ನ್ಯಾಸಕರ್ತೃವನ್ನಾಗಿ, ವಿದುಃ = ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ವಿಹತಕಾಃ = ಕುತಲರಾದವರು, ಸರ್ವಕರ್ಮಫಲಾತ್ಯಾಗಂ = ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಭಗವತ್ತೀತಿಯಿಂದ ಇತರವಾದ ಫಲದ ತ್ಯಾಗವನ್ನು, ತ್ಯಾಗಂ = ತ್ಯಾಗಕರ್ತೃವನ್ನಾಗಿ, ಲಹುಃ = ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಎ-(1) ಸ್ವರ್ಗಾದಿರೂಪ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಕಾಮ್ಯಗಳು. ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸದೆ ಕೇವಲ ಭಗವತ್ತೀತಿಯನ್ನು ದೈಶಿಸಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಅವು ಅಕಾಮ್ಯಗಳು. ಹೀಗೆ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮಾದಿಗಳು ಕಾಮ್ಯ ಅಕಾಮ್ಯಗಳು ಆಗುತ್ತವೆ. ಕಾರೀರ್ಯಾದಿ ಯಾಗಗಳು ವೃಷ್ಟಾದಿರೂಪ ಫಲವನ್ನು ದೈಶಿಸಿಕೊಂಡೇ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಾದುದರಿಂದ ಅವು ನಿಯತ ಕಾಮ್ಯಗಳೇ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳ ಅಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ಮಾಡದಿರೋಣ, ಕಾರೀರ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಮಾಡದಿರೋಣ ಇಂತಹ ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಸನ್ನ್ಯಾಸವೆಂದೂ, ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಭಗವತ್ತೀತಿಗಾಗಿಯೇ ಮಾಡುವುದೂ, ಭಗವತ್ತೀತಿಗಿಂತ ದೇರಿ ಫಲದ ಪರಿತ್ಯಾಗವನ್ನೂ ತ್ಯಾಗವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. || ೨ ||

ಹೀ-ಅಶ್ವಮೇಧ ಮೊದಲಾದ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಮಾಡದಿರೋಣವು ಸನ್ನ್ಯಾಸವು, ಸಂಧ್ಯಾವಂದನ ಮೊದಲಾದ ನೈಕಕರ್ಮ, ಪಿತೃಶ್ರಾದ್ಧ ಮೊದಲಾದ ನೈಮಿತ್ತಿಕಕರ್ಮ ಇದುವೊಂದಾದ ಸಮಸ್ತಕರ್ಮಗಳ ಫಲತ್ಯಾಗವು ತ್ಯಾಗವು, ಎಂದು ಕಾಮ್ಯಾಣಾಂ ಕರ್ಮಾಣಾಂ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕೆಲವರು ಅರ್ಥಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಅಯುಕ್ತವೆಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || (೧) ಭಲಾನಿಜ್ಞಯಾಃಕರಣೇನ ವಾ ಕಾಮ್ಯ ಕರ್ಮನ್ಯಾಸಃ ಸನ್ನ್ಯಾಸಃ || (೨)
ತ್ಯಾಗಸ್ತು ಫಲತ್ಯಾಗ ವಿವ || (೩) ತಥಾ ಹಿ ಪ್ರಾಚೀನಶಾಲರುತಿಃ | ಅನಿಜ್ಞಯಾಃ
ಕರ್ಮಣಾವಾಃಪಿ ಕಾಮ್ಯನ್ಯಾಸೋ ನ್ಯಾಸಃ ಪಲತ್ಯಾಗಸ್ತು ತ್ಯಾಗ ಇತಿ || ೨ ||

ಅ || (೧) (ಕಾಮ್ಯಾಕಾಮ್ಯಗಳಾದ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮಾದಿಗಳಿಗೆ) ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಫಲವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸದೆ ತ್ಯಾಗವು (ಅಂದರೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿರೂಪ ಫಲಕಾಮನೆಯಿಂದ ಮಾಡದಿರೋಣ) ನಿಯತವೇನ ಕಾಮ್ಯಗಳೇ ಅದ ಕಾರೀರ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಮಾಡದಿರೋಣವು ಇದು ಸನ್ನ್ಯಾಸವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. (೨) ಕಾಮ್ಯ ಕರ್ಮಗಳಿಗೇನೇ ಸರ್ವಥಾ ಫಲತ್ಯಾಗವು ತ್ಯಾಗವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. (ವಿವಂಹ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಯೇ ಅದರ ಸ್ವರ್ಗ ಮೊದಲಾದ ನಶ್ವರವಾದ ಫಲದ ತ್ಯಾಗವು ಸನ್ನ್ಯಾಸವು. ನಶ್ವರವಾದ ಫಲತ್ಯಾಗ ಮಾತ್ರವು ತ್ಯಾಗವು) (೩) (ಎಕೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ—) ಸ್ವರ್ಗಫಲವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸದಿರೋಣದರಿಂದ ಅಥವಾ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡದಿರೋಣದರಿಂದ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡದಿರೋಣವು ಸನ್ನ್ಯಾಸವು. ಸ್ವರ್ಗಾದಿರೂಪ ಫಲವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸದಿರುವುದು ತ್ಯಾಗವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಪ್ರಾಚೀನಶಾಲರು ಹೇಳಿಯು.

ವಿ || (1) ಇನಕ, ಅಶ್ವಮೇಧ ಮೊದಲಾದ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳೂ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಅಶ್ವಮೇಧಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಮಾಡದಿರುವಿಕೆಯೇ ಸನ್ನ್ಯಾಸವೆಂಬುವುದೂ, ನೈಕನೈಮಿತ್ತಿಕ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವಾದ ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿಯು ಸರ್ವಾಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಶ್ರಯುಕ್ತ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದು ಸರ್ವಥಾ ಯುಕ್ತವಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಸರ್ವಕರ್ಮಫಲತ್ಯಾಗವು ತ್ಯಾಗವೆಂಬುವುದೂ ಸರ್ವಥಾ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ಸ್ವರ್ಗ ಮೊದಲಾದ ಶ್ವಾದ್ರಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಮಾಡದಿರೋಣ ಮಾತ್ರ ಸನ್ನ್ಯಾಸ ಕರ್ತೃವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. || ೨ ||

ಹೀ—ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

೩ || ೬೦ || ಸರ್ವಾಧ್ಯಾಯೋಕ್ತಧರ್ಮಸ್ಯ ಸಮಾಸತೋ ನಿರ್ಣಯಾತ್ಮಕೋಽನುಕ್ತ-
ತ್ವೈಗುಣ್ಯವಾದೀ ಚಾಯಂ || ೧, ೨ ||

ಅ || ಹಿಂದಿನ ಎಲ್ಲಾ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನವಾದ ಜ್ಞಾನ
ವಿಧವನ್ನು ಅಜ್ಞಾನನಿಗಿ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ದೃಢವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವದಕ್ಕಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವದಿಂದ
ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ೧೦ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿದ್ದ ತ್ರೈಗುಣ್ಯ
ವಸ್ತು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. || ೧, ೨ ||

ಹೀ—ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸರ್ವಕರ್ಮಫಲತ್ಯಾಗಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ತಾನು ಹೇಳಿದ ತ್ಯಾಗಕಲ್ಪಾರ್ಥ
ಽಪ್ತ ಅರ್ಥವನಿಗೆ ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ಆವಾಹನ: ಇರುವ ಎದ್ದಾಂಸರ ವಿವಾದವನ್ನು ತಿಳಿಸು
ತ್ತಾನೆ—

೧ || ತ್ಯಾಜ್ಯಂ ದೋಷವದಿತ್ಯೇಕೇ ಕರ್ಮ ಪ್ರಾಯಮನೀಷಿಣಃ |
ಯಜ್ಞದಾನತಪಃಕರ್ಮ ನ ತ್ಯಾಜ್ಯಮಿತಿ ಚಾಪರೇ || ೩ ||

ಅ || ಎಕೇ ಮನೀಷಿಣಃ=ಕೆಲವು ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ದೋಷವತ್=ಬಂಧಕಪ್ರಯೋಜನ ದೋಷದಿಂದ
ಮುಕ್ತ, ಕರ್ಮ=ಕಾರ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು, ತ್ಯಾಜ್ಯಮಿತಿ=ಮಾಡಬಾರದೆಂದು, ಆಹುಃ=ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.
ಅಂತರಂಗಾದಿದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಬಿಡಬೇಕೋ ಹಾಗೆಯೇ ಬಂಧಕವಾದ್ದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಕರ್ಮ
ವು ಸರ್ವಥಾ ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ಆಪರೇ ಚ=ಇತರ ಕೆಲವು ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ಯಜ್ಞದಾನ
ತಪಃಕರ್ಮ=ಜ್ಯೋತಿಷೋಮಾದಿ ಯಜ್ಞ, ಭೂದಾನ ಮೊದಲಾದ ದಾನ, ಕೃತ್ಯ ಚಂದ್ರಾಯಣ
ಮೊದಲಾದ ತಪಸ್ಸು. ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಅಂಗಭೂತಗಳಾದ ಕರ್ಮಕಲಾಪಗಳು, ಅಥವಾ ನಿತ್ಯವಿತ್ತಿಕ ಕರ್ಮ
ಮೂಲಗಳು ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ, ನ ತ್ಯಾಜ್ಯಮಿತಿ=ಬಿಡಕೂಡದೆಂದು, ಪ್ರಾಹುಃ=ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವಿ || ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲೂ ಮನೀಷಿಣಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಫಲತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ
ಪ್ರತಿಷೇಧಿಸಿಲ್ಲದೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಕರ್ಮದಿತ್ಯಾಗವೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಿಗೆ
ವಿವಾದ: ಎದೋಧನು ತೋರಿದರೂ ಫಲತಃ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ.

ಹೀ—ತ್ಯಾಜ್ಯಂ ದೋಷವತ್ ಎಂಬುವದರಿಂದ ತೋರುವದ ಕಾಠಿಲರ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ
ಅವರು ಹೇಳುವುದು ಅನುಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

೨ || (೧) ಮನೀಷಿಣ ಇತಿ ವಿರೋಧನಾತ್ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋಽಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಏವ | ಫಲತ್ಯಾ-
ಗೇನ ತ್ಯಾಗೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ || (೨) ಯಜ್ಞದೇವತಪ್ರಜ್ಞಃ || (೩) ಯಸ್ಯ ಕರ್ಮಫ-
ಲತ್ಯಾಗೀತಿ ಚ ವಕ್ಷ್ಯತಿ | ಅತಃ ಏಕ ವಿವಾಯಂ ಪಕ್ಷಃ || ೪ ||

ಅ || (೧) ಮನೀಷಿಣಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಭಾವಾರ್ಥದತ್ತ ಹೇಳಿದ ಪಕ್ಷವು ಕೂಡ
ಪ್ರತಿಷೇಧಿಸಿದೆ (೨) ಯಜ್ಞದಾನತಪಃಕರ್ಮ ನ ತ್ಯಾಜ್ಯಂ ಕಾರ್ಯಮೋದ ತತ್ ಎಂದು

ಭಗವನ್ನತವಿರುದ್ಧವಾದ ಈ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದರೆ—) ಪೃರ್ವಾದಿ ರೂಪವಾದ ಫಲವನ್ನು ಬಿಡೋಣ ಎಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳ ತ್ಯಾಗವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳ ತ್ಯಾಗವೆಂದಲ್ಲ. (ಆದಕಾರಣ ಭಗವನ್ನತಕ್ಕೆ ಇದು ವಿರುದ್ಧವಾದುದಲ್ಲ.) (೩) (ಕರ್ಮತ್ಯಾಗ ಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಫಲತ್ಯಾಗವೆಂದು ಹೇಗೆ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ—) ಯಾವನು ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಬಿಡುವವನೋ, ಎಂದು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೇಳುವರು. ಆದಕಾರಣ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಪಕ್ಷವಾಗಿಯೂ ಇದರಿಂದ ಪೂರ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ತರಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದ ಪಕ್ಷಗಳೆರಡೂ ವಿರುದ್ಧಗಳಲ್ಲ. (ಮತ್ತೆ ಆವಾತ ಪ್ರತೀತಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಿಗೂ ವಿರೋಧವು ಹೋಗುವುದು ಹೊರತು ವಸ್ತುತಃ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ.) || ೩ ||

ಹೀ—ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—

ಗೀ || ನಿಶ್ಚಯಂ ಶೃಣು ಮೇ ತತ್ರ ತ್ಯಾಗೇ ಭರತಸತ್ತಮ |

ತ್ಯಾಗೋ ಹಿ ಪುರುಷವ್ಯಾಘ್ರ ಶ್ರಿವಿಧಃ ಸಂಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ || ೪ ||

ಅ || ಪುರುಷವ್ಯಾಘ್ರ—ಪುರುಷಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ. ಭರತಸತ್ತಮ—ಭರತಕುಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಅರ್ಜುನನೇ, ತತ್ರ ತ್ಯಾಗೇ—ವಿವಾದಗ್ರಸ್ತವಾದ ತ್ಯಾಗವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಯಂ—ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಮತವನ್ನು, ಮೇ—ನನ್ನಿಂದ, ಶೃಣು—ಕೇಳಿ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡು. ತ್ಯಾಗೋ ಹಿ—ತ್ಯಾಗವಾದರೂ, ಶ್ರಿವಿಧಃ—(1. ಫಲತ್ಯಾಗ, 2. ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ದೇ ಎಂದು ಅಭಿಮಾನತ್ಯಾಗ, 3. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸರ್ವಕರ್ತನೆಂದು ಅನುಸಂಧಾನಮಾಡಿಕೊಂಡು ತಾನು ಕರ್ತನೆಂದು ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಡೋಣ ಹೀಗೆ) ಮೂರು ವಿಧವೆಂದು, ಸಂಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ—ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. || ೪ ||

ಹೀ—ಯಜ್ಞದಾವತಪಃಕರ್ಮ ನ ತ್ಯಾಜ್ಯಂ ಕಾರ್ಯಮೇವ ತತ್ ಎಂದು ಭಗವನ್ನತಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತ್ಯಾಜ್ಯಂ ದೋಷವತ್ ಎಂದು ಕರ್ಮತ್ಯಾಗವಾಗದೆದೇಕೆಂದು ಹೇಳುವವರು ನಿಂದ್ಯರು ಎಂಬುವ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ—

ತಾ || (೧) ಮನೀಷಿಣ ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ತೇಷ್ಯನಿಂದ್ಯಾಃ || (೨) ಅತಸ್ತ್ಯಾಜ್ಯಂ ದೋಷವದಿತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಃ ಸಂಗಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಫಲಂ ಚೇತಿ || ೫, ೬ ||

ಅ || (೧) ಮನೀಷಿಣಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ತ್ಯಾಗಮಾಡದೇಕೆಂದು ಹೇಳುವವರೂ ನಿಂದ್ಯರಲ್ಲ. (೨) (ಆ ಮತವು ಭಗವನ್ನತಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಕೆ ನಿಂದ್ಯರೇವೆಂದರೆ—) (ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯೇವ ಯತ್ಕರ್ಮ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಂಗವನ್ನು ಫಲವನ್ನು ಬಿಡೋಣವೇ ಕರ್ಮತ್ಯಾಗವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೋ, ಕರ್ಮಪ್ರಯೋಜ್ಯತ್ಯಾಗವೆಂದು ಹೇಳುವುದಲ್ಲವೋ) ಹಾಗೆಯೇ ತ್ಯಾಜ್ಯಂ ದೋಷವತ್ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೂ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಂಗವನ್ನೂ ಫಲವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳದೇಕೆಂದೆ ಕರ್ಮಪ್ರಯೋಜ್ಯತ್ಯಾಗವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. (ಇದು ಭಗವನ್ನತಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ) || ೫, ೬ ||

ಹೀ—ನಿಶ್ಚಯಂ ಶೃಣು ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪವಾದ ನಿಶ್ಚಿತಮತವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—

ಗೀ || ಯಜ್ಞದಾವತಪಃಕರ್ಮ ನ ತ್ಯಾಜ್ಯಂ ಕಾರ್ಯಮೇವ ತತ್ |

ಯಜ್ಞೋ ದಾನಂ ತಪಶ್ಚೈವ ಪಾವನಾನಿ ಮನೀಷಿಣಾಂ || ೭ ||

ಅ || ಯಜ್ಞದಾನತಪಃಕರ್ಮ = ದ್ರವ್ಯಯಜ್ಞ ಜ್ಞಾನಯಜ್ಞ, ವಿಷ್ಣುನಾಮಾಧ್ಯಯನ ಮೊದಲಾದ
ಪುಣ್ಯ, ವಿದ್ಯಾದಾನ ಅಭಯದಾನ ಅನ್ನದಾನ ಮೊದಲಾದ ದಾನ, ಸತ್ಯವಚನ ಉಪವಾಸ ಮೊದಲಾದ
ತಪಃ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಅವರವರಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಕರ್ಮವು, ನ ತ್ಯಾಜ್ಯಂ = ಬಿಡಕೂಡದು. ತತಃ =
ಪುಣ್ಯದಾನತಪೋರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವು, ಕಾರ್ಯಮೇವ = ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೇ, (ವಿಕೇಂದರಿ) ಯಜ್ಞಃ =
ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಯಜ್ಞವೂ, ದಾನಂ = ದಾನವು, ತಪಕ್ರೈವ = ತಪಸ್ಸೂ ಕೂಡ, ಮನೀಷಿಣಾಂ = ಮನನ
ಉಲಾದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ, ವಾವಸಾನಿ = ವಾವಿತ್ಯವನ್ನು ಒಟುಮಾಡುವವುಗಳು. (ಬಂಧಕಗಳಲ್ಲ) ಅಥವಾ
ತರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನಂದಾತಿಶಯವನ್ನು ಒಟುಮಾಡುವವುಗಳು. (ಅದಕಾರಣ ಸರ್ವರೂ
ಯೂಯ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ಉಚಿತಗಳಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕು.)

ವಿ || ಯಜ್ಞದಾನ ತಪಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಆದರೆ ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆಂದರೆ
ಪುಣ್ಯಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನಯಜ್ಞ ಮೊದಲಾದ ಯಜ್ಞವು. ಅಭಯದಾನ ಮೊದಲಾದ ದಾನ, ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಯಾದಿ
ಪೂಜವಾದ ತಪಸ್ಸು. ಪ್ರೀತಿ-ಕೂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೂ ಭಗವನ್ನಾ ಮಸ್ಮರಣಾದಿರೂಪವಾದ ಯಜ್ಞ, ಅನ್ನಾದಿ
ದಾನ, ಸತ್ಯವಚನ, ಉಪವಾಸಾದಿರೂಪ ತಪಸ್ಸು ಇದೆ. || ೫ ||

ಹೀ-ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಬಿಡಕೂಡದೆಂದಾದರೆ ತ್ಯಾಜ್ಯಂ ಬೋಧ
ವತ್ ಎಂದು ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆಂದರೆ-

ಗೀ || ಏತಾನ್ಯಪಿ ತು ಕರ್ಮಾಣಿ ಸಂಗಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಫಲಾನಿ ಚ |

ಕರ್ತವ್ಯಾನೀತಿ ಮೇ ಸಾರ್ಥ ನಿಶ್ಚಿತಂ ಮತಮುತ್ತಮಂ

|| ೬ ||

ಅ || ಏತಾನ್ಯಪಿ ಕರ್ಮಾಣಿ = ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಯಜ್ಞಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳು, ಸಂಗಂ = ನನ್ನ
ಒಟುವ ಅಭಿಮಾನರೂಪ ಸ್ವೇಹವನ್ನು ಫಲಾನಿ ಚ = ಸ್ವರ್ಗಮೊದಲಾದ ನಕ್ಷರ ಫಲಗಳನ್ನೂ. ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ =
ಬಿಟ್ಟು. ಕರ್ತವ್ಯಾನಿ = ಮಾಡಲ್ಪಡಬೇಕು, ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ನಿಶ್ಚಿತಂ = ನಿಶ್ಚಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಮೇ = ನನ್ನ,
ಉತ್ತಮಂ ಮತಂ = ಉತ್ತಮವಾದ ಮತವು.

ವಿ || ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಮತಾಭಿಮಾನಪರಿತ್ಯಾಗ, ಫಲಕ್ಕಾಗ ಹೊರತು, ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೇ
ಮಾಡದಿರೋಣವೆಂದು ಶ್ರೀಶ್ವರನ ಸಿದ್ಧಾಂತವಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಯಜ್ಞಾದಿಕರ್ಮ
ಗಳನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕು. || ೬ ||

ಹೀ-ನಿಶ್ಚಯಂತ್ಯು (ಶ್ಲೋ. ೪) ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಕಮಾಡುವವನು ಯಜ್ಞದಾನತಪಃಕರ್ಮ
(ಶ್ಲೋ. ೫) ಒಟ್ಟುಮಾಡಿದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಅದರಲ್ಲಿ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಿರುವುದು ಯಜ್ಞ ಹಿರಣ್ಯಾದಿದಾನಗಳಲ್ಲಿ
ಪುಣ್ಯಗಳೂ ಕೂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೂ ಉಪಧ್ಯೇಯತಪಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ತಪಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಗೃಹಸ್ಥಾದಿಗಳಿಗೂ ಅಧಿಕಾರ
ವಿಧಿವಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವರಿಗೂ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳು ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ -

ಗೀ || (೧) ದ್ರವ್ಯಯಜ್ಞಾದಿನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಸ್ತೋಚಿಕೋ ಯಜ್ಞೋ ವಿದ್ಯಾದಾನಾದಿಪು
ಸ್ತೋಚಿತಂ ದಾನಂ ಸ್ತೋಚಿತಂ ತಪಶ್ಚ ಸರ್ವೈವರ್ಣಾಶ್ರಮಿಭಿರನ್ಯೈಶ್ಚ ಕಾರ್ಯ-
ಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ || (೨) ವಿಷ್ಣುನಾಮಸ್ತಾಧ್ಯಾಯೋಽಂತ್ಯಾ ನಾಂ ಸತ್ಯೋ (ನಾಮು)ಪ-
ವಾಸಾದಿತಪಶ್ಚ || ೫, ೬ ||

ಅ || (೧) ದ್ರವ್ಯಯಜ್ಞಾದಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಯಜ್ಞವೂ, ವಿದ್ಯಾದಾನ ಮೊದಲಾದ ದಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅವರವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ದಾನವೂ, ಅವರವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ತಪಸ್ಸು ಕೂಡ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಿಗಳಿಂದಲೂ ಇತರರಿಂದಲೂ ಮಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದೇ, ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು. (ಅಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ವರಿಗೂ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮ ಮೊದಲಾದ ಯಜ್ಞಗಳೂ, ಹಿರಣ್ಯಾದಿದಾನಗಳೂ, ಉರ್ಧ್ವರೀತಸ್ತ ಮೊದಲಾದ ತಪಸ್ಸುಗಳೂ ಇವುಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ದ್ರವ್ಯಯಜ್ಞ ಮೊದಲಾದ ಯಜ್ಞಗಳೂ, ವಿದ್ಯಾದಾನ ಅನ್ನ ದಾನ ಅಭಯದಾನ ಮೊದಲಾದ ದಾನಗಳೂ, ಸತ್ಯವಚನ ಮೊದಲಾದ ತಪಸ್ಸುಗಳೂ ಇವುಗಳನ್ನು ವರ್ಣಾಶ್ರಮೋಚಿತವಾಗಿಯೇ ಅವರವರಿಗೆ ವಿಧಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳು ಯತಿಮೊದಲಾದವರಿಗೂ ಯೋಗ್ಯಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.) (೨) (ಹಾಗಾದರೆ ಸಾಗ್ನಿರ್ವ ಯಜ್ಞಃ ಕೂದ್ರಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಿವರ್ಣೇತರರಿಗೆ ಯಾವ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿಯೂ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಿಂದ ಇದು ಹೇಗೆ ಕೊಡುತ್ತದೆಂದರೆ—) (ಕೂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ದ್ರವ್ಯಾದಿಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ) ಭಗವನ್ನಾಮಸ್ಮರಣ ರೂಪವಾದ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿಯೂ, ಯಥಾರ್ಥನುಡಿ ವಿಶಾದಶ್ಯತವಾಸ ಮೊದಲಾದ ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅಧಿಕಾರವಿದೆ. || ೫೬ ||

ಹೀ—ಶ್ಯಾಗವು ಮೂರು ವಿಧವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ನಿಯತಸ್ಯ ತು ಸನ್ಯಾಸಃ ಕರ್ಮಣೋ ನೋಪಪದ್ಯತೇ |

ಮೋಹಾತ್ರಸ್ಯ ಪರಿತ್ಯಾಗಸ್ತಾಮಸಃ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಃ

|| ೨ ||

ಅ || ನಿಯತಸ್ಯ—ತಂತಮ್ಮ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ. ಕರ್ಮಣಃ—ಕರ್ಮದ, ಸನ್ಯಾಸ ಸಮು—ಬಿಡೋಡವು, ನೋಪಪದ್ಯತೇ—ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ವಿಹಿತಗಳಾದ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಪರಕಾದ್ಯನರ್ಥಗಳುಂಟಾಗುವವು.) ಮೋಹಾತ್—ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದೇ ಶ್ಯಾಗರಹಾರ್ಯವು, ಸಂಗಫಲಗಳ ಬಿಡೋಡವು ಶ್ಯಾಗರಹಾರ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬ ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ತಸ್ಯ—ವಿಹಿತವಾದ ಯಜ್ಞಾದಿಕರ್ಮದ, ಪರಿತ್ಯಾಗಃ—ಬಿಡೋಡವು, ತಾಮಸಃ—ತಾಮಸಶ್ಯಾಗವೆಂದು, ಪರಿಕೀರ್ತಿತಃ—ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. || ೨ ||

ಹೀ—ತಾಮಸಶ್ಯಾಗವನ್ನು ಹೇಳಿ ರಾಜಸಶ್ಯಾಗವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ದುಃಖಮಿತ್ಯೇವ ಯತ್ಕರ್ಮ ಕಾಯಕ್ಲೇಶಭಯಾತ್ಮಜೇತ್ |

ಸ ಕೃತ್ವಾ ರಾಜಸಂ ತ್ಯಾಗಂ ನೈವ ತ್ಯಾಗಫಲಂ ಲಭೇತ್

|| ೪ ||

ಅ || ಕರ್ಮ—ತಂತಮ್ಮ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಯಜ್ಞ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮವು. ದುಃಖ ಮಿತ್ಯೇವ—ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದೇ, ಕಾಯಕ್ಲೇಶಭಯಾತ್ಮ—ದೇಹಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಭಯದಿಂದ, ತ್ಯಜೇದಿತಿ ಯತ್—ಬಿಡುವುದೆಂಬುದು ಯಾವುದೋ, ಸಃ—ದೇಹಾಯಾಸಭಯದಿಂದ ಬಿಟ್ಟು ಈ ಕರ್ಮಶ್ಯಾಗವು, (ರಾಜಸಶ್ಯಾಗವೆನಿಸುತ್ತದೆ) ರಾಜಸಂ ತ್ಯಾಗಂ—ಈ ರಾಜಸಶ್ಯಾಗವನ್ನು, ಕೃತ್ವಾ—ಮಾಡಿ, ತ್ಯಾಗಫಲಂ—ಶ್ಯಾಗನಿಮಿತ್ತವಾದ ಭಗವತ್ತೀಕರಣವಾದ ಫಲವನ್ನು, ನೈವ ಲಭೇತ್—ಸರ್ವಥಾ ಎಂದಿಗೂ ಹೊಂದುವುದೇ ಇಲ್ಲ.

ಹೀ—ಸಾತ್ವಿಕತ್ವಾಗವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

೧೬ || ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯೇವ ಯತ್ಕರ್ಮ ನಿಯತಂ ಕ್ರಿಯತೇಜುಃನ |

ಸಂಗಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಫಲಂ ಚೈವ ಸ ತ್ಯಾಗಃ ಸಾತ್ವಿಕೋ ಮತಃ || ೯ ||

ಅ || ಅರ್ಜುನ=ಅರ್ಜುನನೇ, ನಿಯತಂ ಕರ್ಮ=ಅಯಾಯ ವರ್ಣಾಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ವಿಹಿತವಾದ
ಸಮಪ್ರೀತಿಕರವಾದ ಯಜ್ಞಾದಿರೂಪ ಕರ್ಮವು, ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯೇವ=ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಕರ್ತವ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ
ವೆಂದರಿವಾಡುವ ಬರುವುದೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಸಂಗಂ=ಸಾನೇ ಸ್ವತ್ರಂತ್ರಕರ್ತನೆಂಬುವ ಅಭಿಮಾನ
ವನ್ನು, ಫಲಂ ಚ=ಸ್ವರ್ಗಾದಿರೂಪ ಫಲೇಚ್ಛೆಯನ್ನು, ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ=ಬಿಟ್ಟೇ, ನಿಯತಂ=ಸ್ವವರ್ಣಾ
ವಿಹಿತವಾದ ಕರ್ಮ=ಯಜ್ಞಾದಿರೂಪ ಕರ್ಮವು, ಯತ್ಕಿಯತೇ=ಯಾವುದು ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೋ,
ತ್ಯಾಗಃ=ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಸಹಿತವಾದ ಆ ಫಲತ್ಯಾಗವು, ಸಾತ್ವಿಕಃ=ಸಾತ್ವಿಕ ತ್ಯಾಗವೆಂದು,
ಮತಃ=ಸಮ್ಮತವಾದುದು. || ೯ ||

ಹೀ—ನ ದ್ವೇಷ್ಯಕುತಲಂ ಕರ್ಮ (ಶ್ಲೋ. ೧೦) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮತ್ಯಾಗವನ್ನು ತಾನೇ
ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಕರ್ಮತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಮೋಹವು ನಿಮಿತ್ತವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರಿ—

೧೭ || (೧) ಸಂಗಫಲತ್ಯಾಗಮ್ಯತೇ ಸ್ವರೂಪತ್ಯಾಗಃ ಕಾರ್ಯ ಇತಿ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಾಖ್ಯ-
ಮೋಹಾತ್ || (೨) ಸ್ವಯಂಜ್ಞಾದೀನೈರಿತ್ಯಜ್ಯ ನಿರಯಂ ಯಾತ್ಯಸಂಶಯಮಿತಿ
ಶಾಬ್ದೇ || (೩) ಮೋಹಂ ವಿನಾ ದೃಷ್ಟದ್ವಯಮಿತ್ಯೇವ || (೪) ದ್ವಯಶಬ್ದೇನ ಕೇ-
ವಲಮಾನಸಂ | ಕಾಯಕ್ಲೇಶಸ್ಯ ಪೃಥಗುಕ್ತೇಃ || (೫) ದ್ವಯಂ ಕು ಮಾನಸಂ
ಜ್ಞೇಯಮಾಯಾಸೋ ಬಾಹ್ಯ ಉಚ್ಯತೇ | ವಿಶೇಷಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಾಯಾಮನೃಥಾ
ಸರ್ವಮೇವ ತ್ವಿತಿ ಶಬ್ದ ನಿರ್ಣಯೇ(ತತ್ಪ್ರೇ) || ೭, ೮, ೯ ||

ಅ || (೧) ಅಭಿಮಾನತ್ಯಾಗ ಫಲತ್ಯಾಗ ಹೊರತು ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನೇ ಬಿಡಬೇಕೆಂಬುವ ಮಿಥ್ಯಾ
ಭಾವವೆಂಬುವ ಮೋಹದಿಂದ (೨) (ಯಜ್ಞಾದಿಗಳ ಪರಿತ್ಯಾಗಕ್ಕೂ ಮೋಹವು ನಿಮಿತ್ತವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ
ಎಂದರಿ—) ತಮಗೆ ವಿಹಿತಗಳಾದ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ನಿಶ್ಚಂಕೆಯವಾಗಿ ನೆರಕವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾ
ವೆಂದು ಪಾಡುವರಾದಲ್ಲಿ (೩) (ಪುರುಷಾರ್ಥ ಸಾಧನವಾದ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಇದು ದ್ವಯಸಾಧನವೆಂಬುವ
ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದಿಂದ ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮತ್ಯಾಗವು ರಾಜಸವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ತಾಮಸವು ಹೇಗೆ ಎಂದರಿ)
ಕರ್ಮಮಾಡಿದರೆ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ದ್ವಯವೆಂಬಾಗುವುದೆಂದು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವು ತಾಮಸತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು.
ರಾಜಸತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವು ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಕರ್ಮಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಕರ್ಮದಿಂದ
ದ್ವಯ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ದ್ವಯಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಮೂಡ
ಬಾರದು. ಹೇಗೆ ರಾಜಸತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ದ್ವಯ ಸಾಧನತ್ವಾನುಸಂಧಾನವು ಕಾರಣವು ಹೀಗೆ
ವಿಧವು (೪) (ದ್ವಯಶಬ್ದದಿಂದ ಕರೀರಾಯಾಸವನ್ನು ಅಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುವ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತಿಪ
ದನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ—) ಕರೀರಾಯಾಸವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ದ್ವಯಶಬ್ದದಿಂದ ಕೇವಲ
ಮೋಹದ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. (೫) (ದ್ವಯಶಬ್ದದಿಂದ ಮಾನಸ ದ್ವಯವನ್ನು ಅಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂ
ಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ದ್ವಯಶಬ್ದಾರ್ಥವೂ ಆಯಾಸಶಬ್ದಾರ್ಥವೂ ಒಂದೇ ಎಂದು

ಹೇಳದರೆ ಪುನರುತ್ಥಾನದ ದೋಷಗಳು ಬರುವುದರಿಂದ ಅರ್ಥವಿಕೇಷವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಾಗಲೇ ದುಃಖ ಶಬ್ದದಿಂದ ಮಾನಸ ದುಃಖವನ್ನು ಆಯಾಸಶಬ್ದದಿಂದ ರಾಹ್ಯವಾದ ಶರೀರಾಯಾಸವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅರ್ಥವಿಕೇಷವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗಲೇ ಇದ್ದಾಗ ಸರ್ವವೂ ದುಃಖವೆಂದೇ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. (ಅಂದರೆ—ಮಾನಸ ದುಃಖ, ಶರೀರಾಯಾಸ ಇವೆರಡೂ ದುಃಖ, ಆಯಾಸ. ಈ ಎರಡು ಪದಗಳಿಂದಲೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಎರಡು ಪದಗಳೂ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ.) ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯ (ಶಬ್ದ ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಇದೆ.

|| ೬. ೧೧ ||

ಹೀ—ಸಾತ್ವಿಕಶ್ಯಾಗಿಯು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ನ ದ್ವೇಷ್ಯಕುಶಲಂ ಕರ್ಮ ಕುಶಲೇ ನಾನುಷಜ್ಜತೇ |

ಶ್ಯಾಗೀ ಸತ್ತಸಮಾವಿಷ್ಟೋ ಮೇಧಾವೀ ಭಿನ್ನಸಂಶಯಃ || ೧೦ ||

ಅ || (ಯಾವನು) ಅಕುಶಲಂ—ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡದೇನೇ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಕ್ಲೇಶ (ದುಃಖ)ವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ, ಕರ್ಮ ಅನಿಷ್ಟಕರ್ಮವನ್ನು, ನ ದ್ವೇಷ್ಯ—ದ್ವೇಷಿಸುವುದೂ ಇಲ್ಲವೋ, ಕುಶಲೇ—ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಪೂರ್ವಾರ್ಜಿತ ಪುಣ್ಯ ಫಲದಲ್ಲಿ, ನಾನುಷಜ್ಜತೇ—ಶ್ವೇಹಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಸತ್ತಸಮಾವಿಷ್ಟಃ=ಸತ್ತಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವನೋ, ಮೇಧಾವೀ=ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ತತ್ವಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನೋ, ಭಿನ್ನಸಂಶಯಃ=ಪರಾಪರ ತತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ವರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದವನೋ. (ಅಂತಹ ಮುಖಾಫಲಕಾಮನೆಗಳನ್ನು ಕೊಂಡು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದವನು) ಶ್ಯಾಗೀ—ಸಾತ್ವಿಕ ಶ್ಯಾಗಿಯು ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾ || (೧) ತತ್ಪ್ರಕಾರಂ ಚಾಹ | ನಿಶ್ಚಯಮಿತ್ಯಾದಿನಾ || (೨) ಯಜ್ಞಭೇದ ಉಕ್ತೋ ದ್ರವ್ಯಯಜ್ಞ ಇತ್ಯಾದಿನಾ | ದಾನೇ ತ್ವಭಯದಾನಮಂತರ್ಭವತಿ | ಏತೇಷಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಯತ್ಪಿಂಚಿದ್ಯಜ್ಞಾದಿಕಂ ಕರ್ತವ್ಯಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ || (೩) ಅನ್ಯಥಾ | ಬ್ರಹ್ಮಚಾರೀ ಗೃಹಸ್ಥೋ ವಾ ವಾಸಪ್ರಸ್ಥೋ ಯತಿಶ್ರಥಾ | ಯದೀಚ್ಛೇನ್ನೋಕ್ತಮಾಸ್ತಾ-ಕುಮುತ್ರ ಮೂತ್ರಮಮೂತ್ರಯೇದಿತ್ಯಾದಿವಾಸಸ್ಥಿತವಿರೋಧಃ || (೪) ಜ್ಞಾನಯಜ್ಞವಿದ್ಯಾಭಯದಾನಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದಿಕಪರೋ ಹಿ ತೇ || (೫) ಅತೋ ಯದ್ವೇಚೋ-ನ್ನಥಾ ಪ್ರತೀಯತೇ ಅಧಿಕಾರಿಭೇದೇನ ತದ್ವೋಚ್ಛಂ || (೬) ಅನ್ಯಭೇದಕೇಷಾಂ ಗತ್ಯಭಾವಾತ್ || ೧೦ ||

ಅ || (೧) (ಮನೀಷಿತಃ) ಎಂಬುವ ವಿಕೇಷಣ ಇರುವ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಆ ಮತಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಿ-ವೆಂದಲ್ಲ. ಮತ) ನಿಶ್ಚಯಂ ತೃಣ (ಶ್ಲೋ. ೪) ಅರಂಭಿಸಿ ಮೇಧಾವೀ ಭಿನ್ನಸಂಶಯಃ (ಶ್ಲೋ. ೧೦) ಪರ್ಯಂತ ಅದಿರೋಧಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (೨) (ಪರಮಹಂಸರಿಗೆ ಯಜ್ಞ, ದಾನಗಳು ಇ-ದಿರುವುದರಿಂದ ಸ ತ್ಯಾಜ್ಯಂ ಕಾರ್ಯಮೇವ ತತ್ (ಶ್ಲೋ. ೩) ಎಂದವು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ) ದ್ರವ್ಯಯಜ್ಞಾತ್ವಪೋಯಜ್ಞಃ (ಅ ೪-ಶ್ಲೋ. ೨೦) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಯಜ್ಞಗಳ ಭೇದವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ವಾಚಕರಾದರೂ ಅಭಯದಾನವೂ ಸೇರುತ್ತದೆ. ಬಹುಪ್ರಕಾರಗಳಾದ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರ
 ಏಕೆ ಏಕಿತಗಳಾದ ಕೆಲವು ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕು. (೨) (ಹೋತಿಸ್ತೋಮಾದಿಗಳೇ
 ಬ್ರಹ್ಮವು, ಧನದಾನಾದಿಗಳೇ ದಾನವು, ಎಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪರಮಹಂಸರಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞದಾನಗಳು
 ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸನ್ಯಾಸಾಕ್ರಮಸ್ವೀಕಾರವೇ ಅಯುಕ್ತವೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದೆಂದರೆ—)
 ಪರಮಹಂಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಕೂಡದೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯಾಗಲಿ, ಗೃಹಸ್ಥಾ
 ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿಯಾಗಲಿ, ವಾನಪ್ರಸ್ಥನಾಗಲಿ, ಹಂಸ-ಪರಮಹಂಸ ಮೊದಲಾದವರಾಗಲಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು
 ಪಡೆದಿರಲಿಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಎಲ್ಲಾ ಆಕ್ರಮಗಳಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮವಾದ ಸನ್ಯಾಸಾಕ್ರಮವನ್ನು
 ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಸನ್ಯಾಸಾಕ್ರಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು, ಹೇಳುವ
 ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಿಂದ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದು. (೪) (ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದರೂ ಪರಮಹಂಸರಿಗೆ
 ಯಜ್ಞಾದಿಗಳು ಇವೆ ಎಂಬುವುದು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂದರೆ—) ಪರಮಹಂಸರೂ ಕೂಡ
 ಯಜ್ಞಾಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ವಿದ್ಯಾ-ಅಭಯವಿಷಯಕ ದಾನ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮೊದಲಾದ ತಪಸ್ಸು-ಇವುಗಳುಳ್ಳ
 ವೇ. (೫) (ಹಾಗಾದರೆ ಪ್ರಿಯವ್ರತರಾಜನು ಸನ್ಯಾಸಾಕ್ರಮಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡಿದಾಗ ಚತು
 ಮುಖನು ಸನ್ಯಾಸಾಕ್ರಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಿದನೆಂದು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದ
 ದಿಂದ ಸನ್ಯಾಸಾಕ್ರಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂಬುವುದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಎಂದರೆ—) ಅದುದರಿಂದ
 ಮುಖ ವಚನವು ವ್ಯಕ್ತಾಸವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೋ, ಅದನ್ನು ಅಧಿಕಾರಿಭೇದದಿಂದ ಕೂಡಿಸಬೇಕು.
 ಕಂದರೆ ಪ್ರಿಯವ್ರತನು ಕರ್ಮಯೋಗಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸನ್ಯಾಸಾಕ್ರಮಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಲ್ಲ
 ಏನು ಅಭಿವ್ರಾಯದಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖನು ತಡದದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. (೬) (ಅಧಿಕಾರಿಭೇದದಿಂದ
 ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸದಿದ್ದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರೀ ಗೃಹಸ್ಥೋ ವಾ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥ
 ಇಲ್ಲವು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಆ ವಾಕ್ಯಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣಗಳೇ ಆಗಬೇಕಾಗುವುದು. ||೪-೧೦||

ಹೀ-ಕರ್ತವ್ಯಾನೀತಿ ಮೇ ಪಾರ್ಥ (ಶ್ಲೋ. ೬) ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಸಂಗ-ಫಲಗಳ ತ್ಯಾಗವೇ ತ್ಯಾಗ
 ದೃಢವೆಂದು ತನ್ನ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಿರುವಾಗ ನಹಿ ದೇಹಭೃತಾ ತತ್ಕಂ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು
 ಕೇಳಿದ್ದು ಎಕಳೆಂದರೆ-ತ್ಯಾಜ್ಯಂ ದೋಷವತ್ (ಶ್ಲೋ. ೩) ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ತ್ಯಾಗವು ಸರ್ವಥಾ
 ಮಾರ್ಗಮಾರ್ಗತ್ಯಾಗರೂಪವಾಗಲಿ, ಏಕಿತಕರ್ಮತ್ಯಾಗವಾಗಲಿ ತ್ಯಾಗಕಲ್ಪಾರ್ಥವಲ್ಲವೆಂದು ದೃಢಪಡ
 ಏವ ಸಾಧಿಕೃತ ಶ್ಲೋಕವು, ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ -

ಗೀ || ನಹಿ ದೇಹಭೃತಾ ತತ್ಕಂ ತತ್ಕಂ ಕರ್ಮಾಣ್ಯಶೇಷತಃ |

ಯಸ್ತು ಕರ್ಮಫಲತ್ಯಾಗೀ ಸ ತ್ಯಾಗೀತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ

|| ೧೧ ||

ಅ || ಅಶೇಷತಃ ಕರ್ಮಾಣಿ=ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ತತ್ಕಂ=ದಿಡಲಿಕ್ಕೆ, ದೇಹಭೃತಾ=ದೇಹ
 ವಾಚಕರಾದ ಯಾವನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನಿಂದಲೂ, ನಹಿ ತತ್ಕಂ=ಸರ್ವಥಾ ತತ್ಕವೇ ಅಲ್ಲ ಹಿ-ಅದಕಾರಣ,
 ಯಸ್ತು=ಯಾವನು, ಕರ್ಮಫಲತ್ಯಾಗೀ=ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದವನೋ, ಸಃ=ಅತನೇ.(ಮಮತಾ-
 ಬಿಲಗಮ್ಮ ದಿಟ್ಟವನೇ,) ತ್ಯಾಗೀತಿ=ತ್ಯಾಗಿಯೆಂದು, ಅಭಿಧೀಯತೇ=ಅನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. (ಅದಕಾರಣ
 ಗೃಹ್ಯಂ ದೋಷವತ್ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಸಂಗ-ಫಲಗಳ ತ್ಯಾಗವೇ ತ್ಯಾಗಕಲ್ಪಾರ್ಥವೆಂದು ವಿವರಿಸಿತವು) || ೧೧ ||

ಹೀ-ಕರ್ತವ್ಯಾನೀತಿ ಮೇ ಪಾರ್ಥ (ಶ್ಲೋ. ೬) ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು
 ಕೇಳಿರುವನು. ಅದಕಾರಣ ನಹಿ ದೇಹಭೃತಾ ಎಂಬುವುದು ಏಕೆ? ಎಂದರೆ:-

ಭಾ || ಅನ್ಯಸ್ತಾಗಾರ್ಥೋ ನ ಯುಕ್ತ ಇತ್ಯಾಹ | ನ ಹೀತಿ

|| ೧೧ ||

ಅ || ಸರ್ವಕರ್ಮಪರಿತ್ಯಾಗವು ತ್ಯಾಗಕರಣಾರ್ಥವು ಎಂಬುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ನ ಹಿ ದೀಕ್ಷ ಭೃತಾ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. || ೧೧ ||

ಹೀ—ಸಾತ್ವಿಕಶ್ಯಾಗಿಯನ್ನು ಪುನಃ ನ ದ್ವೀಕ್ಷಿ (ಶ್ಲೋ. ೧೦) ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಾತ್ವಿಕಶ್ಯಾಗಿಗೆ ಅಕುಲಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅದ್ವೀಷವೂ ಕುಲಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಸಂಗವೂ ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದು ? ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯೇವ (ಶ್ಲೋ. ೯) ಎಂದಿವಚನ ವರೋಧವು ಬರುವುದು ಎಂದರೆ ಅದನ್ನೇ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾರೆ.—

ಶಾ || (೧) ನ ದ್ವೀಷ್ಟ್ಯ ಕುಲಲಂ ಕರ್ಮ ಕೇವಲಂ ದ್ವಷ್ಟದ್ಬುಖದಂ | ಜನ್ಮಾಂತರಕೃತೇ ಪುಣ್ಯೇ ನ ಸಜ್ಜೀತ್ಸಾತ್ಮಿಕಶ್ಚಲೇ || (೨) ಯಃ ಸಮ್ಯಕ್ತತ್ತ್ವವಿದ್ವಿಷ್ಣೋಸ್ತದರ್ಪಣ-
ಧಿಯೈವ ತು | ಫಲೇಚ್ಛಾವರ್ಜಿತಸ್ತಸ್ಯ ಕರ್ಮಬಂಧಾಯ ನೋ ಭವೇತ್ || (೩)
ಬಹುಲಂ ಚೇದಲ್ಪದೋಷಂ ಯಾವದೇವಾಪರೋಕ್ಷದೃಗಿತಿ ಚ || ೧೦, ೧೧ ||

ಅ || (೧) ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಖದಾಯಕವಾಗದೆ ಕೇವಲ ದುಃಖವನ್ನೇ ಕೊಡುವ ಅನಿಷ್ಟಕರ್ಮವನ್ನು ದ್ವೀಕ್ಷಿಸುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಸಾತ್ವಿಕನು ಪೂರ್ವಜನ್ಮಾರ್ಜಿತವಾದ ನಶ್ವರವಾದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ವಿಷಯಕವಾದ ಫಲ, ಫಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರವನ್ನು ಮಾಡದಾರದು. (೨) (ಸಾತ್ವಿಕಶ್ಯಾಗಿಯನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ—) ಯಾವನು ಹೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ತತ್ವವನ್ನು ಹಿಣ್ಣಾಗಿ ತಿಳಿದವನೋ, ಶ್ರೀಕರಮಾತನಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾಗಲಿ, ಎಂಬುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೇ ಫಲದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದವನಾಗಿ ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಕ್ಷೀಣದಾಯಕವಾದುದರಿಂದಲೇ ಅಕುಲವಾದ ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮವನ್ನು ದ್ವೀಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ, (ಪ್ರತ್ಯುತ ಮಹಾಫಲಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಫಲೇಚ್ಛೆಯನ್ನು ತೊರೆದವನಾದುದರಿಂದಲೇ) ಕುಲವಾದ ಪೂರ್ವಜನ್ಮಾರ್ಜಿತ ಫಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅತನು ಸಾತ್ವಿಕನು ಅಂತಹ ಶ್ಯಾಗಿಗೆ, ವಾಚ ಪುಷ್ಪ, ಮಿಶ್ರ, ಎ-ಬಿ ಮೂರು ವಿಧ ಕರ್ಮವು, ಅನಿಷ್ಟ, ಇಷ್ಟ, ಮಿಶ್ರ, ಫಲಸಂಬಂಧಶ್ಯಾಗಿ ಆಗಲಾರದು. (೩) (ಶ್ಯಾಗಿಗೆ ಸರ್ವವಾ ಬಂಧಕವಾದ ಕರ್ಮವು ಅನಿಷ್ಟ, ಇಷ್ಟ, ಮಿಶ್ರ, ಫಲಸಂಬಂಧಶ್ಯಾಗಿ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೋ? ಎಂದರೆ—)ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು ಆಗುವ ಕಾರ್ಯಂಶ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದಲೂ ಜಾತಿಯಿಂದಲೂ ಪ್ರಬಲವಾದರೆ ಸರ್ವಶ್ಯಾಗಿಗಳೂ ಕರ್ಮವು ಅಲ್ಪದೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ (ಅಂದರೆ—ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವೆಂಟಾದರೆ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೊದಲಿನದಾದ ಬಹಳ ಅಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವೂ ವಿನಾಶವಾಗಿ ಅಲ್ಪದೋಷವೂ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿ || (1) ಪಾಪಂಶರ್ಮಾ ಹರಿಃ ಕರ್ತಾ ತತ್ಪೂಜಾ ಕರ್ಮಾ ಜಾತೀಲಂ | ತತ್ಕಾಪಿ ಮತ್ಯತಾ ಪೂಜಾ ತತ್ಪ್ರಸಾದೇನ ಪಾಪಶೂನ್ಯಂ | ತದ್ಭಕ್ತಿಶ್ಚಕ್ರಮಂ ಮಹಂ ತತ್ಪ್ರಸಾದಃ ಪುನಃ ಪುನಃ || ಎಂದು ಅರ್ಜುನಾಶ್ವಕಾರವನ್ನು ಹೇಳಿ ಕರ್ಮಜ್ಞಾನೋಪದೇಶವೆಂಬ ಎಂದು ಧರ್ಮವಂಶದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುವುದನ್ನು ತಾಗೆ ಕರಣಾರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. (2) ಯೈರ್ನಿಷ್ಠಿಕಂ ಪರಶ್ಚಂಕು ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರಾಯೋ ನ ಯಾತನಾಃ | ಬ್ರಹ್ಮಹತಶ್ಚಾದಿಧಿರಹಿ ಯಾಂಶ್ಚಾದಿಕ್ಕೇ ಟಿರಂ ಪ ತು || ಎಂಬುವ ಪ್ರವಣದಿಂದ ವಾಚನ ದತ್ತಿ ಇದ್ದರೂ ಅಲ್ಲವೇ ಅನಿಷ್ಟವೆಂಟಾಗುತ್ತದೆ

ಹೀ—ತಾನು ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ದೃಢೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅತ್ಯಾಗಿಯನ್ನು ನಂದಾ ಮಾಡುತ್ತಾ
ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ—

೧೧ || ಅನಿಷ್ಠಮಿಷ್ಠಂ ಮಿತ್ರಂ ಚ ತ್ರಿವಿಧಂ ಕರ್ಮಣಃ ಪಲಂ |

ಭವತ್ಯತ್ಯಾಗಿನಾಂ ಪ್ರೇತ್ಯ ನತು ಸನ್ನ್ಯಾಸಿನಾಂ ಕ್ಷಚಿತ್ || ೧೨ ||

೧ || ಪ್ರೇತ್ಯ=ಮರಣ ಹೊಂದಿರುವ, ಅತ್ಯಾಗಿನಾಂ=ಮಮಕಾರವರ್ತಕ ಫಲಾದಿಗಳ ಕಾಮನೆ
ಪಟ್ಟು ಬಿಡದಿರುವವರಿಗೆ, ಕರ್ಮಣಃ=ಕರ್ಮಗಳ, ಅನಿಷ್ಠಂ=ನರಕಾದಿರೂಪವಾದ, ಇಷ್ಠಂ=ಕಾಮ್ಯ
ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಇಚ್ಛಾವಿಷಯ ಸ್ವರ್ಗಾದಿರೂಪವಾದ, ಮಿತ್ರಂ ಚ=ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಠ ಮೇಲಿನ ರೂಪ ಮನುಷ್ಯ
ಗೃಹೀತವಾದ, (ಹೀಗೆ) ತ್ರಿವಿಧಂ=ಮೂರು ವಿಧವಾದ, ಫಲಂ=ಫಲವು, ಭವತಿ=ಆಗುತ್ತದೆ.
ಸ್ನ್ಯಾಸಿನಾಂ ತು=ನಶ್ವರವಾದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡದೆ
ಸಮಂತನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಾಗಬೇಕೆಂಬುದು ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೇ ಕರ್ಮಮಾಡುವ ಜನರಿಗಾದರೂ ನಿಯತ
ಕಾಮ್ಯಗಳಾದ ಕಾರೀರ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡದಿರುವ ಫಲತ್ಯಾಗಿಗಳಿಗೆ, ಅಥವಾ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವನ್ನೇ
ಮಾಡದಿರುವವರಿಗೆ, ಕ್ಷಚಿತ್=ಎಲ್ಲಿಯೂ, ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆಗಲೀ, ಕರ್ಮಣಃ=
ಕರ್ಮಗಳ, ಫಲಂ=ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಠಾದಿರೂಪವಾದ ಮೂರು ವಿಧ ಫಲವು, ನ ತು=ಆಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ.

೨ || (1) ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ತ್ಯಾಗಿನಾಂ=ಎಂಬುವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಸನ್ನ್ಯಾಸಿನಾಂ ಎಂದು
ಹೇಳುವಿಕೆ ಎಂದರೆತ್ಯಾಗಿಗಳು, ಕಾರೀರಿ ಮೊದಲಾದ ಕೇವಲ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು ಪರರಿಗೆ ಉಪ
ಗತವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಸನ್ನ್ಯಾಸಿಗಳಾದರೂ ನಿಯಮೇನ ಕಾಮ್ಯವೇ ಆದ ಕಾರೀರಿ
ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಪರರಿಗೋಪ್ತರವೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದು ತ್ಯಾಗಿಗಳಿಗಿಂತ ಸನ್ನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ
ಪರಿಚಿತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸನ್ನ್ಯಾಸಿನಾಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. ಸನ್ನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ
ಪ್ರೇತ್ಯುಯಾದಿರುವುದರಿಂದ ಅವರು ತ್ಯಾಗಿಗಳೂ ಆಗುತ್ತಾರೆ. (2) ನ ತು ಸನ್ನ್ಯಾಸಿನಾಂ ಎಂಬ
ಪದಕ್ಕೆ ತು ಶಬ್ದದಿಂದ ತ್ಯಾಗಿಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿದ್ವಾರಾ ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆನಂದಾತಿ
ಸುಖರೂಪ ಫಲವು ಆಗುತ್ತದೆಂದು ಸೂಚಿತವಾಯ್ತು. || ೧೨ ||

ಹೀ—ನರಕ ಸ್ವರ್ಗ ಮನುಷ್ಯಯೋನಿವ್ರಾಪ್ತರೂಪ ಅನಿಷ್ಠ ಇಷ್ಟ ಮಿತ್ರರೂಪ ಕರ್ಮಫಲವೆಂದರೆ
ಸಾರವು ನಿವೃತ್ತವಾಯಿತೆಂದೇ ಆಗುವುದು. ಅದನ್ನು ತ್ಯಾಗಫಲವೆಂದದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ—

೧೨ || ತ್ಯಾಗಂ ಸ್ತುತಿ | ಅನಿಷ್ಠಮಿತಿ

|| ೧೨ ||

೧ || ಅನಿಷ್ಠಮಿಷ್ಠಂ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ.

೨ || ಈ ಪ್ರಮೇಯವು ತ್ಯಾಗಾಚ್ಯಾಂತಿ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ೧೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. || ೧೨ ||

ಹೀ—ಅನಿಷ್ಠಮಿಷ್ಠಂ ಮಿತ್ರಂ ಚ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಬಂಧಕವಾದ ಕರ್ಮಫಲವು ತ್ಯಾಗಿಗೆ ಇಷ್ಟವೆಂಬುವ
ಇತ್ಯಥಾ ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

೧೩ || (೧) ಅನ್ಯೇಷಾಮಿಷ್ಠಂ | ಆಸ್ಯ ತು ತ್ಯಾಗಿತ್ವಾದೇವ ನೇಷ್ಠಂ || (೨) ಜ್ಞಾನಾದೇ-
ಮೋಕ್ಷಪ್ರಭೋಗ್ಯಾಚ್ಛ ನಾನ್ಯತ್ಯಾತ್ಮಕರ್ಮಣಃ ಫಲಂ | ತ್ಯಾಗಿನಸ್ತತ್ತ್ವಸಂವೇತ್ತು-

ರನ್ನೇಷಾಂ ಕದ್ಯತೇ ಫಲಮಿತಿ ಚ || (೩) ಕೇವಲಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಣಾಂ ಪರಾಭೇದ-
ಯಾಪ್ಯಕರಣಮಿತ್ಯೇಕಾನಾಂ ಸ್ವಾಗಾತ್ಸನ್ನಾಸಸ್ಯ ವಿಶೇಷ ಇತ್ಯಾತ್ಮಗಿನಾಂ ಪ್ರತಿ-
ಯೋಗಿತ್ವೇನ ನ್ಯಾಸಿತ ಉಕ್ತಾಃ || (೪) ತ್ಯಾಗಿತ್ವಂ ತೇಷಾಮಪಿ ಹ್ಯಸ್ತಿ || (೫)
ಪರೇಚ್ಛಯಾಪಿ ಯೇ ಕಾಮ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಕುರ್ಯುರ್ನ ತು ಕ್ವಚಿತ್ | ನ್ಯಾಸಿನೋ
ಸಾಮ ತೇಸ್ಯೇ(ನೇ)ಭ್ಯಃ ಫಲತ್ಯಾಗಿಭ್ಯ ಉತ್ತಮಾ ಇತಿ ಚ || ೧೨ ||

ಅ || (೧) ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಇಚ್ಛಾವಿಷಯಾಭಿಲಾಷವಾದ ಸ್ವರ್ಗ ಮೊದಲಾದುದು. (ತ್ಯಾಗಿ-
ಗಳಿಗೆನೇ ಇಷ್ಟವು ಎಕೆ ಆಗಲಾರದೆಂದರೆ—) ತ್ಯಾಗಿಗಾದರೂ ತ್ಯಾಗಿಯಾದುದರಿಂದಲೇ ಸ್ವರ್ಗ ಮೊದ-
ಲಾದುದು ಇಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ತ್ಯಾಗಿಗೆ ಬಂಧಕವಾದ ಕರ್ಮಫಲವು ಇಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯಸ್ತು
ಕರ್ಮಫಲತ್ಯಾಗೀ ಎಂದು ಕರ್ಮಫಲೇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನೇ ತ್ಯಾಗಿಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ
(೨) (ಅನಿಷ್ಟಮಿತ್ವಂ ಮಿತ್ರಂ ಹ ಎಂಬುದರಿಂದ ಬಂಧಕ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಬಾಧಕ
ವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಬಂಧಕ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ—ತ್ಯಾಗಿಗೆ ಬಂಧಕ ಕರ್ಮ-
ಫಲವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದರಿಯೂ ಆತ್ಮಾಗಿಗೆ ಬಂಧಕ ಕರ್ಮಫಲವಿದೆ. ಎಂಬುದರಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು
ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಆದರೋಕ್ಷ ಹ್ವಾನವಲ್ಲದಿರುವ ತ್ಯಾಗಿಗೆ ಹ್ವಾನಭಕ್ತಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ದೇರಿಯಾದುದು ಕರ್ಮದ
ಫಲವಾಗಲಾರದು. ಆದರೋಕ್ಷವಾಗಿ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವ ಆತ್ಮಾಗಿಗೆನೇ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಭೋಗ್ಯವಾದ
ಅನಂದಾತಿಶಯ ಹೊರತು ದೇರಿ ಫಲವಾಗಲಾರದು. (೩) (ಭವತ್ಯಾತ್ಮಗಿನಾಂ ಪ್ರೇತ್ಯ ನ ತು ತ್ಯಾಗಿನಾಂ
ಎಂದು ಆತ್ಮಾಗಿನಿಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿ ತ್ಯಾಗಿನನ್ನೇ ಹೇಳದೇರಿತ್ತು. ಸನ್ಯಾಸಿನಾಂ ಎಂದು ಸನ್ಯಾಸಿ-
ಗಳನ್ನು ಎಕೆ ಹೇಳದ್ದೆಂದರೆ—) ಇತರ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೂ ಕೇವಲ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡದಿರುವುದು
ಇತ್ಯಾತ್ಮಗಿಂತ ಸನ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವು. ಆದಕಾರಣ ಆತ್ಮಾಗಿನಿಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳನ್ನು
ಹೇಳಿದವರು. (ಅಂದರೆ ಆತ್ಮಾಗಿನಿಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಯುಕ್ತವಲ್ಲ.
ಸ್ವಾರ್ಥತ್ಯಾಗಿ ಫಲೇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪರೋಪಕಾರತ್ಯಾಗಿ ಗಾಂಠಿ ಮೊದಲಾದ ಕೇವಲ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ-
ಗಳನ್ನು ತ್ಯಾಗಿಗಳು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಅಂತಹ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವೂ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ಇಷ್ಟವಾಗಿ-
ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ತ್ಯಾಗಿನಿಗಿಂತ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷವು (೪) (ಇಷ್ಟವಾಗಿ ವಿಶೇಷವಾದರೆ—
ತ್ಯಾಗಿ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವೋ, ಎಕೆ ತ್ಯಾಗಿನಾಂ ಎಂದು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸನ್ಯಾಸಿನಾಂ
ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಎಂದರೆ—) ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೂ ತ್ಯಾಗಿತ್ವವು ಇದೆ. (ಅಂದರೆ ಕರ್ಮಫಲದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲ
ದಿರುವುದು ತ್ಯಾಗಿ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗಿಲ್ಲದಿಲ್ಲದ ಸಮವೇ.) (೫) (ತ್ಯಾಗಿನಿಗಿಂತ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷವು
ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ, ಎಂಬುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ—) ಯಾವ ತ್ಯಾಗಿಗಳು ಪರೋಪಕಾರ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೂ ನಿಯತ
ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವರೋ, ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಾದರೋ ಎಲ್ಲಿಯೂ ನಿಯತ ಕಾಮ್ಯವನ್ನು ಮಾಡು-
ವುದಿಲ್ಲವೋ ಆ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು ಪರೋಪಕಾರತ್ಯಾಗಿ ನಿಯಮೇನ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನೇ ಮಾಡುವ ಫಲ
ತ್ಯಾಗಿನಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮರು. || ೧೨ ||

ನೀ—ಕಾಮ್ಯಾಶಾಂ ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರವೇ ಕಾಮ್ಯಕಾಮ್ಯಗಳಾದ ಜ್ಯೋತಿಷೋಮಾದಿ-
ಗಳ ಫಲತ್ಯಾಗಿ ಮಾತ್ರವು. ಕೇವಲ ಕಾಮ್ಯಗಳೇ ಆದ ಕಾರೀರ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಮಾಡದಿರೋಣವು
ಅಂದರೆ ಪರಪ್ರಯೋಜನತ್ಯಾಗಿಯೂ ಕೂಡ ಮಾಡದಿರುವುದು. ಇವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸನ್ಯಾಸಿ ಪರಿವರ್ತ-
ವಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಇತ್ಯಾತ್ಮಗಿಮಾನ ತ್ಯಾಗವೂ ಸನ್ಯಾಸಿಕರ್ತವಾರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ
ಕರ್ಮಕಾರಣಗಳನ್ನು ೩ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

೧೬ || ಪಂಚೈತಾನಿ ಮಹಾಬಾಹೋ ಕಾರಣಾನಿ ನಿಬೋಧ ಮೇ |

ಸಾಂಖ್ಯೇ ಕೃತಾಂತೇ ಪ್ರೋಕ್ತಾನಿ ಸಿದ್ಧಯೇ ಸರ್ವಕರ್ಮಣಾಂ || ೧೭ ||

ಅ || ಮಹಾಬಾಹೋ = ಅರ್ಜುನನೇ. ಸಾಂಖ್ಯೇ = ಕಫಿಲಸಾಮಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಸಾಂಖ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ, ಕೃತಾಂತೇ = ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ, ಸರ್ವಕರ್ಮಣಾಂ = ಸಮಸ್ತಕರ್ಮಗಳ, ಸಿದ್ಧಯೇ = ಸಿದ್ಧಿಗೊಳಿಸ್ತರ, ಪ್ರೋಕ್ತಾನಿ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ. ಏತಾನಿ = ನಾನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ, ಪಂಚ = ಐದು, ಕಾರಣಾನಿ = ಕರ್ಮಕಾರಣಗಳನ್ನು. ಮೇ = ನನ್ನಿಂದ. ನಿಬೋಧ = ತಿಳಿದುಕೊ. (ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಪೇಟೆ ವಿಶ್ವಾಸ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಂಖ್ಯೇ ಕೃತಾಂತೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು.) || ೧೬ ||

೧೭ || (೧) ಪುನಃ ಸನ್ನ್ಯಾಸಂ ಪ್ರಪಂಚಯಿತುಂ ಕರ್ಮಕಾರಣಾನ್ಯಾಹ | ಪಂಚೀತ್ಯಾದಿನಾ || (೨) ಸಾಂಖ್ಯೇ ಕೃತಾಂತೇ ಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧಾಂತೇ || ೧೭ ||

ಅ || (೧) (ಕೇವಲ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳ ಪರಿತ್ಯಾಗವು ಸನ್ನ್ಯಾಸಕಲ್ಪಾರ್ಥವೆಂದಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಿಮಾನತ್ಯಾಗವೂ ಸನ್ನ್ಯಾಸಕಲ್ಪಾರ್ಥವು. ಹೀಗೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ) ಸನ್ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಪುನಃ ಎನಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲವಾದರೆ ಕ್ರಿಯೆಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗಬೇಕಾಗುವುದು, ಆದಕಾರೂ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ಅಂತೂ ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಿಮಾನತ್ಯಾಗವು ಸನ್ನ್ಯಾಸವೆಂಬುವುದು ಹೀಗೆ ಕೊಡುವುದು? ಎಂಬುವ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜೀವರಿಂದ ಛಿನ್ನಗಳೇ ಆದ) ಕರ್ಮಕಾರಣಗಳನ್ನು ಪಂಚೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (೨) (ಸಾಂಖ್ಯಕಲ್ಪವು ಕಫಿಲಪಟು ಮಾಡಿದ ಶಂತ್ರದಲ್ಲಿ ರೂಢವಾಗಿದೆ. ಯಾವ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮದ ನಿವೃತ್ತಿಯು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೋ, ಆ ಉಪನಿಷತ್ತು ಕೃತಾಂತವು. ಹೀಗೆ ಸಾಂಖ್ಯಕಲ್ಪಕ್ಕೂ ಕೃತಾಂತಕಲ್ಪಕ್ಕೂ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದ್ದು ಅಯುಕ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—) ಕಫಿಲರೂಪಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸಾಂಖ್ಯವನ್ನಿಸಿದ, ಕಲ್ಪಜ್ಞಾನೋಪಯುಕ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ. (ಎಂದರ್ಥವು ಕಫಿಲರೂಪಿ ಮಾಡಿದ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಸಾಂಖ್ಯಂ ಯೋಗಃ ಪಾತುಪತಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಧಾರತದಲ್ಲಿ ನಂದಿತವಾಗಿದೆ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ಮತ್ಯಾಗವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಆದ ಕಾರಣ ಪರಮ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವು ಅಯುಕ್ತವು) || ೧೭ ||

ಹೀ—ಶ್ರುತಿಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಕಾರಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—

೧೮ || ಅಧಿಷ್ಠಾನಂ ತಥಾ ಕರ್ತಾ ಕರಣಂ ಚ ಪೃಥಗ್ವಿಧಂ |

ವಿವಿಧಾ ಚ ಪೃಥಕ್ರೇಷ್ವಾ ದೈವಂ ಚೈವಾತ್ರ ಪಂಚಮಂ || ೧೯ ||

ಅ || (೧) ಅಧಿಷ್ಠಾನಂ = ದೇಹ ಭೂಮಿ ಮೊದಲಾದ ಅಧಿಕರಣವು, ತಥಾ = ಹಾಗೆ, (೨) ಕರ್ತಾ = ಮುಖ್ಯಕರ್ತನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು, ಅಥವಾ ಪರಾಧೀನಕರ್ತನಾದ ಜೀವಮು. (೩) ಪೃಥಗ್ವಿಧಂ = ಕರಣಂ = ಸಾಧನವಾದ ಕರಣವು. (ಇಂದ್ರಿಯ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳು) (೪) ವಿವಿಧಾ = ಸಾಧನ ರೀತಿಯಾದ, ಪೃಥಕ್ = ಪರಸ್ಪರಭಿನ್ನವಾದ, ಚೈವಾ = ಹೊಂದಿಕೆಯಾದ, ಧ್ಯಾನಾದಿರೂಪವಾದ ವಿವಿಧಕ್ರಿಯೆಯೂ, ಪ್ರಧಾನ ಜ್ಞಾನಮಾಡಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಕರಣವಾದ ಕಾರಣಾತ್ಮಕವಾದ ಅನಾಂತರಕ್ರಿಯೆಯೂ, (೫) ದೈವಂ = ಅವ್ಯಕ್ತವು. ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವು, ಅತ್ರ = ಕರ್ಮಕಾರಣಗಳ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ. ಪಂಚಮಂ = ಎಂದನೇ ಕಾರಣವು.

ಹೀ—ಇವುಗಳು ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳೆಂದರೆ—

ಗೀ || ಶರೀರವಾಣ್ಮನೋಭಿಯೈತ್ಯಮ್ ಪ್ರಾರಭತೇ ನರಃ |

ನ್ಯಾಯ್ಯಂ ವಾ ವಿಪರೀತಂ ವಾ ಪಂಚೈತೇ ತಸ್ಯ ಹೇತವಃ || ೧೫ ||

ಅ || ನರಃ—ಮನುಷ್ಯನು. ಶರೀರವಾಣ್ಮನೋಭಿಃ=ಶರೀರವಚನ ಮನುಷ್ಯಗಳಿಂದ, ನ್ಯಾಯ್ಯಂ ವಾ=ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾದುದಾಗಲೀ, ವಿಪರೀತಂ ವಾ=ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಾದುದೇ ಆಗಲೀ ಯತ್ಯವಂ=ಯಾವ ಕರ್ಮವನ್ನು, ಪ್ರಾರಭತೇ=ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾನೋ ತಸ್ಯ=ಆ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ, ಏತೇ ಪಂಚ=ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಮೊದಲಾದ ಐದು, ಹೇತವಃ=ಕಾರಣಗಳು. || ೧೫ ||

ಹೀ—ಅಧಿಷ್ಠಾನಾದಿಗಳು ಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಭೂತಗಳಾಗುತ್ತವೆಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಧಿಷ್ಠಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || (೧) ಅಧಿಷ್ಠಾನಂ ದೇಹಾದಿಃ | ಕರ್ತಾ ವಿಷ್ಣುಃ | ಸ ಹಿ ಸರ್ವಕರ್ತೇತ್ಯುಕ್ತಂ ||

(೨) ಜೀವಸ್ಯ ಚಾಕರ್ತೃತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಮುಕ್ತಂ | ಕರಣಮಿಂದ್ರಿಯಾಣಿ || (೩)

ಜೀಷ್ಣಾಃ ಕ್ರಿಯಾಃ | ಹಸ್ತಾದಿಕ್ರಿಯಾಭಿರ್ಹಿ ಹೋಮಾದಿಕರ್ಮಾಣಿ ಜಾಯಂತೇ ||

(೪) ಧ್ಯಾನಾದೇರಪಿ ಮಾನಸೀ ಜೀಷ್ಣಾ ಕಾರಣಂ || (೫) ಪೂರ್ವತನೀ ಜೀಷ್ಣಾಃ ಪಿ

ಸಂಸ್ಕಾರಕಾರಣತ್ವೇನ ಭವತಿ || (೬) ದೈವಮದ್ಭವ್ಯಂ | ತಥಾ ಚಾಯಾಸ್ಯುಕ್ತಃ |

ದೇಹೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಣೇಂದ್ರಿಯಾದಾಃ ಕ್ರಿಯಾಶ್ಚ ತಥಾಽದ್ಭವ್ಯಂ ಪಂಚಮಂ ಕರ್ಮ-

ಹೇತುರಿತಿ || || ೧೪, ೧೫ ||

ಅ || (೧) ಅಧಿಷ್ಠಾನಂ—ದೇಹ ಭೂಮಿ ಮೊದಲಾದುದು. (ಕರ್ತಾ=ಜೀವನೆಂಬುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಯುಕ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—) ಕರ್ತಾ=ಸರ್ವಕರ್ಮವು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು. “ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಜಗಜ್ಜ್ಞಾನಾದಿಕರ್ಮನೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.” (೨) (ಆದರೂ ಜೀವನೇ ಕರ್ಮನೆಂದು ಎಲೆ ಆಗಲಾರದೆಂದರೆ—) ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. (ಅಂದರೆ ಪರಾಧೀನ ಕರ್ತೃತ್ವವಿದೆ ಸ್ವತಂತ್ರತೆಯು ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವವು) ಕರಣಂ=ಇಂದ್ರಿಯ ಸು, ಕ ಸುವ ಮೊದಲಾದುದು. (೩) ಜೀಷ್ಣಾಃ=ಹಸ್ತಾದಿಕ್ರಿಯಗಳು. ಅವುಗಳಿಂದ ಹೋಮಾದಿ ಕರ್ಮಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. (೪) (ಚ್ಛಾತವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಧ್ಯಾನವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಪ್ರಾವಣಿ ಅಶೇಂದ್ರಿಯವನ್ನಿತ್ಯಾದಿ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಸನ್ನಿ ಕರ್ತೃತ್ವ ಮಾನಸ ಜೀಷ್ಣೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಅದಕಾರಣ) ಧ್ಯಾನ ಸ್ವರೂಪಗಳೂ ಮನಸ್ಸುಂಭವಿಯಾದ ಜೀಷ್ಣೆಯು ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. (೫) ಬಹುಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಮಾನಸಿಕತೆಯೂ ಸನ್ನಿ ಕರ್ತೃತ್ವದ್ದೂ ಧ್ಯಾನಸ್ವರೂಪಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. (ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರವೆ ಸ್ವಾಯಂಭಾಗಿದೆ) (೬) (ದೈವಂ=ಅಂತರ್ಮುಖವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವು ಎಂದು ತಿಳಿದು, ಹಕ್ಕುರಾದಿಗಳಿಗೆ ಅನುಗ್ರಾಹಕರಾದ ಕೂರ್ಯಾದಿಗಳು ಎಂದು ಇತರರು ಇವೆರಡೂ ಅಯುಕ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.) ದೈವಂ=ಅದ್ಭವ್ಯವು. (ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವೇದಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಿ—) ದೇಹಭೂಮಿ ಮೊದಲಾದುದು, ಪರಬ್ರಹ್ಮನು. ಇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳೂ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳೂ, ಹಾಗೆಯೇ ಐದನೆಯದ್ದು ಅದ್ಭವ್ಯವು ಇವು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳು ಎಂದು ಅಯಾತ್ಯುಕ್ತವು.

ಹೀ—ಕರ್ಮಕಾರಣಗಳು ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಐದೇ ಆಗಲಿ. ಮುಂದೇನು ಎಂದರೆ—

೧೬ || ತತ್ತ್ವೈವಂಶತಿ ಕರ್ತಾರಮಾತ್ಮಾನಂ ಕೇವಲಂ ತು ಯಃ |

ಪಶ್ಯತ್ಯಕೃತಬುದ್ಧಿತ್ವಾನ್ ಸ ಪಶ್ಯತಿ ದುರ್ಮತಿಃ

|| ೧೬ ||

ಅ || ಯಃ=ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನು, ತತ್ತ್ವ ಏವಂಶತಿ=ಈಶ್ವರ ಮೊದಲಾದವರು ಐದೇ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಕಾರಾಗುತ್ತಿರಲು, ಜೀವರಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ, ಕೇವಲಂ=ಪರಪ್ರೇರಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕ್ರಿಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ, ಆತ್ಮಾನಂ=ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನು, ಕರ್ತಾರಂ=ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕರ್ಮ ಕೊನೆಪಡಿಸಿ, ಪಶ್ಯತಿ=ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ಸಃ=ಆತನು, ಅಕೃತಬುದ್ಧಿತ್ವಾತ್=ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರವಣಾದಿಗಳಿಂದ ಪರಿಹೃದ್ವಾಗದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ, ದುರ್ಮತಿಃ=ದುಷ್ಪಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ, ನ ಪಶ್ಯತಿ=ಪಶ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವವನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. || ೧೬ ||

ಛಾ || ಕೇವಲಂ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಂ | ಏನಂ ಕೇವಲಮಾತ್ಮಾನಂ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತ್ವಾದ್ವದಂತಿ ಹೀತಿ ತತ್ತ್ವೈವ || ೧೬ ||

ಅ || ಕೇವಲಂ=ಸ್ವತಃ ಕ್ರಿಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಈ ಜೀವವನ್ನು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನಾದುದರಿಂದ ಕೇವಲನ ಷ್ಟಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಎಂದು ಆಯಾಸ್ಯಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದೆ. || ೧೬ ||

ಹೀ—(1) ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನಶ್ಚಾಗವೂ ಸನ್ಯಾಸವು ಎಂಬುವ ಅಭಿವ್ರಾಯದಿಂದ ಪಂಚೈಶಾನಿ (ಹೀ. ೧೬) ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಕರ್ಮಕಾರಣಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ ಅತ್ತಿರತಕ್ಕ ಸಾಂಖ್ಯಶ್ಚತಾಂಶ ಕಲ್ಪದಿಂದ ಪರಮ ಸಾಂಖ್ಯಸಿದ್ಧಾಂತವೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಮುಖ ಮಾಡಿದ ನಿರೀಶ್ವರ ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವು (2) ೧೪ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದದಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ಪರಮ ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವು ಈಶ್ವರನಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಪರಮ ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವು ವೇದೋಕ್ತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವು ವೇದವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವಕಾರಣ ಅದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಾಗದೆಂಬುವ ಅಭಿವ್ರಾಯದಿಂದ ಪರಮ ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೇಳು ಕೊಂಡಿರುವಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕಾಪಿಲ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪರಮಾತ್ಮನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಎಂಬುವಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಛಾ || ಕೃತಕಂ ಪರಮಂ ಸಾಂಖ್ಯಂ ಕಪಿಲಾಶ್ವೇನ ವಿಪ್ಲವಾ | ಸೇಶ್ವರಂ ದೈವಿ(ವೈದಿ)ಕಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕ್ಷೇಪಯಮನ್ಯದವೈದಿಕಮಿತಿ ಚ | ಅಧಿಷ್ಠಾನಂ ಶರೀರಾದಿ || ೧೭—೧೮ ||

ಅ || ಕಪಿಲರೂಪಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಪರಮ ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಆ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಶ್ರೀ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೆಂದಿರುವುದು. ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವು ವೇದವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಧಿಷ್ಠಾನಂ=ಶರೀರ ಮೊದಲಾದವು. || ೧೭ ||

ಹೀ - ತಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತನೆಂದು ಅಭಿಮಾನವಿದ್ದವನನ್ನು ನಿಂದಿಸಿ ತಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತನೆಂದಾ ಅಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದ ಸನ್ನತಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಯಸ್ಯ ನಾಹಂಕೃತೋ ಭಾವೋ ಬುದ್ಧಿಯಸ್ಯ ನ ಲಿಪ್ಯತೇ |

ಹತ್ವಾಹಿ ಸ ಇಮಾನ್ಮೋಕ್ಷಾನ್ ಹಂತಿ ನ ನಿಬಧ್ಯತೇ

|| ೧೭ ||

ಅ || ಯಸ್ಯ = ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ, ಅಹಂಕೃತಃ ಭಾವಃ = ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಾನು ಮಾಡಿದ್ದೆಂದು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಭಿಮಾನವು. ನ = ಇಲ್ಲವೋ, ಯಸ್ಯ = ಯಾವಾತನ, ಬುದ್ಧಿಃ = ಬುದ್ಧಿಯು, ನ ಲಿಪ್ಯತೇ = ಫಲೇಶ್ಚೈಗಳಿಂದ ಸಂಬಂಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ. ಸಃ = ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವ್ಯಾಪ್ತವಿಲ್ಲದಿರುವ ಅಂಶಕ ಮನುಷ್ಯನು, ಇಮಾನ್ಮೋಕ್ಷಾನ್ = ಈ ಸಮಸ್ತ ಜನರನ್ನು. ಹತ್ವಾಹಿ = ಕೊಂದರೂ, ನ ಲಿಪ್ಯತೇ = ಸಂಹರಿಸಿದ ದೋಷವುಳ್ಳವನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನ ಹಂತಿ = ಕಾಳು ಸಂಹರಿಸಿದವನೆಂದು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಭಿಮಾನವುಳ್ಳವನಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ನ ನಿಬಧ್ಯತೇ = ಯಾವ ಫಲಸಂಬಂಧವುಳ್ಳವನೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿ || (1) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೂ ಸರ್ವಜ್ಞನು, ಸರ್ವಸೃತಂತ್ರನು ಎಂದು ತಿಳಿದಿರುವ, ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿರುವ. ರುದ್ರ, ಅಥವಾ ಯಮ, ಇವರು ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದರೂ ಇವರಿಗೆ ಹಸವೆ ದೋಷವಿಲ್ಲವೆಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ತಾತ್ಪರ್ಯವು. (2) ರುದ್ರ ಯಮರಿಗಿಂತ ಇತರರು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗಳಾದಾಗ್ಯೂ ಅವರಿಗೆ ಲೋಕ ಸಂಹಾರದಿಂದ ದೋಷವೇ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಉದಾ— ವೃತ್ರಾಸುರನ ಸಂಹಾರಾದಿಗಳಿಂದ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೂ ಕಿಂಚಿದ್ಬಿಮುಷು ಕರ್ತೃತ್ವಾಹಂಕಾರ ಪ್ರಯುಕ್ತವೇ. (3) ಹೀಗೆ ಯಾರಿಗೆ ನಾನೇ ಕರ್ತನೆಂದು ಅಭಿಮಾನವಿದೆಯೋ, ಅತನ ನಂದೆಯನ್ನೂ, ಯಾರಿಗೆ ನಾನೇ ಕರ್ತನೆಂದು ಅಭಿಮಾನವಿಲ್ಲವೋ, ಅತನ ಸ್ತುತಿಯನ್ನೂ, ಮಾಡಿ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಿಮಾನ ತ್ಯಾಗವು ಸತ್ಸಾಕ್ಷರದ್ವಾರ್ಥವೆನಿಸುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಕೃತವಾಯ್ತು.

|| ೧೭ ||

ಭಾ || (೧) ತಜ್ಞಾನ್ಯಂ ಸ್ತುತಿ | ಯಸ್ಯೇತಿ || (೨) ಯಸ್ತೀಷದ್ಭದ್ರಧ್ಯತೇ ಸ ಈಷದಹಂ-
ಕಾರೀ ಚ || ೧೭ ||

ಅ || (೧) ಜೀವರಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೂ ಕ್ರಿಯೆಯಿಲ್ಲವೆಂಬುವ ವ್ಯಾಪ್ತವನ್ನು ಯಸ್ಯ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ. (೨) (ಹಾಗಾದರೆ—ನಿರಹಂಕಾರಗಳಾದ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೂ ವೃತ್ರಾಸುರನೇ ಮೊದಲಾದವರ ವಧಾದಿಗಳಿಂದ ದುಃಖಾದಿರೂಪವಾದ ಬಂಧವೂ ಕಾಣಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ನಿರಹಂಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಕರ್ಮಫಲ ಲೇಖವಿಲ್ಲವೆಂಬುವುದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ) ಯಾವನು ಸ್ವಲ್ಪ ದುಃಖಾದಿರೂಪವಾದ ಬಂಧವಿದ್ದವನೋ, ಅತನು ಸ್ವಲ್ಪ ಅಹಂಕಾರವುಳ್ಳವನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಇಂದ್ರನಿಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಹಂಕಾರವಿತ್ತೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು.

|| ೧೭ ||

ಹೀ—ನ ಹಂತಿ ನ ನಿಬಧ್ಯತೇ ಎಂದು ಮಾಡತಕ್ಕ ಸ್ತೋತ್ರವು ಅಹಂಕಾರಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಿರುವವರಿಗೆಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮವೇ, ಎಂಬ ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ

ಕಾ || (೧) ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಮಿತ್ಯರೇ ವೇತ್ತಿ ನೈವಾತ್ಮನಿ ಕದಾಚನ | ಈಶ್ವರಾರ್ಥಿನಮೇವಾತ್ಮನಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ಕು ಇದಾನ್ವತಿ | ಕಾರಕಮೇನ || (೨) ಲಕ್ಷ್ಯಾದೇರ್ಜವಾನ್ ಪ್ರತಿ ಚ ಸರ್ವತಃ | ಯಸ್ತದರ್ಥಂ ಸಮುತ್ಪನ್ನೋ ಯಥಾ ರುದ್ರೋ ಯಥಾ

ಯಮಃ | ಹತ್ಯಾಪಿ ಸ ಇಮಾನೋಕ್ತಾನ್ ಹಂತಿ ನ ನಿಬಧ್ಯತೇ || (೩) ಅಜ್ಞಸ್ತ-
ದರ್ಥಂ ಜಾತೋಪಿ ಬಧ್ಯತೇ ದೈತ್ಯವದ್ಧೃವಂ || (೪) ಅಪರೋಕ್ಷದೃಷ್ಟಿ ಜಾ-
ತೋ ಯಸ್ತದರ್ಥಂ ಮುಕ್ತಿಗಂ ಸುಖಂ | ಹ್ರಸೇತ್ತಸ್ಯ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಃ || (೫) ಕಿಂಚಿ-
ದೋಪೇಣ ಲಿಪ್ಯತ ಇತಿ ಚ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಯಾವ ಭೀಮಾರ್ಜುನಾದಿಗಳು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯು-
ತ್ತರೋ, ಯಾವಾಗಲೂ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಜೀವರಿಗೆ ಜಡಗಳನ್ನು
ಉಂಟು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನವಾದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೋ. (೨) ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಮೊದ-
ಲಾದವರಿಗೆ ತರತಮಭಾವದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರನ್ನು - ಜಡಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯು-
ತ್ತರೋ, ರುದ್ರ ಯಮರಂತೆ ಜಗತ್ತಿನ ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಭೀಮಾರ್ಜುನಾದಿಗಳು ಈ ಲೋಕ-
ವನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದರೂ ತಾವೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕೊಲ್ಲುವೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ದೋಷಗಳಾ-
ವುದಿಲ್ಲ (ಅಂದರೆ ಅದರ ಫಲವನ್ನು ಹೊಂದುವುದೂ ಇಲ್ಲ.) (೩) (ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದುದೇ
ಅಕಾಲೇಕವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನು. ಇತ್ಯಾದಿ ಜ್ಞಾನವು
ಉಳ್ಳವರೆ-) ಅಜ್ಞರಾದ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳು ಲೋಕಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಜನರನ್ನು ಸಂಹ-
ರಿಸದೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಕ್ರೋಧವಾದಿದೈತ್ಯರಂತೆ
ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮಲೇಪವುಳ್ಳವರೇ ಆಗುತ್ತಾರೆ. (೪) (ಹಾಗಾದರೆ
ಸ್ವತಂತ್ರ್ಯಜ್ಞಾನವೇ ಸಾಕು. ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಬೀಳು ಎಂಬುವುದು ಏತಕ್ಕಿಂತಲೇ ಪರೋಕ್ಷ ಅಥ-
ವಾ ದೈತ್ಯಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಜಗತ್ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದಿದ್ದು ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದರೆ ಬಾಧಕಹೇಳುತ್ತಾರೆ-)
ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದಿದ್ದು ಅದರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯಾದವನೂ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದರೆ ಆತನಿಗೆ
ಅಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಪುನಿವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದು. (೫) ಜಗತ್ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದಿದ್ದು ಪರೋಕ್ಷ-
ಜ್ಞಾನಿಯು ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದರೆ ಯತ್ಕಿಂಚಿದೋಪೇಣದಿಂದ ಕರ್ಮಲೇಪವುಳ್ಳವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ || ೧ ||

ಹೀ - ಸರ್ವರೂ ಅಸ್ವತಂತ್ರರಾದುದರಿಂದ ಕೊಲ್ಲುವವಂಗಳದೇನೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ
ವಿವಿಧವಾಗಿರಲೇ ನ ಹಂತಿ ಎಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ವಿಕೇ ಹೇಳಿದ್ದು ಎಂದರೆ -

ಅ || (೧) ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಜ್ಞಾನಾದ್ಲಿಂಗೀತಿ ಭಾವೋಪ್ಯಸ್ಯ ನಾಸ್ತಿಲಿಂಗಿ ನ ಹಂತಿ | ಅನ್ಯಸ್ಯ
ಭಾವೋಪ್ಯಲಿಂಗಿ ವಿರೋಧಃ || (೨) ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ನ ಲಿಪ್ಯತ ಇತಿ | ರಾಗಾನ್ಯ ಹಂತಿ
ಕಿಂಕು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಾಃ || (೩) ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ಮನ್ಯಮಾನಸ್ಯ ರಾಗಾದ್ವರ್ಮ ಚ
ಕುರ್ವತಃ | ತನ್ನಿಮಿತ್ರಸ್ತು ದೋಷಃ ಸ್ಯಾದ್ಭಿಜ್ಞಸ್ತು (ತ್ವ) ಸ್ಯಾತ್ಪ್ರ (ತ್ವ) ಕರ್ಮಜಃ ||
ಇತಿ ಚ || ೨ || || ೧೭ ||

ಅ || (೧) ತಾನು ಅಸ್ವತಂತ್ರನೆಂಬುದು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಾನೇ ಕೊಲ್ಲು ಶ್ರೇಯೋಬಂಧ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೋಣ
ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನು ಎಂದು ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಇಂಥ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು
ಅಸ್ವತಂತ್ರನು ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ತಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರನೆಂದು ಕರ್ತವ್ಯಭಾವವಾಗಿ ಇದೆ, ಎಂಬ
ಇಂದಿನ ನ ಹಂತಿ ಎಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಹೇಳಿದ್ದು ಯ. ಕೃಷ್ಣ (೨) (ಮನೋ ಬುದ್ಧಿರಹಂಕಾರಃ
ಮಹೇಶದ ಅಂತಃಕರಣವಿಶೇಷವಾದ ಬುದ್ಧಿಗೂ ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ ಬಾಧಕವಾದ ಅಲಿಂಗವೆಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರ

ಶ್ರಾಭಮಾನಪರಿಯ್ಯಾಸವು. ಅದುಕಾರಣ ಯಸ್ಯ ನಾಹಂಕೃತೋ ಭಾವ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಪುನಃ (ಯಂದರೆ—) ಯಾವಾತನ ಬುದ್ಧಿಯು ಫಲೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸಂಬಂಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅತನು ಈ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕೊಂಡರೂ ಹನಪದೋಷವುಳ್ಳವನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆಜ್ಞಾನುಸಾರ ತನ್ನ ಧರ್ಮವೇ ಎಂಬುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. (೩) (ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಭಿಮಾನ. ಫಲೇಚ್ಛೆ, ಇವೆರಡು ಸಂಸಾರಬಂಧಕಗಳಾದರೆ ಯಸ್ಯ ನಾಹಂಕೃತೋ ಭಾವೋ ಬುದ್ಧಿಯಸ್ಯ ನ ಲಭ್ಯತೇ ಎಂಬುವವುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಭೇದವು ಕೂಡಬಹುದಿತ್ತು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ—) ಧರ್ಮ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ತನಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ಫಲಾಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಭಿಮಾನ ಫಲೇಚ್ಛೆಗಳಿಂದ ದೋಷವು ಬರುವುದು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಭಿಮಾನದಿಂದ ನರಕಾಡ್ವನರ್ಥಗಳೂ, ಫಲೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಗುಮನಾ ಗುಮನಾದ ದೋಷವೂ ಗೆಣಾಗತಂ ಕಾಮಕಾಮಾ ಲಭಂತೇ ಎಂಬುವ ಪ್ರಮಾಣವಿದ್ದುದರಿಂದ ಬರುವುದು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದವನಿಗೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ವಿಹಿತಗಳಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳೂ ಲಭಿಸುವವು. || ೨ ||

|| ೧೭ ||

ಹೀ—ಜಡಗಳಾಗಲಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಾಗಲಿ ಮುಕ್ತರಾಗಲಿ ಎಧಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವರಿಗೂ ಸ್ವತಃ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲವಾದರೆ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮೇನ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ ಇತಿ ಮೊದಲಾದ ವಿಧಿವಾಕ್ಯಗಳು ವ್ಯರ್ಥಗಳಾಗಬೇಕಾಗುವವು, ಎಂದರೆ—

ಗೀ || ಜ್ಞಾನಂ ಜ್ಞೇಯಂ ಪರಿಜ್ಞಾತಾ ತ್ರಿವಿಧಾ ಕರ್ಮ ಚೋದನಾ |

ಕರಣಂ ಕರ್ಮ ಕರ್ತೇತಿ ತ್ರಿವಿಧಃ ಕರ್ಮಸಂಗ್ರಹಃ || ೧೮ ||

ಅ || ಕರ್ಮಚೋದನಾ=ಯಜ್ಞ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಣೆಯು, ಜ್ಞಾನಂ=ವಿಧಿವಿಷಯಕ ಜ್ಞಾನವು. ಜ್ಞೇಯಂ=ಕರ್ತೃಪ್ರಯತ್ನ ರೂಪಪ್ರವೃತ್ತಿ ರೂಪವಾದುದು, ಪುರುಷಾರ್ಥರೂಪವಾದುದು, ಪರಿಜ್ಞಾತಾ=ಅಧಿಜ್ಞಾನರೂಪವಾದುದು, (ಅಂದರೆ ಸರ್ವಜ್ಞನೂ ಸರ್ವಪ್ರೇರಕನೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯ ಸ್ಥಿತನಿರುವ ಜೀವರಾಶಿಯು) (ಅಂತೂ ಜ್ಞಾನ ನಿಮಿತ್ತಕ, ಜ್ಞಾನವಿಷಯವನ್ನು ನಿಮಿತ್ತಕ, ಜೀವನಿಮಿತ್ತಕವೆಂದು, ತ್ರಿವಿಧಂ=ಮೂರು ವಿಧವಾದುದಾಗಿ (ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ.) ಅಥವಾ ಜೀವರಿಗೆ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೇರಣೆಯು ಜ್ಞಾನ, ಜ್ಞೇಯ, ಪರಿಜ್ಞಾತಾ ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧ ಭಿನ್ನವತ್ವರೂಪವು. ಕರಣಂ=ಇಂದ್ರಿಯಗಳು. ಸ್ವಕ-ಸ್ವವ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳು, ಕರೀರ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಅನ್ವೃತ್ಯವೂ ಕರ್ಮ ಹಸ್ತಾದಿಗಳ ಜೀವೈಯು. ಕರ್ತಾ=ಜೀವನುಮತ್ತು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೀಗೆ ತ್ರಿವಿಧಃ=ಮೂರು ವಿಧವಾದ, ಕರ್ಮಸಂಗ್ರಹಃ=ಎಂದು ಕಾರಣಗಳ ಸಂಕ್ಷೇಪವು.

ವಿ || (1) ಜೀವರಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತವಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಬೇರೆ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನ ರೂಪ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಜೀವರಿಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಧಿಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ನಿಮಿತ್ತ ನಿಮಿತ್ತಿಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮೂರ್ಧಿಪಕರ್ತನಾದ ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ವಿವಿಧ ಜ್ಞಾನವ್ಯಾಪ್ತಿ ಪ್ರವೃತ್ತಾದಿಗಳಿಗಾಗಿ ವಿಧಿವಿಷಯವು ಜೀವಿಗೆ ಎಂದು ಕಂಕಿತವೂಹದು. ವಿಧಿವಿಷಯತ್ವದಲ್ಲಿ ಅಪರಿವರ್ತಿಸ ಕರ್ತೃತ್ವವೇ ಪ್ರಯೋಜಕತ್ವವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣದಿರುವುದರಿಂದ ಪರಾಧೀನಕರ್ತೃಕತೆಯುಳ್ಳ ಜೀವನೇ ವಿಧಿವಿಷಯ ನೆಂದ. ಅವತ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಮತ್ತು ಜಡ ಅಕ್ಷರ ಮುಕ್ತರು ಎಧಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣಾರ್ಥಕ ಎಧಿಗೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯವು ಕೂಡಲಾರದು. ಅದೇ ಪರಿತೇಜ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಐತಿಹಾಸಿಕ

శాఖాద జడనల విధివిషయమును అవశ్యవాగి జేఁగఁబోతా. అదకారణ జడనలను విధి
 ను, విధిజ్ఞునజన్మనాద శల, శల, సాధన జన్మయ్యి, సాధన విషయనాద ప్రయత్న
 నుభవనమువాగి. నేనుతేలే తృప్తియింతే అకార విధిగలది జడన జ్ఞాన అజ్ఞాన
 విధిలందుగిలు త్రికరియ అధినిగదావాగి, తేచల అప్రంతం తత్వమున ప్రయత్న
 విషయమున కమానలనుభవమున కయితు.

॥ ౧౮ ॥

೫ || (೧) ಏನಂ ತರ್ಹಿ ನ ಪುರುಷಮವೇಕ್ಷ್ಯ, ನಿಧಿ | ಅಕರ್ತೃತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ | ಜ್ಞಾನ-
ಮಿತಿ || (೨) ತ್ರಿವಿಧಾ ಕರ್ಮಜೋದಸಾ | ಏಕತ್ರಿದಿವಮವೇಕ್ಷ್ಯ, ಕರ್ಮನಿಧಿರಿತಿ
ತ್ರಿವಿಧೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ || (೩) ಕಾರಣಾನಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ಯಾಹ | ಕರಣಮಿತಿ | ಕರ್ಮಸಂಗ್ರ-
ಹಃ ಕರ್ಮಕಾರಣಸಂಕ್ಷೇಪಃ | ಅಧಿಷ್ಠಾನಾದಿ ಕರಣ ಏವಾಂತರ್ಭೂತಂ || (೪)
ತಥಾ ಹ್ಯಗ್ನೇದಿಬಿಲೇಷು | ಜ್ಞಾನಂ ಜ್ಞೇಯಂ ಜ್ಞಾನಿನಂ ಚಾಪ್ಯವೇಕ್ಷ್ಯ, ನಿಧಿ-
ರುಕ್ತಿತಃ | ಕರಣಂ ಚೈವ ಕರ್ತಾ ಚ ಕರ್ಮಕಾರಣಸಂಗ್ರಹ ಇತಿ || ೧ ||

೫ || (೧) ಜೀವನು ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂಬುದಾದರೆ—ಅಂದರೆ ಜೀವನಿಗೆ (ನುಡಿಕೆಯಂತೆ) ಫಲವೇ ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಜೀವನನ್ನು ಅನೇಕ್ಷಿಸಿ ವೇದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೇರವೆಂದಿರುವ ಅಂತಹ ಹೋಗುವುದು (ಅಂತೂ ವಿಧಿಯು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದು.) ಎಂದರೆ—ಜ್ಞಾನಂ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕವಿಧಿ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (೨) ತ್ರಿವಿಧಾ ಕರ್ಮಾಚೋದನಾ ಎಂಬುದಲ್ಲಿ ಈ ಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ ಮೂವನ್ನು ಅನೇಕ್ಷಿಸಿ ಜೀವರನ್ನು ಕೂಡತು ಕರ್ಮವಿಧಿಯು ಫಲವೃತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕಾರಣ ಕರ್ಮವಿಧಿಯು ತ್ರಿವಿಧಾ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (೩) (ಕರ್ಮಕಾರಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಿಂದ ಕರಣಂ ಕರ್ಮಕಾರ್ಥ ಎಂದು ಪುನಃ ಏಕೆ ಹೇಳಿತ್ತು ಎಂದರೆ—ಕರಣಂ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಹಾಗಾದರೆ ಕಾರಣಸಂಗ್ರಹಃ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಕರ್ಮಸಂಗ್ರಹಃ ಎಂದವು ಏಕೆ? ಎಂದರೆ—) ಕರ್ಮಸಂಗ್ರಹಃ=ಕರ್ಮಕಾರಣಗಳ ಸಂಗ್ರಹವು. (ಇದು ಕಾರಣಗಳಿಗೂ ಇದು ಫಲವೆಂಬುದಾದರೆ ಯಾವುದು ಎಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತದೆ? ಎಂದರೆ—) ಅಧಿಪ್ತವಾದ ಅದ್ವೈತಗಳು ಕಾರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ (೪) (ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಸಮುತ್ಪಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.) ವಿಧಿಸಮಯಃ ಜ್ಞಾನಂ, ಸಮಯಃ ಜ್ಞಾನಮಾದ ಜೀವ, ಇವರನ್ನನೇಕ್ಷಿಸಿ ವಿಧಿಯು ಫಲವೃತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದಿ,ಯಾದಿರೂಪವಿಷಯ, ಜೀವೇಶ್ವರರೂ, ಹಸ್ತಾದಿಚೈತ್ಯಯಃ ಇವುಗಳು ಕರ್ಮಕಾರಣಗಳ ಸಂಗ್ರಹವು ಎಂದು ನೇರವೆಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಶಿಕ್ಷಣವು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದರಿಂದ ಜನರಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ದೊರೆತಿರಬಹುದು. ಇದು ಸತ್ಯವೆಂಬುದು ತರ್ಕಾಂತರಹಾರವು ಹೇಗೆಯಿರಬಹುದು—

॥ (१) అశ్వత్థక్షేపి విధిద్వారేత్తరప్రసాదాదిత్యోత్పత్త్యోక్తకారణ్యే తమో
ద్వారా పురుషార్థాభిర్యో భవతేతి ॥ (२) ఉద్వారాభివతేతి విధిద్వారా నియ-
తస్తేనైవ ॥ (३) యది జీవాద్విజ్ఞానయతే తర్హి కారితమేవేత్తరేణ ।
భటం బ నియతం ॥ (४) వస్తుతేః శ్వత్థక్షేపాభివమనితం శ్వత్థత్వం
తస్యైవ ॥ (५) స్వాతంత్ర్యం బ జడమణిఃశ్చైతి న ప్రవృత్తివిధియేభ్యః ॥

(೬) ಸರ್ವಂ ಚೈತದನುಭವೋಕ್ತಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧಮಿತಿ ನ ಪೃಥಕ್ಪ್ರಮಾಣಮುಚ್ಯತೇ

|| ೨ ||

|| ೧೮ ||

೨ || (೧) ಜೀವರಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಜೀವರನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಧಿಯು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಧಿವಾಕ್ಯವ್ಯಾಪ್ತವೆಂಬಾಗಿದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಇದ್ದೆಯೋ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ಉಂಟಾಗಿ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಕರ್ಮದ್ವಾರಾ ಜೀವರಿಗೆ ಪುರುಷಾರ್ಥವೆಂಬಾಗುತ್ತದೆ. (ಅಂದರೆ ಜ್ಞಾನವು ವಿಧಿವಿಷಯವು. ಜ್ಞೇಯವು ಇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನ ರೂಪವು. ಅಧಿಷ್ಠಾನರೂಪವು. ಮತ್ತು ಪುರುಷಾರ್ಥರೂಪವು. ಪರಿಜ್ಞಾತಾ ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವರಿಗೂ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ಆದಕಾರಣ ಜೀವರನ್ನು ಕುರಿತು ಕರ್ಮವಿಧಿಯು ಎಂದರ್ಥವು ತೊಚ್ಚಿಕೆಯಾಯಿತು. ಎಂಬ ಈ ವಿಧಿವಿಷಯವಾಗಿದೇ ಅಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತೃತ್ವವೇ ಪ್ರಯೋಜಕವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ವಿಧಿವಿಷಯವು ಬರದೇ ಇರುವುದು ಆದಕಾರಣ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರ ಪರಾರ್ಥಿನಕರ್ತನಾದ ಜೀವನೇ ವಿಧಿವಿಷಯ ನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು ಅಂದರೆ ಯಾರಿಗೆ ತನಗೆ ಸಂಬಂಧರಹಿ ದ್ದಾಗಿ ವಿಧಿಜ್ಞಾನವು, ಕರ್ಮ, ಅದರ ಫಲವನ್ನು ದೈವಿತಿ ಇದ್ದೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ಅಧಿಷ್ಠಾನದ ಸನ್ನಿಧಾನವೂ, ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವೂ, ಫಲಸಂಬಂಧವೂ ಇದೆಯೋ, ಆತನಿಗೆ ಕರ್ಮವಿಧಿಗಳು ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಜೀವರಲ್ಲಿವೆ. ಆದಕಾರಣ ಜೀವರಿಗೆ ಕರ್ಮವಿಧಿಗಳು ಕೂಡುತ್ತವೆ. ಆದಕಾರಣ ವಿಧಿವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ. (೨) (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಜೀವರ ಶರೀರದಲ್ಲಿವೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರಸಾದದಿಂದಲೇ ಇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ವಿಧಿಜ್ಞಾನವು ಏಕೆ ಎಂದರೆ-) ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನತ್ವವಿದ್ದರೂ ವಿಧಿದ್ವಾರಾ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಇಚ್ಛುತ್ವಾನೆ. ಮತ್ತು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. (೩) (ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಕರ್ಮವು ಆಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಿಗಳಿಗೆ ಕರ್ಮೋತ್ಪತ್ತಿರೂಪವಾದ ವ್ಯಾವಾರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಾತ್ಮವಾಯ್ತು. ಅದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಹುಟ್ಟಿದರೆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಿಗಳನ್ನು ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಜೀವರಿಂದ ಕರ್ಮವು ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ (ಕರ್ಮದ್ವಾರಾ ಪುರುಷಾರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವಾಗ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸುವುದರಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತೆಂದರೆ-) ಫಲವೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಪ್ರೇರಕವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ. (ಈ ಫಲವೂ ವಿಧಿಗೆ ವಿಷಯರಾಗದಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮ ಮುಕ್ತ ಜಡಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಮನಃ ಸಂಸಾರಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದು. (೪) (ಹೀಗೆ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಒಂದು ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ಭಾಷ್ಯ ಕಾರರು ಕಾರಣಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಜೀವರಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಹಂಕಾರವಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಜೀವರಿಗೇನೆ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. (ಅಧಿವಾನಿಕ ಕರ್ತೃತ್ವವೇ ಜೀವರಿಗೆ ವಿಧಿಪ್ರವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜಕವು. ಅಂದರೆ ಸರ್ವಜ್ಞಾತ್ಮತ್ವದಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮಾಡತಕ್ಕ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ತಾನೇ (ಜೀವನೇ) ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತೃನೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವ ಅಪರಾಧಿವಾದ ಜೀವರಿಗೆ ವಿಧಿಬಂಧನವಾದ ಮೊದಲು. (೫) (ಪ್ರಕಾರಾಂತರದಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) (ಜೀವನೇ ಕ್ರಿಯಾಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೂ ಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲವಾದರೆ-ವಿಧಿಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯವು ಬರುವ ಹೀಗೆ ಅಲ್ಲ.) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನವಾದ ಕ್ರಿಯಾಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯರೂಪವಾದ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಏಕೆ (ಅಪರಾಧಿಪವಾದ ದ್ವತಂತ್ರ) ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂಬುವ ಅಧಿವ್ಯಾಯದಿಂದ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ (ಹೀಗಾದರೆ ಜಡವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಇಂತಹ ಕರ್ತೃತ್ವವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಬೇತನಿಗೂ ಜಡವಸ್ತುಗಳ ಸಾಮ್ಯವೇ ಆಗುವುದೆಂದರೆ-) ಜಡವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅವೇಶ್ವರಿಯೇ, (ಅಂದರೆ - ಜಡವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಅಧೀನವಿ

ೃಕಂತ್ಯರೂಪ ಕರ್ತೃತ್ವವಿದೆ) ಆದಕಾರಣ ವಿಧಿಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ (ಅಂದರೆಜಡವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ-
ಇದು ಮಾಡಿದ ನೋಥನಾ (ಶಬ್ದಾಜನಕ ಸಂಯೋಗಾ)ದಿಗಲಿಂದ ಕ್ರಿಯೆಯು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಆಗಂತುಕ
ಗಣವಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಕ್ರಿಯೆಯುಂಟಾಗಲಾರದು. ಜೀವರು ಅನಾದಿಸಿದ್ಧವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ
ಪ್ರಾಧಾನ್ಯದಿಂದ ಕ್ರಿಯಾಕೃತಿಯಿಂದ ಕರ್ತನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದಕಾರಣ ಜೀವರಿಗೆ ಕರ್ಮವಿಧಿಯು
ಮುಕ್ತವು) (೩) (ಇವಿಲ್ಲವನ್ನೂ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದರೆ) ವಿಧಿಜ್ಞಾನವು ಬಂದೊಡನೆ
ಇಚ್ಛೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಅನುಭವದಿಂದಲೂ, ಯಥಾ ನಿಯುಕ್ತೋಸ್ತಿ ಇದು ಮೊದ
ಲಾದ ಅಗಮಗಳಿಂದಲೂ ಇದೆಲ್ಲವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಪುನಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರಮಾಣವು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ.
೨೩

|| ೧೮ ||

ಹೀ—ದೈವಂ ಜೈವಾತ್ರ ಪಂಚಮಂ (ಶ್ಲೋ. ೧೪) ಎಂಬುದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ
ಪ್ರೇರಣೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅಂತಹಪ್ರೇರಣಾ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಜ್ಞಾನಂ ಜ್ಞೇಯಂ (ಶ್ಲೋ. ೧೮) ಎಂಬ
ವಿಧಿಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನು ಸ್ವಂತಿಯಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಶಾ || (೧) ಸಂಪ್ರೇರಯಿತುರೀಶಸ್ಯ ಕರ್ಮಸ್ವಯಿಲಚೇತನಾನ್ | ಜ್ಞಾತೃಜ್ಞೇಯಜ್ಞಾನ-
ರೂಪಾ ಪ್ರೇರಣಾ ಸಾ ಸ ಏವ ಯತ್ || (೨) ಸ್ವರೂಪೇಣೈವ ನಿತ್ಯಾ ಸಾ ವಿಶೇಷಾ-
ತ್ವತ್ಯಯಾ ಭವೇತ್ || (೩) ವಿಶೇಷೋಽಪಿ ಸ್ವರೂಪೇಣ ನಿತ್ಯಶ್ಚ ಸ್ಯಾದ್ವಿಶೇಷತಃ ||
(೪) ಸ್ತನಿರ್ವಾಹಕತಾ ಯಸ್ಮಾನ್ನಾನವಸ್ಥಾ ವಿಶಿಷ್ಟವತ್ | ವಿಶೇಷ್ಯ(ಪ)ಸ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟ-
ಸ್ಯಾಪ್ಯಭೇದೇಷ್ಯವಿನಾದಿನಿ | ವಿಶೇಷೋಽಸ್ತೇ(ಸ್ತೇ)ವ ನಾತ್ರಾಸ್ತಿ ಹ್ಯನವಸ್ಥಾ
ಕದಾಚನ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರೇರಣೆಯು ಜ್ಞಾತೃವಿಶಿಷ್ಟರೂಪವಾದ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ
ಶ್ರೀ ಭಗವದಭಿನವೇ, ಆದಕಾರಣ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಚೇತನರನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸುವ ಸರ್ವ
ವಿಷಯಕ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೇರಣೆಯು ಜ್ಞಾತೃಜ್ಞೇಯಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವು. (ಪ್ರೇರಣೆಯು
ಜ್ಞಾನಾದಿರೂಪವಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾತೃಜ್ಞೇಯ ಜ್ಞಾನರೂಪಾ
ಎಂದದ್ದು ಕೂಡುತ್ತದೆ) (೨) (ಪ್ರೇರಣೆಯು ಮಧ್ಯೇ ಮಧ್ಯೇ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಅದು ಭಗವತ್ಸ್ವ
ರೂಪವು ಹೇಗೆ ಆಗುವುದು? ಎಂದರೆ-) ಭಗವಂತನ ಪ್ರೇರಣೆಯು ಮಧ್ಯೇ ಮಧ್ಯೇ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ, ಮತ್ತೆ
ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವಾದ ಶಕ್ತಿರೂಪದಿಂದ ಸದಾ ಇದ್ದುದಾಗಿಯೇ ವ್ಯಕ್ತಿರೂಪದಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.
ಆದಕಾರಣ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವು (೩) ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿರೂಪ ವಿಶೇಷವೂ ಕೂಡ ನಿತ್ಯ
ಪ್ರೇರಣಾರೂಪ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ನಿತ್ಯವೇ ಆದುದಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿರೂಪ ವಿಶೇಷದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ
(ಅಂದರೆ ಭಗವತ್ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿರೂಪವಾದ ಯಾವ ವಿಶೇಷವಿದೆಯೋ, ಅದೂ ಅನಿತ್ಯವೆಂದು ಶಂಕಿಸ
ಬೇಡದು. ಏಕೆಂದರೆ ಭಗವತ್ಪ್ರೇರಣೆಯು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿರೂಪ ವಿಶೇಷವೂ ನಿತ್ಯ ಪ್ರೇರಣಾರೂಪವಾದುದರಿಂದ
ಯಾವ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಶೇಷತಃ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿರೂಪ ವಿಶೇಷದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂತೆ ಇದ್ದದ್ದು ದಕ್ಕಿ
ಕಲ್ಪಾಪಂಬಂಧರೂಪ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾದರೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿರೂಪ ವಿಶೇಷವಿದೆ.) (೪) (ಹೀಗೆ ವಿಶೇಷಕ್ಕೂ
ವಿಶೇಷವು, ಅದಕ್ಕೂ ವಿಶೇಷವು. ಹೀಗೆ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವು ಬರುವುದು ಎಂದರೆ-) ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ
ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ನಿರ್ವಾಹಕವಾಗಿಯೇದೋ, ಆದಕಾರಣ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವು ಇಲ್ಲ. (ಅಂದರೆಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ
ವ್ಯಕ್ತಿರೂಪ ವಿಶೇಷವು ಏನು ಆಗುವುದು ವಿಶೇಷಕ್ಕೂ ವ್ಯಕ್ತಿರೂಪ ವಿಶೇಷವು ಏನು ಆಗುವುದು ವಿಶೇಷಕ್ಕೆ
ವ್ಯಕ್ತಿರೂಪ ವಿಶೇಷವು ಏನು ಆಗುವುದು ವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ವ್ಯಕ್ತಿರೂಪ ವಿಶೇಷವು ಏನು ಆಗುವುದು ವಿಶೇಷಕ್ಕೆ

ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲ. ಆ ಪ್ರೇರಣೆಯು ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದವೇ. ಅದಕ್ಕೇನೆ ತನ್ನನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಹಣೆ ಮಾಡುವುದು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಆ ವಶಪಡಿಸುವುದು ಹೀಗೆಯೇ, ಹೀಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೇವೆ. (ವಿಶ್ವದಂತೆಯೇ (ಅದನ್ನೇ ಎಂಬುದು:—) ವಿಶೇಷಕ್ಕೂ, ವಿಶ್ವಕ್ಕೂ ಭೇದವೋ, ಅಭೇದವೋ ಎಂದು ವಿವಾದವಿಲ್ಲದಿರುವ, ಅಭೇದವೇ ಎಂದು ಸಮ್ಮತವಾಗಿದ್ದರೂ, ಭೇದವ್ಯವಹಾರವೂ ಭೇದ ಭಟಕವಾದ ವಿಶೇಷವೂ ಇದೆ. ಮತ್ತು ವಿಶೇಷ ವಿಶೇಷಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವಿದ್ದರೂ, ವಿಶೇಷವು, ವಿಶೇಷವು, ಎಂದು ಭೇದವ್ಯವಹಾರ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ವಿಶೇಷವೂ ಇದೆ. ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕವಾದುದರಿಂದ ವಿಶೇಷದಂತೆಯಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವೂ ಹೇಗೂ ಸರ್ವಧಾ ಇಲ್ಲ (ಅಂದರೆ ವಿಶೇಷಕ್ಕೂ, ವಿಶ್ವಕ್ಕೂ ಅಭೇದವು ನಿಶ್ಚಿತವೇ. ಧರ್ಮಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವವನೂ ಕೂಡ ವಿಶೇಷ ವಿಶ್ವಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವನು. ವಿಶೇಷಕ್ಕೂ, ವಿಶ್ವಕ್ಕೂ ನಿರ್ವಿಶೇಷಾಭೇದವಿಲ್ಲ. ನಿರ್ವಿಶೇಷಾಭೇದವೆಂದಾದರೆ—ಜ್ಞಾತೃದೇವದತ್ತ ಕಲ್ಪಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಾಯತ್ಯವು ಬರಬೇಕಾಗುವುದು. ವಿಶೇಷದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿಕೂಡದು ನಿರ್ವಿಶೇಷವೆಂದಾದರೆ ವಿಶೇಷ ವಿಶೇಷ ಕಲ್ಪಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಾಯತ್ಯವು ಬರಬೇಕಾಗುವುದು. ಹೀಗಾದರೆ ವಿಶೇಷದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಅನವಸ್ಥೆಯೆಂದು ಹೇಳಿಕೂಡದು ವಿಶೇಷವನ್ನು ಎಗ್ಗಿಸಿ ಆ ವಿಶೇಷ ಸಮ್ಯಕ್ ವಿಶೇಷಗಳಿಗೂ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತ್ವವಿದೆ. ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನು ವಿಶೇಷವಿದೆ. ಆ ವಿಶೇಷಕ್ಕೂ, ವಿಶೇಷವಿದೆ, ಎಂದು ಒಡಂಬಟ್ಟರೆ ಯಾವುದೊಂದು ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ. —

ಹೀ—ವಿಶೇಷಕ್ಕೂ, ವಿಶ್ವಕ್ಕೂ ಅಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ—ಇವೆಲ್ಲಾ ಕೂಡಬಹುದಿತ್ತು. ಅದೇ ಹೀಗೆಂದರೆ—

ಶಾ || (೧) ಜ್ಞಾತುರನ್ನೋದಮಿತಿ ಕು ಕಸ್ಯಾಪ್ಯನುಭವೋ ನ ಹಿ | ಅಸ್ಮಿ ಜ್ಞಾತೃವಾಹು-
ಮಿತಿ ಭೇದಸ್ತಸ್ಯಾತ್ರಯೋಃ ಕುತಃ || (೨) ಸತ್ಯಾವಿಷಾಢಿ ವಿಶೇಷೋಽಯಮಿದಾನೀಂ
ಮೇ ಸಮುಕ್ತಿತಃ | ಇತ್ಯಾದ್ಯನುಭವಾದ್ಯೇದೋ ನ ವಿಶೇಷವಿಶಿಷ್ಟಯೋಃ || (೩)
ವಿಶೇಷಣಂ ಕು ದ್ವಿವಿಧಂ ವಿಶೇಷಾಖ್ಯಂ ತಥೇತರತ್ | ವಿಶೇಷಮಣಯೇದೇನ
ಪೋಕ್ಷಂ ತೇನ ವಿಶೇಷಣಂ | ವಿಶೇಷೋಽಪಿ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸ್ವಸ್ಥೈವ ಗಮಕೋ ಭವೇ-
ದಿತ್ಯಾದಿ ತತ್ತ್ವವಿವೇಕೇ || (೪) ಸಂಗ್ರಹಃ ಪಂಚಕಾರಣಾನಾಂ ಸಂಕ್ಷೇಪಃ | ಅಧಿಷ್ಠಾನಸ್ಯ
ಕರಣೋಪಕರ್ಪಾವಾತ್ || (೫) ದೈವಶಬ್ದೋದಿಕೇಶ್ವರಸ್ಥೈವ ಮುಖ್ಯಕರ್ತೃತ್ವಾತ್
ಸ್ವತಂತ್ರಾಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತೃತ್ವೇಃ ಕರ್ತೃಶಬ್ದೇನ್ನೈವೋಕ್ತೇಶ್ಚೈವಿಧ್ಯಂ | ಕರ್ಮ ಚೇತ್ಸಾ ||
|| ೨ || || ೧೦ ||

ಅ || (೧) ನಾನು ತಿಳಿಯುವ, ನನ್ನಿಂದ ಭವವು, ಎಂದು ಯಾರಿಗೂ ಅನುಭವವು ಇಲ್ಲವು. ನಾನು ತಿಳಿದವನೇ ಆಗುತ್ತೇನೆ, ಎಂದೇ ಅನುಭವವು. ಆದಕಾರಣ ವಿಶೇಷ, ವಿಶ್ವಗಳಿಗೆ ಭೇದವು ಹೇಗೆ? (ಎಂದಂತ ವಿಶೇಷ ವಿಶ್ವಗಳಿಗೆ ಭೇದಾನುಭವವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಅಭೇದವೇ ಎಂದು ಅನುಭವವಿದ್ದು ದರಿಂದಲೂ ಭೇದವಿಲ್ಲ.) ಅಂದರೆ ಯಾವದ್ದು ಭಾವಾಯಗದ ವಿಶ್ವಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವೆಂದ ಭೇದವಿಲ್ಲ. (೨) (ವಿಶೇಷವಿಶ್ವಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವಿದೆ, ಎಂಬುವುದು ಬೇರೆ ಅನುಭವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.) ನಾನು ಹೀಗೆ ನೋಡುತ್ತೇನೆ, ಎಂದೇ ವಿಶೇಷವು ನನಗೆ ಉಂಟಾಯಿತು, ಇದೇನಾದರೂ ಅನುಭವವಿಲ್ಲ ವಿಶೇಷ ವಿಶ್ವಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲ (ಇದೇ ಮೇಲೆ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ವಿಶೇಷವು, ವಿಶೇಷವನ್ನು ಮುಕ್ತಿತು ಎಂದು ವಿಶೇಷಕ್ಕೇವೇ ವಿಶ್ವಕ್ಕೆವು.) (೩) (ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲದ ಯುಕ್ತವಾದುದು ವಿಶ್ವವು, ಆ ವಿಶೇಷ

ವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) (1) ವಿಶೇಷರೂಪವು, ಹಾಗೆಯೇ (2) ಬೇರೊಂದು ಹೀಗೆ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಎರಡು ವಿಧವು. (ಉದಾ:-) (1) ವಸ್ತುವಿಗೆ ಅಸ್ತಿತ್ವವು ಫಲಕ್ಕೆ ನೀಲಶ್ವವು ಇದು ವಿಶೇಷರೂಪವು. (2) ಬೇರೊಂದು ವಿಶೇಷವಾದುದು ದಂಡ ಮೊದಲಾದುದು. ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನವು. ಅವೆರಡೂ ವಿಶೇಷವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವುದೆಂದರೆ—) ಯಾವುದರಿಂದ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೋ, ಅದರಿಂದ ವಿಶೇಷವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. (ದಂಡಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷವನ್ನು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ದಂಡವುಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಶೇಷವು ಯಾವುದನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವುದು? ಎಂದರೆ—) ವಿಶೇಷವೂ ಕೂಡ ಸ್ವರೂಪವಾದ ವಿಶೇಷವನ್ನೇ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವುದು, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮೇಯವು ತತ್ತ್ವವಿವೇಕದಲ್ಲಿದೆ. (೪) ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕರ್ಮ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಸಂಗ್ರಹ:-ಇದು ಕಾರಣಗಳ ಸಂಕ್ಷೇಪವು. ಅಧಿಷ್ಠಾನವು ಕರಣದಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತದೆ. (೫) ದೈವಕಲ್ಪದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮುಖ್ಯ ಕರ್ತನಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸ್ವತಂತ್ರಾಸ್ತತ್ವತತ್ತ್ವ ಕರ್ತೃಗಳನ್ನು ಕರ್ತೃಕಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವು. ಕರ್ಮ=ಹಸ್ತಾದಿಗಳ ಜೀವೈಯು. || ೨ ||

|| ೧೪ ||

ಹೀ—ಸಾತ್ವಿಕ ಜ್ಞಾನ ಕರ್ಮಗಳು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣನಿಮಿತ್ತಗಳಾದ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

೧೬ || ಜ್ಞಾನಂ ಕರ್ಮ ಚ ಕರ್ತಾ ಚ ತ್ರಿಧೈವ ಗುಣಭೇದತಃ |

ಪ್ರೋಚ್ಯತೇ ಗುಣಸಂಖ್ಯಾನೇ ಯಥಾವಚ್ಛ್ರೇಣ ತಾನ್ಯಪಿ || ೧೬ ||

ಅ || ಗುಣಭೇದತಃ:-ಪತ್ತಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳ ಭೇದದಿಂದ, ಜ್ಞಾನಂ=ಜ್ಞಾನವು, ಕರ್ಮ ಚ=ಕರ್ಮವೂ, ಕರ್ತಾ ಚ=ಕರ್ತೃಗಳಾದ ಜೀವಾದಿಗಳೂ, ತ್ರಿವಿಧಂ=ಒಂದೊಂದೂ ಮೂರು ವಿಧಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದೇ, ಗುಣಸಂಖ್ಯಾನೇ=ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ವೈದಿಕ ಕವಿಲ(ಸಾಂಖ್ಯ)ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ, (ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ) ಪ್ರೋಚ್ಯತೇ=ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ತಾನ್ಯಪಿ=ಅ ಭೇದಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ, ಯಥಾವಚ್ಛ್ರೇಣ=ಇದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ, ಕೃಣು=ಕೇಳು. || ೧೬ ||

೧೭ || (೧) ಪುನಃ ಸಾಧನಪ್ರಥನಾಯ ಗುಣಭೇದಾಸಾಹ | ಜ್ಞಾನಮಿತ್ಯಾದಿಸಾ || (೨)

ಗುಣಸಂಖ್ಯಾನೇ ಗುಣಗಣನಪ್ರಕರಣೇ || ೧೭ ||

ಅ || (೧) ಪುನಃ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜ್ಞಾನಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಗುಣಭೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (೨) ಗುಣಸಂಖ್ಯಾನೇ=ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ. || ೧೭ ||

ಹೀ—ಗುಣಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ, ಎಂಬುವ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಿಂದ ಗುಣಸಂಖ್ಯಾನ ಪದದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ನಿರೀಕ್ಷರ ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ, ಎಂಬ ಅನ್ವಯಾಪ್ರತಿಷೇಧವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

೧೮ || ಏವಂ ಗುಣಸಂಖ್ಯಾನೇ ಪರಮಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರೇ

|| ೧೮ ||

ಅ || ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಸರ್ವಗತನಾದ ಸರ್ವೋತ್ತರನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವಗತವಾದಿಗಳು ಇವೆ, ಎಂದು ಹೇಳುವ ಜ್ಞಾನವು ಸಾತ್ವಿಕವು, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ

ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅದು ಪರಮ ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡರೆನೇ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ನೀರಶ್ವರ ಸಾಂಖ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಕೂಡಲಾರದು. || ೧೯ ||

ಹೀ- ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಮಾಡಿದ ಜ್ಞಾನಪ್ರೀತಿವಿಧ್ಯವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಮೂರು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಹೇಳುವೆನು-

ಗೀ || ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಯೇನೈಕಂ ಭಾವಮವ್ಯಯಮಿಾಕ್ಷತೇ |

ಅವಿಭಕ್ತಂ ವಿಭಕ್ತೇಷು ತಜ್ಞಾನ್ಯಂ ವಿದ್ಧಿ ಸಾತ್ವಿಕಂ || ೨೦ ||

ಅ || ವಿಭಕ್ತೇಷು=ಪರಸ್ಪರ ಭಿನ್ನ ಗಳೂ ನೀಚೋಚ್ಚಭಾವವುಳ್ಳವುಗಳೂ ಆದ, ಸರ್ವಭೂತೇಷು=ಜೀವಜಡಾತ್ಮಕ ಸಮಸ್ತವ್ಯಾಜಗಳಲ್ಲಿ, ಭಾವಂ=ಅವುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿಯೂ, ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ, ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು, ಏಕಂ=ಸರ್ವೋತ್ತಮವನ್ನಾಗಿಯೂ, ಅವಿಭಕ್ತಂ=ವಿಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿದೂ ಅಧಿಷ್ಠಾನಭೇದವಿಲ್ಲದ ಭೇದವಿಲ್ಲದಿರುವವನನ್ನಾಗಿಯೂ (ಅಂದರೆ ಸರ್ವತ್ರ ನಿರೋಪಿತನಾದ ಸದ್ವಿಷ್ಣುನಿರೋಪನಾಗಿ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಿರುವವನನ್ನಾಗಿಯೂ) ಅವ್ಯಯಂ=ಸ್ಥಾನಸಾಲ ಬದಲೂ ಸಾಕರಹಿತವನ್ನಾಗಿಯೂ, ಯೇನ=ಯಾವಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಈಕ್ಷತೇ=ನೋಡುತ್ತಾನೋ, ತತ್=ಏ, ಜ್ಞಾನಂ=ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ, ಸಾತ್ವಿಕಂ=ಸಾತ್ವಿಕವನ್ನಾಗಿ, ವಿದ್ಧಿ=ತಿಳಿದುಕೊಂಡು. || ೨೦ ||

ಹೀ-ರಾಜಸ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಪೃಥಕ್ತ್ವೇನ ತು ಯಜ್ಞಾನ್ಯಂ ನಾನಾಭಾವಾನ್ಪೃಥಗ್ವಿಧಾನ್ |

ವೇತ್ಸಿ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ತಜ್ಞಾನ್ಯಂ ವಿದ್ಧಿ ರಾಜಸಂ || ೨೧ ||

ಅ || ಯಜ್ಞಾನ್ಯಂ=ಯಾವ ಜ್ಞಾನವೂ, ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು=ಜೀವಜಡಾತ್ಮಕ ಸಮಸ್ತವ್ಯಾಜಗಳಲ್ಲಿ, ಪೃಥಕ್ತ್ವೇನ ವೇತ್ಸಿ=ಸಮಸ್ತ ಜೀವಜಡಗಳಿಂಗಳಿಗೆ ಭೇದವುಂಟೆಂದೂ, ನಾನಾಭಾವಾನ್ ಪೃಥಗ್ವಿಧಾನ್=ನಾನಾಭಾವಾರೂಪಗಳಾದ ಜೀವಜಡರೂಪ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ಭಿನ್ನಗಳನ್ನಾಗಿಯೂ ನೀಚೋಚ್ಚವಾಗಿ ಇರುವವುಗಳನ್ನಾಗಿಯೂ, ತು=ಭಗವತ್ಪ್ರಿಯರವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂವಿಧವಾಗಿಯೂ ವಿಷಯಾಕರಿಸುತ್ತದೋ, ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನವನ್ನು, ರಾಜಸಂ=ರಾಜಸವನ್ನಾಗಿ, ವಿದ್ಧಿ=ತಿಳಿದುಕೊಂಡು. || ೨೧ ||

ಹೀ-ತಾಮಸ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಯತ್ತು ಕೃತ್ಸುವದೇಕಸ್ಮಿನ್ಯಾರ್ಥ ಸಕ್ರಮದ್ವೈತುಕಂ |

ಅತತ್ತ್ವಾರ್ಥವದಲ್ಯಂ ಚ ತತ್ತಾಮಸಮುದಾಹೃತಂ || ೨೨ ||

ಅ || ಯತ್ತು=ಯಾರ್ಥ-ಸಂಸಾರ ಜೀವಜಡ ಮುಕ್ತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯವಿಲ್ಲದ ಒಳ್ಳು ಜೀವವತ್ಯ, ಕೃತ್ಸುವ=ಸರ್ವಗುಣಪೂರ್ಣವಾದ ಒಳ್ಳುತ್ವವಂತೆ, ಯತ್ತು=ಯಾವುದೇ ಏಕ, ಸಕ್ರಮ=ವಿಕರಿಸುತ್ತದೋ, (ಅಂದರೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವು ತನ್ನನ್ನು ಪ್ರತ್ಯನೇಮಿ ಹೇಗೆ ವಿಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ)

ಗ್ರಹೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಜೀವನವನ್ನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಯಾವ ಜ್ಞಾನವು ವಿಷಯಾಕರಿಸುತ್ತದೋ-ಅದು. ಅಂತೂ ಜೀವನೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ವಿಷಯಾಕರಿಸುವ ಜ್ಞಾನವು ತಾಮಸವು. ಹಾಗೆಯೇ ಜೀವನಲ್ಲಿ, ಕೃತ್ಯ-
ರ್ಥ-ಜಗತ್ತಿನಂತೆ, ವಿಷಯಾಕರಿಸುವ ಜ್ಞಾನವು. (ಅಂದರೆ ಜೀವನೇ ಜಗತ್ತೆಂಬುವ ಜ್ಞಾನವು ಅಂತೂ
ವಿಷಯಾಕರಿಸುವ ಜ್ಞಾನವು) ತಾಮಸವು. ಮತ್ತು ಒಬ್ಬ ಜೀವನವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಜಗದ್ಗ್ರಹವಾಗಿ
ವಿಷಯಾಕರಿಸುವ ಜ್ಞಾನವು (ಅಂದರೆ ಜಗತ್ತು ಒಬ್ಬ ಜೀವನ ಅಜ್ಞಾನಪರಕಲ್ಪಿತವು ಎಂದು ವಿಷಯಾ
ಕರಿಸುವ ಜ್ಞಾನವು) ತಾಮಸವು. ಅಹೈತುಕಂ=ಯುಕ್ತಿಕೂನ್ಯವು. ಅತತ್ಪಾರ್ಥವತ್=ಇಲ್ಲದಿದ್ದರನ್ನು
ನಿರ್ದಯವೆಂದು ವಿಷಯಾಕರಿಸುತ್ತದೆ (ಅಂದರೆ ಜಗತ್ತು ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣವು, ಇದುವೇವಲಾದ ಅವಿದ್ಯವಾನೆ
ವದ ಅಕಾರಗಳ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ಯುಕ್ತವು.) ಅಲ್ಪಂ ಚ=ಹೆಚ್ಚು ಅಜ್ಞಾನ ಸ್ವಲ್ಪ ಜ್ಞಾನವಿದ್ದುದು
ರ್ಥ-ಅಜ್ಞಾನವು ತಾಮಸಂ=ತಾಮಸವೆಂದು, ಉದಾಹರಣೆ=ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. || ೨೨ ||

ಹೀ-ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತವಾದ ಜ್ಞಾನತ್ರೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.
ಅದರ ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕೃತವಾಗಾದಿಂದಲೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

೧ || (೧) ಅಸ್ತಿತ್ವಾದ್ಯುಕ್ತನಾಮಚ್ಛಃ ಸರ್ವಜೀವೇಭ್ಯಃ ಏನ ಚ (ಯತ್) | ಮುಕ್ತೇ-
ಭ್ಯೋಽಪಿ ಪೃಥಕ್ತ್ವೇನ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವತ್ರಗತ್ಯ ಚ | ಏಕೇನ ಚ ಸ್ವರೂಪಾಣಾಂ
ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಾದಿಕಾತ್ಯನಾಂ || (೨) ತಾರತಮ್ಯೇನ ಜೀವಾನಾಂ ಭೇದೇನೈವ ಪರ-
ಸ್ಪರಂ | ಜಡೇಭ್ಯಶ್ಚೈವ ಜೀವಾನಾಂ ಜಡಾನಾಂ ಚ ಪರಸ್ಪರಂ || (೩) ತೇಭ್ಯೋ
ವಿಷ್ಣೋಶ್ಚ ಸಮ್ಯಕ್ಸಲ್ಲಕ್ಷಣಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕಂ | ಜ್ಞಾನಂ ಸಾತ್ವಿಕಮುದ್ದಿಷ್ಟಂ ಯತ್
ಸಾಕ್ಷಾನ್ನೋಕ್ತ(ನ್ಮುಕ್ತಿ)ಕಾರಣಂ || (೪) ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯ ಯಾಥಾರ್ಥಂ ಜ್ಞಾನಂ
ರಾಜಸಮುಚ್ಯತೇ || (೫) ಯದಿ ವಿಷ್ಣುಂ ನ ಜಾನಾತಿ ಯದಿ ನಾ ಮಿತ್ರತತ್ತ್ವವಿತ್
|| ೧ ||

ಅ || (೧) ಸರ್ವದಾ ಇರುವುದರಿಂದ ಭೂತ ಎಂದು ಕೆಲವರುಳ್ಳ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಸಾರಜೀವರೊಂದೂ,
ಮತ್ತೊಂದೂ ತ್ರೀವಿಧವು ಭಿನ್ನನೇ, ಎಂಬೀ ಯಾವ ಜ್ಞಾನವಿದೆಯೋ ಎಲ್ಲಾ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಸ್ಥಾನ
ಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ತ್ರೀವಿಧವಾಗಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವವಾಗುವುದರಿಂದಲೂ, ಅವೇಕರೂಪದಿಂದಲೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ
ಕೂಪದಿಂದಲೂ, ಬಹುವ್ಯಾಪಕರೂಪದಿಂದಲೂ ಇರತಕ್ಕ ಭಗವಂತನ ಸ್ವರೂಪಗಳಿಗೆ ವ್ಯತ್ಯವು ಎಂಬೀ
ಮಾವ ಜ್ಞಾನವಿದೆಯೋ. (೨) ಜೀವರಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದಲೇ (ಸಾಮ್ಯದಿಂದ ಅಲ್ಲ.)
ಭೇದದಿಂದಲೇ (ಭೇದಾಭೇದದಿಂದ ಅಲ್ಲ) ಎಂದು ಯಾವ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುತ್ತದೋ. ಮತ್ತು ಸರ್ವದಾ
ಇರುವುದರಿಂದ ಭೂತ ಎನಿಸಿದ ಜಡಗಳಿಂದಲೂ ಭೂತ ಎನಿಸಿದ ಜೀವರಿಗೆ ಭೇದವಿದೆ, ಎಂಬೀ ಯಾವ
ಜ್ಞಾನವಿದೆಯೋ. ಭೂತ ಎನಿಸಿದ ಜಡಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಭೇದವಿದೆ, ಎಂಬೀ ಯಾವ ಜ್ಞಾನವಿದೆಯೋ.
(೩) ಅವುಗಳಿಂದ ತ್ರೀವಿಧವಾಗಿ ಭೇದವಿದೆ, ಅಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಜೀವರು ತ್ರೀತರಿಯಾಗಿ
ವಿವಾದ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳುಳ್ಳವರು, ಜಡಕ್ಕೆ ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಯಾವ ಜ್ಞಾನವು
ವಿದೆಯೋ, ಅದು ಸಾತ್ವಿಕವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. (೧) ವಿಷ್ಣೋಸ್ಸರ್ವತ್ರಗತ್ಯ ಚ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಅವಿ
ರಕ್ತಂ (ಶ್ಲೋ ೨೦) ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಅರ್ಥವು ಉಕ್ತವಾಯಿತು. (೨) ತಾರತಮ್ಯೇನ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ವಿಭಿ
ನ್ನೇಷು ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಾದವು. (೩) ಸಾತ್ವಿಕ ಜ್ಞಾನವು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕವು.
(೪) ತ್ರೀವಿಧವು ಎಂದಿರತಕ್ಕವರಿಂದ ಜೀವ ಜಡ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದನ್ನು ಇದ್ದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ವಿಷಯಾಕರ
ಿಸುವ ಜ್ಞಾನವು ರಾಜಸಜ್ಞಾನವೆನಿಸುತ್ತದೆ. (ಇದರಿಂದ ಪೃಥಕ್ತ್ವೇನ (ಶ್ಲೋ. ೨೧) ಇತ್ಯಾದಿಗಳ

ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಉಕ್ತವಾಯಿತು.) (೫) (ಸಾತ್ವಿಕಜ್ಞಾನವೂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಇತರ ಕಡೆ ಯಥಾರ್ಥವೆಂಪಿ ಹೇಳಿದ್ದಿಂದ ಇದು ರಾಜಸಜ್ಞಾನವಾಗುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ—) ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೇ, (ಅಂದರೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವೂ ಇಲ್ಲದವನಾಗಿ ಸರ್ವಕೃಪಾಪ್ರಸಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವಿದೆ ಎಂದೂ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದೂ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ) ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿಯೇ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿಷಯಾಕರಿಸುವ ಕಾರಣ ಆ ಜ್ಞಾನವು ರಾಜಸಜ್ಞಾನವು ||೧||

ಹೀ—ಯತ್ತು ಕೃತ್ಸುವತ್ (ಶ್ಲೋ. ೨೨) ಎಂಬುದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಶಾ || (೧) ಅನ್ಯಥಾ ಕರಣೀಯತ್ಯಾತ್ಮಾರ್ಯಾಖ್ಯಂ ಜೀವಮೇವ ಯಃ | ಆಕಾರ್ಯಂ
ಬ್ರಹ್ಮ ಜಾನಾತಿ ಸ ವಿಮಾಖಿಲಮಿತ್ಯಪಿ | ಏಕಜೀವಪರಿಜ್ಞಾನಾತ್ಪಕ್ಷ್ಯಜ್ಞೋಽಸ್ಮೀತಿ
ಮನ್ಯತೇ || (೨) ಯುಕ್ತಿವಿಜ್ಞಾ (ಭಿಜ್ಞಾ) ನರಾಹಿತ್ಯಾತ್ಮಪಕ್ಷ್ಯಾಪ್ಯಯುಕ್ತ
(ಲ್ಪಯುಕ್ತಿ) ತಃ | ಅಯುಕ್ತತಾಮೇವ ಗುಣಂ ಮನ್ಯತೇ ಚಾಲ್ಪದರ್ಶನಃ || (೩)
ಅಕರ್ತಾರ್ಥಂ ಜಗದ್ಧ್ರುತೇ ತತ್ಕಾರ್ತಾರ್ಥಜ್ಞಾನವರ್ಜನಾತ್ | ಸ ಮುಖ್ಯತಾಮಸಃ
ಜ್ಞಾನೀತ್ಯೇ(ಹ್ಯೇ)ಕೈಕೇನಾಪಿ ಕಿಂ ಪುನಃ | ಸರ್ವೇರೇತ್ಯರ್ಥೇತ್ಯೇಶ್ಚ ಯುಕ್ತಃ ಪಾಠಃ
ತಮಾಧಿಕ ಇತಿ ಪಾದ್ಯೇ || (೪) ಪೃಥಕ್ಕ್ರೇನ ಕು ಯಜ್ಞಾನ್ಮನಮಿತ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ
ನಾನಾಭಾವಾನಿತ್ಯಾದಿ || (೫) ಸರ್ವಗತಮೇಕಮಿಶ್ವರಂ ನ ಜಾನಾತೀತ್ಯೇಕಾವತ್ಯೇವ
ರಾಜಸತ್ವಂ || ೨ ||

ಅ || (೧) (1) ಸಂಸಾರಿ ಜೀವನನ್ನೇ ಮುಕ್ತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯ ಎನಿಸಿದ ಜೀವ
ನನ್ನೇ ಆಕಾರ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನಾಗಿ ಯಾವನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, (ಜೀವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬುವ ಜಾನಾತಿ)
(2) ಆ ಜೀವನೇ ಅವಿಲ ಜಗತ್ತು (ಅಂದರೆ ಜೀವರಿಗೂ ಜಡಜಗತ್ತಿಗೂ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದಿರ ಜ್ಞಾನವು) (3)
ಜಗತ್ತು ಕಲ್ಪಕನಾದ ಒಬ್ಬ ಜೀವನ ಆಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದುದರಿಂದ ಕಲ್ಪಕನಾದ ಒಬ್ಬ ಜೀವನನ್ನು
ತೀವರೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ತಿಳಿದವನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ, ಎಂಬುವ ಜ್ಞಾನವು (ಎಂಬೀ ಏಕಜೀವವಾದಿ ಮತವು) ಇವ
ಮೂರು ಜ್ಞಾನವೂ ಶಾಖಾಸವು. (೨) ಆಜ್ಞಾನವು ಹೆಚ್ಚು, ಸ್ವಲ್ಪ ಜ್ಞಾನವಲ್ಲ ಪುರುಷನು ತನ್ನ ರೂಪ
ವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ ಯುಕ್ತಿಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ತಾನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ
ದಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ತನಗೆ ಯುಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲ, ಜ್ಞೇಯಾರ್ಥಕ್ಕೂ ಘಟಕ ಯುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ ಆದುದರಿಂದ
ಅಯುಕ್ತತ್ವವನ್ನು ಗುಣವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. (೩) ಜಗತ್ತು ಹೇಗೆ ಇದೆಯೋ ಅಂಕಿತ ಯಥಾರ್ಥಕ
ವಾದ ತತ್ವಜ್ಞಾನವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸತ್ಯ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣವನ್ನಾಗಿ (ಅಂದರೆ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಿ
ರೂಪದಿಂದ ಇರತಕ್ಕ ಅರ್ಥವು ತತ್ಕಾರ್ತಾರ್ಥವು. ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವು ಅಕರ್ತಾರ್ಥವು) ಯಾವನು
ಹೇಳುತ್ತಾನೋ, ಅತನು ಮುಖ್ಯ ಶಾಮಸ ಜ್ಞಾನಿಯೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಹೈಕತೆ ಮೊದಲಾದ ಮೂರು
ವಿಶೇಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ವಿಶೇಷಣವಿದ್ದರೂ ಮುಖ್ಯ ಶಾಮಸ ಜ್ಞಾನಿಯು ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಿಶೇಷಣ
ಗಳಿಂದಲೂ ವಿಭಾಜ್ಯವಾದ ವಿಶೇಷಣದಿಂದಲೂ ಯುಕ್ತನಾದರೆ ಮಹಾ ಮಹಿಮಾನ್ವಿತನೂ
ಅತ್ಯಧಿಕನೆಂದು ಮಹಾ ಹೇಳಬೇಕು. ಎಂದು ಪಾದ್ಯವು ರೂಪದಲ್ಲಿದೆ. (೪) (೨)ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸರ್ವೇಸು
ಭೂತೇಷು ಪೃಥಕ್ಕ್ರೇನ ಯಜ್ಞಾನ್ಮನಂ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೂ ನಾನಾಭಾವಾನ್ ಪೃಥಕ್ಗ್ರಾಧಾನ್ ಎಂಬ
ವುದಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರ ಅರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯೋಪವಂದರೆ—) ನಾನಾಭಾವಾನ್ ಪೃಥ

ಸ್ವರ್ಗಾನ್ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಪೃಥಕ್ಪ್ರೇನ ತು ಯಜ್ಞಾನ್ತಂ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು. (ಅದಕಾರಣ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷವಲ್ಲ) (೫) (ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಭಿನ್ನನೆಂಬುವ ಜ್ಞಾನವು ಸಾತ್ವಿಕ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಿಂದ ರಾಜಸವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ-) ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನು ಪೋಷ್ಣಮನೆಂದು ವಿಷಯಾಕರಿಸದಿರುವುದರಿಂದಲೇ ರಾಜಸವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. (ಅಂದರೆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ವಿಷಯಾಕರಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಲದು ಮತ್ತೆ ಪೋಷ್ಣ ಇವತಕ್ಕ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪೋಷ್ಣವೆಂದೂ ವಿಷಯಾಕರಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೆ ವಿಷಯಾಕರಿಸದಿರುವುದರಿಂದ ರಾಜಸವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವು.) || ೨ ||

ಹೀ—ಯತ್ತು ಕೃತ್ಸುವದೇ ಕಸ್ಮಿನ್ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಓದಿ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಮರಳಿ ಪೂಜ್ಯಾಚಾರ್ಯ—

೧ || (೧) ಏಕಸ್ಯ ಕೃತ್ಸುವಜ್ಞಾನಮೇವ ತಾಮಸಂ | ಮುಕ್ತತ್ವಾದಿರೂಪೇಣಾನ್ಯಥಾ
(೧) ಕರಣೀಯತ್ವಾತ್ಪರಾಧೀನತ್ವೇನಾಲ್ಪಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾದಿಗುಣಪೂರ್ಣ-
ತ್ವಾತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೈಕಜ್ಞಾನಂ ಚ ಮಹಾತಾಮಸಂ || (೨) ಕಿಂ ಪುನಸ್ತಾವ-
ನ್ಯಾತ್ರಂ ಸರ್ವಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಂ | ಕಿಂ ಪುನಸ್ತತ್ರಾಪ್ಯೇಕಜೀವಾದನ್ಯತ್ಕಿಮಪಿ ನಾಸ್ತೀ-
ತ್ಯಹೈಕುತಂ ಜ್ಞಾನಂ ಸರ್ವಮಪಿ ತಾಮಸಂ | ಕಿಮು ತದೇವೋಕ್ತಲಕ್ಷಣಂ ||
(೩) ಅತತ್ಪಾರ್ಥವತ್ಪದಸದ್ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾದ್ಯನ್ಯಥಾರ್ಥಕಲ್ಪನಾಯುಕ್ತಮೇವ ತಾ-
ಮಸಂ | ಕಿಮು ತದೇವೋಕ್ತವಿಕೇಷಣೈರ್ಯುಕ್ತಂ || (೪) ಪ್ರಾಯೋಲ್ಪಜ್ಞಾನ-
ಮಪಿ ತಾಮಸಂ | ಅಜ್ಞಾನಬಹುಲತ್ವಾತ್ಕಿಮು ತದೇವೋಕ್ತಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಬಹುಲ-
ಮಿತಪುನರುಕ್ತಿಃ || (೫) ಏಕಸ್ಮಿನ್ನರ್ವಜ್ಞಾನವರ್ವಜ್ಞಾನಂ ಕಾರ್ಯೇ ಜೀವೇ
ಪೂರ್ಣಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ನಿಯುಕ್ತಿಕಂ ಚ | ಅತತ್ಪಾರ್ಥಕಲ್ಪನಾ-
ಯುಕ್ತಂ ಅಲ್ಪಜ್ಞಾನಂ ಚ ಪೃಥಕ್ಪ್ರಥಕ್ಪ್ರಾ(ಗಪಿತಾ) ಮಸಾನೀತಿನಾ | ಮಾಯಾ-
ನಾದೇ ತ್ರೇತಾನಿ ಸಮಸ್ತಾನಿ | ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ತ್ವಹೈಕುತತ್ವಾದಿಕಂ ವಿರುದ್ಧವಾದೇಷು
ಸಮಂ ಸರ್ವೇಷು || ೩ ||

|| ೨೦, ೨೧, ೨೨ ||

೨ || (೧) ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಜಗದ ಭೇದಜ್ಞಾನವೇ ತಾಮಸವು. ಹೀಗೆ ಇರುವಾಗ ಜೀವನನ್ನು
ಇತರರಿಂದ ಮುಕ್ತನನ್ನಾಗಿಯೂ ನಿಜೋಚ್ಚಭಾವವಿರುವವನನ್ನಾಗಿಯೂ ಇತರರಾದಿ ರೂಪದಿಂದ
ವಿಚಿತ್ರಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪರಾಧೀನನಾದ ಅಲ್ಪನಾದ ಜೀವನು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ-
ವಿವರಾದ ಸರ್ವ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತನೆಂಬುವ ಜ್ಞಾನವೇ ಮಹಾ
ತಾಮಸವು. ಹೀಗೆ ಇರಲು ಬ್ರಹ್ಮ ಜಗದಾದಿ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುವು ಜೀವವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಎಂಬುವ ಜ್ಞಾನವು
ತಾಮಸವೆಂದು ಏನು ಹೇಳಬೇಕು? (೨) ಮಹಾ ಜೀವರಲ್ಲಿಯೂ ಅಲ್ಪ ಜೀವನೇ ಕಲ್ಪಕಮ-
ವೆಂದ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರೂ ಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳೂ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಎಂಬೀ ಅತ್ಯೈಕತವಾದ ಸರ್ವ
ವಸ್ತು ತಾಮಸವು. ಹೀಗೆ ಇರಲು ಅಂತಹ ಜೀವನೇ ಜೀವಿಗಳಿಂದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ
ತಾಮಸವೆಂದು ಏನು ಹೇಳಬೇಕು? (೩) ಅಪಾರ್ಥಕವಾದ ಅನಿವಾರ್ಯವು, ಅಂದರೆ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾದಿರೂಪವಾದ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥಕ್ಕಾ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ತಾಮಸವು. || ೩ ||

ఇరలు అదీ అందే జీవద లక్షణగలద శూరిదర్ మహాకామసవేందు ఏను జీవదీ? (౪) వ్యాయతః అట్ట ద్వానపు తామసవ. అద్వానపు జీవ్య ఇద్ద ప్రయుక్త అదీ అందే జీవద మిథ్యాద్వానపు బాప్తి ఇద్దర తామసవాగుత్తదేందు జీవదదరింద పునరుక్తియ్య. (౫) జీవనల్ల జగదధీదద్వానపు మత్త ఒట్ట జీవనల్ల సర్వగుణపుణ్ణాద బ్రహ్మనేయద ద్వానపు యుక్తిశూన్యపు. మిథ్యాధుశవాద అర్థశల్పనేయంద యుక్తవాద ద్వానపు అట్ట ద్వానపు శూద అదు ప్రత్యేకప్రత్యేక తామసగలు. మాయామతదల్ల ఎల్లా ద్వానపు ఇంత జూదీ అదుదరింద ఎల్లపు తామసద్వానగళీ ప్రమాణవిరుద్ధగదా ఇతర మతగళియు శూద అత్యుతకత్వాదిగలు సర్వ విషయదల్లియు సమానగళాగివే. || ౨౦, ౨౧ ౨౨ ||

పీ - పూర్వదల్లి ప్రతిద్వానవాద తమశ్రీవిధ్యవన్న జీవుత్తానే-

గీ || నియతం సంగరహితమరాగద్వేషతః శృతం |

అఫలప్రేక్షనా కర్మ యత్తత్సాత్త్వికముచ్ఛతే

|| ౨౩ ||

అ || యత్ కర్మ = యావ కర్మపు. నియతం = శ్రీహరియు సర్వేశ్వమనేందు తీయత్తా భక్తిపూర్వకవాగి నాను మూదిద సత్కర్మపు శ్రీహరిగి అహితవాగిల్ల ఎంబువ బుద్ధి యింద అవావ వర్ణాశ్రమగళి అహితవాగి విహితవాగిదీయో, సంగరహితం = అభిమాన విరహితవాగి దీయో, అరాగద్వేషతః శృతం = శీర్షయో మోదలాదవుగళి అభిమానాదిగళి, అదశీర్ష మోదలాదవుగళి ద్వేషపు. ఇవుగళన్న బిట్ట, అఫలప్రేక్షనా = ఫలీభ్యయన్న తోరిదివిద మనుష్యనింద, శృతం = మూదల్లట్టదీయో, తత్ = ఆ కర్మపు. సాత్త్వికం = సాత్త్విక కర్మవేందు, అుచ్ఛతే = జీవల్లకుత్తదీ. || ౨౩ ||

గీ || యత్త కామోపునా కర్మ సాహంకారేణ వా పునః |

శ్రీయతే బహులాయాశం తద్దాజసముదాహృతం

|| ౨౪ ||

అ || యత్త కర్మ = యావ కర్మపు. కామోపునా = ఫలంన్న ఇట్టమవ పురమనింద లాగిలీ, సాహంకారేణ వా = నానే శక్తను ఎందు శర్వకృతాభిమాననింద శూదివ మనుష్య నిందలాగిలీ, బహులాయాశం పునః = జీవ్య అయాశ శష్టగళింద శూదియో, శ్రీయతే = మూదల్లకుత్తదీయో, తత్ = ఆ కర్మపు, రాజసం = రాజస కర్మవేందు, అుదాహృతం = జీవల్లట్టదీ. || ౨౪ ||

గీ || అనుబంధం క్షయం హింసామనవేక్ష, ఆ పౌరుషం |

మోహదారఢ్యతే కర్మ తత్తామసముదాహృతం

|| ౨౫ ||

అ || యత్ కర్మ = యావ కర్మపు. అనుబంధం = ఆ కర్మనింద ము దశీ రాజసి అవధాపు (మోహపు) అంబాగిబతుదేంబువ విహారదన్న, క్షయం = కర్మగళిందబింబిద ద్వాదిగళి తావదన్న, హింసాం = వ్రాణిగళి పీడియన్న, పౌరుషం = ఆ తాన వ్రాణిభింద కర్మగళన్న తనగి సమాపికువ కత్తియన్న శూదా, అనవేక్ష = విహార మూదిదీ. || ౨౫ ||

ತಾಂ = ಸರ್ವಸ್ವಾತ್ಮತೃವೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಇರತಕ್ಕುದೆಂದು ತಿಳಿಯದೆ, ಅರಚ್ಯತೇ = ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೋ, ತಾಂ = ಆ ಕರ್ಮವು, ತಾಮಸಂ = ತಾಮಸ ಕರ್ಮವೆಂದು, ಉಚ್ಯತೇ = ಕೀಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. || ೨೫ ||

ಹೀಗೆ ಗುಣಭೇದಪ್ರಯುಕ್ತ ಕರ್ಮ ಕ್ರೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ನಿಯತಂ (ತೋ. ೨೩) ಎಂಬುವತ್ತೋಕದಿಂದ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ನಿಯತ ಪದದಿಂದ ತಂತಮ್ಮ ವರ್ಣಾಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಕರ್ಮಮಾತ್ರವು ಕೀಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆಂಬುವ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತಿಷೇಧವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ—

೧ || (೧) ಮಯಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಸಸ್ಯಸ್ಯಾಧ್ಯಾತ್ಮಚೇತಸೇತ್ಯುಕ್ತಾತ್ (ಕ್ರಾ. ೧) |
ಯೇ ಮೇ ಮತಂ | ಯೇ ಶ್ವೇತದಿತಿ ಚ | ತಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನ(ತ್ವ)ಸ್ಯಾಕರಣೇ
ಪ್ರತ್ಯವಾಯಸ್ಯ ಚೋಕ್ತೇರ್ಭಗವದರ್ಪಿತಶ್ವೇನ ಸರ್ವಕರ್ಮಕರಣಂ ತಸ್ಯ ವಿಶ್ವೋಃ
ಸರ್ವಪರಮತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಚ ನಿಯತಮೇವೇತಿ ಜ್ಞಾನಯತೇ || (೨) ಅಧ್ಯಾತ್ಮಚೇತ-
ಸೇತ್ಯುಕ್ತಾತ್ತ್ವರೂಪಯಾಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಾದಿ || (೩) ಯೇ ತು ಸರ್ವಾಣಿ ಕ-
ರ್ಮಾಣೀಶ್ವೇತ(ತ್ವ)ಸ್ಮಿನ್ ಶ್ಲೋಕೇಽಧ್ಯಾತ್ಮಚೇತಸ್ತಸ್ಯ ಮತ್ತರಾಃ ಅನನ್ಯೇನ್ನೈವ
ಯೋಗೇನ (ಮಾಂ) ಧ್ಯಾಯಂತ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾತ್ | ಎವಂ ಸರ್ವಮಪಿ ಭಗ-
ವದ್ಭಕ್ತಿಯುಕ್ತಮೇವ ಸಾತ್ವಿಕಂ || ೨೩, ೨೪, ೨೫ ||

ಅ || (೧) (ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಎಂಬುವ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಮಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾಗಲಿ ಎಂಬುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಕರ್ಮವೇ ನಿಯತವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ತಂತಮ್ಮ ವರ್ಣಾಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಉಚಿತವಾದುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ-) ಮಯಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ (ಅಧ್ಯಾ. ೩ ಶ್ಲೋ. ೩೦) ಎಂದು ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾಗಲಿ ಎಂಬುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕರ್ಮಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿ ಯೇ ಮೇ ಮತಂ (ಅಧ್ಯಾ. ೩ ಶ್ಲೋ. ೩೧) ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವವನ್ನು ಯೇ ಶ್ವೇತತಾತ್ (ಅಧ್ಯಾ. ೩ ಶ್ಲೋ. ೩೨) ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಪ್ರತ್ಯವಾಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕಾರಣ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾಗಲಿ ಎಂಬುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುವುದೂ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂಬುವ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕ ನಿಯತವೆಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು. (೨) (ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾಗಲಿ, ಎಂಬುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಮಾಡತಕ್ಕ ಕರ್ಮವು ನಿಯತಂ ಎಂದಾಗಲಿ, ಮಯಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಇವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಭಗವಂತನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಇತ್ಯಾದಿ ಜ್ಞಾನ ಗಳು ದೇಶೀಯವಾದ ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ-) ಅಧ್ಯಾತ್ಮಚೇತಸಾ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳು ಕವಶ್ಯಕವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. (೩) (ಅಧ್ಯಾತ್ಮಚೇತಸಾ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂಬುವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಎಂಬುವ ಅರ್ಥವು ಹೇಗೆ ಸಿಗುವುದೆಂದರೆ-) ಯೇ ತು ಸರ್ವಾಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಚೇತಸ್ತಸ್ಯ ಮತ್ತರಾಃ (ನಾನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದವರು) ಅತನ್ನೇನ್ನೈವ ಯೋಗೇನ ಮಾಂ ಧ್ಯಾಯಂತಃ ಎಂಬವರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. (೪) ಹೀಗೆಯೇ ಭಗವದರ್ಪಣ ಮೊದಲಾದುದ್ದಿವ್ಯ ಶ್ರೀಕರಿಯ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದರೇನೇ ಸಾತ್ವಿಕ ವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಹೀ- ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ ಸರ್ವಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಧವನ್ನು ಮೂರು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—

ಗೀ || ಮುಕ್ತಸಂಗೋನಹಂವಾದೀ ಧೃತ್ಯುತ್ಪಾದಸಮನ್ವಿತಃ |

ಸಿದ್ಧ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯೋರ್ನಿರ್ವಿಣ್ಣಾರಃ ಕರ್ತಾ ಸಾತ್ವಿಕ ಉಚ್ಯತೇ || ೨೬ ||

ಅ || ಮುಕ್ತಸಂಗಃ=ಫಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ, ಅನಹಂವಾದೀ=ಸರ್ವವೂ ಭಗವದಧೀನವೇ ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಯವಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ, ಸಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತನೆಂದು ಅಹಂಕಾರ ಅಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದಿರುವ, ಧೃತ್ಯುತ್ಪಾದಸಮನ್ವಿತಃ=ಸತ್ಯಮಾಮಾಡುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಅವರ್ಜನೀಯ ದುಃಖವನ್ನು ಸಹಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, ಕರ್ಮಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪಾದಕ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ, ಸಿದ್ಧ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯೋರ್ನಿರ್ವಿಣ್ಣಾರಃ=ಕರ್ಮಫಲವು ಸಿದ್ಧವಾದರೂ ಕರ್ಮಫಲವಾಗದಿದ್ದರೂ ತಪ್ಪಯುಕ್ತ ಮಹಾಹರ್ಷವೂ ಮಹಾ ದುಃಖವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವ, ಕರ್ತಾ=ಕರ್ತನು, ಸಾತ್ವಿಕಃ=ಸಾತ್ವಿಕನೆಂದು, ಉಚ್ಯತೇ=ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ || ೨೬ ||

ಗೀ || ರಾಗೀ ಕರ್ಮಫಲಪ್ರೇಪ್ಸುರ್ಬೋ ಹಿಂಸಾತ್ಮಕೋನುಚಃ |

ಹರ್ಷಶೋಕಾನ್ವಿತಃ ಕರ್ತಾ ರಾಜಸಃ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಃ || ೨೭ ||

ಅ || ರಾಗೀ=ರೀತಿಯೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನ ವೇಕ್ಷಿಸುವ, ಕರ್ಮಫಲಪ್ರೇಪ್ಸುಃ=ಕರ್ಮಫಲ ವನ್ನು ಹೊಂದಲೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸುವ, ಉಬ್ಧಃ=ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಸತ್ಯಾತ್ಮ ದಲ್ಲಿ ದಾಸಾದಿರೂಪ ವ್ಯಯ ಮಾಡದಿರುವ, ಹಿಂಸಾತ್ಮ ಕಃ=ಇತರಿಗೆ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಟುವವನಾದ ಪರರನ್ನು ಹಿಂಸಾ ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಅನುಚಃ=ಬಾಹ್ಯಾತ್ಮಕರಾದುದ್ದಿ, ದ್ರವ್ಯಾದಿಶುದ್ಧಿಗಳಿಲ್ಲದಿರುವ, ಕರ್ತ ಶೋಕಾನ್ವಿತಃ=ಫಲವು ಲಭಿಸಿದಾಗ ಸಂತೋಷವೂ, ಸಿಗದಿರುವಾಗ ದುಃಖವೂ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ, ಕರ್ತಾ=ಕರ್ತನು, ರಾಜಸಃ=ರಾಜಸ ಕರ್ತನೆಂದು, ಪರಿಕೀರ್ತಿತಃ=ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ. || ೨೭ ||

ಭಾ || ವಿಶಂ ಭಾವಂ ವಿಷ್ಣುಂ

|| ೨೮-೨೯ ||

ಅ || ೨೮ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ವಿಶಂ ಭಾವಂ ಎಂದರೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೂ ಸದಾ ಇರತಕ್ಕವನೂ ಆದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು (ಎಂದರ್ಥವು.) || ೨೮, ೨೯ ||

ಹೀ-ಗುಣಭೇದದಿಂದ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಧವನ್ನು ಮುಕ್ತಸಂಗಃ (ಶ್ಲೋ. ೨೬) ಎಂಬುವವರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಜೀವನು ಕರ್ತನೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ ಆ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅನಹಂವಾದೀ ಎಂಬುವ ಪದವು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಕರ್ತನಿಗೆ ಅಹಂ ಕರ್ತಾ ಎಂಬುವ ಅನುಭವವು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಅಹಂವಾದಿತ್ವವು ಸ್ವಲ್ಪವು ಎಂದರೆ—

ಶಾ || ಸರ್ವಸ್ಯ ಭಗವದಧೀನತ್ವಜ್ಞಾನಾದೇವಾನಹಂವಾದೀ

|| ೩೦, ೩೧ ||

ಅ || ಪರಾಧೀನವಾದ ಕರ್ತೃತ್ವವಿದ್ದರೂ ಸಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ ಮಾಡಿದವನೆಂದು ಸಾಕ್ಷಿಸುವ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕಿಲ್ಲವೂ ಶ್ರೀಭಗವಂಶಃ ಅಧೀನವೇ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಿರುವುದರಿಂದ ಅನಹಂವಾದಿ ಎಂಬುದು ತಾನೆ || ೩೦ ||

ಗೀ || ಅಯುಕ್ತಃ ಪ್ರಾಕೃತಃ ಸ್ತಬ್ಧಃ ಶತೋ ನೈಷ್ಯ(ಕೃ)ತಿಕೋಲಸಃ |

ವಿಷಾದೀ ದೀರ್ಘಸೂತ್ರೀ ಚ ಕರ್ತಾ ತಾಮಸ ಉಚ್ಯತೇ || ೨೮ ||

ಅ || ಅಯುಕ್ತಃ—ತಾನು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ತೀವರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕೆಂಬುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ, ಪ್ರಾಕೃತಃ—ಉತ್ಪತ್ಯನಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಡದಿರುವ, ವಿಧ್ಯಾವಿವೇಕಾದಿಗಳಿಲ್ಲದ, ಸ್ತಬ್ಧಃ—ಶಾನೇ ಉತ್ತಮನೆಂಬೀ ದುರಭಿಮಾನದಿಂದ ಯಾರಿಗೂ ನಮ್ರನಾಗದಿರುವ, ಶತಃ—ಗೂಢ ವೈಯಾಗಿಕಲಸ ನಡಿಸುವ, ನೈಷ್ಯ(ಕೃ)ತಿಕಃ—ನೀಚಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ, ಅಲಸಃ—ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಾಲವು ಬಂದಾಗ್ಯೂ ಅಲಸ್ಯದಿಂದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡದಿರುವ. ವಿಷಾದೀ—ಸರ್ವ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡದಿರುವ ಕಾರಣವಾದ ಮನೋದೌರ್ಬಲ್ಯವುಳ್ಳ. ದೀರ್ಘಸೂತ್ರೀ ಚ—ಕರ್ಮಕಾಲವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದುದಾಗ್ಯೂ ಮುಂದೆ ಮಾಡುವನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿರುವ, ಅಥವಾ ಎಷ್ಟೋ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇತರು ಮಾಡಿದ ದೋಷಗಳನ್ನು ಇತರಿಗೆ ಪೀಡೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಮಯ ನೋಡಿ ಅನುಚಿತವಾದುದನ್ನು ಸೂಚನೆಮಾಡುವ, ಕರ್ತಾ—ಕರ್ತನು. ತಾಮಸಃ—ತಾಮಸನೆಂದು, ಉಚ್ಯತೇ—ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. || ೨೮ ||

ಪೀ—ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನ ಕರ್ಮ ಕರ್ತೃಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ವಾದಿಗುಣಕೃತ ತ್ರೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ಈಗ ಬುದ್ಧಿ ಕೃತಿಗಳ ಗುಣಕೃತ ತ್ರೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ೭ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ೫ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯ ತ್ರೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—

ಗೀ || ಬುದ್ಧೇರ್ಭೇದಂ ಧೃತೇಶ್ಚೈವ ಗುಣತಸ್ತ್ರಿವಿಧಂ ತೃಣಂ |

ಪ್ರೋಚ್ಯಮಾನಮಶೇಷೇಣ ಪ್ರಥಕ್ಶ್ಲೋಕೇನ ಧನಂಜಯ || ೨೯ ||

ಅ || ಧನಂಜಯ—ಅರ್ಜುನನೇ, ಗುಣತಃ—ಸತ್ತರವಿಧವೋಗುಣಗಳ ಭೇದದಿಂದ. ತ್ರಿವಿಧವೇವ—ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿಯೇ ಇರುವ, ಬುದ್ಧೀ—ವಿವೇಕಯುಕ್ತವಾದ ನಿಶ್ಚಯಾತ್ಮಕಜ್ಞಾನದ ಕೃತೇಶ್ವಃ—ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಎಷ್ಟು ವಿಘ್ನಗಳುಬಂದರೂ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಮೀಕೋದಿಸಮಾಪಿಸುವುದೆಂಬ ಧೈರ್ಯದ, ಭೇದಂ—ಭೇದವನ್ನು, ಪ್ರಥಕ್ಶ್ಲೋಕೇನ—ಪ್ರತೀಕವಾಗಿ, ಪ್ರೋಚ್ಯಮಾನಂ—ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದನ್ನು, ಅಶೇಷೇಣ—ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ, ತೃಣಂ—ಕೇಳಿ ಅಸಕ್ತಿಮಾಡು || ೨೯ ||

ಪೀ—ಸಾತ್ವಿಕನಿಗೂ ಪ್ರಕೃತಬದ್ಧತಾದಿರೂಪವಾದ ವಾಕ್ಯಕೃತ್ಯವೂ. ಕರ್ಮಾಚಾರ ದೀರ್ಘಸೂತ್ರೀ ಕವಿತವತ್ಕರೂಪ ದೀರ್ಘಸೂತ್ರಕೃತ್ಯವೂ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಇವುಗಳು ತಾಮಸನಿಗೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಶಾ || (೧) ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಸ್ಮತ್ಪ್ರವೇಶೋ ನ ಕೃತೋ ಬ ಯಃ | ಸ ಪ್ರಾಕೃತೋ ದೀರ್ಘಸೂತ್ರೀ ಕುರ್ಯಾಂ ಪಶ್ಯಾದಿತಿ ಸ್ಮರನ್ನಿತಿ ಶಬ್ದಕುತ್ಸಿತಃ | ಪ್ರಾಪ್ತಕಾಲಸ್ಯ ಕರ್ಮಣೋ ದೀರ್ಘಕಾಲೇನ್ನೈವ ಕೃತಿಂ ಸೂಚಯನ್ನೀರ್ಘಸೂತ್ರೀತ್ಯರ್ಥಃ || (೨) ಅಲಸೋ ದೀರ್ಘಸೂತ್ರೀ ಚ ಸತ್ತಯುಕ್ತಾಮಸೋ ಮತಃ | ಅಯುಕ್ತೋ ರಾಜಸಃ ಸ್ತಬ್ಧಃ ಪ್ರಾಕೃತೋ ನೈಷ್ಯತಃ (ನಿಶ್ಚಿತಃ) ರತಃ | ನಿಶ್ಚೇದನೈವ ದೋಷೇಣ

ಪ್ರೋಕ್ತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಸಃ || (೩) ದುರ್ನರತ್ವಂ ಚ ತೀರ್ಯಕ್ತ್ವಂ ಕಮಶ್ಚೈತತ್ಕಲಂ
ಕ್ರಮಾದಿತಿ ಚ || ೨೮, ೨೯ ||

ಅ || (೧) ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಭಕ್ತಿಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಯಾವಾತನು ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾಗಿ ಮಾಡಿ
ಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅತನು ಪ್ರಾಕೃತನು. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಂದೆ ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವ
ವನು ದೀರ್ಘಶೂತ್ರೀ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಕಲ್ಪತಪ್ತದಲ್ಲಿದೆ. ಕರ್ಮ ಮಾಡುವ ಕಾಲವು ಪ್ರಾಕೃತವಾದ
ದಾಗ್ಯೂ ಅದನ್ನು ಮುಂದೆ ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವವನು ದೀರ್ಘಶೂತ್ರೀ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ (೨) (ಪ್ರಜ್ಞಾಪಿ
ಗಳು ದೀರ್ಘಶೂತ್ರಿಯಿಂದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟರಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಜ್ಞಾಪಿಗಳನ್ನು ತಾಮಸರೆಂದು ಗಣನೆಮಾಡಿದ್ದು
ಹೇಗೆಂದರೆ—) ಅಲಸತನು, ದೀರ್ಘಶೂತ್ರಿಯೂ ಅಲ್ಪಶಕ್ತಗುಣಗಳುಳ್ಳವರಾದರೂ ತಾಮಸರೆಂದು ಸಮ್ಯ
ಕರು. ಅಯುಕ್ತನು, ರಾಜಸನು, ಪ್ರಬಲನು, ಪ್ರಾಕೃತನು, ನೈಕೃತಿಕನು, ಕಲನು ಇವರು ಒಂದೊಂದೇ
ದೋಷದಿಂದ ತಾಮಸತಾಮಸನು ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. (೩) (ಅಯುಕ್ತಃ= ಭಗವದರ್ಪಣಾದಿ
ಯೋಗವಿಲ್ಲದವನು, ಪ್ರಬಲಃ= ಯಾರಿಗೂ ಬಗ್ಗದಿರುವವನು, ನೈಕೃತಿಕಃ= ನಿಷಕರ್ಮವುಳ್ಳವನು, ಕಲಃ=
ಗೂಢದ್ವೇಷಿಯು, ತ್ರಿವಿಧತಾಮಸನೆಗೆ ಧಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ದುಷ್ಪನರತ್ವವೂ ತೀರ್ಯಕ್ತ್ವಾದಿತ್ಯವೂ
ಕಮಷ್ಯ ಇವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ತ್ರಿವಿಧ ತಾಮಸನೆಗೆ ಧಲವು. || ೨೮ ೨೯ ||

ಹೀ—ಬುದ್ಧಿಯ ಭೇದವನ್ನು ೩ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಚ ನಿವೃತ್ತಿಂ ಚ ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯೋ ಭಯಾಭಯೇ |

ಬಂಧಂ ಮೋಕ್ಷಂ ಚ ಯಾ ವೇತ್ತಿ ಬುದ್ಧಿಃ ಸಾ ಪಾರ್ಥ ಸಾತ್ವಿಕೇ ||

|| ೩೦ ||

ಅ || ಪಾರ್ಥ=ಅರ್ಜುನನೇ. ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಚ=ಸಂಸಾರಕಾರಣವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನೂ, ನಿವೃತ್ತಿಂ
ಚ=ಸಂಸಾರ ನಿವೃತ್ತಿರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು, ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯೋ=ದೇವ
ಕಾಲಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡುತ್ತಾ ಈ ಕರ್ಮವು ಸರ್ತವ್ಯವು, ಇದು ಅಕರ್ತವ್ಯವು, ಎಂಬ
ಎರಡನ್ನೂ, ಭಯಾಭಯೇ=ಶಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧ ಚರಣದಿಂದಂಟಾಗುವ ಭಯವನ್ನೂ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಿ
ಗಲಾದ ಪದಾಚಾರಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನದಿಂದ ಅಭಯವನ್ನೂ, ಬಂಧಂ=ಸಂಸಾರ ಬಂಧವನ್ನೂ, ಮೋಕ್ಷಂ
ಚ=ಸಂಸಾರ ವಿಮೋಚನರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೂ, ಯಾ ಬುದ್ಧಿಃ=ಯಾವ ಅಂತಃಕರಣವು ವೇತ್ತಿ=
ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೋ, ಸಾ=ಅ ಬುದ್ಧಿಯು, ಸಾತ್ವಿಕೇ=ಸಾತ್ವಿಕ ಬುದ್ಧಿಯು (ಎಂದಿ
ತಿಳಿಯದೇಳು.) (ಯಾವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ಪರಿಣತನು. ಅ ಬುದ್ಧಿಯು ಸಾತ್ವಿಕಬುದ್ಧಿಯು.)
|| ೩೦ ||

ಹೀ—ದೀರ್ಘಶೂತ್ರವು ತಾಮಸತ್ವದಲ್ಲಿ ಕಾರಣವು ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಭಾ || (೧) ಪರಕೃತಂ ದೋಷಂ ದೀರ್ಘಕಾಲತ್ವಕಮಪ್ಯನುಚಿತಂ ಯಃ ಸೂಚಯತಿ ಸ
ದೀರ್ಘಶೂತ್ರೀ || (೨) ಪರೇಣ ಯಃ ಕೃತೋ ದೋಷೋ ದೀರ್ಘಕಾಲತ್ವಃಪ್ರಾಪ್ನ
ವಾ | ಯಶ್ಚ ಸೂಚಕೋ ದೋಷಾದ್ದೀರ್ಘಶೂತ್ರೀ ಸ ಉಚಿತ ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್

|| ೨೮, ೨೯, ೩೦ ||

ಅ || (೧) ಪರಮ ಮಾಡಿರುವ ದೋಷವು ಬಹು ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಾಗ್ಯೂ ಅದನ್ನು ಕ್ಷೀಣನುಚಿತವಾದುದನ್ನು ಅಂದರೆ-ಪರರ ಉದ್ಭವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೇಳಲಯೋಗ್ಯವಾದುದನ್ನು ಯಾವನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೋ, ಆತನು ದೀರ್ಘಸೂತ್ರೀ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. (೨) (ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಪರರಿಂದ ಯಾವ ದೋಷವು ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೋ ಯಾವ ದೋಷವು ಬಹು ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟದೋ, ಯಾವನು ಆ ದೋಷವನ್ನು ಮಾತೃರ್ಯಾದಿ ದೋಷದಿಂದ ಪರರಿಗೆ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೋ, ಆತನು ದೀರ್ಘಸೂತ್ರೀ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಅಭಿಧಾನವು.

|| ೨೮, ೨೯, ೩೦ ||

ಹೀ-ರಾಜನ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ-

ಗೀ || ಯಯಾ ಧರ್ಮಮಧರ್ಮಂ ಚ ಕಾರ್ಯಂ ಚಾಕಾರ್ಯಮೇವ ಚ |
ಅಯಥಾವತ್ಪ್ರಜಾನಾತಿ ಬುದ್ಧಿಃ ಸಾ ಪಾರ್ಥ ರಾಜಸೀ || ೩೧ ||

ಅ || ಪಾರ್ಥ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಯಯಾ=ಯಾವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ, ಧರ್ಮಂ=ಧರ್ಮವನ್ನು, ಅಧರ್ಮಂ ಚ=ಅಧರ್ಮವನ್ನು, ಕಾರ್ಯಂ ಚ=ಕರ್ತವ್ಯ ಕರ್ಮವನ್ನು, ಅಕಾರ್ಯಮೇವ ಚ=ಅಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು, ಅಯಥಾವತ್=ಕೆಲವನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವನ್ನಾಗಿಯೂ ಕೆಲವನ್ನು ಅಯಥಾರ್ಥವನ್ನಾಗಿಯೂ ಪ್ರಜಾನಾತಿ=ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಯೋ. ಸಾ ಬುದ್ಧಿಃ=ಯಥಾರ್ಥನಿಯಮವಲ್ಲದಿರುವ, ಅಂತಹ ಬುದ್ಧಿಯು, ರಾಜಸೀ=ರಾಜಸೀ ಬುದ್ಧಿಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಹೀ-ತಾಮಸ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ-

ಗೀ || ಅಧರ್ಮಂ ಧರ್ಮಮಿತಿ ಯಾ ಮನ್ಯತೇ ತಮಸಾಽವೃತಾ |
ಸರ್ವಾರ್ಥಾನಿಪರೀತಾಂಶ್ಚ ಬುದ್ಧಿಃ ಸಾ ಪಾರ್ಥ ತಾಮಸೀ || ೩೨ ||

ಅ || ಪಾರ್ಥ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಯಾ=ಯಾವ ಬುದ್ಧಿಯು, ಅಧರ್ಮಂ ವಸ್ತುತಃ ಅಧರ್ಮವಾದುದನ್ನು, ಧರ್ಮಮಿತಿ=ಧರ್ಮವೆಂತೆಂದು ಮನ್ಯತೇ=ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೋ (ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರವೇ) ತಮಸಾ=ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಅವೃತಾ ಸತೀ=ಕೂಡಿದುದಾಗಿ, ಸರ್ವಾರ್ಥಾನಿ=ಎಲ್ಲಾ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು, ವಿಪರೀತಾಂಶ್ಚ=ವಸ್ತುತಃ ಇದ್ದ ರೀತಿಯಿಂದ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಿರುವವುಗಳನ್ನಾಗಿ, (ಅಂದರೆ ಸತ್ಯವಾದುದನ್ನು ಮಿಥ್ಯ ಎಂತಲೂ, ಸ್ವೇಕ್ಷರವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿಯಾಮಕನಾದ ಈಶ್ವರನು, ಇಂದ್ರದಿಂದ ಪಡೆದಾಗಿಯೂ, ಭಗವದಧೀನವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಆಪರಾಧೀನವಾದುದನ್ನಾಗಿಯೂ, ಸ್ವಾಯಿಯಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಪ್ರಣೀತವಾದುದನ್ನಾಗಿಯೂ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಕಾರ) ಮನ್ಯತೇ=ತಿಳಿಯುತ್ತದೋ, ಸಾ=ಅ ಬುದ್ಧಿಯು, ತಾಮಸೀ=ತಾಮಸಬುದ್ಧಿಯು || ೩೨ ||

ಹೀ-ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ತವಾದ ಧೃತಿಯ ಮೂರು ವಿಧವೆಂದು ೩ ಮೊದಲನೆಯಿಂದ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟೆನಿ-

ಗೀ || ಧೃತ್ಯಾ ಯಯಾ ಧಾರಯತೇ ಮನಃಪ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಕ್ರಿಯಾಃ |
ಯೋಗೇನಾವ್ಯಭಿಚಾರಿಣ್ಯ ದೃತಿಃ ಸಾ ಪಾರ್ಥ ಸಾತ್ವಿಕೀ || ೩೩ ||

ಅ || ಯೋಗೇನ = ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿರೂಪವಾದ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿಣ್ಯಾ = ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವವುಗಳನ್ನು ವಿಷಯಾಕರಿಸುವ ಯಯಾ ಧೃತ್ಯಾ = ಯಾವ ಧೈರ್ಯದಿಂದ, ವಃನಃಪ್ರಾಣೀಂದ್ರಿಯಕ್ರಿಯಾಃ = ಮನಸ್ಸು, ಪ್ರಾಣವೂ, ಇಂದ್ರಿಯವೂ ಇವುಗಳ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಧಾರಯತೀ = ಧರಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ, ಸಾ ಧೃತಿಃ = ಆ ಧೈರ್ಯವು; ಸಾತ್ವಿಕೀ = ಸಾತ್ವಿಕವಾದುದು. || ೩೩ ||

ಗೀ || ಯಯಾ ತು ಧರ್ಮಕಾಮಾರ್ಥಾನ್ ಧೃತ್ಯಾ ಧಾರಯತೀರ್ಜುನ |

ಪ್ರಸಂಗೇನ ಫಲಾಕಾಂಕ್ಷೇ ಧೃತಿಃ ಸಾ ಪಾರ್ಥ ರಾಜಸೀ || ೩೪ ||

ಅ || ಅರ್ಜುನಃ = ಅರ್ಜುನನೇ, ಯಯಾ ಧೃತ್ಯಾ = ಯಾವ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಧರ್ಮಕಾಮಾರ್ಥಾನ್ = ಧರ್ಮವು, ಕಾಮವು, ಅರ್ಥವೂ ಇವುಗಳನ್ನು ಧಾರಯತೀ = ಧರಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ, ಪ್ರಸಂಗೇನ = ಇದುವನ್ನದು ಎಂದು ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯವಾದ ಅಭಿವಾಸ ವಿಶೇಷದಿಂದ ಫಲಾಕಾಂಕ್ಷೇ = ಫಲವನ್ನು ಆಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ, ಸಾ ಧೃತಿಃ = ಆ ಧೈರ್ಯವು. ರಾಜಸೀ = ರಾಜಸವಾದುದು. || ೩೪ ||

ಗೀ || ಯಯಾ ಸ್ವಪ್ನಂ ಭಯಂ ಶೋಕಂ ವಿಷಾದಂ ಮದಮೇವ ಚ |

ನ ವಿಮುಂಚತಿ ದುರ್ಮೇಧಾ ಧೃತಿಃ ಸಾ ಪಾರ್ಥ ತಾಮಸೀ || ೩೫ ||

ಅ || ದುರ್ಮೇಧಾಃ = ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯನು, ಯಯಾ = ಯಾವ ಧೃತಿಯಿಂದ, ಸ್ವಪ್ನಂ = ಅಶ್ಯಂತ ನಿದ್ರೆಯನ್ನು, ಭಯಂ = ಭಯವನ್ನು, ಶೋಕಂ = ದುಃಖವನ್ನು, ವಿಷಾದಂ = ಮನಸ್ಸಿನ ದೌರ್ಬಲ್ಯವನ್ನು, ಮದಮೇವ ಚ = ಗರ್ವವನ್ನೂ (ಅಂದರೆ ಸ್ವತ್ವ ಮೊದಲಾದ ನಿಸಿದವಾದುದೆಲ್ಲವನ್ನು ಭಗವದ್ವಿಷಾದಿಗಳನ್ನು.) ನ ವಿಮುಂಚತಿ = ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಸಾ ಧೃತಿಃ = ಆ ಧೈರ್ಯವು, ತಾಮಸೀ = ತಾಮಸ ದೃತಿಮೇ. || ೩೫ ||

ಪೀ - ಇತ್ಯದವರಿಗೆ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಾದಿಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ ಈಗ ಸುಖವು ಗುಣಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಮೂರು ವಿಧವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ -

ಗೀ || ಸುಖಂ ತ್ವಿದಾನೀಂ ತ್ರಿವಿಧಂ ತ್ಯಣು ಮೇ ಭರತರ್ಷಭ |

ಅಭ್ಯಾಸಾದ್ರಮತೇ ಯತ್ರ ದುಃಖಾಂತಂ ಚ ನಿಗಚ್ಛತಿ || ೩೬ ||

ಅ || ಭರತರ್ಷಭ = ಅರ್ಜುನನೇ, ಯತ್ರ = ಯಾವ ಸುಖದಲ್ಲಿ, ಅಭ್ಯಾಸಾತ್ = ಬಹುಕಾಲದ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ, ರಮತೀ = (ಪ್ರಶಂಸಿಸು) ವುಸ್ಯವನು, ತ್ವಿದಾನೀಂ = ತ್ವೀಡಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ, ದುಃಖಾಂತಂ = ದುಃಖವಾತವನ್ನು ನಿಗಚ್ಛತಿ = ಅತ್ಯಂತ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಯೋ, ತತ್ಸುಖಂ ತು = ಅಂತಹ ಸುಖವನ್ನಾದರೂ ತ್ರಿವಿಧಂ = ಮೂರು ವಿಧವಾದುದನ್ನಾಗಿಯೇ, ಇದಾನೀಂ = ಈಗ, ಮೇ = ನನ್ನಿಂದ, ತ್ಯಣು = ತ್ಯೇಣ || ೩೬ ||

ಪೀ - ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ (ಶ್ಲೋ. ೩೦) ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಯಯಾ ಧರ್ಮಮಧರ್ಮಂ (ಶ್ಲೋ. ೩೧) ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಬುದ್ಧಿಗಳು ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಬುದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ರಾಜಸತ್ವ ತಾಮಸತ್ವಗಳು ಹೇಗಿ? ಎಂದರೆ -

೫ || (೧) ಕಿಂಚಿದ್ಭಾವದ್ಧರ್ಮಾದೀನಯಥಾವಚ್ಚ ಪಶ್ಯತಿ | ಯಯಾ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ರಾಜ-
ಸೀ ಸಾ ಮಿಥ್ಯಾದ್ವೈತೇವ ತಾಮಸೀತಿ ಚ || (೨) ವೈಷ್ಣವೋ ಭಕ್ತಿಯೋಗೋ
ಯಸ್ತದ್ಬುಕ್ತಾ ಸಾತ್ವಿಕೀ ಧೃತಿತಿ ಚ || (೩) ವಿಹಿತವಿಷಯೈವೇತ್ಯಭಿಚಾರಿಣೀ |
ಸ್ವಪ್ನಂ ಭಯಮಿತ್ಯಾದಿ ಸರ್ವನಿಷಿದ್ಧೋಪಲಕ್ಷಣಂ || (೪) ತತ್ತತ್ಸಾತ್ವಿಕಮೇವ
ಸ್ಯಾದ್ಬುದ್ಧ್ಯದ್ವೈತಾಃ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ | ನಂದಂತಿ ತಾಮಸಂ ತತ್ತದ್ರಾಜಸಂ ತದುಪೇಕ್ಷಿ-
ತಮಿತಿ ಭಾಗವತೇ | ಮಹಾತ್ಮಾನಸ್ತು ಮಾಂ ಸಾರ್ಥ | ಅಭಯಂ ಸತ್ತ್ವಸಂಕುದ್ಧಿ-
ರಿತ್ಯಾದಿನಾ ವೈದ್ವಾತ್ಪೋಕ್ತಾಃ || ೩೦-೩೬ ||

ಅ || (೧) ಧರ್ಮ ಅಧರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಯಥಾಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನಾಗಿಯೂ, ಸ್ವಲ್ಪ ಅಯಥಾರ್ಥಗಳ
ಪ್ರಾಗ್ಭಾವದ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಬುದ್ಧಿಯು ರಾಜಸಬುದ್ಧಿಯು. ಧರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು
ವಿಧ್ಯಾ ಭೂತಗಳನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದರೆ ಆ ಬುದ್ಧಿಯು ತಾಮಸಬುದ್ಧಿಯು. (೨) (ಯೋಗೀನ ಶ್ಲೋ. ೩೩)
ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉಪಾಯಬಲದಿಂದ ಎಂದು ಅಲ್ಪಾರ್ಥಪ್ರತಿಷೇಧವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ- ವಿಷ್ಣುವಿಷ-
ಯವಾದ ಭಕ್ತಿಯೋಗವು ಯೋಗವೆನಿಸುತ್ತದೆ ಅಂತಹ ಯೋಗದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಧೃತಿಯು ಸಾತ್ವಿಕ
ಧೃತಿಯು (೩) ಸಾತ್ವಿಕ ಧೃತಿಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹಿತಗಳಾದ ಸದಾಚಾರ ವಿಷಯವಾದರೆ ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಿ
ಮಾಗುತ್ತದೆ ಸ್ವಪ್ನಂ ಭಯಂ (೩೫ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ) ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರನಿಷಿದ್ಧಗಳಾದ ಭಗ-
ವದ್ವಿಷಯವಿರೋಧಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (೪) ದ್ವಾನವ್ಯದ್ವಯ ಯಾವುದು ಯಾವುದನ್ನು
ಪೋಷಿಸುವುದು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ ಅವರು ಸಾತ್ವಿಕವೇ ಆಗುವರು. ವ್ಯದ್ವಯ ಯಾವುದನ್ನು ನಿಂದಿಸುತ್ತಾರೋ
ಅದು ತಾಮಸವು ವ್ಯದ್ವಯ ಉದಾಹರಣವಾದಿಂದ ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿದ್ದು ರಾಜಸವೆನಿಸುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಭಾಗವತ
ದಲ್ಲಿ ಮಹಾತ್ಮಾನಸ್ತು ಮಾಂ ಸಾರ್ಥ, ಅಭಯಂ ಸತ್ತ್ವಸಂಕುದ್ಧಿ | ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ
ಗುಣಗಳು ಇದ್ದು ಶ್ರೀಧರಮಾತೃನನ್ನು ಭವಿಸುವವರೇ ವ್ಯದ್ವಯ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. || ೩೦-೩೬ ||

ಹೀ-ಸಾತ್ವಿಕ ಸುಖವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ

೧೬ || ಯತ್ತದಗ್ರೇ ವಿಷಮಿವ ಪರಿಣಾಮೋನ್ಮತ್ತೋಪಮಂ |
ತತ್ಸ್ವಪ್ನಂ ಸಾತ್ವಿಕಂ ಪ್ರೋಕ್ತಮಾತ್ಮಬುದ್ಧಿಪ್ರಸಾದಜಂ || ೩೭ ||

ಅ || ಯಃ ಸುಖಂ=ಯಾವ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳ ಸುಖವು, ಅಗ್ರೇ-ಮೊದಲು, ವಿಷಮಿವ=
ಕಠಿಣವಿಲ್ಲದೆ ದುಃಖರೂಪವಾಗಿ ವಿಷದಂತೆ ಇರುತ್ತದೋ, ಪರಿಣಾಮೇ-ಕೊನೆಗೆ ಅಮೃತೋಪಮಂ
ಪ್ರಮಾದಿತ ಸುಖರೂಪವಾಗಿ ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದುದೋ, ಆತ್ಮಬುದ್ಧಿಪ್ರಸಾದಜಂ=ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ
ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಹೊರಗಿರುವುದರಿಂದ (ಅಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಯು ಸ್ವತಃ ಆಯೋಗ್ಯ ವಿಷಯ
ಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗಿರುವುದರಿಂದ) ಉಂಟಾದುದೋ, ತತ್ಸ್ವಪ್ನಂ=ಅಂತಹ ಸುಖವು, ಸಾತ್ವಿಕಂ ಪ್ರೋಕ್ತಂ
ಸಾತ್ವಿಕ ಸುಖವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. || ೩೭ ||

ಹೀ-ರಾಜಸ ಸುಖವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ-

೧೭ || ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗಾದ್ಬತ್ತದಗ್ರೇನ್ಮತ್ತೋಪಮಂ |
ಪರಿಣಾಮೇ ವಿಷಮಿವ ತತ್ಸ್ವಪ್ನಂ ರಾಜಸಂ ಸ್ಥೂತಂ || ೩೮ ||

ಅ || ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗಾತ್ = ಕಬ್ಬ ಸ್ಪರ್ಶ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ, ವಿಷಯಾನುಭವದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ, ತದ್ಯತ್ = ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಯಾವ ಸುಖವು, ಅಗ್ರೇ = ಪ್ರಥಮದಲ್ಲಿ. ಅಮೃತೋಪಮಂ = ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಸದೃಶವೋ, ಪರಿಣಾಮೇ = ಕೊನೆಗೆ, ವಿಷಮವ = ದುಃಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ ವಿಷಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾಗಿಯೋ, ತತ್ಪ್ರಮಂ = ಅ ಸುಖವು, ರಾಜಸಂ = ರಾಜಸವೆಂದು, ಸ್ವೈತಂ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ || ೨೮ ||

ಪೀ-ತಾಮಸ ಸುಖವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ-

ಗೀ || ಯದಗ್ರೇ ಚಾನುಬಂಧೇ ಚ ಸುಖಂ ಮೋಹನಮಾತ್ಮನಃ |

ನಿದ್ರಾಲಸ್ಯಪ್ರಮಾದೋತ್ಥಂ ತತ್ತಾಮಸಮುದಾಹೃತಂ

|| ೨೯ ||

ಅ || ಯತ್ ಸುಖಂ = ಯಾವ ಸುಖವು, ಅಗ್ರೇ ಚ = ಆರಂಭದಲ್ಲಿಯೂ, ಅನುಬಂಧೇ ಚ = ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಅತ್ಮನಃ = ತನಗೆ, ಮೋಹನಂ = ಮೋಹಕವಾದುದೋ, ತನಗೆ ಪರಾಧೀನತ್ವವನ್ನು ತಂದು ಕೊಡುತ್ತದೋ, ಮತ್ತು ನಿದ್ರಾಲಸ್ಯಪ್ರಮಾದೋತ್ಥಂ = ನಿದ್ರಾ = ಗಾಢ ನಿದ್ರೆಯೂ ಅಲಸ್ಯ = ಇಂದ್ರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರ, ಕಠಿಣ ಮಾಂಸ್ಯ, ಪ್ರಮಾದ = ಅಧರ್ಮ ಬುದ್ಧಿ, ಇವುಗಳಿಂದ, ಉತ್ಥಂ = ಹುಟ್ಟಿದುದೋ, ತತ್ = ಅಂತಹ ಸುಖವು, ತಾಮಸಂ = ತಾಮಸವೆಂದು, ಉದಾಹೃತಂ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. || ೨೯ ||

ಪೀ-ಅತ್ಯಲ್ಪದ್ರವ್ಯಸಾದರ್ಪಣೋ ೩೭) ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಎಂತಲೇ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವೈತಿಪ್ರಮಾದದಿಂದಲೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ತಾ || ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರಸಾದಾತ್ಪ್ರಮನಃ ಪ್ರಸಾದಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಶಂ ಸುಖಮಿತಿ ಪಾದ್ಯೇ || ೩೭-೩೯ ||

ಅ || ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿದ ಸಾತ್ವಿಕ ಸುಖವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಾದ್ಯದಲ್ಲಿದೆ. ಮನಃಪ್ರಸಾದವೆಂದರೆ ತನ್ನ ಪಯಸ್ಸು ಎಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವಿಷಯಗಳ ಕಡೆಗೆ ಮನಸ್ಸು ಹೋಗದಿರುವುದು. || ೩೭, ೩೮, ೩೯ ||

ಪೀ-ಸಮಸ್ತಜೀವರೂ ಸತ್ಪರಜಪ್ರಮೋಗುಣಗಳಿಂದ ಬದ್ಧರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮೂರು ನಿಧವಾಗಿರುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ನ ತದಸ್ತಿ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ವಾ ದಿವಿ ದೇವೇಷು ವಾ ಪುನಃ |

ಸತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಕೃತಿಜೈರ್ಮುಕ್ತಂ ಯದೇಭಿಃ ಸ್ಯಾತ್ಪ್ರಭಿಗುಣೈಃ || ೪೦ ||

ಅ || ಯತ್ಪ್ರಕೃತಂ = ಯಾವ ಜೀವರ ಸಮುದಾಯವು, ಪ್ರಕೃತಿಜೈಃ = ಪ್ರಕೃತಿಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವು, ನಿಧಿಃ ತಿಭಿಃ ಗುಣೈಃ = ಈ ಸತ್ಪರಜಪ್ರಮೋ ಮೂರು ಗುಣಗಳಿಂದ, ಮುಕ್ತಂ = ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು, ಸ್ಯಾತ್ = ಆಗುವುದೋ, ತತ್ = ಅಂತಹ ಜೀವರ ಸಮುದಾಯವು, ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ = ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಮನಃಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ, ದಿವಿ = ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ, ದೇವೇಷು ವಾ = ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಲಿ, (ವೈಶ್ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಲಿ) ನ ಪುನಃಸ್ತಿ = ಇದೇ ಇಲ್ಲ (ಅಂತಹ ಸತ್ಪರಜಪ್ರಮೋಗುಣಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತರಾದವರು ಇದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ಇಲ್ಲ)

ವಿ || (1) ಜೀವರು ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ, ತಾಮಸರೆಂದು ಮೂರು ವಿಧರು. ಆ ಸಾತ್ವಿಕಾದಿಗಳೂ ಪ್ರತಿ ಪೂಜ್ಯರೂ ಮೂರುಮೂರು ವಿಧರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಪಿಶ್ಚ ಗಂಧರ್ವ ಮೊದಲಾದವರು ಸಾತ್ವಿಕತಾಮಸರು. ಸೂಕ್ಷಿಣ ಸಾತ್ವಿಕರಾಜಸರು. ದೇವತೆಗಳು ಸಾತ್ವಿಕಸಾತ್ವಿಕರು. ಸಾತ್ವಿಕಸಾತ್ವಿಕರಲ್ಲಿಯೂ ಬೃಹತ್ವತ್ಯಾದಿ ಗಳು ಸಾತ್ವಿಕಸಾತ್ವಿಕ ತಾಮಸರು. ಇಂದ್ರನು ಸಾತ್ವಿಕ-ಸಾತ್ವಿಕ ರಾಜಸನು, ಚತುರ್ಮುಖನನ್ನಾ ರಂಭಿಸಿ ಐಕ್ಯ ಶರ್ಯಂತರಾದವರು ಸಾತ್ವಿಕ-ಸಾತ್ವಿಕ ಸಾತ್ವಿಕರು. ಅವರಲ್ಲಿ ರುದ್ರನು ಸಾತ್ವಿಕ ಸಾತ್ವಿಕ ಸಾತ್ವಿಕ ಸಾಮನು. ಸರಸ್ವತೀ ಧಾರತೀಯರು ಸಾತ್ವಿಕಸಾತ್ವಿಕಸಾತ್ವಿಕ ರಾಜಸರು. ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳು ಸಾತ್ವಿಕಸಾತ್ವಿಕ ಸಾತ್ವಿಕ ಸಾತ್ವಿಕರು. (2) ಮನ್ವಂತರೋತ್ತಮ ಮನುಷ್ಯರೂ ರಾಜಸರು. ಅವರೂ ಪುಣ್ಯ ಕೃತ್ರಿವಿಧರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಪುಲ್ಕನ ಶರ್ಯಂತರಾದ ಭಗವದ್ವತ್ಪರೈಲ್ಲರೂ ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕರು. ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕರಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕ ಸಾತ್ವಿಕರು. ಕ್ಷತ್ರಿಯರು ಪುಣ್ಯ ರಜೋಗುಣದಿಂದ ಯುಕ್ತರಾದುದರಿಂದ ರಾಜಸರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕರು. ವೈಶ್ಯರು ಸಮಗಲಾದ ಸತ್ತ್ವ ರಜೋಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ರಾಜಸರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕರು. ಶೂದ್ರರು ಅಲ್ಪತಮೋಗುಣ ದಿಂದಲೂ ಹೆಚ್ಚು ರಜೋಗುಣದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ತಾಮಸ ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕರು. (3) ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕಸಾತ್ವಿಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿಯೂ (೧) ಶುದ್ಧ ಸತ್ತ್ವಗುಣ ಇರುವವರು ಪರಮಹಂಸರು ಅಂದರೆ ಶಿಖಾ ಪುಣ್ಯೋಪವೀತಗಳಲ್ಲದೆ ಒಂದು ದಂಡವುಳ್ಳವರು. (೨) ಅಲ್ಪ ರಜೋಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸತ್ತ್ವಗುಣ ಕುಳ್ಳವರು ಹಂಸರು. ಅಂದರೆ ಯಕ್ಷೋಪವೀತವುಳ್ಳವರು ಒಂದು ದಂಡವುಳ್ಳವರು ಶಿಖಾವಿರಹಿತರು. ೧) ಅವರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ರಜೋಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸತ್ತ್ವಗುಣವುಳ್ಳವರು. ಮೂರು ದಂಡವುಳ್ಳವರು. ೨) ಶಾಖಾಪುಣ್ಯೋಪವೀತವಿರುವವರು. ಒಂದು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನವಾಗುತ್ತ ಇರುವವರು. ಇಂತಹವರು ಲೋದಕರವಿಸುತ್ತಾರೆ. (೪) ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ರಜೋಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸತ್ತ್ವ ಗುಣವುಳ್ಳವರು. ಮೂರುದಂಡವುಳ್ಳವರು. ಶಿಖಾಯಕ್ಷೋಪವೀತವುಳ್ಳವರು. ಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಶರ್ಯಂತವೂ ಏಳುಕು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನೇ ಉಣ್ಣುತ್ತಿರುವವರು. ಇಂತಹವರು ಕುಟೀಚಿಕರು. (೫) ತಾಮಸರೂ ಕೂಡಾ ಸಾತ್ವಿಕಾದಿ ಭೇದದಿಂದ ಮೂರುವಿಧರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯ, ಧಮರು ಸಾತ್ವಿಕತಾಮಸರು. ದೈತ್ಯ ಪುಷ್ಕರು ರಾಜಸ ತಾಮಸರು. ಮಹಾದೈತ್ಯರು ತಾಮಸತಾಮಸರು. || ೪೦ ||

ಹೀ—ಜೀವರೆಲ್ಲರೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಏಕಾರ ಸತ್ತ್ವರಜಸ ಮೋಗುಣಬದ್ಧರೇ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರೆ ಏಕಾರ ಬಂಧಕವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಹೇಗಾಗುವುದೆಂದರೆ—ಮೋಕ್ಷ ಬಂಧಕವಾದ ಕರ್ಮಗಳು ಜಾತ್ಯಾದಿಭೇದದಿಂದ ಬೇರೆಬೇರೆಯೇ ಆಗಿವೆ. ಅವರವರಿಗೆ ವಿಹಿತಗಳಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಮೋಕ್ಷವು ಆಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದ್ಯಧಿಕಾರಿಗಳ ಗುಣ ಕರ್ಮಗಳು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನಗಳಾಗಿವೆ. ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

|| ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಶಾಂ ಶೂದ್ರಾಣಾಂ ಚ ಪರಂತಪ |
ಕರ್ಮಾಣಿ ಪ್ರವಿಭಕ್ತಾನಿ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಭವೈರ್ಗುಣೈಃ || ೪೧ ||

|| ಪರಂತಪ—ಅರ್ಜುನನೇ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಶಾಂ—ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಕ್ಷತ್ರಿಯರು ವೈಶ್ಯರು, ಚತು, ಮತು, ಶೂದ್ರಾಣಾಂ ಚ—ಶೂದ್ರರ, ಕರ್ಮಾಣಿ—ಕಾರ್ಯ ವಿಹಿತಗಳಾದ ಕರ್ಮಗಳು, ಸ್ವಭಾವ ಪ್ರಭವೈಃ—ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ತತ್ತ್ವಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ, ಗುಣೈಃ—ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ, ಪ್ರವಿಭಕ್ತೀ—ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಅವುಗಳನ್ನು ನಾನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ, ಕೇಳು) || ೪೧ ||

ಹೀ - ನ ತದಸ್ತಿ (ಶ್ಲೋ. ೪೦) ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಸಮಸ್ತಜೀವರಿಗೂ ಗುಣತಃ ಕ್ರೈವಿಷ್ಟವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವೂ ಗುಣವಿಶೇಷವಾದುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಗುಣಬದ್ಧತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಹೇಳುವುದೆಂದರೆ -

ತಾ || (೧) ಸತ್ಯಂ ಜೀವಜಾತಂ || (೨) ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಗುಣಾತೀತತ್ವಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯಾಂ ದಿವಿ ದೇವೇಷು ಜೀ(ವೇ)ತಿ ವಿಶೇಷಃ || (೩) ಯಥೇಷ್ಟಂ ಸಂಚರಂತೋಽಪಿ ಮುಕ್ತಾ ಭೂಮ್ಯಾದಿಗಾ ನ ಕು | ಗ್ರಾಮಸ್ತಾ ಅಪಿ ನ ಗ್ರಾಮ್ಯಾ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾದ್ಧಿ ಸಜ್ಜನಾಃ || (೪) ನರಾಧಮಾಸ್ತಾಮಸೇಷು ಸಾತ್ವಿಕಾಸ್ತತ್ರ ರಾಜಸಾಃ | ದೈತ್ಯಭೃತ್ಯಾ ಮಹಾದೈತ್ಯಾ ಮುಖ್ಯತಾಮಸಶಾಮಸಾಃ || (೫) ರಾಜಸಾಸ್ತು ನರಾಸ್ತತ್ರ ವಿಪ್ರಾ ರಾಜಸ- (ರಜಸಿ)ಸಾತ್ವಿಕಾಃ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಸತ್ಯಂ - ಜೀವರ ಸಮುದಾಯವು. (೨) (ಗುಣಾತೀತವಾದ ಸತ್ಯವು ಇಲ್ಲವೆಂಬದ್ದರಿಂದಲೇ ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯಾಂ ದಿವಿ ಎಂದು ವಿಶೇಷೋಕ್ತಿಯು ವಿಶೇಷ ಎಂದರೆ-) ಮುಕ್ತರು ಗುಣಬದಲಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಗುಣಾತೀತವಾದ ಸತ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಗುಣಬದ್ಧತ್ವವು ಬರಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಗುಣಬದ್ಧತ್ವವು ಇಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯಾಂ ದಿವಿ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷೋಕ್ತಿಯು ಕೊಡುತ್ತದೆ. (೩) (ಇಮಾಂಶ್ಲೋಕಾನ್ ಕಾಮಾನ್ಶಿ ಕಾಮರೂಪ್ಯನು ಸಂಚರನ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತರೂ ಭೂಮಿ ಮೊದಲಾದವಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಂವ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಗುಣಬದ್ಧತ್ವವಿದೆ ಎಂಬುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ-) ಮುಕ್ತರು ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಇದ್ದರೂ (ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿನ ದೋಷಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ) ಭೂಮ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವವರು ಎಂದೆನ್ನ ಸಿಕ್ಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ ಹೇಗೆಂದರೆ ಸಜ್ಜನರು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರತಕ್ಕವರಾದಾಗ್ಯೂ ಮಹಾನರಿಗಂಕವಿಲ್ಲತರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಗ್ರಾಮ್ಯರೆಂದನ್ನ ಸಿಕ್ಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. (ಎವಂಚ ಭೂಮ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವವರೇ ಗುಣಬದಲರು. ಮುಕ್ತರಲ್ಲ. (೪) (ಅಮುಕ್ತರು ಗುಣಬದ್ಧರು ಹೇಗೆಂದರೆ) (ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ, ತಾಮಸರು ಎಂದು ಜೀವರು ಮೂರು ವಿಧರು ಆ ಜೀವರಲ್ಲಿ ತಾಮಸರು ಮೂರು ವಿಧರು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ-) ತಾಮಸರಲ್ಲಿ ನರಾಧಮಾಗು ಸಾತ್ವಿಕರು. ಆ ತಾಮಸರಲ್ಲಿ ರಾಜಸರು ದೈತ್ಯಭೃತ್ಯರು ಮಹಾದೈತ್ಯರು ಮುಖ್ಯತಾಮಸತಾಮಸರು (೫) (ರಾಜಸರನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಆ ರಾಜಸ ಮನುಷ್ಯರೂ, ಉತ್ತಮ ಮಧ್ಯಮ ಅಧಮರೆಂದು ಮೂರು ವಿಧರು (ಅಂದರೆ ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕರು ರಾಜಸ ರಾಜಸರು, ರಾಜಸ ತಾಮಸರೆಂದು ಮೂರು ವಿಧರು.) ಆ ರಾಜಸಸಾತ್ವಿಕರಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ರಾಜಸಸಾತ್ವಿಕ ಸಾತ್ವಿಕರು. (ಅಂದರೆ ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕರೂ (1) ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕಸಾತ್ವಿಕರು. (2) ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕರಾಜಸರು, (3) ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕತಾಮಸರು ಹೀಗೆ ಮೂರು ವಿಧರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕ ಸಾತ್ವಿಕರು.)

ಹೀ-ರಾಜಸಸಾತ್ವಿಕ ಸಾತ್ವಿಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿಯೂ, ಅತ್ರಮುಘೇಷದಿಂದ ಅನೇಕ ವಿಧವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ-

ತಾ || (೧) ಕತ್ರಶ್ಚಕುದ್ಧಸತ್ಯಾಸ್ತು ಪರಹಂಸಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ | ಹಂಸೋ ಬಹುಮಃ ಕುಟಿಲೋ ವನಸ್ತೋ ನೈಃಸಿ ಕೋ ಗೃಹೀ | ಕ್ರಮಾದ್ರಜೋಽಪಿ ಕಾ ಬಾಹ್ಯಂ ಕರ್ಮಿಣಃ ||

ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಂ ಯತಃ || (೨) ಧರ್ಮಾಃ ಪರಮಹಂಸಾನಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಾ ಏವ ಶರ್ಮಾ-
ದಿಕಾಃ || (೩) ದೇವಾದೇಃ ಕರ್ಮಬಾಹುಲ್ಯಂ ನ ಲಿಂಗಂ ರಜಃ ಕೃಚಿತ್ | ನ ಹಿ
ವಿಷ್ಣೋಶ್ಚಲೇತ್ರೇಷಾಂ ಮನಃ ಕರ್ಮಕೃತಾಮಹಿ || (೪) ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಚಲಚಿತ್ತತ್ವಾತ್
ಪ್ರಾಯಃ ಸ್ಯಾತ್ಕರ್ಮ ರಾಜಸಂ || (೫) ಯದಿ ತತ್ಸ್ಮಾರಕಂ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಿದ್ಯಾತ್ಸಾ-
ತ್ವಿಕಮೇವ ತು || ೨ ||

ಅ || (೧) ರಾಜಕ ಸಾತ್ವಿಕಸಾತ್ವಿಕರಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧ ಸಾತ್ವಿಕರು ಕ್ಷಿಪರಮಹಂಸರೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡು-
ತ್ತಾರೆ. ಹಂಸ, ಬಹುಧ ಕುಟೀಚಕ, ವಾನಶ್ವ ಸ್ವಾಶ್ವ, ಮಿ, ನೈಷ್ಠಿಕ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ, ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ವಮಿ, ಇವರಿಗೆ
ಕಾತ್ಯ ಕರ್ಮವು ಹೆಚ್ಚು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ರಜೋಗುಣ ಉಳ್ಳವರು. (೨) (೩) ಬಾಹ್ಯ ಕರ್ಮವು
ಪರಮಹಂಸರಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೆ-ಪರಮಹಂಸರೂ ರಾಜಸರಾಗುವರೆ? ಎಂದರೆ- ಪರಮಹಂಸರಿಗೆ
ಶರ್ಮೇ ದಮಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕರ್ಮಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿ ಕವನವಾದಿಗಳೇ ಧರ್ಮಗಳು.
(೩) (ಕರ್ಮಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಹಂಸಾದಿಗಳು ರಾಜಸರೆಂದಾದರೆ ದೇವಾದಿಗಳೂ ಕರ್ಮ
ರಾಹುಲ್ಯವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ರಾಜಸತ್ವವು ಬರಬೇಕಾಗುವುದೆಂದರೆ - ದೇವಾದಿಗಳಿಗೆ ಕರ್ಮಗಳು ಹೆಚ್ಚು
ಇರುವುದು, ಎಲ್ಲಿಯೂ ರಜೋಗುಣಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾತಕವಾಗಲಾರದು. (೪)ಎಂದರೆ ದೇವಾದಿಗಳು ಬಹು ಕರ್ಮ
ಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಾದರೂ ಅವರ ಮನಸ್ಸು ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಇತರ ವಿಷಯಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (೫)ಎಂದರೆ
ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ) (೪) ಬೇರೆಯವರು ಚಿಂತಲ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ ಅವರ ಕರ್ಮವು
ಪ್ರಾಯಶಃ ರಾಜಸವಾಗುವುದು. (೫)ಎಂದರೆ-ಹಂಸ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ಮವು ಪೂರಣವದಿಂದಲೇ
ತಪೋಗುಣಕ್ಕೆ ಅನುವಾಹಕವಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಮನಶ್ಚಾಂಚಲ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದರಿಂದಲೇ ರಜೋ
ಗುಣಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾತಕವು. ದೇವಾದಿಗಳ ಕರ್ಮವು ಮನಶ್ಚಾಂಚಲ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ರಾಜಸ
ಕಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾತಕವಲ್ಲ. (೫) ಆ ಕರ್ಮವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸ್ವರಣೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾದರೆ ಆ ಕರ್ಮವನ್ನು
ಸಾತ್ವಿಕವನ್ನಾಗಿಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. (೫)ಎಂದರೆ-ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ತುತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಕರ್ಮವು ಸತ್ಯ
ಗುಣಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾತಕವೆಂದು ಕಂಡದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮವು ಪೂರಣವದಿಂದಲೇ ರಾಜಸತ್ವಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾತಕವಲ್ಲ. || ೨ ||

ಹೀ- ಪರಮಹಂಸರನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಗೃಹಸ್ಥ ಪರ್ಯಂತರಾದವರಿಗೆ ಕರ್ಮವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಕರ್ಮಬಾಹು-
ಳ್ಯವನ್ನು ಲೇಕತಃ ವಿಧಾನವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ--

ಶಾ || ಧರ್ಮಾರ್ಥಹಿಂಸನಾಗ್ನಿಶ್ಚ ವಿಶೇಷೋ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಃ | ಶೈಶ್ವಕಂ ಚಾಪಿ ಯತಿ-
ತೋ ದಾರಾಸ್ತು ಗೃಹಿಣಸ್ತತಃ | ಅಸಂಗೋ(ಸರ್ಗೋ) ಗ್ರಾಮ್ಯಸಂತಾಗಃ ಪಶ್ಯ-
ಹಿಂಸಾ ಗೃಹಸ್ಥತಃ | ವನಸ್ಥಸ್ಯ ವಿಶೇಷೋಽಯಂ ಸರ್ವೇಷಾಮಿಕರತ್ನಮಮಿತಿ ಚ ||
|| ೩ ||

ಅ || (೧) ಸಾಲ್ಯವಿಧ ಸನ್ನಾಸಿಗಳಿಗಿಂತ ನೈಷ್ಠಿಕ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗೆ ಸವಿಧಾನಗಳಿಲ್ಲದವನು. ಅಗ್ನಿ-
ಪೂಜೆಯು, ಶ್ರಾದ್ಧಕರಣವು, ಇತ್ಯು ವಿಶೇಷವು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಿಂತ ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೆ ವಿವಾಹವು ವಿಶೇಷವು.

ಶಾ || ಶಿಖಾಯೋಜನಾಶಕಲ್ಪದಿ ಒಂದು ಪಂಚವುಳ್ಳವರು ಪರಮಹಂಸರು ಯಜ್ಞೋಪವೀತಗಳಾಗಿ ಒಂದು
ಕೊಡವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಶಿಖಾವಿಭವವರು ಹಂಸರು ಮೂರು ಪಂಚವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಶಿಖಾಯೋಜನಾಶಕಲ್ಪದಿ ಒಂದು
ಗೃಹಸ್ಥರಾಗಿ ಒಂದು ರಾತ್ರಿಮಾತ್ರ ಅವಾಸಮಾಡುವವರು ಬಹುಮರು ಮೂರು ಪಂಚಗಳುಳ್ಳವರಾಗಿ ಶಿಖಾಯೋಜನಾಶಕ-
ಗಳಿಲ್ಲದವರಾಗಿ ಒಂದು ಪಂಚವುಳ್ಳವರು ಮುಕ್ತರು ಇವರು ಅಪ್ರವೇಶ್ಯವಾಗಿರುತ್ತಾರೆ.

ಪುತ್ರೋತ್ಪಾದನ ಮಾಡದಿರುವರು, ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸದಿರುವರು, ಪಶುಗಳನ್ನು ಹಿಂಸಿಸದಿರುವರು, ಇವು ಗೃಹಸ್ಥನಿಗಿಂತ ವಾನಪ್ರಸ್ಥಾಶ್ರಮಿಗೆ ವಿಶೇಷವು. ಇತರರಿಗೆ ಅವರವರಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳು ಸಮಗಳು. || ೩ ||

ಪೀ-ವರ್ಣಭೇದದಿಂದ ಅನೇಕ ಪರಾರರಾದ ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕರಾದ ಭಗವದ್ವಕ್ತರಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಈಗ ಕೃತ್ರಿಯಾದಿಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ರಾಜಸರಾಜಸಾದಿಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಾಕ್ಯಾಂತರದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ-

ತಾ || (೧) ಸಾತ್ವಿಕಾಃ ಸ್ವಲ್ಪರಜಸಃ ಕೃತ್ರಿಯಾಃ ಸತ್ಪರಾಜಸಾಃ | ವೈಶ್ಯಾಃ ಶೂದ್ರಾ ಅತಿ-
ಸ್ವಲ್ಪಸತ್ವಾಧಿಕ್ಯೇನ ತಾಮಸಾಃ || (೨) ಯೇ ತು ಭಾಗವತಾ ವರ್ಣಾಸ್ತೇಷಾಂ ಭೇ-
ದೋಽಯಮಿಹಿತಃ | ಸತ್ಯಾಧಿಕಃ ಪುಲ್ಕಸೋಽಪಿ ಯಸ್ತು ಭಾಗವತಃ ಸದಾ || (೩)
ತ್ವೈವಿದ್ಯಮಾತ್ರಾ ವಿಷ್ಣೋರ್ಯೇ ಸರ್ವಾಧಿಕ್ಯೇ ಸಸಂಶಯಾಃ | ಅನ್ಯಾಧಿಕ್ಯಂ ನ
ಮನ್ಯಂತೇ ಶ್ರೀಶಾದ್ರಾಜಸತಾಮಸಾಃ(ರಾಜಸಾಃ) | ಅಜ್ಞಾ ವಿಷ್ಣೌ ದ್ವೇಷಹೀನಾಃ
ಸರ್ವೇ ರಾಜಸತಾಮಸಾಃ || (೪) ಪಿತೃಗಂಧರ್ವಪೂರ್ವಾಶ್ಚ ಮುನಯೋ ದೇವತಾ
ಇತಿ | ಸಾತ್ವಿಕಾಸ್ತ್ವಿಧಾಸ್ತತ್ರ ಶ್ರೇಷ್ಠಾಃ ಏವೋತ್ತರೋತ್ತರಾಃ || (೫) ದೇವಾ ಇಂ-
ದ್ರೋ ವಿರಿಂಜಾದ್ವಾ ಇತಿ ಶ್ರೇಢೈವ ದೇವತಾಃ | ಕ್ರಮೋತ್ತರಾಃ ಶಿವೋ ನಾರ್ಥೇ
ಬ್ರಹ್ಮಾ ಬೈವೋತ್ತರೋತ್ತರಾಃ || (೬) ಸತ್ಯಸತ್ಯಮಹಾಸತ್ಯಸೂಕ್ಷ್ಮಸತ್ಯಶ್ಚತುರ್ಮು-
ಖಃ | ಯಸ್ಮಾದ್ಭಾವದ್ವಿಮುಕ್ತಃ ಸ್ಯಾನ್ಮುಕ್ತಾವೇವಂ ಸುಖಕ್ರಮ ಇತಿ ಚ || ೪ ||

ಅ || (೧) ರಾಜಸಸಾತ್ವಿಕರಲ್ಲಿ ಕ್ರತಿಯರು ಸ್ವಲ್ಪರಜೋಗುಣವುಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ ರಾಜಸರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕರು. ವೈಶ್ಯರು ಸಮಗವಾದ ಸತ್ಯಗುಣ ರಜೋಗುಣಗಳುಳ್ಳವರು. ಶೂದ್ರರು ತಮೋಗುಣವುಳ್ಳವರು. ರಜೋಗುಣ ಹೆಚ್ಚು ಇರುವವರಾದುದರಿಂದ ತಾಮಸ ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕರು. (೨) ಯಾವವು ಭಗವತ್ಪಂಚಧಿಯಾದ ವರ್ಣಗಳಿವೆಯೋ ಅವುಗಳ ಭೇದವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಪುಲ್ಕಸಾದಾಗ್ಯೂ ಭಗವದ್ವಕ್ತಾದರಿ ಈತನು ರಾಜಸರಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚು ಸತ್ಯಗುಣಗಳುಳ್ಳವನೇ. (೩) (ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕರನ್ನು ಹೇಳಿ ರಾಜಸರಾಜಸಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಯಾರು ಮೂರು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವವರೋ, ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂಬುವಲ್ಲಿ ಶಂಕೆಯು ಗ್ರಹ್ಯದೋ, ಲಕ್ಷ್ಯವಶ್ಯವಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅಂತಹವರು ರಾಜಸ ರಾಜಸರು. ಯಾರು ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅವರಿಬ್ಬರೂ ರಾಜಸ ತಾಮಸರು. (೪) (1) ಸಾತ್ವಿಕರು, (2) ರಾಜಸರು, (3) ತಾಮಸರು, ಎಂದು ಹೇಳುವರು ಮೂರು ವಿಧರೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಾತ್ವಿಕ ಪ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಪಿತೃಗಂಧರ್ವ ಮೊದಲಾದವರು ಸಾತ್ವಿಕತಾಮಸರು (ಅವರಿಗೆ ಮಮತ್ವೋತ್ತಮರನ್ನಾ ರಂಭಿಸಿ ಮಮತ್ವಗಂಧರ್ವ ಹರ್ಯಂತರಾದವರು ರಾಜಸಸಾತ್ವಿಕರು. ದೇವಗಂಧರ್ವರು ಸಾತ್ವಿಕತಾಮಸರು. ಚರಪ್ರಾಣಿಗಳು ಸಾತ್ವಿಕತಾಮಸರಾಜಸರು. ಅಜಾನಪ ದೇವತೆಗಳು ಸಾತ್ವಿಕತಾಮಸಸಾತ್ವಿಕರು) ಜ್ಞವಪ ಮೊದಲಾದ ಪುಷ್ಕಿಗಳೂ, (ಅವರಿಗೆ ಸಮರಾದ ಬಲಿಹಕ್ರವರ್ ಮೊದಲಾದರೂ ಪಿತೃಮತಾದಿಗಳೂ) ಸಾತ್ವಿಕರಾಜಸರು. ಕರ್ಮಜೀವಿತೆಗಳಿಂದ ಕಲ್ಪಾಧಿಕರಾದ ಕಲ್ಪಾಧಿವಾಸಿವಿತೆಗಳೂ ಸಾತ್ವಿಕ ಸಾತ್ವಿಕರು. ಹೀಗೆ ಸಾತ್ವಿಕರು ಮೂರು ವಿಧರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಮೇಲು ಮೇಲಿನವರು ಶ್ರೇಷ್ಠರು.

(೫) (ಸಾತ್ವಿಕ ಸಾತ್ವಿಕರೆಂದು ಹೇಳಿದ ತತ್ವಾಭಿಮಾನ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ವಿಭಾಗಮಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಸಾತ್ವಿಕಸಾತ್ವಿಕರಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಿಂದ ೧೦೦ ಗುಣ ಕಡಿಮೆಯವರಾದ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಮೊದಲಾದವರು ತಾಮಸರು. ಅವರಿಗಿಂತ ೧೦೦ ಗುಣ ಹೆಚ್ಚು ಇರುವ ಇಂದ್ರನು ರಾಜಸನು ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನಾ ರಂಭಿಸಿ ಖದ್ರು ಪರ್ಯಂತರಾದವರು ಸಾತ್ವಿಕರೆನ್ನು ಸುತ್ತಾರೆ. (ವಿಂಚಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಭಾಗಮಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ಖದ್ರುನು ಸರಸ್ವತಿಯು ಚತುರ್ಮುಖನು ಮೇಲು ವೇದಿನವರು ಶ್ರೇಷ್ಠರು. (ಅಂದರೆ ಸಾತ್ವಿಕ ಸಾತ್ವಿಕ ಶಬ್ದ ಬುದ್ರನು ತಾಮಸನು. ಸರಸ್ವತಿಯು ರಾಜಸಳು ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಾತ್ವಿಕನು) (೬) (ಹೀಗಾದರೆ—) ವಿಂಚನು ವಿನನ್ನ ಸುತಾನಂದರೆ—) ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಚತುರ್ಮುಖನು ಸತ್ತ್ವ ಸತ್ತ್ವ ಮಹಾ ಸತ್ತ್ವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸತ್ತ್ವಗುಣವುಳ್ಳವನು. (ಅಂತೂ ಪಿತೃಗಂಧರ್ವ ಮೊದಲಾದವರೂ ಮುನಿಗಳೂ ದೇವತೆಗಳೂ ಸಾತ್ವಿಕರೆನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ತ್ವಗುಣವು ಹೆಚ್ಚು ಇದ್ದುದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳೆನಿಸಿದ ಸಾತ್ವಿಕರು ಸತ್ತ್ವ ಸತ್ತ್ವರೆನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರಲ್ಲಿಯೂ ಸತ್ತ್ವಗುಣವು ಹೆಚ್ಚು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖಾದಿಗಳು ಸತ್ತ್ವ ಸತ್ತ್ವ ಮಹಾ ಸತ್ತ್ವರೆನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಚತುರ್ಮುಖನು ಹೆಚ್ಚು ಸತ್ತ್ವಗುಣಗಳುಳ್ಳವನು. ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಸತ್ತ್ವ ಸತ್ತ್ವ ಮಹಾಸತ್ತ್ವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸತ್ತ್ವ ಕುಣವುಳ್ಳವನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ.) ಅದಕಾರಣ ಗುಣನಿವಿತ್ತವಾದ ಕ್ರಮವು ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವ ಪರ್ಯಂತವಿರುವುದು. ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸತ್ತಾದಿಗುಣಗಳಿದ್ದಿದ್ದರೂ ಪಿತೃ ಗಂಧರ್ವ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ಚತುರ್ಮುಖ ಪರ್ಯಂತರಾದವರಲ್ಲಿ ತಾಮಸರಿಗಿಂತ ರಾಜಸರಿಗೂ, ರಾಜಸರಿಗಿಂತ ಸಾತ್ವಿಕರಿಗೂ ಅಧಿಕ್ಯವಿದೆ, ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೇ ಮೊದಲು ತಾಮಸರೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವರಿಗಿಂತ ರಾಜಸರೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸುಖವಿತ್ತೇವೆವೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಅಧಮರಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮರಿಗೆ ನೂರುನೂರು ಪಾಲು ಸುಖವು ಹೆಚ್ಚು. ಅವರಿಗಿಂತ ಸಾತ್ವಿಕರೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವರಿಗೆ ನೂರು ಪಾಲು ಸುಖವು ಹೆಚ್ಚು. ಹೀಗೆ ಸುಖಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇಂತಹ ಸುಖಕ್ರಮದಿಂದಲೇ ತಾರತಮ್ಯವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. || ೪ ||

ಹೀ—ತಾಮಸರಲ್ಲಿ ನರಾಧಮರು ಸಾತ್ವಿಕರೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅವರು ಎಂತವರಿಂದರೆ ನರಾಧಮಾಸ್ತಾಮಸೇಷು ಸಾತ್ವಿಕಾಃ ಎಂಬುವ ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಶಾ || (೧) ವಿಷ್ಣು ಕಿಂಚಿತ್ತೇ(ದಪ್ರೀ)ತಿಯುಕ್ತಾಸ್ತಾಮಸಮಧ್ಯೇ ಸಾತ್ವಿಕಾ ನರಾಧಮಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || (೨) ರಾಜಸಾನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಸಾತ್ವಿಕಾ ಏವ ಭಾಗವತಾ ವಿಪ್ರಾದಯಃ || (೩) ರಾಜಸಸ್ತು ಸಾತ್ವಿಕೇಷ್ಟೇವ ಶುದ್ಧಸಾತ್ವಿಕಾಃ ಕಿಂಚಿದ್ರಜೋಯುಕ್ತಸಾತ್ವಿಕಾಃ ಸಮರಜೋಯುಕ್ತಸಾತ್ವಿಕಾಃ ಸತ್ತ್ವಾತ್ಕಿಂಚಿದೂನತಮೋಯುಕ್ತಸಾತ್ವಿಕಾ ಇತಿ ವರ್ಣಭೇದಃ || (೪) ಸತ್ತ್ವಪ್ರಧಾನತ್ವಾದೇ(ವ)ತಾನಾರಭ್ಯೋತ್ತರೋತ್ತರಂ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯಾಃ || (೫) ಸತ್ತ್ವಾತ್ಸಂಜಾಯತೇ ಜ್ಞಾನಮಿತ್ಯಾದೇಃ | ಸತ್ತ್ವಾಧಿಕೋ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯೋ ಯೋಗ್ಯೋಽಂಧಕಮಸಪ್ರಧಾ | ತಮಃ ಉತ್ತರೋ ರಜೋ ಭೂಯಾತ್ಸಮೋ ವಾ ಸೃತಿಸಾತ್ರಕ ಇತಿ || ೫ || || ೪೧ ||

|| (೧) ತಾಮಸರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನರಾಧಮರು ಸಾತ್ವಿಕರು. ಅವರು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ತಾಮಸ ಸಾತ್ವಿಕರಿಗಿಂತ ಅಲ್ಪದ್ವೇಷವುಳ್ಳವರು (೨) (ರಾಜಸಾಸ್ತು ನರಾಸ್ತು ವಿಪ್ರಾ ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕಾಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಯೇ ಶುದ್ಧಗತವಾ ವರ್ಣಃ ಎಂಬುವ ಪ್ರಮಾಣಬಲದಿಂದ ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕರನ್ನು ಭಗವದ್ವಕ್ತರೆಂದು ತಿಳಿದಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾ, ಭಗವದ್ ವಕ್ತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಣರಿಗೆ ರಾಜಸ

ಸಾತ್ವಿಕಶಕ್ತವೇ ಎಂಬೀ ಅನ್ಯಭಾಷ್ಯತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ-) ರಾಜಸರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳು ಸಾತ್ವಿಕರೇ (೩) (ವಿಜ್ಞಾ ರಾಜಸಸಾತ್ವಿಕಾಃ, ಸಾತ್ವಿಕಾಃ ಸ್ವಲ್ಪರಜಃ ಇದುಮೊದಲಾದ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವರ್ಣಭೇದವನ್ನು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಅರೂಢವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಟ್ಟುಮಾಡಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ-) ರಾಜಸಸ್ತು ಸಾತ್ವಿಕರಲ್ಲಿಯೇ ಶುದ್ಧ ಸಾತ್ವಿಕರು, ಕಿಂಚಿದ್ವಜೋಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಾತ್ವಿಕರು, ಸತ್ಯಗುಣಕ್ಕೆ ಸಮವಾದ ರಜೋಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಾತ್ವಿಕರು, ಸತ್ಯಗುಣಕ್ಕಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪಕಡಿಮೆಯಾದ ತಮೋಗುಣದಿಂದಕೂಡಿದ ಸಾತ್ವಿಕರು, ಹೀಗೆ ವರ್ಣಭೇದವು. (೪) (ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕರು ಸಾಧಾರಣ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳಲ್ಲ. ಮತಃ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರೇ. ಎಂಬುವ ವಾಕ್ಯಾಂತರವನ್ನನು ಸರಿಸಿ ಹೇಳಿದ ಹೇತುಕರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ಸತ್ಯಗುಣವೇ ಪಧಾನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕರನ್ನಾ ರಂಭಿಸಿ ಚತುರ್ಮುಖ ಪರ್ಯಂತರಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯರು. (ದೇರಿ ಗುಣಗಳಿಗಿಂತ ಇವರಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಗುಣವು ಹೆಚ್ಚು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಿಗೇನೇ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯತೆಯು. ಅದಕಾರಣ ರಾಜಸಸಾತ್ವಿಕಾದಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರೇ.) (ಸತ್ಯಗುಣವು ಹೆಚ್ಚು ಇದ್ದರೂ ಮೋಕ್ಷ ಯೋಗ್ಯತೆಯು ಇದೆ, ಎಂಬುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ-) ಸತ್ಯಗುಣದಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ, ಇತ್ತಾದಿ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ (ಅಂದರೆ ರಜಸ್ತಮಸ್ತಾಧಿಭೂಯ ಸತ್ಯಂ ಭವತಿ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಇರತಕ್ಕ ಗುಣವು ದೇರಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ತನ್ನ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ) ಸತ್ಯಗುಣವು ಹೆಚ್ಚು ಇದ್ದರೆ ಅದು ರಜೋಗುಣ ತಮೋಗುಣಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಅದಕಾರಣ ಸತ್ಯಗುಣವು ಹೆಚ್ಚು ಇದ್ದರೆ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ.) (೫) (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾರ್ಥವುಳ್ಳ ವಾಕ್ಯಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಸತ್ಯಗುಣವು ಹೆಚ್ಚುಉಳ್ಳ, ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕಾದಿಗಳು ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯರು. ತಮೋಗುಣವು ಹೆಚ್ಚುಉಳ್ಳ, ನರಾಧವಾದಿಗಳು ಅಂಫಂತ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರು. ರಜೋಗುಣ ಹೆಚ್ಚುಉಳ್ಳ, ತ್ರೈವಿಧ್ಯನು, ಅಥವಾ ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರ ಮೂರು ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನು ಅಜ್ಞನು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿರುವವನು || ೫ ||

|| ೪೧ ||

ಹೀ-ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ವಿಹಿತಗಳಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ತಮೋ ದಮಸ್ತಪಃ ಶೌಚಂ ಕ್ವಾಂತಿರಾರ್ಜವಮೇವ ಚ |
ಜ್ಞಾನಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಾಸ್ತಿತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಕರ್ಮ ಸ್ವಭಾವಜಂ || ೪೨ ||

೪ || ತಮಃ = ಶ್ರೀ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಅಸಕ್ತವಾದ ಬುದ್ಧಿಯು. ದಮಃ = ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹವು. ತಪಃ = ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಕಾರುಣಿಕ ವಾಚಿಕ ಮಾನಸಿಕ ತಪಸ್ಸು. ಶೌಚಂ = ಬಾಹ್ಯಶುದ್ಧಿಯು, ಅಭ್ಯಂತರ ಶುದ್ಧಿಯು, ಕ್ವಾಂತಿಃ = ಕೋಪ ಹುಟ್ಟಿರುವುದು, ಚ = ಮತ್ತು, ಅರ್ಜವಂ = ಮನಸ್ಸು ವಶವೆ ದೇಹ ಕರ್ಮ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಇರುವಿಕೆ, ಜ್ಞಾನಂ = ಸಾಮಾನ್ಯ ಜ್ಞಾನವು, ವಿಜ್ಞಾನಂ = ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನವು, ಆಸ್ತಿತ್ಯಮೇವ ಹ = ಧರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿದರೆ ಧರ್ಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಾಗಿ ಧರ್ಮೋಪದೇಶವು ಕೊಡಲ್ಪಡುವುದಾದ ಪ್ರಯೋಜನವಿದೆ ಎಂಬೀ ಭಾವನೆಯೂ, ಇದುಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಸಮುದಾಯವು, ಸ್ವಭಾವಜಂ = ಸಹಜವಾದ, ಬ್ರಾಹ್ಮಂ ಕರ್ಮ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಕರ್ಮವು.

|| ೪೨ ||

ಹೀ-ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಸ್ವಾಧೀನಿಕ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಶೌರ್ಯಂ ತೇಜೋ ಧೃತಿರ್ದಾಕ್ಷ್ಯಂ ಯುದ್ಧೇ ಚಾಪ್ಯವಲಾಯನಂ |
ದಾನಮಾಶ್ವರಭಾವಶ್ಚ ಕ್ಷಾತ್ರಂ ಕರ್ಮ ಸ್ವಭಾವಜಂ || ೪೩ ||

ಅ || ಶೌರ್ಯಂ = ಕೂರತನವು ಅಂದರೆ ಹೆದರದಿರುವುದು, ತೇಜಃ = ಕಂಠದಲ್ಲಿರುವ ಕಾಂತಿ
ವಿಕಿರಣವು, ಧೃತಿಃ = ಧೈರ್ಯವು, ದಾಕ್ಷ್ಯಂ ಚ = ಪಟುತ್ವವೂ, ಯುದ್ಧೇ ಅಪಲಾಯನಮಪಿ = ಯುದ್ಧ
ದಲ್ಲಿ ಹೆದರಿ ಓಡಿಹೋಗದಿರುವುದು, ದಾನಂ = ಗೋವು ಭೂಮಿ, ತಲ ಹಿರಣ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು
ಕಾಪ್ತದಲ್ಲಿ ದಾನಮಾಡುವುದು, ಆಶ್ವರಭಾವಶ್ಚ = ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ಶಿಷ್ಟಪರಿವಾಲನ ಮಾಡುವ
ಶಕ್ತಿಯು. (ಇದುವೊದಲಾದ ಕರ್ಮಸಮುದಾಯವು) ಸ್ವಭಾವಜಂ = ಸಹಜವಾದ, ಕ್ಷಾತ್ರಂ ಕರ್ಮ =
ಕ್ಷತ್ರಿಯಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಕರ್ಮವು

ವಿ || (1) ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಧರ್ಮಗಳಾದ ಶಮದಮಾದಿಗಳೂ ಕೂಡ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಿಮೆ
ಯಾಗಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೂ ಧರ್ಮಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. (2) ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಧರ್ಮಗಳೂ ಕೂಡ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ
ಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮದಿಂದ ಕಡಿಮೆಗಳಾಗಿಯೆನಿಸಿದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. || ೪೩ ||

ಹೀ - ವೈಶ್ಯ ಮತ್ತು ಕೂದ್ರರ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

ಗೀ || ಕೃಷಿಗೋರಕ್ಷವಾಣಿಜ್ಯಂ ವೈಶ್ಯಕರ್ಮ ಸ್ವಭಾವಜಂ |
ಪರಿಚರ್ಯಾತ್ಮಕಂ ಕರ್ಮ ಶೂದ್ರಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವಭಾವಜಂ || ೪೪ ||

ಅ || ಕೃಷಿಗೋರಕ್ಷವಾಣಿಜ್ಯಂ = ವ್ಯವಸಾಯವೂ, ಗೋವುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದು, ವ್ಯಾಪಾರವೂ
(ಇವು ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಸಮುದಾಯವು) ಸ್ವಭಾವಜಂ = ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾದ, ವೈಶ್ಯಂ ಕರ್ಮ = ವೈಶ್ಯರ
ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಕರ್ಮವು. ಅಪಿ = ಮತ್ತು, ಪರಿಚರ್ಯಾತ್ಮಕಂ ಕರ್ಮ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವೈಶ್ಯರ
ಸೇವಾರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವು. ಶೂದ್ರಸ್ಯ = ಶೂದ್ರರಿಗೆ, ಸ್ವಭಾವಜಂ = ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾದುದು. || ೪೪ ||

ಹೀ - ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ವರ್ಣಭೇದದಿಂದ ಕರ್ಮಭೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ -

ಗೀ || ಸ್ತೇ ಸ್ತೇ ಕರ್ಮಣ್ಯಭಿರತಃ ಸಂಸಿದ್ಧಿಂ ಲಭತೇ ನರಃ |
ಸ್ವಕರ್ಮನಿರತಃ ಸಿದ್ಧಿಂ ಯಥಾ ವಿಂದತಿ ತಚ್ಛ್ರೇಣ || ೪೫ ||

ಅ || ಸ್ತೇ ಸ್ತೇ ಕರ್ಮಣಃ = ತಂತಮ್ಮ ವರ್ಣಾಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ, ಅಭಿರತಃ =
ಕಳೆದುಕೊಂಡು (ಅಂದರೆ ತಂತಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ತ್ರಿಪರಮಾತ್ಮನ ಆರಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕ) ನರಃ =
ಮನುಷ್ಯನು. (ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸತಕ್ಕವನು) ಸಂಸಿದ್ಧಿಂ = ಮೋಕ್ಷವನ್ನು, ಲಭತೇ = ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ,
ಸ್ವಕರ್ಮನಿರತಃ = ತಮ್ಮತಮ್ಮ ವರ್ಣಾಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ವಿಹಿತಗಳಾದ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದ ಮನುಷ್ಯನು,
ಸಿದ್ಧಿಂ = ಮೋಕ್ಷವನ್ನು, ಯಥಾ ವಿಂದತಿ = ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ತತ್ = ಆ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು, ಶ್ರೇಣಃ
= ಗಳು. || ೪೫ ||

ಗೀ || ಯತಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ಭೂತಾನಾಂ ಯೇನ ಸರ್ವಮಿದಂ ತತಂ |
ಸ್ವಕರ್ಮಣಾ ತಮುಚ್ಚರ್ಚ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಂ ವಿಂದತಿ ಮಾನವಃ || ೪೬ ||

ಅ || ಯತಃ = ಯಾವ ಭಗವಂತನಿಂದ. ಭೂತಾನಾಂ = ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳ, ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ = ವ್ಯಾಪಾರವು (ನಡೆಯುತ್ತದೋ) ಯೇನು = ಯಾವ ಭಗವಂತನಿಂದ, ಇವಂ ಸರ್ವಂ = ಈ ಜೀತನಾಡೀತನಾತ್ಮಕವಾದ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತು, ತತಃ = ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ, ತಂ = ಅಂತಹ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಮಾನವಃ = ಪ್ರಾಣಿ ಮೊದಲಾದವರು, ಸ್ವಕರ್ಮಣಾ = ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ವಿಹಿತಗಳಾದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕರ್ಮದವಾದಿ ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಅಭ್ಯರ್ಥ್ಯ = ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಡೆನ್ನಾಗಿ ಪೂಜಿಸಿ, ಸಿದ್ಧಿಂ = ಮೋಕ್ಷವನ್ನು, ಎಂದಕೀ = ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. || ೪೬ ||

ಹೀ - ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾಗಿ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

ಗೀ || ಶ್ರೀಯಾನ್ಸ್ವಧರ್ಮೋ ವಿಗುಣಃ ಪರಧರ್ಮಾತ್ಸ್ವನುಷ್ಠಿತಾತ್ |
ಸ್ವಭಾವನಿಯತಂ ಕರ್ಮ ಕುರ್ವನ್ನಾಪೋತಿ ಕಿಲ್ವಿಷಂ || ೪೭ ||

ಅ || ಸ್ವಧರ್ಮಃ = ತಮ್ಮತಮ್ಮ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ವಿಹಿತವಾದ ಧರ್ಮವು, ವಿಗುಣಃ = ಕೆಲವು ಅಂಗ ವೈಕಲ್ಯವುಳ್ಳದ್ದಾದರೂ, ಸ್ವನುಷ್ಠಿತಾತ್ = ಯಾವ ವಿಧವಾದ ವೈಕಲ್ಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಸಮಸ್ತ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಮಾತುಳ್ಳವು, ಪರಧರ್ಮಾತ್ = ತಮ್ಮತಮ್ಮ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ವಿಹಿತವಾಗದೆ ಇದ್ದು ಇತರರ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ವಿಹಿತವಾದ ಧರ್ಮಕ್ಕಿಂತ, ಶ್ರೀಯಾನ್ = ಶ್ರೀತ್ವವು. ಪುರುಷಾರ್ಥ ಸಾಧನವು, ಸ್ವಭಾವನಿಯತಂ = ತಮ್ಮತಮ್ಮ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ವಿಹಿತವಾದ, ಕರ್ಮ = ಕರ್ಮವನ್ನು ಕುರ್ವನ್ = ಮಾಡುವವನು. ಕಿಲ್ವಿಷಂ = ಅಂಗವೈಕಲ್ಯದಿಂದಂಟಾಗುವ ದೋಷವನ್ನು, ನಾಪೋತಿ = ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅಂಗವೈಕಲ್ಯವು ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಶಂಕೆಯಿಂದ ತಮ್ಮ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಡಕೂಡದು.) || ೪೭ ||

ಹೀ - ಯಾರಿಗೂ ಯಾವುದೊಂದು ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಅಂಗವೈಕಲ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳೂ ಅಂಗವೈಕಲ್ಯರೂರ ದೋಷವುಳ್ಳವುಗಳೇ ಆದರೂ ಅಂತಹ ದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬುವ ಭಯದಿಂದ ತಂತಮ್ಮ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ವಿಹಿತಗಳಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸರ್ವಧಾ ಬಿಡಕೂಡದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

ಗೀ || ಸಹಜಂ ಕರ್ಮ ಕೌಂತೇಯ ಸದೋಷಮಪಿ ನ ತ್ಯಜೇತ್ |
ಸರ್ವಾರಂಭಾ ಹಿ ದೋಷೇಣ ಧೂಮೇನಾಗ್ನಿರಿವಾವೃತಾಃ || ೪೮ ||

ಅ || ಹಿ = ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ಧೂಮೇನ ಅಗ್ನಿರಿವ = ದಿಂಕಿಯು ಹೊಗೆಯಿಂದ ಮುಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಂತೆಯೇ, ಸರ್ವಾರಂಭಾಃ = ಮಾತನ ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳೂ, ದೋಷೇಣ = ಅಂಗವೈಕಲ್ಯರೂರದಿಂದ ದೋಷದಿಂದ, ಅವೃತಾಃ = ಕೂಡಿದವುಗಳೇ ಅಗಿವೆಯೋ (ಆದಕಾರಣ ವೈಕಲ್ಯವು ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತವಾದ್ದರಿಂದ) ಕೌಂತೇಯ = ಕುಂತೀಪುತ್ರನೇ, ಸದೋಷಮಪಿ = ದುಃಖಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವು ಸಹಜಂ ಕರ್ಮ = ತಮ್ಮತಮ್ಮ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ವಿಹಿತವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು, ನ ತ್ಯಜೇತ್ = ಬಿಡಕೂಡದು. || ೪೮ ||

ಹೀ—ಯಯಾ ಧರ್ಮಮಧರ್ಮಂ ಚ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಧರ್ಮಾದಿವಿಷಯಕವಾದ ರಾಜಸಬುದ್ಧಿಯು ಅಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ, ಎಂಬೀ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಥಾ || ಯಥಾರ್ಥತ್ವನಿಯಮಾಭಾವೇ ರಾಜಸ್ಯಾಃ | ಅನ್ಯಥ್ಯಾ ಕಾಮಸ್ಯಾ ಭೇದಾಭಾವಾತ್ || ೩೧—೪೮ ||

ಅ || ರಜೋಗುಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೆ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ, ಎಂಬುವ ನಿಯಮವಿಲ್ಲವೆಂಬುವಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವು. (ಅಂದರೆ ಅಯಥಾವತ್ಪ್ರಜಾಸಾತಿ (ಶ್ಲೋ. ೩೧) ಎಂದು ಕೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನ ಜನನ ನಿಯಮವಿಲ್ಲವೆಂಬುವಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವು. ಅಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮಾದಿವಿಷಯಕವಾದ ರಾಜಸಬುದ್ಧಿಯು ಅಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ.) ಹೀಗೆ ಅರ್ಥಮಾಡದಿದ್ದರೆ ರಜೋಗುಣಯುಕ್ತವಾದ ಬುದ್ಧಿಗೆ ತಮೋಗುಣಯುಕ್ತವಾದ ಬುದ್ಧಿಗಿಂತ ಭೇದವು ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗಬೇಕಾಗುವುದು. || ೩೧-೪೮ ||

ಹೀ—ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವತ್ರಿಯವಿಶಾಂ ಎಂಬೀ ೪೧ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ--
ಅದರಲ್ಲಿ ಕಮದಮಾದಿಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರದ್ದೇ ಧರ್ಮಗಳು, ಎಂಬೀ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾರೆ—

ಕಾ || (೧) ಶಮೋ ದಮಸ್ತಪಃ ಶೌಚಂ ಕ್ಷಾಂತಿರಾರ್ಜವಮೇವ ಚ | ಜ್ಞಾನಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಾಸ್ತಿತ್ವಂ ವಿಪ್ರ(ಬ್ರಹ್ಮ)ಕರ್ಮ ಸ್ವಭಾವಜಂ | ಏತೇ ಗುಣಾಃ ಕಿಂಚಿದೂನಾ ವಿಪ್ರಾತ್ ಕೃತ್ರಿಯ ಏವ ಚ || (೨) ಅಧಿಕಾ ನಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಭ್ಯಃ ಕೇಘುಚಿಚ್ಛಕ್ರವರ್ತಿಫು | ಮುಷಯಸ್ತೇವ ವಿಜ್ಞೇಯಾ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾದಯೋ ನೃಪಾಃ || (೩) ಶೌರ್ಯಂ ಕೇಜೋ ಧೃತಿರ್ಧಾರ್ತೈಃ ಯಾದ್ರೇ ಚಾಪ್ಯಪಲಾಯನಂ | ದಾನಮಾಶ್ರರಭಾವಶ್ಚ ಕೃತ್ರಿಯೇಭ್ಯೋ ಗುಣಾ ಅಪಿ || (೪) ಕೃತ್ರಿಯೋನಬ್ರಹ್ಮಗುಣೋ ವೈರಃ ಕೃಷಾದಿಜನನಃ | ಷತ ಉನಃ ಶಮಾದ್ವೈರ್ಯಃ ಶುಕ್ರೂಘಃ ಶೂದ್ರಉಚ್ಯತೇ || (೫) ಅಧಿಕಾಶ್ಚೇದ್ಗುಣಾಃ ಶೂದ್ರೇ ಭ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಃ ಸ ಉಚ್ಯತೇ | ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಽಪ್ಯಲ್ಪಗುಣಕಃ ಶೂದ್ರಃ ಏವೇತಿ ಕೀರ್ತಿತಃ || (೬) ನರೋಽಪಿ ಯೋ ದೇವಗುಣೋ ಜ್ಞೇಯೋ ದೇವೋ ನೃಪಾಂ ಗತ ಇತಿ ಚ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಕಮದಮಾದಿಗಳು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಧರ್ಮವು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳು ಕೃತ್ರಿಯರಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಿಂತ ಪುಲ್ಪ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ (೨) (ಕಾರ್ತವೀರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಕೃತ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಿಂತಲೂ ಕಮದಮಾದಿಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಿಂತ ಸ್ವಭಾವಜವೆಂದು ಹೇಳುವ ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಎಂದರೆ—) ಈ ಕಮದಮಾದಿಗಳು ಕಾರ್ತವೀರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಿಂತ ಅಧಿಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ (೩) ಕಾರ್ತವೀರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ರಾಜರೂ ಮುಷಿಗಳೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು (ಅಂದರೆ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಕೃತ್ರಿಯರು ಮುಷಿಗಳಲ್ಲಾದುದರಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಮದಮಾದಿಗಳು ಇವೆ ಎಂಬುವುದು. ಮುಕ್ತವೇ ಅವರೂ ಅನೇಕರಿಗಿಂತ ಇತರರಾದ ಸುಧಾರಣ ಕೃತ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಿಂತ

ಕಮದವಾದಿಗಳು ಕಡಿಮೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. ಆದಕಾರಣ ಎರೋಧವಿಲ್ಲ.) (೩) ಹೆದರದಿರುವುದು, ಕೂರದಲ್ಲಿರುವ ವರ್ತಮ್ಯ. ಭೈರ್ಯವು, ಪಟುತ್ವವು, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹಿಂತೆರಳದಿರುವುದು, ಸತ್ಯಾತ್ಮದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಾದಿದಾಸವು. ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ಶಿಷ್ಯಕರಿವಾಲನೆಯು, ಇನ್ನು ಇತರರ ಗುಣಗಳೂ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. (೪) ವೈಶ್ಯರು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾದ, ಕಮದಮ ವೊದಲಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವರು. ಕ್ಷತ್ರಿಯರೊದಲಾದವರು ಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವರು ಕ್ರೈವರ್ಣಕರ ಸೇವೆಯಿಂದ ಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಕೂದ್ರನು ವೈಶ್ಯರಲ್ಲಿರುವ ಕಮದವಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದಲೂ ಕಡಿಮೆಯಾದ ಕಮದವಾದಿ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನು. (೫) (ಕೆಲವು ಕೂದ್ರರಲ್ಲಿಯೂ ಕಮದವಾದಿ ಗುಣಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಕಂಡಿವೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿಯೂ ಕಮದವಾದಿಗಳು ಕಡಿಮೆ ಕಂಡಿವೆ. ಆದಕಾರಣ ಈ ನಿಯಮವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಎಂದರೆ—) ಕೂದ್ರರಲ್ಲಿಯೂ ಕಮದವಾದಿಗುಣಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಇದ್ದರೆ ಅಂತಹ ಕೂದ್ರನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಸಮಾನನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಸಮಗಣಾದ ಕಮದವಾದಿ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೂ ಅಲ್ಪ ಕಮದಿಗುಣ ಗಳುಳ್ಳವನಾದರೆ ಕೂದ್ರರಿಗೆ ಸಮಾನನು. (ಅಂದರೆ ಕೂದ್ರರಿಗೆ ಸಮಗಣಾದ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.) (೬) (ಪಾತಿಯನ್ನ ಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಕೇವಲ ಗುಣಗಳಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ—) ಮನುಷ್ಯನು ಕೂಡ ಯಾವನು ದೇವತೆಗಳ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನೋ, ಆತನು ದೇವತೆಯೇ ಮನುಷ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು, ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ || ೧ ||

ಮೀ—ಹೀಗೆ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಮದವಾದಿಗುಣಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ವಾಕ್ಯಬಲದಿಂದಲೂ ಇದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ತಾ || (೧) ಸ್ವಕರ್ಮಣಾ ಕಮಭ್ಯರ್ಚೀತಿ ವಚನಾಚ್ಚ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾದಿಪ್ರಸಿಧಿ ಕಮಾದ್ಯ-
ನುವ್ರತ್ತಿಜ್ಞಾಯತೇ || (೨) ನ ಹಿ ಕಮಾದಿಕಂ ವಿನಾ ಕಸ್ಯಾಭಿವರ್ತೋರ್ಚನಂ
ಭವತಿ | ಸಮ್ಯಕ್ ಕಮಾದಿಭಿರರ್ಚನಂ ಹ್ಯಭ್ಯರ್ಚನಂ || (೩) ನ ಚ ಕಮಾದೀನ್ರಿಣಾ
ಸಿದ್ಧಿಂ ವಿಂದತಿ | ಯಜ್ಞದಾನಕರಪೂಜಾರ್ಥಮ ನ ತ್ಯಾಜ್ಯಮಿಹ್ಯುಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚ || (೪)
ಕಮೋ ಮನ್ನಿಷ್ಯತಾ ಬುದೇರ್ಧಮ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ ಇತಿ ಹಿ ಭಾಗವತೇ || (೫)
ನ ಚ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾದಿಭಿರಸಿ ಶೌಚಕರಪಾತ(ಕ್ಷ)ಮಾದಿಭಿರ್ವಿಭವಿತ್(ಭಾ)ವ್ಯಮಿತಿ
ತತ್ಪದ್ಧರ್ಮೇಷೂಚ್ಯತೇ || ೨ ||

ಅ || (೧) ಸ್ವಕರ್ಮಣಾ ಕಮಭ್ಯರ್ಚ (ಶ್ಲೋ ೪೩) ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಮದವಾದಿಗಳು ಇವೆ, ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ (೨) (ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ವರೂ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕೆಂದೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ ಕಮಾದಿಗಳು ಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ—) (ಕಮದವಾದಿ ಗುಣಗಳಿಲ್ಲದೆ ತೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಭ್ಯರ್ಚನವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ಎಂದರೆ) ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಮದವಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದೇ ಅಭ್ಯರ್ಚನವೆನಿಸುತ್ತದೆ (ಅಂದರೆ ಕಮದವಾದಿಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪೂಜಿಸುವುದೇ ಅಭ್ಯರ್ಚನವು. ಕಮಾದಿಗಳಿಲ್ಲದೆ ಅಭ್ಯರ್ಚನವು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವರೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪೂಜಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಕಮದವಾದಿಗಳು ಇರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು || ೩ ||) ಕಮದವಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಯಾರೂ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ (ಅಂದರೆ ಕಮಾದಿಗಳಿಂದ ಅರ್ಚನವೇ ಅಭ್ಯರ್ಚನವು ಕಮಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಚನವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪೂಜಿಸಿದವ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿಯಿದೆ ಕಮಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷವಾಗಲಾರದು) ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು

ಭೂಧಾ ದಿಡಕೂಡದೆಂದ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದಿ೦ದಲೂ (ಕ್ಷತ್ರಿಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಧರ್ಮಗಳಾದ ಕರ್ಮಾದಿಗಳು ಬೇರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.) (೪) (ಕರ್ಮಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಮೋಕ್ಷವು ಆಗಲಾರದೆಂಬುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ—) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾದ ಬುದ್ಧಾದಿಗಳು ಕರ್ಮವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ತನ್ನ ವಶದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ದಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ (ಭಗವದ್ಭಕ್ತಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಮೋಕ್ಷವು ಸಿಗಲಾರದೆಂಬುವುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವು) ಎಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (೫) ಕ್ಷತ್ರಿಯಾದಿಗಳು ಶೌಚ ತಪಸ್ಸು, ಕ್ಷಮಾ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಹೀನರು ಆಗಬೇಕು, ಎಂದು ಕ್ಷತ್ರಿಯಾದಿಗಳ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. (ಆದಕಾರಣ ನಿಸ್ಸೇಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮದಮಾದಿಗಳು ಇವೆ ಎಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಲೇಬೇಕು) || ೨ ||

ಹೀ—ಹೇತುಂಕರದಿಂದಲೂ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಾದಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲೇಬೇಕೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—

೧ || (೧) ಯುಕ್ತಾ ಹ್ಯೇತೈಸ್ಸರ್ವೈರ್ಗುಣೈರ್ಜನಕತುಲಾಧಾರಾದಯಃ || (೨) ಆತೋ ಯುದ್ಧೇಃಪಲಾಯನಮೈಶ್ವರ್ಯಂ ಚ ಕ್ಷತ್ರಿಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಗುಣೌ || (೩) ತಾ ಚ ಕೃಷ್ಣಾದಯೋ ಜೀವನಾರ್ಥಂ ಶುಶ್ರೂಷಾ ಯಾಜನಂ ಜೀವನಾರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಪ್ರೇತ್ಯೇತ ವಿನಾಸ್ತೇಷಾಂ ಪರಧರ್ಮಾಃ || (೪) ಶೌರ್ಯಂ ಕೇಜೋ ಧೃತಿರ್ವಾಕ್ಯಂ ದಾನಂ ಚ ಕ್ಷತ್ರಿಯೇಧಿಕಾಃ || (೫) ತದ್ವೀನಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ ತಸ್ಮಾದ್ಭೈಶ್ಚೇತಾದ್ರೇ ತತೋಲ್ಪಕಾಃ | ಅಧ್ಯಾಪನಂ ಚ ಶುಶ್ರೂಷಾ ಜೀವನಾರ್ಥಮ್ತೇ ಸತಾಂ (ಸದಾ) | ವಿಪ್ರಾದಿಷು ಕ್ರಮಾಜ್ಞೇಯಾಃ ಶೂದ್ರಸ್ಯಾಧ್ಯಾಪನಂ ವಿನಾ | ತಸ್ಮಾಚ್ಛೂದ್ರೇಲ್ಪಶುಶ್ರೂಷಾಃ ಸ್ವಭಾವಾಜ್ಜೀವನಂ ವಿನಾ || ೩ ||

ಅ || (೧) ಜನಕರಾಜ, ತುಲಾಧಾರನೆಂಬುವ ಸೈತ್ಯ ದಂಡಧಾರ ಮೊದಲಾದ ಶೂದ್ರ ಮೊದಲಾದವರು ಕರ್ಮದಮ ಮೊದಲಾದ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತಾರೆಯೇ ಎಷಯವು | ಭಾರತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದವಾಗಿದೆ. (೨) (ಕರ್ಮದಮಾದಿಗಳು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಧರ್ಮವಾದರೆ ಇದು ಸ್ವಧರ್ಮವು. ಇದು ಪರಧರ್ಮವು ಎಂದು ವಿವೇಕವು ಹೇಗೆಂದರೆ—) ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಕರ್ಮಾದಿಗಳು ಕ್ಷತ್ರಿಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿರುವುದಾದರೂ, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹಿಂತೆರಳದಿರುವುದು, ದುಷ್ಕನಿಗ್ರಹ, ಶಿಕ್ಷೆ, ಕಂಪನವೆಂಬೀ ಐಶ್ವರ್ಯವು ಇವೆರಡು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ವಿಶೇಷಗುಣಗಳು. (೩) (೧) ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ವಿಶೇಷಗುಣಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಆಪಲಾಯನ, ಐಶ್ವರ್ಯವು ಗುಣಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಪರಧರ್ಮಗಳು ವೈಶ್ಯರಿಗೆ ವಿಶೇಷಗುಣಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಕೃಷಿ, ವಾಣಿಜ್ಯ, ಗೋರಕ್ಷೆ, ಕುಸೀದ ಎಂಬೀ ಗುಣಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಪರಧರ್ಮಗಳು ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಸಚ್ಚಿದ್ರೂಪಿಗೆ ವಿಶೇಷಗುಣವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರ ಸೇವೆಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಪರಧರ್ಮಗಳು ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ವಿಶೇಷಗುಣಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಯಾಜನ ಅಧ್ಯಾಪನ ಶ್ರತ್ಯುಕ್ತ ಈ ಗುಣಗಳೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಪರಧರ್ಮಗಳಾಗುತ್ತವೆ (೪) (ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಧರ್ಮಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಕರ್ಮದಮಾದಿಗಳು ಪರಸಾಧಾರಣಗಳಾದುದಿಗೂ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಶೌರ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಶೇಷಧರ್ಮಗಳೆಂದು ವಿಶೇಷಗುಣವು | ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಅಧ್ಯಾಪನ ಮೊದಲಾದವು ಮಾತವು ಕಂಪನವು ಶುಶ್ರೂಷಾ ಮೊತ್ತವು ಕೃಷಕರವು ಎಂದು ವಿಶೇಷಗುಣವು, ಎಂದರೆ - ೧ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಪರಮಾಧಾರಣ ಧರ್ಮ

ಗಳೆಂದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ—) ಕೂರತನ, ಕಾಂತಿ, ಧೈರ್ಯ, ಪಟುತ್ವ, ದಾನ, ಇವು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಇತರರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಇವೆ. (ಇವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕಗಳು) (೫) (೧) ಈ ಶೌರ್ಯಾದಿಗುಣಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗಿಂತ ಅಲ್ಪಗಳೂ ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕಗಳೂ ಆಗಿವೆ. ಮತ್ತು ವೈಶ್ಯರಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ. ಕೂದ್ರರಲ್ಲಿ ವೈಶ್ಯರಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ. ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲದೆ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ (ಯಾವಾಗಲೂ) ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿಸುವುದು ಸೇವೆಯೂ ಕೂಡ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಡಿಮೆ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಈ ಧರ್ಮಗಳು ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು. ಕ್ಷತ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ. ವೈಶ್ಯರಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ. ಕೂದ್ರರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಅಧ್ಯಾಪನ ಹೊರತು. ಅಂದರೆ ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿಸುವುದು ಹೊರತು ಸೇವೆಯೇ ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ಆದುದರಿಂದ ಸೇವೆಯು ಸರ್ವರ ಧರ್ಮವಾಗದಿರುವುದಾದರೂ ಕೂದ್ರರು ಜೀವನರೂಪವಾದ ಉಪಾಧಿ ಹೊರತು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಸಜ್ಜನರನ್ನು ಅಲ್ಪವಾಗಿ ಸೇವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವರು. (೨) ಕೂದ್ರನೂ ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಬಹಳ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. || ೩ ||

ಪೀ—ಶೌರ್ಯಾದಿಗಳು ಸರ್ವಸಾಧಾರಣಗಳಾದರೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಗುಣಗಳು ಯಾವುವು? ಎಂದರೆ—

ಶಾ || (೧) ಏಕೇ ನೈಸರ್ಗಿಕಾ ಭಾವಾಃ ಸ್ಯಾದ್ವ್ಯಾಪೋಃಸ್ಥೋಪಿ ಕೌತ್ರಚಿತಃ | ಬಲಾದ್ವಿರುದ್ಧಭಾವಸ್ತು ಹೇಯಃ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೋಪಿ ಯಃ || (೨) ಅನಿಸರ್ಗೋಪಿ ಹಿ ಶುಭೋ ವರ್ಧನೀಯಃ ಪ್ರಯತ್ನತಃ || (೩) ಯಾಜನೈಶ್ಚೈರ್ಯಪೂರ್ವಾಸ್ತು ನಾನ್ಯೈಃ ಕಾರ್ಯಾ ಶುಭಾ ಅಪಿ || (೪) ಅಪಲಾಯನಂ ಚ ಕೂದ್ರಾಣಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಕೃತ್ಕಾರ್ಥಮಿಷ್ಯತ ಇತಿ ಚ || ೪ ||

ಅ || (೧) ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಶೌರ್ಯಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಇತರಗಳಾದ, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅಪಲಾಯನ, ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ಶಿಕ್ಷಣವಿವೇಕಗಳು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಧರ್ಮಗಳು. ಕೃಷಾದಿಗಳು ವೈಶ್ಯರಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಧರ್ಮಗಳು. ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಶುಕ್ಲೋಷಾ ಕೂದ್ರರಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಧರ್ಮವು. ಯಾಜನ, ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತಿಗ್ರಹ, ಇವುಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಸಾಧಾರಣ ಅಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮಗಳು (ಯುದ್ಧಾದಿ ಧರ್ಮಗಳು ಕ್ಷತ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಗೆ ನಿಯತಗಳೇ ಆಗುತ್ತವೇ ಎಂದರೆ—) ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಯುದ್ಧಾದಿಗಳೂ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಕೃಷಾದಿಗಳೂ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮವೂ ಕೃತಿತ್ವ ಉಂಟಾಗುವುದು. (ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಯಾಜನ ಮೊದಲಾದುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದುದಾಗಿದ್ದು ಅದು ಶರಾಚಿತ್ಕಾರ್ಯವೂ ಆಗುವುದು ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಯಾವ ಮೊದಲಾದ ವಿರುದ್ಧ ಧರ್ಮವೂ ಬರುವುದು. (೨) ಅಧ್ಯಾಪನ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಗುಣಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಅಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಅತ್ಯುಪಯುಗವಾಗದಿದ್ದರೂ ಕ್ಷಾಜ ಗಣಿವೆ ಕಿಳಿದುಕೊಳ್ಳತೊಡಗು. ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ—) ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಅಧ್ಯಾಪನ ಮೊದಲಾದುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ದತ್ತರೂ ಶುಭವಾದುದನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಧಿವರ್ತಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು. (೩) ಯಾಜನ, ವಿಕೃತ್ಯ, ಯದ್ವತ್ಪಿ ದ್ವಿವಿಧವಾದುದು. ಅನ್ಯಾಪನ, ಪ್ರತಿಗ್ರಹಾದಿಗಳು ಶುಭಧರ್ಮಗಳಾದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಇತರರ ಸರ್ವಥಾ ಮಾಡತೊಡಗು. (ಅಂವೇ ಯಾಜನವನ್ನು ಕ್ಷತ್ರಿಯನು ಮಾಡಿ

ಬಾರನು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ಶಿಷ್ಟಪರಿಪಾಲನ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಕೂಡದು, ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಕಾರ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. (೪) ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಾಗಿಯೂ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗಾಗಿಯೂ ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ಶೂದ್ರರು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಓಡಬಾರದು. ಹೀಗೆ ಓಡದಿರುವುದು ಧರ್ಮವು.

|| ೪ ||

ತಾ || (೧) ಪ್ರಸಹ್ಯ ವಿತ್ತಾಹರಣಂ ತಾರೀರೋ ದಂಡ ಏವ ಚ | ಅಶಿಷ್ಯಾಣಾಂ ಶಾಸನಂ ಚ ತಥೈವಾರ್ಥವಿನಾಶನಂ | ಏಷ ಈಶ್ವರಭಾವಃ ಸ್ಯಾನ್ಮ ಕಾರ್ಯ | ಕ್ಷತ್ರಿಯೇತರೈಃ || (೨) ಸರ್ವೇ ವಿಧರ್ಮಿಣಃ ಶಾಸ್ತ್ರಾಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯೈರ್ಯತ್ನತಃ ಸದಾ | ಅಂಗಾದ್ಯಹಾನಿ-ಕೃದ್ಧಂಡಃ ಶಿಷ್ಯೇಷು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಭಿಃ | ಕಾರ್ಯೋ ದೇಹೇಽಪಿ ಶಿಷ್ಯಶ್ಚ ಸ್ವಾಮಿನಾ ಸ್ವೇನ ವಾರ್ಷಿಕಃ || (೩) ಪುತ್ರಾನುಜಾದಯಃ ಸರ್ವೇ ಶಿಷ್ಯಾ ಏವ ನಿಸರ್ಗತಃ | ಗುರುವಶ್ಚೈವ ಮಿತ್ರಾಣಿ ಸಖಿಸಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಃ | ಸಂಬಂಧಿಸಶ್ಚ ಸರ್ವೇಽಪಿ ತತ್ತ-ದೋಗೈಕೀಯಾಃ ಪಿಲೈಃ | ಶಿಕ್ಷಣೇಯೇಷು ಭಾವೇಷು ಶಿಕ್ಷಣೇಯಾಃ ಪ್ರಯತ್ನತಃ || (೪) ಉನ್ಮಾದೇ ಬಂಧನಾದ್ಭಿವಾ ತಾಡನಂ ನ ಗುರೋಃ ಕೃಚಿತ್ | ಪಾಪಂ ಚರಂತಸ್ತನ್ಮೇಽಪಿ ಸರ್ವೇ ದೃಷ್ಟಿಪಥಂ ಗತಾಃ | ಶಕ್ತಿತೋ ವಾರಣೇಯಾಃ ಸ್ವ-ರ್ದೇಶಕಾಲಾನುಸಾರತಃ || (೫) ತದುಕ್ತಮವಿರೋದ್ಧಾರಃ ಸಂಕ್ಯಾಜ್ಞಾ ಗುರವೋಽಪಿ ತು | ಯಥಾಶಕ್ತಾನುಶಾಸ್ತ್ರೈವ ಕಾಲತೋಽಪಿ ನ ಚೇಚ್ಛುಭಾಃ || (೬) ವಿಷ್ಣೌ ಪರ-ಮಭಕ್ತಸ್ತು ನ ಶ್ಯಾಜ್ಯಃ ಶಾಸ್ತ್ರ ಏವ ಚ | ಶಿಕ್ಷಯಂಶ್ಚ ಗುರೂಂಚೈಷೋ ಗುರು-ವನ್ನೈವ ಶಿಕ್ಷಯೇತ್ || (೭) ಮಹಾಂತೋ ನಾನುಶಾಸ್ತ್ರಾಶ್ಚ ವಿರುದ್ಧಾಚರಿತಾ ಅಪಿ | ಯದಿ ಚ ಸ್ವಾಧಿಕಾ(ನ ಸ್ತೋತ್ರಮಾ)ನಾಂ ತೇ ವಿರೋಧಂ ನೈವ ಕುರ್ವತ ಇತ್ಯಾದಿ ಚ || ೫ ||

ಅ || (೧) ಬಲಾತ್ಕಾರದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವುದು, ದೇಹಕ್ಕೆ ತಾಡನ ನಡೆಸುವುದನ್ನು ಮಾಡುವುದು, ಶಿಷ್ಯರಾಗದವರನ್ನು ಶಾಸನಮಾಡುವುದು ಹಾಗೆಯೇ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಏಣಾಶಗೊಳಿಸುವುದು, ಈ ರೀತಿಯಾದ ವಶ್ಯಾರ್ಥವು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಧರ್ಮವು. ಇತರರಿಗೆ ಧರ್ಮವಲ್ಲ. (೨) ಧರ್ಮಭ್ರಷ್ಟರಿಲ್ಲರನ್ನು ಕ್ಷತ್ರಿಯರು ಸದಾ ಪ್ರಯತ್ನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶಾಸನಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳು ಕೂಡ ಅಂಗಾದಿಗಳಿಗೆ ಹಾನಿಕರವಾಗದಿರುವ ದಂಡವನ್ನು ಶಿಷ್ಯರು, ಮಕ್ಕಳು ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ದೇಹಕ್ಕೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಶಾಣಾಘಾಯೇ ಬಂದವನು ಅಥವಾ ಅವನ ಸ್ವಾಮಿಯಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟವನೂ ಶಿಷ್ಯನೆನ್ನಿ ಸುತ್ತಾನೆ. (೩) ಮಕ್ಕಳು ತಮ್ಮಂದಿಯರು ಮೊದಲಾದವರಿಲ್ಲರೂ ಸ್ವಭಾವತಃ ಶಿಷ್ಯರೇ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಗುರುಗಳು, ಮಿತ್ರರು, ಸಖಿಗಳು, ಪತಿಭರ್ತರು, ಸಂಬಂಧಿಕರು ಎಲ್ಲರೂ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಶಿಕ್ಷಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು. (೪) ಗುರುಗಳಿಗೆ ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದರೆ ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿವಾಕುವದು, ಬಿಡುವುದು, ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ವಾಸನ ಮಾಡಬಹುದು. ಸರ್ವಥಾ ಜೊಡೆಯಬಾರದು. ಇತರರೂ ಕೂಡ ವಾಸವನ್ನು ಮಾಡುವವರು. ದೃಷ್ಟಿ ವಿಷಯದಾದರೆ ದೇಶಕಾಲಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಶಕ್ತಿಸುಸಾರವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಿಸಲಾಗುತ್ತಾರೆ. ಗುರುಗಳೇ ಇದರೂ ಅವರು ತಮಗಿಂತ ಉತ್ತಮರಿಗೆ ವಿರೋಧರೂಪ ಮಹಿಮಾಪವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಅಂತಹವರನ್ನು ಶಕ್ತಿಸುಸಾರ ಅನುಶಾಸನಮಾಡಿದರೂ ಅವರ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಾರದಿರುತ್ತೆ. (ಉಪದೇಶಗುರುಗಳಿಗೆ)

ಅವರನ್ನು ಬಿಡಲೇಬೇಕು. (೬) ಗುರುಗಳು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪರಮಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದರೆ ಅವರು ತಮಗಿಂತ ಉತ್ತಮರಾದವರ ವಿರೋಧವನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಅಂತಹವರನ್ನು ಬಿಡಕೂಡದು ಶಾಪನವಾಗಲೇ ಬೇಕು. ಗುರುಗಳನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸತಕ್ಕ ಶಿಷ್ಯನು ಗುರುಗಳು ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುವಂತೆ ತಾಡನಾದಿಗಳಿಂದ ಗುರುಗಳನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಕೂಡದು. (೭) ಮಹಾನುಭಾವರು ತಮ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತಮರಾದವರ ವಿರೋಧವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಬೇರೆ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ (ಶಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧಾಚಾರವುಳ್ಳವರಾದರೂ) ಅವರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಕೂಡದು. ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮೇಯವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

|| ೫ ||

ಹೀ—ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳ ಆಪದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ವಂತಿಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಶಾ || (೧) ಆಪತ್ತು ವಿಪ್ರಃ ಕ್ಷಾತ್ರಂ ಕು ವಿಶಾಂ ನಾ ಧರ್ಮಮಾಚರೇತ್ | ಕ್ಷಾತ್ರಾಸಿದ್ಧೌ ನ ಶೂದ್ರಸ್ತು ವಿಪ್ರಕ್ಷತ್ರಿಯಯೋಃ ಕೃಚಿತ್ || (೨) ಕ್ಷತ್ರಿಯೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಮಾಪತ್ತು ತದಾಪತ್ತು ವಿಶಾಮಪಿ | ಕ್ಷತ್ರಿಯೋ ವಿಪ್ರಧರ್ಮೋಽಪಿ ನೈವ ಭೈಷ್ಠ್ಯಪ್ರತಿಗ್ರಹೀ || (೩) ವೈಶ್ಯ ಆಪತ್ತು ಶೌದ್ರಂ ಕು ಧರ್ಮಮೇಕಂ ನ ಚಾಪರಂ || (೪) ಶೂದ್ರ ಆಪತ್ತು ವಿಡ್ವರ್ಮಾ ತದಾಪತ್ತು ಚ ಕಾರುಕಃ | ಶೂದ್ರಸ್ತು ವೈಶ್ಯಧರ್ಮೋಽಪಿ ನೈವ ವೇದಾಕ್ಷರೋ ಭವೇತ್ | ಆತ್ಮಾಪದಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯೋಽಪಿ ಪಾದಕುಶ್ರೂಪಣಂ ವಿನಾ | ಶೌದ್ರಧರ್ಮಂ ಚರನ್ನಿಪ್ರಕ್ಷತ್ರಿಯೇಷು ನ ದುಷ್ಯತಿ || (೫) ಯೇಷು ಕರ್ಮಸು ಯಾಚ್ಯಸ್ಯಾತ್ಮಾಮಿನಾಃಪಿ ನ ಯಾಚಿತಾ | ಶೌದ್ರಾಣ್ಯಪಿ ಸ್ವಧರ್ಮತೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯಸ್ಯಾಪದೋ ಯದಿ | ಆತ್ಮನಕ್ಷೇದ್ವಲಾಧಿಕಂ ಸಾನುಬಂಧಾದಪಿ ಪ್ರಭೋಃ | ಧರ್ಮಾರ್ಥಂ ಸೇವತೋರ್ಹಾರ್ಥಂ ವಿಪ್ರಧರ್ಮಾದಿಕಾದ್ಯರಃ | ಪ್ರಭುಸಾ ಯಾಚ್ಯವೃತ್ತಿಸ್ತು ವಿಶೇಷೇಣಾಪಿ ಧರ್ಮಭಾಕ್ || (೬) ಬಾಹ್ಯೋರ್ಬಲಾಧಿಕೋ ಯಃ ಸ್ಯಾತ್ ಕ್ಷತ್ರಿಯೋ ವಿದ್ಯಯಾಧಿಕಃ | ವಿಶ್ವೋ ಭಾಗವತೌ ಬೈಕೌ ಸೇಶಾ ಲೋಕಾಸ್ತಯೋರಿಮ ಇತ್ಯಾದಿ (೭) ವ್ಯಾಸಸ್ತುತೌ || ೬ ||

|| ೧೦ ||

ಅ || (೧) ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಆಪತ್ತಾಲದಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು ಅದು ಸಿಗದಿದ್ದರೆ (ಆದರಿಂದ ಜೀವನವಾಗದಿದ್ದರೆ) ವೈಶ್ಯರ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು ಶೂದ್ರನು ಯಾವಾಗಲೂ ವಿಶತ ಆಪತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. (೨) ಕ್ಷತ್ರಿಯನು ಆಪತ್ತಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಅದು ಸಿಗದಿದ್ದರೆ—ವೈಶ್ಯರ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಕ್ಷತ್ರಿಯನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಧರ್ಮವುಳ್ಳವನಾದಾಗ್ಯೂ ಭಿಕ್ಷಾನ್ನವನ್ನು ಬೇಡುವವನಾಗಬಾರದು. (೩) ವೈಶ್ಯನು ಆಪತ್ತಾಲದಲ್ಲಿ ಶೂದ್ರಧರ್ಮವೊಂದನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಶೂದ್ರನು ಆಪತ್ತಾಲದಲ್ಲಿ ವೈಶ್ಯಧರ್ಮವುಳ್ಳವನಾಗಬಹುದು. ಇದೇನಾದರೂ ಜೀವನವಾಗದಿದ್ದರೆ ಕರ್ಮಾರ್ಥ ತತ್ತ್ವತಮೋದಗಾದ ಕರ್ಮವುಳ್ಳವನಾಗಬಹುದು. (೪) ಶೂದ್ರನು ವೈಶ್ಯರ ಧರ್ಮವುಳ್ಳವನಾದಾಗ್ಯೂ ವೇದಾಕ್ಷರಾದಿಗಳ ಕರ್ಮಾದಿಗಳುಳ್ಳವನಾಗಬಾರದು. ಆತ್ಮಾಪತ್ತಾಲದಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶೂದ್ರರ ಸಹಜ ಧರ್ಮವಾದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವನಾದರೂ ವಾದೇವೆ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಸೇವೆ ಮಾಡದರೆ ದುಷ್ಕನಗುವುದಿಲ್ಲ. (೫) ಕ್ಷತ್ರಿಯನು ಶೂದ್ರಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ದುಷ್ಕನಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಅಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ತನ್ನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಲಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ

ವಾಗದಿದ್ದರೆ ಆತನಿಗೆ ಸಪರವಾರಸಾದ ಪ್ರಭುವಿನಿಂದ ಬಲವು ಜಾಸ್ತಿ ಇದ್ದರೂ ಧರ್ಮವು ಲಭಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆತನನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸದೆ ಪ್ರಭುವಿನಿಂದಲೂ ಯಾವ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿತನಾಗುತ್ತಾನೋ, ಆ ಕರ್ಮವು ಕೂಡ ಕರ್ಮವಾದರೂ ಅದನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ತಾನಾಗಿ ಕರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಯಾಚನಮಾಡಬಾರದು. ಅಷ್ಟಾಕವಾಸ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಯೋಜನವು ಸಿಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೇವಿಸುವ ಭೀಷಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅದು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧರ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ ಪ್ರಭುವಿನಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ವಿಕೇಷವಾಗಿಯೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ (೬) ಋಷಿ ಕೃತಿಯನು ಬಾಹುಗಳ ಬಲವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇತರರಿಂದ ಅಧಿಕನಾಗುತ್ತಾನೋ, ಯಾವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಅಧಿಕನಾಗುತ್ತಾನೋ, ಇವರಿಬ್ಬರು ಭಗವದ್ವಕ್ತೃರಾದರೆ ನಿಯಾಮಕರಿಂದ ಸಹಿತ ವಾದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಜಗತ್ತು ಅವರಿಬ್ಬರ ಅಧೀನಗಳು ಎಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮೇಯವು ವ್ಯಾಪ್ತ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದೆ. || ೬ ||

|| ೪೮ ||

ಹೀ—ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯಕ ಬೇರೆ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಅಸಕ್ತಬುದ್ಧಿಃ ಸರ್ವತ್ರ ಜಿತಾತ್ಮಾ ವಿಗತಸ್ಪೃಹಃ |

ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಂ ಪರಮಾಂ ಸನ್ನಾ ಸೇನಾಧಿಗಚ್ಛತಿ

|| ೪೯ ||

ಅ || ಸರ್ವತ್ರ—ಕಲ್ಪಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಕ್ತಬುದ್ಧಿಃ=ಇಚ್ಛೆ ಇಲ್ಲದಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ಜಿತಾತ್ಮಾ—ಮನಸ್ಸನ್ನು ತನ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ, ವಿಗತಸ್ಪೃಹಃ—ವಿಷಯಗಳೆಂದುಂಟಾಗುವ ಎಹಿಕ ಕುಖದಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಕುಖದಲ್ಲಿಯೂ ಇಚ್ಛೆ ಇಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯನು, ಪರಮಾಂ=ಸಂ ಪೂರ್ಣವಾದ, ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಂ=ಮೋಕ್ಷೋಪಯುಕ್ತ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು, ಅರ್ಥವು ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮದಿಂದ ಆತರವಾದ ಸರ್ವಾನಿಷ್ಕರ್ಮನಾರಾಖ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು. ಸನ್ನಾಸೇನ=ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಪರಿತ್ಯಾಗದಿಂದ ಅಥವಾ ಸಮಸ್ತಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಣದಿಂದ, ಅಧಿಗಚ್ಛತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. || ೪೯ ||

ಹೀ—ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಂ=ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಎಂದು ಕೆಲವರು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಅಯುಕ್ತವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—

ಛಾ || ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಂ ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಫಲಾಂ ಯೋಗಸಿದ್ಧಿಂ

|| ೪೯ ||

ಅ || ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಂ=ಮೋಕ್ಷವೇ ಫಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳ, ಕರ್ಮಸಮಾಧಿರೂಪವಾದ ಯೋಗಕ್ಕೆ ಫಲಭೂತವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವನ್ನು, ಎಂದರ್ಥವು || ೪೯ ||

ಹೀ—ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಂ ಎಂಬುವ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಕಾ || ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಂ ಅನಿಷ್ಟಸರ್ವಕರ್ಮನಾರಾಖ್ಯಸಿದ್ಧಿಂ

|| ೪೯ ||

ಅ || ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಂ—ಆಪ್ರಾರಬ್ಧವಾದ, ಅನಿಷ್ಟವಾದ ಸರ್ವಕರ್ಮದ ನಾರಾಖ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಎಂದರ್ಥವು.

ಹೀ—ನೈವೈರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಸಾಧನವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ಆ ಮೇಲೆ ಆಗುವ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—

ಗೀ || ಸಿದ್ಧಿಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋ ಯಥಾ ಬ್ರಹ್ಮ ತಥಾಽಪ್ನೋತಿ ನಿರೋಧ ಮೇ |
ಸಮಾಸೇನೈವ ಕೌಂತೇಯ ನಿಷ್ಕಾ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಯಾ ಪರಾ || ೫೦ ||

ಅ || ಕೌಂತೇಯಃ—ಅರ್ಜುನನೇ, ಯಾ—ಯಾವ ನೈವೈರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಯು, ಜ್ಞಾನಸ್ಯ=ಜ್ಞಾನದ, ಪರಾ ನಿಷ್ಕಾ=ಕೊನೆಯದಾದ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಾವಸ್ಥೆಯೋ, (ತಾಂ) ಸಿದ್ಧಿಂ=ಅಂಕಿತ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು (ಮನುಷ್ಯನು) ಯಥಾ ಪ್ರಾಪ್ತಃ=ಯಾವದಕ್ಕಾರ ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ, ಬ್ರಹ್ಮ=ಅದರಬ್ರಹ್ಮ ಎನಿಸಿದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು, ತಪೋತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾನೋ, ತಥಾ=ಅದಕ್ಕಾರವನ್ನು, ಸಮಾ ಸೇನೈವ=ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದಲೇ, ಮೇ=ನನ್ನಿಂದ ನಿರೋಧ=ಅಳಿದುಕೊಳ್ಳು. || ೫೦ ||

ಹೀ—ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಗಣಾದ ಧರ್ಮಾಂತರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಿಶುದ್ಧಯಾ ಯುಕ್ತೋ ಧೃತ್ಯಾಽಽತ್ಮಾನಂ ನಿಯಮ್ಯ ಚ |
ತದ್ಬಾದೀನ್ವಿಷಯಾಂಶ್ಚಕ್ಷತ್ವಾ ರಾಗದ್ವೇಷೌ ವೃದ್ಧಸ್ಯ ಚ || ೫೧ ||
ವಿವಿಕ್ತಸೇವೀ ಲಭ್ಯಾಶೀ ಯತವಾಕ್ಯಾಯಮಾನಸಃ |
ಧ್ಯಾನಯೋಗಪರೋ ನಿತ್ಯಂ ವೈರಾಗ್ಯಂ ಸಮುಪಾಶ್ರಿತಃ || ೫೨ ||

ಅ || ವಿಶುದ್ಧಯಾ=ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಬುದ್ಧ್ಯಾ=ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ, (ಅಂದರೆ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಯಿಲ್ಲದ ಅಂಶಗಳಿಂದ) ಯುಕ್ತಃ=ಕೂಡಿದ ಮನುಷ್ಯನು, ಧೃತ್ಯಾ=ಧೈರ್ಯದಿಂದ (ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಕಲ್ಪಿಯಿಂದ) ಆತ್ಮಾನಂ=ಮನಸ್ಸನ್ನು, ನಿಯಮ್ಯ ಚ=ವಿಷಯಗಳ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗದಂತೆ ಮಾಡಿ ಕಲ್ಪಾ ದೀನ್ ವಿಷಯಾನ್=ಕಲ್ಪ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು, ಚಕ್ಷತ್ವಾ=ಬಿಟ್ಟು, (ಅಂದರೆ ಕಲ್ಪಾದಿವಿಷಯ ಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕೆಂಬುವ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) ರಾಗದ್ವೇಷೌ=ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರಾಗ ದ್ವೇಷಗಳನ್ನು, ವೃದ್ಧಸ್ಯ ಚ=ಬಿಟ್ಟು, ವಿವಿಕ್ತಸೇವೀ=ದ್ವಿಷ್ಟಜನರ ಸಮ್ಮರ್ಥ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರವೇಶದಲ್ಲಿ ಆವಾಸಮಾಡುವವನಾಗಿ, ಲಭ್ಯಾಶೀ=ನಿಯತವಾದ ಅಲ್ಪಾಹಾರವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಯತವಾಕ್ಯಾಯ ಮಾನಸಃ=ವಚನ, ದೇಹ, ಮನಸ್ಸು ಇವುಗಳನ್ನು ಸದ್ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡುವವನಾಗಿ, ನಿತ್ಯಂ ಧ್ಯಾನಯೋಗಪರಃ=ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಧ್ಯಾನರೂಪವಾದ ಉಪಾಯದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಿ, ವೈರಾಗ್ಯಂ ವರಶ್ರಿಯನ್ನು, ಸಮುಪಾಶ್ರಿತಃ=ಆಶ್ರಯಿಸಿದವನಾಗಿ (ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ). || ೫೧, ೫೨ ||

ಹೀ—ಸಿದ್ಧಿಂ ಪ್ರಾಪ್ತಃ (೫೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯೋಗಸಿದ್ಧಿಯು ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಒಕ್ಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಾಯಾಂಶರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಅನುಭಾದ್ವೇಷವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ತಾರೆ—

ಭಾ || ಯಥಾ ಮೇನೋಪಾಯೇನ ಸಿದ್ಧಿಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಪ್ನೋತಿ ತಥಾ ನಿರೋಧ |
ಯಾ ಸಿದ್ಧಿರ್ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪರಾ ನಿಷ್ಕಾ || ೫೦, ೫೧, ೫೨ ||

ಅ || ಯಥಾ=ಯಾವ ಉಪಾಯದಿಂದ, ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ, ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೋ, ಅಂಕಿತ ಅದರೋಕ್ತ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯವನ್ನು ಅಳಿದುಕೊಂಡು, ಯಾವ ಸಿದ್ಧಿಯು ಜ್ಞಾನದ ಕೊನೆಯದಾದ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನಾವಸ್ಥೆಯೋ || ೫೦, ೫೧, ೫೨ ||

ಗೀ || ಅಹಂಕಾರಂ ಬಲಂ ದರ್ಶಂ ಕಾಮಂ ಕ್ರೋಧಂ ಪರಿಗ್ರಹಂ ||

ವಿಮುಚ್ಯ ನಿರ್ಮಮಃ ಶಾಂತೋ ಬ್ರಹ್ಮಭೂಯಾಯ ಕಲ್ಪತೇ || ೫೩ ||

ಅ || ಅಹಂಕಾರಂ = ತಾನೇ ಕರ್ತನೆಂಬುವ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು, ಬಲಂ = ತಾನೇ ಸರ್ವಸಮರ್ಥನೆಂಬುವ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು, ದರ್ಶಂ = ಭಯಕಾರಣವನ್ನು ತೋರಿಸದಿರುವುದನ್ನು, ಕಾಮಂ = ವಿಷಯಾಫಲಾಪೆಯನ್ನೂ, ಕ್ರೋಧಂ = ಕೋಪವನ್ನೂ, ಪರಿಗ್ರಹಂ = ಅಯೋಗ್ಯರಿಂದ ಅನ್ವವಸ್ತುಾದಿಗಳ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನು, ವಿಮುಚ್ಯ = ಬಿಟ್ಟು, ನಿರ್ಮಮಃ = ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ದೆಂಬುವ ಮಮತೆಯಿಲ್ಲದವನಾಗಿ, ಶಾಂತಃ = ಕೋಪಕಾರಣಗಳು ಒದಗಿದರೂ ಕೋಪವಾಗದಿದ್ದವನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಭೂಯಾಯ = ಸರ್ವದಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಪರಿ ಇರುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಅಂದರೆ ಸರ್ವದಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಕಲ್ಪತೇ = ಸಮರ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ. || ೫೩ ||

ಪೀ - ಮುಂದೆ ಆಗುವ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

ಗೀ || ಬ್ರಹ್ಮಭೂತಃ ಪ್ರಸನ್ನಾತ್ಮಾ ನ ಶೋಚತಿ ನ ಕಾಂಕ್ಷತಿ |

ಸಮಃ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ಮದ್ಭಕ್ತಿಂ ಲಭತೇ ಪರಾಂ || ೫೪ ||

ಅ || ಬ್ರಹ್ಮಭೂತಃ = ಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಡುತ್ತಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು, ಪ್ರಸನ್ನಾತ್ಮಾ = ಸ್ವತಃವಿವಿಧವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗದಿರುವ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗಿ (ವಿಷಯೇಚ್ಛಿ ಇಲ್ಲದವನಾಗಿ) ನ ಶೋಚತಿ = ವಿಷಯಾವ್ರಾಪ್ತಿಪ್ರಯುಕ್ತ ದುಃಖವಡುವುದಿಲ್ಲ. ನ ಕಾಂಕ್ಷತಿ = ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು = ಸಮಸ್ತವ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ, ಸಮಃ = ಸರ್ವ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಕ್ರೋಧರಿಯು ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಮೇತನಾಗಿ ಇದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುವವನು, ಪರಾಂ = ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ, ಮದ್ಭಕ್ತಿಂ = ನನ್ನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು, ಲಭತೇ = ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. || ೫೪ ||

ಪೀ - ಮುಂದೆ ಆಗುವ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ -

ಗೀ || ಭಕ್ತ್ಯಾ ಮಾಮಭಿಜಾನಾತಿ ಯಾವಾನ್ಯಶ್ಚಾಸ್ಮಿ ತತ್ತತಃ |

ತತೋ ಮಾಂ ತತ್ತತೋ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ವಿಶತೇ ತದನಂತರಂ || ೫೫ ||

ಅ || ಯಾವಾನ್ = ನಾನು ದೇಶ ಕಾಲ ಗುಣಗಳಿಂದ ಎಷ್ಟು ವ್ಯಾಪಿಸಿರುತ್ತೇನೆಂಬ, ಯಶ್ಚಾಸ್ಮಿ ಯಾವ ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿ ಯಾವ ರೂಪವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಇರುತ್ತೇನೆಂಬ, ಮಾಂ = ಅಂತಹ ನನ್ನನ್ನು, ಭಕ್ತ್ಯಾ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪರಮಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ತತ್ತತಃ = ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ, ಅಭಿ = ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ. ಜಾಞಾತಿ = (ಯಾವನು) ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ, ತತಃ = ಭಕ್ತಿಬಲದಿಂದ, ತತ್ತತಃ = ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ, ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನು, ಜ್ಞಾತ್ವಾ = ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ತದನಂತರಂ = ಅದೇನೆಂಬ, ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನು, ವಿಶತೇ = ಪ್ರವೇಶಮಾಡುತ್ತಾನೆ. (ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ.) || ೫೫ ||

ಪೀ - ಬ್ರಹ್ಮಭೂಯಾಯ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂಬ ವಕ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತೇನೆ -

ಭಾ || ಬ್ರಹ್ಮಭೂಯಾಯ ಕಲ್ಪತೇ | ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಭಾವೋ ಬ್ರಹ್ಮಭೂಯಂ | ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸ್ಥಿತಿಃ | ಸರ್ವದಾ ತನ್ನನಸ್ತುತೇತ್ಯರ್ಥಃ || ೫೩, ೫೪, ೫೫ ||

ಅ || ಬ್ರಹ್ಮಭೂಯಾಯ ಕಲ್ಪತೇ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ, ಭಾವಃ = ಸರ್ವದಾ ಇರುವುದು, ಅಂದರೆ ಸರ್ವದಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವಿಕೆ, ಎಂದರ್ಥವು. || ೫೩, ೫೪, ೫೫ ||

ಹೀ—ಅಸತ್ತಬುದ್ಧಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಿ ಸಾಧನ ವಿವರಣವನ್ನು ಪರಿಪೂರ್ಣ ಮಾಡುತ್ತಾ ಸಿದ್ಧಿಂ ಪ್ರಾಪ್ತಃ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಂತರದಲ್ಲಿ ಆಗತಕ್ಕ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಯಾವ ಉಪಾಯದಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೋ, ಅಂತಹ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸು, ಎಂದೇ ಅವ್ಯಭಾಪ್ಯತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಶಾ || (೧) ವಕ್ತ್ರಮಾಣಪ್ರಕಾರೇಣ ವರ್ತಮಾನಸ್ತದನಂತರಂ ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋ ಭೂತ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಖ್ಯಾಯಾ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಃ ಸಕಾರಂ ಯಥಾಪ್ರೋಕ್ತತಥಾ ನಿಬೋಧ || (೨) ಮಮ ಯೋನಿರ್ಮಹದ್ಬ್ರಹ್ಮ | ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಹಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಹಮಿಹೈಕ್ಯತ್ವಾತ್ || (೩) ಬ್ರಹ್ಮಭೂತಃ ಪ್ರಸನ್ನಾತ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಮದ್ಯಕ್ರಿಂ ಲಭತೇ ಪರಾಮಿತಿ ವಕ್ತ್ರಮಾಣಶ್ಚ || (೪) ಸರ್ವಪಾಪಕ್ರಯಾದ್ವೇಹಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ದೇವಾನ್ ಕ್ರಮಾದ್ಯ ಜನಃ | ಪ್ರಾಪ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮೀಂ ತತ್ರಸಾದಾಹುನಃ ಸ್ವಾದ್ವಾ ಹೌ ಯದಾ | ಭಕ್ತಿಶ್ಚಯಾ ಪುನರ್ಜನ್ಮೇ ಸ್ವಪ್ನೇ ವಿಷ್ಣುಂ ಪಪದತೇ || (೫) ಅಪರೋಕ್ಷದ್ವಾರೋ ವಿಷ್ಣೋಃ ಶರೀರೇಽಪಿ ಸತಃ ಪುರಾ | ತ್ಯಕ್ತದೇಹಾದಿಕಸ್ಯಾಪಿ ಯಾವದ್ವಿಷ್ಣುಂ ಪ್ರಪದ್ಯತೇ | ಶಾವದ್ಭೂತಾ ವಿವರ್ಧಂತೇ ಸ್ಥಿತಾಃ ಸ್ತುತಾಃ ಪ್ರಾಪ್ನು ಕೇಶವಮಿತಿ ಮಹಾನಾ(ವ)ರಾಹೇ || (೬) ವಿಮುಚ್ಛ ನಿರ್ಮಮಶ್ಚಾಂತೋ ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋ ಭೂತ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಭೂಯಾಯ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ || ೫೬ ||

ಅ || (೧) ಯಾವ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಇರುವವನು ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಸಮಾಪವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೋ, ಅಂತಹ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸು (ಎಂದೇ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸಾಧನವನ್ನು ತಿಳಿಸು, ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ) (೨) ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೆಂದು ಅರ್ಥವು ಹೇಗೆ ಆಗುವುದೆಂದರೆ—(೧) ಮಹದ್ಬ್ರಹ್ಮ = ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು, ಪವ್ನ ಪತಿಯು. (೨) ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬುದು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಅಧಾರನು. ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ (ಈ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಗಳಿಗೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವಾಚಕವು ಸರ್ವದಾ ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪವು ಲಕ್ಷ್ಮೀವಾಚಕವು) (೩) (ಮಮ ಯೋನಿಃ ಮಹದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದಾರೂ ಸಿದ್ಧಿಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋ ಯಥಾ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬುದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವದಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೇ ಎಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದರೆ) ಬ್ರಹ್ಮ ಭೂತಃ (ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು) ಪ್ರಸನ್ನಾತ್ಮಾ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಮದ್ಯಕ್ರಿಂ ಲಭತೇ ಎಂದೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ) ಬೆಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವವನು. (೪) ಬ್ರಹ್ಮದಿಂದ ಪಂಕಜದಲ್ಲಿಯೂ ಭಕ್ತಾದಿಗಳು ಸ್ಥಿತವೆಂದು ಶ್ರವಣಗೊಳುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಲ್ಪ

ವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಕೂಡದು.) (೪) ಕರ್ಮನಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿ ದವನಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆಯೂ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮವ್ರಾಪ್ತಿ ಹೊಗುತ್ತವೆ, ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರವಣವೇನೆಂದರೆ ಅವಾರಬ್ಧವಾದ ಅನಿಷ್ಟವಾದ ಪುಣ್ಯ ವಾತರೂಪ ಗಳಾದ ಸಮಸ್ತಕರ್ಮಗಳ ನಾಶದಿಂದ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೃತುದಿಂದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪುನಃ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ಭಕ್ತಿಯು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಭಿವೃದ್ಧವಾಗುತ್ತದೋ ಆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪುನಃ ಜ್ಞಾನವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಭಿವೃದ್ಧ ವಾಗುತ್ತಿರಲು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. (೫) (ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗೆ ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಯು ಆಗುವುದು ಅದಕಾರಣ ಆಮೇಲೆಯೂ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಹೇಗೆಲಭಿಸುವವು? ಹಾಗೆ ಇದರಿ ಕರ್ಮಕ್ರಿಯ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ ಮಾರ್ಗರೂಪ ಮೂರುವಿಧ ಜ್ಞಾನಫಲವು ಲಭಿಸಿದಮೇಲೆ ಬ್ರಹ್ಮವ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಿ ಭೋಗರೂಪ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗುವುದು, ಎಂದರೆ-1 ದೇಹತ್ಯಾಗದಿಂದ ಮೊದಲು ಶರೀರ ಪಡೆದು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಅಪರೋಕ್ಷೀಕರಿಸಿರತಕ್ಕವನಿಗೂ ದೇಹಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನಿಗೂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಪರ್ಯಂತ (ಅಂದರೆ ಶರೀರಸಂಬಂಧವಿರುವ ಪರ್ಯಂತ.) ಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣಗಳು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ ಆಮೇಲೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಎಂದು ಮಹಾವಾರಾಹಪುರಾಣ ದಲ್ಲಿದೆ (೬) (ಬ್ರಹ್ಮಭೂಯಾಯ ಕಲ್ಪತೇ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸು ತ್ತಾರೆ.) ಕೋಧವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತನ್ನದೆಂಬ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನಾಗಿ ಶಾಂತಚಿತ್ತನಾಗಿ ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಿ ಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ ಸರ್ವದಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸಮರ್ಥನಾಗು ತ್ತಾನೆ.

|| ೫೫ ||

ಹೀ—ಶ್ವಕರ್ಮಣಾ ತಮಭ್ಯರ್ಚ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ತತ್ಪ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಅದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹವಂಭವಿಸುವುದು ಅದ ರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸಮಸ್ತ ಗೀತಾಶಾಸ್ತ್ರರಹಸ್ಯವನ್ನು ಕೊನೆಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ—

೧೬ || ಸರ್ವಕರ್ಮಾಣ್ಯಪಿ ಸದಾ ಕುರ್ವಾಣೋ ಮದ್ವ್ಯಪಾಶ್ರಯಃ |

ಮತ್ಪ್ರಸಾದಾದವಾಪ್ನೋತಿ ಶಾಶ್ವತಂ ಪದಮವಯಂ

|| ೫೬ ||

ಅ || ಸರ್ವಕರ್ಮಾಣ್ಯಪಿ=ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹಿತಗಳಾದ ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮದ್ವ್ಯಪಾಶ್ರಯಃ ನನ್ನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತಿರುವವನಾಗಿ ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಿರುವವನಾಗಿ, ಸದಾ ಯಾವಾಗಲೂ ಕುರ್ವಾಣಃ=ಮಾಡುವವನಾಗಿ ಮತ್ಪ್ರಸಾದಾತ್=ನನ್ನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ, ಮತ್ಪ್ರತಃ=ಇವಯಂ=ತನ್ನದೇಕ ಕೃತಾರವಾದ, ಸಾಶ್ವವಿಧ (ಅಂದರೆ ನಿರ್ವಿಕಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದೇ-ತವಿಧವ) ಪದಂ ನನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು (ಅಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು) ಅವಾಪ್ನೋತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ

|| ೫೬ ||

ಹೀ- ಯತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದುದನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ ಅಂದರೆ ನನ್ನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸು ತ್ತಿದ್ದರೆ ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ನಿಷಿದ್ಧಗಳೂ ಅನಿಷಿದ್ಧಗಳೂ ಆದ ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನ ಮಾಡುತ್ತಾ ಶಾಶ್ವತ ವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ

೧೭ || (೧) ವಿಹಿತಾನಿ ಸರ್ವಕರ್ಮಾಣ್ಯಪಿ ಮದ್ವ್ಯಪಾಶ್ರಯೋ ಭೂತ್ವಾ ಸದಾ ಕುರ್ವಾ-

ಣಃ || (೨) ನ ಹಿ ಯಥೇಚ್ಛ ಚರಣೇ ಶಾಶ್ವರ್ಯಮತ್ರ | ತಥಾಸಹ ವಿಹಿತ ತಾಕರ-

ನೇನಿಹಿ ಸಮತ್ಯಾಕ್ || (೩) ಮಾಮನುಷ್ಯರ ಯುಧ್ಯ ಚ | ತತಃ ಸ್ವಧರ್ಮಂ ಕೀರ್ತಿಂ
ಜೀತ್ಯಾದಿಪ್ರಸ್ತುತವಿರೋಧಃ || (೪) ಅಪಿಶಬ್ದಸ್ತೇಷಮಹಿ ಕರ್ಮಾಕದಾತ್ರಯೇಣ
ನ ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥೇ || ೩೬ ||

ಅ || (೧) ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹಿತಗಳಾದ ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತಾ ನನ್ನಲ್ಲಿ
ಯೇ ಸಮರ್ಪಿಸುವವನಾಗಿ ಸದಾ ಮಾಡುವವನಾಗಿ ಎಂದರ್ಥವು. (೨) (ಅವಾತತಃ ತೋರುವ ಅರ್ಥವೇ
ಎಕೆ ಅಗಲಾರದು ಎಂದರೆ-) ಇಲ್ಲಿ ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ನಿಷಿದ್ಧ ಅನಿಷಿದ್ಧ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುವಲ್ಲಿ
ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಡದು. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ನಿಷಿದ್ಧ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ನಿಷೇಧಕ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು
ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ್ರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯವಾಯುವೆ ಬರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾದುದನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದರೂ
ವಿಧಾಯಕ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ್ರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯವಾಯುವೆ ಬರುವುದರಿಂದ ಸಮಾನವೇ ಆಗಿದೆ (೩) (ಶ್ರೀ
ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವನಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾದುದನ್ನು ಮಾಡದಿರುವಲ್ಲಿಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವು
ಇರುವುದು ಎಂದರೆ-) ನನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸು ಮತ್ತು ಯುದ್ಧ ಮಾಡು. ಯುದ್ಧ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ತನ್ನ ಧರ್ಮ
ವನ್ನು ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇದು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಸ್ತುತ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿರೋಧವು. (ಅಂದರೆ-ಇಲ್ಲಿ
ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವನಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾದುದನ್ನು ಮಾಡದಿರುವಲ್ಲಿಯೂ ಶಾಸ್ತ್ರ
ಾರ್ಥವು ಇದ್ದರೆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಅರ್ಜುನನಿಗೇನೇ ಮಾಮನುಷ್ಯರ ಯುದ್ಧ
ಚ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾದ ಯುದ್ಧದ ಪಂಕ್ತಾಗದಲ್ಲಿ ಅಥ ಬೇತ್ಸ್ಯಮಿಮಂ ಧರ್ಮ್ಯಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ
ಮೊದಲು ಯಾವುದು ಪ್ರತ್ಯವಾಯುವೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದೋ ಅದರಿಂದ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದು.) (೪)
(ಪ್ರತೀತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ಸರ್ವಕರ್ಮಾಣ್ಯಾಹಿ ಎಂಬುದಲ್ಲದೆ ಅಪಿಶಬ್ದವು ವ್ಯರ್ಥ
ವೆಂದರೆ) ಒಂದಷ್ಟೂ ದಿಡ್ಡ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಯೇ ಮಾಡುವವನಾಗು. ಯಾವ
ದೊಂದು ಕರ್ಮವನ್ನು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸದೆ ಮಾಡಕೂಡದು, ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಪಿಶಬ್ದವು
ಇದೆ || ೩೬ ||

ಹೀ-ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಹಿತ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷ
ವಾಗುವುದಾದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕ್ರೈವಿದ್ಯನಿಗೂ ಮೋಕ್ಷವಾಗಲಿ, ಎಂದರೆ ವಿಹಿತ ಕರ್ಮಗಳೂ ಕ್ರೈವಿದ್ಯ
ನಿಗೂ ವಿಹಿತ ಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಭಗವದರ್ಥಗಳೂ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಇಬ್ಬರೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿ
ಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದರೆ ವಿಹಿತ ಕರ್ಮಗಳೂ ಕ್ರೈವಿದ್ಯನಿಗೂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಕಂಕಾವನ್ನು
ಪಂಹರಿಸುತ್ತಾರೆ-

ಗೀ || ಬೇತಸಾ ಸರ್ವ ಕರ್ಮಾಣಿ ಮಯಿ ಸನ್ನಿಹ್ಯ ಮತ್ತರಃ |

ಬುದ್ಧಿಯೋಗಮುಪಾತ್ರಿತ್ಯ ಮಚ್ಛಿತ್ತಃ ಸತತಂ ಭವ

|| ೨೭ ||

ಅ || ಬೇತಸಾ = ಮನ್ನಿಸಿಂದ, ಸರ್ವಕರ್ಮಾಣಿ = ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಮಯಿ = ನನ್ನಲ್ಲಿ,
ಸನ್ನಿಹ್ಯ = ಸಮರ್ಪಿಸಿ, ಮತ್ತರಃ = ನಾನೇ (ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನೇ) ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಂಡವನಾಗಿ,
ಬುದ್ಧಿಯೋಗಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಾದಿರೂಪದ್ವೈಪಸಾಧನವನ್ನೆ, ಉಪಾತ್ರಿತ್ಯ = ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು, ಮಚ್ಛಿತ್ತಃ
ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಮನೋವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಸತತಂ = ಯಾವಾಗಲೂ, ಭವ = ಆಗು. (ಕ್ರೈವಿದ್ಯನಿಗೂ
ಇಂತಹವಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ಅವನಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ.)

ಹೀ—ಸರ್ವದಾ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಟ್ಟವಂಗೆ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಮಚ್ಚಿತ್ತಃ ಸರ್ವದುರ್ಗಾಣಿ ಮತ್ಪ್ರಸಾದಾತ್ತರಿಷ್ಯಸಿ |

ಅಥ ಚೇತ್ತಮಹಂಕಾರಾನ್ ಶ್ರೋಷ್ಯಸಿ ವಿನಂತ್ಯಸಿ

|| ೫೮ ||

ಅ || ಮಚ್ಚಿತ್ತಃ=ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿಯೇ) ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಮತ್ಪ್ರಸಾದಾತ್=ನನ್ನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ, ಸರ್ವದುರ್ಗಾಣಿ=ದುಃಖದಿಂದ ದಾಟಲು ಕಷ್ಟಗಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು, ತರಿಷ್ಯಸಿ=ದಾಟುವಿ (ಹೀಗೆ ವಿಹಿತಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿ ಕರ್ಮ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಅನಿಷ್ಟಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—) ತ್ವಂ=ನೀನು, ಅಥ=ಕಾಶ್ತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುವ ನನ್ನ ವಚನವನ್ನು, ಅಹಂಕಾರಾತ್=ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಡಲಿಕ್ಕಾಗಿ ನಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರನೆಂಬುವ ದುರಹಂಕಾರದಿಂದ, ನ ಶ್ರೋಷ್ಯಸಿ ಚೇತ್=ಶೇಷಿಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ, ವಿನಂತ್ಯಸಿ=ಪುರುಷಾರ್ಥಹೀನನಾಗುವಿ. || ೫೮ ||

ಹೀ—ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಹಿತಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ ಲಾಗುವುದಾದರೆ ತ್ರೈವಿಧ್ಯನಿಗೂ ಮುಕ್ತಿಯಾಗಬೇಕಾಗುವುದು ತ್ರೈವಿಧ್ಯನೂ ವಿಹಿತಕರ್ಮಗಳನ್ನುಮಾಡಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುವನು. ಆದಕಾರಣ ಭಗವದಾಶ್ರಿತತ್ವವಿದೆ, ಎಂಬೀ ಆಕಂಶೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ -

ಕಾ || (೧) ಭಗವತ್ಪಂತ್ರಿತಸ್ಯ ತ್ರೈವಿಧ್ಯಸ್ಯ ಚ ಮನ(ಚೇತ)ಸ್ಯವ ವಿರೇಷ ಇತ್ಯಾಹ | ಚೇತಸಾ ಸರ್ವಕರ್ಮಾಣೀತಿ || (೨) ಸ ಏವ ಸರ್ವಸ್ಮಾತ್ತರಮ ಇತಿ ಭಾವೋಸ್ಥೇತಿ ಮ(ತ)ಪ್ತರಃ || (೩) ತತ್ರ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿನಿರೋಧೋಽಪಿ || (೪) ಬುದ್ಧಿಯೋಗಃ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಾದಿಃ || ೫೯, ೫೮ ||

ಅ || (೧) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವನಿಗೂ ತ್ರೈವಿಧ್ಯನಿಗೂ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ವಿರೇಷವೆಂದು ಚೇತಸಾ ಸರ್ವಕರ್ಮಾಣಿ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಅಂದರೆ-ಭಗವದಾಶ್ರಿತ, ತ್ರೈವಿಧ್ಯ ಇವರಿಗೆ ವಿಹಿತಕರ್ಮಕರಣಾದಿಗಳು ಸಮಗಳಾದರೂ ಭಗವದಾಶ್ರಿತನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಶ್ತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹಿತಗಳಾದ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ತ್ರೈವಿಧ್ಯನು ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ವಿರೇಷವಿದ್ದಪ್ರಯುಕ್ತ ಭಗವದಾಶ್ರಿತನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂದೂ ತ್ರೈವಿಧ್ಯನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ವಿರೇಷವು ಯುಕ್ತವು. || (೨) (ಮತ್ತರಃ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ತ್ರೈವಿಧ್ಯನಿಗೂ ಭಗವದ್ಭಕ್ತನಿಗೆ ವಿರೇಷವು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಭಗವದ್ಭಕ್ತನಿಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿರೇಷತಃಶಾಶ್ವತಯಃ ವಿದೆ, ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅದು ತ್ರೈವಿಧ್ಯನಿಗೂ ಇದೆ ಭಗವದ್ಭಕ್ತನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದಿರುತ್ತಾನೆ, ಎಂದರೆ ತ್ರೈವಿಧ್ಯನೂ ಹಾಗೆಯೇ ತಿಳಿದಿರುತ್ತಾನೆ, ಎಂದರೆ-) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ರಮಾ ಪ್ರಹ್ಲಾದಿಗಳೆಂದಿಬ್ಬರಿಂದಲೂ ಜೇತಕಃ ಕಾಲಕಃ ಗುಣಕಃ ರೂಪಕಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಕಾಶ್ತ್ರಿವಂಶಿಂದು ಸರ್ವದಾ ವಿವಿರುವವನು ಭಗವತನು (ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತರಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ.) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವದಾ ಕಾರದಿಂದಲೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಎಂಬುವ ಈ ಸರ್ವ ತ್ರೈವಿಧ್ಯನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಇ

ಅದಕಾರಣ ಶ್ರೋವಿದ್ಯನಿಗಿಂತ ಭಾಗವತನಿಗೆ ವಿಕೀಷವು) (೨) (ಹೀಗಾದರೆ ಮಚ್ಚಿತ್ತ: ಎಂಬುವುದು ವ್ಯರ್ಥ ವೆಂದರೆ—) ಭಗವದ್ಭಕ್ತನಿಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮನೋವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ನಿರೋಧವೂ ಇದೆ (ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಸರ್ವೋತ್ತಮಶ್ರದ್ಧಾಪೂರ್ವಕ ವಿಕೀಷಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಮನೋವ್ಯಾಪಾರವು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಿಂತಲವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಶ್ರೋವಿದ್ಯನಿಗಿಂತ ಭಗವದ್ಭಕ್ತನಿಗೆ ವಿಕೀಷವು.) (೪) (ಹಾಗಾದರೆ ಬುದ್ಧಿಯೋಗ: ಎಂಬುವುದು ಏಕಕ್ಕೇಂದರೆ—) ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಪ್ರಕಾಶಕಾರ ಮೊದಲಾದ ಉಪಾಯವು ಬುದ್ಧಿಯೋಗ: ಎನಿಸುತ್ತದೆ. || ೫೭, ೫೮ ||

ಹೀ—ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ನಿನಗೆ ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ—

ಗೀ || ಯದಹಂಕಾರಮಾಶ್ರಿತಃ ನ ಯೋಕ್ಷ್ಯ ಇತಿ ಮನ್ಯಸೇ |

ಮಿಥ್ಯೈಷ (ವ) ವ್ಯವಸಾಯಸ್ತೇ ಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚಾಸ್ತಂ ನಿಯೋಕ್ಷ್ಯತಿ || ೫೯ ||

ಅ || ಅಹಂಕಾರಂ—ಯುದ್ಧಾದಿರೂಪ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೂ ಬಿಡಲಿಕ್ಕೂ ನನಗೇನೇ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು. ಎಂಬುವ ದುರಹಂಕಾರವನ್ನು, ಆಶ್ರಿತಃ=ಆಶ್ರಯಿಸಿ, (ಅಹಂ=ನಾನು.) ನ ಯೋಕ್ಷ್ಯೇ=ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇತಿ ಮನ್ಯಸೇ=ಹೀಗೆ ಯಾವುದನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಿಯೋ, ತೇ=ನಿನ್ನ, ಏಷಃ ವ್ಯವಸಾಯಃ=ನಿನ್ನಯವು, ಮಿಥ್ಯೈಷ=ವ್ಯರ್ಥವೇ, ಪ್ರಕೃತಿಃ=ನನ್ನ (ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ) ಇಚ್ಛೆಯು. ಶ್ಚಾಂ=ನಿನ್ನನ್ನು, ನಿಯೋಕ್ಷ್ಯತಿ=ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವಂತೆ ಪ್ರೇರೇಪಿಸುತ್ತದೆ. || ೫೯ ||

ಹೀ—ಈಶ್ವರೀಚ್ಛೆಯು ಜೀವರನ್ನು ನಿಯಮಿಸಲಿಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಸ್ವಭಾವಜೇನ ಕೌಂತೇಯ ನಿಬದ್ಧಃ ಸ್ವೇನ ಕರ್ಮಣಾ |

ಕರ್ತುಂ ನೇಚ್ಛಸಿ ಯನ್ನೋಹಾತ್ಮರಿಷ್ಯ ಸ್ಯವಶೋಽಪಿ ತತ್ || ೬೦ ||

ಅ || ಕೌಂತೇಯ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಸ್ವಭಾವಜೇನ=ಧರ್ಮಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವ, ಸ್ವೇನ ಕರ್ಮಣಾ=ಸ್ವಕೀಯವಾದ ಕರ್ಮದಿಂದ, ನಿಬದ್ಧಃ=ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ನೀನು. ಮೋಹಾತ್=ಬಂಧುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವೇತದಿಂದಂಟಾಗುವ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಯತ್=ಯಾವ ಕರ್ಮವನ್ನು, ಕರ್ತುಂ=ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ, ನೇಚ್ಛಸಿ=ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ, ತತ್=ಅಯುದ್ಧವು ಕರ್ಮವನ್ನು, ಅವಶೋಽಪಿ=ನಿನ್ನ ಅಧೀನನಾಗಿದ್ದರೂ, ಕೇವಲ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛಾಧೀನನಾಗಿಯೇ, ಕರಿವ್ಯಸಿ ಏ=ಮಾಡುವಿ. || ೬೦ ||

ಹೀ—ಗಾನೇ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರಕೃತಿಪದದಿಂದ ಸ್ವಭಾವಾದಿಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಅಪ್ರಕೃತಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಶಾ || (೧) ಪ್ರಕೃತಿರೇಶ್ವರೇಚ್ಛಾ | ಪ್ರಕೃತಿವಾಸನೇತ್ಯೇವ ತವೇಚ್ಛಾ ನಂತ ಕಥ್ಯತೇ ವಚನಾತ್ || (೨) ಏಷಾ ಕು ಪ್ರಕೃತ್ಯೈವ ಚ ಕರ್ಮಾಣೇಶ್ವಾದಿಪ್ರಪಿ ಯುದ್ಧತಃ || (೩) ತಸ್ಯ ಏವ ಹಿ ಮುಖ್ಯತೋ ನಿಯೋಕ್ತೃತ್ವಂ || (೪) ಸ್ವಭಾವಕರ್ಮಾದಿಭಿರ್ಬಧ್ಯಾ || (೫) ಕರೇವಾಹ | ಈಶ್ವರಃ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಮಿತಿ || ೬೧, ೬೨ ||

ಅ || (೧) ಎಲೋ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನಿನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯು ಪ್ರಕೃತಿಃ ವಾಸನಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಕಟ್ಟು ಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ, ಎಂಬೀ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿ ಪದದಿಂದ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. (೨) ಪ್ರಕೃತಿಪದಕ್ಕೆ ಭಗವದಿಚ್ಛೆಯು ಎಂಬುವ ಅರ್ಥವೇ (1) ಪ್ರಕೃತ್ಯೈವ ಚೇತರ್ಮಾಣಿ (2) ಪ್ರಕೃತೇಃ ಕ್ರಿಯಮಾಣಾನಿ (3) ಪ್ರಕೃತಿಂ ವಿದ್ವಿ ಮೇ ಪರಾಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಲು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. (೩) (ಪ್ರಕೃತಿ ಪದಕ್ಕೆ ಸ್ವಭಾವಾದಿರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವೇ. ಏಕೆ ಆಗಲಾರದೆಂದರೆ—(ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವಾಂ ನಿಯೋಕ್ಷ್ಯತಿ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಜೀವರಿಗೆ ಪ್ರೇರಕವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ.) ಆ ಪ್ರೇರಕತ್ವವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಭಗವದಿಚ್ಛೆಗೇನೇ ಕೊಡುವುದರಿಂದ (ಅದನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು) (೪) (ಇದನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳತಕ್ಕ ಸ್ವಭಾವಜೇನ ಎಂಬೀ ಉತ್ತರ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಪದಕ್ಕೆ ಸ್ವಭಾವಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಿಂದ ಸ್ವಭಾವವೆಂಬುವ ಅರ್ಥವು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ—)ಅಂಗಭೂತವಾದ ಸ್ವಭಾವ ಕರ್ಮ ಮೋಕ್ಷಗಳಿಂದ ಜೀವರನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ (ಎಂದು ಹೇಳಿ ಶ್ರೀ ಭಗವಂತನ ಇಚ್ಛೆಗೇನೇ ಮುಖ್ಯತೆ ಪ್ರೇರಕತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.) ಎಂಬ ಚ ಈ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಮೇಲಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವಭಾವ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಜೀವರನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸುವ ಭಗವದಿಚ್ಛೆಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ಸ್ವಭಾವಾದಿಗಳನ್ನು ಉತ್ತರತ್ರ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) (೫) ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛೆಯೇ ಪ್ರೇರಕವು ಎಂಬುವುದನ್ನೇ ಈಶ್ವರಸ್ವರ್ಮಭೂತಾನಾಂ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (ಎಂಬ ಚ ಇದನ್ನು, ಎವರಣ ಮಾಡತಕ್ಕ ಮೇಲಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭಗವದಿಚ್ಛೆಯೇ ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಪ್ರೇರಕವು, ಎಂದು ಹೇಳಿದಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಪದಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಯೆಂದೇ ಅರ್ಥವು.

|| ೫೯, ೬೦ ||

ಬೀ—ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛೆಯು ಪ್ರವರ್ತಕವೆಂದಾದರೆ—ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರವರ್ತಕನನ್ನೆ ವಂದಿಸುವುದು ಎಂಬೀ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ಮರಣವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಂಡು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಗೀ || ಈಶ್ವರಃ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಹೃದ್ವೇಶೈರ್ಜುನ ತಿಷ್ಠತಿ |

ಭ್ರಾಮಯನ್ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ಯಂತ್ರಾರೂಢಾನಿ ಮಾಯಯಾ ||೬೧||

ಅ || ಅರ್ಜುನ=ಅರ್ಜುನನೇ, ಈಶ್ವರಃ=ಸರ್ವರಿಗೂ ಪ್ರೇರೇಪಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಯಂತ್ರಾರೂಢಾನಿ=ಕರೀರಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ, ಸರ್ವಭೂತಾನಿ=ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು, ಮಾಯಯಾ=ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಭ್ರಾಮಯನ್=ನಾನಾವಿಧ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿ ಸುವಂತೆ ಮಾಡುವವನಾಗಿ, ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ = ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳ, ಹೃದ್ವೇಶಃ=ಹೃದಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ತಿಷ್ಠತಿ=ಇರುತ್ತಾನೆ.

|| ೬೧ ||

ಭಾ || ಪುನರಂತರಂಗಸಾಧನಾನ್ಯುಕ್ತೋಪಸಂಹರತಿ | ಸರ್ವಕರ್ಮಾಣೈತ್ಯಾದಿನಾ ||

|| ೬೨-೬೩ ||

ಅ || ಸರ್ವಕರ್ಮಾಣಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ವುನಃ ಅಂತರಂಗ (ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ) ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಗೀತಾಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕೊನೆಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ -

|| ೬೪-೬೫ ||

ಗೀ || ತಮೇವ ಶರಣಂ ಗಚ್ಛ ಸರ್ವಭಾವೇನ ಭಾರತ |

ತತ್ಪ್ರಸಾದಾತ್ಪರಾಂ ಶಾಂತಿಂ ಸ್ವಾಸಂ ಪ್ರಾಪ್ಸ್ಯಸಿ ಶಾಶ್ವತಂ || ೬೬ ||

೩ || ಭಾರತ = ಅರ್ಜುನನೇ, ತವೇವ = (ಮಾವಳಾರಣದಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನೋ, ಜೀವರು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನರೋ, ಆದಕಾರಣ ಅಪಂಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಸರ್ವಧಾವೇನ = ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ, ಕರಣಂ = ಮೊರೆಯಿನ್ನು, ಗಚ್ಛ = ಹೋದು, ತತ್ಪ್ರಸಾದಾತ್ = ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ, ಪರಾಂ ಶಾಂತಿಂ = ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಾತ್ಮತಂ ಸ್ಥಾನಂ = ವೈಕುಂಠಾದಿ ಲೋಕವನ್ನು, ಪ್ರಾಪ್ಸ್ಯಸಿ = ಹೊಂದುವಿ. || ೬೨ ||

ಪೀ - ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಅತಿಗೋಪ್ಯವಾದ ತತ್ವವನ್ನು ಪವೇಶಿಸಿ ಅದನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡಿಸುವನು -

ಗೀ || ಇತಿ ತೇ ಜ್ಞಾನಮಾಖ್ಯಾತಂ ಗುಹ್ಯಾದ್ಗುಹ್ಯತರಂ ಮಯಾ |

ವಿಮೃತ್ಯೈತದಶೇಷೇಣ ಯಥೇಚ್ಛಸಿ ತಥಾ ಕುರು || ೬೩ ||

೩ || ಗುಹ್ಯಾತ್ = ಗೋಪ್ಯವಾದುದಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಗುಹ್ಯತರಂ = ಅತಿರಮವಾಗಿ ಗೋಪ್ಯವಾದ ಇತಿ = ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ, ಜ್ಞಾನಂ = ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ತತ್ವವು, ಮಯಾ = ನನ್ನಿಂದ, ಆಖ್ಯಾತಂ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು ಎಕತ್ = ಈ ತತ್ವವನ್ನು, ಅಶೇಷೇಣ = ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ, ವಿಮೃತ್ಯ = ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ವಿಚಾರಮಾಡಿ, ಯಥೇಚ್ಛಸಿ = ಹೇಗೆ ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೀಯೋ, ತಥಾ = ಹಾಗೆ, ಕುರು = ಮಾಡು. || ೬೩ ||

ಪೀ - ಈಶ್ವರಸ್ವರ್ವಭೂತಾನಾಂ (೬೧) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಈಶ್ವರನನ್ನು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿದ್ದಿಂದ ಈ ಈಶ್ವರನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಭಿನ್ನವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ ಆ ಪ್ರತಿಷೇಧವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾ -

ತಾ || (೧) ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥಃ ಸ ತು ಜ್ಞೇಯೋ ಯತ್ರಾತ್ಮೈವ ಪರೋಕ್ಷತಃ | ಉಚ್ಯತೇ

ವಿಷ್ಣುನಾ ಯದ್ವತ್ಪದ್ವೈಹ್ಯೇತ್ಯಾದಿ ಕಥ್ಯತ ಇತಿ ಶಬ್ದವಿರ್ಣಯೇ || (೨) ಮನ್ನನಾ

ಇತ್ಯುಪಸಂಹಾರಾಚ್ಛ || (೩) ಶಾಶ್ವತಂ ಸ್ಥಾನಂ ವೈಕುಂಠಾದಿ | ಶ್ರೀರೇವ ಲೋಕ-

ರೂಪೇಣ ವಿಶ್ಲೋಕ್ತಿತ್ವಂ ಸರ್ವದಾ | ಆತೋ ಹಿ ವೈಷ್ಣವಾ ಲೋಕಾ ನಿತ್ಯಾಶ್ರೇ

ಚೇತಸಾ ಅಪೀತ್ಯಾಗ್ನೇಯೇ || ೬೪, ೬೫, ೬೬ ||

೩ || (೧) ಎದ್ದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೋ, ಅಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಅರ್ಥವೇಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೇಗೆ ತದ್ವತ್ತ್ವ ತದಮೃತಂ ಸ ಅತ್ಮಾ ಎಂಬ ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಯಗ್ರಿವದೇವರು ತದ್ವತ್ತ್ವವೆಂದೂ ಹಾಗೆಯೇ ಎಕರೇಯದಲ್ಲಿ ಮಹಿವಾಸದೇವರು ಏತದ್ವತ್ತ್ವ ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಮಾದೋಕ್ತಸ್ಯ ತೀಯಾಶ್ರಂ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಶ್ಯಾಚ್ಛತೇ ಎಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು ಈಶ್ವರಃ ಎಂದು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಶಬ್ದವಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ. (೨) ತಮೇವ ಕರಣಂ ಗಚ್ಛ ಎಂದು ಇತರರನ್ನು ಕರಣುಹೊಂದದೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಕರಣುಹೊಂದು ಎಂದು ಉಪದೇಶಕೊಟ್ಟು ಕೊನೆಗೆ ಮನ್ನನಾ ಭವ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ತನ್ನನ್ನೇ ಕರಣುಹೊಂದು ಎಂದು ಉದ್ದೇಶಕೊಟ್ಟು ವಯೋಕ್ತವು ಈ ಈಶ್ವರನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಭಿನ್ನವೆಂದು ಒಪ್ಪುವಾಗುತ್ತದೆ. (೩) (ಸ್ಥಾನಂ ಪುನಶ್ಚ ಸಿ ಕಾತ್ಮತಂ (ಶ್ಲೋ. ೬೨) ಎಂದು ಹೇಳಿದ

ಶಾಶ್ವತ ಸ್ಥಾನವು ಯಾವುದೆಂದರೆ-) ಶಾಶ್ವತ ಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ವೈಕುಂಠವೊದಲಬಾರದು. ಎಲ್ಲಾ (ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಶ್ರಬಯದಲ್ಲಿ ವಿನಾಶವು ಬರುವುದರಿಂದ ವೈಕುಂಠಾದಿಗಳು ಶಾಶ್ವತ ಸ್ಥಾನವಾಗುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ-) ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯೇ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಲೋಕರೂಪದಿಂದ ಸರ್ವದಾ ಇರುತ್ತಾಳೆ. ಆದಕಾರಣ ವಿಷ್ಣು ಸಂಬಂಧಿ ಯಾದ ವೈಕುಂಠಾದಿ ಲೋಕಗಳು ನಿತ್ಯಗಳು, ಅವುಗಳು ಲಕ್ಷ್ಮೀಕೃತ ಚೇತನಸ್ವರೂಪಗಳೂ ಆಗಿವೆ, ಎಂದು ಆಗ್ನೇಯ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ. (೪) ಯಾವ ವೈಕುಂಠಾದಿ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ರಜೋಗುಣವೂ ತಮೋ ಗುಣವೂ ಇಲ್ಲವೋ, ಅವುಗಳ ಮಿಶ್ರವಾದ ಸತ್ಯಗುಣವೂ ಇಲ್ಲವೋ, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮೇಯವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

|| ೬೧, ೬೨, ೬೩ ||

ಪೀ-ಇಷ್ಟರ ವರೆಗೆ ಉಪದಿಷ್ಟವಾದ ತತ್ವಸಾರವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ ಸಾಧನಸಾರೋಪ ದೇಶವನ್ನು ಉಪಸಂಹರಿಸುವನು-

ಗೀ || ಸರ್ವಗುಹ್ಯತಮಂ ಭೂಯಃ ಶೃಣು ಮೇ ಪರಮಂ ವಚಃ |

ಇಷ್ಟೋಽಸಿ ಮೇ ದೃಢಮಿತಿ ತತೋ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ತೇ ಹಿತಂ || ೬೪ ||

ಅ || (ಅರ್ಜುನನೇ, ನೀನು) ಮೇ=ನನಗೆ, ದೃಢಂ=ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ, ಇಷ್ಟಃ ಅಸಿ=ಗೆಳೆಯ ನಾಗಿರುತ್ತಿ. ತತಃ=ಆದಕಾರಣ, ತೇ=ನನಗೆ, ಹಿತಂ=ಹಿತಕರವಾದುದನ್ನು, ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ=ಈಗನೆಯ ವಾಗಿ ಹೇಳುವೆನು. (ಆದಕಾರಣ) ಸರ್ವಗುಹ್ಯತಮಂ=ಸರ್ವ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಗೋಪ್ಯ ವಾದ, ಮೇ=ನನ್ನ, ಪರಮಂ=ಉತ್ತಮವಾದ, ವಚಃ=ವಾಕ್ಯವನ್ನು, ಭೂಯಃ=೧೮ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ ಮೊದ ಲಾದ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧನಸಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ತಿರುಗಿ, ಶೃಣುಃ=ಕೇಳು. || ೬೪ ||

ಪೀ-ಆ ರಹಸ್ಯವನ್ನೇ ಹೇಳುವನು-

ಗೀ || ಮನ್ನನಾ ಭವ ಮದ್ಯಕ್ನೋ ಮದ್ಯಾಜೀ ಮಾಂ ನಮಸ್ಕುರು |

ಮಾಮೇವೈಷ್ಯಸಿ ಸತ್ಯಂ ತೇ ಪ್ರತಿಜಾನೇ ಪ್ರಿಯೋಽಸಿ ಮೇ || ೬೫ ||

ಅ || (ಅರ್ಜುನನೇ, ನೀನು) ಮೇ=ನನಗೆ, ಪ್ರಿಯಃ=ಪ್ರೀತಿವಾಕ್ಯವು, ಅಸಿ=ಆಗಿರುತ್ತಿ. (ಆದ ಕಾರಣ) ಮನ್ನನಾ ಭವ=ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸು ಇಡುವವನಾಗು, ಮದ್ಯಕ್ನೋ=ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ನಿರಂತರ ದ್ವೇಹದ್ರವಾಹ ಉಳ್ಳವನಾಗು, ಮದ್ಯಾಜೀ=ನನ್ನ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿಯೇ ಯಜ್ಞ ಮಾಡುವವನಾಗು, ಮಾಂ ನಮಸ್ಕುರು=ನನ್ನನ್ನೇ ನಮಸ್ಕರಿಸು, (ನನಗಿಂತ ನೀನು ಉತ್ತಮನು, ನನಗಿಂತ ನಾನು ಅದೃಷ್ಟನು ಎಂಬೀ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಂದಿಸುವವನಾಗು.) (ಮನ್ನನಕ್ಷು ಮೊದಲಾದ ಈ ನಾಲ್ಕು ಸಾಧನ ಸಾರಗಳಿಂದ) ಮಾಮೇವ=ನನ್ನನ್ನೇ, ವಿದ್ಯಸಿ=ಹೊಂದುವಿ, ಇತಿ=ಹೀಗೆ. ತೇ=ನನಗಾಗಿ, ಸತ್ಯಂ ಉಪಾರ್ಥವಾಗಿ, ಪ್ರತಿಜಾನೇ=ಆತಂಕವಾಗಿ ನನ್ನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡುತ್ತೇನೆ (ಈ ವಿಷಯವು ಸಂದೇಹಮಾಡಬಾರದು) || ೬೫ ||

ಪೀ-ಈಶ್ವರಪೂರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಹೃದ್ವೀರೇರ್ಜುನ ತಿಷ್ಠತಿ | ತನೋವ ತರಣಂ ಗಚ್ಛ ತತ್ಪ್ರಸ ದಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪವಾದ ಪರೋಪ್ಪವಚನವಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಈಶ್ವರನನ್ನು ಮೊದಲ ತೋರುತ್ತಾನೆ. ಇವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ -

ಭಾ || ಪರೋಕ್ಷವಚನಂ ತು ದ್ರೋಣಂ ಪ್ರತಿ ಭೀಮವಚನವತ್

|| ೬೨-೬೫ ||

ಅ || ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಭೀಮಸೇನನ ವಚನದಂತೆ ಪರೋಕ್ಷವಚನವು. (ಅಂದರೆ ದ್ರೋಣೋ ಭೀಮೇನ ಪಿತೃವನ್ನಾನಿಹೋಹರ್ನಿಕಂ ಸದಾ | ಅದ್ವಾರಿಂ ಮನ್ಯತೇ ದ್ರೋಣೋ ಭೀಮಂ ತದ್ವತ್ಕುರಿಷ್ಯತಿ | ಇತ್ಯಾದಿ. ಭೀಮಸೇನನು ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಈಗ ತತ್ಪ್ರವಿನಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂಬುವ ಅರ್ಥವು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭೀಮಃ ಎಂದು ಪರೋಕ್ಷ ವಚನವು. ಅಲ್ಲದೆ ತನ್ನಿಂದ ಭಿನ್ನ ಪಾದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಭೀಮನಿದ್ದಾನೆಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಲ್ಲವೆಂಬುವುದು ಹೇಗೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರತ್ವವು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿದೆ, ಎಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಈಶ್ವರಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪರೋಕ್ಷ ವಚನವು ಕೂಡುವುದು ಹೊರತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅನೀಶ್ವರತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. || ೬೨-೬೫ ||

ಹೀ-ಇದಂ ತು ತೇ ಗುಹ್ಯತಮಂ ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಮಾಡಿ ಜ್ಞಾನ ವಿಜ್ಞಾನಾದಿ ಪದಗಳಿಂದ ಅತಿಗೋಪ್ಯವಾದ ತತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದೇನೇ ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗುಹ್ಯತಮಂ (ಶ್ಲೋ. ೬೪) ಎಂಬುವುದರಿಂದ ವುನಃ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ, ಎಂಬೀ ಅನ್ಯಭಾಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ-

ಶಾ || (೧) ತತ್ತಸಾರಕಥನಂ ದ್ವಾವಿಮೌ ಪುರುಷಾವಿತ್ಯಕ್ರೈವೋಪಸಂಹೃತಂ || (೨)

ತತ್ತಪ್ರಶಂಸಾರ್ಥಮೇವ ತದ್ಬುದ್ಧಿಪ್ರಶಂಸಾ ಕೃತಾ || (೩) ಅತ್ರ ತು ಸಾಧನಸಾ-

ರೋಪಸಂಹಾರಃ ಸರ್ವಗುಹ್ಯತಮಮಿತಿ || (೪) ಮನ್ಮನಾ ಇತಾದೇಃ ಪೂರ್ವ-

ಮೇವೋಕ್ತತ್ವಾತ್ || (೫) ಭೂಯ ಇತ್ಯರ್ಥತತ್ಪ್ರತ್ಯಾಪಿ ವಿಷ್ಣ್ವಾಧಿಕೃಮೇವೋಕ್ತಂ

ಭವತಿ

|| ೬೪, ೬೫ ||

ಅ || (೧) ದ್ವಾವಿಮೌ ಎಂಬುವಲ್ಲಿಯೇ ಜ್ಞೇಯವಾದ ತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಇದಂ ತು ತೇ ಗುಹ್ಯತಮಂ (ಅರ್ಥ. ೯ ಶ್ಲೋ. ೧) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅತಿಗೋಪ್ಯವಾದ ಜ್ಞೇಯವು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ (ಹಾಗಾದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಗುಹ್ಯತಮ ತತ್ವವು ಏಕೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುವದು ಎಂದರೆ-) ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗುಹ್ಯತಮಂ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಸಾಧನಸಾರವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. (೨) (ಹಾಗಾದರೆ ಏತದ್ಬುದ್ಧಿ, ಬುದ್ಧಿಮಾನ್ ಸ್ವಾತ್ ಎಂದು ಸಾಧನಸಾರವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊನೆಗೊಳಿಸಿದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂಬುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ-) ಅಲ್ಲಿ ಸಾಧನಸಾರವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಗೊಳಿಸಿದಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂಬ ಪ್ರಾಪ್ತ ಪುಕಂಪಿಯನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ತುಕಿ, ಹರಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಪ್ರಾಪ್ತ ಮಾಡದಿಂದ ಮೋಹವಾಗುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಏನು ಹೇಳಬೇಕು, ಎಂದು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪುಕಿತವುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದನು. (೪) (ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಗುಹ್ಯತಮವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳದೆ ಇದಕ್ಕೆ ಭೂಯಃ ಎಂಬುವುದು ವರ್ಧನೆಯಿಂದ-) ಮನ್ಮನಾ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಸಾಧನಸಾರವನ್ನು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಂಕು ಭೂಯಃ ಎಂಬುವುದು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ವುನಃಕ್ರಿಯು ಬರುವುದೆಂದರೆ ಸಾಧನಸಾರೋಪಸಂಹಾರಃ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ವುನಃಕ್ರಿಯೆ ಬೋಧವು. (೫) (ಹಾಗಾದರೆ ಮನ್ಮನಾ ಏವ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ತನ್ನನ್ನೇ ಭವಸರ್ಪೀಕೆಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದಿಂದ ಭವವು ನಿಗೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಗುವುದರಿಂದ ಇದು ತತ್ಪ್ರಸಾರಕಥನವು ಏಕೆ ಆಗುವುದು ಎಂದರೆ-) ಇಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಏಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದೆಯೆಂಬುದು ಸತ್ಯವೇ, ಅವರೂ ಇತರ ಜೀವಜೀವಿ ಭವಲೋಕವು, ತವನ್ನೇ ಭವಸರ್ಪೀಕೆಂದು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದಿಂದ ಸಾಧನಸಾರವೇ

ಉಕ್ತವಾಯಿತು. ಮುಖತಃ ತತ್ಸಮಾರವು ಹೇಳಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಸಾಧನಸಾರೋಪಸಂಹಾರಃ ಎಂದ. ಹೇಳಿದ್ದು. || ೬೪, ೬೫ ||

ಪೀ - ರಹಸ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಂದು ಕ್ಷೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವನು -

ಗೀ || ಸರ್ವಧರ್ಮಾನ್ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಮಾಮೇಕಂ ಶರಣಂ ವ್ರಜ |

ಅಹಂ ತ್ವಾ ಸರ್ವಪಾಪೇಭ್ಯೋ ಮೋಕ್ಷಯಿಷ್ಯಾಮಿ ಮಾ ಶುಚಿಃ || ೬೬ ||

ಅ || (ಅರ್ಜುನನೇ, ನೀನು) ಸರ್ವಧರ್ಮಾನ್ = ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ಮಾಡುವ ಸಮಸ್ತ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು, ಅಥವಾ ಸಮಸ್ತ ಧರ್ಮಫಲಗಳನ್ನು, ಅಥವಾ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತಿಕಾರಗಳಾಗದ ಸಮಸ್ತ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು, ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ನತ್ವರ ಫಲೋದ್ದೇಶಗಳಾಗದ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ = ಬಿಟ್ಟು, ಮಾಮೇಕಂ = ನನ್ನ ನನ್ನಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ, ಶರಣಂ = ಮೊರೆಯನ್ನು ವ್ರಜ = ಹೊಂದು (ಅನಾದಿ ಜನ್ಮಗಳಿಂದಂಟಾದ ಭೃತಿಬಂಧಕವಿದ್ದುದರಿಂದ ಮಗಮೇವ ವಿದ್ಯಾಸಿ ಎಂಬಿ ವಚನವು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಎಂದರೆ-) ಅಹಂ = ನಾನು, ತ್ವಾ = ನಿನ್ನನ್ನು, ಸರ್ವಪಾಪೇಭ್ಯಃ = ಅನಾದಿ ಜನ್ಮಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಸಮಸ್ತ ಪಾಪಗಳಿಂದ, ಮೋಕ್ಷಯಿಷ್ಯಾಮಿ = ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡಿ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮಾವಸಾನದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವೆನು, ಮಾ ಶುಚಿಃ = ಜನನ ಮರಣಾದಿರೂಪ ವಾದ ಸಂಸಾರಭಯದಿಂದ ನರಕಾದ್ವನರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ಮುಖಪಡಬೇಡ. || ೬೬ ||

ಪೀ - ಇತರರ ಭಜನನಿರಾಸವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಅರ್ಥಶೋಷಿ ವಿಸ್ವಾಧಿಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವಾರೆಂಬುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ -)

ತಾ || (೧) ಅನ್ಯಸರ್ವಧರ್ಮಾನ್ (ಧರ್ಮಾನ್ಸರ್ವಾನ್) ಪರಿತ್ಯಜ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಕೇಷಕ್ಲೇ ನೈವ ಸರ್ವಧರ್ಮಾನಿತಿ ವಚನಂ || (೨) ಮಾಮೇಕಂ ಶರಣಂ ವ್ರಜೇತ್ಯಪಿ | ಮನ್ಮನಾ ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತನಿಗಮನಾತ್ಕನಾ ತದ್ಭಾಷ್ಯಾನಂ || (೩) ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವಿಜ್ಞಾನ-ಪೂರ್ವಂ ತತ್ರ ಮನಃ ಸದಾ | ಸರ್ವಾಧಿಕಪ್ರೇಮಯುಕ್ತಂ ಸರ್ವಸ್ಯಾತ್ರ ಸಮ-ರ್ಪಣಂ || (೪) ಅಖಂಡಾ (ಡ)ತ್ರಿವಿಧಾ ಪೂಜಾ ತದ್ರತ್ಯೈವ ಸ್ತುಭಾವತಃ | ರಕ್ತ-ತೀರ್ಥೇವ ವಿದ್ಯಾಸಪ್ತದೀಯೋಪಮಿತಿ ಸ್ಪೃತಿಃ | ಶರಣಾಗತಿರೇಷಾ ಸ್ಯಾದಿಷ್ಟೋ ಮೋಕ್ಷಫಲಪ್ರದೇತಿ ಮಹಾವಿಷ್ಣುಪೂರಣೇ || (೫) ಅನಾದಿಜನ್ಮಕೃತಸರ್ವಪಾಪೇ-ಭ್ಯಃ | ಆತ್ರ ಪ್ರಾಪ್ತಭಾವಾತ್ | ಧರ್ಮಪರಿತ್ಯಾಗೇ ಪಾಪಪರಿತ್ಯಾಗಸ್ಯ ಕೈಮು-ಕ್ಷೇನೈವ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ || ೬೬ ||

ಅ || (೧) ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನನ್ನನ್ನೇ ವ್ರಜಿಸುವುದು, ಎಂಬುದ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸರ್ವಧರ್ಮಾನ್ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಎಂಬುದ ವಚನವು ಮನ್ಮನಾಃಪ್ರಾಪ್ತಿದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಕೈ ಕೇಷವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. (ಆದಕಾರಣ ಇತರವಾದುದನ್ನು ವ್ಯಾಪ್ತಮಾಡುತ್ತಾ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದಕಾರಣ ಸಾಧನಸಾರೋಪಸಂಹಾರಃ) (೨) ಮಾಮೇಕಂ ಶರಣಂ ವ್ರಜ ಎಂಬುದರಿಂದಲೂ ಮನ್ಮನಾಃ ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತವಾದುದನ್ನೇ ವ್ರಜಿಸುವ ಮಾಡುವುದರಿಂದ, ಮಾಮೇಕಂ

ಕರಣಂ ವ್ರಜ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಸಮಸ್ತ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಅನ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪನಮಾಡಿವೆ ಮನ್ಮಥಸ್ವಾದಿಗಳೆಂಬ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಅನುತಿತ್ಯಜ್ಯ ಚ ಎಂದು ಯುದ್ಧಾದಿ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ವ್ಯಾಹತ ವಾಗುವುದು, (ಅಂದರೆ ಮಾಮೇಕಂ ಕರಣಂ ವ್ರಜ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಮನ್ಮಥನಾ ಭವ ಇತ್ಯಾದಿ ಗಳಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದ ಸಾಧನಕ್ಕೇನೇ ನಿಗಮನರೂಪವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.) (೩) (ಭಗವನ್ನನ ಸ್ತಾದಿಗಳ ಕರಣಾಗತಿರೂಪವು ಹೇಗೆ ಆಗುವುದೆಂದರೆ-) ಶ್ರೀ ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮವತ್ಸವಾ ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಧಿಕ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಕೂಡಿ ಸದಾ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಡ ಬೇಕು. (ಅಂದರೆ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವ್ಯಾ ನಪೂರ್ವಕ ಸದೃಢ ಸ್ನೇಹರೂಪ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಕೂಡಿರಬೇಕು) ಸಮಸ್ತವನ್ನು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು (ಅಂದರೆ ನಾಹಂ ಕರ್ತಾ ಹರಿಃ ಕರ್ತಾ ತತ್ಪೂಜಾ ಕರ್ಮ ಜಾತಂ | ತಥಾಃಪಿ ಮತ್ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಪೂಜಾ ತತ್ಪ್ರಸಾದೇನ ನಾನೃಥಾ | ಮದ್ಭಕ್ತಿಶ್ಚ ಸ್ವರಂ ಮಹ್ಯಂ ತತ್ಪ್ರಸಾದಃ ಪುನಃ ಪುನಃ (ಕರ್ಮಸ್ಯಾಸೋ ಹರಾವೇವಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ದಯಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ವ್ಯಾ ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನನ್ನ ಪೂಜಾರೂಪವಾಗಿ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಪ್ರಸಾದರೂಪ ಫಲವನ್ನು ದ್ವೀಪಿಸಿ ನನ್ನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವನು ನಾನೇ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ) ಎಂಬುವ ಅಭಿ ಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಶ್ರೀ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದು. (೪) ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ನಿಚ್ಛಿನ್ನ ವಾದ ಭಗವತ್ಪೂಜೆಯು ಮನಸ್ಸು ವಹನ ಶರೀರ ಇವುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು, ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧವೆ. ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಸರ್ವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಎಂಬುವ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದಲೇ ಆಗಬೇಕು. ಅದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ವಾದುದು. ಅಂದರೆ ಫಲಾಂತರವನ್ನು ಆಶೇಶಿಸಿದೆ ಮಾಡಿದ್ದು. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆಂದೇ ವಿಶ್ವಾಸವು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನು ನಾನು ನಿನ್ನ ದಾಸನು, ಎಂದು ಸರ್ವದಾ ಶ್ರುತಿಯು ಇದೇನೇ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕರಣಾಗತಿಯು ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಮೋಕ್ಷಫಲವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು, ಎಂದು ಮಹಾವಿಷ್ಣು ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿದೆ. (೫) (ಅಹಂ ಶ್ವಾ ಸರ್ವಪಾಪೇಭ್ಯೋ ಮೋಕ್ಷಯಿಷ್ಯಾಮಿ, ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಸರ್ವಪಾಪೇಭ್ಯಃ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಯುದ್ಧನಿಮಿತ್ತಪಾಪಗಳಿಂದ ಎಂಬೀ ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-) ಅನಾದಿಜನ್ಮಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಸಮಸ್ತ ಪಾಪಗಳಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. (ಅರ್ಜುನನ ದೇಹದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಪಾಪಗಳೇ ವಿವಕ್ಷಿತಗಳೆಂದು ಎಕೆ ಆಗಲಾರವು ಎಂದರೆ-) ಅರ್ಜುನನದೇಹದಲ್ಲಿ ಪಾಪಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ. (ಎಕೆ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಮುಂದಿನ ಯುದ್ಧವೇ ಪಾಪವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವಂಥಾದ್ದು ಎಂದರೆ-) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯಾವಾಗ ಅತಿಶುದ್ಧವಾದ ಧರ್ಮಕ್ಕಿಂತ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಇತರ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿ ತ್ಯಾಜ್ಯೋ, ಆಗ ಪಾಪವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧವು ಹಾಗೆಯೇ ಅರ್ಜು ನನು ಯಾವಾಗ ಅನ್ಯಧರ್ಮ ಪರಿತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುವನೋ, ಆಗ ಪಾಪಪರಿತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುವನೆಂದು ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧವು. (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಅರ್ಜುನನು ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ ಅಂತಹ ಪರಮ ಧರ್ಮವಾದ ಯುದ್ಧದಿಂದ ಪಾಪವು ಒದರಿಕೈ ಅವಶ್ಯಕವಿಲ್ಲ.)

|| ೩ ||

ಗೀ—ಗೀತಾ ೨:೨೨ ವನ್ನು ಅನಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಅನಿರಾಕಿ ಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—

ಗೀ || ಇದಂ ತೇ ನಾತಪಸ್ಯಾಯ ನಾಭಕ್ತಾಯ ಕದಾಚನ |

ನ ಚಾಶುಕ್ಯೋಷವೇ ವಾಚ್ಯಂ ನ ಚ ಮಾಂ ಯೋಽಭ್ಯಾಸಯತಿ ||೩||

ಅ || ಇದಂ=ಈ ಗೀತಾಶಾಸ್ತ್ರವು ಆತಪಸ್ಕಾಯ=ಕಾಯಿಕ, ವಾಚಿಕ, ಮಾನಸಿಕ ತಪಸ್ಸು ಗಳಲ್ಲದವನಿಗೆ ಅಥವಾ ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಧರ್ಮಚರಣಗಳಲ್ಲದವನಿಗೆ. ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದಿ ತಪಸ್ಸು ಗಳಲ್ಲದವನಿಗೆ. ತೇ=ನಿನ್ನಿಂದ, ನ ವಾಚ್ಯಂ=ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. ಅಭಕ್ತಾಯ=ಶ್ರೀ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನಿಗೆ, ಕದಾಚನ=ಯಾವಾಗಲೂ. ನ ವಾಚ್ಯಂ=ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. ಅಶುಕ್ರೋಷವೇ=ಗುರುಗಳ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡದವನಿಗೆ, ನ ಚ ವಾಚ್ಯಂ=ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ ಯಾ=ಯಾವಾತನು, ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ಅಭ್ಯಸೂಯತಿ=ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಾನೋ, (ಅವನಿಗೂ ಹೇಳಲಾಗದು)

ವಿ || (1) ತಪಸ್ಸು ಇಲ್ಲದವನಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಗುರುಶುಕ್ರೋಷಾರಹಿತನಿಗೆ ಉಪದೇಶವು ಮಹಾ ದೋಷಕರವು. ಮತ್ತು ಅತ್ಯಲ್ಪ ಶರಸ್ಸು ಶುಕ್ರೋಷ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಿಗೆ ಕದಾಚಿತ್ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದರೂ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದರೆ ಮಹಾ ದೋಷವಿದೆ, ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚೆಲ್ಲುವು. ಮೊದಲು ಮೊದಲಿನವರಿಗಿಂತ ಮೇಲುಮೇಲಿನವರು ಹೆಚ್ಚಿತ್ತು ಅನಧಿಕಾರಿಗಳು ತಪೋಹೀನಾದ ಮೂರು ಜನರಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಸೂಯಾ ಇದ್ದವನಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಿದರೆ ದೋಷಾಧಿಕ್ಯವಿದೆ, ಎಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚೆಲ್ಲುವು. (2) ತಪಸ್ಸು, ಭಕ್ತಿ, ಶುಕ್ರೋಷ, ಅನಸೂಯಾ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನು ಅಧಿಕಾರಿಯು ಎಂದು ಸೂಚಿತವಾಯ್ತು. || ೬೭ ||

ಹೀ-ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಅನಧಿಕಾರಿಯನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಇದಂ ತೇ ಎಂಬುವುದ ರಿಂದ ತೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರಲ್ಲಿ ಆತಪಸ್ಸು ಮೊದಲಾದವರು ನಾಲ್ವರು ಅನಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಸಮಾನಿಕರೋ ಕಾರತಮ್ಯವುಳ್ಳವರೂ, ಎಂದರೆ, ಗೀತಾ ಪದಗಳಿಂದಲೇ ಆ ನಾಲ್ವರಿಗೆ ಕಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸು ತ್ತಾರೆ—

ಕಾ || (೧) ಆತಪಸ್ಕಾಯೈವ ನ ವಾಚ್ಯಂ | ಅಶುಕ್ರೋಷವೇ ಪುನರ್ದೇಶಿ ದೋಷಾಧಿಕ್ಯಮು-
ಶುಕ್ರೋಷೋರ್ಧರ್ವಯಿತುಂ ಚರಬ್ಧಃ | ಏವಮಭಕ್ತಾಯ ಕದಾಪಿ ನ ವಾಚ್ಯಂ ||
(೨) ಕದಾಚಿದಲ್ಪತಪಸೋಲ್ಪಶುಕ್ರೋಷೋರಪಿ ಭಕ್ತ್ಯಾಧಿಕ್ಯೇ ವಾಚ್ಯಂ ಭವತೀತಿ
ಕದಾಚನೇತಿ ವಿಶೇಷಃ || (೩) ಅಭಕ್ತಾಚ್ಚ ನ ವಾಚ್ಯಮಸೂಯೋರಿತಿ ಕತ್ರಾಪಿ
ಚರಬ್ಧಃ || (೪) ಸಮಾಚ್ಛಯೇ ತಥಾಽಧಿಕ್ಯೇ ನ್ಯೂನತ್ವೇ ಚ | ಪ್ರಯಾಜ್ಯತ ಇತಿ
ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ || (೫) ಅಭಕ್ತಾದಪಿ ಪಾಪಃ ಸ್ಯಾದಸೂಯಾದೋಷಪದ್ಯಗೃತ ಇತಿ
ಚ ಪಾದ್ಯೇ || ೬೭ ||

ಅ || (೧) ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾ ಮೊದಲಾದ ತಪಸ್ಸು ಇಲ್ಲದವನಿಗೇನೇ ಹೇಳಲಾಗದು. ಹೀಗೆ ಇರುತ್ತಾ ಇವನು ಗುರುಶುಕ್ರೋಷಾ ಇಲ್ಲದವನಿಗೆ ಶುಕರಾಂ ಹೇಳಲಾಗದು. ತಪೋಹೀನರಿಗಿಂತಲೂ ಗುರು ಶುಕ್ರೋಷಾ ಇಲ್ಲದವನಿಗೆ ದೋಷಾಧಿಕ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚೆಲ್ಲುವು. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀ ಪರ ಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಸರ್ವಥಾ ಹೇಳಲಾಗದು. (೨) ಕದಾಚಿತ್ ಅಲ್ಪ ತಪಸ್ಸುಳ್ಳ ವನಾಗಿದ್ದು ಅಲ್ಪವಾಗುರುಗಳ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವನಿಗೂ ಭಕ್ತಿಯು ಅಧಿಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಬಹುದು ಎಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಕದಾಚನ ಎಂಬುವ ವಿಶೇಷ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು. (೩) ಅಭಕ್ತನಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಸೂಯಾ ಇದ್ದವನಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಹೇಳಲಾಗದು, ಎಂದು

ಅಲ್ಲಿಯೂ ಚರಬ್ಧವು. (೪) ಚರಬ್ಧವು ದೋಷಾಧಿಕ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ—) ಸಮುಕ್ತಯ, ಹಾಗೆಯೇ ಅಧಿಕ್ಯ, ನ್ಯೂನತೆ ಈ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಚರಬ್ಧವು ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದೆ. (೫) ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಸೂಯಾ ಇದ್ದವನು ದೋಷದರ್ಶಿಯೋ, ಅದಕಾರಣ ಅಸೂಯಾ ಇದ್ದವನು ಅಭಕ್ತನಿಗಿಂತಲೂ ವಾಪಿತ್ಯನಾಗುವನು, ಎಂದು ವಾದ್ಯವುಣಿಸಲಾಗಿದೆ. || ೬೭ ||

ಪೀ—ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಗೀತಾರಾಸತ್ರೀಪದೇಶವನ್ನು ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿ ಪ್ರಕಂಸಾ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ—

ಗೀ || ಯ ಇದಂ ಪರಮಂ ಗುಹ್ಯಂ ಮದ್ಯಕ್ರೇಷ್ಠಭಿಧಾಸ್ಯತಿ |

ಭಕ್ತಿಂ ಮಯಿ ಪರಾಂ ಕೃತ್ವಾ ಮಾಮೇವೈಷ್ಯತ್ಯಸಂಶಯಃ || ೬೮ ||

ಅ || ಯಃ=ಯಾವಾತನು, ಪರಮಂ ಗುಹ್ಯಂ=ಅತಿಗೋಚ್ಯವಾದ, ಇದಂ=ಈ ಗೀತಾರಾತ್ರ ವನ್ನು, ಮದ್ಯಕ್ರೇಷು=ನನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗಾಗಿ, ಅಭಿಧಾಸ್ಯತಿ=ಉಪದೇಶ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ, (ಅತನು) ಮಯಿ=ನನ್ನಲ್ಲಿ, ಪರಾಂ=ಉತ್ತಮವಾದ, ಭಕ್ತಿಂ=ಭಕ್ತಿಯನ್ನು, ಕೃತ್ವಾ=ಮಾಡಿ (ಕ್ರಮವಾಗಿ) ಮಾಮೇವ=ನನ್ನನ್ನೇ, ಏಷ್ಯತ್ಯೇವ=ಕೊಂದಿಯೇ ಹೊಂದುವನು. (ಅಂದರೆ ಮುಕ್ತನಾಗುವನು) ಅಸ. ಶಯಃ=ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿದ್ದವನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯಿದ್ದಷ್ಟು ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆತನೇ ಪರಮ ಪ್ರೀತಿವಾಕ್ಯನು.) || ೬೮ ||

ಗೀ || ನ ಚ ತಸ್ಯಾನ್ನನುಷ್ಠೇಷು ಕಶ್ಚಿನ್ನೇ ಪ್ರಿಯಕೃತ್ತಮಃ |

ಭವಿತಾ ನ ಚ ಮೇ ತಸ್ಯಾದನ್ಯಃ ಪ್ರಿಯತರೋ ಭುವಿ || ೬೯ ||

ಅ || ತಸ್ಯಾತ್=ಗೀತಾರಾತ್ರವನ್ನು ಪದೇಶಿಸುವವನಿಗಿಂತ, ಮೇ=ನನಗಿ, ಪ್ರಿಯಕೃತ್ತಮಃ= ಏಕೇಷವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿವಾಕ್ಯನು, ಮನುಷ್ಯೇಷು=ಮನುಷ್ಯರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಕಶ್ಚಿತ್=ಯಾವನೊಬ್ಬನೂ, ನ ಚ=ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ತಸ್ಯಾತ್=ಗೀತಾರಾತ್ರವನ್ನು ಪದೇಶಿಸುವ ಮನುಷ್ಯನಿಗಿಂತ, ಅನ್ಯಃ= ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನು, ಮೇ=ನನಗಿ, ಪ್ರಿಯತರಃ=ಅತೀತಯವಾಗಿ ಪ್ರಿಯನು, ಭುವಿ=ಭೂಲೋಕ ದಲ್ಲಿ, ನ ಭವಿತಾ=ಮುಂದೆ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಆಗಲಾರನು. (ಹಿಂದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ಇಲ್ಲ) (ಇಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯೇಷು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಇನ್ನು ತಾರತಮ್ಯಕ್ರಮದಿಂದ ಫಲಾಧಿಕ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ಸೂಚಿತವಾಯ್ತು.) || ೬೯ ||

ಪೀ—ಇನ್ನು ಗೀತಾರಾತ್ರವನ್ನು ಪಠನ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—

ಗೀ || ಅಧ್ಯೇಷ್ಯತೇ ಚ ಯ ಇಮಂ ಧರ್ಮ್ಯಂ ಸಂವಾದಮಾವಯೋಃ |

ಜ್ಞಾನಯಜ್ಞೇನ ತೇನಾಹವಿಷ್ಟಃ ಸ್ಯಾಮಿತಿ ಮೇ ಮತಿಃ || ೭೦ ||

ಅ || ಯಃ=ಯಾವಾತನು; ಅವಯೋಃ=ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ. (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರ) ಧರ್ಮ್ಯಂ ಸರ್ವಧಾರಣಮಾಧಾರವಾದ ಧರ್ಮಾನಿವಿಧ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಲೋಕಿಸುವ, ಅಧವಾ ಪರಧರ್ಮ ವನ್ನು ಲೋಕಿಸುವ, ಇಮಂ ಸಂವಾದಂ=ಪರಸ್ಪರ ಸಂಭಾಷಣಾರೂಪವಾದ ಈ ಗೀತಾರಾತ್ರವನ್ನು

ಗ್ರಂಥವನ್ನು, ಅಷ್ಟೇಷ್ಟತೇ ಚ = ಪಠನ ಮಾಡುವನೋ, ತೇನ = ಆ ಮನುಷ್ಯನಿಂದ, ಜ್ಞಾನಯಷ್ಟೇನ = ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ಯಜ್ಞಗಳಿಂದಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಜ್ಞಾನಾಬ್ಜಿಯುಳ್ಳದಿಂದ, ಇಷ್ಟಃ ಸ್ಯಾಂ = ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗುವೆನು. ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಮೇ = ನನ್ನ, ಮತಿಃ = ಬುದ್ಧಿಯು. || ೭೦ ||

ಹೀ - ಈ ಗೀತಾರಾತ್ರವನ್ನು ಇತರರು ಪಾರಾಯಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಕೇಳಿದವನಿಗೂ ಫಲವಿದೆ, ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ -

ಗೀ || ಶ್ರದ್ಧಾವಾನನಸೂಯಶ್ಚ ಶೃಣುಯಾದಪಿ ಯೋ ನರಃ |

ಸೋಽಪಿ ಮುಕ್ತಃ ಶುಭಾನೋಕಾನ್ತಾಪ್ನುಯಾತ್ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಣಾಂ || ೭೧ ||

ಅ || ಶ್ರದ್ಧಾವಾನ್ = ಗೀತಾರ್ಥವಾರ್ತಾದಿಗಳಿಂದ ನನಗೆ ಫಲವಿದೆ, ಎಂದು ಅಸ್ತಿತ್ವ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ, ಮತ್ತು ಅನಮಾಯಶ್ಚ = ಅಸೂಯಾ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲದ, ಯಃ ನರಃ = ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನು, ಶೃಣುಯಾದಪಿ = (ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಪರಸ್ಪರ ಗೀತಾರೂಪ ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನು) ಕೇಳುತ್ತಾನೋ, ಸೋಽಪಿ = ಅತನೂ ಕೂಡ, ಮುಕ್ತಃ = ಸಂಸಾರಸಾಗರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ, ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಣಾಂ = ಪುಣ್ಯ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದವರ, ಶುಭಾನ್ = ಮಂಗಳಕರಗಳಾದ, ಲೋಕಾನ್ = ಲೋಕಗಳನ್ನು, ಪ್ರಾಪ್ನುಯಾತ್ = ಹೊಂದುವನು.

ವಿ || (1) ಗೀತಾರಾತ್ರವನ್ನು ಕೇಳಿದವನಿಗೂ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವಾಗ ಗೀತಾರ್ಥಯನ ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧವು (2) ಗೀತಾರ್ಥವನನ್ನು ಮಾಡುವವನಿಗಿಂತ ಗೀತಾರ್ಥಯನವನ್ನು ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಸುಖವು. ಅವನಿಗಿಂತಲೂ ವಾಕ ಹೇಳುವ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಸುಖವು. ಅವನಿಗಿಂತ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಸುಖವು. || ೭೧ ||

ಹೀ - ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಉಪದಿಷ್ಟವಾದ ತತ್ತ್ವವ ತಿಳಿಯತೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇನ್ನು ಅರ್ಜುನನು ಸಂಕಯಗ್ರಸ್ತನಾಗಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಾರಿ ಬೇಕಾದರೂ ಅರ್ಜುನನೇ ತಿಳಿಸುವೆನೆಂದು ಅತಿದಯಾಪೂರ್ವಕವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅರ್ಜುನನ ಮನೋಭದ್ರೆಯವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ -

ಗೀ || ಕಚ್ಛಿದೇತಚ್ಚಿತ್ತಂ ಸಾರ್ಥ ತ್ವಯೈಕಾಗ್ರೇಣ ಚೇತಸಾ |

ಕಚ್ಛಿದಜ್ಞಾನಸಮ್ಮೋಹಃ ಪ್ರಣಷ್ಟಸ್ತೇ ಧನಂಜಯ || ೭೨ ||

ಅ || ಸಾರ್ಥ = ಅರ್ಜುನನೇ, ತ್ವಯಾ = ನಿನ್ನಿಂದ, ವಿಕಾಗ್ರೇಣ ಚೇತಸಾ = ಒಂದೇಕಡೆ ಇಂ ಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ, ಏಕತ್ = ನನ್ನಿಂದ ಇಪ್ಪರವರೇಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಗೀತಾರ್ಥವೇಯವು, ಶ್ರುತಂ ಕಚ್ಛಿತ್ = ಸಾವಧಾನದಿಂದ ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತಷ್ಟೆ, ಧನಂಜಯ = ಅರ್ಜುನನೇ, ಪ್ರೇ = ನನ್ನ, ಅಜ್ಞಾನ ಸಮ್ಮೋಹಃ = ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಶುಚ್ಛಿದವಾಗಿಸಿಕ ಸಂಕಯವು, ಅಧ್ಯಾ = ಪ್ರವೇಷಿಸು, ಪ್ರಣಷ್ಟಃ ಕಚ್ಛಿತ್ = ನಿನ್ನ ಶ್ರುತವಾಯಿತಷ್ಟೆ. || ೭೨ ||

ಹೀ - ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪುತ್ರನಿಗೆ ಅರ್ಜುನನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನಿಟ್ಟದ್ದನ್ನು ವಿಜ್ಞಾನಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ -

ಗೀ ||

|| ಅರ್ಜುನ ಉವಾಚ ||

ನಷ್ಟೋ ಮೋಹಃ ಸ್ತುತಿರ್ಲಬ್ಧಾ ತ್ವತ್ಪ್ರಸಾದಾನ್ಮಯಾಚ್ಛುತ |

ಸ್ಥಿತೋಽಸ್ಮಿ ಗತಸಂದೇಹಃ ಕರಿಷ್ಯೇ ವಚನಂ ತವ

|| ೭೩ ||

ಅ || ಅರ್ಜುನಃ = ಅರ್ಜುನನು, ಉವಾಚ = ಉತ್ತರ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ, ಅಚ್ಯುತ = ವಿಶಾಕವಿಲ್ಲದಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ತ್ವತ್ಪ್ರಸಾದಾತ್ = ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ, ಮೋಹಃ = ವಿಪರೀತ ಜ್ಞಾನರೂಪ ಮೋಹವು, ವಚನಃ = ಸಾಕವಾಯಿತು, ಮಯಾ = ನನ್ನಿಂದ, ಸ್ಥುತಿಃ = ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ದೈವಗಳ ಮತ್ತು ಅವರ ಅನುಬಂಧಿಗಳ ನಿಗ್ರಹವು ಪರಮ ಧರ್ಮವು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಕಾರ್ಯವೇ, ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪವಾದ ಸ್ತುತಿಯು, ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ, ಲಬ್ಧಾ = ಹೊಂದಲ್ಪಟ್ಟಿತು, ಗತಸಂದೇಹಃ = ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡದೇಕೋ ದೇಹವೋ ಎಂಬುವ ಸಂದೇಹವು ನಿವೃತ್ತವಾಯ್ತು, (ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿ ನಿಂತಿರುವೆನು) ತವ = ನಿನ್ನ, ವಚನಂ = ಮಾತನ್ನು, ಕರಿಷ್ಯೇ = ಮಾಡುವೆನು, (ನಿನ್ನ ಮಾತನ್ನು ತಿಳಿಸುವಹಿಡಿಕೊಂಡು ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವೆನು.) || ೭೩ ||

ಹೀ - ವಿಶಾಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರು ಸಂಭಾಷಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದದ್ದು ಸಂಜಯನಿಗೆ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯತೆಂಬುವ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಕಂಕೆಯನ್ನು ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಸಂಜಯನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾನೆ -

ಗೀ ||

|| ಸಂಜಯ ಉವಾಚ ||

ಇತ್ಯಹಂ ವಾಸುದೇವಸ್ಯ ಪಾರ್ಥಸ್ಯ ಚ ಮಹಾತ್ಮನಃ |

ಸಂವಾದಮಿಮುಕ್ಶೌಷಮದ್ಭುತಂ ರೋಮಹರ್ಷಣಂ

|| ೭೪ ||

ಅ || ಸಂಜಯಃ = ಸಂಜಯನು, ಉವಾಚ = ಹೇಳುತ್ತಾನೆ, ಅಹಂ = ನಾನು, ಮಹಾತ್ಮನಃ = ಉತ್ಕೃಷ್ಟಮನಸ್ಸುಳ್ಳ, ಮಹಾನುಭಾವನಾದ, ವಾಸುದೇವಸ್ಯ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ, ಮತ್ತು ಪಾರ್ಥಸ್ಯ = ಮಹಾನುಭಾವನಾದ ಅರ್ಜುನನ, ಇತಿ = ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ, ಅದ್ಭುತಂ = ಮೊದಲು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕೇಳಲ್ಪಡದಿದ್ದರಿಂದ ಅತ್ಯಾಕರ್ಷಕವಾದ, ರೋಮಹರ್ಷಣಂ = ರೋಮಾಂಶವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ, ಇಮಂ = ಈ, ಸಂವಾದಂ = ಪರಸ್ಪರ ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನು (ವೇದವ್ಯಾಸರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ) ಅಶೌತಂ = ಕೇಳಿರುವೆನು. || ೭೪ ||

ಹೀ - ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಸಂಜಯನಿಗೆ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ವೃತ್ತಾಂತವೇ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯತೆಂದರೆ -

ಗೀ || ವ್ಯಾಸಪ್ರಸಾದಾಚ್ಛುತವಾನೇಕದ್ಗುಹ್ಯಮಹಂ ಪರಂ |

ಯೋಗಂ ಯೋಗೀಶ್ವರಾತ್ಯಪ್ನಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಾತ್ಯಥಯತಃ ಸ್ವಯಂ || ೭೫ ||

ಅ || ಅಹಂ = ನಾನು, ವ್ಯಾಸಪ್ರಸಾದಾತ್ = ವೇದವ್ಯಾಸರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ (ಅಂದರೆ ವೇದವ್ಯಾಸ ವೇದರು ಸಂಜಯನಿಗೆ ಇವತ್ತಿನ ತ್ರವಿಧಿಯಾದ ಪರಿವರಾಪ್ತಿಯಾಗುವ ಪರ್ಯಂತ ಅಲ್ಲಿ ನನ್ನಿರುವೆವೆಲ್ಲವೂ ನಿನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಕಾಣಲಿ, ನಿನಗೆ ಕೇಳಲಿ, ಅಂಕೂರವಾಗುವ ತಿಳಿಯಲಿ ಎಂದು ದಯೆ ಮಾಡಿ

ಪರಮಾನುಗ್ರಹದಿಂದ) ಏತತ್ = ಈ, ಗುಹ್ಯಂ = ಅತಿಗೋಪ್ಯವಾದ, ಪರಂ = ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ, ಯೋಗಂ = ಪುರುಷಾರ್ಥೋಪಾಯವನ್ನು, ಯೋಗೀಶ್ವರಾತ್ = ಸಮಸ್ತ ಉಪಾಯಗಳಿಗೂ ನಿಯಾಮಕನಾದ, ಶ್ರಯಂ ಕಥಯತಃ = ತಾನಾಗಿಯೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಹೇಳುವ, ಕೃಷ್ಣಾತ್ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ = ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಮೂಲಕವಲ್ಲದೇನೇ, ಶ್ರುತವಾನ್ = ಕೇಳಿದನು. || ೭೫ ||

ಪೀ—ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರ ಸಂಭಾಷಣವನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದರಿಂದ ತನಗೆ (ಸಂಜಯನಿಗೆ) ಉಂಟಾದ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಫಲವನ್ನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನೊಡನೆ ಸಂಜಯನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—

ಗೀ || ರಾಜಸ್ಸಂಸ್ಕೃತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತ್ಯ ಸಂವಾದಮಿಮಮದ್ಭುತಂ |
ಕೇಶವಾರ್ಜುನಯೋಃ ಪುಣ್ಯಂ ಹೃಷ್ಯಾಮಿ ಚ ಮುಹುರ್ಮುಹುಃ || ೭೬ ||

ಅ || ರಾಜನ್ = ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಮಹಾರಾಜನೇ, ಇಮಂ = ಈ, ಅದ್ಭುತಂ = ಅಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ, ಪುಣ್ಯಂ = ಪುಣ್ಯಕರವಾದ, (ಪಾರತ್ರಿಕ ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅದ್ಭವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ) ಕೇಶವಾರ್ಜುನ ಯೋಃ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರ, ಸಂವಾದಂ = ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನು, ಸಂಸ್ಕೃತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತ್ಯ = ಮತ್ತುಮತ್ತು ಸ್ಮರಣಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಮುಹುಃ ಮುಹುಃ = ಮತ್ತು ಮತ್ತು, ಹೃಷ್ಯಾಮಿ = ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತೇನೆ. || ೭೬ ||

ಗೀ || ತಚ್ಚ ಸಂಸ್ಕೃತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತ್ಯ ರೂಪಮತ್ಯದ್ಭುತಂ ಹರೇಃ |
ವಿಸ್ಮಯೋ ಮೇ ಮಹಾನ್ರಾಜನ್ ಹೃಷ್ಯಾಮಿ ಚ ಪುನಃಪುನಃ || ೭೭ ||

ಅ || ರಾಜನ್ = ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಮಹಾರಾಜನೇ, ಹರೇಃ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಮಾತ್ಮನ, ಅತ್ಯದ್ಭುತಂ = ಅತ್ಯಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ, ತತ್ ರೂಪಂ = ಆ ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು, ಸಂಸ್ಕೃತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತ್ಯ = ಮತ್ತುಮತ್ತು ಸ್ಮರಣಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಮೇ = ನನಗೆ, ಮಹಾನ್ ವಿಸ್ಮಯಃ = ಅತ್ಯಶ್ಚರ್ಯವು, (ಅಗುಹ್ಯದ) ಪುನಃ ಪುನಃ = ಮತ್ತುಮತ್ತು, ಹೃಷ್ಯಾಮಿ ಚ = ಸಂತೋಷಪಡುವೆನು (ಆದರೆ ಆ ರೂಪವನ್ನು ನೆನಸು ಕೊಂಡು ಅನಂದಾತಿಕೆಯಿಂದ ರೋಮಾಂಟವಾಗುತ್ತಾ ಇದೆ) || ೭೭ ||

ಪೀ—ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಜಯವೋ, ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಜಯವೋ ಎಂದು ಸಂತಯಗ್ರಸ್ತನಾದ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಿಗೆ ಸಂಜಯನು ಸರ್ವೇಶ್ವರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಶಕ್ತವನ್ನು ಕೊಂದಿರುವ ಪಾಂಡವರಿಗೇನೇ ವಿಜಯಾದಿಗಳು ಬರುವುದಲ್ಲದೆ ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಜಯವ ಬರಲಾರದು ಎಂದು ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ—

ಗೀ || ಯತ್ರ ಯೋಗೇ(ಗೀ)ಶ್ವರಃ ಕೃಷ್ಣೋ ಯತ್ರ ಪಾರ್ಥೋ ಧನುರ್ಧರಃ |
ತತ್ರ ಶ್ರೀವಿಜಯೋ ಭೂತಿಧ್ರುವಾ ನೀತಿರ್ಮತಿರ್ಮಮ || ೭೮ ||

ಅ || ಯತ್ರ = ಯಾವ ಸ್ಥಳೀಯಲ್ಲಿ, ಯೋಗೀಶ್ವರಃ = ಸಮಸ್ತ ಉಪಾಯವುಳ್ಳವರಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ಕೃಷ್ಣಃ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, (ಇರುತ್ತಾನೋ)ಯತ್ರ = ಯಾವ ಸ್ಥಳೀಯಲ್ಲಿ, ಧನುರ್ಧರಃ = ಧನುರ್ಧಾರಿಯಾದ, ಪಾರ್ಥಃ = ಅರ್ಜುನನು, (ಇದ್ದಾನೋ) ತತ್ರ = ಆ ಸ್ಥಳೀಯಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀಃ = ವಿಜಯಶಕ್ತಿಯು, ವಿಜಯಃ = ಜಯವು, ಭೂತಿಃ = ಸಂಪತ್ತು, ನೀತಿಃ = ನ್ಯಾಯವು, (ಎವೆಗಳೂ) ಧ್ರುವಃ = ಅಚಲತಲ (ಸಿಂಹದ) ಸ್ಥಾನವು ಎಂದು, ಮಮ ಮತಿಃ = ನನ್ನ ನೆರೆಯವು.

ಗೀ || ಹಿಂ ತತ್ಪದಿತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾಸೂಪನಿಷತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾಂ
ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನಸಂವಾದೇ ಶ್ರೀಮನ್ನಾಹಾಭಾರತೇ
ಶತಸಹಸ್ರಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕಾಂ ಭೀಷ್ಮಪರ್ವಣಿ ಸರ್ವೋ-
ಪನಿಷದರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಣಯಯೋಗೋ ನಾಮ(ಪು-
ಮರ್ಥಹೇತುಜ್ಞಾನಸಾಧನಸ್ಯ ಗುಣಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಸನ್ನಾಸಸ್ಯ ಯೋ-
ಗಸ್ಯ ಚ ನಿರೂಪಣಂ ನಾಮ) ಅಷ್ಟಾದಶೋಧ್ಯಾಯಃ || ೧೮ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೋಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-
ಾರ್ಜುನರಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋಪನಿಷದರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಣಾಯಕಯೋಗವೆಂಬ ಹದಿನೆಂ-
ಟನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೧೮ ||

ಹೀ—ಸರ್ವಧರ್ಮಾನ್ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ (ಶ್ಲೋ. ೬೬) ಎಂಬುದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ವಿಹಿತಗಳಾದ
ಸಮಸ್ತಧರ್ಮಗಳ ಪರಿತ್ಯಾಗವು ವಿಹಿತವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂಬ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತಿಷೇಧವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ -

ಭಾ || (೧) ಧರ್ಮಶ್ಯಾಗಃ ಫಲಶ್ಯಾಗಃ || (೨) ಕಥಮನ್ಯಥಾ ಯುದ್ಧವಿಧಿಃ | ಯಸ್ತು
ಕರ್ಮಫಲಶ್ಯಾಗೇ ಸ ಕ್ಯಾಗೀತ್ಯಭಿಧೀಯತ ಇತಿ ಚೋಕ್ತಂ || ೬೬, ೬೮ ||

ಅ || (೧) ಧರ್ಮಶ್ಯಾಗಃ—ಎಂದರೆ ಫಲೇಚ್ಛಾಶ್ಯಾಗವು, (೨) (ಅಪಾಕತಃಕೋರುವ ಧರ್ಮಪಂಕ್ತಾ-
ಗೂಷತ ಅರ್ಥವೇ ಎಕೆ ಅಗಲಾರದೆಂದರೆ—) ಹೀಗೆ ಅರ್ಥವಲ್ಲವಾದರೆ ಈ ಗೀತಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಯಾವ
ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕ್ರತಿಯಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿಧಾನವು ಹೇಗೆ ಕೊಡುತ್ತದೆ? ಯಾವನು ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು
ವನೋ ಅತನು ಶ್ಯಾಗೀ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಎಂದು ಧರ್ಮಶ್ಯಾಗವೆಂದರೆ ಧರ್ಮಫಲಶ್ಯಾಗವೇ ಎಂಬ ಅರ್ಥ
ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. || ೬೬-೬೮ ||

ಹೀ—ಗೀತೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ, ಯ ಇದಂ
(ಶ್ಲೋ. ೬೮) ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಮೋಕ್ಷವು ಎಕೆ
ಪ್ರಕಾರವೋ ಎಂದರೆ ಗೀತಾ ವಾಕ್ಯಗಳೆಂದರೆ ಮುಕ್ತರಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರಕವ್ಯವನ್ನು
ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಶಾ || (೧) ಸೋಪಿ ಮುಕ್ತಃ | ನ ಚ ತಸ್ಮಾನ್ನನುಷ್ಠೇಷ್ಠಿತ್ಯುಕ್ತೇಶ್ಚ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಮಹ-
ತ್ತಾರತಮ್ಯಂ ಜ್ಞಾಯತೇ | ಮನುಷ್ಯೇಷ್ಠಿತಿ ವಿಶೇಷಣಾತ್ಪ್ರಾಪಿ ದೇವಾನಾಮಾಧಿ-
ತ್ಯಂ ಚ || (೨) ಮುಕ್ತಿಜ್ಞಾತೃತ್ವಾಪಿ ವಿಪ್ಲವಂ ಸ್ಯಾಚ್ಚಾಶ್ರಮಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ತತೋಧಿಕಂ |
ಮುಕ್ತೌ ಸುಖಂ ತತ್ಪ್ರತಿಕೃತೋಪಸ್ಥಾಪಕಮಿಷ್ಯತೇ | ನ್ಯಾಪ್ಯಾಕುಸ್ತು ಸಮಂ ಮುಕ್ತೌ
ಸುಖಂ ನಾನ್ಯಸ್ಯ ಕಸ್ಯಚಿತ್ | ತತೋಧಿಕಂ ತು ದೇವಾನಾಂ ಮುಖ್ಯನ್ಯಾಪ್ಯಾ-
ತ್ಯತೋ ಯತ ಇತಿ (ಚ) || (೩) ಯಥೇಚ್ಛುಪಿ ತಥಾ ಕುರ್ವಿತ್ಯಾಶ್ಚೇಪಪರಿಹಾರಾ-
ಯ ಕರಿಷ್ಯೇ ವಚನಂ ತವೇತ್ಯನುಸರತಿ ಭಗವಂತಂ || ೬೮-೭೦ ||

ಅ || (೧) ಸೋಪಿ ಮುಕ್ತಃ, ನಚ ತಸ್ಮಾನ್ನನುಷ್ಠೇಷು (೬೯) ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಮಹಾತಾರಕಮೃದಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯೇಷು (೬೯) ಎಂದು ವಿಶೇಷಣವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮುಕ್ತರಲ್ಲಿಯೂ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕೃತವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. (೨) ಇದನ್ನೇ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ದ್ರಢೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ) ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರವಣಮಾಡಿ ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದೇ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವುದು. ಆದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ಸುಖಾತಿಶಯವುಂಟಾಗುವುದು. ಅದನ್ನು ಪತನಮಾಡುವವನಿಗೆ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಸುಖವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಪಾಶಪ್ರವಚನಮಾಡುವವನಿಗೆ ಆಗುವ ಸುಖಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಸುಖವು ಇತರ ಯಾರಿಗೂ ಉಂಟಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕ ಸುಖವು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಆಗುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಅವರೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪಾಶಪ್ರವಚನಮಾಡುವವರು (೨) (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಅರ್ಜುನನು ಈಗಲೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲ, ಅದಕಾರಣ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬೋಧಿಸುವುದನ್ನು ಸಮಾಪಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ ಯಥೇಚ್ಛ ಸಿ ತಥಾ ಕುರು ಎಂದು ಯಥೇಷ್ಟಾಚರಣವು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಎಂಬುವ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ—) ಯಥೇಚ್ಛ ಸಿ ತಥಾ ಕುರು (೬೩) ಎಂಬೀ ಅಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಕರಿಷ್ಯೇವಚನಂ ತವ (೬೩) ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅರ್ಜುನನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಅಂದರೆ ವಿನಯದಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.) || ೬೮-೭೮ ||

ಹೀ—ಈಗ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಸಮಾಪಿಸಿ ಭಾಷ್ಯನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಭಗವತ್ತೀತಿ ರೂಪ ಫಲವೇ ತನಗೆ ಸದಾ ಆಗಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಭಾ || ಪೂರ್ಣಾದೋಷಮಹಾವಿಷ್ಣೋರ್ಗೀತಾಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಲೇಖತಃ | ನಿರೂಪಣಂ ಕೃತಂ ತೇನ ಪ್ರೀಯತಾಂ ಮೇ ಸದಾ ವಿಭುಃ ||

ಅ || ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನೂ ದೋಷಲೇಖಕನೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೂ ಆದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ, ಮತ್ತು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ವಿನ ಆವತಾರಭೂತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಉಪದಿಷ್ಟವಾದ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯೆಂಬುವ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಈ ಗೀತಾರ್ಥವು ಲೇಖಕಃ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಈ ಗೀತಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಸರ್ವಸಮರ್ಥನೂ ಸರ್ವನಿಯಾವಕನೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವದಾ ಪ್ರೀತನಾಗಲಿ. ||

ಭಾ || ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ ಭಾಷ್ಯೇ ಅಷ್ಟಾದಶೋಧ್ಯಾಯಃ || ೧೮ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಭಗವದ್ಗೀತಾ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹದಿನೆಂಟನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೧೮ ||

ಕರತಲಕಲಿತಾಮಲಕಮಿವ ಪ್ರಭುಣಾ ಯೇನೇದಮವಗತಂ ವಿಶ್ವಂ |
ಸ ಜಯತಿ ಜನಕಸುತಾಯಾಃ ಕಾಂತಃ ಶ್ರೀರಘುನಂದನೋ ದೇವಃ || ೧ ||
ನಮಾಮಿ ವ್ಯಾಸದಾಸಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಬುದ್ಧೀಃ ಪದಾಂಬುಜೇ |
ನತಾಮರಶಿರೋರತ್ನರಾಜಿನೀರಾಜಿತೇ ಸದಾ || ೨ ||

ಹೀ—ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಸಮಾಪಿಸಿ ತಾನು ಇಷ್ಟರ ವರೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನೂ ದೋಷಲೀರರಹಿತನೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೂ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಭರ್ತೃಗಳಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟನೇ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ತಾ || (೧) ನಮಸ್ತೇ ವಾಸುದೇವಾಯ ಪ್ರೇಯಸಾಂ ಮೇ ಪ್ರಿಯೋತ್ತಮ | ಸಮಸ್ತಗುಣ ಸಂಪೂರ್ಣನಿದೋಷಾನಂದದಾಯಿನೇ || (೨) ಯಸ್ಯ ತ್ರೀಣ್ಯಾದಿಕಾನಿ ವೇದವಚನೇ ರೂಪಾಣಿ ದಿವ್ಯಾನ್ಕಲಂ ಬಹ್ವೈರರ್ಥತಮಿತ್ತಮೇವ ನಿಹಿತಂ ದೇವಸ್ಯ ಭರ್ಗೋ ಮಹತ್ | ವಾಯೋ ರಾಮವಚೋನಯಂ ಪ್ರಥಮಕಂ ಪೃಕ್ವೋ ದ್ವಿತೀಯಂ ವಪುರ್ಮಧ್ಯೋ ಯತ್ತು ತೃತೀಯಮೇತದಮುನಾ ಗ್ರಂಥಃ ಕೃತಃ (ಷಹಿ ಕೃತೋ ಗ್ರಂಥೋಮುನಾ) ಕೇಶವೇ || (೩) ನಿಶ್ಶೇಷದೋಷರಹಿತಕಲ್ಯಾಣಾಶೇಷ(ಖಿಲ)ಸದ್ಗುಣ | ಭೂತಿಶ್ಚಯಂಭುತವಾದಿವಂದ್ಯಂ ತ್ವಾಂ ನಾಮಿ ಮೇ ಪ್ರಿಯಂ ||

ಅ || (೧) ನನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯರಾದವರು ಯಾರೋ, ಅವರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನೇ, ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನೂ, ದೋಷಲೀರರಹಿತನೂ, ಅನಂದವನ್ನು ಕೊಡುವವನೂ ಆದ, ವಾಸುದೇವನೆನಿಸಿದ ನಿನಗೋಸ್ಕರ ನಮಸ್ಕಾರವು (೨) (ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪೈರೂಪಜ್ಞಾನವೆ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೇ; ಹಾಗೆಯೇ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರಾದ ವಾಯುದೇವರ ಅವತಾರಭೂತನಾದ ತನ್ನ ಪೈರೂಪಜ್ಞಾನವೂ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯಕವೆಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ತನ್ನ ಪೈರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ತಾನು ಮಾಡಿದ ಗ್ರಂಥನಿರ್ಮಾಣರೂಪ ಸೇವೆಯನ್ನು ಶ್ರೀ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ—) ಬಳಿಕೃತದ್ವೈಪುಷೇ ಇತ್ಯಾದಿ ವೇದವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಾಯುದೇವರ ಶ್ರೀಶಾದಿಗುಣವಿಶಿಷ್ಟಗಳಾದ ಮೂರು ರೂಪಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆಯೋ, ಆ ವಾಯುದೇವರ ಮೂಲರೂಪವೇ, ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಬಲಾತ್ಕರವಾದುದು, ಜ್ಞಾನರೂಪವಾದುದು, ಜಗತ್ತನ್ನು ಪೋಷಿಸುವುದು, ಜಗತ್ತಿಗೆ ಜ್ಞಾನದಾಯಕವು, ಸರ್ವಪೂಜ್ಯವು, ಮತ್ತು ಹನುಮದ್ವೀಮ ಮಧ್ಯಾಪ್ತ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಪ್ರೇರಿಪಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು, ಪ್ರೇರಣಾನುಸಾರ ಅವತಾರ ಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದನೇ ಹನುಮದಾಪ್ತ ರೂಪವೇ ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರದೇವರ ಮೂಲರಾಮಾಯಣರೂಪ ವಚನಗಳನ್ನು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದು, ಅಥವಾ ಶ್ರೀ ರಾಮದೇವರ ಅಕ್ಷಯನ್ನು ಸೀತಾದೇವಿಯ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಒಯಿದದ್ದು. ಅಥವಾ ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರದೇವರ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಸೀತಾದೇವಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಒಯಿದದ್ದು. ಎರಡನೇ ಭೀಮ ರೂಪವು ಕುರುಗಳ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿರುವುದು, ಮೂರನೇ ಅವತಾರವು ಅನಂದರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಮಧ್ಯೆ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದು, ಈ ಮಧ್ಯೆ ಚಾರ್ಯರಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಮಾತಲ್ಪಟ್ಟಿತು. (೩) (ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರವೇ ಅನಂತಾನಂತ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನೂ ದೋಷವಿರೂಪನೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಅವರ ವಿಶೇಷದಿಂದ ತಿಳುಗಿ ಪುರಿಸುತ್ತಾರೆ—) ದೋಷಲೀರರಹಿತನೂ ಮಂಗಳಕರಗಳಾದ ಪರಿಪೂರ್ಣಗುಣಗಳು ಸಮೃದ್ಧಿಗಳುಳ್ಳವನೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನೇ, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೂ, ಬ್ರಹ್ಮನೂ, ರುದ್ರನೂ ಇವರೇ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕವನೂ, ನನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯನೂ ಆದ ನನ್ನನ್ನು ಸಮ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನೀರ್ಣಯೇ ಅಷ್ಟಾದಶೋಧ್ಯಾಯಃ || ೧೮ ||

ಅ || ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಭಗವದ್ಗೀತಾ
ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹದಿನೆಂಟನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. || ೧೮ ||

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾರ್ಯಹೃದಯಾಮೃತಮಂದಿರಃ |
ಇಂದಿರಾರಮಣಃ ಪ್ರೀತಿಂ ಯಾತು ದೀನದಯಾಪರಃ || ೧ ||
ಅಶೇಷಗುಣಪೂರ್ಣಾಯ ದೋಷದೂರಾಯ ವಿಷ್ಣವೇ |
ನಮಃ ಶ್ರೀಪ್ರಾಣನಾಥಾಯ ಭಕ್ತಾಭೀಷ್ಟಪ್ರದಾಯಿನೇ || ೨ ||
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ತಥಾ ಮಧ್ಯಗುರೋಕ್ತಾನುಗ್ರಹಾದ್ವರಾತ್ |
ಗೀತಾಯಾ ಮಾಧ್ವಭಾಷ್ಯಸ್ಯ ವಿವೃತ್ಯರ್ಥಾನುಸಾರತಃ || ೩ ||
ಶ್ರೀಭಾವರತ್ನಕೋಶಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮನುಸೃತ್ಯ ಚ |
ಪ್ರಮೇಯದೀಪಿಕಾಪ್ರಾತಟೀಕಾಂ ತಟ್ಟಿಪ್ಪಣೇಮುಪಿ || ೪ ||
ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಪ್ರಾಂ ತಾಮನುಸೃತ್ಯ ಯಥಾಮತಿ |
ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣೇತಿಭಾವಂ ಚ ನ್ಯಾಯದೀಪಿಕಾಂ || ೫ ||
ತಟ್ಟೀಕಾಂ ಟಿಪ್ಪಣೀಂ ನ್ಯಾಯಸುದೀಪಕರಣಾವಲೀಂ |
ಅನುಸೃತ್ಯ ಸುಕರ್ಣಾಟಿಭಾಷಯಾಃ ಸ್ವಯರೀತಿತಃ || ೬ ||
ವಿಶೇಷಾಂಶೇನ ಸಹಿತಾಂ ಟೀಕಾಂ ರಚಿತಮಾನಹಂ |
ತಂತ್ರಿನಾರಾಯಣೋ ವಿಧ್ವಾನ್ ಶಿರೋಮಣಿರಿಹಾನಯಾ || ೭ ||
ಹರೇರ್ಗುರೋಕ್ಷತುಷ್ಟಿಃ ಸ್ವಾತ್ಮತಾಂ ಜೋಪಕೃತಿರ್ಭವೇತ್ |
ವಜೋಭಿವ್ಯೇಷವೀರ್ಯಮೇ ಪ್ರೀಯಂತಾಂ ಸತತಂ ಬುಧಾಃ || ೮ ||
ಪ್ರಕಾಶಕಂ ಮತ್ಕೃತೀನಾಂ ಶ್ರೀಮಾಧ್ವಮುನಿವೃಂದಕಂ |
ಚಿರಂ ಜಯತು ಸತ್ಕೀರ್ತಿಪುಂಭಸ್ತಾಪಕಮಂಜಸಾ || ೯ ||
ಕರೋತು ಮಮ ಕಲ್ಯಾಣಂ ಹರಿಹರಯಮುಮಾಭಿಧಃ |
ಗುರುಕ್ಷಮಧ್ವನಾಮಾ ನೇ ವರದೋಸ್ತು ನಿರಂತರಂ || ೧೦ ||

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಮುನಿ ಸೇವಾ ಸಂಘದ ಪೋಷಕರು

- 1 ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪದಂಗಳ ಅದಮಾರುಮತದ ವಿಬುಧಪ್ರಿಯತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 2 ಶ್ರೀ ಪುತ್ರಿಕಾಮತದ ಸುಧೀಂದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 3 ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪದಂಗಳ ಕೃಷ್ಣಾಪುರಮತದ ವಿದ್ಯಾಪೂರ್ಣತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 4 ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪದಂಗಳ ಸೋದಾಮತದ ವಿಶ್ವೇಂದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 5 ಶ್ರೀ ಸೋದಾಮತದ ವಿದ್ಯೋತ್ತಮತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 6 ಶ್ರೀ ಕಾಡೂರುಮತದ ವಿದ್ಯಾಸಮುದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 7 ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪದಂಗಳ ಭರಿಮಾರುಮತದ ರಘುನಾಥತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 8 ಶ್ರೀ ತೀರೂರುಮತದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಂದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 9 ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪದಂಗಳ ಪೇಜಾವರಮತದ ವಿಶ್ವಮಾನ್ಯತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 10 ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪದಂಗಳ ಉತ್ತರಾದಿಮತದ ಸತ್ಯಧ್ಯಾನತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 11 ಶ್ರೀ ಸೋಲರ ವ್ಯಾಸರಾಯಮತದ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಸನ್ನತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 12 ಶ್ರೀ ಸಂಪುಟನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿಮತದ ವಿದ್ಯಾಸಿಂಧುತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 13 ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪದಂಗಳ ಕಾಶಿಮತದ ಸುಕೃತೀಂದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 14 ಶ್ರೀ ಕಾಶಿಮತದ ಸುಧೀಂದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 15 ಶ್ರೀ ಗೋಕರ್ಣ ಪರ್ವಗಾಳಿಮತದ ದ್ವಾರಕಾನಾಥತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 16 ಕೀರ್ತಿಶೇಷ ರಾಜಸಭಾಧೂಷಣ ಕರ್ತೃರ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು ಬೆಂಗಳೂರು.
- 17 ಕೀರ್ತಿಶೇಷ ಡಾಕ್ಟರ್ ಉಡುಪಿ ರಾಮರಾಯರು. ಮದ್ರಾಸ್.
- 18 ಕೀರ್ತಿಶೇಷ ಮಣಿಲ್ ಕೃಷ್ಣನಾಯಕ್ ಮತ್ತು ಸನ್ಸ್. ಮಂಗಳೂರು.
- 19 ಕೀರ್ತಿಶೇಷ ಶ್ರೀ ಕಾಲೂರು ಕ್ಯಾಮರಾಯರು. ಬಳ್ಳಾರಿ.
- 20 ಶ್ರೀಯುತ ಡಾಕ್ಟರ್ ಇಡ್ಲಿ ವೆಂಕಟರಾಯರು. ಉಳ್ಳಾಳಿ.
- 21 ಕೀರ್ತಿಶೇಷ ಶ್ರೀ ಹರಿವಾಣಿ ಹನುಮಂತಾಚಾರ್ಯರು. ಬಳ್ಳಾರಿ.
- 22 ಕೀರ್ತಿಶೇಷ ಶ್ರೀ ಕಲ್ಕಿಂಜಿ ವ್ಯಾಸಾಚಾರ್ಯರು. ಉಡುಪಿ.
- 23 ಶ್ರೀಯುತ ಡಾಕ್ಟರ್ ಉಡುಪಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾಯರು. ಮದ್ರಾಸ್.
- 24 ಶ್ರೀಯುತ ಡಾಕ್ಟರ್ ಜಮ್ಮಿ ವಿ. ಬದರಿನಾರಾಯಣಾ. ಮದ್ರಾಸ್.
- 25 ಶ್ರೀಯುತ ಕೆ. ಎನ್. ರಂಗರಾಯರು. ಕಲ್ಕತ್ತಾ.
- 26 ಶ್ರೀಯುತ ಉಡುಪಿ ರಾಘವೇಂದ್ರಾಚಾರ್ಯರು. ದಿಲ್ಲಿ.
- 27 ಶ್ರೀಯುತ ಎ. ವಿ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿರಾಯರು. ಬೆಂಗಳೂರು.
- 28 ಶ್ರೀಯುತ ಗುಪ್ತ ಅಪ್ಪರು.
- 29 ಶ್ರೀಯುತ ಕೆ. ಸೀತಾರಾಮರಾಯರು. ಮದ್ರಾಸ್.
- 30 ಶ್ರೀಯುತ ಡಿ. ಕೆ. ರಾಮರಾಯರು ನಿವೃತ್ತ ಮೈಸೂರುಹೈಕೋರ್ಟ್ ಜಡ್ಜರು, ಮೈಸೂರು.
- 31 ಶ್ರೀಯುತ ರಾಜಸೇವಾಪ್ರಸಕ್ತ ವೈ. ಕೆ. ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್, ಮೈಸೂರು.
- 32 ಶ್ರೀಯುತ ಕಲ್ಕಿಂಜಿ ವೆಂಕಟ್ರಾಯ ಪೈ ಮತ್ತು ಸನ್ಸ್, ರಥದೀದಿ, ಉಡುಪಿ.